BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŠTVA U ZAGREBU.

GODINA XXXIV.

1908. I

IZDALO GA PRAVNIČKO DRUŠTVO U ZAGREBU.

UREDIO U IME ODBORA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

DR. JOSIP ŠILOVIĆ.

1420

U ZAGREBU
TISKOM DIONIČKE TISKARE.
1908.

Digitized by Google

MAIN LIBRARY

Digitized by Google

K1
M57
v. 34, pt.1

I. Razprave

trideset i četvrte godine „Mjesečnika".

Dr. Adolfo Mihalić: Osiguranje radnika za slučaj bolesti i nezgode 1
Slavoljub Sova: Kako da se reformira postupak u gradjanskim parnicama 12
Hinko Mašek-Bosnodolski: O predstojećoj reformi ug. hrv. izravnih poreznih zakona 28
Dr. I. Strohal: Postanak i vriednost sada valjanih zakona o zadrugama u Hrvatskoj i Slavoniji 36
Bogdan Gjukić: Sudac je i odgojitelj. (K § 3. zakona od 6. veljače 1902. o prisilnom uzgoju nedoraslih i § 270. k. z.) 45
Dr. Milo Stražnicky: Misao socijalizacije privatnoga prava 81
Dr. Milivoj Maurović: Misli o reformi pravo- i državoslovnog studija 89
M. Obuljen: Reforme u obćem gradjanskom zakoniku 105
Dr. Josip Šilović: † Dr. Marijan Derenčin 169
Dr. Milan Vrbanić: O bilanci medjunarodnih plaćanja 211
Josip Pobor: Hrvatski sudci za nezavisnost sudaca (1906—1907) i utemeljenje zajednice hrvatskih sudaca 218
Dr. Aleksandar Mitrović: Iz narodnog života u sjevernoj Dalmaciji . . 226
S. Kocijan: Nekretne i pokretne, procjenive i neprocjenive stvari s gledišta pravnih i pristojbenih zakona 265
Dr. A. Goglia: Krivotvorenje i patvorenje izprava 294
Dr. Mirko Košutić: Osvrt na članak „Kako da se reformira postupak u gradjanskim parnicama". 302
Dr. Josip Hoholač: Služba občinskoga bilježnika da li je stalna, ili može li biti mjesta privremenom namještenju 309
Dr. Rudolf Horvat: Hrvatski porezi god. 1664. 311
Dr. Mirko Košutić: O Austrijskoj osnovi zakona, kojom se mienjaju i nadopunjuju neke ustanove obćega gradj. zakona, u svezi sa kod nas potaknutim pitanjem reforme obćeg našeg gradjanskog zakonika 369
S. Kocijan: Zabilježba biljegovine u parbenom postupku 380
Dr. Aleksandar Mitrović: Feudalno pravo u Dalmaciji 401
Slavoljub Sova: Odgovor na „Osvrt" dra. Košutića 420
Dr. F. S. Gundrum-Oriovčanin: Kriminoški zavod u Argentinskoj republici 507
Dr. Antun Randa 553
Filip Perok: O predstojećoj reformi izravnih poreza 554

Digitized by Google

M. Obuljen: Proračun sudske uprave za kraljevine i zemlje, zastupane na carevinskom vieću za god. 1908. 598
Dr. Ivo Milić: K pravu prekupa 603
Dr. Ladislav Polić: Poviest modernoga izbornoga zakonodavstva hrvatskoga 641
Dr. Fran. Moborić: O časovni meji izvršbe 691
I. Rapoch: Mitrovačka kazniona (preveo dr. Andres) 716
Dr. Josip Hobolač: Ribarstvo — njegovo znamenovanje i uredjenje . . 804
Dr. Rudolf Horvat: „Jus fortioris" u Vrbovcu god. 1835. 812
Dr. Ivo Milić: Još o ovrsi na idealne djelove pokretnina 815
Dr. I. Strohal: Valtazar Bogišić 841
Eduard Šmit: Nadzor nad mjestnim sudovima i disciplinarna vlast proti organima mjestnog suda 870
Ignjo Wagner: Nadležnost suda u pobojnim parnicama 875
Dr. F. S. Gundrum-Oriovčanin: O izlučenju zločinaca 879
Dr. Ladislav Polić: Lukno u Ugarskoj 972
Dr. Rudolf Horvat: Sudbene prilike u Hrvatskoj godine 1570. 984
Dr. Josip Šilović: Socijalno osiguranje u Austriji 1059
Dr. —r: Nadležnost sudova u preporima trgovačke naravi glede iznosa ispod 200 kruna 1065

Digitized by Google

II. Književnost.

Dr. Franjo Domaćetović: Zakon od 29. travnja 1907. o kaznenim odredbama u postupku pred upravnim (redarstvenim) oblastima. Hrvatski zakoni, knjiga 37. (Dr. J. Šilović) 65

Др. А. Митровић: Женитба и удатба у сјеверној Далмацији. Београд 1906. Још о женитби и удатби Београд 1907. Oboje preštampano iz „Архива за правне и друштвене науке (Dr. J. Šilović) 67

Dr. jur. Fritz Berolzheimer: System der Rechts- und Wirtschaftsphilosophie. Fünfter (Schluss) Band: Strafrechtsphilosophie und Strafrechtsreform. München 1907. (Dr. E. Miler) 151

Годишникъ на софийския университетя. Annuaire de l' université de Sophia I. 1904.—1905. II. 1905.—1906. (Dr. M. Zobkow) 330

Юридически прѣгледь подь редакцията на Стефанъ Бобчевъ. Godina XV. Sofija 1907. (Dr. M. Zobkow) 333

S. S. Bobčev: Българската челядна задруга; историко-правни студии. God. 1907. (Dr. Ivan Strohal) 335

Dr. Arnold Wadler: Die Verbrechensbewegung im östlichen Europa. I. Band: Die Kriminalität der Balkanländer. (Dr. F. Seifert) . . . 442

Gojko Niketić: Правна библиографија чланака и књига у српској књижевности до краја 1905. године; Београд 1907. (Dr. Ivan Strohal) 453

Dragoljub Novakovitch: La zadrouga (le communantes familiales chez les Serbes) these pour le doctorat, 1905. (Dr. Ivan Strohal) 454

Аркив за правне и друштвене науке. (Dr. J. Šilović) 532

Živojin Perić: Један поглед на еволуционистичку правну школу. (Dr. Ivan Strohal) 533

Dr. Moritz Wellspacher: Die Zukunft der oesterreichischen Privatrechtswissenschaft (Dr. M. Zobkow) 544

Турский законь за земитѣ, преведено отъ французкий текстъ на M. Belin . . . отъ Гавр. Л. Орошакова (Dr. M. Zobkow) 546

Dr. Hugo Werk: Sistem austrijskog ovršnog reda. Drugi svezak. I. dio. Ovrha na pokretne tjelesne stvari. Zadar 1907. (Dr. J. Šilović) . . 624

Mihо Obuljen: Društva s ograničenim jamčenjem po zakonu od 6. ožujka 1906. (Dr. Fr. Vrbanić) 625

Dr. Milan Novak: Propisi o crkvenoj gradjevnoj dužnosti, to jest o dužnosti graditi i popravljati župne crkve, dvorove i gospodarske zgrade i o postupku pri crkvenim gradnjama u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. (Propisi o crkvenim gradjevinama.) (Dr. Ignjat Valenčić) 628

Digitized by Google

Milan Smrekar: Priručnik za političku upravnu službu (S. S. Bobčev) 724
Dr. Eduard Volčić: Zakoni o javnih knjigah (Dr. A. Goglia) 726
Samuel Kocian: „Tumač i Riečnik" uredovnoj zbirci zakona i propisa o biljegovini i pravnoj pristojbi 728
E. Smirić: Talijanska — Srpska ili hrvatska — Njemačka službena terminologija (O. M.) 824
K. Jowanowitsch: Die Heimstädte oder die Unangreiflarkeit des ländlichen Grundbesitzes, eine sozialökonomische Studie. (Dr. Ivan Strohal) 825
Vladimir Mažuranić: Hrvatski pravno-povjestni riečnik. (Dr. Ivan Ružić) 905
Dr. Emil Spira: Die Wahlfälschung in Theorie und Legislative. Mit Berücksichtigung des neuen oesterreichischen Wahlschutzgesetzes (Dr. J. Šilović) 911
Dr. I. Valenčić: Zakon o vjeroispovjednim odnosima. Zagreb 1908. 8° IV. 175. (Dr. J. Šilović) 998
Dr. M. E. Mayer: Rechtsnormen und Kulturnormen, 1903. 136 str. (Dr. Ivan Strohal) 999
Vladimir Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik. Izdala jugoslavenska akademija. Svezak I. (Dr. J. Šilović) 004
Dr. Meier Eugen: Die Beschränkungen der Zwangsvollstreckung (Lehre von den Kompetenzstücken) nach schweizerischem Recht. (Dr. M. Zobkow) 1073
Fallkmann R.: Die Zwangsvollstreckung mit Ausschluss der Zwangsvollstreckung in das unbewegliche Vermögen. I. Teil. Zweite gänzlich umgearbeitete Auflage. (Dr. M. Zobkow) 1075
Schmidt Richard: Lehrbuch des deutschen Zivilprocessrechts. Zweite umgearbeitete Auflage. (Dr. M. Zobkow) 1075
Vladimir Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik. Svezak I. (Dr. L. Polić) 1076

Digitized by Google

III. Zakonarstvo.

Dr. Ivan Maurović: Austrijska osnova zakona, kojom se mienjaju i nadopunjuju neke ustanove obćega gradjanskoga zakonika . . . 139
Milan Popović: Revizija autorskog prava u Rusiji 621
Dr. I. Andres: Zakonska osnova o preinaci i nadopunjenju kaz. zakonika i postupnika u Ugarskoj 922

IV. Svaštice.

Returniranje dopisnice — prevara 64
Kriminalitet u okolišu kr. sudbenog stola zagrebačkog godine 1907. . . 525
Sriemski kriminalitet godine 1907. 527
Kriminalitet u okolišu kr. sudbenog stola osječkog godine 1907. . . . 529
Novo uredjenje činovničkih plaća u Bosni i Hercegovini 123
Zajednička ili samostalna banka 731
Dr. Valtazar Bogišić kao krajiški školski savjetnik 927
Zahtjevanje naroda godine 1848. 1082

V. Bibliografija.

Prikaz juridičke literature godine 1907. 828

Digitized by Google

VI. Kazalo stvarno.

Alimentacija kada se ženi dosudjuje 720.
Argentinska republika — kriminološki zavod u njoj. Razprava 507.
Asekuracionalni ugovor — da li je za njegovu valjanost potrebno uvedenje prihvaćene ponude u asekuracionalne knjige 322.
Austrijska osnova zakona, kojom se mienjaju i nadopunjuju neke ustanove občega gradj. zakona, u svezi sa kod nas potaknutim pitanjem reforme občeg našeg gradjanskog zakonika. Razprava 369.
Autorskog prava u Rusiji revizija. Zakonarstvo 621.

Banka zajednička ili samostalna. Svaštice 731.
Biblioteka sveučilištna — pravnički časopisi u njoj 154.
Bilanca medjunarodnih plaćanja. Razprava 211.
Biljegovine zabilježba u parbenom postupniku. Razprava 38.
Bilježnici javni imadu pravo na likvidiranje troškovnika za zastupanje stranaka pred sudom 612.
Bilježnika občinskog služba kakva je. Razprava 309.
Bogišić Valtazar dr. kao krajiški školski savjetnik. Svaštice 927.
Bogišić Valtazar. Razprava 841.
Bolest — osiguranje radnika za slučaj njezin i nezgode. Razprava 1.
Bosna i Hercegovina — ako tužitelj postigne protiv tuženika, stanujućega u njima platežni nalog, koji tamo nije ovršiv, može ga s nova tužiti 816.
Bosna i Hercegovina — novo uredjenje činovničkih plaća u njima 623.

Cedent — kada može cesionar u njegovo ime nastaviti parnicu 432.
Census izborni — da li se u nj uračunava mužu porez supruge 440.
Cesionar kada može nastaviti parnicu u ime cedenta 432.
Culpa in inspiciendo po § 1315 o gr. z. 317.

Časopisi pravnički u sveučilištnoj biblioteci 154.
Časovna meja izvršbe. Razprava 691.
Činovnici kotarske oblasti, kotarskog suda, pučki učitelji i šumari imovnih občina imadu li aktivno i pasivno izborno pravo za izbor občinskoga zastupstva 723.
Činovničke plaće u Bosni i Hercegovini — novo uredjenje njihovo. Svaštice 623.
Činovnik zemaljski umirovljeni može li dobiti mirovinu od občine 996.
Član javnog družtva, koji ne vodi posla, ne može postaviti konkurenta družtvenog svojim punomoćnikom 901.

Digitized by Google

Član zadružni — za riešenje pitanja tko je, nadležne su upravne oblasti 246.
Dalmacija — feudalno pravo u njoj. Razprava 401.
Dalmacija sjeverna — iz narodnog života u njoj. Razprava 226.
Depresija duševna — ako se porodi sumnja, da je priznanje pod njom učinjeno, ima se to izviditi 518.
† Derenčin Marijan dr. Razprava 170.
Diela idealnog uživatelj može li tražiti diobu u svrhu, da mu se doznači njegov dio na uživanje 897.
Dioba razgodbena individualna nekretnina zemljištne zajednice — koji popis ovlaštenika joj služi podlogom 138.
Dioba zadružna pravomoćno provedena — nakon nje nema mjesta diobi šumskih stabala 62.
Disciplinarna vlast proti organima mjestnog suda i nadzor nad mjestnim sudovima. Razprava 870.
Djeca nezakonita nisu ovlaštena tražiti pozakonjenje milošću vladara 57.
Diete kada ima da ostane u njezi majke, a kada se ima predati otcu 1068.
Dnevničar suda počinitelj zloporabe uredovne vlasti, odvjetnički pisar sukrivac istog zločina 901.
Dobrovoljna dražba je dražba u stečajnom postupku 130.
Dokaza ocjenjivanje sa strane prizivnog suda 244.
Dopisnice returniranje prevara 64.
Dražba u stečajnom postupku je dobrovoljna dražba 130.
Družtvo trgovačko javno — njegov član, koji ne vodi posla, ne može postaviti svojim punomoćnikom konkurenta družtvenog 901.
Duševna depresija — ako se porodi sumnja, da je priznanje pod njom učinjeno, imade se ova činjenica izviditi 518.

Feudalno pravo u Dalmaciji. Razprava 401.
Filijalne crkve — odnošaj njihovog pravouživatničkog prava prema župniku 820.
Financijalni erar kada može tražiti relicitaciju dužnikovih nekretnina 995.

Glavna godišnja skupština pravničkoga družtva 252.
Gončin da li se štiti kod ovrhe prema § 81. k. z. 136.
Gradjanske parnice — kako da se reformira postupak u njima. Razprava 12.
Gradsko-redarstvena služba — vrieme službovanja, provedena u njoj, uračunava se u ostalu gradsku službu 821.
Gruntovni postupak — kada nije u njem dozvoljen izvanredni previdni utok 894.

Hipotekarna tražbina — ustanova § 218. st. 2. o. r. valja ne samo onda, ako je pravo, što natrag odstupa i ono, što napried stupa hip. tražbina, već za sve vrsti prava, koja uživaju knjižni rangovni red 989.
Hrvatska — sudbene prilike u njoj god. 1570. Razprava 984.
Hrvatski porezi god. 1664. Razprava 311.
Hrvatski sudci za nezavisnost sudaca. Razprava 218.

Idealnog diela uživatelj može li tražiti diobu stvari u svrhu, da mu se doznači njegov dio na uživanje 897.
Imenovanje prednika — što treba da se tuženik njime oprosti tužbe 986.

Digitized by Google

Imovne krajiške občine — kako se može obaviti izbor zastupnika za nje 620.
Imovne občine krajiške da li su korporacije u smislu § 29. z. čl. XVI. : 1870. 723.
Inozemnog suda osude ovršivost — što je za nju potrebno 239.
Istinitost izprave — samo o njoj je dopustiva presiga u smislu § 267. grpp. 987.
Istinitost oporuke tko ima dokazati 132.
Izborni census — da li se u nj mužu uračunava porez supruge 440.
Izbornoga modernoga zakonodavstva hrvatskoga poviest. Razprava 641.
Izbor občinskog zastupstva — da li imadu izborno pravo za nj činovnici kotarskog suda i kotarske oblasti, pučki učitelji i šumari imovnih občina 723.
Izbor zastupnika za krajiške imovne občine kako se može obaviti 620.
Izlučenje zločinaca. Razprava 879.
Iz narodnog života u sjevernoj Dalmaciji. Razprava 226.
Izprava krivotvorenje i patvorenje. Razprava 294.
Izprave istinitost — samo o njoj je dopustiva prisega u smislu § 267. grpp. 987.
Izravnih poreza predstojeća reforma. Razprava 554.
Izravnoporezni zakoni — predstojeća reforma njihova kod nas. Razprava 28.
Izvanredni previdni utok kada je dozvoljen u gruntovnom postupku 894.
Izvršbe časovna međa. Razprava 691.

Jamči odvjetnik za savjet dan po njegovom solicitatoru 317.
Javni bilježnici imadu pravo na likvidiranje troškovnika za zastpanje stranaka pred sudom 612.
Javno trgovačko družtvo — njegov član, koji ne vodi posla, ne može postaviti svojim punomoćnikom konkurenta družtvenog 901.
Javnu razpravu ima odrediti sudbeni stol, kad prigodom priziva proti odrešujućoj osudi znatno sumnja o krivnji 58.
Juristička literature god. 1907. prikaz. Bibliografija 838.
„Jus fortioris" u Vrbovcu god. 1835. Razprava 812.

Kako da se reformira postupak u gradjanskim parnicama. Razprava 12.
Kazneni zakonik i postupnik u Ugarskoj — zakonska osnova o njihovom nadopunjenju i preinaci. Zakonarstvo 922.
Kazniona mitrovačka. Razprava 716.
Kmetski odnošaj — jedno vrhovno riešenje o njem 54.
Kmetski odnošaj odlučuje o tom, može li vlastnik prisliti jednog kmeta, da dozvoli prolaz drugom kmetu preko zemlje, koju drži na kmetstvu 722.
Knjige asekuracionalne — da li je za valjanost asekuracionalnog ugovora potrebno uvedenje prihvaćene ponude u nje 322.
Knjižni rangovni red — ustanova § 218. st. 2. o. r. valja ne samo onda, ako je pravo, što natrag odstupa i ono, što napried stupa hipotekarna tražbina, već za sve vrsti prava, koja ga uživaju 989.
Konkordat je još sveudilj u krieposti u Hrvatskoj 47.
Korporacije u smislu § 29. sl. 2. z. čl. XVI. : 1870., da li su krajiške imovne občine, zemljištne zajednice i zadruge za uzajamnu pripomoć 723.
Krajiške imovne občine — kako se može obaviti izbor zastupnika za nje 620.
Kriminalitet u okolišu kr. sudbenog stola osječkog g. 1907. Svaštice 529.

Digitized by Google

Kriminalitet u okolišu kr. sudbenog stola zagrebačkog g. 1907. Svaštice 525.
Kriminališki zavod u Argentinskoj republici. Razprava 507.
Krivnja, — kada sudbeni stol uslied priziva proti odrešujućoj osudi znatno sumnja o njoj, ima odrediti javnu razpravu 58.
Krivotvorenje i patvorenje izprava. Razprava 294.
Kupovno pravo na nekretnine do kada se može uzeti pod ovrhu 427.
Kvartal posmrtni nije za podmirenje troškova zadnje bolesti i pogreba, nego je pomoć udovici i sirotčadi 819.

Likvidiranje troškovnika za zastupanje stranaka pred sudom — na nj imadu pravo kr. javni bilježnici 612.
Literature juristične god. 1907. prikaz. Bibliografija 838.
Lovišta občinskog zakup kada se ima smatrati razriešenim 1072.
Lugaru se zaprietio obtuženik, stavši pred svoje volove i držeć u ruci sjekiru, da mu ih ne odagna, što je počinio 58.
Lukno u Ugarskoj. Razprava 972.

Majka — kada ima ostati diete u njenoj njezi, a kad se ima predati otcu 1068.
Manjkajuće odobrenje nagode po nadtutorstvenoj oblasti nadomiešćuju osude sudova, koji su nadtutorstvene oblasti malodobnika 429.
Marvinske putnice — občinski povjerenik za rukovanje s njima na sajmovima jest uredovni oblastni organ 61.
Medjunarodnih plaćanja bilanca. Razprava 211.
Mesažerije preduzeće kakvo je poduzeće 607.
Milošću vladara ne mogu tražiti pozakonjenje nezakonita djeca 57.
Mirovina — može li ju dobiti od občine umirovljeni zemaljski činovnik 996.
Misao socijalizacije privatnoga prava. Razprava 81.
Misli o reformi pravo- i državoslovnog studija. Razprava 89.
Mitrovačka kazniona. Razprava 716.
Mjesečna skupština prav. družtva 72, 156, 252, 547, 633, 735, 1015, 1097.
Mjestni sudovi — nadzor nad njima i disciplinarna vlast proti njihovim organima. Razprava 870.
Mužu da li se u izborni census uračunava porez supruge 440.

Načelo nulli res sua servit vriedi i onda, kad je na poslužnom dobru drugi kmet, nego li na povlasnom 722.
Nadarbine župne nemaju iznimnoga položaja u zemljištnoj zajednici 60.
Nadležnost suda u pobojnim parnicama. Razprava 875.
Nadležnost sudova u preporima trgovačke naravi glede iznosa izpod 200 K. Razprava 1065.
Nadtutorstvene oblasti — manjkajuće odobrenje nagoda po njima nadomješćuje osude sudova, koji su nadtutorstvene oblasti 429.
Nadzor nad mjestnim sudovima i disciplinarna vlast proti organima mjestnog suda. Razprava 870.
Naplata vjeresije prema stečajnoj masi — kako valja za nju postupati 994.
Naroda zahtjevanje. Svaštice 1082.
Narodni život u sjevernoj Dalmaciji. Razprava 226.
Negatornu tužbu po § 523. o. gr. z. tko može podići 243.
Nekretne i pokretne, procjenive i neprocjenive stvari s gledišta pravnih i pristojbenih zakona. Razprava 265.

Digitized by Google

Nekretnina dužnikovih relicitaciju kada može tražiti financijalni erar 995.
Nekretnine — pravo kupovno na nje do kada se može uzeti pod ovrhu 427.
Nezazdjeljene nekretnine — za razdiobu njihovu nadležne su upravne oblasti i nakon gruntovne provedbe potajne diobe 328.
Nezakonita djeca nisu ovlaštena tražiti pozakonjenje milošću vladara 57.
Nezavisnost sudaca — hrvatski sudci za nju. Razprava 218.
Nezgoda — osiguranje radnika za slučaj bolesti i njezin. Razprava 1.
Njemačka država — osude njezinih sudova 993.
Novela k austr. gradjanskom zakonu. Zakonarstvo 139.
Nulli propria res servit — ovo načelo vriedi i onda, kada je drugi kmet na poslužnom dobru, nego li na povlastnom 722.

Obći gradjanski zakonik — reforme u njem. Razprava 105.
Občinski odbor za uredjenje prolaza, sastojeći samo iz dva člana — njegov je očevid ništetan 904.
Občinski povjerenik za rukovanje marvinskim putnicama na sajmovima jest uredovni oblastni organ 61.
Občinskog bilježnika služba kakva je. Razprava 309.
Občinskog lovišta zakup kada se ima smatrati razriešenim 1072.
Občinsko zastupstvo — imadu li izborno pravo za njegov izbor činovnici kotarskog suda i kotarske oblasti, pučki učitelji i šumari imovnih občina 723.
Obtuženik stao pred volove, držeć u ruci sjekiru i zaprjetiv se lugaru, da mu ih ne odagna, što je počinio 59.
Ocjenjivanje dokaza sa strane prizivnog suda 244.
Očevid občinskog odbora za uredjenje prolaza, sastojećeg samo iz dva člana, ništetan je 904.
Odbor občinski za uredjenje prolaza, sastojeći iz dva člana — njegov je očevid ništetan 904.
Odgovor na „Osvrt" dra. Košutića. Razprava 420.
Odnošaj kmetski — jedno vrhovno riešenje o njem 54.
Odobrenje nagode manjkajuće po nadtutorstvenoj oblast nadomješćuju osude sudova, koji su nadtutorstvene oblasti malodobnika 429.
Odpremnik nije ovlašten na stjecanje vlastničtva za svog opunomoćitelja 615.
Odrešujuća osuda — kada sudbeni stol uslied priziva proti njoj nadje, da postoji sumnja glede krivnje, ima odrediti javnu razpravu 58.
Odvjetnički pisar sukrivac zločina zloporabe uredovne vlasti, a sudski dnevničar neposredni počinitelj 901.
Odvjetnik jamči za savjet dan po njegovom solicitatoru 317.
Oporuke istinitost tko ima dokazati 132.
Organi mjestnog suda — disciplinarna vlast protiv njih i nadzor nad mjestnim sudovima. Razprava 870.
Osiguranje — ovrha do njega 56.
Osiguranje radnika za slučaj bolesti i nezgode. Razprava 1.
Osiguranje socijalno u Austriji. Razprava 1059.
Osuda odrešujuća — kada sudbeni stol uslied priziva proti njoj znatno sumnja o krivnji, ima odrediti javnu razpravu 58.
Osude inozemnog suda ovršivost — što je za nju potrebno 239.
Osude sudova njemačke države 993.

Digitized by Google

Osvrt na članak: „Kako da se reformira postupak u gradjanskim parnicama". Razprava 302.
Otac — kada ima diete ostati u njezi majke, a kada se ima predati otcu 1068.
Ovlaštenik zemljištne zajednice — od kojeg se ne može zahtjevati pristupnina 724.
Ovrha — do kada se može uzeti pod nju pravo kupovno na nekretnine 427.
Ovrha do osiguranja 56.
Ovrha kako se ima voditi na suvlastničtvo pokretnih tjelesnih stvari 516.
Ovrha na idealne djelove pokretnina. Razprava 815.
Ovrhe pravomoćne odluke upravne oblasti ne obustavlja redoviti put pravde 62.
Ovršivost osude inozemnog suda — što je za nju potrebno 239.

Parbeni postupnik — zabilježba biljegovine u njem. Razprava 380.
Parnice gradjanske — kako da se reformira postupak u njima. Razprava 12.
Parnične troškove kada treba da plati tuženik tužitelju 515.
Patvorenje i krivotvorenje izprava. Razprava 294.
Plaćanja medjunarodnih bilanca. Razprava 211.
Plaće činovničke u Bosni i Hercegovini — novo uredjenje njihovo. Svaštice 623.
Platežni nalog, ako tužitelj postigne protiv tuženoga, stanujućeg u Bosni i Hercegovini, koji tamo nije ovršiv, može ga iznova tužiti 816.
Pobojne parnice — nadležnost suda u njima. Razprava 875.
Poduzetnik je prigodni posrednik 325.
Pokretne i nekretne, procjenive i neprocjenive stvari s gledišta pravnih i prestojbenih zakona. Razprava 265.
Pokretnih tjelesnih stvari suvlastničtvo — kako se ima na nj voditi ovrha 516.
Popis ovlaštenika, koji služi podlogom razgodbenoj individualnoj diobi nekretnina zemljištne zajednice 138.
Poreza izravnih predstojeća reforma. Razprava 554.
Porezi hrvatski. Razprava 311.
Posljedni predstavnik može da bude ženska glava u zadrugi rodjena. a udajom iz nje izašla 619.
Posmrtni kvartal nije za podmirenje troškova zadnje bolesti i pogreba, već je pomoć udovici dotično sirotčadi 819.
Posrednik prigodni je poduzetnik 325.
Postanak i vriednost sada valjanih zakona o zadrugama u Hrvatskoj i Slavoniji. Razprava 36.
Postupak u gradjanskim parnicama kako da se reformira. Razprava 12.
Potajna dioba — i nakon gruntovne provedbe njene nadležne su upravne oblasti za razdiobu nerazdjeljenih nekretnina 328.
Poviest modernoga izbornoga zakonodavstva hrvatskoga. Razprava 641.
Povjerenik občinski za rukovanje s marvinskim putnicama na sajmovima jest uredovni oblastni organ 61.
Pozakonjenje milošću vladara ne mogu tražiti nezakonita djeca 57.
Pravde redoviti put ne obustavlja izvršbe pravomoćne odluke upravne oblasti 62.
Pravnički časopisi u sveučilištnoj biblioteci 154.
Pravni i pristojbeni zakoni — nekretne i pokretne, procjenive i neprocjenive stvari sa njihovog gledišta. Razprava 265.

Digitized by Google

Pravo- i državoslovni studij — misli o njegovoj reformi. Razprava 89.
Pravo kupovno na nekretnine do kada se može uzeti pod ovrhu 427.
Pravomoćno provedena zadružna dioba — nakon nje nema mjesta diobi šumskih stabala 62.
Pravo prekupa. Razprava 603.
Pravoužitničko pravo filijalnih crkvi prema župniku 820.
Prednika imenovanje — što treba da se tuženik oprosti tužbe njime 986.
Predstavnik posljednji može da bude ženska glava u zadruzi rodjena, a udajom iz nje izašla 619.
Preduzeće mesažerije kakvo je poduzeće 607.
Prekupa pravo. Razprava 603.
Prevara returniranjem dopisnice 64.
Previdni utok izvanredni kada je dozvoljen u gruntovnom postupku 894.
Pridržaj (Ausgedinge) — ustup prvenstva djeluje i onda, ako pravo što natrag odstupa, kao što su osobne služnosti i on, nije otudjivo 989.
Priepori iz zadružnopravnih odnošaja — za nje su nadležne izključivo upravne oblasti 523.
Pirgodni posrednik je poduzetnik 325.
Prikaz juridičke literature god. 1907. Bibliografija 838.
Prilike sudbene u Hrvatskoj god. 1570. Razprava 984.
Prisega u smislu § 267. grpp. dopustiva je samo o istinitosti izprave 987.
Pristojbeni i pravni zakoni — nekretne i pokretne, procjenive i neprocjenive stvari sa njihovoga gledišta. Razprava 265.
Pristupnina od kojeg se ovlaštenika zemljištne zajednice ne može tražiti 724.
Privatnoga prava socijalizacij[illegible] misao. Razprava 81.
Prizivni sud — ocjenjivanje dokaza sa njegove strane 244.
Priziv proti odrešujućoj osudi — kada sudbeni stol prigodom njega znatno sumnja o krivnji, ima odrediti javnu razpravu 58.
Priznanje obtuženikovo učinjeno pod duševnom depresijom — ovaj se fakt ima izviditi 518.
Procjenive i neprocjenive, pokretne i nekretne stvari sa gledišta pravnih i pristojbenih zakona. Razprava 265.
Prolaz — očevid občinskog odbora za njegovo uredjenje, sastojećeg samo iz dva člana, ništetan je 904.
Proračun sudske uprave za kraljevine i zemlje zastupane u carevinskom vieću g. 1908. Razprava 598.
Prvenstva ustup djeluje i onda, ako pravo što natrag odstupa, kao što su osobne služnosti i pridržaj (Ausgedinge), nije otudjivo 989.
Pučki učitelji imadu li izborno pravo za izbor občinskog zastupstva 723.
Putnice marvinske — občinski povjerenik za rukovanje s njima na sajmovima jest uredovni oblastni organ 61.

Radnika osiguranje za slučaj bolesti i nezgode. Razprava 1.
Randa Antun dr. Razprava 553.
Razgodbena individualna dioba nekretnine zemljištne zajednice — koji popis ovlaštenika joj služi podlogom 138.
Razpravu javnu ima odrediti sudbeni stol, kada prigodom priziva proti odrešujućoj osud znatno sumnja o krivnji 58.
Redoviti put pravde ne obustavlja izvršbe pravomoćne odluke upravne oblasti 62.

Digitized by Google

Reforma pravo- i državoslovnog studija — misli o njoj. Razprava 89.
Reforma predstojeća izravnih poreza. Razprava 554.
Reforma predstojeća ug.-hrv. izravnoporeznih zakona. Razprava 28.
Reforme u općem gradjanskom zakoniku. Razprava 105.
Relicitacija dužnikovih nekretnina — kada ju može tražiti financijalni erar 995.
Retencija — stečenje posjeda po odpremniku ne dostaje za stečenje vlastničtva za opunomoćitelja i za utemeljenje prava njenog za odpremnika iz njegovih tražbina proti opunomoćitelju 615.
Returniranje dopisnice prevara 64.
Revizija autorskog prava u Rusiji. Zakonarstvo 621.
Ribarstvo — njegovo znamenovanje i uredjenje. Razprava 804.
Rok tridesetdnevni § 454. za prikazanje tužbe smetanja posjeda kakav je 321.
Rusija — revizija autorskog prava u njoj. Zakonarstvo 621.

Sajmovi — občinski povjerenik za rukovanje marvinskim putnicama na njima jest uredovni oblastni organ 61.
Samostalna ili zajednička banka. Svaštice 731.
Sjekiru držeć u ruci stao je obtuženik pred svoje volove i zaprietio se lugaru, da mu ih ne odagna, što je počinio 59.
Sjeverna Dalmacija — iz narodnog života u njoj. Razprava 226.
Skrbnika postavljati zadruzi može samo upravna oblast 132.
Služba obć. bilježnika kakva je. Razprava 309.
Službovanje sprovedeno u gradsko-redarstvenoj službi uračunava se u ostalu gradsku službu 821.
Služnosti osobne — ustup prvenstva djeluje i onda ako pravo, koje natrag odstupa, kao što su one i pridržaj (Ausgedinge), nije otudjivo 989.
Služnosti vidika pojam 1071.
Socijalizacije privatnoga prava misao. Razprava 81.
Socijalno osiguranje u Austriji. Razprava 1059.
Solicitator — odvjetnik jamči za savjet dan po njemu 317.
Sriemski kriminalitet g. 1907. Svaštice 527.
Stečajna masa — za naplatu vjeresija prema njoj kako valja postupati 994.
Stečajni postupak — dražba u njem je dobrovoljna dražba 130.
Studij pravo- i državoslovni — misli o njegovoj reformi 89.
Sudac je odgojitelj. Razprava 45.
Suda inozemnog osude ovršivost — što je za nju potrebno 239.
Sudbene prilike u Hrvatskoj god. 1570. Razprava 984.
Sudbeni stol ima odrediti javnu razpravu, kada prigodom priziva proti odrešujućoj osudi znatno sumnja o krivnji 58.
Sudci hrvatski za nozavisnost sudaca. Razprava 218.
Sudske uprave za kraljevine i zemlje zastupane u carevinskom vieću proračun g. 1908. Razprava 598.
Sudski dnevničar neposredni počinitelj zločina zloporabe uredovne vlasti, odvjetnički pisar sukrivac istoga zločina 901.
Suvlastničtvo pokretnih tjelesnih stvari — kako se ima na nj voditi ovrha 516.
Sveučilištna biblioteka — pravnički časopisi u njoj 154.

Digitized by Google

Štrajk željezničkih namještenika nema se bezuslovno smatrati kao vis major 136.
Šumarski činovnici imovnih občina imadu li izborno pravo za izbor občinskog zastupstva 723.
Šumska stabla — nakon pravomoćno provedene zadružne diobe nema mjesta njihovoj diobi 62.

Trgovačke naravi prepori — nadležnost sudova u njima glede iznosa izpod 200 kruna. Razprava 1065.
Trgovačko javno družtvo — njegov član, koji ne vodi posla, ne može postaviti svojim punomoćnikom konkurenta družtvenog 901.
Tridesetdnevni rok § 454. gr. p. za prikazanje tužbe za smetanje posjeda kakav je 321.
Troškove kada mora tužitelj platiti tuženiku 431.
Troškove parnične kada treba da plati tuženik tužitelju 515.
Troškovnika likvidiranje za zastupanje stranaka pred sudom — na nj imadu pravo kr. javni bilježnici 612.
Tužbu negatornu po § 523. o. gr. z. tko može podići 243.
Tuženik kada treba da plati tužitelju parnične troškove 515.
Tuženik što treba, da se oprosti tužbe imenovanjem prednika 986.
Tužitelj kada mora platiti troškove tuženiku 431.
Tužitelju kada treba da plati tuženik parnične troškove 515.

Učiteljica namještena u privremenom svojstvu podpada u ovršnom postupku pod udar § 4. zakona od 13. siečnja 1883. o stegah ovršnoga postupka 517.
Ugarska — lukno u njoj. Razprava 972.
Ugarska — zakonska osnova o nadopunjenju i preinaci kazn. zakonika i postupnika u njoj. Zakonodavstvo 922.
Ugovor asekuracionalni — da li je za njegovu valjanost potrebno uvedenje prihvaćene ponude u asekuracionalne knjige 322.
Uknjižba ili predbilježba — molbi za nju ima mjesta i proti onomu, koji na temelju ranije podnešene, a još neriešene molbe ovlaštene ma i treće osobe, ima tek biti kao vlastnik dobra ili kao vjerovnik uknjižen u istom gruntovnom uložku 894.
Umirovljeni zemaljski činovnik može li potezati mirovinu i od občine 996.
Upravna oblast — ovrhe pravomoćne odluke njene ne obustavlja redoviti put pravde 62.
Ustup prvenstva djeluje i onda ako pravo što natrag odstupa, kao što su osobne služnosti i pridržaj (Ausgedinge), nije otudjivo 989.
Utemeljenje zajednice hrvatskih sudaca. Razprava 218.
Utok izvanredni previdni kada je dozvoljen u gruntovnom postupku 894.
Uživatelj idealnog diela može li tražiti da se stvar razdieli u svrhu, da mu se doznači uživanje njegovog diela 897.

Vidika služnosti pojam 1071.
Vis major — štrajk željezničkih namještenika nema se bezuslovno smatrati takovim 136.
Vjeresija naplata prema stečajnoj masi — kako valja za nju postupati 994.
Vladarevom milošću pozakonjenje ne mogu tražiti nezakonita djeca 57.

Digitized by Google

Volovi — obtuženik stao pred nje, držeć u ruci sjekiru i zapretiv se lugaru, da mu ih ne odagna, što je počinio 59.

Zabilježba biljegovine u parbenom postupniku. Razprava 380.
Zabilježbi ovrhe kupovnog prava na nekretninama, prodanim ovršeniku i na ovog još gruntovno ne prenesenim, nema mjesta 427.
Zadruga — u njoj rodjena ženska glava, a udajom iz nje izašavša, može da bude posljedni predstavnik zadruge 619.
Zadruge — postanak i vriednost sada valjanih zakona o njima u Hrvatskoj i Slavoniji. Razprava 36.
Zadruge za uzajamnu pripomoć da li su korporacije u smislu § 29, al. 2, z. čl. XVI : 1870. 723.
Zadruzi postavljati skrbnika može samo upravna oblast 132.
Zadružna dioba pravomoćno provedena — nakon nje nema mjesta diobi šumskih stabala 62.
Zadružni član — za riešenje pitanja tko je, nadležne su upravne oblasti 246.
Zadružno-pravni odnosi — za riešavanje priepora iz njih nadležne su upravne oblasti 518.
Zahtjevanje naroda. Svaštice 1082.
Zajednica zemljištna — župne nadarbine nemaju u njoj iznimnoga položaja 60.
Zajednice hrvatskih sudaca utemeljenje. Razprava 218.
Zajednička ili samostalna banka. Svaštice 731.
Zakonska osnova o nadopunjenju i preinaci kaz. zakonika i postupnika u Ugarskoj. Zakonodavstvo 922.
Zakup občinskog lovišta kada se ima smatrati razriešenim 1072.
Zastupnika za krajiške imovne občine izbor kako se može obaviti 620.
Zastupstvo občinsko — imadu li izborno pravo za njegov izbor činovnici kotarskog suda i kotarske oblasti, pučki učitelji i šumari imovnih občina 723.
Zemaljski umirovljeni činovnik može li od občine dobiti mirovinu 996.
Zemljištna zajednica — od kojeg ovlaštenika njenog se ne može tražiti pristupnina 724.
Zemljištna zajednica — župne nadarbine nemaju u njoj iznimnoga položaja 60
Zemljištne zajednice da li su korporacije u smislu § 29. a. 2. z. č. XVI, od 1870. 723.
Zločinaca izlučenje. Razprava 879.
Zloporaba uredovne vlasti — sudski dnevničar neposredni počinitelj toga zločina, a odvjetnički pisar sukrivac 901.

Željezničkih namještenika štrajk nema se bezuslovno smatrati kao vis major 136.
Ženi kada se dosudjuje alimentacija 720.
Ženska glava u zadruzi rodjena, a udajom iz nje izašla, može da bude posljednji predstavnik 619.
Život narodni u sjevernoj Dalmaciji. Razprava 226.
Župne nadarbine nemaju iznimnoga položaja u zemljištnoj zajednici 60.
Župnik — odnošaj pravoužitničkog prava filijalnih crkvi spram njega 820.

Digitized by Google

VII. Kazalo zakonsko.

1. Obći gradjanski zakonik.

Paragrafi	Strana
71, 91, 1238. . . .	441
9.	45
24, 139, 178, 211, 255	141
91, 92	720
107	722
142	1068
161, 162	57
163, 881, 1019 . .	345
176, 191, 196—198 259, 281	110
194	142
207, 208	143
269	107
272	109
273	108
293—298	265
295	62
298, 448	428
300	877
313, 345	55
361, 442, 825, 829	517
372	243
375	986
425, 428, 1053 . .	618
431, 451	144
457	268
469, 1358, 1446 .	465
469, 1446, 1479 .	695
472, 473	723
476	1071
485, 847, 850, 851, 853	145
509, 532, 535, 684, 1126	897
523	243
526	723
549	820
551, 579, 581, 615, 731, 741, 742—749, 751	148
578	51
591	110
757—759, 762, 765 769, 796	149
784, 794, 951 . . .	150
858	605
862, 864, 869—871 870, 876	342
869 324,	437
878, 879, 882, 883, 884, 1174 . . .	343
887 255,	342
902, 903, 905 . .	344
914 254,	341
915	437
919, 924, 925, 1295 1305	347
1042	819
1047, 1061	268
1073, 1079	603
1120	514
1152	348
1155, 1295	327
1156	328
1174	472
1210	110
1267, 1288	324
1308—1310	110
1313 342,	608
1315	317
1315, 1316	612
1403, 1404—1410	353
1409, 1410	354
1447	347
1460	55
1467, 1469, 1485, 1489	355
1489	318
1494	110

2. Gradjanski parbeni postupnik.

18 . . . . . 327, 432	107, 373 319	339, 342 132
26 432	108, 109, 110 . . . 318	390 56
31 613	123 133	425, 429 616
37 132	216 136	447 878
45 431	233, 259, 264 . . . 318	447, 460—468, 526 427
48 303	246, 295 431	520 995
104 133	267 987	550 239
105 818	299 243	550, t. 3 993

Digitized by Google

3. Austrijski gradjanski parbeni postupnik.

22, 23, 24, 241 . . 986
41, 43 516
45 515
228 898
454 321
462, 467, 489 . . . 244
486, 488 244
498 245

4. Austrijski ovršni red.

14, 116, 209, 264, 266, 273, 301, 303 692
14, 27, 41, 96, 251, 279, 290, 330, 353, 354, 355 . 697
16, 87, 290, 354, 355, 361 698
39, 129, 145, 151, 188, 193, 200, 282, 328, 396 . . 693
48, 96, 145, 151, 200, 250, 251, 290, 291, 292, 330 699
87, 145, 290 . . . 694
92 st. 2. 517
128, 165, 213 . . . 695
129, 209, 256 . . . 703
139 130
140, 158—161, 200 259, 275 696
142, 256 701
218 st. 2 989
227 991
249 i slied. . 516, 815
259, 278 st. 2 . . . 816
331 i slied. 516
353, 354, 355 . . . 700

5. Gruntovni red.

61 . . . . . 895, 990
63 990
71 894
74 895
104 427
145. al. 1. 894
161 894

6. Mjenbeni zakon.

85. t. 1. 818
87 819

7. Trgovački zakon.

1 616
16, 18 136
83 901
258 1066
258 t. 2. 327
259 t. 7., 272, 534, 540 328
259 t. 2. 1068
265 341
267 616
309 616
310 617
322 241
343, 344 617
344 243
347 al. 1. 618
398, 400, 422, 425 137
409 136
422 136
463, 473 324
468 322
469 324
472, 488 439
474, 475, 479, 484, 507 438
485 t. 1. 325
488 437
534 327

8. Sudovnik.

13 818
34 136
42, 47 241
47 . . . . . 248, 328
52 876
54 136
70 878

9. Kazneni zakon.

2 sl. e) 157
5, 101 898
81 134
82 59
101 894
166 519

Digitized by Google

199 sl. d), 201 sl. a) 297 331 . . . . . 331 487, 488 58
270 . . . . . 45 413 . . . . . 157 516 228
320 sl. f) 297 459 518

10. Kazneni postupnik.

126 . . . . . 301 277 t. 10 . . . . . 134 421 59
192 . . . . . 396 277 t. 11 . . . . . 60 427 58
277 t. 5. i 9. . . . 519

11. Zakon o zadrugama.

5 . . . . . 132, 524 50 sl. d) 523 57 328
8. . . . . 63 54 . . . . . 524 60 62

12. Ini zakoni i naredbe.

1715. Zak. čl. XVI.: 1715., kojim je inartikulirana Kolonicheva konvencija od 15. lipnja 1703. 47
1838. Dvorska odluka od 12. lipnja 1838. br. 230. (pravilnik za putnike s poštom §§ 52.—55.) 612
1848. Naredba o pozivanju i zastupanju sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, imajućeg se držati 5. i sliedećih dana mjeseca lipnja 1848., izradjena u banskoj konferenciji dne 8. i idućih dana mjeseca lipnja 1848. 652
1850. Carski patent od 7. kolovoza 1850., dr. z. l. br. 325. (§ 16. sl. f) 989
1851. Odpis ministarstva pravosudja od 21. kolovoza 1851. br. 10.351 613
1852. Odvjetnički red od 24. srpnja 1852. (§§ 26., 27., 52., 53.) 317, 612
1854. Carska naredba od 20. travnja 1854. kom. XXXIII. dr. z. l. (§ 12.) 435
1854. Carski patent od 9. kolovoza 1854. br. 208 dr. z. l. (§ 16.) . . 1069
1855. Bilježnički red od 21. svibnja 1855. (§§ 1., 5., 6.) 613
1855. Carski patent od 5. studena 1855., kojim je proglašen konkordat (br. 195. dr. z. l. čl. XXI.) 48
1858. Naredba ministarstva nutarnjih djela i pravosudja od 17. prosinca 1858. br. 230. dr. z. l. (§§ 4., 12., 15. sl. d) . . 512, 513, 1070
1861. Previšnje riešenje od 26. siečnja 1861., kojim je potvrdjen naputak za privremeno uredjenje municipija u Hrvatskoj i Slavoniji (br. 171. sbornika od g. 1863. § 54.) 48
1861. Previšnje riešenje od 21. veljače 1861., kojim je izdan privremeni izborni red 669
1867. Privremeni zakon od 20. listopada 1867. o uredjenju sabora 679
1870. Zak. čl. II.: 1870. sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije o uredjenju sabora istih kraljevina 684
1870. Za. čl. III.: 1870. sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije o izbornom redu za sabor istih kraljevina 684
1870. Zak. čl. IV.: 1870. sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije ob uredjenju zadruga u istih kraljevina (§§ 21., 44.) 246

Digitized by Google

1870. Zak. čl. XVI.: 1870. o uredjenju občina i trgovišta, koja nemaju uredjenoga magistrata (§§ 27., 29. al. 2., 37., 38., 39., 41., 45.) 62, 310, 620, 723, 873
1874. Zakon od 28. veljače 1874. o vlasti sudačkoj (čl. 6., 7., 11.) 48, 63, 523
1875. Zakon od 6. srpnja 1875. o preinaci i nadopunidbi zak. čl. III. od 1870. ob izbornom redu i zakonskoga članka od 30. prosinca 1873. o uzakonjenju previšnjih odredaba od 8. lipnja 1871. glede razvojačenja varaždinsko-gjurgjevačke i varaždinsko-križevačke pukovnije, zatim vojno-krajiških občina Senja, Belovara, Ivaničtvrdje i občine Siska i sjedinjenja njihova s kraljevinama Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom 687
1876. Zakon od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih (§ 80.) 871
1876. Zakon od 3. listopada 1876. o postupku u pravnih poslovih manje vriednosti (o postupku bagatelnom ili maličnom) pred kr. kotarskimi sudovi (§§ 1., 2., 10., 27.) 524, 1065
1876. Zakon od 3. listopada 1876. o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenim sudovima (§§ 1., 6.) 1066
1876. Zakon od 17. prosinca 1876. o preinaci nekojih ustanova gradjanskoga parbenoga postupnika od 16. rujna 1852., tičućih se postupka kod ovršbene dražbe nepokretnih i pokretnih stvari radi novčane tražbine (§§ 8., 11.) 613
1877. Naredba kr. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 31. kolovoza 1877. br. 5071. 871
1881. Zakon od 11. srpnja 1881., kojim se razjašnjuju, odnosno preinačuju neke ustanove zakona od 15. lipnja 1873. o. imovnim občinama u hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini (§ 1.) 621
1881. Zakon od 15. srpnja 1881. o izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije 441, 691
1881. Zak. čl. XXIV.: 1881. o rukovanju pristojba, što no se neposredno imadu podmirivati (t. f. § 8.) 266
1883. Naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije kao kraljevskoga povjerenika u poslu sjedinjenja hrvatsko-slavonske Krajine od 3. siečnja 1883. br. 5338-pred., kojom se na temelju previšnjega riešenja od 22. prosinca 1882. izdaje privremeni izborni red za postojalo sa kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom i tim sa zemljami ugarske krune sjedinjeno hrv.-slav. krajiško područje 745
1883. Zakon od 18. siečnja 1883. o stegah ovršnoga prava kod ovrha radi novčanih tražbina (§§ 4., 20., 27.) 427, 517
1886. Zakon od 5. veljače 1886. o ustroju županija i uredjenju uprave u županijah i kotarih (§ 9.) 441
1886. Zakon od 5. veljače 1886. o karnostnoj odgovornosti urednika i službenika, namještenih kod županijskih i kotarskih oblasti (§ 39.) 310
1887. Zakon od 24. travnja 1887., kojim se zakonska perioda sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije ustanovljuje na pet godina 746
1887. Zak. čl. XLV.: 1887. o preinaci njekojih ustanova na biljege i pristojbe odnosećih se zakona i uzakonjenih propisa (§§ 3. i 4.) 270

Digitized by Google

1888. Zakon od 29. rujna 1888. o preinaci nekih ustanova zakona od 15. srpnja 1881. ob izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije 749
1888. Zakon od 29. rujna 1888., kojim se preinačuju nekoje ustanove zak. č. II.: 1870. o uredjenju sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije 750
1888. Naredba kr. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 20. prosinca 1888. br. 46.063, kojom se izdaje provedbeni naputak k zakonu od 27. kolovoza 1888. o uredjenju veterinarstva u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji . . . (§ 16.) 61
1889. Naredba kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 15. srpnja 1889. br. 6798., kojom se izdaje školski i nastavni red za pučke škole (§§ 27. i 28.) 156
1889. Naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 16. prosinca 1889. br. 23.403., kojom se izdaje provedbeni naputak k zakonu od 9. svibnja 1889. o zadrugah (§ 46., 55.) . . 524
1890. Zakon od 10. prosinca 1890. o osobnim odnošajima, uredovnim dužnostima i karnostnoj odgovornosti pravosudnih činovnika kraljevina Hrvatske i Slavonije 478
1891. Zakon od 8. siečnja 1891. o provedbi § 10. zakona od 29. rujna 1888., kojim se preinačuju nekoje ustanove zak. čl. II.: 1870. o uredjenju sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije 750
1891. Zak. čl. XIV.: 1891. o podupiranju obrtnih i tvorničkih namještenika u slučaju bolesti 8
1892. Zakon od 10. ožujka 1892. ob umirovljenju i obskrbi zemaljskih urednika i službenika (§ 30. t. 2., 31., 32.) 823, 996
1893. Zakon od 23. veljače 1893. o nutarnjem uredjenju kr. stola sedmorice (§ 14. sl. d) 989
1893. Zakon od 27. travnja 1893. o lovu (§§ 1. i 67.) 1073
1893. Zak. čl. XXVIII.: 1893. o zaštiti obrtnih i tvorničkih namještenika protiv nezgoda i o obrtnim nadzornicima 9
1894. Zakon od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica (§§ 18., 53., 64., 85.) 61, 63, 138, 724
1894. Zakon od 5. lipnja 1894., kojim su zvane županije, da statutarnim putem urede pitanje o umirovljenju i obskrbi stalno namještenih občinskih činovnika, te njihovih udova i sirota (§ 3.) 997
1895. Zakon od 1. svibnja 1895. o uredjenju plem. občine turopoljske (§ 14.) 63
1895. Zakon od 21. lipnja 1895. ob ustroju gradskih občina (§ 91.) 823
1895. Naredba kr. zem. vlade, odjela za pravosudje, od 18. listopada 1895. br. 10.780. 872
1897. Zakon od 24. ožujka 1897. o pobijanju pravnih djela glede imovine insolventna dužnika (§ 44.) 875
1897. Stečajni zakon od 28. ožujka 1897. (§§ 47., 148., 162.—164.) 875, 990
1899. Naredba kr. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove od 11. rujna 1899. br. 51.192. 1073
1900. Zakon od 26. ožujka 1900., kojim se preinačuje § 2. zakona od 29. rujna 1888. o preinaci nekih ustanova zakona od 15. srpnja 1881. o izbornom redu 753

Digitized by Google

1901. Naredba kr. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 6. siečnja 1901. br. 321., kojom se izdaje disciplinarni red za gimnazije i realne gimnazije (§ 44.) 156
1902. Zakon od 6. veljače 1902. o prisilnom uzgoju nedoraslih (§ 3.) . . 45
1902. Zakod od 30. travnja 1902. o promjeni, odnosno nadopunjenju nekih ustanova zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugah (§§ 5., 10.) 132, 619
1902. Zakon od 25. lipnja 1902. o komasaciji zemljišta (§§ 44., 78.) 138
1902. Naredba kr. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 8. srpnja 1902. br. 54.353 (§ 17.) 139
1906. Zakon od 6. travnja 1906. o nužnim prolazima (§§ 3., al. 1., 2. i 6.) 905
1906. Zakon od 6. travnja 1906. o ribarstvu u sladkim vodama u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji 809
1907. Zakon od 1. ožujka 1907. za zaštitu slobode izbora 771
1907. Zak. čl. XIX. : 1907. o osiguranju obrtnih i trgovačkih namještenika za slučaj bolesti i nezgode 6

Digitized by Google

Digitized by Google

Osiguranje radnika za slučaj bolesti i nezgode.

Predavanje dra. Adolfa Mihalića, držano u skupštini pravničkoga družtva dne 23. studenoga 1907.

Štovana gospodo!

Neočekivani razvoj industrije u prošlom stoljeću stvorio je sasma nove životne prilike. Silni napredak u naravoslovnim naukama dao je čovjeku sredstva, da stvori prava čudesa. Komplicirani strojevi za tren oka preobraziti će grubu vunu u najfiniju tkaninu, a grdosije gruba željeza diže mali parni kotao, prevrće ih, sbija i preobrazuje u najfinije ocalne kolutiće i vijke. Misao leti s kraja na kraj svieta, a prometna sredstva postaju sve brža i nose čovjeka i njegove proizvode nečuvenom brzinom od grada do grada, od mora do mora, od kopna do kopna.

Sve ovo nije moglo ostati bez golema uticanja i na mišljenje ljudsko na život čovjeka i njegove običaje. Naravoslovne znanosti, čijim obretima valja pripisati onaj nenadani razvoj industrije, pa tehnika, koja je onako spretno ove obrete izrabila, počeli su nekim umalovaženjem gledati na ostale grane ljudskoga znanja po napose na filozofiju i pravo, jer ove pred gomilom novih pojava kao da nisu bile kadre sliediti nove prilike, gotove da razkidaju sve stare zasade. Pogotovo pravna nauka, ukočena u zasade rimskoga prava, izgubila je dodir sa životom, te nije ni osjetila, kako su se sve životne prilike izmjenile. Imovinski snošaji medju ljudima, danas nisu više oni, koji su bili u vrieme Justinianovo, kad se jošte ugovori nisu sklapali i razriešavali, niti imetak gubio i sticao po telefonu i brzojavu. Usanca pretekla je mrtvo slovo zakona, pak danas obveze nastaju i prestaju, a da si Aulus Agerius i Numerius Negidius ni malo ne taru glavu, odgovaraju li njihovi poslovi pravilima Papiniana ili Paulusa.

Pravna nauka držala je u početku, da taj gospodarski pokret može ignorisati, pak je živila svoj posebni život trošeći svu svoju snagu u komentiranje pandekta. Kasnije kušala je nove pojave strpati u stare kalupe samo da se spasi starodrevni pravni petrefakt, koji je držao, da je osobnim stvarnim i obveznim pravom izcrpljen sav pravni odnošaj ljudi. Nu stari kalupi počeli su pucati, pak i mimo volje pravnika niknulo je pravo rudarsko, pomorsko, mjenbeno, trgovačko, obrtno i t. d. — Kamen po kamen padao je iz stare sgrade.

Digitized by Google

Ne hasni tajiti! Promjenjene životne prilike iziskuju nuždno, da se čitavo gradjansko pravo podvrgne reviziji, jer ni posjedovno pravo, pa ni vlastničtvo nije ostalo isto, kakovo je negda bilo. Realni život iznio je druge forme, druge nazore, pa čitavi gospodarski pokret modernoga svieta ide za tim, da i u juristickom pravu izvojšti pobjedu novim idejama. Dobro veli Menger[1]: „Das Ziel der socialen Bestrebungen unserer Zeit ist im wesentlichen auf eine neue Ordnung des wirtschaftlichen Lebens der Menschheit gerichtet. Die Grundlage der socialistischen Bestrebungen bildet eine scharfe Kritik unserer bestehenden ökonomischen Ordnung; in ihren Konklusionen laufen aber diese Angriffe auf gewisse rechtsphilosophische Postulate hinaus, welche eine tiefgreifende Abänderung unseres geltenden Vermögensrechtes (des Sachen-, Obligationen- und Erbrechtes) in sich schliessen."

Mi bismo tomu dodali, da to nisu samo „socijalistička nastojanja", i ne ide se samo za tim, da se postave nove norme i zasade, kojima će se uvesti novi red. Novi red već postoji, proizveo ga je moderni gospodarski život. Sad se radi samo o tomu, da se pravo tomu novomu redu prilagodi. Zasluga je još do nedavna prezrene pravne filozofije, da je tu činjenicu ustanovila, i sada treba, da se njeni rezultati upotriebe, te da se prema etičkim i filozofskim zahtjevima moderni gospodarski pokret pravno uredi.

Jedna od posljedica novoga gospodarskoga života — kako dobro Menger veli[2] — jest, da svatko hoće da mu rad nosi koristi, kako bi radom svojim mogao namaknuti sredstva, da udovolji svojim potrebama. S v a k i rad ima da donese prihod, s v a k a potreba iziskuje podmirbu. Ideal imovinskoga prava prema gospodarskom stanovištu bio bi dakle polučen, kad bi pravni red mogao prouzročiti, da bi svaki radnik dobio u punoj vriednosti naknadu za svoj rad, i da bi svaka potreba mogla po mjeri razpoloživih sredstava naći podpuno podmirenje.

Sadanje pravo ima izvor svoj u snazi i jakosti, pravo je ono što jaki hoće, da bude pravom, pa zato nema zaprieke, da se dobitak ili prihod stiče i ondje, gdje nema rada, dapače takov se prihod pogoduje u renti, koja raste i pada, a da onaj, koji ju uživa, ništa k tomu ne doprinosi. Nadalje današnje pravo ne stavlja si zadaćom, da pribavi puno zadovoljenje potreba u okviru postojećih sredstava, dapače u našim zakonima nema nijedne ustanove, koja bi pojedincu priznala pravo makar samo na t. zv. minimum eksistencije.

Spram ovoga ide težnja socijalističke nauke za tim, da radniku pribavi podpunu nagradu za obavljeni rad i da omogući podpunu podmirbu potreba,

[1] Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag.
[2] Loco cit.

Digitized by Google

u koliko je to obzirom na razpoloživa sredstva moguće. U tome leži po Mengeru jezgra svega socijalnoga pitanja.

Kako će se ova dva oprečna stajališta konačno izravnati, to je pitanje budućnosti. Nu pravo se ne može oteti potrebi, da se ne pozabavi jednim pojavom, koji je moderni gospodarski život iznio, naime sa pojavom, da gospodarska dobra nisu pravedno podieljena. Silni razvoj industrije sakupio je preogromni imutak, koji se nalazi u rukama nekolicine odabranih, dočim pretežni dio ljudi živi u oskudici, te ne može podmiriti ni najnuždnije potrebe. A taj dio ljudi baš je onaj, koji je pomogao, da se ona silna bogatstva stiču.

Do nedavna držalo se je, te je glavna zadaća države u gospodarskom pogledu, da nastoji, kako bi se produkcija što više povećala i time polučila što povoljnija trgovačka bilanca. Nu doskora opazilo se je, da će blagostanje jedne zemlje samo onda u istinu porasti, ako se proizvod gospodarskih dobara što jednomjernije medju sve žitelje podieli. Zato se je stala posvećivati pažnja ne samo produkciji, nego i r a z d i o b i dobara. Već John Stuart Mill[8] veli: „Praktično nastojanje sadašnjosti treba da ide zatim, da svrati pozornost na bolju razdiobu dobara i na obilniju nagradu za rad. Da li se sveukupni iznos produkcije povećava ili ne, to je stvar, koja ne treba da zainteresuje osobito niti zakonodavca niti čovjekoljuba, samo ako je taj iznos već stanovitu visinu dosegao. Naprotiv od najveće je važnosti, da taj iznos stoji u razmjeru sa brojem pućanstva, na koji ga valja podieliti."

Gdjegod se iznos sveukupne produkcije dieli samo na maleni krug ljudi, tu nije polučeno ravnovesje izmedju produkcije dobara i njihove razdiobe, a nuždna posljedica jest s o c i j a l n a b i e d a.

Razvoj gospodarskih odnošaja svagdje je stvorio novi družtveni sloj t. zv. radnički stalež, koji živi samo od rada ruku svojih, Mali obrt izčezavao je sve više, a zamjenjivao ga je veliki obrt. Porastom velikoga obrta i velikih poduzeća rasao je sve više i broj radnika i namještenika, koji su u tim poduzećima bili zaposleni. Radnik posvećuje se posvema velikoj industriji, on ne nalazi više nigdje drugdje privrede, nego jedino u industriji. Gospodarski položaj ovakvoga radnika povoljan je tako dugo, dok može svoju radnu snagu rabiti i dok je ona kriepka ostala. Nu taj položaj postaje kukavan onim časom, kad navali bolest, nezgoda, nemoć i visoka starost. K tome dolazi da velike industrije načinom svoje proizvodnje kriju u sebi velike pogibelji po zdravlje onih, koji su u njima zaposleni. Zato zapadaju radnici mnogo laglje u bolest i nezgodu, oni iztroše mnogo prije svoju radnu snagu te dospievaju u biedu, iz koje se vlastitom snagom nisu kadri pridići.

[8] Principles of political economy, IV. knjiga, VII. Glava § 1.

Digitized by Google

Po dojakošnjem pravu odnošaj izmedju poslodavca i radnika osniva se na suštoj dvostranoj pogodbi „do ut des". Zato sadržaj takove pogodbe ne može biti drugi, nego da se utanači vrst posla, koju ima jedan kontrahent obavljati, da bude drugi kontrahent dužan plaćati stanovitu nagradu za taj rad. Sve drugo ne spada više u pogodbu. U modernoj industriji ova pogodba ipak nije više tako jednostavna. Moderni život promj nio ju je iz temelja.

Gradjansko pravo drži se načela, da su obje ugovarajuće stranke posve jednake. To pako u istinu ne stoji, jer poduzetnik kao gospodarski jača strana može postavljati uvjete, kakove ga je volja, a drugi slabiji kontrahent dužan ih je prihvatiti, ako u obće hoće da dobije rada. Je li nastala nužda, budi da je nastupila bolest, budi nezgoda, nemoć ili starost, ostao je radnik sa pravnog stanovišta bez pomoći. Radnički ugovor ne govori o takovim slučajevima, a gradjansko pravo ima o tom sasvim nedostatne propise. Sve ustanove gradjanskoga prava u tom pogledu izcrpljene su pravom na naknadu štete za slučaj, ako nastanu kod radnika zaposlenoga u nekom poduzeću tjelesne ozlede ili smrt, ako se može dokazati krivnja na odštetu obvezanoga.

Poduzetnik računa u svakom svojem poslu na prihod od uloženoga svoga kapitala, od uložene radnje, i na poduzetničku dobit. Ne uspjeva li mu jedan posao, on ulaže svoj kapital u drugo poduzeće, smalakše li u radnoj snazi, još mu uviek ostaje prihod od kapitala, ako li pako izgubi kapital, ostaje mu radna snaga, da ju izcrpi i njom svoju privredu nadje. Radnik pako od prvoga početka može računati samo na svoju radnu snagu, pa ako nju izgubi, izgubio je sve, te pada na teret ubožke njege. I kod poduzetnika se to dogadja, ali su slučajevi mnogo redji, dočim kod radnika to je redoviti konac. Uslied razvoja industrije postaje radnički stalež sve veći, a mogućnost, da se i radnik domogne imetka, sve teža.

Propisi gradjanskoga prava o obvezi na naknadu štete i o dužnosti davanja obskrbe postali su nedostatni, jer je formalno pravo sa materijalnom pravičnosti došlo u opreku. Nepravda ova osjećala se je tim više, što su radnici ne sumnjivo radom svojim doprinašali blagostanju ne samo jedne klase, nego i blagostanju cijele zemlje, dok su sami bili izvrženi neprestanoj pogibelji, da zapanu u bijedu. Napokon nije ni državi moglo više biti svejedno, hoće li veliki dio njezinoga žiteljstva ostati izvržen vječnoj pogibelji stradanja.

To je dalo povoda, da se je već za rana nastojalo, kako da se pomogne tomu zlu. Najprije nastojalo se je, da se na osnovu postojećega prava nadje lijek. Tu se je prije svega razvijalo pravo javne ubožke njege, a u savezu s tim kušalo se je proširiti ustanove o dužnosti rodjaka na davanja alimentacije.

Kraj toga razvio se je i princip vlastite pomoći, koji je našao svoju formu u udruživanju u svrhu uzajamne pomoći. Udruživali su se u prvom redu oni,

Digitized by Google

kojima je prijetila pogibelj, dakle radnici. To udruživanje nastalo je još za vladanja cehovske organizacije. Tekom vremena nastala je i po poslodavce dužnost, da se poskrbe u izvjestnom pravcu za svoje namještenike. Bivalo je to najprije tako, da su poslodavci skrbili za radnike, kad su zapali u bolest, kasnije su im davali odštetu, ako su u njihovoj službi nastradali.

Sve veći razvoj industrije i sve veća uporaba elementarnih sila u poslovanju, bili su povodom, da je porasla pogibelj po život i zdravlje radnika. Ta pogibelj ležala je ne samo u naredu obrtničkom i u uporabi pogibeljnih tvari, nego i u načinu radnje kao i u tomu, što je mnogo ljudi bilo prisiljeno, da radi u zatvorenom i uzkom prostoru. To je bilo razlogom, da se je dosta rano pomišljalo na preventivne mjere, koje su imale zaštititi zdravlje i život radnika. Redarstveno-zdravstvene mjere u zaštitu radnika važni su faktor u osiguranju radnika u širem smislu.

Iz svega ovoga razvio se posebnim sistem prava, a što se je on dalje razvijao, tim više je nestajalo stare pravne podloge, a novi pravni red udaljio se je sve više od privatnoga prava i dobivao karakter j a v n o g a, s o c i j a l n o g a prava. U ovom sistemu sadržano je sveukupno s o c i j a l n o o s i g u r a n j e r a d n i k a.

Zadatak zakonarstva u riješavanju ovih problema težak je i ne riešava se jednim udarcem, nego polagano i postupice. Najprije se je išlo za tim, da se obezbijedi radnik protiv gospodarskih posljedica bolesti, onda je došlo na red osiguranje za slučaj nezgode, pa onda za slučaj invaliditeta i starosti, a konačno nastoji se i o osiguranju za slučaj nestašice rada za vrijeme kriza.

Time došao je do uvaženja socijalni momenat, pa je trebalo naći samo formu, kojom će se najzgodnije ovi zahtjevi socijalne politike uvesti u pozitivno pravo.

Zakonarstvo raznih država odabiralo je razne načine, da ovo pitanje riješi. Medjutim je problem za praktično riješenje istom onda dozrio, kad je dužnost jamstva poslodavaca za štete proširena, a to dolazi u obzir osobito kod nezgoda. Sada tekar bilo je moguće, da se razni načini pomoći kombiniraju, jer svaki način za sebe ne izcrpljuje dovoljno zadatak.

Razgledat ćemo najprije, kako se je u pozitivnom pravu razvio pojam jamstva poslodavaca za štete, jer je on znamenito uticao i na riješavanje ostalih problema ovoga pitanja."

Kako već spomenusmo, polazilo se je svagdje u tom pogledu najprije od privatno-pravnih propisa o naknadi štete, na koju ima pravo oštećeni ili njegov nasljednik, ako se dogodi tjelesna ozleda ili smrt. Ovo pravo osniva

---

[4] Historički razvoj radničkoga osiguranja podan je vrlo pregledno u publikaciji njemačkoga državnoga ureda za osiguranje, spremljenoj za VII. internacionalni kongres za osiguranje radnika, koji je obdržavan u Beču 1905. Publikaciji je naslov: „Die deutsche Arbeiterversicherung als sociale Einrichtung."

Digitized by Google

se u početku na rimsko-pravnom pojmu krivnje, a smisao mu je taj, da poslodavac jamči za nastalu nezgodu samo onda, ako mu se može dokazati, da ga neposredno ili posredno tereti kakova krivnja, makar to bila samo i nepažnja kod namještanja ljudi. Odšteta je u mnogom ovisna i o stepenu krivnje. Tu je trebalo dokazati ne samo krivnju, nego i uzročnu svezu izmedju krivnje i nastale štete. Jasno je, da je taj dokaz često vrlo mučan. U najviše pak slučajeva nije naknada bila u nikakvu razmjerju sa prouzročenom štetom, jer se je ona odmjerivala ne prema nastaloj šteti, nego prema stepenu krivnje.

Kašnje je ovo jamstvo prošireno tako, da je poslodavac bio odgovoran i za štetu, koja je nastala krivnjom njegovih namještenika. Za dužnost naknade bilo je dovoljno, ako se je krivnja ovih namještenika dokazala. U ovu kategoriju spada i jamstvo željeznica za štete nastale na osobama i stvarima u njihovom prometu, kako je to primjerice kod nas ustanovio zak. čl. XVIII. god, 1874. zajedničkoga državnoga sabora.

Pošto je medjutim i po ovom načelu bio dokaz krivnje mučan, uveden je doskora princip, da poslodavac snagom zakona jamči za s v e nezgode, koje se dešavaju u tjeranju njegova posla, a da nije trebalo posebnoga dokaza o čijoj krivnji. Oprošten bio je poslodavac samo onda, ako je nezgodu prouzročila vlastita krivnja ozledjenoga ili vis major. Nu ove okolnosti imao je dokazati sada poslodavac, na koga je padala odgovornost, a ne oštećeni. Taj princip još i danas vlada u mnogim državama, a istom on je omogućio, da dodje do uvaženja socijalni momenat. Čim je taj princip bio prihvaćen, trebalo je samo još naći formu kojom će se najzgodnije u život privesti. Ta forma nadjena je, kad je princip proširenoga jamstva za štete spojen sa o s i g u r a n j e m, koje je kao elemenat u socijalnom pogledu zadobilo veliku važnost.

Pokušaj, da se pomoću osiguranja poluči naknada nastale štete, siže dosta daleko u prošlost. Pojavilo se je najprije u pomorskom prometu, te su se osigurale i osobe i stvari za slučaj štete, koja je mogla nastati bilo iz vršenja zvanja, bilo iz prometa na pomorskom putu.

Osiguranje kao elemenat u socijalnom javnom pravu kušalo se je na razne načine uvesti u zakone, kojima su se obezbijedjivali radnici. Najprije dane su poslodavcima neke pogodnosti s obzirom na visinu odštete, ako su se obvezali, da će doprinositi stanoviti dio troškovima, koji su nastali oko osiguranja njihovih radnika. Time se je htjelo potaknuti poslodavce, da prionu uz ovaj način obezbjedjenja radnika, te tako pogodovati i samo osiguranje.

Poslije toga uredjeno je zakonom osiguranje radnika, ali je poslodavcu ostavljeno na volju, hoće li svoje radnike osigurati ili ne, i kako će ih osigurati. U svakom slučaju bio je poslodavac odgovaran za nastalu nezgodu. To je t. zv. régime de la liberté, koji postoji još u Danskoj, Francuskoj i Španiji.

Drugdje opet proveden je princip prisilnoga osiguranja, koji ima takodjer više varianta. Ili je najme zakon izrekao dužnost osiguranja za radnike,

Digitized by Google

ostaviv pri tom poslodavcima, gdje će to osiguranje i kako provesti, ili pak je zakon odredio ne samo dužnost osiguranja, nego je priveo u život i one uredbe, koje će to osiguranje provesti.

Konačno je provedeno osiguranje radnika kao javno-pravna i socijalna institucija na osnovu prisilnoga osiguranja putem posebnih za to uvedenih organizacija.

Uzporedo s tim poduzimane su i obsežne preventivne mjere, kojima je svrha, da stegnu koliko više mogućnost, da radnik usljed poslovanja nastrada u životu i zdravlju. Sve moguće mjere opreznosti imale su oslabiti pogibelj, koja prijeti radniku od raznih strojeva i od načina obradjivanja gradje, zatim od otrovnih i zdravlju pogibeljnih tvari, potrebnih kod fabrikacije. Na sve ovo poslodavac se je obvezao zakonom, a stroga kontrola državnih organa ima bditi nad sigurnim provadjanjem svih potrebitih mjera sigurnosti.

Prema svemu tomu što je ostalo od slobodnoga ugovora izmedju poslodavca i radnika? Na oko ostao je on još slobodan u smislu gradjan. prava. Nu u istinu on je zadobio posve socijalni i javno pravni značaj. Osiguranje radnika u širokom smislu rieči, — a ovamo spadaju i preventivne mjere — postalo je sastavnim dijelom radničkoga ugovora, koji stoji pod nadzorom državne vlasti.

Tako je malo po malo prevladao nazor, da privatno-pravni poredak ne dostaje, kad treba liječiti socijalne nevolje, koje izbiše na površinu. Toga radi napušten je temelj gradjanskoga prava, a nadvladao je posvema socijalni princip, koji kulminira u zahtjevu, da se radnici moraju zaštititi protiv svih nepovoljnih posljedica, koje mogu nastati iz obrtnog poslovanja. Pozitivno pravo odredilo je prisilno kreiranje velikih saveza poslodavaca i radnika, koji uz pomoć države preuzeše uredjivanje odnošaja izmedju radnika i poslodavaca, a forma za to našla se je u osiguranju, u širokom smislu ove rieči.

Zakonarstvo kod nas pošlo je u glavnom istim putem kao i u drugim državama. Razlika je samo u tom, što se je naše zakonarstvo moglo poslužiti izkustvom i resultatima drugih zemalja, usljed čega su mnoge faze razvoja odpale.

Kod nas se dugo nije osjećala nuždа, da se socijalni problemi riešavaju, pa zato se mogosmo do nedavna zadovoljiti sa primitivnimi uredbami ubožke njege, kako su još u petdesetim godinama u život privedene. I obskrba službenčadi po službinskom redu mogla je do nedavna udovoljavati potrebi. Nu danas ovaj primitivni sistem ne odgovara više, jer namiče jedino terete i državi i občini i pojedincima, a ne zadovoljava nikoga.

Najdalje išla je obskrba radnika, kako je osnovana po rudarskom zakonu od 1854. Tu je princip, da je poslodavac dužan doprinašati za obskrbu radnika, spojen sa principom vlastite pomoći radnika. Pomoć našla je ovdje

Digitized by Google

svoju organizaciju na osnovu udruživanja u t. zv. bratovštinama (§§ 210. i sl. rud. zakona).

Isti princip našao je izraza i u obrtnom zakonu od 1884., gdje u §§ 142. i 143. ustanovljeno, da kalfe onih obrtnih grana, koje spadaju obrtnom sboru, mogu urediti posebne pripomoćne blagajne. Poslodavci obvezani su, da doprinose jednu trećinu prinosa, koji plaćaju kalfe. Ovo uredjenje medjutim bilo je samo provizorne naravi, a sam zakon obećao je, da će se to pitanje posebnim zakonom urediti.

Valjalo je medjutim ozbiljno pomišljati, da se ova pitanja urede, a to tim više, što su naprednije zemlje s obsežnim svojim mjerama u zaštitu radnika privlačile i naše radne sile. Time se je s jedne strane slabila naša industrija, kojoj su se otimali radnici, dok se je ova jedva počela razvijati. S druge pako strane naši radnici stradavali su i vraćali se biedni i bogalji u domovinu, te tu padali na teret javne dobrotvornosti. Tako su morale naše občine nositi posljedice nevolje, kojoj je uzrok nastao u radu za blagostanje tudje zemlje. Položaj naših radnika u tudjini bio je tim gori, što je vanjsko zakonarstvo zahtjevalo reciprocitet, ako se je htjelo, da tudji radnici uživaju podpuno sve blagodati njihovoga zakonarstva. Taj reciprocitet se radi pomanjkanja nuždnih propisa nije mogao pružiti.

Prvi pokušaj, da u tom pogledu i kod nas krene na bolje, učinio je zak. čl. XIV.: 1891. zajedničkoga državnoga sabora „o podupiranju obrtnih i tvorničkih namještenika u slučaju bolesti", koji je §§ 142. i 143. obrtnoga zakona dokinuo. Ovaj zakon znači znameniti napredak u socijalnom zakonarstvu kod nas, te stoji već na posve modernom stanovištu. Ovim zakonom uvedeno je prisilno osiguranje radnika, a uvedeni su i posebni organi, koji će to osiguranje provesti. Ovi organi dobili su karakter javno-pravnih korporacija, koje su bile osnovane na principu samouprave uz državnu kontrolu. Članovi bili su namještenici onih zanimanja, koje je zakon izrično navadjao, Materijalni dio ovoga zakona bio je dosta dobar, nu organizacija pokazala se je nedostatnom. Zakon poznavao je pet vrsti blagajna, najme okružne, poduzetničke, blagajne obrtnih sborova, blagajne privatnih udruženja i prolazne blagajne gradjevnih poduzetnika, koje su trajale, dok je gradnja trajala. Povrh svega toga pridržane su i rudarske bratovštine. Ove blagajne bile su medju sobom neovisne, svaka je za se sačinjavala posve samostalnu cjelinu, pak zato je kreiranje svake nove blagajne slabilo druge. Stoga sve skupa nisu mogle svojim zadatcima podpuno udovoljavati. Zakon predvidjao je doduše savez od dvie i više blagajna, nu jer je taj bio ostavljen u dobru volju samih tih korporacija, nije do takvog saveza ni došlo, dočim se je s druge strane širio posve neopravdan partikularizam. Ni nadzor oblasti nije bio dosta intenzivan, mjestimice dapače nikakav. Slabe blagajne te nisu bile kadre udovoljavati svojim dužnostima, pa to je dizalo protiv njih i antipatiju interesovanih, koji su u njima vidili samo terete, a slabe koristi.

Digitized by Google

Sve ovo dalo je povoda, da je zajednička vlada već rano pomišljala na reformu ovoga zakona.

Medjutim je već godine 1893. u zajedničkom saboru stvoren i zakon. čl. XXVIII. „o zaštiti obrtnih i tvorničkih namještenika protiv nezgoda i o obrtnim nadzornicima", koji je obvezivao poslodavce na uvedenje stanovitih mjera opreznosti u svrhu očuvanja zdravlja i života radnika, te ovlastio upravnu vlast, da takove mjere odredi i da vodi po posebnim organima intenzivni nadzor nad obdržavanjem istih. Time je naše socijalno zakonarstvo i na polju preventivnih mjera kušalo, da rieši jedan dio socijalnih problema.

U nastojanju, da se reformira zakon o podupiranju radnika za slučaj bolesti, sastavila je vlada posebnu zakonsku osnovu. Nu prije nego li je ova osnova predložena na ustavno pretresanje, sastavio je ministar trgovine i osnovu zakona o osiguranju radnika za slučaj nezgode. Ali ni ova osnova nije došla na ustavno pretresanje, jer se je ministar riešio, da obje osnove spoji u jedno, te da osiguranje radnika za slučaj bolesti i za slučaj nezgode jedinstveno uredi. To se smatra idealom, koji medjutim u praksi do sada nije nigdje proveden.

Ova stopljena osnova prihvaćena je konačno u zajedničkom saboru te je kao zak. čl. XIX. od god. 1907. „o osiguranju obrtnih i trgovačkih namještenika za slučaj bolesti i nezgode" dne 1. rpnja 1907. stupio na snagu. Kod nas se ovaj zakon jošte ne provadja, jer je potreban za neke ustanove supletarni autonomni zakon. Jedinstveno uredjenje osiguranja za slučaj bolesti i nezgode u ostalom nije u tom zakonu bog zna kako tijesno. Ono se ograničuje više na spoljašne momente. Jedno i drugo osiguranje provadjaju zajednički organi, a zajednički su organi i za sudovanje i nadzor. Nu načela, po kojim se jedno i drugo osiguranje obavlja, jesu različna. Različit je i krug osoba, koje se povlače u to osiguranje, a i knjigovodstvo za jedno i drugo osiguranje ima biti posebno. Zajedničke uredbe imadu samo tu svrhu, da uštede troškove i time smanje terete skopčane s tim osiguranjem.

Navesti ću ovdje samo u kratko sadržaj toga zakona. On se razpada u četiri dijela. Prvi sadržaje materijalno pravo, drugi uredjenje organizacija, treći prikazuje parbeni postupak i oblasti, kojima prinadleži nadzor, u četvrtom pako ustanovljene su mješovite odredbe, zatim kaznene, prelazne i zaključne ustanove.

Organizacija osnovana je na temelju zadružnom. Sve ovlaštene i obvezane osobe sačinjavaju jednu zadrugu, a osiguranje osnovano je na načelu uzajamnosti. Osiguranje za slučaj bolesti i nezgode provadja jedna zajednička zemaljska blagajna. Na području zemalja krune sv. Stjepana osnivaju se dvie takove blagajne, jedna za Ugarsku sa sjedištem u Budapešti, a druga sa sjedištem u Zagrebu za područje Hrvatske i Slavonije. (§ 99.)

Digitized by Google

Organi ove blagajne jesu 1. okružne blagajne; 2. poduzetničke blagajne. Obje ove blagajne jesu lokalni posredujući organi, i to prve koli kod osiguranja za slučaj bolesti, toli kod nezgode, druge pako samo za slučaj bolesti. Svaka od ovih blagajna ima posebno svoje zastupstvo, birano od poslodavaca i namještenika i posebnu upravu, koju bira zastupstvo. U nekim stvarima postupaju ove blagajne samostalno, kao n. pr. vodjenje evidencije članova, ubiranje prinosa za osiguranje za slučaj bolesti, u dopitanju bolestničkih podpora i privremenih renta kod pretrpljenih nezgoda itd. U drugim stvarima one opet vrše naloge zemaljske blagajne.

Zemaljska blagajna sastavlja svoje zastupstvo izborom iz zastupstva okružnih i poduzetničkih blagajna, a ovako sastavljeno zastupstvo njeno bira upravu.

Cijela organizacija osnovana je na načelu samouprave, nad kojom vodi nadzor posebni državni ured, a on ne samo vodi administrativni nadzor, nego je ujedno i zadnja molba za sudovanje i upravu u stvarima osiguranja.

Sudovanje uredjeno je tako, da u prvoj molbi sude o nastalim preporima posebni sudovi osnovani u sjedištu svake okružne blagajne. Na čelu im stoji predsjednik, koji se imenuje iz reda sudaca onoga suda, pod čiju mjestnu nadležnost okružna blagajna spada. Članovi jesu prisjednici birani iz reda članova okružne blagajne. U drugoj i posljednoj molbi sudi mješoviti sud, sastavljen iz članova državnoga ureda za osiguranje radnika i iz članova, koji se biraju iz reda skupštinara zemaljske blagajne za osiguranje radnika.

Što se tiče materijalnoga dijela, to valja iztaknuti, da se je zakon postavio na stanovište prisilnoga osiguranja, a problem je riješen po načelu uzajamnosti.

Svatko, tko je namješten u poduzećima, koje zakon izrično nabraja, a nema nadnicu veću od 8 kruna dnevno odnosno od 2400 K godišnje, eo ipso je član okružne ili poduzetničke blagajne, a time i član zemaljske blagajne. On je dužan plaćati prinose, te ima prava na blagodati, koje ovi zavodi pružaju. Prinosi za osiguranje protiv bolesti razračunavaju se po visini nadnice, a ne mogu biti manji od 2% niti veći od 4% nadnice osiguranoga člana. Polovica tako ustanovljenoga prinosa ide na teret poslodavca, a druga polovica na teret osiguranoga člana.

Drugčije je sa prinosima za slučaj nezgode. Ovi terete izključivo poslodavca, a razračunavaju se tako, da se koncem godine iznos svih plaćenih odšteta razračunava na poslodavce, koji podpadaju pod obvezu osiguranja. U tu svrhu podijeljeni su svi poslodavci u razrede pogibelji, prema stepenu, koji zauzima pojedino poduzeće s obzirom na manju ili veću pogibelj radnje. Prema tomu jamče dakle za svaku nezgodu, koja se u području jedne zemaljske blagajne desi, svi poslodavci toga područja, koji su na osiguranje obvezani u razmjeru pogibeljnosti njihova posla.

Digitized by Google

Predaleko bi me vodilo, da ovdje potanko ocrtam čitavi sistem ovoga osiguranja. Spomenut ću samo to, da je zakon pošao sa drugih predpostava, kad je izrekao dužnost osiguranja za slučaj bolesti, a sa drugih opet kod dužnosti osiguranja za slučaj nezgode. U prvom pogledu bilo je odlučno, da li je na osiguranje obvezani u obće namješten kod nekoga poduzeća uz takovu plaću, da nije obskrbljen za slučaj bolesti. Toga radi nije se zakon ograničio samo na obrtna i njima srodna poduzeća, već je pritegnuo u krug osiguranja za slučaj bolesti i namještenike u agenturama, kazalištima, ljekarnama, fizikalnim laboratorijima, u javnim zavodima itd., u koliko nemaju plaće i za vrieme trajanja bolesti.

Za osiguranje protiv nezgoda došlo je u obzir poglavito poduzeće u koliko načinom radnje krije u sebi pogibelj nezgode. Ne podpadaju dakle obvezi osiguranja za slučaj nezgode radnici onakovih poduzeća, kojim narav nije takva, da bi se nezgode dogadjale, n. pr. u krojačkom, postolarskom i sličnim obrtima. Naprotiv poduzeća u kamenolomima, zatim koja obradjuju željezo, otrovne tvari, ili rabe razne motore, tu su nezgode tako rekući na dnevnom redu. Za osiguranje odlučna je tu vrst posla, a ne zanat. Za osiguranje protiv bolesti odlučno je u prvom redu gospodarsko stanje namještenika, a razlog obvezi na osiguranje leži u radniku samom. Za obvezu osiguranja za slučaj nezgode pako odlučna je narav posla. To je i razlog, da je u § 3. u zadnjoj alineji dana ovlast provedbenoj vlasti, da protegne obvezu osiguranja za slučaj nezgode naredbenim putem i na takva poduzeća, koja u zakonu nisu izbrojena. Zakon je prema tomu u § 1. kod osiguranja za slučaj bolesti obvezana poduzeća taksativno nabrojio, dočim je u § 3. izbrajanje više exemplifikativno.

Vrieme je suviše skučeno, a da bi mogao zaći u potanje razglabanje ovoga zakona. Dosta je da spomenem, da on stoji na onoj širokoj bazi socijalnoga i javnoga prava, koja je služila i u drugim zemljama temeljem riješenju ovoga problema. Zato zadire ovaj zakon osjetljivo u sve ostale naše pravne institucije. Možda imadu pravo oni, koji vele, da je za naše odnošaje prerano bilo ovakov zakon iznijeti. Nu čim je ovaj zakon jednom na snagu stupio, ne će preostati, nego da se i autonomno zakonarstvo lati posla, te da reformira mnoge naše autonomne uredbe.

Hrvatska kao pretežno ratarska zemlja ima i pretežni dio svoga radničkoga staleža zabavljenoga u poljskom gospodarstvu. Ne smije se dakle pustiti, da ovaj pretežni dio radničtva ostane bez zaštite, ako ga bolest snadje. Službinsko pitanje i bolnička njega takodjer ne mogu dulje, da se riješavaju polag zastarjelih već načela, već će i za nje nastati potreba reforme u naprednom duhu. Pogotovo naše ubogarstvo iziskuje nuždno zakonsko uredjenje.

Ni gradovi naši ne mogu dulje da zatvore oči za socijalne zadatke, koji im se namiču. Oni su u prvom redu zvani, da se late posla i da pripomognu

Digitized by Google

rješavati socijalne probleme, jer bez njihove pomoći ostaju jalovi svi podhvati države u tom pitanju. Gradove i općine ide u prvom redu zadaća, da se staraju za preventivne mjere i za humanitarne institucije. Naročito gradski podhvati moraju da budu u tom pogledu u svakom pravcu uzorni.

Briga oko zdravih i jeftinih stanova, oko valjane razsvijete i dobre vode, oko javnog zdravstva u obće, kao i oko valjanih komunikacija na njihovom teritoriju, sve su to problemi općinske uprave. Da se svi ovi zadatci riješe, treba i gospodarstvo općina a napose gradova s temelja promjeniti. Potrošarina i namet, ta do sada jedina vrela dohodka naših općina, nisu više podesna da namaknu potrebita sredstva. Kraj toga dogadja se, da po sadanjem sustavu pojedinci bez ikakove muke dolaze do dohodka i povećanja svoje imovine. Oni ne trebaju da čine drugo nego samo da čekaju, dok im općina sagradi ceste, vodovod, razsvjetu, a onda sjedaju za gotovu sofru i ubiru visoku najamninu od svoga posjeda, a da sami nisu ni filira doprinijeli u ovom poboljšanju i dizanju vrijednosti toga posjeda.

Sve ovo spada u socijalne probleme i ima da zainteresuje javnu upravu u prvom redu. Tu se otvara široko polje radu, ali tim radom ne može se više otezati, jer problemi niču na sve strane i zahtjevaju imperativno, da se riješe. Biti ću sretan, gospodo, ako mi je pošlo za rukom, da sam ovim predavanjem svratio pozornost vašu na nove vidike, koji se pravniku, a napose i upravniku u modernom životu otvaraju.

Kako da se reformira postupak u gradjanskim parnicama.

(Nastavak.)

Kod kotarskih sudova postoji isto razdjeljenje, a primjera radi navadjam razdiobu c. kr. kotarskoga suda Graz:

C. kr. kotarski sud Graz:

odjeljenje suda	poslovni obseg	inokosni sudac	odjel pisarne	pisarničko osoblje	opazka
I. parnični odjel	Uprava suda i a) gradjanske parnice i opomenbeni postupak ako prezime prvotuženika počima slovima I. J. N. O. U. Y. b) imenovanje obranika i izjava da ne vriedi obranička pogodba c) proglas zatvorenih oporuka	L. G. R. A.	I.	2 oficijala 1 pomoćnik	uprava pisarne, pristojbe svjedoka i vještaka, ovjerovljenja, nově. dnev.

Digitized by Google

odjeljenje suda	poslovni obseg	inokosni sudac	odjel pisarne	pisarničko osoblje	opazka
II. parnični odjel	a) gradjanske parnice i opomenb. postupak, kada prezime prvotuženika počima slovima B. K. P. b) sudbeni odkaz uporaba i postupak uslied prigovora	G. S. F.	II. i X.	1 asistent 2 pomoćnika	pisarna zajednička sa X. odjelom
III. parnični odjel	gradjanske parnice i opomenb. postupak, kada prezime prvotuženika počima sa A. C. H. L. R. X. Z.	G. S. B.	III.	2 pomoćnika	
IV. parnični odjel	gradjanske parnice i i opomenb. postupak, kada prezime prvotuženoga počima sa D. F. G. M. T. i V.	G. S. Z.	IV.	2 pomoćnika	
V. parnični odjel	gradjanske parnice i opomenb. postupak, kada prezime prvotuženoga počima sa E. Qu. S. W.	G. S. M.	V.	1 tamničar 1 pomoćnik	
VI.	a) riešavanje ovršnih molba ako je kotaraki sud u Gradcu izvršni sud (kada kotaraki sud u Gradcu nije izvršni sud rieša se takova molba u parničnomu odjelu I.—V.) b) izvršba ovrha. *a* i *b* samo ako prezime ovršenika počima sa A. B. E. K. P. R. X. c) riešavanje parnica, koje nastanu povodom ovrhe (izlučne, opozicionalne i t. d. tužbe)	L. G. R. K.	VI.	1 oficijal 3 pomoćnika	
VII.	izvanparnični poslovi i dozvola ovrhe na temelju njih, ako prezimena ostavitelja, sirota itd. počimaju sa A. D. E. H. I. J. Qu. T. X. Y.	G. S. K.	VII.	2 pomoćnika	
VIII.	izvanparnični poslovi i dozvola ovrhe na temelju istih, ako prezimena ostavitelja, sirota itd. počimaju sa B. F. P. V.	G. S. R.	VIII.	2 pomoćnika	

Digitized by Google

odjeljenje suda	poslovni obseg	inokosni sudac	odjel pisarne	pisarničko osoblje	opazka
IX.	Izvanparnični poslovi i dozvola ovrhe na temelju njih, ako prezimena ostavitelja, sirota itd. počimaju sa V. G. K. N. i Z.	G. S. L.	IX.	2 pomoćnika	
X.	Pravna pomoć (zamolbe inih oblasti)	G. Adj. Dr. K.	—	—	vidi odjel pisarne II.
XI.	Riešavanje ovršnih molba (kao VI) i izvršba, ako ovršenikovo prezime počima sa D F. G. I. J. L. M. N. O. T. U. V. i Y. Riešavanje parba, koje nastanu povodom ovrha ovih	G. S. Dr. S.	XI.	1 oficijal 3 pomoćnika	
XII.	Riešavanje ovršnih molba (kao VI.) i izvršba ako ovršenikovo prezime počima sa C. H. Qu. S. W. i Z. Riešavanje parba, koje nastanu povodom ovih ovrha	G. S. Dr. W.	XII.	1 kancelista 3 pomoćnika	
XIII.	Izvanparnični poslovi i dozvola ovrhe na temelju istih ako prezime ostavitelja, sirota itd. počima sa R. L.	L. G. R. Dr. P.	XIII.	2 pomoćnika	
XIV.	Izvanparnični poslovi i dozvola ovrhe na temelju njihovu, ako prezime ostavitelja, sirote itd. počima sa L. M. O. U. W.	L. G. R. Sch.	XIV.	1 oficijal 1 pomoćnik	
.	Izvršni odjel	.	XV.	2 činovnika ovrhovoditelja 1 pomoćnik 6 podvorn.	
.	Pismohrana	zajednička sa Landesgerichtom i Bezirksgerichtom Umgebung Graz			
.	Uručbenik	.	.	1 oficijal	
.	Dražbovaona uz pohranu sudbeno zaplienjenih predmeta	.	.	1 oficijal 1 pomoćnik	

Digitized by Google

Taj je kotarski sud imao tečajem godine 1906. sliedeći poslovni obseg, pa ja dodajem u trećoj rubrici posao, što ga je imao iste godine kotarski sud I. u Zagrebu radi prispodabljanja:

Predmet	broj slučajeva god. 1906.		opazka
	c. kr. kotaraki sud Graz	kr. kotarski sud I. Zagreb	
opomenbeni postupak (Mahnverfahren) maličnih tužba pridošlo 1906.	4630 1972	— 10.400	u Gradcu samo do 100 kruna u Zagrebu i pritužbe proti mjestnosudnim osudama
tužba radi smetana posjeda	8	70	
tužba po redovitom gr. postupku . .	3.957	1.698	
ovrha ukupno zamoljeno	10.259	4.642	
ovrha ureda radi sbog globa i pristojba	628		
ovrha na nepokretnosti:			
a) ovršnom uknjižbom	405	16	kotarski sud Zagreb I. nije realna oblast za nepokretnine
b) dražbom nepokretnina	147		
c) sekvestracijom	54		
ovrha na pokretnosti dozvoljeno . .	7.786	4.621	kod nas se neizkazuje posebno. Mjestni sud dozvolio je 4419 ovrha
„ „ novčane tražbine dozvoljeno	1.909		
„ „ predaju tjelesne stvari „	47		
„ „ ina prava dozvoljeno	22		
ina ovršna sredstva „	120		
izvršeno pljenitba pokretnosti	4.548	1808	
„ dražba „	366		
„ deloširanja	242		neizkazuje se
ostavinskih razprava pridošlo	2.242	516	
tutorstva preostalo od 1905.	15.604	obavlja grad. sirotinjsko povjerenstvo alob. i kr. glavnoga grada Zagreba	
pridošlo 1906.	2.186		
skrbničtva ostalo 1905.	1.970		
„ pridošlo 1906.			
i to slaboumnika	93		
razsipnika	4		
malodobnika pod oč. vl.	77		
zamolba (Rechtshilfe)	4.485	Reg. R. 5059	
ovjerovljenja (legalizacija)	293		
odpovjedi stana	3.201		

Da taj posao svrši, imao je ces. kr. kotarski sud u Gradcu: 4 sudca VII. čina, 9 sudaca VIII. čina, 1 pristava IX. čina, dakle 14 sudaca, a 12 činovnika manipulacije, 28 pomoćnika i 6 podvornika, a kr. kotarski sud I. u Zagrebu 2 sudca VIII. čina, 6 pristava IX. i X. čina, 3 prislušnika, dakle 11 sudaca, 7 činovnika manipulacije, 12 dnevničara po 2 K, 2 podvornika i 7 nadničara (dostavljača). Ne ću izticati razliku u rangu sudačkih urednika u Gradcu prama onima u Zagrebu, ali ipak opažam, da u sjedištu sudbenoga stola u Austriji ne može sudbeni pristav dobiti pravo, da bude inokosan

Digitized by Google

sudac (Einzelrichter), a da predstojnikom takovoga suda može biti jedino sudbeni viećnik VII. čina ili viećnik VI. čina, kako je to kod kot. suda Graz Umgebung.

Kotarski sud u Gradcu imade u svim strukama pravosudja daleko više posla od suda zagrebačkoga, jedino u maličnome postupku i u smetanju posjeda nadkriljuje ga zagrebački sud znatno. Zato opet gradački sud nema kaznenoga sudovanja, koje vrši posebni kotarski sud za kaznene stvari, a zagrebački sud nema sirotinjskih agenda, koje su u Gradcu vrlo obsežne.

Posao kotarskog suda I. u Zagrebu razdieljen je kako sliedi: Predstojnik suda (koji upravlja sudom) te pet sudaca, dakle ukupno šest sudaca vodi gradjanske parnice brojeći ovamo i maličnе, uporabne itd., a osim toga rešavaju bračne razmirice, gradj. zamolbe, te ostavinske razprave. Dva sudca vode sve poslove glede ovrha, a tri sudca sve kaznene poslove.

Pisarničko osoblje svršava posao ovako:

1. oficijal imade: cjelokupnu kaznenu manipulaciju,

2. oficijal ima: odpravničtvo, register D (dostavnice) očevidnost tiskanica i uredskoga našastara,

3. oficijal: iznašanje registra M, sačinjanje spisovnika, alfabetički imenik k uručbenom i pismarskom brojevniku i izkaz neriešenih komada;

4. kancelista: iznašanje konačnih riešenja u registru i popisu ovrha, ulaganje dostavnica i dostavnih araka, podvorba stranaka glede stvari registra M, vadjenje ročišta i dražba, ročištnih zapisnika uvrštavanje u spisovnike u mjesecima siečanj, veljača i ožujak svake godine;

5. kancelista: Iznašanje riešenja u registar Os, podvorba stranaka R i ovrhe, prioriranje i dostava poslovnih komada referentima;

6. kancelista: otvaranje pošte, zaprimanje podnesaka i ročištnih zapisnika, uručbeni i pismarski brojevnik, unašanje u registar P. R. M. i Os. i popis ovrha, iznašanje konačnih riešenja u registar P. i R., novčani dnevnik;

7. kancelista: zaprimanje poslovnih komada u pismohranu, knjiga škontruma, ulaganje spisa, podvorba stranaka registar P. i Os.;

8. manipulant dnevničar: ročištnih zapisnika uvršćivanje u spisovnik (izuzam mjesec siečanj do ožujka svake godine), iznašanje poslovnih brojeva, pomaganje oficijalu 3. i kancelisti 6.

Kako se vidi, posao je medju sudce primjereno razdieljen, dočim je razdioba posla medju manipulaciono činovničtvo vrlo kompliciranа, jer svaki spis mora proći malone sve manipulacione činovnike, dosljedno prolazi kroz sve sobe suda, pa ga je dakle vrlo težko naći i gubi se po sat dok se pronadje u gomili raznovrstnih spisa, što ih svaki od manipulanata imade manipulirati. Primjerice ću navesti tečaj jedne frustrirane maličnе parnice, pa će se viditi, kako je užasno kompliciranа naša manipulacija prama austrijskoj:

Digitized by Google

U Austriji:

Tužba u zapisnik primljena predaje se bez uručbenika u pisarni odjela, gdje ju unaša manipulant u malični registar Cb (M), a pošto je sudac, primajuć tužbu i onako jur odredio ročište i o tomu tužitelja ustmeno obaviestio, iznaša se ujedno dan ročišta i upisuje tužba u ročištnik. — Pisar prepiše tužbu, priklopi tiskanicu odluke i dostavnicu sa poštanskim omotom, a pošto je referent odluku na tužbu podpisao, predade ju pošti, dočim spis meće u pretinac „ročišta".

Pred dan ročišta prispodobit će manipulant odjela komade u ročištima ležeće sa ročištnom knjigom i predložit će sudcu spise, u kojima se ročište držati imade.

Sudac napiše na tužbu:

„Stranke ne pristupiše, postupak miruje do 3. rujna 1907." (3 mjeseca) i predaje spis pisarni, koja to unese u rubriku registra Cb., te odpravi strankama riešenje form. broj 22, što ujedno na spisu zabilježi, a spis metne u pretinac medju „Postupak miruje".

Kod nas:

Tužbu predaje sudac, koji ju je u zapisnik primio, kancelisti 6., koji ju providi praesentatumom i unese u uručbeni i pismarski brojevnik, a k tomu u registar M. Odavle ide predstojniku suda radi dodieljenja referentu, a odavle kancelisti 6., da dodielbu u registar M. upiše i onda k referentu, koji tužbu riešava i ročište odredi, te preda predstojniku suda, da to riešenje parafira, na to će kancelista 6. riešenje iznieti u brojevniku, a oficijal 2. u odpravnoj knjizi i pisaru dodieliti, koji će riešenje prepisati i opet odpravniku 2. dati, ovaj će dati riešenje predstojniku suda podpisati i riešenje odpraviti i to u odpravnoj knjizi zabilježiti, a spis predati kancelisti 4., da ga upiše u dnevnik za ročišta, a ovaj će ga predati kancelisti 7., da spis uloži u pismohranu. Na dan ročišta izvaditi će oficijal 4. iz pismohrane (kancelista 7.) spise, u kojima se ročište imade obdržavati i predati će ih izvjestitelju. Ovaj pomoću perovodje načini zapisnik „stranke ne pristupiše". Taj zapisnik ide kancelisti 6., koji ga prezentira u uručbeni i pismarski brojevnik i predade dnevničaru 8., da načini spisovnik, te onda referentu, da riešenje načini. Riešenje će opet predstojnik suda parafirati, kancelista 6. će ga iznieti u brojevniku, a oficijal 3. u registar M., oficijal 2. unieti će ga u odpravnu knjigu, dodieliti pisaru, koji će ga prepisati. Prepis će podpisati predstojnik suda, a onda će ga odpravnik 2. odpraviti i to zabilježiti u odpravnoj knjizi, a spis predati u pismohranu, gdje će ga kancelista 7. pohraniti.

Digitized by Google

Uzeo sam najjednostavniji slučaj, gdje ne treba prioriranja, gdje nema velike pisarije, niti ine komplikacije. Kod riešavanja i odpravka sudjeluju 2 sudca, pet manipulanata i jedan dnevničar, a spis se upisuje u kojih pet knjiga i u spisovnik, dočim po austrijskoj manipulaciji samo sudac (referent), manipulant i jedan pisar imadu posla sa spisom, koji se ne miče iz pisarne suda — osim na dan razprave, gdje ga sudac ponese u razpravnu dvoranu.

Nije li naša manipulacija upravo monstrozna. — Čemu brojevnik ? Zar je tako važno znati koliko je „brojeva" koji sud godišnje imao ? Nije li dosta, ako se zna, koliko je slučajeva svake vrsti imao i kako ih je riešio ? — Čemu spisovnik pa još tomu u pismohrani, gdje ga mora manipulant radi svakoga komada 2 puta izvaditi i nadopuniti. Čemu odpravna knjiga, kad može spis ostati kod sudca (u pisarni odjela) pa se odpravak na spis napiše. Čemu putovanje spisa kroz pet soba, k petorici manipulanata, kada to sve može jedan svršiti i upisati u jedan registar. Čemu parafiranje i podpisivanje po predstojniku suda, koji i onako nije u stanju sve pročitati što podpiše i parafira !

Mnogo je shodnije, da sudac sam podpiše ono, što je sudio ili riešio, a osobito je shodno, da svaki sudac svojim odjelom pisarne samostalno upravlja, da nadzire poslovanje pisarne, te nosi odgovornost ne samo za pravodobno i valjano riešenje nego i za brzo i valjano rukovanje sa poslovi te za točno vodjenje propisanih registara.

Samo poslovanje u Austriji znatno je jednostavnije od onoga, koje propisuje naš cesarski patent o poslovnom redu, a daleko jednostavnije od naše današnje „ujednostručene" manipulacije. Ta naša ujednostručena manipulacija je u istinu umnogostručena jer je vanredno težko iznaći se u onih sedam medjusobno protuslovnih naredaba, o još teže pronaći spis, dočim je vodjenje raznih evidencija, brojevuika, odpravnih knjiga te spisovnika teret bez svake koristi.

U Austriji nema toliko tih raznih knjiga. U uručbeniku (Einlaufstelle) ne vodi se nikakva knjiga, već se jedino pritisne dan prispjetka na podneske, koji izvana (poštom ili predajom) stignu, sortiraju se spisi za pojedine odjele i odnesu bez potvrde u odjel. Tamo se stavi na podnesak ili dopis broj i podbroj registra kao i broj odjela. Na primjer Cg. I. 35./7 07. znači registar za gradjanske parnice sudbenoga stola odjela I. broj registra 35 iz 1907. tekući broj pisma 7.; C. III. 25./5 7 znači gradjanska parnica kotarskog suda odjela III. broj 25 : 1907. tekući broj pisma 5. Podbrojevi t. j. tekući brojevi spisa ne unašaju se u spisovnike (t. zv. popise o svezku spisovnomu table broj 16) kako kod nas, već se ušivaju u hrbtove (Aktendeckel) te se numeriraju tekućim brojevima listovi spisa, čime se ne samo kontrolira podpunost spisa, nego i olakoćuje citiranje mjesta u spisu n. pr. „na listu 7., strana druga, redak peti priznao je tuženik da ....."

Digitized by Google

Jedino u neparbenim stvarima bilježe se podnesci u Aktenübersicht (Gesch.-Ord. Form. No. 58.).

Dostave se obavljaju uvjek dostavnicama, a dostavnim arcima jedino, kada dostava nije po rešavanje predmeta odlučna, niti ne postaje dostavom kakovo sudsko riešenje pravomoćnim. Dostavnice se priljepljuju na koncept dostavljenoga riešenja, jedino ako je na dostavnici izvješće kakovo, n. pr. da se dostava nije mogla obaviti, tad dostavnica dobiva svoj podbroj spisa, svoj tekući broj lista, kao svako ino pismo.

Registri su odraz cielega postupka, a u opazci bilježe se oni dogadjaji za koje nema rubrike ili koji razjasnjuju unos u rubrike. Stanovite provizorne odredbe bilježe se u opasci olovkom n. pr. „Odgovor nije podnešen", dočim se u opasci tintom zabilježi, što je trajne vriednosti n. pr. dozvolu ovrhe, ubožko pravo (G. V.), nitko ne pristupi, priziv 30./4., predložen 30./4., postupak kao ništetan ukinut, previd itd.

I austrijski poslovni red je u mnogomu još prekompliciran, te bi se dao još jednostavnijim učiniti, nu u cielosti je vrlo shodan i jednostavan.

Kako je u Austriji uprava pravosudna konservativna i oprezna, to je u poslovnik došlo mnogo propisa i knjiga, koje su temeljem izkustva crpljenoga kod provadjanja postupka kasnije ukinuli, a i glede osoblja mogla bi se mnoga uštednja polučiti. — Upozorujem samo na gorn i pregled razdiobe Oberlandesgerichta Graz, Landesgerichta Graz i Bezirksgerichta Graz.

Oberlandesgericht Graz imao je 1898. četiri odjela (senata) sada je napušten senat III. Landesgericht in Civilsachen imao je s početka 8 senata. Medjutim su odjeli V. i VI. napušteni kao suvišni, a odjel II. i III. faktično su samo jedan odjel. Isto tako je kod kotarskog suda Graz Umgebung napušten odjel III., jerbo su odjeli I. i II. uspjeli sami svladati posao, što ga daju parnice tomu sudu. Usuprot su kod kotarskog suda Graz stvoreni naknadno ovršni odjeli XI. i XII. te izvanparnični odjeli XIII. i XIV.

III.

Postupak i poslovanje sudova u gradjanskim parnicama po austrijskom postupniku.*)

A.

Kod sudbenih stolova:

Tužba predaje se pismeno po odvjetniku podpisana u uručbenik (Einlaufstelle), jedino se u ženitbenim parnicama može tužba dati u zapisnik, nu tada ne dolazi u uručbenik, već ga pisarna odjela providi sa danom prispjetka.

Tužba mora sadržati odredjen zahtjev, te u njoj moraju u kratko i podpuno biti nabrojene činjenice, na kojima se zahtjevanje temelji a i sva dokazala, kojima se tužitelj poslužiti kani (§.226. Cpo.).

*) Mnogo točnije i obširnije opisuje austrijski postupnik A. Rušnov u Mjesečniku od godine 1895 str. 15. u „Mislima o reformi gr. parb. postupka."

Digitized by Google

Činovnik uručbenika stavlja na tužbu dan prispjetka, naznači broj primjeraka i priloga, eventualno priložene biljegovke ili novac, te baci u pretinac onoga odjela sudbenoga, u koji po razdiobi posala spada.

Ako stranka zaželi, potvrdi joj na rubrici, u posebnoj knjižici, ili inače dan prispjetka.

Dvaputa prije podne i dvaputa poslie podne dolazi podvornik, pobere iz svakoga pretinca komade, te ih razlučeno nosi u svaki pojedini odjel pisarne. Činovnik ili pomoćnik pisarničkoga odjela (Offiziant, Kanzleigehilfe) upiše tužbu u registar u koji spada (Cg. redovite parnice, gradjanske i trgovačke, Cm. mandatne Cw. mjenične), napiše na primjerke i napise tužbe, brojeve registra i odjeljenja suda n. pr. Cg. II. 27./1 7, te ju bez potvrde preda predsjedatelju odjela.

Predsjedatelj na to prouči tužbu i odredjuje eventualno potrebna nadopunjenja, ako n. pr. nije po odvjetniku podpisana, ako nije jasno odredjen zahtjev, ako nije dovoljno primjeraka ili ako nije deklarirana vriednost zahtjevane stvari, a to bi moglo odlučno biti po nadležnost (§. 84. Cpo.). Ako li predsjedatelj mnije, da sud nije nadležan, da stranka nije zakonito zastupana, tada će predložiti tužbu senatu, koji će odlučiti što se ima odrediti (§. 230. Cpo.).

Ako zapreke nema, predsjedatelj će tužbu riešiti n. pr. na mjeničnu tužbu: „Zahlungsauftrag Formular Cpo. 79. Kosten 42 K 30 f. ili na redovitu tužbu: „I. Tagsatzg. 7./6. 7. 9½h Zimmer 107. Klagsanmerkung bewilligt", te podpisati se uz dan riešenja.

Pisarna će na to u prvom slučaju tiskanicu broj 79 u potonjem slučaju tiskanicu broj 33 izpuniti, te dostaviti tuženikom uz obložene primjerke tužbe, a tužitelja odlukom obaviestiti, dočim će izvcropis tužbe ostati u spisu, koji se spis ulaže u pretinac i to ako je ročište odredjeno u ročišta, ako je platežni nalog izdan u pretinac „izčekiva se dostavnica" itd.

Izdani platežni nalog ili odredbu ročišta upisuje pisarna u registar, ako li je tužba na popravak povraćena, zabilježi se to u opazci registra Osim toga upisuje se ročište u pomenik (Geschäftskalender G. O. Form. 93). Dvopis tužbe sa odpravkom riešenja meće se u omot sa povratnicom, te se ovi omoti sa ostalima odnesu u odjeljenje IX. dostavni odjel, koji će omot zaliepili, u poštansku knjigu (Gesch. O. Form. 17) uvrstiti, te pošti predati, koja uz platež 10 filira pristojbe uručuje pismo stranci, na koju glasi. Ako sudac odredi, da se dostava ima učiniti po podvorniku, to će se odpravak uz dostavnicu predati dostavnomu odjelu, koji će to metnuti u pretinac onoga podvornika, kojemu dotična dostava nadleži.

Pošto imade dvie vrsti dostava, t. j. dostave u vlastite ruke i dostave, koje ne moraju biti u vlastite ruke (t. zv. Ersatzzustellungen) to su i dostav-

Digitized by Google

nice, a i poštanski omoti sa povratnicama dvovrstni: plavi za dostave u vlastite ruke, a bieli za ostale dostave.

Izuzamši slučajeve u § 343 i sliedećima Gesch. Ordn. naznačenih, dostavlja se sve poštom.

Kada od pošte ili podvornika stigne dostavnica natrag, baci ju činovnik dostavnoga odjela u pretinac onoga sudbenoga odjela, u koji spada, pa pošalje stigavše dostavnice u pisarnu dotičnoga odjela, gdje će odma te dostavnice svrstati u spise, ter ih u nje uliepiti.

Ako nije jedanput za svaki put odredjen sudac odjela, koji imade držati prva ročišta za taj odjel suda, odredjuje ga predsjedatelj, te će pisarna tomu sudcu predati spise za sutrašnja „prva" ročišta. Takovih ročišta odredjuje se obično po 15—30 na jedno prije podne. Sudac u talaru sjedi na uzvišenom i ogradjenom mjestu sa 2—3 perovodje, te drži ta prva ročišta, koja su javna. Podvornik proziva točno u odredjeni sat stranke. Ako stranke ne pristupe, to stvar počiva barem 3 mjeseca (§ 168, 170. Cpo), pa makar stranke i sporazumno prije izmaka toga vremena zaiskale obnovu razprave. Ako li pristupi samo jedna stranka i zaište oglušnu osudu, to će sudac odma ustati i proglasiti istu, ako za to uvjeta imade, jerbo nema horae legalis.

Budne li nagoda, pripoznanje utužene tražbine, odustaja od tužbe, upisati će to u zapisnik, eventualno proglasiti osudu temeljem pripoznanja. Ako li se ospori tužbeni zahtjev, tada se to zapiše, a tuženiku se podieljuje rok ne prieko 4 tjedna (§ 243 Cpo.) za podnos pismenoga odgovora.

Prigovor nenadležnosti mora se na prvomu ročištu staviti, jer se inače ne uvažuje (§ 240. Cpo.).

Zapisnik o „prvomu" ročištu, za koji ima tiskanica (Civ. P. Form. 29, 30, 37, 52, 54, 55) prama tomu, da li se sklapa nagoda, da li je ogluha itd., podpisuju sud i stranke, a onda ga predaje perovodja pisarni odjela, koja na nj napiše dan prispjetka, broj priloga, te ga providi podpunim brojem i predade sudcu, koji je prvo ročište vodio. Ne dolazi dakle taj zapisnik u uručbenik (Einlaufstelle), jer je to sasma suvišno. Taj će sudac riešiti zapisnik o nagodi, izraditi osudu s ogluhe ili s pripoznanja, te izradjene komade povratiti pisarni, da ih provede u registar i odpravi. Odpravak ovih osuda i riešenja ne podpisuje predsjedatelj senata, već sudac, koji je držao prvo ročište, a njegovo ime dolazi i u osudu. — O nepristupu stranaka ne spisuje se zapisnik, već se na tužbu napiše: „Niemand erschienen, Verfahren ruht bis 15. September 07. — 15. Juni 07."

Isto tako o odustaji od tužbe ne piše se zapisnik, već se na tužbu ili posljednji ročištni zapisnik napiše, da je tužitelj od tužbe odustao, što tužitelj i sud podpišu uz naznaku dana.

— Pisarna će na to bez posebnoga naloga izdati po Cp. Form. 21 ili 22 strankama odluke.

Digitized by Google

I zapisnik, kojim je naloženo tuženomu, da dade odgovor na tužbu, ne treba riešenja, već se samo upiše rok odgovora u pomenik (Geschäftskalender), a spis meće u pretinac „izčekiva se podnesak".

Ako u odredjenu roku stigne odgovor, tada se odgovor sa spisom predade predsjedatelju odjela, da odredi ustmenu razpravu, napisavši na odgovor: „Mündliche Verhandlung 10. Oktober 7. 9h. Zimmer 107" i izdavši ostale potrebne odredbe n. pr. pozive za svjedoke ili vještake, dobava spisa, nalog strankama, da stanovita dokazala prinesu, te će se pisarna kod toga poslužiti tiskanicama form. br. 17, 23, 24, 59.

Ako u odredjenu roku ne bude stigao odgovor, zabilježiti će se u opazci registra olovkom, da odgovor na tužbu nije podnešen, a spis sa tužbom izvaditi iz pretinca „izčekiva se odgovor", premjestiti u pretinac „Nicht beantwortete Klagen", gdje će do konca godine ležati, ako tužitelj ne zamoli ročište za izrečenje oglušne osude. Na takovu će molbu sud odrediti ročište za ustmenu razpravu i na istu pozvati obje stranke. Na ročištu će se razpravljati jedino o onim prigovorima, koje je tuženik na prvomu ročištu stavio, n. pr. da je sud nenadležan i o takovima, na koje sud ureda radi obzir uzimati mora, n. pr. da nema mjesta parbenomu postupku, da je stvar presudjena, da teče parnica, da predleži stvarna nenadležnost.

O samoj stvari ne smije se razpravljati, jerbo je tuženik prekludiran uslied toga, što nije pravodobno odgovor podnesao. (§ 398. Cpo.):

Na koncu godine, t. j. 31. prosinca svake godine se one parnice, gdje nije stigao odgovor, a nije usliedila oglušna osuda kao i frustrirane parnice, koje do konca godine nisu reasumirane, iznesu kao 31. prosinca riešene.

§-om 245. i sliedećima Cpo. normira se pripremni postupak (Vorbereitungsverfahren), te može sud na predlog stranke ili ureda radi odrediti taj postupak, da se razbistre medjusobna zahtjevanja, protuslovne tvrdnje glede činjenica, a i u svrhu, da se priprave ili dobave dokazala, koja se ne mogu pred presudnim sudom izvesti. Nu taj se pripremni postupak vrlo riedko odredjuje, te je godine 1906. kod svih 7 sudbenih stolova područja gradačkoga višega suda samo u 29 slučajeva, a godine 1905. samo u 20 slučajeva poveden taj pripremni postupak.

Ustmena razprava je javna, te počima prozivom stranaka i oglašenjem stvari. Razpravom ravna predsjedatelj odjela kao predsjedatelj vieća (senata). Sporove izmed predsjedatelja te stranaka ili inih osoba riešava vieće.

Tužitelj najprije razlaže činjenice, na kojima osniva svoje predloge, nudja dokazala, razlaže s pravne strane svoje zahtjeve, te stavlja predloge svoje. Na to se tuženik izjavljuje, navodeći činjenice, nudja dokazala i stavlja svoj predlog. Nakon replike i duplike — ako je takova u obće potrebna — upozoruje predsjedatelj na možebitne razlike sa pripremnim pismima (to su tužba, odgovor i možda podnešeno pismo tužiteljevo, kojim odgovara

Digitized by Google

na odgovor i tuženikovo protupismo po § 258. Cpo.) kao i spisima pripremnoga postupka, te traže predsjedatelj, a i glasatelji razjašnjenja, koja su im potrebna, obraćajuć se u slučaju potrebe i neposredno na prisutnu stranku.

Predsjedatelj diktuje na to perovodji zapisnik, u kojemu se samo posljedak razprave bilježi s pozivom na pripremna pisma. Bilježi se naime samo, koliko su se stranke udaljile od navoda svojih pisama, eventualna priznanja, činjenice ili dokazala, koja nudjaju i predloge, koje stavljaju (§§ 207.—217. Cpo.). Zapisnik ima biti što zbijeniji, ali se ovdje ne mogu baviti tim dosta težkim pitanjem, već samo dodajem, da su surogati zapisnika pismeni predlozi stranačkih odvjetnika, što ih na razpravi sami kratko napišu (§ 265.) i presudni učin (§ 420. Cpo. Urtheilsthatbestand), u koji se uvršćuje potanje stanje stvari, da se zapisnik odtereti.

Sud se povuče u drugu sobu, da stvori zaključak o predlozima stranaka. Proglasiv zaključak, provadjaju se dokazi. Ako li sud zaključi, da se dokazi nemaju izvesti, zaključit će zapisnik i po strankama ga podpisati, a predsjedatelj će izjaviti razpravu zaglavljenom i odma za tim proglasiti i osudu.

Ako uztreba, odgoditi će se razprava radi provedbe dokaza, nu to se razmjerno riedko dogadja, jerbo i stranke, a i sud nastoje, da svjedoci, vještaci i ina dokazala budu na razpolaganje. Malo ne svaki put dolaze pako stranke glavom na razpravu, jer nestašica informacije nije razlog odgode.

Kada se provedu dokazi, diktuje predsjedatelj posljedak njihov u zapisnik. Nakon provedenih dokaza izjavit će se stranke — ako je potrebno, a nakon toga zaglavit će se razprava i povući će se vieće, da stvori osudu.

Sud može tečajem razprave stvoriti i proglasiti djelomičnu osudu, a i medjuosudu (prejudicialnu osudu, Zwischenurtheil), te o nepresudjenom dielu parnice nastaviti razpravu.

Svaka se osuda dostavlja obim strankama sa presudnim učinom i s razlozima, te može stranka osudu napadati pravnim liekom priziva. Ako ju napada jedino radi parbenih troškova, ulaže utok. — Priziv, koji mora biti po odvjetniku podpisan, dostavlja se u dvopisu tiskanicom form. 72. protustranci, da podnese u roku od 14 dana svoj odgovor na priziv (§ 468. Cpo.), jer će se inače priziv bez toga višemu sudu predložiti.

U prizivu se mora točan predlog staviti i naznačiti, u koliko se osuda napada, jerbo je viši sud vezan na predloge prizivatelja, te ne može preko tih predloga poći, niti može uvažavati razloga, kojih prizivatelj nije naveo (§ 497. Cpo.).

Novih činjenica i dokaza može prizivatelj u prizivu, a protivnik njegov u odgovoru na priziv ponuditi jedino u podkrepljenje prizivnih navoda i razloga, ne pako za dokaz činjenica i zahtjeva pred prvim sudom uztvrdjenih (§ 482. Cpo.).

Digitized by Google

Priziv (utok) ako je u otvorenu roku podnešen, predlaže predsjedatelj odjela sa spisima, izvornim dostavnicama i primjerkom osude, višemu zemaljskomu sudu kratkim, nimalo na formu nevezanim dopisom. Obično imadu za to štampilju, koju udare na posljednje pismo t. j. na priziv ili odgovor na priziv, te ga tako predlažu višemu sudu, a da je to učinjeno upisuje se u opazku registra.

Predsjedatelj senata višega suda ili po njemu odredjeni sudac će priziv proučiti, te ga bez odredjenja ročišta iznieti pred prizivni senat, kada smatra, da je viši sud ne nadležan, da je priziv nedopustiv ili prekasno podnešen, da je priziv manjkav, jer nema predloga ili nema razloga prizivnih, kada se osuda ili predhodeći joj postupak napada kao ništetan, kada se ima riešiti pitanje o nadležnosti ili ako se ureda radi opazi niština itd. (§ 471.). U tim slučajevima rieša viši sud bez razprave zaključkom. Isto tako rieša i utok proti osudi o parbenim troškovima.

Ako nema uslova, da se priziv u sjednici rieši, ako se stranke neodrekoše ustmene razprave (§ 492 Cpo.) ili ako vieće obnadje, da se ima ročište za ustmenu razpravu odrediti, razpisati će ju predsjedatelj senata, napisavši na dopis nižega suda „Mündliche Berufungsverhandlung 8./10. 7. 10h Zimmer 32.", na što pisarna pozove stranke gore spomenutom jur tiskanicom form. br. 17.

Na ustmenoj javnoj prizivnoj razpravi sjede sudci u talaru (kod višega zemaljskoga suda pet, kod sudbenog stola tri) te sa perovodjom sačinjavaju sud. Nakon oglašenja stvari razlaže izvjestitelj učin (stanje stvari) na to se čita napadnuta osuda i razlozi, a poslje toga razlaže izvjestitelj prizivne razloge i predloge, kao i protupredloge. Iza toga dobiju rieč stranke, da svoje predloge i razloge izvedu.

Kako u tužbi i odgovoru, tako je i u prizivu i odgovoru na priziv dopušteno jedino stvarno razlaganje činjenica, nudjanje dokaza i stavljanje predloga. Pravničkomu razlaganju nema mjesta (izuzamši slučaj § 492. Cpo.) u tim pismima, ali zato mogu zastupnici stranaka na ustmenoj razpravi obrazlagati svoje pravne nazore.

Prizivni sud zaključuje, da li se imadu dokazi izvesti, te odredjuje izvedenje dokaza, a nakon toga izriče osudu, koja se javno proglašuje. Pri tomu ne rješava samo pravno pitanje nego i stvarno pitanje, prosudjujuć na temelju predležećih dokaza po svome uvjerenju sam učin. Ako mu se potrebnim uzvidi, odredjuje, da se ponovno izvedu dokazi, koje je prvi sud izveo ili da se izvedu oni dokazi, koje je prvi sud uzkratio, smatrajuć ih nevažnima, napokon može odrediti i izvedenje onih dokaza, koje je stranka u prizivu (ili odgovoru nanj) ponudila u dokaz tamo iznešenih razloga. To je vrlo shodno zato, što viši sud sam nadopunjuje nepodpunu razpravu

Digitized by Google

prvoga suda, a ne treba prvosudnu osudu ukinuti i nadopunjenje razprave odrediti (§ 496. Cpo.).

Osuda prizivnoga suda sadrži uz sentenciju, presudni učin i razloge, te se dostavlja u 3 ili 4 primjerka sudbenomu stolu na uredovanje, a ujedno se vraća sudbenomu stolu spis, u koji se ušije i razpravni zapisnik (zapisnici) prizivnoga suda, tako da kod prizivnoga suda ne ostane ništa drugo, van samo sastavak osude i zapisnik o viećanju prizivnoga suda.

Sudbeni će stol dostaviti priposlane mu primjerke osude strankama, u registru zabilježiti u opazci riešenje, a spis uložiti u pretinac „očekiva se dostavnica". Kada dostavnice stignu, a prizivna osuda postane pravomoćnom, tada se meće spis medju dogotovljene spise, ako li stigne previd, dostavlja se on protustranci tiskanicom broj 76, a spis meće u pretinac: „očekiva se dostavnica". Ujedno se podnesak previda zabilježi u opazci registra parnica, a rok zabilježi u pomeniku (Geschäftskalender). Kad mine rok, podnaša se previd sa spisom i eventualnim odgovorom na previd dopisom višemu zem. sudu, a ovaj ga predlaže vrhovnomu sudištu u Beču, pritisnuvši izpod dopisa prvoga suda štampilju.

Revizioni sud imade u pravilu stvar samu riešavati (§ 510.), izpitujući osudu prizivnoga suda u okviru predloga stavljenih u revizionom postupku.

Nove činjenice i dokazi mogu se u revizionom postupku navesti samo u dokaz nedostataka u § 477. Cpo. navedenih (§ 504. Cpo). Ako li obnadje revizioni sud, da je osuda prizivnoga suda ništetna, ili da je već postupak pred prvim sudom ništetan, odputiti će stvar na sud druge, eventualno na sud prve molbe.

Osuda vrhovnoga suda dostavlja se zemaljskomu višemu sudu, koji će sačiniti potreban broj odpravaka, te iste poslati sudbenomu stolu, koji će ih strankama odpraviti.

To je u kratko postupak u parnici, nu dodajem da ovaj letimični opis samo po prilici pruža v a n j s k u sliku toga postupka, a da za iole točno poznavanje postupka nije dostatan. U okvir ove razprave nisam mogao pojedine propise metnuti, napose opis postupka prizivnoga i previdnoga nije nimalo izcrpiv, ali opet je dovoljan za svrhu, koju na umu imadem.

B.

K o d k o t a r s k i h s u d o v a.

Kod kotarskih je sudova postupak isti kao kod sudbenih stolova, samo što je znatno jednostavniji. Cieli je taj postupak (zajedno sa maličnim i postupkom u smetanju posjeda) opisan u 29 paragrafa (§§ 431—460 Cpo.)

Sve funkcije predsjedatelja vieća i vieća izvršava inokosni sudac, koji je dužan rukovoditi pravu nevješte stranke. Tužba i ini podnesci primaju se i u zapisnik, priziv samo u mjestima, gdje nema dva odvjetnika. Prvo

Digitized by Google

ročište je po zakonu dopušteno, ali se redovito ne drži (osim u Beču), nu ta je uredba (§ 440. Cpo.) za postupak pred kotarskim sudovima neshodna.

Odgovora na tužbu nema, nu u zamršenim parnicama, ako su stranke odvjetnicima zastupane, može se naložiti podnos pripremnih pisama, a može se odrediti i pripremni postupak. Nu tom se ovlašću sudovi riedko ili nikada ne služe.

Protokolacija biva kao i kod sudbenoga stola, nu sudac može odrediti da se stvarni navodi stranaka i dokazala ne uvrste u zapisnik, kada odredjuje izvedenje dokaza i u tu svrhu razpravu odgodi. U takovu će slučaju sudac u zaključku o dokazima (Beweisbeschluss) opisati stanje stvari na temelju onoga, što su stranke na razpravi navele, a stranke mogu na idućem razpravnom ročištu iztaknuti neizpravnosti, koje su se u taj zaključak uvukle. (§ 444.) Ako li se razprava svrši na jednom ročištu, upisuje se u zapisnik samo ono, što se o postupku zabilježiti mora po § 207. i 208. Cpo. dočim se stvarni navodi stranaka ne bilježe, već se ostavljaju presudnomu učinu, koji se u takovu slučaju imade za tri dana izraditi i u pisarni izložiti, a stranke mogu kroz tri dana po ubaviesti prigovoriti neizpravnostima presudnoga učina pismeno ili u zapisnik. Sudac može te prigovore uvažiti i presudni učin izpraviti; tek nakon toga izdaje se i odpravlja osuda sa presudnim učinom i razlozima strankama (§ 446. Cpo.).

Ove dvije uredbe su vrlo shodne, jerbo odterećuju razpravu, ostavljaju u sudcu čist i nepomućen utisak ustmene razprave, dočim ga diktovanje zapisnika često pomućuje. Vrlo ugledan viši sudac upozorio me je, da bi bilo shodno tu uredbu uvesti i kod protokolacije razprava zbornih (dakle i prizivnih) sudova, gdje diktovanje zapisnika po predsjedatelju razprave može štetno uplivati na sud glasatelja sudca.

Postupak u maličnim stvarima (do 100 K) razlikuje se još time, da u razpravni zapisnik ništa o stvarnim navodima stranaka ne dolazi, već da to sve u presudni učin (Urtheilsthatbestand) spada, da se osuda samo ustmeno proglašuje, a strankam samo dostavlja, ako to zaištu ili ako kod proglasa nisu bile prisutne. Protiv osude ima jedino „priziv" na sudbeni stol radi niština u postupku (radi manjkavosti osude ili postupka ili krive uporabe zakona nema priziva), a dalnji se pravni liek izključuje.

Postupak u parnicama o smetanju posjeda vodi se po obćim propisima postupka pred kotarskim sudovima, a zakon ima samo propise o tomu, kada je mjesta ovomu postupku, te kako se ima taj postupak pospješiti.

* * *

Austrijski parbeni postupnik daje sudu široku vlast, da bez suvišnih formalnosti prema uvidjavnosti i shodnosti razpravu vodi, da stranke osobno pozove i presluša, da razdvoji parnicu ili da spoji više parnica u jednu raz-

Digitized by Google

pravu, da privremeno izluči, što je kadro razpravu zamrsiti ili otegotiti, da zaprieči zavlačivanje razprave neopravdanim odgodama i inim sredstvima, da ne uvaži navode činjenica i ponudjene dokaze, koje stranka ne znese onda, kada je trebalo. Uz to ograničuje broj pravnih ljekova i odstranjuje sve, što bi moglo redoviti tok parnice zavlačiti.

Posljedica toga jest, da je procesualna radnja po austrijskom postupku koncentrirana, kako nije ni po jednom postupku kontinenta, te je taj postupak pospješan, jednostavan i jeftin, a k tomu omogućuje podpuno spoznanje stanja stvari, dosliedno i temeljito prosudjivanje i riešenje spora.

Postupak taj imade dakle sve prednosti postupka, kakov mi trebamo a polučeni uspjesi upravo su sjajni.

Prigovori iznešeni protiv postupka toga, da uslied brzine njegove trpi temeljitost osuda i da nema podpunoga priziva, nisu opravdani. Ako su sudcu dana sva sredstva, da upoznade pravo stanje stvari, tada ovisi samo o njemu, hoće li temeljito suditi ili ne, a nije postupnik kriv, ako osuda nije temeljita. Što se pako tiče priziva, to se njime bavim kod reforme naših postupovnih propisa.

IV.

Nedostatci našega postupka, koji su austrijskim postupovnim zakonima uklonjeni.

Glavni je nedostatak našega privremenoga gradjanskoga postupnika, da je osnovan na načelima, koja su svi moderni postupnici zabacili. Prevelika vlast stranaka, po kojoj sudac može dospjeti samo do spoznaje formalne istine, dočim stranke vladaju procesom, a sudac se mora pokoravati sporazumno po obim strankama stavljenim zahtjevima, prieče uspješno sudovanje. K tomu legalna teorija dokaza veže sudca, da protiv boljega znanja ili uvjerenja uzme dokazanim ono, što je formalno dokazano, a prečesto je nemoguće pružiti formalni dokaz obće poznate činjenice. Napokon pismenost a još više protokolarnost ovlaštuje stranke da po miloj volji baiaju sudcu o svemu, što na stvar ne spada, da u bezkrajnim alegatima pricaju što je njih volja, a da šute o onome, što sudcu treba, da stvar razumjeti i prosuditi uzmogne.

Ne ću se upuštati u razglabanje tih načela, koja je sav sviet zabacio, jer je o tomu dosta napisano, ali želim iztaknuti, da se nedostatci te vrsti ne dadu iz našega postupovnika ukloniti, jer dirajuć u koje od ovih temelja postupnika postao bi cieli postupovnik protuslovan i nakazan, te ne bi nikako mogao odgovarati svojoj zadaći.

Time, što se u Austriji sudi neposredno na temelju razprave sa strankama, što se dokazala ocjenjuju po slobodnom uvjerenju sudca i što se sudcu podieljuje vlast, da ravna procesom i da se odupre i onim predlozima, koje

Digitized by Google

stranke sporazumno stavljaju, uklonjene su mane našega privremenoga gradj. parbenog postupnika, a uz to su uvedene mnoge pravednije i shodnije odredbe, koje omogućuju brz i lahak tečaj parnice, izključujuć iz postupka sve suvišne formalnosti, a najpače svu suvišnu pisariju i objestno pravdanje. Nabrojiti ću primjerice pojedine nedostatke naših postupovnih zakona, koje su austrijski zakoni sretno uklonili.

1. Nadležnost sudova, kako ju naš sudovnik uredjuje, ne odgovara ni malo pravednosti a ni shodnosti. Parnicu radi 200 K (što je često za stranku. kapital) rešava u posljednjoj instanciji pristav kotarskoga suda, a parnicu radi vlastničtva koje stvari u sjedištu sudbenog stola (§ 52. sudovnika u savezu sa § 6. zakona od 21. studenoga 1874. i § 3. zakona od 3. kolovoza 1884.) mora stranka podići pred sudbenim stolom, makar da joj je vriednost samo 1 kruna i tu će parnicu suditi u posljednjoj molbi senat od sedam vrhovnih sudaca. Isto vriedi i za mjeničnu parnicu radi 1 K i za odvjetničke dezervite (§ 26. odvj. reda).

Tomu je austrijski sudovnik doskočio tim, što svi imovinsko pravni zahtjevi kada iznos ili vriednost prepora ne nadilazi 1000 K spadaju pred kotarski sud, ako li nadilazi 1000 K, pred sudbeni stol. Tu se ne uzima obzir da li je sporna stvar pokretna ili nepokretna, da li je utužena tražbina dio veće tražbine (alineja 6. §-a 15. našega sudovnika). Dugotrajne razprave o nadležnosti izključene su austrijskim sudovnikom (§ 41. i sliedeći) jer je napokon sporedne važnosti, koji će sud riešavati stvar, koja svakako pred sud spada.

(Nastavit će se.)

O predstojećoj reformi ug.-hrv. izravno-poreznih zakona.

Piše **Hinko Mašek Bosnodolski.**

(Svršetak).

Pojedini posjednici rudnika plaćaju 5% obće tecivarine ma koje vrsti rudnika bilo, dočim družtva, kako ćemo to kasnije viditi, plaćaju od ugljenika 7% a od inih rudokopja 5% poreza. Kako se vidi, društva su prema privatnicima kod ugljenika za 2% više oporezovana, čemu očevidno uvažívog razloga neima, tim manje što družtva svoj dohodak po bilanci valuju, te je manje valovanje od faktičnog dohodka kod njih izključeno.

Glede poreznih oprosta je nova osnova dosta liberalna, te je uvažila gotovo sve tečajem kreposti starog zakona pojavivše se pravične zahtjeve. Da se elementarne nepogode samo kod zakupnika zemlje uvažuju, a kod inih privrednika ne, nije pravedno, jer kao što zakupnik gubi tom prigodom svoj dohodak, tako ga gubi i trgovac, poduzetnik obrtnik i t. d.

Minimalne stavke ustanovljene u novoj osnovi po istim principima kao i u starom zakonu, ne odgovaraju pravednosti niti principu zakona.

Digitized by Google

Minimalne stavke oslanjaju se kod mesara na broj zaklane marve ; kod fijakera na broj konja ; kod ladja na broj tonelata ; kod zakupnika na visinu zakupnine, kod obrtnika na pomoćnike odnosno na veličinu mjesta u kojem je obrtnik nastanjen, kod svih ostalih poduzeća je mjerodavna najamnina za stan i najamnina za poslovne prostorije.

Zakon veli, da se imade faktični dohodak oporezovati. Minimalna stavka ali mora se platiti bez obzira na to, dali se toj stavci odgovarajući dohodak polučuje. Prema tome će jedan obvezanik tecivarine platiti porez po dohodku, a drugi po minimalnoj stavci !

Na dalje minimalne stavke kod najamnine ustanovljuju, za jedno te isto mjesto razni postotak iste kao dohodak, koji se kod najamnine za poslovne prostorije kreće izmedju 40—150% najamnine a kod najamnine za stan od 1½—10% najamnine. Prema tomu kod najamnine, za pravo niti neima minimalne stavke, jer postotak najamnine nije za svaki pojedini slučaj ograničen, već se po volji može uzeti u istom mjestu manji ili veći postotak. A napokon nije mogućnost isključena, da će se hotice, ma s koje strane minimalne stavke ustanoviti i faktični dohodak mimoići : radi toga što je minimalna stavka manja, ili radi jednostavnijeg posla i t. d.

Porez družtva, koja su obvezana na javno polaganje računa, ostaje u glavnim načelima u novoj zakonskoj osnovi isti kao i u starom zakonu. I ovdje je preciznije ustanovljeno što pod porez podpada, a što je od poreza oprošteno.

Glavne preinake su slijedeće. Porez družtva počima i prestaje kao i kod obće tecivarine.

Imetak prestajućeg družtva se nesmije prije razdijeliti, nego što je porez namiren.

Za način oporezovanja družtva, koja na oba područja monarhije posluju, mjerodavni su posebni zakoni.

Za zemljištni posjed se u bilanci dozvoljava odbitak od nečistog dohodka u iznosu katastralnog čistog prihoda. Subvencije se takodjer odbijaju.

Postotak poreza je ostao pretežno isti sa 10%. Pošto sada i rudnička družtva ovamo spadaju, to je prema starom zakonu ustanovljen za nje isti postotak poreza : za ugljenike 7% za ine rudnike 5%. Zavodima, koji primaju od svojih mušterija više nego 8% kamate, odmjeruje se taj porez mjesto sa 10% sa 15%. Onim pako zavodima, koji ne podnesu valovnice, ustanovljuje se ureda radi na taj 10 odnosno 15% porez 25% namet. Ini prekršaji kazne se globom od 100—500 K odnosno kazneno-dohodarstveno,

Tantijeme članova podpadaju takodjer 10% porezu, dočim glede honorara za nadzornike i dnevne povjerenike ništa ustanovljeno nije, prem se i ovaj kao i tantijeme odbijaju od bruto dohodka.

Digitized by Google

U novoj osnovi se točnije ustanovljuje, koji se sve troškovi mogu odbiti od iskazanog bruto dohodka, medju ove troškove spadaju sada i plaćeni porezi.

Porez po novoj osnovi ne odmjeruje više porez razpisujuće povjerenstvo, nego financijalno ravnateljstvo, i to ne temeljem trogodišnjeg prosjeka, nego temeljem prošlogodišnjeg dohodka. Financijalno ravnateljstvo je vlastno i poslovne knjige družtva po svojim izaslanicima dati pregledati.

Pošto se više ne uzima obzira na zemljorateretni namet, već je čitav postotak čisti porez, to će prema tamo u bivšoj krajini namjesto dosadanjeg 7% poreza od čistog dohodka gore označeni veći postotci u krepost biti stavljeni.

Kako se vidi kod novih ovih zakonskih osnova su družtva najgorje prošla.

Da im je postotak poreza ostao isti odnosno povišen, motivira se u obrazloženju time, što družtva kao moralne osobe ne imaju životnog troška, kraj odbitka dopustivih izdataka režije od čistog dohodka. To zaista stoji, ali stoji i to, da oporezovani dohodak nije svojina družtva kao moralne osobe, već je to svojina pojedinih dioničara, koji imadu svoje životne potrebe kao i drugi ljudi.

Plemenita je zamisao lihvarenju gdjekojih novčanih zavoda na put stati gore naglašenom višom poreznom stavkom od 15%. Dali će to od uspjeha biti, vrlo je dvojbeno, jer će tu povišicu opet, ma pod kojim naslovom, dotične mušterije platiti. Takova se pitanja dadu povoljno riješiti jedino slobodnom i solidnom konkurencijom.

Glede neumjestnosti nametom od 25% (kod ostalih poreza iznaša taj „globarinski" namet samo 5%) novčane zavode globiti radi nepodnašanja valovnice, rečeno je nuždno već u uvodu ovog sastavka. Samo pada još u oči, da je minimalna globa za ine prekršaje ovdje 100 K, daleko veća nego kod inih vrsti poreza. Da tantijeme podpadaju 10% porezu na mjesto tecivarini od 5%, neima pravog temelja, niti bi bilo pravedno, da se honorari nadzornika iz poreza izpuste. Kraj svega toga lišena su još družtva i pogodovnosti, da im porez odmjeruje porez odmjerujuće povjerenstvo, već bi im imalo po novoj osnovi porez odmjeriti financijalno ravnateljstvo. Istina je, da se osobito kod ladanjskih porez odmjerujućih povjerenstva više puta ne nalaze ljudi, koji bi imali jasnih pojmova glede sastavka bilance, pa da se uslijed toga izvjestitelj financijalnog ravnateljstva nalazi u težkom položaju i često priziv proti odmjeri povjerenstva ulagati mora. A neima dvojbe, da kod povjerenstvenog rada odmjera ne teče tako brzo, kao odmjera iz ureda. To ali još nebi smjelo biti povodom, da se družtva te slobodoumne inštitucije liše, niti ima tomu drugih prihvatljivih razloga.

Bivša Krajina će uslijed prestanka zemljorazteretnog nameta veću strogost tog zakona još za 3 odnosno 8% jače osjećati, što nebi bilo, da se je porez, poput ostalih poreza bar donjekle umanjio u postotku, ili bar pro-

Digitized by Google

gresijom izravnao. To bi bilo i sa fiskalnog gledišta prihvatljivo, obzirom na tu okolnost, što se društva i zadruge silno množe, pa ima i više poreza godimice s te strane za očekivati.

Nije pravo, da se za zemljištni posjed ovdje odbija od bruto prihoda katastralni čisti prihod, dočim se kod ustanovljivanja dohodka za obću dohodarinu uzima za temelj faktični prihod zemljištnog posjeda, koji kod velikih posjeda i latifundija u stanovitim može okolnostima biti mnogo manji od katastralnog čistog prihoda.

Porez od kamata i renta, koji je trebalo, kako je u uvodu rečeno, sjediniti s obćom tecivarinom, imade u novoj zakonskoj osnovi osim točnije oznake predmeta poreza i predmeta oprostenih od poreza, još slijedeće bitne promjene.

U sadanjem zakonu je ustanovljeno, da taj porez imade platiti samo stanovnik zemlje. U novoj zakonskoj osnovi je pako odredjeno, da sav ovozemni kamatni dohodak podpada porezu, bez obzira na to, dali dotični uživatelj kamata ili renta u tuzemstvu ili inozemstvu stanuje. Isto tako je podvrgnut porezu i taj dohodak iz inozemstva, ako uživalac u tuzemstvu stanuje — osim slučaja reciprociteta.

Pod udar toga zakona po novoj osnovi spada i porez od kamata uložaka kod novčanih zavoda. Od nečistog prihoda dozvoljava se odbitak troškova, koji su skopčani sa uzdržavanjem dohodka. Kod gruntovno osjeguranih glavnica odmjeruje se od osjeguranih kamata tako dugo porez, dok gruntovno brisane ne budu. Postotak poreza iznaša redovito 5%, renta supruge, descendenta i zetova, te žeditbene jamčevine vojnih častnika kao i protučinitbe za zakup rudnika i rudokopje podpadaju 2% porezu, a njeki vrijednostni papiri 10% porezu.

Od kamatnog poreza u starom zakonu ustanovljeni porezni minimum sa 630 K, koji je prost od poreza, ukida se novom osnovom.

Prigodom ustanovljivanja dohodka može financijalna oblast i svjedoke i vještake saslušati.

Valovanje je prisilno.

Nije pravo to, što je kod njekih vrijednostnih papira pridržan stari 10% na mjesto novi 5% porez, jer sa gledišta pravednosti ne ima nikakovog povoda tomu, da se i tu dvojakom mjerom mjeri.

Velika nepravda je porezovnikom nanešena time, što je po starom zakonu ustanovljeni od poreza prosti minimum dohodka godišnjih 630 K u novoj osnovi napušten. Vrlo često baš najsiromašniji ljudi žive od kojekakovih neznatnih renta, a kad inače kod tecivarine i dohodarine vrijedi od poreza prosti minimum od 600 K, mogao se je taj i ovdje u kreposti ostaviti.

U ostalom, kako je već u uvodu spomenuto, trebalo bi svakako sjediniti ovaj porez sa obćom tecivarinom, jer bi se time ne samo ovoj nepravdi

Digitized by Google

glede minimuma na kraj stalo, već bi se posao ujednostručio i mnoge poteškoće odstranile, koje će se ovako pojaviti.

Da je valovanje i ovdje prisilno, posve je opravdano. Nevalovanje kazni se sa 5% nameta na porez. Glede ove globe je već u uvodu bilo spomena.

I opet jedna valovnica! Kraj tolikih valovnica: kućarine, obće tecivarine, poreza na kamate, obće dohodarine i poreza na družtva, neće biti čudo, ako koji porezovnik na koju god valovnicu zaboravi. Za izpunjenje tih tolikih valovnica, treba zaista strukovnu vještinu, tim više, ako su tiskanice nepraktične i nerazumljive, kao što se to dogadja i na starih tiskanicah za valovnice.

Pomislimo li još na to, koliko imademo analfabeta i onih, koji samo za silu svoje ime podpisati znadu, sve se čovjeku koža ježi, pomišljajuć na silne globe!

Velika bi bila blagodat, da se kod obćinskog poglavarstva ili financijalnog ravnateljstva mogu zapisnički ta valovanja obaviti.

O b ć a d o h o d a r i n a jest novi porez, ali imade ipak svrhu, da donjekle nadomješta stari obći dohodarinski prirez, koji ima prestati. Obća dohodarina je onaj idealni i mnogohvaljeni najpravedniji porez — ali na žalost samo kod idealnih ljudi, koje sjedinjene u kompaktne mase težko ćemo naći.

U novoj zakonskoj osnovi je ova obća dohodarina donjekle progresivno ustanovljena u stalnim stavkama od raznih rastućih dohodaka. Njoj podpada sav dohodak porezovnika, kojeg on ma na kojem naslovu dobiva, i neuživa prema poreznim zakonima oprost od poreza. U ostalom je u osnovi i taksativno navedeno, koji dohodci sve općoj dohodarini podpadaju.

Dohodak supruga i u zajedničkom kućanstvu živućih članova obitelji imade se sjedinjeno oporezovati, osim ako se dokaže, da taj dohodak nije stavljen na razpolaganje glavi obitelji.

I oprosti se taksativno navadjaju. Dohodak koji sveukupno 600 K n e p r e k o r a č u j e, oprošten je od obće dohodarine.

Obća dohodarina obuhvaća dakle i sve dohodke, koji su oporezovani zemljarinom, kućarinom, obćom tecivarinom, porez družtva, koja su obvezana na javno polaganje računa porezom od kamata i renta. Nije spomenut u novoj osnovi dohodak od poreza na dobitak, glede kojeg, kad se već u poreze ubraja, prem je za pravo pristojba, bi takodjer ovdje disponirati trebalo.

Posebni i jedini porez sačinjava obća dohodarina za stalna beriva, koja nikakovom drugom porezu ne podpadaju. Kod stalnih beriva preko 6000 K plaća se osim obće dohodarine još i posebni namet na istu od 0.2%—6%. Ovaj namet je zato ustanovljen, jer po novoj osnovi, uslijed prestanka općeg dohodarinskog prireza, koji se kod stare tecivarine IV. razreda počam od 3000 K odmjeruje, sada bi imao prestati, pa bi tako viša beriva znatno

Digitized by Google

manje poreza plaćala, dočim će niža beriva (uslijed pribrojenja stanarine) nješto više poreza plaćati. Ako imade mjesta razpisu obće dohodarine kod dohodaka izpod 600 K, onda se ista odmjeruje degresijom i to za svakih 50 K manje za 40 fil. Komanditna, neprotokolirana, i prigodna družtva, biti će obćom dohodarinom oporezovana razlučeno po osobama, koje u to družtvo spadaju. U obzir dolazeći izvori dohodka su slijedeći:

1. Uspjeh gospodarstva i šumarstva, kod gospodarstva faktično polučeni čisti dobitak, kod šumarstva cijelokupna prodajna svota drva.

2. Porabna vrijednost zgrada, koja proizvire iz najamne kućarine odnosno prema procijeni vrijednosti i kod razredne kućarine, ako se ova od jednog dijela kuće samo plaća.

3. Dohodak koji podpada obćoj tecivarini, prema ustanovama toga zakona.

4. Dohodak družtva koja su obvezana na javno polaganje računa po istim načelima kao i kod osnove zakona glede tog poreza.

5. Dohodak od kamata i renta po načelima osnove zakona glede kamatnog poreza.

6. Dohodak od stalnih beriva, koji je taksativno naveden. Dohodku se pribraja sada i stanarina ali samo po najnižem stepenu.

Onima, koji su vlastnici nekretnina, te ne imadu stalno boravište u tuzemstvu a nisu odmjeri predhodeće godine bar 4 mjeseca u tuzemstvu stanovali, plaćaju dvostruku obću dohodarinu. Izuzeti su oni koji ureda radi u inozemstvu boraviti moraju. Za odmjeru obće dohodarine onih poduzeća koja u obim polama monarkije posluju, mjerodavni su posebni zakoni. Glede same odmjere, koja se za obću dohodarinu zajedno sa obćom tecivarinom obavlja, imade nova zakonska osnova slijedeće ponajglavnije novotarije:

Za sakupljivanje podataka i za predloge glede dohodka ustraja se u svakoj obćini svake godine popisno povjerenstvo. Do sada takovog povjerenstva bilo nije. Ono se sastoji iz 4 člana. Predsjednika opredjeljuje financijalno ravnateljstvo, a 3 člana obćinski odnosno gradski načelnik. Odklon članstva bez valjanog razloga kazni se sa 100 K globe. Popisno povjerenstvo svoje podatke glede rada oko ustanovljivanja dohodka predlaže financijalnom ravnateljstvu. Ovo preizpituje i izradjuje predloge glede dohodka, te ih zatim izlaže na javni uvid kod obćine, da porezovnici mogu kod odmjerujućeg povjerenstva eventualno svoje prigovore staviti.

Odmjerujuće povjerenstvo se ustraja na tri godine u svakom političkom kotaru, kod svakog gradskog poglavarstva, te u svim mjestima koja premašuju 10.000 stanovnika. Ono sastoji iz 7 (sada 5) članova, od kojih imenuju predsjednika i dva člana ministar financija, dva člana veliki župan odnosno gradonačelnik, a dva člana trgovačko-obrtnička komora.

Digitized by Google

Red razprava imade se osam dana prije javno oglasiti, a posao se imade po povjerenstvu po mogućnosti za šest nedelja dovršiti. Izvjestitelj povjerenstva bez prava glasa, je izaslanik financijalnog ravnateljstva. Tecivarina i dohodarina odmjerit će se na godinu dana, na temelju prošlogodišnjega dohodka (i ovdje trogodišnji prosjek, a kod tecivarine trgodišnja odmjera prestaje.) Obavljena odmjera izlaže se putem financijalnog ravnateljstva javnom uvidu kod občinskog poglavarstva u svrhu stavljanja eventualnih priziva. Proti zaključku ovog povjerenstva imade pravo priziva kao i do sada, ali u produljenom roku od 15 dana (do sada je bio redoviti rok 8 dana), na opotražno povjerenstvo.

Opotražnom povjerenstvu, koje se na tri godine ustraja u sjedištu financijalnog ravnateljstva, je takodjer broj članova povećan od 5 na 7, od kojih po 3 imenuje ministar financija, po 3 biraju županijska, odnosno gradska skupština, dočim predsjednika imenuje ban. Novo je još kod tog povjerenstva, da je dozvoljena povrata u prijašnje stanje i da povjerenstvo nije vezano na petit priziva, t. j. može dohodak i povisiti kod priziva porezovnika, dočim kod priziva financijalnog izvjestitelja (kad ne ima priziva stranke) ne može dohodak sniziti. Proti zaključku opotražnog povjerenstva može se u slučajevima, koji su pojedince u ovoj osnovi navedeni, prizvati na upravno sudište.

Valovanje je prisilno, te se onomu koji ga pravodobno ne podnese, odmjeruje 5% namet na obću dohodarinu. Protupropisno valovanje podpada globi do 100 K, a neistiniti izkazi u valovnici ili prizivu sačinjavaju predmet dohodarstveno kaznene iztrage. Obća dohodarina provadja se u svim modernim zakonima progresivno, što je donjekle i ovoj novoj zakonskoj osnovi za uzor služilo. Velim samo donjekle, jer princip progresije u novoj zakonskoj osnovi o obćoj dohodarini nije niti pravilno niti pravedno proveden. U novoj toj osnovi je dohodarina u stalnim stavkama za razne dohodke ustanovljena, pa kroz to nastaju gore naglašene nepovoljne okolnosti. N. pr. od dohodka preko 600—700 K plaća se dohodarina sa 5 K, što odgovara postotku od 0.83% do 0.71%. To pokazuje, da dohodarina od preko 600 K do 700 K dohodka **ne raste već pada**. Kako je i dalje uvijek u stalnoj stavki za razne iznose dohodka ista dohodarina ustanovljena (n. pr. od preko 700—800 K, sa 800—900 K, 900—1000 K itd.), to je svaka progresija prekinuta obratnom progresijom. Pošto dohodak iz početka u skrižaljki raste samo za 100 K, kasnije za 200 K 400 K itd. najposlije za 4.000 K, to čim je veća razlika dohodka, koja se **istom** dohodarinskom stavkom oporezuje, tim je i diferencija u postotku na štetu manjeg dohodka veća. N. pr.

600 K plaća 5 K t. j. 0.83%
700 K plaća 5 K t. j. 0.71%
196.000 K plaća 9780 K t. j. 4.99%
200.000 K plaća 9780 K t. j. 4.89%

Digitized by Google

Da bi se — kako bi pravilno i pravedno bilo — od 600 K plaćalo takodjer samo 0.71%, kao što se to plaća od većeg dohodka sa 700 K, iznašala bi dohodarina kod dohodka od 600 K za 80 fil. manje. Kod 196.000 K dohodka iznašala bi ali dohodarina već manje za 176. K, od 196.000 K. na mjesto sa 4.99%, sa istim postotkom dohodarine od 4.89 kojim se plaća od 200.000 K dohodka.

Bilo bi stoga pravilnije i pravednije, da se iznos dohodarine u postotcima (n. pr. 0.5%. 1%, 1.5% i t. d.) ustanovi, namjesto u stalnim stavkama, koje ne odgovaraju niti čistoj progresiji a niti pravednosti. Pravilnom i pravednom postotnom progresijom trebalo bi izbjeći i gore naglašenom nametu na obću dohodarinu od 0.2%—6%, kod stalnih beriva većih od 6000 K, što bi tim poželjnije bilo, jer to bez potrebe komplicira obću dohodarinu.

Gore spomenuta skrižaljka dohodarine siže do dohodka od 200.000 K. Kod većeg dohodka plaća se za svakih daljnjih 10.000 K 5%, t. j. 500 K više.

Iznimka učinjena je za izključivo industrijalna poduzeća, koja od dohodka preko 10.000 K ne plaćaju više od 3% obće dohodarine. Ova iznimka odnosno porezna pogodovnost nije opravdana, tim manje, jer se zak. čl. III. i VI. g. 1907. dosta tih pogodnosti daje ovakovim poduzećima, a osim toga uživaju i druge tarifalne i t. d. pogodovnosti. Degresija kod eventualnog oporezovanja dohodka izpod 600 K, kvari takodjer jedinstveni princip progresije obće dohodarine. Tomu se bi dalo predusresti, da se progresija odredi i za niže dohodke od 600 K.

Da je minimum prostog od dohodarine dohodka od 600 K — bar u gradovima — premalen, već je prije istaknuto i obrazloženo.

Kako je već kod poreza družtva iztaknuto, nije pravo, da se tamo uzima katastralni čisti prihod kao dohodak zemljištnog posjeda, dočim se kod obće dohodarine uzima polučeni čisti dobitak kao dohodak. Još je nepravednije, da se kod šuma uzima ciela kupovnina kao dohodak. I tu bi se imao upotrebiti isti dohodak kao kod zemljištnog posjeda, jer su i tu troškovi režije dosta veliki, a osim toga se na namirenje tih troškova prodajom drva niz godina čekati mora, osobito tamo, gdje je obvezatan stanoviti turnus sječe.

Glede nejednakosti u oporezivanju obćom dohodarinom kod najamnina, obzirom na najamnu i razrednu kućarinu, je kod kućarine već nuždno rečeno.

Da se strancima, koji bar četiri mjeseca ne borave u tuzemstvu, te su vlastnici nekretnina, odmjeruje dvostruka obća dohodarina, neima praktične svrhe. Dali kod toga treba da služe uzorom slične ustanove u Rusiji i Rumunjskoj, prepuštam svakomu neka sam prosudi. Ali osim toga se u motivaciji zakonske osnove navadja, da ima već preko dva milijuna rali posjeda u rukama inozemaca, pa da se hoće time predusresti tome, da posjed u tudje ruke ne prelazi. Ova motivacija ne stoji. Kad bi bilo u zemlji dosta

Digitized by Google

novaca, svakako nebi došao do toga tudjinac, da kupi tolike zemljištne posjede, ako pako tudjinac hoće da kupi posjed u tuzemstvu, neće ga zaista ova dvostruka obća dohodarina od toga odvratiti, jer će čisti dobitak posjeda minimalno teretiti. Treba podići obće blagostanje naročito sgodnom parcelacijom mnogih ogromnih posjeda seljačtvo i srednji posjed, pa će onda i težko doći do toga stranac, da posjed kupi. Gore spomenuta obranbena mjera svakako se protivi osobnoj slobodi, a i modernom shvaćanju dotičnih odnošaja.

Glede poduzeća, koja u Hrvatskoj posluju, a matica im se nalazi u drugoj poli monarhije, valjalo bi u odnosnim zakonima osjegurati, da razmjerno odpadajući porez bude za korist Hrvatske računan. Popisujuća povjerenstva su opet novi teret za obćine, koje su „prenešenim djelokrugom" već i do sada preobterećene.

Novim osnovama je proponirano da u više mjesta bude porez odmjerujućih povjerenstva, što je i od preke potrebe, jer je po novim osnovama o tecivarini i dohodarini posao oko odmjere znatno veći. I tu se mora naglasiti, da će u svrhu obave svih tih poslova uzmanjkati dovoljni broj strukovno naobraženih financijalnih činovnika.

Iz svega gore rečenoga vidi se, da u novim zakonskim osnovama imade dosta nedostataka. Nu ministarstvo je kod toga u vrlo težkom položaju, jer kraj sve liberalnosti prema porezovnicima, mora ipak nastojati, da ukupni dohodak znatno umanjen ne bude, i da se time nuždno ravnovjesje u proračunu ne poruši. Očevidno je iz tih obzira kod tih osnova više puta segnuto lijevo i desno od ravnog puta jedinstvenog principa. Mnogo toga dati će povoda razpravama u zakononodavnom tijelu, te će se bez dvojbe time mnogi nedostatci odstraniti. Samo je škoda, kad se je već išlo na reformu poreza, da se nije sveobće pravilo prema modernom duhu provelo, da su se njeke zastarjele ustanove starog zakona u moderni okvir novih zakonskih osnova prenjele, i napokon, da nisu i ostale porezne vrsti tom prigodom uredjene, naročito vojno oprostna taksa.

Postanak i vrijednost sada valjanih zakona o zadrugama u Hrvatskoj i Slavoniji.

Piše dr. Iv. Strohal.

§ 1. Skoro iza kako je na snagu stupio zakon od 14. travnja 1880., pripojen je i onaj dio nekadanje vojne Krajine, za koji je vrijedio ovaj zakon, carskim manifestom od 15. kolovoza 1881. gradjanskom području Hrvatske i Sla-

Digitized by Google

vonije. Zakon od 14. travnja 1880. ostao je ipak na snazi za ovaj dio nekadanje vojne Krajine i iza kako je taj dio pripojen gradjanskom području.

Tako su početkom devetog decenija prošloga vijeka za dosta maleni teritorij Hrvatske i Slavonije vrijedila tri dotično pet zadružnih zakona i tri provedbene naredbe. Za nekadanje gradjansko područje vrijedio je zakon od 3. ožujka 1874. i provedbena naredba zemaljske vlade, odjela za nutarnje poslove od 30. travnja 1874. Za nekadanju bjelovarsku Krajinu vrijedio je zakon od 29. prosinca 1876., nadalje zakon od 8. lipnja 1871., konačno krajiški temeljni zakon od 7. svibnja 1850., te provedbena naredba zemaljske vlade, odjela za nutarnje poslove od 18. svibnja 1877. br. 3923. Za ostali dio nekadanje vojne Krajine vrijedio je zakon od 14. travnja 1880. i provedbena naredba c. kr. glavnog zapovjedništva kao krajiške zemaljske upravne oblasti u Zagrebu od 14. lipnja 1880. br. 2163.

Pored ovih zadružnih zakona i naredaba vrijedile su za veliki dio seljaštva napose u nekadanjem gradjanskom području ustanove austrijskoga općega gradjanskog zakonika od 1. lipnja 1811., proglašenog u Hrvatskoj i Slavoniji patentom od 29. studenoga 1852.

Zakoni ovi stvoreni su na različnim principima. Ustanove, sadržane u jednom od tih zakona, znatno se razlikuju od ustanova, sadržanih u drugom zakonu; pače ima u tim zakonima mnogo ustanova, koje su medjusobno upravo oprečne. Pa ipak imali bi svi ti zakoni vrijediti za isti narod, koji ima u glavnom iste običaje, u kom živu u glavnom ista subjektivna prava, u kom se javljaju isti pravni odnošaji. — Ne ima sumnje, da ovaj ili onaj od tih zakona (a moguće je pače i to, da nijedan od njih) nije odgovarao subjektivnim pravima, koja su u narodu živjela, pak da uslijed toga nije ni bio baš najbolje sredstvo za zaštitu tih subjektivnih prava, već je nasuprot tome bio sredstvo za vrijedjanje tih prava.

Da ustanove općega gradjanskog zakonika ne odgovaraju subjektivnim pravima naroda, za koji one imadu vrijediti, opazilo se je već onda, kad se je osjetila potreba, da se stvori posebni zakon za seljački stališ. Tečajem vremena opazilo se je napose, da ne odgovaraju subjektivnim pravima našega naroda ustanove općega gradjanskog zakonika o zakonskom nasljedjivanju; zatim ustanove tog zakonika, po kojima bi otac obitelji bio neograničeni vlasnik imovine, koju je primio od svojih otaca i djedova, a na kojoj žive i koju obradjuju svi članovi njegove porodice. Opazilo se je, da otac obitelji po narodnom shvaćanju ne može raspolagati s tom imovinom onako, kako bi mogao raspolagati neograničeni vlasnik sa svojom imovinom po ustanovama općega gradjanskog zakonika. — No sve se je to tek polagano počelo opažati; i to počelo se je opažati tek kod pojedinih slučajeva, u kojima su ustanove općega gradjanskog zakonika posve očito došle u sukob s narodnim shvaćanjem. U mnogim se je slučajevima, kada

Digitized by Google

su ustanove općega gradjanskog zakonika dolazile u sukob s narodnim shvaćanjem, uzimalo, da ima tim ustanovama popustiti narodno shvaćanje. Ugled učenjaka, koji su stvorili opći gradjanski zakonik bio je mnogo prevelik, a da bi se tako lako dopustilo, da ustanove, koje su stvorili ovi učenjaci, imadu ustupiti mjesto shvaćanju prostoga puka. Obično se je uzimalo, da se narod još nije priučio liberalnim ustanovama općega gradjanskog zakonika, i da će se on tim ustanovama tek s vremenom priučiti. Počelo se je pače dokazivati, da se narod priučava tim ustanovama. A kao najjasniji dokaz tog priučavanja navodila se je činjenica, što se je narod u tolikoj mjeri navalio dijeliti. Reklo se je, da su diobe najbolji znak, da narod ne voli zadruga, i da ne voli svoga starog običajnog prava, već da nasuprot tome voli ustanove općega gradjanskoga zakonika. — Doskora se je ipak počelo opažati, da se kod našeg naroda i nakon provedene diobe počimlju javljati upravo onakova prava i onakovi odnošaji, kakovi su postojali i prije diobe. Počelo se je opažati, da dioba sama po sebi nije još nadomjestila, a nije ni mogla nadomjestiti staro narodno shvaćanje sa shvaćanjem, koje bi odgovaralo ustanovama općega gradjanskog zakonika. No držalo se je, da valja taj nesklad tajiti, jer se je smatralo najvećom sramotom, da u narodu postoje takovi odnošaji, kakovi navodno postoje samo kod najprimitivnijih naroda. Za volju nekih umišljenih liberalnih načela, držalo se je, valja žrtvovat pravnu svijest naroda, pa makar uza to sam narod i stradao. Držalo se je da valja odnošaje, koji su postojali u narodu preurediti prema načelima, koja vladaju kod drugih kulturnih naroda, — a svaka reforma, učilo se je, traži žrtava. Učilo se je, ako danas narod ovdje ili ondje strada, ako pojedinci ovdje ili ondje propadaju, bit će mu dobro poslije, kad mu načela općega gradjanskog zakonika predju u krv. Za to se je i dozvoljavalo, da se valjanost općega gradjanskog zakonika pod utjecajem zakona od 3. ožujka 1874. i zakona od 29. prosinca 1876. širi na sve veći i veći broj seljačkih dobara. — I doista da nije bio stvoren novi zakon od 9. svibnja 1889., opći bi gradjanski zakonik danas vrijedio za sva seljačka dobra kako u nekadanjem gradjanskom području tako i u nekadanjoj bjelovarskoj Krajini, dočim bi zadruga dotično narodnog shvaćanja pravnih odnošaja i subjektivnih prava po imenu sasma ponestalo.

---

§ 2. Ustanove zadružnog zakona od 3. ožujka 1874. nijesu takodjer potpuno odgovarale subjektivnim pravima i pravnom shvaćanju naroda. No ipak ustanove ovog zakona nešto su više odgovarale pravnom shvaćanju naroda nego li ustanove općega gradjanskoga zakonika. Napose odgovarale su one nešto više tomu shvaćanju u tome, što po njima nije otac obitelji barem dok zadruga traje imao neograničeno pravo raspolaganja

Digitized by Google

nad imovinom, na kojoj je živjela cijela njegova porodica. To ograničenje nije doduše nevaljanog oca obitelji baš mnogo smetalo, ako je on bio jedini otac obitelji u dotičnoj zadruzi, mogao je svaki čas zatražiti, da imovina njegove porodice bude kao isključivo njegova imovina podvrgnuta propisima općega gradjanskog zakonika; pače oblasti su imale ureda radi paziti, da se takova imovina što prije podvrgne propisima općega gradjanskog zakonika. Ako li je pak u zadruzi bilo više takovih otaca obitelji, mogao je svaki od njih u svaki čas tražiti diobu zadružne imovine, i dioba morala se je na njegov zahtjev dozvoliti i provesti, a nakon provedene diobe mogao je takav otac obitelji s dijelom, koji je iz zadružne imovine pripao njegovoj porodici, raspolagati kao s isključivo svojom vlastitom imovinom. Pače i prije diobe mogao je on na svoj dio iz zadružne imovine praviti dugove; vjerovnici pak njegovi mogli su tražiti u njegovo ime diobu zadružne imovine u svrhu, da se naplate iz dijela zadružne imovine njemu dopitanoga, kao da je on, dok je zadruga trajala, bio posve neograničeni suvlasnik jednog dijela zadružne imovine.

S druge strane nijesu ustanove zakona od 3. ožujka 1874. odgovarale pravnom shvaćanju naroda, jer se je prema tim ustanovama ovlaštenje pojedinog zadrugara na zadružnu imovinu prosudjivalo u glavnom po načelima općega gradjanskog zakonika o zakonskom nasljedjivanju. Istina je doduše, da se je ovlaštenje pojedinog zadrugara na zadružnu imovinu prema tom zakonu prosudjivalo po tim načelima samo u slučaju diobe, t. j. samo u onom slučaju, kada je zadruga već prestala. No upravo to, što se je ovo ovlaštenje prosudjivalo po načelima općega gradjanskog zakonika o zakonskom nasljedjivanju samo kod diobe zadružne imovine, dočim su, dok zadruga traje, svi zadrugari bili jednako ovlašteni na zadružnu imovinu, — uzrokom je, te su oni, koji su kod diobe imali veća prava nego li u samoj zadruzi, tražili diobu zadružne imovine, makar bi inače mogli s ostalim zadrugarima živjeti u najboljoj slozi.

No nije bio to ni iz daleka jedini uzrok, s koga su pojedini zadrugari tražili diobu zadružne imovine. Bilo je takovih uzroka, s kojih su zadrugari bili upravo prisiljeni tražiti diobu, još mnogo više; — a vrelo svim tim uzrocima, bio je zakon od 3. ožujka 1874., kojemu je upravo glavnom svrhom bilo, da zadruga, tog žiga sramote, što prije nestane.

Pojedini zadrugari mogli su si pribaviti trajno zanimanje izvan zadruge, oni su si mogli pribaviti i svoju posebnu imovinu, te baviti se samo s obradjivanjem i nastojanjem oko te posebne imovine, oni nijesu trebali prema tomu zakonu za zadrugu upravo ništa raditi, a da ipak nijesu za to morali izgubiti pravo na zadružnu imovinu prema tom zakonu. Oni su naime uza sve to mogli u svaki čas tražiti svoj dio iz zadruge, dotično diobu zadružne imovine. Posve je prirodno, da je uslijed toga u zadrugama zavladao najveći nemir i nered-

Digitized by Google

i da nije netko hotio raditi za zadrugu, već je svaki samo na svoju stranu vukao, te iz zadružne imovine stvarao sebi posebnu imovinu. Oblasti, koje su imale podržavati red i mir u zadrugama, nijesu po zakonu od 3. ožujka 1874. imale za tu svrhu upravo nikakvoga drugoga sredstva nego brzo dozvoljavanje i provadjanje dioba. No baš radi toga, jer je to bilo jedino sredstvo, služile su se oblasti i narod s tim sredstvom u tolikoj mjeri, da je bilo upravo nemoguće zadružne diobe provesti u roku, koji bi barem donekle odgovarao potrebama uzbudjenog naroda. Oblasti su obično samo započele s diobnim postupkom, no dovršiti ga kraj navale posla nijesu mogle. Tako je najednom veći dio starih zadruga počeo se dijeliti, a do konačne provedbe diobe nije nikada došlo.

U ovakovim pak zadrugama, kod kojih je diobni postupak bio već u tečaju, bio je zajednički život zadrugara upravo nesnosan, dočim je gospodarstvo i zadružna imovina od dana u dan sve više propadala. U ovakovim zadrugama nije u opće nijedan zadrugar hotio za zadrugu ništa raditi, već je samo za sebe obradjivao onaj dio zadružnog zemljišta, koji si je na silu prisvojio, — i to obradjivao ga je slabo, jer nije znao, hoće li to zemljište njemu ostati, i jer nije imao niti marve niti radnih sila, s kojima bi zemljište obradio. Od zadružnih pak pokretnina, napose od zadružne marve oteo si je svaki zadrugar, što mu je do ruku došlo ; a da mu to opet drugi ne otme, na brzu je ruku prodao i protepao. Javnih daća i zadružnih dugova nije nitko otplaćivao i tako su često propale i najveće zadruge.

A za sve to krivile su se i opet zadruge ; zadruge su krive, reklo se je, da narod propada, jer u zadruzi nitko neće ništa da radi ; a nije se pazilo, zašto u zadruzi ne će nitko da radi. U ustanovama općega gradjanskog zakonika tražio se je spas iz tog nereda, a nije se mislilo, na to da se neredu može na put stati, samo ako se uredi ono, što već postoji, i da se time, što se uvodi nešto posve novo, takav nered samo još većim pravi.

Narodni zastupnik M. Mrazović rekao je u saborskoj sjednici od 4. srpnja 1872., da je „rijetko kojemu zastupstvu pošlo za rukom stvoriti zakon, koji bi toliko zla počiniti mogao onima, kojima je namijenjen, kako je to uspjelo saboru, koji je stvorio zakonski članak IV. od godine 1870." Pa ipak je zastupstvo, komu je on bio ne samo član, nego i vodja najjače stranke, stvorilo zakon od 3. ožujka 1874., u koji su preuzete skoro sve pogrješke zakonskog članka IV. od godine 1870. Zastupstvo je to stvarajući zakon od 3. ožujka 1874., polazilo s istog ishodišta, s koga i zastupstvo, koje je stvorilo zakonski članak, IV. od god. 1870., t. j. s ishodišta, da zadruge mogu postojati samo uz najprimitivnije odnošaje, i da zadruga porastom kulture mora nestati. Ovo je pak ishodište uzrokom, da je „toliko zla počinio" ne samo zakonski članak IV. od godine 1870., nego i zakon od 3. ožujka 1874. — Sam M. Mrazović osobno je sudjelovao kod stvaranja zakona od 3. ožujka

Digitized by Google

1874. A kod stvaranja zakona od 29. prosinca 1876., koji je, koliko je to moguće bio još gori ne samo od zakona od 3. ožujka 1874. nego i od zakonskog članka IV. od god. 1870., fungirao je M. Mrazović kao saborski izvjestitelj, te je proti narodnom zastupniku Fr. Folnegoviću najodlučnije zagovarao ustanove, koje su išle za tim, da se ustanove zadružnog zakona što prije nadomjeste s ustanovama općega gradjanskog zakonika.

---

§. 3. Pošto je zakon od 29. prosinca 1876. bio osnovan na istim skoro principima, na kojima i zakon od 3. ožujka 1874., rodio je taj zakon takodjer i sa sličnim plodovima.

Pored ovoga zakona mogao je otac obitelji, ako je na zadružnom zemljištu živjela samo njegova obitelj, kad mu se je samo prohtjelo, postati neograničenim vlasnikom čitave zadružne imovine. Pače oblasti su imale po tom zakonu ureda radi zadružnu imovinu izručivati takovom ocu obitelji u isključivo i neograničeno vlasništvo. Ako li je pak u zadruzi bilo više takovih otaca obitelji, mogao je svaki od njih, kad mu se je prohtjelo, tražiti diobu zadružne imovine i dioba se je morala dozvoliti i provesti, makar su se sv ostali zadrugari takovoj diobi protivili. Isto tako mogli su i pored tog zakona prema ustanovama zakona od 8. lipnja 1871. pojedini zadrugari pribaviti si trajno zanimanje izvan zadruga, mogli su si pribaviti posebnu imovinu, mogli su trajno živjeti izvan zadruge, za samu pak zadrugu nijesu trebali nikada ništa raditi, a da ipak nijesu za to morali izgubiti pravo na zadružnu imovinu. Oni su uza sve to svaki čas mogli tražiti diobu zadružne imovine ; a povrh toga mogli su se u svaki čas u svoju zadrugu povratiti, mogli su se povratiti kao nemoćni starci, kao takovi tražiti, da ih ostali zadrugari u zadruzi hrane.

Posve je prirodno, da je uslijed toga i u krajevima, za koje je vrijedio zakon od 29. prosinca 1876., morao u zadrugama zavladati najveći nemar i nered. A oblasti nijesu ni po ovom zakonu imale nikakvih sredstava, da u zadruzi uspostave red i mir ; ni pored tog zakona nijesu si oblasti znale drukčije pomoći, nego time, da na brzu ruku dozvoljavaju i po mogućnosti brzo provadjaju diobe ovakovih zadruga.

Narod je i u ovim krajevima navalio dijeliti se, a započetih dioba nijesu ni ovdje pozvane oblasti mogle kraju privesti. Uslijed toga je i u ovim krajevima narod počeo rapidno propadati. Propadao je narod u tim krajevima pače i mnogo brže nego li u nekadanjem gradjanskom području. U gradjanskom području nije naime zakonski članak IV. od godine 1870. dotično zakon od 3. ožujka 1874. zatekao narod tako nepripravan za novija načela, kako je u području nekadanje bjelovarske krajine zatekao zakon od 8. lipnja 1871. dotično od 29. prosinca 1876. U nekadanjem gradjanskom području vrijedila

Digitized by Google

su ova novija načela donekle već od 1. travnja 1848. dotično od 1. siječnja 1857., samo se je sve do zakonskog članka IV. od godine 1870. obustavljala provedba tih načela. U nekadanjoj bjelovarskoj krajini zamjenjena su odmah 8. lipnja 1871. stara načela izražena u krajiškom temeljnom zakonu od 7. lipnja 1850. s novijim načelima, te su se odmah, a osobito iza kako je na snagu stupio zakon od 29. prosinca 1876., počela posve ozbiljno i bezobzirno provadjati ova nova načela. — Povrh toga u gradjanskom području napose u varaždinskoj, zagrebačkoj, nekadanjoj križevačkoj i riječkoj županiji narod je već odavna tjerao mnogo intenzivnije gospodarstvo, nego li u bjelovarskoj krajini i u Slavoniji, a imao je i daleko manje potrebe i zahtjeve ; radi toga nije mu ni moglo toliko naškoditi cjepkanje zemljišta, a ni bijeda i nevolja u koju je pao uslijed neprestanih svadja i razmirica, koje su zavladale u zadrugama. — Pored ovih okolnosti nije narodu u nekadanjoj bjelovarskoj krajini mnogo pomoglo ni to, što po zakonu od 29. prosinca 1876., kao ni po starijim zakonima, nije se kod diobe zadružne imovine ovlaštenje pojedinih zadrugara prosudjivalo po načelima općega gradjanskog zakonika, već se je prosudjivalo po broju zadrugara, koji su pojedinoj diobnoj grani pripali.

---

§. 4. Razmjerno još je najbolje prolazio narod u onim krajevima, za koje je vrijedio zakon od 14. travnja 1880. Po tom zakonu nije naime otac obitelji, ako i je na zadružnom zemljištu ostala samo jedna obitelj, mogao u svakom slučaju postati neograničenim vlasnikom čitave zadružne imovine, već je to mogao postati samo onaj muški član zadruge, koji je na zadružnom zemljištu ostao posve sam. Dalje po tom zakonu nije se u svakom slučaju na zahtjev muškog zadrugara, komu roditelji više ne žive, morala dozvoliti i provesti dioba zadružne imovine. Dioba ta mogla se je dozvoliti i provesti, samo ako je mogla na svaku diobnu granu otpasti propisana najmanja zemljišna izmjera. Osim toga ako se je dioba zadružne imovine dozvolila i provela, nijesu ipak pojedini oci obitelji postajali neograničeni i isključivi vlasnici onog dijela zadružne imovine, koji je dopitan njihovoj obitelji, već se je vlasnicom te imovine smatrala nova zadruga. Istina je doduše, da su pojedini zadrugari mogli istupiti iz zadruge takodjer iz posebnu otpravninu, nad kojom su dobivali isključivo i neograničeno vlasništvo, makar su s njima zajedno istupili i drugi članovi njihove uže porodice i makar su oni primili dio i za ove druge članove svoje uže porodice. No ovako istupali su pravilno samo oni zadrugari, koji su si izvan zadruge pribavili kakovo trajno zanimanje. Istina je takodjer, da u slučaju razriješenja zadružne sveze niti je na svaku diobnu granu morala otpasti propisana najmanja zemljišna izmjera, niti su pojedine diobne grane morale stvarati nove zadruge. No razriješenje moglo se je dozvoliti i nakon toga provesti dioba cjelokupne zadružne

Digitized by Google

imovine bez obzira na najmanju zemljišnu izmjeru, samo ako su na to privolili svi zadrugari, kojima je pripadalo pravo glasa. Ovakovu pak privolu nije si zadrugar mogao pribaviti, kad mu se je to slučajno protstjelo. Radi toga se je valjanost općega gradjanskog zakonika u krajevima, u kojima je vrijedio zakon od 14. travnja 1880., vrlo polagano širila na seljački stališ.

Pored ovih navedenih razloga postojao je još jedan posebni razlog, s koga se je valjanost općega gradjanskog zakonika u nekadanjoj vojnoj krajini tako polagano širila na seljačka dobra. U nekadanjoj naime vojnoj Krajini bile su oproštene od plaćanja nekih vrsta poreza samo one porodice, koje su bile podvrgnute propisima zadružnog zakona. Tako su samo glave kućnih zadruga, ako im godišnja zemljarina i razredna kućarina zajedno ne premašuje 5 for., oproštene kako za svoju osobu, tako i za ostale članove svoje obitelji od tecivarine II. razreda. Dalje su samo glave kućnih zadruga, ako im godišnja zemljarina i razredna kućarina zajedno ne premašuje 5 for., oproštene od općega dohodarinskoga prireza na zemljarinu i razrednu kućarinu.[1]) Radi ovih propisa nastojali su pojedini zadrugari, da za nje čim dulje ostanu mjerodavni propisi zadružnog zakona; pak ako se nije mogla dozvoliti redovna dioba, uz koju su za pojedine diobne stranke i nakon provedene diobe imale vrijediti ustanove zadružnog zakona, volili su ostati u zadruzi i ne dijeliti se, nego li podvrći se propisima općega gradjanskog zakonika.

Dalje su prava onih osoba, koje su uslijed svog zanimanja prisiljene boraviti izvan svoje zadruge, stegnuta u zakonu od 14. travnja 1880. na dosta neznatnu mjeru. Ovakovi naime ovlaštenici ne mogu nikada tražiti diobu čitave zadruge, već mogu samo tražiti, da im se dade neka otpravnina. Osim toga mogli su ovi ovlaštenici tražiti svoju otpravninu samo unutar nekih rokova.

Radi toga nije nikada u krajevima, za koje je vrijedio zakon od 14. travnja 1880., u zadrugama zavladao takav nered i nemir, kako u nekadanjem gradjanskom području i u nekadanjoj bjelovarskoj Krajini. Narod nije nikada u tim krajevima tako najednom navalio dijeliti se, kao u drugim krajevima. Sve je to išlo u ovim krajevima polaganije. Dakako, da se je kao uzrok toj polaganosti navodilo, da je narod u tim krajevima više konzervativan, da je još primitivan, da živi još primitivnim načinom života, da je u kulturi zaostao i t. d. Za pravo je narod u tim krajevima razmjerno mnogo bolje uspijevao nego li u isto tako plodnim krajevima nekadanjeg gradjanskog područja.

Zakon od 14. travnja 1880. bio je svakako mnogo bolji od zakona od 3.

[1]) Tako se odredjuje u § 3. t. 2. sl. a. i b. zakonskog članka XXXVII. — 1886. „o ukinuću u dielovih bivše ugarske i hrvatsko-slavonske vojne Krajine postojećih posebnih poreza i o uvadjanju ondje još u krieposti nestojećih zakona."

Digitized by Google

ožujka 1874. i od zakona od 29. prosinca 1876., no i on je imao velikih pogrješaka. Medju najgore ustanove ovoga zakona spadaju ustanove o uvjetima, pored kojih se može uzeti, da je koji zadrugar, koji si nije izvan zadruge pribavio stalno zanimanje, uslijed svoje neovlaštene odsutnosti prestao biti članom zadruge. Pored ovih naime uvjeta nije takav odsutnik skoro nikada mogao izgubiti pravo tražiti, da mu se dade barem otpravnina iz njegove zadruge. Uslijed toga pak nema vrijednosti ni ustanova, da je svaki zadrugar dužan po naredbi kućegospodara raditi za korist zadruge ; — svaki zadrugar može raditi, što ga je volja, može raditi samo za svoju korist, a od zadruge može uvijek tražiti, da ga hrani, dotično da mu dade otpravninu. — Posve je pak prirodno, da je uslijed toga u mnogim zadrugama morao zavladati nered i nemir. A oblasti nijesu ni po zakonu od 14. travnja 1880. imale nikakovih osobitih sredstava, da takovom nemiru stanu na put ili predusretnu. One su, ako se je moglo, dozvoljavale diobe; a ako se nije mogla dozvoliti dioba, a niti razriješenje zadružne sveze, tad su se zadrugari i dalje medjusobno svadjali i tukli, a oblasti su ih kaznile samo radi redarstvenih prekršaja i kažnjivih čina, koje su tom prigodom počinjali.

Mnogo je zla proizvela takodjer ustanova, da se može voditi ovrha radi budi kakovog duga na imovni dio zadrugara, koji ima pravo na otpravninu. Pored ove ustanove ne ima mnogo vrijednosti ustanova, da pojedini zadrugari ne mogu raspolagati sa svojim idealnim dijelovima iz zadružne imovine. Dobro je kod toga samo to, što se je ovrha mogla voditi samo na onaj dio zadružne imovine, koji je otpadao na samu osobu dužnikovu, a nije se mogla voditi i na dijelove, koji su otpadali na članove njegove porodice. — Konačno, zlim je plodom rodila i ustanova, po kojoj su se imale ureda radi razriješiti sve zadruge, koje su bile potajno podijeljene prije, nego li je na snagu stupio zakon od 14. travnja 1880., a koje nijesu bile u propisanom roku prijavljene, kao potajno podijeljene. Uslijed ove ustanove je za mnogo seljačko dobro zadobio zakonsku snagu opći gradjanski zakonik, za koje bi drukčije imao vrijediti zadružni zakon.

---

§ 5. Mjerodavni su ipak faktori tek polagano počeli uvidjati, da zadružni zakoni, koje su oni stvorili, napose zakon od 3. ožujka 1874., ne odgovaraju subjektivnim pravima, koja su u narodu živjela. A još su polaganije počeli priznavati, da taj zakon nije bio tako dobar, kako se je u prvi čas mislilo.

U prvoj dobi držalo se je, da zakonu od 3. ožujka 1874. ne ima prigovora da je to posve savršeni zakon. A napose držalo se je, da najbolja strana toga zakona sastoji u tome, što bi po njemu doskora imalo nestati svih zadruga. Radi toga su se takodjer i pojedine ustanove zakona od 3. ožujka 1874., ko-

Digitized by Google

jima je bila svrha, da se čitav zadružni zakon što prije nadomjesti s ustanovama općega gradjanskog zakonika, tumačile tako ekstenzivno, da se je tumačenje često protivilo ne samo prvobitnoj intenciji zakonodavaca, nego i samom slovu zakona.

(Nastavit će se.)

Sudac je i odgojitelj. (K §. 3. zakona od 6. veljače 1902. o prisilnom uzgoju nedoraslih i §. 270. k. z.)

Š. T. iz D. 13 godišnji dječak ubo je u hrvanju kod komušanja kukuruza dječaka T. Č. iz D. kebom u vrh srca. Ozledi toj podlegao je T. Č. nakon nekoliko časova. Iza obavljenih izvida po kr. kot. sudu u Č. predložilo je kr. državno odvjetničtvo u B. postupak proti Š. T. radi prekršaja §§ 237. i 269. sl. a) k. z.

Kr. kotarski sud u Č. proglasio je osudom od 28. prosinca 1906. II. 1465—05—25 Š. T. krivim prekršaja ozn. u §§ 237. i 269. sl. a) k. z. i osudio ga po § 270. k. z. na kazan „zaključenja u odruženom čuvalištu" od sedam dana, te nošenje troškova kaznenog postupka i ovrhe kazni.

Ovako obrazlaže presudni sud tu svoju osudu:

„Š. T. priznaje krivnju, a raspravni se je sudac ispitujući duševnu stranu njegovu, uvjerio, da on čin iskreno žali.

Župni ured u K. zasvjedočuje, da su roditelji okrivljenikovi valjani ljudi, da brižno odgajaju svoje petero djece, a Š. T. da od vremena počinjena čina teško na duši trpi, te u svakom pogledu odaje iskreno kajanje i težnju za popravkom.

I ravnateljstvo opće pučke škole u K. potvrdjuje, da su kućne odgojne prilike Š. T. povoljne, no ističe, da je Š. T., još polazeći školu, školske svoje drugove znao napadati nožem.

Uzgoj okrivljenikov nije dakle zanemaren, a čin njegov ostavio je dubok dojam na duši njegovoj, pa se po svim okolnostima čini, da će Š. T. i bez prisilnoga uzgoja umjeti u buduće oteti se provalama svoje možda nešto oporije ćudi. S toga drži sud najpodesnijom kaznu po § 270. k. z. koja će se ovršiti u ovosudnom zatvoru, a za njena trajanja biti će okrivljeni nadziran po raspravnom sudcu."

Tu je osudu prvoga suda potvrdio kr. sudbeni stol u B. rješitbom od 27. listopada 1907. II. 1186—07.

Sudačko uvjerenje, subjektivni dojam sudca o duševnim osebinama nedorasloga kao rezultat sudčeva psihološkog opažanja, odlučiti će dakle, da li su se stekli uvjeti za prisilni uzgoj. Ne nadje li sudac, da se mladi delinkvent ima smjestiti na prisilni uzgoj, suditi će on po § 270. k. z. na kazan „zaključenja

Digitized by Google

u odruženom čuvalištu."[1] Za ovršivanja ove kazni preuzimlje nepristupni izvršilac zakona ulogu blagoga učitelja. On će morati češće obići osudjenika i medju one četiri hladne stijene blagom riječi utišavati njegov duševni nemir, očinskim savjetima upućivati mladoga tog patnika, da nije za društvo izgubljen, da je još vremena krenuti ravnom i vedrom stazom života. A dobro pogodjeni pravac takvoga bliskoga sastajanja, koji predpostavlja vještinu steći povjerenje i naklonjenost toga zalutalog no ne izgubljenog bića, biti će nesumnjivo od blagotvornoga utjecaja na dušu osudjenikovu.

Reći će se možda, da zakon ne naredjuje sudcu tih dužnosti.

Moderno zakonodavstvo daleko je od shvaćanja svrhe kazni kao odmazde za učinjeno zlo. Njemu je stalo u prvom redu do toga, da društvo zaštiti od zločina. Svrhu tu postizava ono fizičnim i psihičnim djelovanjem na delinkventa odnosno potonjim i na općenitost. No ipak, kod ovoga potonjega, mnogo se polaže na težnju za popravkom delinkventa. Kod nedoraslih delinkvenata to je i isključiva svrha kazni. I naše zakonodavstvo koraknulo je u tom pravcu znatno naprijed zakonom od 6. veljače 1902. o prisilnom uzgoju nedoraslih.

Prema § 3. zakona od 6. veljače 1902. o prisilnom uzgoju nedoraslih može, ali ne mora, sudac suditi na prisilni uzgoj. Da li za konkretni slučaj zakonodavac odredjuje prisilni uzgoj, riješiti će sudačko uvjerenje. Ako uzgoj nije manjkav, a ima okolnosti, koje daju naslućivati neke sklonosti nedorasloga na zlo, dosudjena će se kazna imati udesiti tako, da se u mladoj duši iskorijene klice pogubnih sklonosti. Takvu kaznu normira § 270. k. z., no ona se uspješno ovršiti može tek povjeri li se za vrijeme njena trajanja mlada posmula duša ravnanju dobra učitelja. Tu će zadaću svakako najbolje moći izvršiti sudac, kome su u tančine poznate okolnosti, pod kojima je kažnjivi čin počinjen, koji je po tom već upoznao dobre i zle strane osudjenikove. —

U slučajevima dakle, u kojima sud ne nadje uvjeta za prisilni uzgoj, pa uslijed toga izrekne kazan po § 270. k. z., kojoj može svrhom biti u prvom redu popravak osudjenoga, pozvan je sudac, da kazan § 270. k. z. privede njenoj svrsi, na ime, da na osudjenoga popravno djeluje.

Bogdan Gjukić.

---

[1]) Kraj naših sudskih zatvora vrlo je teško provesti kazan § 270. K. z. Kad već postoji zaklada za podizanje i uzdržavanje popravilišta, kaznionica i sudskih zatvora, u koju padaju tolike globe, opravdano bi bilo latiti se uredjenja sudskih zatvora. I najnapredniji je zakon iluzoran, kad nema uvjeta za njegovo provadjanje.

Digitized by Google

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

U kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji još je sveudilj u krieposti konkordat u koliko nije modificiran kasnijim zakonima.
Katolički prelati mogu i bez kraljeve dozvole oporučno razpolagati svojom čilavom imovinom. Ograničenje §-a 2. zak. članka XVI.: 1715. u tom pravcu danas više ne postoji.

U parnici kr. drž. financijalnoga erara proti dječačkom sjemeništu u Osieku, stolnoj crkvi u Djakovu i zakladi za osnovanje dvijuh novih kanoničkih mjesta kod stolnoga kaptola u Djakovu kao oporučnim nasljednicima biskupa dra. J. J. S. izrekao je kr. sudbeni stol u Osieku osudu od 2. ožujka 1907. br. 2101. gr., kojom se tužitelj odbija sa svojom tužbom i tužbenim zahtjevom, da su tuženi kao iz oporuke očitovani nasljednici dužni priznati, da pismena oporuka biskupa dra. J. J. Str. od 18. travnja 1895. nije pravno valjana, pa im prema tomu ne pripada nasljedno pravo na ostavinu biskupa dra. J. J. S. te priznati, da u pomanjkanju valjane oporuke nastupa zakonito nasljedstvo, radi česa da pripada kr. drž. financijalnom eraru kao zakonitomu nasljedniku cielokupna ostavina u jednoj trećini po zak. članku XVI.: 1715., kojim je inartikulirana Kolonicheva konvencija itd.

Razlozi:

Biskup djakovački dr. J. J. Str. umro je 8. travnja 1905. ostavljajuć pismenom oporukom od 18. travnja 1895. čitavu svoju imovinu dječačkom sjemeništu u Osieku, stolnoj crkvi u Djakovu i zakladi za osnivanje dvijuh novih kanoničkih mjesta kod stolnoga kaptola u Djakovu, kao nasljednicima na jednake dijelove.

Kod ostavinske razprave, vodjene pred kr. sudbenim stolom u Osieku, prijavili su svoje nasljedno pravo:

1. na temelju oporuke gore navedena tri nasljednika, zastupana po kr. drž. nadodvjetničtvu u Zagrebu;

2. na temelju zakona:

a) rodjaci biskupa dra. J. J. Str.

b) kr. državni financijalni erar, potonji u $^1/_3$ ostavine na temelju Kolonicheve konvencije od 15. lipnja 1703. odnosno zak. članka XVI.: 1715.

Sva ova nasljedna očitovanja primljena su po sudu, a pošto su protuslovna, to su vrhovnom rješitbom kr. stola sedmorice od 5. svibnja 1906. br. 1102. upućeni, da u roku od 60 dana podnesu tužbu i to kr. državni financijalni erar posebnu, a svi ostali srodnici ostavitelja opet skupa posebnu proti oporučnim nasljednicima na priznanje, da pismena oporuka biskupa dra. J. J. S. od 8. travnja 1895. nije pravno valjana, pa da istim oporučnim nasljednicima ne pripada nasljedno pravo na tu ostavinu, već tužiteljima na temelju zakona.

Prema toj vrhovnoj rješitbi kr. stola sedmorice podnielo je kr. ravnateljstvo ernarnih pravnih posala u Zagrebu u zastupanju kr. državnog financijalnog erara u zapomom roku tužbu proti svim oporučnim nasljednicima na priznanje, da pismena oporuka od 8. travnja 1895. nije pravno valjana, pa da oporučnim nasljednicima ne pripada nasljedno pravo na ostavinu dra. J. J. Str., već temeljem zakona kr. drž. financijalnom eraru u $^1/_3$.

Digitized by Google

U toj tužbi kr. državni financijalni erar tvrdi, da oporuka biskupa dra. J. J. Str. ne ima pravne valjanosti s razloga, što biskup dr. J. J. S. nije imao dozvole od kralja, da oporučno razpolaže s čitavom svojom imovinom, kako to propisuje Kolonicheva konvencija odnosno zakonski članak XVI.: 1715., pa da usljed toga ima nastupiti zakonsko nasljedovanje.

Tomu nasuprot oporučni nasljednici tvrde, da je oporuka biskupa dra. J. J. Str. pravno valjana, jer da je člankom XXI. konkordata, proglašenoga kao zakon carskim patentom od 5. studenoga 1855. (drž. zak. list broj 195.) svim prelatima dana sloboda neograničenoga testiranja, a tim da je ukinuta ustanova §-a 2. zak. članka XVI.: 1715., kojom je slobodna neograničena oporučna razpoložba prelata bila vezana na kraljevu dozvolu.

Protiv toga navadja kr. državni financijalni erar:

a) da u obće nije više na pravnoj snazi konkordat, sadržan u carskom patentu od 5. studena 1855, d. z. l. br. 195;

b) a ako bi još na snazi bio, da isti ne ukida Kolonichevu konvenciju, odnosno zak. članak XVI.: 1715;

Ad a) navadja tužitelj, da je konkordat carskim patentom od 5. studenoga 1855. proglašen bio, pa obzirom na okolnost, što je bila kraljevina Hrvatska i Slavonija sve do godine 1848. ustavna, i što je istoj diplomom od 20. listopada 1860. opet povraćen ustav, to da je tom diplomom konkordat kao neustavni politički zakon dokinut, dočim da je Kolonicheva konvencija odnosno zak. članak XVI.: 1715. opet u podpunom obsegu ipso facto oživio;

nadalje da je konkordat za Austriju odkazan po kancelaru Beustu s brzojavkom od 30. srpnja 1870., što je saobćeno u službenom dielu „Wiener Zeitung" dne 2. kolovoza 1870., čime je ujedno u Austriji konkordat ukinut, dočim se u Ugarskoj konkordat nije trebao formalno odkazati i dokinuti, jer se je u Ugarskoj konkordatu porekla zakonska moć, te što isti nije priznan bio u Ugarskoj kao državni zakon.

Ad b) navadja tužitelj, da članak XXI. konkordata normirajuć uvjete, pod kojima prelati mogu neograničeno oporučno razpolagati sa svojom imovinom, upravo upućuje na Kolonichevu konvenciju, jer se pod riečima, da je prelatima slobodno s onim, što su ostavili u vrieme smrti, razpolagati „po svetih crkvenih zakonih" (iusta sacros canones) mogu razumjeti samo oni crkveni zakoni, koji normiraju nasljedno pravo prelata, a takav je zakon jedino Kolonicheva konvencija odnosno zak. članak XVI.: 1715.

Konkordat proglašen je carskim patentom od 5. studenoga 1855. u drž. zak. listu komad XLII. broj 195. godine 1855. po tadanjoj zakonodavnoj vlasti kao zakon, pa stoga ne ima dvojbe, da prema temeljnom pravnom načelu, izraženom u §. 9. o. g. z. imade dotle svoju zakonsku moć, dok ga zakonodavac ne preinači ili ne dokine. Na zakonsku snagu konkordata ni najmanje ne upliviše okolnost, što je proglašen i uveden putem neustavnim, što proizlazi iz članka 6. zakona od 28. veljače 1874. o vlasti sudačkoj, kojim se odredjuje, da sudovom ne pristoji suditi o tom, da li je zakon, koji je valjano proglašen, stvoren putem ustavnim, — i iz §-a 54. previšnjim riešenjem od 26. siečnja 1861, potvrdjenoga naputka za privremeno uredjenje municipija u Hrvatskoj i Slavoniji (br. 171. zbornika od g. 1863.), kojim se odredjuje, da se vlasti imadu držati obstojećih zakona i propisa, u koliko naputak ne čini iznimke, ili u koliko dojdući zakoni ne odrede što drugog.

Digitized by Google

Prema tim uzakonjenim načelima nije izpravna tvrdnja tužitelja, da je lih povratkom ustava car. diplomom od 20. listopada 1860. takodjer dokinut i konkordat, sadržan u carskom patentu od 5. studena 1855. drž. zak. l. broj 195 kao neustavni zakon, jer u toj diplomi ne ima odredbe, kojom bi se dokidali zakoni prije stvoreni neustavnim putem, već se odredbe iste tiču samo uredjenja i vršenja budućega zakonodavstva, a sama promjena ustava i zakonodavne vlasti ne dokida ipso facto postojeće zakone predjašnje zakonodavne vlasti, što najeklatantnije dokazuje okolnost, da su u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji još i dan danas krieposti zakoni, uvedeni u isto vrieme po istoj zakonodavnoj vlasti, kao n. pr. kazneni zakon, uveden carskim patentom od 27. svibnja 1852. (komad XXXVI. drž. z. l. broj 117), obći gradjanski zakon, carskim patentom od 29. studenoga 1852. (drž. zak. l. broj 246), gradjanski parbeni postupnik naredbom ministarstva pravosudja od 16. rujna 1852., gradjanski sudbeni postupak u neparbenih pravnih poslovih carskim patentom od 9. kolovoza 1854. (komad LXXIII. drž. zak. lista br. 208.), gradjanski sudovnik carskim patentom od 16. veljače 1853. (k. XI. d. z. l. broj 30), zakon o nutarnjoj uredbi i poslovnom redu sudbenih vlasti caskim patentom od 3. svibnja 1853. (k. XXXI. d. z. l. br. 81.), odvjetnički red carskim patentom od 24. srpnja 1852., bilježnički red carskim patentom od 7. veljače 1858. (k. VIII. d. z. l. br. 23), ženitbeni zakon za katolike carskim patentom od 8. listopada 1856. (d. z. l. br. 185) i tomu spadajući naputak za duhovne sudove itd.

Usljed toga ne stoji ni dalnja tvrdnja tužitelja, da je već samim povratkom ustava odnosno listopadskom diplomom ipso facto stupila na pravnu snagu Kolonicheva konvencija u podpunom obsegu i ustanova § 2. zak. čl. XVI.: 1715., kojom je slobodna neograničena oporučna razpoložba rimokat. prelata bila vezana na kraljevsku dozvolu, jer je člankom XXI. konkordata (carskoga patenta od 5. studenoga 1855. d. z. l. broj 195), koji u hrvatskom prevodu glasi: „u svih krajevih carevine biti će arcibiskupom, biskupom i svimkolikim duhovnikom prosto ob onom, što u vrieme smrti svoje ostavili budu nakon sebe razredjivati po svetih crkvenih zakonih, koje ustanove točno obdržavati moraju i zakoniti baštinici, koji ostavštinu nasliede bez naredbe posljednje volje", — izrično ukinuta ustanova § 2. zak. čl. XVI.: 1715., a ta gore citirana ustanova članka XXI. konkordata lih povratkom ustava isto tako nije izgubila svoje pravne snage, kao što svoju pravnu snagu nisu izgubili ostali gore citirani zakoni, uvedeni za isto vrieme, po istoj zakonskoj vlasti.

Svi ostali argumenti tužitelja, medju koje spadaju i razna mnienja saborskih odbora i razne zakonske osnove od god. 1861., kojima tužitelj nastoji podkriepiti svoju tvrdnju, da postoji pravni kontinuitet starih ustavnih zakona kraljevine Hrvatske i Slavonije, pa da stoga ti zakoni povratkom ustava stupaju ipso facto opet u kriepost, izčezavaju pred golim faktom, da su u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji još i danas u krieposti svi zakoni, uvedeni po tada postojavšoj zakonodavnoj vlasti neustavnim putem, u koliko isti naknadno nisu po zakonodavstvu ili promienjeni ili izrično dokinuti, pa se stoga i konkordatu, ako nije po zakonodavcu promienjen ili izrično dokinut, mora još i danas pripoznati pravna snaga, jer on izmedju valjano proglašenih zakona ne može iznimku činiti.

Digitized by Google

Tužitelj nadalje tvrdi, da se ima smatrati, da je i za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju konkordat izrično dokinut, te izvadja tu svoju tvrdnju iz okolnosti, što je konkordat godine 1870. za Austriju odkazan u savezu s tim, što su u Ugarskoj nakon povrata ustava konkordatu porekli pravnu moć.

Pošto čisto austrijski državno-pravni poslovi ne radjaju nikakovim pravnim efektom u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, jer kraljevine Hrvatska i Slavonija nisu u neposrednoj državnoj zajednici s Austrijom, to je dokinuće konkordata u Austriji za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju posve irelevantno. U Ugarskoj pako nije konkordat nikada odkazan, a niti je njegovo dokinuće uzsliedilo na takav način, da bi isto vrieditи moglo i vriedilo u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji.

Sam tužitelj navadja, da je u Ugarskoj ukinut konkordat zaključcima iudexcurijalne konferencije od 23. srpnja 1861., kojima su u Ugarskoj u obće dokinuti zakoni, stvoreni neustavnim putem i privremeno uzpostavljeno staro ugarsko pravo. Nu ti zaključci, makar da su i poprimljeni po dolnjoj i gornjoj kući i potvrdjeni po Njegovom Veličanstvu bili su stvoreni samo za Ugarsku, pa stoga mogu imati pravnu snagu lih u Ugarskoj, ali nipošto u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji i to iz razloga, što naše zakonodavno tielo nije bilo zastupano niti kod stvaranja tih zaključaka iudexcurijalne konferencije, niti onda, kada su ti zaključci po dolnjoj i gornjoj kući bili poprimljeni, a niti su ti zaključci u našim, a niti u zajedničkim zbornicima proglašeni bili.

Usljed toga ovaj sud drži, da je u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji kondordat, u koliko nije kasnijim zakonima djelomično modificiran, još uviek u pravnoj snazi.

Iztaknuti je ovdje naročito, da ustanova članka XXI. konkordata, koja je za riešenje ove parnice najvažnija, nije nijednim kasnijim zakonom opozvana ili promienjena, koju okolnost podkriepljuje odpis kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade od 1. studenoga 1887. br. 9205/8 — II.

(„Tim je odpisom Janku Pavlešiću kao prioru vranskomu vraćena njegova molba, kojom je tražio, da mu se na najvišem mjestu izposluje pravo praviti oporuku glede čitave imovine i to iz razloga: „pošto cesarski patent od 5. studena 1855. (br. 195 d. z. l.), kojim je konkordat od 18. kolovoza 1855. proglašen, još sveudilj u krieposti postoji, a po tom i sve ustanove konkordata, koje nisu posebnim zakonskim ustanovama izvan krieposti stavljene").

Preostaje još prosudjivati, da li je članak XXI. konkordata sa riečima „iuxta sacros canones" stavio formalni uvjet, pod kojim je prosto rimokat. prelatima oporučno razpolagati, i da li se pod timi svetimi crkvenimi zakoni imade razumjevati Kolonicheva konvencija.

U tom pogledu usvaja sud hvalevriedno te veoma pomno i obširno izradjeno mnienje tuženika.

Kolonicheva konvencija nije ništa drugo nego pogodba, sklopljena 5. prosinca 1702. na sastanku zastupnika duhovničtva i dvorske komore, a njezina utanačenja vriedila su samo toga radi, što su potvrdjena po kralju i jer su se po kraljevom nalogu imala u buduće izpunjavati „pro regula et norma".

Prema tomu se Kolonicheva konvencija ne ima matrati niti crkvenim

Digitized by Google

zakonom, a kamo li „svetim" crkvenim zakonom. U ostalom ne daje Kolonicheva konvencija prelatima mogućnost uz kraljevu dozvolu oporučno razpolagati s cielom imovinom, već im to pravo daje čisto državni zakon i to § 2. zak. članka XVI.: 1715. Jasno je dakle da članak XXI. konkordata pod riečima „iuxta sacros canones" nije mogao imati na umu pozvati se na Kolonichevu konvenciju ili na zak. članak XVI.: 1715.

U ostalom ako se uvaži da po članku XIII. konkordata imadu o baštinama kao „causae mere civiles" prosudjivati i odlučivati svjetovni sudovi, to se mora uzeti, da rieči „iuxta sacros canones" ne nameću prelatima „pro foro externo" uvjet i dužnost testirati uz ograničenje svetih crkvenih zakona, već se mora uzeti, da su prelati samo upućeni testirati po svetim crkvenim zakonima. Prema tomu shvaćanju su dakle prelati samo u svojoj savjesti, moralno obvezani sjetiti se u svojoj oporuci u smislu svetih crkvenih zakona pa ostaviti jedan dio svoje imovine ad pias causas, ili drugim riečima svakomu je prelatu slobodno oporuku praviti, ali ga u savjesti obvezuju crkveni zakoni, po kojih imade jedan dio svoga imetka ostaviti ad pias causas.

U tom smislu pako je oporuka biskupa dra. J. J. S. podpunoma udovoljila svetim crkvenim zakonima, jer je istom ne samo dio, već čitav imetak ostavljen ad pias causas.

Usljed svih gore navedenih razloga te obzirom još na okolnost, da oporuka biskupa dra. J. J. S. i po svojoj vanjskoj formi odgovara propisima § 578. o. g. z., morao se je tužitelj sa svojim tužbenim zahtjevom odbiti.

Kr. banski stol odputio je osudom od 1. svibnja 1907. broj 8024 priziv kr. državnoga financijalnoga erara glede glavne stvari, ali ga je uvažio glede presude o parbenim troškovima, te je ove medju parbenim strankama prebio.

Razlozi:

Po ovu parnicu u očigled suglasnim očitovanjem ovih stranaka ustanovljenih činjenica, da je naime zaista istinita oporuka od 18. travnja 1895. B—l. blagopokojnog dne 18. travnja 1905. u Djakovu preminuloga sriemsko bosanskoga biskupa dra J. J. Str., kojom je on medju ostalim tuženike: dječačko sjemenište u Osieku, stolnu crkvu u Djakovu i zakladu za osnivanje dvajuh novih kanoničkih mjesta kod stolnoga kaptola u Djakovu imenovao svojim univerzalnim nasljednicima, — ter u očigled po ovih tuženicih priznate dalnje činjenice, da pokojnik za tu oporuku nije ishodio privole kraljeve, — ukazuje se od odlučne važnosti pitanje, da li još uviek stoji na snazi čl. XXI. car. patenta od 5. studenoga 1855. br. 195 d. z. l. ili ne, ter u jestnom slučaju što se ima pod riečima istoga članka „iuxta sacros canones" razumjevati, da li naime Kolonicheva konvencija od 5. prosinca 1702., uzakonjena zak. člankom XVI.: 1715.

Prije svega mora se iztaći, da je spomenuti carski patent od 5. studenoga 1855. proglašen pod br. 195 drž. zak. lista, da je dakle pravilno u smislu carskoga patenta od 4. ožujka 1849. br. 1 odnosno 153 obnarodovan, pa tako stupio na zakonsku snagu (čl. 6. zakona o sudačkoj vlasti broj 15. zbornika ex 1874.).

Po temelnih pak pravnih pravilih valjano proglašeni zakon imade moć sve dotle, dok ga zakonodavac bud ne preinači, bud ne ukine. Stoga je tužitelj imao dokaz pružiti, da je upitni patent izvan krieposti stavljen.

Digitized by Google

Tužitelj je to doduše nastojao dokazati time, što da je taj patent već samom tom činjenicom, što je carskom diplomom od 20. listopada 1860. broj 131. zbor. ex 1863. povraćen ustav, — izvan krieposti stavljen, pa da su usljed toga na snagu stupili prijašnji za vrieme ustavnosti na ustavni način stvoreni zakoni, medju kakove spada Kolonicheva konvencija i zak. čl. XVI.: 1715.

Nu u toj samoj diplomi izrično se ističe, da se njom uredjuju državno pravni (dakle ne privatno pravni) razmjeri carevine. U suštini ta ciela diploma sadržaje jedini cilj: da se od to doba nadalje ima ustavno vladati, dakle sadržaje promjenu absolutističkoga načina vladanja u ustavan, ali ni jednom riečju ne dira u zakone i propise, koji su se tada odnosili na privatno pravne odnošaje, dapače ni na javno pravne izuzam prijašnje ustavne zakone, koji se lih odnose na sam ustav, jer se u točki III. u tom pravcu navodi, da će se svi ostali (izim onih u točki I. i II.) navedeni predmeti zakonski riešavati načinom ustavnim i to u zemljama spadajućim kr. ugarskoj kruni, u smislu prijašnjih njihovih ustava.

Ova svrha upitne diplome izriče se koli u previšnjem patentu od 28. veljače 1861. broj. 175 zbornika ex 1863., toli i u previšnjem ručnom pismu od 23. studena 1860. broj 152. zbor. ex 1863.

Ako i stoji, da su odnosi vladara odnosno fiska napram ostavinam prelata obzirom na čl. VII. točka 3. b. uvodnoga patenta od 29. studena 1852. k občem gradj. zakonu sve dotle, dok nije na snagu stupio patent od 5. studena 1585. br. 195 d. z. l. imali značaj javno-pravni, ali ne ustavni, — to je bez svake sumnje člancima XIII. i XXI. istoga patenta, po kojih se člancih imadu razpravljati po gradjanskim sudovima svekolike ostavine sveštenika, koji su tim dobili vlast oporučno razpolagati cielom svojom imovinom iuxta sacros canones, — oduzet značaj javnopravni, te ostavine svih svećenika dobile svojstvo čisto privatno pravno.

Stoga se dakle listopadska diploma nikako ne odnosi na čl. XIII. i XXI. pomenutoga patenta, koje ustanove osim toga nisu nikada niti izrično ukinute, niti preinačene kojim kasnijim zakonom, a ne kakovom jednostavnom ministarskom naredbom, jer ove takovo svojstvo ne mogu imati, — pa pošto sam patent od 5. studena 1855. broj 195. d. z. l. ni u svojoj cielosti nije još van krieposti stavljen, već samo u pojedinih točkah, medju koje pak ne spadaju ustanove, odnoseći se na ostavine prelata, — to se mora uzeti, da ne stoji nazor tužitelja, da bi već samom listopadskom diplomom patent od 5. studena 1855 broj 195. d. z. l. u pomenutih točkah van krieposti stavljen bio, već on još uviek u tom dielu na snazi stoji.

Ne stoji ni dalnji nazor tužiteljev, da bi usljed prestanka pravne moći upitnoga patenta na novo oživjeli stari ustavni zakoni, naime Kolonićeva konvencija i zak. čl. XVI.: 1715. u pogledu prava testiranja prelata, jer topogledne ustanove iste konvencije i zak. članka stoje u opreci s čl. XXI. patenta od 5. studenoga 1855. broj 195. d. z. l. baš glede toga prava, dosljedno čemu su odnosne ustanove konvencije i zak. članka obzirom na čl. XXXI. rečenoga patenta u času, kad je ovaj kao kasniji zakon u kriepost stao, izgubili moć zakona, koja im pak ne bi bila povraćena već tim, kad bi zaista i prestala bila zakonska moć istoga patenta kao zakona, kojim su oni bili preinačeni odnosno ukinuti.

Obzirom na to i da se člankom XXI. patenta ukida dotle postojavše

Digitized by Google

ograničenje prava prelata za pravljenje oporuke, ne može se razložno uzeti, da u tom članku sadržane rieči: „iuxta sacros canones" imadu pred očima Kolonichevu konvenciju, kad se ona čl. XXXI. patenta od 5. studena 1855. broj 195. d. z. l. baš glede ograničenja upitnoga prava ukida, — ali povrh toga ista se konvencija, kada bi i dokazano bilo, da je ona po vrhovnoj duhovnoj oblasti odobrena bila, nikako ne može zvati „svetim kanonom", — pa pošto sam tužitelj priznaje, da se iste rieči ne odnose na ustanove corpus iuris canonici kao običajem već od stoljeća izvan krieposti stavljene, — to je niži sud pravilno uzeo, da se te rieči odnose samo pro foro interno, t. j. da je oporučitelj kao svećenik i uživatelj crkvenih dobara dužan ostaviti ad pias causas u svojoj oporuci dio svoje imovine, od koje jedan dio imadu također i zakoniti nasljednici ab intestato preminuloga svećenika u pobožne svrhe dati.

Konačno tužitelj tvrdi, da naputak, odobren previšnjom odlukom od 16. siečnja 1861. broj 171 zbor. ex 1863. naročito § 54., koji odredjuje, da se sve vlasti municipalne imadu držati tada obstojećih zakona i propisa, u koliko dojdući ne odrede što drugo, — ne ima krieposti, jer nije usvojen po drugom ustavnom faktoru.

Nu u tom pogledu valja uvažiti, da je ta po vladaru odobrena, a po banskoj konferenciji prema previšnjem ručnom pismu od 23. studena 1860. broj 152 zbor. sastavljena naredba samo transitornoga značaja, — koja naredba u ostalom bez obzira na pitanje, da li je već tada (16. siečnja 1861.) u smislu previšnjeg ručnog pisma od 20. listopada 1860. broj 135 zbor, po banu staviti se imajući predlog o sastavbi hrvatsko-slavonskog zastupstva podnesen i na previšnjem mjestu odobren, ter sabor bio konstituiran, — odreduje u § 31. i 54. samo ono, što obća pravna načela propisuju, da naime u krieposti ostaju i nadalje svi tada postojeći zakoni i propisi sve dotle, dok ne budu novim ustavno donesenim uredbama ukinuti ili preinačeni, odnosili se oni bud na javnopravne (izuzam samo one u ustav zasjecajuće) bud u privatnopravne odnošaje, — a da čl. XIII. i XXI. konkordata ne zasjecaju u sam ustav, već je gore razloženo.

Stih razloga kao i onih po nižem sudu navedenih ukazuje se priziv tužitelja glede glavne stvari neosnovanim, pa stoga valja nižu osudu uz odpućenje priziva potvrditi — dočim ju uz uvaženje istoga priziva u pogledu parbenih troškova preinačiti, ter ove izmed parbenih stranaka prebiti s razloga, što se je u ovoj parnici radilo lih o pravnih pitanjih, pa se ne može uzeti, da bi tužitelj ovu parnicu zapodjeo iz očevidne objesti.

Kr. stol sedmorice odputio je osudom od 12. rujna 1907. broj 3030 izvanredni previd kr. drž. financijalnoga erara kao i previd tuženih uložen glede parbenih troškova te u cielosti potvrdio osudu kr. banskoga stola.

Razlozi:

Suglasne osude nižih sudova razlažu valjano i u skladu s postojećimi zakonskimi propisi da čl. XXI. ces. patenta od 5. studenoga 1855. d. z. l. br. 195 (konkordat) u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji sveudilj u krieposti stoji, u koliko nije kasnijimi zakoni modificiran, i dosljedno tomu da je pok. biskup dr. J. J. Str. mogao i bez kraljeve dozvole oporučno razpolagati „iuxta sacros canones", kojimi se pak Kolonicheva konvencija ili zak. čl. XVI.: 1715. smatrati ne može.

Digitized by Google

Prema tomu ne predleži u suglasnih osudah nižih sudova, što se glavne stvari tiče, nijedan od uvjeta § 335. gpp., koji bi opravdati mogao izvanredni previd tužitelja kr. drž. financijalnoga erara, pak za to valja taj previd po § 334. gpp. kao nedopustiv odputiti.

Što se pak previda tuženih, uloženoga lih radi izrečenoga preboja parbenih troškova tiče, to je preboj parbenih troškova opravdan time, što se je u ovom sporu radilo lih o pravnih pitanjih, te se nipošto ne može uzeti, da je tužba objestno podnesena. Galić.

Jedno važno vrhovno riješenje u kmetskom odnošaju.

U starija vremena, kad su gospoda ili korporacije davale svoje proširene zemlje na kmetstvo, bilo da pokažu svoju susretljivost prema kmetu, bilo za to što malo povrća ili voćaka napram obilatom glavnom proizvodu masta, žita, maslina, smatrahu tricom, dozvoljavahu kmetu, obično blizu kuće, komad zemlje, da ga uredi za vrt i posadi povrćem za svoju kućnu potrebicu, i od tog vrtla nije se davalo gospodaru ma kakav dohodak; ili bi kmet izmedju loza, u kojem kutiću vinograda ili sijanice, posadio malo povrća za svoju obiteljsku potrebu, a od toga povrća niti bi kmet davao, niti bi gospodar pitao dio u ime dohotka.

U okružju bivše dubrovačke republike za taj vrt i za kuću s avlijom kmet je ipak davao gospodaru tako zvani poklon, biva, par kokoši, par piladi, deset jaja i jedno jagnje na godinu u odregjeno doba. Kad bi se pak članovi kuće dijelili, onda bi gospodar primao poklon od onoga, koga bi kuća s vrtlom zapala, a novomu bi kmetu dao drugi vrt za drugi poklon. Ako bi velika obitelj bila, gospodar bi jednomu kmetu opredijelio dva ili više vrta, a kmet bi davao toliko poklona koliko je vrta. Vrt i kuća s avlijom zapremahu prostor od 7 do 800 četv. hvati ili oko 3.000 m².

I po zadarskim otocima svaki bi kmet imao u blizini kuće svoj vrt od stanovite površine za koji bi kmet o božić ili o poklade davao gospodaru lombul od prasca ili u novcu šest kruna.

U Kaštel Sućurcu kod Spljeta svaki kmet ima pravo na vrt zemlje jednako 852 m² za vrt od kojega se gospodaru ne daje dohotka nego u ime priznanja vlastništva 35 para na godinu.

U zadnja vremena loza dijelom izdala i filokserom izginula; njezino obragjivanje skopčano je s velikim trudom i troškom; s druge strane pak sve to veće pitanje i sve to veći konsum povrća, koje se dobro i plaća, potaklo je težaka da se ne ograniči na sagjenje povrća samo za svoju kućnu potrebu, nego, da ga proširi i za trgovinu. Pri tom težak kmet pomislio je i na drugu korist: da se od masta, maslina, žita i t. d. daje dohodak gospodaru, a od povrća da se ne daje, da će tako vas plod njemu kmetu ostati.

Gospoda nijesu nikada, ili malo kada zalazila na svoja dobra, pak nijesu opažala kako sve to više širi sagjenje povrća od kojega ne primaju dohodak; a županima (dvornicima) nije bilo u računu da gospodare o tom obavijeste, jer oni sami kmeti, kmeti njihova braća njihovi rogjaci, kmeti su suseljani s kojima hoće da žive u dobre. Proširenjem kulture povrća kmeti zanemarivahu ostalu kulturu i tako gospodaru zlo s dvojakog gledišta: jer od povrća ne bi primao ništa, a od ostalih plodova malo.

Digitized by Google

Kad se napokon gospodar osvijesti i stane pitati dohodak i od povrća onda mu ga kmet uskraćuje pozivljući se na pogodbu, na običaj i na uzukapiju da se od povrća ne dava dohodak.

Spljetsko Biskupsko Nadarje, koje takogjer posjeduje velike prostorije, sve držate od kmetova, trpjelo je ovo proširenje sagjenja i nedavanje dohotka od povrća, ali kad je to sagjenje preuzelo veliki mah, zahtijevalo je od kmetova dotični dio.

Proti onim te su ustrajali u kraćenju ustalo je Bisk. Nad. tužbom za utvrgjenje da su dužni odgovarati dohodak svakog i do jednog ploda pa i od povrća.

Tužba je bila prihvaćena u sva tri stepena.

R a z l o z i riješenja II. stepena 8. ožujka 1907. Br. 56—7 okružnog suda u Spljetu.

Utvrgjeno je jur od suda prvog stepena na temelju izvedenog dokaza po svjedocima da tuženik kao kmet nije davao tužitelju kao vlasniku peti dio plodova u ime dohotka od krumpira, kupusa, blitve, miluna, dinja i drugog povrća.

Tuženik tvrdi da u opće nije dužan davati ni u buduće dio gore pomenutih plodova, a to tim manje, što u prigodi kad je htio da zatraži ispravak postojeće uknjižbe kmetskog ugovora, tužitelj je obećao, da neće pitati nikakvog novog dohotka, već što je bilo dano do tada da će slijediti i u naprijed davati.

Ova zadnja okolnost potvrgjena je samo djelomično od dotičnih svjedoka u smislu da je obećanje glasilo, „što se nije do sada davalo, neće se ni od sada" ili : „da se neće davati što se nije davalo."

Svakako iz ukupnog rezultata raspravljanja i izvedenja dokaza ne može se doći do zaključka, da je tuženik stekao pravo da sebi pridržaje cijeli plod povrća i da dosljedno nije dužan davati dio plodova povrća vlasniku.

Ne može se naime iz tih ispadaka smatrati, da je tuženik kmet p r a v o m zahtjevao od vlasnika tužitelja da ima trpjeti k a o d u ž n o s t pobiranje i uživanje cijelog ploda povrća sa strane kmeta, niti da je ovaj upotrebio u svoju korist cijeli taj prihod p r i v o l o m v l a s n i k a da to pobiranje i uživanje vrši kao pravo (§ 313 o. g. z.) već da je iz puke uslužnosti vlasnik dozvolio da kmet pobire u stanovitim ograničenim prigodama cijeli prihod povrća bez obveze da to i dalje dozvoli, a to u malom opsegu, te da se u tom smislu ima tumačiti tužiteljevo gore spomenuto obećanje „od sada kao do sada" dočim tuženik sada nastoji da pretvori to u stalno pravo (§ 345 o. g. z.) zahtjevajući za se bezuvjento i bezograničeno pravo pobiranja i uživanja cijelog prihoda, što se inače protivi samoj naravi kmetskog odnošaja.

Tuženik nije za to mogao dosjelošću steći to pravo ne budući i u istinitom i poštenom posjedu toga prava (§ 1460 o. g. z.), pak se s toga smatra bez važnosti prijedlog za popunjenje postupka na okolnost da se nikada od natrag preko 40 godina nije davao dohodak od povrća.

R a z l o z i riješenja vrhovnog suda od 12. lipnja 1907. Br. 7671.

Ustanovljuje prva presuda, da je pri osnivanju zemljišne knjige, koje je slijedilo god. 1898., bila uknjižena na korist vlasnika obveza kmeta, da daje prvomu petinu ukupnog proizvoda svake vrste ploda sa spornog zemljišta, koje on obragjuje; nadalje, da ova uknjižba još uvijek postoji bez da je od tužene stranke ikad i samo bio upućen formalni ispravak ; napokon da

Digitized by Google

malne svi mnogobrojni tužiteljevi kmeti u onoj poreznoj općini ispunjaju od nazad nekoliko godina spornu obvezu.

Ako se dakle kuša da opravda zakraćenje tužene stranke da dade dohodak koji se sada putem suda traži; o b i č a j e m, po kojemu su se vlasniku davali pristojeći mu djelovi dohotka samo od glavnih plodova, to je takav prigovor s obzirom na spomenuto uknjiženje tim više neosnovan, što su niži sudovi, ne čineći iznimke za upitno zemljište, ustanovili, da se je nuzgredna gojidba povrća u onoj poreznoj općini razvila tek iza osnovanja zemljišne knjige, bez da je za to bila preduzeta kakva preinaka spomenute uknjižbe.

Što se pak na dalje beneficijatove izjave tiče — koju su obe niže molbe držale ispatkom posredovanja mjesnog župnika, a koja je sadržana u činjeničnom stanju prve presude „da se ono, što se do sada nije davalo neće ni u buduće davati," to je istu, pri postojanom opstojanju uknjižbe u zemljišnoj knjizi, koja se proteže na sve plodove, najviše u tom pravcu razumjeti, da je njom postavljena u izgled nagodba u buduće, koja bi imala da dovede do brisanja gornjeg uknjiženja, a tim do prestanka sporne obveze, koja pak nagodba nije sklopljena.

S pravom je dakle prizivni sud smatrao da zakraćenje prepornog dohotka nije oslonjeno na nikakvom pravnom posjedu dosljedno ne na takovom, iz kog nastaje pravo, te tim pravno nevaljalom prama tužbenom zahtjevu, radi česa je bilo udovoljiti tužbi.

Riješenja nižih sudova oslonjena su dakle na ispravnom pravnom prosuđjenju stvari pa za to ne opstoji revizijski razlog broja 4. § 503. g. p.

D. M.

Prilog tumačenju § 390. g. p. p. (ovrha do osiguranja).

U ovršnoj stvari B. W. iz Z. po odvj. dru. G. F. iz Z. proti V. i K. D. iz D. po odvj. F. Š. iz Z. radi 2600 K spr., u kojoj je kr. sudbeni stol u Z. odlukom od 30. travnja 1907. br. 9949 gr. na temelju nepravomoćne platežne zapovjedi dozvolio ovrhu do osiguranja na pokretnine V. i K. D. iz D. i za obavu umolio kr. kotarski sud u D;

a kr. banski stol usljed utoka ovršenika V. i K. D. rješidbom od 24. srpnja 1907. br. 16. 710 napadnutu prvomolbenu odluku potvrdio, jer da ovršenici svoj prigovor da je tražbina ovrhovoditeljeva s pripadcima jur dovoljno pokrivena — ničim dokazali nisu;

k r. s t o l s e d m o r i c e: vidiv, da se ovrha do osiguranja radi tražbine, za koju je jur prije dan zalog, po izričnom propisu § 4. minist. naredbe od 18. srpnja 1859. br. 130 drž. z. l. s a m o o n d a d o z v o l i t i i m a, k a d a s e v j e r o d o s t o j n o d o k a ž e d a j e t a j z a l o g n e d o s t a t a n;

vidiv, da i § 390. g. p. p. odredjuje, da vjerovnik ovrhu do osiguranja iskati može, u k o l i k o j o š n i j e d o v o l j n o p o k r i v e n;

vidiv, da d o k a z o t o m, d a j e d a n i z a l o g n e d o s t a t a n, v j e r o v n i k, k o j i o v r h u d o o s i g u r a n j a t r a ž i, d o p r i n j e t i i m a;

o b n a š a o je povodom izvanrednoga predivnoga utoka ovršenika V. i K. D. svojom vrhovnom rješidbom od 5. listopada 1907. br. 3583 p r e i n a č i t i o b j e s u g l a s n e o d l u k e n i ž i h s u d o v a t e r o v r h o m o l i t e l j a B. W. o d b i t i s o v r š n o m o l b o m d e p r a e s. 17. t r a v n j a 1907. br. 9949 gr. za ovrhu do osiguranja. Š.

Digitized by Google

Nezakonita djeca nijesu ovlaštena tražiti pozakonjenje milošču vladara; a ako ne imaju političke oblasti nuždnih podataka za pozakonjenje po § 161. o. g. z., imaju se odnosni podatci utvrditi sudbenom presudom.

Kr. vladni odjel za pravosudje priopćio je kr. banskomu stolu slijedeću naredbu od 26. rujna 1907. br. 14.964:

Na izvješće od 29. kolovoza 1907. br. 18.392, kojim su podneseni spisi u predmetu pozakonjenja M. M., pravije K., vraćaju se isti kr. banskomu stolu tim, da je kr. stol sedmorice slijedeće mjenje dopisom od 12. rujna 1907. broj 3335 ovamo saopćio: Po § 162. o. g. z. mogu povlasticu vladara, kojom se dijete proglašuje, da je zakonito, iskati samo roditelji.

Ovo se izrično odredjuje u ustanovi citiranog paragrafa.

Ima doduše i mnijenja, da to pravo imade i samo nezakonito djete, nu onda samo, ako može iskazati, da je naravski otac bio izrazio želju svoju, da legitimira dotično svoje nezakonito djete, ali da radi uslijedivše njegove smrti ili inog dogodjaja svoje nakane izvesti mogao nije.

Neglededć na to, da ova predpostava u nazočnom slučaju dokazana nije, nije kr. stol sedmorice toga nazora, da je i nezakonitom djetetu slobodno tražiti pozakonjenje milošču vladara; jer se to iz ustanove § 162. o. g. z., koja izrično samo o roditeljih govori, izvoditi ne može.

U nazočnom slučaju drži kr. stol sedmorice, da je s obzirom na stanje stvari, kako je ono razloženo u izvješću kr. banskog stola od 29. kolovoza 1907. br. 18.392 i kako se ono iz spisa ispostavlja, opravdanost molbe za pozakonjenje milošču vladara posve isključena, te da ovdje samo može biti mjesta uporabi § 161. o. g. z. o pozakonjenju slijedećom ženidbom.

Istina, da uredovanje u tom pogledu spada na političke oblasti, ali ako nema za to potrebnih rekvizita, nije isključeno, da nastupi sudbeno uredovanje, t. j. da se sudbenom presudom ustanovi otčinstvo.

I u zemljah zastupanih u carevinskom vijeću postoji ista praksa kao u nas glede uredovanja po političkih oblasti za da se uzmogne u matici krštenih upisati pozakonjenje odnosnog nezakonitog djeteta slijedećom ženidbom, ali kada se ne može legitimacija izvanparbenim putem ustanoviti po maticah krštenih i vjenčanih, upućuje se dotični molitelj na put redovite parnice te izriče da su u takovu slučaju sudovi nadležni izreći presudu svoju, koju onda izvršiti imadu političke oblasti.

U tom pogledu izdana je u Cislajtaniji i naredba ministarstva pravosudja od 26. travnja 1881. br. 5904 (Jur. Bl. 33), koja izriče da se u slučaju § 161. o. g. z. može zatražiti legitimacija kasnijom ženidbom, a ne legitimacije milošču vladara.

Ističe se zatim, da je političkim oblastima samo onda dozvoljeno smatrati otčinstvo u pogledu dotične po molitelju kao otca odnosnog nezakonitog djeteta označene osobe dokazanim, ako je ista osoba po majci izrično kao otac dotičnog nezakonitog djeteta označena, te ako je isti po majci nezakonitog djeteta označeni otac tog djeteta osobno pred svjedoci ili u legaliziranoj ispravi priznao se otcem upitnoga djeteta i upis svoga imena u matici krštenih izriekom zahtjevao.

U slučajevih pako kada je navodni otac jur umro a da nije dao takove izjave, ne može upravna oblast više u vlastitom svom djelokrugu ustanoviti otčinstvo dotične kao otac odnosnog nezakonitog djeteta označene

Digitized by Google

osobe i po tom uredovati dalje glede ispravka matice krštenih, već valja u takovom slučaju da se ishodi sudbena presuda o otčinstvu dotičnoga kao otca odnosnog nezakonitog djeteta označenoga te na temelju takove presude istom ishoditi unos pozakonjenja kasnijom ženidbom u matici krštenih.

Kr. stol sedmorice drži, da ni u nazočnom slučaju ne može molitelj M. M. pravije K. tražiti po § 162. o. g. z. pozakonjenje milošću vladara, već samo po § 161. o. g. z. izreku o pozakonjenju kasnijom ženidbom svojih roditelja ; ali pošto nema podataka, da se ta izreka izvansudbeno po političkoj oblasti donijeti može, te si ove podatke političke oblasti ni pribaviti ne mogu, kad mu je otac umro, a navodno (jer to nije nedvojbeno dokazano) i mati njegova umrla to može molitelj jedino zatražiti u nadležnoga suda presudu o tom, da mu je Josip M., koji se je vjenčao dne 11. veljače 1861. sa njegovom majkom Marijom rodjenom K. u S., zakoniti otac.

Na temelju ove osude istom moći će putem političke oblasti ishoditi upis svog pozakonjenja kasnijom ženidbom njegovih gori navedenih roditelja u matici krštenih.

Priopćio: Dr. K.

B. Kazneno

Kada sudbeni stol prigodom priziva proti odrešujućoj osudi nadje, da postoji znatna sumnja glede osnovanosti izreke u pitanju krivnje, imati će stvoriti zaključak, da se odredjuje ročište za javnu razpravu.

Prilog k tumačenju § 427. kp.

Kr. stol sedmorice izrekao je povodom podnešene po kr. državnom nadodvjetničtvu žaobe ništovne u obranu zakona proti osudi kr. sudb. stola u P. od 12. siječnja 1907. — kojom je rečeni sudb. stol. kao prizivni sud ukinuo osudu kr. kot. suda u G. — kojom je T. L. riješen od obtužbe radi prekršaja suprot sigurnosti poštenja, označ. u § 487. i 488. kz. na štetu G. T. te po § 421. kp. proglasio okrivljenog T. L. krivim prekršaja suprot sigurnosti poštenja — označena u § 487. kz. i osudio na kazan zatvora od 14 dana pretvoreno u novčanu globu od 50 kruna. — iza obavljene javne razprave po § 286. stav. II. kp. : osudom kr. sudb. stola u P. od 12. siječnja 1907. povrijedjen je zakon u § 427. kp., pa se stoga radi ukida napadnuta drugomolbena osuda te se nalaže kr. sudb. stolu, da dalje po zakonu postupa.

Razlozi: Kr. kot. sud u G. riješio je osudom od 29. studenoga 1906. T. L. radi prekršaja suprot sigurnosti poštenja označena u § 487. i 488. kz. na štetu G. T. Povodom priziva privatnog tužitelja ukinuo je kr. sudb. stol kao prizivni sud u P. po § 421. kp. osudu kr. kot. suda ter u nejavnoj sjednici donešenom osudom od 12. siječnja 1907. proglasio okrivljenog T. L. krivim prekršaja suprot sigurnosti poštenja, označena u § 487. kz., i osudio na kazan zatvora od 14 dana, pretvoriv ju u novčanu globu od 50 kruna.

Ovom potonjom osudom povrijedjen je zakon o kazn. postupku. U prijavi svojoj primljenoj kod kr. kot. suda u G. dne 20. listopada 1905. uz-

Digitized by Google

tvrdio je privatni tužitelj, da ga je okrivljeni u podnesku primljenom kod kr. drž. odvjetničtva u P. dne 27. kolovoza 1905. neistinito objedio pronevjerenjem uredovnog novca i tražio kazneni progon.

Na tu prijavu izdao je rečeni sud 28. ožujka 1906. poziv okrivljenom, pak je nakon razprave kaznene po § 250 t. 3 kp. doneo odrešujuću osudu glede tog fakta, jer da u tom d o k a z a n o m č i n u — neima obilježja prekršaja suprot sigurnosti poštenja. — Prizivni sud bio je protivnog shvaćanja, držeć da se u inkriminiranom i dokazanom činu stiču sva obilježja prekršaja suprot sigurnosti poštenja, označena u § 487. kz., te je okrivljenog proglasio krivim.

Iz obrazloženja napadnute osude prizivnoga suda proizlazi, da se prizivni sud smatrao po § 421. al. 1. odsj. 2. kp. ovlaštenim u nejavnoj razpravi izreči osudjujuću osudu bez predhodnog razpisa prizivne razprave po § 427. kp. iz razloga, što imademo ništetnost predvidjenu u § 418. t. 3. kp. odnosno § 277. toč. 9. sl. a) kp.

Nu taj nazor prizivnog suda nije osnovan, jer se ustanove §§ 421., 427. i 432. kp. moraju u savezu prosudjivati, i pošto se u § 427. kp. kao specijalnoj ustanovi kaznenog postupnika odredjuje imperativno, da prizivni sud imade odrediti ročište za javnu razpravu „ako prigodom valjano poprimljena priziva p r o t i o d r e š u j u ć o j o s u d i nadje, da postoji znatna sumnja glede osnovanosti izreke u pitanju krivnje" — o čemu u nazočnom slučaju ne može biti nikakve dvojbe već po samom sadržaju priziva i po njegovom petitu, to nije kr. sudb. stol u P. kao prizivni sud smio donjeti osude u nejavnoj sjednici, već je imao po § 427. kz. ponajprije stvoriti zaključak, da se odredjuje ročište za javnu razpravu i nakon provedenja iste donjeti osudu prema ustanovi §-a 432. kp.

Pošto prizivni sud nije tako postupao, povriedio je zakon u ustanovi § 427. kp. Nu prizivni sud u P. nije smio postupati po § 421. al. 1. odsj. 2. kp. niti radi toga, što u nazočnom slučaju nisu u napadnutoj prvosudnoj osudi uglavljene činjenice, iz kojih bi jasno proizlazilo lažljivo okrivljenje privatnog tužitelja G. T. zločinstvom pronevjerenja u smislu §-a 487. kz. sa strane obtuženoga T. L., jer sud prve molbe dapače izključuje takovu obtuženikovu nakanu, a nije u svojoj osudi naveo a kamo li uglavio okolnosti, koje bi se imale odnositi na dokaz istine o tom okrivljenju u smislu § 490. kz., pa nije po tom prizivni sud po § 421. al. 1. odsj. 2. kp. niti mogao uzeti za podlogu svojoj riješitbi one stvari, koje je sud I. molbe uglavio.

Stih razloga valja povodom žalbe ništovne kr. drž. nadodvjetničtva na obranu zakona u smislu §-a 29. sl. c,) kp. uložene ukinuti napadnutu prizivnu osudu prema sadržaju dispozitivnog dijela ove vrhovne osude.

P r i o b ć i o : X. X.

Obtuženik stao pred svoje u šumskom kvaru zatečene volove, držeć sjekiru u ruci, i zapriječio lugaru, da mu ih ne zaplijeni i ne odagna; ima se suditi po višoj stavci § 82. k. z.

Povodom ništovne žaobe kr. državnog odvjetničtva u P. proti osudi kr. sudb. stola u P. od 14. listopada 1906. br. I./564, kojom je taj sud sudio :

J. M., 21. god. star, grč. vjere, ratar u Š. neoženjen, nepismen, nepo-

Digitized by Google

ročan, kriv je, što se je dana 7. lipnja 1906. u srezu Ž. P. kod Š. zapriseg-nutom lugaru D. M., kada mu je hotio da u kvaru zatečena goveda zarešti, opro pogibeljnom prijetnjom, držeći sjekiru u vis, te govoreći, da neda svojih volova odagnati — sve to u nakani, da osujeti njegovo uredovanje, što mu je i za rukom pošlo, — zločina javnog nasilja označenog u §-u 81. k. z., pa se toga radi osudjuje po I. stavci §-a 82. k. z. uporabom § 54. k. z. na kazan težke tamnice u trajanju od 14 dana, po § 330. k. p. da nosi trošak kaznenog postupka i ovrhe kazni, koji se troškovi po § 332. k. p. neutjerivimi proglašuju, obnašao je kr. stol sedmorice vrhovnom osudom od 16. ožujka 1907. br. 1042 po § 284. toč. 3. k. p. ukinuti prvosudnu osudu u onom dijelu, u kojem je obtuženom J. M. kazan odmjerena po I. stavci § 82. k. z., te obtuženika J. M. osuditi po drugoj stavci § 82. k. z. uporabom § 292. k. p. na kazan težke tamnice od dva (2) mjeseca.

Razlozi: Kr. državno odvjetničtvo napada prvosudnu osudu kao ništetnu po točki 11. § 277. k. p. samo u onom dijelu, kojim je obtuženomu J. M. odmjerena kazan po prvoj stavci § 82. k. z., jer da mu se je imala kazan odmjeriti po drugoj stavci § 82. k. z. kad presudni sud uzimlje, da je obtuženik prigodom inkriminiranog odpora napram uredujućoj osobi imenovanoj u § 68. k. z., t. j. lugaru D. M. oružan bio sjekirom i da je uz pogibeljnu prijetnju podigao sjekiru u vis.

Ništovna žaoba kr. drž. odvjetničtva opravdana je, jer § 82. k. z. odredjuje uporabu više kaznene stavke za slučaj, ako je odpor učinjen oružjem, pa bi bilo za uporabu više kaznene stavke § 82. k. z. u nazočnom slučaju dostatno već i to, što je obtuženik u vrijeme odpora držao sjekiru u ruci, jer nije potrebno, da je obtuženik oružjem napao poglavarstvenu osobu ili oružje u istinu rabio za obranu svoju ili svojega blaga.

Nu presudni sud uzeo je dokazanim osim toga, da je obtuženik stao pred svoje u šumskom kvaru zatečene volove i da je podignuo sjekiru u vis i izuštenom prijetnjom pokazao volju, da se kani sjekirom oprieti uredovanju spomenutoga lugara, te mu zapriječiti, da mu ne zaplijeni i ne odagna u kvaru zatečene volove; a tim je dokazana veća pogibelj i ozbiljnost ovog odpora, koja opravdava uporabu više kaznene stavke § 82. k. z.

Prema tomu je presudni sud, odmjerujući obtuženiku kazan po nižoj stavci § 82. k. z., prešao granicu kaznene stavke odredjene zakonom za ovaj kažnjivi čin, te počinio ništetnost po točki 11. § 277. k. p.

S toga valja, davši mjesta ništovnoj žaobi kr. državnog odvjetničtva po § 284. toč. 3. k. p. osudu presudnoga suda u napadnutom dijelu ukinuti te izreći osudu, kako je to navedeno u dispozitivnom dijelu osude vrhovnog ovog sudišta. Franjo pl. Dominić.

Iz upravne prakse.

Župne nadarbine, kao ovlašćenici zem. zajednica, ne imadu nikakav iznimni položaj u zem. zajednici, već su izjednačene svim ostalim ovlašćenicima.

(Rješitba kr. zem. vlade, odjela za unut. poslove, od 18. travnja 1906. br. 71.678).

Riešavajući izvješće od 15. studena 1904. broj 2616 u. o. u predmetu

Digitized by Google

dužnosti župne nadarbine u V. kao ovlaštenika zem. zajednice H., da plaća urbarski namet, — u kojem predmetu je kr. kot. oblast u K. odlukom od 7. travnja 1902. broj 207 odlučila, da je rečena župna nadarbina dužna na njezino ovlašteničko pravo od 1 sessije odpadajući urbarski nameza g. 1901. u iznosu od 8 kruna platiti; — a žup. taj upravni odbor odpućenjem utoka župnika u V., odlukom od 10. kolovoza 1904. br. 1740. o. u. prvomolbenu odluku potvrdio; — kr. zem. vlada, odjel za unut. poslove, obnašlazi odpućenjem utoka župnika u V. nižestepene odluke potvrditi, iz razloga, jer zakon od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica ne daje župnim nadarbinama kao urbarskim ovlaštenicima nikakova iznimna položaja u zemljištnoj zajednici, nego ih posvema izjednačuje svakomu drugomu urbarskom ovlašteniku Dr. A. Goglia.

Občinski povjerenik za rukovanje s marvinskim putnicama na sajmovima jest uredovni oblastni organ, ne ima se baviti ubiranjem sajamskih pristojba. Prinos k tumačenju § 16. prov. nar. od 20. prosinca 1888. br. 46.063 k zakonu o uredjenju veterinarstva od 27. kolovoza 1888.

Riešenje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 20. lipnja 1907. br. III./D. 636.

Utok zastupstva upravne občine G. u sjedničkom zapisniku od 25. ožujka 1906. pod toč. 19. odpućuje se, riešenje te županijske oblasti od 24. veljače 1906. broj 4824 potvrdjuje se kao na zakonu osnovano s razloga u njem navedenih.

Pošto zastupstvo upravne občine G. u svom utoku navodi, da je od uviek u toj občini bio običaj, da občinsko zastupstvo bira vašarsko povjerenstvo, koje rukuje sa prihodom sajma, što pripada občini kao ovlaštenici sajma, to se iz te tvrdnje dade zaključiti, da občinsko zastupstvo ne luči obć. povjerenika za rukovanje sa marvinskim putnicama na sajmovima od osoba, koje se postavljaju za ubiranje pristojba, koje ovlašteniku sajma kao takovom pripadaju, pa se s toga u nadopuni napadnutog riešenja te oblasti, a u svrhu uklonjenja eventualnih dvojba, odpisuje sliedeće:

U red organa, koji po zakonu o uredjenju veterinarstva službuju na marvinskim sajmovima, spada i o b ć i n s k i p o v j e r e n i k z a r u k o v o d j e n j e s a m a r v i n s k i m p u t n i c a m a, kojeg po propisu § 16. provedbene naredbe k zakonu o uredjenju veterinarstva označuje u seoskim občinama občinsko poglavarstvo, a u gradovima gradsko poglavarstvo.

Njemu je prema propisu § 35. provedbene naredbe k navedenom zakonu o uredjenju veterinarstva zadatkom, da na mjestu sajmišta obavlja poslove oko izdavanja marvinskih putnica i upisivanja prenosa prava vlastništva.

Prema tome obavlja občinski povjerenik za izdavanje marvinskih putnica sve poslove oko rukovanja sa marvinskim putnicama ne samo sajma već i za cielo područje dotične upravne občine, vršeći tim jedan dio od onih agenda državnog redarstva u pogledu veterinarstva, koje su uslied naročitih zakonskih propisa pridjeljene prenešenom djelokrugu občina.

Digitized by Google

U poslovima pako prenešenog djelokruga odlučuje po glasu ustanove § 45. zak. član. XVI. 1870. o uredjenju občina i trgovišta — koja ne imadu uredjenog magistrata — občinsko poglavarstvo, te je za točnu obavu tih posala i odgovorno prema § 27. toč. 2. navedenog zakonskog članka predpostavljenim oblastima, a ne obć. zastupstvu.

U skladu je dakle sa propisima zakona o uredjenju veterinarstva, kao i sa naredjajima cit. zak. članka o uredjenju občina i trgovišta, koja ne imadu uredjenog magistrata, kad se odredbom predpostavljene oblasti prepušta obć. poglavarstvu, da rukovodjenje posala sa marvinskim putnicama na sajmovima obavlja putem vlastitih občinskih organa ili po naročito u tu svrhu postavljenoj osobi, koja se u § 35. provedbene naredbe k zakonu o uredjenju veterinarstva nazivlje občinskim povjerenikom za izdavanje marvinskih putnica.

Iz tih razloga, a imajući pri tom na umu samo osobu, koja obavlja poslove oko izdavanja marvinskih putnica i upisivanja prenosa prava vlastničtva, osnovana je pobijana riešitba te županijske oblasti, pa ju je valjalo potvrditi.

Drugčije se ima sa osobama, koje ovlaštenik ili zakupnik sajma postavlja radi rukovanja sa prihodom sajma.

Djelokrug takvih osoba, njihova prava i dužnosti kao i odnošaj tih osoba naprama zakupniku ili ovlašteniku sajma ustanovljuju stranke same medjusobnim sporazumom, pa su za prosudjivanje medju njima nastalih odnošaja mjerodavna načela civilnoga prava.

To vriedi i onda, kad je ovlaštenikom ili zakupnikom sajma občina kao takova.

S toga je i občinsko zastupstvo u slučaju, gdje je občina ovlaštenikom sajma kao zaključujući organ u poslovima naravnoga djelokruga, u koji spada na prvom mjestu uprava sa občinskim prihodima, ne samo ovlašteno, već upravo dužno, da se pobrine za pravilno rukovodjenje sa prihodima sajma te u tu svrhu može i imenovati osobe, koje će bilo neposredno rukovati sa sajamskim prihodom za trajanja sajma, bilo vršiti nadzor nad njime.

Pa za to i ne može biti zaprieke, ako i općinsko zastupstvo u G. postavi posebno sajamsko povjerenstvo, koje će rukovoditi i nadzirati ubiranje sajamskih pristojba, ali bez istodobne ovlasti, da rukuje sa poslovima oko izdavanja marvinskih putnica i upisivanja prenosa prava vlastničtva, koje potonje poslove smije da obavlja obć. poglavarstvo, po vlastitim organima ili po naročito u tu svrhu po njem postavljenoj osobi.

Priobćio: F. Haladi.

Iza pravomoćno provedene zadružne diobe nema mjesta naknadnoj diobi šumskih stabala, postojećih na jur razdieljenim zadružnim nekretninama. (§ 295. o. g. z. — arg. § 60. zadr. zak.).

U zadruzi L. kbr 35 iz I. provedena je temeljem nagodbe spisane u zapisniku pred kr. kotarskom oblasti u L. od 14. svibnja 1904. broj 4110 dioba zadružne imovine na dvie diobne stranke i to Josipovu i An-

Digitized by Google

drinu. Kod nagode nisu diobne stranke ništa posebice utanačile u pogledu diobe šumskih stabala, nalazećih se na zadružnim nekretninama, već je postupajući urednik naknadno bez privole stranaka na koncu razpravnog zapisnika primetnuo dodatak, da će se ta stabla dieliti medju diobnim strankama na jednake dielove.

Pošto na dielu Andrinu ima više šumskih stabala, zatražio je Mijo sin Josipov iza jur gruntovno provedene zadružne diobe, da se šumska stabla prema broju komada razdiele na dva jednaka diela izmedju odieljenika Josipa i Andre.

Na ovu molbu je kr. kotarska oblast u L. odlukom od 13. siečnja 1905. broj 479 odredila, da se sudjelovanjem diobnih stranaka i procienitelja imade ustanoviti broj stabala na razdieljenim šumskim česticama, te zatim ta stabla prema broju komada te veličini i debljini njihovoj porazdieliti na dva jednaka diela izmedju Josipa i Andre. U slučaju, ako se Andro L. toj odredbi pokorio ne bi, podielit će se šumska stabla oblastnom intervencijom na njegov trošak i bez njega.

Usljed utoka Andre L. potvrdila je kr. županijska oblast u V. odlukom od 11. svibnja 1905. broj 4942 pomenutu prvostepenu odluku.

Povodom dalnjeg utoka Andre L. preinačila je kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove vrhovnom rješidbom od 6. kolovoza 1907. broj 37.902 drugostepenu odluku i Josipa L. sa zahtjevom za naknadnu diobu stabala u šumi postojale gruntovno već razpisane zadruge L. kbr. 35 iz I. odbila, a to s razloga, što su nekretnine te zadruge razdieljene gruntovno već provedenim diobnim listom od 19. listopada 1904. broj 9064 na temelju nagode u zapisniku d. pr. 14. svibnja 1904. broj 4110, u kojoj su se stranke nagodile, koji dio zadružnih nekretnina ima pripasti u dio pojedinej diobnoj stranci i što prema tomu drugoj kakovoj diobi stabala na tim nekretninama kao njihovoj pripadnosti po smislu § 295. o. gr. z. nema mjesta, jer se stranke o tom nisu nagodile, kako to proizlazi iz očitovanja postupajućeg urednika od 23. kolovoza 1905.

Ureda radi je odredjeno još istom rješidbom, da valja po smislu § 4. zadružne novele saslušati sve članove prve i druge diobne stranke s pravom glasa (§ 8. zak. o zadr.), privoljuju li na upis razpisanih nekretnina na predstavnike diobnih grana kao samovlastnike. Ne će li privoljeti, valja ureda radi odrediti upis na nove zadruge i u tom pogledu izpraviti intitulaciju pomenutog diobnog lista kao i upis u gruntovnici.

Priobćio: dr. Tončić.

Nastupljeni redoviti put pravde u smislu čl. 11. zakona od 28. veljače 1874. (o sudačkoj vlasti) ne obustavlja izvršbu pravomoćne odluke redovno nadležne upravne oblasti, izdane temeljem § 53. zakona od 25. travnja 1894. (o uredjenju zem. zajednica) i § 14. zakona od 1. svibnja 1895. (o uredjenju plem. občine turopoljske).

(Rješitba kr. hrv. slav. dalm. zem. vlade, odjela za unut. poslove od 2. kolovoza 1906. br. 77.615).

Ovdašnjom naredbom od 4. svibnja 1901. br. 18.246 priznato je medju inim G. R. kbr. 34 iz H. jedno cielo ovlašteničko pravo u zem. zajednici

Digitized by Google

pl. sudčiji H.; ovdašnjom naredbom od 15. srpnja 1902. br. 36.118 priznato je G. J. iz K. jedno cielo ovlašteničko pravo u zem. zajednici pl. sudčije M.-L.; napokon

ovdašnjom naredbom od 11. veljače 1905. br. 92.818 priznato je jedno cielo ovlašteničko pravo u zem. zajednicah pl. sudčijah L. g. i H. suvlastnikom S., J. i J. H. (na pl. dvorno mjesto kbr. 32 u H.).

Usljed predstavke g. župana pl. občine turopoljske poziva se pp., da putem kr. kot. oblasti u V. G. dade spomenute ovlaštenike političkom ovrhom uvesti u posjed i izvršivanje pravomoćno im dosudjenih ovlašteničkih prava.

Podjedno se prilaže sa dva priloga obložena predstavka zem. zajednicah pl. sudčijah L. g. i H., kojom mole odgodu ovršnog uvedenja do konačnih riešenja sudbenih parnica, što su ih zametnule temeljem članka 11. zakona od 28. veljače 1874. o sudačkoj vlasti, s pozivom, da predstavku s prilozi dade povratiti na ruke odvjetnika dra. A. G. u V. G. kao neuvaženu, pošto nastupljeni izvanredni put pravde ne obustavlja izvršbu pravomoćne odluke redovno nadležne upravne oblasti (§ 14. zakona od 1. svibnja 1895. o uredjenju plem. občine turopoljske).

Dr. A. Goglia.

SVAŠTICE.

Returniranje dopisnice — prevara.

Trgovac u S. bio je opomenut na otvorenoj karti od svoga vjerovnika, da plati dug. Trgovac je na prednjoj strani dopisnice napisao: „N a t r a g, n e p r i m a s e", (Retour, nicht angenommen) i baci tu dopisnicu u poštansku škrinjicu, da se preda predatelju. Tako isto učini i drugom dopisnicom, kojom je bio od istoga opet opomenut, da plati dug.

U tom returniranju dopisnice pronašao je kr. kot. sud u S. čin prevare, jer je tim oštetio poštanski erar svaki put za 5 fil., koje je on svaki put morao platiti radi odgovora; i kot. sud u S. ga odsudi na 24 sata zatvora.

Osudjeni je prizvao protiv toj osudi, navodeći, da nije mislio erar oštetiti, a ni prevariti. On da je jednostavno dopisnicu, koju nije htio primiti, bacio u poštansku škrinjicu, prepuštajući pošti na volju hoće li ili ne će ovu dopisnicu predatelju povratiti; a kako bi u tom postupku bila prevara, ni najboljom voljom ne može uvidjeti. Okružni sud u S. kao prizivni sud zabacio je taj priziv i potvrdio prvomolbenu osudu.

Osudjeni je sada samu stvar predao odvjetniku, koji je podnio generalnom prokuratoru molbu, kojom ga moli, da za ovaj slučaj podigne ništovnicu za obranu zakona, da prvomolbena osuda ne postane pravomoćna, jer dosada nijednom čovjeku nije palo na pamet, da uzkratu poštanskoga porta kvalificira prevarom, i ako je returniranje dopisnice — uzkrata porta, to može pošta ubrati naknadno kaznenu pristojbu; kako to biva kod neili premalo frankiranih poštanskih pošiljaka, ili pako može pošta uz-

Digitized by Google

kratiti odpremu pošiljke. Posvema je nedozvoljeno umjesto poštanskih i ministarskih naredaba upotrijebiti kazneni zakon, odsuditi radi prevare, a osobito u ovom slučaju, gdje nema faktično nikakvoga oštećenja, dapače ni nakane oštećenja.

Generalni prokurator nije obnašao ovoj molbi udovoljiti, te podnijeti ništovnicu za obranu zakona, pa je stoga prvomolbena osuda postala pravomoćnom.

Kako sam kasnije čitao, zaključila je dolnjo-austrijska trgovačko-obrtna komora podnijeti predstavku proti takovom sudjenju, jer bi tim u veliko trpio trgovački svijet.

Ovaj slučaj originalnosti radi priobćio

Eduard Šmit, kr. kot. predstojnik.

KNJIŽEVNOST.

Domaćetović pl. Franjo dr., Zakon od 29. travnja 1907. o kaznenim odredbama u postupku pred upravnim (redarstvenim) oblastima. Hrvatski zakoni, knjiga 37. L. Hartman, Zagreb 1907. 8°. 60.

Mladi i revni suradnik naš, čiju smo razpravu pod naslovom „Predosnova k zakonu o poljoprivredi i poljskom redarstvu", štampali, kako je našim čitaocima poznato, u prošlogodišnjem „Mjesečniku", protumačio je sa puno mara i ljubavi zakon o mandatnom postupku pred upravnim oblastima, da drugovima po zvanju olakša praktičnu provedbu ovoga zakona.

Da mladog pregaoca potaknem na dalnji ustrajni rad na znanstvenom polju upravnog prava, na ovoj još posve neizoranoj njivi kod nas, pozabavit ću se pobliže sa njegovim tumačenjem i kazati, u kojim se pitanjima s njime ne slažem i zašto.

Pisac tvrdi (str. 18. i sl.), da se ne da opravdati odredba, da se občinska poglavarstva ne smiju poslužiti kaznenom odredbom, jer da i občinska poglavarstva, vršeći kaznenu sudbenost u prenesenom djelokrugu, obavljaju agende državne vlasti, koje su na nje specijalnim zakonima prenešene, istom pravnom snagom kao i upravne oblasti u užem smislu. Isti razlozi oportunosti, koji vojuju za upravne oblasti u užem smislu, da vojuju i za občinska poglavarstva. Tim manje se to dade po piščevom nazoru opravdati, što je občinskim poglavarstvima ta vlast oduzeta mimo zakona u provedbenoj naredbi.

Ja mislim nasuprot, da je posve opravdano, što to pravo nije dano občinskim poglavarstvima. Mandatni postupak je postupak izniman, koji se protivi vrlo važnom procesualnom načelu : audiatur et altera pars. Za to je vezan na vrlo važne kautele i povjeren osobama, za koje zakonodavac imade garanciju, da će u svakom konkretnom slučaju brižno izpitati, da li su se stekle prije, nego li se izda kaznena odredba. Tako je po kaznenom postupku (§ 409. al. 2.) vlastan izdati kaznenu odredbu u pravilu samo upravitelj kotarskog suda, a istom u slučaju nužde još jedan urednik kotarskog

Digitized by Google

suda, kojemu predsjednik sudbenoga stola ovu vlast podieli. Dakle kad misli zakonodavac, da ne može ove ovlasti podieliti niti svakom usposobljenom i zaprisegnutom sudačkom uredniku, još će ju daleko manje smjeti podieliti občinskim organima, koji nisu pravnici.

Ne stoji ni mnienje piščevo, da je ta vlast oduzeta občinskim poglavarstvima mimo zakona, jer § 4. zakona nabraja taksativno, tko je vlastan izdati kaznenu odredbu, a o občinskom poglavarstvu ne govori ni rieči, — dakle ga izključuje.

Pisac misli (str. 25.), da je dvojbeno, može li se izdati kaznena odredba kod onih kaznenih stvari, kod kojih kažnjivost nije posljedicom prekršaja pozitivnih upravno-redarstvenih propisa, već se kazan izriče radi toga, što nije udovoljeno u obće, ili unutar odredjenog roka odredbi, koju je u specijalnom slučaju izdala nadležna upravna oblast uz istodobnu prietnju globe za slučaj neposluha. Pisac dolazi do zaključka, da u ovim slučajevima globa, što se izriče, nema značaja kazne u užem pravom smislu, već imade samo značaj prisilne mjere, pak da ovdje nema mjesta mandatnome postupku.

Ovo je piščevo stanovište posve izpravno, a spomenuh ga radi toga, jer ovo pitanje nije dvojbeno, već je posve nepreporno, da tuj ne može biti mjesta kaznenoj odredbi, kojoj je preduvjet prekršaj, koga ovdje nema.

Nasuprot nije izpravan nazor piščev, da to vriedi i za slučajeve reverzije, u koliko je zapriećena globa za slučaj neovlaštenog povratka. Kod reverzije imademo prekršaj u pravom smislu rieči. Ovdje imademo samo blanketni zakon, kod kojega je kazneni zakon stariji od norme, ali kazneni zakon staje na snagu istom onim momentom, kad se izda norma, to jest, kad se netko odpravi iz stanovitog mjesta.

Isto tako nije izpravan nazor piščev, da se ne smije izdavati kaznena odredba ni kod svih ostalih oblastnih naredaba obćenitog značaja, kojima se ne rieśavaju konkretni slučajevi, već su izdane radi oživotvorenja izvjesnih javnih interesa. Povriedi li okrivljeni takovu odredbu, počinio je prekršaj, te nema nikakovog razloga za izključenje kaznene odredbe.

Razlog piščev, da bi te odredbe mogle biti nezakonite, vriedi jednako i za sve druge odredbe, a okrivljeniku daje zakon pravo, da jednostavnim prigovorom (§ 7.) izazove redoviti postupak, u kome će se razpraviti i zakonitost odredbe.

Piscu nije jasno, što se razumjeva pod „uredovnim opažanjem javne oblasti", kad se istodobno govori o uredovnom opažanju javnih urednika i službenika. Oblast kao takova, veli pisac, nema ni oči ni uši, pa dosljedno ne može ni da što uredovno opazi niti o svom opažanju prijavu podnese, već to mogu da učine samo urednici i službenici, koji tu oblast sačinjavaju.

Ova je ustanova uzeta iz § 409. k. p., a naš kazneni postupnik recipirao ju je iz austrijskoga kaznenoga postupnika (§ 460.).

Ovaj dodatak „uredovno opažanje javne oblasti" potiče od povjerenstva od god. 1861., jer je vladina osnova (osnova II.) glasila : „Ako koja od osoba spomenutih u § 68. k. z. itd.". Kao razlog ovome dodatku navodi se, da se mora uredovnom opažanju javne oblasti dati ista važnost, koja se daje uredovnom opažanju jednoga jedinoga oblastnog organa (Dr. S. Mayer, Entstehungsgeschichte der Strafprocessordnung I., str. 1050. i sl.). Prema tome je ovaj dodatak posve opravdan i odnosi se na one slučajeve, kada se

Digitized by Google

prekršaj dogodi pred oblašću, koja ima i oči i uši, jer ju sačinjavaju organi njeni, ljudi, a uredovno opažanje javnih urednika odnosi se na one slučajeve, kada pojedini organ kao izaslanik oblasti ureduje. Kazneni postupak govori i u § 77. o javnim vlastima i nalaže im, da imadu državnom odvjetniku prijaviti delikte, koje same opaze ili koji im budu javljeni.

Nije izpravan nazor piščev, da točke navedene u § 5. zakona, koje mora sadržavati kaznena odredba, nisu esencijalne naravi, pak da bi to više spadalo u provedbenu naredbu, nego li u zakon. Ova je ustanova uzeta iz § 410. kaznenoga postupka. Kaznena odredba je uvjetna osuda, te mora, koliko je samo moguće, sadržavati sve točke osude, a bitne točke osude smatra kazneni postupak tako važnima, da prieti pomanjkanju njihovome ništetnošću postupka (§ 251. t. 3. in fine k. p.)

Knjigu najtoplije preporučam našim pravnicima, napose upravnim, jer će im u uredovanju vrlo dobro doći ne samo za to, što su u njoj pomno protumačene odredbe zakona, već i za to, što su u njoj citirane sve analogne ustanove zakona i propisa, koji su s ovim predmetom u savezu. Mladog pak kolegu molim, da svoj znanstveni rad nastavi istim marom i ljubavlju, jer ima za nj, kako se iz ove knjige jasno razabire, i sposobnosti i spreme.

Šilović.

Др. А. Митровић: Женитба и удатба у сјеверној Далмацији. Биоград 1906. *Још о женитби и удатби,* Биоград 1907. Oboje preštampano iz „Архива за правне и друштвене науке".

Redoviti i uvaženi suradnik „Apxuba", koga bi vrlo rado vidjeti i medju suradnicima „Mjesečnika", odkriva u gornjim studijama jednu težku ranu našeg naroda u sjevernoj Dalmaciji, za koju, moram iskreno priznati, nisam znao, a nisu sigurno znali ni mnogi čitaoci „Mjesečnika". Evo, o čemu se radi:

Rieči: u d a t i s e i o ž e n i t i s e, ne imaju u sjevernoj Dalmaciji značenja, koje imadu inače u našem narodu, to ondje nazivaju v j e n č a t i s e.

U sjevernoj Dalmaciji dovode majke na sajmove, na narodne ili crkvene slave svoje zrele kćeri momcima na ugled. Na ugled dolaze i mlade udovice. Dolaze i djevojke, koje su to de jure, ali de facto nisu, jer su svoje djevičanstvo izgubile predjašnjom udajom. Svaka takva djevica, djevoika ili udovica nosi na sebi svoj g j e n d a r. Gjendar je miraz, koji djevojka u novcu nosi momku, koji će je oženiti. Gjendar sastoji od debelog postava, te ga ženska nosi od grla do ispod koljena, sve u jednom komadu, poviše košulje i suknje. Na tom postavu sašiveni su srebrni komadi od jedne krune ili od pet kruna. Na oko se može proračunati, koliki je gjendar, t. j. koliko na njemu ima novaca.

Žensko, na taj način nakićeno gjendarom, zabavlja se i razgovara sa svojim drugaricama. Kad joj pristupi momak, kome se ona svidjela, odvede je i s njom, na samo, igra t. zv. kolo pred očima majke. Igrajući tako, uglavljuju što treba. Glavno što uglave to je, da će momak žensko te iste noći odvesti svojoj kući. Oni će, od te noći, živjeti kao muž i žena,

Digitized by Google

a vjenčat će se kasnije. To je ta žalostna ženitba i udatba. Momak znanjem i odobrenjem svojih roditelja dovodi roditeljskoj kući žensko, koje dobro ni ne poznaje. Roditelji djevojke znadu za to i odobravaju. Nema tu ni crkvenih ni gradjanskih napovjedi, ni crkvenog ni gradjanskog vjenčanja. Glavno je gjendar i jus primae noctis. Dogadja se kadkada, da momak nikako i ne poznaje žensko. Vidi na njoj 200 ili 300 kruna gjendara. Slakomi se na novac. Ako je žensko mlado i liepo, kod momka je i seksualni nagon. Vodi je iste noći svojoj kući. Ne zna ni čija je, ni kojega li je roda. Gjendar, naravno, momak uzimlje odmah. Novcima sa gjendara razpolaže po svojoj volji. Ako je momak suviše mlad, a ima živa otca, ovaj se već pobrine, da novac sa gjendara ne pogine.

Posljedice takovih ženitbi i udatbi su često vrlo kobne.

Naš težak u onim krajevima smatra žensko kao vrlo podčinjeno stvorenje. Od ženske traži, da mu radi i da mu radja. Ako mu ne radi i ne radja, ona ne vriedi ništa. Teškoća ovoga podčinjenog stanja vidi se najbolje kod udatbi. Momak ne će ili ne može da se odmah vjenča, prije nego li odvede kući žensku. On hoće najprije da je okuša, hoće da vidi i da se uvjeri, da li je rodkinja. Rodi li mu djecu, a osobito mužku, tada će je vjenčati. Ne rodi li mu, može i mora iz momkove kuće. Umre li momak, a da se ne vjenča, ostavlja nezakonitu djecu i majku im, koji često moraju iz njegove kuće. Razni su razlozi, s kojih momak ne može ili ne će da se vjenča, nego se samo oženi, a medju njima dva su glavna: vojna obvezanost i narodni običaj svečane proslave vjenčanja.

Dok u ženidbi i udadbi nema poroda, posljedice rastavljanja nisu odveć težke, jer ne trpe nevini. Momak odtjera djevojku, jer se je već nasitio, ili ga na to natjeraju majka i otac, kad vide, da nema poroda. Djevojka odtjerana hoće da se sveti. Nije njoj ni njenim roditeljima do izgubljenog djevičanstva. Glavno je, da joj se povrati gjendar i da može novaca iztrgnuti od momka ili njegova oca za n a j a m. Prema tome se ne udaje djevojka za momka, da mu kasnije postane drugom. Ona mu ide u najam. Kad je odtjera, traži od momka, da joj plati najam.

Ovo je shvaćanje u krvi narodnoj i kod zakonitog braka. Kada zakonita žena odluči rastaviti se od muža, trči na sud, i advokatima, gdje su joj prve rieči: Neka mi plati najam, što sam toliko godina služila njega i njegovu djecu, kao da djeca, koju je ona rodila, nisu i njezina. Odtjerana ženska podnese prijavu radi prekršaja § 506. kazn. zakona; sud osudi momka na zatvor, koji on stojički izdrži! Ako je momak imućan, potjera ga gradjanskim putem za naknadu izgubljene časti. Više puta sud i osudi momka, da joj plati izvjesnu svotu za izgubljenu čast.

Nije to čast, na žalost. Nije to obraz. To je samo osveta, a u prvom redu želja odtjerane djevojke, da dodje do novca. Čim je došla do novca, nakiti novi gjendar, s kojim nadje drugog momka. Ovaj je ženi i ako zna, da je prije sa drugim živjela. Djevojci se po kadkada i kod drugoga momka dogadja, kao i kod prvoga. Ništa za to. Ponavlja se nemoralna tragikomedija. Ona i po treći put, pa kasnije po četvrti i peti nadje novog momka, koji je oženi. I tako ide, dok se ne namjeri na onoga, koji je i zakonitim putem vjenča, kad se uvjerio, da je za nj.

Ovo je još nekako veselo. Ali ima slučajeva, kad se ženidba i udadba svrši vrlo žalosno. Djevojka udata za momka, zatrudni, a prije poroda

Digitized by Google

umre otac. Nesmiljena svekrva goni nesudjenu nevjestu iz kuće. Udara je nogama u drob. Pomažu joj drugi sinovi. More je i gladju i žedju. Nesretnici najposlje dojadi takav život. Vraća se svojoj kući. A diete? Rodi li se živo, mora u kopilad, u „carsku djecu", kako ih ondje zovu. Dogadja se po kadkada, da je roditelji ne će da prime u svoju kuću. Gone od sebe „tudju kost", za koju kažu, da nosi pod srcem tudje diete. Djevojka se skloni na milost, u tudjoj kući. Tu stoji, dok se ne oslobodi bremena. Da nema zanoveti s neblagoslovenim bremenom, udavi nevino diete ili ga drugčije umori. Tek tada kazneni sud postupa, mjesto da je odmah u početku zabranio i kaznio suložničtvo. Već i onako nesretna ženska unesreći se još više. Sud je osudi na nekoliko godina tamnice. I na taj način ta „tudja kost" skupo plaća svoju jadnu udadbu, ostavljena samoj sebi i neizvjestnoj budućnosti.

Pokvarenost i nemoral u ovakovim poslovima okrene i u drugi kraj. Umre li momak i ostavi trudnu djevojku, priskoči joj u pomoć njena rodbina. Stvara se krivi testamenat. Tri svjedoka na tobožnjem usmenom testamentu pokojnikovom kunu se pred sudom, da je pokojnik ostavio djevojci ili djetetu, koje će se roditi, cielo svoje stanje. I tako šalju u propast više njih, a ženskoj i djetetu ne pomogoše ništa. Rodbina umrlog momka još više pobiesni na žensku, koja mora da seli iz momkove kuće.

I tako se ova užasna igra od vjekova ponavlja. Ništa ne može da odbije naš sviet od takove ženidbe i udadbe. Vlasti sudbene i političke koje bi jedino strogim kaznama mogle stati na put tome, rade vrlo malo ili ništa.

U drugom dielu svoje studije dokazuje pisac gornje navode, koje sam obširno izcrpio, slučajevima iz spisa kotarskog suda u Sinju.

Navesti ću samo dva slučaja:

Maloljetna Jela A. iz Suknovaca od Promine udala se za maloljetnog Paju B. Živi roditelji dopustili su to. Jela je živjela sa Pajom nekoliko mjeseci. Kad je Pajo vidio — ovako je govorio svome advokatu — da Jela ne može da zatrudni, otjerao je od sebe. Tim je bio zadovoljan njegov otac. Pajo nije hotio nipošto da je vjenča. Jela ga je tužila radi prekršaja § 506. k. z., te je bio osudjen na zatvor, koji je mirno izdržao.

Poslie toga potjerala Jela Paju i oca mu, da joj novcima nadoknadi izgubljenu čast. Ovako je glasila tužba. Na usmenim pretresima tražila je Jela najam. Tako je govorio i otac joj kao njen zakoniti zastupnik. Sud je osudio Paju, da plati Jeli 200 kruna za oduzetu joj čast.

U razlozima osude navodi se i ovo:

„Šteta njezina sastoji u tom, što će se, obečašćena, teško moći udati, a najskoli ne u vidjenijoj kući, pa pošto se ista šteta ne da taksativno ustanoviti, jer se čast ne da procieniti, red je, po mogućnosti, naknadu joj odrediti na način, da joj nadoknadi donekle gubitak eventualne neudaje i ublaži nanesenu joj uvrijedu. Isprika tuženikova, da kod ovdješnjih težaka zavedene i ostavljene cure ljepšu sreću beru nego ostale djevojke, te po tom, da njegov čin ne nosi sa sobom nikakovih moralnih ni ekonomskih posljedica, mogla bi još donekle vriediti za neka sela ove okolice, ali ne po gotovo u Promini, gdje se baš ne jagme za bjegunicama i udovicama. Ele po tom jedna odmjerena novčana odšteta, obzirom na njeno težačko stanje, mogla bi je u koječem nadomiriti i, po svoj prilici, gjendarom joj poslužiti, da sebi lakše vojna nadje".

Digitized by Google

Prvi sudac ljuto se prevario. Jela nije još ni znala za presudu a već se udala za drugoga. Za to je advokat Pajin i rekao u prizivnom spisu protiv prve presude: Napadnuta presuda polazi sa stanovišta vrlo zgodnog i pravednog za mnoge krajeve osim za naše Zagorje i za našu Prominu. Pre suda ta kaže, da se po selima Promine ne jagme za bjegunicama i udovicama. Ne samo da za Prominu nije točno to gledište nego se u njoj dogadja sasvim protivno, kao što se dogodilo i ovoga puta. Maloljetna Jela dozvolom i blagoslovom oca, čim je u prvom stepenu svršena ova parnica — ali još se nije znao sadržaj presude — udala se (otišla da živi u suložništvu) za Ivana P. na Siritovcima od Drniša. To dokazuje občinska svjedočba, koja se prilaže.

Prema tome dolazi se do zaključka, da ni Ivanu nije bilo zazorno uzeti sebi za budućeg druga djevojku, koja nije djevica, a da ni Jeli nije padao obraz pod noge, što je išla momku, koji je znao — jer Suknovci nisu s one strane svieta od Siritovaca — ili barem morao da dozna prvoga dana, kako njegova buduća žena nema najljepšeg djevojačkog uresa.

Nečuven je i nevjerojatan nemoral, koji, na žalost, u ovom pogledu vlada u ovim krajevima. Nije čak isključena mogućnost, da se Jela udala za Ivana i da je baš ovaj tražio s toga, što se nadao, da će tuženik biti osudjen na novčanu naknadu. Ovakva trgovina ljudskim mesom za novac nije nikakva novina u ovim krajevima. Momci se ni najmanje ne stide, da se žene sa djevojkama, koje su i nekoliko puta bile udate, samo ako se pri tome nadaju i najmanjoj novčanoj koristi. Prizivni sud potvrdio je osudu prvoga stepena. Potvrdio je i vrhovni sud u Beču. Usvojili su načelo, da je Jeli trebalo dati novčanu naknadu za štetu.

Advokat Pajin naveo je u revizijskom spisu:

„Već sama činjenica, utvrdjena občinskom svjedočbom, da se Jela udala za Ivana, najbolje dokazuje neosnovanost tražene i u dvama stepenima dobivene naknade od 200 Kruna za tobož izgubljenu čast. Jer kad bi se u Promini življenje, za nekoliko mjeseci, djevojke sa momkom pod zajedničkim krovom smatralo nekom nečasti, Jela ne bi više mogla da nadje sebi drugoga momka, kao što ga je zaista i našla.

U cieloj našoj Krajini, iz koje nije izključena Promina, nije, na žalost, nikakova sramota za djevojku, da i po više godina živi nevjenčana sa momkom, pa da kasnije ili ona pobjegne, ili je on sam potjera. Ona ipak u ovim slučajevima vrlo lahko nadje i drugog, pa trećeg i četvrtog momka, dok se najposlie ne namjeri na onoga, koji je vjenča i uzme za zakonitu ženu. Kod takovih nemoralnih i razvratnih pojmova o djevičanskom poštenju ili o djevičanskoj sramoti ne može ni biti govora o gubitku časti u tom smislu, te prema tome ne može se tražiti ni naknada za izgubljenu čast, kad se to u obće ne smatra čašću ni gubitkom časti".

I ako je vrhovni sud u Beču potvrdio prve dvie presude za izplatu 200 Kruna, u svojoj presudi rekao je mnogo. Ta presuda izrečena je 29. studenoga 1905. broj 15.314. U njoj se kaže i ovo: „Što se tiče pravnog prosudjenja spora odista je izpravno, da tužiteljici Jeli ne pristoji zakonski zahtjev radi izgubljene časti. U ovom se pak slučaju podiže zahtjev na naknadu štete i radi izgubljenog izgleda vjenčanja".

Jela i Ivan milovali su se, dok se od jednom ne raskrstiše. Kad je riešena parnica u Beču i kad Jela nije mogla da dobije dosudjenih joj 200 kruna,

Digitized by Google

jer Pajo nema ništa svoga, a otac mu ne će da plati za nj, Ivan je otjera od sebe. Jela se po drugi put povratila očevoj kući. Tu će je već oženiti treći momak, ako ikako dodje do novaca.

Drugi slučaj: U Mokrompolju od Knina Jandrija B. oženio je maloljetnu Smiljanu K. Kad je Smiljana zatrudnila, Jandrija je napustio. Otac Smiljanin tužio je Jandriju kaznenom sudu radi prekršaja § 506. k. z. Jandrija je osudjen na mjesec dana zatvora. Otac Smiljanin nije bio zadovoljan, tom presudom. Prekorio je svog advokata, što mu nije izradio, da Jandrija plati najam Smiljani.

Kaznenom presudom nije bio zadovoljan ni Jandrija. Utekao se starijem sudu. Stariji sud u dva puta dao mu je rok po mjesec dana, da vjenča Smiljanu. Mogao je vjenčati u malo dana, jer nije bilo nikakvih zapreka. Kad je stariji sud vidio, da je Jandrija uporan, potvrdio je presudu prvoga suda. Čim je pukla ova presuda, otac Smiljanin doletio je svom advokatu, neka od Jandrije traži najam za Smiljanu. Advokat mu tumačio, da tu ne može biti govora o kakvom najmu. Jandrija nije uzeo Smiljanu za sluškinju nego za budućeg druga. Ona Jandriju nije služila kao sluškinja, nego je bila uza nj i s njim kao žena. Može se pokušati, govorio je ocu advokat, da se za što drugo traži Jandrija, ali za najam nikako. Bilo za što mu drago, odgovori otac Smiljanin, samo neka dade novaca.

U to je Smiljana u kući očevoj rodila nezakonito žensko diete. Drugog ili trećeg dana novorodjenče odneseno je u carsku djecu.

Kad se povela gradjanska parnica protiv Jandrije za novčanu naknadu, ročišta su se odlagala u nadi, da će ipak doći do vjenčanja. Na posljednjem ročištu Jandrija i Smiljana složno kazaše, da su se ponovo oženili i udali, a da će se kasnije vjenčati. O onom nevinom stvorenju, koje je odneseno u carsku djecu, nije se govorilo ništa više.

Nakon što je nanizao primjere, kaže pisac: Da naše vlasti sve s reda svojski pregnu, prestale bi naše ženidbe i udadbe. Ne bi bilo ni njihovih užasnih posljedica. Ne bi bilo toliko carske djece, koja, kad odrastu i poznadu sviet, proklinju obiest svojih nepoznatih roditelja. Trebalo bi manje tamnica. Bilo bi više škola. Narod ne bi živio u sadašnjem primitivnom stanju. Naše vlasti i sudbene i političke za suzbijanje ženidaba i udadaba potrošile su mnogo papira. Nijesu uradile ništa. Jedina vlast duhovna nema nikakvih prisilnih sredstava. Radi toga ne može ni u ovome da uspije.

Pisac svršava svoju studiju ovim krasnim riečima:

„Ovaj otrov i ovu zarazu treba uništiti. Treba prekinuti ovo gnjusno življenje i ovu pokvarenost. Ne treba kriti ili uljepšavati našu ženidbu i udadbu. Treba je javno žigosati. Ko misli ili radi drukčije, taj ima svoga interesa, da naš narod nadalje tako žalosno živi. Svakom zlu može se naći lieka. Ako se bolesni dio tiela ne da izliečiti, treba ga, po nauci velikog učitelja, mačem odrezati. Kad nestane i te zaraze kod našega težaka — a o drugim njegovim nevoljama bit će govora drugom prilikom — on će moralno poskočiti. Ojačat će i materijalno, jer ne će onaj krvavo stečeni ili pod teške kamate pozajmljeni novac u ludo bacati. Manje će ići po sudovima, da traži gjendare i najmove. Njegovi iskreni prijatelji ne će morati sažaljevati, što i vrhovni sud u Beču, gdje sjede najbolji pravnici, odriče njegovim kćerima, da imaju čast. Naš težak osviestit će se, kad se izliječi od te zaraze. Čuvat će bolje carevinu svoju, kuću svoju, gdje će mu zako-

Digitized by Google

nita, vjerna ljuba razbijati porodične brige, a njegova djeca, golubići njegovi, gukat će mu najljepšu pjesmu".

Iznio sam u bitnosti sadržinu ove krasne studije, jer se posvema slažem sa mnienjem piščevim, da ne treba kriti, ni zabašurivati, a još manje uljepšavati navika narodnjih, koje su za narod pogubne, a pred kulturnim svietom nas sramote. Slažem se s njime i u tome, da bi občinske i državne vlasti, kad bi samo odlučno htjele, mogle i morale energičnim mjerama prevencije i represije stati na put ovoj rak rani, jer im postojeći zakoni daju za to sredstva. Pisca pako ove studije, a i druge prijatelje naroda, koji žive u njegovoj sredini, molim, da iznose na javnost narodne nevolje i sredstva, kojima bi im valjalo stati na put. „Mjesečnik" je vazda otvarao, a otvarati će i u buduće rado svoje stupce ovakovim vanredno poučnim i koristnim po narod naš razpravama. Šilović.

Mjesečna skupština „Pravničkoga družtva" u Zagrebu.

U subotu dne 28. prosinca pr. g. održalo je pravničko družtvo svoju mjesečnu skupštinu u sveučilištnoj izpitnoj dvorani, kojoj je mjesto zapriečenoga družtvenoga predsjednika dra. Frana J. Spevca predsjedao dr. Josip Šilović. Nakon pozdrava predsjedatelja predavao je družtveni član g. dr. Milo Stražnicky o temi: „Misao socijalizacije privatnoga prava".

Evo kratkoga sadržaja ove zanimive razprave:

Empirično-pozitivistična struja u filozofiji našla je u Hegelovom logičnom evolucijonizmu svoj kremeniti izražaj filozofski, a u Darwinovoj se nauci o razvitku dovinula dominirajućem položaju. Najvećim triumfom, što ga je ljudski rod izvojštiti mogao, zove nauku o razvitku Haeckel. I odista je ona uplivala više ili manje na sve znanosti, dapače i na umjetnost, dok u monističnom posmatranju svieta Haeckelovu zadobi svoju najdublju i posljednju sadržinu.

Odatle moderni historično-genetični nazor, koji ne zna absolutnih istina.

Pod konac se 18. vieka pako sjediniše dva dogodjaja, da izazovu pokret u družtvenim odnošajima kulturnih država: iznašašće parnoga stroja i oslobodjenje seljaka. Jedan stvori industrijalni, drugi demokratski poredak, jedan rad, drugi radnike. Velike prednosti industrije izcrpiše tek nekolicina, sakupiše veliko bogatstvo u svojim rukama; tome nasuprot raslo sve većma siromaštvo množine, napose radnika. Ovu opreku opazi Saint-Simon, Fourier i dr., a rodi to i prvi radnički ustanak u Lionu god. 1831., te narodni radnički pokret englezkih chartista 1838.—1842. I tada se pojave Marx i Engels sa svojom naukom, da odnošaji produkcije čine ekonomsku strukturu družtva, bazu, na kojoj se pravna i politička gradnja diže i kojoj odgovara odredjena družtvena forma sviesti. Nastade materijalistično-povjestni nazor i pojavi se socijalno pitanje.

No oba nazora: relativistično-genetični i materijalistično-povjestni, dotično socijalno pitanje ne nastadoše odieljeno za sebe, već po medjusobnom utjecaju.

Digitized by Google

Razumljivo je, da su te pojave vršile upliv i na pravo te pravnu znanost. Iza mrtvila i ukočenosti pravne znanosti u srednjem vieku pojavi se naravno pravo. Pravi oblik imaše u doba Rousseau-ovo u zahtjevu za absolutnom valjanosti za sve narode i sva vremena. Izvor mu je um. No neistinitost temelja njegova i samovolja u opredjeljivanju sadržine njegove, izazove oštru reakciju, i to u postanku historične pravne škole. Predstavnici su joj Savigny i Puchta. U jednakom priznavanju vriednosti svakoga doba u poviesti, dakle u povjestnom postanku prava po pravnom uvjerenju naroda, biće je povjestnog nazora. Do nedavna još gospodujuća — danas ta škola već pripada prošlosti. Povjestni njen konzervativizam, prekomjerna ljubav za rimsko pravo, nezdravo uzveličanje običajnog prava i pravnog uvjerenja naroda kao izvora prava — ote joj pogled na rastuće potrebe sadašnjosti. I s prestajanjem njena gospodstva diže se istodobno nova disciplina pravna sociologija, razvija se bujno nacijonalna ekonomija, I s prestankom gospodstva historičke pravne škole pojavljuju se nesredjenost i trzavice na području pravne znanosti.

Nije prestalo doba naravnog prava i ne može — izjavljuju jedni: Makarevicz, Bierling; socijalni idejaliste Stammler i Schroeder; socijalistički pisci Henger i Ofner; teološki Cathrein. Još nije odstranjen nesretni upliv naravnoga prava, kliču drugi, priznavaoci samo postojećeg prava, pozitiviste Bergbohm, Windscheid, Holder. Nu najviše njih zaokupila je misao evolucije, grandiozna zadaća prikazbe povjesti razvitka prava: neki da je rieše metodom predpovjestnom, Leist, Ihering — neki po etnološkoj jurisprudenciji: Hildebrand, Letourneau, Posl.

Privatno je pravo najkonzervativniji dio ljudskoga života, u njegovu se području najmanje opažaju tragovi velikih mjena u znanosti duha i velikih pokreta u odnošajima ljudskoga družtva. Ta temelj je još uviek privatnom pravu pravo rimsko, — pravo nastalo pred stoljećima. Oštra reakcija protiv naravnoga prava ne zateče podpunoma privatnoga prava, dok u njegovu području ima još naravno-pravnog shvaćanja; snažni socijalni pokret ne umje utisnuti se u područje privatnoga prava. Al došlo je doba i za privatno pravo. Nova kultura sa svojom toliko moćnom težnjom čitavoga ljudstva za životom nosi i za privatno pravo novu misao: misao socijalizacije njegove.

Evolucija znači, da se pravo podvrgava zakonu razvitka, socijalizam, da je u ljudskom družtvu i težnja za razvitkom — dakle postoji razvitak prava kroz družtvo i po družtvu. Po tom razvitku prava kroz družtvo i po družtvu zadobiva pravo s jedne strane sve značajke tadanjega družtva, a s druge strane postaje jednom od moći, koja ljudskim družtvom vlada. Kako se ne smije tražiti pravo izvan života, tako je i krivo smatrati pravo kao neki regulator izvan života, koji je i viši i jači no je i život sam. U prvom se slučaju grieši, kad se iz uma ljudskoga deduciraju pravna pravila, u drugom se grieši, kad se iz postojećega prava projiciraju na život pravna pravila. U razvitku privatnoga prava kroz družtvo i po družtvu misao je socijalizacije njegove.

Od zakonodavca traži ta misao, da u granicama konkretnog idejala uvažuje i smjer, kojim razvitak prava polazi. Ideja kompromisa, koju je moderni potencirani život već u toliko navrata iznio izmedju težnja, koje ljudskim družtvom zasegnuše, konačni je cilj svakom zakonodavnom djelu.

Digitized by Google

Slobodu primjene zakona prema svakdašnjim potrebama života, iztražujući mentem legis za život, uz istodobno oslobodjenje od veriga gramatikalne i historične interpretacije, — znači misao socijalizacije za pravnika, i napose za sudca.

Na pravnu se znanost obraća ta misao sa zahtjevom, da se ne ograniči samo na prikazbu postojećega prava, već da podjedno iztraži, je li postojeće pravo i odgovara potrebama družtva, iz kojega je proizteklo. Time će si steći velikih zasluga za zakonodavstvo, a ujedno onemogućiti napadaje na se, koji od Kirchmanna amo učestaše i koji joj više ili manje hoće oduzeti svojstva znanosti.

Doba socijalizacije privatnoga prava dopušta slobodnije shvaćanje općeg gradjanskog zakonika prema potrebama našega družtva, dopušta dakle i slobodniji razvitak hrvatske privatno-pravne znanosti.

Skupština izrazila je kličući burno „Živio!" svoje priznanje gosp. predavaču za njegovo vrlo uspjelo predavanje, čemu se je pridružio i predsjedatelj skupštine, zahvalivši se učenomu predavaču za užitak, što ga je priredio skupštini svojim predavanjem, pa je zamolio i njega i ostale — osobito mladje — članove družtva, da bi što češćim predavanjima promicali družtvene svrhe u smislu pravila, a uza to pripomogli razvoju našega prava.

VIESTNIK.

(Upravni odbor pravničkoga družtva) držao je dne 28. prosinca 1907. pod predsjedanjem dra. Nikodema Jakšića, pošto su predsjednik i podpredsjednik zapriečeni bili, sjednicu, u kojoj je koncem godine 1907. primljen istup ovih članova: dra. Stjepana Raditsa, Vjekoslava Kleina, Franje viteza Schönholza, Karla Tironia, Antuna Jakupića, Dragutina Bella, Tome pl. Kraljevića, Save Adamovića, dra. Mavre Reina i dra. A. Kästenbauma.

Nakon toga budu primljeni ovi novi članovi počam od 1. siečnja 1908.: Dmitar Vukovački, sudski tajnik u Bihaću, Martin Esih, sudski pristav u Bihaću, Živko Nježić, prislušnik u Bihaću, Tanasija Ikonić, prislušnik u Bihaću, Franjo Pečenka, sudski tajnik u Bihaću, Stjepan M. Boškić, sudski pristav u Fojnici, dr. Jakov Kraus, prislušnik u Zagrebu, dr. Mile Miškulin, odvjetnički perovodja u Zagrebu, dr. Ante Adžija, odvjetnik u Grubišnom polju, dr. Rudolf Erben, odvjetnički perovodja u Zagrebu, od 1. srpnja 1907.: Dr. Milutin Mažuranić, odvjetnik na Sušaku, a od 1. siečnja 1908.: Dr. Plato Čupović, odvjetnik u Novoj Gradiški, dr. Radivoj Walter, abs. pravnik u Jasenovcu i Ivan Hengster, prislušnik u Sarajevu.

Preuzv. g. ban saobćuje dopisom od 19. prosinca 1907. br. 3576.-Pr., da je vrhovno komorničtvo Njeg. c. i kr. apost. Veličanstva priobćilo dopisom od 12. prosinca 1907. br. 2707., da je primjerak strukovnog časopisa „Mjesečnik" za godinu 1906. uvršten u c. i kr. obiteljsku i povjerbinsku knjižnicu.

Franjo Haladii dr. Josip Šilović izvješćuju, da su obavili predaju biblioteke kr. sveučilištnoj knjižnici, te da su utanačili sa kr. sveučilištnim bibliotekarom, da članovi pravničkoga družtva imadu pravo u profesorskoj sobi čitati knjige i časopise kr. sveučilištne biblioteke, ter ih za svoju porabu iznajmljivati kući. Oni

Digitized by Google

članovi pravničkoga družtva, kojih bibliotičko osoblje ne pozna, imadu se izkazati namirom o uplaćenoj članarini. za zadnje polugodište. Ovo se izvješće prima, a onda zaključuje, koje će juridičke časopise u buduće nabavljati prav. družtvo za kr. sveučilištnu biblioteku.

Popis svih jurističkih časopisa kr. sveučilištne biblioteke, kao i to, koje predplaćuje biblioteka, koje naše družtvo, a koje dobiva „Mjesečnik" u zamjenu, doniet ćemo u budućem broju „Mjesečnika".

Nakon toga je pročitano izvješće Sime Lucarića o preuzeću rukovanja družtvenih edicija.

I zalihu edicija družtvenih publicirati ćemo u budućem broju.

Konačno je primljeno izvješće blagajnika o stanju blagajne

(Iz odborske sjednice „Zajednice") Dne 30. studenoga pr. g. je odbor „Zajednice", družtva hrvatskih sudaca, držao svoju prvu konstituirajuću sjednicu.

Prisutni su bili: družtveni predsjednik presvietli gospodin Pavao pl Marijašević, podpredsjednik kr banskoga stola, koji je i sjednici predsjedao; oba družtvena podpredsjednika: Slavko Aranicki, viećnik kr. banskoga stola, J. Pobor, kr. kot. sudac, te odbornici K. Klaić, L. Sremčević, dr. Lovrić, A. Babić, dr. Košutić, dr. Marton, Z. Galić, Vuković, Vidačić i Šincek.

U smislu § 10. družtvenih pravila imao se konstituirati odbor, pa se najprije prešlo na izbor tajnika i zamjenika mu.

Gg. K. Klaić i Lazo Sremčević predlažu, da se per aclamationem izabere družtvenim tajnikom dr Košutić, viećnik kr sudbi stola u Zagrebu, a zamjenikom mu Z. Galić, kod kr. držav. nadodvjetničtva u Zagrebu.

Odbor ovaj predlog bezprigovorno i jednoglasno prihvaća, a na upit predsjednika, da li izabrani tu čast prihvaćaju, primaju ju.

Tako su izabrani: družtvenim tajnikom dr. Mirko Košutić, a zamjenikom mu Z. Galić.

Nakon toga se prešlo na izbor družtvenoga blagajnika, pa Lazo Sremčević predlaže, da se družtvenim blagajnikom izabere g. Slavetić.

Pošto se u tom nije mogao odbor složiti sa predlogom, a predsjednik predlaže, da se družtvenim blagajnikom izabere g. dr. Marton, što je odbor jednoglasno i prihvatio, bude družtvenim blagajnikom izabran jednoglasno dr. Marton.

Prelazi se na izbor egsekutivnoga pododbora, pa su u ovaj izabrani uz po pravilima obl. članove: gg. K. Klaić, L. Sremčević, Babić i Vuković.

Glede ostalih pododbora predlaže predsjednik, da se za sad svi ne izabiru, nego da se za sve ostale funkcije za sad izabere samo jedan pododbor, jer za sad nema k dalnjim potrebe, a da se uz predsjednika u taj pododbor izabere još 8 članova.

To je svestrano i jednoglasno prihvaćeno, pa su u taj pododbor izabrani gg.: presvj. g. Marijašević, Aranicki, Pobor, Košutić, Lovrić, Sova, Slavetić i Vidačić.

Time je odbor konstituiran.

Nastaje pitanje, od kada i kako će se ubirati članarina, pa je zaključeno riešenje toga pitanja prepustiti predsjedniku i blagajniku, a predsjednik je ovlašten pismeno pozvati sudce iz mjesta, gdje je družtvo našlo manje odziva (n. pr. Mitrovica), da k družtvu u većem broju pristupe.

Zaključuje se, da se u raznim vanjskim mjestima stvore družtveni pododbori i povjerenici, koji bi imali unapredjivati materijalnu stranu družtva; da se družtvo ima predstaviti preuzvišenom gosp. banu, te uzraditi, da se družtvu dade stalna novčana podpora iz zemalj. sredstava, te se provedba ovih povjerava predsjedniku, jednomu podpredsjedniku i tajniku.

Digitized by Google

Pošto nije za sad moguće izdavati posebni družtveni časopis, zaključeno je obratiti se na pravničko družtvo, da bi ono u „Mjesečniku" otvorilo za družtvene viesti posebnu rubriku, pa je zaključeno, da se odbor stavi u tom u dogovor sa pravničkim družtvom. Konačno je zaključeno staviti se u svezu sa srodnim organizacijama.

(Promocije „sub auspiciis Regis".) Dne 23. prosinca 1907. su u dvorani ovdješnjeg hrvatskog zemaljskog glasbenog zavoda svečano promaknuti „sub auspiciis Regis" na doktorsku čast gg. Vladimir Spevec, pristav kod kr. ravnateljstva erarskih pravnih posala u Zagrebu, i Milan Vrbanić, ces. i kr. podkonzul u Sofiji. Prvi je sin nekadašnjeg sveučilištnog profesora i kasnijeg predsjednika kr. stola sedmorice, blagopokojnog dra. Stjepana Spevca, a drugi je sin sveučilištnog profesora i zastupnika na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru presv. g. dra Frana Vrbanića.

Dugo prije 11 sati sakupilo se je u dvorani mnogo odličnog občinstva i sveučilištnih gradjana svih triju fakulteta, dok su sve galerije bile dubkom pune krasnog spola.

Na vratima zgrade glazbenog zavoda dočekali su zastupnika Njeg. Veličanstva, presv. g. kr. ban. savjet. dra. Nikodema Jakšića, koga su pratili kandidati gg. Vladimir Spevec i Milan Vrbanić sa sveučilištnim pedelom, a pred vratima dvorane akademički senat, koji je dopratio kraljeva zastupnika do uzvisitog mjesta pod baldakinom u dvorani.

Zastupnik Njeg. Veličanstva, presv. g. dr. Nikodem Jakšić, zauzeo je zatim svoju stolicu, a oko stola, što je bio za senat opredieljen, posjedali su članovi senata: rector magnificus dr. Milivoj Maurović, dekani: dr. Edo Lovrić, dr. Gjuro Šurmin i dr. Belaj, te javni redoviti profesor dr. Fran Vrbanić, sretni otac jednog od kandidata kao promotor. Iza senata posjedali su sveučilištni i neki srednjoškolski profesori. Prisustvovala je promaknuću rodbina obojice mladih kandidata, te više uglednih osoba iz najotmenijih krugova.

Na poziv rektora magnifika izviestio je dekan dr. Lovrić o svemu, što se odnosi na postignuće ovakve svečane promocije, a zatim je pozdravio u ime profesorskog sbora pravo-državnog fakulteta gg. Vladimira Spevca i Milana Vrbanića, koji su zauzeli mjesto uz poseban stol, što je bio za njih opredieljen, te ih uvjeravao o radosti, što ju je akademski senat osjetio, kad je mogao da ih preporuči Njeg. Veličanstvu na previšnje odlikovanje. Uz kandidate same raduje se i čitav hrvatski narod, što je dvojicu njegovih mladih sinova zateklo previšnje priznanje. No osobito se veseli i ponosi hrvatsko sveučilište, što je ovo prvi put, da su odlikovana istodobno dva kandidata, koji su udovoljili svim zahtjevima za promociju „sub auspiciis Regis". Hrvatsko se sveučilište raduje i s toga, što su oba kandidata sinovi prvih njegovih profesora, koji su stekli za almu mater i za domovinu velikih zasluga. Po tom je govornik podsjetio kandidate na buduće dužnosti, te izrazio nadu, da će, radeći za znanost i narod, ostati onako svietla obraza, kakva ih sveučilište narodu predaje. Pod konac svoje besjede čestitao je govornik kandidatima u ime akademskoga senata i čitavog sveučilišta.

Na dekanov poziv pročitali su zatim kandidati gg. Vladimir Spevec i Milan Vrbanić svoje inauguralne disertacije o „zahtjevu pravne zaštite", dotično o „bilanci medjunarodnih plaćanja".

Iza toga su obavljene promocije, te su kandidati po službenom obredniku, što je propisan za promocije „sub auspiciis Regis", promaknuti na čast doktora prava.

Sveučilištni rektor g. dr. Milivoj Maurović predao je zatima mladim doktorima doktorske diplome i pozvao ih, da stupe pred kraljeva zastupnika.

Digitized by Google

Cjelokupno občinstvo diglo se je na to sa svojih mjesta i stojeći slušalo sliedeće rieči, što ih je izrekao kraljev zastupnik presv. g. dr. Nikodem J a k š i ć:

„Gospodo doktori! Mladenačkim žarom, a muževnom ozbiljnošću, energijom i uztrajnošću tražili ste dragocjeno blago znanja, i našli ste ga obilato. Nagrada Vam je i ova današnja akademska svečanost, nad kojom se prosuo sjaj previšnje milosti Njegova ces. i kr. apoštolskoga Veličanstva, našega premilostivoga kralja i gospodara.

Kao znak Previšnjega odlikovanja predajem Vam ovaj doktorski prsten. On neka Vam bude talismanom, da će u radu Vašem kroz cieli život Vaš odsievati vjernost i odanost Njegovu Veličanstvu kralju; ljubav domovini; zahvalnost hrvatskom sveučilištu, koje Vas je na čast doktora podiglo, te uztrajna i gorljiva predanost znanosti, kojoj ste se posvetili.

Ove dvie današnje promocije „Sub auspiicis Regis" kadre su pobuditi patriotsko radovanje, jer one pokazuju ozbiljno naučno pregnuće naše mladosti, a znanje je najjače i najčistije vrelo snage za uspješan rad u službi kralja i naroda".

Po tom je mladim doktorima uručio presv. g. dr. Nikodem J a k š i ć dva prekrasna prstena s početnim slovima previšnjeg imena Njeg. Veličanstva u briljantima. Poklonivši se kraljevom zastupniku, izjavili su, kako mladi doktori, tako i sveučilištni rektor duboku zahvalnost na najvišoj milosti Njegovog Veličanstva, po čemu je dvoranom zaorilo oduševljeno klicanje „Živio kralj!"

Time je bila svršena ova uznosita svečanost, poslije koje su mladim doktorima sa svih strana čestitali

(† Dr. M i h o v i l B i š ć a n.) Pri zakiučku lista doznajemo, da je odlični suradnik „Mjesečnikov" i višegodišnji tajnik pravničkoga družtva dr Mihovil B i š ć a n, viećnik kr. banskog stola, dne 30. prosinca 1907. umro. O životu i radu pokojnikovom progovorit ćemo u budućem broju. Lahka mu zemlja!

(I m e n o v a n j a.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je: kr. županijskim tajnicima u VII. činovnom razredu sa sustavnim berivima kr. kotarske predstojnike Jukunda S p a r h a k l a, dodieljenog na službovanje kr. županijskoj oblasti u Zagrebu, i Jakova Š n a j d a r a, dodieljenog na službovanje kr. županijskoj oblasti u Gospiću; nadalje kr. kotarskim predstojnicima u VIII činovnom razredu sa sustavnim berivima: Vilima Š u b e r t a, kr. kotarskog pristava I. razreda i upravitelja kr. kotarske oblasti u Perušiću; Matiju Č o r d a š i ć a, kr. kotarskog pristava I. razreda, dodieljenog na službovanje kr. županijskoj oblasti u Ogulinu, premjestivši ga podjedno kr. kotarskoj oblasti u Vrbovskom; Slavka S m r e k a r a, kr. županijskog porovodju i upravitelja kr kotarske oblasti u Senju; Mihajla Z a k u, kr. županijskog perovodju i upravitelja kr. kotarske oblasti u Garešnici, te Vladimira pl. B o r o t h u, perovodju nižeg razreda kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, dodielivši ga na službovanje kr. županijskoj oblasti u Zagrebu; zatim kr županijskim perovodjama odnosno kr. kotarskim pristavima I. razreda u IX činovnom razredu sa sustavnim berivima kr kotarske pristave II. razreda: Vjekoslava H i n t e r h o b e r a, kod kr. županijske oblasti u Ogulinu, Aurela V u k o v a r c a kod kr. kotarske oblasti u Požegi, Milana S l i e p č e v i ć a kod kr. kotarske oblasti u Vojniću, povjerivši mu podjedno upravu te kr. kotarske oblasti, Gustava H u t h a kod kr. županijske oblasti u Zagrebu, Ivana M a h i n a kod kr. kotarske oblasti u Križevcu, Aleksandra pl M r a o v i ć a-Gričkoga kod kr. kotarske oblasti u Karlovcu i dra. Marka D e v č i ć a kod kr. kotarske oblasti u Sv. Ivanu Zelini; konačno kr. kotarskim pristavima II. razreda u X. činovnom razredu sa sustavnim berivima: kr. računarskog asistenta Mladena pl. U z o r i n c a kod kr. kotarske oblasti u Zagrebu, te kr. perovodne vježbenike Dragutina V a l k u kod kr. kotarske oblasti u Novskoj, Milana pl. T h a n h o f f e r a kod kr. kotarske oblasti na Sušaku, Stjepana S t i l i-

Digitized by Google

novića kod kr. kotarske oblasti u Gjurgjevcu, Rudolfa Skerbettu kod kr. županijske oblasti u Ogulinu, Vladana Plavšića kod kr. kotarske oblasti u Mitrovici, Pavla Teodorovića kod kr. kotarske oblasti u Požegi, Eugena Mohora kod kr. kotarske oblasti u Županji, Antuna Mitrovića kod kr. kotarske oblasti u Vukovaru, Zdravka Hussa kod kr. kotarske oblasti u Delnicama, Milana Tojagu kod kr. kotarske oblasti u Dol. Miholjcu, Teodora pl. Peičića kod kr. kotar. oblasti u Slatini, Franju Troppera, pravnoga vježbenika kod kr. kotarskoga suda u Vinkovcima, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stoja; perovodje nižeg razreda kr. hrv.-slav.-dalm. vlade Ivana Hatza i Ivana pl. Raiznera, te kr. kotarskog pristava I. razreda, dodieljenog na službovanje kr. zem. vladi, Aleksandra Jemrića perovodjama kr. hrv.-slav.-dalm zemaljske vlade u VIII. činovnom razredu, nadalje zamjenika državnog odvjetnika II. razreda, dodieljenog na službovanje kr. zemaljskoj vladi, dra. Antuna pl. Markovića, te kr. kotarske pristave II. razreda, dodieljene na službovanje kr. zemaljskoj vladi, Antuna pl. Junkovicha, dra. Lava grofa Erdödy-a i Ivana pl. Mraovića perovodjama rečene zemaljske vlade u IX. činovnom razredu, sve sa sustavnim berivima, ostavljajuć ih na mjestu dosadašnjeg službovanja; Josipa Sokolića, pravnog vježbenika kod kr. sudbenoga stola u Zagrebu, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola; Milana Škrgatića, pravnoga vježbenika kod kr kotarskoga suda II u Zagrebu, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola; kr kotarske predstojnike Gjuru Horvata i Dragana viteza Trnskoga, te perovodje višeg razreda kr hrv.-slav.-dalm zemaljske vlade Ivana Milića, Ladislava Rafaelisa i dra. Antuna Gogliu tajnicima rečene kr. zemaljske vlade u VII. činovnom razredu sa sustavnim berivima; svršene pravnike Radovana Zeca i Josipa Crnjanina perovodnim vježbenicima u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade.

Kr. ug. ministarstvo financija imenovalo je Jeftu Stojadinovića, kr. financijalnog pomoćnog tajnika i povjerenika očevidnosti, kr. financijalnim tajnikom i povjerenkom očevidnosti u definitivnom svojstvu pri zagrebačkom kr. financijalnom ravnateljstvu, a Stanka Kvaternika, kr. financijalnog perovodnog vježbenika, kr. financijalnim perovodjom i povjerenikom očevidnosti pri kr financijalnom ravnateljstvu u Bjelovaru, potonjeg u privremenom svojstvu.

(U Dalmaciji.) Ministar je pravde imenovao sudskim pristavima prislušnike dra. Vladislava Gučića i Artura pl. Saraca za područje prizivnoga suda u Zadru i Iva Mirka Castrapelli za Obrovac.

Prizivni sud dalmatinski imenovao je prislušnicima u svom području pravne vježbenike Balda Krstelja, Dušana Raškovića i dra. Renata Rossini-a.

(U Bosni i Hercegovini) C i kr zajedničko ministarstvo financija naimenovalo je kotarskog predstojnika I. r. Gjura Paulića u zemaljskoj vladi vladinim tajnikom.

Poglavica zemaljske vlade naimenovao je svršenog pravnika Karla Ferljana privr. auskultantom za okružni sud u Sarajevu, svršenoga pravnika Mehmed bega Fidahića privremenim auskultantom za okružni sud u Sarajevu, a svršenoga pravnika Ahmeda Čokića privremenim auskultantom za okružni sud u D Tuzli, političkog pristava II. r. Otona Deutscha u seoskom kotarskom uredu u Banjaluci političkim pristavom I. r. u IX. dn. r. i perovodnog vježbenika Nikolu Ladića u kotarskom uredu u Gacku političkim pristavom II. r. u X. dn. r., ostavivši ih u njihovu sadašnjem mjestu službovanja.

(Premještenja.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije premjestio je: kr. kotarskog predstojnika Milana Kramarića od kr. kotarske oblasti u Novoj

Digitized by Google

Gradišci k onoj u Pakrac, kr. kotarskog predstojnika Franju P i š k o r i ć a od kr. kotarske oblasti u Stubici k onoj u Novoj Gradišci, kr. kotarskog predstojnika Milana K l j u č e c a od kr. kotarske oblasti u Daruvaru k onoj u Samoboru, kr. kotarskog predstojnika Matiju V r k l j a n a od kr. kotarske oblasti u Pisarovini k onoj u Novskoj kr. kotarskog predstojnika Augusta S e d l a n i ć a od kr. kotarske oblasti u Vrbovskom kr. županijskoj oblasti u Oogulinu, kr. kotarskog pristava I. razreda i upravitelja kr. kotarske oblasti u Novskoj Ivana K a d i ć a k onoj u Kutini, povjerivši mu upravu te, kr. kotarske oblasti, te konačno: kr. kotarskog pristava I. razreda Oskara pl. S z a l l o p e k a od kr. kotarske oblasti u Ludbregu k onoj u Stubici, povjerivši mu upravu se kr. kotarske oblasti, kr. kotarskog predstojnika kod kr. županijske oblasti u Zagrebu Mirka H o n d l a, zatim kr. kotarskog pristava I. razreda i upravitelja kr. kotarske oblasti u Dvoru, Dušana M a d j e r č i ć a, te kr. kotarskog pristava II. razreda kod kr. kotarske oblasti u Zagrebu Fedora baruna Ž i v k o v i ć a iz službenih obzira dodieliti na službovanje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi.

(P r a v o o d v j e t o v a n j a) podielio je ban kraljevina Hrvatske i Slavonije i Dalmacije dru. Dragutinu S e n e č i ć u, odvjetničkomu perovodji, u obsegu kr. banskoga stola sa sjedištem u Stubici.

S t e č a j i.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Tadija Varga, u Gjeletovcima	Kr. kotarski sud u Vinkovcima	Ivan Baćac kr. sudbeni pristav	11. studena 1907. Br. 16.477 gr.	Dr. P. Stanišić, odvjetnik u Vinkovcima	Dr. A. Thomas, u Vinkovcima	20. prosinca 1907.	20. siečnja 1908.
Antun Klein, u Niemcima	Kr. kotarski sud u Vinkovcima	Ivan Baćac, kr. sudbeni pristav	11. studenoga 1907. Br. 20.558 gr.	Dr. P. Staničić odvjetnik u Vinkovcima	Dr. Adam Thomas, u Vinkovcima	20. prosinca 1907.	20. siečnja 1908.
Jakob Mikin u Niemcima	Kr. kotarski u Vinkovcima	Ivan Baćac kr. sudbeni pristav	11. studenog 1907. Br. 16 891/gr.	Dr. P. Stanišić odjetnik, Vinkovci	Pero Mirosavljević odvjetnički perovodja, Vinkovci	20. prosinca 2907.	20. siečnja 1908.

Digitized by Google

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Aranka Bleier u Staroj Pazovi	Kr. sudbeni stol u Mitrovici	Vinko Rački kr. sudbeni viećnik	16. studenog 1907. Br. 3406/gr.	Gjuro Milutinović odvjetnik u Mitrovici	Dr. Viktor Rupp odvjetnik, u Staroj Pazovi	1. siečnja 1908.	29. siečnja 1908.
Rudolf Schwarz prot. trgovac u Koprivnici	Kr. kotarski sud u Koprivnici	Adolt Buger kr. sudbeni pristav	12. prosinca 1907. Br. 17.161/gr.	I. N. Sćrbak odvjetnik u Koprivnici	Dr. Arnold Pulgram odvjetnik, u Koprivnici	1. veljače 1908.	17. veljače 1907.
Vilim Schwarz prot. trgovac u Koprivnici	Kr. kotarski sud u Koprivnici	Stjepan Gregurić kr. sudbeni pristav	12. prosinca 1907. Br. 17.161/gr.	Dr. Matija Malenčec odvjetnik u Koprivnici	Dr. Slavko Wolf odvjetnik u Koprivnici	1. veljače 1908.	17. veljače 1908.
Josip Kujundžić u Zemunu	Kr. kotaki sud u Zemunu	Dr. Josip Bjelobrk kr. sudbeni pristav	27. prosinca 1907. Br. 28.168/gr.	Dr. Svetislav Popović odvjetnik u Zemunu	Zvonimir Turina odvjetnički perovodja u Zemunu	15. veljače 1908.	19. veljače 1908.
Luka Škrbić prot. trgovac u Ogulinu	kr. sudbeni stol u Ogulinu	Franjo Posavec kr. sudbeni viečnik	11. prosinca 1907. Br. 4906/gr.	Dr. Čedomil Pavlović odvjetnik u Ogulinu	Božo Vučinić u Ogulinu	17. veljače 1908.	16. ožujka 1908.

Digitized by Google

Misao socijalizacije privatnoga prava.

Predavanje držao dne 28. prosinca 1907. u pravničkom društvu u Zagrebu
dr. Milo Stražnicky.

Velepoštovana gospodo!

Empirično-pozitivistična struja u filozofiji, kojoj jest predstavnikom Francis Bacon, rodiv se na tlu — za nju zacijelo najpovoljnjijem — engleskom, zaslugom je Hume-a ostavila svoju domaju i nastojanjem Herdesovim prodrla u Njemačku.[1] Tu je izazvala Hegelov logični evolucijonizam dijalektike: to, što postoji, umno je, ali je ta umnost samo relativna — u postajanju — jer po dijalektičnom procesu razvitka svijeta svaki čas donosi nove ideje. Našla je tako u njem svoj kremeniti izražaj filozofski.

U području prirodnih znanosti ponukala je Nijemca Goethe-a[2] na pomisao, kako bi iz neke prabiline — iz lista — izveo stostruke oblike raznih bilina, a u Franceza Saint-Hilaire-a i naročito Lamarcka[3] rodila nauku, da se vrsti organizama razvijaju jedno iz drugoga, da se prilagodjuju okolini i pod njenim utjecajem dobiveni oblik da prenose na potomstvo svoje. Postavila je dakle predteče, da priprave putove onoj nauci, koja bi bez dvojbe ispunila želju Napoleonovu, jer je kadra bila: „propre rénouveler la face des sciences" — do Darwinove nauke o evoluciji. Natura non facit saltus, učio je Darwin ne samo za individua već i za vrsti tako, te postoji bliza veza rzmedju razvitka vrsti, — filogenije — i razvitka individua — ontogenije; struggle for life — jur ideja Hobbesova — ravna tim razvitkom. Nastala je u području prirodnih znanosti nuz botaniku i zoologiju nova disciplina: bijologija.

Najvećim triumfom, što ga je ljudski duh izvojštiti mogao — zove nauku o razvitku Haeckel.[5] I ne marim i nije mi zadaćom, da pokažem, koliko je ovaj izljev oduševljenja opravdan ili nije.

[1] Friedrich Paulsen, Kant. Sein Leben und seine Lehre, 1899 str. 399. i sl.

[2] Wolfgang Goethe, Die Metamorphose der Pflanzen, Berlin 1790.

[3] Jean Lamarck, Philosophie zoologique, izdao Charles Martius Paris 1873.

[4] Epohalno djelo njegovo jest Charles Darwin, On the origin of species by means of natural selection, London 1859. — Uvaži u ostalom o tom i Ernst Haeckel, Die Naturanschauung von Darwin, Goethe und Lamarck, Jena 1882.

[5] Ernst Haeckel, Natürliche Schöpfungsgeschichte, X. izd. I. dio: Allgemeine Entwicklungslehre, Berlin 1902. Predgovor str. IX.

Digitized by Google

Tek golem je, nevjerojatan upliv, što ga je Darwinova nauka izvršila na ostale znanosti: nema područja znanosti, u kom se njen utjecaj — veći ili manji — ukazao ne bi. Da upozorim samo na najljepše uspjehe, što ih je znanost jezikâ postigla od onoga časa, otkad je prihvatila nauku Humboldtovu: „Die Sprache ist kein fertiges, ruhendes Ding, sondern etwas in jedem Augenblicke Werdendes, Entstehendes, Vergehendes".

Dapače i područje umjetnosti zahvatila jest nauka o razvitku, kad se u životu umjetnika i njegovu djelovanju ne nazire ništa slučajna, već razvitak po stalnim zakonima.[6]

Konačno steče u monističnoj nauci razvitka, u monističnom posmatranju svijeta Haeckelovu svoju najdublju i najposljednju sadržinu.

Tako posta moderni historično-genetični nazor: nema apsolutnih istina, one su samo relativne; sve forme života i bitka pa tako i forme mišljenja samo su historične kategorije.[7]

S druge se strane pod konac 18. vijeka sjediniše dva dogadjaja, da izazovu pokret u društvenim odnošajima kulturnih država: iznašašće parnoga stroja i oslobodjenje seljaka. Bez dvojbe tom je pokretu kumovalo doba, koje Francuzi s ponosom zovu: siècle de lumière, kojemu zanosno Hegel posveti riječi: Es war dies ein herrlicher Sonnenaufgang... Eine erhabene Rührung hat in jener Zeit geherrscht, ein Enthusiasmus des Geistes hat die Welt durchschauert"[8] — franceska revolucija; kumovala tek, jer pobjeda tiers état bijaše samo proglašenje punodobnim za političku vlast nakon ojačanja gospodarstvenog i obrazovnog.[9] Dva su to dogadjaja, od kojih jedan stavi industrijelni, drugi demokratski poredak — jedan rad, drugi radnike. A velike prednosti industrije usredotočiše se u rukama nekolicine, odatle novo veliko bogatstvo u opreci prema znatnom siromaštvu mnoštva, osobito radnika, koje je još poraslo, dok uspomene na netom dokinuto kmetstvo ne dopustiše da se u bogatuna industrijalaca rodi obzir spram radnika. Već Saint-Simon govori o „la classe la plus nombreuse et la plus pa vre" kliče već on: svi ljudi treba da rade, a očitovav politiku znanošću o produkciji i podrediv je posvema ekonomiji natuknuo je već on spoznaju, da je ekonomski položaj temelj političkih uredbi.[10] Zaredaše tada: Fourier, ujedljivi kritičar postojećih društvenih odnošaja, utopista i kommunista Owen sa radničkom kolonijom u svojoj tvornici u New-Lamarcku, sa komunističkim pokušajima u Americi, konzumnim i produk-

[6] Minghetti-Müntz, Biographie Raphaels, Breslau 1887.

[7] Paulsen op. cit. str. 399 i sl.

[8] Hegel, Philosophie der Geschichte 1840, str. 535.

[9] Stein Ludwig dr., Das Ideal des ewigen Friedens und die sociale Frage, Berlin 1896. str. 47., već se tada rodio četvrti stališ — veli — pa ma i kao „fatale Bastardzeugung"!

[10] Engels Friedrich, Entwicklung des Socialismus von der Utopie zur Wissenschaft, Berlin 1891. str. 13.

Digitized by Google

tivnim zadrugama svojima. Pojavi se prvi radnički ustanak u Lionu god. 1831. a godine 1838.—1842. doniješe narodni radnički pokret engleskih chartista. I tada Marx i Engels. Marxovo otkriće „Mehrwerta", prisvojenja neplaćenoga rada kao temeljne forme kapitalističke produkcije, prohuji ko leden vihor razredima radništva. I dok ono zapanjeno mislilo da progleda i tad se spremi za odlučnu borbu, potekao je Marx dalje: „U društvenoj produkciji svoga života ulaze ljudi u odredjene, nužne, o njihovoj volji posve neovisne odnošaje, odnošaje produkcije, koji odgovaraju odredjenom stepenu razvitka njihovih produktivnih sila. Ukupnost tih odnošaja produkcije čini ekonomsku strukturu društva, realnu bazu, na kojoj se pravna i politična gradnja diže i kojoj odgovara odredjena društvena forma svijesti. Način produkcije materijalnoga života uvjetuje socijalni, politični i duševni proces životni uopće. Nije svijest ljudi, koja njihov bitak, već obratno njihov društveni bitak, koji njihovu svijest odredjuje".[11] Engels proslijedi do istog posljetka i u „Manifest der kommunistischen Partei" združše ih jednake im misli. Nasta materijalistično-povjesni nazor, kao reakcija protiv političnog shvaćanja povijesti: poretka diplomatskih, vojničkih i parlamentarnih akcija, kao opreka k ideološkom posmatranju povijesti čovjeka t. j. mnijenju o samostalno postajućim i djelulućim idejama — prvi puta da pokaže pojam zakonitosti društvenog čovječjeg bitka kao posebni predmet mišljenja.[12]

K tome pridodje, da je opća dužnost obranbena i opća dužnost polaska škola, zahvativ i radništvo, podigla mu naobrazbu i svijest njegovu ojačala; a neobični je porast pučanstva vidljivijim ukazao opreku izmedju bogatstva nekolicine i siromaštva mase, poglavito radništva, zaoštrio ju.

I tako se pojavi socijalno pitanje. Bilo je doba — povijest nam kazuje — kad su čovječanstvom zalegli religijozni interesi: doba križarskih vojni; bilo je doba, kad čovječanstvom zajuriše politički interesi: 18. i dijelom 19. vijek. Dvadeseti vijek i budućnost — u znaku je socijalnom. Već danas jest socijalno pitanje opće svjetsko, koje se pojavlja kao jedna jedinstvena cjelina,[13] pokretna sila; već je danas zaokupila duhove pa i ono malo njih,

---

[11] Karl Marx, Zur Kritik der politischen Oekonomie, herausgegeben von Karl Kautsky, Stuttgart 1897., predgovor str. XI. i sl.

[12] Dr. Rudolf Stammler, Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung, II. izd. Leipzig 1906. str. 18.

[13] ... „die Gesammtheit der gesellschaftsgefährdenden, vorwiegend wirtschaftlich-kulturellen Schäden und Bewegungen auf dem Gebiete der Volksgliederung und ökonomischen Rechtsordnung, wie sie im Civilisationsfortgang immer wieder von neuem auftreten, namentlich in Gestalt von Gruppen- und Grundorganisationskämpfen zwischen führenden im Besitze befindlichen Kreisen als Beharrungsmächten und leidenden, aber geschlossen aufstrebenden Massen als Bewegungsmächten". Dr. Karl Wasserrab, Sociale Frage, Socialpolitik und Caritat, Leipzig 1903. str. 4.; sravni isti Socialwissen-

Digitized by Google

koji mu otimaju svoje uvjerenje, ne mogu se oteti riječima Mirabeau-ovima (za Robespierre-a): ovi će ljudi nešto postići, jer oni vjeruju u ono, što govore.

Nu oba nazora: relativistično-genetični i materijalistično-povjesni odnosno socijalno pitanje ne izvode svog postanka i razvitka odijeljeno, svaki sam za se, već u medjusobnom utjecaju i ispreplitanju, kako se uopće nijedna emanacija ljudskoga duha ne otima zakonu medjusobnog utjecaja.

Da su te pojave vršile i morale vršiti upliv i na pravo te pravnu znanost, shvaća se i razumljivim pričinja.

Srednji je vijek doba ukočenosti i mrtvila pravne znanosti; rimsko je pravo bilo α i ω svega znanstevnoga rada, corpus iuris civilis sam za sebe i u sebi evandjelje pravnika. Kao protimba tome pojavi se naravno pravo.

Počeci njegovi sižu daleko[14]. Dugo mu je vremena podlogom bila dogma kanonička: dijelilo se u apsolutno, primarno t. j. stalno, porijetla božanskoga i u relativno, sekundarno t. j. promijenljivo, porijetja ljudskoga[15]. U 17. se vijeku oslobodi dogme i poče se dalje razvijati na osnovu t. zv. naravnog stanja: Hobbes prirodna jednakost uvjetuje za svakoga jednaku mogućnost i lakoću izgubiti život, za to se čovjek čovjeka boji, hoće da mu škodi, bellum omnium contra omnes. Za tim mu se izvor stavlja u narav čovjeka, Grotius: appetitus societatis vodi u organizirano društvo; u narav prava: Puffendorf i biće pravnog poretka, Thomarius i blaženstvo. Nu tek u doba franceske revolucije zadobilo je ono svoj pravi oblik u zahtjevu za apsolutnom valjanosti za sve narode sviju vremena. Voulez-vous avoir de bonnes lois? Brulez les vôtres et faites en de nouvelles, — kliče Voltaire. A odakle novi zakoni? Um — izvor je njima. Sloboda, jednakost i suverenitet naroda praprava su, neovisna o mjestu i vromenu. Za to je i država i pravo nastalo po ugovoru. Rousseau. I odtada, odijeljeno od naravi čovjeka, naravno se pravo ukazuje pod imenom umnoga prava te se dijeli u čisto i primjenjeno, ovo potonje opet u apsolutno i hipotetično i to opće hipotetično i posebno hipotetično itd.[16] Gospodstvo je naravnoga prava u području pravne znanosti bilo gotovo isključivo, neograničeno,[17] a tu mu je moć podigla i uzdržala praktična jezgra njegova: poklič slobode individua i neotudjivih prava

schaft und sociale Frage 1900. — Uvaži i Dr. Eugen v. Philippovich, Grundriss der politischen Oekonomie I. sv.: Allgemeine Volkswirschaftslehre III. izd. Freiburg i. B. 1899. str. 358.: „Socialismus ist die Anerkennung der gesellschaftlichen Bedingtheit der individuellen Wirtschaft mit der auf diese Thatsache gegründeten Forderung einer gesellschaftlichen Ordnung aller wirtschaftlichen Thätigkeit und einer solchen.

[14] Pozivalo se čak na izjave rimskih pravnika: ius, quod natura omnia animalia docuit.

[15] Vidi o tom Dr. Karl Bergbohm, Jurisprudenz und Rechtsphilosophie, Leipzig 1892. str. 156.

[16] Sravni Bergbohm op. cit. str. 171 i sl.

[17] Neznatnom se i jedva zamjetivom vidi oprekom negacija naravnoga prava po Hugu i romantičarima, reakcijonarcu Adamu Mülleru u početku IX. vijeka.

Digitized by Google

njegovih. Triumf svoj pako postiže u badenskom zemaljskom pravu od 1809. i u austrijskom općem gradjanskom zakoniku od 1811. Nu pored svih zasluga njegovih po pravnu znanost: državno se pravo uzdiglo do ravnopravne discipline ostalim pravnim disciplinama, u kaznenom se pravu potaklo bistrenje pitanja o biću, temelju i svrsi kazne, u privatnom doprinijelo sistemiziranju njegovu — temelj je naravnog prava bio neistinit i nestalan. Puchta pravo reče za nj: „Es gleicht einem weissen Blatte, das jedem Menschen mitgegeben ist und von jedem mit den verschiedensten Sätzen beschrieben werden kann".[18] Konačno svaki jači duh postavlja svoje pravo i zahtjeva za nj valjanost; naravno da ga postavlja i prema političkoj ispovijesti svojoj pa kako je prije Hobbes pod imenom prava branio apsolutizam vladarski, tako se kasnije pod plaštem naravnoga prava javiše apsolutiste po uzoru Vicomte de Bonalda, reakcijonarci Hallera, konstitucionalci Royer-Collarda i njemačkoga državnog leksikona. A za praktičnu je jurisprudenciju misao, da izvan pozitivnoga prava postoji takodjer pravo, koje se dapače uzdiže nad pozitivno pravo, morala uroditi kobnim posljedicama, pa je spoznaja toga pravniku K. L. Reinhold-u diktirala njegovu „Ehrenrettung des positiven Rechts" u „Neuer Teutscher Merkur" godine 1791. Zadnji je pretstavnik naravnog prava Wolff, učitelj Zeillerov.

A kad je nastala reakcija, a nastala je u postanku t. zv. historične škole, survala se iznajprije i u glavnom protiv temelja naravnog prava, protiv dotadanje nauke o postanku prava. Na Engleza Blackstone-a i napose Burke-a, čije je djelo Reflections on the revolution in France uveo kao sredstvo protiv revolucije u njemačku literaturu Gentz, oslanja se i po predtečama Hugo-u i napose Eichhornu segnu do izrazitih svojih predstavnika Savignya i Puchte (i Stahla). A sasvim praktični povod dao joj je prvoga tumača njena Savigny-a: pitanje kodifikacije privatnoga prava u Njemačkoj, što ga je god. 1814. potaknuo Thibaut „im Anblick der über den Rhein nach Frankreich ziehenden Soldaten" — kako sam reče. U toliko spominjanom djelu „Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft"[19] odgovorio mu je Savigny poričući spremu tadanjega doba za takovu kodifikaciju; i dok je Thibaut tražio zakonik osnovan na umu,[20] stavio je tom zahtjevu nasuprot Savigny povjesni nazor o pravu.

Biće je toga nazora u jednakom priznavanju vrijednosti i samostalnosti svakoga doba u povijesti, jer samo se tada može spoznati živa veza, koja veže sadašnjost sa prošlošću; a baš tu valja upoznati, ne će li se pravno stanje sadašnjosti opaziti samo kao vanjska pojava bez shvaćanja unutar-

[18] G. F. Puchta, Das Gewohnheitsrecht, Erlangen II. sv. str. 51.

[19] II. izd. Heidelberg 1828.

[20] Sravni o tom B. Windscheid, Die geschichtliche Schule der Rechtswissenschaft u Nord und Süd, izd. Paul Lindau IV. god. str. 42 i sl.

Digitized by Google

njosti, bića njegova.[21] A tada će se znati, da je pravo u organskoj svezi sa bićem i karakterom naroda, gdje sve njegove osebine jezik, ćudoredje, običaje s pravom u cjelinu spaja zajedničko uvjerenje naroda „das gleiche Gefühl innerer Nothwendigkeit, welches allen Gedanken an zufällige und willkührliche Entstehung ausschliesst". Ta se pak organska veza vidi i u toku vremena, kad za pravo nema ni čas mirovanja već neprestani razvitak, za koji vrijedi jednako zakon nutarnje nužde; pravo raste s narodom stvarajući se iz uvjerenja njegova, i umire, baš kako (i kada) narod svoju osebujnost gubi. Nastaje dakle pravo po običaju, pa ta sveza sa općim životom naroda politični jest elemenat prava — i po jurisprudenciji, pa taj odijeljeni znanstveni život prava tehnički jest elemenat njegov.[22] Nu ipak je Savigny više isticao historizam u pravu; nacijonalitet u njemu jače je akcentuirao znameniti inače sistematičar Puchta. Tek u narodima, postankom njihovim, omogućen je čisti razvitak prava — uči on — tek sa narodima počinje povijest pravna. Dok još opstojahu samo obitelji, na autoritetu se glave obitelji osnivao sav pravni poredak; kod naroda po sebi takova autoriteta nema, tuj se stavlja pravni poredak sam i postavlja glavu. Duh je naroda izvor prava, nevidivim načinom iz njega nastaje pravo. Narod se i država pokrivaju, sveza narodna temelj je političke, ona je duša i život, koji provejava organizam države[23].

Doba je historične pravne škole jur minulo: minulo je gospodstvo njeno, jer je minulo gospodstvo umnoga prava, koje je izazivalo i izazvalo svu njenu životnu snagu. Prekomjerno priklanjanje k prošlosti, taj povjesni konzervativizam, a uslijed toga zaborav na sve to rastuće potrebe sadašnjosti[24]; prejako isticanje nacijonaliteta u pravu, jer ako je i osebina naroda faktor prava, to ipak nije jedini faktor u stvaranju prava[25]; neobična ljubav za rimsko pravo (čija se recepcija u Njemačkoj baš po načelu nacijonaliteta te škole protumačiti dala nije); za tim napose nezdravo uzveličanje

---

[21] Savigny, Vom Beruf etc. str. 117; pa i System des heutigen römischen Rechts, Berlin 1840. I. sv. predgovor str. XV.

[22] Savigny, Vom Beruf etc. str. 8—30.

[23] G. F. Puchta, Kursus der Institutionen, X. izd. od Pavla Krüger-a, Leipzig 1893. I. sv. str. 12. i sl; napose Gewohnheitsrecht, Erlangen I. sv. g. 1828., II. sv. g. 1837.

[24] Sravni o tom: I. Kohler, Die deutsche Rechtswissenschaft und das deutsche bürgerliche Gesetzburch u. Grünhut, Zeitschrift für das offentliche und Privatrecht der Gegenwart god. XXIII. str. 218; Dr. Anton Menger, Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen, Tübingen 1890. str. 9.

[25] Dr. Peter Harum, Von der Entstehung des Rechts, Insbruck 1863. str. 8., upućuje i na Hrvatsku: i o. g. z. nije proizašao iz duha naroda, pa ipak se udomio. — Sporedi u ostalom Dr. Ivan Maurović: O reviziji općega gradjanskoga zakonika u Mjesečniku 1906. str. 187.

Digitized by Google

običajnog prava te slijepo priznavanje narodnoga pravnog uvjeronja,[26] koje — nije li suma pravnih uvjerenja pojedinaca,[27] svih ili većine — uopće ne postoji, jer nema izvora, duše za nj, a uvijek ostaje „ein Helldunkel" — kako ga Zitelmann[28] apostrofira, — odnosno neumjesni poklon duhu naroda, koji kao izvor prava u realnosti takodjer ne postoji (duh je naš samo koji se u narodu ogledava), a za koji je s obzirom na razvitak njegov Harum primjetio: „Also je mehr Geist im Volke, desto weniger Volksgeist — sve je to jur za gospodstva njena historičnoj školi pribavilo velikih i snažnih protivnika. Dostaje, upozorim li na Iheringa i njegovu devizu: „Durch das römische Recht, aber über dasselbe hinaus" i njegovu nauku o svjesnom stvaranju prava po potrebi borbom.[29] Tako snm ja danas kadar kao pristašu historične škole iznijeti još jedino Gierke-a. On još uvijek upućuje na to, da se k povijesti ljudstva pristupa u znanosti jedino po narodima, „„dass die nationale Gemeinschaft der Brennpunkt des Rechts und des Staates bleibt"[30] i da je duh[31] naroda izvor prava.

Sa prestajanjem gospodstva historične pravne škole uporedo teče osnutak nove isprva prezirane a kasnije moćno se uzdižuće pravne discipline socijologije i bujni razvitak nacijonalne ekonomije. Upućivanje na sastav društva izazvalo je istraživanje socijalnih pojava, stvorilo prvo, a povećano upućivanje na gospodarstvenu stranu njegovu podiglo je potonju.

I od časa prestanka gospodstva historične pravne škole opažaju se trzavice i nesredjenost u području pravne znanosti.

Ustaju neki, kojima ne dostaje opozicija historične škole protiv na-

---

[26] „In unserer Zeit der Kulturkrisis herrschen eine solche Desorganisation des Rechtsbewusstseins, solche Gegensätze in den Anschauungen über das Gerechte und Ungerechte . . . dass man wahrlich blind sein muss, um mit dem im Volke lebenden Rechtsbewusstsein, mit dem modernen Rechtsgefühl etc. als mit einem überall zur Verfügung stehenden Argument zu operiren". Leo v. Petražycki, Die Lehre vom Einkommen II. sv. Berlin 1895. str. 599.

[27] Svijest — tek u nama apstrakcija djelatnosti i dogadjaja — u zbilji postoji samo kao jedan ukupni proces. Svaki temelj za njenu kvalifikaciju dolazi izvana po razumu. Prema tome se ne da ni odrediti, koji oblici svijesti imadu svojstvo pravno. Sravni Bergbohm op. cit. str. 492. i sl.

[28] Dr. Ernst Zitelmann, Gewohnheitsrecht und Irrthum u Archiv für civilistische Praxis sv. 66. str. 420.

[29] Sravni Rudolf v. Ihering, Geist des römischen Rechts auf verschiedenen Stufen seiner Entwicklung, V. izd. Leipzig 1891; napose Borba za pravo, preveo dr. H. Hinković, Zagreb, 1882.

[30] Prem dopušta da i druge zajednice ljudske rodiše i radjaju još pravo kao n. pr. korporacije itd. Dr. Otto Gierke, Ueber Jugend und Altern des Rechts, u Deutsche Rundschau izd. Julije Rodendberg god. 1879. str. 205.

[31] Taj nije vidiv — već se na nj zaključuje — baš kako i na duh čovjeka — iz kompleksa učinaka, koji se u jedno sjedinjuju, Gierke tvrdi.

Digitized by Google

ravnoga prava, koji joj poriču potpuni uspjeh u pobijanju potonjega, dapače joj predbacivaju neprestano osciliranje izmedju realističnoga temeljnog nazora o biću prava i spiritualistične naravno-pravne filozofije. Tako Bergbohm kolerično izjavlja: „Es muss ... das Unkraut Naturrecht, in welcher Form und Verhüllung es auftreten möge, offen oder verschämt ausgerottet werden, schonungslos, mit Stumpf und Stiel". S toga po geslu (prema Iheringovom): po historičnoj preko historične škole, valja se dovinuti filozofiji pozitivnoga prava najodlučnije odbijajući misao, da bi nešto moglo biti pravom a da nije pozitivnim pravom. Svetost prava: tako dugo, dok postoji, valja ga uvažiti; postoji li kao „Missrecht", otstranit će se, ako je za to i snage i ovlasti. Ali pitanje, da li se neko pravo otstraniti mora i zašto, nije pitanje pravne znanosti — to je pitanje pravne politike. Zakon nije pravo, on samo znači pravnu misao, pa jer svaki takovu iz riječi zakonskih naći može, nema u zakonu praznina. A činjenice, što ih zakon obuhvatio nije, čine „einen rechtsleeren Raum", kakogod bi nužno bilo, da ih zakon obuhvati.[32] Ovako ortodoksno shvaćanje u struji pozitivizma pravne znanosti dijele i Windscheid po ispovijesti svojoj, da je pravna znanost služavka zakonodavstva, al krunjena krunom vladalačkom, i H. Hölder u tvrdnji: neko pitanje ne postoji za pravnika, — ako je on isključivo pravnik — dotle, dok nije sankcijonirano po zakonodavstvu. Ali da sazda zgradu pozitivne pravne filozofije — to je Merkel[33] pokušao. Duševna djelatnost od posebnog k općem filozofska je, vrijedi za sve znanosti, a napose vodi od pozitivne pravne znanosti k pravnoj filozofiji. I po toj djelatnosti pokazat će se bitni odnosi, koji izmedju pravnih odredbi postoje i na taj se način spojiti u jednu jedinstvenu cjelinu, koja se po odredjenim zakonima razvija i uzdržava. A ako za pravnu filozofiju nema drugoga sadržaja ni drugih problema nego su oni, koji pripadaju jurisprudenciji, onda je neosnovano staviti je u opreku k pozitivnoj pravnoj znanosti; dapače je on uvjeren, da će pravna znanost to praktičnija postati što će više filozofskom biti.[34]

Tome se usprotiviše drugi: nije minulo doba naravnoga prava; to već a priori nije moguće: zar bi mnogostoljetni rad stotine prvih duhova čovječanstva mogao i smio biti bezuspješnim — kliču oni: Stammler, Schroeder, Makarevicz, Bierling, socijalistički pisci Menger, Ofner; teološki Cathrein, Rivalta.

[32] Bergbohm op. cit str. 103., 118., 383. i sl.

[33] Dr. Adolf Merkel, Ueber das Verhältniss der Rechtsphilosophie zur „positiven" Rechtswissenschaft und zum allgemeinen Theil derselben, u Grünhut Zeitschrift god. I. str. 1. i sl., napose 412—418.

[34] On smatra zadaćom pravne znanosti, pravnu misao, koja još neizrečena u svijesti vremena žive, dovesti do izražaja i teoretskoga oblika. Merkel op. cit. str. 418.

Digitized by Google

Stammler polazeći od „morati" (Sollen) kategoričkog imperativa Kantova traži od pravne znanosti, da znade odgovoriti ne samo na pitanje: što jest danas pravo, da bude dakle tehničkom pravnom naukom, — već i na pitanje, što mora da bude pravom, da pokaže pravo pravo (das richtige Recht), da bude po tom i teoretskom pravnom naukom.[35] I shvativ blaženstvo Thomasius-a kao konačnu svrhu čovječanstva: fac ea, qua finem euiusque societatis necessario promovent, et omitte ea, quae istum necessario turbant, dovinuo se socijalnom idejalu: Gemeinschaft frei wollender Menschen als letzter Ausdruck, welcher alle möglichen Zwecke von rechtlich Verbundenem einheitlich zusammenfasst — te pravim pravom proglasio ono pravo, koje u svom svakiputnom položaju odgovara socijalnom idejalu.[36]

(Svršit će se.)

Misli o reformi pravo i državoslovnoga studija.

Piše dr. **Milivoj Maurović.**

(Nastavak.)

I.

Koliko je meni znano, još se nigdje ne posvećuje dovoljno pažnje početku pravne obuke. Vrlo je važno pitanje, kako da se udesi uvod u naš studij, mnogo je to važnije za pravo i državoslovni, nego li za druge fakultete; sa juristom početnikom teže je, nego li sa slušačima drugih fakulteta. Potonji su donjeli sa gimnazije bar nešto i stručna znanja, a za neke struke toliko pozitivna znanja, da se može lijepo nadovezati sveučilišna obuka; slušač prava nije donio sa gimnazije nikakva pozitivna znanja o svom predmetu. Dobro veli profesor (političke ekonomije u Poitiersu) Girault: mladi čovjek, koji se upisuje u pravo, čini skok u nepoznato.[12] Ugledni njemački

[35] I jednoj je i drugoj pravnoj nauci predmetom valjajuće, povjesno nastalo pravo; razlika izmedju njih tek je u formalnoj obradbi. Tehnička pravna nauka shvaća pravo u njegovom naposebnom opredijeljenju kao konačnoj svrsi, teoretska ga uzima kao sredstvo za svrhu. „Wer solche Besinnung trotzig ablehnen und gar die Auskunft versuchen wollte, dass jene (sc. teoretska) zu seiner, des Rechtsgelehrten Aufgabe nicht zähle, der ist jedem radikalen Angriffe auf die Würde und den Wert seiner Mühewaltung schutzlos ausgesetzt und gegen eine grundsätzliche Anzweiflung sonder Wehr und Waffen", Dr. Rudolf Stammler, Die Lehre vom richtigen Rechte, Berlin 1892. str 10.

[36] U uvaženju i prosljedjivanju konačne svrhe ljudskoga društva jest zakonitost socijalnoga života. Stammler Recht und Wirtschaft str. 589.

[12] Girault profeseur d' economie politique à la faculté de droit de Poitiers u članku „Nos facultes de droit" veli: Le bachelier (naš abiturient) des lettres qui se decide a faire son droit se heurte à une difficulté que ne rencontrent pas ceux de ses comerades qui se oriente dans un sens different. Celui qui va à la faculté des lettres ou à la faculté des sciences ne fait pour ainsi dire que continuer des études anterieures..... Par

Digitized by Google

pravnik dr. Hamm misli, da je nepoznavanje predmeta jedan od razloga, da u Njemačkoj toliko mladića navaljuje u pravo. Mnogi izabire poslije mature taj studij, jer ne zna što bi dalje učio.[13] Imati će Hamm pravo i za naše prilike; mnogi nema volje za struke, koje pozna iz gimnazije, pa se posvećuje pravu samo za to, jer ga ne pozna. Bez sumnje je nepoznavanje predmeta jedan od razloga, da vrlo rijetko nalazimo pravnika, koji bi se umah u početku osobitom ljubavi i marljivošću bacio na studij, kako to često nalazimo u medicinara, filologa i t. d.[14] Dapače često nalazimo, da se početnik pravnik, ako je i marljiv djak dugo ne može pravo snaći u novom mu predmetu, pa luta cijeli semestar i dulje kao u tmini, dok ne uhvati pravo gledište. Pravni historik dr. Stölzel pripovijeda, da je imao vrlo dobroga profesora institucija rim. prava, koji je i u svom stanu izvan predavanja razgovarao sa djacima o predmetu; ali dva mu se je, veli, semestra kretalo u glavi kao mlinsko kolo, pa akoprem je bio marljiv djak, nije mogao dobiti pravoga pojma o predmetu.[15] Profesor Bülow veli takogjer, pošto početnik pravnik ne donosi nikakvoga predznanja, prirodno je, da mu je jurisprudencija posve tugja, te se može samo s vremenom u njoj udomačiti. „Većinom proći će —" nastavlja — „kako sam na sebi i na mnogim drugima opazio, puno godina, dok se i marljivi te daroviti djaci u jurisprudenciji snagju".[16]

Kako dakle da se valjano metodijski udesi početak pravne obuke? Ima različitih predloga.

Da ogledamo neke.

S obzirom na to, da moderna država sve više od svakoga državljana traži sudjelovanje u upravi i u sudstvu, da se uvodi dužnost vršiti izborno

---

contre le jeune homme qui prend son premier inscription de droit fait un saut dans l'incounu". Revue internationale del'enseignement an. 1902. t. 43. pag. 10. — Pliverić: Govor, pag. 18.

[13] Dr. Hamm, Verjüngung des Juristenstandes, Deut. Juristenzeitung g. 1907. pag. 20.

[14] Gareis, Über die Einführung in das Studium der Rechtswissenschaft, Berlin 1904. pag. 4.

[15] Gareis cit. pag. 3. i 4.

[16] Zgodno veli prof. Bülow: Der Grund, weshalb das Rechtsstudium im Anfange so oft nicht nach Wunsch von statten geht, ist doch wohl nicht darin zu suchen, dass besonders die Studierenden der Rechtswissenschaft von Natur besonders unfleissig wären... Sondern vornehmlich darin, dass im Anfange des Rechtsstudiums ausserordentliche sachliche Hindernisse zu überwinden sind. Kaum zu irgend einem andern Fachstudium werden so wenig auf dasselbe vorbereitende besondere Vorkentnisse vom Schulunterricht und von Haus mitgebracht, wie zum Rechtsstudium..."

Članak: Über die Bedeutung des Studiums der röm. Rechtsquellen... Časopis: Das Recht VI. (1902.) pag. 405.

Digitized by Google

pravo, — bilo bi, misle mnogi, nužno, da se u sve srednje škole uvede kao posebni predmet nauka o državnom i pravnom životu. Nisam zvan, da sudim, bi li se to moglo i kako bi se imalo provesti u naučnim osnovama naših srednjih škola, ali mogu ovdje izjaviti svoje uvjerenje, da će u svim srednjim školama prije ili poslije biti uvedena nauka o pravnom i državnom životu; praktičnoj životnoj potrebi morati će se udovoljiti. Tim bi se dakako pomoglo i u težkoći, s kojom ovdje imamo posla; absolvirani srednjoškolac donio bi na sveučilište temeljne pojmove o pravu i o državi, pa bi se laglje moglo na sveučilištu dalje graditi.[17]

Ima i predlog, da se otvore posebni prelazni tečajevi, u kojim bi se apsolvirani srednjoškolci pripravljali za sveučilišta, pa i za pravni studij.[18] Ovakovom uredbom olakotio bi se svakako i početak pravnoga studija na sveučilištu; samo je pitanje, bi li ona pružala koristi vrijednih materijalnih žrtava, što bi s njom bile skopčane, i vremena, koje bi na tim prelaznim zavodima sproveli kandidati za sveučilišne nauke — ne vjerujem naime, da bi se mogao za toliko vremena prikratiti sveučilišni studij, koliko bi trajali ti prelazni kurzovi. Svakako dade se, mislim, bar svrha, koja nam je ovdje pred očima (predlažu se naime takovi prelazni kurzovi i u druge svrhe) polučiti mnogo jeftinije i mnogo jednostavnijim sredstvima.

Neki misle, najbolje bi bilo, da abiturienti, koji žele učiti pravo prije nego li dogju na sveučilište, jedno vrijeme probave u pravnoj praksi, da najprije upoznadu pravo u praktičnom životu.[19] Ili bar preporučaju, da ju-

[17] Glock, Staats- und Rechtskunde in unseren Schulen, Deut Juristenzeitung 1905. pag. 821. Dr. Hamm cit. pag. 23. — Nema sumnje, da je pitanje reforme jur. studija u opće u savezu sa pitanjem reforme sred. škola.

Dobro veli prof. Otto Fischer: Gewöhnlich spricht man nur von der Reform des jurist. Studiums. Mann vergisst, das dieses nur den mittlern Teil der gesammten Vorbildung ausmacht, und die beiden andern Teile Gymnasium und Refendariat noch viel Reformbedürftiger sind. Deut. Juristenzeitung 1903. pag. 458. Nego nama je, dakako, ovdje uvijek pred očima srednja škola (za naše prilike napose gimnazije i realne gimnazije) kakva je danas.

[18] Ortlöff, Die Reform des Studiums der Rechts und Staatswissenschaften Berlin 1887. Poslije gimnazijalne mature imali bi budući akademičari jednu godinu sprovesti u selecti, gdje bi se učila njem. ustavna povijest, crkvena organizacija, povijest njem. literature, domaća povijest, logika, psihologija, moralna filosofija, etika, antropologija, estetika, retorika, nacijonalna ekonomija; a osobito eine Wissenschaftslehre u formi kratke enciklopedije svih nauka. Šteta, da nije Ortloff predložio detailniju osnovu za predavanja u toj svojoj selecti. Kako bi se strpali u jednu godinu toliki i tako opsežni predmeti? Bi li i najbolji djaci u jednoj godini sve to mogli svladati? Vidi i Ortloff, Zwischenprüfung od Zwischenzeugniss im Rechtsstudium, Weimar 1902. pag. 27.

[19] Tako u najnovije vrijeme dr. Hamm. Abiturienti, koji se žele posvetiti pravu, neka prije jednu godinu ili jednu godinu i pol prakticiraju u sudbenoj pisarni (Gerichts-

Digitized by Google

riste početnici uz studij što više zaglegju u jurističu praksu, u sudnice, odvjetničke ili notarske pisarne, u banke i t. d.[20] Nego ovome može se, mislim, u punoj mjeri prigovoriti, što Stammler prigovara Dernburgovom predlogu, da pravnik poslije druge godine studija polaže ispit i pogje u dvogodišnju praksu, a za tim da nastavi nauke na sveučilištu.[21] Stammler veli: Šareni život u sudnici po sebi baš ne oštri znanstvenoga pravnoga shvaćanja. Da se udovolji neposrednom praktičnomu interesu, odviše se ističe važnost vanjskoga poslovanja; preša — nastojanje, da se što prije riješe tekući poslovi — ne može zgodno djelovati, da se tek uzgoji specifično juristično shvaćanje. U struju činjenica, o kojim se tu radi treba postaviti gotovoga pravnika: u njoj se ne može tek odgojiti; nasuprot tko nije gotov pravnik izgubit će se u množini faktičnih pitanja (quaestio facti), koje ne može juristički svladati.[22] Ako ovo vrijedi za Dernburgovoga juristu, koji je već dvije godine učio pravo, i kako on predlaže položio prvi ispit, mora to po

schreiberei eines Amtsgerichtes); to bi im se vrijeme kasnije uračunalo u propisanu praksu cit. pag. 22.

Anonimus u brošuri Der Denkfehler in der deut. Gesetzgebung etc. Leipzig 1900. Predlaže, da se jedna godina referendarske prakse stavi prije sveučilišnih studija. Ovo odobrava i Unruh (Deut. Jurist. Zeit. 1901. pag. 322.) proti profesoru Schoenu (Preuss. Verwaltungsblatt XXI. pag. 423.). — Zanimljivo je što o tom misli jedan od najradikalnijih reformatora jurist. studija i škola u opće u Njemačkoj Ernst Fuchs (Rechtsanwalt bei Oberlandesgericht in Karlsruhe): ... Unsere universitäre Wissenschaft stecht aber noch in der nämlichen Scholastik wie unsere Mittelschulen: Der Rechtsbeflissene soll mit fertigen Kenntnissen gemästet werden. — Die ganze Vorbildung fängt also wieder verkehrt an, mit der grauen Theorie statt mit der Praxis des Lebens goldenen Baum. Es ist das genau so vernünftig, wie wenn man einen Schreinerlehrling zunächst mit Vorträgen über die Entstehung und Wachstum und die verschiedenen Arten der Holzer und die Entwickelunggeschichte der Tische und Stuhle belästigen wollte. Er könnte darin sehr gelehrt und ein elender Pfuscher von Schreiner sein. ..... Unsere Juristen könnten nach der Mittelschule zunächts bei einem Rechtsanwalt oder in die Gerichtsschreiberei eines Amtsgerichts als Eleven eintreten und von unten auf wie die Lehrlinge in Industrie und Handel im Post und Apothekerfach praktisch lernen. Sie kämen dann nach etwa einem Jahre mit einem wahren Hunger nach Wissenschaft auf die Hochschule." Schreibjustiz und Richterkönigtum, Leipzig 1907.

[20] Tako profesor Löffler u članku Die Reform der jur. Studien (Neue freie Presse 22. Feb. 1907.) pisanom povodom predradnja za reformu jur. studije u Austriji: Ich hielte es für die beste Vorschule, wenn der Studierende zu allererst in unsere Gerichtsäle, Advocatur und Notäratskanzlein Geschäftshäuser u s. w. recht fleissig hineinsehen würde."

[21] Dernburg predložio je već 1886. u svom spisu Die Reform der jurist. Studienordnung, da se studij razdijeli u dva dijela; poslije 2 godine neka se polaže referendarski ispit, onda 2 godine prakse, zatim opet 3 semestra studija, iza ovih 1 i pol godine prakse i konačno asesorski ispit. Vidi i Pliverić: Govor, pag. 18. Ortloff: Zwischenprüfung etc. pag. 18.

[22] Dr. R. Stammler: Praktische Pandektenübungen für Anfänger, Leipzig 1896., pag. 14.

Digitized by Google

gotovo vrijediti za pravnika početnika. I ja mislim, da bi ovakav uvod u pravni studij bio vrlo nezgodan ; bilo bi se pravnicima početnicima još teže snaći, nego li uz današnju metodu. Naobraženi mladić, koji je položio ispit zrelosti i umah stupio u sudnicu ili u odvjetničku pisarnu, naći će se još na većim mukama, nego li se može nalaziti iza onoga skoka u nepoznatu mu jurisprudenciju.

Treba svakako — to je bez sumnje mnijenje ogromne većine stručnjaka — umah začeti metodijskom obukom u pravu, pitanje je samo, kako da se to za početnika što bolje udesi, jer se radi o predmetu mladomu pravniku posve nepoznatom, o predmetu po prirodi svojoj apstraktnom, koji se zorno ne dade prikazati.[23]

Isti vrsni stručnjak Stammler predlaže, da profesor uz sistematska predavanja iz rim. prava drži umah u početku posebne vježbe za početnike sa konverzatorijem, tako, da bi se djacima teoretsko obučavanje umah praktično razjašnjivalo[24]. Dakle paralelno predavanja i praktične vježbe, koje profesor udešava prema svojim predavanjima. Ovaj predlog našao je mnogo odziva na njemačkim sveučilištima. I doista valja priznati, da je ta metoda osnovana na zdravom načelu ; u jednu se ruku sistematski razlažu početniku pravna pravila, a u drugu ruku prikazuju mu se praktični primjeri, ali ne onako, kako ih slučaj u sudnici i odvjetničkoj pisarni i t. d. bez reda nabacuje, već kako ih je profesor prema svojim predavanjima metodijski uredio, odstranivši one vanjske formalnosti uredovanja u sudnici, pisarni i t. d., koje mogu početnika samo smutiti.

Nego u provadjanju ove metode imade velikih teškoća, te ju, mislim, nebi mogli prihvatiti. Uspjeh takovih početničkih vježba prije svega velik broj djaka — početnika imade dakako uvijek najviše — kada im broj dosegne stotine, gube vježbe za veliku masu svaku vrijednost. Profesor ne može nikako dospjeti, da upozna shvaćanje svakoga pojedinca, nema dakle onoga, što je glavno kod takovih seminara neposredni osobni dodir djaka i profesora, pa ne može biti ni uspjeha[25].

Konverzatorij ograničiti će se na darovitije ili bar na odvažnije, dočim će manje daroviti ili skromniji slušač ostati pasivan u kratko poučiti će se isto, što postizava profesor, kada svoje predavanje razjašnjiva praktičnim primjerima, pa kada se — prekinuvši samo predavanje — upušta u razgovor sa auditorijem, da se osvjedoči, jesu li ga razumjeli bar oni, koji hoće razgovarati, a samo dobro može doći taj razgovor i onima, koji

[23] Ovo vrlo lijepo razlaže Stammler cit. pag. 7. et sq.

[24] Stammler cit. pag. 16.

[25] Prof. Eck u svojem članku „Juristische Seminare", Deut. Jurist. Zeitung, 1896., pag. 244. zabacuje s toga posve ovakove početničke seminare.

Digitized by Google

ostaju pasivni slušači[26]. A ovako, mislim, radi svaki profesor, komu je do toga, da mu predavanja budu od što veće koristi, pogotovo je to pako korisno u početku studija. Više se ne može, uvjeren sam, polučiti ni sa početničkim seminarima en masse, kako ih predlaže Stammler[27].

Još se nešto prigovara Stammlerovim seminarima; vrijedi to uvijek, pa da imade i manji broj djaka. Megju djacima imade, dakako, uvijek darovitih i manje darovitih, prvi će laglje shvaćati drugi teže; imade marljivih i manje marljivih, prvi će redovito brže napredovati, drugi zaostajati. To mora smetati učitelja u zajedničkim vježbama. Zadržava napredovanje, jer treba slabijim još razjašnjivati, što su bolji već shvatili. Profesor je tude u položaju instruktora, koji imade mnogo instrukcijaša, pa drži zajedničke instrukcije; nagje li se profesor, koji imade snage i volje, da se dade na takav vrlo mučan posao, to je hvale vrijedno, ali nikako se ne bi mogla nametnuti sveučilišnom profesoru dužnost, da vrši instruktorske poslove sa početnicima[28].

Kako dakle da se udesi uvod u pravni studij?

Najbolje je po mom mnijenju, da se drži posebni kolegij, kome je svrha uvesti početnike u pravnu nauku; ali uz to trebalo bi u prve semestre pravnoga studija staviti takove predmete, koji su početnicima laglji, koje će po naučnoj spremi, što su ju do sada stekli, laglje shvaćati.

U prvom dakle redu posebna predavanja kao uvod u pravo i državoslovne nauke: propedeutica jurisprudentiae. Nebi, držim, bila ovdje umjesna ni najkraća skica ovakovih predavanja —; istaknuti ću samo u kratko: profesor imade ići za tim ciljem, da koliko je to moguće jasno razloži prirodu i organizaciju prava i pravne nauke, te da sustavno u najkrupnijim crtama prikaže sve, što imadu slušaći učiti tečajem svojih pravo i državoslovnih studija. Predavač mora paziti, da nebude jednostrano ni civilista ni publicista, jer mora imati pred očima, da mu je udariti temelj cijelomu daljnjemu studiju svojih slušača, da mu valja u sistematskoj cjelini — dakako u kratko, prikazati cijelo područje javnoga i privatnoga prava[29].

Velike su tu teškoće, predavač mora nastojati, da ga početnici što bolje i laglje shvaćaju — ali razumijeva se, da popularnost predavanja ne smije ići na račun naučne mu vrijednosti. Osobito je teško razlagati temeljne

[26] To dobro ističe prof. Liszt, Die jur. Studienordnung und die Zwangübungen, Deut. Juristen Zeitung, 1902., pag. 131.

[27] Stammler doduše naročito ističe, da teoret. predavanje sa primjerima ne može nikako nadoknaditi vježba kako ih on predlaže, ali što to hasni, kada te vježbe osobito uz veći broj djaka ne pružaju veće koristi.

[28] Eck cit.

[29] Posve kratku skicu onakove propedeutike jurisprudentiae daje Gareis, Über die Einführung in das Studium der Rechtswissenschaft, Berlin 1894.

Digitized by Google

pojmove, biće i prirodu prava i s otim nužno u savezu razliku i odnošaj prema moralu, prema pravednosti i pravilima pristojnosti i t. d. Tu imademo posla sa vrlo kompliciranim pojmovima, sa finim distinkcijama, a vrlo mnogo je toga prijeporno; ne smijemo, dakako, umah sa početnicima zaroniti u more tih kontroverza, ali ne smijemo ni ignorirati prijepornost najvažnijih pitanja. Još ću samo, što se metode tiče, podsjetiti na ono, što sam malo prije istaknuo govoreći o Stammlerovim seminarima za početnike. Predavanja treba neprestano ilustrirati primjerima i to primjerima iz života dobro poznatoga slušačima; ako igdje ovdje potpuno vrijedi ona longum iter per praecepta, breve et efficax per exempla. U takova predavanja mora predavač uložiti mnogo truda; ali su toga i vrijedna s obzirom na svrhu, za kojom idu, pa će taj trud rado uložiti akademijski učitelj, dok sa ljubavi i veseljem vrši svoje zvanje.

Na njemačkim i austrijskim — osim toga koliko je meni poznato i na belgijskim i ruskim sveučilištima — predava se već dugo predmet pod naslovom enciklopedija prava, gdjekada zajedno sa metodologijom. Ta se je enciklopedia vrlo različito shvaćala i predavala[30], pa često i kao propaedeutica jurisprudentiae, koju mi preporučamo. Nego nije se stavljala na taj predmet osobita važnost. Tek u najnovije vrijeme stala se isticati osobito u Njemačkoj velika znamenitost uvoda u pravo i državoslovne nauke. Pokazuje to jasno eisenaška konferencija od 23. ožujka 1896., na kojoj je sudjelovalo 65 njemačkih sveučilištnih profesora; megju jednoglasno prihvaćenim rezolucijama na prvom je mjestu: „Juristički studij začima sa općom naukom o pravu (eine allgemeine Rechtslehre) osobito o privatnom pravu". Profesor Friedberg, koji je predsjedao toj konferenciji, pa mu je povjerena publikacija njezinih zaključaka — popratio je ovu rezoluciju kratkim komentarom. Ta će se opća nauka o pravu — veli on — različito u detailima razviti. Ona će moći stupiti na mjesto dosadašnje enciklopedije, tako da će obuhvaćati i pojmove javnoga

[30] Birmann, Der neue jur. Lehrplan für Preussen, Deut. Juristen Zeitung 1897., pag. 272. O tom kako se različito shvaća i prikazuje enciklopedija prava vidi i Picard, Le droit pur pag. 4. et sq. Enciklopedija može služiti kao uvod u jurisprudenciju, ali i za rekapitulaciju nakon svršenih nauka, da specijalisti u pojedinoj struci olahkoti nužni prijegled cijelosti.

Gareis, Rechtsencyklopaedie und Methodologie, II. Aufl. 1900., pag. 1. A. Merkel, Juristische Encyklopaedie, II. Aufl. 1900., pag. 1. Arndts Juristische Encyklopaedie und Methodologie, X. Aufl. 1901., pag. 6. Sporedi: Delarovъ Očerki po enciklopediji prava Томъ I. S. Peterburg 1878., pag. 10. i 11. Čižov, Enciklopedija i methodologija v germanskihъ i avstrijskihъ universitetahъ, Odessa 1882., pag. 4. Rennenkampf, Juridičeskaja enciklopedija 1889., pag. 2.

Digitized by Google

prava, a moći će stupiti i na mjesto dosadašnjih institucija, koje su se već otprije prema individualnom shvaćanju učitelja predavale bilo u romanestičkom, bilo u moderno pravnom smislu.[21]

(Nastavit će se).

Kako da se reformira postupak u gradjanskim parnicama.

(Nastavak.)

2. Nečuveno dugo trajanje naših parnica. Stranka, kojoj je do toga stalo, može svaku parnicu u nedogled zategnuti. Nu ako i obje stranke žele, da se stvar svrši, imade tomu zaprieka, te sud uz najbolju volju nije u stanju u tomu stranke zadovoljiti. Kako dugo kod nas parnice traju, nije moguće točno ustanoviti, jer se o tomu ne vode izkazi. Vodili su se doduše o trajanju maličnih parnica izkazi do godine 1890., ali od onda se ni glede njih ne vode. Nu poznavalac naših odnošaja dopustiti će, da bi ti podatci bili žalostni, jer nije riedkost, da kod nas parnica i 10 godina traje.

Uspjesi austrijskoga postupka upravo frapiraju radi brzine, kojom se tamo parnice svršavaju, pa ću primjerice nekoliko izkaza reproducirati:

Pred sudbenim stolovima u Austriji dovršeno je osudom ili nagodom godine 1903.: 26.456 parnica, 1904.: 23.361 parnica, a 1905.: 28.609 parnica; od ovih je parnica riešeno od svakih 100 parnica:

[21] Emil Friedberg, Die künftige Gestaltung der deut. Rechtsstudium, nach den Beschlüssen der Eisenacher Konferenz, Leipzig 1869. pag. 16. — Posebni kolegij kao uvod u pravo i državoslovne nauke zagovara i Ortloff, Zwischenprüfung und Zwischenzeugnis... Weimar 1902. Isti u djelu Das Studium der Rechts und Staatswissenschaft, Halle 1903., pag. 57., zahtijeva 6 satni kolegij za taj predmet. Mnogo drži do takovoga kolegija i Otto Fischer: Ich halte das Klagen, dass der Durchschnittsanfänger durch all zuviel und ausschlieslich Geschiehtliches abgeschräkt werde für berechtigt. Abhilfe kann hier nur bringen, dass schon im I. Semester in einer oder mehr Vorlesungen eine ziemlich ausführliche Uebersicht über das geltende Recht gewährt wird. Deut. Juristen Zeitung, 1903., pag. 460. — Stier-Somlo preporuča prema uvodu u pravni studij uvod u državopravne nauke. Die Ausbildung der höheren Verwaltungsbeamten, Berlin 1906., pag. 61. — Prof. Kadlec izvodeći, da bi u početak pravnoga studija spadalo pozitivno pravo, ističe, da bi metodičku stranu rim. prava dobro mogla nadoknadi i enciklopedija prava, iz koje bi početnik pravnik crpio temeljno znanje, kao iz pravne hodegetike. Osvěta 1907., pag. 299.

Digitized by Google

Godine	u roku				
	od 1 mjeseca	do 3 mjeseca	do 6 mjeseci	do jedne godine	preko jedne godine
1903.	48·5	38·5	10·1	2·5	0·4
1904.	47·4	37·8	11·4	3·0	0·4
1905.	47·6	36·9	11·7	3·3	0·5

Pred kotarskim sudovima u Austriji riešeno je po redovitom postupku osudom ili nagodom godine 1903.: 282.107 parnica, 1904.: 284.938 parnica, a 1905.: 301.772 parnice, od ovih je riešeno od svakih 100 parnica:

Godine	u roku			
	1 mjeseca	do 3 mjeseca	do 6 mjeseci	preko 6 mjeseci
1903.	86·3	11·4	1·8	0·5
1904.	85·9	11·7	1·9	0·5
1905.	85·8	11·8	1·9	0·5

Maličnih parnica (radi tražbine ili stvari u vriednosti do 100 K) bilo je godine 1903.: 1,039.436, godine 1904.: 1,034.981, a godine 1905.: 1,084.271. Od toga je okruglo 57 postotaka riešeno osudom ili nagodom, te su od tih parnica riešene:

Godine	u roku			
	1 mjeseca	do 3 mjeseca	do 6 mjeseci	preko 6 mjeseci
1903.	96 7	3·8	0·4	0·1
1904.	95·6	3·9	0·4	0·1
19.5.	95·5	4·0	0·4	0·1

Digitized by Google

Ako se k tomu uvaži, da se od ukupnoga broja kontradiktornom osudom riešenih parnica riešava kod sudbenih stolova preko 67% u roku od tri mjeseca, a samo 1.4% parnica traje dulje od 1 godine; da se kod kotarskih sudova od ukupnoga broja kontradiktornom osudom riešenih parnica svršava 82% u roku od 3 mjeseca, a da samo 0.2% kontradiktornih parnica traje preko jedne godine dana, tada se svatko iole upućeni mora čuditi tomu upravo nevjerojatnomu uspjehu.

Razloge tomu uspjehu austrijskoga postupka, a zavlačivanju našega nabrajam u sliedećim točkama:

3. Ogroman broj odgoda razprave i produljenja rokova. Ako stranke sporazumno zaištu odgodu ili produljenje roka, sudac to ne može uzkratiti, a i nesporazumnu odgodu unatoč § 44. grpp. dozvoliti će, jer stranka razpolaže sa stotinu sredstava, da si ju silom izposluje. Tu bi mogli viši sudovi energičnim postupkom nešto učiniti, — ali ne čine! Odgode radi pomanjkanja informacije, radi nagode u izgledu, radi zaprieke zastupnika ne poznaje austrijski postupnik. Ako obje stranke sporazumno zaištu odgodu, uzkratiti će to sud, ako ne predleži „nesavladiva ili bar vrlo važna zaprieka" (§ 134. Cpo.), ako li će stranke parnicu frustrirati, kako to kod nas biva, kada se odgoda ne dozvoli, to će parnica mirovati barem 3 mjeseca, jer se prije ne može reasumirati. Odkazati punomoć, kako to kod nas vole učiniti, ne bi hasnilo, jer su odvjetnik i stranka jedno, te bi i u takovu slučaju usliedila oglušna osuda, za koju bi odvjetnik eventualno stranci gradjanskopravno (a i disciplinarno) odgovarao. U tomu austrijski postupnik ne pozna šale, te se je znatno udaljio od njemačkoga postupnika, koji sporazumnu odgodu i produljenje rokova (§ 224., 227. D. Cpo.) dopušta i od ugarskoga sumarnoga postupka, koji o tom propisa nema.

Austrijski postupnik smatra i sudca učestnikom u parbenom postupku, koji je dužan pripravljati se za razpravu, i ostaviti razpoloživo vrieme za razpravu. Stranke nemaju prava, da bez važnoga razloga učine to spremanje sudca iluzornim, te prisile sudca, da se po drugi, treći i deseti put pripravi za razpravu i da isto toliko puta u taman sprovede vrieme, koje je za razpravu rezervirao.

4. Kako već iztakoh, sam privremeni postupnik nije tako loš, koliko je loša praksa njegova, upravo zato se ne nadam od korekture toga postupnika uspjehu. Sudovi naime nimalo ne prieče odgode, dapače sile stranke napose odvjetnike na odgode. Odvjetnik primoran je po više puta odgadjati razpravu i za to, da dodje do svojih troškova. Za ročište sa „alegatom" dopituje se odvjetniku redovito 10 K, a ne pita se, da li je odvjetnik za dobavu upute, za studij predmeta, za nabavu dokazala, za pravničku pripremu i za stručni studij imao troškova ili gubitka vremena, ne pita se, da li je na jednom ročištu svršio parnicu, te da li je na jedan arak zapisnika napisao, što bi se

Digitized by Google

dalo na 20 araka razvući. Pošto se pako za odgodna ročišta dopituju po 4 K, to mora odvjetnik toliko odgoda izhoditi, da dobije ono, što je pošteno zaslužio alegatom. Naravno da i onaj odvjetnik, koji je na pamet diktovao „alegat", koji ne vriedi ni 10 K na isti način umnaža troškove odgodama, a stranke stradaju. Toga u Austriji nema. Tamo se posao primjereno nagradjuje, te se stranci za jedno uspješno ročište dopituje i 100 K, a i više, ali zato mora stranka, koja dade povoda odgodi, protustranci naknaditi trošak bez prava na naknadu, ako uspije parnicom (§ 142. Cpo. 44 grpp.).

5. Povrata u stanje prijašnje, dozvoljava se kod nas svaki put, pa ako ju uzkrati prvi sud, sigurno će se smilovati koji viši sud. A ipak je i to samo sredstvo, da se razprava zavlači i da se izrečene ogluhe ne uzmu tragično.

U praksi se našoj blagi propisi §-a 354. i sliedećih grpp. najblaže vrše a § 359. grpp. ne uporabljuje se nikada. § 146. Cpo. imade znatno strožiji propis o tome, kada se povrata dozvoliti može, a sudovi vrše taj propis vrlo strogo. Ja sam dosta slučajeva u Austriji vidio, gdje je protustranka pristala na povratu ili gdje je protustranka priznala činjenice, koje je molitelj povrate u podkrepu svojega zahtjeva naveo, nu sud je uzkratio povratu, jer se nije osvjedočio, da je stranka nepredvidivim ili neuklonivim dogodjajem spriečena bila. Tu nije hasnilo naricanje ni utok, jer se viši sudovi takodjer samo zakona drže, imajući pred očima, da je nužno razkrstiti se sa šlendrijanstvom, koje je krivo, neuspjehu staroga postupnika.

6. §§ 319. i 320. grpp. ograničuje broj objestnih pravnih ljekova u vrlo neznatnom broju slučajeva, nu i tu je praksa izigrala namisao zakonodavčevu, jerbo se i u slučajevima §§ 319. i 320. grpp. nekažnjeno podnašaju ništovne žaobe. Zloporaba pravnih ljekova kažnjiva je doduše po § 352. grpp. nu tom se ustanovom tako riedko služe sudovi, da se stranke nimalo ne boje poslužiti se posebnim utokom protiv svake incidentne odredbe suda, te tako zavlačiti postupak. U Austriji je vrlo velik broj slučajeva, gdje nema pravnoga lieka, a još je veći broj slučajeva, kada nije dopušten zaseban pravni liek. Nedopuštene pravne liekove odbija prvi sud ureda radi, a objestno uloženi utoci se strogo kazne.

7. Vanredno dugom trajanju parnica krivo je i to, što se kod nas velik broj osuda po višim sudovima ukida radi toga, jer razprava nije podpuna. Od 4940 osuda, što je godine 1906. povodom pravnoga lieka došlo k banskomu stolu, ukinuto je 1744, a stol sedmorice ukinuo je još dalnjih 163 tako, da je 1907 osudom dovršenih parnica (dakle 38·5%), valjalo ponovno razpravljati. Takove su parnice radi volumena spisa, radi starosti i što su obično krivim smjerom pošle, odiozne strankama, a i sudcima, svatko ih riva od sebe, pa znadu često liepu starost doživiti, osobito, ako se u istoj parnici po više puta osuda ukine. Toga po austrijskom postupniku nema. Osuda, a i postupak može se ukinuti radi ništine ili radi toga, što je prvosudna razprava nepod-

Digitized by Google

puna, nu redovito će u takovu slučaju viši sud nepodpunu razpravu sam nadopuniti i na temelju nadopunjene razprave osudu izreći (§ 496. Cpo.). Ces. kr. viši zemaljski sud u Gradcu je godine 1905. povodom 269 priziva ukinuo 20 osuda, a sudbeni stol u Gradcu je godine 1905. povodom 295 priziva ukinuo 30, a godine 1906. od 346 osuda ukinuo 46 poradi ništine i nepodpunosti prvomolbene razprave. Godine 1905. je u 50 slučajeva, a godine 1906. u 81 slučaju sam nadopunio dokaz, prije nego je u samoj stvari sudio. Svi sudbeni stolovi područja ces. kr. višega zem. suda u Gradcu jesu godine 1905. povodom 1074 priziva ukinuli samo 107 osuda, a u 104 slučaja naredili su nadopunu dokaza i sami sudili.

8. Razprave kod nas u obće nema, stranke ne prisustvuju istodobno ročištu, jer se redovito udaljuje ona stranka, koja nije „na redu". Uslied toga su zapisnici o „razpravi" u ustmenom postupku nepotrebno dugački, puni su opetovanja istih tvrdnja i poreka, a pošto se ti zapisnici često kroz više godina nastavljaju, zaborave stranke, što su prije tvrdile i tako nastanu protuslovlja, u kojima se sudac, a i protustranka jedva može snaći. Zastupnici stranaka prelaze šutke preko onoga, što je za njih nepovoljno, poriču protiv boljega znanja notorne činjenice, te sudac ne može zadobiti prave slike o predmetu prepora, koji ima prosuditi. Naredi li sudac nadopunjenje, opet će se zastupnik stranke igrati skrivača, a samo energičnu sudcu uspjeti će saznati ono, što mu je potrebno znati. Tu ne čini razlike, da li sudac diktira zapisnik, kako to nalaže § 46. grpp. ili sama stranka, kako to redovito biva, jerbo u svakom slučaju dolazi u zapisnik što stranka želi, pošto sudac ne vodi razpravu, već stranka, koja može sudca, kada diktuje zapisnik po volji mučiti, zahtjevajuć, da se uvrsti u zapisnik, što nije nimalo važno, ako li to sudac uzkrati, zahtjevajuć da se uvrsti uzkrata u zapisnik.

§§ 30., 46. grpp. i § 190., 193. poslovnog reda nisu doduše to imali na umu, jer razpravu imade v o d i t i sudac, koji imade i zapisnik sastavljati, nu praksa je, kako sam gore opisao, i nikako drugačije!

U Austriji se nakon razprave ili odlomka razprave sačinja zapisnik, koji predsjedatelj diktuje perovodji. Zapisnici u Austriji nisu baš uvjek uzorni, ali nisu nakazni kao naši. Osim procesualnih djela, koja se imadu zapisnikom ustanoviti; dolazi u zapisnik i ono, što stvarna stranke navedu i ponudjena dokazala. Ako je to jur u podnescima (tužbi, odgovoru, pripremnom pismu, prizivu itd.) navedeno, tada se to ne smije u zapisniku opetovati, već se u zapisnik meće samo ono, u čemu se navodi stranaka razlikuju od navoda u tim podnescima sadržanih i što stranke nova navedu, odnosno predlažu. Nu ni to se ne uvrštava u zapisnik poput „alegata", jer § 210. Cpo. zabranjuje u zapisniku navesti, što je jedan rekao, onda što je drugi rekao, već se uvrštava samo p o s l j e d a k r a z p r a v e u preglednoj formi (t. zv. Resumé-Protokoll § 211. Cpo., vidi slično § 48., točka 3. ugarskoga zakonskoga članka XVIII.

Digitized by Google

ex 1893.). Tek nakon svršena zapisnika mogu stranke upozoriti sud na točke, u kojima zapisnik ne odgovara sadržaju razprave, te će sud izpravke, koje usvoji, na koncu razpravnoga zapisnika upisati. Ako li ne pristane na izpravak, mogu stranke svoju ogradbu (protimbu = Widerspruch § 212. Cpo.) u zapisnik dati, a odvjetnikom može sud naložiti, da ju u kratko napišu.

Ja sam dosta velikomu broju razprava prisustvovao, ali nisam opazio, da bi stranka zapisniku prigovorila.

Isto valja i o surogatima zapisnika: za presudni učin (Urtheilsthatbestand § 420., 421., 445.), za dokazni zaključak (Beweisbeschluss § 444.), jer se i tu riedko zbiva, da bi se tko ogradio (protivio) sadržaju njihovu.

Pravnička razlaganja, te razmatranja o činjenicama i dokazima izključeni su iz zapisnika, kao i iz svih podnesaka, o kojima se ustmeno razpravljati imade, tako da su takova jedino u utoku, previdu i nekim molbama dopustiva (vidi i § 492. Cpo.).

Takova razlaganja spadaju na ustmenu razpravu, ali se ne bilježe.

9. Po gradjanskom parbenom postupniku jest parnica jedna cjelina, koja se imade jednom osudom nagodom itd. riešavati. Naš postupnik i poslovni red ne predvidjaju slučaj, da se u jednoj parnici izreknu dvie osude, ili osuda i nagoda. Ta u takovu slučaju ne bi se na koncu godine slagao izkaz parnica, ne bi se slagala rubrika 1—3 sa rubrikama 4 do 10 glavnoga poslovnoga izkaza! Isto tako u maličnom postupku rubrika 17—18 sa rubrikom 19 do 23, a u smetanju posjeda rubrike 26—27 sa rubrikama 28—32. Radi toga mora tužitelj čekati više godina, dok se parnica sasvim ne svrši, makar da je od više tuženika jedan priznao u cielosti tužbeni zahtjev ili makar da je tuženik priznao od utuženih 1000 kruna 999 kruna, ali ne priznaje jednu krunu. Ima doduše i tu pomoći, tužitelj može sniziti tužbeni zahtjev i odreći se priepornoga diela tražbine, nu u takovu slučaju je moguć preboj parbenih troškova, koji je kod nas i onako odviše obljubljen, pa tužitelj skupo dolazi do oživotvorenja onoga, što mu i tuženi priznaje, ali ne daje.

Austrijski postupnik omogućuje, da se u istoj parnici sklopi po više nagoda ili izreče više osuda, jer se u izkazima rubrike i onako ne trebaju slagati te time omogućuje, da se dozreli dielovi parnice rieše, a razprava nastavlja samo o prepornom dielu utuženoga zahtjevanja. On omogućuje, da se jedan suparničar osudi ili nagodi, omogućuje da se o jednomu dielu utuženoga zahtjeva izreče osuda ili sklopi nagoda (djelomična osuda Theilurtheil § 391. Cpo.), omogućuje da se samo o temelju, na kojemu se tužbeni zahtjev osniva predhodno izreče medjuosuda (Zwischenurtheil § 393. Cpo.).

10. § 31. gradjanskog parbenog postupnika propisuje doduše, da oni koji su zapriečeni važnim razlozima, ter ne mogu doći pred sud glavom, mogu stvar razpravljati po punomoćnicima, koji nisu odvjetnici. § 30. grpp. omogućuje sudcu, da sa strankom neposredno razpravlja. Ove

Digitized by Google

vrlo shodne ustanove samo su na papiru, jer niti se u prvomu slučaju izpituje, zašto stranka nije glavom k sudu došla, već po punomoćniku, niti se uzima ozbiljno, ako stranka osobno pozvana, nije osobno pristupila.

U Austriji se obično stranka osobno poziva na razpravu i onda, ako ima odvjetnika, a i odvjetnik nastoji, da stranka bude na razpravi. Odvjetnik ostaje pomoćnikom i savjetnikom stranke, ali prisutnost stranke omogućuje, da ne treba radi nestašice upute odgode moliti. Vrlo često provadja se dokaz preslušanjem stranke, pa je i za to potrebno, da stranka lično pribiva razpravi, ne samo radi toga, da se uzmogne odma preslušavati, no i stoga, da ju sud uzmogne lično upoznati i svoj zaključak utemeljiti. Sud uzima osobni poziv vrlo ozbiljno, te se mora vjerojatnim prikazati važan razlog, s kojega stranka nije mogla pristupiti. Nu ako kraj svega toga bude potrebno razpravu odgoditi, platiti će stranka protustranci trošak odgode, koji je prouzrokovala, a ti troškovi nisu neznatni, jer se tamo ročišta riedko odgadjaju, ali zato primjereno nagradjuju.

11. Naš pismeni postupak u toliko je bolji, jerbo imade prekluziju, dočim naš ustmeni postupak može kraj malo nastojanja do vječnosti trajati. Tuženik imade doduše sve svoje prigovore i dokazna sredstva prinieti u odgovoru, §12.grpp. a tužitelj sve što smjera na oprovrgnuće odgovora, u protuodgovoru (§17. grpp.). I tužba ima biti tako udešena, a popraviti ju dopušteno je samo, dok nije dan odgovor (§ 10. grpp.). Postupnik ne odredjuje štetne posljedice, ako se tužba, odgovor, protuodgovor ne udesi prema ovomu propisu, usuprot dopušta, da stranka prinese naknadno ona dokazna sredstva, koja je po b l u d n j i propustila, dokle god se razprava ne svrši. — Nu sud može i nakon zaglavljene razprave odrediti, da se nedostatci prije rešitbe poprave, — sve ako i nisu tek po bludnji propušteni!

Ovi onako neopredieljeni propisi uporabljuju se kod nas još slobodnije, nego ih i sam zakon propisuje, te su u prvom redu krivi, da su naše parnice pravo ruglo, jer niti se nastoji, da tužba odgovara propisima §-a 10. grpp. niti se pazi, da odgovor i protuodgovor odgovara zakonskim propisima, niti se pita, da li je stranka po bludnji propustila u pravo vrieme privesti dokazna sredstva, već se lakomišljeno pune zapisnici, a redovito istom u zaključnici, a još češće tekar nakon usklade počima tužitelj na poziv suda obrazlagati temelj svoje tužbe, a na višekratne pozive suda predlažu stranke dokaze za svoje tvrdnje. Često i viši sudovi dolaze u položaj, da moraju osudu radi nedostatne razprave ukinuti i odrediti nadopunjenje a ne riedko i izpravak (pravije preinačenje) tužbe, pa onda počima razprava od kraja. Komu je stalo, da zavlači parnicu, treba samo nejasno ili nepodpuno odgovarati na navode protivnikove i siguran je, da će se razprava zavući u bezkrajnost.

To u Austriji nije moguće, jer to prieči ne samo propis §-a 44. Cpo. po kojemu je stranka dužna nadoknaditi parnične troškove prouzročene tim, ako

Digitized by Google

pravodobno ne navede okolnosti, nego i vlast (suverenitet) sudca, da ureda radi ili na predlog odkloni one nove navode i dokazala, što ih stranka iznese očitom nakanom, da parnicu zategne (prispodobi § 179., 181., 263., 275., 278. itd. Cpo. i § 33. ug. sumarnoga postupka, kod kojega to valja samo za prvosudnu razpravu), dočim su po § 482. ö. Cpo. izključene novote u prizivnom postupku. Austrijska se praksa tih propisa strogo drži, pa i to znatno pridonaša tomu, da postupak tako gladko i brzo teče.

12. Mandatni postupak imade svrhu, da omogući brže utjerivanje izpravama dokazanih tražbina. Na uložene prigovore povadja se ipak t. zv. ustmeni (redoviti) postupak i onda, ako se utužuje tražbina izpod 200 K, gdje bi se ona brže, a i znatno manjim troškom dala oživotvoriti po maličnom postupku.

U Austriji se i na prigovore protiv plat. zapovjedi povadja mališni postupak, ako inače za to ima uvjeta.

13. Izlučne parnice, kojih smo na žalost imali godine 1906. 2083, vode se na dugo i široko po „ustmenom" postupku, dočim se u Austriji vode po maličnom, ako vriednost izlučenoga predmeta ne nadilazi 100 K. Kada bi se te parnice i kod nas vodile jednostavnijim postupkom, bila bi to prava blagodat. Isto valja i za uporabne parnice, koje su vanredno hitne naravi, ali se kod nas po trim molbama povlače.

14. Nipošto nije potrebno, da se postupak u smetanju posjeda tako znatno razlikuje od postupka maličnoga. To naročito vrijedi za pravne ljekove s kojima se sasma drugačije postupa u maličnim stvarima a opet drugačije kod smetanja. Zato je potrebno, da se postupak taj ujednoliči. Nepravedno je da neke malične stvari do 200 K u posljednjoj molbi sudi inokosan sudac a nekoje banski stol u vieću od 5 sudaca, dočim smetanja posjeda (koja znadu biti vanredno važna, osobito kod nas) rešava sudbeni stol u vieću od tri sudca. Toga nesuglasja nema u Austriji ni u Njemačkoj, u Ugarskoj u Bosni.

15. Povrata u stanje prijašnje krivnjom pravdopravnika služi kod nas da se protegne parnica onda, kada je već u svim trim molbama izgubljena i kada već nema drugoga sredstva. Ova je povrata praksom izgubila prvobitni svoj značaj, po kojem je ta povrata uperena i protiv odvjetnika koji je pometnjom (§ 360. grpp.) propustio navesti ili zaniekati okolnosti čina i prinesti dokazala, te po kojemu je odvjetnik kažnjiv (§ 364. grpp.) za nemarnost. Taj se § 364. grpp. skoro nikada ne uporabljuje, te su mi poznati slučajevi, gdje je stranka, koja je izgubila parnicu, po istom odvjetniku, čijom krivnjom je parnicu navodno izgubila, zamolila povratu s krivnje odvjetnikove.

Ne manje se zlorabi i povrata u stanje prijašnje sbog našastih novih dokazala (§ 366. grpp.).

Digitized by Google

Austrijski postupnik ne poznaje povratu u stanje prijašnje s krivnje odvjetnikove. Odvjetnik je punomoćnik stranke, te djela njegova vriede prema trećemu, kao da ih je stranka sama poduzela (§ 1017. ogz.). Odnosi odvjetnika prama punovlastitelju njegovu ne tiču se protivne stranke.

I povrata radi našastih novih činjenica i dokazala (obnovn tužba) ograničena je po austrijskom postupniku (§ 530., 531. Cpo.) na nužni minimum a ni u praksi se ne dopušta, da obnovna tužba bude sredstvo neopravdanoga šikaniranja protivne stranke.

16. Propisi o parbenim troškovima po gradj. parbenom postupniku vanredno su blagi, a ostavljaju sudcu slobodne ruke. Nu praksa naša upravo zlorabi tu slobodu, a uzima si slobode i ondje, gdje ju zakon ne daje sudu. Parbeni se troškovi na pr. prebijaju, kada se stranka nije ogriešila o propise *a* do *d* §-a 573. grpp., a i onda, ako stranka imade koju sudbenu presudu za sebe, čime se krivo uporabljuju propisi §§ 573. i 577. grpp. U 28-godišnjoj praksi nisam doživio, da bi se upotrebio § 588. grpp., premda je bilo dosta povoda tomu. Tako dobri propisi grpp. ostaju na papiru.

Posljedica toga je, da svatko može riskirati parnicu, jer tim može zavlačiti platež svojega duga, a napokon će vjerojatno izposlovati preboj troškova. U Austriji toga nema, jerbo nadvladana stranka imade svagda naknaditi protivnoj stranci troškove potrebne i cielishodne (§ 41. Cpo.), a riedke i točno su odredjene iznimke od toga pravila, pa se sudovi toga i drže.

17. Iznos troškova ustanovljuje se kod nas bez obzira na propis §-a 585. grpp. 27. odvj. reda. Ako je rad ma kako težak, naporan i strukovno dotjeran ne nagradjuje se bolje od izhitrenoga, pa se uslobodjujem upozoriti na ono stereotipno dopitivanje 7 K za protuizvedenje na izvanredni previd. Upravo radi toga pala je kvaliteta odvjetničkoga rada, te danas redovito ne vode parnice odvjetnici, već perovodje, koji su tek jučer školu svršili, te bez upute i bez potrebita znanja diktuju u zapisnik, da je grozota.

Toga u Austriji nema, jer se ozbiljan rad obilno nagradjuje, da su tamo odvjetnici zadovoljni. §§ 49., 51. Cpo. a i drugi prieče, da stranka suvišne poslove učini ili prouzroči ukinuće parnice, a 31. Cpo. propisuje tko može odvjetnika valjano zamjenjivati.

Nedostataka dalo bi se još sila nabrojiti, ali bi se time ova razprava odviše otegla. Nije li n. pr. žalostno, ako je nešto bjelodano dokazano dapače notorno, ali fali formalni dokaz, da sudac ne smije to uvažiti (§ 294. grpp.). Nije li smiešno, da sudac ne može sam odlučiti svojima očima, da li je nešto crno ili bielo, već treba za to vještake (§ 204. grpp.), jer postupnik ne pozna očevida bez vještaka! Sudac mora za stanovite očevide uzimati gruntovničare za vještake, makar sam više razumije o gruntovnom pravu od gruntovničara.

Digitized by Google

Napokon iztaknuti je nepravedno razdieljenje posala kod naših sudova, čime se mnogima omogućuje, da ništa ne rade, dočim se radi toga drugi preobterećuju. Kod kotarskih sudova sva je odgovornost na kotarskom sudcu, koji odgovara i za sadržaj riešenja pristava. Savjestno izpitivati rad pristava ne može, ako će sam svoje poslove riešavati. Ako je dakle sudac još tako marljiv, a pristav lien, bit će sudac pokudjen radi zaostataka. Ako li je sudac lien, a pristav marliiv, te posao u redu svršen, bit će pohvaljen sudac, a ne pristav.

Tomu je doskočeno austrijskim poslovnim redom, jerbo je svaki sudac (pristav) odgovoran za njemu dodieljeni posao. Razdioba posala za iduću godinu šalje se na koncu svake godine putem predsjedničtva sudbenog stola predsjedničtvu višega suda, koje ga odobrava, uvjeriv se o pravednoj razdiobi istih. Za kvalitet rada, kao i za red u odjelu suda odgovara svaki samostalni sudac (dakle i pristav) sam. Sudac nadzire doduše poslovanje pristava, ukloniti će opažene mane ili ih prijaviti višoj oblasti, ali odgovara samo za nedovoljno nadziranje pristava, ne pako za nemarnost njegovu.

Time se mladji sudci bodre na rad, priučavaju se samostalnomu sudovanju a i manipulaciji, za koju oni takodjer odgovaraju.

I ovo je jedan razlog, što u Austriji poslovi teku, dočim kod nas ima zaostataka, za koje nitko ne zna, nitko ne odgovara, jerbo je težko krivca naći. (Nastavit će se.)

Reforme u općem gradjanskom zakoniku.

Priobćuje c. k. sudski savjetnik **M. Obuljen.**

Svi slojevi pučanstva osjećaju neprestano kako je naš gradjanski zakonik od god. 1811. ostario pa se već dugo zanimani krugovi: učenjaci, upravitelji pravosudja, razne pravničke udruge i t. d. bave ovim veoma važnim pitanjem o reformi. U Beču se 1904. osnovala zvanična komisija, u kojoj sjede učenjaci svjetskog glasa a na čelu im Josef Unger. I u Zagrebu se istim marom bave najbolje sile naših pravnika oko jednakog pitanja a dobro bi bilo, da se u isto doba zaključe proučavanja i provedu reforme, eda hrvatski gradjani s jedne i s druge strane Velebita budu i dalje imali zajednički i jednak gradjanski zakonik — ovaj t e m e l j gradjanskoga života.

S toga kao član hrvatskog pravničkoga družtva, dok pomnjivo i rado pratim što naši domaći učenjaci u našem družtvu na tom polju rade, jednaku dužnost vršim prateći i ono što se u Beču na istom polju dogadja. Za to ono, što se ovo dana u Austriji u ovom pravcu konkretna provadja, želim saobćiti u krugu našega družtva.

Pred Božić 1907. austrijski je ministar pravosudja podastro, dijelom u zastupničkoj a dijelom u gospodskoj kući carevinskog vieća nekoliko

Digitized by Google

veoma zamašnih zakonskih osnova, od kojih neke uprav reformiraju u važnim tačkama naš gradjanski zakonik. Političke novine popratile su jako povoljno ove zakonske osnove ; iz odnosnih se saobćenja vidi, kako nesretne političke i parlamentarne prilike priječe, da se djelo u jedan put izvrši, — da se izda naime novi cjelokupni zakonik. I zapreke moraju doista biti ogromne, pače neprebrdive, kad ministar dr. K l e i n, svojom bezprimjernom energijom neće da pokuša, da prikaže na ustavno razpravljanje drugo stalno monumentalno djelo, dočim je baš nazad 10 godina preobrazio austrijsku sudsku upravu podpunom reformom sudskog ustrojstva te gradjanskog i ovršnog postupka. Ali prijeka nužda sili i pravosudnu upravu, da pospješi uredjenje barem onih odnosa, koji zasjecaju u s v e slojeve pučanstva. Pravosudna se je uprava u Austriji s toga bez obzira na rad gore spomenute komisije, na svoju ruku latila posla te sastavila zakonske osnove i baš jednu o uredjenju skrbništva ili z a p r j e t e a drugu o promjeni i popunjenju nekih odredaba općeg gradjanskoga zakona. Uredovno vladino saobćenje[1] kaže, da radnje komisije za reformu ne napredaju onako, kako bi ista komisija htjela, da je s toga vlada, eda potrebitu reviziju pospješi, sakupila ona pitanja, koja se što brže moraju da riješe a koja se s druge strane lako dadu na obće zadovoljstvo riješiti. Vlada je dala pregledati od komisije svoje osnove, koje je popravljene i popunjene prikazala na ustavno razpravljanje. O v e n o v e l l e v l a d a n e s m a t r a r e v i z i j o m z a k o n i k a, već samo kao obrok ogromnoga djela, koje i s t o m počimlje da se oživotvara a vlada hoće, da pospješi.

Ovdje će biti govora o **zaprjeti**:

I. Obćenito.

U zastupničkoj kući pod br. 687 priloga stenografskog zapisnika XVIII. zasjedanja prikazata je ova zakonska osnova: „G e s e t z v o m . . . . . ü b e r d i e E n t m ü n d i g u n g". — U austrijskom gradjanskom zakoniku do sada nije bilo ovog izraza: „Entmündigung". — U četvrtom poglavlju našega zakonika bilo je naime do sada govora 1. o štitništvu (tutorstvu, Vormundschaft) i 2. o skrbništvu (kurateli, starateljstvu, Kuratel).

Izraz „Entmündigung" rabi n o v i njemački gradjanski zakonik[2] a odgovara pojmu skrbništva. Na naš jezik težko je prevesti ovaj, recimo, novi pravni izraz. Talijanci rabe za ovaj izraz riječ „interdizione" a za „entmündigt" — „interdetto" od „interdire". Francuzi rabe „interdiction" ; — sve naprama izrazu iz rimskoga prava: „interdici"[3]. U Šeringerovu rječ-

[1] „Wiener-Zeitung" 1907. br. 297.

[2] § 114.

[3] Cic. d e s e n., 7: „Nostro more male rem gerentibus patriis bonis i n t e r d i c i solet".

Digitized by Google

niku za tudje izraze[4] preveden je ovaj izraz ovako: „lišavanje gradjanskih prava, stavljanje pod skrbništvo". U c r n o g o r s k o m opštem imovinskom zakoniku za „E n t m ü n d i g u n g" ima izraz **zaprjeta** i baš se u čl. 657. govori: „Stavljanje takovog nemoćnika pod starateljstvo donosi mu zaprjetu t. j. zabranu svakog razpolaganja" i t. d. — Talijanski prevodilac[5] novog njemačkog gradjanskog zakonika rabi za „Entmündigung" izraz „interdizione" a isto je tako prevedena i „zaprjeta" na talijanski[6] iz crnogorskog zakonika.

Obzirom, da je crnogorski zakonik bio sastavljen od poznatog učenjaka dra. B. prof. Bogišića a da je ovaj udario pravi temelj našoj pravnoj terminologiji — to ću rabiti u ovoj radnji za „E n t m ü n d i g u n g" — „i n t e r d i z i o n e" — izraz: **zaprjeta** i to tim više, što i po rječniku Ivekovića-Broza „zaprijetiti" znači takodjer: „interdico".[7]

Razni dogadjaji iz zadnjih vremena, zahtjevi štampe, neprestane interpelacije na vladu te i česte pospješnice humanitarnih zavoda, osobito sa strane liječnika, dovele su vladu do zaključka, da uredi napram modernim zahtjevima propise o skrbništvu za mahnite i lude, a da tom istom prigodom preduzme mjere protiv navadnom pijanstvu i razsipstvu.

Sad mi po § 269. o. gr. z. znamo, da licima, koja ne mogu sama da se staraju za svoje posle i ne mogu sama da zaštite svoja prava, mora sud da postavi, ako ova lica ne stoje pod otčinskom ili štitničkom vlasti, skrbnika, (kuratora) i to svakako za ona lica, koja sud proglasi, da su mahnita ili luda, te da su razsipnici (razmetnici, razpikuće).

Svi odnosni stari propisi jesu sasvim kratki, a očito tako površni i ostarjeli, da su počele stcga tekom vremena i zloporabe, pa su učestale i tužbe. Nije bilo tačno označeno ni za što, ni kako se baš ima jedno lice postaviti pod skrbništvo. Osobito postupak bijaše manjkav, dočim tužbe o lakoumnim zatvaranjima ljudi u ludnice učestaše. Sad sbilja nije težko strpat čovjeka u „n e k e z a v o d e", pa ih tu i „z a b o r a v i t i". Sudska praksa stvorila je sama po sebi nekakav postupak, ali ovaj nije jednolik, a fali mu zakonski tvrdi temelj i pravna podloga.

Po tom je cilj osnove, da uredi materijalno i formalno ovo pitanje.

---

[4] Hartman 1906. Zagreb.

[5] Avv. Ludovico Eusebio — codice civile dell' impero germanico, Torino, 1897., Unione tip. edit. torinese.

[6] Martecchini, codice civile del principato di Montenegro. Spljet, Narodna tiskara, 1900.

[7] Svakako i ovom prigodom pri proučavanju ove nove, moderne zakonske osnove osjetio sam, kako je za nas izvanredno otežćan svaki i najmanji rad, kad nam terminologija nije uredjena. Potežkoće su neprestane a danguba prevelika listajući razne zakone, prevode, riječnike, obstojeće sasvim netočne i nepodpune terminologije i „scripta" naših zagrebačkih profesora.

Digitized by Google

II. Vrsti zaprjete.

Osnova razlikuje dvije vrsti zaprjete to i baš podpunu (volle Entmündung) i ograničenu zaprjetu (beschränkte Ent.). Pod podpunu zaprjetu idu ona lica, koja su tako duševno bolestna ili im je um tako oslabio, da nijesu u stanju, da se sama staraju za svoje posle; po tom može i jedan maloljetnik, koji ima otca ili štitnika, biti postavljen pod podpunu zaprjetu. Podpuna zaprjeta odgovara po tom pojmu današnjeg postavljanja pod skrbništvo mahnitaca i ludih (§ 273. o. gr. z.).

Ima pak slučajeva, da neki punoljetnici nijesu baš sasvim nesposobni, da se bave svojim poslima, ali im je radi duševne bolesti ili slabosti uma potreba, da im kogod pomogne pri redovitom vodjenju tih posala; po tom je takovim licima ograničena djelatna sposobnost, pak je potreba, da se pozvana vlast i za njih pobrine t. j. da ih sud postavi pod ograničenu zaprjetu. Ovo se zadnje može, po osnovi dogoditi takodjer onim licima: 1. koja usljed razsipnosti vode sebe ili vlastitu obitelj do pogibelji, da se strovale u nevolju; 2. koja običajno zloporabe alkohol (pijanstvo) ili ine živčane otrovi, pa vode takodjer sebe ili vlastitu obitelj do pogibelji, da se strovale u nevolju ili su postali pogibeljni za iskrnjega ili im je potreba, da ih kogod pomogne pri redovitom vodjenju svojih posala.

Ovakove dvije vrsti zaprjete — t. j. podpunu i ograničenu — pozna veli osnova, francuski zakon odavna, kao što ih pozna i engleski, talijanski, pa i novi njemački zakon. Ali ću ovdje spomenuti, da i Bogišićev crnogorski zakonik od god. 1888. u člancima 657., 658., razlikuje takodjer dvije vrsti zaprjete i baš podpunu i nepodpunu i to prama jakosti bolesti uma; u Crnojgori naime stavljanje nemoćnika pod starateljstvo donosi mu samo onda podpunu zaprjetu, ako je nemoć vrlo težka, te se ni pomisliti ne može, da bi nemoćnik išta razumna u svojim poslima uraditi mogao; ako nemoć nije tako težka, tad nemoćnik stavljeni pod starateljstvo dolazi tek pod manju, nepodpunu zaprjetu.

Nije moguće nabrojiti vrsti ili stupnjeve duševnih bolesti, te prema ovim, kako bi najzgodnije bilo, stvoriti granicu za podpunu i ograničenu zaprjetu jer psyhiatrija nije još usavršena znanost, a vrlo često nije ni lako, da se ustanovi diagnosa.

Svakako izvidima je lakše ustanoviti, je li djelatna sposobnost[8] dotičnog bolestnika podpuno nestala ili je samo oslabila, te će od toga zavisiti izreka sudčeva.

---

[8] Handlungsfähigkeit; capacitá di agire; u crnogorskom zakoniku čl. 788: svojevlast; djelatna sposobnost vidi: „Mjesečnik" XV. 436; XXI. 473.

Digitized by Google

Po tom ono, što osnova hoće da ustanovi za „volle Entmündigung", odgovara, kako vidjesmo, sadašnjem propisu § 273. o. gr. z. o skrbništvu za mahnite i lude, a smjet će to sud proglasiti samo kad se radi o takovoj duševnoj bolesti ili slabosti uma, da dotičnom licu sbilja fali sasvim djelatna sposobnost. S toga u stanovitom slučaju može i jedan maloljetnik podpasti pod podpunu zaprjetu, a nikad pako pod ograničenu, pošto je njegova djelatna sposobnost usljed maloljetnosti i tako ograničena.

Osnova dalje jednostavnije ustanovljuje, kako je bilo rečeno, pojam razsipnika (razmetnika ili razpikuće), dočim sadašnja oznaka (nepromišljenog razsipa ili pad u nevolju usljed dugova učinjenih iz objesti ili pod težkim uvjetima) nije odgovarala občenitom pojmu razsipnosti i onim oblicima, koji se žalibože često opažaju, a ne mogu se pod § 272. o. gr. z. skučiti.

Da je bila potreba providiti i za ona lica, koja su odana pijanstvu i uživanju živčanih otrovi (Morphium, Aether, Opium, Kokain itd.), to se u svagdanjoj praksi i životu osjećalo i tražilo. Ovo su na posljedku takodjer bolesti, usljed kojih u dotičniku oslabi pamet, a smanji se njegova odgovornost i djelatna sposobnost, dočim se s toga povećava pogibelj za njega istoga i za družtvo. Osnova je pak u prvom redu providila za one slučajeve navodnog pijanstva ili uživanja živčanih otrovi, kad prieti pogibelj, da dotično lice ili njegova obitelj pade u nevolju, pak su po tom smanjene potežkoće, koje bi inače nastale, kad bi se imalo pod zaprjetu za pijanstvo postaviti svako lice jedino i samo s razloga, što je navadno odano vinu.

Praksa nas pak uči, da je namjera osnove u ovom pogledu izvrstna, jer žalibože često i u našim krajevima, vidimo kako ljudi i obitelji propadaju, dočim su dotični pijanci sbilja izgubili znatno od djelatne sposobnosti ili svojevlasti, pak će im nova sudska odredba dobro doći u pomoć.

U Njemačkoj odnosna slična zakonska odredba odgovara vrlo dobro svrsi.

Naravno ovim nije riešeno pitanje, što se još ima poduzeti za suzbijanje pijanstva, jer odnosne mjere niti ne podpadaju u gradjanski zakonik.

III. Posljedice zaprjete.

Lice, koje je pod podpunom zaprjetom, jednako je, po osnovi, što se njegove djelatne i pravne sposobnosti tiče, djetetu, koje nije navršilo sedmu godinu; u ovom slučaju bit će mu odredjen skrbnik (Kurator), da mu čuva osobu i imanje; skrbnik će imati dužnost i prava kao štitnik.

Lica pak pod ograničenom zaprjetom jednaka su jednom doraslom maloljetniku, a dobivaju jednog sta-

Digitized by Google

ratelja[9]. U ovom slučaju oni, koji su umobolni, ne će se moći ni vjenčati. Propisi §§ 176., 191., 591., 1308. do 1310. i 1494. o. gr. z. vriede za slučaje podpune i ograničene zaprjete.

Propisi §§ 176., 191., 568., 1210. o. gr. z. vriede za sve razsipnike i alkoholiste pod ograničenom zaprjetom.

Sud nije vezan na propise §§ 196.—198., 259., 281. o. gr. z., kad bira skrbnika ili staratelja, jer nije u ovim slučajevima, kao za štitništvo maloljetnika, nuždno da se uzdrži obiteljska veza; štitništvo je nešto naravna, svak to pojmi i predvidja, dočim je zaprjeta nešto izvanredna, te se za skrbnike i staratelje moraju zahtjevati i druga svojstva, a ne samo ona rodbinske sveze — osobito n. pr. strogost — pa i zato n. pr. bližnja rodbina ne će biti uviek najboljim skrbnikom. Sud će naravno moći i izmedju rodbine i svojte odabrati skrbnika ili staratelja, ali ga zakon na to neće vezati, dočim je veća i jedina potreba imati obzira na lice, koje treba zaštite.

Za upravu dobara vriedit će i unapried propisi općeg gradjanskog zakonika. Jedino su ograničene promjene u imovinskom stanju velikog zamašaja.

Zaprjeta počimlje netom odnosni sudski zaključak stane na snagu; tad valja zaključenu zaprjetu i javno proglasiti.

IV. Privremene odredbe.

Ove su odredbe vrlo važne osobito u koliko se odnose na pritvor gradjana u ludnice i slične zavode.

1. Glede lica zaklonjenih u ludnice i slične zavode.

Upravitelji ludnica i svih sličnih zavoda — bilo privatnih, bilo javnih — dužni su kroz 24 sata, da prijave sudu, u čijem se okružju ludnica ili zavod nalaze, svaki put kad prime koje lice, u koliko se ovo ne bude prijavilo samo po sebi na liečenje, da ga prime u zavod. Nego će se morat kroz 24 sata prijaviti sudu primitak i sad spomenutih, svojevoljno pridošlih lica, netom ovim bude ograničena sloboda kretanja ili obćenja sa izvanjskim svietom.

Ako ove prijave ne budu prikazate na vrieme ili ne budu u obće učinjene, tad će sud kazniti onoga, koji je dužan bio da prijavu učini, kaznom sbog nereda od 10 do 1000 kruna. Privatnim zavodima može biti s ovoga razloga nakon opetovanih ovakovih prekršaja dignuta koncesija.

[9] Njemački je izraz u osnovi: Beistand, primljen takodjer iz novog zakonika za njemačko carstvo (§ 1687.); ovaj je izraz preveden talijanski: „assistente"; moglo bi se kod nas takodjer reći: pomoćnik, zagovaratelj. Možda je bolje rabiti izraz staratelj, kako zakonik crnogorski označuje skrbnika, pošto mi se čini, da je staratelj nešto manje, nego li skrbnik. Mi bismo tad imali tri naša izraza, koja bi odgovarala svrsi i duhu jezika: štitnik (Vormund), skrbnik (Kurator), staratelj (Beistand).

Digitized by Google

Cieli ovaj postupak vodi s ureda onaj kotarski sud, u čijem se kotaru nalazi dotična ludnica. Po tom je zapriečen svaki priepor o nadležnosti, pa će se ovaj privremeni postupak vršiti brže, kako je i potreba i propisano.

Kotarski je sud dužan, da redovito kroz tri sedmice, računajući od dana u kojem je dotično lice bilo zaklonjeno, stvori zaključak o tome, da li se zaklonjenika smije dalje držati u zavodu ili ga se ima odpustiti, ako se sudac uvjeri, da je zdrav.

Naravno sud ne će vršiti ovaj postupak u onim slučajevima, kad je kakav sud bilo kazneni, bilo gradjanski, odredio, da se koje lice smjesti u ludnicu.

Trajanje zaklona može sud i ograničiti do šest mjeseca ; kad mine ovaj rok, morat će se stvoriti novi zaključak. Svaka ko zaključak, da se zaklonjenik drži u zavodu gubi svoju snagu, kad prodje godina dana, a i kroz ovaj rok može sud što drugo odrediti. Kad minu odredjeni rokovi, treba iza novih izvida i pregleda stvoriti novi zaključak, u koliko sud nadležni za provedenje zaprjete ne izjavi, da se nemoćnika smije dalje držati zaklonjena. Po tom nije više moguće, da se koje lice „zaboravi" po zavodima za umobolne. Osobito može sud na predlog zanimanih stranaka u kojem mu drago času obaviti nove izvide i stvoriti novi zaključak. Ako bude predlog, da se zaklonjenika pusti, odbijen, tad sud može takodjer zaključiti, da se izvidi ne će drugi put voditi, prije nego li mine ustanovljeni rok. Tako će se zapriečiti predlozi, koje prikazuju kverulanti i njima slične osobe.

2. Privremeno skrbništvo.

Za lica, koja su bila zaklonjena u kakav zavod za umobolnike ili je upućen postupak zaprjete, može sud vrhu predloga, a i s ureda imenovati privremenog skrbnika na zaštitu interesa nemoćnika.

U obće ovaki privremeni skrbnik ima prava i dužnosti kao štitnik jednog maloljetnika, ali sud može djelokrug privremenog skrbnika ograničiti prama potrebi. Privremeni skrbnik bit će dignut netom svrši razlog za koji je bio postavljen.

Privremeno će skrbništvo biti odredjeno jedino u interesu onoga, kojemu je već ograničena djelatna sposobnost ili sloboda kretanja i obćenje s izvanjskim svietom. Ta je mjera sasvim provisorna, a vriedi u prvom redu, da bez oklievanja odkloni kakvu pogibelj od osobe ili od imanja odnosnog lica. S toga se u ovim slučajevima koliko oprezno, toliko brzo mora postupati, a nema nikakvog formalno propisanog postupka. Redovito se pak mora preslušati onaj, za koga se privremeni skrbnik ima da imenuje.

Digitized by Google

Pošto nije izključena mogućnost, da i imenovanje privremenog skrbnika bude već s početka u sebi neosnovano, osobito ako se razvidi i odluči, da n. pr. zaklonjenik, jer zdrav bude iz ludnice odpušten, to zakonska osnova, dok taj slučaj direktno ne spominje, odredjuje, da u tim slučajevima doduše vriede poslovi, koje je radi žurnosti izvršio privremeni skrbnik, ali da se isto tako ne smiju pobijati ni oni poslovi, koje je kroz to vrieme obavilo lice, proti kojem se postupalo, te mu se i postavio privremeni skrbnik.

V. Postupak po osnovi.

1. *Općenito.* U obće u koliko u osnovi nije što drugčije odredjeno, vriedit će propisi ustanovljeni u postupku za neparbene poslove[10].

U pogledu dokaznog postupka, (svjedoka, izprava, naličja, pregleda i sličnih) vriedit će propisi gradjanskog parbenog postupka ; ali je sud vlastan tekom postupka u s v i m slučajevima, da postupa s ureda i nije potreba, da stvara formalni dokazni zaključak. Po tom treba iztaknuti, da će „kroz cieli postupak prevladati o f i c i j e l n i p r i n c i p ; da se postupak ne će dieliti na stanovite formalne stadije, da će sud imati sasvim slobodne ruke i da će sud po sebi odrediti u obće detaljni red, kojim će u obće postupak teći.

2. *Nadležnost.* Za postavljanje p r i v r e m e n o g s k r b n i k a nadležan je onaj kotarski sud, koji ima provesti postupak zaprjete ; osim toga može ga postaviti i onaj kotarski sud, koji je pozvan, da odluči, da li se ima jednog zaklonjenika držati u ludnici. U slučaju žurnosti može i svaki drugi sud, pri kojem je u teku kakva parnica ili ovrha, da na zaštitu interesa zaklonjenika imenuje njemu privremenog skrbnika[11]. Svakako se ovaki zaključak mora prijaviti nadležnom sirotinjskom sudu, koji može i što drugčije odrediti.

Pitanje, da li se jedan zaklonjenik ima dalje držati u ludnici ili ga se ima odpustiti, riešavat će, kako smo vidjeli, jedino kotarski sud onog kotara u kojem se dotična ludnica nalazi.

P o s t u p a k z a p r j e t e ima da provede onaj kotarski sud, u čijem kotaru stalno boravi onaj, što ga se ima postaviti pod zaprjetu. Ako dotičnik nema stalnog boravišta u našoj zemlji, tad će biti nadležan onaj kotarski sud, u čijem je kotaru on zadnji put u našoj zemlji boravio. Ako se ne može ustanoviti ni ovo mjesto, tad će putem naredbe biti odredjen za taj postupak jedan kotarski sud u Beču. Svakako ovako nadležni sudovi mogu, dozvolom višeg zemaljskoga suda, ne zametnuti postupak zaprjete, a k o je naš državljanin u inozemstvu našao boravište ili se u inozemstvu nalazi i a k o je dostatno zanj u inozemstvu upućeno ili predloženo skrbništvo, za zaštitu njegovih prava i interesa.

[10] §§ 1.—19. carske povelje 9. kolovoza 1854. br. 208., l. d. z.

[11] Ad actum.

Digitized by Google

Za inostrance vriede osobiti propisi obzirom na medjunarodne ustanove; u ovom pogledu vriedi načelo, da se pitanje o zaprjeti inostranca prepušta vlastima one države, kojoj dotičnik pripada.

O nadležnosti u pogledu prigovora, oporbe i utoka bit će na odnosnim mjestima govora.

3. Načela postupka. Glavno je načelo postupka, da dotični sudac-pojedinac lično ne samo izvrši sve izvide, već da on glavom izpita i u svakoj prigodi dotično lice, koje se pod zaprjetu stavlja; a tako isto i onim slučajevima, kad se ima odlučiti, da li se zaklonjenik ima pustiti u ludnici.

Sudcu su u tu svrhu u svakom času otvorena vrata zavoda, gdje ima umobolnih; istomu će sudcu biti na razpoloženje svi potrebiti spisi; njegovom će pozivu morat da odgovaraju svjedoci, vještaci i druga lica za obaviesti.

Sudac mora da obavi na najiscrpljivi način izvide; pred njim će jedan ili dva liečnika pregledati dotičnika; ovim pregledom ravnati će sudac a on će odabrati liečnike. Pri izboru valja imati obzira na one liečnike, koji imaju teoretske i praktične izobrazbe u psychiatriji. Sudac može odrediti, da se pregled popuni, da se isti ponovi i po drugim liečnicima. Svakako pak mnienje vještaka ne veže sud.

Liečnici, koji su namješteni u zavodu, u kojem je dotično lice zaklonjeno ili koji su u redovitom poslovnom saobraćaju sa tim zavodom ili su u svojti sa takovim liečnicima, ne smiju se zvati za vještake.

4. Stranke; postupa se vrhu predloga a i s ureda. Lice glede kojeg se ima da stvori kakav zaključak o zaprjeti, može tekom cielog postupka, bez obzira na eventualnog privremenog skrbnika, da sudu imenuje svoje punomoćnike ili ina lica svojeg povjerenja, da ga zastupaju, da ga brane. Sva ova lica dužan je sud da isto tako kao i zakonite zastupatelje uvjek sasluša. Novi je ovo pravni pojam lica od povjerenja (Vertrauensmann), koje će u ovom postupku igrati znatnu ulogu, Lice od povjerenja ne potrebuje nikakve punomoći bilo što n. pr. jedan umobolnik ne može, da punomoć ni fizično, ni pravnički izda, bilo da je ne će da izda, jer se n. pr. boji da štogod podpiše. S toga osnova ne traži nikakve formalnosti za imenovanje lica od povjerenja, koje će pak imat po zakonu sva prava kao jedna stranka i to u podpunom obsegu.

U ovom postupku smije sud dozvoliti onomu protiv koga se postupa, siromaško pravo, služeći se pri tom odredbam gradjanskog parbenog postupnika.

Zaprjetu zbog duševne bolesti ili slabosti uma može sud izreći bilo s ureda, bilo vrhu predloga. Zaprjeta se zbog razsipništva i pijanstva smije zaključiti samo usljed predloga.

Digitized by Google

Ovakove predloge smije da prikaže — bilo pismeno ili ustmeno na zapisniku: 1. bračni drug, dok nijesu razdijeljeni; 2. svaki rodjak i svaki od svojte do 4. dotično 2. stepena; 3. za mahnitce i ludjake može takodjer u javnom interesu i kad je pogibelji postaviti slični predlog i državni odvjetnik.

Predlog proti razsipnicima i pijančinama može osim lica sad naznačenih pod 1.—2. postaviti takodjer glavar mjesta u kojem dotičnik stanuje ili kojemu pripada dotičnik, suviše i poglavica svakovrstnih javnih zavoda za podupiranje siromaha. Ako koji ovlašteni privatnik predlaže postupak zaprjete sbog duševne bolesti ili slabosti uma, to sud može zahtjevati, ako nema još kakva zaključka, da se dotično lice drži u ludnici, prije nego uputi propisani postupak, da bude predlogu za zaprjetu priložena lječnička svjedočba iz zadnjih 14 dana.

Kroz cieli postupak zaprjete pozivat će sud na ročišta i razprave sve zanimane osobe (predlagatelje, te lice, proti kojem se postupa, takodjer njegova zakonitog zastupatelja ili punomoćnika, suviše lice od povjerenja, koje je ono imenovalo ili inače označilo, napokon i privremenog skrbnika.

Smije se propustiti, da lice proti kojem se postupa, lično dodje pred sud, kad bi to za nj bilo štetno ili nemoguće. Tekom postupka za zaprjetu može sud narediti, da se dotičnik smjesti u kakvu bolnicu (sanatorij), u koliko to bude potrebito a ne bude od škode za dotičnika. Prije nego se izda ovaki zaključak trebat će takodjer po mogućnosti saslušati stranke, koje imaju pravo utoka.

Lice od povjerenja, naznačeno od onoga, protiv komu se postupa, smije da vrši sva prava, kao punomoćnik, osobito smije postavljati pitanja na svjedoke i vještake, smije pregledavati spise i pitati prepise te postavljat predloge i ulagati pravna sredstva proti svakovrstnim zaključcima.

Svakako treba iztaknuti, da zanimanici koji ulaze u ovu vrst postupka nijesu u svemu jednaki strankama parbenog postupka. S toga njihova smrt te gubitak parbene sposobnosti ili stečaj — sve ovo ne upliva ni na njihov položaj u postupku za zaprjetu ni na tok samoga postupka.

5. Rasprava i zaključak. Na temelju izvida te ustmene razprave sud odlučuje zaključkom, u kojem mora stati oznaka, da li je proglašena zaprjeta podpuna ili ograničena. Za pijančine može sud odgoditi konačni zaključak barem za godinu dana, eda dade dotičniku zgodu, da se popravi, u koliko je nada o popravku temeljita. Odgoda konačnog zaključka može biti zaključena takodjer i pod uvjetom, da dotičnik podje 6—12 mjeseca u jedan zavod, gdje se može odučiti od pića.

Zaključak mora da sadrži tačno u dispozitivnom dijelu razlog zaprjete, a ako je ova odlučena i posljedice u materijalnom smjeru.

U zaključku se treba obazrijeti i na troškove postupka.

Digitized by Google

Zaključak će se morat obrazložiti, prikazujući izpadak izvida i ustmene razprave.

6. Prigovor. Ako tekom ovoga postupka pred kotarskim sudom koja od zanimanih stranaka, koje su ovlaštene postaviti kakve predloge — izključujući predlagatelja zaprjete — podigne prigovor[12] proti provedjenju postupka zaprjete pred kotarskim sudom i zapita istodobno da posao presudi jedan sudski dvor, tad će kotarski sud odma ustupiti sudskom dvoru prvog stepena vlastitog okružja sav posao, da dalje razpravlja i da presudi. Sudski će dvor biti sastavljen na način, kako ćemo kašnje viditi.

Postupak za zaprjetu koliko se god ima voditi po načelu oficijalnom to ipak, po osnovi ima veliku elastičnost, da se ne pretvori u prosto šabloniranje. U nekim pače čestim slučajevima, bit će lako stvoriti zaključak, da se n. pr. jedan čovjek stavi pod zaprjetu sbog mahnitosti, kad svak zna i vidi, da je izvan sebe. Nego će biti, kao što ima jako kompliciranih slučajeva a za to će biti zgodno da se provede kontradiktorna razprava pred jednim sudskim senatom. Da se pri tom ne zloporabe liberalni propisi osnove, predvidjene su zgodne odredbe glede troškova postupka. U ovom slučaju prigovora postupa odnosni sudski dvor baš kao prva molba, a vrši izvide putem naloženog sudca po propisim gradjanskog parbenog postupka o pripravnom postupku te proglasuje zaključak nakon ustmene razprave, o kojoj će na skoro biti govora. Proti zaključku koji sudski dvor izdava vrhu prigovora ide utok na viši zemaljski sud, dočim daljnjeg prigovora a ni oporbe nema. Prigovor smije zanimanik podignuti u svakom stadiju postupka pred kotarskim sudom. Ali i po proglašenom zaključku može se posao riešiti pred sudskim dvorom na sliedeći način, koji je doduše sličan pravnomu lieku.

7. Oporba. — Proti svakom zaključku, kojim se jedno lice stavlja pod zaprjetu, bilo da je taj zaključak izdao kakav kotarski ili kakav viši sud vrhu utoka, može svaka stranka — izključujući onu, koja je predložila zaprjetu — uložiti oporbu.[13]

U pravnom lieku utoka[14] bit će pak napose govora.

Oporba će se prikazat u prekluzivnom roku od 14 dana kod kotarskoga suda pismeno ili na zapisniku.

Oporba na vrieme prikazana uručit će se onom, koji je predložio postupak na zaprjetu, da u roku od 14 dana izjavi, da li se hoće pridružiti

[12] Einsprache.
[13] Widerspruch (opposizione).
[14] Rekurs.

Digitized by Google

daljnjem postupku bilo da se protivi oporbi ili da ovu podupre.

Kad budu spisi podpuni ili mine rok za odgovor, kotarski će sud podastrieti spise predpostavljenom sudskom dvoru prve molbe, sa eventualnim popratnim izvješćem. U postupku vrhu oporbe mogu odvjetnici zastupati stranke; može takodjer kotarski sud dozvoliti zastupatelja siromaha onomu, protiv kojega je zaključena zaprjeta, ako on uživa siromaško pravo.

Sudski dvor prve molbe — koji je jedini uvjek nadležan da izda zaključak vrhu oporbe — odbit će bez razprave oporbu, koju je prikazalo lice neovlašteno te i onu, koja je kasno prikazata. Inače će isti sudski dvor urediti ustmenu razpravu.

Razprava će se držati i ako ne dodje ona stranka koja je prikazala odgovor protiv oporbe. Ako pak na razpravu ne dodje ona stranka, koja je prikazala oporbu to će smatrati, da je oporba uztegnuta.

Prama rečenom očita je svrha oporbe; ova se može smatrati jednim pravnim sredstvom protiv zaključka kotarskoga suda, koji formalno može postat pravomoćnim ali je s druge strane neka izvanredno pravno sredstvo protiv zaključaka viših sudova, kad ovi na riešenje kakvog utoka proglase zaprjetu. S oporbom se naime hoće omogućiti zanimanicima, da se ovako važan zaključak u postupku, kao što je ovaj za zaprjetu, uzmogne na svaki način temeljito pregledati na osnovi ustmene razprave pred jednim senatom. Usljed oporbe sudski dvor ne izpitiva zaključak na osnovi materijala, što je kotarski sud sakupio već on može provesti sasvim iznova cieli postupak, poslužit se novim dokazima i izvidima te mora obdržati usmenu javnu razpravu kao u postupku vrhu prigovora.

Protiv zaključka, koji je izdan vrhu oporbe, nema više mjesta drugoj oporbi, a pogotovu nema mjesta kakvom prigovoru, ali se može uložiti utok na vrhovni sud.

Iz svega se ovoga vidi kako osnova dopušta da se na svaki način mora provesti redovita, ustmena razprava pred jednim senatom — a li to samo jedan put.

8. *Sudski dvor za riešavanje prigovora i oporbe.* Sudski dvor, koji se bavi u poslima, koje uredjuje ova nova zakonska osnova vrhu prigovora i oporbe sastojat će od predsjedatelja, od 2 sudca i od 2 zapriseznika[15].

U postupku pred sudskim dvorom uporabit će se analogno propisi o pripravnom postupku (§§ 251, 262 gr. parb. post.), o ustmenoj razpravi te o zaključcima (§§ 39, 41—50; 412, 426 gr. parb. post.). Na ustmenu razpravu bilo vrhu prigovora, bilo vrhu oporbe pozvat će se sve zanimane stranke, svjedoci, vještaci; u obće će se predsjednik senata na vrieme pobrinuti, da

[15] Schöffen, scabini.

Digitized by Google

se budu preko razprave razviti svi potrebiti dokazi a odredit će, ako je potreba, da se dovede i lice, vrhu kojeg se ima izreći zaključak.

Razprava će se pred senatom voditi slično, kao što se vode prizivne razprave.

Razprava će biti kontradiktorna i j a v n a ; javnost se smije izključiti u smislu i pod uvjetima § 172. gr. parb. post. Ustmenost je pako razprave samo sredstvo, da sudci budu moći n e p o s r e d n o stvorit si svoje mnienje. S toga se može u najširoj mjeri imati obzira na pisane stvari.

Nakon ustmene razprave sudski dvor proglasuje zaključak.

9. ***Zapriseženici.*** Zapriseženici se uzimlju iz nadopunitbenog popisa porotnika[16] te je u osnovi novoga zakona točno odredjeno na koji se način odnosni porotnici pozivlju na častnu službu zapriseženika i kako ih se na to može prisiliti.

10. ***Zaprjeta se diže,*** kad nestanu razlozi zbog kojih je bila izrečena i to na predlog ; a s ureda ako je bila odredjena zbog duševne bolesti i slabosti uma. Postupa se slično kao i u slučajevim, kad se zaprjeta ima zaključiti. Može sud zaključiti, da se podpuna zaprjeta promjeni u ograničenu.

Protiv zaključka kojim se neudovoljava predlogu o dignuću zaprjete, mogu zanimanici prikazati o p o r b u a vrhu ove postupa se jednako kao vrhu one, o kojoj je gore bilo govora. Kad sudski dvor odbije oporbu, može on prama izpadcim razprave zaključiti, da se ne smije kroz rok ne veći od jedne godine, prikazati novi predlog da se digne zaprjeta. Kad bi se uzprkos tomu prikazao takav predlog, smije ga sud, ako taj predlog nije dovoljnim dokazima potvrdjen, bez daljnjeg postupka odbiti.

11. ***Troškovi postupka.*** Troškove u privremenom postupku te i onom redovitom za zaprjetu, kad je upućen s ureda ili na predlog državnog odvjetnika p r e d u j m i t ć e d r ž a v a.

Troškovi ostaju u obće na teret onih lica, koja su ih prouzrokovala i sud može narediti, da ih predujme.

Troškove za privremeni postupak glede zaklonjenja jedne osobe u kakav zavod naknadit će redovito umobolnik a eventualno onaj, koji je bez razloga prouzrokovao zaklonjenje. Troškovi od zaklonjenika smiju se utjerati iz njegova imetka samo u koliko ne će iz toga biti pogibelji za prehranu njegovu i njegove obitelji. — Ako zaklonjenik ne bude moći da naknadi troškove, tad će ih platiti oni, koji su d u ž n i, da se staraju za njegovu prehranu.

Troškovi za redoviti postupak, da se jedno lice stavi pod zaprjetu ili da se zaprjeta digne, ostaju na teret države, ako su postupci upućeni s ureda

[16] § 14. 2-ga kitica zakona 23. svibnja 1873. br. 121, l. d. z.

Digitized by Google

ili ih je predložio državni odvjetnik bez uspjeha. Inače i za ovaj postupak vriede propisi slični gornjim.

Troškove zastupnika nosi onaj koji je bio zastupan.

12. *Uručenja.* Riešenje valja u obće uručiti s v i m zanimanicima, osim toga upravitelju zavoda u kojemu je zaklonjeno lice, glede kojeg se postupalo. Zaključak kojim se pripušta, da se jedan zaklonjenik zadrži u ludnici, treba uručiti i nadležnom sirotinjskom sudu.

U odpravcima zaključaka treba podučiti stranke o pravnim ljekovima.

13. *Utok.* — Ovaj pravni liek pripušten je skoro proti svakoj vrst zaključaka. Utočni je postupak svakako nešto p o s r e d n a, jer viši sud zaključuje na temelju spisa u n e j a v n o j sjednici. S toga se osnova ne zadovoljava samo utokom, već je uvrstila prigovor i oporbu, o kojim je već bilo govora.

Izričito ima takodjer upravitelj ludnice ili inog zavoda pravo da se uteče proti zaključku, kojim se odredjuje, da se zaklonjenik pusti iz ludnice; ovaki utok ima odgodnu moć.

Kad sudbeni dvor zaključuje kao prva molba (vrhu prigovora), tad utok ide na v i š i zemaljski sud, inače na vrhovni sud.

Kad prizivni sud odbije utok a p o t v r d i zaključak nižega suda, tad nema drugih pravnih sredstava.

Protiv zaključka sudbenog dvora v r h u o p o r b e, dopušten je utok na vrhovni sud a mora ga se prikazati na kotarski sud.

Utoke treba svakako pak prikazati kroz prekluzivni rok od 14 dana inače redovito na sud, koji je presudio u prvoj molbi.

Kad proti zaključku kotarskoga suda bude prikazan u isto doba utok i oporba (a to je moguće obzirom da više zanimanika ima pravo na ovaka pravna sredstva) tad će sudski dvor n a d l e ž a n z a o p o r b u t. j. onaj od pet lica, u isto doba riešiti oba pravna lieka.

VI. Prelazne odredbe.

Osnovom se kani odredit. da se ona lica, koja se dana kad novi zakon stane na snagu, nalaze pod skrbništvom sbog duševne bolesti, slabosti uma, mahnitosti i ludosti, imaju smatrati kao da su postavljena pod podpunu zaprjetu; eventualno skrbništva zbog razsipnosti smatrat će ograničenom zaprjetom.

U obće će se uporaviti novi propisi i na slučajeve, koji vise kad se zakon proglasi

Novi bi zakon imao nakon 6 mjeseci iza proglašenja stati na snagu, dok se ministar pravde ovlašćuje, da izda potrebitu provedbenu naredbu, do potrebe u dogovoru s drugim zanimanicim ministrima.

Digitized by Google

Iz ovoga što sam u kratko iz osnove novog zakona skupio, proizti̇če očita namjera, da se uzakoni ne samo nešto humanitarna na zaštitu onih nesretnika, koji u višem broju slučajeva ne nose niti najmanju krivnju svojeg zla, već da se stvore osobito u formalnom pogledu takovi propisi, kakvi mogu dati najbolje jamstvo, da ne će biti zloporaba. — Taj cilj nije bio tokom ciele osnove ni za čas pušten s oka, pače konsekventno je sačuvan pošteno i otvoreno kroz svu osnovu i odnosnu popratnicu.

Zaprjeta je stalno jedno težko ograničenje ljudske slobode; s toga je potrebito da se ista samo zaključi od sudske vlasti na osnovi takovog postupka, da zanimane stranke, a i javnost, budu moći s punim pouzdanjem očekivati i postići p r a v e d n u izreku.

Izričito osnova hoće da izkoreni nazor po kojem se do sada lice, protiv kojeg se provodi postupak, smatralo o b j e k t o m iztrage. Pače po zakonskoj osnovi lice, za koje se radi da se pod zaprjetu stavi, uživa kroz cieli postupak pravi p o l o ž a j s t r a n k e, koja se vrhu svake činjenice m o r a čuti i uvažiti, koja smije ulagati izravno i neizravno, putem zakonitog zastupatelja, privremenog skrbnika, punomoćnika i prijatelja (lica od povjerenja) razna pravna sredstva.

Privremeno skrbništvo služi jedino na obranu osobe i interesa dotičnih nevoljnika.

Činjenica, da će zapriseżnici — sudci iz puka — sudjelovat pri razpravama, dokazuje još bolje namjeru, da ovaj postupak bude što korektniji te da i sudjelovanje sudaca iz puka poveća u svim zanimanicima vjeru u pravednost zaključka. Sudci iz puka nijesu u ovom postupku pozvani, kao kakvi psyhijatri ili kao prisudnici[17] — trgovci, pomorci, rudari, kad se radi o poslima njihove grane u gradjanskom parbenom postupku; osnova uvadja sudce iz puka, da oni pred javnosti budu svjedokom cielog postupka i da svojim prisustvom na razpravi i u viećnici doprinesu što redovitijem toku razprave i pravednosti zaključka.

Možda će se koješta u osnovi dok zakonom postane promieniti; neki propisi, osobito formalne naravi morat će se bistrije, obzirom na zahtjeve prakse sastaviti n. pr. oni glede uporabe §§ 1—19. neparb. post. u koliko nijesu izričito promienjeni; neki bi se novi propisi možda na korist razvitka posala mogli unieti, kao što bi valjalo donieti u sklad privremene odredbe sa p r o v e d b o m postupka zaprjete. Ali ovdje sad nije mjesto da se o tom razpravlja, dočim sam htio prikazati, što se u Austriji hoće da uredi, eda pobudim interes kod zanimanih krugova preko Velebita a s druge strane da pozvani ljudi i s naših strana na vrieme eventualno uzrade oko poboljšanja novelle.

Jedino bi se ovdje već sada dalo prodložiti, da se ovom zgodnom pri-

[17] Laienrichter.

Digitized by Google

godom i za nadziranje lica zatvorenih u ludnicama i sličnim zavodima, bilo javnim bilo privatnim, sastavi jedno mješovito povjerenstvo većinom od samostalnih gradjana, na način, kako se to dogodilo za nadzor lica, koja odsiedaju kaznu tamnice u samotnom zatvoru na osnovi zakona 1. travnja 1872. br. 41, l. d. z.[18] Za stalno nesretnici u ludnicama i u sličnim zavodima potrebuju u svakom pogledu više skrbi nego li zdravi zločinci. Kućni redovi, razni propisi, česti pače neprestani pregledi tamnica i kazniona onemogućuju zloporabe na ličnu štetu uznika te u tom pogledu za gradjanske tamnice i kaznione u Austriji nema tužaba. Ali je sasvim tim zakon gore označeni ustanovio tako zvana povjerenstva za izvršivanje kazne (Strafvollzugskommission), koja su dužna barem jedan put svakog mjeseca na licu mjesta, da pregledaju kako se vrše propisi o uporabi samotnog zatvora, da uklone nopodobštine i da odlučuju vrhu pritužaba kažnjenika.

Ja sam bio u Štajerskoj nekoliko puta prisutan, kao zapisničar, pri tim povjerenstvima i mogu iz izkustva tvrditi, da ona blagotvorno djeluju, a što je glavno javnost baš preko njih može da dozna svaku stvar, po tom može ustati protiv eventualnim neurednostima, a po gotovu proti zloporabam.

Obzirom na prilike u nekim ludnicama i u nekim zavodima, koji su meni poznati, gdje nije mnogo toga u redu, gdje se krše ne samo mnogi naravni propisi humanitarnosti, higijene, pristojnosti i uzgoja, već i pozitivne naredbe, mislim, da bi bilo sasvim zgodno i da bi odgovaralo sasvim onom poštenom, liberalnom cilju osnove, kojom se zakonska osnova odlikuje, kad bi se i za ovake zavode po zakonu uveo redoviti nadzor, putem povjerenstva, koja bi mogla n. pr. ovako sastojati: pupilarni sudac, kotarski ili općinski liečnik, gradski načelnik ili njegov zamjenik, dva lica, koje imenuje sirotinjsko vieće dotičnog sudskog kotara i jedno lice koje imenuje odvjetnička komora. — Zemaljski odbor kao zanimana stranka ne bi smio ulaziti.

Prigovor, da bi se radilo o nadzoru ludnica, pa da to ne spada pod gradjanski zakonik — ne će bit temeljit.

Vlasti i lica pozvata da interveniraju na korist umobolnika dužna su po gradjanskom zakonu da se brinu za osobu, za imanje i u obće za sve poslove umobolnika. U tu se svrhu odredjuju razni propisi, pa bi bilo umjestno, da se izdadu pooštrene odredbe glede tjelesnog nadzora umobolnika. Ne može se pak zahtjevati, da skrbnici, da pupilarni sudac, da povjerenici eventualnih sirotinjskih vieća — budu neprestano hodili u zavode umobolnih, pak bi, po mojem mnienju, bilo jako zgodno u tu svrhu jedno periodično povjerenstvo. I u zakonskoj osnovi, koja je pred nama, ima mnogo

[18] Koji u Dalmaciji nije uporabljiv.

Digitized by Google

toga, što strogo ne spada u gradjanski zakonik, ali za to nitko ne zabacuje, što je potrebita i dobra u njoj nanizano bilo. Zakonodavac hoće da osigura gradjane od pogibelji, da ih se bez temelja i razloga zatvara u ludnice i u tim drži, pa mi se čini, da bi bilo takodjer podpuno opravdano, da se u isto doba izda shodna odredba za zvanično nadziranje onih nesretnika — pravih patnika — čije vapaje skoro nitko ne može da čuje. Osim toga zvanično povjerenstvo za nadziranje umobolnih u ludnicama prikazivalo bi vrhunac jamstva, da nema neosnovanih, objestnih pritvora u ludnice, a osobito u nekim tobože „boljim zavodim", kojim je lječenje sredstvo za „dobar posao". Na taj bi način nestalo takodjer više od jedne zaprjete.

Suviše mislim, da bi bilo potreba na drugi način zajamčiti našim vlastitim državljanim, da ne budu lako i bez potrebe strpani u ludnice i u kojekakve zavode preko državnih granica. — U ovom se pogledu najgore očutila slaboća postojećih zakonskih propisa ; u tom smjeru prieti i u buduće najveća pogibelj, jer mi se sve čini, da osnova novoga zakona glede toga ne predvidja dostatnu zaštitu, koja je najnuždnija. To bi se pitanje moralo bolje urediti takodjer obzirom na ustrojstvo ove monarhije, eda budnu izključene neke „utrke" za tobožnjim ludjacima, jednog i drugog spola, po Austriji, Hrvatskoj i Magjarskoj a eventualno i Bosni.

Svakako bi dobro, zgodno i potrebito bilo da se pozvani čimbenici i u Hrvatskoj pobrinu za uredjenje pitanja zaprjete, a naše pravničko društvo neka bude polugom i ove nove konkretne reforme, koju svak osobitim zadovoljstvom pozdravlja i u svojem djelokrugu mora da pospješi.

Postanak i vrijednost sada valjanih zakona o zadrugama u Hrvatskoj i Slavoniji.

Piše dr. Iv. Strohal.

(Nastavak).

Tako je zakonodavni odbor sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije napose ispravio ustanovu vladine zakonske osnove, po kojoj su nekretnine, dopitane budi kojoj diobnoj stranci, imale postati vlasništvom predstavnika dotične loze, te je mjesto toga ustanovio, da samo nekretnine dopitane lozama, koje iz zadruge istupaju, imadu postati vlasništvom predstavnika dotičnih loza. A ispravio je tu ustanovu u tom pravcu upravo radi toga, jer je hotio, da pojedine loze mogu i nadalje ostati u zadruzi; te je izvjestitelj toga odbora u saboru ispravak zastupnika Lehpamera — koji je hotio, da se ustanova, da su pojedini zadrugari

Digitized by Google

ovlašteni tražiti diobu zadruge, zamijeni s ustanovom, da su dotični zadrugari ovlašteni tražiti, da im se izluči njihov dio iz zadružne imovine, — odbio s navodom, da je ono, što bi Lehpamer hotio postići sa svojim ispravkom, osigurano ostalim zadrugarima već s ustanovom, da samo one nekretnine postaju vlasništvom predstavnika pojedinih loza, koje su dopitane lozama, koje iz zadruge istupaju. Ustanova o tome, čijim vlasništvom postaju nekretnine dopitane pojedinim diobnim strankama, primljena je takodjer i u zakon od 3. ožujka 1874. prema redakciji zakonodavnog odbora[2]. — No uza sve to kasnije se je ta ustanova tumačila, kao da je u njoj izrečeno, da nekretnine dopitane budi kojoj diobnoj lozi postaju vlasništvom predstavnika dotične loze. Uzimalo se je, kao da u zadruzi ni ne ima razlike medju lozama, koje iz zadruge istupaju, i onima, koje u zadruzi ostaju.

Kasnije se je tek počelo opažati, da se staro shvaćanje naroda o pravima pojedinih članova porodice na porodičnu imovinu uslijed same diobe ne nadomještava još s novim shvaćanjem, koje bi bilo u skladu s ustanovama općega gradjanskog zakonika. Počelo se je opažati, da nije tu dovoljna odrediti, da imadu vrijediti nova načela o pravima pojedinih članova porodice na porodičnu imovinu. Počelo se je naime opažati, da nije baš dobr praksa, po kojoj nakon provedene diobe ne može nijedan dio nekretnina razdijeljene zadruge postati vlasništvom nove zadruge, dotično ostati vlasništvom stare zadruge, iz koje su samo pojedini zadrugari istupili. Opazilo se je takodjer, da niti intencija zakonodavca, a niti samo slovo zakona ne ide tako daleko, kako polazi praksa kod provadjanja dioba; opazilo se je, da bi se prema intenciji zakonodavčevoj i slovu zakona nekretnine jedne od diobnih loza i nakon provedene diobe imale smatrati vlasništvom dotično imovinom zadruge. — Napose je neki „I." napisao u Narodnim Novinama godine 1879. članak[3], u kojem dokazuje, da bi se prema intenciji zakonodavčevoj i prema slovu zakona samo nekretnine onih diobnih loza, koje iz zadruge istupaju, imale smatrati vlasništvom (imovinom) predstavnika dotičnih loza, dočim bi se nekretnine onih diobnih loza, koje žele i dalje ostati u zadruzi, imale smatrati vlasništvom zadruge. — Nazor pisca ovoga članka nije ipak našao odziva kod oblasti, koje su imale provadjati zakon od 3. ožujka 1873. One su i dalje ostale dosljedne praksi, po kojoj se nakon provedene diobe nijesu mogle nekretnine ni jedne od diobnih stranaka smatrati vlasništvom dotično imovinom zadruge. A ta praksa imala je i donekle oslona na ustanovi, da se u buduće ne smije osnovati ni jedna nova zadruga[4].

---

[2] §. 15.

[3] „Tri kratke opaske o provedbi zadružnih dioba", u brojevima 141.—143.

[4] § 2.

Digitized by Google

U zakonu od 3. ožujka 1874. izrečeno je, ako zadruga prestane, t. j. ako na zadružnom kućištu ostane samo jedna obitelj ili samo jedna osoba, da su dotičnici, t. j. predstavnik takove obitelji ili posljednja ta osoba, ovlašteni pripale im nekretnine na svoje ime uknjižiti[5]. Prema tome pušteno je u samom zakonu ovakovim ovlaštenicima na volju, hoće li, da zadruga ostane vlasnicom nekretnina, (i po tome hoće li, da za nje i dalje vrijede propisi zadružnog zakona, makar je zadruga prema propisima tog zakonaa prestala postojati), ili hoće li, da oni sami postanu neograničeni vlasnici tih nekretnina, t. j. hoće li, da za nje budu vrijedili propisi općega gradjanskoga zakonika. Nešto dalje polazi već provedbena naredba od 30. travnja 1874. U njoj se izriče, da su seljačke naselbine, na kojima živi samo jedna obitelj ili samo jedna osoba, samovlasništva, makar su i u gruntovnici upisane kao zadruge[6].

Mnogo dalje polazi kr. zemaljska vlada, odio za nutarnje poslove, u svojoj normativnoj naredbi od 6. studenoga 1876. br. 20.729. U toj naredbi izravno se veli, da se u slučajevima, kada na zadružnom kućištu ostane samo jedna obitelj ili samo jedna osoba, imade ureda radi brisati zadružno svojstvo i dotično zemljište upisati na predstavnika te obitelji dotično na osobu, koja je sama ostala na zadružnom kućištu, makar taj predstavnik odnosno ta osoba i nije tražila to brisanje i taj prenos. Veli se to u toj naredbi, premda su po § 31. zakona od 3. ožujka 1874. ovlašteni samo dotični predstavnici (ili zadnji članovi) tražiti, da se zadružne nekretnine upišu na njihovo ime[7].

Pošto se je već jednom držalo, da je prema zakonu od 3. ožujka 1874. i provedbenoj naredbi, zadruga prestala postojati u onom momentu, u kom je spala na jednu obitelj ili jednu porodicu, držalo se je takodjer, da su za dotičnu porodicu od tog momenta mjerodavni propisi općega gradjanskog zakonika. Prema tomu postaje takodjer neograničenom vlasnicom porodične imovine ona osoba, koja je u takovom momentu bila predstavnica porodice. Radi toga držalo se je, da ne mogu više za dotičnu porodicu postati mjerodavni propisi zadružnog zakona ni onda, kada se je ona uslijed smrti njezinog predstavnika raspala u više porodica, makar su u gruntovnici nekretnine ove porodice i ostale upisane na zadrugu. (U zadružnom je naime zakonu od 3. ožujka 1874. i provedbenoj naredbi u opće samo u negativnom pravcu provedeno načelo, da zadruga mora sastojati iz više porodica; dočim se na provedbu tog načela u pozitivnom smjeru nije ni mislilo).

[5] § 27. f. i 31.

[6] § 1., 2. stavka.

[7] Na to protivurječje izmedju pomenute naredbe i § 31. zakona od 3. ožujka 1874. upozorio je takodjer i vladin odio za pravosudje u dopisu upravljenom na odio za unutarnje poslove od 2. listopada 1880. br. 8394.

Digitized by Google

Pošto prema starijim zakonima nije u opće bilo mjesta kakovom brisanju zadružnog svojstva radi toga, jer je zadruga spala na samo jednu porodicu ili na samo jednu osobu, to je bilo u normativnoj naredbi kr. zemaljske vlade odjela za nutarnje poslove, od 16. ožujka 1877. br. 19.053.-1876. odredjeno, da se u slučajevima, u kojima je zadruga spala na samo jednu porodicu ili jednu samo osobu, već prije nego li je na snagu stupio zakon od 3. ožujka 1874., imade uzeti, da je vlasnicom zadružnih nekretnina po stala ona osoba, koja je onoga dana, kada je na snagu stupio zakon od 3. ožujka 1874., bila jedina na zadružnom zemljištu, — odnosno ona osoba, koja je toga dana bila predstavnicom jedine obitelji, koja je na tom zemljištu toga dana živjela. — Pored ovakovih pravila dolazile su do vlasništva nad zadružnim nekretninama vrlo različne osobe; a često se je dogadjalo, da je dolazila do tog vlastništva i kakova priženjena ili priudata osoba. Zemaljska je vlada htjela doduše, tome predusresti time, što je u navedenoj normativnoj naredbi izrekla, da se zadružne nekretnine u slučaju, ako je zadruga spala na jednu obitelj, imadu upisati na osobu, koja ie bila predstavnica te obitelii u momentu, kada je zadruga spala na jednu obitelj. No to pravilo nije moglo koristiti, ako je taj predstavnik umro već prije nego li je na snagu stupio zakon od 3. ožujka 1874., kao ni u slučaju, ako je zadruga spala odmah na jednu samo osobu, a ta je osoba došla u zadrugu priudajom ili priženidbom. Da se svim tim neprilikama predusretne, trebalo bi bilo točnijih sustanova; na takove pak ustanove nije ni mislio zakonodavac, komu je bilo glavno samo to, da zadruga na budi koji način nestane.

Za zadruge neprijatno tumačenje pojedinih ustanova zakona od 3. ožujka 1874. potpuno je poprimljeno u zadružni zakon od 29. prosinca 1876. Na čelu tog zakona stoji već ustanova, da se u buduće ne će moći osnovati nijedna nova zadruga[8]. Dalje je u tom zakonu jasno i nedvojbeno izrečeno, da se dijelovi zadružnih nekretnina dopitani budi kojoj diobnoj grani imadu uvijek upisati na predstavnika odnosno predstavnike obitelji, koje dotičnoj diobnoj grani pripadaju[9]. Konačno je izrečeno, da se, ako je na zadružnom kućištu ostala samo jedna obitelj ili samo jedna osoba, imade zadružno svojstvo brisati i dotične nekretnine upisati na predstavnika obiteli odnosno na posljednju u zadruzi ostalu osobu ureda radi, a ne tek na zahtjev ovlaštenika[10].

---

§ 6. Upravo u vrijeme, kad se je mislilo, da se imadu sva seljačka dobra što prije podvrgnuti propisima općega gradjanskog zakonika, stvarala se je osnova zakona o sastavljanju gruntovnih uložaka. Mjerodavni

[8] § 1.
[9] § 6.
[10] § 10.

Digitized by Google

faktori nijesu mogli propustiti ni ovu zgodu, a da ne umetnu u tu novu zakonsku osnovu ustanovu, kojom bi se opet neka seljačka dobra što prije izuzela od zadružnog zakona i podvrgla općemu gradjanskom zakoniku. U zakonsku je tu osnovu umetnuta još prije, nego li je predložena saboru na raspravljanje, posebna ustanova, po kojoj se u slučaju, ako je u starom gruntovnom napisniku upisana kao vlasnica zadruga, koja je već potajno podijeljena, — imadu kao vlasnici u novi uložak upisati pojedini ovlaštenici[11]. Zakonodavac je, odredjujući to, držao, da je zadruga, koja je potajno podijeljena prestala postojati, pak da gruntovnica ne bi odgovarala faktičnom stanju, kad bi se i dalje ostavilo, da se zadruga ukazuje vlasnicom dotičnih nekretnina.

Prigodom specijalne debate o ovoj zakonskoj osnovi u saboru kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije nadopunjena je ova ustanova na predlog narodnoga zastupnika Vase Gjurgjevića[12] jošte s odredbom, da se isto tako ne ima iz starog napisnika prenijeti u novi uložak kao vlasnica nekih nekretnina zadruga, ako je na tim nekretninama ostala samo jedna porodica ili samo jedna osoba. U tom slučaju imade se u novi uložak upisati vlasnikom ona osoba, koja bi se imala upisati vlasnicom prema propisu zadružnog zakona.

Točnijih odredaba o tome, kako bi povjerenici za sastavljanje gruntovničkih uložaka imali provadjati ove promjene vlasnika nad pojedinim nekretninama, ne ima u ovome zakonu. Na to se nije ni mislilo, već se je mislilo samo na to, kako bi se narod što prije riješio tih omraženih zadruga, toga žiga sramote.

Po zadružnom zakonu od 3. ožujka 1874., a i po zadružnom zakonu od 29. prosinca 1876. mogu samo upravne oblasti provadjatipo tajne diobe[13]. Isto tako mogu samo upravne oblasti izdavati i potvrdjivati svjedodžbe da je na nekom kućištu ostala samo jedna obitelj ili samo jedna osoba[14]. — Sada bi najednom povjerenik za sastavljanje gruntovničkih uložaka imao provadjati potajne diobe, te odlučivati, da li je potajna dioba izvedena privolom svih ovlaštenika, nadalje nijesu li potajnom diobom povrijedjena prava malodobne siročadi, i nijesu li kod razdiobe nekretnina povrijedjena načela narodno-gospodarstvena, a kod razdiobe zgrada propisi redarstveni. Isto tako imao bi povjerenik za sastavljanje gruntovnih uložaka izdavati svjedodžbe i odlučivati o tome, da li je na kome zadružnom kućištu ostala samo jedna obitelj ili samo jedna osoba. Uza sve to u zakonu je od 16. rujna 1876. o sastavljanju gruntovničkih uložaka napose

[11] § 5.

[12] U sjednici od 17. srpnja 1876.

[13] § 26. zakona od 3. ožujka 1874. i § 9. zakona od 29. prosinca 1876.

[14] § 31. zakona od 3. ožujka 1874. i § 9. zakona od 29. prosinca 1876.

Digitized by Google

rečeno, da se ustanove zadružnog zakona od 3. ožujka o provadjanju potajnih dioba i o razlazu zadruge ostavljaju netaknute[15].

Ovaj sukob izmedju zadružnog zakona od 3. ožujka 1874. i zakona o sastavljanju gruntovničkih uložaka od 16. rujna 1876. imao se je riješiti u provedbenoj naredbi, koju je prema tom potonjem zakonu imao izdati ban. Provedbena naredba kr. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 24. prosinca 1876. br. 5715. riješila je taj sukob tako, da odluke i diobne listove o potajnim diobama, kao i svjedodžbe o tome, da je na nekom kućištu ostala samo jedna obitelj ili samo jedna osoba, imadu i nadalje izdavati upravne oblasti, a da povjerenici za sastavljanje gruntovničkih uložaka imadu tek provadjati diobne listove i svjedodžbe, koje je izdala upravna oblast[16]. Prema tomu imadu povjerenici za sastavljanje novih gruntovnih uložaka po ovoj naredbi onu funkciju, koju imadu u opće gruntovne oblasti po zadružnom zakonu od 3. ožujka 1874. Pošto i povjerenici za sastavljanje gruntovničkih uložaka spadaju medju gruntovne oblasti oduzela je ova provedbena naredba svako značenje zakonskoj ustanovi, da se u nove uloške imadu upisivati mjesto zadruga pojedini ovlaštenici[17]. Ne budu li upravne oblasti izdavale potrebne diobne listove i svjedodžbe, morat će povjerenici uza sve ustanove ovoga zakona u nove uloške upisivati zadruge, makar su dotične zadruge prema slovu zakona prestale budi uslijed toga, što su se potajno podijelile, budi uslijed toga, što su spale samo na jednu obitelj ili samo na jednu osobu. — Jedino je u toj provedbenoj naredbi povjerenicima za sastavljanje gruntovničkih uložaka dana ovlast, da kod nadležne oblasti traže i požuruju izdanje potrebnih diobnih listova dotično svjedočaba ; no ta ovlast mogla se je dati i drugim gruntovnim oblastima.

U jednom ipak pravcu polazi provedbena naredba od 24. prosinca 1876. dalje ne samo od zadružnog zakona od 3. ožujka 1874. nego i od zakona o sastavljanju gruntovničkih uložaka od 16. rujna 1876. — U toj se naime naredbi odredjuje, da se zadruga ne ima prenijeti u novi uložak ni u slučaju, ako su prigodom sastavljanja starih gruntovničkih napisnika dotične nekretnine (obzirom na ustanove zadružnog zakona od 3. ožujka 1874.) samo pogrješno bile upisane na zadrugu. U takovom slučaju imadu

[15] § 5., posl. stavka.

[16] § 10., t. 3. i 4. i na 3. i 4.

[17] Izp. takodjer Lujo Polić: Uredjenje potajno razdieljenih zadruga pogledom na zakon od 16. rujna 1876. o sastavljanju gruntovnih uložaka (u Mjesečniku pravničkog društva, god. 1877., str. 466. i sl.); protivno mnijenje zastupa neki A. u odgovoru na Polićev članak (U Mjesečniku, god. 1877., str. 499.), koji drži, da se mogu, ako potajna dioba postoji, a diobni list nije još izdan, nekretnine ovako potajno razdieljene zadruge u novi uložak prenieti na pojedine zadrugare kao suvlasnike, a dalje pustiti upravnoj oblasti da samu diobu provede.

Digitized by Google

se dotične nekretnine, ako se na njima nalazi samo jedan vlasnik, a time se valjda hoće reći, ako na njima živi samo jedna porodica ili samo jedna osoba, upisati na dotičnika kao samovlasnika ; no prije imade to općinsko poglavarstvo posvjedočiti. Ako se pak na tim nekretninama nalazi više osoba, i uživaju te nekretnine skupno, imadu se takodjer upisati kao suvlasnici. Ako se konačno nalazi na tim nekretninama više osoba, pak su te osobe ove nekretnine medju sobom porazdijelile, imade se toliko novih uložaka otvoriti, koliko ima dijelova, i svaki od tih uložaka upisati na onoga kao vlasnika, koji dotični dio posjeduje[18] odnosno na predstavnika one obitelji, koja taj dio posjeduje.

Odredbe ove najbolje pokazuju, dokud je vodila mjerodavne faktore slijepa mržnja spram zadruge : Kad bi ti mjerodavni faktori ozbiljno bili vjerovali u te navodne pogrješke prigodom sastavljanja starih gruntovničkih napisnika, tada bi bili odredili, da se dotične nekretnine imadu u novi uložak prenijeti na onoga, koji je u vrijeme sastavljanja starih gruntovničkih napisnika bio vlasnik dotičnih nekretnina, a mjesto koga je pogrješno bila upisana zadruga.(Ta pogrješka naime bila bi se imala sastojati u tome, da su dotične nekretnine bile upisane na zadrugu, premda je na njima živjela samo jedna porodica ili samo jedna osoba). Dalje pak na temelju tog ispravka imale bi uredovati nadležne ostavinsko-raspravne oblasti, koje bi te dekretnine imale izručiti osobama, koje bi bile pozvane na nasljedstvo prema ustanovama općega grad,anskog zakonika o nasljedjivanju. Uslijed toga bi dakako došle do prava nad takovim nekretninama osobe, koje ni ne misle, da imadu kakovo pravo, — dočim bi one osobe, koje bi faktično uživale te nekretnine, imale samo neznatno, a koji puta nikakvo pravo nad tim nekretninama. To je sastavljač ove naredbe uvidjao, pak za to i nije hotio povući ove konsekvencije iz svog navoda o pogrješnom upisu, nego je posve nedosljedno odredio, da se vlasnici odredjuju po faktičnom posjedovanju, i tako je povjerenicima za sastavljanje gruntovničkih uložaka dao ovlast da provadjaju neku vrstu ostavinskih rasprava i to po načelima, koja stoje u očitoj protivštini s načelima općega gradjanskog zakonika o nasljedjivanju. — Istina je doduše, da su se sve ove odredbe o pogrješkama oslanjale na predrasudi, da se zadruga mora sastojati iz više porodica. No ako je sastavljač ove osnove tako tvrdo bio uvjeren, da se svaka zadruga mora sastojati iz više porodica, i ako mu je toliko bilo stalo, da se sve pogrješke isprave, morao je takodjer izreći, da se zadruga ne ima prenijeti u novi uložak u nijednom slučaju, u kom je ona nekoč prije sastavljanja gruntovnih napisnika, sastojala samo iz jedne obitelji, i morao je odrediti, da se u svakom takovom slučaju ima

[18] § 10., t. 2. i na 2.

Digitized by Google

pogrješka ispraviti, te u novi uložak unijeti predstavnik ove nekadanje jedne porodice ; a pošto su, može se reći, sve zadruge nekoč sastojale samo iz jedne porodice, mogao je sastavljač ove naredbe, kad mu je toliko bilo stalo do toga, da se isprave pogrješke, odrediti, da se kod svake zadruge imade tražiti zajednički pradjed svih u zadruzi rodjenih zadrugara, koji pradjed je na zadružnim nekretninama živio, i da se tada ima taj pradjed upisati kao vlasnik tih nekretnina, pa da se za njim i za svim njegovim potomcima imadu voditi ostavinske rasprave.

Odredbe zakona od 16. rujna 1876. i provedbene naredbe od 24. prosinca 1876. protegnute su naredbom kr. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 7. studenoga 1877. br. 6813. takodjer i na godine 1871. utjelovljene dijelove razvojačene vojne Krajine (bjelovarsku Krajinu). Napose protegnute su na bjelovarsku Krajinu takodjer ustanove, da se ne imadu iz starih gruntovnih listova prenašati u nove uloške kao vlasnice zadruge, već samo pojedinci, ako su prema zakonu od 29. prosinca 1876. prestale postojati.[19] Protegnuta je na bjelovarsku Krajinu takodjer i ustanova, da se u nove uloške imadu upisivati faktični posjednici, ako su dotične nekretnine bile pogrješno upisane na zadrugu prigodom sastavljanja stare gruntovnice. No ta ustanova protegnuta je na bjelovarsku Krajinu uz preinaku, da se kao vlasnici imadu upisivati faktični posjedinci, ako se vlasnicom nad dotičnim nekretninama u budi kom momentu, od kako su se stari gruntovni listovi počeli upotrebljavati kao gruntovnica, nije mogla prema ustanovama zakona od 29. prosinca 1876. smatrati zadruga. Pošto su po starijim zakonima samo zadruge mogle imati nekretnina u vojnoj Krajini, i to bez obzira, da li su ove sastojale iz više ili samo iz jedne porodice, mogle su takodjer samo zadruge biti upisane kao vlasnice krajiških nekretnina. Radi toga takodjer ne ima sumnje, da je veliki dio starih zadruga u ovom ili onom momentu, od kako su se stari gruntovni listovi počeli upotrebljavati kao gruntovnica, sastojao samo iz jedne porodice, i da se prema ovoj naredbi ne bi taj dio starih zadruga imao prenijeti u nove uloške.

---

§ 7. Po zakonskom članku IV. od godine 1870. imao je svaki zadrugar, koji je navršio 24 godinu, i koji je imao pravo tražiti diobu, takodjer i pravo na svoj dio iz zadružne imovine praviti dugove, te ovaj dio dati s tim dugovima u gruntovnim knjigama opteretiti[20]. Isto tako mogao je svaki zadrugar po tom zakonskom članku sa svojim dijelom raspolagati takodjer i s pravnim poslovima za slučaj smrti[21]. Ove dvije

[19] § 5.
[20] § 42.
[21] § 20.

Digitized by Google

ustanove zakonskog članka IV. od god. 1870. izazvale su u narodu veliki nered i nezadovoljstvo, te je u zakonskom članku od 6. listopada 1872. o pravostoji za diobe zadružnih dobara na temelju zakonskog članka IV. od god. 1870. napose odredjeno, da dok traje ova pravostoja ne može nijedan zadrugar raspolagati sa svojim dijelom iz zadružne imovine niti pravnim poslovima medju živima niti pravnim poslovima za slučaj smrti[22].

Mjerodavni medjutim faktori kad su stvarali osnovu zakona od 3. ožujka 1874., čini se, da su sasma zaboravili, kakove su neprilike izazvale navedene ustanove zakonskog članka IV. od god. 1870.; te je kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, napose brisala iz prvobitne zakonske osnove ustanovu, da se sva zadružna imovina ima smatrati nerazdijeljenim dobrom svih zadrugara tako, da nijedan od njih ne ima prava na kakav budi naravni budi idealni dio iz zadružne imovine, kojim bi mogao raspolagati bez obzira na ostale zadrugare. Mjesto toga uvrštena je u zakonsku tu osnovu ustanova, da za zajmove pojedinih zadrugara, ako te zajmove neće preuzeti zadruga, može vjerovnik tražiti diobu zadružne imovine u svrhu namirenja svoje tražbine[23]. Ovako ispravljena ova osnova postala je zakonom od 3. ožujka 1874.

Obzirom na ustanovu, da vjerovnik pojedinog zadrugara može tražiti u svrhu namirenja svoje tražbine diobu zadružne imovine, te obzirom na to, da se u zakonu od 3. ožujka 1874. nigdje ne odredjuje, da zadrugari ne smiju raspolagati sa svojim idealnim dijelovima iz zadružne imovine, nastao je odmah, iza kako je na snagu stupio zakon od 3. ožujka 1874., prijepor, mogu li se na idealne dijelove pojedinih zadrugara dozvoljavati gruntovne uknjižbe i zabilježbe.

Sudovi su većim dijelom bili skloni nazoru, da se mogu dozvoljavati uknjižbe i zabilježbe na idealne dijelove pojedinih zadrugara. — Protivni nazor zastupala je zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, u svojoj normativnoj naredbi od 14. rujna 1874. br. 13737., koju je preko zemaljske vlade, odjela za pravosudje, priopćila kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskom stolu sedmorice i banskom stolu. — Kr. stol sedmorice odgovorio je u svom dopisu od 7. kolovoza 1875. br. 331., da se ne slaže s nazorom zemaljske vlade i da drži, da se prema ustanovama zakona od 3. ožujka 1874. ovakove uknjižbe i zabilježbe moraju dozvoljavati. Napose se stol sedmorice pozivlje na to, da u zakonu od 3. ožujka nije nigdje odredjeno, da pojedini zadrugari ne imadu pravo raspolagati sa svojim idealnim dijelom iz zadružne imovine. Nasuprot tome po zakonskom članku IV. od god. 1870. bilo je ovakovo raspolaganje dozvoljeno, a u zakonu od 3. ožujka 1874. izrečeno je, da gube valjanost samo one ustanove starijih zakona, koje

[22] § 2.

[23] § 12. posl. stavka.

Digitized by Google

se protive ovomu zakonu[24]. Ustanove pak o slobodnom raspolaganju s idealnim dijelom iz zadružne imovine ne protive se zakonu od 3. ožujka 1874. Dalje pozivlje se stol sedmorice na to, da se po tom zakonu zadružna imovina imade dijeliti po lozama[25], pak da prema tomu imovina pojedinih zadrugara prelazi takodjer i na njihove bezoporučne nasljednike. Pozivlje se na to, da vjerovnik pojedinog zadrugara može tražiti diobu zadružne imovine Pozivlje se i na analogiju zakona od 8. lipnja 1871., po kome se može na idealne dijelove pojedinih zadrugara voditi sudska ovrha[26]. Stol sedmorice drži, da je zadruga društvo (zajednica), u kom pojedini zadrugari imadu stalne dijelove, te da bi javna vjeresija štetovala kad se ne bi dozvoljavale uknjižbe na idealne dijelove pojedinih zadrugara. Konačno upozoruje stol sedmorice vladu, da je i onako glavna intencija zakona od 3. ožujka 1874., da svih zadruga što prije nestane. Ta intencija, veli stol sedmorice, najjasnije se vidja u tome, što je zabranjeno osnivanje novih zadruga. Obzirom na navedene razloge stol je sedmorice i dalje dozvoljavao uknjižbe i zabilježbe na idealne dijelove pojedinih zadrugara, pozivljući se na to, da zemaljska vlada ne može sa svojim normativnim naredbama mijenjati zakon. Ovakove uknjižbe zadavale su poslije kod dioba zadružne imovine velikih neprilika, te su izazvale skoro onakav nered, kakav su svojedobno izazvale ustanove zakonskog članka IV. od godine 1870. o raspolaganju s idealnim dijelovima zadružne imovine.

(Nastavit će se.)

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

Dražba u stečajnom postupku s propisima ovršnog reda nije ovršna dražba ni „stečajna" dražba već dobrovoljna dražba. — Prema tome nije primjenljiv § 139. o. r. o pristupanju k dražbenom postupku.

(Vrhovno rješenje od 20. studenoga 1907. br. 14.178.)

U stečajima tvrtke Ant. i druga lično odgovorna, skupština je vjerovnika redovito zaključila, da se nekretnine od mase prodadu po propisima ovršnog reda, kako to stečajni red odregjuje, odustajući u smislu sl. a) §-a 148. st. r. od tih propisa jedino u tome da se ispusti procjena a da najniža cijena za svaku pojedinu nekretninu bude ona naznačena u procjeni učinjenoj u dotičnom kaznenom postupku.

[24] § 33.
[25] § 13.
[26] § 4.

Digitized by Google

Na temelju tog zaključka skupštine vjerovnika, za koji je glasovao i zastupnik hipotekarne i stječajne vjerovnice Lj. banke, bila je dozvoljena dražba nekretnina mase.

Poslije te dozvole, hipotekarna vjerovnica Lj. banka zatražila je i prvi je sud dozvolio o v r š n u dražbu tih istih nekretnina.

Uslijed utoka upravitelja stječajne mase prizivni je sud preinačio taj zaključak time, da hipotekarna vjerovnica Lj. banka ima da u smislu §-a 139. o. r. pristupi već upućenoj dražbi dozvoljenoj u stječajnom postupku.

R a z l o z i: Na temelju zaključka prihvaćenog dne 29. travnja 1907. od skupštine vjerovnika stječajne mase tvrtke Ant. na prijedlog stječajnog upravitelja ovaj okružni sud u smislu §-a 165. st. r. dozvolio je prodaju nekretnina stječajne mase i zamolio mjestni c. k. kotarski sud, da prodaju obavi po propisima ovršnog reda.

Zamoljeni sud s izrokom 20. srpnja 1907. urekao je dražbeno ročište i naredio je zemljišničko zabilježenje dražbenog postupka i dražbenog ročišta u teretovnici dotičnih uložaka u kojima su uknjižene nekretnine koje se imaju prodati.

Lj. banka, koja je po svom zastupniku bila prisutna na ročištu skupštine stječajnih vjerovnika, kao realna vjerovnica prikazala je dne 25. srpnja 1907. prijedlog za prisilnu dražbu onih istih nekretnina, glede kojih bila je već odregjena prodaja s gore navedenim zaključkom, a ovomjesni kotarski sud dozvolio je zaiskanu ovrhu i uputio je nov dražbeni postupak bez ikakva obzira na dražbeni postupak već u tijeku i u kojemu je već odregjeno i dražbeno ročište.

Pošto i dražbeni postupak dozvoljen od ovog suda sa zaključkom 2. srpnja 1907. a upućen sa strane kotarskog suda kao ovršnog suda s izrokom 20. srpnja 1907. vodi se po propisima ovršnog reda, i pošto je zavedenje tog postupka bilo i zabilježeno u zemljišniku i da je postupak još u tijeku, prvomolbeni sud nije smio u pogledu istih nokretnina zavesti drugi posebni dražbeni postupak, već dozvoliti zaiskanu ovrhu, ali kao pristupanje k već zavedenom dražbenom postupku i to po izričitom propisu §-a 139. o. z.

Vrhovni je sud prihvatio revizijski utok hipotekarne vjerovnice Lj. banke i uspostavio zaključak prv ga suda.

R a z l o z i: Odredba §-a 139. o. r. o pristupanju k dražbenom postupku na koji se utočni sud pozivlje, misli samo na slučaj da, dok traje dražbeni postupak bude u pogledu nekretnina koje se imadu na dražbi prodati, opet predloženo zavedenje dražbenog postupka na korist daljih izvršivih tražbina.

Ali je u nazočnom slučaju u pogledu nekretnina, koje se imadu po prijedlogu tjerajuće vjerovnice staviti na dražbu predložena i pravomoćno isposlovana, ne prisilna dražba već dobrovoljna dražba izložena u § 269. i sl. carske povelje 9. augusta 1854. L. D. Z. br. 208. i to ne od kakvog vjerovnika obvezanika u svrhu utjeranja izvršive tražbine već sa strane upravitelja obvezanih stječajnih masa i na korist svijeh vjerovnika; osim toga uz uvjet odobren od suda da se nemaju primijeniti propisi ovršnog reda u pogledu procjene i najniže ponude. Gornji propis, koji naregjuje pristupanje, ne može se dakle ovdje primijeniti.

Pri tom valja još spomenuti učinak zabilježbe prisilne dražbe dozvojene tjerajućoj vjerovnici, koji u tom leži što obzirom na objavu prava,

*

Digitized by Google

koja je tjerajuća vjerovnica stekla na nekretnine ovrhom zahvaćene, u slučaju kupnje kod dobrovoljne dražbe dozvoljene upravitelju mase, niko se nebi mogao pozvati na svoju dobru misao.

Valjalo je po tom udovoljiti revizijskom utoku, preinačiti pobijani zaključak utočnog suda i opet uzpostaviti zaključak prvoga reda, kojim se dozvoljava posebni dražbeni postupak. Saopćio: D, M.

Zadruzi postavljati skrbnika nadležna je samo upravna oblast, a ne sud.

(Riješitba kr. stola sedmorice od 14. lipnja 1907. broj 1980.)

Janoš K. tužio je zadrugu P. kbr. 27 iz P. na priznanje kupoprodaje nekretnina spp., pak jer nitko više od zadružnih članova ne živi niti je tko imenovan kućegospodarom, imenovao je sud u G. na molbu tužitelja tuženoj zadruzi skrbnika na čin ter za razpravu tužbe odredio ročište.

Proti onoj stavci odluke, kojom se po sudu imenuje tuženoj zadruzi skrbnik na čin, podnio je imenovani skrbnik utok ter je kr. banski stol riješitbom od 2. travnja 1907. broj 8016 izrekao:

Vidiv, da je samo upravna oblast nadležna odlučiti o tome, nema li više nijednoga od zadružnih članova, dotično tko se ima u smislu § 5. zadr. zak. od 30. travnja 1902. upisati u gruntovnicu vlastnikom kao posljedni član predstavnik, proti kojega ostavini dotično nasljednicima valjati će onda upraviti tužbu;

vidiv, da tužitelj nije pridonio takove odluke, da je po tome tužba manjkava, to je valjalo narediti ročište po § 37. grpp.,

obnašao je napadnutu odluku po §§ 342. i 339. toč 3. grpp. ukinuti ter sudu tomu naložiti, da prije svega naredi ročište za izpravak tužbe i tada dalje po zakonu postupa.

Usljed previdnog utoka tužitelja potvrdio je stol sedmorice riješitbu banskog stola iz razloga:

Vidiv, da glasom § 10. ustanove § 5. zakona od 30. travnja 1902. o promjeni odnosno nadopunjenju nekih ustanova zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama vrijede takodjer za one razlaze u zadrugah, koje su još u razpravnom ili utočnom tečaju, a prema tomu još prije i na one, u kojih oblast još niti nije propisni postupak zametnula;

i jer razlozi napadnute riješitbe kr. banskog stola odgovaraju zakonu.

Priopćio dr. R. Šlumpf.

Istinitost oporuke imade oporučni nasljednik dokazati i onda, kada nije on nego zakonski nasljednik upućen na tužbu radi pobijanja oporuke.

Na ostavštinu pok. P. M. nasljedno se je očitovao P. V. na temelju po vanjskom obliku vlastoručno pisane i potpisane oporuke, a S. M. i drugovi na temelju zakona ne priznavajući oporuku istinitom niti valjanom.

Odlukom kr. sudbenog stola u P. od 20. veljače 1904. broj Os. 34—02/41 upućen je na temelju oporuke očitovani nasljednik P. V., da tužbom ustane protiv nasljednika očitovanih na temelju zakona, da dokaže, da je oporuka pok. P. M. istinita i valjana.

Povodom utoka na temelju oporuke očitovanoga nasljednika P. V. kr. je banski stol odlukom svojom od 21. svibnja 1904. broj 10.748 prvomolbenu odluku preinačio i odlučio:

Digitized by Google

„da na temelju zakona očitovani nasljednici pok. P. M. imadu ustati tužbom proti oporučnom nasljedniku P. V. radi nekreposti i nevaljalosti oporuke pok. P. M. i to u roku od 30 dana nakon pravomoćnosti ove riješitbe."

U obrazloženju veli kr. banski stol:

„. . . . . već se ima onim, koji oporuku takovu pobijaju, pridržati pravo, da načinom po postupku propisanim prigovore svoje dokažu."

Kr. stol sedmorice je ovu odluku potvrdio svojom odlukom od 9. rujna 1904. broj 3101.

Temeljem toga podigoše S. M. i drugovi kao na zakonu očitovani nasljednici kod kr. sudbenoga stola u P. tužbu od 9. studena 1904. P 27—04. protiv oporučnoga nasljednika P. V. sa zahtjevom, da je dužan priznati neistinitom i nekrepostnom pismenu oporuku pok. P. M.

Tuženi oporučni nasljednik porekao je navode tužbe i tužitelje pozvao, da svoju tvrdnju, da je oporuka neistinita i nekrepostna, dokažu, kako im je to naloženo gore spomenutom odlukom kr. banskoga stola, napose pak u razlozima iste i kako im to nalaže ustanova § 104. grpp. naročito in fine: „Bio čin, koji tko za sebe navede izražen zasadom tvrdećom, bio nijekajućom, ostaje mu za to sve jedno teret dokaza."

Tužitelji su replicirali, da oni nisu dužni ništa dokazivati, već da taj teret spada na tuženika u smislu § 123. grpp., jer je on ona osoba, koja se na tu oporuku poziva.

Tako je parnica uskladjena, a da nijedna stranka ne htjede na sebe preuzeti teret dokazivanja.

Kr. sudbeni stol odredi odlukom od 7. listopada 1905. P. 27—02/10. nadopunjenje razprave u pravcu, da tuženi oporučni nasljednik P. V. pruži dokazala za istinitost pobijane oporuke pokojnoga P. M.

Tuženi uloži utok, no kr. banski stol potvrdi prvomolbenu odluku svojom odlukom od 17. siječnja 1906. broj 1128 gr. ovim obrazloženjem:

„Vidiv, da tužitelji kao na temelju zakona očitovani nasljednici pok. P. M. pobijaju oporuku rečenoga pokojnika ne samo radi pomanjkanja vanjskih formalnosti, već pobijaju istinitost iste tvrdeći u svojoj tužbi, da pokojni P. M. nije ni pisao ni potpisao onaj sastavak, koji bi imao pretstavljati njegovu posljednju volju;

vidiv, da je prama tomu prijeporna istinitost oporuke, istinitost pak koje privatne isprave mora dokazati onaj, koji svoje pravo na njoj osniva (§ 123 grpp.);

vidiv, da okolnost ona, što je riešitbom kr. banskoga stola od 21. svibnja 1904. broj 10.748 uloga tužitelja namijenjena na temelju zakona očitovanim nasljednikom, nije pri prosudjenju pitanja, koga od prućih se stranaka tereti dokaz, da je uparničena oporuka istinita. mjerodavna, jer je rješitba ta izdana na temelju § 126. izv. pp., te ne stoji za to u oprijeci sa § 104. i 123. grpp., koje zakonske ustanove normiraju baš podijeljenje tereta dokaznoga, koji se imade izvesti po propisima gradjanskog parbenog postupnika;

vidiv u ostalom, da onda, kada je vanparbenim putem uloga tužitelja podijeljena nasljednikom, koji su se na temelju zakona na ostavinu pokojnoga P. M. naknadno očitovali, jošte nije poznato bilo, s kojega će baš razloga tužitelji oporuku napasti i kakove će prigovore staviti;

Digitized by Google

vidiv, da je prema tomu napadnuta odluka na stanju spisa i zakonu osnovana, obnašao je ..... itd."

Dalji pravni lijek nije uložen.

Tako je oporučni nasljednik kao tuženik morao pružiti dokaz istinitosti i valjanosti oporuke, ma da su zakonski nasljednici bili upućeni na tužbu ili drugim riječima, nema procesualne razlike bude li oporučni ili zakonski nasljednik upućen na parnicu. Dr. Nemec.

B. Kazneno

Da li se gončin štiti kod ovrhe prema § 81. k. z.

(Riješitba kr. stola sedmorice kao suda kasacionog od 15. studena 1902 broj 3483.)

Kr. sudb. stol u P. proglasio je A. T., H. F. i M. T. krivim prekršaja suprot javnim ustanovama i naredbama spadajućim na obću sigurnost označenog u § 312. kz. odnosno § 314. kz., jer su na 4. srpnja 1901. u P. izvan grada stali pred volove A. T., koje je tjerao gončin J. J., a komu ih je predao ovršni izaslanik J. Č., koji je iste zaplijenio usljed naloga mjesnog suda u H., te zgrabili za uže, na kojem su volovi bili svezani i tako ih istrgli iz ruku gončina J. J.

Tu presudu obrazlaže presudni prvomolbeni sud ovako:

Sam sudb. izaslanik J. Č. veli, da se obtuženici nisu njemu oprli niti prijetili niti je on bio u kakovoj pogibelji, već da ga je bilo sram, kako ga je gadno psovala obtužena J. F., pa da je radi toga pustio, da su obtuženici volove oteli J. J. a J. J. nije bila nikakova uredovna osoba prema § 68. kz., jer i sam veli, da ga je ovrhovoditelj Stj. Š. odpravio, da ide sa izaslanikom sudb. J. Č., da mu pomogne volove tjerati ..... pa ih presudni sud uporabom § 249. kp. proglasio prekršaja krivim § 312.—314. kz.

Kr. državno odvjetničtvo u P. uložilo je proti toj osudi žalbu ništovnu, jer da u prvomolbenoj osudi postojii niština toč. 5. i 10. § 277. kp., a kr. je stol sedmorice davši istoj mjesta sudio A. T., H. F. i M. T., da su istrgavši volove iz ruku gončina J. J. obezuspješili transferaciju volova silovitim položenjem ruke, te su počinili zločinstvo javnog nasilja III. slučaja označenog u § 81. kz. pa se toga radi osudjuju sva trojica po § 82. kz.

Razlozi: Presudni sud stranom u dispozitivnom dijelu osude, stranom u razlozima osude uzeo je ustanovljenim činjenice one, koje su u dispozitivnom dijelu vrhovne ove osude iztaknute, te uzima, da su obtuženi htjeli dne 4. srpnja 1901. kod P. obezuspješiti tranferaciju volova, što im je takodjer za rukom pošlo, jer da je ovrhovoditelj J. Č. uslijed pogrda i natezanja popustio, da su volovi natrag k obtuženoj H. F. odagnani; nu ipak ih je presudni sud proglasio samo krivima i to H. F. prekršaja § 312. kz., a A. i M. F. prekršaja § 314. kz.

Kr. drž. odvjetničtvo napada ovu osudu iz razloga ništovnih toč. 5. i 10. § 277. kz., jer da navodi riješitbenih razloga glede fakta od 4. srpnja 1901. nisu u skladu sa zapisnički ustanovljenom izjavom svjedoka J. Č. u glavnoj razpravi, za tim što gončin J. J., kojemu su obtuženi iz ruku oteli volove nije smatran kao uredovna osoba, koja stoji pod zaštitom § 68. kz.,

Digitized by Google

pa stoga, da je čin pod B. na kojem se osniva riješitba podvržen bio po krivom tumačenju zakona takovom kaznenom zakonu, koji se na taj način uporaviti ne može.

Ova je žaoba kr. drž. odvjetničtva osnovana, jer je nazor presudnoga suda glede kvalifikacije ubrojenog obtuženikom čina kriv.

Presudni sud kako proizlazi iz razloga osude navodi, da je sudbeni izaslanik J. Č. rekao: „da se obtuženici nisu njemu prijetili, niti da je bio u kakovoj pogibelji, već da ga je bilo sram, kako ga je gadno opsovala obtužena H. F., pak je radi toga pustio, da su obtuženici junce oteli J. J."

Taj navod presudnog suda ne stoji baš u potpunom skladu sa izjavom sudb. izaslanika J. Č. na glavnoj razpravi, jer iz zapisnika o glavnoj razpravi proizlazi, da je svjedok Č. na naročito pitanje: za što je junce pustio, rekao: „Nisam se htio s njima upuštati u boj, bilo me je sram", a na dalnje pitanje kazao je: „Antuna sam se pobojao".

Prema tome je dakle sudb. izaslanik dovoljno karakterizovao svoj položaj prigodom ovršenja svoje službe i naveo razlog, za što je bio prisiljen odustati od daljnjeg vršenja poglavarstvenog naloga.

Presudni sud uzeo je takodjer ustanovljeno, da je obtužena H. F. sa kišobranom udarila gončina J. J. po čelu, a zatim, da su sva trojica uhvatila za uže te ga silom iz rukuh J. J. iztrgli.

Ako se dakle uzme u obzir situacija u svojoj cijelosti, da su obtuženi imali nakanu na osujećenje poglavarstvenog naloga, da su se poslužili psovkama i silu upotrebiii, da uredovanje obezuspješe, što im je usljed silovitog položenja ruke takodjer uspjelo, tada ne ima dvojbe, da je u ovakovoj situaciji sudb. izaslanik morao odustati od ovršavanja, jer bi u protivnom slučaju morao sa svoje strane upotrebiti fizičku silu, da odpor svlada, koju silu zakon od osoba zaštićenih u § 68. kz. ne zahtjeva. Za to se u tom činu obtuženih imadu nazrijevati sva kriterija zlečinstva javnog nasilja III. slučaja § 81. kz., jer je prema predležećim okolnostima bilo dostatno sile učinjeno time, što su se sva tri obtuženika natezala sa gončinom za uže, kojim su junci vezani bili, koji su se kao zaplijenjeni imali transferirati.

Presudni sud, da donekle opravda svoj nazor, iztaknuo je takodjer, da gončin J. J. ne stoji kao takav pod zaštitom § 68 kz., jer da nije bio uredovna osoba, već privatna po ovrhovoditelju poslana za pomoć sudbenom izaslaniku.

I taj nazor presudnog suda je kriv.

Zaštita pružena oblastnim osobama po § 81. kz. ne proteže se samo na ove, već i na njima pridružene osobe, bez kojih se stanovito uredovanje ne bi provesti dalo, s toga se u konkretnom slučaju odpor suproti gončinu J. J., te njegovo zlostavljanje ima smatrati kao počinjeno suprot osobi po § 81. kz. zaštićenoj, jer je uredovanju sudb. izaslanika za izvršenje poglavarstvenog naloga bio pridružen; cijeli pak odpor imade se smatrati kao jedinstveni čin, koji je naperen bio proti sudb. izaslaniku, za koji su odgovorni jednako svi, koji su kod istog sudjelovali.

S toga je napadnuta osuda ništetna po § 277. t. 10. kp., pa ju valja u napadnutom dijelu ukinuti i na temelju ustanovljenih po presudnom sudu činjenica po § 284. toč. 3. kp. izreći u tom pravcu presudu u stvari, kako je spomenuto u tenoru ove vrhovne osude. Priobćio: J. R.

Digitized by Google

C. Mjenbeno-trgovačko.

Štrajk željezničkih namještenika nema se bezuslovno smatrati kao vis major.

Kr. sudb. stol u Z. u parnici t. E. M. u V. protiv kr. ugar. drž. željeznica, radi 63 K 88 fil. 5. spp. s naslova naknade štete je osudom od 1. veljače 1907. diono udovoljio zahtjevu tužbe za iznos od 54 K 88 fil. spp. a to iz slijedećih r a z l o g a :

Tužiteljica tvrdi, da joj je zadruga za proizvadjanje mlijeka u V. 19. travnja 1904. per Eilgut poslala sanduk maslaca od 45 klg., prve vrsti, vrijedan sa sandukom 113 K 10 fil., sredstvom kr. ugar. drž. željeznica, a da je uslijed štrajka željezničkih namještenika taj maslac stigao na odredište u V. tek 27. travnja 1904. i to pokvaren, pa da ga za to nije htjela od tužene preuzeti, a tužena ga administrativnim putem prodala i izdala joj utržak od 49 K 22 fil. — dosljedno nju oštetila za 63 K 88 fil. i s toga kao ustupovnica zadruge za proizvadjanje mlijeka u V. traži naknadu štete od 63 K 88 fil. od tužene ; jer je ona zakašnjelom dostavom maslaca skrivila, da se maslac pokvario.

Odnosne tvrdnje dokazuje izpravama A—I. i C—IV., E—XII., pa sudb. vještačkim očevidom, preslušanjem trgov. vještaka i svjedokom J. K.

Tužena priznaje, da je 19. travnja 1904. preuzela na odpremu upitni maslac, kod predaje nepokvaren, priznaje, ustup E—XII. i, da je 30. travnja 1904., pošto je tužiteljica uzkratila preuzeti maslac, koji je u V. stigao 27. travnja 1904., ovaj prodala, a utržak od 49 K 22 fil. tužiteljici izdala i da je pravodobna dostava maslaca izostala radi štrajka njenih namještenika, nu poričući ostala, prigovara, da ovaj sud nije nadležan suditi, da je tužiteljica izgubila odštetni zahtjev, jer nije u smislu § 409. t. z. dala stanje maslaca, kada je ovaj stigao u V. vještački konstatovati, napokon, da je riješena obveze na pravodobnu dostavu upitne pošiljke oglasom br. 2—II., kojim je za odnosne dostave uslijed štrajka želj. namještenika, dozvoljen doknadni rok od 7 dana u smislu želj. propisnika od 10. prosinca 1892. br. 83.249 (Zb. br. VI. i br. 15 ex 1903.).

Svjedokom J. K. i sudb. vještačkim očevidom preslušanjem trgov. vještaka na podlozi izprava A—I. i C—IV. je po § 216. gpp. dokazano, da je u odnosnoj pošiljci bilo minimalno 45 klg. maslaca, da je ovaj sa sandukom, ako je bio prve vrsti, vrijedio 113 K 10 fil., a ako srednje vrsti 104 K 10 fil. i da je taj maslac, je li bio na odpremi od 19. travnja 1904. do 27. travnja 1904. morao postati neupotrebiv i izgubiti barem polovicu svoje vrijednosti.

Tužiteljica ali nije napose dokazala, da je maslac bio prve vrsti.

Prigovor nenadležnosti suda nije uvaživ u oči § 34. i 55. gr. sud., § 16. i 18., te naslova V. pogl. II. § 422. i sl. t. z.

Prigovor, da je tužiteljki odštetni zahtjev utrnuo ; jer je tužiteljica propustila konstatovanje u smislu § 409. t. z. nije uvaživ, jer je tužiteljica na to konstatovanje bila ovlaštena, nu nije obvezana.

Prigovor doknadnoga roka br. 2—II. nije uvaživ, jer je ovaj bio — glasom br. 2—II. — dozvoljen tek za robu, koja je u razdoblju od 20.—26. travnja 1904. na odpremu predana ili tuženičkim prugama prolazila, a prepornu je pošiljku tužena jur 19. travnja 1904. na odpremu preuzela.

Digitized by Google

Jer nije dokazano, da je maslac bio prve vrsti, mora se po § 399. t. z. u svezi sa §-om 321. t. z. uzeti, da je bio srednje vrsti, dakle sa sandukom vrijedan 104 K 10 fil., a jer je tužiteljica primila polučeni utržak od 49 K 22 fil. iznosi šteta samo 54 K 88 fil.

Obrana tužene, da je štetu uzrokovao štrajk njenih namještenika, kao vis major — nije uvaživa ; jer se pod vis major ima razumijevati izvana dolazeći dogadjaj, koji se po ljudskoj rasudi nije mogao predvidjati, a nastup mu i učinak nije mogao predusresti uredbama, koje po prometnom shvaćanju stoje u razboritom odnosu k uspjehu, koji te uredbe mogu izazvati, što u ovom slučaju nije. Tužena je za to odgovorna za štetu uzrokovanu štrajkom njenih namještenika po § 422., 398., 400. i konačnoj stavci § 425. t. z.

S toga je valjalo ....

Na priziv tužene de pr. 22. veljače 1907. br. 5014 gr. je kr. banski stol riješidbom od 24. travnja 1907. br. 8271. po § 330. i 343. gpp. prvosudnu osudu ukinuo i odredio razpravu o tom, da li se štrajk željezničkih namještenika ima smatrati, kao vis major i da li se time željeznička uprava, koja sa svojim personalom stoji u sporu, iz kojeg se štrajk razvija, oslobadja svake odgovornosti naprema svojim komitentima, od kojih je u oči štrajka robu na transport preuzela.

Povodom utoka tužiteljice de pr. 18. svibnja 1907. br. 13.078 gr. je kr. stol sedmorice svojom riješidbom od 2. kolovoza 1907. br. 2233 ; jer se na osnovu provedene razprave može o stvari temeljito suditi i bez odredjene napadnutom riješidbom nadopune razprave i to tim sigurnije, pošto su predmetom odredjene nadopune pravna, a ne stvarna pitanja, po § 339. 3. i 345. gpp. ukinuo napadnutu riješidbu kr. banskoga stola i naložio mu, da priziv tužene ponovno u pretres uzme i u stvari osudu izreče.

Uslijed ove riješidbe je kr. banski stol osudom od 29. kolovoza 1907. br. 20.024 uz odpućenje priziva tužene prvosudnu osudu u cielosti potvrdio. A to iz — izpustiv ostala — slijedećih razloga :

Tuženica producirajuć pod 2—II. o privremenom odpremnom doknadnom roku od 7 dana, poziva se doduše i na štrajk svojih službenika, koji se desio baš u doba transporta maslaca, o kojem se ovdje radi, kao da bi ju takav štrajk već ipso facto riešavao dužnosti pravodobne dostave na odpremu preuzete robe, no taj njezin prigovor prema oglasu br. 2—II. ustanovljenoga doknadnoga roka, već je valjano oboren prvosudnom osudom.

Zato se ovdje nema dalje pretresati pitanje, da li se takav štrajk željezničkih namještenika ima svakako i bezuvjetno smatrati, kao kakva elementarna, neodoljiva sila, kao vis major, te da bi se time željeznička uprava, koja sa svojim personalom stoji u sporu, iz kojega se takav štrajk razvija, svake odgovornosti oslobadja napram svojim komitentima, od kojih je u oči štrajka robu na transport preuzela, ma da je isti predviditi mogla, te se po tom tegoba glede štrajka ne može uvažiti ; jer oglas br. 2—II., koji je navodno izdan baš radi štrajka, a mimogred rečeno, bez točnoga datuma, za ovaj slučaj prema gore rečenom ne vrijedi. No i inače su tuženikovi prigovori svi redom već po prvom sudu dovoljno oprovrgnuti, a napadnuta osuda izpravno obrazložena i t. d.

Na izvanredni previd de pr. 28. rujna 1907. pr. 24.541 br. je kr. stol sedmorice, uz odpućenje ovoga, napadnute doljnosudne osude potvrdio u pomanjkanju uvjeta § 335. gpp. dr . . . ić.

Digitized by Google

Iz upravne prakse.

Kod razgodbene individualne diobe nekretnina zemljištne zajednice ima biti podlogom diobe jur prvašnjim postupkom pravomoćno ustanovljeni popis ovlaštenika. — Odobrenje ugovora s mjerničkim vještakom za obavu tehničkih radnja. — Prinos k tumačenju §§ 85. i 64. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica te §§ 44. i 78. zakona od 25. lipnja 1902. o komasaciji zemljišta kao §-a 17. k tomu zakonu izdane provedbene naredbe od 8 srpnja 1902. br. 54.353.

Riješenje kr. zemaljskog komasacijonog kao razgodbenog povjerenstva od 17. travnja 1907. br. 93.:

„Kr. zemaljsko komasacijono kao razgodbeno povjerenstvo nalazi uvaženjem utoka odbora žemljištne zajednice T de praes. 3. kolovoza 1906. broj 12.843. te uvaženjem utoka de praes. 18. prosinca 1906. broj 298. istog odbora zemljištne zajednice, p r e i n a č i t i konačnu riješitbu kr. županijskog komasacijonog kao razgodbenog povjerenstva u B. od 14. srpnja 1906. broj 168. rp. ter odlučiti, da se u navedenoj zemljištnoj zajednici ne priznaje ovlašteničko pravo M. i K. O. i drugovima.

Nadalje preinačuje se konačna riješitba kr. županijskog komasacijonog povjerenstva u B. od 24. studenoga 1906. broj 266. r. p. ter se odlučuje, da se ni V. D. ne priznaje ovlašteničko pravo na zemljištnu zajednicu T.

Glede napadnutog i ovom vrhovnom riješitbom nepreinačenog dijela ostaje netaknutom gore navedena konačna riješitba od 14. srpnja 1906. broj 168. r. p.

R a z l o z i : Zemljištna zajednica T. uredjena je razgodbenim putem, te su tom prigodom pravomoćno po zakonu ustanovljeni ovlaštenici u istoj.

Protiv popisa ovlaštenika nije bio uložen nikoji utok, uslijed čega je isti riješenjem kr. zemaljskog komasacijonog kao razgodbenog povjerenstva od 4. siječnja 1904. broj 50. ex 1903. ostao netaknutim.

Sastavljeni popis ovlaštenika odobrila je kr. hrv. slav. dalm. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, temeljem § 64. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica naredbom od 24. svibnja 1904. broj 15.866. U tom popisu ne nalaze se stranke, kojima je napadnutim konačnim rijesitbama ovlašteničko pravo priznato. Stoga je valjalo uvaženjem utoka navedene konačne riješitbe preinačiti i neupuštajuć se u izpitivanje osnovanosti reklamiranih ovlašteničkih zahtjeva.

Kr. županijkso komasacijono kao razgodbeno povjerenstvo sasvim se je protuzakonito i neizpravno povodom zatražene diobe upustilo ponovno u razpravu o ustanovljivanju ovlašteničkih prava, kad su takova pravomoćno provedenim postupkom jur ustanovljena i gruntovno zabilježena bila, pak se je imalo ograničiti samo na promjene, koje su nastale kod pojedinih stavaka u popisu ovlaštenika već upisanih i priznatih ovlaštenika.

Protiv volje priznatih ovlaštenika nije zakonom dopustivo, da se naknadno uvrštuju medju ovlaštenike osobe, koje su prigodom prije obavljenog uredovanja propustile svoje pravo prijaviti i kad im takovo priznato bilo nije, propustile utokom protiv sastavljenog popisa ovlaštenika zahtjevati kod nadležne drugomolbene oblasti svoja prava, dok u razgodbenom postupku ne ima povrate u prijašnje stanje.

Digitized by Google

O čem se kr. županijsko komasacijalno kao razgodbeno povjerenstvo povratkom sviju spisa predloženih gornjim izvještajem od 20. prosinca 1906. broj 298. r. p. ubavješćuje radi dalnjeg shodnog uredovanja tim upozorenjem, da kod razprave, održane dne 15. lipnja 1906. nije po § 44. savezno s § 78. zakona o komasaciji zemljišta, izabran odbor petorice za sastav pogodbe sa tehničkim vještakom, da u zapisniku samom nije konstatovan broj pridošavših ovlaštenika, te da se po tom ne može znati, da li je izbor tehničkog vještaka potrebnom većinom izabran.

Povrh toga nije skupština zaključila direktivu za pogodbu sa tehničkim vještakom § 17. provedbene naredbe od 8. srpnja 1902. k zakonu od 22. lipnja 1902. o komasaciji zemljišta.

Dotični ugovor imade se po § 44. citiranog zakona ovamo na odobrenje predložiti. Priobćio: Fr. Haladi.

SVAŠTICE.

Austr. osnova zakona, kojim se „mijenjaju i nadopunjuju neke ustanove općega gradjanskoga zakonika". Obznana. Napisao dr. *Ivan Maurović.*

Koncem decembra prošle godine 1907. predložila je austr. vlada gospodskoj kući osnovu zakona pod gornjim naslovom. Tim je u Austriji pitanje revizije opć. privat. prava stupilo u odlučni stadij. Pošto je to i za nas indirektno od velike važnosti,[1] dobro će biti, mislim, da čitaocima „Mjesečnika" priopćim osnovne misli, koje su vodile austr. vladu pri sastavljanju ove njezine osnove, ter da — za sada — navedem sadržaj ovoga najnovijega legislatornoga elaborata.

Saopćenje moje uzeto je iz same osnove odn. iz njezinih motiva, poglavito pak iz uvoda u te motive.[2] Evo u kratko, što se napose u tom uvodu veli.

Pitanje, da li je revizija o. g. z-a nužna, ne treba, veli sastavljač osnove, iza članka Unger-ovoga[3] dalje ni dokazivati. Unger je podjedno označio i pravac, kojim treba poći i cilj, koji se ima postići: on predlaže korekturu u detaljima i promjenu zakonskih ustanova, do koje ne možemo doći s pomoćju pravne znanosti. Toga se je imala držati i komisija, kojoj je vlada povjerila reviziju: ona je imala ostaviti netaknuto sve, uslijed česa bi se mogli potresti oni dijelovi zakonika, koji se nemaju mijenjati i uzdrmati organski savez čitavoga zakona. S tim dakle ograničenjem imala je komisija da reformira one partije i ustanove, koje su se pokazale nedostatne, napose one, koje ne odgovaraju naprednim idejama, a tako i one, koje sprečavaju praktični pravni i prometni život.

Pri samom poslu pokazalo se je ali odmah, da revizija i u tom smjeru i opsegu nije nipošto laka i jednostavna. Glede nekih ustanova o. g. z-a nisu

---

[1] Vidi moje predavanje, otštampano u 3. broju „Mjesečnika" od 1906.

[2] 29 der Beilagen zu den stenogr. Protokollen des Herrenhauses. — XVIII. Session 1907.

[3] U Grünhutovom časopisu od g. 1904.

Digitized by Google

članovi komisije imali doduše nikakvih dvojba, kako se imadu te ustanove revidirati; kod drugih ali ne mogoše se složiti ni u sadržaju novih pravnih zasada, ni u pravcu u kojem se imade reforma provesti. Kod nekih partija napose pokazalo se je, da su potrebne točne stvarne predradnje, hoće li se revizija provesti s uspjehom; kod drugih opet, da bi reforma tako duboko zasegla u razne interese, da bi bilo prije potrebno obratiti se na dotične interesirane krugove, da se o tom prije izjave. K svemu tomu pridodjoše još i izvanjske neprilike: mnogi članovi nisu mogli intenzivno raditi, dijelom radi bolesti, dijelom radi toga, jer su inače zvaničnim poslovima preopterećeni bili. Ovo potonje, t. j. prepolagani rad komisije bijaše povodom, da se je austr. vlada smatrala konačno prinukanom, da sama uzme stvar u ruke. Ona to i učini, te izradi ovu osnovu, kojom bi se imale promijeniti odn. nadopuniti one ustanove o. g. z-a, glede kojih nema gore navedenih poteškoća. Austr. vlada dakle hoće, da se revizija opć. gr. z-a provadja postupice. Ako je revizija nužna, veli sastavljač osnove, zašto da se već sada ne obavi u toliko, u koliko je to sada moguće? Tako je austr. ministar pravde htio tako rekući izvaditi ona pitanja, o kojima nema dvojbe ni razlikosti mnijenja glede nužde, smjera i merituma reforme, ter pitanja, koja je moći riješiti, a da se suviše ne dira u postojeće interese.

U svibnju g. 1907. poslalo je ministarstvo pravde gotov elaborat gore spomenutoj komisiji na mnijenje, ter ga je na temelju podanoga mnijenja djelomice popravilo, djelomice popunilo; a pred par tjedana predložena bi gornja osnova gospodskoj kući na ustavno pretresanje. Druge interesirane krugove nije austr. vlada prije toga pitala za mnijenje: s toga razloga, kaže sastavljač osnove, jer se u nazočnoj osnovi i onako radi o prijedlozima, koji su u raznim korporacijama i udrugama, u literaturi i javnosti po više put iznešeni, a da im se nije prigovaralo ni s koje strane. Važno je konačno da ponovno istaknem, što sastavljač osnove oštro naglasuje: ova osnova ima se smatrati samo dijelom cijeloga revizionoga rada, koji se imade izvesti na austr. gr. zakoniku. Dio taj, vele motivi, može stupiti u krepost, a da se tim ne prejudicira daljnemu reformatorskom poslu, ni ne sprečava restauracija našega privat. prava. Hoćemo naprosto, veli se u motivima, da dademo našemu pravnomu životu ono, što mu brzo i lako možemo dati. Korist ove osnove, postane li zakonom, biti će bez sumnje u tom, da će se književna i javna diskusija koncentrirati u buduće u prvom redu na ostale partije privatnog prava, za koje je to nužno i korisno.

Toliko u kratko iz samoga uvoda u vladine motive. Drugo je naravski pitanje, da li je bilo baš nužno žuriti se tako s tom osnovom. I u Austriji ima zakona, kod kojih je reforma nužnija nego li u području o. g. z.-a. U drugu ruku je opet dvojbeno, nije li sastavljač osnove ipak prekoračio granice, koje si je u gornjem uvodu sâm postavio.[4] Mi se medjutim ne ćemo ovdje o tom prepirati, niti ćemo se zasada upuštati ma u kakvu kritiku[5] pojedinih ustanova zakonske ove osnove,

[4] Vidi Ehrenzweig u „Neue freie Presse" od 22. XII. 1907.

[5] Kratkoj kritici podvrgoše do sada — koliko je meni poznato — ovu osnovu slijedeći pisci: Ehrenzweig u „Neue freie Presse" (nota 4.) i u „Jurist. Blätter" ex

Digitized by Google

već ćemo ovaj put prikazati samo glavni njezin sadržaj. Sam elaborat je prilično opsežan ; ima 199 §§, koji sežu u sve dijelove našega gradj. zakonika, a dijele se u 9 odsjeka : ustanove osobno pravne (1.), ustanove obiteljskoga (2.), stvarnoga (3.), nasljednoga (4.) i obveznoga prava (5.), nedopuštena djela (6.), službovna pogodba (Dienstvertrag) (7.), uputa i preuzeće duga (8.), zastara i dosjelost (9.).

Iz pojedinih odsjeka, naslova i paragrafa osnove i motiva, ističemo slijedeće.

Prvi odsjek („ustanove osobnopravne") govori o zaštiti imena i pseudonima, o rokovima kod proglašenja smrti ter o sposobnosti žena, da budu svjedoci solenitetni, svjedoci identiteta, akta i svjedoci na ispravama. Zaštitom imena ispunjuje se, kažu motivi, osjetljiva praznina u našem zakoniku ; ustanovom o rokovima kod proglašenja smrti skraćuju se prema uzoru modernih zakona odviše dugi rokovi §-a 24. o. g. z-a, a §§-a o sposobnosti žena, da budu svjedoci solenitetni i t. d. dovodi osnova u sklad pravni položaj žene sa njezinim društvenim i gospodarstvenim položajem.

Opsežni drugi odsjek sadržaje ustanove obiteljsko-pravne i dijeli se u 11 naslova.

1. naslov govori o pobijanju zakonitosti poroda. U §§-a ovoga naslova se dopušta, da može i kurator umobolnoga muža pobijati pod stanovitim uvjetima zakonitost poroda djetetovoga. Tim bi prestala dvojba, koja je do sada vladala u tom u praksi.

2. naslov ovoga odsjeka brine se za malodobnike, koji stoje pod očinskom vlasti. Ako otac svoju očinsku vlast zlorabi ili ne ispunjava š njom skopčane dužnosti ili se nepošteno ili nećudoredno (unsittlich) vlada, može tutorski sud — prem ne predleže svi uvjeti, da se oduzme očinska vlast — odrediti, da se učini, što je nužno, da se ukloni pogibelj, koja prijeti djetetu. To slijedi doduše već iz §§ 139. i 178. našega gr. z., nu § 10. novele hoće da ponjekuda autentičnom interpretacijom osigura protiv svih dvojba interpretacije praktibilitet norme sadržane napose u §-u 178. o. g. z-a.

3. naslov istoga odsjeka bavi se pozivom žena na tutorstvo i skrbništvo. Tu nalazimo važnu ustanovu, da žene u opće mogu biti zvane za tutora i skrbnika ; samo ih ne možemo — izuzevši mater i babu — na to siliti. Udate žene mogu preuzeti tutorstvo ili skrbništvo načelno samo sa privolom svoga muža. Ne treba ali te privole, ako se radi o vlastitom djetetu žene, a ni onda, ako je muž radi duševne bolesti pod kuratelom ili ako je brak rastavljen po sudu. Ako pak muž uskrati ili opozove privolu, može ju sudac na zahtjev žene suplirati, u koliko to ne bi bilo na uštrb muževih prava. Konačno odredjuje ovdje osnova, da na mjesto §§ 255. i 211. o. g.

1908. br. 5. : „Zu den erhrechtlichen Bestimungen der Zivilrechtsnovelle" (I. Beitrag); Mitteis: „Der Entwurf einer Novelle zum Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuch", u „N. freie Presse" od 26./I. 1908. ; Walker: „Der Entwurf einer Novelle zum Allg. Bürg. Gesetzbuche u. die rechtliche Stellung der Frauen.", u „N. f. Presse" od 2. II. 1908. ; Bartsch: „Die Reform des österr. Privatrechts" u Allg. östesr. Gerichtszeitung ex 1908. br. 1—4. ; konačno dva članka u „Jurist. Blätter" ex 1908. br. 3. i 5. od bezimenoga pisca pod naslovom: „Wien" am 19. Jänner 1908" i „Wien am 2. Februar 1908."

Digitized by Google

z-a imadu doći §§ 14. i 15. novele. Prvi od ovih §§-a (§ 14.) govori o otpustu žene od tutorstva, ako se ona uda ; drugi pak nabraja slučajeve, u kojima se ima ženi kao tutorici pridati sututor. Sve ustanove ovoga naslova temelje se na osnovnom shvaćanju, da je danas anahronizam isključiti ženu od tutorstva.

Ustanove 4. naslova govore o sposobnosti za preuzeće odredjenoga tutorstva ili skrbništva. Napose veli § 17. novele, da neisplaćene tražbine izmedju maloljetnika ili osoba podložnih tutorstvu ili skrbništvu s jedne strane, ter osoba zvanih na tutorstvo ili kuratelu, ne isključuju, da te osobe budu odredjene kao tutori ili kuratori. In concreto imade o tom odlučiti sudac. § 18. novele pak kaže, da odredjenje za tutora ne ovisi o prebivalištu ili boravištu u zemlji, gdje leži tutorstveni sud. Ako bismo ali radi te udaljenosti mogli tutorstvo samo teško ili s velikim troškovima izvršivati, možemo ga odbiti. Ovaj § imao bi doći na mjesto §-a 194. o. g. z-a. Sastavljač osnove tvrdi, da je prvi od cit. §§ novele već za to umjestan, jer vodjenje poslova malodobnikâ i kurandâ i onako imade redovito za posljedicu, da izmedju ovih i tutora odn. kuratora nastanu medjusobne tražbine ; § 18. pak novele treba da nadomjesti dosadanji § 194. o. g. z-a, koji je nastao pod utjecajem prometnih prilika početkom 19. vijeka.

Ustanove 5. naslova ovoga odsjeka skrbe se za osobu i odgoj djece u slučaju rastave ili raspusta braka. Na mjesto §-a 142. o. g. z-a odredjuje § 19. novele u glavnom ovo : Ako se bračni drugovi s privolom tutor. suda ne sporazume u tom, koji će od njih njegovati i odgajati djecu, imade sud taj, uzevši u obzir posebne okolnosti konkretnoga slučaja, odrediti, da li se sva ili samo nekoja djeca imadu prepustiti ocu ili materi. Drugomu ženidbenomu drugu ostaje ali ovlaštenje, da s djetetom osobno opći. Sud tutor. može saobraćaj taj pobliže normirati, nu odredbe te mogu se prema potrebi mijenjati ili ukinuti. Troškove odgoja nosi otac.

Motivi vele, da se ovo doista teško pitanje dade jedva općenitim pravilom ispravno riješiti : to ostaje vazda quaestio facti — za to § 19. novele pušta sudu slobodne ruke.

6. titul istoga odsjeka sadržaje ustanove o skrbi za nezakonitu djecu. Voditelji matica treba da svomu kot. sudu doprinose periodične popise nezakonitih poroda. Sud ima bez otezanja nezakonitomu djetetu odrediti tutora i pobrinuti se, ako je to za zaštitu prava djetetovih nužno, da se očinstvo putem dobrovoljne sudbenosti prizna ili putem procesa sudbeno ustanovi. Bude li očinstvo priznato, ima sudac da ustanovi ureda radi u izvanparbenom postupku, kakve činidbe imade otac po zakonu da učini. Ovisi li pak odluka o ispitanju prijepornih činjenica, treba da sud uputi (anzuweisen) tutora, da digne tužbu. Ove sudske odmjere ne treba, ako otac dobrovoljno zadovolji svojim dužnostima ili ako je sasvim isključeno, da bi mogao što doprinesti za uzdržanje.

Već prije poroda djeteta može odrediti sud privremenom odredbom, da otac skoro iza poroda ima platiti materi ili tutoru uzdržavanje za 3 mjeseca i da primjereni iznos deponira prije poroda kod suda. Za tu odredbu nije nužno, da se učini vjerojatnim, da je zahtjev u opasnosti (§ 24.).

Ako otac prizna očinstvo pred sudom ili ako se to parnicom ustanovi, može nezakonito dijete tražiti, ako je u vrijeme očeve smrti imalo u njegovoj kući uzdržavanje i odgoj, da to i dalje uživa, dok se ne bude moglo samo

Digitized by Google

uzdržavati — ali ne više nego što mogu u tom pogledu prema ostavljenom imetku imati zakonita djeca. Nasljednici ovlašteni su u tom slučaju dati nezakonitomu djetetu otpravninu u iznosu nužnoga dijela zakonitoga djeteta. Ugovorena otpravnina ima se u taj iznos uračunati (§ 26.). § 26. novele ima se dodati §-u 171. o. g. z-a.

Na taj način želi osnova popraviti položaj nezakonite djece.

7. naslov glasi: o troškovima porodjaja i babinja kod nezakonite matere. Nezakoniti otac dužan je naknaditi materi troškove porodjaja i uzdržavanja za prvih 6 tjedana iza poroda, a ako bi bili iza poroda potrebni i drugi troškovi, i ove. Na predlog matere može se još prije poroda odrediti privremenom odredbom, da otac plati materi običajni gore spomenuti iznos skoro iza poroda i da ga deponira kod suda primjereno vrijeme prije poroda.

Zaštita nezakonitoga djeteta iziskuje, kaže sastavljač osnove, da se ovako nadopuni skroz nedostatna ustanova §-a 1328.

Ustanove 8. naslova govore o tutorskom vijeću. Ovo vijeće ima podupirati sudove u izvršivanju njihove tutor. i skrb. sudbenosti. Prema tomu imade tutor. vijeće iscrpivo i istinito priopćiti sudovima okolnosti, koje su za utjecaj tutor. i skrb. oblasti i za sadržaj odredaba, koje ove imadu izdati, bitne. Tutor. vijeće imade, ako je potrebno, ovakove odredbe sámo potaknuti, isto tako, ako je nužno, uvjeriti se, da li se iste obdržavaju. Ako je tutor. sud prenio na tutor. vijeće tutorstvo malodobnika, kojemu nije odredjen drugi tutor — imade tutor. vijeće prava i dužnosti tutora. Ovomu vijeću može se naredbenim putem bez povrede drugih zak. odredaba podijeliti nadzor nad djecom ispod 14 godina, koja su privat. osobama dana na hranu i njegu, a isto tako može se ovlaštenje preuzeti ovakovu djecu, učiniti ovisnim o privoli tutor. vijeća. Tutor. vijeće može povjeriti i pojedinim osobama, tako zv. njegovateljima sirotâ (Waisenpfleger), da obavljaju pod njegovim nadzorom neke tutor. i skrb. poslove.

Prema tomu dakle ima biti. vele motivi, tutor. vijeće pomoćni organ sudova, a ovi imadu nad njim podjedno i nadzor. Prisilne vlasti nema to vijeće; ono ima — u koliko obavlja poslove vlade — oblasni karakter u smislu ustanova kaz. zakona, nije ali upravna oblast.

Redovni kotar jednoga tutor. vijeća jest područje jedne općine. Nu u jednoj općini može biti i više tutor. vijeća sa mjesno ograničenim područjima. Obratno može se i za susjedne općine odrediti zajedničko tutorsko vijeće. Kao članovi tutor. vijeća imadu se postaviti — i to svaki put na 5 godina — pored zastupnikâ zakonom priznatih crkava i vjerskih družaba, škole i dotičnih općina — takve osobe, koje poznaju dovoljno mjesne prilike ter se za pitanja skrbi za mladež intenzivno interesiraju. Osobe obojega spola mogu biti članovi tut. vijeća, ako su austr. državljani ter uživaju gradjanska prava, a mogu sami sobom raspolagati. Zastupnici zakonito priznatih crkava, vjerskih društva ili škole ne mogu odbiti poziv u to vijeće, ostali pak mogu to učiniti pod stanovitim okolnostima.

Ustanove o tutor. vijeću uzete su u osnovu, jer sastavljač osnove misli, da u današnjim prilikama ne mogu biti sudovi bez toga organa, koji stoji sa pučanstvom u neposrednom savezu.

9. naslov glasi: „pregled nad osobama, koje stoje pod tutorstvom i skrpstvom". §§ 207. i 208., koji govore o tako zv.

Digitized by Google

tutor. ili sirotinjskoj knjizi, ukidaju se. Kako da se uredi pregled nad osobama, koje stoje pod tutorstvom ili skrpstvom, ustanoviti će se naredbenim putem.

Spomenuti §§ o. g. z-a ne spadaju i onako, kažu motivi, u civilni zakonik.

Ustanove 10. naslova ovoga odsjeka rade o zakon. zastupstvu malodobnika, koji su primljeni u koj zavod. Prema §-u 46. novele ne treba odrediti tutora malodobniku, dok se nalazi u kojem zavodu sa prisilnim radom, u popravilištu i t. d., a nema ni pokretnoga ni nepokretnoga imetka. U tom slučaju ima nadstojnik zavoda prava i dužnosti tutora. Ako ali traži interes malodobnikov, može tutor sud pridržati jur otprije odredjenoga tutora ili za malodobnika postaviti posebnoga tutora. Takav tutor nema uplivisati na odgoj malodobnika, koji se nalazi u zavodu. Ovo je ustanovljeno, jer iskustvo pokazuje, da uplitanje zak. zastupstva u odgoj ove mladeži zavodu redovito samo smeta.

11. i zadnji naslov ovoga odsjeka glasi: o odredjenju oblastnoga tutora. Sud može odrediti, da se glede osoba, koje su podvržene tutorstvu, ako se ne nadje zgodni tutor ili ako to zahtijeva interes pupila, koji nema imetka — prenese vodjenje tutorstva ili pojedina prava tutora posebnomu državnomu organu ili shodnim organima javne uprave, napose pak tutor. vijeću. Sud može to vazda opozvati pod preduvjetima §-a 49. osnove, napose onda, ako se nadje sposobni privatni tutor.

Tim hoće osnova, da doskoči neprilikama, u koje dolaze često sudovi, osobito oni u velikim gradovima, kad treba naći i odrediti tutora za pupila bez imetka.

Treći odsjek osnove sadržaje ustanove stvarnopravne ter govori u prvom titulu o stečenju prava vlasničtva i prava založnoga na neuknjiženim realitetima.[6] Napose se ovdje kaže, da je potrebna kod prijenosa vlasničtva zemljišta, koja nisu unešena u javne knjige, prem su za to prikladna, ter kod prijenosa vlasničtva kućâ i drugih zgrada, koje su sagradjene na tudjem zemljištu, u nakani, da tamo trajno ne ostanu, predaja uručenjem isprave o prijenosu vlasničtva. Isprava ta mora sadržavati valjani pravni razlog i treba da bude predana pred 2 svjedoka.

Nadalje se ovdje kaže, da se založno pravo na gore spomenutim stvarima stiče sudskom depozicijom založne isprave, koja je po sudu ili notaru ovjerovljena. U ispravi toj mora biti točno označen predmet zaloga i brojkama novčana svota za koju je založno pravo odredjeno; kod kamatnih tražbina i veličina kamata.

Ove ustanove, uz neke druge, imale bi se dodati §-u 431. o. g. z-a odn. §-u 451., ter bi se tim, kažu motivi, ispunila jedna praznina austrijskog gr. zakonika.

Naslov 2. ovoga odsjeka glasi: o zabranama otudjivanja i opterećivanja. Kod prijenosa prava na ženid. druga, na djecu, posinke ili pokćerke i hranjenike, može se stečniku ugovorom ili odredbom posljednje volje oduzeti ili ograničiti ovlaštenje, da ugovorno otudji ili optereti na njega prenešeno pravo. Ovakova zabrana veže samo stečnika i ne

[6] „Liegenschaft" prevodim sa realitet.

Digitized by Google

može se protegnuti na njegove pravne sljednike ; a kod realiteta djeluje prema trećima samo onda, ako je to ograničenje zabilježeno u javne knjige.

I ovom ustanovom misli sastavljač osnove zadovoljiti jednoj potrebi, koja se je pokazala u pravnom životu.

3. titul osnove govori o uplivu diobe realiteta na zemljišne služnosti. Postojeće do sada ustanove (§§ 485. i 847. o. g. z-a) smatra sastavljač osnove nedostatnima. Pošto diobom realiteta nastaje konkurencija vlasnikâ svih pojedinih dijelova realiteta, drži sastavljač osnove, da je u interesu realnoga prometa i vodjenja gruntovnice, da se postojeće pravo u dva smjera nadopuni na taj način, da : 1. prema postojećim okolnostima bude moguće shodno urediti odnošaj, koji je nastao ovom konkurencijom; 2. da se zemljišna služnost ograniči gruntovno na one dijelove realiteta, kojih se u istinu tiče. To ima da vrijedi kod diobe gospodujućega kao i kod diobe služećega realiteta.

Prema tomu ustanovljuje osnova u glavnom slijedeće : ako se dijeli zemljište gospodujuće, ostaje i nadalje — u pomanjkanju drugoga uglavka — služnost na korist svim dijelovima. Nu izvršivati se može služnost ta samo tako, da se tim ne raširi i da ne postane tegotnija za vlasnika služnoga tla. Dolazi li izvršivanje služnosti faktično u prilog samo jednomu ili pojedinim dijelovima — utrnjuje glede drugih dijelova. Pruža li služnost zahtjev na koristi, može pri diobi gospodujućega tla svaki ovlaštenik zahtijevati, da se izvršivanje služnosti uredi po sudu. Postupati imade u tom slučaju sud po načelima izvanparbenoga postupka i udesiti stvar, uzevši u obzir narav konkretnoga slučaja, tako, kako interesima svijuh i pravičnosti najbolje odgovara. U koliko se dionici sporazume, imade se o tom sačiniti isprava ; pitanja pak, koja ostanu prijeporna, imade sud riješiti — bez redovitoga puta pravde — zaključkom svojim. Uredjenje ovo treba zabilježiti u gruntovnici, ako je servitut unešen bio u gruntovnicu. Jednako ustanovljuje osnova i za diobu služnoga zemljišta. Ako uslijed diobe ovoga tla ostane faktično samo jedan ili nekoji dijelovi opterećeni služnošću, urtnjuje ova glede drugih dijelova. Ako se uslijed diobe prvospomenuti dijelovi realiteta gruntovno otpišu, treba izbrisati služnost glede dijelova, koji ostaju u dosadanjem ulošku.

4. naslov ovoga odsjeka bavi se ponovljenjem i ispravkom granica. §§ 850. i sl. o. g. z-a, koji takodjer govore o ponovljenju granica, tumači teorija i praksa najrazličitije, te je prijeka nužda, da se o tom postave shodne ustanove. Sastavljač osnove postavlja dakle, na mjesto dosadašnjih §§ 850., 851. i 853. o. g. z-a, ustanove, koje u glavnom glase ovako : Ako su medjnici izmedju dva zemljišta kojim god okolnostima tako pokvareni, da bi mogli takvi postati, da se sasvim ne mogu poznati, ima svaki susjed pravo tražiti sudsku obnovu medja. Ako je medja doista postala takova, da se ne može poznati ili ako je postala prijeporna, štiti sud prije svega zadnje posjedovno stanje. Ne može li se ovo više ustanoviti, ima sud u izvršivanju dobrovoljne sudbenosti prijepornu površinu, uzevši u obzir veličinu zemljištâ, koja sa prijepornim prostorom neposredno graniče, razdijeliti po svom razboritom rasudjenju medju dionike. Svakoj strani ostaje ali pridržano, da svoje bolje pravo realizira protiv protivnika putem procesa. Vlasnike susjednih zemljišta zove sudac (u svrhu obnove ili ispravka medja) u postupku izvanparbenom na ročište, na lice mjesta. U pozivu

Digitized by Google

ima reći, da će se, ako pozvanik i ne dodje, na predlog raspravljati i ustanoviti i obilježiti medja. Troškove postupka nose susjedi — polag prostora svojih graničnih poteza. Ako se ali pokaže na raspravi, da obnova (ili ispravak) granica nije bila potrebna (iz razloga u §-u 61. osnove pobliže navedenih), ima nositi troškove predlagatelj.

5. naslov ovoga odsjeka glasi: o raspoložbi vlasnika sa hipotekom. Od svih stvarnopravnih ustanova su ustanove ovoga naslova najzanimivije.

Prijeporno pitanje, da li se može hipotekarni vlasnik (apstrahirajući od dobre vjere novoga stečnika i od okolnosti, da se konfuzija može razabrati iz gruntovnice), dok traje njegovo pravo vlasničtva, odreći vlasničke hipoteke, koja je nastala konfuzijom i da li se vlasnička hipoteka može prenesti ovršnim putem na drugoga — rieŠava osnova u pozitivnom smislu tim, da konfuziji oduzima svaki upliv na trajanje hipoteke. § 63. osnove kaže naime: dok je založno pravo, koje je gruntovno uneseno, sa vlasničtvom realiteta sjedinjeno u jednoj osobi, može ga vlasnik prenijeti pravovaljano na treću osobu, a može se to učiniti i putem ovrhe protiv vlasnika.

Slijedeći § 64. osnove ima pred očima utrnuće hipoteke utrnućem založnoga duga ter normira slijedeće: ako utrne tražbina, za koju je založno pravo gruntovno unešeno, može vlasnik na temelju namire, koja je za brisanje prikladna ili na osnovu druge za unos prikladne isprave, iz koje se vidi da je dug utrnuo, dati prepisati založno pravo na svoju osobu, ili ga ustupiti trećoj osobi za novu tražbinu. Nova tražbina ne smije prijeći iznos prijašnje založne tražbine. Kod anuitetâ stiče vlasnik ovo pravo raspoložbe tek nakon utrnuća čitave tražbine. Ove ustanove ne mogu se isključiti ugovorom.

Medjutim nema razloga, kažu motivi, kasnijega založnoga vjerovnika potiskivati, ako vjerovnik nije prije prisilne dražbe ili prisilne uprave raspoložio utrnulom predhipotekom. Za to veli osnova (§ 65.): ako se povede na realitet ovrha prisilnom upravom ili prisilnom dražbom, prije no što je u slučajevima §§ 63. i 64. založno pravo gruntovno izbrisano ili realitet ili založno pravo na trećega preneseno — treba kod razdiobe viška od prihoda, ili cijene dobivene prodajom, na to založno pravo otpadajući iznos dopitati kasnijim vjerovnikom, koji inače iz diobne (djelive) mase ne bi bili došli na red, da se podmire. Jer, kažu motivi, ako bismo i htjeli dotični na predhipoteku otpadajući dio likvidirati na korist vlasnika, ipak ne bismo mogli zapriječiti, da treće osobe i na taj iznos ne vode ovrhu.

Konačno spominjemo u kratko još §§ 68. i 69. ovoga naslova. Prvi od ovih §§-a odredjuje u interesu vlasnika, da ovaj može za slučaj brisanja založnoga prava podjedno ishoditi, da se u gruntovnici zabilježi, da si pridržaje unos novoga založnoga prava sa prvenstvom utrnuloga (založnoga prava) i u njegovoj visini. Ovaj priuzdržaj vrijedi u slučaju promjene vlasničtva i za novoga vlasnika. Nu kod prisilne dražbe realiteta ne uzima se ovaj priuzdržaj u obzir, ako se njim ne poslužimo do zabilježbe ovršnoga postupka. § 69. novele kaže pak, da vlasnik realiteta može zahtijevati, da se u rangovnom redu založnoga prava, koje tereti realitet unese založno pravo za novu tražbinu s tim ograničenjem, da ovo dobiva pravnu krepost za slučaj, da unutar šest mjeseci nakon dozvole unosa novoga založnoga prava bude

Digitized by Google

starije založno pravo izbrisano. Nova tražbina ne smije da prekorači gruntovnu visinu one tražbine, za koju založno pravo već jamči.

6. naslov ovoga odsjeka radi o založnopravnom jamstvu tražbine iz ugovora osiguratelj noga. § 70. naime normira, da se založno pravo na osiguranoj nekretnoj stvari proteže na tražbinu, koju imamo protiv osiguratelja iz osiguranja protiv štete od požara, u koliko se tim ne dira u ovršna ograničenja, koja vrijede glede takvih tražbina, i u uglavke učinjene glede uporabe sa odštetnom svotom.

Prijepor, koji je nastao u praksi austr. sudova glede odnošaja dvor. dekr. od 18. jula 1828. zb. pravosud. zak. pr. 2354 s jedne, a §-a 290. br. 2. novoga austr. ovrš. reda s druge strane, potaknuo je sastavljača osnove, da ovu ustanovu, koja ima veliko ekonomsko znamenovanje, stavi u osnovu resp. doda § 457. o. g. z-a kao drugu alineju.

7. i zadnji naslov ovoga odsjeka glasi: o ustupu prvenstva. Važnost ovoga pitanja iziskuje, kažu motivi, da se ovdje pravno stanje zakonskim uredjenjem točno precizira. Sastavljač osnove pokušao je, da to učini u 7 §§, u kojima veli u glavnom slijedeće. Rangovni red pravâ, koja realitet gruntovno terete, može se promijeniti uknjižbom ili predbilježbom ustupa prvenstva. O tom treba da se slože ovlaštenici: onaj, koji se natrag povlači i onaj, koji naprijed stupa; a ako je pravo, koje se natrag povlači, opterećeno pravom treće osobe, i privola ove osobe. Prava i prvenstvo ostalih vjerovnika se tim ne tangira (§ 72.).

Gruntovno unešenim ustupom prvenstva stiče ono pravo, koje naprijed stupa, rangovni red onoga, koje se natrag povlači, ako ono prvo spomenuto slijedi neposredno iza ovoga potonjega, ili ako se pravu, koje naprijed stupa daje prednost (prvenstvo) i pred svima pravima, koja u rangu stoje medju obima.

Imadu li oba prava prvotno jednaki rang, stiče ono, koje naprijed stupa, prvenstvo pred onim, koje se natrag povlači (73).

Fale li pretpostave predidućega §-a, stiče pravo, koje naprijed stupa, gruntovno unešenim ustupom prvenstva — ako se radi o pravima jednake vrste — rangovni red prava, koje se natrag povlači, ali samo u njegovom opsegu.

Pravo, koje naprijed stupa, ima, u koliko nije inače ugovoreno, prednost pred pravom, koje se natrag povlači — svejedno, da li je iznos prvoga prava manji od iznosa potonjega ili pravo, koje naprijed stupa, u svom novom rangu ne nalazi potpuno pokriće radi manjega iznosa prava, koje se natrag povlači.

Ako je pravo, koje se natrag povlači uvjetovano ili pravo pod rokom, djeluje taj uvjet ili rok i na pravo, koje naprijed stupa (74).

Stupi li uslijed ustupa prvenstva više prava na mjesto nekoga drugoga prava, imade — u koliko nije inače ugovoreno — na tom mjestu prednost ono pravo, koje je bilo do tada prvo (75). Naknadne promjene u opstanku ili opsegu prava, ne uplivišu na rangovni red uredjen ustupom prvenstva (76).

Ako se ustupa prvenstvo pravâ, koja nisu jednake vrsti, a nema pretpostavâ §-a 73., stičemo sa pravom, koje naprijed stupa samo zahtjev, da budemo prednosno (Anspruch auf vorzugsweise Befriedigung)[7] namireni iz

[7] „List drž. zakona" prevodi Anspruch auf vorzugsweise Befriedigung: traženje da budemo prečim pravom podmireni (§ 258 austr. ovrš. reda).

Digitized by Google

onoga, što bude dopitano pravu, koje se natrag povlači, po njegovom prijašnjem rangu, iz najviše ponudjene cijene realiteta, koji je prodan ovršnom dražbom ili iz prihodâ prisilne uprave.

Ako se je ustup prvenstva zbio bez privole ovlaštenikâ, koji po rangu stoje medju pravom, koje se natrag povlači i pravom, koje naprijed stupa, i ako prvo od spomenutih prava mora dostalac (dražbeni kupac) preuzeti kod ovršne dražbe prema njegovom prijašnjem rangu bez uračunanja u najvišu ponudjenu cijenu, treba pravo, koje je naprijed stupilo, uvažiti na njegovom prvobitnom mjestu (77. §).

Tim ustanovama, drži sastavljač osnove, prestati će za promet nekretnina štetna dvojba glede djelovanja ustupa prvenstva i kolebanje judikature.

Slijedeći, treći, odsjek osnove (§§ 79—113) govori o nasljednom pravu.

Naslov prvi glasi: o odreknuću nasljedstva. Dosadanji § 551. o. g. z-a ima da glasi: Tko svojim pravom nasljedstva može sâm valjano razredjivati, taj ima takodjer pravo odreći se toga unaprijed ugovorom sa ostaviteljem. Za valjanost odreknuća treba, da o tom bude sačinjena isprava: zapisnik pred sudom ili bilježnički akt. Takvo odreknuće vrijedi — nije li šta drugo ugovoreno — i za potomke odricatelja.

Osnova je dakle napose propisala za odreknuće formu i dodala zadnjoj izreci §-a 551. o. g. z-a dodatak: „u koliko nije što drugo ugovoreno." Motivi vele, da su obje promjene potrebne; prvu (formu) iziskuje važnost ovoga prav. posla, potonju pak obzir na event. želju stranaka glede njegovoga djelovanja.

Drugi naslov ovoga odsjeka glasi: o potpisu oporučnih svjedoka i o formi izvansudnoga pismenoga očitovanja posljednje volje. Novela kaže, da se svjedok izvansudnoga pismenoga očitovanja posljednje volje mora potpisati na ispravi sa dodatkom, koji pokazuje, da je on svjedok. Riječi: „kao svjedok posljednje volje" nisu uvjet za valjanost očitovanja posljednje volje. Tim je, vele motivi, prekinuta kontroverza §-a 579. o. g. z-a.

Zadnja izreka §-a 581. o. g. z-a ima glasiti: pisac posljednje volje može u svim slučajevima biti zajedno svjedok, ne smije ali čitati sastavak.

Po §-u 581. o. g. z-a može pisar posljednje volje testatora, koji ne znade čitati, intervenirati kao svjedok i čitalac; dok je ali u jednoj osobi spojena uloga pisca i čitaoca — lako je moguća kakva prijevara. Tomu hoće predusresti novela sa ovom promjenom.

U 3. naslovu odredjuje osnova (§ 84.), da §-u 615. o. g. z-a treba dodati: u koliko se nema uzeti, da je ostavitelj htio što drugo, prelazi pravo zamjenika na njegove nasljednike (§ 537.) i onda, ako ne doživi nastup supstitucije.

To je uzeto u osnovu s obzirom na staru kontroverzu, da li zamjenik mora doživiti supstituciju ili on stiče fideikomisarnim imenovanjem za nasljednika pravo, koje prelazi na njegove nasljednike.

4. naslov ovoga odsjeka uzima po uzoru njemačkoga i francuskoga prava derogatornoj klauzuli njezinu pravnu snagu.

5. naslov govori o zakonskom nasljedstvu srodnika zakonskoga podrijetla ter § 88. osnove ograničuje to nasljedstvo na prve četiri loze, a od četvrte loze na pradjedove i prababe. Prema tomu su promijenjeni i §§ 731., 741., 751., a §§ 742—749 se ukidaju.

Digitized by Google

Ovo ograničenje zak. nasljedstva učinjeno je na osnovu jur davno podignutih prigovora protiv zakon. nasljedovanja postojećega o. g. z-a.

6. naslov ovoga odsjeka govori o zak. nasljedstvu nezakonite djece i mijenja §§ 754. i 756. o. g. z-a. Prema toj promjeni dobivaju nezakonita djeca nasljedno pravo ne samo „u obziru matere" već i materinih srodnika. Vice versa ima mati i njezini srodnici zak. nasljedno pravo na imovinu nezakonitoga djeteta (§ 94. osnove).

Da je zak. nasljedovanje nezakonite djece trebalo prigodom revizije reformirati, o tom ne može biti dvojbe.

7. naslov istoga odsjeka glasi: o zak. nasljed. pravu ženidbenoga druga i o njegovom pravu na nužni dio. §§ 757—759 o. g. z-a imadu se promijeniti. U glavnom odredjuje ovdje novela slijedeće: Na životu ostali ženidbeni drug ostaviteljev jest pored djece ostaviteljeve i njihovih potomaka zak. nasljednik u $^1/_4$, a pored roditelja ostaviteljevih i njihovih potomaka ili pokraj djedova i baba u ½ ostavine. Sastanu li se u nasljedovanju djed i baba (die Grosseltern) sa potomcima preminuloga djeda i babe ostaviteljeve, dobiva pored toga ženid. drug od druge polovine nasljedstva dio, koji bi po §§ 739. i 740. o. g. z-a pripao potomcima preminuloga djeda i babe. Nema li pak zak. nasljednika prve i druge loze ni djedova ni baba — dobiva na životu ostali ženidbeni drug čitavo nasljedstvo. Osnova se je dakle ovdje povela za novim njem. gradj. zakonikom (§ 1931.). Ženidbenomu drugu pripadaju povrh nasljed. dijela kao prelegat i pokretnine, koje spadaju k bračnom kućanstvu. Ali ženidbeni drug, koji je rastavljen po svojoj krivnji, nema zak. nasljed. prava ni zahtjev na ove pokretnine. To vrijedi i za slučaj, da je ostavitelj jur podnio tužbu na raspust ili rastavu radi krivnje drugoga ženid druga, ter je prema stanju parnice u vrijeme smrti ostaviteljeve njegov zahtjev bio očito opravdan

Slijedeći §§ osnovi izmjenjuju odnosno nadopunjuju §§ 762., 765., 769. i 796 o. g. z-a.

§ 762. ima u buduće glasiti: osobe, kojima ostavitelj u razredbi posljednje volje mora ostaviti neki dio nasljedstva, jesu njegova djeca i njegov ženidbeni drug, a ako ne bi bilo djece njegovi roditelji.

Dakle je ženidbeni drug, po uzoru njem. gradj. zakonika, nužni nasljednik i ima da dobije — a tako i dijete — polovinu onoga, što bi ga zapalo po nasljedstvu neoporučnom (§ 100. novele). Nu ženid. drug može da bude od nužnoga dijela i isključen, ako je ostavitelj bio ovlašten da traži raspust braka ili rastavu radi krivnje drugoga dijela.

Konačno je u tom odsjeku pridržano ženid. drugu pristojno uzdržavanje § 796. o. g. z-a i podjedno riješen prijepor u odnošaju, u kojem stoji zahtjev, koji ima ženidb. drug na to uzdržavanje, prema zak. nasljednom pravu. U osnovi se naime kaže: bračnomu, koji je ostao na životu pripada, dok drugi put ne stupi u brak, nedostajuće pristojno uzdržavanje, u koliko mu to ne pruža zakon. nasljedni ili nužni dio i u koliko ne dostaje opskrba namijenjena očitovanjem posljednje volja ili ugovorena za slučaj, da bi preživio zakonitoga svoga druga. U slučajevima §-a 759. nema zak. drug, koji je ostao na životu, pravo na uzdržavanje iz ostavine.

8. naslov istoga odsjeka govori o ošasnoj zaostavštini, ter se u § 104. osnove veli, da ostavina — nema li u vrijeme pripada nikoga, koji bi bio na nasljedstvo ovlašten, ili ako nitko ne steče nasljedstvo — pri-

Digitized by Google

pada kao ošasno dobro državi, da njom unapredi zadatke, koje ima da ispuni u pogledu skrbi i odgoja, socijalnoga osiguranja i općenito korisnih i humanitarnih svrha.

9. naslov ovoga odsjeka glasi: u v a ž e n j e d a r o v a n j â k o d p r o r a č u n a v a n j a n u ž n o g a d i j e l a. § 105. osnove, koji bi se imao dodati §-u 784. o. g. z-a, kaže medju ostalim: Na zahtjev onoga, koji ima pravo na nužni dio uračunavaju se kod proračunavanja ostavine darovanja, koja je ostavitelj učinio inter vivos. Vrijednost darovanoga predmeta ustanovljuje se po §-u 794. o. g. z-a. Druga alin. cit. §-a osnove spominje darovanja, koja se ne uračunavaju.

I nužni nasljednik mora dopustiti, da se u njegov nužni dio uračunaju darovanja, koja je primio od ostavitelja i koja se prema §-u 105. osnove imadu uračunati (§ 106. osnove). U nužni dio roditelja uračunava se ono, što su prije primili, u toliko, u koliko im to nije dano kao pomoć (§ 154 o. g. z-a), koja ih ide po zakonu (§ 107. osnove).

U savezu i povodu ovih promjena, promijenjen je i § 951. o. g. z-a, koji stoji u 18. poglavlju II. dijela o. g. z-a (o darovanjima). Na mjesto § 951. o. g. z-a ima dakle doći ustanova, koja u glavnom veli: ako se u svrhu ustanovljenja nužnoga dijela uračunavaju darovanja medju živima, a ostavljeni imetak ne dostaje za pokriće nuž. dijela, može prikraćeni nužni nasljednik tražiti od obdarenoga, da se izdade dar, da se uzmogne pokriti manjak. Obdarenik može ali i platiti dotični iznos i tim se riješiti ove dužnosti. Ako i obdareni ima pravo na nužni dio, odgovara za nadopunjenje nužnoga dijela drugih nužnih nasljednika samo u toliko, u koliko je darovanjem dobio više nego što iznosi nužni dio, koji ga ide uračunavši darovanja. U isto vrijeme obdareni odgovaraju razmjerno, a prije obdareni samo u toliko, u koliko kasniji obdarenik nije obvezan izručiti dar ili platiti ili u koliko to ne može učiniti.

10. i zadnji naslov ustanova nasljednopravnih glasi: o s r e d s t v i m a o s i g u r a n j a n a s l j e d n o p r a v n i h v j e r o v n i k a.

Poželjno bi bilo, u koliko je to moguće, odstraniti prije uručbe ovrhu na ostavinske stvari na korist nasljednikovih vjerovnika, a da se tim interesi potonjih ne ostave bez zaštite. Osnova hoće ovrhu na predmete ostavinske na korist vjerovnika nasljednikovih tečajem ostavinske rasprave isključiti i dati ovim vjerovnicima dovoljno sredstva, da budu sigurni.

Prema osnovi mogu vjerovnici nasljednikovi prije uručbe voditi ovrhu samo na pojedine sastavne dijelove ostavine, glede kojih je ostavinski sud prepustio nasljednicima slobodnu raspoložbu.

Vjerovnicima nasljednikovim, ako to zatraže još prije uručbe i svoju tražbinu zasvjedoče (bescheinigen), treba dostaviti prijepis zaključka, kojim je ostav. sud ustupio nasljedniku slobodnu raspoložbu sa pojedinim sastavnim dijelovima ostavine ter prijepis uručbenice. Ova dostava treba da bude učinjena zajedno sa dostavom ovih zaključaka nasljedniku.

Za sigurnost tražbinâ mogu se na korist nasljednikovih vjerovnika, a glede ostavinskoga dobra, koje je pripalo nasljedniku, odrediti prije uručbe privremene odredbe, ako predleže preduvjeti austr. ovršnoga reda navedeni u §-u 379. stav. 2. Prema potrebi i svrsi može se privremenom odredbom odrediti jedno od sredstava osiguranja spomenutih u § 379. i 382. austr. ovrš. reda. Ustanove §-a 822. o. g. z-a imale bi stupiti izvan kreposti.

(Nastavak i konac slijedi.)

Digitized by Google

KNJIŽEVNOST.

System der Rechts- und Wirtschaftsphilosophie. Von Dr. Jur. Fritz Berolzheimer Fünfter (Schluss-) Band: Strafrechtsphilosophie und Strafrechtsreform. München. 1907.

Jedno od najzanimljivijih kriminalnih djela u g. 1907. je gornje djelo Berolzheimerovo, koje je izašlo kao zadnji svezak njegovog na veliko osnovanog djela: „System der Rechts- und Wirtschaftsphilosophie". — Želim to gornje djelo u kratko prikazati uz njeke kritičke opazke. Djelo ima tri knjige: u prvoj razpravlja o kaznenoj krivnji kao udjelotvorenju osobnosti, u drugoj o zločinu, u trećoj o kazni.

Prva knjiga. Prvi odsjek: Problem kaznene krivnje. Pisac navodi i pobija sve dosadanje teorije o kazni i apsolutne i relativne i spojene. Sve teorije o kazni polaze u postavljanju i riješavanju problema sa stanovišta naravnog prava; filozofija bo naravnog prava smatra temeljnim problemom opravdanje državne prisile, a otale slijedi za kriminalno pravo kao najvišje pitanje opravdanje kaznene prisile. U istinu se pako ne radi o „opravdanju" prava, već o tom, da se shvati filozofska sadržina prava. Prije svega se mora spoznati, u čemu stoji osebina, bit kaznenog prava. Temeljni problem filozofije kaznenog prava ne glasi: kazni li država quia peccatum ili ne peccetur? Temeljni problem glasi: u čemu je utemeljena osebitost kaznene krivnje? To je prva temeljna bludnja svih teorija o kazni, što su taj problem previdjele. A druga im je bludnja, što vežu kaznenu krivnju o volju; u istinu pako ni nema posla sa voljom pravo, već etika. Kazneno pravo nema posla sa voljom, već sa djelom. Iz te uzke veze kaznenog prava sa voljom nastade i borba o slobodu volje, taj prastari, neriješeni i neriješivi problem. U preciznoj formulaciji glasi problem ovako: da li je konkretni čovjek A u danoj situaciji mogao i drukčije htjeti, dakle i raditi, nego li je radio? Na to je nemoguć izravni odgovor, pa s toga preostaju samo neizravni pokusi riješenja. Volja i život su samo različite oznake za jedno te isto, za kvalitet jednog bića kao organizma; pa će problem slobode volje ostati tako dugo neriješen, dok se ne dodje do eksaktnog poznavanja fenomena života. K tomu još dolazi, da se je problem krivo stavio; izvorno je taj problem glasio: je li čovjekova volja slobodna? Od Kanta ovamo glasi taj problem: postaje li čovjekova volja slobodno? Za pravo pako glasi problem: je li volja ubrojiva? A volja je ubrojiva samo onda, ako se ukazuje izražajem osobnosti. U pravu se u opće ne radi o „volji", već o udjelotvorenju osobnosti (Bestätigung der Persönlichkeit). Ne radi se prema tomu o volji i njenoj slobodi, već o osobnosti i njenom djelovanju, pa je stoga svadja kriminalističkih škola o slobodi volje — školska svadja. Ali ta školska svadja ima i dublju pozadinu: teorija odmazde drži, da je čovjek kao pojedinac psihološki motiviran, determinističko pako shvaćanje smatra čovjeka socijalno motiviranim. Istina je i ovaj put u sredini: iz svih tih školskih svadja slijedi (ne kao što to determinizam hoće: nadomještenje kaznene krivnje socijalnom pogibeljnošću) to, da se pojam krivnje ima dublje shvatiti uzimanjem

Digitized by Google

u obzir socijalno-psiholoških faktora motivacije: pojedinac se ukazuje za svoje djelo potpuno odgovornim tek tada, kada to djelo izvire iz njegove osobnosti; odgovornost je tim manja, čim manje je osobnost zločinca izvorom zlodjela.

Drugi odsjek: Osobnost i njezino sakrivljenje. — Za pravo dolazi čovjek u obzir ne kao prirodno biće, već samo kao osoba. Kazneno pravo se neda shvatiti, ako se ne podje sa stanovišta, da su pravni subjekti kaznenog prava ne ljudi kao takovi, već čovjek kao osobnost. To je ključ za unutarnju strukturu cijelog kaznenog prava. Ne radja kaznom zla volja, ne reprimira se socijalno pogibeljna volja — volja i njezina disciplina spadaju u školu i u crkvu, volja kao pravno-filozofska temeljna činjenica spada u naravno pravo. Osobnost je subjekat zločina, objekat kažnjenja. Osobnost je čovjek u njegovoj psihičkoj cjelokupnoj dispoziciji — ono, što se religiozno označuje dušom, a etički značajem, ono je kaznenopravno osobnost. Osobnost je nematerijalno obilježje, koje pojedinog čovjeka obilježuje, individualizira. Osobnost u kaznenom pravu biva determinirana djelima, glede kojih pravni red praesumir , da se s njima udj lotvoruje značaj. Etična i kaznenopravna osobnost su srodne, ali nipošto identične. Pojam osobnosti u kazneno-pravnom smislu ovisi o pravnom redu, pa je s toga različita već prema pravnoj kulturi.

Zločinac je vir malus (pendant Leibnizovu: vir bonus); taj vir malus je osobnost, koja od normalnog tipa prema zloj strani bitno zastranjuje; taj vir malus je krivičan čovjek, je čovjek, koji iz i temeljem svoje osobnosti pada u krivnju, pa stoga trpi kaznu. To je već mišljenje Heraklita, Aristotela, Kanta, Schopenhauera, Bindinga, Tarda, Mittermaiera, Heppa, Jellineka, Bara Merkela, Liepmanna, van Calkera. Temelj i mjerilo kaznene krivnje nije ni volja ni djelo, već osobnost. — Prvobitno su kulturni elementi pravo i religija nediferensirani; drugi stadij je laiciziranje prava (die Verweltlichung des Rechts), te je njegova struktura anetična; u trećem stadiju stupa pravo u sintezu sa etikom. U prvom stadiju je religiozno-pravno utemeljenje pojma osobnosti, u drugom je objektiviranje pojma osobnosti, a u trećem je etičko-pravno fiksiranje pojma osobnosti. U trećem stadiju se još danas nalazimo. — Analognu evoluciju opažamo i kod zločina i kazne. Na svakom stepenu kulture nailazimo na rudimente prijašnjih kultura. — Krivo uzima opće vladajuća kazneno-pravna teorija historičkim ishodištem osvetu, jer temelj kaznene krivnje je osobnost, čiji je pojam već prema vladajućoj pravnoj kulturi različit. U kaznenom pravu je prvobitno subjekat zločina grupa, a tek kašnje pojedinac. U religiozno-pravnoj kulturnoj periodi je zločinačka osobnost bezbožni, grješni čovjek. Kazneno pravo tu nije pravo kulture, već pravo kulta. U toj periodi je osobnost zločinca religiozno-pravni pojam. Sa laiciziranjem prava radja se pomalo anetična pravna struktura, koja se u državnom pravu ukazuje kao apsolutizam, u kaznenom pravu kao objektivizam: krivnja = prouzročenje. U toj periodi je osobnost zločinca anetično-pravni pojam. Napredak kulture očituje se u etično-pravnoj sintezi, odakle slijedi subjektiviranje krivnje. Djelo mora biti krivično. Po

Digitized by Google

etično-pravnoj sintezi je osobnost zločinca etično-pravni pojam. Pojam zločinačke osobnosti u toj etično-pravnoj kulturnoj periodi, u kojoj se danas još nalazimo, biva determiniran subjektivnim momentom krivnje i objektivnim momentom udjelotvorenja (Betätigung). Kaznena krivnja nosi na sebi bitna obilježja tragične krivnje tako, da se kaznena krivnja ukazuje kao species tragične krivnje. Zločincu se sudi temeljem njegova krivičnoga djela; nu njegovo krivično djelo je izražaj njegove osobnosti; za svoju osobnost mora jamčiti svojom osobom. I u tom leži nesakrivljen momenat, jer za svoju osobnost ne može on ništa. Pa kao što tragični junak, tako uzrokuje i zločinac sàm svoj udes svojim djelom, koje je podjedno i nesakrivljeno i sakrivljeno. — Prema tomu je i mjerilo pravednosti drugo u kaznenom, nego u civilnom pravu. U civilnom pravu izražuje se pravednost kao ekvivalenat, a u kaznenom pravu je kazna redovito veća od krivnje. Krivnja i posljedica krivnje ne stoje pod stanovištem izravnavajuće odmazde, već pod stanovištem sjetve i žetve. Kazna nije jednako, već mnogostruko od krivnje: tko sije vjetar, žanje buru.

Treći odsjek: Ubroj. — Kod uznapredovale kaznene kulture ubraja se u krivnju redovito samo dolozno ili kulpozno djelo kaznenopravno odgovornog čovjeka. Pri iztraživanju ubroja u krivnju ukazuju nam se dva posve različita problema:

1. Pravno-filozofsko pitanje o biću kaznene krivnje ili krivičnog djela.

2. Pravno-tehničko pitanje o biću krivnje, naročito o sadržini i opredjeljenju pojma dolusa i kulpe.

Danas vladajuća u kaznenoj teoriji neizvjestnost ima velikim dijelom svoj korjen u tom, što se momenat volje u krivnji posve krivo uzima za pravno-filozofsku, mjesto za pravno-tehničku konstrukciju. Univerzalno historičko opažanje dokazuje, da redovito mlade pravne kulture u anetičko-pravnoj periodi ubrajaju u krivnju samo djelo, dok uznapredovalo pravno shvaćanje uz prouzročenje traži još i subjektivni momenat. — Razvitak kaznene kulture obzirom na krivnju pokazuje onu trodjelbu, koja se u cijelom pravnom redu opaža: religiozno-pravna epoka, anetičko-pravna tvorba, etičko-pravna sinteza. U prvoj epoci je zločinac grješnik, u drugoj je vir malus, u trećoj se za prouzročenje traži, da je krivično t. j. djelo mora stojati u vezi s počiniteljevom osobnosti u etičko-pravnom smislu. Dolus je volja, uperena na uspjeh (Erfolgswille), Kulpa je propust volje, koji je mogao zapriječiti uspjeh (Willensunterlassung der Erfolgsvermeidung). — Sada pisac izlaže svoje nazore o razlozima ubrojivosti, pokušaju, dioničtvu i zastari. Djelo umobolnoga nije izražaj njegove osobnosti, već bolesti, pa se s toga ne kazni. U slučajevima umanjenog ubroja nije osobnost uslijed bolesti ili prirodjena odnosno stečena defekta intaktna, pa se s toga ima manjoj kazni podvrći. Djelo potpuno pijana čovjeka nije izražaj njegove osobnosti, već alkohola, pa je s toga nekažnjivo. Djetetu manjka čudoredna vlastita osobnost, a značaj mladjanih još nije dozrio, pa se njihova zlodjela ili nikako ne kazne ili podpadaju blažoj kazni. Djelo onoga, koji se nalazi u nuždnoj obrani, nije izražaj zločinačke osobnosti, s toga i nije zločin. Ni djelo u

Digitized by Google

n u ž d i počinjeno nije udjelotvorenje zločinačke osobnosti, već tu poprječni gradjanin (Durchschnittsbürger) u slučajevima nužde počinja djela, kojima ga nužda tjera, pa su takova djela bezkažnjiva. Ne predleži udjelotvorenje zločinačke osobnosti, ako uslijed faktičnog ili pravnoga neznanja odnosno b l u d n j e počinitelj drži, da je nekažnjivo djelo počinio, zato se takovo djelo i ne kazni, jer se za kaznenu krivnju traži ne samo svjest protupravnosti, već podjedno i svjest k a z n e n e protupravnosti. Za u s p j e h jamči onaj, koji je krivično radio, i ako mu je volja bila uperena samo na jedan dio uspjeha. Etičko-pravno shvaćanje vidja u p o k u š a j u manju krivicu nego u dovršenom zločinu, pa je s toga i pokušaj blaže kažnjiv : sa subjektivne strane je pokušani zločin jednak sa dovršenim, pa stoga etički momenat u pojmu krivnje postulira kažnjenje pokušaja ; sa objektivne strane ne predleži prelom prava, pa stoga čisto pravno promatranje ne postulira kažnjenje. Sinteza tih obaju shvaćanja dovodi do blažeg kažnjenja pokušaja. U kaznenom pravu ne izriču se etički, već pravni sudovi, stoga je za granicu izmedju p o č i n i t e l j a i p o m o ć n i k a mjerodavan obseg djela : tko je tek na podredjeni način udioničtvovao u djelu, taj je pomoćnik stranog počinitelja. Krivnja p o t i c a t e l j a je po svojoj subjektivnoj kakvoći veća od krivnje potaknutog počinitelja, nu objektivno protupravno ponašanje poticateljevo je manje od počiniteljeva ; iz težeg subjektivnog i lagljeg objektivnog sakrivljenja poticateljeva rezultira jednako njegovo kažnjenje sa počinitel,em. — Opravdanost z a s t a r e leži u tom, što pravo praesumira, da se je zločinačka osobnost jednog čovjeka tekom vremena promjenila.

(Svršit će se.)

„Pravnički časopisi u kr. sveučilištnoj biblioteci.

I. P r a v n i č k i č a s o p i s i, k o j e s v e u č i l i š t n a b i b l i o t e k a p r e d p l a ć u j e :

1. A n n a l e n des deutschen Reiches. München.
2. A r c h i v für katholisches K i r c h e n r e c h t. Mainz.
3. A r c h i v für c i v i l i s t i s c h e P r a x i s. Tübingen.
4. A r c h i v für ö f f e n t l i c h e s R e c h t (Laband-Mayer). Tübingen.
5. A r c h i v für R e c h t s- u. W i r t h c s h a f t s p h i l o s o p h i e (Kohler). Berlin.
6. A r c h i v für S o z i a l w i s s e n s c h a f t (Sombart). Tübingen.
7. A r c h i v (Allg.) S t a t i s t i s c h e s (G. v. Mayr). Tübingen.
8. A r c h i v i o giuridico (Serafini). Roma.
9. F i n a n z - A r c h i v (Schanz). Stuttgart.
10. J a h r b u c h f. G e s e t z g e b u n g u. V e r w a l t u n g (Schmoler). Leipzig.
11. J a h r b u c h d. internat. Vereinigung f. v e r g l e i c h. R e c h t s w i s s e n s c h a f t. Berlin.
12. J a h r b ü c h e r für die D o g m a t i k d e s R e c h t e s (Ihering). Jena.
13. J a h r b ü c h e r für N a t i o n a . o e k o n o m i e (Hilebrand). Jena.
14. J o u r n a l des é c o n o m i s t e s (Molinari). Paris.
15. M o n a t s c h r i f t für K r i m i n a l p s y c h o l o g i e. Heidelberg.
16. R e v u e (Nouvelle) h i s t o r i q u e de droit français. Paris.
17. R i v i s t a p e n a l e (Lucchini). Torino.
18. V e r w a l t u n g s a r c h i v (Schultzenstein). Berlin.

Digitized by Google

19. Vierteljahrsschrift-Juristische (Prager). Wien.
20. Vierteljahrsschrift (Kritische) f. Gesetzgebung. Tübingen.
21. Vierteljahrsschrift für Social- u. Wirthschaftsgeschihte. Stuttgart.
22. Zeitschrift für deutsches Civilprocess. Berlin.
23. Zeitschrift (Deutsche) f. Kirchenrecht. Tübingen.
24. Zeitschrift für ungarisches Privatrecht. Budapest.
25. Zeitschrift f. vergleichende Rechtswissenschaft. Stuttgart.
26. Zeitschrift der Savigny-Stift. f. Rechtswissenschaft. Germanist. Abth. Weimar.
27. Zeitschrift der Savigny-Stift. für Rechtswissenschaft. Romanist. Abth. Weimar.
28. Zeitschrift f. Sozialwissenschaft (Wolf). Berlin.
29. Zeitschrift f. gesammte Staatswissenschaft. Tübingen.
30. Zeitschrift für Völkerrecht (Kohler). Breslau.

II. Pravnički časopisi, koje „pravničko družtvo" predplaćuje:

1. Archiv f. Kriminalanthropologie (Gross). Leipzig.
2. Blätter-Juristische. Wien.
3. Gerichtshalle. Wien.
4. Gerichtssaal. Stuttgart.
5. Gerichtszeitung-Allgem. Oesterreichische. Wien.
6. Juristen-Zeitung-Deutsche. Leipzig.
7. Revue de droit international. Bruxelles.
8. Revue international de sociologie. Paris.
9. Scuola positiva nella dottrina e guirisprudenza penale. Torino.
10. Zeitschrift f. Handelsrecht. Stuttgart.
11. Zeitschrift f. Notariat. Wien.
12. Zeitschrift f. Privat- u. öffentl. Recht (Grünhut). Wien.
13. Zeitschrift f. d. gesam. Strafrechtswissenschaft (mit den: Mittheilungen d. kriminalist. Vereinigung). Berlin.
14. Zeitschrift f. oesterr. Verwaltung. Wien.
15. Zentralblatt f. jurist. Praxis. Wien.

III. Slavenski pravnički časopisi, koje prima „Mjesečnik" u zamjenu:

1. Arhiv za pravne nauke. Beograd.
2. Časopis pravniča i ekonomična. Lvov (rusinski).
3. Prjegled-Juridičeski. Sofija.
4. Spisanie na juridičeskoto družestvo v Sofija. Sofija.
5. Právník. Praha.
6. Pravnik-Slovenski. Ljubljana.
7. Rozhledy-Pravnické. Praha.
8. Przegląd prawa i administracyi. Lvov.
9. Sborník věd pravních. Praha.
10. Žurnal ministerstva justici. S. Peterburg.

Svi ovi pravnički časopisi — na broj petdesetipet —, o kojima se može bez prigovora uztvrditi, da su u njima obilno zastupane sve grane pravo- i državoslovne nauke, leže odsele u profesorskoj čitaonici kr. sveučil. biblioteke (svaki tjedni dan od 9—12 sati prije podne i od 4—7 sati poslie podne, a u četvrtak od 8—12 sati prije podne) članovima „pravničkoga družtva" na porabu.

Digitized by Google

Mjesečna skupština „Pravničkoga družtva“ u Zagrebu.

U subotu dne 1. veljače o. g. držana je mjesečna vrlo dobro posjećena skupština pravničkoga družtva pod predsjedanjem predsjednika dra. Franje J. Spevca, u kojoj je dr. Josip Šilović povodom konkretuog slučaja predavao o temi „Kada počinja delikat učitelj, koji prekorači svoju disciplinarnu vlast“.

Govornik je u svom predavanju razvio ove glavne misli:

Ćudoredni nazori i osnovi niti su čovjeku prirodjeni, niti nastaju sami sa njegovim razvojem, već ih valja u njem odgojiti. Čovjek mora da ih crpi iz svoje okoline, jer ih u sebi ne nalazi. Svaki pojedinac mora proći put odgoja i školovanja prije nego li nauči razlikovati dobro od zla i u tom se pogledu asimilira svojoj okolini.

Roditelji, u čijem užem krugu čovjek dolazi na sviet i pod čijom zaštitom i nadzorom najprije stoji, dužni su brinuti se za ćudoredni odgoj djeteta, te mu usaditi u dušu ćudoredna načela. Ovoj dužnosti odgoja odgovara karnostno pravo, koje obuhvaća prije svega ovlast upotrebiti nuždna sredstva za valjani odgoj.

Analogno pravo karnostne vlasti pripada i drugim osobama, kojima je dužnost odgajati mladost, a to su učitelji.

Sa dužnošću odgoja spojeno karnostno pravo obuhvaća ovlast poduzeti stanovita djela protiv pitomca, koja su drugim ljudima zabranjena. Iz toga sliedi, da su ova djela odgojitelja spram pitomca pravo, koje im daje država.

Pravo karnostno ide tako daleko, kako to zahtjeva njegova svrha. Prema tome daje mu svrha sadržinu i ograničava ga.

Ovo pravo pripada učitelju unutar granica postojećih propisa, koje je postavila država, koja mu je to pravo namještenjem dala.

Kod nas je to pravo normirano za pučke škole u §§ 27. i 28. školskog i nastavnog reda za pučke škole od 15. srpnja 1889. br. 6798., a za srednje škole disciplinarnim redom za gimnazije i realne gimnazije od 6. siečnja 1901. br. 321.

Prekoračenje ovih zakonitih granica sačinjava zloporabu karnostnog prava. Zloporabu imademo i onda, kada se učitelj ne drži propisanih uvjeta pod kojima se smije odredjena karnostna kazan uporaviti.

Tako odredjuje školski i nastavni red za pučke škole u § 28., da o tjelesnoj kazni odlučuje u školi, gdje je više učitelja učiteljski zbor, a na školama sa jednim učiteljem učitelj u sporazumku sa mjestnim školskim nadzornikom.

§ 44. disciplinarnog reda za gimnazije i realne gimnazije dozvoljuje tjelesnu kazan samo za učenike I. i II. razreda s privolom roditelja na osnovu zaključka učiteljskog sbora.

Ovakova prekoračenja redovno podpadaju samo pod disciplinarne kazne. Ako su počinjena hotice, jer je učitelj znao, da neće moći dobiti zakonite dozvole, ili jer je tražio, pak je nije dobio, njegovo je djelo kažnjivo.

Za karnostnu je vlast nuždno: 1. volja karnostno kazniti sa sviešću, da imademo pravo na to; 2. granica, koju nam u konkretnom slučaju daje svrha uzgoja; 3. opravdani povod.

Bludnju glede prava karnostne kazni imademo onda, kada učitelj drži, da mu odredjeno karnostno pravo pripada, a ono mu u istinu ne pripada.

Digitized by Google

Ova bludnja izključuje po § 2. sl. e) k. z. kažnjivost, jer ne da u činu vidjeti delikta.

Ako se pri tom počinitelju može u grieh upisati nepomnja, imademo u delikat s nepomnje, u koliko se u tom djelu steču njegova obilježja.

Volju vršiti karnostnu kazan imade onaj, kome je namjera karnostnom kazni odgajati pitomca, popraviti ga, a ne zadavati mu bol. Ove namjere nema onaj, koji zna, da nema povoda karnostnoj kazni, niti onaj, koji zna da sredstvo, koje je odabrao, ne odgovara svrsi.

Granicu unutar zakonitog ovlaštenja označuje sama svrha. Svako neshodno sredstvo i mjera, koja premašuje svrhu, zabranjena je.

I ovdje je moguća hotična krivnja i krivnja usljed nemarnosti.

To isto vriedi i glede opravdanog povoda karnostnoj kazni.

I bludnja glede granica i bludnja glede povoda izpričava, ako je izpričiva.

Naš kazneni zakon normira prekoračenje tjelesne karnostne kazne u § 413. kao prekršaj, ako njome pokaranik primi na tielu štetu.

Pokaranik primio je onda na tielu štetu, ako makar i vrlo lahko oboli ili mu bude zadana makar i vrlo lahka ozleda, primjerice po tielu modrice itd.

Ovaj prekršaj može učitelj počiniti samo nehotice, t. j. onda, kada usljed opravdanog povoda karnostno kazni pitomca tjelesnom kazni, na koju ima pravo, ali nehotice prekorači te granice, usljed čega nastupi navedena posljedica.

Ako hotice uzrokuje navedenu posljedicu, imademo lahku tjelesnu ozledu, odnosno tvornu zlostavu, koja se kazni kao prekršaj uvrede poštenja.

Nehotično prekoračenje karnostne kazne opomene i ukora kazni se disciplinarno po predpostavljenoj oblasti učitelja. Hotično prekoračenje opomene i ukora imademo onda, kada učitelj ne će da svojim riečima popravlja učenika, ne će da ga prekori radi onoga, što je učinio, već hoće da ga uvriedi, i ponizi pred njegovim drugovima. Kada su dakle rieči učitelja bile izrečene cum animo injuriandi, a ne cum animo corrigendi, onda imademo prekršaj uvrede poštenja. Predavač je protivnik tjelesne kazni u školi, te citira Calogera, koji je kazao: „Mi držimo kao pedagoški princip, da tjelesna kazan u obće, uporavljena protiv djece, više kvari značaj djece i deprimira u nježnoj dječijoj duši moralno čuvstvo, nego li izravnava dječje zle navike i izpravlja pogriešk e, a uporavljena protiv odraslih još je pogibeljnija, jer ne služi za ništa drugo, nego za podivljavanje sviesti i sadjenje osjećaja mržnje i osvete".

Ali se ne radi ovdje o pedagoškoj opravdanosti i shodnosti tjelesne karnostne kazni, već o kažnjivosti njenog prekoračenja, koje se ima prosudjivati, kako gore navedosmo.

Sada prelazi predavač na to, kako se ima prosudjivati slučaj, kada učitelj dade učeniku ćušku. Ćuškanje je naročito zabranjeno u pučkim školama u točki 4. § 28. školskoga i nastavnoga reda, koja glasi: „Osim šiom svaka je druga tjelesna kazan kao čupanje, ćuškanje, guranje, klečanje, i udaranje štapom ili ravnalom itd. najstrože zabranjena."

Disciplinarni red za gimnazije nema doduše analogne ustanove, ali pošto u njem ćuškanje nije dozvoljeno, zabranjeno je.

Prema tomu, kad učitelj čušne učenika, makar imao i povoda tomu, uporavio je sredstvo karnostne kazni, na koje nije imao pravo. Ova tvorna zlostava sačinjava učin uvrede poštenja, te će biti kod učitelja izključena

Digitized by Google

kažnjivost samo onda, ako nema animus injuriandi, već animus corrigendi! Ovaj animus injuriandi, t. j. sviest, da je njegovo djelo kadro poniziti udarenoga, manjka onda, kad je mislio, da on ima pravo udariti ga, da ga time prekori. Tuj imamo bludnju, koja po § 2., sl. e) k. z. izključuje kažnjivost.

Predsjednik na koncu predavanja u ime skupštine najljepše zahvaljuje predavaču na trudu, kojim je priredio ovo predavanje, s vrućom željom, da bi dobrim plodom urodio n egov apel, upravljen na početku predavanja na gg. kolege i pravnike, da bi se dali na kritiziranje i razpravljanje konkretnih slučajeva, jer je to, za naš pravni život od velike važnosti. S tom željom zaključi skupštinu i zahvaljuje gospodi, koja su bila tako dobra i potrudila se na ovu skupštinu. (Živio !)

VIESTNIK.

(Promjena na banskoj stolici.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je najmilostivije izdati ova previšnja ručna pisma: Dragi doktore pl. Rakodczayu! Na Vašu molbu, predloženu Mi putem Mojega ugarskoga ministra-predsjednika, obnašao sam Vas uz priznanje Vaše požrtvovne i neumorne revnosti, koju ste posvjedočili pod težkim prilikama u službi bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, u milosti riešiti ove službe, te Vam ovim povodom podieliti dostojanstvo pravoga tajnoga savjetnika uz oprost pristojbe. Dano u Beču dana 8. siečnja 1908. Franjo Josip v. r. Aleksander Wekerle v. r. Dragi barune Rauchu! Na predlog Moga ugarskoga ministra-predsjednika imenujem Vas ovim banom kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Dano u Beču dana 8. siečnja 1908. Franjo Josip v. r. Aleksander Wekerle v. r.

(Novi odjelni predstojnici.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 12. siečnja 1908. premilostivo imenovati javnog bilježnika Nikolu pl. Czernkovicha predstojnikom kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove; vlastelina dra. Ferdinanda pl. Mixicha predstojnikom iste zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu; te viećnika banskoga stola Slavka Aranitzky-a predstojnikom iste zemaljske vlade, odjela za pravosudje sa sustavnim berivima.

(Upravni odbor pravničkoga družtva) držao je dne 4. veljače o. g. svoju sjednicu, u kojoj je primljen koncem godine 1907. izstup ovih članova iz družtva: Ferdo Šaj, dr. Eduard Križ, Dragutin Vukovac, Josip Draženović, Vaso Bosanac i I. Eisler.

Zatim su primljeni u družtvo počam od 1. siečnja 1908. ovi novi članovi: Slavko Balog, kr. sudbeni pristav u Irigu, Vladimir Košak, kr. sudbeni pristav u Velikoj Gorici, Rafael Rosandić, kr. sudbeni pristav u Velikoj Gorici, dr. Josip Kramer, odvjetnički perovodja u Karlovcu, Petar Gjekić, kr. sudbeni pristav u Gračacu, Žiga Pinter, sudski pristav u Travniku, dr. Rudolf Mally, c. kr. sudb. adjunkt v Dube (Češka), dr. Lav Fischer, odvjetnički perovodja u Zagrebu, dr. Mladen Pliverić, kr. sudbeni pristav u Zagrebu, Oskar Rosenberg, absolvirani pravnik na Rieci, dr. Miho Skvrce, odvjetnik u Zadru, Franjo Tropper, kr. prislušnik u Zagrebu, Bogoslav Sokolić, kr. prislušnik u Zagrebu i Franjo Devidé, odvjetnički perovodja u Zagrebu.

Sada bude primljeno izvješće tajnikovo o družtvenom radu za godinu 1907., a onda izvješće blagajnikovo o financijalnom družtvenom stanju godine 1907., konačno nacrt preliminara za godinu 1908.

Digitized by Google

Glavna skupština odredjena je na dan 22. veljače 1908. u 6 sati poslie podne u sveučilištnoj dvorani za državne izpite.

Oglas skupštine nalazi se na zadnjoj strani ovoga broja „Mjesečnika".

Za tim bude primljeno na znanje izvješće urednika „Mjesečnikova", da se list počam od 1. broja ove godine štampa u 1200 primjeraka, jer od prvih brojeva lanjske godine, koje se je list štampao u 1100 primjeraka, nema više u zalihi niti jednoga eksemplara.

Nakon toga bude ovlašten urednik „Mjesečnika" da može onda, kada se nagomila materijal povećati obseg pojedinog broja lista prema potrebi za pol arka ili za cieli arak.

Konačno se povela razprava o predlogu zaslužnoga člana našega družtva i uvaženog suradnika „Mjesečnikovog" g. Mihe Obuljena, da družtvo pristupi čim prije k pripremnim radnjama za izdavanje hrvatske jurističke terminologije, koja nam je neobhodno nuždna.

Nakon razprave zaključi odbor, zahvaljujući g. predlagaču na njegovom predlogu, da se ovo pitanje uzima u zrelo promišljanje i da će ga uzeti u pretres u jednoj od narednih svojih sjednica.

(Sa hrvatskoga sveučilišta.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 28. prosinca 1907. izvanredne profesore dra. Gjuru Körblera i dra. Kazimira Grekšu premilostivo imenovati redovitim profesorima staroklasičke filologije, odnosno magjarskog jezika i književnosti na previšnje ime nosećem sveučilištu u Zagrebu sa sistemiziranim berivima.

(Previšnje odlikovanje.) Njegovo c. i kr. apostolsko Veličanstvo je previšnjim riešenjem od 9. siečnja 1908. blagoizvoljelo podieliti predsjedniku okružnoga suda dru. Roku Mrzljaku red željezne krune III. razreda.

(Iz družtva upravnih činovnika.) Upravni odbor zajednice upravnih činovnika držao je dne 22. siečnja o. g. redovitu svoju sjednicu, te je primio na znanje izvještaj blagajnikov iz kojega proizlazi, da je koncem prošle upravne godine t. j. 31. kolovoza 1907. ostalo u blagajni gotovina od 2100 K 78 fil., a od 1. rujna 1907. je unišlo 908 K 90 fil.

Pošto izdatci iznašaju 302 K 52 fil. ukazuje se gotovina 2707 K 16 fil.

U družtvo pristupiše novi članovi gg. podžupan Ivan pl. Vuchetich, kr. žup. tajnik Jakov Šnajdar.

Udruga javnih činovnika kraljevina Hrvatske i Slavonije obratila se na zajednicu upravnih činovnika dopisom od 10. siečnja 1908. br. 23 sa pozivom, da oba družtva stupe u pregovore u svrhu sbliženja obiju družtava za što uspješnije promicanje materijalnoga stanja svojih članova, te su iz zajednice izabrana gg. vladini tajnici dr. Adolfo pl. Mihalić, Celso Cavalier i vladin perovodja Ernesto pl. Grabarić sa zadaćom, da sa istobrojnim pododborom udruge stupe u spomenutu svrhu u dogovore.

Zaključeno je na dalje, da se odbor zajednice obrati na družtvo hrvatskih sudaca sa pozivom, da i ono sa svoje strane podupre predstavke upravnih činovnika podnešene visokoj vladi radi poboljšanja materijalnih prilika autonomnog činovničtva.

Prama zaključku svom poklonio se je upravni odbor dne 23. o. mj. preuzvišenomu gospodinu banu i presvietloj gospodi odjelnim predstojnicima, te je preporučio svoje družtvo njihovoj blagotnoj pažnji.

Koli preuzvišeni gospodin ban, toli i presvjetla gospoda odjelni predstojnici primiše odbor najljubeznije, odobriše nastojanje upravnoga činovničtva oko promaka svojih strukovnih i materijalnih interesa, staviše u izgled pravednim željama činovničtva po mogućnosti udovoljiti, obrekav interese družtvene najizdašnije podupirati.

† Dr. Mihovil Bišćan.) Dne 29. prosinca 1907. oko 3 sata poslie podne umro je viećnik kr. banskog stola dr. Mihovil Bišćan.

Digitized by Google

U pokojniku gubi naše pravosudje vrstna i radina pravnika, pravničko družtvo radina člana od g. 1881., a naš list i hrvatska pravna znanost marnog suradnika.

Pokojnik rodio se je 18. prosinca 1851. u Zagrebu, gdje je na pravoslovnoj akademiji, odnosno na sveučilištu dovršio pravo i državoslovne nauke.

G. 1873. bude imenovan perovodnim vježbenikom kod kr. financijalnog nadzorničtva u Zagrebu, a 31. srpnja 1875. perovodjom kod istog nadzorničtva. Dne 15. studenoga 1875. bude pridjeljen kr. uredu za odmjerenje pristojba, a 1. ožujka 1876. kr. financijalnom ravnateljstvu.

Dne 21. sičnja 1879. imenovan je kr. sudb. pristavom kod kr. sudb. stola u Zagrebu, te u istom svojstvu g. 1882. premješten kr. kot. sudu u Karlovcu, a kratko iza toga bude pridjeljen kr. drž. nadodvjetničtvu, gdje je 18. srpnja 1889. imenovan kr. kotarskim sudcem, za kr. kot. sud u Grubišnompolju, nu ostavljen u službovanju kod nadodvjetničtva.

13. rujna 1895. imenovan je kr. sudb. viećnikom I. razreda za kr. sudb. stol u Petrinji od kuda je na vlastitu molbu premješten kr. sudb. stolu u Varaždinu 13. ožujka 1897., te imenovan povjerenikom za sastav gruntovnih uložaka. Za uspješno djelovanje kao povjerenika izjavljeno mu je naredbom vis. vlade od 17. prosinca 1899. priznanje. 18. veljače 1900. premješten je na vlastitu molbu kr. sudb. stolu u Zagrebu, od kuda je 2. veljače 1902. dodieljen kao pomoć. izvjestitelj kr. banskom stolu. 23. ožujka 1907. bude imenovan viećnikom kr. banskog stola, gdje do svoje smrti službovao.

Pokojnik bio je veliki prijatelj našeg družtva, čijim je bio članom od god. 1881. pa neprekidno do svoje smrti, a družtvenim tajnikom bio je od godine 1890. do godine 1895. Mnoge njegove liepe radnje publicirane su u našem listu, tako te je i on svojim perom doprinjeo koji kamečak razvitku naše pravne znanosti.

Bio je marljiv posjetitelj družtvenih predavanja, te je i u razprave utjecao. Tako je sudjelovao pri razpravi, koju je god. 1903. držao sadanji družtveni predsjednik: „Treba li za tabularnu dospjelost fizični posjed", a prošle godine u razpravi o razterećenju sudova.

Njegovi kolege gube u njem dobra druga, a mladji iskrena prijatelja.

Svoju službu vršio je vazda savjestno i sa velikom ljubavlju, tako te ga ni ista bolest ne mogaše od rada odvratiti.

Još na dan smrti prisustvovao je plenarnoj sjednici, akoprem su i bolni izražaj njegova lica i iznemogao glas odavali znakove skore smrti, koja je zaista i usljedila nekoliko sati iza toga.

Oplakuje ga supruga sa 4 nejake dječice.

Lahka mu zemljica i trajna uspomena.

(† Dr. Stjepan Španić.) Dne 18. siečnja o. g. u jutro u 9 sati preminuo je u Gracu nakon kratkog bolovanja od upale pluća dr. Stjepan Španić, odvjetnik i kr. javni bilježnik u Glini, te hrvatski književnik u 37. godini. S pokojnikom, koji je bio član našega družtva od god. 1898., pa neprekidno do svoje smrti, pada u grob jedan od naših vrstnih mladih odvjetnika i valjanih pjesnika, a da i ne govorimo o uzornu i simpatičnu čovjeku, što je bio pokojnik u punoj mjeri.

Pokojni dr. Španić rodio se je dne 3. prosinca 1871. u Siščanima, obćini čazmanskoj, te je svršio nauke u zagreb. sveučilištu, gdje je 1898. stekao doktorat prava. Baveći se od rana liepom knjigom, priobćio je u „Viencu" oveći broj pjesama, koje se odlikuju liepim mislima i dotjeranim oblikom. Jedan dio tih pjesama izdao je 1892. pod naslovom „Imortele". Osim toga napisao je u družtvu s Abertom Weberom dramu „Sike", koja se je s liepim uspjehom glumila 1898. u hrv. nar. kazalištu. Njegov ostali književni rad razasut je po raznim časopisima. Medju njim se nalaze prevodi „San ljetne noći" i „Ukroćena goropad" od Shakespearea.

Digitized by Google

Dobivši g. 1901. odvjedničko, a g. 1902. i bilježničko mješto u Glini, mogao se je manje baviti liepom knjigom, koje ipak nije zanemario, kako svjedoči upravo ovih dana objelodanjeni liepi prevod Salamunove „Pjesme nad pjesmama". Lahka mu zemlja!

(Zemaljsko povjerenstvo za nazivlje občina i prebivališta.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je članovima zemaljskog povjerenstva za nazivlje občina i prebivališta imenovati, i to:

a) na predlog kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove: Radovana Partaša, odsječnoga savjetnika kr. zemaljske vlade, Celsa Cavaliera, tajnika kr. zemaljske vlade, i Julija pl. Stanisavljevića, kr. nadinžinira;

b) na predlog kr. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu: dra. Milana Novaka, tajnika kr. zemaljske vlade;

c) na predlog kr. zemaljske vlade, odjela za pravosudje: dra. Nikolu Ogorelicu, nadzornika kr. zemaljskih kazniona;

d) na predlog kr. zemaljskog statističkog ureda u Zagrebu: dra. Krunoslava Bobinca, tajnika i zamjenika ravnatelja kr. zemaljskog statističkog ureda, i dra. Rudolfa Signjara, pristava I. razreda kr. zemaljskog statističkog ureda;

e) na predlog kr. zemaljskog arkiva: dra. Ivana pl. Bojničića, kr. zemaljskog arkivara, i Emilijana Laszowskoga, perovodju kr. zemaljske vlade, dodieljena kr. zemaljskom arkivu;

f) na predlog jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti: dra. Tomislava Maretića, kr. jav. red. sveučilištnoga profesora, i Vjekoslava Klaića, kr. jav. red. sveučilištnoga profesora u m.;

g) na predlog kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu: dra. Ferdu pl. Šišića, kr. jav. izvanr. sveučilištnoga profesora, dra. Hinka pl. Hranilovića, kr. jav. red. sveučilištnoga profesora, i dra. Gjuru Šurmina, kr. jav. red. sveučilištnoga profesora.

(Imenovanja.) Njegovo ces. i kr. apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 12. siečnja 1908. sa sustavnim berivima premilostivo imenovati: kr. poštanskog i brzojavnog ravnatelja Aleksandra pl. Vucheticha velikim županom županije zagrebačke, odvjetnika dra. Petra Gavranića velikim županom županije modruško-riečke, umirovljenog kr. kotarskog predstojnika i vlastelina Julija pl. Junkovicha velikim županom županije požežke, te dra. Janka pl. Jellachicha velikim županom županije varaždinske i kr. slob. grada Varaždina.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 17. siečnja 1908. tajnika kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade Gjuru Pogačića premilostivo imenovati odsječnim savjetnikom spomenute kr. zemaljske vlade sa sistemizovanim berivima.

Njeg. cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 30. siečnja 1908. začastnog kotarskog nadpredstojnika županije temešvarske Vladimira baruna Rajacsicha premilostivo imenovati velikim županom županije virovitičke i kr. slob. grada Osieka sa sustavnim berivima.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je kr. kotarskog predstojnika, dodieljenog na službovanje unutarnjem odjelu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Mirka Hondla, tajnikom rečene kr. zemaljske vlade u VII. činovnom razredu sa sustavnim berivima, kr. financijalnog pomoćnog tajnika Matiju Tičarića tajnikom kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade u VII. činovnom razredu sa sustavnim berivima, svršenog pravnika Stjepana Posilovića bezplatnim perovodnim vježbenikom u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Bogdana Knezia, pravnoga vježbenika kod kr. kotar-

Digitized by Google

skog suda u Ludbregu, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, Tobiju Levanića, svršenog slušatelja prava, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, Vilima Rainera, Kamila Badovinca, Maksima Svilara, Gjuru Gašparovića, Nikolu Šimeckia, Ivana Lacha i Roberta Reissa trgovačkim prisjednicima za kotarski sud u Karlovcu.

(U Bosni i Hercegovini.) Njegovo car. i kralj. Apostolsko Veličanstvo je previšnjim riešenjem od 9. siečnja 1908. blagoizvoljelo najmilostivije dozvoliti, da se predsjednik okružnoga suda Cosimo Nicoletti i državni nadodvjetnik sa naslovom i karakterom dvorskoga savjetnika dr. Mihajlo Hollländer uvrste u V. dnevni razred, a najmilostivije naimenovati nadsavjetnika vrhovnoga suda Ivana viteza Hordynskog senatskim predsjednikom u V. dnevnom razredu sa sustavnim berivima.

C. i kr. zajedničko ministarstvo dalje je naimenovalo sudskim savjetnicima sudskog tajnika u okružnom sudu u Bihaću Eduarda Jurak a, kao i sudskog tajnika u kotarskom sudu u Travniku Dominika Quintavalla, premjestiv ujedno potonjega k okružnom sudu u Mostaru ; dalje sudskim tajnicima sudske pristave Ljudevita Tertila u okružnom sudu u Travniku i dra. Otona pl. Moskowicza od Zemplena u okružnom sudu u Dol. Tuzli.

Poglavica zemaljske vlade naimenovao je političkog pristava II. raz. dra. Aleksandra Thrumicsa u Stôcu političkim pristavom I. raz., a perovodnog vježbenika Ottona Mosnera u Srebrenici, Ismet bega Kapetanović-Gavrana u Vlasenici, dra. Eugena pl. Sladovića u Banjaluci i Andriju Paczowskog u Prnjavoru političkim pristavima II. raz., svršenoga pravnika Ferdinanda Jeschenagga privremenim perovodnim vježbenikom za kotarski ured u Rogatici, šerijatskog sudiju u upotrebi u zemaljskoj vladi Fehim ef. Spahu vladinim perovodjom u IX. dnevnom razredu, odvjetničkoga kandidata Josipa Guskovića u Sarajevu privremenim perovodnim vježbenikom za kotarski ured u Županjcu, pravnog vježbenika u c. kr. zemaljskom sudu u Pragu dra. Albrechta Vonaška privremenim auskultantom za okružni sud u Banjaluci, privremene perovodne vježbenike Ahmeda Borića u kotarskom uredu u Zvorniku i dra. Tibora Csurgaya u okružnoj oblasti u D. Tuzli privremenim političkim pristavima II. raz., svršenoga pravnika Krsta Samardžića privremenim auskultantom za okružni sud u Sarajevu.

(Premještenja.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je premjestiti iz službenih obzira viećničke tajnike banskoga stola Josipa Seunika, u službovanju kod sudbenoga stola u Zagrebu, banskomu stolu, a dra. Vinka Martona k ovdašnjemu kotarskomu sudu I. ; zatim sudbene pristave dra. Dragutina pl. Domjanića kod sudbenog stola u Zagrebu k ovdašnjem kotarskomu sudu I., dra. Branislava Dimitrijevića i Stjepana Horvata, kod kotarskoga suda I. u Zagrebu, k ovdašnjemu sudbenomu stolu ; sudbene pristave iz službenih obzira : Matiju Žuvičića, kod kotarskoga suda u Novoj Gradišci, k onomu u Karlovcu ; Ivana Milinkovića, kod kotarskoga suda u Novoj Gradišci, k onom u Daruvaru ; Dragutina Kurila, kod kotarskoga suda u Ogulinu, k onomu u Otočcu ; dra. Josipa Bjelobrka, kod kotarskoga suda u Zemunu, k onomu u Čazmi, dra. Edmunda Žalca, kod kotarskoga suda u Križevcima, k onomu u Vinkovcima. Uslied vlastite molbe sudbene pristave : Zvonimira Maravića, kod kotarskoga suda u Karlovcu, k ovdašnjem kotarskom sudu II. ; Jovana Paukovića, kod kotarskoga suda u Daruvaru, k onom u Novoj Gradišci ; Ivana Bačca, kod kotarskoga suda u Vinkovcima, k onom u Križevcima ; Mihovila Živkovića, kod kotarskoga suda u Otočcu, k onom u Gospiću ; Bogdana Gjukića, kod kotarskoga suda u Čazmi, k onom u Zemunu, te Zlatka Seunika, kod kotarskog suda u Kostajnici, k onom u Karlovcu ; kr. kotarskog predstojnika dra.

Digitized by Google

Viktora plem. Vukovića od kr. kotarske oblasti u Djakovu kr. županijskoj oblasti u Osieku; kr. kotarskog predstojnika Stjepana pl. Peičića od kr. kotarske oblasti u Sisku k onoj u Varaždinu; kr. kotarskog predstojnika dra. Tomislava pl. Matanića od kr. kotarske oblasti u Ogulinu k onoj u Sisku; kr. kotarskog predstojnika Aurela Šenou od kr. kotarske oblasti u Varaždinu k ondješnjoj kr. županijskoj oblasti; kr. kotarskog pristava I. razreda Radoslava Durbešića od kr. županijske oblasti u Bjelovaru kr. kot. oblasti u Vojniću, povjerivši mu upravu te kot. oblasti; kr. kot. pristava I. razreda Milana Sliepčevića od kr. kot oblasti u Vojniću kr. kot. oblasti u Ogulinu, povjerivši mu upravu te kot. oblasti; kot. pristava I. razreda Aleksandra pl. Mraovića od kr. kotarske oblasti u Karlovcu kr. kotarskoj oblasti u Djakovu, povjerivši mu takodjer upravu te kotarske oblasti, kr. kotarskog predstojnika u Novoj Gradišci Milana Kramarića kr. kotarskoj oblasti u Krapini, a kr. kotarskog pristava I. razreda i upravitelja kr. kotarske oblasti u Krapini dra. Ivana Güthnera kr. kotarskoj oblasti u Novoj Gradišci, povjerivši mu upravu te oblasti, iz službenih obzira Milana Bartu sudbenog pristava kod kot. suda u Karlovcu k onomu u Perušiću, uslied vlastite molbe Stjepana Lukića, kot. sudca u Čazmi, kr. kotarskom sudu u Velikoj Gorici, iz službenih obzira: kr. kotarskog predstojnika Marka Jurinčića od kr. županijske oblasti u Zagrebu kr. kotarskoj oblasti u Zagrebu, a kr. kotarskog predstojnika Dragutina Vukovca od kr. kotarske oblasti u Zagrebu kr. županijskoj oblasti u Zagrebu.

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo premjestilo je: državnog odvjetnika u Mostaru Franju viteza Kruszelnickog i sudskog savjetnika u okružnom sudu u Banjaluci Josipa Szczesniaka k vrhovnom sudu, naimenovavši ujedno prvog sudskim savjetnikom, sudskog savjetnika u ovd. okružnom sudu Josipa viteza Ilnickog k okružnom sudu u Travniku, povjeriv mu ujedno upravu istog okružnog suda, sudskog savjetnika Ivana Džikowskog od okružnog suda u Mostaru k onom u Sarajevu i sudskog tajnika u okružnom sudu u Banjaluci Stanislava Lesieckog kao i sudskog tajnika u okružnom sudu u Bihaću Franju Pečenku naizmjence; poglavica zemaljske vlade razriešio je financijalnog podtajnika dra. Guida pl. Steera od Csicsopolyana tim povodom, što je previšnjom odlukom od 6. prosinca 1907. naimenovan kabinetskim perovodjom i dvorskim perovodjom I. r., od daljeg službovanja u ovim zemljama, premjestio je političkog pristava I. razreda Stanka Struppia od kotarskog ureda u Foči ka kotarskom uredu u Bijeljini, pozvao političkog pristava Paczowskog kao i političkog pristava II. razreda Josipa Stjepana Petersa u Gradačcu k administrativnom odjelenju zemaljske vlade, a razriešio perovodnog vježbenika Adalberta Bezaka u Županjcu na njegovu molbu od daljeg službovanja u ovim zemljama, financijalni podtajnik dr. Dušan Šijan je iz službenih obzira premješten od financijalnog nadzorničtva u Sarajevu k financijalnom odjeljenju zemaljske vlade.

C. i kr. zajedničko ministarstvo premjestilo je kotarskog predstojnika I. r. Franju pl. Jakubowskog od gradskog kotarskog ureda u D. Tuzli k okružnoj oblasti u Banjaluci, povjerivši mu upravu iste, dalje kotarskog predstojnika I. r. Ivana pl. Szavitsa od kotarskog ureda u Tešnju ka kotarskom uredu u Ljubinju, kotarskog predstojnika I. r. Ernesta Felixa Bardascha od kotarskog ureda u Varcar-Vakufu ka kotarskom uredu u Tešnju, kotarskog predstojnika II. r. Hermana Van Zel d'Arlona od kotarskog ureda u Zvorniku ka kotarskom uredu u Stòcu i kotarskog predstojnika II. r. Kolomana Wagnera od seoskog kotarskog ureda u D. Tuzli k tamošnjem gradskom kotarskom uredu; za tijem je naimenovalo

Digitized by Google

kotarske predstojnike II. r. Mihajla Murka u Ljubuškom i Jeftomira Zaharića u Bugojnu kotarskim predstojnicima I. r. dalje vladine perovodje i kotarske upravitelje dra. Sigmunda Bergera u Gacku i dra. Ljudevita Nowadta u Banjaluci kotarskim predstojnicima II. r. ostavivši ih sve u njihovom sadašnjem službenom mjestu, razriješilo je financijalnoga tajnika Eugena pl. Szontágh od Igló tijem povodom, što je naimenovan ministerijalnim podtajnikom u kr. ugar. ministarstvu financija, od daljeg službovanja u ovijem zemljama.

Poglavica zemaljske vlade premjestio je političkog pristava I. r. Karla pl. Pichla od kotarskog ureda u Livnu k seoskom kotarskom uredu u Mostaru, a potitičkog pristava Ruperta Horvata od seoskog kotarskog ureda u D. Tuzli ka kotarskom uredu u Livnu, razriješio je auskultanta u okružnom sudu u D. Tuzli dra. Milana pl Makanca na njegovu molbu od daljeg službovanja u ovijem zemaljma, a premjestio je auskultanta Antuna Brešťana od okružnoga suda u Mostaru k onom u D. Tuzli.

Iz službenih obzira premješteni su financijalni tajnik Karl Ervin Weiss od financijalnog odjelenja zemaljske vlade k financijalnom nadzorništvu u Sarajevu, a financijalni pod-tajnik Marko Glanzer od financijalnog nadzorništva u Sarajevu k financijalnom odjelenju zemaljske vlade.

(Novi kr. javni bilježnici.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je odvjetnika u Zagrebu dra. Antuna Rojca kr. javnim bilježnikom u Zagrebu za III. kotar, a dra. Živka Kostića, odvjetnika u Zagrebu, kr. javnim bilježnikom u obsegu kr. sudbenog stola u Petrinji sa sjedištem u Glini, te dozvolio, da podieljeno mu pravo izvršivanja odvjetovanja sa sjedištem u Zagrebu prenese sa sjedištem u Glinu.

(Pravo odvjetovanja) podielio je ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije Vasi Bosancu, kr. sudbenom viećniku I. r. u miru, u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Osieku, Franji Pinteroviću, kr. sudbenom viećniku u miru, u obsegu kr. banskog stola sa sjedištem u Pisarovini dru. Šandoru Steinhardtu, odvjetničkom perovodji, u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Zagrebu.

(Promjena sjedišta.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije dozvolio je dru. Dragutinu Butorcu, odvjetniku u Jaski, da prenese podieljeno mu pravo izvršivanja odvjetovanja sa sjedištem u Glinu.

(Sbornika zakona i naredaba valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju) komad XII. izdan i razposlan je dne 18. prosinca 1907. te sadržaje:

pod brojem 73 naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 25 listopada 1907 br 32 228: kojom se odredjuje provedba zakona od 25 ožujka 1906 o zdravstvu;

pod brojem 74. naredbu kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 28. listopada 1907. broj 26.112; kojom se obnaroduje saobćenje kr. ugarskog ministra trgovine na županijske oblasti te gradska poglavarstva u predmetu pribave zaštitnog biljega u smislu zakonskog članka II' 1890., glasećeg o štićenju zaštitnih biljega;

pod brojem 75 zakonski članak XIX : 1907 o osiguranju obrtničkih i trgovačkih namještenika za slučaj bolesti i nezgode;

pod brojem 76 zakonski članak XX : 1907 o izgradnji željeznice bolotonske županije;

pod brojem 77 zakonski članak XXI : 1907 o sjedinjenju dozvolne izprave i dodatka k dozvolnoj izpravi, što no je izdana za gradnju i promet željezničkih pruga

Digitized by Google

Küküllöszög—Sóvárad i Sóvárad—Parajd dioničarskog društva vicinalne željeznice Küsküküllövölgy ;

pod brojem 78 zakonski članak XXII : 1907 ob uzakonjenju državnog ugovora, sklopljenog s Grčkom dne 21 /8 prosinca 1904 u predmetu uzajamnog izručivanja običnih zločinaca ;

pod brojem 79 zakonski članak XXIII. : 1907, kojim se preinačuju zakonski članci LXVI : 1880 i XXX : 1893 o ustrojstvu državnog računarskog dvora ;

pod brojem 80 zakonski članak XXV : 1907 o uzakonjenju od zajedničkih izdataka na zemlje svete krune Ugarske odpadajućih, no po zakonodavstvu još nedozvoljenih svota, kao zemlje svete krune Ugarske teretećih izdataka.

Komad XIII izdan i razposlan je dne 19 prosinca 1907 te sadržaje :

pod brojem 81 naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 12 prosinca 1907 broj 70618., kojom se izdaje naputak za obćinske blagajne ;

pod brojem 82 zakonski članak XXVIII : 1907 o gradnjama u spomen četrdesetgodišnjice krunisanja slavno vladajućeg kralja Franje Josipa I ;

pod brojem 83 zakonski članak XXIX : 1907 o pokriću troškova prometnih sredstava, koja se imadu nabaviti za kr. ugarske državne željeznice i kr. ugarski poštanski i brzojavni zavod, kao i troškova investicija, koje su potrebite na postajama i prugama kr ugarskih državnih željeznica ;

pod brojem 84 zakonski članak XXX : 1907 , kojim se dozvoljuje vicinalna željeznica Sopron-Köszek ;

pod brojem 85 zakonski članak XXXII : 1907 o povišenju turskih uvoznih vriednostnih carina

pod brojem 86 zakonski članak XXXIII : 1907 o državnom podpomaganju poljsko i šumsko gospodarstvene, obrtne i umjetničke zemaljske izložbe u Pecsu u godini 1907.

komad XIV. izdan i razposlan je dne 31. prosinca 1907., te sadržaje :

pod brojem 87. zakonski članak XXXIV. : 1907. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o izboru jednog čuvara zemaljske svete krune ;

pod brojem 88. zakonski članak XXXV. : 1907. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o pokriću investicionalnih troškova državnih tvornica željeza ;

pod brojem 89. zakonski članak XXXVI. : 1907. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o zemaljskom prometnom vieću ;

pod brojem 90. zakonski članak XXXVII. : 1907. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o koncesioniranju vicinalne željeznice Karansebes-Hátzeg ;

pod brojem 91. zakonski članak XXXVIII. : 1907. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o koncesioniranju vicinalne željeznice Oravicza-Németbógsan-Resiczabánya ;

pod brojem 92. zakonski članak XXXIX. : 1907. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o koncesioniranju vicinalne željeznice Temesvár-Karjas ;

pod brojem 93. zakonski članak XL. : 1907. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o koncesioniranju vicinalne željeznice Fogaras-Brassó ;

pod brojem 94. zakonski članak XLI. : 1907. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o sjedinjenju dozvolne izprave i dodataka k dozvolnoj izpravi željezničkih pruga, dozvoljenih dioničarskom družtvu slavonske podravske vicinalne željeznice, nadalje o koncesioniranju željezničkih pruga, projektiranih u nadopunjenju željezničke

Digitized by Google

mreže i to iz Belišća do Osieka, te uporabom obrtne željeznice Moslavina-Vörösmajor iz Moslavine do Vörösmajora ;

pod brojem 95. zakonski članak XLIV. : 1907. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o zemaljskom obrtnom vieću ;

pod brojem 96. zakonski članak XXI. : 1906. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o privremenom uredjenju odnošaja vanjske trgovine i prometa ;

pod brojem 97. zakonski članak XXII. : 1906. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o javnim teretima, koji se imadu nositi i o državnim izdatcima, koji se imadu pokriti u prva dva mjeseca godine 1907. ;

pod brojem 98. zakonski članak XXIII. : 1906. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o statistici vanjske trgovine zemalja ugarske krune ;

pod brojem 99. zakonski članak II. : 1907. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora ob uzakonjenju konvencije, sklopljene sa Rumunjskom dne 31. siečnja 1903. u predmetu zaštite i izrabljenja ribarstva u Dunavu ;

pod brojem 100. zakonski članak III. : 1907. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o promicanju domaćeg obrta.

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Amalija Ehrendiner nepr. trgovkinja u Ašanji	Kr. kotaki sud u Zemunu	Dr. M. Despot kr. sudbeni pristav	29. prosinca 1907. Br. 28.287/gr.	Dr. Svetislav Popović odvjetnik u Zemunu	—	30. siečnja 1908.	30. siečnja 1908.
Ivan Schneider trgovac u Osieku u gornjem gradu	kr. sudbeni stol u Osieku	Stjepan Milošević kr. sudbeni viećnik	31. prosinca 1907. Br. 17.988/gr.	Dr. Jovan Kockar odvjetnik u Osieku	Dr. Franjo Prohaska odvjetnik u Osieku	31. siečnja 1908.	31. siečnja 1908.
Petar Kohn neprot. trgovac u Ivanićgradu	kr. sudbeni stol u Belovaru	Franjo Podgajski kr. sudbeni viećnik I. r.	2. siečnja 1908. Br. 8093 gr. ex 1907.	Dr. Bernhard Rehberger odvjetnik u Belovaru	Dr. L. Schick odvjetnički perovodja u Belovaru	3. veljače 1908.	19. veljače 1908.

Digitized by Google

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Ignatz Schwartz nepr. trgovac u Vukovaru	kr. kotarski sud u Vukovaru	Dr. Otokar Kondrat kr. sudbeni pristav	30. prosinca 1907. Br. 24.269 gr.	Dr. Svetislav Novak odvjetnik u Vukovaru	Dr. Vaso Stojanović odvjetnik u Vukovaru	6. veljače 1908.	20. veljače 1908.
Marko Jovanović prot. trgovac u Pakracu	kr. kotarski sud u Pakracu	Stjepan Majer kr. sudbeni pristav	28. siečnja 1908. Br. 677/gr.	Dr. Mihajlo Bogdanović Tomić odvjetnik u Pakracu	Dr. Hinko Matijević odvjetnik u Pakracu	28. veljače 1908.	14. ožujka 1908.
Franjo Saridja trgovac u Zagrebu	kr. sudbeni stol u Zagrebu	Pavao Pavišić kr. sudbeni viećnik	16. siečnja 1908. Br. 1351/gr.	Dr. Nikola Hoffer odv etnik u Zagrebu	—	29. veljače 1908.	16. ožujka 1908.
Stjepan Florijan Ferek u Zagrebu	kr. sudbeni stol u Zagrebu	Pavao Pavišić kr. sudbeni viećnik u Zagrebu	18. siečnja 1908. Br. 1592 gr.	Dr. Mile Starčević odvjetnik u Zagrebu	Josip Westermayer u Zagrebu	29. veljače 1908.	17. ožujka 1908.
Karlo F. Pruckmayer prot. trgovac u Vinkovcima	Kr. kotarski sud u Vinkovcima	Tomo Rušec kr. sudbeni pristav	14. siečnja 1908. Br. 482 gr.	Dr. Rudolf Grünfeld odvjetnik u Vinkovcima	Dr. A. Thomas, u Vinkovcima	12. ožujka 1908.	17. ožujka 1909.
Jos. (Josefina) Ledetzki trg. tvrdka u Kutini	Kr. sudbeni stol u Belovaru	Franjo Podgajski kr. sudbeni viećnik I. r.	20. siečnja 1903. Br. 363 gr.	Dr. Stjepan Kućak odvjetnik u Kutini	Vjekoslav Gagliardi odvjetnički perovodja, Kutini	10. ožujka 1908.	18. ožujka 1908.

Digitized by Google

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Nikola Nikolić nepr. trgovac u Šidu	Kr. sudbeni stol u Mitrovici	Vinko Rački kr. sudbeni viećnik I. r.	14. siečnja 1908. Br. 2424/gr.	Dr. Gjorgje Marić odvjetnik u Mitrovici	Dr. Stevan Stojković odvjetnik, u Šidu	1. ožujka 1908.	23. ožujka 1908.
Leon Graf nepr. trgovac u Trojstvu	Kr. sudbeni stol u Belovaru	Rudolf Peharc kr. sudbeni viećnik	24. siečnja 1908. Br. 610/gr.	Pajo Gabaj odvjetnik, u Belovaru	Dr. Jakob Herrnstein u Belovaru	11. ožujka 1908.	24. ožujka 1908.
Slavko Gregl protokolirani trgovac u Odri	Kr. kotarski sud u Sisku	Rudolf Ježić kr. sudbeni pristav	24. siečnja 1908. Br. 957/gr.	Dr. Hinko Hirschman odvjetnik u Sisku	Dr. Šandor Valentekoviće odvjetnik u Sisku	15. ožujka 1908.	28. ožujka 1908.

OGLAS.

P. n. gospoda članovi pravničkoga družtva pozivaju se, da izvole doći na **redovitu glavnu skupštinu** pravničkoga družtva u Zagrebu, koja će se držati

u subotu 22. veljače 1908. u 6 sati poslije podne

u sveučilištnoj sgradi u dvorani za državne izpite (I. kat desno).

Dnevni red glavne skupštine:

1. Čitanje izvješća odborskih.
2. Ustanovljenje proračuna za godinu 1908.
3. Izvješće revizora o pregledanju družtvenih računa.
4. Izbor jednoga odbornika i dvojice revizora te dvojice zamjenika im.

Upravni odbor pravničkoga družtva u Zagrebu.

Digitized by Google

†

Dr. MARIJAN DERENČIN.

In rebus quibuscunque difficilioribus non est expectandum ut quis simul et serat et metat, sed praeparatione opus est, ut per gradus maturescat.

Bacon.

Pod večer osmoga veljače ove godine zaklopio je trudne svoje oči dr. Marijan Derenčin. Desetoga veljače predasmo materi zemlji, zemlji hrvatskoj, jednoga od njezinih najboljih, najnadarenijih, najmarljivijih, najsvestranijih i najproduktivnijih sinova, Rodjen na žarkom jugu domovine naše u doba talijanske borbe za ujedinjenje, zadojen velikom kulturom romanskih naroda, a prožet vrućom ljubavlju spram svoje hrvatske grude, bacio se je u ranoj mladosti na intenzivni rad, da narod svoj kulturno pridigne. Videći, da je polje autonomnoga zakonodavstva i hrvatske pravne znanosti posve neizravna njiva, a poznavajući u tančine savremenu pravnu knjigu i zakonodavstvo kulturnih naroda, promatrajući uz to kritičkim okom prilike i potrebe naroda svoga, brzo je uvidio, da mu je ovdje mjesto, da će na tom polju najviše koristiti domovini svojoj, jer je za to spreman i po svom zvanju i po svom zanimanju, i jer na tom polju do onda tako reći ništa učinjeno bilo nije.

Pokojnikov velik duh, svestrana kultura i južnjački temperamenat, osobito ovaj potonji, ne dopuštaše mu, da se ograniči na ova dva polja, već ga potisnuše i na polje političko i publicističko, dapače i beletrističko.

Ja ću se u ovim redcima ograničiti, da u kratkim crtama prikažem pokojnikov znanstven, zakonodavan i forenzičan rad, u jednu ruku za to, jer držim, da je tuj stvorio djela neprolazne svriednoti, a u drugu ruku za to, jer je naš list posvećen njegovanju prava i pravne znanosti.

* * *

Digitized by Google

Pokojnik rodio se je 24. rujna 1836. na Rieci od otca Pavla iz Mošćenica u Istri i majke Julijane Milić, porieklom Kastavke. Otac mu se bavio trgovinom. Gimnaziju je svršio na Rieci god. 1854., a pravoslovne nauke u Beču gdje je 26. lipnja 1860. postao doktorom. Vrativši se na Rieku, bio je neko vrieme odvjetničkim perovodjom kod uglednog odvjetnika Faustina Suppea, a kad je godine 1861. s nova ustrojena riečka županija, bio je izabran županijskim podbilježnikom. Već godine 1863. dobio je javno bilježničtvo na Rieci, što je pridržao sve do godine 1876., dobivši k tomu godine 1873. i pravo odvjetovanja.

Po smrti šefa pravosudja dra. Gostiše postavi ga ban Mažuranić za njegova nasljednika te je imenovan odjelnim predstojnikom 20. siečnja 1876. U ovom je svojstvu služio sve do 9. travnja 1883., kada je umirovljen, a onda je opet postao odvjetnikom u Zagrebu.

Godine 1865. bio je prvi put biran u hrvatski sabor, gdje je, prem vrlo mlad, brzo došao u prve redove parlamentaraca, te je bio izvjestiteljem svih važnijih zakonskih osnova, koje zasjecaju u pravosudnu i administrativnu struku.

Godine 1874. podnjela je vlada saboru dvie osnove zakona, jednu o mjestnih sudovih, a drugu o bagatelnom postupku pred kotarskimi sudovi. Po vladinoj osnovi imali su mjestni sudovi biti u strogom smislu rieči mirovni sudovi, zvani, da se pred njima nagode sklapaju, a nadležni riešiti predložene im priepore samo poput obraničkih sudova, to jest, ako bi se stranke njihovoj odluci neprizivno podvrgle. Ova vladina osnova lišila je mjestne sudove nadležnosti, koju su imali po ministarskoj naredbi od 26. svibnja 1860.

Derenčin je kao izvjestitelj saborskog odbora svojim pronicavim okom, a znajući, kako djeluju mirovni sudovi u Francuskoj, gdje im je koljevka, odmah uvidio, da bi uvedenje mirovnih sudova kod nas uzrokovalo narodu mnogo suvišna troška i dangube, a kotarske sudove obteretilo tolikim poslom, da ga ne bi bili kadri svladati. Evo kako krasno opravdava svoj navod u tom pogledu (Tumač zakonu od 3. listopada 1876. o postupku u pravnih poslovih manje vriednosti, str. 6. i sl.): „Razsudjujući dojakošnje djelovanje mjestnih sudova, saborski odbor držao je, da nisu pokazali, da su nesposobni živiti, već potrebu, da se shodnije urede, pa i javno mnienje izreklo se odvažno proti stegnuću njihove kompetencije.

Po mnienju saborskoga odbora, narav prepora, koji se razpravljaju pred mjestnimi sudovi, ne treba toliko pravničkoga znanja, koliko poznavanje lokalnih okolnosti i običaja. Prepori ove vrsti izviru iz stereotipnih odnošaja i mogu se mirnom dušom prepustiti razsudi mjestnih sudova tim laglje, što i sam odbor dopušta proti presudam mjestnih sudova priziv na redovite sudove. Konačno je odbor naglasio, da je zadaća zakonodavstvu nadovezati na postojeće uredbe, izpraviti im mane, i samo iz neodoljivih razloga od-

Digitized by Google

straniti institucije narodu omiljele već s toga, što im u njegovoj prošastnosti ima traga".

Po nalogu pravosudnog odbora izradio je Derenčin osnovu zakona, koja je obuhvaćala ustroj mjestnih sudova, postupak pred njima kao i postupak bagatelni. Ova je osnova na zahtjev vlade u nekoliko modificirana, i osnova zakona o ustrojstvu mjestnih sudova i postupku pred njima rastavljena od osnove zakona o postupku bagatelnom. Obje su osnove po saboru prihvaćene i nakon previšnje sankcije postale zakonima od 3. listopada 1876.

Kako je Derenčin dobro promatrao narav mjestnih sudova i shvatio realne potrebe i nazore našega naroda, najbolji je dokaz tako blagotvorno djelovanje mjestnih sudova, da im je zakonodavac zakonom od 14. svibnja 1907. proširio nadležnost u gradovima do 200 kruna, a u seoskim občinama do 120 kruna.

Ovim svojim prvim radom na zakonodavnom polju svratio je Derenčin na sebe pozornost bana Mažuranića, koji je uvidio, da bi on bio najsposobniji za važno mjesto predstojnika pravosudnog odjela. I ban Mažuranić se nije prevario.

Kao predstojnik pravosudnog odjela kr. zem. vlade stao je provadjati zakon od 16. rujna 1876. u sastavljanju gruntovnih uložaka i proveo je oba gornja zakona o mjestnim sudovima i o postupku bagatelnom ili maličnom. Još su važni zakoni na polju gradjanskog prava, stvoreni za njegova predstojnikovanja: zakon od 26. studena 1876. o izvlastbi nekretnina u gradu Zagrebu i zakon od 17. prosinca 1876. o preinaci nekih ustanova gradjanskoga parbenoga postupnika (ovršna novela).

Mnogo je zamašniji zakonodavni rad Derenčinov na polju kaznenoga prava. Tuj je stvorio dva djela, kojima je si postavio u našem narodu za sva vremena monumentum aere perenius, a to su: ovršenje kazni slobode po progresivnom ili irskom sustavu i osnova kaznenoga zakona.

Kada dr. Marijan Derenčin nebi bio ništa drugo učinio, nego ovo dvoje, već bi time bio došao u prvi red zaslužnih hrvatskih muževa.

Znajući, da je vječno istinita ona Aristotelova ἄνθρωπος φύσει ζῶον πολιτικόν, da prema tome čovjek ne može bez trajne štete za svoje duševno i tjelesno zdravlje podnjeti duže osamljenje kod kazni slobode, da se dakle sustav podpunog izoliranja kod kazni slobode protivi naravi čovjeka, shvatio je, da najbolje odgovara naravi čovjeka u obće, a našeg čovjeka napose progresivni ili irski sustav, koji počima na osamljenjem, iz kojega se dolazi u skupni zatvor, a onda u slučaju dobrog vladanja u posredni zavod, te konačno na uvjetni dopust. Bistro Derenčinovo oko vidilo je, da je ovaj sustav ne samo najprikladniji nego i najjeftiniji i da najbolje odgovara zanimanju našega naroda, koji je pretežno ratar, jer se kod ovog sustava dade

Digitized by Google

uspješno ovršenje kazni provesti tako, da se kaznenici bave poljodjelstvom, marvogojstvom i konjogojstvom i tako priuče na intenzivan gospodarski rad.

Da se u početku taj sustav valjano provede, pozvao je u Hrvatsku stručnjaka svjetskog glasa dra. Emila Tauffera, koji je progresivni sustav već do onda i perom i praktičnom provedbom u Ugarskoj uspješno zastupao.

I doista je ovaj sustav kod nas u samostalnim kaznionama, napose u kaznioni u Mitrovici uspješno proveden, jer je mitrovačka kazniona danas u pravom smislu rieči agrikolna kolonija. Podpunoj provedbi njegovoj manjka samo još osamljenje kaznenika po noći i za vrieme odmora.

Taj je sustav kod nas tako valjano proveden, da ga dolaze u Mitrovicu proučavati ne samo naša braća sa istoka Srbi i Bugari, već i stručnjaci iz dalekog svieta. Tako su bili poslani ovamo medju ostalima da ga proučavaju, državni odvjetnik dr. Langer iz Pruske i privatni docenat na sveučilištu u Odesi Pavao Aleksandrović Mihajlov.

Najznamenitije Derenčinovo zakonodavno a i znanstveno djelo jest njegova osnova kaznenoga zakona od godine 1879., koja na žalost nije nikada postala zakonom, ali jasno dokazuje sposobnost našega naroda za samostalnu kodifikaciju i ovako zamašnih zakona kao što je kazneni, i znači jednu važnu etapu u razvoju hrvatskog zakonodavstva i pravne znanosti.

Cilj, koji si je postavio i sredstva, kojima ga je polučiti nastojao, označuje Derenčin ovim riečima:

„Nastojao sam naime, da moju osnovu dovedem u sklad s obće priznanimi novijim rezultati znanosti, a u pitanjih, u kojih znanost nije još izrekla jednodušnoga suda, pomnjivo, nepristrano sam proučavao razna mnienja, ter prigrlio ono, koje mi se je činilo najpravilnijim. Trudio sam se na dalje spojiti načelo stroge pravice sa zahtjevi humaniteta, nu u tom nastojanju čuvao se ekstrema i vazda ocjenio kulturno stanovište našega naroda, ćudoredne njegove nazore, običaje, krieposti i mane. Upotrebio sam savjestno ogromni zakonotvorni materijal drugih naroda ter crpio iz predradnja oko austrijskih, ugarskih, njemačkih, talijanskih i inih osnova kaznenih zakona, imajući vazda pred očima osobite obstojnosti naše domovine."

I u našoj domovini i u inozemstvu ocjenili su osnovu kriminalistički stručnjaci veoma povoljno. Spomenuti ću samo sud pokojnog svog predšastnika na akademskoj stolici kaznenog prava dra. Janka Čakanića.

U svojoj kritici osnove (Mnienje profesorskog zbora pravo- i državoslovnoga fakulteta o osnovi novoga kaznenoga zakona) kaže dr. Čakanić:

„Kako je uobće poznata nesavršenost i manjkavost dosadašnjega, te upravo uslied toga potreba novog kaznenog zakonika, nije ni čudo, da se fakultet ovaj osobito uzradovao, kad mu je u ruke stigla osnova, izradjena velikom pomnjom, te odgovarajući s jedne strane stanju današnje krimi-

Digitized by Google

nalne znanosti i novijem razvitku kaznenoga zakonodavstva, s druge strane pak obazirući se na potrebe, na stanje i položaj našega naroda.

Fakultet ovaj rado izjavljuje, da u spomenutoj osnovi i njenom obrazloženju, u tom proizvodu dugotrajnoga, napornoga i savjestnoga studija, nazire znamenitu polugu napredka našega kaznenoga zakonodavstva, kao i zametak i klicu razvoja literature hrvatske na polju kaznenoga prava.

Istinitost temeljnih principa, shodnost razredbe materijala te opravdanost pretežne većine pojedinih ustanova osnove osigurava joj odlično mjesto medju novim proizvodima kaznenoga zakonodavstva, domovini pak našoj pruža valjan temelj, na kom će se sagraditi toli nuždna zgrada novoga kaznenoga zakona."

I doista zauzima Derenčinova osnova odlično mjesto medju novijim proizvodima kaznenoga zakonodavstva, što se najbolje vidi iz činjenice, da se sve komparativne kriminalističke studije kulturnih naroda na nju obaziru, njezine ustanove citiraju i kritici podvrgavaju. Ovom je osnovom, koju je Tauffer zajedno sa kritikama o njoj izdao na njemačkom jeziku (Gesammelte Wohlmeinungen über den kroatischen Strafgesetzentwurf Wien 1882) zadužio Derenčin narod svoj i time, što mu je ime kao zakonodavcu pronio cielim kulturnim svietom.

Buduć da je od sastavka osnove prošlo 29 godina, a kroz to je vrieme znanost kaznenog prava i kriminalne politike orijaški napredovala, ne će ju budući naš zakonodavac moći više naprosto recipirati, ali će mu ona, kako dobro ističe prof. Čakanić, služiti svakako temeljem za njegov kodifikatorni rad.

Posljednje dvie zakonodavne radnje Derenčinove bijahu „Osnova zakona o ograničenju ovrhe na seljačke posjede", predložena hrvatskom saboru godine 1898. i „Izborna reforma", predložena hrvatskom saboru godine 1899. Predaleko bi me vodilo, da se upustim u analizu ove krasne studije, prem bih to vrlo rado. Ali ovdje moram upozoriti na nju svakoga, koji se bavi ovim tako važnim i aktuelnim pitanjem. Napose upozorujem na nju naše mladje pravnike i slušače prava, koji će se iz nje najlakše uputiti u novije stanje kodifikatorno i znanosti ovoga pitanja, čija se važnost još ni danas kod nas dovoljno svestrano ne shvaća.

Na polju civilnog prava napisao je Derenčin u kratkom razdoblju od godine 1877. do 1883., dakle za vrieme, u koje je bio odjelni predstojnik, i uz sav ogromni rad taga resorta, tri djela: „Tumač zakona o maličnom postupku", „Ovršni postupak" i „Tumač k općem austrijskom gradjanskom zakonu". Od ovog potonjeg su na žalost izašle samo dvie knjige.

Ni u analizu ovih djela se ovdje ne mogu i ne ću upustiti, samo izričem opravdanu nadu, da će se s njima u „Mjesečniku" napose pozabaviti koji stručnjak. Ne mogu ali, a da ne izvadim nekoliko redaka iz „Tumača k za-

Digitized by Google

konu o maličnom postupku", da se vidi, kako je Derenčin znao svoje misli predočiti jasno kao kristal i kako je odvažno i muževno uzeo u obranu naše suce protiv nepouzdanja, koje se je u raznim izjavama protiv njih pokazivalo. Na str. 15. i sl. kaže: „Govoreći o temeljnih načelih o bagatelnom postupku, moram još konačno navesti načelo neprizivnosti osuda bagatelnoga suca.

Ovo će načelo imati žestokih protivnika, koji će crnimi slikami opisivati žalostne posljedice vlasti, koju zakon daje sucu, te zahtievati, da se i proti bagatelnim osudam pridrži uredba apelacije.

Na prvi se mah i zbilja čini, da će, naročito u našoj domovini, gdje se tek od najnovije sudbene organizacije nastoji odgojiti samostalne suce, provedba ovoga načela biti skopčana sa posljedicami nepovoljnimi, koje će opravdati vapaj za apelacijom. Ja ne mogu ove bojazni dieliti, pak makar u nas i zavladala moda susretati nepouzdano reforme, koje su u zadnje doba uvedene, makar u nas bilo mnogo ljudi, koji se baš nasladjuju grditi sve što je naše, poricati kotarskim našim sucem sposobnosti, huliti pravosudje naše u obće i pred tudjim svietom, valjda iz patriotizma i u interesu kredita naše zemlje; nisam još izgubio nade, da ima u nas trieznih ljudi, koji će o stvari hladnije suditi i uviditi, da će se bagatelni postupak i kod nas kao u Cislitavi, pokazati provom blagodati i da će ga pučanstvo obljubiti.

Ja poznam, veli Derenčin u opazci na str. 16., iz vlastita izkustva njeke cislajtanske kotarske sudove i o djelovanju tamošnjih kotarskih sudova nije težko biti obaviešten, pa ja tvrdim, da naši kotarski sudovi nisu puno lošiji, a da ih ima, koji su ravni najboljim cislajtanskim".

Za „ovršni postupak" kaže profesor dr. Šandor pl. Bresztyenszky u svojoj ocjeni, štampanoj u „Mjesečniku" od g. 1877. na str. 199. i sl., da je ovo djelo obogatilo pravoslovnu književnost hrvatsku.

Profesor dr. K. Vojnović, u svojoj ocjeni prvoga svezka „Tumača k općemu gradjanskom zakoniku, štampanoj u „Mjesečniku" od g. 1879., na str. 427. i sl., priznaje, da je pisac preduzeo zamašno djelo, kojim će udovoljiti najvećoj potrebi pravničkoga hrvatskoga svieta i njegovom ugledu pred inozemstvom on će opravdati slutnju, koju će svaki nepristrani štioc crpiti iz prvoga njegovoga svezka, da je on naime dorasao svojoj zadaći. A vas pravnički sviet, dapače zemlja bit će mu na tom zahvalna.

Na žalost Derenčin nije nastavio ni dovršio svog velikog djela. Po mom bi mnienju vrlo dobro uradio civilistički naš stručnjak, koji bi ove dvie knjige nadopunio prema današnjem stanju nauke i zakonodavstva, te ih tako nadopunjene izdao, a onda djelo nastavio i kraju priveo.

Još mi je samo koju reći o Derenčinu kao branitelju u kaznenim stvarima, o njegovom forenzijskom radu.

Digitized by Google

Kad sam se godine 1887. vratio kući iz Italije, gdje sam učio kazneno pravo na sveučilištima u Bolonji, Rimu i Napulju i vrlo često slušao prve talijanske branitelje, te u Zagrebu na glavnim razpravama slušao Derenčina, osobito u stvarima juridički interesantnim, nisam mu se mogao dosta nadiviti. Tada sam došao do uvjerenja, da ne zaostaje za najglasovitijim svojim kolegama u Italiji, koji su u svietu na glasu sa svoga govorničkog dara.

Derenčin je ne samo slušače, nego i nas suce zanio svojim plaidoyer-ima, koji bijahu sa gledišta faktičnog i juristočnog tako zanimivi, da smo ga najvećom pozornošću slušali. Njegovi obrambeni govori su prava remek-djela govorničke vještine, puni duha i juristočkog oštroumlja. Zadužio bi narod, a napose naš juristički podmladak, koji bi te govore sabrao i tiskom objelodanio, premda tiskani govori nisu nego vrlo slab odsjev govora, jer im manjka glas, gesta — jednom riečju život, kojim ih je pokojnik oživljavao.

Derenčin bijaše prototip branitelja, koji izpravno shvaća svoj uzvišeni poziv, koji zna, da je svećenik pravde i pravednosti, da ne brani lopova ni krivca, već da iznoseći fakta, koja govore na obranu okrivljenikovu, samo omogućuje pronalazak materijalne istine, jer sačinjava protutežu javnom tužiocu, koji po svom položaju iznosi sve ono, što tereti okrivljenika.

Kada je Derenčin bio uvjeren, da mu je branjenik nevin, on se je zauzeo za njegovu sudbinu svim žarom duše svoje, svom oštrinom uma svoga, te mu je bila najljepša nagrada i priznanje, kada je bio riešen od obtužbe.

Smrću Derenčinovom izgubilo je pravničko družtvo jednoga od najstarijih članova svojih, jer mu je pokojnik bio članom od družtvenog postanka, pa neprekidno do svoje smrti; izgubilo je bivšeg svoga predsjednika od godine 1881. do godine 1886., a „Mjesečnik“ izgubio je jednoga od svojih najboljih prijatelja, jer ga je pokojnik pomagao savjetom, a i zamjenjivao je pokojnog urednika dra. Lorkovića, kad je bio zapriečen.

Ime će se Derenčinovo spominjati sa zahvalnošću i pijetetom dok god bude hrvatskog naroda; ono će služiti budućim pravničkim generacijama kao uzor radinosti i savjestnog izpunjavanja dužnosti.

Vječna slava i čast uspomeni njegovoj!

Šilović.

Misao socijalizacije privatnoga prava.

Predavanje držao dne 28. prosinca 1907. u pravničkom društvu u Zagrebu

dr. Milo Stražnicky.

(Svršetak.)

Uporedo s tim socijalnim idejalizmom Stammlerovim idejalizam jest Schroederov. I on istražuje biće pravoga prava, i stavlja ga u vrhovnu težnju ljudstva i čovjeka, osnovanu na idejalnoj istini svih ljudskih odnošaja, težnju

Digitized by Google

za srećom.[37] Pravo jest maksimizacija dobrostanja, minimizacija zla. Da se spozna to naravno pravo, — δίκαιον — u pojedinim ljudskim pojavama, valja ispitati prirodu i biće tih pojava, pa ustanoviti, što je u njima organkoga, po nereflektiranom socijalnom razvitku ljudstva prirodno nužno nastaloga, što pako po čovjeku umjetno stvoreno. Tek je on praktičniji — ili je bar htio to da bude — jer podjedno izradio i čitav kodeks pravnih ustanova, koje proistekoše iz gornjega idejala.

Više na metodu, nego na razgloblјenje i dokučenje idejala u pravu upućuje Makarevicz. Ako se i mora napustiti subjektivizam naravnoga prava — veli on — to se (ipak) ne smije napustiti sinteza. Subjektivizam mora se nadomjestiti objektivizmom, a tomu se približuje, kad se obradjuje predmet opažanja metodom mišljenja o uplivu okolice i napose odgoja po mogućnosti neovisnom. Valja početi od spoznajno-teoretskih pojmova i s tom hipotetičnom busolom faktično stanje istražiti u najvećem opsegu. A tada će se dospjeti do idejala: „Das Ideal im Recht... können wir nur als Synthese des Ideals in der Entwicklung der einzelnen Rechtsinstitutionen, so wie sie uns von jeder Disciplin angegeben wird, erreichen. Aus der Summe der äussersten Grenzen in der Entwicklung des öffentlichen und Privatrechts, Staatsrechtes, Strafrechts, Handel- und Wechselrechts, aus der Summe der Ideale erhalten wir erst die äusserste Verallgemeinerung des Ideals im Recht".[38], [39]

Temelji današnjega pravnoga sistema jur su davno prije historičnog doba nastali običajem — započinje M e n g e r; u izvornom se stanju ljudstva nije znalo za pravna ovlaštenja pojedinaca, u opreci bijahu tek interesi, pobijedio je pak jači po tjelesnim i duševnim svojstvima. A kad se razvio pravni poredak — nastavlja on — pojaviše se stečena prava i tu potpomagahu slabost ili nadomještavahu uopće pomanjkanje nužnih osobnih svojstava. I što dulje jači ostajao jačim, to većma slabiji postajao slabijim: u prvima raslo uvjerenje, da će tako i u buduće biti, u potonjim padala nada, da tako biti ne će.[40] Al od polovice 18. vijeka napada se taj pravni sistem i socijalri ga je pokret rasklimao. Jer je socijalno pitanje pretežno problem

[37] Ta sreća znači: iznajprije osobnu slobodu, onda mogućnost udovoljenja spolnoga nagona i napokon obezbijedjenje gospodarstveno. E d u a r d A u g u s t S c h r o e d e r, Das Recht der Wirtschaft, Leipzig 1896. str. 1. i sl.

[38] I. M a k a r e v i c z, Einführung in die Philosophie des Strafrechtes auf entwicklungsgeschichtlichen Grundlage, Stuttgart 1906. str. 5. i sl.

[39] „Nicht alles am Rechte ist positiv, nicht alles daran ist individuell" uči i B i e r l i n g E r n s t R u d o l f, Juristische Prinzipienlehre, Freiburg u. Leipzig I. sv. 1894. Valja dakle istražiti, vrst pravo u opreci k pojedinim pravima. Naći će se tada, što uopće ili pod odredjenim pretpostavkama ima da bude pravo.

[40] Dr. A n t o n M e n g e r, Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen — Eine Kritik des Entwurfes eines bürgerlichen Gesetzbuches für das deutsche Reich, Tübingen 1890. str. 4.; i s t i Neue Staatslehre, Jena 1903. str. 41.

Digitized by Google

pravne znanosti (državnoga prava napose), to je zadaćom pravne filozofije — i to najvažnijom — pravna obradba socijalizma, to postoji i socijalna pravna znanost. Ona je dio legislativno-političke jurisprudencije, njeno je područje: promjene u odnošajima vlasti pojedinih razreda, njena je zadaća: ocijeniti te promjene i pokazati put do pravnih tvorbi budućnosti.[41]

Tri ekonomska temeljna prava postavlja socijalizam: pravo na potpuni iznos rada, čija je negativna funkcija otstranjenje svakog nezradnog dohotka; pravo na existenciju: svaka se potreba treba da podmiri po mjeri postojećih sredstava; i pravo na rad: to se pravo ukazuje kao modifikacija prije pomenutoga prava na existenciju, pa kao prelazna forma k socijalnome pravnom poretku stekla je historičnu važnost. Pravo na iznos rada i pravo na ekzistenciju traži se i naći će se izvan sadašnjega pravnog poretka medju prirodjenim pravima.[42]

A da se socijalne zadaće mogu riješiti samo neovisno o postojećim zakonima, po slobodnom mišljenju, na to upućuje i Ofner.[43] Jurisprudencija, — i to viša — u težnji za umnošću pravnom (Rechtsvernunft), koja po mjerilu općerite koristi[44] sudi o konkretnim potrebama, približuje se pravičnosti i samo ona će na taj način riješiti socijalne zadaće. Naći će pak rješenje samo u načelu Cabet-a i Louis Blanc-a: svaki radi po vrsti i mjeri svoje snage, a uživa po vrsti i mjeri svoje potrebe.

U dvije zapovijedi pravne: Podaj svakomu njegovo, i: Ne počini nikome neprava — stavlja sadržaj naravnoga prava Cathrein [45] i razvija ga osloniv se na scholastičnu filozofiju, — pa mu zadnji izvor nalazi u volji stvoritelja.[46]

Al misao razvitka, evolucije ipak je i na polju pravne znanosti potakla najviše mislioca i privukla najviše pristalica. I nije čudo. Već historična škola sadrži u sebi tu misao i njeni je pretstavnici — i nehotice, besvjesno — istaknuše. I po njoj postoje elementi metamorfoze, kontinuiteta i prenosa.[47]

[41] Dr. Anton Menger, Über die socialen Aufgaben der Rechtswissenschaft, Wien 1895. str. 40.

[42] Dr. Anton Menger, Das Recht auf den vollen Arbeitsvertrag, Stuttgart 1886. str. 6. i sl.

[43] Dr. Julius Ofner, Studien socialer Jurisprudenz, Wien 1894. str. 7.

[44] Pošav od Locke-ova shvaćanja — uzima Ofner op. cit. str. 13. — da cijela pozitivna pravna tvorba „Zweckdenken für Eigeninteresse". I pravnikovo je mišljenje svrhovno: on treba da pokaže objektivno svrsishodno uredjenje socijalnih odnošaja.

[45] Viktor Cathrein, Recht, Naturrecht und positives Recht, Freiburg 1901. str. 125., 134. — Napose na Tomu Akvina oslonio je svoje naravno pravo Rivalta Valentino, Il rimovamento della giurisprudenza filosofica secondo la scholastica, Bologna 1888.

[47] Vrlo je zanimiv i poučan pokušaj komparacije izmedju Darwina i Savigny-a po Merkel-u (Adolf), Über den Begriff der Entwicklung in seiner Anwendung auf Recht und Gesellschaft u „Fragmente der Socialwissenschaft" Strassburg 1898. str. 45. i sl.

Digitized by Google

Da ipak historična škola te misli nije izložila, razlogom je zacijelo prije to, što je ona u protimbi k naravnom pravu isticala i naglašivala ponajviše elemenat kontinuiteta i prenosa, a manje elemenat metamorfoze — nego neki zakon lijenosti, kojega Neukamp sa fizičnoga svijeta prenosi u duševni.[48] A u primjeni te misli razvitka za pravo, ukaza se iznenada grandiozna zadaća znanosti pravnoj: prikazba povijesti razvitka prava. I u čovjeka jest moćan poriv, spoznaja kojega čovječanstvu jamči njegovu budućnost, a u čovjeka samoga potencira težnju za savršenstvom: veličajnost neke zadaće umah kod pojave svoje izazivlje veliki broj duhova u nastojanju, da je riješe. A biva to i onda, kad predradnje za riješenje takove zadaće još posvema manjkaju.

Priskočiše jedni i metodom će predpovjesnom t. j. na osnovu priča i jezičnih istraživanja — napose indogermanskog jezičnog blaga — da zasegnu do početaka prava i ustanoviv ih da riješe pitanje povijesti razvitka prava ili bar k riješenju njegovu doprinesu. To su Leist,[49] i donekle Ihering.[50] Al zaboraviše kod toga, da zasegnuše u doba, u kom moral, pravo i vjera ne bijahu odijeljeni, nasuprot u nerazriješivoj svezi, i da su im podaci za riješenje toga pitanja vrlo mršavi, pa im je posegnuti za hipotezama, koje ih već po opstojnosti svojoj od riješenja postavljene si zadaće posvema udaljiše.

Tu su drugi, koji su po svestranom pro učavanju prava raznih naroda mislili naći temelj, na kom će prikazati razvitak prava uopće, univerzalnu pravnu povijest. Izučava se pravo greko-italsko, germansko, slavensko, arapsko i indijsko i to potaknuše uspjesi jezičnih znanosti, napose svedenje indo-germanskih jezika na zajednički arijski; izučava se islamitsko pravo uslijed dubljeg istraživanja biblije, staroegipatsko po hieroglifima, asirsko-babilonsko i sumersko, uslijed pronalaska isprava klinovitoga pisma, te kinesko. — Etnološka je to jurisprudencija, komparativna pravna znanost,[51] koja hoće odrediti genetični slijed i pripadnost raznih pravnih odnošaja u raznih naroda ili time, da se narodi u raznim dobama grupiraju po gospodarstvenim stepenima kulture, uvjeravajući, da gospodarstveni život ima tu prednost, što svagdje uvijek u glavnom pokazuje jednaki u istom smjeru kretajući se razvitak, dok su od svih interesa u životu gospo-

[48] Dr. Errst Neukamp, Einleitung in eine Entwicklungsgeschichte des Rechts, Berlin 1895. str. 27.

[49] Dr. W. B. Leist, Graeco-italische Rechtsgeschichte, Jena 1884; isti, Alt-arisches ius gentium, Jena 1889; isti, Arisches jus civile, Jena 1892.

[50] Rudolf v. Ihering, Entwicklungsgeschichte des römischen Rechts, Leipzig 1894; poslije smrti njegove nadjeni torso izdan po Viktoru Ehrenbergu.

[51] Začetnici su te znanosti Bachofen (Mutterrecht 1861), Tanaguil (Antiquarische Briefe 1880—1886) i Morgar (Systems of consaguirity and affinity) te Wilken.

Digitized by Google

dovnih gospodarstveni temeljni i najmoćniji (Hildebrand)[52] — ili metodom prirodnih znanosti — bien moins en législe qu'en anthropologiste — tvrdeći biološki izvor prava u refleksnoj akciji, gibanju mišičja odgovarajućem na neke impresije, koje, opetujući se, ostavljaju u čovjeku odnosno u njegovim predjima u živčanim centrima utiske sve to dublje, pa se ti napokon pojave spontano, bez utjecaja volje, postaju instinktima. „L'instinct réflexe de la défense est la racine biologique des idées de droit, de justice, puisq' il est évidemment la base même de la premiere des lois, de la loi du talion". (Letourneau)[53] i Post: „Es ist hoffnungslos die Natur belehren zu wollen, wir können nur von ihr lernen und ihr Schaffen im Volksleben ist ebenso gewaltig und ebenso gesetzmässig wie in irgend einem sonstigen Gebiete unserer Welt".[54]

Napokon je Neukamp[55] bio najtemeljitiji, kad je nastojao pripraviti tlo za iznašašće zakona, po kojima razvitak biva: naći će se takovi zakoni samo onda, napusti li se za pojam zakona analogija državnoga zakona. Valja kao naravni zakon smatrati apstrakciju iz pojava vanjskoga svijeta, koja u uskoj formuli predočuje jednolično, konstantno se vraćajuće ponašanje vanjskoga svijeta — a kao psihični: iz zbilje dobivenu formulu, koja u uskom obliku otkriva svezu stanovitih pojava na području duha i vanjskoga svijeta.

Al u mene je riječ o privatnom pravu. Pored svega ovoga, što je za pravo uopće rečeno, valja mi napose o privatnom pravu progovoriti.

Upozoriti, da je privatno pravo najkonzervativniji dio prava, da je objekt njegov od sveg prava najstabilniji, da se sadržina njegova najmanje podvrgava razvitku. Tä temelj je današnjem privatnom pravu još uvijek pravo rimsko, — pravo, nastalo pred stoljećima; pa i u najmodernijoj kodifikaciji općeg gradjanskog zakonika za Njemačku ima još njegovih osebina — toliko, i previše, viču germanisti. I začudno je, kako se baš u području privatnoga prava najmanje opažaju tragovi velikih mijena u znanosti duha uopće i velikih pokreta u odnošajima društva ljudskoga. Oštra reakcija protiv naravnoga prava nije kadra bila zateći potpunoma privatnoga prava, pa još i danas u njem — u tako važnom dijelu, kako su vrela prava — go-

[52] Dr. Richard Hildebrand, Ueber das Problem einer allgemeinen Entwicklungsgeschichte des Rechts und der Sitte, Graz 1884; isti, Recht und Sitte auf verschiedenen wirtschaftlichen Culturstufen, Graz 1895.

[53] Ch. Letourneau, L'évolution juridique dans les diverses races humaines, Paris 1891.; isti, L'évolution de la morale, Paris 1885.

[54] Dr. Albert Herman Post, Grundriss der etnologischen Jurisprudenz I. sv. Oldenburg i Leipzig 1892. str. 6; isti Einleitung in das Studium der etnologischen Jurisprudenz 1886.; isti Grundlagen des Rechts u. Grundzüge seiner Entwicklungsgeschichte, Oldenburg 1884; isti Einleitung in eine Naturwissenschaft des Rechts 1882.

[55] Dr. Ernst Neukamp, Einleitung in eine Entwicklungsgeschichte des Rechts, Berlin 1895.

Digitized by Google

spoduje nesmetano naravno pravo ; snažni socijalni pokret ne umje nijednim zamahom zarinuti u područje njegovo — pojava, koja od svoje značajnosti ne gubi ni onda, kad se uoči, da je taktika socijalizma samoga : svu snagu iznajprije usredotočiti u borbu za osvojenjem mjesta, odakle se zakoni daju.

Al došlo je doba i za nj : prestalo ono mirovanja sred svesvjetskog gibanja. U poslednja je dva decenija napose zahvatila ljudski rod toliko moćna težnja za životom, apoteoza života cilj je individuu i cjelini, kao malo kad prije, pa se ona izrazila i u najkonzervativnijem dijelu života ljudskoga, u pravnom životu privatnoga prava. Da se već sada drmaju i sami temelji, na kojima je ono sazdano : uslijed inkongruencije izmedju prava i moći, jer mali se i srednji posjed pretvaraju sve to više u veliki posjed, a vlast se faktična kod njega može izvršivati samo po medjuosobama, interes kojih se nipošto ne pokriva sa interesom samoga imaoca velikoga posjeda, — jer se posjed nopće s druge strane pretvara sve to više u posjed papira, gdje posjednici nemaju nikakove faktične vlasti, dok država može uvijek takova prava uništiti oduzev papirima priznanje[56] — to se može vjerovati, ali se ne da opaziti. Ali se opaža, da se privatnom pravu namijenjuju nove zadaće, što ih postavlja nova kultura, koja se u glavnim konturama već ukazuje. A pravo jest pojava kulture[57] i kao privatno pravo — kulture, koji neki narod provejava, a da ne mora biti uvijek i isključivom kulturom proisteklom iz dotičnoga naroda. A nova kultura nosi u sebi i novu misao za privatno pravo : misao socijalizacije njegove.

Evolucija i socijalizam podaju mi temelj, da tu misao opredijelim : prva znači, da se pravo podvrgava zakonu razvitka, potonji, da u ljudskom društvu i postoji težnja za razvitkom, dakle razvitak prava kroz društvo i po društvu. Po tom razvitku prava kroz društvo i po društvu s jedne strane zadobiva pravo sve značajke tadanjega društva, a s druge strane postaje jednom od moći, koja društvom vlada, koja životom uopće prolazi, — jest život sam. Umah se ukazuju i daljnji posljeci : tražiti pravo izvan života jednako je činiti nasilje životu i pravu samome, kao i vidjeti pravo kao neki regulator izvan života, koji je i viši i jači no je život sam. U prvom se griješi, kada se iz uma ljudskoga deduciraju pravna pravila, u drugom se griješi, kad se iz postojećega prava projiciraju na život pravna pravila. U razvitku privatnoga prava kroz društvo i po društvu misao je socijalizacije njegove.

---

[56] Kako to Menger, Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag str. 123. — tvrdi.

[57] To je već pristaša historične škole Arnold (Wilhelm), Cultur und Rechtsleben, Berlin 1865., isticao, a razvio tu misao Kohler (dr. Josef) Rechtphilosophie und Naturrecht, u Enzyclopädie der Rechtswissenschaft, osnovana od Holtzendorffa, izdana od Kohlera, Leipzig i Berlin 1901. I. sv. str. 1. i sl., i napose Das Recht als Kulturerscheinung, Würzburg 1885. str. 9. i sl.

Digitized by Google

Od zakonodavca traži ta misao, da uoči ne samo svakiputne momentane potrebe tadanjega doba, već da nastoji zadovoljiti i potrebama, što će ih život tek donijeti. Mora dakle imati bistar pogled za smjer, kojim se razvitak prava kreće[58]. Ideja kompromisa, koju je moderni potencirani život u toliko navrata jur iznio — izmedju težnja, koje ljudskim društvom zalegnuše, konačni je cilj zakonodavnom djelu. Naše je doba nakon dugotrajne analize započelo i sa sintezom: traži se prâvo pravo, postavljaju so socijalni idejali. Dotle, dok se sa socijalnim idejalom obuhvati ono prije rečeno — nije mi da prigovorim. Ali ako se taj idejal nijednim zakonodavnim djelom ne smatra postignutim, ako se taj još uvijek smatra nadredjenim svakom zakonodavnom djelu, tako te se uvijek u nekoj nejasnoj težnji i nesigurnim zahtjevima postavljaju pravila, koja bi jedino imala kao pravna da vrijede, — tada mi je odlučno odbiti sa područja prava svaki taki zahtjev i nastojanje. Ono mora i u zakonodavca da rodi neku nesigurnost i nestalnost, i stavi posve lakoumni zahtjev na besprekidnu djelatnost zakonodavnog stroja. Kad zakonodavac nastoji da udovolji i budućnosti, smjeru razvitka, onda uvijek potražuje za to i nužne pretpostavke, a onda je i uvijek i postigao onaj idejal, kojega je po danim pretpostavkama ugledao i — po zdušnosti svojoj — i postići mogao. Svako prekoračenje konkretnoga idejala t. j. onog, za kim po konkretnim pretpostavkama svojim razvitak smjera, protivi se misli socijalizacije. A kako nikada nijedan čovjek ne smatra poželjnim orkane i potrese i ne će bit sklon da ih prizna normalnim tokom prirode[59]. tako ne će ni pravnik nikad priznati zakonodavno djelo, koje je izvan dohvata konkretnoga idejala normalnim.

Na pravnika, koji postojeći zakon tumači, na suca napose, koji ga primjenjuje, obraća se ta misao socijalizacije sa zahtjevom, da zakon ne smatra svojinom zakonodavca ni svojinom učenoga staleža sudsko-pravničkoga. Tada ne će u tumačenju zakona istraživati ono, što je zakonodavac htio, ali niti zakon smatrati nekom za se uključenom cjelinom. Nije dosta reći, da se svaki zakon ima tumačiti iz samoga sebe, da pravnik ne smije da bude nad pravom, ni ispod prava, već u pravu[60], a ni to, da tumačenje ima iznaći mentem legis[61]. ili iza zbiljske misli onu

[58] U svom predavanju u bečkom pravničkom društvu Liszt je upozorio, da pravo pravo može biti samo ono, koje je u skladu sa tendencijom razvitka. U tom se vidi uklonjenu opreku izmedju prava valjajućeg i prava, koje bi imalo valjati — dakle uklonjen dualizam. — Vidi Rechtsvergleichung und das richtige Recht u Neue Freie Presse 15. ožujka 1906.

[59] Protivno Menger, Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen str. 9.

[60] Tako Ernst Zitelmann, Die Gefahren des bürgerlichen Gesetzbuches für die Rechtswissenschaft, Bonn 1896. str. 13.

[61] Dr. C. A. Renterskiöld, Über die Rechtsauslegung, u Upsala Universitets-Arsskrift 1899. str. 88.

Digitized by Google

pravu misao[62]. Bude li uvažio, da je svaki zakon iznio život i opredijelio ga za sebe, tada ga mora prema svakiputnim potrebama njezinim i tumačiti — a tada se stavlja kroz pravo u život, tada istražuje mentem legis u životu i traži pravu misao za život. Po tom će u tu svrhu i smatrati gramatikalnu interpretaciju sporedne važnosti i prekinuti sa historičnom interpretacijom. Napose, — potonja kaže, na koji je način neka ustanova nastala, koji joj je izvor i razvitak; ali nikada i nikako ne smije ona biti zaprekom da se neka ustanova ne primijeni na odredjeni odnošaj samo za to, jer u doba njena postanka taki odnošaj postojao nije ili jer u doba ono nije bila potreba primjene odnosne ustanove i na taki odnošaj. Slobodu primjene zakona prema svakiputnim potrebama života, uz istodobno oslobodjenje od veriga gramatikalne i historične interpretacije — znači misao socijalizacije za pravnika, napose za suca. Sjećam se kod toga u nekoj srodnosti riječi Bindingovih namijenjenih za kazneni zakon: osuda suca podjedno jest akt znanstvene i akt zakonodavne djelatnosti[63].

Od pravne znanosti privatnoga prava napose traži ta misao, da se prva ne ograniči samo na prikazbu postojećega prava, već da podjedno istraži, je li postojeće pravo i odgovara potrebama društva, iz koga je proisteklo. Al nije za to nužna posebna disciplina civilna politika, kako to odlučno Petražycki zahtjeva[64]. Dapače je poželjno, da se u prikazbi pojedinih instituta pravnih umah upozori i na to, koliko su u skladu sa smjerom razvitka u društvu, jer se na taj način većma podržava nutarnja sveza u pojedinom institutu t. j. bolje i jasnije uvidja razvitak, kojemu se on podvrgao i kojemu se još podvrći ima. Neprocjenive su — držim — odatle zasluge pravne znanosti po zakonodavstvo[65], a nemogući napadaji na pravnu znanost, koji od Kirchmanna[66] amo učestaše a spojeni su s imenima Knapp[67].

[62] Windscheid op. cit. str. 51.

[63] Dr. K. Binding, Strafgesetzgebung, Strafjustiz und Strafrechtswissenschaft in normalen Verhältniss zu einander, u Zeitschrift für die gesammte Strafrechtswissenschaft I. god. str. 14.

[64] Ta bi civilna politika tada bila dio političke ekonomije. Zadaća bi joj bila prema t. zv. motivacijonom principu ispitivati podijelu dobara — dakle istražiti socijalni učinak privatnog prava. Spoznav kao vrhovni idejal ljubav, tu najvišu ljepotu duše, dijeli privatno pravo u njegove psihološko-etične elemente. Leo v. Petražycki, Die Lehre vom Einkommen I. sv. Berlin 1893. str. 327. i sl. te II. sv. Berlin 1895., predgovor.

[65] Naprijed rečeno za sintezu i socijalni idejal vrijedi i za pravnu znanost.

[66] Kirchmann, Die Werthlosigkeit der Jurisprudenz als Wissenschaft, Berlin 1848. ne drži pravnu nauku znanošću, tvrdi na nema upliva na život, da nikako ne dostizava sadašnjost, već da uvijek dolazi prekasno.

[67] Knapp Ludwig, System der Rechtsphilosophie, Erlangen 1857. str. 216. „Rechtswissenschaft... Richterwissenschaft, denn nur dem Richten gilt auch die juristische Bereitschaft der Gesetzgeber und Verwaltungsbeamten... die Jurisprudenz vollständig in der Wortfassenden, dem Wesen und Inhalt entfremdenden Bearbeitung des Rechts aufgeht".

Digitized by Google

Ofner,[68] Menger,[69] i koji pravnoj znanosti više ili manje oduzeti hoće svojstvo znanosti.

Ako je uopće dopušteno ovaj put posegnuti za prispodobom, a napose si magna licet componere parvis — latio bih se jedne samo u težnji za neposrednijim predočenjem.

Kad gradilac broda gradi brod za dugo putovanje niz nesredjenu rijeku, gradit će ga i snabdjeti sa svime što je nužno s obzirom na to, da će brod taj mnoga druga struja zahvatiti u toku njegovu, nego je ona, koja ga je ponijela i da će on mnogom tom drugom strujom i poći morati, hoće li da plovi. Drukčije i ne može biti, dok je brod opredijeljen za rijeku ; nedostaci njegovi tražiti će tečajem vremena ili popravke ili zamjenu.

Ono što je brod gradioca rijeci, zakon je zakonodavca životu.

Veleučena gospodo ! I u austrijskoj se znanosti privatnoga prava naslućuje neko novo doba i zamjerno je, da je na nj uputio prvi onaj učenjak, koji potekav iz jedne periode[70]. u znanosti općeg gradjanskog zakonika, sam injicirao i snagom duha svoga gotovo posve ispunio drugu periodu — zamjerno, jer se za oto hoće ne samo elasticitet duha već i životna sreća. Da je taj velikan Unger, ne treba da napose istaknem. Njegove su riječi: „Nur mühsam habe ich mich von den Fesseln der romanistischen Schuldoktrin befreit und erst allmählich zu einer unabhängigen Auffassung und freieren Darstellung emporgerungen".[71] A uz te reda se izjava Schey-eva: ‚Die unabhängigere Auffassung unserer vierten Periode tritt dem positiven Gesetzesinhalt vertrauensvoll entgegen, und, indem sie denselben in seinem ganzen Zusammenhang auch kritisch zu bewältigen sucht, erscheint er

[68] Dr. Julius Ofner, Studien socialer Jurisprudenz, Wien 1894. str. 4. i Rechtstheorie und historische Schule, Wien 1888. str. 4. zove pravnu nauku „handwerksmässig und spitzfindig" ; tvrdi da je „wissenschaftlich aber keine Wissenschaft" već samo umjeće. — Tako i Gauckler u Mittheilungen der internationalen kriminalistischen Vereinigung, Berlin 1894. sv. IV. str. 114.: „Die Sociologie ist eine Wissenschaft, das Recht ist eine Kunst, welche die Grundsätze derselben zur Anwendung bringt. Darin liegt der neue Gedanke".

[69] Menger, Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen str. 68. veli, da je pravna nauka natražnjačka i neprijateljska puku, da sliči provincijalnom gradu, u kom su jur odložene mode — uvijek još mode. Sravni i Menger Ueber die sociale Aufgabe der Rechtswissenschaft.

[70] Znanstveni rad, kojemu je središte o. g. z., dijeli Unger u dodatku k svome Sistem-u u III. periode: I. obuhvaća rad pravnika, koji svoju znanstvenu spremu stekoše u doba prije publikacije o. g. z., — ta je perioda doba Zeillera i Pratobevere ; II. jest doba isključivog tumačenja o. g. z. iz njega samoga, doba Nippela i Ellingera ; III. doba jest Ungera i historične škole.

[71] Unger Joseph, Über die legislative Behandlung des wesentlichen Irrthums bei obligatorischen Verträgen, u Grünhut Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart, XV. god. str. 676., primj. 8.

[72] Dr. Freiherr v. Schey, Über den redlichen und unredlichen Besitzer im

Digitized by Google

ihr als ein Glied der grossen modernen Rechtsmasse, welches nach dem Masse der heutigen socialen, ethischen und ökonomischen Bedürfnisse gemessen werden will".[72]

I u hrvatskoj se pravnoj znanosti opaža novo doba za znanost privatnoga prava. Na nj upućuje umno predavanje o pravnoj znanosti, što ga je u pravničkom društvu prigodom 25-godišnjice njegove držao mnogozaslužni sadanji predsjednik njegov prof. dr. Franjo J. Spevec,[73] a upućuju na nj i mnoga predavanja, što su u tom društvu glede reforme općeg gradjanskog zakonika držana.

Doba socijalizacije privatnoga prava dopušta slobodnije shvaćanje općeg gradjanskog zakonika prema potrebama našega društva, dopušta dakle i slobodniji razvitak hrvatske privatno-pravne znanosti.

A da mi je to pred očima bilo, kad se odvažih na ovo svoje predavanje, i da je u mene bila ozbiljna volja a i iskra oduševljenja — dopustite, veleučena gospodo — da vas uvjeriti pokušam; a za drugo priznajem: mon verre n'est pas grand, mais je bois dans mon verre!

Kako da se reformira postupak u gradjanskim parnicama.

(Svršetak.)

V.

O reformi naših postupovnih propisa.

U uvodu naglasio sam, da treba najprije riešiti pitanje, da li će se posvema ili samo djelomično reformirati postupak i koja će se načela kod reforme usvojiti.

Njemački, bosanski, ugarski sumarni, austrijski postupnik te ug. Plószova i Güntherova osnova postupnika vrlo su si slični, jer je svima služio uzorom francezki, odnosno njemački postupak, koji se je ugledao u francezki uzor. Nu ti se postupnici razlikuju medjusobno ne samo u pojedinostima, nego i u načelima, te je austrijski postupnik najdalje od njih uskočio.

Austrijski je postupnik podielio sudu znatno veću ravnateljsku vlast u razpravi, nego ijedan drugi postupnik. Oficioznost postupka najjače je u njemu potisnula razpravnu maksimu a time je spriečeno i zavlačenje parnica po strankama i po zastupnicima stranaka.

Zato je postupak po austrijskom postupniku i najbrži. Nastojeć, da postupak što više koncentrira i da prisili stranke, da u pravo vrieme navedu sve svoje prigovore, ne dopušta austrijski postupnik, da stranka u drugoj molbi navede takovih novota, koje je mogla u prvoj molbi navesti, te se uslied toga

ö. b. G. Stuttgart 1898., u Festschrift zum 70. Geburtstag Unger's str. 418.

[73] Dr. Franjo J. Spevec, Pravna znanost, Zagreb 1900.

Digitized by Google

razprava u drugoj molbi po austrijskom postupniku ograničuje na preizpitanje materijala, koji je u prvoj molbi predležao, dočim bosanski (§ 317.), ugarski sumarni postupak (§ 152.), Plószova osnova (§ 518.) Güntherova (§ 498.) po uzoru njemačkoga postupnika (§ 491. stari, § 529. novi) dozvoljavaju, da se u drugoj molbi navedu nove tvrdnje i ponude dokazala, koje je stranka u prvoj molbi propustila ili uzkratila iznieti. Mimogred spominjem, da i francezki (belgijski) te ruski a i drugi postupnici dozvoljavaju takova nova. Imadu dakle ovi postupnici sasma novu razpravu (novum judicium) u drugoj molbi, poput naše nove maličnе razprave pred kotarskim sudom, koja se povodom pritužbe protiv mjestno-sudne osude vodi.

Osim inih, mora se i ovo načelno pitanje (s kojim je u uzkom savezu i pitanje o razpravnom zapisniku i o pridruženju k prizivu) riešiti prije nego li se ikako pristupi k reformi.

Ja sam toga nazora, da se prihvati stajalište austrijsko, premda sam iztaknuo, da većina postupovnika, a i učenjaci, na drugom stajalištu stoje.[1]

Pomenuti postupnici idu s toga nazora: pošto nije moguće u drugoj molbi ponoviti istu onu razpravu, koja je služila temeljem prvosudnoj osudi, valja strankama dati onu slobodu, koju su imale na prvoj razpravi, da mogu iznašati sva sredstva napadaja i obrane, bez obzira na to, da li su to izniele u prvomolbenoj razpravi ili ne.

No time gubi ta razprava narav prizivne razprave, osobito, ako se dopusti i preinačenje tužbe u prizivnoj molbi (§ 527. d. Cpo.).

Ta nova razprava imade znatnih nedostataka, jerbo je mnogo skuplja, pošto se cieli postupak ponavlja i jer omogućuje znatan broj odgoda, a i zavlačivanje postupka, česa austrijski postupnik ne dopušta, jer je nastala prekluzija glede onih navoda i dokaza, koje je stranka u prvoj molbi navesti imala.

Osobito kod nas, gdje narod i onako naginje na objestne parnice, bilo bi pogibeljno uvesti novum judicium u drugoj molbi, jer je moguće, da bi se postupak u prvoj molbi sasvim odnemario i zapustio, te bi stranke sve ozbiljnije prigovore i dokaze ostavile prizivnomu postupku, čime bi se prizivni sudovi znatno obterećivali, a umnažali bi se i troškovi, koji su dakako već sami sobom pred prizivnim sudom veći.

Postupalo bi se slično, kako se postupa u mjestnosudnom postupku. Mnoga stranka, daje se u mjestnosudnomu postupku osuditi s ogluhe, da ne gubi vremena na razpravi pred mjestnim sudom, koja i onako ne vriedi, jer će mališni sud cielu stvar od početka razpravljati, ne obaziruć se nimalo na ono, što je pred mjestnim sudom bilo!

[1] Vidi Mjesečnik g. 1902. str. 254 i sliedeće, gdje prof. dr. Čupović oštro osuđjuje nepodpuni priziv austrijskoga postupnika.

Digitized by Google

Tako bi upali u staru našu pogrešku, te ne bi parnica započela zaključnicom, kako to sada biva, već prizivnim pismom.

I po austrijskom postupniku preizpituje prizivni sud cielu osudu u svima njenim elementima, dakle ne samo u pravnom pitanju, nego i u činjenicama i dokazima. On može nepodpune dokaze nadopuniti a neprovedene dokaze provesti, ali onemogućuje, da se postupak u prvoj molbi omalovaži ili zanemari.

Zato sam nazora, da bi zgodnije bilo uvesti priziv po austrijskom postupku.

Na isti način trebalo bi pretresati i ostala načelna pitanja. Naročito o vlasti sudca, kao ravnatelja razprave, a pošto je danas kod nas razpravno načelo gradj. parbenog postupnika urodilo osobito štetnim posljedicama, te su odgode i ina zavlačivanja u većoj mjeri otela mah, nego u kojoj susjednoj zemlji, to držim da se upravo najstroži propisi imadu kod nas uvesti, da se preprieči zavlačivanje parnica.

Od svih zakona pako austrijski postupnik najenergičnije prieči zavlačivanje, pa upravo zato je taj postupnik za nas najpodesniji.

Ja držim da je reforma postupnika moguća samo tako, da se ili sasvim prekine sa starim zakonima ili da se po ugarskomu uzoru djelomice reformira postupak.

Pretresati ću jednu i drugu reformu i na temelju toga razlagati, zašto smatram podpunu reformu postupnika mnogo uharnijom i boljom od djelomične reforme.

A.

Djelomična reforma postupka, kao prelaz k podpunoj reformi.

Djelomična reforma imala bi se uvesti na isti način, kako su ju Magjari proveli godine 1893. sumarnim postupkom (z. čl XVIII : 1893.). Ima doduše ljudi, koji žele, da se naš malični postupnik proširi do svote od 1000 K, nu, na taj način neda se djelomična reforma provesti, jerbo naš malični postupak niti u prvoj molbi a još manje u višoj molbi ne pruža ni najprimitivnije jamstvo za temeljito pretresanje i prosudjivanje predmeta. To će svatko priznati, tko taj postupak iole poznaje, zato se time neću ni baviti.

Ugarski sumarni postupak odredjuje za sve parnice, koje se kod kotarskoga suda vode, ustmenu javnu razpravu (§ 25.), kojom ravna sudac (§ 35.), te se brine, da stvar bez zavlačivanja, ako moguće na jednom ročištu bude podpuno izcrpljena. Prema potrebi odredjuje sudac, da stranke lično pristupe (§ 38.), da se ono, što ne spada na stvar, izpusti i da se ne uvaži ono, što stranka namjerom, da parnicu zavlači, propusti u pravo vrieme navesti (§ 33). Sud može više parnica spojiti u jednu razpravu, a jednu raz-

Digitized by Google

lučiti (§ 42., 43.), može od ovakova zaključka odustati (§ 44.), može izreći djelomičnu (§ 103.) osudu i medjuosudu (§ 105.), a prosudjuje istinitost ili neistinitost pojedinih činjenica na temelju pomnjivoga uvažavanja sadržaja ciele razprave i dokaza (§ 64.). Ako se stranke ne odrekoše ustmene razprave (§ 172.) ili ako ne bude odma ustanovljena niština (§ 173. § 165. t. 1., 2., 3., 5., 6.) razpravlja se uslied priziva stvar pred sudbenim stolom, kao prizivnim sudom iznovice ustmeno i u okviru predloga, stavljenih u prizivnom pismu i protupismu, te eventualnoga pridruženja protivnika prizivateljeva k prizivu (§ 147.). Na prizivnoj razpravi mogu stranke navesti činjenice i ponuditi dokaze, koje u prvoj molbi nisu navele i ponudile (§ 152. i § 33. stavka 2.), a prizivni sud odredjuje, da se izvedu dokazi, ako je to od potrebe. U parnicama prieko 400 K ima mjesta previdu na kr. tablu, a prieko 1000 K na kr. kuriju (§ 186.). U parnicama do 100 K nema priziva, već jedino previd (revizija) na sudbeni stol (§ 126., 209.), a u parnicama do 400 K ima samo mjesta prizivu na sudbeni stol, a nema mjesta daljemu previdu (§ 181.). Kada se priziv rešava bez razprave, tada izvjestitelj razlaže stanje stvari u javnoj sjednici, u kojoj i stranke mogu govoriti, a vieće zaključuje u nejavnoj sjednici (§ 174.).

Ugarski sumarni postupak je dakle vrlo jednostavan, a u mnogome ravan austrijskomu, a kud i kamo bolji ne samo od našega ustmenoga postupka, nego i od našega maličnoga.

Ako bude odlučeno, da se postupak samo djelomično reformirati imade te u tu svrhu uvede ug. sumarni postupak, valjalo bi nekoje nedostatke toga postupka ukloniti. Sumarni postupak nema ustanove, koja bi priečila zavlačivanje parnica po strankama, te za to stranke u sumarnom, kao i u redovitom ugarskom postupku mogu po miloj volji sporazumno odgadjati ročišta, a sudac je nemoćan, da to zaprieči.

U obrazloženju ug. osnove postupnika ministra dra. Günthera na str. 107. piše, da se pred prizivnim sudovima (po sumarnom postupku) od 6 do 8 odredjenih razprava redovito odgadjaju 3 do 4, te sudci već prije podne gube vrieme pridržano javnim razpravama. Uslied toga je nemoguće, da se sudci valjano priprave za razpravu i postaju iluzornima odredbe postupnika, koje idu za koncentracijom razprave, a strankam rastu jalovi troškovi odgoda.

Drugi nedostatak sumarnoga postupka je — po mom nazoru — nova razprava u drugoj molbi, te držim, da bi z a n a s bio shodniji priziv po austrijskom postupniku.

Da se takova djelomična reforma postupka uvede, imali bi se stvoriti sliedeći zakoni:

1. G r a d j a n s k i s u d o v n i k (carski patent od 16. veljače 1853. broj 30) imao bi se novim zamieniti, po kojem bi se analogno austrijskom sudovniku i §§om 1—6 ugarskog zakonskog članka XVIII: 1993. odredjivala:

Digitized by Google

a) nadležnost kotarskih sudova za sve parnice, gdje iznos ili vriednost predmeta ili prava ne nadilazi 1000 K brojeći ovamo i parnice radi nekretnina, a i mjenbene stvari (vidi i § 2. broj 1. slovo k) Plossove osnove i § 54. osnove austrijskog sudovnika), kao i za neke druge parnice, kakove su uporabne, smetanja posjeda, pogranični prepori, priznanje nezakonitog očinstva i na njem osnovani zahtjevi, parnice krčmara, brodara itd....

b) nadležnost sudbenih stolova u prvoj molbi za sve parnice gdje iznos ili vriednost predmeta nadilazi 1000 K, kao i za ženitbene i ine parnice;

c) nadležnost sudbenih stolova u II. molbi za sve pravne ljekove protiv riešenja kotarskih sudova izim u parnicama smetanja posjeda za koje bi radi jednoličnosti judikature iznimno bio nadležan banski stol tim više, što tuj onako nema prizivne razprave;

d) nadležnost kotarskih sudova za provedbu svih ovrha na pokretnine i nepokretnine svoga područja izim za ovrhu na plemićka dobra, čime bi se osujetilo, da više sudova (kotarski sud i sudbeni stol) vode ovrhu na iste predmete, radi česa kod nas redovito nastanu neprilike;

e) posebna podsudnost imala bi se jednostavnije urediti, a isto tako i realna, kauzalna te sudbenost izvan parnica.

Osnova gr. parb. postupnika, što ju je ministar pravosudja dr. Günther u listopadu 1907. predložio zastupničkoj kući ugarskoga sabora proširuje nadležnost kotarskih sudova na parnice radi iznosa ili vriednosti do 2500 K, a dokida sasvim instituciju trgovačkih prisjednika.

Obje ove ustanove vrlo su shodne, te bi valjalo ozbiljno pretresati, nebi li se one dale uvesti kod nas. I u Njemačkoj postoji jaka struja, koja nastoji stegnuti sborno sudovanje u prvoj molbi, a i u Italiji se oko toga radi. Prof. dr. Čupović (Mjesečnik str. 401. iz 1901.) zagovara, da sudovanje u prvoj molbi bude izključivo inokosno.

Proširenjem nadležnosti inokosnih sudova znatno bi se odteretili viši sudovi, a time bi se i provedba reforme olahkotila i pojeftinila. Kada bi se u nas tako proširila nadležnost kotarskih sudova, znatno bi spao broj parnica, u kojima sudbeni stolovi u prvoj molbi postupaju. Pošto nemamo podataka o broju parnica radi iznos ai vriednosti prieko 2500 K, to se moramo služiti podatcima, koje imademo o parnicama radi iznosa nadilazećega 2000 K.

Parnica radi novčane tražbine veće od 2000 K bilo je godine 1906.

kod sudbenih stolova:	gradjanskih	135	trg. mjeničnih	379
kod kotarskih sudova:	„	651	„ „	152
ukupno	„	786	„ „	531

sveukupno dakle 1317

Ako se pribroje parnice radi vriednosti od prieko 2000 K i radi zahtjevanja, koja bez obzira na iznos spadaju pred sudbeni stol oko 283

to bi sudbeni stolovi godimice riešavali samo. 1600

Digitized by Google

parnica u prvoj molbi. Došlo bi dakle na svaki od naših 9 sudbenih stolova poprečno 177 parnica na godinu, kada bi se nadležnost kotarskih sudova pročirila do iznosa i vriednosti 2000 K.

Što se tiče trgovačkih prisjednika to se je svatko osvjedočiti mogao, da oni samo prieče brzo uredovanje, a da ne pružaju one hasne, koja se očekiva. Ako je trgovačkim prisjednikom trgovac mirodijom, ne razumije obično o željeznarskom ili bankarskom poslu više od zvaničnih sudaca, ako li je prisjednikom bankar, redovito vrlo malo razumije o spediterskom ili vozarskom poslu itd. Ako sud treba stručnoga razjašnjenja obraćat će se i ovako na vještake, a ne na prisjednika. U Austriji je trgovački prisjednik prvi glasatelj, što je dakako redovito sa potežkoćama skopčano, osobito ako je pravničko pitanje po sriedi. K tomu u Austriji trgovačke stvari do 1000 K sudi u prvoj molbi inokosan sudac, a u drugoj molbi vieće trojice sudaca, od kojih je jedan trgovački prisjednik. U stvarima prieko 1000 K sudi u prvoj molbi vieće od trojice sudaca, od kojih je jedan trgovački prisjednik, a u drugoj molbi vieće od pet sudaca, medju kojima nema trgovca. To niti je dosliedno, niti se daje opravdati.

Zato je najbolje, da se institucija trgovačkih prisjednika sasma zabaci, jer kada se ne može dosliedno provesti i kada se ne može njome koristiti sudovanje, nije vriedno da se uvede tek da se vladajućoj modi udovolji.

Pošto je shodnije i preglednije, da svi propisi o nadležnosti budu u jednom zakonu, jer smo tomu i dosele navikli, pošto bi se novim zakonom mogao ukloniti patent iz absolutističke dobe, smatram da bi bilo shodnije novi sudovnik izdati, kako to Austrijanci učiniše, nego da se u uvod raznih postupovnih zakona metne po koja ustanova o nadležnosti, kako to Magjari i Niemci imadu.

2. zakon o sumarnom postupku, koji bi uredio postupak u parnicama, koje kotarski sudovi u prvoj molbi razpravljaju i rešavaju. Taj bi zakon sadržao i propise o maličnom postupku, o postupku u slučajevima smetanoga posjeda, o parnicama u uporabnim stvarima i o mandatnom (i mjeničnom) postupku, u parnicama o autorskom pravu, u rudnim parnicama itd., te bi za ove posebne postupke valjali obćeniti propisi sumarnoga postupka.

Načela toga zakona morala bi se unapried ustanoviti, a postupnik po primjeru ugarskoga sumarnoga postupka izraditi.

Mjestnosudni postupak imao bi se ostaviti, jerbo nam nadomješta t. zv. opomenbeni postupak (Mahnverfahren) koji radi nepismenosti velikoga diela naroda ne bi pružao kod nas ono, što pruža u Austriji i u Ugarskoj, a mališni postupak bio bi ujednostručeni sumarni postupak. Protiv mališne osude imao bi se dozvoliti samo previd (revizija) na sudbeni stol, koji bi kao u dosadanjemu postupku radi smetanja posjeda mogao s razloga t. 1—12 §a 62.

Digitized by Google

osudu maličnoga sudca bez razprave ukinuti ili preinačiti. Svakako bi se morao takav previd dopustiti i protiva onih osuda, koje mališni sudac izriče povodom pritužbe protiv mjestnosudnih osuda, jerbo je nečuveno, da do iznosa od 200 K sudi često vrlo neizkusan inokosni sudac u posljednjoj molbi, bez svake kontrole i revizije. Toga nema ni u Austriji (§ 501. Cpo) ni u Ugarskoj (§ 126. i § 209. i slj. ugar. zak. članka XVIII : 1893.), pa je potrebno, da se prigodom reforme postupka i ovaj nedostatak ukloni. Ovdje mi je iztaknuti, da će se morati prizivno sudovanje u sumarnom postupku povjeravati sudbenim stolovom, jerbo je nemoguće i preskupo povjeriti ga banskomu stolu, sve ako bi se još koji banski stol namjestio.

Tako se ne da izbjeći da će kod djelomične reforme biti sudbeni stol prizivni sud po novom sumarnom postupku, a istodobno sud prve molbe po starom protokolarnom postupku.

3. zakon kojim bi se modificirao gradjanski parbeni postupnik t. j. redoviti postupak, koji će vrieditи za one parnice koje sudbeni stol u prvoj molbi razpravlja i sudi.

Pošto je nemoguće pojedina načela pismenoga i „ustmenoga" postupka privr. gradj. parb. postupnika novima zamjenjivati, a pogotovo pojedine ustanove normirati, koje se sa temeljnim načelima toga postupnika ne slažu, morati će se ta modifikacija ograničiti na to, da onemogući česte odgode, da otežča t. zv. frustriranje i povrate u stanje prijašnje, da se stegne broj utoka protiv medjupadnih odredaba suda i da prisili stranke, da obje moraju istodobno pribivati ustmenim razpravama i faktično razpravljati, te da po mogućnosti ukloni u dielu IV. nabrojene nedostatke, ne dirajuć ipak u sam postupak.

Već sam iztaknuo, da se od reforme ustmenoga (protokolarnoga) postupka ne nadam znatnomu uspjehu, pa bi možda bilo shodnije sasvim ga dokinuti. Kad se već ne će uvesti moderni ustmeni postupak za parnice koje sudbeni stol u prvoj molbi razpravlja i presudjuje, valjalo bi za te parbe ostaviti jedino pismeni postupak, koji je konsekventniji i zato još uviek daleko bolji od protokolarnoga. Slično je u Magjarskoj (§§ 128—149. z. čl. LIV : 1868.)

Priznajem, da je taj predlog vrlo smion, ali nije tako absurdan, kako se na prvi pogled čini. Ako se ne uvede podpuna reforma postupka, morati će se i o ovom predlogu razpravljati.

4. zakon o uredbi sudova, kojim se ban ovlašćuje, da izdade naredbom propise o poslovnom redu, kako to n. pr. odredjuje zak. članak XVIII. : 1893. o sumarnomu postupku u §-u 233. i 234. i austrijski zakon o sudbenoj organizaciji.

Da li će se u slučaju djelomične reforme propisi o sumarnom postupku, o noveli gradj. parb. postupka i o uredbi sudova strpati u jedan zakon, u dva ili u tri zakona, to je pitanje zakonarske tehnike, u koju se ovdje ne upuštam.

Digitized by Google

B.

Podpuna reforma postupnika.

Za ovu nam mogu služiti temeljem reformi dva zakona, austrijski i bosanski, a ja držim, da će svatko posegnuti za savršenijim i novijim austrijskim zakonima, osobito ako promotri upravo sjajni uspjeh njihov.

Tu si podpunu reformu predstavljam ovako:

1. imao bi se uvesti sudovnik, kako sam to jur kod „Djelomične reforme" izveo.

2. austrijski gradjanski parbeni postupnik imao bi se presaditi s malim iznimkama, pa opažam, da već predleži malne gotova preradba toga zakona. Ovdje se ne mogu upuštati u pojedine preinake austrijskoga postupnika, koje su potrebne, jer se i onako ne tiču načelnih pitanja. Jedino iztičem, da se pridržaje mjestno sudstvo i malični postupak onako, kako je to kod djelomične reforme A. 2. razloženo.

3. zakon o uredbi sudova i na temelju njegovu naredba o poslovnom redu ima a bi se izraditi na temelju austrijskih (eventualno ugarskih) uzora.

Kako sam već razlagao, austrijski postupovni zakoni su se u malone 10-godišnjoj praksi (1898.—1907.) pokazali vanredno shodnima i dobrima, a statistički podatci o uspjesima postupnika, koli glede brzine, toli glede kakvoće riešenja povoljniji su od posljedka svih ostalih postupnika.

Od svih susjednih zakona oni su najprikladniji, da se k nama presade, jerbo su udešeni za zemlju, u kojoj vriedi isto materijalno pravo kao kod nas. K tomu je postupak tako jednostavan, razumljiv i prirodan, da se i sudac i stranka najbrže na nj priučiti može.

Ja držim, da bi se posvemašnja reforma postupka dala kod nas provesti i da bi ta bila i uharnija, a i shodnija od djelomične reforme pod A. razložene. Posvemašnja reforma iziskuje isti trošak i isti broj sudačkoga i pomoćnoga osoblja, kao i djelomična, jer jedna i druga reforma zahtjeva, da se pred sudbenim stolom, kao prizivnim sudom stvar na temelju ustmene razprave presudi. Povećati će se dakle morati broj sudaca sudbenoga stola i izabirati što vrstnije sile — naročito većnici I. razreda — za prizivno sudovanje.

Ako bi uslied djelomične reforme sudbeni stolovi one parnice, za koje su u 1. molbi nadležni, riešavali po starom postupniku, imali bi svakako više posla, nego da ih riešavaju po ustmenomu postupniku, jer nitko ne može poreći, da je ustmeni postupnik austrijskoga postupnika i brži i lakši od našega protokolarnoga. Osim toga odpao bi i velik broj parnica, jer znatan broj objestnih parnica, kojima je jedina svrha, što dulje oteti se platežu, vodi se kod nas samo zato, što naš stari postupnik omogućuje zavlačivanje parnica, dočim se po novomu postupku ne će parnice ovako lahkoumno voditi.

Dakle posvemašnja reforma postupnika nije nimalo skuplja od djelomične.

Digitized by Google

Posvemašnjom reformom postupka polučuje se osim toga dvoje: 1. Njome je reforma dovršena, te se može mirno razvijati praksa; sudci i stranke s mogu prisvojiti znanje tih propisa, koji će nedogledno vrieme vriediti, te će uslied toga prieći i načela novoga postupnika u krv naroda, što je sve kod djelomične reforme nemoguće. 2. izbjegava se štetnomu uticaju staroga postupnika i njegovih načela na novi postupak. Ova je druga korist osobito važna. I sudci i odvjetnici težko se oduče onih navada, na koje se tekom prakse navikoše, jer su pretežnim dielom konservativni. Upozorujem samo na naš privr. parb. postupnik, koji je za ono vrieme, kada je izdan (1852.) dosta napredan. Na praksu toga postupnika zlo su djelovale uspomene na stari ugarski postupnik, a utjecao je i josefinski postupnik, te su u praksi zanemarivane upravo napredne ustanove privr. gradj. parb. postupnika, a dobre intencije njegove izigrane zlom praksom. Upozorujem nadalje i na praksu našega maličnoga postupnika i zakona o smetanju posjeda. Riedkom iznimkom vladaju i danas alegati u zapisnicima maličnim i u smetanju posjeda. Ne stoji doduše u njima „odgovor", „protuodgovor", ali se posljedak razprave pak u formi govora stranaka upisuje. Tako je lošom praksom izigran propis §-a 74., 65. i posljednja stavka § 69. m. p. i §-a 61. zakona o postupku u slučajevima smetana posjeda, samo zato, što je uzporedno sa ovima zakonima na snazi privr. gradj. parb. postupnik, po kojemu su „alegati" stranaka dopušteni.

Kako god sudovi naši (a i stranke) ne drže ove propise gradj. parb. postupnika, maličnog postupnika i postupnika u slučajevima smetana posjeda, tako se isto ne će držati ni onih propisa sumarnoga postupnika, te će se praksa sumarnoga postupnika upravo tako izroditi, kako se je izrodila praksa gorepomenutih zakona, a od reforme ne će biti nikakove koristi.

To će tim sigurnije bivati, kada će jedni te isti sudci kod prizivnih sudova t. j. sudbenih stolova one parnice, koje će u prvoj molbi riešavati, razpravljati po privremenom gradjanskom postupniku, a u drugoj molbi će riešavati parnice po sumarnom postupku. Sumarni će se postupak od zgora t. j. od višega suda infiltrirati.

Moram iztaknuti i to, da će i odvjetnici svoje doprinašati tomu, da se sumarni postupak natruni praksom protokolarnoga postupka, napose da se u praksi pridrži razpravna maksima, koja stranci daje prevlast nad sudom. Zar je moguće samo pomisliti, da će odvjetnici razpravljajuć pred kotarskim sudom pokoravati se sudcu i njegovoj ravnateljskoj vlasti, a razpravljajuć pred sudbenim stolom ravnati po volji razpravom?

U obrazlaganju osnove postupnika ministra dra. Günthera (str. 3) kaže se: „U Ugarskoj je od prieke nužde reforma postupka, jer ne može dalje obstojati, da za manje parnice vriedi savršeniji postupnik, dočim se upravo veće i važnije parnice razpravljaju po zastarjelom i pogrešnom postupku.

Digitized by Google

Odkad je stao na snagu zak. članak XVIII : 1893. o sumarnom postupku, sudci i odvjetnici nepotrebno su obterećeni tim, što moraju raditi po dvim postupnicima, koji su na raznim načelima osnovani, te se i u pojedinostima znatno razlikuju jedan od drugoga. To otežčava rad organa pravosudnih i prieči, da se podpuno ostvare i razvijaju one shodnije ustanove, kojima je zak. čl. XVIII. : 1893. postupak poboljšati htjeo".

Dakle i obrazloženje ugarskoga postupnika osudjuje djelomičnu reformu postupnika, kakova je 1893. uvedena ! A mi da ju unatoč toga uvedemo kod nas?

Od novele k našemu redovitomu (ustmenomu-protokolarnomu) postupku ne očekivam znatne koristi. Gradjanski parbeni postupnik imade i sada propisa, koji prieče suvišno odgadjanje, koji brane objestne pravne ljekove, nu ti se propisi ne drže, a isto tako ne će se držati ni novi propisi, koji će isto nalagati, pa će ostati sve pri staromu.

Uvaženi austrijski sudci kazali su mi, da se kod uvadjanja novih postupovnih zakona jedino bezobzirnoj strogosti viših sudova, sudskih inspektora i energiji pravosudne uprave imade zahvaliti, da je praktično izvršivanje tih zakona zadržalo pravac, koji je zakon zasnovao.

Da predoče ozbiljnost i strogost novoga zakona, upravo su drakonički postupali u pitanjima odgode i povrate u stanje prijašnje, a u mnogomu je slučaju povrata ili odgoda uzkraćena, gdje bi pravično bilo dozvoliti ju, samo da se uzdrži princip, koji si je zakon uzeo, da naime izkorjeni objestne i lahkoumne odgode i povrate.

Ja zato držim, da se samo najradikalnijim sredstvima i najvećom strogošću u provedbi zakona može polučiti prelaz u novi postupak i da je zato neobhodno nužno, da se podpunoma prekine sa starim postupnikom, te da se isti posvema izkorjeni.

Najvažniji prigovor pristaša djelomične reforme jest, da nismo spremni, da provedemo posvemašnju reformu, jer nemamo sudaca za to, a niti novaca, da primjereno povećamo status. Nu taj prigovor vriedi u istoj mjeri za djelomičnu reformu, jer za nju trebamo isti broj osoblja, a i istu, dapače i veću spremu, kao i za podpunu reformu.

Što se pako mogućnosti provedenja reforme (bilo djelomične, bilo posvemašnje) tiče, to držim, da bi se ona dala uz neke žrtve provesti, jer sadašnji postupak a i manipulacija iziskuju više posla, nego novi postupak i nova manipulacija, te ne će trebati znatnoga povećanja sila.

Držim, da će biti dosta, ako se prosječno za svaki sudbeni stol kreiraju po dva mjesta sudbenih viećnika u VII. činovnom razredu, koji će sa suvišnim viećnicima banskoga stola sačinjavati prizivna vieća sudbenih stolova. 10 do 15 pristava trebati će pako bez odredjenoga službenoga mjesta kreirati, da se mogu poslati na pripomoć onim sudovima, koji budu zapeli, dok

Digitized by Google

se na temelju stečenih izkustva konačno ne ustanovi broj sila, potreban svakomu sudu.

Računam naime ovako: Kazneni i neparbeni poslovi ostaju isti, a građansko parbeni i ovršni poslovi ne će se umnožiti novim postupnikom, usuprot padati će brojno, jer će uslied pospješenoga postupka mnoge objestne parnice odpasti. Sam postupak biti će jednostavniji, te će sudcem zadavati doduše težega posla, ali svakako će odpasti pisarija i množina sitnih poslova. Narast će dakle jedino posao sudbenih stolova kao prizivnih sudova uslied razprava, koje će voditi. Koliko će sudbeni stolovi imati posla sa prizivnim sudovanjem, ne daje se unapred prosuditi, jerbo to ovisi o izvršbi novih zakona.

Uzimam zato podlogom posao, što su ga austrijski sudbeni stolovi područja c. k. višega zemaljskoga suda u Gradcu godine 1905. imali, jer će naši sudbeni stolovi od prilike toliko (ili nešto više) posla imati sa prizivnim sudovanjem.

Sudbeni stolovi područja c. k. višega zemaljskoga suda u Gradcu imali su godine 1905. riešavati: 1074 priziva (radi kojih su držane 874 usmene razprave, a izrečeno je 890 osuda) i 1786 utoka.

Za svladanje toga posla smatram gore iztaknuto povećanje sudačkoga osoblja dovoljnim, ali i potrebnim — bilo da se dje omična, bilo da se podpuna reforma provede.

Manipulaciono osoblje po mom nazoru ne bi trebalo znatno povećati.

Osobni izdatci će dakle biti nešto veći, a i stvarni će izdatci narasti, jer će se morati kod banskoga stola, kod sudbenih stolova, a po mogućnosti i kod kotarskih sudova prirediti razpravne dvorane, ne doduše velike, ali ipak u dovoljnomu broju, da se svečanije mogu držati (prizivne) razprave. Znatan će biti i trošak tiskanica, koje se moraju umnožati i temeljito preraditi, da uzmognu svrsi odgovarati.

Svemu tomu trebati će godišnje 150.000 K do 200.000 K redovitih izdataka više, a izvanredna potreba za priredbu dvorana i za prvu nabavu novih tiskanica računam kojih 200.000 K., povrh onih potreba, koje se i bez reforme namiriti moraju. Zato se mora za vremena proračunati, da li mi za to pokrića imademo. Bez novaca ne da se ni djelomična reforma postupka provesti!

Unapried točnije proračunati, koliko će sila i novaca trebati reforma, nije moguće, a ne bi bilo moguće ni onda, da imademo posve pouzdane i odgovarajuće izkaze. Nije bilo moguće ni u Austriji, gdje su imali sva potrebna pomagala i statističke podatke, pa su i tamo samo približno proračunali veću potrebu.

Odlučuje tu i smjer, kojim će praksa novih zakona udariti, koji se unapried odrediti ne može.

Digitized by Google

Najviše težkoća i troškova zadavati će pako prelazno stanje, u kojemu će se morati zaostatci po staromu postupku riešavati, a novomu postupku utrti pravac, da ne udari praksa smjerom staroga postupnika.

C.

Reforma poslovnoga reda.

Kako postupnik nužno treba reforme, tako ju treba i poslovni red. Sadašnja kompliciranа manipulacija ne može ostati, već se mora reformirati i u onomu slučaju, da se reforma postupnika odgodi na neizvjestno vrieme, jer će inače sudovi stradati. Ili se mora uzpostaviti manipulacija carskim patentom propisana od 3. svibnja 1853. broj 51., ili se pako imade uvesti pregledan, shvatljiv propis, kojim se jednostavnija manipulacija uvadja. Uzorom mogli bi nam služiti pruski ili austrijski Geschäftsordnung ili pako ugarski poslovni red za kotarske sudove, uveden min. naredbom od 30. prosinca 1897. br. 73465.

Decentralizacija pisarne kod iole većih sudova nužna je, pa ako se radi pomanjkanja sredstava ne bi dala provesti u onoj mjeri, kao u Austriji ili u Pruskoj, moguće bi bilo, da se sav posao oko jednoga većega registra n. pr. M., O. ili P. povjeri jednoj pisarni, a poslovi oko 2—4 manja registra opet jednoj pisarni. Svakako bi se broj registara imao povećati, jer je neshodno da ovršni poslovi, odpovjedi uporabe, zamolbe (Rechtshilfe), amortizacije, fideikomisi, skrbničtva, ovjerovljenja, zabrane i osiguranja budu vodjena u jednom registru (R). Tu dakako ne može biti evidencije, te se može nadzirati jedino, da li su „brojevi" podnesaka riešeni, ali nipošto, da li je posao svršen.

Broj registara po austrijskom poslovnom redu je prevelik, te nema n. pr. razloga, da se vode registri Cm. i Cw. posebno od redovitih gradjanskih i trgovačkih parnica. I registri, što se ponovno vode u pismohrani, t. zv. Nachschlagebuch form. 62. (§ 293. G. O.) kao i separiranje „Sammelakten" i „Deckelakten", te ponovno numeriranje spisa, spadajućih u Sammelpaket (§ 291. G. O.) suvišan je posao, nu o tomu se daje govoriti tekar, kada bude u principu odlučeno, po kojemu će se uzoru manipulacija naših sudova urediti.

Postojeći kod nas registri nisu ni malo shodni, jer ne pružaju nikakovu evidenciju, te je taj njihov nedostatak kriv, što se radi evidencije mora voditi bezbroj popisa, spisovnika, odpravnih i drugih knjiga. Morali bi se zato uvesti registri, iz kojih će se svaki čas razabrati stanje predmeta i gdje se spis nalazi, a dokinuti sve ostale pomoćne knjige.

Kada registri ne valjaju, ne mogu valjati ni poslovni izkazi, pa ne pružaju naši izkazi pregleda o opsegu posla, kao ni o uspjesima poslovanja. Moraju se dakle i ti izkazi temeljito preudesiti.

Da je na taj način moguće sa neznatnim novčanim žrtvama uvesti

Digitized by Google

zdravu i brzu manipulaciju, sliedi jur iz toga, što takova moderna manipulacija zadaje manje posla od sadašnje komplicirane.

Tiskanice su pomagalo za umanjenje posla i pospješenje odpravka, nu poznato je, da su naše tiskanice tako neshodne, tako zastarjele, da vrlo malo pomažu. Trebalo bi dakle sve tiskanice preraditi i broj njihov prama potrebi pomnožati.

U Austriji imadu odviše tiskanica, a to opet nije dobro, jer se time gubi pregled i jer to suviše košta. Što se pako sastavka austrijskih tiskanica tiče, to su one vrlo pomno i shodno sastavljene, tako da redovito samo nekoliko rieči umetnuti treba. To omogućuje i sudcu, da riešavajuć stvar, ne izpunjava tiskanicu, već jednostavno po knjizi tiskanica citira formulara broj i dodade ono, što se u tu tiskanicu umetnuti imade. Tako postaje „koncept" suvišnim. Sudac, koji mora svaki dan sam izpunjavati množtvo tiskanica, umori se, te nije za duševni rad razpoložen, zato mu se mora takova mehanička radnja oduzeti.

Nu nije dosta stvarati postupovne propise, niti će biti od hasne novi postupnici, poslovni redovi, novi registri i tiskanice, ako se ne budu stvorili uvjeti, pod kojima će se ti novi propisi uspješno provadjati.

Od mnogih se strana naime prigovara, da nemamo osoblja, dovoljno spremnoga za provedbu novoga postupnika i poslovnika, pa da nam zato u prvomu redu valja stvoriti osoblje, doraslo da ih izvede.

Taj je prigovor opravdan, nu ja smatram, da će se i tomu doskočiti, ako pravosudna uprava, imajuć pred očima zadaću svoju, bude namještala samo sposobne i dorasle osobe, te tako stvori uvjete za valjano provadjanje novih postupovnih propisa.

Ustmenost razprave i izrečenje osude na razpravi i na temelju utisaka razprave zahtjeva bo veću spremu, nego li to traži dosadanji način riešavanja akata. Novi poslovni red traži i pisarničko osoblje, koje svojom glavom misli, a ne radi samo mekanično. Osobita spremnost zahtjeva se pako od prizivnih sudaca, koji rukovode izvršivanje novoga postupnika poukom, pobudom i primjerom. Ako ovi nisu proniknuti duhom onih načela, na kojima je novi postupnik (bilo to austrijski, bilo ugarski sumarni) prožet, onda je šteta, da se u obće reformira postupak, jer su ovi kadri i najbolje intencije zakona osujetiti.

Takovo se osoblje ne da stvoriti na jedanput, već se imade sustavno odgoj ti. Za to je potrebno namamiti u pravosudnu službu sve bolje pravnike — a i bolje pisarničke sile. Treba probuditi u sudcima ponos, te interes i ljubav za zvanje, oduševljenost za naprednu reformu. Treba omogućiti, da sudac u svim granama pravosudja bude usavršen, treba pravedno nagradjivati i pohvaliti one, koji to vrstnoćom i marljivošću zasluže. Toga svega u nas nema, zato sve bolje sile bježe iz pravosudne službe k odvjetnicima ili u udobniju upravnu službu, samo da se rieše tegotne i nezahvalne sudačke službe.

Digitized by Google

Praksa sudačka nije dostatna. Nigdje se više ne dozvoljava polaganje sudačkoga izpita nakon jednogodišnje prividne prakse. To treba reformirati a i nove propise izdati o izpitima sudaca, gruntovničara i manipulanta.

Važno je pitanje pisarničkih pomoćnika t. zv. podčinovnika. U Austriji i u Ugarskoj se to pitanje postepeno rieša va. U Austriji već nema dnevničara, već samo stalno namještenih podčinovnika sa pravom na mirovinu. Ti su podčinovnici vrlo vješti i sposobni ljudi, koji podpunoma nadomještaju činovnike. Kod nas je pisar dnevničar, od danas na sutra, slabo plaćen, bez ikakovih prava, a ipak vrši vrlo važne poslove. To bi pitanje imala pravosudna uprava postepeno, ali temeljito riešiti, jer će ju inače okolnosti siliti, da će ga jednoč prenagljeno riešiti.

* * *

Zaključujuć, smatram, da sam razložio mogućnost posvemašnje reforme naših postupovnih propisa, nu iztičem, da je potrebno, da svi pozvani faktori upru sve svoje sile, jerbo je uspjeh samo tako moguć.

Medju te činbenike brojim u prvomu redu pravosudnu upravu i više sudove, a u drugomu redu prvomolbene sudce, odvjetnike i pomoćno osoblje sudova.

Pravosudna uprava mora biti proniknuta zadaćom svojom, te mora svaku svoju odredbu udešavati, držeći pred očima cilj, koji želi reformom postići. Zato mora biti prije svega na čistu glede toga, što hoće i kako će reformirati.

Stalan program glede reforme, koja se imade provesti, kao i stalno odredjen plan, po kojemu će ga izvesti, ne smije se lakoumno mienjati, niti smije ovisiti o političkim ili ličnim promjenama, već se reforma imade prama planu bezobzirno i nesmetano provadjati. U Austriji i u Ugarskoj mienjali su se ministri pravosudja, ali se je rad oko reforme nastavljao.

Pravosudna uprava imade se jur sada pobrinuti za sredstva, kojima će provesti reformu. To su osobe sudaca i inih urednika, lokaliteti i ine potrebe, a za to treba novaca. Mora se dakle pobrinuti i za povećanje novčanih sredstava.[1]

Stvorivši te predpostave, moraju pravosudna uprava, a i viši sudovi gvozdenom energijom nastojati oko toga, da novi propisi — osobito u prvo vrieme — budu provadjani u duhu njihovu i da se preprieči svako obilaženje zakona, svako mlitavo vršenje zakonskih propisa i svaki šlendrijan, a napose svako natražnjačko tumačenje tih postupovnih propisa.

Ako to ne možemo, onda se ne možemo nadati ni uspjehu reforme, jer je samo sustavan višegodišnji rad pravosudne uprave kadar omogućiti zdravu reformu, a bez toga ne može se pomisliti ni posvemašnja, ni djelomična reforma.

[1] Vidi Čupović na str. 250. „Mjesečnika" 1903.

Digitized by Google

Misli o reformi pravo i državoslovnoga studija.

Piše dr. Milivoj Maurović.

(Nastavak.)

Bez sumnje je uspjeh eisenaške konferencije, da u najnovije vrijeme njemačke države redom uvode kolegij: Einführung in die Rechtswissenschaft bilo kao obligatni, bilo da se slušačima preporuča.[22]

[22] Tako za vel. vojvodinu Baden naredba od 17. nov. 1899. § 2. toč. 1a; u kraljevini Bavarskoj ministar. naredba od 6. jula 1899. § 4.; u vojvodini Braunschweig instrukcijom vojvod. ispitnoga povjerenstva od 5. jula 1897. § 9. t. 1.; za Elsas Lopringen naredbom namjesnika od 14. aprila 1898. toč. I. i II. U vel. vojvodini Oltenburg ministar. naredbom za držav. ispite od 3. juna 1901. § 3. lit. 1.; u kraljevini Pruskoj naredbom od 18. januara 1899. za I. drž. ispite toč. I. U kraljevini Saksonskoj ispitnim redom, odobrenim naredbama ministarstva za bogoštovlje i javnu nastavu od 17. januara i 21. febr. 1898. § 8. toč. 1. Vidi Daude i Wolf: Die Ordnung des Rechtsstudiums und der ersten jurist. Prüfung in den deut. Bundesstaaten. Halle a. S. 1903.

Imade ipak njemačkih stručnjaka, koji sumnjaju o vrijednost toga kolegija. Tako Ignotus, Der neue Plan für das jurist. Studium in Preussen. Leipzig 1902.: „Ob für das erste Semester sogenannte propädeutische Vorlesungen für das bürg. Recht nöthig sind, darüber lässt sich streiten. Vorlesungen dieser Art, die nur ein dünnes Extract zu bieten pflegen sind für einen nach Erkenntniss greifbarer realer Dinge durstenden jungen Mann eine gar zu wenig konsistente Nahrung, bei der sein Geist nicht recht gedeihen kann. Warum nicht gleih hineinsteigen in die Fülle der Stoffes und nicht schon im I. Semester mit den allgemeinen Lehren und den Obligationenrecht beginnen? Man nennt das unpaedagogisch, man müsse von leichten zum schweren allmählig emporsteigen! Aber unsere Stuaenten sind doch keine (παῖδες) Kinder, die nach Pestalozzischen oder igend einen andern pädagogischen System erzogen werden müssen, und keine zarte Jungfrauen deren Nerven Schonung verlangen. Junge Leute, die ihre Verstandeskräfte an der Lektüre von Demosthenes und Tacitus erprobt, die die kummervollen Nächte über schwierigen mathematischen Problemen brüten mussen, die werden auch in Rechtsstudium von Anfang an eine kräftigere Kost vertragen und brauchen nicht mit Kindernärmitteln erst aufgepäppelt werden.

Der Verfasser dieser Blätter hat als Fuchs sämmtliche Vorlesungen des ersten Semesters, nachdem er sich von der Zwecklosigkeit eines Unterrichtes, bei dem ihm Encyklopaedie, Naturrecht un Institutionen täglich vier Stunden lang aus vergilbten Heften diktirt wurden, überzeugt hatte, geschwänzt, und alsdann in zweiten Semester — ohne den leisesten Schimmer von Vorkenntnissen deutsche Rechtsgeschichte und Staatsrecht und in dritten Semester die ganzen Pandekten mit grosser Begeisterung und wollen Verstanden gehört.... Ovo je duhovito rečeno i lijepo se čita, ali u jezgri nije opravdano. Istina, na sveučilište ne dolaze djeca — al to nje razlog, da ne treba nastojati, da se zrelim mladićima olahkoti studij posve im nepoznatoga predmeta. Vjerujemo, da se pisac nije mogao okoristiti encyklopedijom te institucijama, kada je profesor naprosto diktirao iz svojih skripata — ali da se je živim govorom razlagalo, da se je primjerima iz života razjašnjivalo, u kratko da se je propaedeutica valjano predavala — bio bi taj kolegij bez sumnje zanimao Ignotusa. Prem dopuštam, da imade vanredno darovitih mladića, kojim svega toga ne treba, ali naučnu osnovu treba udesiti s obzirom na poprečno nadarene djake.

Digitized by Google

U Austriji propisano je doduše, da se imade, predavati enciklopedija pravo i državoslovnih nauka, ali nije za slušače obligatan predmet. Naredbom ministarstva za bogoštovlje i nastavu od 24. decembra 1895. propisani su predmeti koji se imadu slušati prije prvoga državnoga ispita (pravno povjesni); megju njima nema enciklopedije. U § 4. (poslj. aln.) naročito se veli: Nije propisan odregjeni red, kojim se imadu slušati navedeni predmeti a l i s t u d i j p r a v o i d r ž a v o s l o v n i h n a u k a i m a d e z a č e t i k o l e g i j e m i n s t i t u c i j a r i m. p r a v a." Na austrijskim su dakle pravo i državoslovnim fakultetima institucije rim. prava obligatna propedeutica jurisprudentiae.[23] Predaje se za to ipak i na austrijskim sveučilištima enciklopedija pravo i državoslovnih nauka; — napose na juridičkom fakultetu bečkoga sveučilišta, predaje se već više godina redom (u zim. semestru) taj predmet „a l s E i n f ü h r u n g i n d a s F a k u l t ä t s s t u d i u m". Kako je poznato, i u Austriji se od više godina živo razpravlja o reformi pravo i državoslovnoga studija. U novije su vrijeme profesorski zborovi većine pravo i državoslovnih fauulteta izabrali odbore, da stave predloge u tom pitanju. Odbor bečkoga fakulteta podnio je svoj predlog prof. zboru, koji je koncem semestra 1906./7. o tom raspravljao i stvorio zaključak te ga podnio ministarstvu. Predlog odbora i zaključak zbora poznati su mi samo toliko, koliko su o tom izvijestile bečke novine: „N e u e f r e i e P r e s s e" (od 21. i 28. feb. te 6. mart. 1907.) i „Z e i t" (od 28. feb. 1907.) te monakovske „H o c h s c h u l n a c h r i c h t e n" (XVII. April 1907. Heft 7), inače nisu, što ja znadem, ti zaključci do sada publicirani. O enciklopediji kao propedeutici jurisprudentiae nema po tim vrelima govora ni u predlozima odbora ni u zakljucima zbora. Nego zaključio je prof. zbor, da se imade već u prvim semestrima predavati: „e i n n a t i o n a l - e k o n o m i s c h e s u n d e i n s t a a t s r e c h t l i c h e s E i n f ü h r u n g s k o l l e g i u m" (etwa dreistündig), ali ne kao obligatni, već da se slušačima preporuče, akoprem je odbor predložio ova kolegija (po „Pressi" 21. feb. 1907.) kao obligatna. Megju reformama koje provizorno uvodi prof. zbor u području fakultetske autonomije nalazi se i ta, da se imadu umah uvesti. [24]

[23] M a n n a g e t t a u n d K e l l e, D i e o e s t. U n i v e r s i t ä t s g e s e t z e, W i e n 1906. pag. 808. i 9.

[24] Članak, što ga L. Mitteis o histor. držav. ispitima priopćio u O e s t. R u n d s c h a u (B. I. pag. 125—140.) dao je neposredni povod, da se je u Austriji življe začelo raditi oko reforme prav. studija, koja se je već od prije isticala kao potrebna. Većina prof. zborova austrij. juridičkih fakulteta izabrala je odbor, da učini predloge o tom pitanju, a bečki djaci predložili su memorandum, u kom traže reformu (W e n g e r, D i e S t e l l u n g d e s o e f. r ö m. R e c h t s i m U n i v e r s i t ä t s u n t e r r i c h t e, Wien 1907. pag. 5.). Bečki fakultet izabrao je u taj odbor dekana 1906./7. B e r n a r t z i k a i profesore S c h e y-a, P h i l i p p o v i c h a, J ö r s a, S c h w i n d a, S p e r l a i M a n z e l a;

Digitized by Google

ovaj odbor predložio je svoj obsežni elaborat polovinom februara 1907. plenumu prof. zbora — koji je o tom raspravljao i svoje zaključke podnesao ministarstvu. Predlog odbora i zaključak zborov sadržaje dva dijela provizorno uregjenje, dok se studij zakonom ne uredi i definitivno uregjenje, kako ga odbor resp. zbor predlaže. Šteta, da nisu autentično publicirani svi ti predlozi i zaključci — ono što nalazimo u Pressi i Zeitu vrlo je manjkavo a imade i protuslovlja.

Navodimo ovdje u originalu iz referata prof. Bernartzika, publiciranoga u Hochschulnachrichten, što izlaze u Münchenu — cijeli pasus o zaključcima zbora, ako se i malo tiče predmeta, o kom ovdje govorimo. Izvješće samoga dekana bečkoga pravo i državoslovnoga fakulteta — ako i jest posve kratko, dobro će doći svakomu, tko se interesira za reformu studija — kada predlozi i zaključci nisu u cijelosti publicirani.

„Es sollen in Hinkunft alle Kollegien in allen Semestern anrechenbarerweise gehört werden können (während man jezt Fächer des zweiten Studienabschnittes anrechenbar im ersten nicht inskribieren kann). Die erste (rechtshistorische) Staatsprüfung (Zwischenprüfung) soll schon nach drei Semestern und zwar am Schlusse des dritten Semesters gemacht werden, worauf ausnahmslos noch fünf Semester zu hören wären. Der rechtshistorische Stoff soll einerseits reduziert werden, (die Details übergehe ich), andererseits sollen schon in den ersten Semestern ein nationalökonomisches und ein staatsrechtliches Einführungs-Kollegium (etwa dreistündig) gelesen werden, um zu verhindern, dass sich die Studierenden wie bisher in den ersten Semestern ausschliesslich mit Rechtsgeschichte beschäftigen. Diese beiden politisch-ökonomischen Einführungskollegien sind nicht als Obligatkollegien gedacht, sondern sollen den Studierenden blos empholen werden. Ferner soll es den Studierenden frei stehen, während des zweiten nunmehr stets fünfsemestrigen Abschnittes eine der beiden letzten Staatsprüfungen abzulegen, — vorausgesetzt, dass der Studierende alle Fäher der betreffenden Gruppe gehört zu haben nachweist. Unter dieser Bedingung soll ihm die Wahl des Termines für diese zweite Zwischenprüfung offen stehen. Legt er so die zweite Prüfung schon während der Universitätszeit ab, so erwirbt er den Vorteil früher in den praktischen Dienst eintreten zu können, für welch letzteren ausnahmslos die vorherige Ablegung aller drei Staatsprüfungen gefordert wird.

Von den Obligatkollegien des zweiten Abschnittes schlug die Fakultät vor, einige zu streichen und dafür die Liste der zu empfehlenden und sicher zu stellenden Kollegien zu vergrössern, die insbesondere um das internationale Privat- und Strafrecht, sodann um wichtige verwaltungsrechtliche Spezialkollegien wie Eisenbahn-Gewerberecht u. dgl. zu vermehren währen. Bei dem übrig bleibenden Grundstock der Obligatkollegien wurde die Ziffer der geforderten Wochenstunden (unter Aufrechthaltung des Masses der Lehrverpflichtung) vermindert, um den Ordinarien eine grössere Abwechselung in der Lehrtätigkeit, den ausserordentlichen Professoren und Dozenten aber eine intensivere Betätigung zu ermöglichen. Durch all diese Massregeln sollte gleichzeitig eine Annäherung an die volle Lehr- und Lernfreiheit insoweit erreicht werden als es für unsere Verhältnisse wünschbar erscheint. Hinsichtlich der Doktorprüfungen lehnte es die Fakultät vorläufig ab, bestimmte, Vorschläge zu machen, bis die Regierung ihre Absicht, auch diese Materie einer Reform zu unterziehen, kundgegeben haben würde. Nur bezüglich eines ganz bestimmten Uebelstandes wurde eine Abhilfe von der Fakultät schon jetzt als notwendig erkannt. Derzeit pflegen nämlich die beiden letzten Staatsprüfungen so viel als möglich gleichzeitig mit den analogen Doktorprüfungen abgelegt zu werden. Hieraus ergeben sich manche Unzukömmlichkeiten. Es wurde beantragt das analoge Rigorosum als Ersatz für die betreffenden Staatsprüfungen gelten zu lassen. Im Uebrigen hatte die Fakultät in dieser Materie nur Stellung zu nehmen zu dem Vorschlag der Prager deutschen Fakultät, welche

Digitized by Google

Kod nas predavala se je enciklopedija prava već na bivšoj pravoslovnoj akademiji u Zagrebu i to redovito počam od zim. semestra 1868./9. Kada je naime Previšnjim riješenjem od 29. aprila 1867. uveden kvadrienij i prema tomu promjenjena naučna osnova, koja je (u smislu istoga Prev. riješenja) tako uregjena, da se predaju ne samo predmeti, koji su do onda na akademiji predavani, već i predmeti, koji su bili zakonom od 2. oktobra 1855. propisani za pravo i državoslovne fakultete austrijskih sveučilišta.[25]

die Schaffung eines staatswissenschaftlichen Doktorates in Aussicht nimmt. Die Wiener Fakultät lehnte den Prager Vorschlag zwar ab, erklärte denselben aber unter gewissen noch näher zu untersuchenden Modifikationen als diskutabel. Ein spezial-Komité wird darüber im Sommer-Semester zu berichten haben.

Die Wiener juristische Fakultät reichte ihre Anträge dem Ministerium mit dem Ersuchen ein, zunächt die anderen österreichischen Universitäten zur Stellungnahme aufzufordern und sodann die Abänderung des Gesetzes und der Verordnung vom Jahre 1893 einzuleiten. Da bis zur Vollendung dieser Reform aber voraussichtlich noch einige Zeit verstreichen dürfte, hat die Wiener Fakultät auch beschlossen, im Rahmen jener Autonomie, welche die Gesetze ihr gewähren, einige provisorische Massregeln sofort zu ergreifen, welche geeignet sind die bestehenden Uebelstände, sowiet dies eben auf solchem Wege rechtlich zulässig ist, einigermassen zu mildern. In diesem Sinn wurde beschlossen, in den ersten Studienabschnitt die oben erwähnten Einführungs-Kollegien aus der Nationalökonomie und der Staats- und Gesellschaftslehre schon jetzt einzuschalten und sie den Studierenden zu empfehlen, ferner den Studierenden den Rat zu erteilen, die erste Zwischenprüfung schon nach 3 Semestern abzulegen und sie beschloss endlich, soweit es an ihr liegt, den Studiegang und die Einteilung der Kollegien im zweitem Studienabschnitt auf dieser Grundlage neu zu ordnen.

Wien, im April 1907. Bernatzik, Dekan.

Nachtrag. Mit Erlass vom 5 April 1907 hat das Unterrichtsministerium die Beschlüsse des Wiener Professoren-Kollegiums, mit welchen diese provisorischen Massregeln bis zur Neugestaltung der Studienordnung eingeführt wurden, gebilligt. Eine Stellungnahme des Ministeriums zu den übrigen Beschlussen ist noch nicht erfolgt.

[25] Spisi kr. pravoslovne akademije u Zagrebu, uruč. zapisnik br. 802 ex 1867., kojemu prileži zapisnik profesorskoga zbora od 8. i slijed. dana mjeseca juna 1867., u kojem se predlaže namjesničkom vijeću osnova novoga naučnoga reda. Nego predavala se je enciklopedija i prije na pravoslovnoj akademiji; čitamo naime u predlogu prof. zbora: „Pritom se ipak mora napomenuti, da od vremena novo ustrojene naukovne osnove (uvedene naredbom ministarstva bogoštovlja i nastave od 2. listopada 1855. br. 172.) i od kako je dr. Rojc istupio iz zbora učiteljskoga, nije bila popunjena njegova stolica, koja je do onda postojala za kaz. zakonik i postupnik, to je bilo moguće ipak samo tako, što je od onoga vremena prestalo predavanje enciklopedije pravo i državoslovnih znanosti i filozofije prava, te je profesor ovih znanosti uz povijest i institucije prava rimskoga namjesno obavljao i ispražnjenu ovu stolicu." Po tom se je predavala prije godine 1855. enciklopedija na pravoslovnoj akademiji, akoprem je bila citiranom naredbom ministarstva od 22. oktobra 1855. propisana (alternativno sa filosofijom prava kao obligatni predmet) samo za pravo i državoslovne fakultete na sveučilištima, a ne za pravoslovne akademije (Osnova odobrena Previš. riješenjem od 30. augusta 1868. Otpis namjesn. vijeća od 7. septembra 1868. br. 12.023—2695. Spisi pravosl. akad. br. 166 ex 1868.)

Digitized by Google

Ali nije se shvaćala na našoj akademiji enciklopedija prava kao uvod u pravo i državoslovne nauke; po novoj osnovi slušala se je tek u II. tečaju i to kao relativno obligatni predmet, alternativno sa pravnom filosofijom. Godine 1873. dozvolila je kr. zem. vlada na opetovanu molbu profesorskoga zbora, da se enciklopedija predaje u I. tečaju, ali u drugom semestru „jer onda već imadu — veli se u obrazloženju prof. zbora — pravnici toliko tehničkih i znanstvenih pojmova, da mogu s uspjehom slušati taj predmet".[26]

Sveučilišni zakon od 5. januara 1874. uvrštuje enciklopediju pravo i državoslovnih nauka megju obligatne predmete, koji se imadu slušati u I. tečaju,[27] ali joj je sveučilišnim zakonom od 6. oktobra 1894. oduzeta obvezatnost.[28] Redovito slušaju megjutim slušači prava taj predmet u I. se-

[26] Nego profesor toga predmeta na akademiji dr. Mirko Mikulčić u svom djelu Encyklopaedija pravo i državoslovnih znanosti I. dio Encyklopaedija pravoslovnih znanosti, Zagreb 1869. — shvaća ju ipak kao propedeutiku, veli naime na str. 5.: „Encyklopaedijsko učenje daje svakomu siguran i čvrst temelj na kom će moći uspješno dalje graditi..... Jasna su mu glavna mjesta i glavni pojmovi. Na temelju ovoga važnoga predznanja može se svaki mirno upuštati u istraživanje i proučenje samoga sadržaja.... Ova prednost označuje potanko korist nu ujedno i mjesto encyklopaedije pravoslovnih i državoslovnih znanosti kao početni nauk. S toga se encyklopaedija prav. i drž. znanosti predaje na pravo i državoslov. fakultetu u prvih godina, najbolje u samoj prvoj godini kao uvod u pravoslovlje i državoslovlje. Profesorski zbor nije tako shvaćao. God. 1873. (sjednica 28. juna) stavio je doduše predlog, da se enciklopedija prenese iz II. u I. godinu, ali za to, da se umanji broj sati slušačima II. godine, koji imadu polagati pravno histor. državni ispit. Obrazlaže se to ovako: „Enciklopedija kao kratak suvisli pregled svih pravnih i državnih znanosti spada bolje takogjer u I. godinu, te se uvršćuje u drugo polječe, gdje već pravnici toliko znanstvenih i tehničkih pojmova imadu, da mogu s uspjehom ovaj predmet slušati." Vlada (otpis od 9. jula 1873. br. 2647) nije najprije taj predlog uvažila, jer da se ne smije bez previšnje dozvole mijenjati naučna osnova, odobrena previšnjim riješenjem od 30. augusta 1868. (Spisi pravoslov. akademije, br. 175. ex 1783. Nego na ponovnu molbu prof. zbora (sjednica 1. augusta 1873.), da se ishodi previšnje riješenje za taj prijenos enciklopedije u I. tečaj, dozvolila je to kr. zem. vlada (otpis od 28. augusta 1873. br. 3204.) bez prev. riješenja, jer da će sabor bez sumnje prihvatiti u sadašnjem zasjedanju zak. osnovu o ustrojenju sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, pa nije za to kratko vrijeme potrebno posebnom predstavkom obratiti se na Njegovo Veličanstvo. Stvar da nije od velike važnosti, a u zakon. osnovi za sveučilište stavljena je enciklopedija megju predmete I. godine.

[27] „§ 48. Od nauka, koji se budu predavali u pojedinih fakultetih, imade svaki slušač radi saveza u kojem megjusobno stoje ove slijedećim redom učiti..... B. Na pravo- i državosl. fakultetu u I. godini a) pravo rimsko i povijest toga prava cijelu godinu; b) povijest prava u opće cijelu godinu i c) enciklopediju pravo i državoslovnih znanosti."

[28] Po tom zakonu obligatni su predmeti, koji se pitaju na državnim ispitima (§ 50. al. 3), a megju nje ne spada enciklopedija. Da li će uz ove predmete biti obvezatni još ini, i kojim će se redom slušati, odredit će, veli dalje zakon, vlada saslušavši prof. zbor naredbenim putem. Ni naredbom nije odregjena obligatornost toga predmeta.

Digitized by Google

mestru a predavao se je, na našem fakultetu što ja znadem uvijek — i danas se predaje — kao propedeutica jurisprudentiae.

Još ću se kasnije osvrnuti na nju; prije treba da odgovorimo na drugo pitanje uvoda u pravni studij; koji se naime predmet uz propedeutiku imade predavat na početku studija.

(Nastavit će se).

Postanak i vrijednost sada valjanih zakona o zadrugama u Hrvatskoj i Slavoniji.

Piše dr. Iv. Strohal.

(Nastavak).

Sve je to ponukalo vladu, te je doskora, iza kako je na snagu stupio zakon od 3. ožujka 1874., sastavila osnovu zakona, kojom se odredjuje, da je zadrugarima zabranjeno razpolagati s idealnim dijelovima zadružne imovine. U obrazloženju ove osnove nastoji zemaljska vlada pobiti razloge stola sedmorice. Napose pozivlje se na to, da su zakonskim člankom od 6. listopada 1872. dokinute ustanove zakonskog članka IV. od godine 1870. o raspolaganju s idealnim dijelovima zadružne imovine. Dokazuje, da po zakonu od 3. ožujka 1874. može vjerovnik pojedinog zadrugara, i to zadrugara, koji ima pravo tražiti diobu, mjesto ovog zadrugara tražiti diobu zadružne imovine, i da se tek nakon provedene diobe može namiriti iz dijela te imovine, dopitanog dotičnom zadrugaru. Dokazuje, da sudske oblasti ne mogu dozvoljavati uknjižbu na idealni dio zadružne imovine, jer one ne imadu prosudjivati, da li je ova i ona osoba ovlaštena tražiti diobu ili nije. Dokazuje, da pojedini zadrugari, dok se ne počme dioba, u opće ne imadu pravo na dio zadružne imovine, već samo dio prava na zadružnu imovinu. Zadruga je, obrazlaže zemaljska vlada, juristička osoba, koja ima svoga posebnog zastupnika, koji smije raspolagati sa zadružnom imovinom samo načinom propisanim u posebnom zakonu. Konačno primjećuje vlada u tom svom obrazloženju, da bi se opterećivanjem idealnih dijelova pojedinih zadrugara javnoj vjeresiii više škodilo nego koristilo, napose da bi radi ovakovog opterećivanja idealnih dijelova pojedinih zadrugara stradao kredit same zadruge.

Ovako obrazložena ova osnova predložena je hrvatsko-slavonsko-dalmatinskom saboru u sjednici od 3. rujna 1877. Sabor predao je ovu osnovu pravosudnom odboru. Pravosudni odbor prihvatio je predloženu vladinu osnovu u cijelosti i bez promjene, te ju je saboru opet predložio u sjednici od 11. rujna 1877. Sabor ju je konačno prihvatio takodjer bez svakog pri-

*

Digitized by Google

govora i bez svake promjene u sjednici od 17. rujna 1877.[27] — Skoro za tim zadobila je ta osnova previšnju sankciju, te je proglašena kao „zakon od 18. prosinca 1877., kojim se dopunjuje zakon od 3. ožujka 1874. o zadrugah u pogledu razredjivanja sa zadružnimi dielovi za nerazdieljene zadružne zajednice."

Od kasnijih zakona tiče se zadružnog prava zakon od 5. veljače 1886. o upravnim odborima u županijama. Po zadružnim zakonima od 3. ožujka 1874., 29. prosinca 1876. i 14. travnja 1880. bile su za zadružne diobe odredjene samo dvije molbe. U zakonu od 5. veljače 1886. odredjuje se pored kotarske oblasti kao prve molbe i kr. zemaljske vlade, odjela za nutarnje poslove, kao druge dotično sada treće molbe još kao nova (druga) molba[28] županijski upravni odbor.

---

§ 8. Kako je navedeno, zakonodavac je, odredjujući u zakonu od 16. rujna 1876. o sastavljanju gruntovničkih uložaka, da se kod potajno razdijeljenih zadruga ne imadu u nove uloške prenijeti kao vlasnice zadruge, već da se u tim slučajevima imadu kao vlasnici upisati pojedini ovlaštenici, pretpostavljao, da zadruga, koja je potajno podijeljena više ni ne postoji.

Protivni nazor, čini se, da je zastupala kr. zemaljska vlada, odjel za nutarnje poslove. Ona je napose u svojoj normativnoj naredbi od 24. prosinca 1875. br. 23.427 izrekla, da medju pojedinim potajno razdijeljenim zadrugarima ne ima mjesta tužbi radi smetanja posjeda, jer da je jedini pravni subjekat nad zadružnim nekretninama, makar je i potajno podijeljena, cijela zadruga, koja može prestati samo načinom propisanim u zakonu od 3. ožujka 1874. i to samo uz posredovanje oblasti. Potajne diobe mogu se provesti samo uz posredovanje oblasti, koje imadu prije provedbe izviditi, ne imadu li se te diobe ispraviti s kog razloga, napose navedenoga u zakonu od 3. ožujka 1874. Uslijed samovoljne razdiobe zadružne imovine po samim zadrugarima zadruga kao pravni subjekat ne prestaje jošte postojati. — Radi toga nastanu li medju pojedinim zadrugarima nesuglasice glede uživanja zadružne imovine, veli se dalje u toj naredbi, imadu se te nesuglasice riješiti kao zadružne razmirice ; i to imadu ih riješiti upravne, a ne sudske oblasti.

Mišljenje, da zadruga ne prestaje uslijed toga, što su se njezini članovi medjusobno potajno podijelili, i da nasuprot tome takova zadruga i dalje postoji, zastupa kr. zemaljska vlada, odjel za nutarnje poslove, takodjer u svojoj normativnoj naredbi od 6. srpnja 1880. pr. 14.212. U toj naredbi

---

[27] Izvjestitelj za ovu zakonsku osnovu bio je narodni zastupnik odvj. dr. L. Vidrić.

[28] § 30. t. 4.

Digitized by Google

odredjuje se napose, da svaka takova potajno razdijeljena zadruga mora imati posebnog kućegospodara, koji će ju barem spram trećih osoba zastupati, dok ne bude gruntovno raspisana. Obrazlaže se ta odredba napose time, da se uslijed potajne diobe pravna priroda zadruge ne mijenja, dok god je u gruntovnici upisana kao zadruga. Dalje navodi se u toj naredbi, da je radi podržavanja nekog reda i radi odgovornosti spram oblasti nužno, da i ovakove potajno podijeljene zadruge imadu svaka svog kućegospodara.

U opće mjerodavni faktori strogo su se držali načela, da je svaka zadruga posebna juristička osoba, i to osoba različna od pojedinih svojih članova, radi toga držali su takodjer, da zadruga može sklopiti sa pojedinim svojim članovima pravne poslove, makar je ona već i potajno podijeljena. Dogadjalo se je medjutim, da je strogo provadjanje toga načela kod potajno podijeljenih zadruga dovadjalo do različnih zapletaja i neprilika ; napose dogadjalo se je, da je kuće gospodar ovakove zadruge zastupajući zadrugu pred oblastima, nanio ostalim zadrugarima velikih i često nenadoknadivih šteta. Radi toga naišlo je takodjer to načelo, da je zadruga juristička osoba različna od svojih članova, na dosta znatan otpor medju pravnicima. Napose je odvjetnik Mil. Rojc napisao posebnu raspravu o tome, tko je pravni subjekat zadružnoga imetka,[29] u kojoj dokazuje, da su zadrugari suvlasnici zadružne imovine, i da se u parnici sa zadrugom svi zadrugari koji imadu pravo glasa, imadu smatrati suparcima, a ne ima se smatrati parbenom strankom čitava zadruga kao juristička osoba.

Dr. Fr. Spevec u svojoj raspravi o juristićkoj naravi zadruge[30] takodjer drži, da zadruga nije juristička osoba ; no po njegovom nazoru nijesu zadrugari ni obični suvlasnici zadružne imovine. On veli, da se zadruga samo spram vanjštine prikazuje kao jedan subjekat, ali da je taj subjekat samo sastavljen od više ovlaštenika, a nije nova, od njih različita osoba. Zadruga, veli Spevec, nije produkat već je samo svota svih ovlaštenika. Kod zadruge imamo neki „condominium sui generis".

---

§ 9. Medjutim počelo se je opažati, da zadruga ne će baš tako brzo nestati, dotično, da se zadruge ne će tako brzo podijeliti, kako su mjerodavni faktori držali, kad su stvarali zakon od 3. ožujka 1874. ; dalje počelo se je opažati, da nije ni dobro, da tih zadruga tako brzo nestane, kako se je prvobitno željelo ; napose držalo se je, da s narodno gospodarstvenog gledišta nije nikako dobro preveliko cjepkanje zemljišta odredjenog u poljodjelske svrhe. Napose držalo se je da valja zadrugarima strogo zabraniti svako samovoljno dijeljenje zadružne imovine. U tom smislu izdana je normativna naredba kr. zemaljske vlade, odjela za nutarnje poslove, od 6.

[29] U Mjesečniku pravničkog društva od godine 1882., str. 275. i sl.

[30] U Mjesečniku od god. 1884., str. 1. i sl.

Digitized by Google

svibnja 1882. br. 17529, kojom se odredjuje, da imadu općinska poglavarstva u zadrugama podržavati kućni zapt, te da „tako dugo, dok nije zapodjenuta po pojedinom članu zadruge diobna rasprava kraju privedena, nije ni jednomu članu dopušteno u bud čem izvinuti se ispod postojećega zadružnoga zapta". Nijedan zadrugar ne smije bez oblasne dozvole i proti volji ostalih zadrugara dotično proti volji kuće gospodara od zadruge se odijeliti, sagraditi si posebnu korroru, posebno kuhati, otcijepiti si pojedine dijelove zadružnog zemljišta, prisvojiti si posebne zemljišne čestice, a ne smije se bez privole kuće gospodara ni oženiti dotično udati. U naredbi toj navodi se, da se glavni uzrok neredu u zadrugama nalazi u tome, što općinska poglavarstva, koja da imaju u zadrugama podržavati kućni zapt, mlitavo rukovode zadružni zakon; no i opet ništa se ne kaže, kako bi općinska poglavarstva imala podržavati taj kućni zapt u zadrugama.

Dalje je u mnogobrojnim normativnim naredbema odredjeno, da se oblasti kod diobe zadružnih nekretnina imadu strogo držati propisa provedbene naredbe od 30. travnja 1874. glede najmanje izmjere, ispod koje se pojedine čestice ne smiju cijepati[31].

Važna je još normativna naredba kr. zemaljske vlade, odjela za nutarnje poslove od 6. svibnja 1882. br. 17.530., kojoj je svrhom oslabiti pravo ženskih članova na dio iz zadružne imovine. Već po samom zakonu od 3. ožujka 1874. imala je zadruga pravo dio ženskih članova isplatiti u gotovom novcu prema procjeni ustanovljenoj prigodom diobnog postupka[32]. U ovoj naredbi veli se najednom, da se kod ustanovljivanja ove isplate imade paziti takodjer i na to, da li će biti ostalim zadrugarima moguće isplatiti ovakovu svotu, a da ipak ne propadne njihovo vlastito gospodarstvo. Osim toga odredjuje se u toj naredbi, da se ne mora naložiti, da se ovakove svote djevojkama imadu odmah isplatiti ; već se može naložiti da im se te svote imadu isplatiti istom prigodom udaje, a da do udaje imadu ove u ime kamata pravo na potpuno uzdržavanje u kući one diobne stranke, kojoj je naloženo, da im odredjene svote isplati.

Mnogu diobu zadružne imovine obustavila je i odredba zajedničkoga ministarstva financija, po kojoj su se svi porezni zaostaci imali isplatiti prije, nego li se zadružna imovina podijeli, i po kojoj su se samo iznimno smjeli ovi zaostaci porazdijeliti medju diobne stranke. Ako su ti zaostatci bili stariji od dvije godine, moglo je razdiobu ovih zaostataka dozvoliti samo zajedničko ministarstvo financija ; dočim je kod manjih zaostataka takovu razdiobu moglo dozvoliti takodjer i financijalno ravnateljstvo za Hrvatsku i Slavoniju[33].

[31] Napose u noveli kr. zem. vlade, odjela za unut. poslove, od 30./12. 1876. br. 16.818.

[32] § 14.

[33] Isp.: naredbu kr. zem. vlade, odjela za nutarnje poslove, od 18./9. 1880. br. 18.164.

Digitized by Google

§ 10. Medjutim se je nezadovoljstvo spram novih zadružnih zakona a napose spram zakona od 3. ožujka 1874. i zakona od 29. prosinca 1876. sve više širilo. Nezadovoljstvo ovo došlo je do izražaja i u samom saboru kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. U saborskoj sjednici od 19. travnja 1882. ističe narodni zastupnik Jos. Zorić u interpelaciji, kojom traži, da se zadružne diobe što prije provedu, mnoge nedostatke zadružnog zakona od 3. ožujka 1874. Napose ističe Zorić, da u zakonu ne ima zadruga nikakve zaštite, t. j. da u zakonu ne ima nikakve ustanove, po kojoj bi oblasti mogle u zadruzi podržavati red i mir, i tim načinom predusretati diobama i propadanju zadruga. Nastane li u kojoj zadruzi najneznatnija svadja, oblasti su prisiljene dozvoliti diobu, a tim podjedno i uništiti zadrugu. Oblasti dozvoljavaju i provadjaju zadružne diobe povodom budi kakvoga lakoumnog zahtjeva jednog od zadrugara, koji se je momentano posvadio s ostalim zadrugarima. Kad su pak oblasti započele sa svojim diobnim postupkom, tada svadjama i nemirima medju zadrugarima ne ima više ni kraja ni konca. Same diobe provadjaju se vrlo polagano, a uslijed toga narod svakim danom sve više propada. Obzirom na to stavlja on interpelaciju samo sa svrhom, da vlada uznastoji, da se diobe, koje su već u tečaju, što brže dovrše. — Promjenu zakona od 3. ožujka 1874. ovaj put nije još zatražio, jer se je onda ovaj zakon, kako je sam istaknuo, slavio još kao remek-djelo ekonomske znanosti. No ipak istaknuo je, da s narodno-gospodarstvenih obzira nije nikako dobro, da se seljačka dobra cijepaju na tako malene dijelove, da je na njima nemoguće tjerati uspješno gospodarstvo.

Na ovu interpelaciju odgovorio je u ime vlade odjelni predstojnik Jov. Živković u saborskoj sjednici od 22. travnja 1882. U tom odgovoru priznaje sam odjelni predstojnik Živković, da zakon od 3. ožujka 1874. nije baš najsretniji, priznaje, da taj zakon nije uspio. Napose drži, da taj zakon ne valja, jer dozvoljava cijepanje seljačkih dobara in infinitum ; dalje drži, da taj zakon ne valja, jer se pored njega javljaju mnogobrojne potajne diobe. Radi toga veli, vlada je već pomislila na to, kako bi se zadružni zakon nadomjestio s novim zakonom, koji bi vrijedio za cijelu Hrvatsku i Slavoniju. Vlada sakuplja podatke i na temelju tih podataka sastavit će novu osnovu. — A budući da se radi o sastavu novog zakona, drži Živković, da je bolje, da se diobe, koje su već u tečaju, ne dovrše, dok ne bude na snagu stupio novi zakon.

---

§ 11. Kod zemaljske se, je vlade doista u to vrijeme počelo već raditi o novom zakonu za seljački stališ. No kako se je radilo ?

Kod vlade nije se tada držalo, da zakonodavna vlast imade u prvom redu proučavati subjektivna prava, koja u narodu doista žive, i da tek na temelju takovog istraživanja ima stvarati zakone tako, da ti zakoni budu

Digitized by Google

doista sredstvo, kojim će se štititi subjektivna prava, koja u narodu žive. U pravnoj je naime znanosti vrijedilo tada načelo, da tek u zakonima sakupljeno pravo u objektivnom smislu može stvarati subjektivna prava; vrijedilo je načelo, da subjektivnih prava, koja ne imadu oslona u zakonu, u opće ne ima; dalje vrijedilo je u pravnoj znanosti načelo, da je zakonodavna vlast kod stvaranja zakona posve slobodna, ona se ne ima obazirati na pravnu svijest i uvjerenje naroda, jer bi time samo uskrisivala prezreno naravno pravo, koje se, kako se je tada učilo, pod tom pravnom sviješću samo prikriva.

Radi toga držalo se je i kod naše vlade, da se narodu može nametnuti budi kakav zakonik. Dalje držalo se je, da bi bilo najbolje, da se narodu nametne takav zakonik, koga su sastavili glasoviti pravnici i koji vrijedi već u drugim zemljama. — I to držalo se je iz prva, da bi bilo najbolje, da se na seljački stališ jednostavno protegne austrijski opći gradjanski zakonik; zakonik taj stvorili su najbolji pravnici svoje dobe, zakonik taj vrijedi u austrijskim zemljama već preko pol vijeka, i to vrijedi već dulje vremena za seljački stališ kao i za druge stališe. — Medjutim opazilo se je, da pored i uslijed ustanova austrijskoga općega gradjanskog zakonika kod nas autohtoni seljački stališ propada. Stoga se je počelo razmišljati, gdje bi se našao kakav drugi zakonik, pored koga narod ne bi sve više propadao, a koji bi ipak pridigao narod iz njegovih primitivnih uredaba i primitivnih odnošaja, t. j. koji bi se razlikovao od onih uredaba i odnošaja, koji u narodu postoje. Svakako bi takav zakonik morao već vrijediti u kojoj kulturnoj zemlji, da nam se opet ne bi dogodilo, da zapadni učenjaci počnu učiti, da kod nas postoje primitivni odnošaji.

Tako tražeći naišli su mjerodavni faktori, da u nekim kulturnim narodima postoji za seljački stališ pravo prvorodstva, da se u nekim zemljama seljačka dobra smatraju povjerbinama, da postoji neko pravo domaje i t. d.; i odmah su pomislili, zašto da se to kod nas ne uvede, — ta to postoji u kulturnim zemljama, a ipak može barem jedan dio seljačkog stališa spasiti od posvemašnje propasti. Ako se takova šta uvede, ne će nam nitko moći prigovoriti, da smo nekulturni narod, jer to postoji i kod kulturnih naroda, a ne postoji kao naše zadruge samo kod naroda na najnižem stupnju kulture.

Pošto se je medjutim austrijsko ministarstvo za poljodjelstvo takodjer počelo baviti s pitanjem o reformi seljačkoga nasljednog prava, obratila se je naša vlada već 31. ožujka 1882. na austrijsku vladu sa zamolbom, da joj priopći, kako misli reformirati to seljačko nasljedno pravo. Austrijski ministar za poljodjelstve priposlao je već 8. travnja 1882. pitanja (i to 17. pitanja), koja bi imala služiti podlogom namjeravanoj reformi, nadalje priposlao je bilješke o reformi tog seljačkog nasljednog prava. U tim bilješkama raspravlja se ponajprije, zašto je potrebna reforma seljačkog nasljednog

Digitized by Google

prava. Dalje se u tim bilješkama navode starije ustanove, koje su vrijedile za seljački stališ u Austriji, navodi se takodjer, kako je to posebno seljačko pravo uredjeno u nekim njemačkim zemljama, te se napose prilaže selišni zakon (Gesetz betreffend das Höferecht) za provinciju. Hanover od 2. srpnja 1874. i osnova zakona o nasljedjivanju seljačkih dobara za provinciju Wesfaltsku i kotare Rees, Essen, Duisburg i Mülheim na Ruri.

Skoro iza toga izišao je u „Mjesečniku pravničkoga društva" članić o „reformi nasljedstva u seljačkom posjedu[34]. Pisac ovog članića u kratko dokazuje, kako se seljaštvo u Austriji prezadužuje, a veli, da i kod nas u Hrvatskoj seljaštvo propada. Dalje navodi, da u Austriji drže, da bi se tome propadanju moglo predusresti medju ostalima takodjer i reformom „nasljednoga prava u seljačkom posjedu", jer da se „sloboda dielenja, koja je počam od god. 1869. priznata, nije pokazala koristnom za seljački posjed". „Austrijska vlada, veli dalje, namjerava uvesti singularno nasljedno pravo za manji i srednji posjed", i to takovo, da uvijek samo jedan od pozvanih nasljednika bude glavni nasljednik. U tu svrhu izradila je austrijska vlada pitanja, koja se tiču ove stvari, te je rasposlala ova pitanja zbornim sudovima, te bilježničkim i odvjetničkim komorama, da o njima izreknu svoje mnijenje. Prema tim pitanjima imao bi glavnim nasljednikom biti, ako nije ostavitelj drukčije u svojoj oporuci odredio, najstariji sin, a ako ne bi bilo sinova najstarija kći. Dalje razlaže pisac toga članka, kako je to seljačko nasljedno pravo uredjeno u nekim njemačkim zemljama, napose u Bavarskoj, Hanoveranskoj i Westfalskoj. Konačno pripovijeda, što je na ova pitanja odgovorila ljubljanska odvjetnička komora, što li zbor kranjskih bilježnika. I odvjetnici i bilježnici izjavljuju, da u Kranjskoj odavna postoji običaj, da samo jedan od sinova preuzimlje očeve nekretnine, i to budi posebnim ugovorom, budi putem oporuke; ovaj glavni nasljednik isplaćuje obično ostalim nasljednicima njihov dio u novcu. Bilježnici drže, da bi pored svega toga, što ovaj običaj u narodu već postoji, ipak dobro bilo, da se taj običaj još napose i zakonom uredi. Odvjetnici nasuprot tomu drže, da bi ovakovo uredjivanje bilo suvišno i da ne bi ništa koristilo. — Dalje navodi pisac ovog članka, da po srpskom gradjanskom zakoniku imadu sinovi kod nasljedjivanja prednost pred kćerima i da kćeri dobivaju, ako ima sinova samo miraz. Navodi takodjer, da i u Rusiji, napose bijeloj Rusiji postoji uredba slična njemačkom Höferecht-u.

Kako se iz ovog sadržaja vidi članić taj spisan je na brzu ruku, bez svake originalne misli. Pisac u opće nije ni proniknuo predmet, o kome raspravlja, a njegovi navodi o uredjenju toga seljačkoga nasljednog prava u

[34] U Mjesečniku pravničkoga društva, god. 1882. str. 342. i sl.

Digitized by Google

drugim zemljama bez svakog su kritičnog pogleda, te u ozbiljnog čitatelja pobudjuju opravdanu sumnju, je li ti opisi doista odgovaraju pravom stanju stvari.

§ 12. Pod konac godine 1882. izradjena je konačno kod zemaljske vlade posebna „spomenica glede pitanja o regulaciji pravnih odnošajah seoskoga posjeda u Hrvatskoj i Slavoniji"[35]. U toj se spomenici najprije navodi, koliko je seljačkih dobara tečajem godine 1879., 1880. i 1881. prodano putem javne dražbe, te koliko porezovnika u Hrvatskoj i Slavoniji ne može da plati odmjerene zemljarine i kućarine. Kao razlog tomu navodi se visina poreza rascjepkanost zemljišta, a kao lijek, proti tomu propadanju predlaže se uvedenje neke najmanje zemljišne izmjere („minimuma"), ispod koje se ne bi smjela seljačka dobra cjepkati. Dalje razlaže se u toj spomenici kao i u pomenutom člančiću, kako je to seljačko nasljedno pravo uredjeno u različnim njemačkim zemljama, a napose kako se je ono razvijalo u Austriji; navodi se koliko je seljačkih dobara prodano posljednjih godina u Austriji, te opet ponovno. koliko je seljačkih dobara tečajem godina 1875.—1879. prodano u Hrvatskoj i Slavoniji.

Obzirom na navedeno preporuča se u toj spomenici „ukinuće neograničenoga dieljenja i uvedenje minima". A ako se hoće uvesti minimum, veli se dalje, „treba biti na čistom s pitanji: A) kolik ima da bude minimum, B) na koji posjed se ima protegnuti . . ., C) kakovo ima nasliedstvo, odnosno kakova ima dioba biti u selištih podpadajućih pod stegu minimuma ?" Kao minimum preporuča se 8—12 jutara zemljišta; dalje preporuča se, da se propisi o minimumu protegnu na sva otprije krajiška, podanička i prostoplemićka dobra; no ona dobra, koja ne dosižu propisane zemljišne izmjere, imadu se smatrati slobodnima, ova se dobra mogu slobodno prodavati i cijepati

Spomenica ta drži, da bi se n ka najmanja zemljišna izmjera mogla očuvati od cijepanja na dva načina: i to ili tako, da prvorodjeni ostale nasljednike isplaćuje, ili tako, da nasljednici ostanu u zadruzi, kojoj na čelu ma biti najvrijedniji. Sama spomenica je odlučno za to, da se očeva imovina dade uvijek samo prvorodjenomu, i to tako, da se polovica vrijednosti očeve imovine dade prvorodjenome unaprijed, a da se samo druga polovica vrijednosti dijeli medju sve nasljednike, medju koje spada i taj prvorodjeni; ovu drugu polovicu imade prvorodjeni isplatiti ostalima sunasljednicima. Spomenica je proti zadrugama, jer drži, da „svako gospodarstvo, osobito pako intensivno, može samo onda napredovati i procvasti, ako stoji pod jedinstvenom i samosviestnom upravom, koja je samo u samovlastnih posjedih moguća."

[35] Spomenicu tu izradio je vladin savjetnik M. Halper.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

O bilanci medjunarodnih plaćanja.

I.

Otkad je nauka merkantilista svratila pažnju državnih vlasti i znanstvenoga svijeta na znamenitost medjunarodnoga prometa po narodno gospodarstvo, primiše se naučnjaci i upravnici pojedinih zemalja mučnoga posla, da ispitaju sve one prilike, o kojima ovisi razvitak toga prometa, da ustanove sve oblike, u kojima se očituje medjunarodni saobraćaj izmedju gospodarstva različitih naroda i da pronadju sredstva, kako bi na izvanjske gospodarstvene odnose stanovitoga područja mogli utjecati bilo u ovom, bilo u onom smjeru.

Taj rad nauke i prakse nije ostao bez uspjeha. Usko i neispravno stajalište merkantilističkih pisaca, koji su u prevazi izvoza industrijalnih proizvoda nad njihovim uvozom nalazili najglavniji i gotovo jedini put k obogaćenju narodnoga gospodarstva, svedeno je danas na pravu mjeru. Aktivnu trgovačku bilancu samu o sebi ne smatra danas nitko više povoljnim, a pasivnu nepovoljnim znakom po razvitak gospodarskih prilika pojedine države. Pored uvoza i izvoza robe, koji su u trgovačkoj bilanci omjereni, moderna se nauka obazire na veliku množinu drugih prometnih odnosa, u koje jedno narodno gospodarstvo stupa prema drugome i nastoji, da s jedinstvenoga gledišta izrazi u brojevima sve dugove i tražbine, koji u povodu medjunarodnoga prometa bilo nastaju bilo utrnjuju. Tek kad su ovako opredijeljeni svi elementi gospodarskoga saobraćaja jednoga državnoga područja naprama svima ostalima, moguće je, da trgovačka i financijalna politika neke države znade, koje će mjere poprimiti, kako bi iz izvanjskoga prometa povjerenoga joj narodnoga gospodarstva izbila što više koristi, te ga s unutrašnjim prometom u sklad dovela.

U brojevima izražena bilanca sveukupnoga izvanjskoga prometa danas je u znanosti točno odredjen pojam. U svojem 10. zasjedanju, obdržavanom u Londonu ljeti godine 1905., medjunarodna je statistička zajednica odobrila definiciju svojega referenta u tom pitanju, dra. Grubera, koji u ostalom nije htio da u stvari štogod nova stvori, već je tek postojalo stanovište znanosti jasno i potpuno izrazio. Dr. Gruber postavlja slijedeću definiciju[1]: „Bilanca medjunarodnih plaćanja jest u brojevima označen posljedak sveukupnoga gospodarskoga prometa stanovitoga odredjenoga narodnoga gospodarstva naprama svim ostalim narodnim gospodarstvima (čitavom inozemstvu), koji je posljedak za stanovito razdoblje sračunan na temelju jedne

[1] International Statistical Institute — 10-th Session, London — 31-th july to 5-th August 1905.

Bericht betreffend eine Statistik der internationalen Zahlungsbilanz Vorgelegt von Dr. Ignaz Gruber.

Digitized by Google

jedinstvene novčane vrjednote, svrstan u razrede prema vrstama prometa, podijeljen u aktivnu i pasivnu stranu te bilansiran bilo u jesnom, bilo u ničnom smjeru". — Ovomu tako ustanovljenom pojmu odgovara posve naziv „Zahlungsbilanz", koji je u njemačkoj znanstvenoj literaturi općenito i posvuda u istom nepromijenjenom značenju poprimljen. Talijanski „bilancio della nazione", francuska „balance des payments" ili „balance économique" te engleski „balance of payments" služe najposlije za oznaku iste skupine gospodarskih pojava, no nijesu sve do danas još u tom svom znamenovanju općeno prihvaćeni. Hrvatska se je knjiga iz ponjatnih razloga, koji će kasnije da budu spomenuti, bavila premalo tim pitanjem, da bi se bio mogao razviti jedinstveni tehnički naziv.

Praktički domašaj spomenute bilance veći je, nego bi se moglo zamisliti na prvi pogled. Dosta je spomenuti, da su i austrijska i ugarsko-hrvatska vlada, prije nego li se pristupilo k reformi novčane vrjednote, razvile mučnu i napornu djelatnost, kako bi ispitale izvanjski promet sveukupnoga zajedničkoga gospodarskoga područja, jer se je samo na taj način moglo unaprijed ustanoviti s više ili manje vjerojatnosti, da li je monarkija dosta gospodarski razvita i jaka, da uspješno provede zlatnu vrjednotu te bankovne note u gotovom isplaćuje. No i sve druge države razvijale su i razvijaju živu statističku djelatnost u tom smjeru uvidjajući, da je spoznaja svih posljedaka izvanjskoga prometa jedan od glavnih i bitnih uslova zdrave gospodarske politike.

Neka mi bude dozvoljeno posmatrati tek dvije strane ovoga važnoga i opsežnoga pitanja. U prvom redu, htio bih da spomenem gotovo nesavladive poteškoće, koje stoje na putu iscrpivom i točnom proračunavanju izvanjske prometne bilance, a u drugom redu, neka bude razložena znamenitost, što je ti, makar tek nepotpuno sabrani i približni, podaci imadu za one krugove, koji su pozvani da moćno oružje državne vlasti upotrebljuju u probit narodnoga gospodarstva, a to su vlada i narodna zastupstva pojedinih država.

II.

Nedavno preminuli sir John Goschen nastojao je, da u tečaju deviza nadje posve pouzdano mjerilo, kojim će u bilo koje mu drago doba moći točno ustanoviti bilancu vanjskoga prometa stanovite države, ako i ne u apsolutnim brojevima, a ono tim sigurnije relativno, t. j. odredjujući, da li je neko narodno gospodarstvo aktivno ili pasivno u odnosu bilo prema jednom bilo prema više drugih gospodarskih područja. Medjunarodni se dugovi danas daleko najvećim dijelom isplaćuju mjenicama, a istim se putem podmiruju i medjunarodne taržbine. Tečaj mjenica ovisan je kao i cijena ostale robe o tražnji i ponudi. U slučaju, da je jedna država prema drugoj

Digitized by Google

u izvanjskoj bilanci pasivna, t. j. da joj više duguje, nego li ima da od nje traži, to će tečaj deviza na vjerovničku državu u dužničkoj porasti, jer je broj kupaca, dakle tražnja postala veća. Obratno će u aktivnoj državi pasti tečaj deviza na pasivnu, jer je tražnja pala. Zaključujući a contrario možemo iz padanja ili porasta deviznoga tečaja odrediti, koja država igra ulogu vjerovnika, a koja je dužnik, a to je najposlije isto, što hoće da odredi nauka ispitujući bilancu izvanjskoga prometa.

Pokazalo se medjutim, da Goschenova teorija, kolikogod je upravo matematičnom točnošću sazidana, ne odgovara posvema faktičnom stanju prilika, premda su kroz dugo vremena mjenični tečaj smatrali barometrom zaduženosti dotično vjerovničkoga kvaliteta pojedinoga narodnoga gospodarstva. Uzrasla na engleskom tlu Goschenova je nauka imala pred očima tek engleski financijalni i trgovački trg, koji reagira na sve i najmanje izvanjske utjecaje i na kojem u istinu i razmjerno neznatne časovite promjene medjunarodnih dugovinskih odnosa nalaze u tečaju pojedinih papira svoj izražaj. Na manje savršeno organizovanim tržištima, kao što su isporedivši ih s londonskim najposlije sva srednjo-evropska, dogodit će se lako, a i dogadja se, da na tečaj deviza ostanu bez utjecaja i takove činjenice, koje izvanjsku bilancu znatno poremećuju i pomiču za slučaj, da su bile tek kratkoga trajanja ili da su se zbile u dijelovima zemlje, koji s novčanim i trgovačkim središtem dotične države stoje tek u polaganom i ne baš intenzivnom saobraćaju.

Uza sve to ima Goschenova teorija još i drugih znatnih manjaka, a ovdje neka budu, prema temeljitim istraživanjima, kojima su se u pitanju medjunarodne bilance plaćanjâ bavili Fellmuth, Sootber, Heiligenstadt, a u zadnje doba osobito Grünzl[2], samo neki od tih nedostataka spomenuti.

Ima prije svega važnih gospodarskih pojava, koje će mjenični tečaj i na najsavršenijem tržištu često premučati. Tako se trajna zaduženost stanovite države, nastala odatle, što je inozemna glavnica uložena u njezinom području u bilo koju vrstu proizvodnje, ne nalazi izražena u tečaju deviza. Koliko njemačkoga ili belgijskoga kapitala radi u Austriji te Ugarskoj i Hrvatskoj, a koliko je opet austrijske, ugarske i hrvatske glavnice investirano u Njemačkoj ili u Belgiji, koja je od tih zemalja u tom pogledu aktivna, a koja pasivna, toga nismo kadri da ustanovimo s tečajnim listom u ruci. U odredjenom času uzrokovat će dospjele dividende i kamati porast mjenične cijene sad na jednoj, a sada na drugoj strani. No raznolikost kamatnjaka, zatim poznata činjenica, da mnogi kuponi, premda su u posjedu inostranaca, putuju u tuzemstvo, da tu budu isplaćeni, napokon nemogućnost razabrati iz mjeničnoga tečaja samoga o sebi, da li je porastao zbog toga,

[1] Dr. Joseph Grünzel: Der internationale Wirtschaftsverkehr und seine Bilanz. — Leipzig 1895.

Digitized by Google

jer je trebalo platiti kamate u inozemstvu smještene glavnice ili možda baš iz protivnoga, razloga, jer je dotična država prenijela svoju vlastitu glavnicu u inozemstvo kupujući izvanjske državne ili industrijalne papire — sve te okolnosti razlogom su, da nas barometričko svojstvo deviznoga tečaja u tom slučaju posvema izdaje, ne davajući nam nikakove podloge, na kojoj bismo mogli barem približno proračunati dug jedne države naprama drugoj u koliko se o uloženoj glavnici radi.

Daljni razlog, s kojega tečaj mjenica vučenih na inozemstvo ne može da bude sigurnim kazalom medjunarodnih dugova i tražbina nalazimo u činjenici, da mjenice ako i jesu najglavnije, a ono nijesu nipošto jedino sredstvo, kojim se medjunarodni promet služi, da izvrši svoja plaćanja. I drugi vrijednosni papiri, kao primjerice chekovi, naputnice, poštanske vrjednote, razne vrste zadužnica i obligacija, bilo državnih, bilo privatnih, služe makar i u razmjerno tek neznatnom opsegu kao sredstvo različitih medjunarodnih isplata. Ne treba pored toga zaboraviti, da i znamenite količine plemenitih kovina, a osobito zlata, rabe vrlo često u spomenutu svrhu i da je taj način isplate po samoj Goschenovoj teoriji ne samo običajan, nego upravo neizbježiv svagda onda, kad je tečaj deviza pao pod t. z. doljnu zlatnu granicu ili se nad gornju zlatnu granicu digao, jer je u ovom zadnjem slučaju jevtinije podmiriti inozemni dug kupujući samu kovinu i noseći sve troškove osiguranja i prijevoza do dotičnoga inozemnoga mjesta isplate, nego li nabavljujući uz poskupjelu cijenu potrebne devize; a u onom prvom je opet slučaju probitačnije za inostranoga vjerovnika, da zatraži od vanjskoga dužnika, da mu plati tražbinu efektivnom pošiljkom zlata, jer će time više zaslužiti, nego li da za istu svotu izda mjenicu te je uz niski devizni tečaj proda i sebe na taj način naplati.

I ova teorija medjutim o obim zlatnim granicama, koliko je god ispravna, vrijedi tek za manje više savršeno uredjena tržišta.

U prometu mnogih osobito prekomorskih zemalja putuje još i danas vrlo često kovni novac ovamo i onamo bez obzira na to, da li je kurz deviza prekoračio zlatnu granicu ili ne. Na nižem stepenu kulture stojeći narodi i plemena hoće često, da budu gotovim novcem plaćeni, makar bi možda i bolje prošli zadovoljivši se devizom, koja se svojim tečajem nije od mjeničnoga pari-ja odviše udaljila, te se još uvijek kreće izmedju obiju zlatnih granica.

Još neka budu dva pojava istaknuta, koja su razlogom, da nas Goschenova teorija u proračunavanju izvanjske bilance ostavlja često na cjedilu. Prvo je tako zvani neizravni mjenični promet, a drugo su devize izdane u svrhu špekulacije.

U gospodarskom i trgovačkom pogledu napredne zemlje kao primjerice Engleska, Njemačka i Francuska, narinule su se silom okolnosti ostalim

Digitized by Google

državama za posrednike u prometu s prekomorskim krajevima. Proda li primjerice austrijska koja tvornica stanovitu količinu pamučne robe ili sladora kojoj indijskoj uvoznoj kući, to ova posljednja u pravilu ne će kupljene robe platiti izravno, nego će isplatu dugovane svote izvršiti putem engleske banke i svoga austrijskoga vjerovnika uputiti na taj zavod. Engleska će banka u jednu ruku gledati, da nabavi na londonskom tržištu koju bečku devizu i njome podmiri austrijsku tvornicu, a u drugu će ruku povući na indijsku tvrdku mjenicu i nastojati da je proda, kako bi na taj način sebe pokrila i svoju proviziju unovčila. Kao posljedica svega toga past će na londonskom trgu — predpostavivši, da se ne radi tek o jednoj, već u isto doba o više takovih tražbina — tečaj deviza indijskih, jer se je ponuda povećala, a poskočiti tečaj deviza bečkih, jer je tražnja porasla. Zaključujući prema Goschenovoj teoriji morali bismo ustvrditi u tom slučaju, da je vanjska bilanca Engleske prema Indiji povoljna a naprama Austriji nepovoljna. U istinu pako ne igra Engleska niti uloge dužnika niti vjerovnika, već je čitav taj posao utjecao tek na odnos Austrije prema Indiji pomakavši jezičac na vagi medjunarodne gospodarstvene ravnoteže u korist Austrije.

Obzirom na taj neizravni mjenični promet jasno je, da tečaj deviza ne samo da na mnoga pitanja ne može dati odgovora, nego dovodi u mnogom pogledu do upravo krivih zaključaka.

To vrijedi i za drugi od prije spomenuta dva pojava, na ime za t. zv. špekulacijone mjenice. Zemlje agrarnih proizvoda, kao što su primjerice Rusija, Austro-Ugarska te Švedska mogu tek da u stanovito doba godine, koje se prema žetvi, berbi ili siječi ravna, izvezu svoje proizvode i steku tražbine prema inozemstvu. Da se tim skokovima na tržištu izbjegne, unovčuju izvozne kuće i trgovački svijet tih zemalja vrlo često već unaprijed svoju tražbinu trasirajući mjenice na inozemne države, koje će tek kasnije preuzeti dozrele produkte. Na taj se način tražbine, koje tek nastati imadu, porazdijele preko čitave godine u jednakoj mjeri. Postupak je taj razlogom, da u odredjenom momentu dolaze na tržište papiri, kojima manjka zbiljska podloga i koji se tek na vjeresiji osnivaju. Na tečaj deviza utječu ali te mjenice upravo tako, kao da su nastale u povodu zbilja postojećih dugova ili tražbina ; u istinu pako nema još nikakovih tražbina, a ispane li očekivani prirod zlo, onda ne samo da te tražbine u opće ne nastanu, nego se dug države, koja se je k vjeresiji i špekulaciji utekla, svakako poveća, ako ne i podvostruči. I u tom nas dakle slučaju mjenični tečaj krivo upućuje dovodeći nas do zaključaka, koji ne odgovaraju stanju stvari.

A kao što je prije bilo spomenuto, kad Goschenova teorija i ne bi imala svih tih nedostataka, to bi nam ona dugove i tražbine odredjenoga gospodarskoga područja mogla ipak uvijek tek općenito pokazati ustanovljujući, da li je konačni posljedak pozitivan ili negativan, no nikad ne u apsolutnim

Digitized by Google

brojevima. Osim toga, izrazujući tek taj konačni posljedak sveukupnoga izvanjskoga prometa, ne daje nam ona odgovora na pitanje, koja je vrsta prometa i u kojoj mjeri bilo aktivna, bilo pasivna. A ipak je prvo pravilo svakoga gospodarstva, da se točno ustanovi ne samo u opće dobitak ili gubitak, nego da se u isti mah takodjer ispita, kako se stečene tražbine ili nastali dugovi na pojedine vrste prometa porazdjeljuju. Bilanca, koja pokazuje tek, da je saldo jestan ili niječan, a ne izrazuje ga u brojevima, niti ga razgloblјuje u pojedine stavke, najposlije i nije bilanca.

Da se u tom pogledu postigne posve jasan i prijegledan sastavak, u kojem su po množini i po količini označene sve vrijednosti, koje su unutar stanovitoga vremena prekoračile granicu neke države, za to se hoće sustavan i ustrajan rad. Po prirodi svojoj zapada ta zadaća statističare. Statistika je zvana, da po svojim bilo državnim bilo privatnim organima sabere sav brojevni materijal, na temelju kojega može da bude ustanovljena vanjska prometna bilanca. Mjenični je tečaj svakako jedno od sredstava, kojim se statistika u tu svrhu poslužuje, no to joj sredstvo ne rabi niti isključivo, niti se ona pouzdaje u rezultate, kojih se je njegovom pomoću dostala, dok ih ne usporedi s podacima dobivenim drugim putem, te dok tako ne odredi, koliko odgovaraju istini.

Sve do danas u ostalom nije još uspjelo statističarima, da u tom pitanju saberu potpunu i iscrpivu gradju. Putevi i oblici, u kojima se promet izmedju pojedinih narodno-gospodarskih područja razvija tako su zamršeni i zakučasti, tako prikriveni i raznoliki, da uza svu pomoć, koju su i državni uredi i privatna poduzeća pružila statističkim pothvatima ove vrste, nije do sada bilo moguće u tom pogledu nešto savršena stvoriti.

Te su poteškoće posve razumljive, kad se uzmu u obzir pojedini zbilja posve raznorodni i po opsegu i po vrsti tako različiti izmedju sebe načini i pojavi medjunarodnoga prometa, koji su podlogom pojedinih stavaka izvanjske bilance.

III.

Novijim istraživanjima na polju statistike te gospodarske politike uspjelo je, da odrede sve kategorije prometnih i imovinskih čina, u kojima sastoji medjunarodni imovinski promet i koji su povodom, da se imovina jednoga narodnoga gospodarstva na račun drugoga povećaje ili smanjuje. Te pojedine prometne vrste, kojima se gospodarske vrjednote iz jednoga gospodarskoga područja prenose u drugo, ujedno treba da budu smatrane pojedinim stavkama bilance medjunarodnih plaćanja.

Kao prva stavka dolaze u račun t. z. efekti, t. j. vrijednosni papiri svake ruke. Treba prije svega odrediti, koliko tuzemnih efekata posjeduje inozemstvo i obratno. Prisiliti posjednike pojedinih vrijednosti, da ih označe po vrsti i iznosu posve je nemoguće u koliko se to inozemaca tiče, a i glede

Digitized by Google

tuzemnih posjednika ne da se taj sustav provesti, jer mu u jednu ruku stoji poslovna tajna na putu, a u drugu ruku značilo bi to u privatnu sferu pojedinca odviše zasegnuti i u njegovoj ga slobodi priječiti. Porezna dužnost namiće mu u tom smjeru i onako zamršene stege. Na žalost materijal sabran po poreznim organima može tek da u neznatnom opsegu posluži sastavku medjunarodne bilance. Drugi u Austriji, a drugi opet u Ugarskoj te u Hrvatskoj oporezuje postojeći sustav dohodak u opće, a u koliko se i obazire na pojedine njegove sastojine, to ipak ne pita, da li pojedina vrela dohodka teku iz posjeda tuzemne ili vanjske glavnice. A i u drugim državama nije oporezovanje tako uredjeno, da bi u tu svrhu moglo dati zgodnijih razjašnjenja.

Statistika je s tih razloga pošla drugim putem. Lakše je u ostalom ustanoviti množinu domaćih efekata smještenih u inozemstvu, nego li inozemnih, koji su u posjedu tuzemaca. Ni u jednom ni u drugom smjeru nisu postignuti u pojedinim državama točni rezultati. Broj kupona domaćih papira, koji su kod inozemnih platilišta predočeni na isplatu, količina raznih državnih i industrijalnih obveznica prodana kod emisije inozemcima, množina državnih zadužnica donesenih prigodom raznih konverzija kod izvanjskih bankovnih zavoda za izmjenu, broj pojedinih efekata i dionica predanih u inozemstvu zbog obnove talona —, sve su to činjenice, koje se dadu brojevno dosta točno ustanoviti. Kombinirajući dobivene rezultate moguće je onda približno barem odrediti, koliko domaćih efekata stoji u posjedu inozemaca. Točni nijesu dakako dobiveni podaci, jer se često zbiva, da vlasnici spomenutih svakovrsnih vrijednosnih papira povjere kojemu domaćemu zavodu, da unovči dospjele kamate, da provede konverziju ili da pribavi novi talon. Od istinskoga stanja stvari udaljuje se uslijed toga sabrana gradja katkad za milijune. No ne treba smetnuti s uma, da se iste vrste pogrješaka uvlače na obje strane, na jesnoj i niječnoj, te se tako barem donekle izjednačuju.

Još je teže pronaći, koliko se tudjih papira nalazi u domaćim rukama, jer se dividende i kamati njihovi pretežnim dijelom u inozemstvu isplaćuju, izmičući se tako nadzoru statističkih organa. Da se u tom pogledu dodje makar i do približnih samo podataka, trebalo bi vlastite račune isporediti s materijalom sabranim u svim onim vanjskim područjima, s kojima dotična država stoji u prometu. No to je prije svega vanredno zamršen posao, a onda isporedba nije često niti moguća, jer statistički organi raznih država polaze s posve različnih gledišta, pak sakupljena gradja ne podnosi prispodobe. A u mnogo država u opće još nije nikakav materijal u toj stvari sabran.

Kao što je važno i nužno, da se ustanovi, koliko domaćih efekata posjeduje inozemstvo i obratno, toliko je isto znamenito, da se odredi promet u raznim efektima, a osobito u mjenicama i devizama, unutar stanovitoga

Digitized by Google

razdoblja. Poteškoće, što u tom obziru stoje statistici na putu, vrlo su velike. Promet s efektima odigrava se i na burzi i putem bankovnih zavoda, no svakako gotovo uvijek u formi posve privatnoga posla, koji se kontroli državnih statističkih organa posvema izmiče. U tom pogledu statistika je upućena na ocijene vještaka i na manje ili više potpune iskaze pojedinih banaka, koje dakako mogu da dadu uvijek samo podatke o onim poslovima, što su ih same obavile.

Druga stavka u bilanci medjunarodnih plaćanja jest promet robe. To je t. zv. trgovačka bilanca, kojoj su merkantilisti posvećivali toliko pažnje i na kojoj su čitavu svoju nauku gradili. Vrlo strogi carinski sustavi gotovo svih modernih država te velika pozornost, kojom dan danas uprava i statistika prate uvoz i izvoz robe, razlogom su, da je množina robe, što granice pojedinih narodno-gospodarstvenih područja prekoračuje, danas točno poznata. Premda i tu treba razlikovati uvoz od izvoza. Kako imade vrlo malo predmeta, koji su izvoznoj carini podvrgnuti, to se sva pažnja carinskih oblasti usredojtočuje na uvoz te nema sumnje, da su podaci o množini uvezene robe mnogo točniji i pouzdaniji nego li oni o izvozu. To je jedna važna okolnost, koju ne valja zaboraviti proračunavajući medjunarodnu prometnu bilancu.

Ima još jedan nedostatak, na kojem boluju iskazi, što ih trgovačka statistika podaje o uvozu i izvozu robe, a to je netačna oznaka vrijednosti pojedinih uvezenih ili izvezenih predmeta. Carina se danas ubire bilo prema vrijednosti robe, bilo specifično prema jedinici količine ili broju komada. U prvom slučaju ustanovljuju vrijednost robe carinski organi sami, u drugom u većini državâ posebne u tu svrhu postavljene komisije. (U Austriji te Ugarskoj i Hrvatskoj „die Permanenzcommission für die Fesstellung der Handelswerthe", u Italiji Commissione centrale dei valori per le dogane, u Francuskoj Commission permanente pour la fixation des valeurs de douanes). Vrijednost se ustanovljuje, unatrag i izrično upravo u svrhu trgovačke statistike. (Svršit će se.)

Hrvatski sudci za nezavisnost sudaca (1906.—1907.) i utemeljenje zajednice hrvatskih sudaca.

Izvjestio na konstituirajućoj skupštini zajednice hrvatskih sudaca dne 3. studena 1907. **Josip Pobor,** kr. kot. sudac u Karlovcu, II. podpredsjednik zajednice.

Poštovana gospodo drugovi!

Na skupštini pravničkog društva od 31. ožujka 1906. primljena je rezolucija, da se zamoli vlada za reformu parbenog postupka osnovanog na modernim načelima, a podjedno i za uzpostavu sudačke nezavisnosti.

Digitized by Google

Tu je početak naše akcije.

Nakon predhodnih dogovora sazvana je bila konferencija za dan 23. svibnja 1906. u Zagrebu, jer smo saznali, da je podnešena bila na previšnju predsankciju osnova zakona, kojom se preinačuju neke ustanove zakona od 10. prosinca 1890. o osobnim odnošajima i karnostnoj odgovornosti, te je tada izabran bio posebni odbor.

Ovomu je bila zadaća da sam sastavi zakonske osnove, kojima bi se potpuno zajamčila sudačka nezavisnost, a k tomu i memorandum, koji se je imao podnijeti vladi i saboru, a tada da sazove skupštinu, kojoj se je ovaj elaborat imao predložiti.

To je i učinjeno, pak je dne 15. srpnja 1906. obdržavana u Zagrebu sudačka skupština, kojoj je prisustvovalo preko 200 pripadnika sudačkog staleža. Na ovoj skupštini prihvaćene su odnosne zakonske osnove i rezolucije, koje su se imale predložiti vladi i saboru.

Jedino osnovu zakona o karnostnoj odgovornosti sudaca i pomoćnih sudaca, o njihovom premještenju i umirovljenju proti volji njihovoj, imao se prema opredijeljenom pravcu sastaviti posebni odbor.

Odnosne pozive, te zakonske osnove kao i zapisnik skupštinski od 15. srpnja 1906. predlažem.

Spominjem odmah, da je odmah prihvaćeno bilo načelo, da ne ćemo ništa više tražiti nego li što je u Cislitavi i Ugarskoj, i iznijeti samo najpreče želje i potrebe sudstva, te su se stoga sve naše tadanje osnove kretale u okviru tom, i postojeće organizacije naših sudova.

Ovo spominjem, da se ne smatra, da su ono bili naši idejali, već samo uredbe za nuždu, da što prije barem do nekakovih garancija dodjemo.

Nose za to na sebi i biljeg hitrine, jer se je brzo moralo nešto prirediti: buduć se je s a b o r naskoro imao sastati i osnova, koja je podnesena bila na predsankciju, saboru predložiti.

To je odgovaralo ondašnjim prilikama.

Odbor je izvršio mandat podijeljen od skupštine.

Priredio je i osnovu o karnostnoj odgovornosti, koju je predhodno rasposlao bio drugovima na mnijenje.

Tako je cijeli taj elaborat podnio visokoj vladi i saboru.

U saboru bio je u tu svrhu na prijedlog podpredsjednika sabora dra. Mile Starčevića izabran poseban odbor ad hoc.

Naš odbor, a i ostala gg. drugovi izvan njega nastojali smo svim mogućim, da u saboru budu naši predlozi primljeni.

Da stvar razjasnimo i razumljivom učinimo, pisali smo članke u raznim novinama.

Ne samo to, nego smo stupili u izravni dodir sa narodnim zastupnicima i klubovima. Držali smo, da je tada, kada se je toliko govorilo i pisalo

*

Digitized by Google

o našoj nezavisnosti bilo najpodesnjije, da barem nešto postignemo u tom pravcu.

Nu sav naš trud i muka, sve naše nastojanje i pisanje, bilo je uzaludno.

Mi smo već kod raznih konferencija i sličnim prigodama vidili, da ne ćemo uspjeti.

Doživili smo mnogu interesantnu stvarcu, koje sada jošte nisu za javnost, a i patriotizam nam nalaže, da se o tom ne raspravlja.

U kratko, kada smo vidili, da neima nade u uspjeh, uhvatili smo se zadnje slamke. Predložili smo bili članovima saborskog odbora posebni memorandum sa ispravcima i nadopunjenjima za onu osnovu, koja je dobila previšnju predsankciju.

Ni tu nismo uspjeli. Tada smo sazvali konferenciju, na kojoj smo prihvatili ispravke onoj osnovi, koju je bio saborski odbor prihvatio.

Ove ispravke, stupiv u saobraćaj sa pojedinim zastupnicima i klubovima predali smo svima. I to su oni ispravci, koji su kod rasprave u saboru po pojedinim narodnim zastupnicima predlagani bili.

Kako nam je poznato, niti ti svi nisu prihvaćeni bili.

S toga je i sama osnova prihvaćena u saboru ostala nesuvisla.

Načela i u toj osnovi, koja je sabor prihvatio ostala su ista kao i u zakonu od 10. prosinca 1890., kojega je ispravljala.

Naročito nije prihvaćeno načelo nepremjestivosti, koje je glavni uvjet i jamstvo sudačke nezavisnosti, prem je to temeljno načelo zajamčeno zakonom od 28. veljače 1874. o vlasti sudačkoj.

Sve što je u saboru učinjeno, neke su male preinake zakonu od 10. prosinca 1890. Načela ovog zakona ostala su ali netaknuta.

Proti ovom zakonu bila se sva javnost digla. Obćeniti zahtjev je bio, da se dokine, ali kako smo vidili, nije uspjelo.

Sa onim, što je u saboru primljeno kao ispravak toga zakona, nije taj zakon ispravljen, jer su ostala netaknuta njegova načela.

Nu konačno ni ovi ispravci do danas nisu dobili previšnje sankcije. Barem nije proglašeno.

Ostali naši predlozi i memorandum, prem je i za nje bio izabran poseban odbor, „ad hoc" nisu ni raspravljeni, niti je glede njih saborski odbor kakov predlog donio.

I tako smo imali na svim linijama neuspjeh.

Zašto se je to tako dogodilo, nije danas mjesto da se raspravlja, a niti bi to što koristilo.

Najblaže govoreći, nismo našli razumjevanja baš sa one strane, koja je po svom položaju i po svom zvanju bila prva pozvana, da se za naše predloge zauzme, jer je s nama u neprestanom dodiru, a mi smo baš u to najviše nade i postavljali, jer smo držali, da će nas ovi najbolje razumjeti.

Digitized by Google

Kako vidimo, prevarili smo se, a i razočarali.

Nakon našega neuspjeha sa našim predlozima i memorandumom u saboru, nije držao odbor da je tim sve svršeno. Prem smo tim mnogo razočaranje doživili, to ipak nismo klonuli, već smo došli nasuprot do osvjedočenja, da hoćemo li što postići, moramo imati svoje vlastito društvo, koje će naše interese zakonito zastupati.

Držali smo, da nam je ispuniti i posljednji zaključak sudačke skupštine od 15. srpnja 1906., da se organiziramo.

Zabavljeni poslom o izvršivanju mandata skupštine sa predlozima podastrtim vladi i saboru, nismo prvo dospijevali da se ujedno bavimo i pitanjem organizacije, a drugo mnili smo, da je shodno počekati, dok se to pitanje u saboru riješi, jer se prema tome mora udesiti i program same organizacije.

Poslije neuspjeha u saboru zato smo to većom intenzivnošću dali se na ovaj posao.

U tom pomagali su nas naši osiječki drugovi, koji su nam predložili nacrt statuta organizacije.

Da nam se ne prigovori, da mi hoćemo nešto nova, čega nigdje neima, ogledali smo se zato i na druge strane. Tako smo došli i u saobraćaj sa društvom zajednice austrijskih sudaca.

Ovo društvo, koje se je konstituiralo dne 19. ožujka o. g. veselo je pozdravilo naše nastojanje, što se vidi iz listova.

U jednom od ovih listova piše mi jedan od njihovih osnivača i odbornik g. dr. Matija Berneger, da će zajednica austrijskih sudaca rado stupiti u saobraćaj sa zajednicom hrvatskih sudaca, budući da su mnoga pitanja internacionalnoga značenja.

I tako su nam oni svojim iskustvom pri osnivanju našeg društva pomogli, te su naši statuti u istinu prema uzoru njihovih sačinjeni sa nekojim preinakama.

Ovako sabrav informacije sastavili smo „osnovu pravila", koju smo prema zaključku skupštine razaslali i urekli konferenciju za dan 18. svibnja 1907. u Zagrebu.

Na ovoj konferenciji pretresan je nacrt ovih pravila, te su pravila sa nekim preinakama prihvaćena i izabran privremeni osnivački odbor: gg. Lazar Sremčević, Antun pl. Babić, Josip Pobor, dr. Mirko Košutić, Ivan Vuković, Ivan Z. Galić, Pavao Slavetić i dr. Ivan Vidačić.

Ovaj odbor podnio je pravila visokoj vladi na odobrenje još u svibnju ove godine.

Sadanji preuzvišeni gospodin ban dr. Rakodczay, bivši i sam sudac i uvažujuć veliku znamenitost ovakovog društva po sudački stalež

Digitized by Google

i po samo pravosudje, odobrio je ova pravila naredbom od 28. kolovoza 1907. broj 49.658.

Izim toga podijelio je na ustmenu zamolbu izaslanika našeg odbora trodnevni dopust svima, koji današnjoj skupštini prisustvuju te obećao svoju podporu društvu.

Za sve to naša iskrena hvala.

Uz podporu visoke kr. zemaljske vlade možemo računati na podpuni uspjeh naše akcije, a visoka vlada će naprotiv dobiti u našem društvu stručni savjet za sva staleška pitanja, a i na polju zakonarstva, koji zemlju neće stojati nikakovih novčanih žrtava.

Prelazim sada na razloženje svrhe i programa društva.

Kako ste iz dosadanjeg razlaganja razabrati mogli, služila nam je uzorom „zajednica austrijskih sudaca".

S toga, jer imamo žalostno iskustvo do sada, da nam se i opet ne prigovori sangviničnost i pretjeranost našeg programa, ja ću u što kraćem orisu navesti misli i intencije austrijskih sudaca, koje su ih vodile kada su oni osnivali svoje društvo.

Četvrti je decenij od kada je nezavisnost sudovanja i sudačkog staleža zajamčena osobitim temeljnim državnim zakonom o sudačkoj vlasti, i mora se priznati, da je danas pravosudje uz kasnija poboljšanja bolje nego li za vrijeme patrimonialnih sudova, ali je i istina i to, da su im ustanove temeljnog državnog zakona pretijesne. Pogotovo kada postoji množina drugih propisa iz davno zaboravljenog prošlog doba i priječen razvitak. Mnoga lijepa ustanova državnog temeljnog zakona ostala je do danas samo na papiru.

Razlog zašto se sudački stalež do sada nije sam micao, da se temeljne zajamčene ustanove provedu i u drugim pravcima, no što su do sada, nije zato, jer moguće sudstvo ne osjeća potrebe toga.

Nužda daljnje provedbe temeljnih načela slobodnog i neodvisnog sudovanja, neodvisnog i samostalnog sudačkog staleža je danas zahtjev obćenit.

U životu pak socijalnom nastaju danomice nove institucije i privatne organizacije, koje izazivlju reformu stanovitih grana pravosudja.

U mnogim takovim slučajevima izda državni organizam i nijedno zvanje nije pozvano tako kao sudački stalež tamo djelovati, gdje se radi, da se bud postojeći, bud stvorit se imajući zakoni sa životnim prilikama u sklad dovedu. Ali sudački stališ je na sve to, vjeran svomu zvanju kao najkonzervativniji stalež šutio, te će i u buduće pomno sve prije ozbiljnoj kritici podvrći, prije nego istupi.Sada se ali namiću takova pitanja, da sudci ne bi shvaćali uzvišenost svoga zvanja kada bi šutili.

Ovo je i dalo povod za osnutak sudačkog društva. Ovo društvo ne ima cilj samo uredjenje plaće, nego i podpuno provedenje temeljnih načela ne-

Digitized by Google

odvisnosti pravosudja i sudačkog staleža kao i osnivanje takovih institucija, koje bi bile jamstvo za idejalno sudovanje doraslog sudačkog staleža.

Razumije se, da se neodvisni sudački stalež neda ni pomisliti, bez odgovarajućeg uredjenja plaće, ali ovo nije cilj, nego je samo sredstvo za postignuće prave svrhe. Sa ovog stanovišta polazeć, ne ima se sudac smatrati činovnikom u običnom smislu riječi, i da se kod uredjenja njegovih beriva postupa kao i sa drugim činovnicima.

Već dosadanje zakonodavstvo izuzimlje sudce iz općenitog činovničkog staleža. Djelovanje sudca je po svom bivstvu načelno različno od djelovanja činovnika u običnom smislu riječi. I radi toga uredjenje beriva sudačkog staleža mora biti takovo, da odgovara ne samo časti i znamenitosti nego naročito i samom bivstvu istoga. To se ima urediti ponajprije ne u okviru postojećeg sistema dnevnih razreda, nego sa gledišta da se sudstvo dijeli u tri kategorije, u sudce I., II. i III. instancije.

Sa tog stanovišta polazeć mora se nastojati, da se odstrane razni naslovi protivni i smislu i stvari.

Što se tiče provedbe temeljnih načela nezavisnosti sudovanja i sudačkog staleža može se prigovoriti, da je sudački stalež već po zakonu nezavisan, i da zato ne treba posebnog društva.

Nu najlakši odgovor je taj, da ovo pitanje postoji već davno u javnosti, a to nije potakao sudački stalež, nego to raspravljaju novine, a i u zakonodavnim tijelima se spominje, da je sudački stalež, a i pravosudje samo nezavisno i samostalno samo teoretski a ne i zbiljski.

Već samo tim gubi se pouzdanje pravo tražeće publike u nezavisnost sudovanja, koje je nedopustiva predpostava za svako napredno sudovanje. Ovo mora već objektivno takovim uredbama štićeno biti, da se o istinitosti nezavisnosti ni posumnjati ne može.

Već ovo je dovoljno, da se sudački stalež podigne da pomogne stvoriti ovakove uredbe.

Tako se ima osnovati staleški sud časti, da se svaka sumnja odstrani i javnosti pokaže, da sudci sami uzvišenost svoga zvanja ispravno shvaćaju.

Nadalje se u javnosti kaže, da se sudac ne može ćutiti nezavisan, ako je njegovo slobodno sudovanje ugroženo tim, što mu nad glavom uvjek visi Damoklov mač preteriranja.

Kaže se, da direktnog upliva ne biva. To mi ali drukčije razumijevamo. Ako i nije direktnog utjecaja od predpostavljenog, to ipak na sudca može već samo to uplivati, ako misli, da se mora bojati, da se njegov votum predpostavljenom neće dopasti. Danas, po sadašnjoj organizaciji sudova dopadanje i nedopadanje predpostavljenog je glavni temelj eksistencije i napredovanja svih onih sudaca— koji imaju nešto da postignu.

Digitized by Google

Hofrat dr. Leo Elsner odgovorio je na takav prigovor bivšeg ministra grofa Schönborna. Ako kaže on (grof Schönborn) da je 7 godina bio ministar za pravosudje i da nikada nije na nikojeg sudca uplivao, to će mu svatko vjerovati. To ali ne dokazuje, da je sistem dobar, nego da je on dobar čovjek bio. Ako netko u svom stanu pušta razsipan novac, pak mu ipak ne izgine, to ipak nije dokaz, da je ovakovo spravljanje novca dobro, nego je to samo dokaz, da je njegova služinčad dobra.

U ovom pravcu nastojati da se stvore objektivne garancije, biti će najteža zadaća društvu.

Ne manjka ali ni u tom pogledu primjera u drugim zvanjima, koji bi moguće i za sudački stalež mogli biti uzorom. Na pr. na sveučilištu popunjuje se mjesto profesorsko na predlog profesorskog zbora. Nešto slično imamo kod častnika. Najme, da ne može biti onaj častnikom kojega njegovi drugovi po svojem osvjedočenju označe nedostojnim. Prema tome slično moglo bi se uvesti i kod sudaca zakonito pravo predloga samog sudstva, da imenovanje i promaknuće sudca zavisi samo od kolegijalnog votuma. Možda u dogledno vrijeme i slobodni izbor predstojnika suda po samim sudcima. Naročito imati će se nastojati, da se dokine tajna kvalifikacija.

Ako sudac znade za svoju kvalifikaciju i bude u položaju neizpravnost iste ispraviti, to će javnost kvalifikacije predusresti samo po sebi previše subjektivno shvaćanje onoga, koji kvalificira.

Kao objektivna garancija jest i to, da se provede načelo stalnih senata u svim, naročito u posljednjim instancijama, kao i stalna podjelba posla. A i to, da se sudci za vrijeme svoje službe isključe od podjelenja svih javnih odlikovanja. Nadalje, da se sudcima oduzmu sve nesudačke agende, i da se provede podpuna rastava sudstva od uprave.

Time će se postići, ako već ne umanjenje mjesta, a ono prepriječiti pomnožanje istih, što je obzirom na sadanje gomilanje posla neizbježivo.

S druge strane imali bi se obteretiti sa ustrojenjem uredbe za naobrazbu valjanog sudačkog podmladka i da se prošire temelji, podobni uzdržati na dostojnoj visini ugled sudačkog staleža.

U praktičnom životu iskusili smo, da je naša univerzitetska naobrazba manjkava, i da ju treba u praktičnom životu sa mnogo čim popuniti. Nu ne samo to, nego, da ima mnogo disciplina praktičnog života, u kojima nismo bili podučavani ni u srednjoj ni na visokoj školi. Nama su to terra incognita

Mladom sudcu su nepoznata načela trgovačkog knjigovodstva, sačinjanje bilance, ustrojstvo banke, velikih industrijalnih poduzeća i t. d.

Tu su potrebni posebni naukovni tečaji pod vodstvom iskusnih sudaca. A to je nuždno već radi toga, da mladi sudac ne mora ovo iskustvo steći na račun pravo tražeće publike.

Kada se sudac snadje u nepoznatim i stranim za njega prilikama, ili

Digitized by Google

kada ima računati sa velikim svotama u prispodobi sa njegovim materijalnim prilikama, i kada mora biti spram siromaku i bogatom nezavisan i kad mora za svoja riješenja imovno jamčiti, ne smije biti tjeskoban i dvoumljiv u svojim riješenjima. Da to ne bude, dovoljan je razlog, da sudac mora raspolagati sa odgovarajućim materijalnim dohodkom. Ne samo to, nego će mu moći i društvo u takvim prilikama pomoći, na koje će moći imati oslon i po tom biti stalniji.

Društvu će biti zadaća i ta, da nadje put i način, da manjkavim, višeput uprav lažnim i tendencioznim novinarskim izvještajima i napadajima na put stane i ispravi ih, jer se sudovi ne mogu baviti sa novinarskim polemikama, a tim će znatno poslužiti ugledu sudačkog staleža.

Nabačeno je tom prilikom u Cislitavi još jedno pitanje, koje je tamo bilo predmet javnih diskusija. Najme imenovanje odvjetnika sudcima, pak su sudci prosvjedovali, da odvjetnici budu imenovani sudcima na najvišim mjestima. Izim razloga, da bi time sudci bili zapostavljeni i prikraćeni u svojem napredovanju, naveden je jedan odlučan razlog. I to ne obzirom na pozitivno znanje, koje je jednako, nego druga okolnost.

Odvjetnik već po mnogogodišnjem izvršivanju svoga zvanja postaje jednostran, a to se mora odstraniti i svladati prije nego li može biti najviši sudac. To se ali sa samim studijama ne može postići nego tek praktičnim vježbama u sudačkoj službi. Tim se samo postizava objektivnost i uvaženje protivnog nazora.

I riješenje toga pitanja spada u program društva. Napokon ustrojenje društva samog je već velika dobit za stalež jer se dobiva organ, koji želje i nazore staleža može izraziti, a nada je, da će se i kod stvaranja zakona, koje mi moramo uporabljivati, uvažiti nazor društva, te će se tim spriječiti da se i u buduće radi de nobis a sine nobis.

Ovo su po prilici ideje austrijskih sudaca, koje su ih vodile kada su osnivali svoje društvo.

A što tek da mi kažemo.

Još u apsolutnoj državi naročito pod Fridrikom Velikim, a pod uplivom Montesquieuove nauke o diobi vlasti, došlo se do spoznaje, da se knez ne smije mješati u sudske rješidbe, i već tada se je smatralo nedopustivim, da se sa sudcem postupa kao svakim inim činovnikom, kojega se moglo svrgnuti.

Dakle je posebno pravo za sudce već tada, za absolutne države, počelo nastajati.

Vanjske ali forme sudačke nezavisnosti su produkt engleskoga parlamentarizma. Formalne garancije sudačke nezavisnosti recipirane su u Njemačkoj, a pod uplivom ove, razvile su se u Austriji.

Digitized by Google

Državni temeljni zakon od 21. prosinca 1867. „o sudačkoj vlasti" donio je sa rastavom uprave od sudstva sudcu formalne garancije nezavisnosti. Ovaj zakon donio je samo temeljna načela nezavisnosti sudstva i sudačke vlasti. U provedbi toga postoji u Cislitavi zakon od 21. svibnja 1868. o disciplinarnom postupku i premještenju i umirovljenju proti njihovoj volji.

Drugi zakon, koji se tiče osobe sudca, je tako zvani sindikatski zakon od 12. srpnja 1872. i najnoviji od 27. studena 1890. o organizaciji sudova.

Ovim zakonima su ne samo zajamčena nego i provedena temeljna načela posvemašnje rastave uprave i sudstva, a u formalnom pravcu nepremjestivost i nesvrzivost kud i kamo u većem obsegu nego li kod nas.

Kod nas doduše postoji zakon od 28. veljače 1874. o vlasti sudačkoj, ali je taj zakon stegnut zakonom od 10. prosinca 1890.

A ni zakon, koji je ove godine primljen u našem saboru, kojim se ovaj potonji zakon ispravlja i nadopunjuje, nije učinio u pravcu nezavisnosti naš položaj boljim. Mi doduše čitamo često u našim novinama, da je nama dana nezavisnost, a da je i tajna kvalifikacija ukinuta bila.

Ni jedno ni drugo ne stoji, pak to možemo tumačiti samo tako, da se javnost nalazi u tom pogledu u bludnji.

(Svršit će se.)

Iz narodnog života u sjevernoj Dalmaciji.

Piše Dr. **Aleksandar Mitrović.**

> Ko nije živio u Bukovici, ne može da ima pravog pojma, šta su tražbe za naknadu; nema pojma, šta znači riječ interes izmegju ovog demoraliziranog naroda.
>
> Presuda 8. marta 1907. br. C 20/7 suda u Kistanjama.

Da je to njekoliko riječi, užasnih, ali istinitih, izrekao i napisao sudac, stran našem narodu, moglo bi se pomisliti, da je to mržnja ili prkos. Kad se zna, da ih je izrekao i napisao čovjek, rogjen i odgojen u ovom narodu, a i ko poznaje prilike i neprilike ovog dijela našega naroda u sjevernoj Dalmaciji, taj će potpuno odobriti gornje riječi. Moraće, na žalost, doći do zaključka, da su te riječi ne samo istinite, nego i preblage.

Pa ko je kriv, da je ovaj naš narod tako strašno i nisko moralno pao? Je li naš narod zaista od prirode tako pokvaren, da se iz njega ne može istesati ništa dobro i plemenito? Jesu li njemu urogjena sva ona zločinstva i sva ona nedjela, radi kojih mnogi njegovi sinovi trunu po tamnicama? Može li se ovaj narod popraviti, da u naprijed ne bude ono što je danas? — Na sva ova životna pitanja nije teško odgovoriti onome, koji je, kao pisac

Digitized by Google

ovih redaka, dugo živio, a živi i danas sa tim narodom. S njim svaki dan dolazi u doticaj. Poznaje mu dobro i dušu i tijelo. Zna mu za uzroke njegovih mana. Mogao bi pokazati i na ljekove, koji bi ga bez sumnje izliječili.

Što je naš narod u sjevernoj Dalmaciji ovakav, kakav je danas, krive su u prvom redu naše vlasti, sve bez razlike. Nikakva državna vlast nije se nikada potrudila, da ovaj narod podigne moralno i ekonomski. Radilo se i radi se sasvim protivno. Ekonomska sirotinja zavladala je svugdje. Gladnome je uzaludu pričati o moralu. Svako hoće najprije da bude sit, ili barem da ne bude gladan, pa tek onda može da misli i na svoj duh. Da je to tako, nalazimo potvrdu i u presudi, koju smo naveli u početku ove radnje. Ta presuda riješila je njeko pitanje o našoj ženidbi i udadbi, koja se službeno zove suložništvo. U presudi kaže se o tome: „Suložništvo, ova sramota Bukovice i cijele Dalmacije, za čije uništenje sa strane nadležnih faktora u sto godina nije se ništa ozbiljno uradilo — — —". I tako, kako je sa našom ženidbom i udadbom, nije drukčije ni sa ostalim manama ovoga našega naroda.

Poznato je pravilo, da se zla djela neće iskorijeniti kažnjavanjem zločinstava, prestupa i prekršaja. Treba nastojati, da ne bude tih zlih djela. Treba ih predupredити. Za to nijesu ni vješala, ni tamnice. Za to su dobro ili barem prilično ekonomsko stanje, pa škola i dobri primjeri. Bez toga mogu se u svakom našem selu podizati po jedna tanka vješala i po jedna tamnica. Neće ništa pomoći. Težak, koji je pravi Naturalmensch, kako bi rekao Nijemac, ne boji se ni tamnice ni vješala. Naši političari — u koje ja, Bogu hvala, više ne spadam — dobro bi učinili, kad bi proučavali statistiku zločinstava u Dalmaciji. Proučavajući tu statistiku, zastali bi na neugodnu činjenicu. Uvjerili bi se, da u Dalmaciji ima svake godine sve više zločinstava. To je najbolji dokaz, da ne pomažu vješala i tamnice.

Dobri ili zli primjeri mnogo utiču na svakoga, a osobito na prostog težaka. Jedan moj bliski rod, koji je više od četrdeset godina sudio po dalmatinskim sudovima, poznavao je vrlo dobro misli i osjećaje ovoga naroda. On mi je često pričao, kako su njeki naši suci u ovim krajevima naopako i za mito dijelili pravdu. U tome bio je nastao ovaj običaj. Na dan prije ročišta ode težak u sučevu sobu, gdje on radi, a gdje se ne drže ročišta. Prijavi se za ročište, kao da je tobož onoga dana. Sudac mu razjasni, da je ročište tek sutradan. Izlazeći težak iz sobe, spusti na pod svoju maramu, u kojoj je zavezao deset ili dvadeset forinti, prema važnosti parnice. Zatvori za sobom vrata i ode svojim poslom. Kasnije se povrati u istu sučevu sobu, tražeći maramu, koju je tobož izgubio. Maramu obično nagje na istom mjestu. Digne maramu, pokloni se sucu i ode. Nagje li u marami zavezani novac znak je, da sudac nije potkupljiv. Je li sudac uzeo iz marame novac, tada je protivno. Težak je siguran, da će dobiti parnicu.

Digitized by Google

Malo po malo nestalo je ovakih sudaca. Nestalo ih je tim više onda, kad su mnogi težaci gubili parnice, i ako su im suci uzimali novac iz marama. Mjesto takvih potkupljivih sudaca došli su drugi, koji na drugi način kvare moral našega težaka ili mu podržavaju nemoral. Ne primaju mita ni u kakvom obliku, ali njeki rade drugo, što jednako utiče na težaka. Prije njekoliko godina otpušten je iz službe jedan dalmatinski sudac, što je na zlo upotrebljavao svoju vlast nad ženskinjama, koje su bile zatvorene. Kad bi se naši sudovi htjeli pročistiti od sudaca, koji rade to ili vrlo slično, starija vlast imala bi mnogo truda i piskaranja. Trud ne bi bio uzaludan, jer težak ne bi svojim očima gledao ono, što ne bi smio da vidi. Njegova moralnost ne bi se rušila, a nemoralnost ne bi se podržavala.

Ipak je najveće zlo kod našega težaka njegova ženidba i udadba, suložništvo. Taj običaj ima vrlo često teških pošljedica. Do nedavno kažnjavale su opštinske i političke vlasti našu ženidbu i udadbu. Kasnije su kažnjavanje suložništva preuzele sudbene vlasti. Kod sudbenih vlasti dolazilo je do čudnovatih resultata. Jedini §, koji su sudbene vlasti mogle primijeniti, to je § 516. kazn. zak. Ta zakonska odredba govori o povrjedi javnog morala djelima, koja pobugjuju sablazan. Mnogi suložnici, kad je sud posredovao, osugjeni su na po njekoliko dana zatvora u prvom stepenu. Njeke od njih, koji bi se utekli protiv te presude, sud drugoga stepena rješavao je, jer da u dalmatinskom suložništvu, koje je običaj narodni, nema sablazni, a prema tome nema ni kažnjivog djela. Bilo je, dakle, i kažnjenih i nekažnjenih suložnika... Sudovi više ne posreduju u tom. Ne posreduju ni opštinske ni političke vlasti. Niko ne radi ništa.

Toj najnovijoj apsolutnoj pasivnosti svih vlasti dao je maha otpis ministarstva unutrašnjih djela u Beču od 2. novembra 1906. br. 29.985. U tom otpisu kaže se od riječi do riječi:

„U slučajevima suložništva mora se u opće smatrati pretpostavkom postupanja organa pozvanih, da štite javnu ćudorednost, javna sablazan, koja bi time bila prouzrokovana. Upravo ovaj moment fali kod vanbračnog zajedničkog življenja takovih ljubavnika, pošto se takovo življenje, kako je poznato, osniva na starodrevnom narodnom običaju, koji postoji u dotičnim krajevima Dalmacije. te se s toga, uvijek, po smatranju pučanstva, ne prikazuje nećudorednim.

„Kako bi se pak u konkretnim slučajevima moglo smatrati, da postoji ta pretpostavka javne sablazni, moglo bi se tomu doskočiti posluživ se pravom odalečenja, koje pravo mogu vršiti općine u smislu § 9. općinskog pravilnika, ali i to samo u slučaju ako bi se radilo o pripadnicima koje druge općine, ali općine ne bi se nikada mogle poslužiti kaznenim postupkom, jer su iste doduše pozvane, da po § 30. općinskog pravilnika vrše redarstveni nadzor nad mjesnom ćudorednosti, ali nipošto nijesu ovlaštene

Digitized by Google

na kazneno postupanje u slučajevima suložništva na temelju §§ 61. i 62. općinskog pravilnika. Vladina obznana 2. ožujka 1851. br. 72 je prema tomu v a n k r j e p o s t i, u koliko se to tiče općinskog kaznenog prava.

„Isto tako nema zakonskog temelja kaznenom postupku sa strane političkih vlasti, kojima na polju mjesnog redarstva nad ćudorednosti po propisima općinskog pravilnika ne pripada više nikakva nadležnost. S toga se ne može smatrati zakonom utemeljen namjesništveni otpis 12. svibnja 1884. br. 9907., kojim bi općinama priznato izričito pravo kažnjenja u takovim slučajevima.

„Po pravu dakle n e p o s t o j i s a d a n i k a k v a p o d l o g a z a k a z n e n o p o s t u p a n j e, te se ima odustati ne samo od dosle običajnog kažnjenja prekršaja pomenute vladine naredbe, već i od kažnjenja u slučajevima pravog suložništva."

Da se shvati težina ovog ministarstvenog otpisa, navodim obznanu vlade u Zadru od 2. marta 1851. br. 72. i otpis 12. maja 1884. br. 9907. Prva odregjuje:

„Doznalo se, da usprkos tolikim izdanim odredbama — po kojima zabranjeno je zaručnicama (isprošenim djevojkama) doći mladoženji (gjuvegiji) u kuću prije nego je ženidba po zakonu svečano sklopljena, — jednako a osobito u nekim stranama okružja zadarskog isprošene djevojke dolaze mladoženji u kuću prije nego je vjenčanje svečano sklopljeno i tu zadržavaju se po njekoliko nedjelja dana i mjeseci, — koja zloizgledna navada v r i j e g j a v j e r o z a k o n, n a u v i j e k i z o p a č u j e p u k i u g l u p o s t i g a d r ž i, i uz to višekrat čini, da se crna djela učine izmegju seoskih porodica, kano ti: nasilja, palidbe i osvete.

„Da takovi nered prestane, naregjuje se kroz cc. kk. kotarska poglavarstva cc. kk. preturijama, da ne trpe takovu h r g j a v u n a v a d u, već pripišu mjesnim glavarima pod teški njihov odgovor, da uput dojave svako dotično prestupljenje; a takogjer pozivlju se prepoštovana crkvena poglavarstva i grčki vikarijat, da oštre odredbe izdadu na župnike (dušobrižnike), kako će i ovi svaki dogagjaj upravo dojaviti pokrajinskoj političkoj vlasti.

„Cc. kk. preturije biće pak dužne odmah kako to doznadu, po glasu opstojećih propisa oštro postupati sa svima onima, koji su u djelu udioništvovali i narediti, da se djevojka vrati kući otkuda je došla, a zaiskati pomoć od c. k. oružništva radi izvršidbe i nadgledanja."

Dopis od 22. maja 1884. br. 9907. pisan je na italijanskom jeziku na ime namjesnika Dalmacije pravoslavnoj konzistoriji u Zadru. Taj dopis u tačnom prevodu glasi:

„Po vijestima, koje sam dobio osobito od njekih duhovnih vlasti, da se suložništva neprestano umnožavaju, naročito po selima, naredio sam

Digitized by Google

kotarskim poglavarstvima, neka upotrebe svu svoju vlast i sav svoj upliv, da opštine oštro suzbijaju, na osnovu §. 30., z. rastavak, opštinskog pravilnika, taj teški uzrok demoralizacije, javnog škandala i smetanja društvenog rada (sì gravi cause di demoralizzazione, di scandalo publico e di perturbazione dell' ordine sociale); a gdje bi se radilo o licima, koja nijesu pripadnici opštine, neka primijene §. 9. gornjeg pravilnika i neka ih protjeraju.

„Što se tiče otmicâ neodraslih djevojaka, radi čega takogje dolaze tužbe, a koje za tim žive u suložništvu, naredio sam kotarskim poglavarstvima, da strogo paze na takva zločinačka djela i pomoću žandara, te da ih tuže nadležnom krivičnom sudu.

„Javljajući ovo prepoštovanoj konzistoriji, molim je, gdje bi ustrebalo, da i sveštenstvo upotrebi sav svoj upliv, kako bi prestale te teške nepodopštine (gravi inconvenienti), i da javi političkoj ili opštinskoj vlasti slučajeve, za koje dozna, sramotnog nedozvoljenog suložništva (di scandalose illecite convivenze)."

Priznaje se, dakle, svugdje, da je naša ženidba i udadba teška rana. Tom pogibeljnom narodnom običaju službeno se davaju najpogrdnija imena. A poslije skoro sto godina službenog pisanja i dopisivanja o tom, došlo se do zaključka, da nema zakona, kojim se taj običaj može iskorijeniti. Pretpostavljajući, da je otpis 2. novembra 1906. br. 29.985 zaista osnovan — o čemu bi se moglo dugo raspravljati —, kad se priznaje i uvigja da je taj običaj vrlo štetan, nije mu ipak teško naći lijeka. Stvori se pravedni, ali i strogi zakon ad hoc, i brzo će nestati suložništva u sjevernoj Dalmaciji. Dopuštajući, da se ta zaraza širi, dolazi se do teških pošljedica. Po vijestima, koje ja imadem iz krajine Knina, rijetki su parovi megju težacima, koji se sada zakonito vjenčaju. Svi se samo žene i udaju. O ženidbi i udadbi troši se za prijatelje i tobožnje svatove, kao o vjenčanju.

Njekoliko, do sada ne objelodanjenih, primjera iz mog arhiva rasvijetliće još bolje neugodne pošljedice naših ženidaba i udadaba i ostalih mana. One su osnova cijelog porodičnog i društvenog života u sjevernoj Dalmaciji. Kakva je osnova, tako je i ostalo. Neka niko ne pomisli, da su ovo kojekakve bajke. Svemu ima potvrde u sudbenim spisima i u pričanju poštenih ljudi.

I.

Milija S. iz Rigjana od Knina bila je zakonito vjenčana sa Markom S. u istom selu. Marko je nedavno morao da ode na vojničke vježbe. Kod kuće je ostavio ženu i dvoje nejake djece. O jednoj oluji, koja je uhvatila vojsku, u kojoj je bio Marko, udari grom i ubije Marka. Od milosti prema nejakoj Markovoj djeci, vojnička vlast izradi, da država plaća Miliji nje-

Digitized by Google

koliko kruna mjesečno. Milija je s djecom ostala na Markovom stanju. Kao majka i tutorka svoje djece, Milija upravlja sa nepokretnim i pokretnim stanjem, koje je ostalo poslije Marka. Sututori kod nas obično se vrlo malo brinu za povjerenu im djecu.

I ako je Milija navršila trideset i drugu godinu (32) — a naša je težačica o tim godinama već na pola ostarila — malo poslije Markove smrti, zaželjela se muža. Privela je u njekadašnju Markovu, a sada dječju kuću njeko golobrado momče od nepunih dvadeset godina. Da ne izgubi ono njekoliko kruna državne milosti, nije se htjela vjenčati sa Stojanom, tim momkom. Ona se za nj u d a l a, a on je nju o ž e n i o: žive u suložništvu. Stojan je u tugjoj kući pravi gospodar. Upravlja sa stanjem maloljetne Markove djece, kako on hoće. Sututoru dječjem ne da ni primirisati u kuću. Priroda je blagoslovila svezu Stojanovu i Milijinu. Milija će do skora da bude majka i trećega djeteta.

Rodbina pokojnog Marka nije htjela da trpi, da Stojan upravlja sa dječjim stanjem. Bilo joj je žao, što to ona ne može da čini. Brat Markov, Petar, često je prijetio Stojanu, da će ga za to ubiti. Prijetnju je najposlije izvršio. Jednoga dana porječkao se sa Stojanom i — razlupao mu je glavu.

Tek sada skočile su naše vlasti. Žandarska vlast napisala je kilometrični izvještaj. Poslala je u Knin naročitog izaslanika, da preda sudu taj izvještaj. Sud na vrat na nos šalje povjerenstvo, da pregleda Stojana i zatvori Petra. Povjerenstvo odmah to, po ciči zimi, i izvršava.

Sve se to dogodilo radi nemarnosti naših vlasti. Da su vlasti odmah rastavile Stojana od Milije i da im nijesu dopustile da žive u suložništvu, ne bi ništa bilo. Na ovaj način, unesrećeni su Stojan, Petar i — ono nevino stvorenje, koje je Miliji pod srcem. Ono će, kad ugleda svijeta, morati otputovati u kopilad, u c a r s k u d j e c u.

II.

Marta R. iz Kistanja bila je tek navršila četrnaestu godinu, kad se prvi put u d a l a za Kuzmana R. u Kistanjama. Kuzman je primamio k sebi, jer je imala lijepo stanje, Kao dijete Marta je ostala bez oca, koji je bio imućni težak. Sa Kuzmanom živila je godinu dana. Nije bila zadovoljna u njegovoj kući. Majka Kuzmanova bila je zle ćudi. Poslije te godine odbjegne iz kuće Kuzmanove Jaki L. u istom selu. Kuzman nije više ni mislio na nju. U početku žalio je, što je izgubio njeno stanje. Brzo se utješio. Malo kasnije našao je drugu i o ž e n i o s e s njom. O vjenčanju nije bilo govora.

Marta nije dugo bila u d a t a ni sa Jakom. Poslije dvije godine umre Jako. Marta se i po treći put u d a u obližnje selo Rudele za Duška G. Jednoga dana, kada je Duško bio na sajmu u Kninu, Marta mu obije kovčeg,

Digitized by Google

uze sto kruna u novcu i nešto odijela, te pobjegne. Kad se Duško povratio svojoj kući u Rudele, nagje obijen kovčeg, a majka mu kaza, šta se dogodilo. Ni Duško nije žalio Marte. Žalio je samo, što neće uživati njeno stanje. Najviše ga je boljelo, što mu je odnijela, sto kruna i ono nešto odijela.

Došlo je, naravno, do suda radi tih sto kruna i odijela. Marta je pošla na sud sa novim, četvrtim suložnikom, Nikolom K. iz Kistanja. On je oženio is njom živi kao sa ženom, čim je vidio da ima ono sto kruna, koje joj je odmah izmamio.

Marta je navršila tek dvadeset i prvu godinu. Promijenila je, dakle, u to malo godina četiri suložnika. Ko zna, koliko će ih još promijeniti, dok se vjenča i smiri u jednoj kući. Treba još dodati, da je o svakoj ženidbi i udadbi bilo veselja, jela i pića, kao o pravim svatovima. Trošilo se bez ikakve mjere, da se proslavi taj rijetki dogagjaj..... Sitne seoske vlasti gledale su sve to. Žandari, koji žive u tim selima, veselili su se takogje o tim udadbama Martinim.

U parnici, koju je Duško poveo protiv Marte za odnesenih sto kruna i ono nešto odijela, sud nije vjerovao ni Dušku, ni Marti. I Duško i Marta bili su gotovi da se zakunu: Duško da mu je odnijela, šta je tražio od nje; Marta da nije ni vidjela, ni novaca, ni odijela. Sud nije vjerovao ni majci Duškovoj. Iz svagdašnje prakse znao je sud, da su ovakva traženja u glavnom samo osveta i da je, ako ne sve, a ono barem većinom izmišljeno, šta se u tražbama traži. Duško je, po njegovom kazivanju, ostao bez sto kruna, bez ono nešto odijela, bez buduće žene i bez — lijepog stanja Martinog.

Kad su iz suda izlazili Duško, Marta i novi muž Nikola, Nikola se naruga Dušku, da mu sada uživa ženu i ono sto kruna. Da se tu nije namjerilo svijeta, bilo bi došlo barem do tuče. Nije Dušku bilo do Marte. Bilo mu je do ono sto kruna, koje mu je Marta odnijela, a on ih nije mogao dobiti od Marte i još mu se Nikola radi njih ruga pred svijetom!

III.

Gligorije J. iz Otišića od Vrlike došao je u K. kao momče, da traži najam. Na sebi nije imao nego nješto dronjaka, a u džepu ni prebijene pare. U K. nije mogao odmah da nagje stalnu službu, pa je za patakun (stari austrijski novac od četiri novčića ili sadašnjih osam para) na ražnjevima pekao jagnjad i prasad. Kasnije je našao stalnu službu sa mjesečnom platom. Od novčane nagrade nije ništa trošio. Odmah je davao na dobit težacima.

U malo godina prištedio je i stekao je toliko, da je otvorio malu krčmicu. Krčmica ta, jedina industrija (!) u zagorskom kraju naše Dalmacije, radila je prilično. Poznatim krčmarskim računima, u kojima nije istina ni polovina, Gligorije je stekao mnogo dužnika, kojima je malo po malo otimao

Digitized by Google

na dražbama, za sitan novac, lijepa njihova stanja. Od krčmice postala je malo po malo velika krčma sa velikim i prostranim tavanom i dubokim podrumom. U to puče i nevesinjska puška. Po Bosni i Hercegovini prolijevala se potocima krv za tobožnju slobodu. Mnogi trgovci iz Bosne, koji su živili u susjedstvu sjeverne Dalmacije, dolazili su u K. i nosili su svoj novac, obično u dukatima, da ga sačuvaju kod prijatelja. Kad progje buna i kad se Bosna i Hercegovina oslobode, kod prijatelja će lako naći povjereni novac.

I naš Gligorije imao je megju Bošnjacima mnogo mušterija i prijatelja. Mnogi su mu dolazili sa kesicama dukata, da ih primi na čuvanje. Imali su vjere u njega, jer im je često priskakao u pomoć, koju je znao dobro da naplati.

— Ne daj to meni, b r a t e, u ruke, — govorio je lukavi Gligorije svakom Bošnjaku, kad bi mu ponudio kesu s novcem — jer meni može doći potreba, pa ću potrošiti. Potreba nema očiju. Ogriješio bih se o B o g a i o n a š e p r i j a t e l j s t v o, kad bih taknuo taj tvoj novac. Nego, s l a t k i b r a t e, eno ti podruma, eno ti tavana, eno ti avlije i staje. Pogji tamo. Sakrij novac, gdje hoćeš i znaš. Do Boga i tebe niko neće znati za nj. Kad se, ako Bog da, vratiš, naći ćeš tvoj novac, gdje si ga i ostavio.

Pošteni Bošnjak vjeruje bratu na prijateljstvo. Ode sam u podrum ili na tavan, jer mu je tamo, misli, sigurnije, nego li da kopa u avliji ili u staji. Na kakvu visoku gredu ili ispod krova ili u kakvu rupu zabije svoju kesu zlata, da mu se kasnije nagje u nevolji. Gligorije je o tim sakrivanjima svaki put udešavao tako svoje krčmarske poslove, da je mogao dobro vidjeti, kuda Bošnjak ide i gdje je, po prilici, sakrio kesu sa zlatom. Bošnjak, zadovoljan i srećan, da je obezbijedio svoje blago, izgrli se na polasku sa Gligorijem.

— Čuvaj mi, b r a t e, — rekao bi mu Bošnjak — ono malo moje uštede, neka mi se nagje u nevolji. Ubije li me tursko tane, a ti ga podaj mojoj djeci i udovici. Znaš ih već!

— Neću, b r a t e, — odgovarao bi Gligorije — da znam za to. Niti si mi dao zlato, nit' ću ti ga čuvati. Čuvaće ga Bog za tebe ili za tvoju siročad. Kaži ženi, gdje si ga sakrio, pa neka po nj dogje, ako ti pogineš.

Vjeruje Bošnjak u Boga, da će mu on čuvati njegovu krvavu uštedu. Izljubi se još jednom sa Gligorijem. Uzjaha konja i odleti družini, da po mogne skidati teški turski jaram.

Dok se god toga dana ne bi dobro smrklo, Gligorije nije svojim momcima dopuštao da idu u podrum ili na tavan, gdje je Bošnjak bio sa zlatom. Je li trebalo za krčmu donijeti što god iz podruma ili sa tavana, sam je Gligorije išao i donosio. Kad bi se smrklo, da se ne vidi ni prst pred okom, i kad bi svi polijegali, Gligorije bi zapalio malu svjećicu. Uvukao bi se u podrum ili bi se ispeo na tavan, gdje je bio Bošnjak. Našao bi kesu sa zlatom. Strpao bi je u džep i otišao bi da počiva. Gligorije je sutradan već potrošio

Digitized by Google

i upotrebio taj novac. U ono doba, dukat nije bio rijedak novac u Dalmaciji, na granici Bosne. Nakupovao bi vina ili bi novac dao u zajam na veliki dobitak. Niko se nije čudio, što Gligorije ima toliko novaca. Na daleko se bilo pročulo, da je on u malo godina postao veliki gazda.

— Radnja (krčma) mu ide dobro, — govorilo se — a pametan čovjek, pa mora da uštedi i steče!

Pitanje Bosne i Hercegovine riješeno je privremeno. Rat je prestao. Mnogi Bošnjaci poginuše. Malo ostade živih od onih, koji su svoje blago ostavili Bogu na čuvanje u podrumu ili na tavanu Gligorijinom. Koji bi se god povratio u K. po blago, vraćao se kući praznih šaka iz krčme Gligorijine.

— Eno ti, b r a t e, — govorio mu je Gligorije — podruma i tavana. Naći ćeš tvoje zlato, gdje si ga i ostavio. Meni ga u ruke nijesi davao, a sjećaš se, da ga nijesam htio ni dotaknuti. T u g j i j e n o v a c z a m e n e s v e t i n j a, u koju se bojim i pogledati!

Uzalud je Bošnjak pretraživao cijeli podrum ili cijeli tavan. Ni novca, ni o novcu glasa. Nije mogao da ga traži od Gligorija, jer ga njemu nije ni dao. Vraćao se u Bosnu, ubijene duše, bez pare u džepu, na razoreno i pusto ognjište svoje. Kao što je bilo Bošnjacima, koji su se u K. vraćali po zlato, nijesu bolje sreće bile ni udovice poginulih. Njih je Gligorije na prosto jurio iz krčme. Prijetio im je, da će ih tužiti sudu za potvoru. I udovice su mislile, da su ih muževi netačno izvijestili o kesama zlata. Mrtva usta ne govore. Svjedoka nije bilo. Prevladaše v j e r a i p o š t e n j e.

Godine su prolazile. Stari ovršni postupak, po kome se za njekoliko kruna moglo kupiti na sudbenim dražbama i najveće stanje, bio je još na snazi. Gligorije je na taj način postao veliki posjednik. I ako se približavao grobu i od usta otkidao, da što više štedi, uvijek mu je bilo malo. Sticao je sve više kamatarstvom i kajišarstvom.

Najposlije se i on razboli bolom bez prebola. U vatri, koja mu je grizla tijelo, vikao je često: „Dršte ga, eno je na mene naperio pušku, da me ubije!“ — i spominjao je njeka imena. Kad je umro, niko ga pošten nije žalio. Dok je u kući ležao mrtav, oko kuće p j e v a l o je njekoliko staraca i starica. Megju njima bila je i njeka ženska, za koju su mi pričali, da je na pola izludila. Sve su to bile žrtve Gligorijina kajišarluka i kamatništva. Otpratile su ga u zemlju, radujući se njegovoj smrti.

Biće već desetak godina, da je Gligorije umro. Njegovo veliko stanje razgrabila je daleka rodbina. Nije se nikada vjenčao, pa nije imao od srca poroda. Rodbina mu ne štedi na tom stanju. Na sav mah troši i prodaje, što je naslijedila.

— S vragom je došlo, — reče mi jednom jedan od te rodbine — pa neka s vragom i ide!

Digitized by Google

Koliko bi manje bilo kod nas ovakih malih i velikih gazda, da nije ovoliko krčama! Bilo bi mnogo manje sirotinje. Bilo bi više morala i zdravlja. Jer, kad se takvi roditelji s p o j e, lako je zamisliti, kakvo će biti tek začeto čedo. Mnogi, koji ne poznavaju život našega težaka, čude se, kako ima mnogo težaka po Dalmaciji, koji su epileptični, suludasti itd. Uzroke tome traže u nezdravoj vodi. Ja bi ih tražio u — vinu i u krčmama.

Današnje krčme po našim selima i varošicama izgubile su sasvim od negdašnjeg svog značaja. Nekada su se osnivale krčme, da budu u pomoć umornom putniku. Tu je putnik mogao, da se dobro založi i da se odmori. Bilo ih je, koliko je bilo potrebito. Danas je drukčije. Ko nije ni za što i nema nikakvog ni zanata ni alata, vlast mu, pomoću prijatelja njegovih, dopušta da otvori krčmu. Krčmarenje postalo je jedina industrija, oko koje se svaki otimlje. Kud se god ko okrene po našim manjim varošima i selima, svugdje se vide same krčme. Na jednom kolskom putu od Knina, na kome nema, nego dvadeset i šest kilometara duljine, dopušteno je, da se otvori deset (10) krčama.

Krčma i krčmar sve osvojiše. U krčmama se uglavljuju naše ž e n i d b e i u d a d b e, a i vjenčanja. U krčmama se kupuju i prodaju pokretnine i nepokretnine. U krčmama se isplaćuju dugovi i pišu priznanice. U krčmama dogje do svagje, tučnjave i ubijstava. Tu su legla i za druga nedjela. Gosti se izopijaju, pa ne znadu, šta su popili i pojeli. Krčmar, koji je uvijek trijezan, računa kako hoće. U krčmama izmišljaju se i pišu se krive priznanice. U krčmama prave se i istiniti i lažni testamenti. Iz krčmarskih staja i obora napitim gostima kradu se konji, na kojima putuju, ili drugo blago, koje gone na prodaju. Iza pašnjača nestaje gostima vrlo često i novaca.

Koliko li je kod nas razvijen krčmarski život, dokazuje najbolje d e s e t k r č m a r s k i h z a p o v j e d i. U mnogim selima sjeverne Dalmacije slušao sam te čudne zapovjedi, koje iznosim kao u n i c u m: 1. Ja sam krčmar tvoj; da ne smiješ ići drugom krčmaru, nit' mu se klanjati, niti kod njega piti; 2. Ne pozovi uzalud krčmara ili krčmaricu; 3. Spomeni se, da barem svake nedjelje i svakog sveca dogješ k meni piti i jesti; 4. Poštuj krčmara i krčmaricu, ako misliš dobro poslužen biti; 5. Ne izbacuj u birtiji, nego na ulici; 6. Ne pristupi bliže ženskima u krčmi; 7. Ne lupaj čaše ni flaše; 8. Ne reci krivo, što pojedeš i popiješ; 9. Ne traži ono, što ti ne mogu dati; 10. Ne pij i ne jedi na vjeru, jer je vjera — nevjera! — Ima ih po njekoliko v a r i j a n a t a, vrlo masnih.

Vlada u Zadru, videći što se sve dogagja po našim krčmama, htjela je nedavno da zauzda tu dalmatinsku i n d u s t r i j u. Zatvorene su mnoge krčme, čijim vlasnicima dozvole nijesu bile u redu. Zabranjeno je nižim vlastima, da ne dozvoljavaju otvaranje novih krčama. Vlada je naredila u opšte strogi nadzor nad krčmama i krčmarima. Sve to trajalo je njeko-

Digitized by Google

liko mjeseci. Sada je, kao što je bilo i prije. Ta jedina industrija u sjevernoj, zagorskoj Dalmaciji širi se i napreduje, kao i kuga.

Krajem 1906. godine sudio je u Zadru porotni sud. Takav sud sudi kod nas najteža zločinstva. U malo dana taj je sud proglasio t r i p r e s u d e n a s m r t i mnogo presuda na po njekoliko godina tamnice. Ko je pomnjivo pratio sva ta teška zločinstva, morao je doći do uvjerenja, da su mal' da ne svima izvor — u našim krčmama.

IV.

Marija L. u Kistanjama imala je dvadeset i pet godina, kad joj je muž umro. Ostao joj je nejaki jedinac, sin Ljubo, kome o očevoj smrti nije bilo nego četrnaest mjeseci. Marija je sa jedincem ostala na lijepom težačkom stanju, nepokretnom i pokretnom. Otac je testamentom odredio, da cijelo njegovo stanje bude dosugjeno u vlaštinu sinu Ljubi, a da Marija, dok je živa ili dok se preuda ili vjenča, uživa polovinu svega toga. Marija je dakle, imala, što joj je moglo trebati za lijepo težačko življenje. To joj, prema muževljevom testamentu, nije mogao niko oteti.

Marija je, zaista, i živila njekoliko mjeseci na tom stanju. U kući muževljevoj nije nikoga imala, da se na nj mogla potužiti. Gospodarila je po svojoj volji. O kupljenju prvog ploda sa muževljevih nepokretnina raspolagala je po svojoj volji, kako je god htjela. Niko joj ništa nije zanovetao, a nije ni mogao.

Nije prošla ni godina dana od muževljeve smrti, kad jednog jutra stric Ljubin, Simo, čuje dreku maloga Ljube pod njekom murvom do kuće. Odleti tamo i nagje maloga Ljubu, gdje plače i traži majku. Koliko je stric Simo mogao da govori sa malim Ljubom, razumio je, da je Marija otišla od kuće i napustila svog jedinca. Simo uze sinovca k sebi, a kasnije dozna, da je Marija odbjegla u obližnje selo Ivoševci, gdje se u d a l a za njekog Stevana V.

Stevan je k sebi primamio Mariju, jer se nadao, da će i on moći uživati polovinu Ljubinog stanja. Kad je vidio, da od toga nema ništa, otjerao je od sebe poslije njekoliko nedjelja. Marija se povratila očevoj kući. Za jedinca Ljubu nije nikada pitala, kao da joj nije od srca otpao i kao da nije krv njene krvi.

V.

Angjelija B. u Otonu od Knina navršila je tek d v a n a e s t u godinu. Nije upamtila ni oca ni majke. Sud joj je imenovao za tutora djeda po ocu. Djed nije imao druge djece do oca Angjelijina. Ostario je i iznemogao je. Voli Angjeliju, kao oko u glavi, jer je jedina od njegova koljena. Njoj će ostaviti cijelo svoje pokretno i nepokretno stanje. To stanje vrijedi desetak hiljada kruna.

Digitized by Google

Na Angjeliju i na njeno buduće našljedstvo slakomio se Miloš D. iz istog sela, Ima mu već dvadeset i sedam godina. Preko njekih žena u Otonu nagovori Angjeliju, da prebjegne k njemu. Prenoćila je s njim jednu noć. Žandari čuju za to i — pošto Angjelija nije navršila četrnaestu godinu — zatvore Miloša i predadu ga sudu u Kninu. Miloš je na sudu govorio:„Znam i znao sam, da Angjelija nije navršila četrnaestu godinu. H t i o sam je o ž e n i t i, da ne pogje drugome, nego da je ja kasnije vjenčam. Na žao joj nijesam ništa učinio....“

Sud naredi odmah tutoru Angjelije neka je digne iz Miloševe kuće i dovede u Knin. Nije je mogao nikako odvesti iz kuće Miloševe, jer je čuvao brat Milošev. Ovaj je dovede pred sud. Angjelija, naučena šta treba da kaže, govorila je, da nju nije niko ni nagovorio ni natjerao da odbjegne Milošu; ona ga je zavoljela, pa se sada u d a l a za nj, a kasnije će se vjenčati; neće nikako, nego mrtva, da ode iz Miloševe kuće. Dugo se opirala liječniku, dok je najposlije morala pristati, da je pregleda. Coniunctio membrorum i immissio penis vel seminis nijesu izvršeni. Angjelija nije još dozrela za to. Još je djevica. Jedino se, po oteklinama i po jakom crvenilu svugdje, a i po drugim njekim znacima, raspoznavalo da je bilo silovanja. Sili se oprla nerazvijena priroda.

Gledao sam to nezrelo i nerazvijeno dijete. Potpuno dijete u pravom smislu riječi. Doduše, crkveno pravo dopušta vjenčanje ženske i prije navršene četrnaeste godine, kad malitia suplet aetatem. Kod Angjelije nije bilo toga. Kod nje nije ništa na tijelu bilo razvijeno, a da se moglo dopustiti i pretpostaviti, da je dozrela za copulam carnalem. Njen duševni razvitak nije bio ništa bolji. Gledajući je i slušajući je, činjelo mi se, kao da ne razumije ništa i da ne zna, šta se i za što se sve to radi.

I ako je sud izrečno naredio bratu Miloševu, da Angjeliju vrati djedovoj kući, nije poslušana naredba. Bila je potrebita intervencija žandara, da se izvrši to sudsko rješenje. Angjelija je vikala i plakala, da nikako neće iz Miloševe kuće. Brat Milošev, koliko je mogao, protivio se odvogjenju. Kad su žandari pokazali sudsku naredbu, Miloševu bratu nije bilo kud i kamo, nego se pokorio.

Ovaj sudski postupak, zatvoranje Miloševo, odvogjenje Angjelije djedovoj kući i sve ostalo začudilo je u velike seljane Otona.

— Šta se to koga tiče? — pitali su mnogi Otonjani. — Ako mala hoće da se u d a, za što da joj se to zabrani?

Brat Milošev došao je k meni, da mu pomognem bratu, ne bi li ga, barem privremeno, pustili iz zatvora do konačnog pretresa.

— Šta se to koga tiče?! — pitao me i on, čudeći se, kako mu je sud n i z a š t o zatvorio brata!

Digitized by Google

Porotni sud u Šibeniku, koji je sudio u ovom poslu, potpuno je riješio Miloša. Porotnici ne treba da obrazlažu svoj pravorijek. Kad sam ja jednog razumnog i inteligentnog porotnika pitao, za što nijesu osudili Miloša, odgovorio mi je:

— Neka onaj, koga se najviše tiče ili koga bi se najviše morao ticati ovaj narod, uništi uzroke ovim zločinstvima, pa neće biti ovakih nedjela. Mi nećemo da osugjujemo pošljedice, kad niko neće da uništava uzroke.

VI.

U Erveniku od Kistanja živi pensijonovani pravoslavni sveštenik Miloš K. Popadija umrla mu je pređ njekih trideset godina. Nije mogao da se ponovo vjenča. Oženi se, po našu ovdje, i privede u kuću mladu žensku. Govorio je, da mu je to njeka rogjaka. Priroda blagoslovi tu svezu rogjaka i rogjake. Poslije njekoliko vremena rogjaka daruje rogjaku lijepog i zdravog sinčića. Sinčić je malo po malo postao gotov momak. Dogje i njega želja, da se oženi. Otac mu, pop Miloš, dozvoli tu ženidbu. O zakonitom vjenčanju nije bilo govora. Bilo je svatova i veselja, kao u malo koga. A i nije šala! Ženi se popov sin. Ženi bogatu djevojku, Milicu I. iz istog sela. Milica mu je, sjem velikog kovčega, puna rublja i odijela, donijela i 500 kruna na gjendaru. Niko i ne spominje crkveno vjenčanje.

Progjoše slava i veselje. Pod jednim krovom živjeli su pop Miloš i njegova rogjaka, sin im Milutin i Milica. Živjeli su, kao jedna porodica. Svi su se hranili i izdržavali pensijom popa Miloša i plodovima sa nješto nepokretnina pop-Miloševih. Novac Miličin sa gjendara potrošiše pop Miloš i sin mu Milutin. Milica i Marta, tobožnja rogjaka popa Miloša, lijepo su živjele u početku. Kasnije je došlo i do svagje. Marta je čak htjela, i da otjera Milicu iz kuće. Nijesu dopustili pop Miloš i Milutin.

U obližnjem selu živi trgovčić Ćilit M. Oko mu je zapelo za Milicu i za njen gjendar. I ako je gjendar bio potrošen, lako će se Milica za nj naplatiti. Nagovori Milicu, neka pobjegne od Milutina, pa neka kaže, da je on otjerao od sebe. Tada će lakše sudom dobiti od popa Miloša i od Milutina 500 kruna od gjendara.

Milica posluša Ćilita. Jednog dana ode iz pop-Miloševe kuće i više se ne povrati. Ode kući svom ocu. Otac je primi, kao da nije ni bilo ništa. Pošto Milica nije još bila u godinama, otac joj sudom potraži popa Miloša i Milutina, da mu plate ono 500 kruna sa gjendara. U tužbi je naveo, da se Milica morala povratiti njegovoj kući, jer da je Milutin tukao, pa najposlije i otjerao. Milutin je na sudu poricao, da je ikada tukao, a još manje da je otjerao Ćilit je iz prikrajka gledao i slušao, šta se radi na sudu. Već je računao, u što će upotrebiti 500 kruna, kad se Milica uda za nj i donese gjendar.

Digitized by Google

Sud je bio na velikoj muci u ovoj parnici. Milica je navela njekoliko svjedoka, koji su se na sudu zakleli, kako su vidjeli, da je Milutin tukao Milicu i da je otjerao. Milutinovi svjedoci svjedočili su protivno. Pop Miloš i Milutin bili su u pogibelji, da izgube parnicu. U to sud nekako dozna, da je u tom poslu poznati mu prst Ćilita M. Odbije traženje Miličino za 500 kruna i savjetova je, neka se vjenča sa Milutinom.

Ćilit ostade kratkih rukava. Sučevim zauzimanjem Milica se vjenča sa Milutinom. Ćilit i sada, poslije njekoliko godina, žali, što nije mogao ugrabiti Milici ono 500 kruna gjendara.

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

Za ovršivost osude inozemnoga suda po § 550. gpp. je potrebno, da je dokazana stvarna nadležnost inozemnoga suda.

U ovršnom predmetu L. F. iz L. po odvjet. dr. I. J. iz Z. proti A. D. i B. P. za ovršnu javnu dražbu pokretnina uz prethodnu pljenidbu et. c. pcto 684 lire spp. 390 K, spp. 500 lira spp. i 300 lira spp. na temelju osude gradjanskoga i kaznenoga suda u Udini od 23. srpnja 1906. br. 1030, je kr. sudbeni stol u Z. nakon povedenoga delibacijonoga postupka u smislu § 551. gpp. odlučio

Nakon sa strankama obavljenoga delibacijonoga postupka obnašao je ovaj sud osudu ctalijanskoga gradjanskoga i kaznenoga suda u Udini od 23. srpnja 1906. br. 1030 izjaviti neovršivom, a dosljedno tomu molbu L. F. sa u istoj stavljenim zahtjevom odbiti time, da imade ovrhovoditelj L. F. delibacijonim postupkom A. D. i B. P. prouzročene troškove... za 14 dana pod ovrhom nadoknaditi.

To iz slijedećih razloga:

Prema ustanovi §-a 550. gpp. ima se na pravomoćne osude inozemnih sudova dozvoliti ovrha pod uvjeti:

1. inostranac sudac treba da je po općenitih načelih prava bio vlastan izvršivati sudbenost u toj stvari;

2. osuda se imade predložiti u izvorniku, a pravna njezina moć imade biti potvrdjena zaporkom ovršivosti istoga sudca;

3. ovrha može da ima mjesta samo u toliko, u koliko vlasti sudbene one zemlje, u kojoj bijaše osuda stvorena, s istom pripravnošću izvršuju i presude ovdašnjih sudova, što medjutim dotle predmnjevati valja, dokgod nema razloga dvojiti o tom.

U Italiji obavlja se ovrha na temelju osuda, izrečenih po ovozemnih sudovih nakon provedenoga delibacijonoga postupka, po kojem se imade ustanoviti, da li je ovozemna osuda pravomoćna, da li je presudni sud po tamošnjih zakonih bio nadležan, te da li su stranke bile pravovaljano zastupane (nar. min. pravosudja od 29. rujna 1879. d. z. e. 120).

Ovršenici prigovoriše u delibacijonomu postupku nadležnosti talijan-

Digitized by Google

skoga suda u Udini za riješenje odnosnoga spora,u kojem je poslijedila gore navedena osuda — i da po ovom izrečena osuda nije providjena klauzulom ovršivosti.

Ovaj potonji prigovor nije osnovan; jer takova zaporka o ovršivosti osude izrečene po talijanskom sudu u Udini postoji.

Iz ove osude proizlazi nadalje ustanovljeno, da su prije izrečenja osude iste stranke pred sud propisno pozvane bile, nu da se tuženici pozivu odazvali nisu, čemu i u delibacijonom postupku prigovorili nisu.

Predležali bi dakle svi uvjeti za ovrhu talijanskoga suda, kojih se recipročno drže i talijanski sudovi glede ovrhe osuda izrečenih po ovozemnih sudovih, do li pitanja nadležnosti talijanskoga suda u Udini, kojoj ovršenici prigovoriše.

Ovaj sud drži, da je ovaj prigovor opravdan i na zakonu osnovan.

Talijanski sud u Udini opravdava u razlozih svoje osude nadležnost svoju glede stvari i vrijednosti njezine, činjenicom, da se radi o trgovačkoj stvari u provedenju ugovora, koji se imao izvršiti u Udini i radi obveze, koja daleko nadilazi nadležnost kot. suda (preture).

Osuda ali talijanskoga suda ne navodi, na kojih dokazih se temelji po njemu ustvrdjena činjenica nadležnosti.

U uvodu obrazloženja osude se samo ističe, da iz isprava tužitelja proizlazi, da je medju strankami bio sklopljen ugovor za dobavu stanovitog broja vegetabilnoga ugljena od bukovine, koji se imao otpremati sa željezničke postaje Nova Kapela Batrina, na onu u Udini.

U delibacijonom postupku utvrdjeno je suglasnom izjavom stranaka, da pismeni ugovor glede nabave i otpreme ugljena nije postojao.

Ovrhovoditelj producirao je dva pisma C i D—IV. sa izjavom, da su ista služila talijanskomu sudu u Udini dokazom za ustanovljenje njegove nadležnosti.

Iz tih listova ali ne proizlazi nikako ustanovljeno i dokazano, da su se A. D. i B. P. obvezali pogodbu glede naručenoga ugljena ispuniti u Udini, već se u tim listovima naprosto priopćuje L. F. način otpreme za naručenih devet vagona ugljena. A. D. i B. P. su se naprotiv u delibacijonom postupku pozvali na listove pod 2, 3, 4—II., te 5, 6, 7, 8, 9—III.; kojim istinitost i ispravnost porečena ne bijaše; a iz kojih proizlazi, nedvojbeno dokazano, da je medju strankami bilo ugovoreno, da se naručeni ugljen ima uz stanovitu kvalitetu i cijenu postaviti na kolodvor N. K. B., a ne u Udini.

Cijena se plaćala po količini i kvalitetu ugljena, kako je ovaj bio postavljen na kolodvoru N. K. B. a ne po onom, kako je taj ugljen prispio na mjesto odredišta. Mjesto ispunjenja ugovora je bio dakle kolodvor N. K. B., a nipošto Udina.

A. D. i B. P. nisu time, što su za L. F. dali naručeni ugljen otpremati na mjesto odredišta, preuzeli dužnosti i obvezu na tom mjestu i samu pogodbu ispuniti.

Ta pogodba je sa njihove strane, bila ispunjena postavom ugljena na kolodvor N. B. K.

Posao, koji su oni s otpremom ugljena preuzeli, bio je otpremnički, koji je L. L. mogao i sam ili i po komugod trećem dati obavljati.

Ako ugljen nije na mjesto odredišta stigao u naznačenoj količini i ugovorenoj kakvoći, to za odnosnu razliku odgovaraju prodavaoci samo onda,

Digitized by Google

ako im se dokaže, da je ta razlika postojala još u N. K. B., prije otpreme na mjesto odredišta, a ne na ovom mjestu.

Prema navedenom nije bio talijanski sud u Udini nadležan, kao sud ugovora (§ 42. gr. sud.) već je to bio ovozemni sud ; jer se je ovdje ugovor imao ispuniti i naručeni ugljen platiti, a ne u Udini, kako toj onaj sud neosnovano u razlozih svoje osude tvrdi.

Ovrhovoditelj pozvao se u dokaz nadležnosti talijanskoga suda u Udini na § 47. gr. sudovnika.

Na to, se ni odnosnu okolnost nije pozvao ni sud u Udini, da opravda svoju nadležnost ; a neima dvojbe, da se ima u smislu §-a 550. gpp. i po onom, kako sam talijanski sudovi prosudjuju nadležnost glede ovozemnih osuda, uvijek ta nadležnost prosudjivati sa stvarnoga gledišta.

Zato za riješenje spora izmedju stranaka nije bio nadležan talijanski sud u Udini, nego ovozemni sud (§ 322. t. z.).

S toga nije niti osuda suda u Udini, kao izrečena po nenadležnom sudu, ovdje ovršiva i valjalo je odlučiti, kako gore.

Proti toj odluci je ovrhovoditelj L. F. uložio utok s ništovnom žaobom de pr. 18. veljače 1907. br. 4588. g. u kojem se napada osobito činjenica, da prvosudna odluka kritizira obrazloženje osude talijanskoga suda i osporava činjenice u njoj uztvrdjene, te preispituje opravdanost talijanske osude, što je proti § 550. gpp. i naredb. minist. pravosudja od 29. rujna 1879 a naročito preispituje činjenicu, je li talijanski sud, kako tvrdi on, sud ugovora, što je protupravno ispitivanje.

Osuda talijanskoga suda veli, da je onaj sud, sud ugovora — i to ne može ovaj preisptivati, nego samo, računajući s tom gotovom činjenicom, ispitati, je li taj sud ako se ima ugovor izvršiti u Udini, zbilja po općenitih načelih prava, nadležan bio a na to je moguć samo jestan odgovor.
Ovaj sud nije smio ispitivati je li navod suda u Udini, da je on sud ugovora, istinit.

Talijanski je sud pače naveo zato dokaze, odnosna pisma ovrhovoditeljeva, da je njegov navod istinit, a ova ne smije delibacijoni sud preispitivati.

U ostalom izrična uglava stranaka glede mjesta ispunjenja ugovora nije postojala pa je zato po § 322. t. z. mjesto izvršenja ugovora ono mjesto, koje iz okolnosti ili iz naravi ili svrhe posla opredijeljeno, kao mjesto izvršenja.

To je pak Udina : jer sam za tamo trebao ugljena.

Za to su i ovršenici morali ovamo otpremiti ugljen.

Staub (koment. k austr. trg. z.) kod § 324. i 345. t z. austr. takodjer veli, da se u slučaju, kad je prodavalac obvezan na otpremu robe u stanovito mjesto, to mjesto smatra mjestom ispunjenja. Za pitanje mjesta ispunjenja ugovora nije mjerodavna ugovorena cijena stanovitoga mjesta.

Za to je osuda talijanskoga suda sasma opravdana, kad ustanovljuje nadležnost suda u Udini.

Talijanski sud se pozvao u stvari i na ustanovu § 47. gr. sud i da su se ovršenici oglušili i morao izjaviti i izjavio se stvarno nadležnim.

Kr. banski stol je rješidbom od 3. travnja 1907. br. 6279. obnašao ukinuti prvosudnu odluku i prvom sudu naložiti, da ovrhomoliteljevu molbu

Digitized by Google

de pr. 18. listopada 1906. br. 22.384. gr. iznova u pretres uzme i o njoj odluči mimo neosnovanoga odbitnoga razloga, a to iz slijedećih razloga:

s razloga, što iz same osude gradjanskoga i kaznenoga suda u Udini od 23. srpnja 1906. br. 1030 pod A) ovršnoj molbi priložene proizlazi, da je ta osuda izrečena iz ogluhe tuženika;

s razloga, što tuženici A. D. i B. P. protiva kojih ovrhovoditelj L. F. na temelju te osude traži ovrhu, nisu porekli, da su primili tužbu i poziv na raspravu, uslijed koje je poslijedila spomenuta osuda, niti su ustvrdili, da su kod spomenutoga inostranoga suda stavili prigovor nenadležnosti toga suda i da su se protiv iste osude poslužili hodnim pravnim lijekom na inostrani viši sud poradi nenadležnosti spomenutoga inostranoga suda, koji je izrekao tu osudu;

s razloga, što bi po §-u 47. gr. sud. osuda, koji bi u ovom sporu izrekao bio koji nenadležni ovozemni sud, bila ovršiva, kad bi stupila na pravnu snagu, a da tuženi ne bi bili prigovorili nenadležnosti suda, kako se to po propisima gpp. iziskuje;

s razloga, što ta norma gradj. sud. odgovara općenitim načelima prava, kako se to pretpostavlja u §-u 550. t. gpp. pa je s toga mjerodavna i za pitanje glede ovršivosti kontrolne osude italskoga suda

s razloga dakle, što se gledom na ustanovu § 47 gr. sud. osudi gradjanskoga i kaznenoga suda u Udini od 23. srpnja 1906. br. 1030 kod A) samo radi nenadležnosti toga suda ne može uskratiti ovršivost po našim sudovima u području naših kraljevina, pa se s toga napadnuta odluka..... ukazuje neopravdanom, obnašao je..... (kao gore).

Na previdni utok de pr. 15. svibnja 1907. br. 12.749 gr., koji brani stanovište prvosudne odluke, te odbija, da nije na odnosnom ročištu u Udini hotice stavljen prigovor nenadležnosti — jer da je imao k sudu pristupiti izabrani pravdopravnik i staviti napose taj prigovor i — spominje, da nije ničim dokazan reciprocitet italskih sudova, da kraljevina Italija ovršuje presude stvarno nenadležnih sudova, a prema §-u 47. gr. sud. radi ogluhe tuženih — nadležnim se smatrajućih hrvatskih sudova — i da ne odgovara općenitim načelima prava norma §-a 47. gr. sud — kako ovim odgovara forum donucilii, rei sitae, contractus et c. a konačno, da se odnosni prigovor nenadležnosti ne mora ni staviti pred inostranim sudom, kako vrhovna osuda vis. kr. stola sedmorice od 3. srpnja 1905. br. 2438.:

obnašao je visoki kr. stol sedmorice napadnutu rješidbu vel. kr. banskoga stola preinačiti i u glavnoj stvari potvrditi odluku prvomolbenoga suda a to iz slijedećih razloga:

vidiv, da su neosnovani razlozi napadnute rješidbe kr. banskoga stola, kojom se nadležnost talijanskoga gradjanskoga i kaznenoga suda u Udini opravdava podvrgnućem po §-u 47. sudovnika, uvedenoga car. patentom od 16. veljače 1853. br. 251. d. z. l., naime, što je tužena t. B. D. i P. po suvlastnicima A. D. i B. P. oglušila se, ter prigovor nenadležnosti suda ni stavila nije, i što proti izrečenoj kontumacijonoj osudi navedenoga suda u Udini od 23. srpnja 1906. br. 1030 nije uložila pravni liek, jer je za ovršivost osude inozemnoga suda po § 550. gpp. potrebno, da je dokazana stvarna nadležnost inozemnoga suda, naime, da je po općenitim načelima prava bio vlastan izvršivati sudbenost u predležećoj stvari; —

vidiv, da tu potrebitu stvarnu nenadležnost suda ne može a posteriori

Digitized by Google

zamijeniti tek iz kontumacije izvedena formalna nadležnost inozemnoga suda;

vidiv s obzirom na prebivalište tuženih A. D. i B. P. u Zagrebu i s obzirom, da je u dolibacijonomu postupku prema temeljitim razlozima odluke suda prve molbe pogledom na propise § 322. i 344. t. z. dokazano, da je mjesto ispunjenja pogodbe željeznička postaja N. B. K. u Hrvatskoj, a ne pak Udina, kamo su se kupljeni vagoni ugljena otpremiti imali, usljed čega inozemni sud u Udini nije u stvari bio nadležan, čime je u glavnoj stvari opravdana odluka prvostepenoga suda, kojom je izjavljena neovršivom osuda gradj. kazn. suda u Udini od 23. srpnja 1906. br. 1030 te molitelj L. F. sa svojom ovršnom molbom odbijen —

obnašao je..... Priobćio: dr. K.

Negatornu tužbu u smislu § 523 o. g. z. može podići ne samo gruntovni vlastnik, već po analogiji § 372 o. g. z. i posjednik, koji dokaže tvrd naslov i istinit način, kojim je do stvari došao.

U parnici M. B. iz G. po odvj. I. S. iz N. G. proti I. F. i dr. iz G. po odvj. dru. M. P. iz N. G. radi priznanja neobstojnosti služnosti puta i prolaza spp. udovoljio je prvi sud tužbenom zahtjevu u cijelosti.

Uslijed priziva tuženoga preinačio je kr. banski stol svojom riješidbom od 10. listopada 1907. br. 23.515 prvosudnu osudu te tužitelja sa tužbom odbio a parbene troškove medju strankama prebio, a sve to iz slijedećih r a z l o g a:

Po stanju parničnih spisa nije tužitelj M. B. gruntovni vlastnik kat. čest. br. 280, 361, 365-1 i 282, jer su još uviek u gruntovnici upisane pravom vlastničtva na zadrugu P. kbr. 83 iz D. V., već se samo u posjedu njihovu nalazi.

Iz ustanove § 523. o. g. z. razabire se jasno, da negatoria in rem actio pripada samo vlastniku, koji hoće da se zaštiti proti navalama trećih osoba, kojima se njegovo pravo vlastničtva na stvar ograničuje.

Pošto svrha takove tužbe ide za tim, da se tuženi ima kaniti svega, čime se steže vlastnika u vršenju prava vlastničtva; pošto § 523. o. g. z. govori samo o vlastniku, to odatle slijedi, da kod jedne i druge tužbe § 523. o g. z.) ima zakon pred očima vlastnika, a ne posjednika stvari, — pa za to manjka tužitelju aktivna legitimacija ad causam.

S tog je kr. banski stol uvaženjem priziva morao tužitelja odputiti s tužbenim zahtjevom, ali samo za sada prema § 299. grpp., te mu se mora pridržati pravo, da svoje pravo, ako se u nj uzda, potjera onda kad bude postao gruntovni vlastnik spomenutih katastralnih čestica.

Preboj parbenih troškova izrečen je, jer je tužitelj mogao držati, da mu i kao posjedniku pristoji upitna tužba i jer ima za se jednu povoljnu osudu.

Povodom previda tužitelja obnašao je kr. stol sedmorice riješidbom od 31. prosinca 1907. br. 4610. uz preinaku osude kr. banskog stola, potvrditi osudu prve molbestim, da tužitelj imade sam nositi troškove previda.

Sve to iz slijedećih r a z l o g a: Negatornu tužbu u smislu § 523. o. g. z. može podići ne samo gruntovni vlastnik nego po analogiji § 372. o. g. z. i posjednik, koji dokaže tvrd naslov i istinit način, kojim je do stvari došao.

S toga tužitelju ne manjka aktivna legitimacija ad causam i pošto tuženi priznaju, da vrše služnost puta i prolaza i to bez pravnog naslova,

Digitized by Google

jačeg od naslova tužiteljevog, to valja uz preinaku osude kr. banskog stola potvrditi onu suda prve molbe, kako glede glavne stvari, tako i glede troškova, dočim troškove previda ima sam tužitelj nositi, jer i tuženici imadu za sebe jednu povoljnu osudu. Dr. D. D.

Dva oprečna vrhovna riešenja u pogledu ocjenjivanja dokaza sa strane prizivnog suda.

U br. 7. „Mjesečnika" od prošle godine saobćio sam vrhovno riješenje od 10. travnja 1907. br. 403., koje je ukinulo jedno prizivno riješenje i povratilo parnicu prizivnom sudu za ponovno razpravljanje s ovim razlogom: Temeljito ističe revizija da prizivni sud nije smio da se riješi prizivnoga razloga pogrešne ocjene dokaza time, da uvjerenje prvoga suca ne može biti pobijano u prizivnom stepenu. Ovaj je nazor posve pogrešan, protivi se očito zakonu (§§ 462., 467. br. 3488. i 489. gr. post.) i nigda se nije ukorijenio u sugjenju.

Ovo sam riješenje popratio opaskom, da je do tada u praksi bilo baš protivno.

Sad su mi pri ruci dva vrhovna riješenja, jedno od 14. ožujka 1907. br. 282. suglasno gornjem, a drugo u protivnom smislu od 3. prosinca 1907. br. 14.462.

Prvo glasi:

Osnovana je revizija u koliko kori nepotpunost postupka prizivnog suda u smjeru da drugi stepen nije razgledao ocjenjivanje dokaza u pogledu naknade.

Čim je naime ocjenjivanje dokaza bilo pobijano u prizivu, sud drugoga stepena nije se mogao prosto pozvati na osvjedočenje prvoga suda, već je morao uprav ispitivati da li je ocjenjivanje dokaza ispravno i da li odgovara spisima, a to se nije dogodilo u nazočnom slučaju.

Vrhovni je sud za to i to prizivno riješenje ukinuo i povratio spise prizivnomu sudu za ponovno raspravljanje.

Drugo pak glasi:

Revizija nije osnovana po §.-u 503. br. 2. g. p. radi nepotpunosti prizivnoga postupka. Zaista je druga molba u nazočnom slučaju gdje je u prizivu bila pobijana ocjena dokaza, bila obvezana da pregleda prvostepenu presudu i u ovom pogledu, a ovoj se je zadaći prizivni sud glasom drugoga stavka svojih razloga riješenja i podvrgao. Samo onda bio bi prizivni sud imao povoda za i samo djelomičnu obnovu dokaza izvedenih u prvoj molbi, kad bi mu se bilo činilo da je potrebito popuniti ono dokazno izvedenje ili kad bi uslijed prizivne rasprave imao dvojbe glede ispravnosti ocjene dokaza prvoga suca (§§. 486. na koncu 488. gr. p.). Ovo se pak prama već navedenom drugom stavku presudnih razloga prizivnoga suda nile zbilo, ispatci prvostepenog dokaznog izvedenja pošto u prizivnom stepenu nijesu bili ispravljeni, ne bijahu za drugoga suca dirnuti, te ih se je moralo po §-u 498. gr. p. uzeti za podlogu pobijane presude.

Razlozi prizivnog riješenja u ovoj zadnjoj parnici (Bc I 222-7 ok. suda u S. glase:

Digitized by Google

Prvostepeni je sud, pozivom na ispatke cijele rasprave i dokaznog izvadjanja, odbio tužbu, a dotične okolnosti i uvažanja koja su bila mjerodavna za njegovo osvjedočenje, naveo je obširno u razlozima riješenja.

Rečeni ispatci nijesu bili ispravljeni u ovome stepenu, te ih je ovaj prizivni sud morao uzeti kao podlogu svomu riješenju po propisu §-a 498. gr. p.

A pošto je prvostepeni sud na temelju svjedočanstvenog dokaza postigao uvjerenje da se je tužiteljica . . . . i t. d. bi odbiven priziv i potvrdjena napadnuta presuda.

D. M.

C. Mjenbeno-trgovačko.

Ma koji uvjet uvršten u fakturu te se protivi jednoj već perfektnoj pogodbi, ne veže kupca sve da ne prigovori fakturi.

(Vrhovno riešenje od 26. studenoga 1907. br. 10.416.)

Tužitelj sklopio je s tuženikom pismenu pogodbu 15. studenoga 1905. da će mu prodati nekoliko bačava vina i da će kupac (tuženik) prazne bačve za 8 dana staviti prodavaocu (tužitelu) na razpoloženje u jednom magazu u Trstu.

Tužitelj je poslao tuženiku vino popraćeno fakturom 26. studenoga 1905., na kojoj je tiskano, da se bačve imaju povratiti najkašnje za mjesec dana inače platiti za nove.

Tuženik nije u vrieme prigovorio fakturi i nije povratio bačve niti ih je stavio tužitelju na razpoloženje u magazu u Trstu i za to ga tužitelj utužuje za izplatu K 640 za bačve kao nove.

Prvi i drugi sud prihvatili su tužbu.

Razlozi II. stepena. Pravom je prvi sudac držao, da je s fakturom 26. studenoga 1905. u vrieme neprotestovanom novirana pogodba 15. studenoga 1905. Faktura je jednostran račun, ali ako se u vrieme ne protestuje, biva mučke odobren i postane dvostrana pogodba. Faktura po utvrgjenjim prvoga suda, nije u vrijeme bila protestovana i za to vežu stranke svi uvjeti u njoj sadržani, megju kojim i onaj da se bačve imaju platiti kao nove ako se za mjesec dana ne povrate.

Bi za to odbiven priziv i potvrgjena napadnuta presuda.

Vrhovni je sud prihvatio reviziju tuženika i odbio tužbu.

Razlozi: Osnovana se prikazuje revizija tuženika u koliko se ističe, da je pogrešno pravno mnijenje nižih sudova koji su s neprigovorenim prihvatom fakture 26. studenoga 1905., u kojoj je uvrštena klauzola, da se bačve imaju povratiti najkašnje za mjesec dana inače platiti nove, smatrali da je noviran privatni ugovor 15. studenoga 1905., po kojemu su se bačve imale za 8 dana staviti tužitelju na razpoloženje u jednoj magazi u Trstu.

U tome, što je tuženik propustio da prosvjeduje proti toj klauzoli sadržanoj u fakturi ne razbire se mukli prihvat tog uvjeta

Isto kako je tuženik mogao da ne odgovara na pismo tužitelja s kojim bi mu ovaj u pogledu materijala pakovanja činio koji drugi prijedlog koji odstupa od pogodbe već uglavljene, tako mu nije bila potreba da reagira proti takovom prijedlogu i ako je bio uvršten u jednu fakturu. U trgovačkom pravu ne ima naime odredbe po kojoj je kupac dužan da prigovori kojoj

Digitized by Google

klauzoli uvrštenoj fakturi, koja odstupa od pogodbe već perfektne i koja ga osim toga obterećuje, pod prijetnjom da će izgubiti pravo, koje mu na osnovu te pogodbe pripada Da je klauzola sadržana u fakturi u opreci s pogodbom, to je dokazato s pogodbom 15. studenoga 1905. Posljedica je toga, da tužitelj nije imao prava da pita vrijednost novih bačava, i za to mu se nije mogla ni dosuditi svota od 640 K zaiskana za taj naslov jedino na osnovu rečene klauzole uvrštene u fakturu.

Ovdje nije da se raspravlja da li tužitelju pripada za bačve koji zahtjev proti tuženiku možda na osnovu kojeg drugog pravnog naslova.

Trebalo je za to udovoljiti reviziji. Saopćio D. M.

Iz upravne prakse.

Samo upravne oblasti su nadležne za riešenje pitanja, tko se ima smatrati zadružnim članom.

Ukinuće uručbene isprave na predlog upravne oblasti.

Postojali kr. sudbeni stol županije požeške uručio je uručbenicom od 20. svibnja 1871. br. 700. iza Pavlije Miholić nepokretnosti zemlj. nap. br. 10 obćine Toranj zadruzi Vojvodić kbr. 7. iz Biškupaca. Temeljem ove uručbenice prenesene su gruntovno odlukom od 17. svibnja 1872. br. 617. pomenute nekretnine sa zadruge Miholić kbr. 12. iz Tornja na zadrugu Vojvodić.

To se je dogodilo pod predpostavom, da je Pavlija Miholić bila posljednji član zadruge Miholić kb. 12. iz Tornja, koja je oporukom od 9. studenoga 1870. ove nepokretnosti ostavila zadruzi Vojvodić kbr. 7. iz Biškupaca.

Nu još postojala kr. podžupanija u Požegi ustanovila je svojim dopisom na kr. kotarski sud u Požegi od 27. travnja 1886. br. 3305., da Pavlija Miholić nije bila posljednji član istoimene zadruge, nego da je ostalo iza preminulog člana te zadruge Antona Miholića diete Stjepan, rodjeno godine 1865., kao ovlaštenik u zadruzi te je potakla kr. kotarski sud u Požegi kao nadtutorstvenu oblast mldb. Stjepana Miholića, da sudskim putem izhodi izpravak gruntovnog prenosa nepokretnosti zadruge Miholić na zadrugu Vojvodić, dotično da se za mldb. Stjepana Miholića vindiciraju iste nepokretnosti.

Kr. kotarski sud u P. je doduše postavio ovom malodobniku skrbnika, koji je imao njegova prava potražiti, no ovaj nije u tom pogledu ništa učinio. Istom sam Stjepan Miholić, postavši punodobnim, ustao je putem parnice tužbom od 8. svibnja 1900. br. 3658. proti zadruzi Vojvodić radi ništetnosti uručbenice i gruntovnog prenosa pomenutih nekretnina.

U toj parnici je sud prve molbe sudio po zahtjevu tužbe, dočim je kr. banski stol povodom priziva tužene zadruge Vojvodić tužitelja Stjepana Miholića s tužbenim zahtjevom odbio.

Pošto je pak postupak suda kao ostavinske razpravne oblasti u razpravi ostavine iza Pavlije Miholić bio pogrješan, jer po § 21. zadružnog zakona od 1. prosinca 1870. (Sbor. br. 50.), koji je onda na snazi stajao, nema ostavinske razprave, dok zadruga obstoji, a zadruga po § 44. istoga zakona prestaje istom onda, kada svi članovi zadruge pomru; pošto nadalje iz parbene razprave proizlazi, da smrću Pavlije Miholić niesu svi članovi za-

Digitized by Google

druge Miholić izumrli, jer je još preostao bio Stjepan Miholić, no pošto se u parnici ističe, da Stjepan Miholić u vrieme povedene ostavinske razprave nije bio ovlašteni član zadruge, jer mu je navodno još otac Anton iz zadruge izstupio, no pošto iz uredovne svjedočbe od 4. ožujka 1871., nalazeće se u ostavinsko-razpravnim spisima, proizlazi, da se je Anton Miholić prije 1. siečnja 1869. u zadrugu povratio (§ 45. cit. zak.) i da se je Stjepan Miholić u zadruzi rodio, to r i e š e n j e p i t a n j a, d a l i j e i z a P a v l i j e M i h o l i ć k a o n a v o d n o p o s l j e d n j e g č l a n a z a d r u g e b i l o p o v e d e n j e o s t a v i n s k e r a z p r a v e p o z a k o n u u m j e s t n o, d o t i č n o d a l i s e j e u o n o d o b a S t j e p a n M i h o l i ć i m a o s m a t r a t i č l a n o m z a d r u g e, n a d l e ž i p o l i t i č k o j o b l a s t i.

Povodom previda tužitelja Stjepana Miholića proti pomenutoj osudi kr. banskoga stola zamolio je kr. stol sedmorice kr. zemaljsku vladu, odjel za unutarnje poslove, za riešenje pitanja, da li je Stjepan Miholić u vrieme izdanja uručbenice iza Pavlije Miholić od 20. svibnja 1871. br. 700. i gruntovnog prenosa zadružnih nekretnina zemlj. nap. br. 10. obć. Toranj bio članom zadruge kbr. 12.

Zemaljska je vlada na to saobćila stolu sedmorice 14. travnja 1905. br. 101.792. svoje mnienje, da je postupak postojaloga kr. sudbenoga stola županije požežke kao ostavinsko-razpravne oblasti u razpravi ostavine iza Pavlije Miholić bio pogrješan i da je taj sud nenadležno izdao uručbenu izpravu od 20. svibnja 1871. br. 700., pošto po smislu § 21. zak. čl. IV.: 1870. razprave ostavinske u zadrugama nema, a po smislu § 44. istoga zakona ne može se uzeti, da je zadruga Miholić kbr. 12. prestala smrću Pavlije Miholić, pošto je u ono doba živio još i Stjepan Miholić, koji je dokazom uredovne svjedočbe od 4. ožujka 1871. rodjen u toj zadruzi od zadrugara, te s toga postoji ničim neoborena pravna predmnjeva, da je on u ono doba bio član zadruge ove. Radi toga je podjedno zemaljska vlada po smislu § 47. gradj. sudovnika predložila stolu sedmorice, da ukine pomenutu uručbenu izpravu kao i gruntovnu odluku, kojom su nekretnine rečene zadruge upisane na zadrugu Vojvodić.

Tim povodom izdao je kr. stol sedmorice sliedeće rješenje od 18. svibnja 1905. br. 1574.:

Vidiv, da je uručbenom izpravom od 20. svibnja 1871. br. 700. ostavina iza Pavlije Miholić na temelju očitovanja posljednje volje uručena zadruzi Vojvodić, u koju ostavinu su spadale nepokretnine zemljištnika br. 10. obć. Toranj, i da su te nekretnine na temelju ove uručbene izprave 17. svibnja 1872. br. 617. R. br. 4. vlastovnice prenesene na zadrugu Vojvodić kbr. 7. iz Biškupaca; vidiv, da ove nekretnine niesu bile vlastničtvo ostaviteljice Pavlije Miholić nego zadruge Miholić kbr. 12. iz Tornja, pak da su povučene u ostavinu Pavlije Miholić kao posljednjeg člana iste zadruge; vidiv pak, da Pavlija Miholić nije bila posljednji i jedini član zadruge Miholić kbr. 12., pošto je u vrieme smrti Pavlije Miholić u zadrugu spadao i Stjepan Miholić, jer se je on u toj zadruzi od zadrugara rodio; vidiv, da se to isto potvrdjuje i dopisom kr. podžupanije u Požegi od 27. travnja 1886. br. 3305., upravljenim na kr. kotarski sud u Požegi u svrhu, da se u interesu mldb. Stjepana Miholića kao člana zadruge Miholić izpravi pogriešna uručbenica i prenos nekretnina zadruge Miholić nakon Pavlije Miholić na zadrugu

Digitized by Google

Vojvodić; vidiv, da po § 21. zadruž. zak. od 1. prosinca 1870. ostavinskoj razpravi nije bilo mjesta, dok zadruga obstoji, a da po § 44. istoga zakona zadruga prestaje istom onda, kada svi zadružni članovi pomru, što u vrieme ostavinske razprave iza Pavlije Miholić nije bio slučaj, jer je još živio član zadruge Stjepan Miholić; vidiv, da kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, dopisom od 14. travnja 1905. br. 101.792. po § 47. sudovnika zahtieva, da se spomenuta uručbena izprava ukine, — obnašao je ukinuti tu uručbenu izpravu i u prvoj molbi postupajućem sudu naložiti, da prema ustanovljenom stanju stvari ostavinsku razpravu iza Pavlije Miholić s nova u pretres uzme i po zakonu rieši.

U pomnutoj je pako parnici, zametnutoj tužbom od 8. svibnja 1900. broj 3658., istodobno kr. stol sedmorice riešenjem od 18. svibnja 1905. br. 1574. povodom previda tužitelja Stjepana Miholića ureda radi ukinuo po §§ 343. i 339. gr. p. p. obje osude nižih sudova i u prvoj molbi postupajućem sudu naložio, da parnicu s nova u pretres uzme i po zakonu rieši, a to s razloga što je vrhovnom rješitbom od 18. svibnja 1905. br. 1574. na predlog kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 14. travnja 1905. br. 101.792. po § 47. sudovnika ukinuta uručbena izprava postojalog kr. županijskog sudbenog stola u Požegi od 20. svibnja 1871. br. 700., kojom su nekretnine zadruge Miholić kbr. 12. iz Tornja nakon Pavlije Miholić uručene zadruzi Vojvodić kbr. 7. iz Biškupca, čime se je pravo stanje prepora medju strankama promienilo.

U pogledu pako traženoga ukinuća gruntovne odluke od 17. svibnja 1872. br. 617. saobćio je kr. stol sedmorice kr. zemaljskoj vladi, da te odluke ukinuti ne može, jer je prenos nekretnina na temelju nevaljane uručbene izprave priepor pravne naravi, glede kojega teče parnica, u kojoj će se osudom gruntovni prenos morati da stavi izvan krieposti. Priobćio dr. D. Tončić.

KNJIŽEVNOST.

System der Rechts- und Wirtschaftsphilosophie. Von Dr. Jur. Fritz Berolzheimer Fünfter (Schluss-) Band: Strafrechtsphilosophie und Strafrechtreform. München. 1907.

(Nastavak.)

Druga knjiga. Četvrti odsjek: Zločin i kultura. Zločin u filozofskom smislu je kazne vrijedno djelo; zločin u pravnom smislu je kaznom zapriječeno djelo. Iztraživanja zločina u filozofskom smislu trpe na pogrešci, da nastoje determinirati „zločin“ neposredno. Nu zločin se može fiksirati jedino kao pravni pojam, a to znači: kod tvorbe kaznenog prava ne lebde organu, koji tvori pravo (bilo to osvjedočenje naroda, bilo zakonodavac) pred očima izvjesna djela, koja valja poenalizirati, već osobnosti, čije se udjelotvorenje ukazuje zločinačkim, pa ga stoga pravni red žigoše zločinom. Ne kazni se zločin, već djelo zločinca. Zločin je pravno relevantno nedjelo zločinačke osobnosti. Pisac pobija Garofalovu koncepciju „delitto naturale“ te izvodi: naravno pravo poznaje naravna prava i pendant tomu je naravno nepravo, koja je potonja

Digitized by Google

ideja izbila na javu tek u novo doba na temelju socijološkog shvaćanja zločina; u suprjeci sa aprioristićkim načinom konstrukcije, kako to hoće naravno pravo, traži se naravni zločin tobože empirički. — Garofalo je odkrio „delitto naturale" tvrdeć, da postupa empirički, kulturno-historički; u istinu pako postupa on posve naravno-pravno, jer označuje temeljem svoje konstrukcije naravnog zločina pravno-kulturnu struju sadašnjosti. — Jednako zabacuje pisac i Makarewiczevu dedukciju naravnog zločina, koju ovaj preuzima od Garofala, označujuć temeljnim oblikom naravnog zločina veleizdaju; pogrešno je kod Makarewicza objektivno i utilitaristićko stanovište, jer nije temelj kažnjenja objektivni momenat oštećenja, već subjektivni momenat zločinačke osobnosti. — Zato se pisac i opet vraća svom omiljelom trializmu: izvorno je pravo religiozno, kašnje postaje anetično, konačno dolazi do sinteze prava i etike. — U religiozno-pravnoj periodi ukazuje se zločin kao gadno djelo. — U anetičkoj periodi je karakteristika pojma zločina objektivizam t. j. kauzalitet znači isto što i sakrivljeni kauzalitet; odlučan je uspjeh. — Sada dolazi treća perioda, u kojoj prodire u kazneno pravo etička ideja te se anetičko pravo etizira t. j. ne postaje sastojinom etike, već nastaje etično-pravna sinteza, koja se izrazuje u tom, da uspjeh i htijenje neprava zajednički determiniraju krivnju. Etičko-pravna sinteza karakterizira savremeno pravo; za kazneno pravo se izrazuje u tom, da uz uspjeh (= pravni momenat) stupa kao jednaki faktor krivnja (= etički momenat). — Osebitost zločina sastoji u tom, da prikazuje povratak u prijašnje kulturne periode. Sa pučko-psihološkog stanovišta ukazuje se zločin kao atavizam, kao povratak u prijašnju kulturu. — Svako kazneno pravo kazni takav atavizam u prijašnje kulture. — Nema nijednog zločina, koji se ne bi u kojoj prijašnjoj periodi smatrao pravu primjerenim djelom. Ona kultura, koja baš vlada, opredjeljuje pravo prema mišljenjima i zahtjevima te kulturne periode. Ona kultura, koja baš vlada, opredjeljuje podjednako kazneno pravo poenaliziranjem povrataka u prošle pretrpljene (überwundene) kulturne periode.

Sociološko shvaćanje zločina dovelo je do dubljeg shvaćanja socijalne psihologije zločina, odakle rezultira dublje shvaćanje i veća jasnoća pojma krivnje, a posljedicom toga je postulat primjene zločina na krivnju, postulat suglasja kazne sa krivnjom, što je velika zasluga i onih, koji se kupe oko Liszta, kao i socijološke i anthropološke kriminalne škole. Pogreška je svih tih novih nauka, što postuliraju primjenu kazne prema „socijalnoj pogibeljnosti" zločinca, ali je ipak sociološka škola sa svojim praktičkim postulatima bitno unapredila kazneno pravo, kamo spada ideja uvjetnog osudjenja, postulat, da se zločinac od navade strožije kazni, da se uzme u obzir umanjena sposobnost ubroja, da se reformira kazna slobode i novčana kazna, — sve to i još koješta drugo znači eminentan napredak kazneno-pravne znanosti, ali valja napustiti krivu formulu o socijalnoj pogibeljnosti i staviti temeljnom idejom krivnju, koja ne počiva na zločinu kao izoliranom djelu, već na osobnosti zločinca, kakova se kažnjivim djelom očituje. Sada pisac — a ne vidi se u kojem savezu — izriče svoje mišljenje o dvo-

Digitized by Google

boju tvrdeć, da je dvoboj rudiment prijašnje kulture, da je častan zločin, koji iziskuje i posebnu vrst kazne (custodia honesta).

Peti odsjek: Zločin i krivnja. — Pisac zagovara trodjelbu kažnjivih djela i kazne prema krivnji, a izlučenje policajskih prekršaja.

Prvu klasu sačinjavaju zločini t. j. kažnjiva djela, koja se sa subjektivne i objektivne strane ukazuju kao najteži prelomi pravnog reda. Amo spadaju 3 grupe kažnjivih djela:

1. takova, koja već kod prvog počinjenja utvrde počinitelja zločincem najtežeg sakrivljenja (veleizdaja, umorstvo, promišljeno silovanje, promišljeno razbojstvo, kradja i palež, krivotvorenje novca i t. d.);

2. u drugu grupu spadaju manje teški zločini u koliko okolnosti utvrde zločinačku sklonost počinitelja (teška kradja i prevara, imovinski delikti, počinjeni iz navade, obrtimice ili opetovano, težke ozlede, počinjene iz navade i t. d.);

3. treća grupa zločina obuhvata djela, koja se inače nebi kaznila ili tek kao prestupci, ali se uslijed zloupotrebe službovne vlasti ili povrede službene dužnosti ukazuju kao zločini u službi počinjeni.

Drugu klasu sačinjavaju prestupci, koji se i opet dijele u 3 grupe:

1. u prvu grupu spadaju kažnjiva djela prave, ali manje teške kaznene krivnje, koja se i subjektivno i objektivno ukazuju pravim kažnjivim djelima (jednostavni imovinski delikti, promišljene tjelesne ozlede, svodstvo i t. d.);

2. druga grupa sastoji iz onakovih kažnjivih djela, koja se objektivno ukazuju kao zločini, ali upućuju na manje sakrivljenje (ubojstvo, obično silovanje, kažnjiva djela mladjanih ili osoba sa umanjenom sposobnosti ubroja);

3. treća grupa obuhvata ona kažnjiva djela, koja bi objektivno spadala prekršajima, ali kod kojih se opaža intenzivno sakrivljenje (nastavljeno mučenje životinja, kvalificirano kao i opetovano prosjačenje i skitanje i t. d.). Kao prestupak bi se imao kazniti i nepodobni pokušaj zločina.

Prekršaji se dijele u 2 grupe: prvu sačinjavaju prava kažnjiva djela najlakšega sakrivljenja (najlakši imovinski delikti, jednostavno mučenje životinja, jednostavne oštete, ozlede, uvrede i t. d.); druga obuhvata ona kažnjiva djela, koja bi objektivno spadala u prestupke, ali subjektivno pokazuju manje sakrivljenje (prestupci iz častnog mišljenja, kulpozni prestupci). Kao prekršaj bi se imao kazniti nepodoban pokušaj prestupka.

Trodjelba kažnjivih djela je po svom biću opravdana, u koliko izrazuje krivnju počinitelja. Nu trodjelba može postići svoju punu važnost kao izražaj za krivnju zločinca jedino onda, ako odgovara ustrojstvu kaznenih sudova kao i zaprijećenoj kazni.

Policajno nepravo valja posve odijeliti od kaznenog prava, jer je od ovog načelno različito: objekat kažnjenja je zao čovjek, objekat pako policajne kazne je neuredan čovjek. Policajno se nepravo dade udijeliti u 4 grupe, dvije nose značaj ugrožènja, dvije značaj ozledjenja: u prvu spadaju djela, koja su inače irelevantna, ali mogu prouzročiti zločine ili prestupke (n. pr. za-

Digitized by Google

brana nošenja oružja) te djela, koja se ukazuju kao moguća ugroženja (n. pr. zabrana brze vožnje); u drugu spada poremećenje javnog reda i mira te povreda gradjanske dužnosti uzkratom pomoći kod nesreća ili opće pogibelji.

Pisac svraća pažnju na prikrivene praesumpcije, kada se naime koji faktor krivnje naprosto praesumira, a najvažniji slučaj takove prikrivene praesumpcije je pretpostava poznavanja kaznenih zakona (n. pr. § 3. našeg kazn. zakona); pisac postulira, da se u motivima novog kazn. zakona svaki slučaj praesumpcije označi kao takov.

Prelazeć na motive zločina — a motiv je piscu zadnji cilj počinitelja kao determinirajuća predočba — ističe pisac, da se u novije doba podaje motivu pretjerana važnost; motivu se ima dati važnost jedino onda, kada nam osvijetljuje osobnost počiniteljevu; inače ne. Uz motiv valja uzeti u obzir i način motivacije t. j. promišljanje i afekat, koje ne valja generalizirati ni privilegirati (kao što to čini n. pr. naš kazn. zakon u §§ 1., 43., 46., 264.), jer bi se inače morao manji krivac težje, a veći lakše kazniti. De lege ferenda postulira pisac, da zakonodavac izričito označi ona kažnjiva djela, kod kojih se promišljanje odnosno afekat ima smatrati otegotnom odnosno olahkotnom okolnosti. Još tangira zločine masa, gdje će kazneno pravo morati uzeti obzir na težji uspjeh.

Počinjen zločin je redovito podesan osvijetliti podjedno i osobnost zločinca. Jedan dio zločinaca stoji prema zajednici kao neprijatelj: to je glavna klasa pravih zločinaca; takov pravi zločinac je pripadnik prijašnje kulture. Od takova pravoga zločinca razlikuju se djela ostalih zločinaca tim, da kod pravog zločinca opredjeljujući razlog za počinjenje zločina leži u osobnosti samog počinitelja. Postulate pozitivne kazneno-pravne škole glede priupadnika i nepopravljivih zločinaca te glede zločinaca od navade i onih, koji se zločinom obrtimice bave, valja odobriti uz slijedeće važne modifikacije: zločin zahtieva i zaslužuje kvalitativno težu kaznu, u koliko se ukazuje intenzivnije sakrivljenje; pojmovi priupadničtva i nepopravljivosti imadu biti vezani ne na uzslijedilo ovršenje kazne, već na osudjenje; mjesto izraza „nepopravljivi" preporuča se izraz „kvalificirani priupadnici"; ne preporuča se generaliziranje navade, obrtimičnosti, priupadničtva i kvalificiranog priupadničtva, već zakonodavac ima izričito navesti ona zlodjela, kod kojih gornji pojmovi djeluju kao razlog pooštrenja kazne; ti pojmovi mijenjaju kod izvjesnih zlodjela i značaj kaznene krivnje te preobrazuju izričito navesti se imajuće prekršaje u prestupke, prestupke u zločine. Zastupnici znanosti pretežno traže odstranjenje olakotnih okolnosti, ali takove valja ipak zadržati već obzirom na to, što se dopuštaju otegotne okolnosti. Zločinac od prilike ima biti i zakonito priznat u dvostrukom pravcu: da je zločin od prilike razlog za uporabu olakotnih okolnosti i da se kod tih zločina u opće dopusti uvjetno osudjenje. — Pisac postulira promjenu kod kradje, jer to je delikt, koji obuhvata posve različitu intenzivnost krivnje, a na snazi stojeće pravo postupa s njim preveć shematički; jednako traži i oštrije diferensiranje kod prosjačenja i skitanja.

(Svršit će se.)

Digitized by Google

Glavna godišnja skupština „Pravničkoga družtva.“

Dne 22. veljače t. g. održana je obilno posjećena redovita godišnja glavna skupština „Pravničkoga družtva u Zagrebu“ pod predsjedanjem predsjednika družtva dra. Franje I. S p e v c a. Skupštinu otvorio je predsjednik s ovom zanimivom besjedom:

„Slavna skupštino! Sastali smo se, evo, da održimo redovitu glavnu skupštinu u smislu pravila pravničkoga družtva. Prije nego predjemo na razpravljanje dnevnoga reda dopustite, gospodo, da Vas što srdačnije pozdravim. O djelovanju družtva podnosimo vam potanko izvješće. Djelovanje to kretalo se i ove godine najviše oko mjesečnih skupština te izdavanja „Mjesečnika“. Na skupštinama razpravljana su mnoga pitanja privatnoga, parbenoga, kaznenoga i upravnoga prava. „Mjesečnik“ donosio je i ove godine razprave iz svih područja prava, zatim je priopćivao rješitbe praktičnih slučajeva gradjansko-pravnih, kaznenih i upravnih. Ovo je priobćivanje to važnije, što se kod nas rješitbe ne publiciraju službeno. Da bi se doskočilo tome nedostatku, zaključilo je pravničko družtvo na skupštini od 22. prosinca 1906. nakon razprave o jednom praktičnom slučaju, da se umoli zemaljska vlada, neka bi ona u sporazumku sa stolom sedmorice učinila, što je nuždno, da se načelne rješitbe publiciraju službeno. Dok to ne biva, dotle je nastojanje „Mjesečnikovo“, da priobćuje rješitbe praktičnih slučajeva tim važnije. Svaki je takav slučaj zanimljiv i poučan, osobito onda, kada se radi o pitanju, koje je normirano zakonom samo oskudno. Tako je, da napomenem samo nešto iz područja gradjanskoga prava, slučaj priobćen u br. 12. „Mjesečnika“ od prošle godine, poučan za pitanje, u koliko je protiv predmnjeve § 163. o. g. z. dopušten protudokaz. Slučaj u „Mjesečniku“ br. 9. o darovanju nekretnina zanimljiv za pitanje, kada biva „prava predaja“ nekretnike, koja čini obdržavanje forme suvišnim.

Zanimljiv je dalje slučaj, priobćen u „Mjesečniku“ prošle godine br. 6, u kojem je vjerovnik uglavio s dužnikom, da će mu odpustiti sve svoje tražbine, što ih ima protiv njega, ako 4 željezne šinje sam digne na pleća i odnese do kovača, pol sata hoda. Dužnik u istinu odnese šinje, kojih vjerovnik nije mogao ni dići. Na osnovu toga tuži dužnik vjerovnika, da prizna, te su njegove tražbine utrnule. Vjerovnik brani se time, da se je on samo šalio, a nije namjeravao ozbiljna ugovora. Sudovi prosudjivahu ovaj slučaj različno. Prva i druga molba bila je toga nazora, da se ovdje ne radi o ozbiljnom poslu, da se vjerovnik samo šalio, premda se iz svih okolnosti moglo zaključivati, da je dužnik imao opravdana razloga smatrati očitovanje vjerovnikovo ozbiljnim. Stol sedmorice, shvatio je ovaj posao kao odpust duga u smislu § 1444. o. g. z. i to kao bezplatan odpust, za koji medjutim ne treba forme darovanja. No sam stol sedmorice ističe, da se radi o odpustu, koji je „uvjetovan izvedenjem napornoga fizičnoga čina“; ne radi se dakle o takovom odpustu, za koji ne treba drugo nego prihvat dužnika, i koji se po tom odmah oživotvara, već o takovom odpustu, koji predpostavlja izvršenje ugovorene činidbe, te se za slučaj toga izvršenja obećaje odpust. Imademo dakle ovdje u istinu odpust duga u formi ugovora radnje (usluge za plaću).

Obširno je razložen slučaj, priobćen u „Mjesečniku“ od mjeseca studenoga prošle godine, o d o s m r t n o m p r i h o d u. Šteta samo, da nije

Digitized by Google

priobćen cieli ugovor, jer bi tako lakše bilo tumačiti pravni posao, o kojem ima naš zakonik samo malo ustanova. Dosmrtni prihod našega zakonika samo je jedna vrsta rente, a ova sa gospodarskog gledišta nije drugo, nego dugovani prihod od nedugovane glavnice.

U priobćenom slučaju razpravlja se pitanje, da li glavnica, za koju je prodan dosmrtni prihod, pripada u ostavinu prodavaoca prihoda, ako ovaj umre prije kupca, te nasljednici prodavačevi plaćaju dalje prihod kupcu do njegove smrti. Radi se dakle o odnošaju glavnice, za koju je kupljen prihod, prema imovini prodavaoca prihoda. Ta glavnica redovno ne sačinjava posebnoga, samostalnoga fonda, odakle bi se imao podmirivati prihod, već prelazi ona, čim je predana, u vlastničtvo prodavaoca, staplja se dakle s njegovom imovinom, i s ovom jamči on za prihod. Stoga kad bi stvar, za koju je prodan prihod, propala, ne bi to ipak rješavalo prodavaoca od dužnosti, da plaća prihod. Ova dužnost prelazi dalje na nasljednike prodavaoca prihoda, dokle god živi kupac, na čiju je glavu postavljen prihod.

Priobćivanje takovih praktičnih slučajeva i razpravljanje o njima vrlo je važno u mnogom smjeru, važno s obzirom na primjenu zakona, isto tako važno s obzirom na tumačenje volje stranaka, napose pravnih posala.

Tumačenju pravnih poslova dugo se nije u znanosti posvećivala ona pažnja, koju ono zaslužuje. Pa ipak je ono tako reći svakdašnji kruh sudca, sačinjava jednu od najvažnijih njegovih zadaća.

Tumačenje pravnoga posla temelj je svakoj pravnoj konstrukciji, od njega zavisi svaka primjena prava. Tumačenje to u mnogom je pogledu teže, nego tumačenje zakona, radi toga, jer očitovanje poslovne volje ne biva samo riečima, već i drugim djelima stranaka, koja vrijede u životu kao očitovanja volje, pače i šutnjom; dalje radi toga, što očitovanje volje, ako je i učinjeno riečima, često ne označuje izriekom pojedinoga pravnog učinka, koji ima nastati, već se ima ovaj ustanoviti po cieloj situaciji, u kojoj su rieči izrečene.

Tako se n. pr. mnogo razpravljalo o slučaju, gdje je neki vozar uzeo putnika, koji ga je molio za to, k sebi na kola; konj se bez krivnje vozarove poplašio i putnik kod toga nastradao. Na osnovu toga čina osuđiše njemački sudovi vozara na naknadu štete po s 833. njem. gradj. zakonika, koji drugčije nego naš zakonik, prihvaća princip bezuvjetne odgovornosti na štetu uzrokovanu po životinji. No kod prosudjivanja ovoga slučaja zaboravilo se na to, da se ovdje radi o odnošaju, osnovanom po volji stranaka; trebalo je dakle tumačiti volju stranaka pa uvažiti, da je putnik molio vozara, da ga poveze; a ovaj kad je primio putnika, učinio je to od obične uslužnosti, a nije se htio time pravno obvezati; prema tomu mogao bi odgovarati samo za dolus.

Tako dakle ima tumačenje često da odluči, da li nekoj izjavi pripada pravno značenje, da li se po tom stranka svojim očitovanjem htjela pravno obvezati; za tim koja izjava ima se smatrati kao sastavina pravnog posla, a koja je puko neobvezno govorenje ili samo navod pukoga motiva. Kao što se u napomenutom slučaju nije vozar htio pravno obvezati, tako se n pr. ne obvezuje kao čuvar (depositar) niti onaj, koji dozvoli bicklistu na njegovu molbu, da stavi svoj bicycle u hodnik prvoga, ili tko dopusti pogorelcu nakon požara, da svoje blago smjesti u njegovoj štali itd.

Starije pravo postavljalo je više općenitih pravila za tumačenje pravnih

Digitized by Google

posala. Nekoja od tih pravila prihvaća i naš zakonik, upućujući u ostalom na običnita pravila o tumačenju zakona (§ 914.). Te ustanove našega zakonika nit su dostatne niti opravdane, pak najnovija novela gradjanskoga zakonika hoće, da ih dopuni, to je naime osnova zakona o preinaci i dopuni nekih ustanova o. g. z., predložena gornjoj kući car. vieća 21. prosinca 1907.

Po gradjanskom naime zakoniku odlučuje prije svega „vlastito značenje riječi“ (§§. 914., 6.), dakle tumačenje po slovu. To je pogriešno i može se lako kositi s istinom. Naprotiv vrhovno ima biti načelo za tumačenje svakoga očitovanja volje, da treba pronaći pravu volju stranke, a ne vezati se za slovo izraza. Tako odredjuje već naš trgovački zakon § 265. isto tako njemački gradjanski zakonik § 133., tako i osnova napomenute novele § 144. „Kod prosudjivanja i tumačenja očitovanja volje, ima sudac iztražiti volje, a ne držati se doslovnoga smisla izraza“.

Ne smije se dakle tumačenje zadovoljiti samo smislom rieči, već ima da uvaži svekolike prilike, u kojima je očitovana volja, kao što i svrhu, osobito gospodarsku, za kojom ide posao. To načelo vriedi i za prometne poslove kao što i za očitovanje posljednje volje. Inače su različiti načini, na koje se ustanovljuje prava volja kod prometnih posala i kod očitovanja posljednje volje.

Kod očitovanja posljednje volje ima se gledati jedino na volju ostavitelja, nastojati, da se njegove namjere i želje oživotvore što moguće najviše. Za to valja uvažavati ovdje i individualne običaje i način govora, kojim se običavao služiti ostavitelj. Ako n. pr. netko naziva svoju kuću redovno „moja štalica“ pa onda oporučno ostavi drugomu svoju štalicu, dobit će ovaj kuću ostaviteljevu; isto tako, kada tko n. pr. svoju pivnicu naziva svojom bibliotekom, pa ostavi biblioteku. To je t. zv. subjektivno tumačenje, ovdje se kakono se veli provadja teorija volje strože, nego kod pravnih posala medju živima.

Naprotiv kod prometnutih poslova ne može se gledati samo na ono, što stranka sama hoće, već na ono, kako se u prometu nješto shvaća. Jedno djelo pobit će drugo, i to ide tako dalje. Ovdje dakle može da bude odlučno samo zajedničko shvaćanje prometa. Prema tomu se izjava svake stranke, upravljena na protivnika, shvaća u onom smislu, kako se ona, uvaživši sve prilike slučaja, shvaća u prometu. To je t. zv. objektivno tumačenje.

Njemački gradjanski zakonik odredjuje u § 157. „Ugovori imaju se tako tumačiti kako to traže vjera i poštenje (Treu und Glauben) s obzirom na prometni običaj“. Za tim po § 242. ima dužnik izvršiti svoju činitbu tako, kako to traže vjera i poštenje s obzirom na običaj prometa. Ovo vriedi ne samo za ugovore, nego za jednostrano očitovanje volje.

Slično ugarska osnova (§§. 980., 981.) upućuje na shvaćanje života. Isto tako napomenuta novela našemu zakoniku § 114. alin. 2 odredjuje: „Ugovori imaju se tako izpunjavati, kako odgovara običaju (praksi, Übung) poštenoga prometa.“

Princip vjere i poštenja, što ga postavlja njemački gradjanski zakonik, ne znači isto što bona fides pojedinca. Naprotiv ovo je objektivno mjerilo, shvaćanje družtva o poštenju i pristojnosti. Kada se dakle veli, da se pravni posao ima prosudjivati onako, kako to traže vjera i poštenje, ili kako to od-

Digitized by Google

govara praksi poštenoga prometa, po govoru naše novele, onda to znači, da je odlučno ono, što se prema svrsi posla te prema sudu pravednih i poštenih ljudi može očekivati od drugoga. Očitovanje vriedi po tom u onom smislu, kakav mu daje promet i s onakovim pravnim posljedicama, kakove mu propisuje pošteni promet.

Mnogi shvaćaju „Treu und Glauben" tako, da se ima po tom ustanoviti ono, što je izpravno u smislu socijalnoga ideala, te se nalazi u skladu s onim, što je konačna svrha svega ljudskoga zajedničkoga života. To je ideja onakove zajednice ljudi, u kojoj svatko svrhe drugoga smatra za svoje svrhe. No to ide predaleko. Po tom bi imalo pravo provadjati onu zapovied: ljudi bližnjega svoga kao sama sebe. Ali to seže preko zadaća prava, pa ni njemački zakonik ne ide tako daleko. Vidi se to odatle, što upućuje na običaje prometa. Vjera naime i poštenje ima se uvažavati u savezu s običajem prometa. Isto tako novela našemu zakoniku odredjuje, da se s obzirom na značenje i učinak djela ili propusta imaju uvažavati običaji i navade, što vriede u prometu (§ 115.).

Po tom uvažavanju prometnih običaja, koji su različiti po mjestu i vremenu, kao što i staležu, lako se dovodi pravo u sklad s razvojem života te prilagodjuje njegovom shvaćanju

Prometni običaji, kao pomagalo prosudjivanju po vjeri i poštenju, nisu nipošto pravo u objektivnom smislu. S toga se ne mogu primjenjivati, ako ih obje stranke nisu poznavale. Ako je ipak prometni običaj poznat bio samo jednoj stranci, onda će se moći primieniti, ako je po načelima poštena prometa mogla ta stranka očekivati, da će se druga stranka ravnati prema tomu. Tako izriekom obrazloženje novele.

Mnoga pravila starijega prava odgovaraju naravi same stvari te poštenomu prometu, pa će vrieditи sigurno i dalje. Tako pravila § 914., 915. o. gr. z. Ovih pravila tumačenja ne ukida naša novela, ali vrieditи će ona, kako veli obrazloženje, samo subsidijarno, ako se naime na osnovu konstatovanja prave volje stranaka ne dodje do drugoga rezultata.

Naprotiv ukida se ustanova § 887. o. g. z. po kojoj, kad je napravljena izprava o kakovoj pogodbi, „nema se ni malo gledati na ugovore usmene tobož učinjene u isto vrieme, ali koji se ne slažu s izpravom, ili sadržavaju nove pridavke".

Na ovu se ustanovu mnogo tuži, radi nje često biva, da se prava volja stranke nije uvažavala, ako ona nije izražena u izpravi.

Tako će se dakle, kad napomenuta novela postane zakon, moći tumačenje pravnih posala razvijati i kod nas uspješnije, nego dosele.

Ovaj kratki osvrt na jednu granu djelovanja našega družtva završujem s iskrenom željom, da bi kolege naši članovi pravničkoga društva, posvećivali ovoj grani i u buduće što više pažnje. (Burni Živio!)

A sada da prijedjemo na dnevni red. Kao prva točka dnevnoga reda je čitanje odborskih izvještaja, i ja molim...

Dr. Edo Lovrić: Pošto su izvješća tiskana i svaki ih član imade, predlažem, da se izvješća ne čitaju, nego da bi se uzelo, kao da su pročitana. (Odobravanje. Živio!)

Predsjednik: Prema pravilima imala bi se izvješća čitati. — Prima li sl. skupština predlog, da se izvješća smatraju pročitanima? (Prima.)

Prelazimo na drugu točku. Izvješće s predlogom revizora o pregledanju društvenih računa od g. 1907. Molim g. blagajnika, da ga pročita.

Digitized by Google

Blagajnik dr. Dragan Dujmović (čita izvješće).

Predsjednik: Prima li slavna skupština ovo izvješće na znanje (Prima.) Prema tomu i podjeljuje absolutorij odboru? (Podjeljuje.)

Treća je točka ustanovljenje proračuna za g. 1908. Molim g. blagajnika, da pročita predlog odbora.

Blagajnik dr. Dragan Dujmović (čita primitak).

A. PRIMITAK.

Naslov	Stavka	Vrst dohodka	Kruna	filira
I. Članarina	1	Članarina za god. 1908.	6800	—
	2	Zaostatci do konca god. 1907.	1500	—
II. Predplate	3	Predplata za „Mjesečnik“	2000	—
III. Naklada	4	Prodaja knjiga	100	—
IV. Podpore	5	Godišnji prinos vis. vlade	1552	—
	6	Prinos c. i kr. priziv. sudišta u Zadru	420	—
V. Gotovina	7	Gotovina u blagajni 31. prosinca 1907.	2365	06
		Ukupno . . .	**14.737**	**06**

Digitized by Google

Predsjednik: Prima li sl. skupština ovako ustanovljen primitak? (Prima.)

Blagajnik dr. Dragan Dujmović (čita izdatak):

B. IZDATAK.

Naslov	Stavka	Vrst izdatka	Kruna	filira
I. Mjesečnik	1	Papir, štampa, vez, omot, ekspedicija poštarina za 12 br. Mjesečnika	6000	—
	2	Urednički honorar	1800	—
	3	Paušal uredniku za nagradu pisaca	2500	—
II. Uprava	4	Blagajnička nagrada	720	—
	5	Blagajnički paušal	60	—
	6	Tajnički paušal	240	—
	7	Štampanje izvješća za god. 1906. sa pravilima	200	—
	8	Tiskanice	50	—
	9	Godišnje nagrade za slagare, podvornike i listonoše itd.	200	—
	10	Sabiraču članarine u Zagrebu 7% od sabrane svote	200	—
III. Biblioteka	11	Časopisi, knjige i vezanje istih	300	—
	12	Uredjenje i čišćenje biblioteke	50	—
	13	Nepredvidjeni troškovi	100	—
		Ukupno . .	12.420	—

Predsjednik: Prima li se ovako ustanovljen izdatak? (Prima.) Prema tomu se proračun za g. 1908. odobrava.

Kao 4. točka dnevnoga reda je izbor dvojice pregledatelja i dvojice zamjenika za ispitanje društvenih računa za g. 1908. Neka izvoli sl. skupština predložiti, koga da izaberemo.

Dr. Josip Šilović: Ja predlažem, da ostanu ista gg., koja su bila i lani

Predsjednik: To bi bila presv. gg. Halper pl. Julije Sigetski i Svetislav pl. Gaj kao revizori, a gg. dr. Milivoj Maurović i dr. Antun Goglia kao zamjenici. Prima li sl. skupština predlog, da ova gospoda i ostanu? (Živio! — Prima se!)

Prema tomu su izabrana u revizionalni odbor i kao zamjenici spomenuta gospoda.

Kao 5. točka dnevnoga reda dolazi izbor jednoga člana odbora. Ima li tko od gg. za to kakav predlog?

Milan Accurti: Pošto do sada nemamo u odboru odbornika iz financijalne struke, ja predlažem, da se kao takav izabere velemožni g. Filip Perok, kr. savjetnik i zamjenik financijalnog ravnatelja.

Digitized by Google

Predsjednik: Prima li sl. skupština ovaj predlog? (Prima, prima !) Za člana odbora izabran je dakle velemožni gospodin Filip Perok per acclamationem.

U smislu pravila nije prijavljen nijedan predlog, i tako šesta točka dnevnoga reda odpada. Nego ako tko od gg. ima kakav upit ili što, neka izvoli !

Ivo Vuković: Molim g. predsjednika da nam kaže, je li sitina, što sam čuo, da jedan odbornik društva nije nikada polazio ni odborskih sjednica ni skupština društva, te ako je to istina, kako sudi o tome.

Predsjednik: Slavna skupštino ! Istina je, da onaj gospodin, na koga misli g. predgovornik, nije dosada prisustvovao nijednoj skupštini pravničkog društva niti polazio sjednice odbora. Ne znam doduše, s kojih razloga ; bit će da je zapriječen bolešću ili kojom drugom prilikom. Meni je to žao, jer to nije u interesu pravničkoga društva, ali žalibože odbor u tome ne može učiniti ništa. Ja ću nastojati, da dotičnog g. upozorim na to, da dolazi u naš krug, koliko je moguće, kad tih zapreka, radi kojih sad ne dolazi, nestane, a kad mu izmine vrijeme, onda je na sl. skupštini, da ga opet izabere ili ne. (Živio !)

Ima li od gg. još tko što reći? (Nema.) Pošto nitko više ništa nema, ja zaključujem ovu skupštinu, zahvaljujuć gospodi, što su se na nju potrudila. (Živio !)

VIESTNIK.

(Sa hrvatskog sveučilišta.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije podielio je uz privolu nadbiskupskoga duhovnog stola u Zagrebu, a na predlog profesorskoga zbora bogoslovnoga fakulteta kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu dru. Franji barunu Salis-Seewisu, bilježniku nadbiskupskoga duhovnog stola i ženitbenoga suda u Zagrebu, zamoljenu dozvolu predavanja (veniam legendi) iz „ženitbenoga prava" na bogoslovnom fakultetu kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, a obnašao je dra. Gjuru Škarića, profesora kr. realne ginazije u Zagrebu, postaviti lektorom ruskoga jezika u kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu.

(Previšnja priznanja.) Njegovo ces. i kr. apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 28. siečnja 1908. premilostvio dozvoliti, da se bivšemu velikomu županu županije modruško-riečke, Tomi pl. Kraljeviću, povodom njegovog na vlastitu molbu uzsliedilog umirovljenja, za njegovo mnogogodišnje vjerno i revno službovanje previšnje priznanje do znanja stavi.

(U Bosni i Hercegovini.) Njegovo ces. i kr. apostolsko Veličanstvo je Previšnjom odlukom od 30. siečnja 1908. blagoizvoljelo najmilostivije dozvoliti, da se dvorskom savjetniku Franji Ludvigu prilikom zamoljenog premještenja u trajno stanje mira izreče previšnje priznanje.

(Iz družtva upravnih činovnika.) Ovih dana imali su zagrebački članovi zajednice činovnika upravnih oblasti i ureda dogovor, kako, da se prikupe što veća novčana sredstva za unapredjivanje družtvenih svrha, imenito pako da se udari temelj za osnivanje zaklade, iz koje bi se činovnička sirotčad mogla stališu svojih roditelja dostojno i pristojno uzgojiti i izobraziti. Predloženo je s toga, da se ove godine priredi ljetna zabava u povećem stilu, čiji bi čisti prihod namenjen bio toj zakladi. Družtvo se nada, da

Digitized by Google

će za ovu humanitarnu svrhu naći sveobći odziv, jer se je i upravno činovničtvo vazda pripravno odazvalo svakomu sličnomu humanitarnomu podhvatu drugih stališa naroda. Podjedno izražena je želja, da se imadu mjesečni sastanci družtvenih članova održati svake prve subote u mjesecu, da se medju družtvenim članovima što većma razširi kolegijalnost. Na tim sastancima čitati će se razna predavanja, što će znatno doprinositi i promicanju strukovne naobrazbe družtvenih članova.

(Vještačko povjerenstvo glede autorskog prava.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je u smislu §-a 32. zak. član. XVI. od god. 1884. zajedničkoga hrvatsko-ugarskoga sabora o autorskom pravu imenovati u vještačko povjerenstvo na 6 godina, počevši od 1. veljače 1908.: dra. Luku Marjanovića, kr. ug. dvorskog savjetnika i predstojnika kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje u miru, za predsjednika; Milousta Smodića, odsječnoga savjetnika kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, za podpredsjednika; te članovima: dra. Ivana Bojničića, kr. zem. arkivara; dra. Stjepana Bosanca, kr. gimn. profesora VII. č. r., pridieljenoga na službovanje kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vladi, odjelu za bogoštovlje i nastavu; Hermana Bollé-a, gradjevnoga savjetnika; Antuna Cuvaja, kr. savjetnika i zem. školskog nadzornika za pučke škole; Josipa Bauera, kr. profesora; Šimuna Franka, glavnoga urednika „Agramer Tagblatta"; Ivana Hörera, upravitelja zem. tiskare; Janka Iblera, urednika „Narodnih Novina"; Vjekoslava Klaića, kr. sveuč. profesora u m.; Ivana Kostrenčića, kr. sveuč. bibliotekara; Viktora Kovačića, arhitekta; dra. Izidora Kršnjavi-a, kr. sveuč. profesora; dra. Gavru Manojlovića, kr. sveuč. profeosra; Franju Kuhača, glazbenika; Adama Mandrovića, umirov. ravnatelja drame; Dragutina pl. Mihalovića, vlastelina; Martina Pilara, arhitekta; Milana Smrekara, odsječnog savjetnika kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade; dra. Dragutina Schwarza, zdravstvenoga savjetnika; Ivana Vargu, fotografa; dra. Vladimira Varićaka, kr. sveučilištnog profesora; Ivana kneza Vojnovića, dramaturga; Milovana Zoričića, ravnatelja zem. statističkoga ureda; Ivana pl. Zajca, skladatelja.

(† Antun Zaviška.) Ovdje je dne 22. veljače o. g. umro Antun Zaviška, viećnik kr. banskog stola i izvjestitelj krajiške investicionalne zaklade, u 72. godini života. Pokojnik je bio muž tipične skromnosti i činovnik osobite sposobnosti, koji je živo učestvovao u razvitku krajiške investicionalne zaklade, a članom našega družtva bio je od njegova osnutka pa neprekidno do svoje smrti.

A. Zaviška rodio se je u Velikim Mezeričima (Moravska). Poslije odlično svršenih pravničkih nauka u bečkom sveučilištu stupio je kao vježbenik u c. kr. auditorijat, te je kasnije imenovan nadporučnikom-auditorom u Komoranu, odkle je bio premješten u Karlovac. Kad je vojna Krajina bila pripojena materi zemlji, prešao je pokojni Zaviška u državnu gradjansku službu, u kojoj je bio imenovan najprije kotarskim sudcem u Slunju, a god. 1876. sudbenim viećnikom u Ogulinu. Iz potonjeg mjesta bio je pozvan g. 1878. za izvjestitelja krajiške investicionalne zaklade, te je takvim sve do svoje smrti ostao i poslie g. 1889., kad je bio imenovan viećnikom kr. banskog stola. Kroz punih 30 godina zastupao je pokojnik s najvećom revnošću interese krajišnika, te je vazda obzirno i marno upravljao krajiškom investicionalnom zakladom, tako, da je zadobio previšnje priznanje i godine 1881. bio odlikovan redom Franje Josipa. Lahka mu zemlja!

(Imenovanja.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je imenovati Mirka Kasumovića, sudb. pristava I. razreda kod kotarskoga suda u Vrbovskom, zamjenikom državnoga odvjetnika II. razreda kod državnog odvjetničtva u Ogu-

Digitized by Google

linu, Leona Hoića, zamjenika držav. odvjetnika II. razreda u Ogulinu sudbenim pristavom II. razreda kod kotarskoga suda u Stubici, dra. Ivana Packa, pravnog i perovodnog pristava kod kr. ravnateljstva ernarnih pravnih posala u Zagrebu, sudbenim pristavom II. razreda kod kr. sudbenog stola u Zagrebu, dodielivši ga na službovanje tajničtvu banskoga stola, Nauma pl. Mallina, pravnoga vježbenika kod kr. sudbenoga stola u Zagrebu, Venceslava Mudrovčića, pravnoga vježbenika kod kr. sudbenoga stola u Zagrebu i Vilima Bacha, pravnoga vježbenika, kod kr. sudbenoga stola u Zagrebu, prislušnicima u obsegu kr. banskoga stola, Vasu Mihajlovića, trgovca u Vukovaru, trgovačkim prisjednikom za kotarski sud kao trgovačko mjenbeni sud u Vukovaru, te svršenog pravnika Antuna Vukovića bezplatnim perovodnim vježbenikom u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade.

(U Bosni i Hercegovini.) Njeg. ces. i kralj. apostolsko Veličanstvo je Previšnjom odlukom od 24. siečnja 1908. blagoizvoljelo najmilostivije naimenovati okružnog predstojnika VI. dnevnog razreda Karla baruna Pitnera u Mostaru okružnim predstojnikom V. dnevnog razreda, previšnjom odlukom od 30. siečnja 1908. financijalnog nadsavjetnika dra. Huga Linhardta dvorskim savjetnikom zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu u V. dnevnom razredu, a financijalnoga savjetnika Ivana Pogorelca financijalnim nadsavjetnikom zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu u VI. dnevnom razredu.

C. i kr. zajedničko ministarstvo je naimenovalo kotarskog predstojnika I. raz. Franju Brodnika u Sarajevu vladinim povjerenikom za zemaljski glavni grad Sarajevo.

(Premještenja.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 13. veljače t. g. preblagostivo odobriti, da se kotarski sudci Matija pl. Vučetić, kod kotarskog suda u Dugomselu, i Franjo Magdić, kod kotarskoga suda u Vrbovskom, dodiele sudbenomu stolu u Osieku, odnosno u Mitrovici.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 16. veljače 1908. premilostivo dozvoliti, da predsjednik sudbenoga stola Alfred Biskontini na vlastitu molbu premješten bude iz Požege u Varaždin.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je premjestiti Mirka Reichweina, kotarskoga sudca u Vrginmostu, uslied vlastite molbe k onomu u Vrbovskom, iz službenih obzira sudbene pristave Marijana Ručevića, kod kr. kotarskoga suda u Velikoj Gorici, k onomu u Dugomselu, te Milana Vurdelju, kod kotarskoga suda u Irigu, k onomu u Vrginmostu, povjerivši podjedno obojici upravu spomenutih kotarskih sudova, uslied vlastite molbe Ivana Kovačevića, sudbenoga pristava kod kotarskoga suda u Karlovcu, k onomu u Zagrebu II., iz službenih obzira kr. kotarskog predstojnika Kostu Zastavnikovića iz Karlovca u Zagreb, te ga dodielio na službovanje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, odjelu za bogoštovlje i nastavu, nadalje kr. kotarskog predstojnika Mirka Pažameta od kr. kotarske oblasti u Čabru k onoj u Karlovcu, a kr. županijskog perovodju Mirka Kršnjavi-a od kr. kotarske oblasti u Samoboru k onoj u Čabru, povjerivši mu podjedno upravu kotarske oblasti, a dodieliti sudbene pristave dra. Branislava Dimitrijevića i Zdenka pl. Chavraka, kod sudbenoga stola u Zagrebu, na službovanje tajničtvu banskoga stola, zatim premjestiti u k sudbenomu stolu u Zagrebu sudbene pristave Savu Stojanovića, u službovanju kod pr. vladinog odjela za bogoštovlje i nastavu, iz službenih obzira, a dra. Josipa Belobrka, kod kotarskoga suda u Čazmi, uslied vlastite molbe, te premjestiti iz službenih obzira Stjepana Sussicha, sudbenoga pristava kod kotarskoga suda u Djakovu, k onomu u Virovitici i iz službenih obzira kr. županijskog tajnika u Zagrebu Jukunda Šparhakla dodieliti na službovanje

Digitized by Google

kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, a kr. kotarskog predstojnika Rudolfa Mühlstein a premjestiti od kr. kotarske oblasti u Kostajnici kr. županijskoj oblasti u Zagrebu uslied vlastite molbe dra. Tomu viteza Cuculića, sudbenoga pristava II. razreda kod sudbenog stola u Osieku, k onomu u Zagrebu, te ga podjedno dodieliti na službovanje kr. državnomu nadodvjetničtvu.

(U Bosni i Hercegovini.) Njegovo ces. i kralj. apostolsko Veličanstvo je previšnjom odlukom od 24. siečnja 1908. blagoizvoljelo najmilostivije odobriti, da se dvorski savjetnik Večeslav Černy na njegovu molbu premjesti u trajno stanje mira i dozvoliti, da mu se tiem povodom saobći previšnje priznanje.

C. i kr. zajedničko ministarstvo je razriešilo vladina savjetnika Mirona viteza Zazyckog od funkcija vladina povjerenika za zemaljski glavni grad i pozvalo ga k zemaljskoj vladi, šerijatskog sudiju u šerijatskom kotarskom sudu u Tešnju Abid ef. Hadži Sadikovića na njegovu molbu u trajno stanje mira, dodielilo kotarskog predstojnika I. r. Franju Večerinu administrativnom odjelenju zemaljske vlade, a kotarskog predstojnika II. r. Theobalda pl. Rabatića u Bos. Petrovcu vladinom povjereniku za zemaljski glavni grad na službovanje; najzad je povjerilo kotarskom predstojniku I. r. Peri Todoroviću u okružnoj oblasti u Sarajevu upravu kotarskog ureda u Sarajevu, upravitelju izpostave u Varešu, političkom pristavu I. r. Karlu barunu Collasu upravu kotarskog ureda u Bos. Petrovcu, a premjestilo vladina podtajnika Antuna pl. Rémy-a od zemaljske vlade k okružnoj oblasti u Sarajevu,

Poglavica zemaljske vlade razriešio je auskultanta u okružnom sudu u Sarajevu dra. Vojislava Besarovića na njegovu molbu od daljeg službovanja u ovim zemljama; dalje je razriešio auskultanta u okružnom sudu u Bihaću Živka Nježića na njegovu molbu od daljeg službovanja u ovim zemljama, a povjerio je vladinu perovodji Leopoldu Weichbergeru u kotarskom uredu u Brčkom upravu kotarske izpostave u Varešu, a premjestio je političkog pristava I. r. dra. Aleksandra Thrumicsa od kotarskog ureda u Stocu k onom u Brčkom, pozvao je političkog pristava II. r. Ivana grofa Szembeka od kotarskog ureda u Sarajevu k zemaljskoj vladi, a premjestio je naizmjence političke pristave II. r. Petra pl. Tartagliu u Konjici i Franju Kobačića u Tešnju.

(Pravo odvjetovanja.) podielio je ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije dru. Stevi pl. Oreškoviću, umirovljenom kr. sudbenom viećniku I. razreda, u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Samoboru, odvjetničkom kandidatu dru. Aladaru Kleinu u obsegu banskoga stola sa sjedištemu Osieku, i dru. Vladimiru Maček u, odvjetničkom perovodji, u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Sv. Ivanu Zelini.

(Promjena sjedišta.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije dozvolio je odvjetniku dru. Bogdanu Bradaški, da prenese svoje sjedište u iz Dolnje Stubice u Zagreb, a dru. Eugenu Laxi, odvjetniku u Sisku, da može izvršivati podieljeno mu pravo odvjetovanja sa sjedištem u Zagrebu.

(Novi kr. javni bilježnici.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je imenovati Milana Mihaljinca, bilježničkog perovodju, kr. javnim bilježnikom u Zagrebu i to za IV. kotar, te odvjetnika u Dolnjoj Stubici dra. Dragutina Senečića kr. javnim bilježnikom u obsegu kr. sudbenog stola zagrebačkog sa sjedištem u Dolnjoj Stubici.

Digitized by Google

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Matilda Hriberski, krojački obrt u Zlataru	Kr. sudbeni stol u Varaždinu	Vilim Pavlić kr. kotarski sudac u Zlataru	3. veljače 1908. Br. 1095/gr.	Dr. Dioniz Valjavec odvjetnik u Zlataru	Dr. M. Lisičar odvjet. perovodja u Zlataru	1. ožujka 1908.	1. ožujka 1908.
Josip Maldaker krojački obrt u Zemunu	kr. kotarski sud u Zemunu	Valentin Tomić kr. sudbeni pristav	7. veljače 1908. Br. 310/gr.	Dr. Svetislav Popović odvjetnik u Zemunu		14. ožujka 1908.	14. ožujka 1908.
Žiga (Sigmund) Rechnitzer u Karlovcu	kr. kotarski sud u Karlovcu	Ivan Kovačević kr. sudbeni pristav I. r.	5. veljače 1908. Br. 2134/gr.	Dušan Miljušević odvjetnik u Karlovcu	Dr. Feliks Židovec odvj. per. u Karlovcu	10, ožujka 1908.	26. ožujka 1908.
Ivan Kušlć nepr. trgovac u Virovitici	kr. sudbeni stol u Osieku	Dragutin Becić kr. sudb. vićnik	30. siječnja 1908. Br. 1651/gr.	Dr. Gugo Schubert odvjetnik u Virovitici	Dr. Franjo Prohaska odvjetnik u Osieku	26. ožujka 1908.	26. ožujka 1908.
Vjekoslav Jakob prot. trgovac u Brodu na Savi	kr. kotarski sud u Brodu	Jakob Barč kr. sudbeni pristav I.	8. veljače 1908. Br. 2208/gr.	Dr. Svetimir Korporić odvjetnik u Brodu	Dr. Nikola Gjurgjević odvjetnik u Brodu	15. ožujka 1908.	3. travnja 1908.

Digitized by Google

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Petar Vuković prot. trgovac u Pakracu	kr. kotarski sud u Pakracu	Ivan Im kr. sudbeni pristav	15. veljače 1908. Br. 1307/gr.	Dr. Jovan Ivković odvjetnik u Pakracu	Dr. M. Bogdanović Tomić odvjetnik u Pakracu	16. ožujka 1908.	6. travnja 1908.
Julius Günsberger trgovac u Koprivici	kr. kotarski sud u Koprivnici	Adolf Buger kr. sudbeni pristav	19. veljače 1908. Br. 2636/gr.	Dr. Slavko Wolf odvjetnik u Koprivnici	Dr. Mato Malančec odvjetnik u Koprivnici	1. travnja 1808.	13. travnja 1908.
Marko Švarc prot. trgovac u Koprivnici	kr. kotarski sud u Koprivn.ci	Rupert Mihelić kr. sudbeni pristav	27. siječnja 1908. Br. 1058/gr.	Dr. Arnold Pulgram odvjetnik u Koprivnici	Dr. Edo Dorčić odvjetnik u Koprivnici	18. ožujka 1908.	13. travnja 1908.
Josip Prosen tiskar u Jastrebarskom	kr. sudbeni stol u Zagrebu	Pavao Pavešić kr. sudbeni viećnik	16. veljače 1908. Br. 6087/gr.	Dr. Mato Zubčić odvjetnik Jastrebarsko	Dr. Mato Zubčić odvjetnik u Jastrebarskom	16. travnja 1908.	16. travnja 1908.
Albert Berković trgovac u Zagrebu	kr. sudbeni stol u Zagrebu	Pavao Pavešić kr. sudbeni vi ećnik	23. veljače 1908. Br. 5894/gr.	Dr. Josip Štimac odvjetnik u Zagrebu	Dr. Oskar Sachs odvjetnik u Zagrebu	17. travnja 1908.	17. travnja 1908.

Digitized by Google

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
F. (Fani) Klein nepr. trgovkinja u Iloku	kr. sudbeni stol u Mitrovici	Vinko Rački kr. sudbeni viećnik I. r	6. veljače 1908. Br. 746 gr.	Dr. Mita Stojković odvjetnik u Iloku	Dr. Ljubivoj Stojšić odvjetnik u Mitrovici	6. travnja 1908.	23. travnja 1908.
Makso Kaufer trgovac u Koprivnici	kr. kotarski sud u Koprivnici	Ivan Žigović kr. kotar. sudac	18. veljače 1908. Br. 2647 gr.	Dr. Edo Dorčić odvjetnik u Koprivnici	Dr. Slavko Wolf odvjetnik u Koprivnici	9. travnja 1908.	30. travnja 1908.
Prot. tvrdka **Mihael Tassovac** i vlastnik joj **Radoslav Tasovac** u Brodu na Savi	kr. kotarski sud u Brodu	Gjuro Mraz kr. sudbeni pristav I. r	19. veljače 1908. Br. 2777/gr.	Dr. Vatroslav Brlić odvjetnik u Brodu	Dr. Želimir Mažuranić odvj. pero. Brodu	15. travnja 1908.	5. svibnja 1908.
Trg. tvrdka **Schwartz i Spicer** i vlastnik joj **Zdenko Špicer** u Požegi	kr. sudbeni stol u Požegi	Krunoslav Hadžija kr. sudbeni viećnik	4. veljače 1908. Br. 564/gr.	Dr. Aleksander Cargonja odvjetnik u Požegi	Dr. Miroslav Čabrijan odvj. pero-Požegi	1. svibnja 1908.	6. svibnja 1908.

Digitized by Google

Nekretne i pokretne, procjenive i neprocjenive stvari s gledišta pravnih i pristojbenih zakona[1]

Kod odmjerivanja pristojbe od velike je važnosti razlika izmedju nekretnog i pokretnog imetka, zatim pitanje, koji su predmeti procjenjivi, a koji ne? Pristojbeni propisi u tom pogledu ne sadržaju nikakove odredbe.

A) Što se ima smatrati nekretnošću i što pokretninom, opredijeljuju §§-i 293.—298. kod nas u Hrvatskoj u krijeposti stojećega austrijskoga obćega gradjanskoga zakona.

S toga, prije nego predjem na raspravu, koje se pokretne stvari i u kojem odnošaju imadu smatrati nekretnošću, evo odnosnih §§-a doslovce:

Stvari, koje se mogu premjestiti s jednog mjesta na drugo, a da im se ne pokvari sućanstvo, jesu pokretne; inače su nepokretne. Stvari koje su po sebi pokretne, drže se u smislu pravnom da su nekretne, ako su po zakonu ili po odredjenju vlasnika pripadnost kakove stvari nepokretne (§ 293. o. gr. z.). Pod pripadnošću razumijeva se ono, što se sa stvarju stavlja u neprestani savez. Amo spada ne samo priraštaj stvari, dok se god ne rastavi od nje, nego i stvari pobočne, bez kojih se glavna stvar upotrebiti ne može, ili koje su po zakonu ili vlasniku odredjene na stalnu porabu stvari poglavite (§ 294. o. gr. z.). Trava, stabla, plodovi i sve stvari porabne, koje zemlja radja na svojem površju, ostaju dotle nepokretna imovina, dok nisu rastavljene od zemljišta i poda. I same ribe u ribnjaku, i divljač u šumi, postaju onda tekar dobro pokretno, kada su ribe ulovljene, i divljač uhvaćena ili ubijena (§ 295. o. gr. z.). Žito, drva, krma i svi ostali premda jur sabrani proizvodi, kao i sva živina i svi težački alati

[1] Preuzimamo ovu, i za pravnika poučnu raspravu iz djela presv. g. Samuela Kociana, viječnika uprav. sudišta, što se nalazi još u štampi pod naslovom „Tumač i Rječnik" uredovnoj zbirki zakona i propisa o biljegovini i pravnoj pristojbi. Ovdje se rješava velevažno pitanje pravne kvalifikacije stvari, a osobito pitanje fundusa instructusa, koje se već decenije tumači specialno na uštrb Hrvatske s obzirom na gradjanski zakon. U narednom broju donijeti ćemo iz istog djela raspravu o dužnostima i odgovornosti sudaca, odvjetnika i kr. javnih bilježnika s obzirom na zakone o biljegovini i pristojbama Ur.

Digitized by Google

(orudja) i sve sprave spadajuće na zemljište, drže se u toliko da su stvali nepokretne, u koliko su potrebne, da se produži uredno opravljanje gospodarstva (§ 296. o. gr. z.). Tako isto spadaju medju stvari nepokretne one stvari, koje se grade na zemljištu i podu u toj namjeri, da na njem svagda ostanu, kao: kuće i druge zgrade s prostorom od zraka, koji je nad zemljištem u potezu (liniji) kalamirskom; dalje ne samo što je u zemlju zabijeno, uzidano, priudareno i pribijeno s čavlima kao: kotlovi pivarski i rakidžinski i uzidane spreme, nego i one stvari, koje su odredjene na stalnu porabu kakove cijelosti, kao vedrice bunarske, konopci, lanci, sprave, čim se gasi vatra i tima spodobne (§ 297. o. gr. z.). Prava se broje medju stvari pokretne, ako nisu skopčana s posjedom koje stvari nepokretne, ili ako nijesu ustavom pokrajinskim proglašena za stvar nepokletnu (§ 298. o. gr. z.). Iskanja (tražbine) ne pretvaraju se u nepokretnu imovinu radi toga, što su sigurna na dobro nepokretno (s 299. o. gr. z.).

1. Gospodarstveni nared (fundus instructus). O fundusu instructusu slovi § 296. o. gr. zakonika, iz kojeg se, kao i iz § 294. može jasno razabrati, da pod pravni pojam fundusa instructusa potpadaju samo one stvari, koje ne sačinjavaju podjedno priraštaj, što ga je vlastnik opredijelio na stalnu porabu glavne stvari. Daklem samo one gospodarstvene spreme (pokretnine) mogu se smatrati i uzeti kao nekretnine, koje su sa zemljištnim posjedom u takovom odnošaju, da sačinjavaju nadopunjujući dio istoga: tako zvani inventarium i koje, kao pripadci zemljištnoga posjeda, moraju uvijek potpuno biti na zalihi.

Takav fundus instructus običaje naprvo doći kod fideicomisarnih, biskupskih i zakladnih posjeda i osobito kod odmjere pristojbenog jednačka, valjalo je od istaknutih u valovnici predmeta samo ove pribrojiti k nekretninama. Kod inih, osobito kod ostavina manjih poljskih gospodara, nisu se mogli ovakovi predmeti smatrati nekretninom ni po dosadanjoj praksi, što više toč. f, § 8. z. čl. XXXIV.: 1881. (§ 127. p. p.) izrično odredjuje, da se imadu kao pokretnosti smatrati; u ostalom o fundusu instructusu kao nekretnosti, moglo je biti govora samo kod nas u Hrvatskoj i u Erdelju, dočim u Ugarskoj, gdje ne vrijedi austr. opći gradj. zakonik, smatrao se fundus instructus i dosele pokretninom.

Ugarsko privatno pravo fundus instructus ne označuje nepokretnim dobrom, s toga je postojala ta anomalija, da je od fundus instructusa u Ugarskoj odmjerivana pristojba po ljestvici III., a u Hrvatskoj sa $4^3/_{10}\%$. Ministarstvo financija kroz decenije grčevito se je držalo definicije o. gr. zakonika, te su činovnici, koji su ovo pitanje liberalnije shvaćali, imali neprilika. Sada je upravno sudište, upravo povodom konkretnog slučaja iz Hrvatske, osudom br. 5311/1906. (nač. rješ. 721—907) izreklo, da je fundus instructus s gledišta

Digitized by Google

pristojbenih propisa dobro pokretno. To je skroz opravdano iz slijedećih razloga:

„Opći gradj. zakonik, kako se vidi iz §§-a 293—297., razlikuje dvije skupine pripadnosti (accessorium) nekretnih stvari, koje, usprkos tome, što su po naravi svojoj pokretne stvari, zakon sa pravnog gledišta smatra nekretninama. U jednu skupinu spadaju značaj pripadnosti sačinjavajuće one pokretnine, koje sa nekretninom, kao glavnom stvari, u organičnoj (prirod, plod, drvo, trava, u opće viseći plod i t. d.), ili u tehničkoj (kuća, tvornica i namještaj i t. d.), dakle u tako uskoj svezi stoje, da skupa sa nekretninom tvore jednu jedinstvenu, cijelu stvar; takove su pokretnine dakle sastavni (integrirajući) dijelovi nekretnine, odnosno postanu takovim dijelovima iste, sa istima jesu i fizički spojene, tako, da ne samo kao pokretnine, nego u opće kao posebne stvari — dok traje njihova sveza kao sastavni dio — prestanu eksistovati i upravo uslijed ove uske sveze, ovog jedinstva stva, dijele bez iznimke u svakom pravnom odnosu udes nekretnine. Ove su dakle ne samo uslijed opredijeljenja njihova na službu nekretnine, nego i uslijed faktične im sveze sa nekretninom, prirodne — prave — pripadnosti nekretnine.

U drugu skupinu spadaju takodjer narav pripadnosti imajuće takove pokretne stvari, koje su uslijed odredbe zakona, ili iz volje vlastnika opredijeljene doduše za trajno služenje nekretnini, ali ni na vrijeme ovog njihovog opredijeljenja ne gube značaj svoje zasebnosti i pokretnu svoju kakvoću, u koliko sa nekretninom, kao glavnom stvari, ne stoje niti u organičnoj, niti u tehničkoj svezi, ne sačinjavaju takav sastavni dio i tako nisu naravna (prava), nego samo **u pravnom smislu uzeta**, pripadnost istih, uslijed čega ni ne dijele u svim okolnostima, nego samo u stanovitim pravnim odnosima udes nekretnina. Naime u pogledu ove druge vrsti pripadnosti mogu od prava, postojećih glede glavne stvari, različita i posebna prava i za trajanja opredijeljenja kao pripadnost ne samo postojati, nego mogu i nova nastati, dakle se sa takovima može i posebno raspolagati i samo u pomanjkanju topogledne posebne odredbe uplivaju glede glavne stvari (nekretnine) postojeće odredbe i pravni odnosi takodjer i na takove pripadnosti.

Uslijed ove razlikosti pripadnostne kakvoće pokretnina različito je prema tomu i pravno djelovanje. U prvu skupinu spadajuće pokretnine dijele, uslijed njihovog organičnog, odnosno tehničkog spoja, i jer su za vrijeme toga spoja izgubile svoju posebnu pokretnu narav, u svakom pravnom odnosu udes nepokretnine; svoju pokretnu narav mogu natrag dobiti, odnosno mogu postati samostalnom po-

Digitized by Google

kretnom stvari samo odijeljenjem i mogu sačinjavati, predmet posebnog prenosa takodjer samo na vrijeme poslije odijeljenja, ali onda je već prestala njihova pripadnostna sveza, i dogodice i sama stvar, koju su skupa sa nekretninom tvorile. Nasuprot kod druge vrsti pripadnosti — jer je svoju pokretnu narav i zasebnost pridržala, i sveza nije faktična, nego potiče samo od opredijeljenja, — nije ni moć (djelovanje) pravne kvalifikacije nekretninom niti u privatno pravnim odnosima općenita, nego se sastoji samo u tom, da — u pomanjkanju posebne odredbe — onaj, komu pripada glavna stvar (nekretnina), ima pravo i na pripadnost (§§-i 1047, i 1061. o. gr. z.); da se na nekretninu stečeno pravo zaloga — još i proti volji posjednika — proteže i na pripadnost (§ 457. o. gr. z.); da se takova pripadnost može samo skupa sa nekretninom povući pod ovrhu i obratno, da se na nekretninu stečeno ovršno pravo proteže i na pripadnost.

Ako dakle izmedju ovih dviju vrsti pripadnosti i u privatno pravnim odnošajima postoji takova razlika pa i privatno-pravno djelovanje je različito, onda treba ovo razlikovanje činiti i sa gledišta odmjerenja pristojbe. Iz ovoga gledišta naime može povrh općenitog načela, mjerodavna biti jedino samo prava i naravna kakvoća prenosa, i u tom pogledu odlučno je: da li se obavlja prenos iz više, raznu narav imajućih stvari tvorene (sačinjavane) jedne jedinstvene stvari, ili pako prenos već unaprijed jedne od druge odijeljenih ili tek kašnje odijelit se imajućih samostalnih stvari? odnosno da li je u vrijeme prenosa postojeća sveza naravna ili samo po opredijeljenju? U prvanjem slučaju naime ne biva prenos — kao poslijedak uske sveze sa nekretninom — razlučeno nekretne i pokretne stvari, nego po istima tvorene jedinstvene, dogodice treće stvari, i ima se ova pripadnost ne samo pravno, nego i sa gledišta odmjerenja pristojbe smatrati nekretninom, uslijed čega može i pristojba biti samo jedna, to jest pristojba, pripadajuća od prenosa nekretnine. Nasuprot u potonje spomenutom slučaju, — jer je pripadnost pridržala svoju pokretnu narav i zasebnost, sveza pako je samo po opredijeljenju (fiktivna) — prenašaju se zasebne pokretne stvari, koje se samo u stanovitim pravnim odnosima kvalifikuju kao nekretnine, uslijed čega može erar samo polag naravi stvari pripadajuću pristojbu zahtjevati, tim više, jer se ne može nikakov logični razlog navesti za to, da se lih zbog toga, jer se takova pripadnost skupa sa nekretninom, na temelju jednog zajedničkog ugovora prenaša, od toga na drugom temelju odmjeri pristojba, nego kada prenos biva razlučeno, sa dva pravna posla, pošto u bitnosti nema ni skupni, ni razlučeni prenos nikakovih različitih pravnih poslijedica i način prenosa ovisi potpunoma od slobodne volje ugovarajućih stranaka."

Digitized by Google

Sada je ovo stanovište napokon prihvatilo i ministarstvo financija, te su fin. organi naredbom od 11. rujna 1907. br. 93.830 shodno upućeni. Naredba fin. min. br. 31.687/901. F. V. 85 dakle više ne vrijedi.

2. Viseći plod (fructus pendes) — koji dakle još nije odijeljen od zemljišta — ako se prenaša zajedno sa nekretninom, jednim ugovorom i u isti čas — dakle ne pro futoro — t. j. predaja i zemljišta i visećeg ploda biva zajedno nerazdijeljeno, smatra se nekretnim (174—84), ako se ali posebno proda, rastava od zemlje usljedi kasnije, smatra se pokretnim dobrom, n. pr. kada tko šumsko tlo (zemljište) i sastojinu drva jednog te istog dana posebno sklopljenimi ugovori, kupi, — u tom se slučaju od kupa šumske sastojbine (drva, stabala) ne može zahtijevati pristojba sa $4^3/_{10}\%$ (kao od kupa nekretnina), već samo po ljestvici III. (kao od kupa pokretnine) (104—98.).

U novije vrijeme upravno sudište i viseći plod kvalificira pokretnim dobrom (721—906) i onda, ako se sa zemljištem prenaša ujedno; razlog ovom liberalnom shvaćanju leži u tome, da pristojbeni propisi kod pitanja pristojba od prenosa imetka ne polaze sa gledišta prava stvarnog (realnog), nego sa gledišta prava obveznog (obligatornog) tako, da se pristojba može tražiti i onda, ako stvarno pravo i nije stečeno na stvar i nije predana nekretnost i nije gruntovno prenešena. Što više, sudište sada i radicirano pravo ljekarne kvalifikuje pokretnim dobrom (641—905.), svakako se moraju ova pravna pitanja na čistac izvesti što prije, sa svoje strane primjećujem ipak, da upravno sudište austrijsko ne samo viseći plod, nego i fundus instructus još uvijek uzima kao nekretnost, što više, isto sudište osudom br. 11.419—906. izreklo je načelno, da se neposječena stabla i onda imadu smatrati nekretnim dobrom, ako su već prije trećoj osobi posebnim ugovorom prodana, jer ugovor glede prodaje tla, rješava vlasnika dužnosti glede predaje drva.

3. Manje kraljevštine (regalija). Običnija i kod odmjerivanja pristojbe često naprvo dolazeća regalna prava jesu: pravo krčmarenja, mesarenja, držanja mlina (ali ne vodenice), malte, prevoza i vašara (taracarina, piacovina i slična privremena podavanja nisu na privilegiju već na obrtnom zakonu osnovana i imadu narav občinskoga poreza, protučinitbe: nisu dakle regalna prava, zato ni prist. jednačku niti porezu ne potpadaju). — (Vidi okružn. minist. financija 41.784/1882. P. K. br. 37.)

U smislu okružnice min. financ. br. 1766 od g. 1876. smatraju se regalna prava sve dotle nekretninom, dok sačinjavaju pripadnost nekretnine (posjeda); ako se dakle odijele od nekretnine i n. pr. posebno prodaju, smatraju se pokretninom što više i onda, ako se prodaju zajedno sa inim nekretninama (70—84. 304.—85.), te i onda, ako se pravo prodaje iz prve ruke t. j. prodaje ga onaj vlasnik, čiji je i posjed (442—85). Ona regalna prava,

Digitized by Google

koja nisu u savezu sa nekretninom, t. j. ne sačinjavaju pripadnost posjeda, ne mogu se nikada smatrati nekretninom (57—84).

Ovomu protivno načelo izreklo je ministarstvo financija naredbom br. 45.997. 1881., da se naime regalna prava, ma se vršila i odijeljeno od dotične nekretnine, s pravnog gledišta imadu uvijek nekretninom smatrati.

Naprotiv fin. upravno sudište zauzelo je potonjoj ministarskoj naredbi protivno, dakle prvospomenutoj naredbi odgovarajuće stanovište, da se regalno pravo, čim se razluči od dotične nekretnosti — ima smatrati pokretninom, a to mu je stanovište i danas.

Pravo točenja pića kao regalno pravo, s gledišta odmjere pristojbe smatralo se dotle nekretnim, dok je sačinjavalo nadopunjujući dio dotičnoga posjeda i s ovim se skupa prenašalo. Ako se je dakle razlučilo od posjeda i samo kao takovo sačinjavalo predmet kupoprodaje, u tom slučaju smatralo se pokretninom i onda, ma s kojom drugom nekretninom skupa došlo pod prodaju (442. 1884.) Pošto je država reg. pravo krčmarenja otkupila (z. čl. XXXVI.: 1888. i V.: 1889.), to sada ovo pitanje spada već u povjest.

Kod manjih kraljevština ustanovljuje se minimalna vrijednost uvijek na temelju onoga čistoga prihoda, koji je služio temeljem odmjere rentovnog poreza, a nikada na temelju zakupnine, svejedno, bilo to u korist erara ili stranke (f. u. s. 6900—84).

Porez rentvoni od manjih kraljevština plaća vlasnik samo onda, ako je pravo izdao u zakup; ako ga ali sam vrši, plaća tecivarinu III. razreda, u kojem potonjem slučaju temeljem pristojbe služi ili kupovnina, ili valovana vrijednost, nipošto ali dohodak, što no je uzet za temelj tecivarine (jer je u potonjem sadržan i ekvivalent vlastitoga truda).

Vrijednost ovih prava može se na temelju minimalnom — po §-u 65. prist. prop. — ustanoviti samo onda, ako se smatraju nekretnošću; to se po sebi razumijeva, jer se §§-i 3. i 4. z. čl. XLV.: 1887. odnose samo na ustanovljenje vrijednosti nekretnina.

Ovakova prava, koja su redovito pripadnost vlastelinskog posjeda, vrše i gradovi i općine, ali ne s naslova pripadnosti posjeda, nego na temelju posebne ovlasti — privilegija — s toga se uvijek smatraju pokretninom (88 i 192—84. i f. u. s. 8312—86.). Ako ali gradovi (općine) steku takove nekretnosti, sa kojima je skopčano regalno pravo, u tom slučaju svojstvo „nekretnosti" ostaje i dalje. Glede pitanja, koja od ovih prava, pripadajućih općinama i gradovima, ne spadaju pod pristojbeni jednačak — vidi nar. min. financ. 13.148/89. i 63.628/89. i rješitbe sudišta kod toč. D. tar. čl. 9.

4. Pravo na porabu vode i pravo ribarenja. — Ako se pravo na vodu proda zajedno sa zemljištem, smatra se nekretnim dobrom; po §. 2. z. čl. XXIII.: 1885. vodovodi zajedno sa pravom

Digitized by Google

vodu kamo odvesti, sačinjavaju pripadnost dotične nekretnine; u smislu §. 3. na vodi plivajuće, ali stalno obali privezane gradjevine, zajedno sa sgradom, koja se nalazi na obali, te sa pravom na porabu vode smatraju se jednom stvari (376—901. i u. s. 10.588/905.), vidi i naš autonomni zakon od 31. prosinca 1891. o vodnom pravu.

Pravo ribarenja smatra se regalnim pravom samo onda, ako nije vlasništvo onoga, koji je vlasnik korita rijeke. Jer ako ga vrši vlasnik korita, onda je ovo pravo pripadnost zemljišta. Vrijednost prava ribarenja može se po §. 4. z. čl. XLV.: 1887. samo onda ustanoviti, ako pripada spomenutoj trećoj osobi (u. s. 13.971—905.).

5. Strojevi i ina tvornička oprema (nared), sami za sebe pokretne su stvari, no čim su opredijeljeni na stalnu porabu koje nekretnosti, kao glavne stvari (bud uslijed zakona, bud voljom vlasnika), sačinjavaju pripadnost nekretnine i smatraju se nekretninom (372-85). Tako n. pr. nared mlina (1789—92.), nadalje: posude (shrane), cjevna mreža, svjetiljke, kandelabri, ure za mjerenje, rasvjetni naredjaj, jer sa tvornicom plina i odnosnim zemljištem stoje u neposrednoj svezi i služe u svrhe tvorničke, smatraju se kao pripadnost (accessorium) tvornice, a kao takove slijede pravnu narav glavne stvari, t. j. s gledišta odmjere pristojbe uzimaju se kao nekretne stvari (39—97.).

Nije ali dovoljno, da ove, po svojoj naravi pokretne stvari, samo budu „opredijeljene" na stalnu porabu „glavne" stvari, nego moraju biti i u „fizičnom" spoju sa nekretninom (nit- und nagelfest). Stoga oni strojevi, orudje (alat), shrane i t. d., koje nisu „fizički" spojene, pridržaju svojstvo pokretnosti kao n. pr. i pokućtvo stana ne spada u nared kuće, naprotiv opet nared sobe kupaone i closeta spada svakako k naredu kuće i sa ovom zajedno prelazi na novog vlasnika.

6. Pravo ljekarne. Ovo je pravo trovrsno: 1. osobno, koje isključivo jednoj osobi pripada i koja ga ne može dalje prenijeti na drugu osobu; prestaje pako smrću dotične osobe; 2. realno, koje dotičniku kao takovo vlasništvo pripada, koje može dalje prenijeti odnosno koje prelazi na pravne nasljednike; 3. korjenito (radicirano), koje se od potonjega u toliko razlikuje, da je izvršivanje prava vezano na stanovitu nekretnost i da je redovito i u gruntovnici istaknuto.

U smislu §. 130. z. čl. XIV.: 1876. o javnom zdravstvu može i realno pravo ljekarne biti predmetom samostalnog privatno-pravnog prenosa, stoga se ni onda ne smatra nekretnim, ako se sa pravom zajedno proda eventualno i kuća, u kojoj se ljekarna nalazi, istim ugovorom (367—901. i 641—905.). Ovo je novije stanovište uprav. sudišta, pa sada nač. rj. 531—86. i 1023—88. više ne vrijede. Što više, nač. rješ. 641—905. izriče, da je i „r a-

Digitized by Google

dicirano" pravo ljekarne pokretno dobro i onda, ako se sa odnosnom kućom zajedno proda, ma da je i gruntovno unešeno.

Iz ovoga siljedi, da n. pr. usmena kupoprodaja ljekarne ne potpada pristojbi u opće — obzirom na toč. A. 2. §-a 1. (u. s. 14.575—905. i 10.031—906.).

7. Pravo izrabljivanja ugljena. Po deciziji LXXII. i po nekojim rješenjima općega upr. sudišta pravo izrabe ugljena smatra se nekretnim dobrom, jer je pripadnost zemljišta. Ovo je istina, ali treba razlikovati, da li se ovo pravo prenaša zajedno sa zemljištem, kojega je pripadnost, ili pako razlučeno. S toga je rješitbom 87—98. sudište izreklo, da od prenosa ovakovog prava — ako se razlučeno prenaša — ne ide pristojba za prenos nekretnina, nego po ljestvici III.

Od kupa rudnika sa pripadnostima zajedno ide pristojba sa $4^3/_{10}\%$, dočim prava, osnovana na rovitbenoj dozvoli — kako slobodnoj, tako i zaklopnoj — smatraju se pokretnim dobrom i potpadaju pristojbi po ljestv. III. (u. s. 14.576—98. i 2290—902., vidi tar. čl. 80.). Po rudarskom zakonu naime rovitbenom dozvolom — bilo slobodnom, bilo zaklopnom — još se ne stiče pravo na izrabu ugljena. Tomu treba još posebna podjelba rudnika kao posjeda.

Ovo je stanovište i upravno sudište prihvatilo i glede zaklopnih rovitbenih dozvola (u. s. 11.130—907.).

8. Razno. — Svinjac i čardak jesu pokretna dobra i po §-u 293. obćeg gr. zakona (u. s. 26.225—904.).

Sgrada, sagradjena na tudjem kućištu (superaedifikat), ako ju kupi ne vlasnik zemljišta, nego treća osoba (n. pr. nasljednik zakupnika) — smatra se pokretnim dobrom (u. s. 7195—906.); ako ali superaedifikat kupi vlasnik zemljišta, ne može se ovo smatrati kupom pokretnine, jer nastaje sjedinjenje (confusija) vlasništva na kućište i na superaedifikat u jednoj osobi (u. s. 4343—906.).

Vodenice na rijekama itd., koje nisu spojene sa tlom, smatraju se pokretnom stvari (u. s. 1381—901.).

B. Vrlo je važno i razlikovanje, koji su predmeti procjenjivi, i koji ne? Odgovor na ovo pitanje daje §. 303. austr. obć. gr. zakonika. Služnosti spadaju medju procjenjive, naprotiv osobna prava, očinstvo, očinska vlast, služnosti relativne vrijednosti n. pr. slobodan izgled, prolaz preko tudjeg zemljišta, raspitna parnica, ukinuće oporuke, polaganje računa, izdanje kojeg predmeta ili isprave, posjedovni razmjer, ukinuće zajednice imetka, valjanost ugovora (osim uporabnih) itd., smatraju se neprocjenjivim predmetima.

Digitized by Google

Hrvatski sudci za nezavisnost sudaca (1906.—1907.) i utemeljenje zajednice hrvatskih sudaca.

Izvjestio na konstituirajućoj skupštini zajednice hrvatskih sudaca dne 3. studena 1907. **Josip Pobor,** kr. kot. sudac u Karlovcu, II. podpredsjednik zajednice.

(Svršetak.)

Kada se austrijski sudci, kojima je podpuna nepremjestivost kao najglavnije i najjače jamstvo sudačke nezavisnosti zakonom već zajamčeno ustaju, da prošire temelje svoje neodvisnosti i samostalnosti, i podignu ugled svoga staleža. Kada u toj mjeri to imaju i magjarski sudci, to mi ne možemo i nesmijemo za njima zaostajati. S toga ne samo, da program austrijskih sudaca nam mora biti i naš program, nego mi imademo izim toga još neobradjeno ono, što je kod njih već obradjeno. Sve ono za čim oni teže i naša je svrha i sadržana je u § 2. i 3. naših pravila, pogotovo kada i kod nas predstoji reforma parbenog postupka osnovanog na modernim načelima, kao i ostalih zakona š njim u savezu.

U tom pogledu na skupštini pravničkog društva od 31. ožujka 1906. primljena je rezolucija, a i na sudačkoj skupštini od 15. srpnja 1906., pak smo napokon o tom dosta i iscrpivo raspravljali u pravničkom društvu i o odterećenju sudova.

Tu nam je već dan pravac da započeto nastavimo i dotjeramo do uspjeha. Od kad se je moderni gospodarski život tako silno razvio, a ujedno su se jako razvile stranačke i staleške oprijeke, stoji po sredi sudac, na kojega ove nove prilike stavljaju velike zahtjeve. Od njega se zahtijeva razumijevanje svih ovih prilika, i ozbiljno te objektivno shvaćanje duševnog napredka običaja i poslovnoga života, te potreba gospodarstvenih. Zahtijeva se od njega u obće poznavanje cijeloga javnoga prava u svim njegovim granama.

Da bude sudac mogao tomu odgovarati, mora se moralno i materijalno podignuti. I ako je već apsolutna država počela sudca lučiti od ostalog činovničtva, to je tim više zahtjev današnjeg doba, da se stvori sudstvo, koje je sasma nezavisno i slobodno i mimo ostalog činovničtva.

Uz to hoćemo li sudovanje imati samostalno i autoritativno, tada moramo izvršioce ograničiti samo na jednu jedinu zadaću, na sudovanje samo. Sve ostalo moramo izlučiti, i za izvršivanje posala koji nisu sa samim sudovanjem skopčani, stvarati posebno sudačko činovničtvo naročito za upravne poslove a i za obavljanje takovih agenda, koje danas sudci obavljaju a mogle bi se bez pogibelji prepustiti i sudačkom činovničtvu sa manjom naobrazbom. Tom ekonomskom operacijom postignuti će se, da će trebati manje sudaca koji su bolje plaćeni, a više nižeg sudačkog činovništva sa manjom plaćom. U tom nastati će takovo izjednačenje, da će se bez većih materijalnih žrtava

Digitized by Google

moći postignuti, da će odterećeni sudci dobiti vremena, da se posvete više vlastitoj naobrazbi, pa će se tako doći do onog idealnog cilja, da budemo imali današnjem vremenu odgovarajuće sudstvo, koje će duševno visoko stajati, a materijalno biti obezbijedjeno. Sudstvo, koje će moći pouzdano računati, da će publika u njega povjerenjem gledati, i da će zavladati u njoj uvjerenje i to u svim krugovima, i kod bogatog i siromašnog, da će kod suda sigurno bez ikakovih stranih utjecaja svoje pravo naći.

Kod nas nije pitanje namještenja odvjetnika za sudce akutno kao u Cislitavi, jer se ni sami odvjetnici za to ne natječu, ali sa novim postupkom i to pitanje kucati će po svoj prilici na naša vrata. I tu ćemo trebati svoje stanovište zauzeti ugledav se u cislitavske sudce. Oni su bi reć i uspjeli u jednom pitanju, jer je predsjednikom vrhovnog suda postao sudac. Ja neću da budem krivo shvaćen, pak neću da se uzme ko da sam zauzeo stanovište suprot naših odvjetnika. Oni će ali shvatiti, da je svakom dozvoljeno obće, kao i svoje interese braniti.

Ja sam dapače zato, da se i odvjetnici mogu primiti u sudce, ali ne za najviša mjesta s razloga, kojega su i cislitavski sudci naveli, nego na niža. A i to se mora činiti oprezno, da se ne dira u interese i napredak sudaca u službi. Bio je zato u Cislitavi jedan predlog, da se naime lih za takove odvjetnike kreiraju kod sudova posebna mjesta, kako nebi bili na uštrb napredku onih u službi se nalazećih.

Hoću jošte da nješto spomenem. Mi ne možemo zatvoriti oči pred jednom činjenicom, naime kaže se, a biti će na tom nješto i istine, da postoji neki antagonizam izmedju odvjetnika i sudaca. Dapače kaže se, da dobar dio našega neuspjeha u našem saboru možemo tomu pripisati.

Ne tvrdim, da je to istina, ali već sama sumnja, da to može biti, ostavlja žalac. Ovo pak nije u interesu ni jednog ni drugog staleža, o pogotovo ne pravosudja.

Naše će društvo stoga imati i tu zadaću da djeluje, da nas budu razumjevali i shvaćali, a time će se i moguće disonance izgladiti.

Na skupštini pravničkog društva od 31. ožujka 1906. kada sam predložio bio, da se uspostavi neodvisnost sudačka, naveo sam bio i razloge zato.

Kada se obćenito o tom govori, uvijek se misli na pritisak od zgora.

I kod nas se je kao i u Cislitavi o tom u javnosti pisalo, a i u saboru govorilo još prije nego li smo mi počeli o tom raditi, da nam se sačuva naša nezavisnost. U saborskoj sjednici od 20. ožujka 1890. a u generalnoj debati o osnovi zakona o postupku smetanja posjeda govorio je priznati praktičar odvjetnik dr. I. B a n j a v č i ć, u čijem govoru naići ćemo na mnogo lijepih i opravdanih misli, koje su se pokazale kasnije, kada je zakon u praksi uporabljivan, da su bile opravdane. Med inim spomenuo je i primjer kakav može biti pritisak odzgora. U Engleskoj u nekom gradu vodila se rasprava, pak u

Digitized by Google

nju došao kralj Jakov II. Kad ga vidio predsjednik toga suda, on je umolio Njegovo Veličanstvo, da neka izvoli obraz sakriti da sudci ne budu mogli vidjeti izraz lica njegovog, da nebi sudci naslućivali, kako kralj po izrazu svoga lica misli o prieporu i da se tako sudci nebi zabunili.

On je pozivom na taj primjer za postupak ustmenosti i neposrednosti naveo opravdanih bojazni pri našoj organizaciji sudova.

Nu sad dolazi još jedna pojava u našem javnom životu. Mi to čitamo u novinama a i obćenito se priznaje da su našim stranačkim prilikama nastale tako nesnosne i strastvene borbe, da se suprot svoga političkog protivnika ne žaca upotrebljivati najbezobzirnija sredstva. Naš javni život, a naročito naše novinstvo je žali bože inficirano tom strastvenom borbom tako, da sam bio primoran još u pravničkom društvu za rasprave o odterećenju sudova u svom govoru kazati, da je publica hone stas kod nas doživila grdan brodolom, i da će trebati, ako, i kada se osvjestimo, ozbiljnog rada svih patriotički osjećajućih trudbenika, da se te havarije poprave.

Ni naši sudovi nisu od toga poštedjeni, te smo doživjeli već takove napadaje i na nas za to i u času, kada smo po najboljem našem znanju i savjesti vršili svoju svetu dužnost, pa koji se ne dadu ni kvalificirati, te koji predstavljaju pritisak od zdola i to teror najgore vrsti tako, da je uslijed toga pritiska naš objektivitet još u goroj pogibelji nego li radi pritiska od zgora, jer se tako može nekvalifikovanim načinom napadati i naše poštenje.

U takovim prilikama skrajnje je vrijeme, ako hoćemo da sačuvamo našu objektivnost, da nam se naša nezavisnost zajamči naročito sa našom nepremjestivosti. Ovo je jedan od glavnih uvjeta naše neodvisnosti, naročito i za teror od zdola kao i za pritisak od zgora i kada nam ta zajamčena bude, prestati će sam po sebi i ovaj pritisak, jer će svatko znati, da ovakovim načinom ne može sudcu škoditi, a kod publike porasti će pouzdanje u nas, jer će znati, da na nas nikakov upliv ni pritisak ne može djelovati.

Znamo, da se mi u javnosti i ne možemo braniti bez posebne dozvole vlade. Kako mi je poznato ali, vrijedi načelo, da se sudac mora smatrati tako uzvišenim, da ga ovakovo blato ni dosegnuti ne može, te se u interesu sudačkog dostojanstva i časti niti ne dozvoljava sudcu odgovarati u javnosti na napadaj na njegovu osobu. Ovo je opravdano, istina načelo, ali smo mi tako bili lišeni obrane.

U tom pogledu morat ćemo si i sami pomoći, te je u našim pravilima inštitucija suda časti, koga smo mi sami stvorili, pak će naša zajednica morati tražiti i naći remedij suprot povrijede časti sudačke i pojedinog druga našega. Slobodan sam upozoriti na još jedno pitanje.

Od svih struja našeg modernog doba najjača je socijalna. Svagdje, izmilja socijalno pitanje. Riječ „socijalno" postala je lozinka našeg doba. Nu i ovoj riječi podmiče se razni smisao.

Digitized by Google

Ideje socijalizma razvile su se u oprijeci sa individualizmom. Nasuprot lizma individualizma suprotstavio se radikalizam socijalizma.

Tada se i u gradjanstvu počelo sumnjati o nepogrešivosti individualizma i došlo se do spoznaje, da nije dobrobit pojedinca temelj općenoj dobrobiti, nego obratno dobrostanje općenitosti posljedjuje sreću pojedinca. Dužnost mirnog izravnanja oprijeka izmedj gospodarski jačega i slabijega te čim više moguće izgladjenje gospodarskih oprijeka, i ispunjenje ove političke i moralne dužnosti, — je socijalna zadaća sadašnjosti.

Najvažniji i najjači nosioc socijalnih zadaća je prema vladajućoj nauci država. Ali jer državi nije moguće sve ove zadaće ispuniti, preostaje dobar dio pripomoći na samom društvu.

Kakovo stanovište mora sudac prema tomu zauzeti ? U savezu sa ovim je i pitanje, kako mora sudac da zakon tumači i uporavlja.

Ovo pitanje je moderno te se živo u najnovije doba raspravlja o granicama sudačke vlasti i interes za opće pitanje uporabe zakona raste sve više.

Postojeće nauke i pozitivni zakon naš nam kaže, da sudac nestvara prava, već ga samo uporavlja. On postavlja u svom zvanju pozitivno pravo suprot onih, koji ga vrijedjaju i osporuju.

U pojmu socijalnoga pitanja u kojem je riječ socijalno rabljena neda se sudovanje in abstracto kao socijalna uredba označiti. Samo tada, ako pravni poredak uzme socijalni karakter. I mi već imademo zakona socijalne sadržine. Uporavljujuć iste dolazi sudac do socijalne djelatnosti ali u svoje rješidbe ne smije više socijalnog duha unijeti nego li ga sam zakon ima, jer je na isti vezan.

Sudac je ali u svojem kotaru više puta jedini pravnik. On stoga mora biti ne samo sudac nego i naravni pravni savjetnik u svom kotaru, koji sa svojim kotarom ćuti i koji zemlju i ljude poznaje, zato se interesira i povjerenje zadobije (Hahn. Materialien).

To osobito vrijedi i vrijediti mora za naše prilike. Mi imademo dosta zastarjelih zakona, koji ne odgovaraju današnjim našim prilikama.

Ali kako znamo, sa stvaranjem novih zakona odgovarajućim našim prilikama ide sporo i teško. Radi toga mislim, da se tim više i intenzivnije koji pravo izriče, sa osobom sudca, ga te podignuti, moramo baviti sa onim, da bude mogao u ovim teškim prilikama odgovarati svom pozivu.

Kaže se, da je bolje imati zločeste zakone a dobre sudce, nego obratno.

Jer ćemo teško tako brzo doći do boljih zakona, dužnost nam je, da učinimo odmah što možemo.

Sudac moralno jak, znat će prem spomenutim načelima naći i pravi put, a da ne povrijedi svoje dužnosti. Nego ne samo u sudnici nego i izvan sudnice može sudac djelovati.

Sudac je gradjanin, pak izvan svoga ureda mora da radi na socijalnom

Digitized by Google

polju. Za ovaj posao je sudac najprije pozvan, jer on snagom zakona i svoga zvanja stoji nad partajama.

Nijedan stalež u obćenitoj ovoj utakmici ne stoji tako nezavisno kao sudac, a i mora obzirom na svoje zvanje stajati.

Na ovakovo sudjelovanje pozvan je i stoga, jer ga zato usposobljava poznavanje zakona i životnih prilika. Tu ne vrijede izgovori, da je preopterećen svojim zvanjem, da unutar svoga zvanja već dosta radi za općeno dobro, da neima interesa za to i t. d.

Najlošiji je pak onaj izgovor, da bi to bilo štetno po njegov ugled.

Ima raznih društava i institucija, gdje sudac za općeno dobro može bez povrijede svoga staleža i časti blagotvorno raditi.

Osobito je hrvatski sudac na to pozvan, jer smo malen narod, koji željno potrebuje svakog inteligentnog trudbenika.

Naročito kao pomagaći za podignuće pučke prosvjete može sudac, da mnogo vrijedi. Sudac moći će blagotvorno djelovati kod nas na pr. u društvu „pučke prosvjete". Podučavajući narod svoga kotara u pravu ujedno će i sebi olakšati posao u uredu, a i pouzdanje u svoju osobu dići.

I naše društvo može na polju socijalnom raditi. Naročito spominjem u svezi sa društvom „pučke prosvjete", da izdaje popularna pučka izdanja, tumačenja zakona.

Medju ostalim točkama programa spominjem mimogred i onu o naučnim putovanjima.

Kod nas je na vidiku reforma postupka. Po svoj prilici recipirat ćemo cislitavski.

Od kolike koristi za nas bi bilo da na pr. na proljeće upriličimo skupni izlet u Kranjsku i Dalmaciju, gdje je naš narod i da tamo na svoje oči vidimo kako kod njih taj novi postupnik djeluje. Sigurno bi zato i od same vlade podpore našli, jer bismo svoje iskustvo upotrebiti mogli kod kritike predložiti se imajuće osnove.

Preostaje mi na koncu točka pravila o materijalnoj podpori članova.

Tu je ova točka jasna i ne trebam ju razlagati. Upozorujem na jednu okolnost u savezu sa ovom točkom.

Kod nas postoji obćeno činovničko društvo, pak bi tko mogao kazati, da je ovo naše posebno društvo suvišno. Naše društvo se ne kosi sa onim općenitim, ali kako se iz ovog razlaganja programa našeg vidi, mi imamo i posebne ciljeve, koje nebi mogli u okviru onog društva tako intenzivno propagirati kao što ćemo to u posebnom našem društvu. Nekoje pak stvari niti ne spadaju u djelokrug onoga.

Mi za to ali imamo u našim pravilima ustanovu, da možemo stupiti u svezu sa ostalim društvima. Pa kako ćemo stupiti u saobraćaj sa društvom austrijskih sudaca a valjda i magjarskih, kada ga stvore, jer imamo

Digitized by Google

jednake ciljeve, tako možemo stupiti u svezu sa našim općenitim činovničkim društvom.

Osobito pak što se tiče materijalne pomoći.

Pak kako smo nekoji članovi i onog društva i kako smo već sa odbornicima ovoga razgovarali i sporazumili se, naći će se put i način, kako da u tom pravcu zajednički djelujemo.

Ovo što sam razložio neće biti jedino naše djelovanje. Već sam ovaj program dati će nam ozbiljnog rada za dugo vremena. Nu izim toga poradjati će se još razna pitanja, koja spadaju u okvir našeg programa, a ima ih koja već i postoje, ali se ne dadu sva nabrojiti.

Ima pak pitanja, koja sam nabrojio, sa riješenjem kojih ali nismo svi sporazumni. Mi smo svi si postavili ali idejale, a postepeno morati će se svako pitanje pomno raspraviti i pripraviti dok riješenje postane zrelo.

Kako je i dr. Elsner kazao „Aka za trajno zidati hoćemo, ne smijemo se žuriti. Glavno je, da se je počelo raditi".

Pri tom moramo imati uvijek na umu, da ćemo najprije ono postići, gdje bude čim veća naša jednodušnost i solidarnost, i da naš rad bude uvijek imao na sebi biljeg našega staleža.

Uvijek dostojan i objektivan.

Na misli nam uvijek mora biti, da nam je uzvišen cilj, a radeć za taj cilj stvaramo slobodnog i nezavisnog sudca svomu narodu.

Slobodan moralno i materijalno nezavisan sudac jest glavna predpostava slobode državljana i najjači joj oslon.

Moleć, da odboru izvolite za njegov rad podijeliti absolutorij ovim svršavam i želim našoj zajednici hrvatskih sudaca najbolji uspjeh: Vivat, floreat, crescat!

Postanak i vrijednost sada valjanih zakona o zadrugama u Hrvatskoj i Slavoniji.

Piše dr. Iv. Strohal.

(Nastavak).

Na koncu ove spomenice postavljeno je 17 pitanja. Prvo je pitanje ima li se „minimum" uvesti. Dalje pita se, kolik ima biti taj minimum (2), da li bi imao u cijeloj zemlji biti jednak (3), konačno na koje vrste selišta bi se imao protegnuti (4). Zatim pita se, da li bi se u slučajevima, kada na svaku diobnu granu ne bi mogla otpasti ova najmanja zemljišna izmjera, imala dopustiti „dioba u aequivalentu t. j. u novcu" (5). S time u svezi pita se, da li bi se onome, koji ostaje na zemljištu, imale kod ispla-

Digitized by Google

ćivanja dati kakove pogodnosti (6), te koji bi od pozvanih nasljednika imao ostati na zemljištu, da li bi se to imalo unaprijed zakonom odrediti ili bi se imalo prepustiti sporazumku stranaka ili bi to imala odredjivati oblast (7). Za slučaj ako se ne bi prihvatila dioba u aequivalentu, a zemljište samo ne bi radi minima bilo djelivo, pita se opet, da li bi imali sunasljednici ostati zadrugom ili bi u takovom slučaju jedan od sunasljednika imao preuzeti „upravu i vlastničtvo", a ostali bi imali u kući samo „pravo domaje (Heimstätte), t. j. djevojke ostaju u kući do udaje, mužkarci dok sami mogu kruh služiti, nitko ipak osim kuće gospodara ne ima prava u domaji se oženiti" (8). Uza to pita se, da li bi se iznimno mogla dozvoliti dioba, po kojoj ne bi svaka diobna stranka dobila propisanu najmanju zemljišnu izmjeru (10). S time u svezi pita još ova spomenica, da li bi selište, koje je spalo na minimum, moralo imati kakove pogodnosti kod ovrhe, napose da li bi se pokretnine, koje kod ovakovog selišta spadaju na fundus instructus, mogle pod ovrhu uzeti samo zajedno s nekretninama (9). U daljnem pitanju pretpostavlja ova spomenica, da su seljačka dobra, koja ne imadu propisane najmanje zemljišne izmjere, posve slobodna, pak pita, da li bi se i ovakova dobra imala uvrstiti medju dobra, koja se ne smiju cijepati, ako su tek uslijed toga, što je njihov vlasnik nešto zemljišta naknadno prikupio, zadobila propisanu najmanju zemljišnu izmjeru (11). A tek u pitanju, koje ide za tim pitanjem, pita ta spomenica, da li bi se imala proglasiti nedijelivima takodjer i ona dobra, koja ne imadu te propisane izmjere, te tumači, da bi bilo dobro, da se ta dobra ostave slobodnima, jer bi se inače broj slobodnih dobara odviše stegnuo (12). Iza toga pita se opet, ne bi li se vlasnicima ovakovih dobara, koja ne dosižu propisane zemljišne izmjere, na volju prepustilo, hoće li oni svoje dobro dati uvrstiti medju nedijeliva dobra, ili hoće li ga ostaviti slobodnim? (13). — Malo je čudnovato daljne pitanje, da li bi se imala za nedijeliva dobra stvoriti nova posebna gruntovnica ili bi bilo dovoljno, da se njihova nedijelivost u gruntovnici napose označi (14). Dalje pita se, da li bi se kod ovakovih nedijelivih dobara slobodno smjele odsvajati pojedine čestice, ako se s namjeravanim odsvojem ne bi okrnjila propisana zemljišna izmjera, ili bi i za takav odsvoj bila potrebna posebna oblasna privola? (15). Zatim pita se, ne bi li se ženska djeca, gdje sunasljeduju s muškom djecom, imala ograničiti samo na nužni dio u novcu, t. j. polovicu zakonskog dijela, koji bi svakako imao biti veći od opreme, koju ženska djeca dobivaju po sadanjem zadružnom zakonu? (16). Konačno pita se, koje bi oblasti imale izvadjati „zakon o diobi i nasljedstvu u seljačkih dobrih?" ; te se razlaže, da bi radi jeftinoće bilo najbolje, da se preda upravnim oblastima uredovanje u svim tim stvarima.

Digitized by Google

§ 13. 25. listopada 1882. odaslala je zemaljska vlada, odjel za nutarnje poslove na svaku podžupanijsku oblast (u nekadanjem gradjanskom području) po 20 primjeraka, a na svaki kotarski ured (u nekadanjem krajiškom području) po 15 primjeraka ove spomenice s pozivom, da priposlane primjerke ove spomenice u prvom redu porazdijele medju sve područne „općine", a preostale primjerke, da dadu pojedinim „iskusnijim, pouzdanijim, ter duhovno naprijednijim žiteljima svoga područja", i da sve te općine i pojedince pozovu, da unutar 6 mjeseca podnesu svoje odgovore na pitanja stavljena u spomenici. Podane odgovore imade podžupanijska oblast dotično kotarski ured posakupiti i pridodati im svoje vlastito mnijenje i svoje vlastite odgovore, te sve ove odgovore u roku od daljna 3 mjeseca podnijeti zemaljskoj vladi.

Tim načinom htjela je zemaljska vlada doznati mnijenje samog naroda o tome, kako bi se kod nas preuredilo agrarno pravo. — Ne ima sumnje, da se s postavljanjem ovakovih pitanja i sakupljanjem odgovora može mnogo toga doznati. No ipak postoji kod takovog istraživanja istine uvijek pogibelj, da će odgovaralac biti sa samim pitanjem preokupiran, i da ne će do izraza doći njegovo pravo mnijenje o dotičnoj stvari. Po gotovu postoji ta pogibelj, kada je ispitač pretpostavljena, a odgovaralac podredjena oblast, pa ako ispitač već unaprijed u glavnim crtama označi, kakav želi, da mu se podnese odgovor.

Na ovu spomenicu imale su u prvom redu odgovarati, kako se u spomenici veli samo „općine". Što se imade razumjevati pod tim općinama, da li općinsko poglavarstvo, općinsko zastupstvo ili pučanstvo čitave općine, to se u samoj spomenici točnije ne odredjuje. U ostalom, kako se iz prispjelih odgovora vidi, bilo je pravilno svejedno, da li je navodno odgovaralo općinsko zastupstvo ili je odgovaralo općinsko poglavarstvo ; faktično je skoro uvijek odgovarao općinski bilježnik ili kakav općinski pisar, samo je takove odgovore jedanput bez svakog raspravljanja prihvatilo općinsko zastupstvo, a drugiput su opet ovakove odgovore supotpisali ostali članovi općinskog poglavarstva. Kojiput je dotični bilježnik k svojim odgovorima primetnuo jošte, da se je o spomenici porazgovorio s nekim uglednijim općinarima, i nakon saslušanja tih općinara sastavio odgovore. — Pravilno sastavljeni su ovi odgovori, kao da ih je izdalo općinsko poglavarstvo, mnogo redje su sastavljeni oni, kao da ih je usvojilo općinsko zastupstvo. U vrlo rijetkim slučajevima bio je izabran posebni odbor, koji je raspravljao o tome, kako bi se odgovorilo na stavljena pitanja.[36]

Kako je rečeno veliku većinu odgovora sastavili su općinski bilježnici i pisari. Većini bilježnika bilo je odgovaranje na tu spomenicu samo ne-

[36] Takovu časnu iznimku čini općina Dugoselo; no i tuj faktično nije na stavljena pitanja odgovarao napose izabrani odbor, već je odgovarao župnik J. Zorić, a ostali članovi odbora samo su njegove odgovore usvajali.

Digitized by Google

ugodni predmet rješavanja, te su, da se riješe tog predmeta, pomagali si na različne načine. Neki su došli pače na misao, da prepišu te odgovore od bilježnika susjedne općine.[37] Obično su odgovarali onako, kako su mislili, da će biti po volji oblastima, koje su ih pozvale, da dadu te odgovore. Odgovarali su u ostalom tako površno, da si redovito odgovori na pojedina pitanja medjusobno protuslove. Tako velika većina ovih općinskih bilježnika na (5) pitanje, da li se u slučaju, ako se radi pomanjkanja minima ne bi mogla dozvoliti dioba u naravi, imade provesti dioba u novcu, odgovora, da se u takovom slučaju imade svakako provesti dioba u novcu; no na (8.) pitanje, da li u takovom slučaju imadu svi nasljednici ostati na tako nedijelivom zemljištu u zadruzi, odgovaraju opet, da svakako imadu u slučaju nedijelivosti svi nasljednici ostati zajedno u zadruzi.

U ostalom bilo je u toj spomenici takodjer i pitanja, na koje je bilo vrlo teško valjano odgovoriti. Takovo pitanje bilo je ono, da li ima biti minimum po cijeloj zemlji jednak. Na to pitanje mogla je odgovoriti jedino vlada na temelju sakupljenih podataka. No ona je odredila, da na to pitanje odgovaraju izravno općinski bilježnici. Tako odgovaraju općinski bilježnici kotara zemunskoga, koji ima biti minimum u podžupaniji delničkoj i obratno. — Pitanje, na koje se vrste selišta ima minimum protegnuti, nijesu bilježnici iz nekadanje vojne Krajine u opće mogli razumjeti, jer je kod njih bila samo jedna vrsta selišta; radi toga su oni obično odgovarali, da se minimum ima protegnuti na oranice i na livade! Vrlo je čudnovato pitanje, da li bi se za selišta, za koja bi vrijedile ustanove o najmanjoj zemljišnoj izmjeri, imala osnovati posebna gruntovnica? Da bi osnivanje ovakove posebne gruntovnice, izazvalo samo posve suvišne troškove, to je morao svatko uvidjeti. No ipak ima mnogo općinskih bilježnika, koji su na to pitanje odgovorili, da bi doista bio vrlo potreban osnutak takove posebne gruntovnice; a uz to su mnogi od njih odgovarali, da bi se propisi o najmanjoj zemljišnoj izmjeri imali protegnuti na sve vrste selišta, i da bi ti propisi imali vrijediti takodjer i za ona selišta, koja ne imadu propisane zemljišne izmjere. — Općinskim tim bilježnicima moralo je biti čudnovato takodjer, zašto ova spomenica pod svaku cijenu hoće, da se selišta, koja ne imadu propisanu najmanju zemljišnu izmjeru i koja bi po njihovom nazoru morala imati najveću zaštitu, slobodno smiju dijeliti i da za nje ne imadu vrijediti propisi, da se ne smiju cijepati ispod propisane najmanje zemljišne izmjere. Radi toga su odgovori na pitanja o tome, da li su takova zemljišta u naravi dijeliva, vrlo nerazumljiva i protuslovna.

Osim odgovora, koje su sastavili općinski bilježnici i pisari, imade ne-

[37] Tako je n. pr. općinsko zastupstvo u Ugrinovcima i općinsko zastupstvo u Deču stvorilo na vlas suglasne odgovore, pače s istim stilističkim i gramatikalnim pogrješkama.

Digitized by Google

koliko odgovora od nekih kulturnih vijećnika, svećenika i veleposjednika. Medju ovim odgovorima imade takodjer vrlo mnogo posve površnih i nevaljanih odgovora. No razmjerno su ovi odgovori ipak mnogo bolji od odgovora općinskih bilježnika i pisara. Mnogi su si pače kulturni vijećnici dali mnogo truda, da dadu što bolje odgovore na ta pitanja. Mnogi su ozbiljno raspravljali o tome, kako bi se narodu pomoglo.[38] — No većina je ovih kulturnih vijećnika itd., koji su bili pozvani, da odgovore na stavljena pitanja, mislila poput općinskih bilježnika i pisara samo na to, kako bi se na što jednostavniji način riješila ovoga teškog posla. Većina tih kulturnih vijeća nika itd. držalo se je samo stavljenih pitanja, i na ta pitanja odgovaralni najmanje ne pazeći, da li si pojedini odgovori medjusobno protuslove.

Odgovore, koje su ovako sastavile „obćine" i „iskusniji i pouzdaniji ter duhovno napriedniji žitelji", sakupljale su podžupanijske oblasti a u nekadanjoj Krajini kotarski uredi. Podžupanijske oblasti i kotarski uredi imali su sakupljenim odgovorima primetnuti vlastito mijenje o reformi nasljednoga prava, dotično imali su na stavljena pitanja dati vlastite odgovore. U ime podžupanijskih oblasti i kotarskih ureda obavio je to koji od perovodnih činovnika dotične oblasti, i to obično koji od mladih perovodnih činovnika. Kakovom vijećanju ili razglabanju o toj stvari ne ima ni kod tih oblasti nikakova traga. No uza sve to su mnijenja pojedinih podžupanijskih oblasti i kotarskih ureda dotično mnijenja i odgovori pojedinih činovnika, koji su u to vrijeme služili kod tih oblasti, daleko najvrijedniji dio sakupljenog materijala. Mnogi izmedju podžupanijskih i kotarskih činovnika shvatili su cijelu stvar vrlo ozbiljno, te su si dali mnogo truda, da pokažu, s kojih razloga autohtoni živalj u Hrvatskoj i Slavoniji propada, te na koji način bi se narodu moglo pomoći.[39]

---

§ 14. Ovako sakupljene odgovore podnašale su podžupanijske oblasti i kotarski uredi zajedno sa svojim vlastitim odgovorima kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoj vladi, odjelu za nutarnje poslove. Do konca mjeseca lipnja 1884. stigli su zemaljskoj vladi odgovori od svih podžupanijskih oblasti i kotarskih ureda osim podžupanijske oblasti krapinsko-topličke.

---

[38] Medju takove časne iznimke spadaju napose: kulturni vijećnik Stevan Simonović, posjednik Antolković, veleposjednik Vjekoslav Dolanski, umirovljeni veliki župan Ognj. Utješenović, kulturni vijećnik Franjo pl. Ferić, župnik Mirko Ivanić, kulturni vijećnik Svetozar Kušević Blacki, kulturni vijećnik Rodić, župnik Holjac, parok Mihajlo Barac.

[39] Tako su prispjeli vrlo lijepi i poučni odgovori: od podžupana Jos. Muzlera u Rumi, od podžupanijskog perovodje Ljub. pl. Babića u Virovitici, kr. kotarskog pristava Mil. Smrekara u Petrinji (otisnuto u Obćinaru, god. 1883. str. 241. i sl.), od podžupanijskog perovodje Fr. pl. Žigrovića u Zagrebu i t. d.

Digitized by Google

Materijal, što ga je zemaljska vlada sakupila na taj način bio je vrlo šarolik. Općinski bilježnici odgovarali su na veći dio pitanja jestno. Napose velika većina ovih bilježnika odgovorila je, da je doista vrlo potrebno da se odredi neka najmanja zemljišna izmjera, koja se ne bi smjela krnjiti niti diobom niti budi kakovim odsvojem. Dalje odgovarali su ti bilježnici prema želji same spomenice, da bi ta izmjera imala biti tako velika, da bi na njoj od samog poljodjelstva mogla živjeti čitava porodica. Uslijed toga dogadja se, da su u gorovitim i neplodnim krajevima, u kojima je zemljište odredjeno u agrikulturne svrhe do skrajnosti pocjepkano, ovi bilježnici tražili, da se kao najmanja zemljišna izmjera postavi vrlo velika zemljišna površina, i to obično tako velika, kolike nije posjedovao nijedan seljak u dotičnoj općini.[40]

Na pitanje — da li bi se u slučajevima, kada ne bi na svaku diobnu granu mogla otpasti propisana najmanja zemljišna izmjera, imala provesti dioba u aequivalentu, — odgovara veći dio općinskih bilježnika, da bi se u tim slučajevima doista imala provadjati dioba u aequivalentu. No velik dio bilježnika drži podjedno, da bi u takovim slučajevima svi članovi dotične obitelji imali ostati u zadruzi pod jednim kuće gospodarom. Malo ih ima, koji drže, da bi u takovim slučajevima imao preuzeti vlasništvo nad takovim nerazdijeljivim dobrom jedan od sunasljednika, a da bi ostali imali u kući samo pravo domaje. A i oni, koji su izjavili, da bi se doista ovako imalo urediti ovo pravo domaje, nijesu to pitanje valjano shvatili, te su odgovorili, da se u takovim slučajevima imade provadjati dioba u aequivalentu, da u takovim slučajevima ima na dotičnom zemljištu ostati zadruga, i da u takovim slučajevima ima „vlasništvo i upravu" nad dotičnom imovinom preuzeti jedan član obitelji, a da drugima ima ostati samo pravo domaje. Kod toga ni ne misle na to, koji bi član dotične porodice imao preuzeti „vlasništvo i upravu" nad porodičnom imovinom, a koji bi se članovi te porodice imali zadovoljiti s pukim pravom domaje.

Kako je rečeno veći dio općinskih bilježnika odgovorio je, da bi se u slučajevima, ako ne bi na svaku diobnu granu mogla otpasti propisana najmanja zemljišna izmjera, imala dozvoliti dioba u aequivalentu. Odatle moglo bi se izvoditi, da je doista veći dio općinskih bilježnika, dotično veći dio općina, veći dio naroda za sustav, po kom bi jedan od nasljednika imao ostale isplaćivati. No kod odgovora na daljna pitanja vidi se, da ti bilježnici nijesu nipošto za takav sustav. To se vidi već odatle, što mnogi od tih bilježnika na pitanje, ne imadu li u takovim slučajevima članovi obitelji ostati u zadruzi, odgovaraju, da članovi ovakovih obitelji imadu doista ostati u za-

[40] Tako n. pr. traži se za općinu Delnice minimum od 20—25 jutara, za općinu Severin minimum od 30 jutara.

Digitized by Google

druzi. No još se to bolje vidi iz odgovora na pitanja, koji član obitelji imade kod diobe u aequivaletnu ostati „na gruntu" i kakove pogodnosti imade dotični član obitelji? Na prvo pitanje veći dio bilježnika odgovara, da se o tome, tko će ostati „na gruntu", imadu članovi obitelji medju sobom sporazumiti. Mnogi od tih bilježnika dalje od sporazumka ne će da idu. A samo neki vele, ako se članovi obitelji ne bi mogli glede toga sporazumiti, da bi „na gruntu" imao ostati onaj, koga oblast odredi. Na pitanje, kako i po čemu bi imala ta oblast odredjivati, koji član obitelji ima ostati „na gruntu", ovi bilježnici pravilno nikako ne odgovaraju. Vrlo rijetki vele, da bi „na gruntu" imao ostati najstariji muški član obitelji, neki vele takodjer, da najvrijedniji; a neki vele, da onaj, koji nije diobu tražio. Neki bilježnici izbjegavaju izravan odgovor na to neugodno[41] pitanje, te vele jednostavno, da bi se zakonom imalo odrediti, tko ima ostati na gruntu. — Na pitanje o pogodnostima, koje bi se imale pružiti onome, koji ostaje na gruntu, veći dio onih bilježnika, koji su za diobu u aequivalentu, odgovara, da se dotičniku ne imadu pružiti nikakove pogodnosti. Vrlo rijetki bilježnici udovoljili su potpuno vladinoj intenciji, te izrekli, da bi dotičnici, koji bi ostali na gruntu, imali kao neki praelegat dobiti polovicu vrijednosti tog grunta (ostaviteljeve imovine), a da bi se samo druga polovica imala dijeliti medju sve nasljednike. No i medju ovim vrlo rijetkima, koji su na to pitanje zadovoljili vladinim intencijama, imade takovih, koji su podjedno izjavili, da o tome, tko ima ostati na gruntu i tko ima uživati ove pogodnosti odlučuje samo sporazumak stranaka, ili su opet izjavili, da u slučajevima, ako ne bi na svaku diobnu stranku otpala propisana najmanja zemljišna izmjera, imadu svi članovi obitelji ostati u zadruzi.

Na pitanje, na koje vrste selišta imadu se protegnuti ustanove o minimu, odgovaraju ovi bilježnici, u koliko su stavljeno pitanje shvatili i u koliko prihvaćaju uvedenje minima, da se te ustanove imadu protegnuti na sve vrste selišta, napose da se imadu protegnuti na urbarska, njima srodna i prostoplemićka selišta. — Većina bilježnika pošla je i dalje, te drži, da se nedijelivima imadu proglasiti takodjer i ona selišta, koja ne imadu propisane najmanje zemljišne izmjere, makar bi po intenciji vladine spomenice ovakova selišta imala ostati posve slobodna. Većina bilježnika nije naime shvatila, zašto bi vlada htjela, da se ova mala selišta izuzmu ispod ustanova o minimu, a činilo im se je, da upravo ovakova selišta trebaju najviše zaštite. Nepojmljivo im je bilo, čemu bi se u seljaštvu umjetnim načinom stvarale nove razlike, čemu bi za neke seljake imala vrijediti ova načela, za druge opet druga načela, kad u samom narodu takovih razlika

[41] Neugodno u toliko, što se iz spomenice vidi, da bi vlada željela, da se izreče, da na gruntu ima ostati prvorodjeni sin, a ako ne ima sinova, prvorodjena kći; a ta se želja nikako ne slaže s voljom naroda.

Digitized by Google

ne ima. Dosta je već toga, što za jedan dio seljaštva vrijede ustanove općega gradjanskog zakonika, za drugi opet ustanove zadružnih zakona. Većina bilježnika držala je, da je već time, što je na pitanje, imade li se minimum uvesti, odgovorila, da se taj minimum doista ima uvesti, odgovoreno takodjer, da se u naravi ne smije dozvoliti nijedna dioba, ako na svaku diobnu granu ne bi otpala propisana najmanja zemljišna izmjera. Oni su držali, da se uslijed toga samo po sebi razumijeva, da su nedjeliva selišta, koja ne imadu propisane najmanje zemljišne izmjere. Radi toga su i bili na čudu s pitanjem, da li bi bilo probitačno, da se stege nedijelivosti protegnu i na selišta, koja ne imadu propisane zemljišne izmjere; te su na to pitanje odgovarali svašta, iz česa se jedino razabire, da oni drže, da se nedijelivima imadu proglasiti takodjer i ona selišta, koja ne imadu propisane zemljišne izmjere. Još čudnovatije bilo je tim bilježnicima pitanje, ne bi li se imalo na volju pustiti vlasnicima ovakovih malenih dobara, hoće li, da se njihovo dobro podvrgne stegama, ili hoće li, da njihovo zemljište i dalje ostane slobodno. Na ova pitanja prispjeli su svakakvi nerazumljivi odgovori. — Obzirom na navedeno bilo je ovim bilježnicima čudnovato takodjer i pitanje, da li bi se tek naknadno imala uvrstiti medju dobra podvrgnuta stegama ona dobra, koja u početku ne bi imala propisane najmanje zemljišne izmjere, i koja bi tu najmanju zemljišnu izmjeru postigla tek naknadno uslijed toga, što je njihov vlasnik prikupio još koje zemljište. Obično su na to pitanje odgovarali, da se takova dobra imadu uvrstiti medju dobra podvrgnuta stegama. — No sva ta tri pitanja o zemljištima, koja ne imadu propisane najmanje zemljišne izmjere, bila su tim bilježnicima nerazumljiva, te su i odgovori na ta tri pitanja vrlo često medjusobno protuslovni.

Na pitanje, da li i kakove pogodnosti ima napose kod ovrhe uživati selište, koje je spalo na minimum, — odgovarali su ovi općinski bilježnici obično, da se na takovo selište ne bi smjela voditi nikakova ovrha, napose da se na takovo selište ne bi smjela voditi niti ovrha radi dužnog poreza niti ovrha radi privatnih dugova. Rijetki su uvidjeli, da bi ovakova zabrana seljaštvu više škodila nego koristila, jer bi seljacima oduzela svaku vjeresiju; — te su odgovarali, da ovakovo selište ne bi imalo uživati nikakovih osobitih pogodnosti. Još rjedji opazili su, da se niti prema intencijama vladine spomenice, ne bi ovakova dobra imala izuzeti od svake ovrhe, i da se prema intencijama te spomenice samo ne bi smjela voditi ovrha na pokretnine, koje spadaju na fundus instructus, ako se podjedno ne bi vodila ovrha i na nekretnine.[42] Samo ovi rijetki odgovarali su onako, kako je spomenica

[42] Uzrok tomu, što su to tako rijetki opazili, nalazi se u nerazumljivosti samoga pitanja; pitanje to glasi: „Jeli ikakovih pogodnostih ima pred zakonom uživati selište spadše na minimum? ima li isto prosto i izuzeto biti od svake ovrhe na pokretnine spadajuće na fundus instructus, došla ova od strane države, ili od strane privatnikah tako, da bi

Digitized by Google

htjela, t. j. da se ovrha na ove pokretnine ne bi smjela voditi, ako se podjedno ne bi vodila i ovrha na nekretnine.

Na pitanje, da li bi bilo probitačno, da se sva selišta, koja potpadaju pod minimum, uvrste u posebnu gruntovnicu, — odgovorili su mnogi bilježnici, kako je već istaknuto, da bi doista bilo vrlo probitačno, da se osnuje takova posebna gruntovnica. No ipak veći dio tih bilježnika odgovorio je, da bi dovoljno bilo, da se samo napose označi, da je dotično zemljište podvrgnuto stegama novoga zakona.

Na daljne pitanje, da li bi se vlasnicima dobra podvrgnutog ovim stegama moglo dozvoliti, da slobodno prodavaju pojedine čestice, ako se namjeravanom prodajom ne bi krnjila propisana najmanja zemljišna izmjera, — odgovaraju ovi bilježnici obično, da bi onaj dio svojih nekretnina, koji premašuje propisanu najmanju zemljišnu izmjeru, svaki seljak mogao posve slobodno prodavati. No vrlo mnogi drže, da bi na ovakovu prodaju imala u svakom slučaju pristati nadležna oblast. A imade ih, koji drže, da bi se pojedine čestice od ovakovog dobra mogle prodavati samo u slučaju nužde.

Veći dio općinskih bilježnika, odgovorio je nadalje, da bi se ženska djeca imala i dalje ograničiti samo na običajnu opremu. No vrlo mnogi bilježnici slažu se sa spomenicom, te drže, da je za žensku djecu ovakovo ograničivanje na puku opremu nepravedno, i da bi toj ženskoj djeci valjalo dati barem njihov nužni nasljedni dio u novcu. Imade općinskih bilježnika, koji s jedne strane drže, da bi valjalo ovako proširiti pravo ženske djece, a s druge strane drže, da bi se onomu, koji ostaje „na gruntu", imala dati polovica vrijednosti čitave ostavine kao neki praelegat, a da bi se tek druga polovica imala dijeliti medju sve nasljednike. Tako oni hoće, da se subjektivna prava, koja u narodu žive, povrijede jedanput radi toga, jer bi s njima onaj, koji bi imao „ostati na gruntu", bio u prevelikoj mjeri stegnut, a drugi put radi toga, jer bi dotičnik prejeftino „ostao na gruntu". No oni ne korigiraju subjektivna prava, koja u narodu žive radi toga, jer bi bili uvjereni, da je nužno akovo korigiranje, nego radit toga, jer takovo korigiranje želi spomenica.

Prema intenciji vladine spomenice predlažu gotovo svi ovi općinski bilježnici, da se preda „izvadjanje zakona o diobi i nasliedstvu u seljačkih dobrih" upravnim oblastima; neki nabrajaju takodjer i pojedine upravne oblasti, koje bi imale „izvadjati taj zakon"; imade ih, koji drže, da bi taj zakon u prvoj molbi mogla „izvadjati" općinska poglavarstva. Vanredno rijetki su, koji drže, da bi ga mogle „izvadjati" takodjer i sudske oblasti, samo bi njihovo uredovanje imalo biti prosto od biljega i od (nasljednih) pristojaba.

---

se ovakova selišta skupa sa k istim spadajućim živim i mrtvim naredom, kojega bi dakako zakon imao pobliže opredieliti, za dug samo putem realne ovrhe prodavati mogla?"

(Nastavit će se).

Digitized by Google

O bilanci medjunarodnih plaćanja.

(Svršetak.)

U oba slučaja vrijednost je nejednako i netočno izražena. Carinske oblasti trudit će se, da vrijednost koliko je moguće točno odrede, no samo onda, kad treba da stanovitu carinu uberu. Kad se pak radi o robi, koja carine ne plaća, a to je priličan dio uvožene i gotovo sva izvožena roba, oznaka vrijednosti bit će vrlo nepouzdana. Spomenute komisije odredjujući vrijednost unatrag uzimaju na temelju opažanja i iskustva stanoviti prosjek, koji tek približno odgovara zbiljskoj vrijednosti.

No i carinski organi i te komisije odredjuju svagda pograničnu vrijednost robe, t. j. vrijednost što je stanoviti predmet imade u času kad prekoračuje granicu dotične države. U istinu je pako dobitak ili gubitak nekoga narodnoga gospodarstva obično veći ili manji, nego li je ta pogranična vrijednost. Razlog je tome, što se rijetko dogadja, da robu — osobito u prometu po vodi — baš do same granice dovozi domaće željezničko, brodarsko ili ino koje prevozno poduzeće, a na samoj granici da je onda inozemni prevoznik preuzme ili obratno. Mnogo se češće, a u prekomorskom prometu gotovo redovito zbiva, da se za daljni prijenos robe, i nakon što je prešla granicu, brine domaći koji prevozni pothvat ili da je domaći brod već u dalekoj prekomorskoj luci preuzme. U tom slučaju ima roba u času kad se uvozi preko granice za dotično gospodarsko područje manju vrijednost od t. z. pogranične, jer od ove posljednje treba odbiti sve prevozne troškove, koji obično doduše cijenu stanovitoga predmeta povećavaju, no tek za pojedinca, a za stanovitu državu samo onda, kad tovarni dobitak ide u džep tudjega poduzetnika. Stoji li metrička centa pamuka na New- Yorškom tržištu 80 franaka, a loco Genua 88, to će za slučaj, da je prijevoz obavila talijanska ladja, narodno se gospodarstvo talijansko zadužiti američkome za 80, a ne za 88 franaka. Računajući pako prema pograničnoj vrijednosti morali bismo na pasivnu stranu izvanjske talijanske bilance staviti 88 franaka mjesto 80. Obratno je kod izvoza, gdje spomenuta okolnost povećaje dobitak, što ga izvozom robe jedna država stiče na račun druge.

Treća stavka izvanjske bilance jest dobitak odnosno gubitak, koji za neko narodno gospodarstvo nastaje odatle, što domaća društva ili poduzeća djeluju i stiču u inozemstvu, a obratno izvanjski podhvatnici rade u tuzemstvu. Opamo spada prije svega djelatnost svakovrsnih manje ili više neovisnih podružnica pojedinih osiguravajućih društava i inih ponajvećim dijelom dioničkih industrijalnih poduzeća. Obzirom na strogi nadzor, što ga državne vlasti izvršuju nad podhvatima te ruke, osobito kod se radi o osiguravajućim društvima, moguće je priličnom točnošću odrediti, da li se je domaća narodna imovina tim načinom privrede povećala ili umanjila.

Digitized by Google

Premda i tu ostaje otvorenim pitanje, koji je dio zaslužbe priveden konačno ka glavnici matice kuće, a koliku je opet svotu dotična podružnica pridržala u svome području upotrebljujući je na proširenje svoje djelatnosti ili na potrošnju koje druge vrste. I tu dakle ne može da bude račun posvema ispravan.

Četvrta stavka izvanjske bilance jest uvoz i izvoz plemenitih kovina, t. j. zlata i srebra. Razmjerno neznatnim dijelom rabe te kovi u obrtne i industrijalne svrhe, no daleko pretežnim dijelom služe kao novac, i zato ih s jedne strane treba posmatrati odjelito od ostale robe, a s druge strane valja ih razlikovati od inih sredstava platežnih kao što su razne vrste vjeresijskih papira.

Niti glede ove stavke nije račun lagan i jednostavan. Znatne količine zlata i srebra prelaze državne granice u džepovima i novčarkama putnika i iseljenika izmičući se svakoj kontroli. I tu su dakle dobiveni brojevni rezultati tek nepotpuni.

Osim spomenutih četiriju glavnih vrsta prometnih ima još i drugih, koje imovinu narodnu u znatnom opsegu povećavaju ili zadužuju. Poteškoće, što ih zadaje proračunavanje dobitka i gubitka, koji odatle po narodne gospodarstvo nastaje, nijesu manje niti ih je lakše savladati od onih, što smo ih dosele nabrojili. Glavna zaprijeka leži uvijek u tome, što u jednu ruku uredjenje statističke službe još uvijek nije dovoljno razvito i toj teškoj zadaći doraslo, a u drugu ruku pojedina privatna gospodarstva — i posebnici i društva — nijesu niti voljni niti obvezani podavati sve one upute i razjašnjenja, što su u tom pogledu nužna.

Ovdje neka budu samo još izbrojene te preostale prometne i gospodarske pojave, što kod sastavka medjunarodne imovinske bilance dolaze u obzir.

Tu je prije svega privreda domaćih željezničkih i brodarskih poduzeća. Provozeći tudju robu i putnike kroz vlastito područje može država da znatne svote zasluži. Još je izdašnije vrelo dobitka brodarski promet pak se zaslužba primjerice engleske ili nizozemske mornarice, koje u medjunarodnom prometu za tolike ostale države igraju ulogu prevoznika, cijeni na više stotina milijuna godišnjih.

Daljna važna stavka jest dobitak, što ga stanovite države, primjerice Engleska i Njemačka, polučuju time, što u medjunarodnom prometu vrše službu bankovnoga poduzeća posredujući po svojim bankama, a osobito po svom središnjem bankovnom zavodu, poslove izmedju ostalih država, koje ne stoje izmedju sebe u neposrednoj svezi. Nema sumnje da Engleska n. pr. pod naslovom te provizije zaslužene u medjunarodnim bankovnim poslovima može da godimice stavi na aktivnu stranu svoje bilance nekoliko milijuna funti, dok ista svota tereti kao pasivum bilancu ostalih zemalja, koje su upućene na bankovno posredovanje londonskoga zavoda.

Digitized by Google

Zanimiva su stavka izdaci ratnih mornarica i plaće diplom. i konzularnih zastupnika. I jedno i drugo za državu je znatan pasivum. Za nabave iz inozemstva te troškove učinjene prigodom putovanja u inozemne luke izdaše primjerice austro-ugarske ratne ladje do sada prosječno godišnje 9,705.710 kruna[1], koji je novac definitivno ostao u tudjini. Da godišnje plaće diplomatskih te konzularnih činovnika i troškovi za uzdržavanje i opremu dotičnih zgrada i ureda u inozemstvu još više iznose, toga ne valja napose niti istaknuti.

Istina je, da tom pasivumu stoji nasuprot i neki aktivum, a to su izdaci iste vrste, što ih strane države čine na našem teritoriju, u našim lukama i na našim škverovima.

Važno vrelo gubitka i dobitka u isti mah jest za državu pitanje iseljeničko. Tu treba prije svega istaknuti, da u medjunarodnoj imovinskoj bilanci, kako smo joj do sada pojam i elemente ustanovili, ne može da dodje do izražaja, koliko se je jedna država obogatila, a druga osiromašila time, što je odredjeni broj radnih sila prešao s područja jedne države na područje druge i tamo se stalno udomio. Ljudska radna sila sačinjava bez sumnje znatnu vrijednost i sigurno je, da država, koju iseljenici ostaviše, gubi pored odredjenoga broja radnih sila i jedan dio glavnice, koju je uložila na uzgoj i na naobraženje tih ljudi, dok druga država i njizino narodno gospodarstvo isto toliko dobivaju. No to su oline, koje brojevima nije moguće izraziti te su sve metode proračunavanja, upotrebljene dosele u tom pitanju, ostaje jalove i nepotpune.

Nasuprot dade se dosta očno ustanoviti, koliko gotovoga novca iseljenici, godišnje recimo, ponesu sobom u inozemstvo i koliko plate prevoznine tudjim željezničkim i brodarskim poduzećima. Naprama tom pasivumu stoje kao aktivum svote što ih iseljenici šalju kući poštom ili preko raznih bankovnih zavoda i što ih prigodom povratka sami natrag donesu.

Još neka kao zadnja stavka vanjske bilance budu spomenuti izdaci stranih putnika u području neke države. Troškovi za put bilo željeznicom, bilo brodom, zatim stan, jelo i množina drugih manjih izdataka — sve to, može da za neku državu bude znatno vrelo privrede, a Švicarska i Italija od modernih su država u tom pogledu svakako u najboljem položaju. S druge je strane za državu, koje podanici u tudjini putuju, sav taj novac izdan u inozemstvu očit pasivum u njezinoj izvanjskoj bilanci.

IV.

Sve velike i napredne države, koje u gospodarskom pogledu stoje na neobično visokom stepenu razvitka, iskazuju redovito, već kroz desetke i desetke godina, u svojim trgovačkim bilancama vrlo znatan pasivum. Po-

[1] Vidi Dr Gruber, kao gore.

Digitized by Google

znato je, da je Njemačka poslije rata s Francuskom, u kojemu je ubrala 5 milijarda franaka i tako udarila čvrst osnov svojem daljnem gospodarskom razvoju, počela da bude — izuzevši tek jednu ili dvije godine — u svojoj trgovačkoj bilanci pasivna. Merkantilistička nauka, po kojoj je aktivna trgovačka bilanca jedan od najsigurnijih znakova povoljnih gospodarskih prilika, a pasivna trgovačka bilanca posljedicom gospodarskoga nazadka, bila se sve do u najnovije doba tako uvriježila u znanstvenim i upravnim krugovima, da je njemačka vlada smatrala taj preokret u trgovačkoj bilanci posve zagonetnim ne mogući, da si protumači taj tobožnji nazadak njemačkoga narodnoga gospodarstva, nakon što se je bilo obogatilo na račun Francuske spomenitom golemom ratnom otštetom. Iznajprije tražio se uzrok tomu u netočnoj oznaci vrijednosti uvezene te izvezene robe, premda se ta vrijednost poslije rata sračunavala po istim načelima, kako se to i prije zbivalo. Napokon bude god. 1874. označivanje vrijednosti posve obustavljeno te se iskazivala tek množina uvezene i izvezene robe.[1]

Tek najnovija istraživanja o bilanci medjunarodnih plaćanja osvijetlila su posvema to bitanje i k jednu dokazala neispravnost spomenute merkantilističke teorije, koja se od svih ostalih nauka i zasada te škole najdulje i neobično uporno uzdržala. Aktivnu trgovačku bilancu imadu danas tek one države, koje ju moraju imati, poput Austro-Ugarske i Rusije, jer im taj višak u izvozu robe služi, da plate barem djelomično dugove, što ih prema inozemstvu imadu. Kad je neka država u ostalim stavkama svoje vanjske prometne bilance pasivna, kad je dakle u inozemstvu uzajmila glavnicu i treba da zato godimice plaća kamate obično u formi kupona raznih državnih zadužnica, kad tudji poduzetnici rade na njezinom zemljištu te sav dobitak bilo kao dividenda, bilo u drugoj kojoj formi putuje u njihove džepove; kad tudje mornarice prevoze njezinu robu a inostrane banke posreduju u njezinim poslovima s izvanjskim bilo kupcima, bilo prodavaocima pak kad tako treba godimice plaćati milijune i milijune inozemstvu u ime tovarnine i provizije — onda se aktivna trgovačka bilanca ukazuje kao jedini način, kojim je moguće da se namaknu sredstva, što će služiti za isplatu svih tih mnogovrsnih obveza. Kod bogatih zemalja kao primjerice Engleske i Francuske obratno je uvoz robe trajno veći od izvoza; one taj višak lako naplaćuju izdašnim dobicima, koji im pritječu iz ostalih stavaka njihove medjunarodne prometne bilance.

Tek onda dakle, kad je znanost, poticana praksom i očitim, općenito poznatim činjenicama svakidašnjega života, stala da posmatra sveukupne imovinske odnose jedne države naprama drugima, uspjelo je oboriti spomenutu merkantilističku bludnju, te podati trgovačkoj bilanci onu važnost, ni preveliku ni premalenu, koja je u istinu i ide.

[1] Dr. Hugo Bach, Internationale Arbeitstheilung, Wien 1896. str. 32.

Digitized by Google

Osim ovoga u isti mah i teoretski i praktički znamenitoga posljedka doniješe nastojanja oko sračunavanja medjunarodne bilance plaćanja i oko ustanovljenja svih njezinih pojedinih elemenata takovih plodova, kojima se gospodarska i financijalna politika svih modernih država u izobilju služi i bez kojih često ne bi znala, kojim putem da udari. Tek kad se je orientirala na temelju podataka i brojeva, što joj ih spomenuta bilanca pruža, može da se odluči, kojim će načinom da upliva na one činbenike medjunarodnoga prometa, što su velikim dijelom njezinoj vlasti podvrgnuti i preko kojih ona može da ravna tim prometom do stanovite granice. Ti su činbenici: carine, novčana vrjednota, tarifi, željeznički i brodarski, te bankovni diskont. Istina, uporaba ovih znamenitih i moćnih sredstava ovisi i od mnogo drugih obzira. No kako su upravo te četiri uredbe od najvećega zamašaja po sastavak medjunarodne bilance plaćanja, to se sve državne vlasti, izgradjujući i rukovodeći te institucije, brižno obaziru na spomenutu bilancu.

Carine, bio im značaj financijalan, zaštitan ili prohibitivan, mogu do izvanjsku bilancu, prije svega dakako trgovačku, u znatnoj mjeri pomaknu u bilo kojem pravcu. Dok su postavljene tek u financijalne svrhe, privode joj znatan aktivum, no dakako samo u onim rijetkim slučajevima, kad ih inostrani uvozilac plaća. — Što se zaštitnih i prohibitivnih carina tiče, to o tome, koja će im biti visina i treba li ih u opće postaviti, odlučuje velik broj raznovrsnih faktora. No nema sumnje, da je uvijek jednim od prvih razloga za te carine ojačanje domaće proizvodnje i da u glavnom idu uvijek za tim, kako bi tudje produkte u koliko se dade od domaćega trga otstranile Time se trgovačka bilanca — jedan dio opće izvanjske bilance — modificira u smjeru povoljnom po dotičnu državu. Značajno je, kako su daleko pošle u tom smjeru one zemlje, koje su, kao Rusija ili Austro-Ugarska, upućene na to, da im trgovačka bilanca bude što aktivnija, ili koje, poput njemačke i Francuske, nastoje, držeći se još uvijek merkantilističkoga načela, da svoj izvoz koliko je moguće samo povećaju, makar im je uvoz trajno kroz godine već i po množini i po vrijednosti veći. Ta su nastojanja rodila ne samo silno visokim carinama, nego upravo nagradama u poznatom pitanju izvoza sladora.

Što se novčane vrjednote tiče, to su pored Austro-Ugarske, koju u uvodu spomenuh, i druge države, kao Italija, Rusija, Japan, Francuska i Mexico u zadnjih 20—30 godina prigodom raznih reforma svojih novčanih sustava marljivo sabirali statističku gradju na svim područjima svojih medjunarodnih prometnih odnosa. Kad je na taj način bilo odredjeno, u kojoj su mjeri te zemlje dužnici ili vjerovnici inozemstva, onda se tek pristupilo k zamišljenim promjenama novčane vrjednote. Glavni razlog toga postupka bila je u svim slučajevima bojazan, da zlatni novac, koji se upravo uvodio ili koji je imao da u prometu nadomjesti papir, što je do onda kolao, ne ode

Digitized by Google

u inozemstvo, kako bi se tim načinom namirile mnogobrojne tražbine izvanjskih vjerovnika.

Istom, kad su sve stavke izvanjske prometne bilance bile odredjene i tako ustanovljena mjera zaduženosti naprama inozemstvu, pak kad je s druge strane bilo utvrdjeno, da je dotična država kadra, da svoje medjunarodne obveze prebije tražbinama, što ih ona sa svoje strane stiče prema inozemstvu bilo izvozom robe, bilo drugim prometnim odnosima — onda je tek dobar zlatni novac bio predan prometu bez straha, da bi ga inostrana narodna-gospodarstva mogla tako lako povući u svoju sferu.

Što se tarifa — u prometu i po kopnu i po vodi — tiče, to ne valja zaboraviti, da je uloga prevozioca tudjih proizvoda i tudje robe jedna od najunosnijih u medjunarodnom saobraćaju i bez obzira na to, da država koja robu za druge prevozi, redovito obavlja i prijevoz najvećega dijela svoje vlastite robe i tako u jednu ruku prištedjuje ono, što bi inače morala platiti inostranim prevoznim podhvatnicima, a u drugu ruku zaslužuje znatne svote prenoseći tudju robu, koja iz inozemstva dolazi ili onamo putuje.

Nema sumnje, da će u povodu svega toga u svakoj državi nastojati i vlada sama, a i privatna društva, koja su često vlasnici željezničkih linija, a gotovo uvijek gospodari prevoznih brodova, da zgodnim i primjerenim tarifama privuku k sebi što više uzmognu prijevoz tudje robe. Tako željeznice austrijske i ugarsko-hrvatske zaslužuju znatne svote tranzitnim prometom izmedju balkanskih država i evropskoga zapada.

S druge strane poznat je silan dobitak, koji primjerice za Englesku ili Njemačku proističe odatle, što njihovi brodovi prevoze robu za veliku većinu drugih država dobivajući na tom godimice stotine milijuna franaka.

Iz svih tih razloga nastoji dan danas većina država, da subvencijama, gradnjom dokova i svim ostalim mogućim polakšicama unaprijedi razvitak svoje trgovačke mornarice i tako osigura izdašno vrelo dobitka svom narodnom gospodarstvu.

Diskontna politika prvih i glavnih banaka pojedinih država od znamenitoga je utjecaja na medjunarodni prometni saobraćaj. Povisujući svoj kamatnjak mogu banke bogatih zemalja posvema zatvoriti ili barem znatno suziti izdašnu glavničnu zalihu, što su je dotle stavljale na raspolaganje drugim državama. U zadnje doba dala je Engleska za to očit primjer. Obratno se sniženjem kamatnjaka daje često inozemstvu prilika, da si nabavi kapitala, koji mu kod kuće manjka. Može to da bude od koristi po obje strane. Jedna može da na taj način korisno uloži svoju glavnicu, za koju kod kuće ne nalazi posla, a druga dolazi u priliku da provede pothvate, za koje joj je tek nužna glavnica manjkala i koji će njezin produktivitet u znatnoj mjeri povisiti. To putovanje glavnice iz jedne države u drugu dolazi dakako do jasnoga izražaja u njihovoj medjusobnoj bilanci.

Digitized by Google

V.

Za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju pojam i sračunavanje njihove medjunarodne bilance plaćanja nije s obzirom na njihov državno-pravni položaj ni od kakove gotovo važnosti. Istina, nema sumnje da kao što postoji hrvatsko narodno gospodarstvo u oprijeci prema austrijskom, ugarskom i svim ostalim narodnim gospodarstvima, tako postoji i izvanjska bilanca toga narodno-gospodarskoga hrvatskoga područja. No sve to posve je sporedne i skroz teoretske vrijednosti. U praksi niti je moguće tu bilancu proračunati, jer nema statističkih organa, koji bi u tu svrhu sakupljali potrebnu gradju, niti stoji kraj današnjega državo-pravnoga uredjenja u vlasti autonomnih hrvatskih oblasti, da na sastav te bilance, sve kad bi je i mogli sračunati, utječu u bilo kojem mu drago smjeru.

U savezu u jednu ruku s kraljevinom Ugarskom, a u drugu sa zemljama i kraljevinama zastuvanima u carevinskom vijeću imade kraljevina Hrvatska jednu jedinstvenu carinsku granicu, te je istovjetnim trgovačkim ugovorima vezana naprama ostalim inozemnim državama. Unutar te jedinstvene carinske granice jedna je novčana vrjednota i za sada jedna središnja glavna banka.

Prema današnjim državopravnim uredbama već je izmedju kraljevine Ugarske i Hrvatske s jedne strane, a zemalja austrijskih s druge strane medjusobni gospodarski dodir tako uzak, a statistična kontrola u medjusobnom prometu manjkava, da bi samo uz najveće poteškoće bilo moguće ustanoviti vanjsku bilancu plaćanja bilo Austrije, bilo Ugarske i Hrvatske. Uzmemo li sada u obzir tijesni odnošaj, u kojem se Hrvatska nalazi naprama Ugarskoj, osobito u povodu zajedničkoga financijalnoga zakonodavstva i uprave, onda je jasno, da o odredjenju posebne hrvatske medjunarodne bilance plaćanja ne može biti niti govora.

A kad bi se i dala sračunati ta bilanca, bilo bi u mnogom pogledu šteta za uloženi trud. Zakonodavstvo u svim carinskim, financijalnim i trgovačkim stvarima nije u Hrvatskoj autonomno. U zajedničkim uredbama ona je tek razmjerno zastupana, no ne pripada joj odlučna riječ S toga bi materijal pribran za sastavak izvanjske prometne bilance bio tek od vrlo problematske važnosti. Odlučujući faktori zakonodavstva i uprave obazirali bi se na te podatke i onako samo toliko i samo onda, kad se to ne bi protivilo interesima zajedničkoga i po opsegu i po znamenitosti većega područja.

Iz svih tih razloga niti se je hrvatska knjiga bavila dosele tim pitanjem, niti se je glede samoga pojma razvio do danas općeno poprimljeni tehnički naziv.

Digitized by Google

Ako je i sve to iz gore navedenih razloga posve razumljivo, to ipak pojedine stavke naše hrvatske izvanjske bilance ne bi smjele da budu zanemarene, makar se i cjelokupnoj bilanci ne posvećivala nikakova pažnja. Te su stavkee osobito pitanje iseljeničko, izvoz i uvoz robe te zaslužba našega kapitala u brodarskom prometu.

Krivotvorenje i patvorenje izprava.[1]

Piše dr. A. Goglia.

I.

Od davnih vremena pa sve do dan danas nailazimo na krivotvorenja raznih predmeta; medju kojima izprave zauzimlju gotovo prvo mjesto.

Razna djela pokazuju, kako je široko polje, koje ova vrst krivotvorenja zauzimlje u povjesti čovječanstva; krivotvorenja izprava bo nailazimo u području povjesti, državnog i crkvenog prava, politike, liepe literature i napokon sukromnog života pojedinaca.

Motivi tomu mogu biti razni:

Sobstveni interes i dobitak; nakana zavedenja ili prevare interesenata; stranački interesi; krivi patriotizam, učenjačka taština (da se dotični proslavi pronašašćem kojeg nepoznatog izvora ili da si pribavi dokazala); osveta; zavist; zloba itd.

U našoj domaćoj povjesti imade sijaset slučajeva, da su stanovite listine bilo patvorene bilo krivotvorene.

[1] Kod sastavka ove studije poslužio sam se sliedećim djelima:

a) Dr. H. Gross: „Handbuch für Untersuchungs-richter etc."; četvrto izdanje (1904.).

b) Dr. Albert Weingart: „Ueber das Untersuchen von Urkundenfälschungen." (Gross: „Archiv für kriminal-Anthropologie und Kriminalistik" I. str. 61.).

c) Emil Mager: „Schriften und Urkundenfälschung und deren Erkenung." (Wien. 1905.).

d) Dr. M. Dennstedt i dr. F. Voigtländer: „Der Nachweis von Schriftfälschungen, Blut, Sperma etc." (Braunschweig 1906.).

e) Ernst Bernheim: „Lehrbuch der historischen Methode." (Leipzig 1889.).

f) I. A. Farrer: „Literarische Fälschungen" iz engleskog preveo Fr. I. Kleemeier. (Leipzig 1907.).

g) Dr. A. Lenz: „Die Urkundenfälschung." (Stuttgart 1897.).

h) P. Jeserich: „Aus dem Tagebuche eines Gerichtskemikers." (Zur guten Stunde IX. st. 1. 8. 25.).

i) N. A. Kosloff: „Die gerichtliche kemische-photografische Expertise in Schriftsachen" (Gross: Archiv I. str. 279.).

j) Bertillon Alphonse: „La photographie judiciaire."

Ostala rabljena djela ili razprave spominju se u opazkama.

Digitized by Google

Akademik dr. F. Rački u monografiji „Podmetnute, sumnjive i preradjene listine hrvatske do XII. vieka“[2] podvrgava kritici one izprave spomenutog doba, koje se imadu izlučiti iz broja istinitih i pouzdanih.

Profesor V. Klaić u razpravi „Darovnica kralja Bele III. (IV.)“[3] dokazuje, da se ta darovnica, od g. 1260., kojom je krčkim knezovima Frideriku i Bartolomeju podieljen grad Senj, poradi neobičnih formula, izraza i rieči kao i poradi bombastičkog stila, mora smatrati patvorinom 15. stoljeća. Najodlučnije pako pobija istinitost darovnice činjenica, što kralj Bela g. 1260. nije bio gospodar Senja, pak ga stoga nije mogao ni pokloniti drugomu.

Motiv tom patvorenju bila je težnja za obogaćenjem.

U austrijskoj su povjesti važni falsifikati „austrijskih sloboština“ (Freicheits-privilegien)[4]; dočim se kao falsifikat u crkvenom pravu spominju „Pseudo-Isidorovi dekretali“.

U liepoj literaturi imade mnogo krivotvorenja.

Jedno od najvažnijih smatra se danas „kraljodvorski-rukopis“ što je g. 1817. u vrieme preporoda češke literature navodno našao u Kraljodvoru Vaclav Hanka i koji bi imao potjecati oko g. 1300.[5]

Druge polovice XIX. vieka nastala je velika razprava i prepirka glede istinitosti tog rukopisa; pa se je iztraživanjem te izprave napokon došlo do zaključka, da je patvorina.

Nutarnjom njezinom kritikom ustanovljeno je naime, da jezik vrvi od pogrješaka i osebitosti, kojih u starijim izpravama nigdje ne nailazimo ili koje kao novosti ne odgovaraju vremenu navodnog postanka tog rukopisa, nego pripadaju kašnijoj dobi (oko g. 1817.); to isto vriedi za sintaktične oblike, rieči, brojeve i pravne odnošaje.

Ortografiju tog rukopisa ne nalazimo ni u jednom od drugih staročeških tekstova rukopisa istog doba.

U rukopisu imade brisanja i korigiranja, koja imadu svrhu, da se stanoviti oblik rieči pretvori u stariji.

Vanjskim pako iztraživanjem[6] dokazano je sliedeće: Kod inicijala rabljeno je berlinsko modrilo, koje je tek početkom XVIII. stoljeća (1704.) iznadjeno; Prva dva lista rukopisa, ne imadu oblika ostalih listova, nego se pri-

[2] Rad Jugoslavenske akademije: Knjiga 45.

[3] Viestnik kr. hrv. slav. dalm. zem. arhiva: G. I. svez. 4. str. 262.

[4] E. Bernheim: „Methode etc.“ str. 213.

[5] I. Gebauer: „Unechtheit der Königinhofer und Grüneberger Handschrift“ (Jagić: Archiv für slavische Philologie X. str. 496.);
E. Bernheim: „Methode etc.“ str. 206.
Gross: „Handbuch für Untersuchungsrichter etc.“ II. str. 309.

[6] I. Gebauer: „Chemische und mikroskopische Prüfung der Königinhofer Handschrift“ (Jagić: Archiv für slavische-Philologie X. str. 152.).

Digitized by Google

kazuju kao dvije odugačke pruge papira. Nu po tom što dielovi redaka, koji se na njima nalaze, nikad nisu bili dielovi cielih redaka nego su se imali prikazati kao dio prvobitnih redaka, zaključuje se, da su ti listi već bili odrezci, kad je na njima pisano.

Ova patvorina pripisuje se Vaclavu Hanki, pa se je poslje njegove smrti pronašla u njegovoj knjižnici sva sprema za posao tog patvorenja naime: pomoćne knjige, uzorci starih rukopisa, pokusi pisma itd.

I. A. Farrer u knjizi „Literarna krivotvorenja" opisuje literarne falsifikate, počevši od patvorenja klasika grčkih i rimskih, pa sve do dan danas.

Medju ostalima nalazimo tu opis falsifikata Williama Landera engleskog učenjaka XVIII. stoljeća; koji je osobito vješto latinski pisao.

On u svojoj taštini, hoteći se znanstveno iztaći, dokazivao je, da je Miltonov „Izgubljen raj" plagijat.

Kod dokazivanja nije se zadovoljavao, navodeći mjesta iz Grotiusa i Masseniusa, koje je Milton mogao čitati i preuzeti, već u svojoj strasti išao je tako daleko, da je kod citiranih mjesta rečenih pisaca umetnuo ciele redke vlastite produkcije ili redke iz Hogovog latinskog prievoda „Izgubljenog raja."

U većini slučajeva radi se o prigodnim iz osobitog povoda počinjenim krivotvorenjima.

Ljudi pak, koji se obrtimice bave krivotvorenjima, luče se u dvie klasse: to su ili znanstveno obrazovani krivotvorci ili ljudi iz nižih slojeva.

U staro doba znali su Grci i orientalni Jevreji umjetnički patvoriti izprave. Ne samo da su znali oponašati staro pismo i inicijale, već su znali i papir i pergamenat tako priugotoviti, da je zadobio stari izgled.

Znamenito mjesto medju učenim krivotvorcima zauzima Grk Konstantin Simonides.[7]

On je došao g. 1855. u Lipsko i donio patvorinu palimpsesta „Pastir Herma." Prva tri lista bili su izvadak iz kodeksa, koji se je nalazio u manastiru Sv. Gjure na brdu Atosu, a ostalih 6 listova, bili su priepis komada isprave, koja se je takodjer nalazila u Atosu. Zatim je donio tri knjige „egipatske povjesti Uraniosa", koja je bila poznata samo po učenjaku Stefanu.

Tim djelima znao je zavesti učenjake u Lipskom i Berlinu. Kad je nastala sumnja, obavljena bi po redarstvu premetačina u njegovu stanu, gdje se je pronašlo mnogo izvornih i patvorenih rukopisa, zatim izvornih Uraniosa, rdjavih čavala za proizvadjanje crnila sa željeznim sadržajem itd.

---

[7] Farrer: „Literarische Fälschungen" str. 33.
E. Bernheim: „Methode etc." str. 235.

Digitized by Google

Medju Hrvatima poznat je kao krivotvorac P a v a o S k a l i ć.[8]

On je još kao mlad svećenik gradjanskog roda po uzoru gore spomenute darovnice kralja Bele III. podieljene Fridriku i Bartolomeju, knezovima krčkim i modruškim, sastavio posve sličnu darovnicu kralja Bele III., kojom tobože ovaj g. 1263. nagradjuje Filipa i Bartola Skalića od Like za počinjena junačtva u ratu sa tatarima, darovav im grad Skrad sa županijom ličkom i čitav predjel s oba kraja rieke Une.

Ovu darovnicu dao je vidimovati po ljubljanskom biskupu Urbanu, te izposlova po caru Ferdinandu njezinu potvrdu. Kašnije je patvorio izpravu, u kojoj se medju ostalima tvrdi, da je on potomak veronežkih knezova Skala.

Takovih učenih krivotvoraca imade u izobilju i danas. Da se u trag udje njihovim rek bi umjetnički dotjeranim krivotvorinama, nuždan je i znanstveni aparat, u kojem moderna kemija, fotografija i mikroskopija znatno mjesto zauzimlju. Medju nizkim slojevima imade ljudi, (skitalica, propalih litografa, rezbara itd.), koji imadu stanovitu vještinu, da s raznim pomagalima patvore legitimacije, službničke svjedočbe, putovnice, listove itd.

Nu šteta, koju ti ljudi tim krivotvorinama, koje su ipak dosta nesgrapno učinjene, nanašaju, ni iz daleko ne dosiže onu, koju prave učeni krivotvorci; nu ipak treba i na njih radi javne sigurnosti obratiti osobitu pažnju.

II.

Iz onoga, što je dosada rečeno, vidi se, da izprava sama po sebi može biti objekat, na kojem ili kojim je počinjeno kažnjivo djelo.

Po § 199. sl. d) našeg kaz. zakona postaje prevara zločinstvom već po samoj naravi čina:

„Kad tko s p o t v o r i ili k r i v o t v o r i javnu doznačnicu koju ili znak koji, uveden javnom naredbom, bio to biljeg, bio pečat, bila proba."

Po § 201. sl. a) k. z. krivac je zločinstva prevare s obzirom na iznos, spomenut u § 200. k. z. „onaj koji t v o r i k r i v e dokaznice privatne ili k r i v o t v o r i p r a v e, koje su tudje ili nisu izklopno njegove."

§ 320. sl. f) k. z. odredjuje, „da se ima kaznit kao prekršaj, kad tko s p o t v o r i ili k r i v o t v o r i koju javnu dokaznicu bez zle nakane, o kojoj govori § 197. k. z."

Po tom naš kazneni zakon ne smatra krivotvorenje odnosno patvorenje izprava kao delictum sui generis, već ga subsumira pod pojam prevare.[9]

[8] K u k u l j e v i ć: Pavao Skalić. (Zagreb, Dionička tiskara 1875.).

[9] Za krivotvorenje izprava imade n j e m a č k i kazn. zakon poseban delikt. § 267. glasi: Tko u protupravnoj namjeri ovozemnu ili inozemnu javnu izpravu ili takovu privatnu izpravu, koja je važna za dokaz prava i pravnih odnošaja — krivotvori ili patvori te istu upotriebi u svrhu, da koga zavede u bludnju, ima se kazniti r a d i k r i v o t v o r e n j a i z p r a v a sa zatvorom. T a l i j a n s k i kazn. zakon (§ 275.—280.) i m a g j a r s k i kazn. zakon (§ 391. i slied.) imadu takodjer za takove čine specijalan delikt.

Digitized by Google

U kontekstu spomenutih zakonskih ustanova nailazimo na pojmove patvorenje i krivotvorenje bilo javne bilo privatne dokaznice (izprave). Patvorena je izprava protimba od istinite izprave.

Istinita izprava je ona, koja je izdana po onoj osobi, koja po sadržaju izprave ili po imenu podpisa, što se nalazi na izpravi ima biti njezinim izdatnikom.

Izprava se obično sastoji iz sadržaja (teksta) i podpisa ; a kao utvrdjenje stavlja se na javnim izpravama uredovni pečat, a na privatnim, pečat, štampilja itd. Sam sadržaj ne mora biti pisan izdatnikovom rukom.

Patvorenu izpravu niti je navodni izdavatelj sam sastavio a niti dao nalog trećoj osobi, da ju sastavi, niti ju je naknadno odobrio.

Takovoj izpravi manjka idealni savez izmedju nje i izdatnika.

Krivotvorcu[10] uviek služi za uzorak istinita izprava. Neistinita izprava ne može se patvoriti, jer ona niti nije izprava, već samo izgleda kao takova.

Krivotvorac mora dakle sačiniti tekst i podpis ; nu patvorena je izprava i ona, u koju kao izdavatelj fungira osoba, koja je u vrieme izdanja već bila mrtva ili koja u obće nije eksistirala ; zatim ona, kojoj je istiniti tekst providjen krivim podpisom i obratno.

N. pr. Ravnatelj njeke glumačke družbe skupljao je na pozivnom arku podpise za predbrojke na predstave. Prvi je podpisao načelnik odnosnog mjesta, ostaviv izmedju teksta poziva te podpisa prazan prostor od po prilici 5 cntm.

Ravnatelj odrezao je iz izprave tekst poziva, a na spomenutom praznom prostoru napisao je :

Svaki podpisani obvezuje se doprinieti 100 Kr., da se omogući obdržavanje predstava.[11]

Često izrežu krivotvorci prvi prazni list knjige, na kom je podpis vlastnika pa ga izrabe, da nad njim napišu tekst izprave.

Derenčinova osnova novog kazn. zakona o zločinstvima i prestupcima za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju radi u glavi XXI. o krivotvorenju dokaznica. § 325. osnove glasi: Radi prestupka krivotvorenja javne dokaznice kazni se uzom, tko načini ovozemnu ili inozemnu krivu javnu dokaznicu ili sadržaj prave ovozemne ili inozemne javne dokaznice izkrivi, ako je krivotvorom povriedio ili mogao povrieditи pravo drugoga.

§ 329. glasi: Tko da zavede ili uzdrži drugog u bludnji, upotriebi krivu ili izkrivljenu privatnu dokaznicu, koja je važna za dokaz prava ili pravnih odnošaja, — kriv je prestupka krivotvorenja privatne dokaznice i kazni se uzom do 6 mjesecih.

[10] Patvoritelja i krivotvoritelja nazivljem krivotvorac (documentorum corruptor vel qui falsa documenta componit, der Fälscher, falsificator). Vidi Ivekovića i Broz: Rječnik hrv. jezika.

[11] Gross: Archiv I. str. 65.

Digitized by Google

Sastavljanje dielova jedne istinite izprave ne može se smatrati patvorenjem; usuprot predleži patvorenje, kad se iz raznih komada raznih istinitih izprava, sastavi nova izprava.

K r i v o t v o r e n a je ona izprava, koja je sama po sebi istinita, samo je jedan njezin dio promienjen preinakama, dodatcima ili izpuštanjem jednog diela teksta, što je s kojeg mu drago razloga, iza njezina izdanja učinjeno ili od izdatnika ili od treće osobe.

Predmet krivotvorenja može biti samo istinita izprava, ako je možda već i bila krivotvorena; jer istinita se izprava može više puta krivotvoriti. Krivotvorenjem mienja se u bitnosti sadržaj, odnosno smisao izprave, t. j. prikazuje se druga činjenica ili ista činjenica, ali kao da je nastala u drugo vrieme, na drugi način i pod drugim okolnostima.

Ako je u izpravi stanovita rieč izbrisana i umjesto nje upisana druga koja smisao sadržaja ne mienja, — onda to nije krivotvorenje nego samo oštećenje izprave.

Kod krivotvorenja valja obično ustanoviti:

a) Da li je na izpravi štogod izpravljeno, odstranjeno, dodano ili izbrisano; kako je glasilo izbrisano, precrtano ili zamrljano mjesto i da li je umjesto izbrisanog štogod umetnuto.

Vrlo se često mienjaju u izpravama b r o j k e n. pr. 1. u 4. ili u 7; 2 u 8; 0 u 6 ili u 9. nadalje napišu se druge pred brojkama, koje se nalaze u izpravi ili za njima. N. pr. u jednoj izpravi stavljena je pred iznos od 200 Kr. jedinica tako, da je suma glasila na 1200 Kr.

To će biti moguće ako iznos nije pisan i slovima; u potonjem slučaju znadu si krivotvorci pomoći time, da i sumu u slovima krivotvore, ako je pred njom ostavljen prazan prostor; n. pr. pred „dvie sto" upiše se „hiljada."

U ožujku 1903. predočio je njeki A. u Haag-u u jednom lutrijskom komptoiru srećku br. 70859, te je zatražio izručenje zgoditka, koji ga je zapao. Drugi dan došla je druga jedna osoba takodjer sa srećkom br. 70850. i tražila izručenje istog zgoditka. Iztraga izniela je, da je A. krivotvorio svoju srećku br. 70859 izradirao „9" i pretvorio ga u „0". Kod kućne premetačine pronašlo se je i isto crnilo, kojim je krivotvorenje izvedeno.[12]

Na spomenuti način mienja se i d a t u m izprave n. pr. godina 1891. izpravlja se u namiri na 1897.

Godine 1852. rodjena K. H. nasliedila je g. 1900. imetak od oko 160.000 K. Upoznav se jednim inostrancem, zaljubi se u njega, te u nadi da će ga laglje

[12] G r o s s: Archiv XVI. str. 70.

Vidi nadalje: S c h n e i c k e r t: „Neue Gaunertricks", „Urkundenfälschungen" dva primjera o krivotvorenju platežnih cedulja, koje mušterije dobivaju u dućanima, da ih predlože na blagajnu u svrhu izplate kupljene robe. — (G r o s s: Archiv XX. str. 209).

Digitized by Google

predobiti za ženitbu, krivotvori godinu rodjenja u krstnom listu od 1852. na 1859.[13]

Izpravkom pojedinih r i e č i ili i n t e r p u n k c i j e, može se sasma promieniti smisao izprave; n. pr. u oporuci zapisao je oporučitelj kao zapis 1000 Kr. ili kuću br. u..... Rieč „ili" izpravio je krivotvorac u „i" tako, da je predmet legata bio novac i kuća.

Na praznom prostoru izprave umetnut' d o d a t c i mogu mienjati smisao izprave. To se rjedje čini medju redcima, jer to lako pada u oči. N. pr. Trgovac njeki primio je zajam od 50 kruna, te je izdao sliedeći namiru:

Podpisani potvrdjuje,
da je od gosp. I. K.
u X. i z n o s od p e t-
deset K danas u gotovom
primio i isti 1. svibnja 1886.
povratiti hoće.

R. Z.

Zajmodavac krivotvorio je izpravu tako, da je pred svaki njezin redak stavio dometak, tako da je izprava glasila:

	Potpisani potvrdjuje
svojim vlastitim podpisom,	da je od gosp. I. K.
tvorničara i vlastelina	u X. i z n o s od p e t-
s t o t i n a i p e t	deset kr. danas u gotovom
i i z p r a v n o i z p l a ć e n o	primio i isti 1. svibnja 1886.
s a 6 % k a m a t i m a	povratiti hoće.

R. Z.[14]

b) Da li su pismena izprave pisana u isto ili u razno doba i da li je kod pisanja rabljen isti ili razni materijal.

c) Da li su pismena pisana prostom rukom ili po uzorku prerisana, odnosno mekanički pausirana.

d) Da li imade na izpravi crtovnih poteza, pisanih tajnim (t. zv. simpatetičnim) crnilom.

e) Da li su pečati, biljezi, štampilje itd. istiniti.

Upoznanje rukopisa i iztraživanje njegove istinitosti, kao i istinitosti izprava, u velike zaokupljuje vještake, nu do danas nije postavljen stalan sistem, po kojem bi valjalo postupati.

Grafologija se sve više razvija, nu njezina vriednost u sudbenom pogledu jošte nije prokušana.

Samo pako iztraživanje obavlja se f i z i k a l n i m i k e m i č k i m putem.

[13] G r o s s: Archiv XXIII. str. 131.
[14] G r o s s: Archiv I. str. 65.

Digitized by Google

Kako se rabe obe te vrsti iztraživanja, prikazat će se kod specijalnog predočivanja krivotvorenja.

Da li je potreban očevid vještacima ili ne, odlučit će sudac iztražitelj po svojoj uvidjavnosti iz ureda ili povodom predloga stranaka.

Redovito pozvat će se dva vještaka.[15] Ovi će obično obaviti očevid izvan suda; naime sumnjiva izprava i ostali nuždni spisi povjerit će im se, da uzmognu preduzeti nuždna razmatranja i pokuse.

Nakon toga dat će odgovor na stvarna pitanja sudcu iztražitelju. Krivo rade njeki sudci, kad omah prigodom predloženja objekta iztrage (izprave), traže od vještaka mnienje.[16]

§ 126. k. p. odredjuje: „Ako nastane dvojba o istinitosti koje izprave, ili ako pronaći valja, od čije ruke potiče koje stanovito pismo, moći će vještaci prispodobiti ih s takovim spisima, koji su bezdvojbe istiniti."

Ovo poredjivanje po vještacima ne propisuje zakon imperativno s razloga, što i sam sudac može biti toliko vješt, da prosudi poredjivanjem pisma istinitost ili krivotvorenje izprave.[17]

Ustanova § 126. je posebna vrsta očevida, pa stoga taj § ne izključuje, da sudac u smislu obćenitih propisa, u svrhu izpitivanja sumnjivih izprava ne odredi druge vještake n. pr. kemičara.

Za iztraživanje patvorenih izprava obično se rabe ponajprije grafoložki ili kaligrafski vještaci. Nu ne će biti suvišno, ako u važnim i dvojbenim slučajevima rezultat tih vještaka podvrgnemo fizikalnom i kemičkom iztraživanju.

Potonjim bo načinom moći će se točno ustanoviti, da li crnilo i ostali rabljeni rekviziti odgovaraju starosti odnosno porietlu izprave. Kod toga rabe se iste metode, koje vriede za iztraživanje krivotvorenih izprava.

Grafoložki i kaligrafski vještaci obično se izabiru iz reda kaligrafa, učitelja pisanja, pisarskih činovnika itd. To biva za to, jer su oni vješti svim vrstima kaligrafskih pisama. Nu kod iztraživanja ne radi se samo o tom, da se prosudi rukopis s kaligrafske strane, nego da se ustanovi identitet individualnih, često više ili manje pretvaranih rukopisa.

Za takav posao nuždni su izučeni strukovnjaci, koji imadu u tom pogledu ne samo teoretsku već i praktičnu naobrazbu.

H. Busse u knjizi „Graphologie und gerichtliche Handschriften-Untersuchungen" (Leipzig 1898.), traži, da bi valjalo za teoretsku naobrazbu tih

---

[15] Okružnica kr. banskog stola od 20. listopada 1897. br. 2347. (zbirka naredaba pravosudne struke br. 632.) odredjuje, da se kemičke analize imadu vršiti u javnom lučbenom laboratoriju u Zagrebu.

[16] H. Schneickert: „Die Beschaffung von Vergleichungs-Material zum Zwecke der gerichtlichen Handschriftvergleichung" (Gross: Archiv IX. str. 348.)

[17] Ogorelica: Kazneno procesualno pravo str. 379.

Digitized by Google

strukovnjaka, uvesti na sveučilištima predavanja, kao što je to učinjeno za sudbenu medicinu i kriminalistiku. Osim toga morali bi ovi vještaci neprestano proučavati stručnu literaturu.

Kod izbora fotografskih vještaka preporučuje se, da se ne pozove fotograf od zanata, nego onaj koji je namješten kod policajne oblasti ili koj za nju radi. Svaka veća policajna oblast imade takovog vještaka, obično iz reda policajnih činovnika. (Zagrebačka policija takodjer imade stalno namještenog fotografa). Ovi ne samo da su jeftiniji, nego i rade s drugim razumijevanjem i izkustvom; a osim toga imadu aparate, koji su baš u takove svrhe priugotovljeni.

Iz većine civilno-pravnih parnica, kojima je predmet krivotvorena izprava, nastaje kaznena parnica.

Ne bi uputno bilo, kad bi se u toj parnici pozvali kao vještaci one iste osobe, koji su kao vještaci fungirali u civilnoj parnici. Ovi bi naime mogli doći u položaj, da svoje nalaze i već podana mnienja sami kontroliraju o osim toga bit će u kaznenoj parnici preokupirani u svom djelovanju.

Dapače njeki zastupaju mnienje, da se na glavnu razpravu ne bi imali pozvati oni vještaci, koji su radili u iztrazi, već drugi, koji će priobćiti svoje mnienje o strukovnom materijalu, sakupljenom prigodom iztrage.[18]

Prigodom iztrage valja s izpravama veoma oprezno postupati, da se njihov izgled ne izkvari. Ne valja ih zamatati u novine, jer ove ostavljaju tragove tiskovnog crnila, pa bi se lako ovakav trag mogao dovesti u savez sa osobom krivotvorca. Nije uputno, kad se izprava daje strankama i svjedocima u ruke, koje baš nisu uviek čiste i proste od znoja; tim se izprava kvari te na njoj ostaju tragovi prstiju.

Zao je običaj njekih iztražnih sudaca, da sumnjiva mjesta na izpravi obilježe crljenkom ili plavkom; time se kvari papir oko sumnjivog mjesta te otežćava vještačko iztraživanje. **(Nastavit će se.)**

Osvrt na članak, „Kako da se reformira postupak u gradjanskim parnicama?

Piše dr. Mirko Košutić.

Premda je izvješće, koje je gospodin Sova objelodanio u „Mjesečniku"[1] pod naslovom: „Kako da se reformira postupak u gradjanskim parnicama" bilo namijenjeno vis. kr. zemaljskoj vladi, kao rezultat onih opažanja, koja je na svomu izaslanstvu u Austriju imao sabrati obzirom na tamošnji gra-

[18] N. A. Kosloff: „Die gerichtliche chemisch-photografische Espertise in Schrift-sachen." Gross: Archiv I. str. 279.

[1] Mjesečnik br. 11. j 12. ex 1907, te br. 1. i sl. ex 1908.

Digitized by Google

djanski parbeni postupnik, a koja opažanja bi imala bila služiti našem zakonodavnom radu oko reforme našega privremenoga gradj. parbenoga postupnika, pa bi dosljedno imala o tom izvješću izreći sud vis. kr. zemaljska vlada;

ipak ću i ja na nj staviti svoje kratke primjetbe, a to za to:

1. jer je to izvješće, budući uvršteno u „Mjesečniku", predano pravničkoj javnosti, očito u namjeri, da se povodom istoga o predmetu povede debata;

2.) jer je g. Sova sam dolazio k meni i zatražio me, da se o tom izvješću izjavim, pošto da mu je stalo do moga mnijenja.

U tom izvješću ne možemo tražiti, kakovo znanstveno razmatranje predmeta, niti kritičko razmatranje i ocjenu našega postojećega gradj. parb. postupnika, te onoga austrijskoga modernoga gradj. parb. postupnika; a nema se tu tražiti niti kakov zakonodavni reformni prilog, niti na temelju znanstvenih razmatranja obrazloženi reformni predlog, pa za to i ne ću ovih u tom izvješću ni tražiti.

Gospodin Sova je doprinio mnogo statističkih podataka, na temelju kojih bi si, kad bi bili potpuni, teoretičari pravnici mogli stvoriti stanovita mnijenja, o predmetu, pa je tim dobro poslužio stvari.

Osim toga je dosta pregledno prikazao unutarnju uredbu austrijskih sudova, napose tečaj manipulativnih posala, pa poslovni red u Austriji i tečaj postupka i poslovanja u gradjanskim parnicama po austrijskom postupniku, koli onaj kod sudbenih stolova, toii i onaj kod kotarskih sudova, pa je tim dao prilike i širim krugovima, koji sami nisu čitali odnosnih propisa, niti vidjeli odnosni postupak, da si lako i brzo pribave o svem tom neki pojam i pokazao, da su ga te stvari osobito zanimale.

Nu on je mimo toga izbrojio u većem dijelu i dosta nedostataka našega postupka, koji su austrijskim postupovnim zakonima uklonjeni, nu i tu više pogrješke naše prakse, nego li one zakonodavne koncepcije i to ovdje ondje ne lučeći oboje izpravno, kao „pismenost i još više protokolarnost ovlaštuje stranke da po miloj volji bajaju sudcu o svemu, što na stvar ne spada", da u beskrajnim alegatima pričaju, što je njih volja, a da šute o onom, što sudcu treba, da stvar razumjeti i prosuditi uzmogne, što očito nije znanstveno izpravna tvrdnja, kako § 48. gpg. i dr.

Na temelju ovih je došao do zaključka, da se odnosni nedostatci ne dadu iz našega postupnika ukloniti, očito u misli, da su svi odnosni nedostatci baš u tom, što naš gradjanski parbeni postupnik nije sazdan na osnovu poznatih modernih načela, što ni jedno ni drugo kao bezuslovno ne stoji.

Ovako smion zaključak nije smio proslijediti bez potpunoga obrazloženja i dokaza.

Digitized by Google

Nije dostatno viditi, da se postupak po našem gradj. parbenom postupniku dugo, a onaj po austrijskom parbenom postupku kratko ili kraće vrijeme vodi — za zaključak, da je tomu kriv naš parbeni postupnik, a onomu zaslužan austrijski parbeni postupnik.

To ne spominjem, kao da branim naš gradj. parbeni postupnik, nego da svedem mišljenje na pravi put.

Trebalo bi prije svega u posve identičnim prilikama uredovati po obim postupnicima, da bi se odmah onaki zaključak izvesti smio!

Je li pak je g. Sova i samo pokušao identičnost tih prilikah dokazati?!

Tu mislim osobito na našu poslovnu opterećenost, razmjerno malen broj sudaca i t. d.

Ne ću dalje u odnosnim mislima slijediti g. Sovu, nego samo još spomenuti, da i opet bez bližega obrazloženja dolazi do zaključka — glede pitanja — kako da se naš gradj. parbeni postupnik reformira, da je obzirom na naše „sitne prilike" najbolje, da po mogućnosti preuzmemo cijeli zakon ili sustav zakona susjednoga naroda i po mogućnosti izbjegnemo samostalnoj kodifikaciji i da nam zato ne preostaje drugo, nego izbor izmed zakona uvedenih 1. siječnja 1898. u Austriji, izmed ugarskoga sumarnoga postupnika od 1893. i bosanskoga postupnika.

Nije mi jasno, što znači naše „sitne prilike", da uzmognem kontrolirati izpravnost nazora, da se moramo kloniti svake samostalne kodifikacije, a ne znam, da li tu g. Sova isključuje i onu reforme postojećega gradj. parbenoga postupnika, pa s toga g. Sova ne uvjerava! I opet nije ni tu g. Sova ničim dokazao identičnost naših svih odnosnih prilika sa onima u Austriji odnosno Ugarskoj, e bi već otud slijedilo, da je najbolje preuzeti odnosne zakone.

Što bi, ako možda baš naše „sitne prilike" to isključuju, da se u cijelosti odnosni zakoni i kod nas preuzmu?

Gdje je predlog, kako i što onda učiniti?!

G. Sova nije ni dokazivao da odnosni inostrani zakoni imadu i mogu imati za „naše sitne prilike" kakovu veću vrijednost i da su uz eventualnu svoju posebnu zakonodavnu vrijednost i za nas relativne vrijednosti!

Zaključuje g. Sova tim, da sa stanovišta svoga subjektivnoga uvjerenja, predlaže, da se u nas u cijelosti provede reforma našega gradjanskoga parbenoga postupnika time, da se uz neke sitne preinake — nije priopćeno koje, — preuzmu kod nas odnosni austrijski zakoni.

Poštujem tudje uvjerenje, nu ovo ne dostaje, da se o objektivnoj njegovoj ispravnosti uvjeri i druge, pa bi tu trebalo bilo obrazloženje, zašto je to za naše sitne prilike najuputnije i najshodnije!

To bi dakako moglo biti za nas najkomodnije, nu je li i najpodesnije — to pitanje ostaje otvoreno!

Digitized by Google

G. Sova otklanja novelu našem gradj. parbenom postupniku ; jer od nje ne očekuje znatne koristi, naprosto za to, što se odnosni propisi „ne će držati", a odmah onda nadovezuje, da se u Austriji kod uvadjanja novih zakona jedino bezobzirnoj strogosti viših sudova, sudskih inšpektora i energiji pravosudne uprave imade zahvaliti, da je praktično izvršivanje tih zakona zadržalo pravac, koji je zakon zasnovao !

Tim nije dokazao ni to, da se propisi eventualne novele ne će držati, da se uz austrijsku strogost ne bi držali, dakle da ne bi donijeli koristi, niti, da su austrijski zakoni apsolutne vrijednosti, kad se drže tek uslijed odnosne energije !

U ostalom ne znam, da li je, obzirom na provedbu zakona, uputno najveću važnost davati najradikalnijim sredstvima, a i najvećoj strogosti.

Nije dakle uspjelo g. Sovi svojim izvješćem uvjeriti, da je podesna i moguća reforma našega gradj. parbenoga postupnika samo tako, da se preuzmu odnosni zakoni kojega susjednoga naroda, a šteta je, što nije osim hvale odnosnim zakonima pokazana i njihova praktična podesnost i vrijednost i za nas, te dokazano, da kod nas postoje uslovi za recepciju odnosnih zakona ili barem, da se i kako i kod nas ti uslovi dadu stvoriti !

Ne valja zaboraviti, da se i kod reforme našega gradjanskoga parbenoga postupnika, valja računati s ovim činjenicama :

1.) treba uzeti nužni obzir na konfiguraciju tla, za koje će odnosni zakon vrijediti ;

2.) valja računati sa gospodarskim i imućtvenim našim prilikama ;

3.) treba uzeti u obzir inteligencu našega pučanstva ;

4.) ima se uvažavati odnosna sprema našega sudstva i odvjetništva ;

5.) ima se paziti na našu financijalnu snagu u savezu sa preopterećenosti naših sudaca ;

6.) ne valja spustiti s vida stanje našega katastra, a mora se misliti na to, da je vrijednost nekretnina u našim raznim krajevima nerazmjerno raznolika, i da je u zadnje vrijeme znatno porasla, pa da veliki kontigent naših parnica podaju baš razni pravni odnosi glede nekretnina i t. d. i t. d.

Ove činjenice će se morati uvažati pojedince, kao i cjelokupni njihov medjusobni odnos, pa tek ispitati, da li su one istovjetne sa onima u Austriji ili barem takove, da će i obzirom na njih, te u kojoj mjeri moći slijediti recepcija austrijskih parbeno postupovnih zakona.

O tom u izvješću g. Sove nema ni govora i za to je suviše autoritativno, kad se zaključuje načinom izvjestiteljem: mislim tako mora biti i t. d.

O principima, na kojima je sazdan austrijski parbeni postupnik g. Sova u opće ne govori, jer je to drži suvišno, pošto o njima i onako svaki znade, koji su i što su.

Digitized by Google

Dobro ! Držim i ja, da bi bilo suvišno, da je g. Sova u izvješću pripovijedao, koji su to principi i u čem sastoje.

Valja ali znati, da se i na temelju istih principa dade sagraditi gradj. parbeni postupnik u vrlo raznolikoj formi sa raznolikom praktičkom provedbom, prema tomu, u kojoj mjeri će se ti principi u konkretnom gradj. parbenom postupku provesti i u kakov medjusobni odnos biti stavljeni.

Ovdje ću samo primjerice navesti, da princip usmenosti u skrajnosti proveden, traži judicium novum u drugoj molbi, pa da po tom, kako je ovo u zakonima provedeno, nastaje znatna raz ika izmedju gradj. parb. postupnika za Austriju, onoga za Bosnu i primjerice sumarnoga za Ugarsku.

Načelo slobodnoga osvjedočenja sudca, može siliti zakonodavca, da prizivu i drugomolbenom postupku daje drugi oblik i značaj nego li bi ga ovi bez toga načela imali.

Ne ću o tom duljiti, nu već otud se vidi, da bi bilo uputno, da je g. Sova o zakonodavnoj tehnici u provedbi tih principa i odnosu, u komu se nalaze u austrij. gradj. parbenom, razmišljao, te kritički zauzeo k tom svoje stanovište — obzirom na praktične rezultate, koji otud nastaju i prikazao, da li bi za naše „sitne prilike" takova provedba tih principa, takov njihov medjusobni odnos bio podesan i prihvativ, napose u drugomolbenom postupku.

U kaki medjusobni odnos će se staviti odnosni principi i u kojoj mjeri provesti, to pogoditi jest najteža zadaća zakonodavca ; jer će o tom, koliko se tu gledom na sve postojeće prilike odredi i shvati pravo mjerilo, ovisiti i praktična uspješnost samoga zakona, pa je baš o tom najnužnije bilo razmišljati i pretresati, prije nego se zaključi: jest austrijski gradj. parbeni postupnik moramo preuzeti ;

Ne radi se o tom, da stvorimo neku teoretsku savršenu zgradu gradj. parb. postupnika, nego o tom, da taj bude za nas takov, da bude, za nas relativno najveće moguće praktične uporabivosti i vrijednosti ! Znam, da je austrijski zakonodavac gradeći gradj. parb. postupnik vodio s takim razmatranjem računa i s toga ovdje ondje prekinuo načelo biti teoretski savršen, pa obzirom na praktične potrebe napustio teoretsko ispravnu konzekvencu i udesio svoje norme prema praktično shodnosti i potrebi, nu je li to sve učinjeno po mjerilu naše praktične potrebe i shodnosti ? !

O tom u izvješću, g. Sove nemamo nikojega putokaza, niti razmišljanja.

Ne ću ovdje, niti može biti ovdje tomu mjesta, pošto si nisam tu ni postavio takovu zadaću, ocijenjivati austrijski gradj. parbeni postupnik, nu ipak ću, — jer toga g. Sova ničim učinio nije, nego je u cijelosti bez prigovora za to, da se austrijski gradj. parbeni postupnik, kod nas preuzme, iznijeti nekoja, koja možda nijesu i u austrijskom gradj. parbenom postupniku bezprigovorna, da se vidi, kako se ne valja bez kritičnih opažanja i razmišljanja oduševljavati za nešto, što je novo, već zato što je novo.

Digitized by Google

Prije nego predjem u ovo, želim samo istaći, da svi parbeni postupnici imadu i takovih instituta i ustanova, koje će biti bez obzira na to, po kojim principima je gradj. parbeni postupnik gradjen, u svim njima jednake, gotovo identične i moći će se jednako zakonodavno urediti, kao n. pr. one, koje će ići za tim, da se predusretne odgodama ročišta i rasprava, pa one o povrati u stanje prijašnje i t. d., nu da se ne ću na ova u ovoj ocjeni dalje osvrtati.

Prigodom deset godišnjice austr. gradjanskoga parbenoga postupnika su se jače istakle želje, koje su već otprije izbijale na površinu, da se austrijski gradj. parbeni postupnik novelira![2]

To je karakteristično!

Prigovara se tomu gradj. parbenom postupku, da posvema zanemaruje juristički rasudbu spora i da sudujući po njem sudac, svu svoju snagu duševnu koncentrira tek u konstatovanje činjenica, pošto i sam taj gradj. parbeni postupnik ide u prvoj molbi samo zatim da se to konstatira — a zanemaruje, napose i u težim pravnim pitanjima, koli ova, toli i juridičku rasudbu kolidujućih gospodarskih i pravnih interesa.[3])

Priznaje se, da i austrijskim sudcem i odvjetnikom manjka ona velika juridička sprema, koju pretpolaže i kod sudca i kod odvjetnika austrijski gradj. parbeni postupnik.

Praksa se u većini slučajeva već danas razvija, kao i da nema zakona — osim §-a 41. u prvoj inštanci, pa §-a 50. i 482. u drugoj inštanci, što je osjetio i sam stvaralac toga postupnika ministar Klein u svojim čitanjima i korio, a da je ipak proti toj pojavi nemoćan.

Austrijski pripremni postupak je već skoro izumro i da nema ženidbenih parnica, gdje se još nalazi, ne bi ga ni bilo.

Ustanove §-a 179. i 181. al. 2., koje idu zatim, da se predusretne zavlačenju pravde, se provode vrlo loše, a često nikako! Obnovni postupak (§ 530. i sl.) se u praksi gotovo ni ne javlja, a povratni postupak § 144. i sl. je vele upravo sramotan, kad primjerice sudac uskraćuje povratu i proti suglasnoj volji stranaka, i na očitu štetu samoga materijalnoga prava.

Priziv austrijskoga gradj. parbenoga postupnika je u praksi u istinu samo puka revizija in jure: § 482. isključuje u prizivnoj raspravi — izuzev potraživanje na naknadu troškova prizivnoga postupka — svaki novi zahtjev i svaki novi prigovor.

Činjenice i dokazi, koji nisu po sadržaju prvomolbenih parb. spisa i stanja stvari ustanovljena u osudi prve inštance, izneseni pred prvomol-

[2] Jurist. Blätter br. 1. ex 1908.

[3] Ne valja pak zaboraviti na moderno materijalno pravo, koje će baš na tom polju tražiti i traži intenzivnu sudačku duševnu djelatnost i rasudbu, napose kod tumačenja očitovanja volje i t. d.

Digitized by Google

benim sudom, smiju se u prizivnom postupku ostvariti samo za prikaz i oborenje prizivnih razloga i to uvaživo samo onda, ako su priopćeni ili putem prizivnoga ili pripremnoga pisma (§ 468) protivniku.

Prikaz stanja stvari u osudi „Urtheilsthatbestand", zamjenjuje u drugoj inštanci protokolaciju; a do novota u drugoj molbi i ne dolazi; jer u praksi se ne javljaju nove činjenice, na koje bi se prizivne tegobe mogle osloniti, a samo iznimno dolazi do ponovnoga izvadjanja po prvoj molbi izvedenih dokaza.

U istinu je priziv umjestan samo glede pravnoga pitanja ili radi toga, što nije u prvoj molbi dokaz propisno proveden — uz jedin ventil — koji nalazi druga molba u §-u 496., nu i tu samo u toliko, koliko nije učin u prvoj molbi u opće ili nije potpuno utvrdjen, a to će i opet u istinu biti tek radi bludnje u pravu.

Gdjegod su u prvoj molbi pojedine činjenice razglabane i dokazane, a dokaz propisno izveden, priziv je u istinu samo revizio in jure, osobito ako se uvaži načelo slobodnoga osvjedočenja sudca, koji može stanovitu činjenicu smatrati dokazanom već na osnovu, primjerice, preslušane dvojice svjedoka i sve ostale dokaze zabaciti.

Druga molba često dolazi u priliku, da je nemoćna, ako prva molba promaši svoju zadaću i to često na očitu štetu — materijalne istine!

Da li i § 335. o odredbi, kad se bezuspješno pokušavalo preslušati svjedoka, odgovara napose i za slučaj, kad se radi o preslušanju svjedoka zamolbenim putem, praktično svojoj svrsi, da se izčekivanjem za provedbu dokaza po svjedoku ne zavlači riješenje spora, ostaje otvoreno pitanje — nu upozorujem, da je u sunarnom magjarskom postupniku za slučaj, da se radi o preslušanju svjedoka u inozemstvu shodna ustanova, da se na takovoga svjedoka ne uzima obzir, ako do rasprave ili na raspravu ne stigne njegov preslušni zapisnik.

Nije mi zadaća ova, te i druge ustanove austrij. gradj. parbenoga postupnika iz bliže i dalje razmatrati, nu već ovim dosad iznesenim je dovoljno učinjeno, da se vidi, da nije shodno, što je g. Sova bez bližih obrazlaganja, autoritativno za preuzeće austrij. gradj. parbenoga postupnika.

Gospodin Sova bi morao bio svoju djelatnost na putovanju u Austriji usredotočiti baš na ona, koja sam ovdje u kratko, kao primjetbe na njegovo izvješće iznio, te u tom pravcu iznijeti svoja opažanja; jer nas baš ova više zanimaju, nego li ona, koja je on u svome izvješću iznio.[4])

Mora se uvažiti, da je osobito u prvo vrijeme u Austriji bilo mnogo žrtvovano na izbor napose spremnih sudaca za provedbu novoga gradj.

[4] Da na sva ova nije ni mislio, dokazom je izvješće upravljeno na vis. kralj. zemalj. vladu, u kojem o svemu tome nema ni govora — nu ipak to ne zamjeram jer je to sve lako g. Sovi, koji nije pravnik teoretičar, ispalo.

Digitized by Google

parbenoga postupnika; a osim toga, da je doista i pravosudna austrijska uprava vrlo energičnom često i na uštrb sudačke nezavisnosti (t. zv. Gerichts Inspektori!) — a i samoga spornoga prava, te materijalne istine — utjecala na uspješno provadjanje novoga postupnika, pa da se s toga u prvo vrijeme i nijesu opažali i eventualni nedostatci toga postupnika u sad pokazanoj mjeri!

* * *

Tim bi mogao ovaj osvrt zaključiti. Ipak mi je naglasiti, da ja nisam nimalo protivnik gradj. parbenoga postupnika, sazdanoga na odnosnim modernim načelima, pače sam mu osobno — vrlo odan.

Nu ima ipak nazora, koji se ne mogu i ne smiju, naprosto sa stanovišta vlastitoga subjektivnoga osvjedočenja, kako čini g. Sova, osuditi: da bi se za naše „sitne prilike" dala uspješno provesti reforma našega gradjanskoga parbenoga postupnika i njegovim noveliranjem ne u pravcu, da se ga stavlja na kakova nova moderna načela — nego u pravcu, da se onemogući zavlačenje procesa i sudcu omogući priprava za budući novi moderni postupnik, koli u pravcu slobodne ocjene dokaza, toli i u pravcu namaknuća strukovne materijalne pravne izobrazbe.

O ovom, kao i o pitanju, kako si ja zamišljam budući naš gradjanski parbeni postupnik naravno da ne može u okviru ovoga osvrta biti govora.

Služba obć. bilježnika da li je stalna, ili može li biti mjesta privremenom namještenju.

Saobćio dr. **Josip Hoholač**, kr. županijski tajnik.

U jednom konkretnom slučaju izdala je kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, odpisom svojim od 14. kolovoza 1907. broj 33.113 slijedeću rješitbu:

Povodom utoka zastupstva urpavne občine R. uloženoga zaključkom od 13. svibnja 1907. točka 41. proti odluci upravnoga odbora županije B. od 11. veljače 1907. br. 408, kojom je dokinut zaključak spomenutoga zastupstva od 11. prosinca 1906. točka 201. glaseći:

da se privremeno namještenomu obć. bilježniku M. B. služba odkaže sa 1. ožujka 1907., obnalazi kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, davši utoku mjesta, napadnutu odluku preinačiti, a zaključak zastupstva občine R. od 11. prosinca 1906. broj 201. na snazi ostaviti, i to iz razloga, što je utjecatelj, kako mu je dekretom kr. kot. oblasti u K. od 8. ožujka 1906. broj 3006 saobćeno, zaključkom zastupstva upravne občine R. od 28. veljače 1906. toč. 92 izabran bilježnikom upravne občine

Digitized by Google

R. u privremenom svojstvu, t. j. u pokusnom svojstvu, a takovim ga obć. zastupstvo može izabrati, jer se taj postupak ne protivi zakonu.

O čemu se upravni taj odbor obavješćuje znanja i dalnjega propisnoga uredovanja radi, uz poziv — da uputi zastupstvo občine R. neka svoj zaključak od 11. prosinca 1906. točka 201. upodpuni onamo, da bude vidljivo,, da li će se popuniti mjesto občinskoga bilježnika stalno ili na pokus, a u potonjem slučaju da izrično napomene, koje vrijeme će pokusna služba trajati, jer dulje pokusno vrijeme od jedne godine dana nebi odgovaralo ni pravičnosti ni pojmu pokusnoga službovanja.

Zaključak občinskoga zastupstva ima se u cjelosti i u natječaj staviti.

Ovo vrhovno riješenje nije u skladu sa zakonskim člankom XVI. od 1870. ob uredjenju občina i trgovišta, koja ne imadu uredjenoga magistrata, i to iz slijedećih razloga:

§ 37. zak. čl. XVI.: 1870. navodi sljedeće:

„Činovničtvo občinsko sastoji iz sudca ili kneza, bilježnika i ostaloga za obavljanje eksekutive potrebitoga osoblja.

Broj i plaću toga osoblja opredijeljuje občinski odbor.

Služba bilježnika je stalna, ostali činovnici biraju se na tri godine.

Sudca ili kneza i bilježnika bira odbor za predlog političkoga izaslanika."

Ovako izabrani obć. činovnik polaže tada po § 38. spomenutoga zak. članka prisegu te ne može po zadnjoj alineji § 39. biti odpušten osim po županiji usljed iztrage po njoj odredjene. Sada tu funkciju vrši upravni odbor putem karnostnog povjerenstva na temelju § 39. zakona od 5. veljače 1886. o karnostnoj odgovornosti urednika i službenika.

Kako se dakle iz ove zakonske ustanove jasno razabire ne ima u cijelom zakonskom članku XVI.: 1870. o kakovom privremenom ili pokusnom namještenju ni govora — pa je stoga gornja vrhovna rješitba opriječna sa samim zakonom, a i dojakošnjom praksom. Da je služba obć. bilježnika de facto stalna, slijedi nadalje iz i toga, što § 37. doslovce kaže: „da se ostalo obć. činovničtvo bira na 3 godine" čime je zakonodavac još više naglasio pointu stalnosti službe obć. bilježnika.

Kada bi gornja rješitba imala za buduće vrijediti kao normativna, tada bi bila pogubna i po samu občinsku upravu — a i po občinsko činovničtvo — jer bi tada občinske bilježnike postavila na milost i nemilost obć zastupstva, koje birajuć obć. bilježnika u privremenom svojstvu, moglo bi, ako bilježnik nebi radio po njegovoj volji i želji, jednostavno izigrati. te razpisati novi natječaj za popunjenje bilježničkog mjesta, dakako opet u privremenom svojstvu i tako svojoj veksaciji dati neprestano oduška usljed česa se opć. uprava, usljed vječite mijene obć. činovničtva, nebi mogla nikada ustaliti te nebi odgovarala pravoj potrebi naroda.

Digitized by Google

Stoga je i zakonodavac, imajuć tu mogućnost pred očima, u § 37. naročito iztaknuo, da je služba b i l j e ž n i k a s t a l n a, htijuć time obć. upravu, kojoj je bilježnik dušom — postaviti na čvrsti i jaki temelj.

To načelo gornje rješitbe bilo bi na štetu i občinskoga činovnika, jer se pod takovim auspicijama nebi nitko valjan htio posvetiti občinskoj službi, specijalno službi obć. bilježnika, jer bi se desiti moglo, da nebi mogao polučiti definitivno namještenje, a po tome niti trajnu obskrbu za slučaj umirovljenja, jer kao privremeni obć. činovnik nebi mogao postati članom mirovinske zaklade obć. činovnika, već bi občinska uprava počivala na samom proletarijatu, a svaki privremeni obć. bilježnik bi se selio od jedne občine do druge. — Da li je takova občinska uprava tada valjana, prepuštam odgovor štovanom čitaocu ovih redaka.

Stoga mnijem, da bi kr. zemaljska vlada imala u buduće od načela, koje je u gornjoj rješitbi zauzela — odustati — jer se to i dosadanjoj upravnoj praksi protivi, a sve to u interesu valjane občinske uprave.

Hrvatski porezi god. 1664.

Napisao dr. **Rudolf Horvat,** profesor u Zagrebu.

Općenito je poznato, da je kraljevina Hrvatska sve do godine 1790. imala f i n a n c i j a l n u s a m o s t a l n o s t. Koliko će se u Hrvatskoj sabirati p o r e z a, o tomu je odlučivao jedino h r v a t s k i s a b o r. Dakako da na tome saboru nijesu onda sjedili n a r o d n i zastupnici, već jedino hrvatski velikaši, te izaslanici plemstva i slobodnih gradova. Zato se takav sabor zove: „generalis congregatio", što će reći: općeniti zbor ili skupština. Članovi sabora imaju naslov: „domini Status et Ordines regni Croatiae et Sclavoniae", dakle: „gospoda Staleži i Redovi kraljevine Hrvatske i Slavonije". Saborski pak zaključci zovu se: „acta et articuli".

Ovdje želim prikazati zaključke hrvatskih sabora o porezima, što su ih naši djedovi morali god. 1664. doprinijeti za državne potrebe kraljevine Hrvatske. Sve, što ću ovdje navesti, nalazi se u saborskim zapisnicima, koji se čuvaju u kr. zemaljskom arkivu zagrebačkom. Ovi zapisnici žalibože još nijesu tiskani, premda je u njima sadržano čitavo hrvatsko državno pravo.

I.

Na poziv (ex edicto) hrvatskoga bana Nikole Zrinjskoga (praunuka junaka sigetskoga) sastao se 12. prosinca 1663. u Varaždinu hrvatski sabor, da raspravlja o državnim potrebama. Svatko je vidio, da Hrvatska ide u susret teškim danima. Turski je naime sultan god. 1663. navijestio rat caru i kralju Leopoldu I. Dvaput provališe Turci god. 1663. u Medjumurje, odakle ih je sretno protjerao Nikola Zrinjski. Bosanskoga pak namjesnika Alipašu

Digitized by Google

porazio je kod Otočca grof Petar Zrinjski. No slijedeće godine 1664. ponovit će se velik rat, zbog čega treba da hrvatski sabor već sada poduzme potrebite mjere za obranu Hrvatske.

Hrvatska je uzdržavala redovitu svoju vojsku, t. zv. haramije. Ovi bijahu obučeni u narodno odijelo, po čemu se razlikovahu od t. zv. njemačkih vojnika, koji su takodjer bili ponajviše Hrvati, ali poput drugih carskih vojnika obučeni u njemačko odijelo. Haramije su pješaci, a borave kao stalne posade u tako zvanoj „banskoj Krajini", t. j. u Petrinji i u drugim tvrdjavama na rijeci Kupi. Hrvatska je imala i stalnu konjaničku vojsku. To je t. zv. banska četa, koju uzdržava kralj, a ne država hrvatska. Poput haramija mora Hrvatska plaćati još podbana, protonotara (prabilježnika), zemaljskoga blagajnika (t. zv. exactor), tri podžupana (varaždinske, zagrebačke i križevačke županije), desetak plemićkih sudaca (judices nobilium), koji upravljahu pojedinim kotarima (processus), te nekoliko drugih činovnika županijskih. Ban je svoju plaću dobivao izravno od kralja, a trošio ju za uzdržavanje banske čete.

Prihodi kraljevine Hrvatske bijahu tada vrlo neznatni. Na granicama kraljevstva hrvatskoga nalazilo se nekoliko tridesetnica (carinara). Ove pobirahu uvozninu (carinu) od svih predmeta, koji bi se vozili u Hrvatsku. Polovicu takove carine dobivala je kraljevska komora, a druga polovica išla je u zemaljsku blagajnu kraljevstva hrvatskoga. Pošto ovo nije dotjecalo za namirenje državnih potreba, morao je hrvatski sabor svake godine raspisivati porez, koji se službeno zvao „dika". Ovaj porez bijaše u 16. vijeku malen, a kasnije se znatno povećao. Redovito se plaćao za godinu dana unatrag. Tako će n. pr. i hrvatski sabor 12. prosinca 1663. odrediti, koliko se poreza ima uplatiti tečajem godine 1664., ali za prošlu godinu 1663. Odredio je pak, da svaka kuća ima platiti znatnu svotu od osam ugarskih forinti.[1]

Da se vidi, koliki je to bio teret, dosta je upozoriti na to, da je ugarski forint bio pravi zlatni dukat, a vrijedio je u 17. vijeku deset puta toliko, koliko vrijedi danas, jer je bila opća nestašica novaca. Sa druge opet strane moramo primjetiti, da onda nije svaka seljačka obitelj imala posebnu svoju kuću. Kmetovi su naime živjeli u velikim zadrugama, te je spomenuti porez plaćala čitava zadruga. Plemstvo i svećenstvo bijaše oprošteno od plaćanja „dike". Pošto je onda bilo u Hrvatskoj razmjerno vrlo mnogo plemića (osobito seoskih), opažala se ova njihova povlastica i te kako u državnom prihodu. Da kmetovi lakše isplate veliki svoj porez, bijaše im on podijeljen u dva obroka. Prvu polovicu poreza morali su kmetovi platiti o Svijećnici god. 1664., a drugu o Gjurgjevu god. 1664.[2]

[1] Acta et articuli dominorum Statuum et Ordinum regni Croatiae et Sclavoniae, knjiga III. str. 205.

[2] Ibidem.

Digitized by Google

II.

Prihodima od poreza (dike) i carine (tridesetnice) jedva se podmirivahu redoviti rashodi kraljevine Hrvatske. Za izvanredne pak potrebe trebalo je raspisivati novi porez, koji se zvao „contributio", što znači „prinos". Od ovakvih prinosa ne bijahu oslobodjeni ni plemići ni svećenici.

Staleži i redovi, sabrani 12. prosinca 1663. na hrvatskom saboru u Varaždinu opaziše, da u hrvatskim tvrdjama nema dovoljno baruta i olova. Zato sabor stvara zaključak, da svaka kuća (a quolibet fumo sine porta) mora u tu svrhu do Svetih Triju Kralja (6. siječnja) 1664. platiti jedan rajnski forint u dobrom novom novcu (unum florenum Rhenensem in bona nova moneta). Ovaj porez moraju platiti svi stanovnici, jer se u odredbi kaže, da ovu kontribuciju plaćaju „singuli Regnicolae (što će reći: status et ordines, t. j. redovi i staleži) vel ipsorum Subditi" (što znači: ili njihovi kmetovi). Spomenuti treba, da je i rajnski forint u 17. vijeku bio zlatan novac. Srebrne su forinte došle u promet za 100 godina kasnije. Ipak je rajnski forint vrijedio nešto manje od forinta ugarskoga.[3]

Sabor je odmah ustanovio i način, kako će se ova kontribucija namijeniti odredjenoj svrsi. Svaki plemićki sudac dužan je, da sabere prinose u svome kotaru. O tomu će onda suci sastaviti točne račune, pa ih zajedno s novcima bez oklijevanja predati protonotaru Ivanu Zakmardiju, koji će im to pismeno potvrditi. Protonotar ima dužnost, da sa dva dijela sabrane kontribucije kupi sitan barut za puške, a s trećim dijelom olovo i barut za topove. Svu ovu ratnu municiju spremit će Zakmardi u toranj, što ga je kraljevina Hrvatska restaurirala u Varaždinu, te koji se toranj još i tada na trošak kraljevstva popravljao pod nadzorom samoga protonotara. Iz Varaždina razašiljat će se municija onamo, gdje to bude tražila potreba kraljevine. Ako tko ne bi ovu kontribuciju platio najdulje za 14 dana od odredjenog roka (post quindenam a memorato termino), mogu plemićki suci — dapače to i moraju, — bez ikakova natezanja provesti ovrhu.[4]

III.

Ovaj zaključak promijenila je banska konferencija, koja se na poziv bana Nikole Zrinjskoga sastala 7. siječnja 1664. u Čakovcu. Banska je konferencija zaključila, da će u Hrvatskoj izmedju Ludbrega i Zablatja nastaniti 2000 njemačkih vojnika od carske vojske. Za stan i hranu ove vojske dobivat će gradjani i seljaci mjesečno po 1 rajnski forint. U tu svrhu doprinosit će carski general Hohenlohe mjesečno po jedan talir od svakoga vojnika. Talir je u ono vrijeme vrijedio polovicu rajnske forinte.

[3] Acta et articuli, knjiga III. str. 204.

[4] Ibidem.

Digitized by Google

Drugu polovicu rajnske forinte plaćat će zemaljska blagajna kraljevine Hrvatske. No odakle će Hrvatska uzeti tolike novce? Za prvi čas odredila je konferencija, neka se za uzdržavanje carske vojske upotrijebi kontribucija, koja se upravo sabire za nabavu municije. S ovom kontribucijom pak ne će imati posla protonotar Zakmardi, nego podžupan Nikola Patačić. Ovomu će plemićki suci dostavljati sabranu kontribuciju, a Patačić će onda vojnike plaćati ili sam ili preko plemićkih sudaca, ili će mu pri tom pomagati Krsto pl. Druškoci. Ipak ne će gradjani odnosno seljaci za uzdržavanje svakoga vojnika dobivati po 50 denara (t. j. polovicu rajnske forinte), nego samo 40 denara, jer onih 10 denara pripadaju utjerivačima ove kontribucije.[5]

Banska je konferencija predvidjala, da ova kontribucija ne će ni iz daleka podmiriti doprinos Hrvatske za uzdržavanje carske vojske. Zato je konferencija morala posegnuti u redovit porez ili „diku". Odredila je naime ovo: Nikola pl. Patačić, kao podžupan varaždinske županije, primit će od plemićkih sudaca svu diku županije varaždinske. Od ove svote pridržat će najprije plaću, koja pripada njemu. Zatim će isplatiti protonotara Zakmardija, te plemićke suce, podsuce (vicejudices nobilium) i druge županijske činovnike. Preostalu diku upotrijebit će za uzdržavanje carske vojske. Podžupanom križevačke županije bijaše Franjo pl. Majcen. On će sabrati diku županije križevačke, pa njome isplatiti plaću sebi i podbanu i županijskim činovnicima. Što mu preostane, to će izručiti. Nikoli Patačiću za uzdržavanje carske vojske. Redoviti zemaljski blagajnik (exactor) Tomo pl. Ivanović ubrat će jedino diku županije zagrebačke i polovicu carine (od tridesetnica). On će time isplatiti pripadajuću plaću sebi i svim činovnicima županije zagrebačke. Što mu preostane, to će namijeniti za plaćanje haramija (pješaka na Krajini uz Kupu) i njihovih potkapetana. Banska je konferencija uvidjala, da ova svota ne će dotjecati za isplatu haramija. Ipak se u zapisniku konferencije izriče, da haramije moraju biti sporazumni s ovim zaključkom, jer su i oni obvezani da brane domovinu svoju. Još je konferencija strogo zabranila zemaljskomu blagajniku, da se ne smije ni na koji način miješati u „diku", što će se sabirati po županiji varaždinskoj i križevačkoj.[6]

IV.

Malo iza toga — 11. siječnja 1664. — sastao se hrvatski sabor u dvoru biskupa zagrebačkoga. Sabor jednodušno prihvati zaključke banske konferencije o uzdržavanju pomoćne vojske njemačke. Pošto je pak sabor uvidio, da će u tu svrhu trebati znatno više novaca, stvara prvi zaključak: da svaka

[5] „Conclusiones excellentissimi domini comitis bani et reliquorum dominorum deputatorum" u Acta et articuli, knjiga III. str. 206.

[6] Acta et articuli knjiga, III. str. 207.

Digitized by Google

kuća u ime ratne kontribucije pridonese još jedan rajnski forint. Ovu kontribuciju moraju vlastela (Domini Terrestres) do Svijećnice isplatiti iz vlastite svoje kese (ex propriis ipsorum bursis) za sebe i za sve kmetove svoje; oni će naravno kasnije utjerati novce od svojih podanika, koji možda ne bi u tako kratkom roku mogli sami uplatiti kontribuciju. Čim plemićki suci saberu ovu kontribuciju, predat će novce varaždinskomu podžupanu Nikoli Patačiću, koji će to upotrijebiti za uzdržavanje njemačkih vojnika.[7]

Hrvatski je sabor uvidjao, da treba namaknuti takodjer sredstava za nabavu olova i baruta, jer će spomenuta kontribucija otići u drugu svrhu. I sabor se doista pobrinuo za ratnu municiju. Svi seoski plemići (Nobiles unius sessionis), pa t. zv. „armaliste", — t. j. plemići, koji su plemstvo postigli kraljevskim plemićkim listom, ali nijesu istodobno dobili i plemićko dobro, — platit će po jedan rajnski forint od svake kuće. I ovu kontribuciju sabrat će plemićki suci do Svijećnice (2. veljače); ali ne će taj novac uručiti podžupanu Patačiću, nego protonotaru Ivanu Zakmardiju, koji će njime kupiti barut i olovo. U istu svrhu moraju nešto doprinijeti takodjer trgovci, toli domaći koli strani (negotiatores tam domestici quam externi). Njihov prinos taksirat (odmjerit) će u gradovima i trgovištima (in civitatibus et oppidis) mjesni suci (judices locorum), a po selima plemićki suci. Mjerilom neka im služi odredba, da se od robe procijenjene na 100 forinti plaća polovica rajnske forinte. Plemićki suci moraju protonotaru Zakmardiju pokazati odnosne procjene i uručiti sabranu kontribuciju. Uz to su plemićki suci dužni, da provedu ovrhu svakomu, tko ne bi htio platiti odredjenu kontribuciju.[8]

V.

Osim poreza u novcu bijaše tada u Hrvatskoj takodjer porez, koji se davao u obliku ž i v e ž a. Taj porez zvao se „annona". U gradovima Zagrebu i Varaždinu bijahu posebni pobirači (perceptores). Ove je god. 1664. nadzirao vrhovni sabirač (magister annonae) Krsto pl. Druškovečki; njemu bijaše opet pridijeljen Matija Petrović, inače mali sudac (vicejudex nobilium) županije varaždinske, koji će biti zemaljski sabirač živeža (perceptor annonae). Petrović i Druškovečki dobivahu kao plaću stoti dio sabranoga živeža. Sabor je u Zagrebu 11. siječnja 1664. odredio, da se porez u živežu mora platiti do Svijećnice. Tko se ne bi držao toga roka, njemu imadu plemićki suci bez oklijevanja voditi ovrhu, te će onda za svaki mjerov žita (mjere zagrebačke i varaždinske) platiti jedan ugarski forint. Od svakoga ovako sabranoga forinta pripasti će 80 denara zemaljskoj blagajni, dočim 12 denara ide ovrhovoditelja, a 8 denara sabirače. Sabor odredjuje, da se

[7] Ibidem, str. 207. i 208.

[8] Acta et articuli, knjiga III. str. 208.

Digitized by Google

žito iz sjeverne Hrvatske ima dopremiti u Varaždin, gdje će ga Nikola Patačić i Krsto Druškovečki dati mjeriti, mljeti i staviti u drvene posude. U posebnom već prije odredjenom skladištu čuvat će se brašno, da se uzmogne slati onim tvrdjama, gdje će to tražiti nužda. Južna Hrvatska dopremit će svoje žito u Zagreb, gdje se ne će mljeti, nego će se u obliku zrna čuvati do dalnje odredbe.[9]

Sabor je predvidjao, da će Hrvatska god. 1664. trebati više žita, nego li se može dobiti običnom „annonom". Zato i u tome pogledu povisuje porez. Svaka kuća u županiji varaždinskoj i križevačkoj mora dati po jedan mjerov žita, i to vlastela samu pšenicu dočim kmetovi mogu dati i proso (milium) i smjes (spelta), u koliko nemaju pšenice. Vlastela će ovaj živež dovesti u Varaždin do Jakobova, a kmetovi do Martinja. Tko ne bi toga učinio u roku od 14 dana, njemu imadu plemićki suci provesti ovrhu, te će onda mjesto mjerova žita platiti jedan ugarski forint. Od svake ovako sabrane forinte dobit će ovrhovoditelji 10 denara, a nadzornik živeža Druškovečki i zemaljski sabirač Petrović opet 10 denara, dočim 80 denara ide u zemaljsku blagajnu. Druškovečki ma se pobrinuti, da žito pretvori u brašno, pa da spremljeno u posude predade podžupanu Nikoli Patačiću. Svaka kuća u županiji zagrebačkoj mora dati jedan i pol vagana žita, i to vlastela po volji pšenicu ili ječam (hordeum), a kmetovi — kako već koji može — bilo pšenicu, ječam, prosu ili smjes. Vlastela moraju svoj dio dovesti u Zagreb, do Jakobova, a kmetovi do Martinja. Tko propusti ovaj rok, bit će globljen s jednom forintom za svaki mjerov žita. Zagrebački kanonici i njihovi kmetovi, koji se nalaze u županiji zagrebačkoj, ne će svoj živež dopremiti u Zagreb nego u kaptolsku tvrdju Sisak, gdje će se živež pohraniti za nuždu iste tvrdje.[10]

VI.

Njemačka je vojska stanovala u Podravini, gdje je radi nje mnogo trpio ubogi narod, koji ju je morao hraniti uz malenu odštetu. S druge opet strane nije u zemaljskoj blagajni bilo dosta novaca, da se narodu plaća barem ova odšteta. Imajući to na umu, stvorio je hrvatski sabor u Varaždinu 17. travnja 1664. ovaj zaključak: Pravednost traži, da svi dijelovi Hrvatske nose jednake terete. Zato će zagorske i druge strane, koje ne moraju njemačkim vojnicima dati stan i koštu, platiti od svake kuće po jedan forint. Ovu kontribuciju moraju vlastela za sebe i za kmetove svoje do Duhova (ad festum S. Pontecostes) isplatiti iz vlastite svoje kese, a utjerat će ju kasnije od kmetova svojih. Novac sabrati će plemićki suci, te ga uručiti u županiji varaždinskoj Nikoli Patačiću, u zagrebačkoj Stjepanu Svaštoviću, a u križevačkoj Franji Majcenu.[11]

[9] Acta et articuli, knjiga III. str. 208.

[10] Ibidem, str. 208. i 209.

[11] Acta et arciculi, knjiga III. str. 212.

Digitized by Google

Isti ovaj sabor opazio je, da se ne će moći dovoljno baruta i olova nabaviti iz one kontribucije (po 1 rajnska forinta od svake kuće plemića jednoselaca i armalista), kako je naredio sabor 11. siječnja 1664. Zato sabor zaključuje, neka se protonotaru Ivanu Zakmardiju uruči takodjer kontribucija (po 2 rajnske forinte od svake kuće) u kotaru Nikole Desića, plemićkoga suca županije zagrebačke.[12]

Kako se iz ovih nepobitnih činjenica jasno vidi, hrvatski je sabor po svojoj volji raspisivao — odnosno mijenjao — poreze, koje će narod doprinijeti godine 1664. Glede svih spomenutih poreza bijaše nadležan jedino h r v a t s k i sabor. Nikomu ne pada na pamet, da za poreze pita dozvolu od z a j e d n i č k o g a sabora ugarsko-hrvatskoga. Što više: Zaključci hrvatskoga sabora provadjaju se o d m a h, t. j. za njih ne treba tražiti ni k r a l j e v e potvrde.

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

Odvjetnik jamči ob culpam in inspiciendo po § 1315. o. g. z. za štetu uzrokovanu davanjem pravnoga savjeta po solicitatoru, makar nije bilo po srijedi njegove ovlasti davati takove savjete.

Kr. sudb. stol u Z. u usmeno razpravljenoj parnici M. S. i D. S. proti odvjetniku P. na platež odštete od 1290 K 92 f. spp. odbio je tužitelje s njihovim tužbovnim zahtjevom iz ovih razloga:

Tužitelji izvode: 1. da su na namir kupovni iz ugovora od 19. listopada 1897., glasom kojega su kupili od J. Ć. i mldb. Ć. — uz nadležno nadtutorstveno odobrenje — nekretnine grunt. ul. br. 363. p. o. Z. za 1800 K prema pravdo pravničkoj uputi tuženikovoj, izplatili J. Ć. 1350 K, a da su i opet, jer ovaj kupovninu svrsi priveo nije, morali mldb. Ć. tu svotu izplatiti, pošto su bili k tomu osudjeni vrhovnom osudom vis. kr. stola sedmorice od 25. listopada 1907. broj 3792.; 2. da su zato bile javnom dražbom prodane nekretnine grunt. ul. br. 336. p. o. Z. za 530 K i oni oštećeni za kupovninu od 1350 K parb. trošak mldb. Ć. 74 K 30 f., pristojbu od ugovora 77K 40 f., porez 5 K, troškovnik plaćen odvjetniku P. 84 K 22 f. ukupno za 1590 K 92 f., od kojih im je pvratio tuženi 300 K spp. k tomu osudjen po § 10., 39. i 45. odvjet. reda u discipl. postupku vrhovnom presudom vis. kr. stola sedmorice od 27. listopada 1907. broj 2825., dočim ostatak, kao tom presudom na to otpućeni, ovom pravdom potražuju i traže, pošto od J. Ć., što je nepreporno, do regresa doći ne mogu, da se sudi, da im ga je tuženi s naslova naknade štete dužan spp. izplatiti.

Tužitelji se, braneći svoj zahtjev, upiru baš o to, da su oni kupovninu platili na ruke J. Ć. upravo po uputi tuženikovoj i u njegovoj odvjetničkoj

[12] Ibidem, str. 214.

Digitized by Google

pisarni, ali i sami nijesu sigurni u tomu, kada im je tuženi navodno tu uputu dao, pa su prvobitno tvrdili, da je to bilo odmah poslije sklopljenoga ugovora, a onda, da je to bilo tada, kad su platili prvi ili drugi obrok kupovnine i ne znajući, koliko je svaki od tih obroka iznosio, premda su oba zajedno iznosila 1200 K, kako i namira od 26. travnja 1898., koju im je tuženi potpisao, i kad su plaćali J. Ć. treći obrok kupovnine od 300 K, koji im je tuženi povratio temeljem vrhovne, gore navedene discipl. presuda, a konačno su uztvrdili, da im je tuženi tu uputu dao onda, kada je M. S. plačao prvi ili drugi obrok kupovnine J. Ć. od ukupnih 1200 K, vrhu kojih je izdana namira od 26. travnja 1898. i da je tada tuženi bio ovlastio svoga solicitatora H., da on sačini namire vrhu tih izplata, pa o tom navraćaju tuženiku odlučnu niječnu M. S-u. jesno uzvrativu prisegu.

Tuženi priznajući ostale izvode tužitelja istinitima, poriče, da je on prije 26. travnja 1898. t. j. dana, kad su tužitelji plaćali J. Ć. 300 K i kad mi je on predao duplikat namire vrhu prijašnjih uplata na 1200 K, kojih je primitak J. Ć. tada potvrdio, jer su izvore odnosnih namira izgubili, tužiteljima dao uputu, da plate kupovninu J. Ć. i ovlast H-u, da pravi o tom namire i zato prihvaća navraćenu mu odlučnu prisegu.

Mimo toga, ali dokazuje prepisom zapisnika od 21. siječnja 1903. iz discipl. gore spomenutoga postupka pod br. 2—IV., koga istinitost tužitelji priznaju, da su oni u discipl. postupku sami priznali, da on, kad su plaćali J. Ć-u. svote od ukupno 1200 K, s namirom od 26. travnja 1898., nije bio prisutan i da im nije mogao dati odnosnu zlu uputu, te prigovara tužbovnom zahtjevu zastaru, pošto su od dana, kad su tužitelji za odštetu saznali, prošle već 3 godine, a dosljedno traži, da se tužba spp. odbije.

Prigovor zastare usuprot tomu, da je prošlo vrijeme od 3 godine, odkada su tužitelji za štetu saznali, makar po propisu § 1489. o. g. z. zastaruje svaka tužba o naknadi štete u roku od 3 godine od vremena, odkad je oštećeni za štetu saznao, nije tu uvaživ, jer se tu radi o naknadi štete osobite vrsti (§ 52. odvjet. reda), kod presudjivanja koje ima po § 53. odvjet. reda disciplinarni postupak predhoditi onomu gradj. pravde tako, da tek od časa, kad je discipl. postupak obustavljen ili slijedilo odpućenje na redoviti put gradj. pravde bude actio nata — a od toga časa do dana tužbe nijesu izminule 3 godine, pa zato niti mogla nastupiti zastara § 1489. o. g. z.

Uvaživa je ali prema dosadanjem izloženju tužbenoga opravdanja obrana tuženika iz zapisnika b 2—IV., pošto su glasom toga zapisnika tužitelji jasno pred vlašću, gdje im je moralo biti stalo izvesti istinu i vlašću, kojoj je bilo stalo saznati istinu, priznali, da tuženi nije bio prisutan, kad su oni plaćali prvi i drugi obrok kupovnine J. Ć-u (§ 109. i 110. gpp.) odkuda slijedi, da im tada nije mogao ni dati spornu i štetnu uputu, a H-u odnosnu ovlast (kako gore izvedeno) — i kad sami u ovoj pravdi priznaju (§ 108. gpp.) da im prije toga tuženi odnosne upute dao nije — jer nema uslova § 1299. o. g. z. da bude tuženi sudjen prema tužbovnom zahtjevu.

Nema s toga mjesta dosuditi tuženiku navraćenu i gore navedenu odlučnu prisegu (§ 233. 259.' 264. gpp.), niti je uvaživ navod tužitelja, da zapisnik br. 2—IV. sadržaje protuslovja, koja izključuju njihovo priznanje, pošto taj zapisnik baš glede činjenice, koja se njime dokazuje, da tužen nije bio prisutan, kad su tužitelji plaćali prvi ili drugi obrok kupovnine, ne sadržaje nikakvih protuslovja.

Digitized by Google

Na ostala §§ 107. i 573. gpp., pa je zato osuda, koja s uvaženjem tuženičke obrane odpućuje tužbu s njenim zahtjevom i osudjuje tužitelje, da naknade tuženom parb. trošak, opravdana i na zakonu osnovana.

Proti osudi kr. sudb. stola u Z. uložili su tužitelji M. S. i D. S. priziv de pr. 19. svibnja 1907. broj 13.092 gr.

Kr. banski stol je povodom toga priziva osudu prvomolbenu preinačio i sudio prema tužbovnom zahtjevu i to sovih razloga:

Prigovor trogodišnje zastare tužbe po § 1489. o. g. z. valjano je oprovrgnut već prvosudnom osudom obzirom na § 53. o odvjet. reda, po kojem se ravna dies excentive, od kada u ovom slučaju zastara počima teći.

Da su tužitelji u kupoprodajnom poslu sklopljenom dne 19. listopada 1897. sa J. Ć. i mldb. Ć. glede nepokretnosti grunt. ul. br. 363. p. o. Z. u istinu pretrpili štetu prema tužbovnom razloženju iste u utuženoj visini to sve tuženik izravno dopušta i time quale i quantum te štete podpuno dokazan stoji (§ 108. gpp.).

Pita se sada samo to, na kome je krivnja za ovu štetu, a da tako tužbovni zahtjev utemeljen bude, jerbo je krivnja tuženika absolutno nužni rekvizit za svaki odštetni zahtjev i bez tudje krivnje nema ni odštete.

U tom pogledu pak ne može se usvojiti argumentacija prvomolbene osude, kada se kaže, da ne predleži nikakova krivnja na strani tuženika zato, što ovaj u svojoj pisarni nije bio prisutan, kada su tužitelji tamo platili J. Ć-u. prvi i drugi obrok kupovnine sa ukupno 1200 K pa im tada nije mogao ni dati štetnu uputu, koja po § 1299. o. g. z. sačinjava pravni razlog tužbe, niti mogao dati svomu solicitatoru H-u ovlaštenje, da pravi o tom platežu namire.

Ovaj se nazor ne može usvojiti, jer je pravno pogrešan.

Pravdozastupnik naime mora odgovarati za svaku štetu, koju njegov personal u kancelariji nanese strankama u poslovanju, jer mu pada na teret culpa in eligendo vel inspiciendo u smislu § 1315. o. g. z.

Tuženik se dakle ne može osnovano braniti s time, da ga kod prvih tužiteljevih uplata nije bilo u kancelariji, pa da ga se zato ništa ne tiče kako tamo njegov solicitator H. sa strankama postupa, dočim je on, kao što i sam priznaje, kod zadnjega plateža iznosa od 300 K, a opet na ruke J. Ć-a, sam intervenirao i toga radi već i disciplinarnim putem vrhovnom riješitbom kr. stola sedmorice od 27. listopada 1904. br. 2825. na platež odštete u tom iznosu osudjen, pa tu štetu već i namirio.

Nego baš ova okolnost u savezu s time, što je on istom prilikom, kada su tužitelji dana 26. travnja 1898. izplatili u njegovoj pisarni J. Ć-u onih 300 K, ovima izdao ujedno i duplikat namire vrhu prijašnjih uplata na 1200 K, kojih je primitak J. Ć. tada potvrdio, pošto su tužitelji izvornike odnosnih namira izgubili, govori očito proti tuženiku (§ 105. gpp.), jer je on time prijašnji postupak svoga solicitatora bezdvojbeno ratihabirao, pa iz toga logično slijedi, da on ne bi ni prije s tužiteljima postupao drugačije, nego njegov sollicitator, kada je i poslje isto tako radio. — No bilo ovo kako mu drago, toliko je izvan svake sumnje sigurno, da je on baš radi svoje krivnje u izboru i nadzoru svoga pisarničkoga osoblja, koja se ukazuje kao culpa lata i civilno-pravno odgovoran za nekorektni postupak svoga sollicitatora H. naprama stranci i za ovoj time prouzrokovanu štetu, pošto § 1315. o. g. z. sadržaje iznimku od pravila, da svatko odgovara samo za sebe, pa

Digitized by Google

s toga se ne može dopustiti, da tužitelji, koji su se bona fide obratili na njegovu kancelariju i poslušali ono, što im se tamo savjetovalo, sada ostanu i bez kupljenih nepokretnina i bez položene kupovnine, nego je tuženi kao odgovorni principal sollicitatora H., kojemu se u ostalom, kao što iz spisa proizlazi, sada više ni za boravište ne zna, dužan utuženu štetu naknaditi, a on se može putem regressa držati spomenutoga sollicitatora.

Mora se dakle obzirom na rečeno, davši mjesta osnovanima prizivnim tegobama tužitelja u preinačenju napadnute osude, njihovom tužbovnom zahtjevu udovoljiti, dočim se dužnost naknade parbenoga i prizivnoga troška osniva na propisu § 573. gpp.

Proti osudi kr. banskoga stola uložio je tuženi odvjetnik P. previd de pr. 23. srpnja 1907. broj 19.250 gr.

Kr. stol sedmorice potvrdio povodom toga previda osudu kr. banskoga stola i to s ovih razloga:

Medju strankama nije prijeporno, da su tužitelji pretrpili štetu u utuženom iznosu usljed toga, što su dio kupovnine od 1200 K za kupljene od J. Ć. i mldb. Ć., ugovorom od 19. listopada 1897. nekretnine upis. u grunt. ul. br. 363. p. o. Z. izplatili na ruke za to neovlaštenoga sututora spomenutih mldb. J. Ć. Prijepor se kreće jedino oko pitanja, da li radi ove pogrešne izplate, koja je uslijedila u odvjetničkoj pisarni tuženoga, a uz sudjelovanje njegovoga sollicitatora H., pada krivina i na tuženoga, te da li je on dužan tužiteljima nastalu štetu, koja se neprijeporno ne može utjerati niti od J. Ć-a, niti od H-a, naknaditi.

Tužitelji tvrde, da je tuženi kriv njihovoj šteti time, što je prvotužitelju na njegovo izrično pitanje dao pogrešnu uputu, da kupovninu može bez pogibelji izplatiti na ruke sututora J. Ć-a, te ovlastio svoga sollicitatora H-a, da napravi odnosnu namiru.

Tuženi poriče ovu tvrdnju tužitelja i tvrdi, da on o izplati prvih dvajuh obroka kupovnine u iznosu od 1200 K. nije ni znanja imao sve dotle, dok nije 26. travnja 1898. uz njegovu intervenciju prvotužitelj izplatio sututoru J. Ć-u i treći obrok kupovnine od 300 K, koji iznos ipak u nazočnoj parnici da ne dolazi u obzir, jer je taj iznos već uslijed disciplinarne presude ovoga vrhovnoga sudišta od 27. listopada 1904. broj 2825 tužiteljima naknadio; dočim da za čine, koje da je njegov sollicitator bez njegova naloga ili znanja vršio po zakonu ne odgopara, premda dopušta, da je njegov sollicitator dotični pogriješni pravni savjet dao tužiteljima u njegovoj odvjetničkoj pisarni, gdje su tužitelji sututoru doista izplatili na račun kupovnine iznos od 1200 K uz sudjelovanje sollicitatora pisarne H-a, koji je takodjer sastavio odnosne namire.

Prema prije navedenom priznaje tuženi, da je on povodom njegove intervencije kod izplate trećega obroka od 300 K, dobio znanja o spomenutom sudjelovanju njegovoga sollicitatora kod izplate prvih dvaju obroka od 1200 K, pri čemu se primjećuje, da je — kao što je neprijeporno — izplata i ovih dvaju obroka poslijedila u odvjetničkoj pisarni tuženoga, te da je sollicitator sastavio i odnosne namire, te ih pohranio u arhivu odvjetničkom odkuda slijedi, da je sollicitator čin intervencije obavio u ime tuženoga, kao predstavnika odvjetničke pisarne.

Iz tako priznate po tuženom činjenice proizlazi pak, da je tuženom poznato bilo, da je sollicitator njegov obavljao u njegovo ime takove po-

Digitized by Google

slove, na koje on nije bio prema njegovom djelokrugu ovlašten i za koje poslove kao pravničke naravi on nije niti imao potrebnoga osposobljenja.

Kada pak to stoji, pa kada niti sam tuženi ne tvrdi, a niti inače ne proizlazi iz razprave ove parnice, da je on isto tomu postupku sollicitatora prigovorio, tada se mora ispravnim zaključivanjem po § 105. gpp. dokazanim smatrati, da tuženi nije po nadležećoj mu dužnosti nadzirao poslovanje svoga pisarničkog osoblja, čim je trpio, da se ono bavi sa takovim poslovima, na koje nije ono bilo zvano.

Prema tomu je ipak tuženi poradi tako u teret padajuće mu krivnje in inspiciendo po § 1315. o. g. z. odgovoran za štetu prouzrokovanu upitnim činom svoga sollicitatora, pa pošto je stoga napadnuta osuda kr. banskog stola opravdana valja je uz odpućenje previda tuženog potvrditi.

Dr. K . . . . . ć.

Tridesetdnevni rok §-a 454. gr. p. za prikazanje tužbe za smetanje posjeda nije procesualni nego prekluzivni rok materijalnog prava, koji se ima uzeti u obzir s ureda i u koji se ne ubrajaju dani tečaja pošte.

(*Vrhovno riješenje od 29. siječnja 1908. R—IX. 14/8*)

Okružni kao utočni sud u S. zaključkom 28. studenoga 1907. R 338/7. primio je utok tuženika proti konačnom zaključku o smetanju posjeda te odbio tužbu uzevši s ureda u obzir da je vandobno prikazata.

Razlozi: Po §-u 454. gr. p. tužba za smetanje posjeda ima se predati za trideset dana pošto tužitelj sazna za smetanje.

Po samoj tvrdnji tužitelja smetanje bi se bilo dogodilo na 14. studenoga 1906.; za to je smetanje tužitelj bez dvojbe doznao još istoga dana, jer ako je poslao svoje ukućane da sabiru sušanj, oni su se povratili još istoga dana bez sušnja, jer im je tuženik to zabranio; osim toga tužitelj i ne tvrdi, da je za smetanje kašnje doznao.

Pošto je pak tužba prikazata na 15. prosinca, dakle trideset i drugog dana po onomu, u kojemu se je smetanje dogodilo dotično po onomu, u kojemu je tužitelj doznao za smetanje, to je trebalo kao vandobno prikazatu tužbu odbiti.

Vrhovni je sud ovaj zaključak potvrdio.

Razlozi: Pošto tridesetdnevni rok §-a 454. gr. p. nije smatrati procesualnim nego prekluzivnim rokom materijalnog prava, trajanje kojega je unaprijed odredjeno, a s neupotrebljenim istečenjem kojega nastupa po sebi odnosni gubitak prava, radi česa ne može da bude govora, da se na zakašnjenje pri prikazanju tužbe ima imati obzira samo na prigovor tuženika, nego je na takovo zakašnjenje s ureda paziti; pošto je na dalje u nazočnom slučaju smatrati nespornim da je tužitelj još istog dana naime na 14. studenoga 1906. saznao za tobožnje smetanje posjeda, a tužba je, kako proizlazi iz bilješke prikazanja poštanskog ureda, odista predana pošti na 13. decembra 1906., ali je prispjela na sud tek na 15-tog mjeseca siječnja, dakle više od 30 dana poslije gornjeg nadnevka, te pošto je s obzirom na prekluzivni rok u isti ubrojiti dane tečaja pošte, to se je tim zbilja nastupilo zakašnjenje, i ako nije bilo prigovoreno, moralo da uzme u obzir, pa je dosljedno već prvi sudac morao da odbije tužbu.

Po tom, kao neosnovanom nije bilo udovoljiti revizijskom utoku, koji

Digitized by Google

napada zaključak utočnog suda te odbija tužbu radi njezinog zakašnjenog prikazanja, ističući revizijske razloge br. 2—4 §-a 503. gr. p. radi toga, što je pri nepodignutom prigovoru zakašnjenja ovo zadnje odista bilo uzeto u obzir, ali nije bio uzet u obzir tečaj pošte. Saobćio: D. M.

C. Mjenbeno-trgovačko.

Da li je prema ustanovi § 468 trg. z. za valjanost asekuracionalnog ugovora dovoljno, da je obavljeno uvedenje prihvaćene ponude u asekuracionalne knjige.

F. F. veletržac i posjednik u S. osigurao je temeljem police br. 66167 kod osiguravajućeg društva „C" u Z. proti požaru zalihu mekanog rezanog drva na svojoj pilani u P. za svotu od 10.000 K.

Ova assikuracija iztekla je 11. srpnja 1902.

Nakon rečenog dana došao je glavni agent gornjeg osiguravajućeg družtva ko osiguraniku Z. F. te mu ponudio, da svoju dospjelu policu produlji, na što je Z. F. pristao.

Listom od 16. ili 17. srpnja 1902. saobćio je spomenuti agent rečenu ponudu za prolongaciju ravnateljstvu C., a na tu ponudu Z. F. nije dobio odgovora.

20. srpnja 1902. porodila se je u rečenoj pilani vatra, te je pilana sa cielom zalihom izgorila što je Z. F. smjesta prijavio C.

Osiguravajuća zadruga izplatila je Z. F. osiguratelјnu svotu za pilanu, dok mu osiguratelјnu svotu za izgorjelu zalihu drva ne htjede izplatiti, jer da osiguranik Z. F. police još nije bio dobio.

Pošto tužitelj Z. F. drži, da je u smislu § 468. trg. z. za valjanost assecuracionalnog ugovora dovoljno, da se prihvaćena ponuda uvede u knjige assecuracionalne,

pošto se uvedenje smatra obavljenim, ako osiguravatelj nije ponudu osiguranja odbio za 48 sati računajuć od primitka njezinog,

pošto Z. F. na svoju dne 16. srpnja 1902. tuženičinom agentu stavljenu ponudu nije dobio odgovora, pa temeljem toga drži, da se prema citiranoj zak. ustanovi ima osiguranje smatrati prihvaćenim,

pošto mu osig. zadruga assecuracionalnu svotu od 10.000 K ne će da izplati, to je podigao proti tužbu na izplatu gornje svote.

kr. sudb. stol u Z. svojom osudom od 22. lipnja 1907. br. 16.152 gr. T. 1903/186 sudio je prema zahtjevu tužbe uz naknadu parbenog troška.

Prema citiranoj osudi odlučno je u nazočnoj parnici pitanje kada je ponuda tužiteljeva za obnovu police A—I. po tuženici primljena, t. j. kada je ta njegova ponuda perfektnom postala.

Dokazano je, da je tužena zadruga ponudu tužiteljevu (dopisnica br. 2—11) primila dne 19. srpnja 1902.,

dokazano je, da nije u roku ustanovljenom u § 468. trg. z. tužena tu ponudu odbila, jer je jur na 21. srpnja 1902., kako je ustanovljeno sudbeno-vještačkim očevidom ta ponuda tužiteljeva u tuženičine knjige uvedena bila, a ne može tuženicu izpričati slučaj taj, što je 20. srpnja 1902. bila nedelja, te da ona toga dana ne ureduje, jer je dokazano, da je ponuda u njenih ruku bila 19. srpnja 1902. i da je obavljeno uvedenje te prihvaćene ponude po tuženici u njene knjige, koje vodi u svom glavnom nastanu dne 21. srpnja 1902. pa da je prema tomu sa 21. srpnja 1902. nastupio riziko

Digitized by Google

za tuženu zadrugu, jer se upravo po §-u 468. trg. z. uvedenje smatra obavljenim (u nazočnom slučaju prijetak ponude 19. srpnja 1902., a uvedenje u knjige 21. srpnja 1902.), ako osiguratelj nije ponudu osiguranja odbio za 48 sati, računajuć od primitka njenog, a kako je jur rečeno tuženica toj zakonskoj ustanovi udovoljila nije, pa joj za to ne može ovdje u pomoć priteći toč. 1. § 485. trg. z. jer je već tuženica preuzela bila sav riziko.

Ako se dakle uvaži, da po njenim pravilima (§ 23.) ta predmjeva vojuje i za tužitelja, da je bila njegova ponuda prihvaćena;

ako se uvaži, da ne pada nikakova krivnja na tužitelja, što je osigurana zaliha drva postala plienom požara već 20. srpnja 1902.;

ako se uvaži, da za valjanost posla assikuracionalnoga vriedi i obavljeno uvedenje prihvaćene ponude u knjige osiguravatelja;

ako se uvaži, da je tuženica pismom pod E—XXV. nudila tužitelju vansudbenu nagodu sa 5000 K;

ako se uvaži, da je odklon ponude tužiteljeve po tuženici usliedio tek 22. srpnja 1902., kako su to vještaci ustanovili;

ako se konačno uvaži, da je tuženica bila jur i na ponudu tužiteljevu izpostavila novu policu pod br. 4—11, to je opravdano, da tuženica bude pritegnuta na platež pravedne tužiteljeve odštete tim većma, što se ovdje ne može govoriti, da je tužitelju u času sklopljenog osjeguratelnog posla bio poznat dogodjaj, koji se je tek 20. srpnja 1902. po podne zbio, dočim je on pravodobno svoju ponudu za prolongiranje police A—I. stavio, a o prihvatu ili odklonu njenom nije bio pravodobno obavješten, već nakon zapornog roka ustanovljenog §-om 468. trg. z.

Povodom priziva tuženice kr. banski stol je pravosudnu osudu preinačio, tužitelja sa tužbom odbio te ga sudio na naknadu parbenog troška, i to iz sliedećih r a z l o g a:

Prvosudna osuda osniva se na očito neizpravnom tumačenju zakona i zato se ne može u kreposti zadržati.

Prije svega valja pred očima imati, da se u ovom slučaju ne može niti indirectno govoriti o prolongaciji upitnog osiguranja tužiteljeve daščare i skladišta drva, jer prva polica A—I. br. 66167 iztekla je dana 11. srpnja 1902. u 12 sati o podne, a nova ponuda kroz tuženičinog agenta na daljnje osiguranje datira od 17. srpnja 1902. (2 adl.).

Prolongacija pak već po svojem pojmu bitno predpostavlja neprekidni pravni odnošaj izmedju ugovarajućih stranaka, pa se je tužitelj imao za vremena, dakle prije izmaka onog prvog osiguranja do 11. srpnja 1902. pobrinuti za effektuiranje prolongacije, a to učinio nije, što se dopisnicom od 17. srpnja 1902. 2 ad II. ište na policu br. 66167 „obnova na 6 mjeseci od 11. jula t. g." nego je na ovu ponudu 2 ad II. imala nastati nova pogodba, pa zato i prema mniejenju sudbenih vještaka (XII) tuženica nije mogla izdati nepromjenjenu obnovnu policu pod istim brojem stare police, nego je na tu ponudu tužiteljevu izpostavila sasvim novu policu br. 68596 (4 ad X) i to nota bene valjanu od 22. srpnja 1902. 12 sati o podne do 22. siečnja 1903. 12 sati o podne, iz česa se jasno vidi, da tuženica nije niti ex post pristala na prolongaciju prvobitnog osiguranja.

Sve ovo je zato važno zapamtiti, da se vidi posvemašnje prekinuće prijašnjeg osiguranja, usljed kojega do perfektnosti nove pogodbe u medjuvremenu za tuženicu nije mogla nastati nikakova obveza.

Digitized by Google

Neda se pak utužena obveza tuženice izpravno deducirati (§ 105 grpp.) niti iz njezinog pisma pod E ad XXV., kojim je ona kroz svog spomenutog agenta tužitelju ponudila izvansudbenu nagodu, što je po njoj dovoljno razjašnjeno time, da se je ona, očigledno odgovarajuć na izvješće svoga agenta izjavila voljnom priznati i ovu štetu, o kojoj se u ovoj parnici radi te ponudila polovicu odštete od 5000 K, ali samo s obzirom na tužitelja koji je i inače njena mušterija bio i na unapredjenje svog trgovačkog renomea i posla, a to izrično dobrovoljno i neobvezatno, dakle ne priznavajuć svoju pravnu obvezu na platež odštete, a i to samo pod uvjetom, ako njezino reosiguratelino društvo „Phönix u Beču" na to pristane, koji uvjet medjutim nije nastupio.

Nego bitni i odlučni momenat ovog spora leži u ovom:

Tuženica je ponudu 2 ad II. primila u subotu 19. srpnja 1902., pa je pošto se kod nje nedeljom ne ureduje novo osiguranje (4 ad X.) uvela u svoje knjige tek 21. srpnja 1902. i to ne sasvim onako, kako je pod 2 ad II. ponudjeno, a medjutim su tužiteljeva drva, koja su tim poslom imala proti šteti biti osigurana, već dan prije, u nedelju 20. srpnja 1902. poslie podne do u noć požarom uništena, što je tužitelj bivši u S. znao, a tuženica kod spomenutog uvedenja u knjige i izpostave nove police br. 68596 još nije znala, nego tek zatim brzojavnu obavjest o tom požaru dobila, pa uslied toga sliedećeg dana 22. srpnja 1902. ovaj novi osiguratelini posao odklonila.

Ovaj posao imao je dakle po § 468. trg. z. postati perfektnim (§ 861. o. g. z.) uvedenjem tužiteljeve ponude u tuženičine knjige ili propustom odklona te ponude u roku od 48 sati računajuć od primitka njenoga.

Ali za takov posao kao i za svaku drugu pogodbu predpostavlja se bitno i neobhodno, da predmet, o kojem se sklapa, u času perfektnosti posla još eksistira jer vrhu nečeg nemogućeg već po obćenitom pravilu § 878. o. g. z. ne može biti tvrde pogodbe.

Osiguratelina pogodba, koja spada medju aleatorne pogodbe (§ 1267. o. g. z.) već po svojoj pojmovnoj definiciji u § 1288. o. g. z. i § 463. trg. z. može imati za predmet samo buduću štetu, predpostavlja dakle, da objekt, na kojem bi eventualno šteta nastati mogla još postoji i po tom logično ona ne može ni u kojem slučaju retroaktivno djelovati, što je u ostalom u §-u 465 al. 2 trg. z. sasvim jasno i nedvoumno rečeno.

Kada je dakle u momentu sklopljenja upitnog posla predmet njegov već uništen bio, ili drugim riečima kad su tužiteljeva drva izgorjela još prije nego što je posao perfektnim postao, nije moglo u obće ni doći do pogodbe, a § 468. trg. z. statuira samo predmnjevu o prihvatu osiguratelju učinjene ponude, protiv kojoj se može i protivno ustanoviti.

Pri tom treba osvrnuti se i na sam sadržaj nove police br. 68596 (4 ad X.) naročito obzirom na § 469. t. 5 trg. z. iz kojega se vidi, da je tuženica prihvatila novo osiguranje na 6 mjeseci tek od 22. srpnja 1902. što od nje zavisi, a ne prema ponudi 2 ad II., pa bi osiguranje moglo početi tek od toga dana, dakako sve pod predpostavom, da objekt njegov nije još prije toga početnog roka propao (§ 869. o. g. z.).

Kada se uz ovo još uvaži, da tuženik na ovo ponovno osiguranje po propisu § 473. trg. z. i po pravilima tužeće osiguravajuće zadruge, koja i njega vežu, nije ni assekuracionalnu premiju položio, dakle sa svoje strana prvu i glavnu svoju obvezu nije izpunio, dočim od svoga sukontrahenta

Digitized by Google

točno izpunjenje zahtjeva, onda neosnovanost njegovog tužbovnog zahtjeva tako jasna biva, da mu se ne može mjesta dati, kako je to sve po tuženici u razpravi i u njenom prizivu temeljito i neoborivo razloženo.

Ne može se dakle prvosudna osuda osnovano upirati na ustanovu §-a 468. trg. z. s obzirom na faktično uvedenje tužiteljeve ponude u tuženičine knjige i na propust odbačenja te ponude u otvorenom roku ove zakonske ustanove time, da je tuženica „već preuzela bila sav riziko" jer je ova taj riziko uvedenjem u svoje knjige preuzela samo pro futuro, a ne i za ono, što se je u tom momentu već dogodilo.

Kad je tuženica za već prošli dogodjaj, naime za štetu, proti kojoj je imala tužitelja osigurati doznala, nije više morala na njegovu ponudu 2 ad II. u obće ništa odgovoriti, niti se može po tome — što je ona tek 22. srpnja 1902. ponudu odbila, razložno tvrditi, da je ona već dan prije u zakonitom roku tacite prihvatila ponudu i time primila na sebe obvezu, ma da je tada već znala za štetu, koja se je dogodila, jer onda već nije bilo što da se osigura.

Na temelju razloženog valjalo je tužitelja sa njegovim tužbovnim zahtjevom odbiti i suditi ga na platež parb. troškova (§ 573. grpp.).

Previd tužitelja uložen proti gornjoj osudi kr. banskog stola odputio je kr. stol sedmorice i potvrdio u cjelosti osudu kr. banskog stola i to iz sliedećih r a z l o g a.

Tužitelj tvrdi u previdu, da mu je tužiteljica odmah danom iztekle asekuracije ponudila obnovu putem svoga generalnog agenta E. B., te smatra ugovor perfektnim već, kad mu je B ponudio prolongaciju, a bezdvojbeno, da je bio perfektan, kad je tužena ponudu uniela u svoje knjige i priredila policu.

Banski stol oborio je temeljito ovaj nazor razloživ, da se tu ne radi o prolongaciji prve police A—I. br. 33167, već o novom osiguranju, koje je imalo početi tek od 22. srpnja 1902.

Prema tomu u medjuvremenu za tuženicu nije mogla nastati nikakova obveza temeljem prve police A—I., jer je osiguranje teklo do 11. srpnja 1902., a osigurani predmet uništen je 20. srpnja 1902.

Sve pako da se smatra perfektnom nova pogodba, to je polica 4—X. br. 68596 izgubila valjanost, jer je osigurani predmet uništen prije roka, od kojega počimajuć je osiguravatelj dužan nositi riziko, a to je od 22. srpnja 1902. (§ 485. t. 1. trg. zak.).

Osuda banskog stola opravdana je s toga u pogledu glavne stvari i glede izreke o parb. trošku, te se je morala uz odpućenje tužiteljevog previda potvrditi. Dr. D. D.

Prigodni posrednik nije radnik za plaću, nego poduzetnik, koji radi na vlastiti riziko.

Kr. sudbeni stol u Z. je u trgovačkoj parnici A. D. iz S. proti d. d. za industriju Cognaca u Z. radi 600 K s. p. p. osudom od 31./12. 1906. br. 28490 gr., izrekao za pravo, da se tužitelj odbija s tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom i da je dužan tuženiku naknaditi parbeni trošak za 14 dana pod ovrhom.

To iz slijedećih razloga:

Tužitelj prvobitno tvrdi 1. da je 15. rujna 1902. sa predsjednikom tuženikovim A. V. ugovorio, da će za tuženika, uz proviziju od 10 for. — 20 K

Digitized by Google

po vagonu, skupiti 30 vagona šljive, a da je A. V. tada obećao poslati ravnatelja tuženoga društva u S. da vidi robu i druge prilike ;

2. da je ravnatelj tuženički doista nakon toga dolazio u S. razgledati šljivu i rekao tužitelju, da ostaje kod pogodbe pod 1. s tim dodatkom, da će tuženo društvo poslati svoga čovjeka, da šljivu preuzima i isplaćuje i da se s radnjom ima 22. rujna 1902. započeti, a po tom tuženom brzojavio „D. fangt Montag an" ;

3. da je do 22. rujna 1902. skupio 30 vagona šljive i on došao na kolodvor u S. kamo da su prodavaoci već započeli dovažati šljivu uslijed toga, što je on stranom sam, a stranom po glasnicima po selima razglasao, neka ljudi šljivu dovoze, nu da tamo nije došao tuženički činovnik, da šljivu kupi i preuzme ;

4. da je uslijed toga i jer krivnjom tuženikovom nije došlo do kupa šljiva, on po tuženiku oštećen za proviziju od 600 K, pa traži naknadu izmakle dobiti u iznosu provizije od 600 K spp.

Pošto je tuženo poreklo sve odnosne tvrdnje tužiteljeve i prigovorilo mu, da tuži iz krivoga pravnoga naslova ; jer bi imao tužiti s naslova isplate provizije, a ne naknade štete, postavio se tužitelj u protuodgovoru na drugo stanovište, te obrazlagao svoj zahtjev ovako :

Pošto je g. 1902. u okolici S. rodila šljiva, ponudio sam, na želju mnogih ljudi, tuženiku veći kvantum šljive na prodaju, a tuženo mi otpravilo pismo od 12. rujna 1902. pod C) u kojem mi nudi za 100 klgr. šljive 5 K, te onda osobno u Z. s menom uglavilo, da treba 50 vagona šljive, nu da će izaslati u S. svoga ravnatelja, da razvidi šljivu i prilike da li da osobno šljivu kupuje, te ako da, da će oni platiti po vagonu šljive proviziju od 20 K ; a ako ne bi direktor osobno šljive kupovao, da će ju od mene kupiti uz cijenu od 5 K po 100 klgr. prema pismu C) ali ipak, da ne budem u neprilici za novac, izaslati 22. rujna 1902. svoga čovjeka u S. da tamo šljivu od odnosnih prodavalaca neposredno preuzima i odmah isplaćuje.

Dne 19. rujna 1902. doista je u S. došao ravnatelj tuženički, razgledao šljivu i prilike i izjavio, da se odlučio za tuženo kupiti šljivu prema sadržaju pisma C) : neka ja kupujem šljivu od producenta, a tuženo ju kupuje od mene uz cijenu od 5 K po 100 klg., nu da će tuženo, da ne budem u neprilici za novac, 22. rujna 1902. izaslati svoga čovjeka, da neposredno od odnosnih prodavalaca šljivu preuzima i plaća — a ja sam to prihvatio.

Šljivu sam ja pogodio s producenti uz cijenu od 4 K 60 fil. po 100 kgl. i barem 30 vagona.

Dokaz svjedoci I. P. N.

Kod 30 vagona šljive sam mogao zaslužiti 1200 K, a od toga sad tražim 600 K u ime izmakle dobiti ; jer ju je tuženo skrivilo, pošto nije, kako smo ugovorili 22. rujna 1902. izaslalo svoga čovjeka, da preuzme i isplati šljivu, koju su ljudi u S. već dovažali.

Tuženo prigovara, da je tužitelj promijenio pravni naslov svoga potraživanja i poriče štetu.

Bi li već iz ovoga prikazanoga stanja stvari slijedilo, da tužitelju ne pripada zatražena izmakla dobit od 600 K ; jer je promijenio pravni naslov svoga potraživanja, a u ime provizije ga utužena tražbina ne ide, nema se sud upuštati u daljnje prosudjivanje samoga spora, nego mora tužbu spp. odbiti.

Digitized by Google

Činjenica jest, da je tužitelj, što dokazuje historijat tužbe, zatražio od tuženoga 600 K spp. s naslova izmakle dobiti radi izmakle mu provizije; a činjenica jest, da je u protuodgovoru to zatražio s naslova povrede ugovora predvidjenoga u s 258. t. 2 t. z., pak i jer su to 2 razna pravna posla i naslova — posredovanje kod sklapanja pravnih posala i kupoprodaja, činjenica jest, da je tužitelj u protuodgovoru promijenio pravni naslov svoga potraživanja, makar nastoji oba zaodjeti u naslov: naknade štete.

S toga se može tužiteljevu zahtjevu udovoljiti samo u slučaju, ako ga utuženo potraživanje ide s naslova u tužbi izraženoga (s 18. gpp.) dakle samo onda, ako bi tužitelja išla provizija od 20 K od vagona šljiva prema izloženju tužbe.

Kada bi tužitelj i bio mešetar, a ne samo prigodni posrednik kod sklapanja pravnih posala, pripadala bi mu ugovorena provizija tek onda, kada bi se posao, kod koga je imao posredovati, doista i sklopio, a dotle ne bi mogao provizije zahtijevati, pa makar iz kojega mu drago razloga, posao ne bi bio sklopljen, bilo i da interesenti nijesu htjeli pogodbe sklopiti (s 546. t. z.)

Ne bi s toga tužitelj ni u ovom slučaju mogao zahtijevati proviziju; jer odnosni pravni posao sklopljen nije, pa makar i uslijed krivnje tuženičke.

Jer pak tužitelju ne bi pripadala ugovorena provizija, ne ide ga niti izmakla dobit otud, što mu je ta provizija izostala — izmakla; jer nema tuženičke obveze: platiti proviziju, nema niti dužnosti naknaditi štetu radi izmakle tužiteljeve provizije, pošto je odnosna dužnost naknade štete samo modifikacija prvobitne tvrde obveze, koju nužno suponira (s 1295. o. g. z.).

Nu tužitelj nije „mešetar" u smislu s 534. t. z., nego je samo prigodno posredovao kupoprodaju šljiva u okolici S. izmedju tuženoga i odnosnih producenta šljive i jest obični prigodni posrednik kod sklapanja odnosnoga — za tužene trgov. pr. posla — pa se s toga nema njegov slučaj prosudjivati po §-u 534. t. z. i sl. nego u pomanjkanju osobitih zakonskih ustanova, koje bi ovakovo prigodno posredovanje kod sklapanje pravnih posala, normirale, po §-u 1152 i sl. o. g. z. sposebnimobzиromnaposebnuprirodu togaposredovanja, kojaideonamo, datakavposrednik nije radnik za plaću, nego poduzetnik, koji radi na vlastiti riziko i koja donosi, da takav posrednik nema prava na nagradu u smislu §-a 1155 o. g. z. nego lih na proviziju i to istom onda, kada interesenti odnosni pravni posao doista sklope; a da nema prava na tu proviziju, ako oni, ma s kojega razloga odnosni pravni posao sklopili nisu.

S toga: jer interesenti odnosni pravni posao sklopili nisu, nema tužitelj proti tuženiku potraživanje iz ugovorene provizije, a dosljedno niti ono na naknadu štete radi izmakle te provizije, koja suponira tvrdu tuženičku odnosnu obvezu: platiti proviziju § 1295. o. g. z.).

Tužitelj nije ni ustvrdio, da je s tuženim ugovorio, da mu se ima za svaki slučaj isplatiti provizija, pa i za slučaj, ako bi barem tuženičkom krivnjom pravni posao izostao.

Tužitelj pak ne može tražiti utuženu svotu s naslova u protuodgovoru, radi po tuženiku eventualno povredjenoga ugovora u § 258. t. z. predvidjenoga, radi § 18. gpp.

S toga je i t. d....

U prizivu s žaobom ništovnom od 28. siečnja 1907. br. 2537. gr. izvodi

Digitized by Google

tužitelj, da je zatražio naknadu izmakle dobiti, koja se izrazuje u ugovorenoj proviziji, da je on sa svoje strane sve učinio, što je bilo nužno za ispuniti pogodbu, a da je tuženo samovlasno odustalo od pogodbe i uslijed toga uskratilo proviziju.

Naknada štete za izmaklu dobit i proviziju nisu razni pravni naslovi, a ja sam konkretno radio ne kao posrednik, nego i samostalni preprodavalac i ide me odšteta u smislu § 272. t. z.

Vel. kr. banski stol je osudom od 6. lipnja 1907. br. 10373 žaobu ništovnu zabacio, a priziv otputio i potvrdio u cijelosti prvosudnu osudu i to — ispustiv ostala — iz slijedećih razloga:

Navodno posredovanje tužiteljevo ne može se po toč. 7. § 259. i 534. t. z. smatrati trgovačko mešetarskim poslom, jer se tužitelj takovim poslovima, kao „obrtom" ne bavi, a kada bi i bio mešetarom, pripadala bi mu po smislu § 540. t. z. kao takovomu, pogodbena pristojba tek onda, kada bi uslijed njegovoga posredovanja odnosni posao bio doista sklopljen odnosno ugovor utanačen, dočim se pristojba za takovo posredovanje ne može tražiti, ako je posao tek započet, a nije još sklopljen, ma stranka koja je nalog za posredovanje dala, taj svoj nalog izrično ili muče obustavi. Jedno i drugo, ali u predležećem slučaju glede tužitelja ne predleži.

Tužitelj bi se, ako bi opstojnost same posredničke pogodbe predležala, mogao u ovom slučaju smatrati samo prigodnim posrednikom, a plaća za njegovo posredovanje kod kupovnih pogodaba oko odnosnih šljiva, mogla bi mu se po smislu § 1156. o. g. z. tek nakon svršenoga njegovoga posredovanja dati, pa se tako i iz te strane tužiteljeve zahtjev osnovanim smatrati ne može.

U ostalom tužitelj nije uspjehom parnice ni dokazao, da je do 30 vagona šljive tada i uz cijenu od 4 K 60 fil. po metcnt. i dobaviti mogao.

Uslijed svega toga i s prvomolbenih razloga... i t. d.

Na izvanredni previd i žaobu ništovnu tužitelja od 27. srpnja 1907. br. 19637. gpp. vis. kr. stol sedmorice osudom od 31. listopada 1907. br. 3419. uz zabačenje žaobe ništovne, izvanredni previd otputio i to iz razloga:

Žaobu ništovnu valja po § 347. gpp. zabaciti, jer ne predleži nikoji razlog ništovni § 339. gpp.

U samoj stvari nisu suglasne doljnosudne osude utemeljene na očito krivom tumačenju ili uporabi zakona, niti se protivi jasnom sadržaju spisa, pa niti ne predleži ina koja pretpostava §-a 335. gpp.

Valja s toga i t. d. — t i ć.

Iz upravne prakse.

Za razdiobu nerazdieljenih kao suvlastničtvo diobenika u gruntovnici upisanih nekretnina nadležne su upravne oblasti i nakon gruntovne provedbe potajne diobe. Ukinuće osuda i odluka sudskih na predlog upravne oblasti.

(K tumačenju § 57. zak. o zadr. i § 47. sudovnika.)

Potajnu diobu u zadruzi I. kbr. 10. iz N. proveo je oblastno izaslanik za provedbu potajnih dioba u Požegi diobnim listom od 22. prosinca 1891. br. 341. ex 1890. po faktičnom posjedovnom stanju, kako propisuje § 56. zadr. zak. Pošto zadružna kuća i kućište, zadružne sgrade i dvo-

Digitized by Google

rište s vrtom nije bilo medju zadrugarima faktično razdieljeno, upisao je pomenuti izaslanik u diobni list te nekretnine temeljem § 57. zadr. zak. kao suvlastničtvo. Tako je ova zadruga godine 1892. i gruntovno razpisana, a pomenute nekretnine prenesene su u gr. ul. br. 124. obć. N. kao suvlastničtvo Ilije, Joze, Nikole, Andrije i Reze I.

Po smislu citirane zakonske ustanove zatražiše Nikola i Andrija I. kod kr. kotarske oblasti u Požegi molbom od 20. srpnja 1899. br. 6031. naknadnu razdiobu pomenutih nerazdieljenih nekretnina, a kotarska je oblast nakon provedene razprave odlukom od 13. rujna 1899. br. 7420. izrekla, da su za naknadnu razdiobu tih nekretnina temeljem § 57. zadr. zak. nadležne upravne oblasti. Na utok Reze I. ukinuo je županijski upravni odbor u Požegi riešenjem od 8. studenoga 1899. br. 1518. u. o. prvostepenu odluku i odputio molitelje Nikolu i Andriju I. s njihovim zahtjevom s razloga nenadležnosti, pošto su te nekretnine već po nadležnom sudu pravomoćno razdieljene i strankama u fizični posjed predane, pa upravne oblasti ne mogu to stanje mienjati". Proti tom riešenju uložiše utok Nikola i Andrija I.

Prije riešenja tog utoka zatražila je kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, sudske parbene spise, da izvidi pravo stanje ovoga priepora.

Iz sudskih spisa proizlazi, da je Reza I. podigla proti Iliji, Jozi, Nikoli i Andriji I. kod kr. kotarskoga suda u Požegi tužbu radi razvrgnuća zajednice nekretnina gr. ul. br. 124. obć. N., a kotarski sud u Požegi da je osudom od 31. kolovoza 1898. br. 7621. gr. udovoljio zahtjevu tužbe, prebivši parbene troškove. Ta osuda je u glavnoj stvari postala pravomoćnom, jer je pravni liek uložen bio samo u pogledu izreke o parbenim troškovima, koje je povodom priziva kr. banski stol osudom od 27. travnja 1899. br. 10.242. tužiteljici dosudio. Na molbu Reze I. dozvolio je kr. kotarski sud u Požegi odlukom od 6. prosinca 1898. br. 11865. gr. ovršno razvrgnuće pomenute zajednice i ovršno uvedenje moliteljice u posjed nekretnina, dosudjenih joj rečenom osudom i proveo to po svom izaslaniku u naravi, a na tužbu njenu proti Nikoli i Andriji I. radi smetanja posjeda istih nekretnina zametnuo je isti kotarski sud postupak, proveo očevid na licu mjesta, a konačno zaključkom od 16. kolovoza 1899. br. 7698. gr. na molbu Nikole I. „prekinuo postupak radi nastaloga spora o nadležnosti do konačnoga riešenja po smislu čl. VII. zakona o vlasti sudačkoj."

Pomenuti utok Nikole i Andrije I. proti drugostepenoj odluci žup. upr. odbora u Požegi od 8. studenoga 1899. br. 1518. u. o. nije mogla kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, uzeti u riešenje, dok je postojala pravomoćna osuda kr. kotarskoga suda u Požegi od 31. kolovoza 1898. br. 7621. gr., pa je za to zamolila dopisom od 29. prosinca 1906. br. 43.491. kr. stol sedmorice, obrazloživši prema iztaknutom ovdje opisu stanje stvari, da na temelju § 47. sudovnika, ako se slaže s njenim mnienjem, izreče, da u ovoj stvari n i e s u n a d l e ž n i s u d o v i već u p r a v n e o b l a s t i, te radi a b s o l u t n e n e n a d l e ž n o s t i ukine osudu kr. kotarskog suda u Požegi od 31. kolovoza 1898. br. 7621. gr. te riešenja i odluke na temelju iste donesene; ako se pako ne slaže, da saobći zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove, svoje mnienje.

Tim povodom izdao je kr. stol sedmorice sliedeće riešenje od 7. veljače 1907. br. 21.:

U ustmeno razpravljenoj parnici Reze I. po odvjetniku dru. K. proti Iliji I. i drug. pcto razvrgnuća zajednice nekretnina gr. ul. br. 124. obć.

Digitized by Google

N. gpp., u kojoj je kr. kotarski sud u Požegi osudom od 31. kolovoza 1898. br. 7621. gr. sudio: — sliedi ta osuda, kako je već naprvo spomenuto, zatim osuda kr. banskoga stola i sve dotične odluke —

Kr. stol sedmorice: vidiv, da je u grunt. izvadku gr. ul. br. 124. občine N. na vlastovnici ubilježeno, da se upis prava suvlastničtva na Iliju, Jozu, Nikolu, Andriju i Rezu I. provadja na temelju diobne osnove iza slanika za provedbu potajnih dioba od 22. prosinca 1891. br. 341. od 1890. i odobrenja kr. kotarske oblasti u Požegi od 24. ožujka 1892. br. 1919.; vidiv, da supo § 57. zak. o. zadr. od 9. siečnja 1889. za naknadnu razdiobu nerazdieljenih te kao suvlastničtva diobenika u gruntovnici upisanih čestica nadležne u upravne oblasti i nakon gruntovne provedbe potajne diobe, pada supotom niži sudovi očito nenadležni bili kako razvrgnuće i diobu rečenih čestica preduzeti, tako i zavadjati postupak radi smetanja posjeda; vidiv, da su Nikola i Andrija I. kod kr. kotarske oblasti u Požegi molbom primlj. 20. srpnja 1899. br. 6031. molili naknadnu razdiobu upitnih čestica po smislu pomenutog § 57. zadr. zak., — obnašao je na predlog kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 29. prosinca 1906. br. 43.491. na temelju § 47. sudovnika ukinuti kako gore pomenute osude i odluke nižih sudova za čitavim parničnim i ovršnim postupkom do uključivo prve na tužbu izdane odluke kotarskoga suda u Požegi od 31. svibnja 1898. br. 4392. gr. tako i odluku rečenog kotarskog suda od 7. svibnja 1899. br. 5016. gr., izdanu na tužbu smetanja posjeda de praes. 6. svibnja 1899. br. 5016. gr., te izreći, da su za ovaj predmet nadležne upravne oblasti.

Na tom temelju mogla je istom sada upravna oblast riešiti konačno taj priepor, pa je kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, vrhovnim riešenjem od 10. ožujka 1908. br. 10.356. ex 1907. uvažila pomenuti utok Nikole i Andrije I., drugostepenu odluku od 8. studenoga 1899. br. 1518. u. o. preinačila i prvostepenu odluku od 13. rujna 1899. br. 7420. potvrdila s razloga, što se u ovoj stvari radi očito o naknadnoj razdiobi nerazdieljenih suvlastničkih nekretnina, za koju su po smislu § 57. zadr. zak. nadležne izključivo upravne oblasti. Priobćio dr. D. Tončić.

KNJIŽEVNOST.

Годишникъ на софийския университетъ. Annuaire de l' université de Sophia. I, 1904.—1905. София. 1905. II. 1905—1906. (I. szezak svega 347 strr., II. 649 str. 8°)

Bez razglasa i bez velikih svečanosti otvoreno bi dne 1. listopada 1904. najmladje sveučilište na slavenskom jugu, sveučilište u Sofiji pod imenom „Български Университетъ братя Евлогий и Христо Георгиеви отъ Карлово.“ Dosadanje „Висше училище“ preuredjeno naime bijaše zakonom od 22. siečnja 1904. br. 6 drž. l u sveučilište sa tri fakulteta: historičko-filologičkim, fiziko-matematičkim i juridičkim.

„Više učilište“ postojalo je od god. 1889. razvilo se iz t. zv. „Višeg pedagogičeskog kursa“ odnosno iz „VIII.-og pedagogičeskog klasa“, koji je dne 1. rujna 1887. otvoren kod muške gimnazije u Sofiji. Gimnazije bugarske

Digitized by Google

imaju naime i sada samo 7 razreda, zato je otvoren u god. 1887. „osmi" razred u svrhu, da se tu mogu spremiti i pripraviti učitelji za srednje škole. Na „pedagogičeskom kursu" predavalo slavensku filolog ju, opću i kulturnu historiju, te stare i nove jezike. Počam od školske god. 1889./90. traje „kurs" već tri godine, sa dva odiela time, da se prema potrebi imaju postepeno otvarati drugi odieli. U god. 1892./93. otvoren je još pravni odio sa 7 predavatelja i 67 slušatelja.

Zakon od 20. listopada 1894. a još više „pravilnik" iz god. 1896., izdan na osnovu toga zakona, daje „višem učilištu" načelno glavna obilježja univerze: unutarnju autonomiju i slobodu nauke. Od toga vremena zahtjeva se 4-godišnja nauka.

Kad je iz početka imao „kurs" svega 8 predavatelja sa 43 slušatelja (od toga $^3/_4$ stipendista), nije nitko mogao misliti, da nakon 20 godina bit će u Sofiji univerza sa 4 fakulteta*) i preko 1000 slušatelja. To je moglo pako uslijediti samo radi toga, što su se našli bugarski rodoljubi, koji su vruću želju bugarskog naroda brzo oživotvorili. Opredijeljena u tu svrhu svota od 60 000 rubalja W. Aprilow-a povećala se je znatno zavještajem Eulogija Georgijew-a, koji je u god. 1882. ostavio univerzi 6 milijuna franaka. Opravdano je za to bilo, da bugarska univerza nos ime svoga dobrotvora.

Te kratke podatke navadjam iz oficijalnog izvještaja („Godišnjak", I. str. 1—7), jer sačinjavaju nepoznate možda činjenice, a s druge strane smatram nužnim, da navedem još u kratkosti daljnji razvoj bugarskog sveučilišta, kako ga oficijalno izvješće predstavlja („Godišnjak" II. str. 21. slid.). Izvješće to od 25. studena 1905. za šk. god. 1904./05. (prva godina u n i v e r z e) ne daje niti rektor, niti prorektor, nego „zastupnik prorektora" B. C o n e w. Iz njega se medju redcima vidi, da je postojalo nesuglasje izmedju akademskog senata i ministarstva za narodnu nastavu u pravcu tumačenja (!) starog i novog pravilnika. Ministarstvo potvrdilo je naime akademski senat, izabran na osnovu starog pravilnika samo do 1. oktobra 1904. i zahtjevalo je izbor novoga senata na osnovu novog univ. zak. od 22. januara 1904. (čl. 40.). Protivno obnašao je akademski senat, da u zakonu „manjkaju norme", po kojima bi se imao izabrati akademski senat te „je to pitanje ostavio bez pretresa" (str. 22.). Pošto je izabran po starom pravilniku rektor odbio tu čast, to „je akademski senat ostao bez rektora" (l. c.). Prorektor bijaše u to doba izaslan vladom u inozemstvo, za to je njegov zamjenik predložio izvještaj.

Zvanični akademski izvještaj veli dalje (II. str. 41.): „Uslijed nekojih naredaba u novim un,v. pravilnicima (opšti i disciplinarni) desili su se neki neugodni slučajevi, uslijed kojih predavanja bijahu privremeno obustavljena, a pošto se i poslije toga opetovaše, to su bila predavanja obustavljena do konca škol. godine (t. j. 1904./05.) Zato je akademski senat smatrao svojom dužnošću, da uporabi strožije disciplinarne mjere ... Neka mi bude slobodno izraziti nadu, da u z a j a m n o p o v j e r e n j e i z m e d j u s l u š a t e l j a i p r o f e s o r a, bez kojega nauka ne može postojati, bit će potpuno postignuto." Čini se ali, da se na žalost nada ta nije ispunila.

Najmladja slavenska univerza bila je početkom januara 1906. opet za-

*) Početkom god. 1908. otvoren bi nov „t e h n i č k i f a k u l t e t". Predavanja počimaju u tom fakulfetu dne 1. veljače o. g. i traju neprekidno do 15. rujna o. g., da se tim načinom može slušateljima brojiti iznimno cijela školska godina 1907./1908.

*

Digitized by Google

tvorena do oktobra 1907. Prvi sveučilištni zakon od 1904. bijaše opet u nekom pravcu promjenjen zakonom od 16. veljače 1907. br. 2 drž. l., a ne ima ni on izgleda na dugo trajanje.

Nu makar se je najmladja slavenska univerza našla odmah u prvoj godini na burnom moru, to njezin „Godišnjak" dokazuje mladu unutarnju snagu tog znanstvenog zavoda. „Zvanični dio" Godišnjak-a sačinjava samo neznatan broj strana. Ostali je dio „znanstven": predavatelji svakog fakulteta doprinašaju sa svoje strane lijepe znanstvene rasprave, kako je to u sveučilištnim izvještajima u Rusiji uvedeno.

U juristićkom odjelu nalazimo sliedeće veoma interesantne rasprave: Prof. M. Popovilijew: Enciklopedija i opća teorija prava (str. 186. do 222.); Prof. Dr. S. Kirow: Kritični pogled na tekst bugarske konstitucije (str. 223.—256.); Prof. Dr. I. Fadenhecht: O pravu reprezentacije u korist descendentâ nasljednika po oporuci li zapisovnika (čl. 160. al. 2. naslj. zak.) (str. 257—288).

U II. svezku nastavlja prof. gradj. prava Dr. J. Fadenhecht (str. 97—137) svoju veoma zanimivu i svestrano razglabanu studiju. Osim toga iznenadjuje nas isti Prof. M. Popovilijev u znanosti još nerazsvjetljenim pitanjem: Medjunarodno privatno pravo i njegova pravna priroda (str. 1—56), : Nije ovdje mjesto, da se istaknutim pitanjima bliže bavim. Nu mora se reći, da se prima facie vidi potpuna sprema bugarskih učenjaka.

Po naravi stvari pripravljaju se oni sa velikom mukom za znanost, a koji joj se žrtvuje, taj odgovara svojoj zadaći. U inozemstvu uče više jezika, tako da im u prilog lahko ide ne samo njemačka, nego i franceska, talijanska i ruska literatura.

Prof. Fadenhecht sakupljao je dapače za svoju studiju u god. 1899. materijal u Turinskoj biblioteci (I. str. 257. op. 2.), da se bliže upozna sa rimskim i talijanskim vrelima.

A pored svega toga čini mi se, da muževi znanosti valjanog materijalnog osiguranja i potrebitog priznanja ne imaju. Iz „Godišnjaka" vidimo, da je juristički fakultet imao samo jednoga (!) redovitog profesora, 5 izvanrednih i 6 odnosno 5 privatnih docenata, akoprem je pravoslavni fakultet po broju djaka najjači: u ljetnom semestru 1905./06. god. bilo je na 873 redovita slušatelja 450 pravnika (od toga 2 slušateljice) i od 71 izvanrednog 44 redovita.

Mlada univerza može se samo onda dignuti, ako ima profesorske sile, koje služe isključivo univerzi, a ne, koje moraju biti ujedno činovnicima u praktičnoj službi ili koje traže pored univerze drugu stolicu u „narodnom sobraniju".

U Bugarskoj postoji incompatibilitas medju sveuč. profesorom i političkim poprištem, za to ne ima mnogo ovakih, koji se isključivo žrtvuju akademičkom zvanju. Gdjekad smatra se ono samo klupom, na kojoj se treba malo odmoriti na dalekom putu života. Nekoji ostaju hotimice kao privatni docenti, da mogu pored toga imati drugu državnu službu ili stolicu u „sobraniju". Čini mi se, da glavno radi toga ne ima „uzajamnog povjerenja", o kojem spominje zvanično izvješće.

Stalnost i neodvisnost u svakom pogledu a s druge strane istinska i čista znanost — to su osnove, na kojima mora počivati odgoj Sofijskog za život sposobnog nvorodjenca, kojemu pri krštenju dano god. 1904. ime „университета".

Dr. M. Zobkow.

Digitized by Google

Юридически прѣгледъ подъ редакцията на Стефана. С. Бобчевъ, Година XV., София 1907. (10 brojeva, str. 715 + VIII, za inozemstvo godišnje 11 franaka.)

Glavni taj pravnički časopis u Bugarskoj (organ pravničkog bugarskog društva) navršio je sada XV. godinu svoga opstanka. I ovaj je godišnjak uredjen snažnom glavom i vještom rukom S. S. Bobčew-a. Sam urednik mnogo doprinaša, da svoje čitatelje upozna ne samo sa uspjesima svojih vriednih historičko-pravničkih studija, nego i sa inozemnom pravničkom literaturom i zakonodavstvom.

Prvi broj sadržava na prvom mjestu, kao što obično, iz pera samog urednika kritični pregled bugarskog zakonodavstva prošle godine. To ima u Bugarskoj posebni značaj, jer se ovdje zakoni često promjenjuju usljed zaključka „narodnog sobranija", tako da se lahko može promjena iz vida pustiti, ako se ne prati savjesno „Državen vestnik". Inače nalazimo u posljednjem godišnjaku „Juridičeskog Pregleda" mnogo zanimivih rasprava iz svih grana pravoznanstva i državnih nauka. U svemu je sudjelovalo u 1907. god. 48 suradnika. Riješitbe vrhovnog kasacionog suda u Sofiji i druglh sudova u zemlji olakšavaju mladom i praktičnom juristu, da ispravlja svoje pravno mišljenje tim više, što znanstvenih priručnika u bugarskom jeziku ne ima mnogo. Praktično je uvedenje, da su u svakom broju navedene rasprave kod kasacionog suda po mogućnosti kroz 2 mjeseca unapried (broj, dan rasprave, stranke). Stalna rubrika „dnevnici u sudsko-pravnim pitanjima" ima takodjer dobru stranu, u koliko kritično razglaba istaknute potrebe života. Moram i to pridodati, da „Jur. Pregled" donaša redovito veoma simpatična izvješća o sadržaju „Mjesečnik-a", te da je iz njega preuzeo toplu osmrtnicu pok. Prof. Dra. Josipa Pliverića. Imat ću još priliku pobliže se osvrtnuti na taj zanimiv časopis. Dr. M. Zobkow.

System der Rechts- und Wirtschaftsphilosophie. Von Dr. Jur. Fritz Berolzheimer Fünfter (Schluss-) Band: Strafrechtsphilosophie und Strafrechtreform. München. 1907.

(Nastavak.)

Šesti odsjek: Zločin i gradjanska sloboda. — Obseg zločinâ je ograničen državopravnom idejom gradjanske slobode, koja se naročito izrazuje kao sloboda misli, savjesti i osvjedočenja, glede čega vrijedi načelo: nulla poena sine lege poenali. Pisac svraća pažnju na seksualnu slobodu i njene granice. — Teško poenaliziranje svake seksualne zablude vodi nas natrag do religiozno-pravnog shvaćanja. Po modernom shvaćanju je jednostavna nećudorednost opačina i stoji stoga načelno s onu stranu kaznenog prava. Spolna nećudorednost ukazuje se načelno kazne vrijednom samo onda, kada ide uporedo sa zahvatima u tudju pravnu i interesnu sferu. Valja staviti zahtjev, da se kvalificirano zavedenje proširi do navršene 18. godine; kod zavedenja valja odstraniti progon na predlog, koji se u opće neda u sklad dovesti sa etičko-pravničkim shvaćanjem kaznene krivnje te se ukazuje rudimentom anetičke kazneno-pravne periode. Poenaliziranje brakoloma valja zabaciti, jer etičko-pravničko shvaćanje braka ne vidja u braku čisto pravnički institut, već pravni odnos, nošen etičkom idejom, pa povreda

Digitized by Google

ove etičke dužnosti stoji načelno izvan kazneno-pravne sfere. — Što se tiče uzrokovanog pometnuća, to pisac ovako označuje svoje stanovište: kada je već nekažnjivo zaprječenje oplodjenja, onda je skroz neopravdano teško poenaliziranje pometnuća sa privolom ili na zahtjev matere, što bi se imalo kvalificirati tek prestupkom, a pogotovo ako se radi o izvanbračnom oplodjenju. — Poenaliziranje svodstva je opravdano, jer se ne ukazuje kažnjenja vrijednim djelo kao takovo, već se svodilja uslijed svog prezira vrijednog djelovanja ukazuje kao zločinački čovjek. Jednako valja kazniti i onoga, koji živi od prostitucije koje ženske (Zuhälter). Za poenaliziranje javne sablazni se traži, da je ćudoredno ćuvstvo na grubi način povrjedjeno i to kod većeg kruga osoba. Seksualna infekcija se ima kazniti kao teška ozleda. Seksualne degeneracije se dijele u 2 klase: u slučajeve, u kojima seksualni čin podjedno vrijedja tudja prava i u seksualne čine bez povrede tudjih prava; u prvu klasu spadaju seksualni čini na mladjanima, svi oblici sadizma i exhibicionizam; u drugu klasu spada masturbacija, masochizam, fetišizam, bestializam, homoseksualnost. Svi slučajevi seksualne degeneracije upućuju nas na duševno poremećenje. De lege ferenda valjalo bi seksualne čine sa djecom izpod 14 godina kvalificirati kao zločine, sa mladjanima od 14—16 godina kao prestupke. Za nekažnjivost pako kontraseksualizma govori moderna ideja seksualne slobode: pravo naime ignorira spolne odnose, u koliko se tim ne oštećuju ili ne ugrožuju tudja prava ili javni interesi.

Pisac zahtieva procesualne garancije slobode: predistraga bi se imala lišiti inkvizitornog značaja; položaj obtuženika i branitelja imao bi se poboljšati; imalo bi se uvesti sudjelovanje obrane u predistrazi; valjalo bi ograničiti istražni zatvor i princip legaliteta; poželjno bi bilo privući laičke elemenat te izgraditi prisjedničke sudove, a porotu (kada ju je već teško radi javnog mnienja ukinuti) reformirati onamo, da pri svakom stvaranju zaključka porotnog suda porotnici imadu savjetujući glas, a pri izricanju osude da porotni sud ima savjetujući glas; prema trodjelbi kažnjivih djela valja uvesti trodjelbu sudova: za prekršaje sudove sa prisjednicima, za prestupke kaznene komore, za zločine porotni sud; valja tražiti ograničenje kaznene izmjere: načelo bi imalo biti, da je za kažnjenje mjerodavna krivnja, da se krivnja odredjuje prema subjektivnom faktoru zločinačke volje, prema udjelotvorenju zločinačkog mišljenja i prema objektivnom faktoru uspjeha; razloge kaznene izmjere valjalo bi pojedince navesti u osudi te podjedno razložiti, koji upliv je svaki pojedini razlog imao na odmjerenje kazne; neizvjesna osuda stoji u nespojivoj oprjeci sa državopravnom idejom gradjanske slobode kao i sa temeljnom idejom kaznenog prava, naime sa odmjerenjem kazne prema kaznenoj krivnji; temeljna bo je bludnja, ako pristaše neizvjesne osude misle, da promatranje kažnjenika za vrieme ovršenja kazne pruža garanciju za ispravno prosudjivanje njegove socijalne ili antisocijalne kakvoće; stoga se ima neizvjesna osuda u svakom obliku zabaciti.

Treća knjiga. Sedmi odsjek: Biće i razvitak kazne. — Od Grotia ovamo smatra se kazna kao malum passionis; temeljna pogreška svih tih teorija o kazni jest, da ne tvore pravničko opre-

Digitized by Google

djeljenje, jer „zlo" je crkveno-etički, a ne pravni pojam. Kazna kao zlo odgovara griješnom djelu, a ne prelomu prava. Radi se o pravničkom opredjeljenju kazne. Pravna narav kazne ne može se naći aprioristički-spekulativno, već empirički-evolucijonistički-povjesno. I povjesno utemeljenje kaznenog prava po vladajućoj nauci je krivo. Našlo se je, da su djela, koja kod uznapredovale kulture prikazuju teške zločine (ubijstvo, ozleda, oskvrnuće), u primitivnim pravnim redovima podvrgnuta bila krvnoj osveti, pa se otale zaključuje, da je krvna osveta primitivni oblik državnog kaznenog prava. U istinu pako ta djela u primitivnoj kulturi u opće i nisu zločini, već povrjede čisto privatno-pravne naravi.

Pravom pako kaznenom pravu nije ishodištem osveta pojedinca, već reakcija zajednice i zločinac se ukazuje čovjekom, po zajednicu pogibeljnim, smatra se nedrugom (Ungenosse), pa se s njim kao sa nedrugom i postupa — iu tom sastoji pravo primitivno kazneno pravo, koje je — kao i pravo svake primitivne kulture — nediferensirano. Nediferensirana je krivnja, nediferensirana je kazna; postoji samo jedna vrst zločina, kapitalni zločin i samo jedna vrst kažnjenja, kapitalna kazna. Doskora se diferensiranje pokazuje i u kaznenom pravu: nastaju stepeni sakrivljenja, a po tom i stepeni kazne: kapitalnoj kazni, uništenju osobnosti, pridolaze manje teške kazne, koje se ukazuju kao puko umanjenje pravne osobnosti. Kao kod kaznene krivnje ukazuju se i kod kaznene prijetnje tri epoke: religiozno-pravna, u kojoj su kazne smrt i izopćenje, — anetička, u kojoj je izjednačenje krivnje i kazne t. j. načelo talionsko — ietičko-pravna, u kojoj prevladava kazna slobode. I već se opaža u savremenom kaznenom pravu novo-humanistička struja, koja ide za humaniziranjem materijalnoga i procesualnoga kaznenog prava, koja pod uplivom determinizma i kriminalne anthropologije (u najširem smislu) dolazi do zaključka, da zločinac u većini slučajeva nije apsolutna neman, već da ostaje čovjekom. Na svim pravnim područjima dovršio se je napredak od pravne kulturnoj državi; jedino kazneno pravo je u tom razvitku zaostalo, pa se i za kazneno pravo danas radi o tom, da taj napredak oživotvori. (Svršit će se.)

S. S. Bobčev: Българската челядна задруга; историко-правни студии; God. 1907.; str. 207. Izvješćuje dr. *Ivan Strohal.*

Naš stari znanac[1] g. Bobčev obradovao nas je opet novim djelom. Mi ga poznajemo kao neumornog sabirača pravnih običaja u bugarskom narodu[2], poznajemo ga kao izdavača i tumača starih bugarskih pravnih spomenika[3]. I evo ga, da kao plod tog mnogogodišnjeg rada iznese svoje nazore o (čeljadnoj) zadruzi u Bugara s gledišta pravno historičkoga.

Pa do kog je rezultata došao g. Bobčev u tom pravcu? — Došao je do temeljne zasade, da se „**задружната челядь отличава отъ обикнове-**

[1] Isp.: Mjesečnik, 1906., str. 139. i d.
[2] **Сборникъ на българскитѣ юридически обичаи, 1897. 1902.**
[3] **Старобългарски правни паметници, 1903., Крумовото законодателство, 1907.**

Digitized by Google

ната по нѣколко признака, отъ които *най-същественния е:* нито домакинътъ, нито кой и да било членъ отъ челядьта не е ступанинъ, притежатель на челядния имотъ, а такъвъ е колективната, юридическата личность на цѣлата члядь, съвокупностьта на всички задругари[4].

Ovaj rezultat autorovog rada u velikoj nas je mjeri obradovao[5]. — No žalibože autor sam ne drži mnogo do tog svog rezultata: autor naime napose u svome historičkome dijelu ne ustanovljuje eksistenciju zadruge kod različnih naroda po tome najbitnijem obilježju zadruge; već ustanovljuje eksistenciju zadruge po različnim drugim tobožnjim obilježjima, u prvom redu po tome, da li su na nasljedstvo pozvani samo sinovi ili sinovi i kćeri[6], premda i sam priznaje, da „задругата не знае наслѣдство“[7].

Osim toga g. autor imade malo čudan ukus. On dijeli sve zadruge na dvije vrste: na zadruge, koje sastoje iz samo jedne porodice (čeljadi), i zadruge, koje sastoje iz više porodica; ove potonje nazivlje čeljadne zadruge. I preduzeo si je raspravljati samo o ovim čeljadnim zadrugama[8]. Malo čudnovato poduzeće; nama se čini, da bi tom poduzeću slično bilo, kad bi si prirodopisac preduzeo proučavati samo korisne prirodnine. — G. autor upoznao je kao jurističu karakteristiku zadruge to, da u njoj nije pojedinac, već zadruga kao posebna juristička ličnost vlasnik zadružne imovine. On kao pravnik imao se je te karakteristike držati, a ne miješati u stvar posve nejuristička, neznanstvena, neodlučna obilježja. S ovakovim miješanjem stvara se samo zbrka pojmova: Iz više porodica može sastojati i zajednica, koja nije juristička osoba, dakle nije ni zadruga; više porodica mogu sadržavati takodjer i različne sveze, koje u opće za samo pravo napose za privatno pravo nijesu ni najmanje odlučne. Uz ovakovo pak miješanje pojmova uzimlju se i ovakove sveze kao argumenat za eksistenciju zadruge. Napose čini to sam g. Bobčev[9].

G. autor ustanovljuje nadalje eksistenciju zadruge po tome, da li članovi neke skupine kazneno-pravno odgovaraju za kažnjivi čin, što ga je počinio jedan član takove skupine[10], premda takovoj kazneno-pravnoj suodgovornosti zadrugara u današnjoj zadruzi nema ni traga. G. autor ustanovljuje eksistenciju zadruge po tome, da li članovi neke skupine imadu pravo otkupiti zemljišta, koje je prodao jedan član takove skupine[11], premda sam priznaje, da u zadruzi nije pojedinac vlasnik zadružne imovine i da prema tome pojedinac ne može prodavati pojedine dijelove zadružne imovine, a isto tako ne mogu zadružni članovi imati kakovo otkupno pravo.

[4] Str. 145.

[5] Isp. moje članke: Razvitak vlasnosti, I. Dio, § 8. (Rad jugoslav. akademije, 164. knj., str. 54. i d.); O zakonu, kojim bi se jedinstveno uredili imovi sko pravni odnošaji seljačkog stališa u Hrvatskoj i Slavoniji, I. Dio, (Mjesečnik, 1905., str. 514.), II. Dio, (Mjesečnik 1906., str. 717. i d.)

[6] Po tom obilježju ustanovljuje g. autor zadrugu kod Indijaca (str. 150., r. 4. i d.); u Atini (str. 150., r. 5. i d.); u Rimu (str. 150., r. 10. i d.); u Dubrovniku (str. 169., r. 8. i d.) itd.

[7] Str. 98., r. 7.

[8] Odatle i naslov knjizi: Българската „челядна“ задруга.

[9] Tako napose na str. 163., r. 27. i d.; ali i na str. 149., r. 36. i d.: na str. 169. r. 13., na str. 174.—176, a i drugdje.

[10] Tako napose na str. 153., r. 20 i d.; na str. 171., r. 14. a i drugdje.

[11] Tako napose na str. 172,, r. 14. itd.

Digitized by Google

Ovakovih obilježja, po kojima autor ustanovljuje zadrugu u različnih naroda u različnim vremenima, a koja se kose s bićem same zadruge, ima u tome djelu još i mnogo više.

Uz ovakav način dokazivanja posve je prirodno, da je g. autoru prividno uspjelo dokazati, da je zadruga prvobitno postojala i kod starih Indijaca, i kod starih Grka i kod starih Rimljana i kod starih Germana i kod starih Slovjena, u kratko kod svih primitivnih divljih naroda; i da ona još i danas postoji kod južnih Slovjena: Hrvata, Srba i Bugara.

Da se je g. autor držao pravila, da se najbitnija karakteristika zadruge sastoji u tome, da nije vlasnik porodične imovine ni kuće gospodar a ni drugi koji član porodice, već samo čitava porodica kao posebna juristička ličnost, bio bi došao do drugih rezultata.

Jedan od autorovih sumišljenika glede primitivnosti same zadruge (koji se dakako ne slaže s autorovim nazorom o najbitnijoj karakteristici zadruge), B e r n h ö f t veli[12], da postoje dvije vrste zadruga (ali on ne razlikuje te vrste onako, kako naš autor, već): jedna s monarhičkim, druga s republikanskim uredjenjem. U onoj prvoj: otac je obitelji neograničeni vlasnik porodične imovine; u potonjoj: pripada porodična imovina svim članovima porodice. Starija je ipak ona prva vrsta zadruga, veli B e r n h ö f t; u prvoj dobi imao je otac obitelji neograničenu vlast nad članovima porodice. Ako je pak otac obitelji imao pravo članove svoje porodice ubijati i prodavati, posve je prirodno, da ovi članovi nijesu ga mogli ograničivati u pravu nad porodičnom dotično njegovom imovinom. I on taj svoj zaključak dokazuje sa starim Indijcima, koji ne samo S u m n e r - M a i n e - u nego i K o v a l e v s k o m u i našemu autoru služe kao osobiti argumenat, da je kod svih primitivnih naroda prvobitno postojala zadruga. U Mahâbhârati, veli B e r n h ö f t, nalazimo, da je Yudhishthira proigrao svu porodičnu imovinu, svoju braću, a i sebe, a da nije nastala ni najmanja sumnja o tome, da li je on bio ovlašten sve to proigrati; tek kad je nakon samog sebe proigrao i svoju ženu, nastala je sumnja, da li je on to mogao, pošto je već sebe proigrao i postao robom. Dhritarâshtra raspolaže opet bez obzira na svog sina sasma samovoljno s Pândavama, koje je stekao njegov sin. — Sam L e i s t, na koga se naš autor voli pozivati[13], uči, da je kod Indijaca muž gospodar ženi[14], dalje da muž i žena imadu pravo svoju djecu prodavati, otjerati i t. d., dotično pošto je muž gospodar žene, da imade to pravo samo muž t. j. otac[15]. Pa ipak navodi ovoga L e i s t a služe našemu autoru dokazom, da je kod starih Indijaca postojala zadruga, u kojoj nije otac obitelji vlasnik porodične imovine, nego cijela porodica kao posebna juristička ličnost! — Isto tako veli i J o l l y[16], da je po starom indijskom pravu otac obitelji imao pravo po miloj volji raspolagati sa svojim sinovima makar su i navršili 16. godinu: mogao ih je darivati, prodavati, otjerati. Sinovi imadu spram oca obitelji isti položaj, koji i žena i robovi, veli J o l l y.

[12] Die Principien des europäischen Familienrechts, u Zeitschrift-u für vergleichende Rechtswissenschaft, IX. sv., str. 426.

[13] Isp.: str. 146., 157.

[14] Alt-arisches jus gentium, str. 496.

[15] Eod., str. 504.

[16] Sitte und Recht, str. 78

Digitized by Google

O neograničenosti vlasti oca obitelji nad čitavom porodičnom imovinom i nad svim članovima porodice kod starih Rimljana nije vrijedno ni riječi gubiti.

O starim Galima veli Caesar: „Viri in uxores, sicut in liberos, vitae necisque habent potestatem“[17]. A o starim Frizima veli Tacit „postremo corpora coniugum aut liberorom servitio tradebant“[18], te o Germanima u opće, „aleam, quod mirere, sobrii inter seria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate ut, cum omnia defecerunt, extremo ac novissimo iactu de libertate ac de corpore contendunt“[19]. — Sam Schröder veli[20], da su se od one vanredne strogosti, kojom je očinska vlast bila snabdjevena kod starih Indogermana (Arijaca), sačuvali tragovi u germanskim pravima još daleko u srednji vijek. U nuždi mogao je otac obitelji ženu i djecu u ropstvo prodati; nad ženom i djecom imao je otac neograničenu vlast kažnjivanja, tu vlast zadržao je i nad sinova sposobnima za oružje.

Wilutzky, koji poput našega autora uči, da je zadruga prvobitna društvena pojava, da je ona u davnoj prošlosti postojala kod svih današnjih kulturnih naroda, — tvrdi, čim je koji narod na nižem stupnju kulture, da je tim žalosniji položaj žene u takovog naroda[21]. Dalje veli taj Wilutzky, da je ne samo kod starih Germana, nego isto tako u Rimu, u Ateni, u Indiji bio otac obitelji vlasnik svog djeteta; u 13. jošte vijeku bilo je ocu obitelji dozvoljeno, da u nuždi proda i ženu i dijete[22].

I onda misli naš autor pobiti francuske pravnike[23], koji dokazuju, da su se zadruge u Franceskoj pod konac srednjega vijeka razvile pod utjecajem feudalnoga sustava; misli ih pobiti s ona dva ulomka iz Cezarova de bello gallico[24] i s onim ulomkom iz Tacitove Germanie[25], koje su Hanssen i drugovi radi njihove nerazumljivosti toliko upotrebljavali, da dokažu, da je kod starih Germana u dalekoj prošlosti postojala upravo onakova zemljišna zajednica s periodičkim prerazdijeljivanjem, kakova još danas postoji kod tobože poluvarvarskih Rusa! Fustel de Coulangesu, Kovalevskomu i drugovima još je manje uspjela njihova teorija o prvobitnosti zadruge nego li je Hanssenu, Maureru i drugovima uspjela teorija o prvobitnosti zemljišne zajednice s periodičkim prerazdijeljivanjem. Na putu im stoji nepobitno dokazana činjenica, da je kod svih primitivnih naroda vlast oca obitelji nad članovima svoje obitelji i nad čitavom obiteljskom imovinom posve neograničena, i da ta vlast tek vrlo polagano napretkom kulture sve više i više slabi. Radi toga se također i ustručava Kovalevski jasno iznijeti svoj nazor o pravnoj prirodi zadruge. Naš autor postupa tu mnogo odlučnije.

Samo kod kulturnih naroda počimlju se javljati juristične osobe, u kakove naš autor ubraja i zadrugu. Samo kod kulturnih naroda ne smatra

[17] De belo gallico, VI., 19.
[18] Annal., 4., 72.
[19] Germania, 24.
[20] Deutsche Rechtsgeschichte, drugo izdanje., str. 64.
[21] Vorgeschichte des Rechts, I. sv., str 235.
[22] Eod., II. sv., str. 19.
[23] Isp. str. 153., r. 14. i d. i str. 147., bilj. 3. i 4.
[24] IV., 1. i VI., 22.
[25] 26.

Digitized by Google

se otac obitelji neograničenim vlasnikom porodične imovine. Schurtz opaža[26], da kod kulturnih naroda samo u teoriji postoji apsolutno individualno pravo vlasništva nad seoskim dobrima, u praksi okorišćuju se s tim pravom samo pojedini spekulanti; ali inače sama pravna svijest naroda takovog prava ne poznaje, ono se protivi pravnoj svijesti naroda; seoska dobra pripadaju po toj svijesti samo čitavim porodicama, koje na njima žive.

Ali naš autor ima i drugo sredstvo, da pobije francuske pravnike, koji uče, da se je zadruga u Francuskoj počela javljati pod utjecajem feudalnog sustava. — Ima analogiju. Ta analogija počinila je na polju istraživanja prvobitnog društvenog ustrojstva već vrlo mnogo zla; ona je ušutkala mnoge izvrsne dokaze o tome, da prvobitno nijesu postojale zajednice svih dobara, kako se to obično uči. Tom dakle analogijom poslužio se je po primjeru tolikih drugih i naš autor. Pita on, odakle zadruge u zemljama, gdje nije bilo feudalnog sustava, odakle u Bugarskoj, odakle u Sofijskom okružju[27]? Mimogred budi rečeno, da je na pitanje o uzrocima pojavi zadruge, napose o uzrocima mnogočlanosti u bugarskim zadrugama, dao neki odgovor u njegovom vlastitom zborniku učitelj Kasev[28]. Ali glavno je to: ako u jednoj zemlji nije neka uredba nastala pod nekim utjecajem, ne slijedi još, da ta ista uredba nije ni u drugoj zemlji nastala pod tim utjecajem, po gotovu ne slijedi to, ako se ne radi o istim, nego samo o sličnim uredbama; isto tako ne slijedi odatle, da je ta uredba u jednoj i u drugoj zemlji od uvijek postojala ili još iz vremena, dok su narodi, koji su nastanjeni u tim zemljama, sačinjavali jedan narod (arijski).

Mnogo raspravlja g. autor o zadrugama u starih Slovjena. Kad je zadruga prvobitno postojala kod drugih naroda, mora da je ona prvobitno postojala i kod starih Slovjena. Treba to samo barem donekle dokazati. I naš autor dao se je poput mnogih drugih na taj doista težak posao. Tako dolazi i on s onim dokazima za zadrugu kod starih Slovjena, koje nalazimo i u drugih njegovih istomišljenika iz novije dobe. Samo je to dokazivanje u našega autora daleko bolje uredjeno, nego li u većine drugih njegovih istomišljenika.

Medju ostalima nalazimo tu, doduše samo u bilješci, i to samo da zadovolji „любопитство", jedan ulomak iz kraljodvorskog i zelenogorskog rukopisa[29]. Kad čitamo ove retke tog zlatnog rukopisa, moramo se i nehotice sjetiti, kako je strašan udarac čitavoj nauci o prvobitnosti zadružnog života činjenica, da je taj rukopis ipak prosti falsifikat. Doista tako sjajnog dokaza za prvobitnost ili starost zadružnog života nema više. Spram ovog dokaza mogu se skriti svi drugi dokazi. Kako su u svoje vrijeme Hube, Utješenović i drugi, na laki način dokazali, da je prvobitno kod svih Slovjena postojala zadruga? A kako se danas moraju Kadlec, Bobčev i drugi mučiti, da posaberu neke barem prividne dokaze?

Davši se naš autor na posao dokazivanja, da je prvobitno zadruga postojala kod svih slovjenskih naroda, donosi u prvom redu izvještaj o rezultatu Bogišićevog istraživanja o sadanjim pravnim uredbama i odnošajima u Bosni, Hercegovini i Crnoj Gori.

---

[26] Anfänge des Landbesitzes, u Zeitschrift-u für Socialwissenschaft, 1900, str. 249.
[27] Str. 153.
[28] Сборникъ, II. sv., str. 87.
[29] Str. 172., bilj. 6.

Digitized by Google

Čemu taj izvještaj u poglavlju s naslovom „славянската задруга въ старо врѣме", pitat će se onaj, komu nije poznat način dokazivanja prvobitnosti zadružnog života? — Onaj, komu je poznat taj način dokazivanja, držat će posve prirodnim, da se to dokazivanje počme s takovim opisima: Folklorista K r a u s napisao je, uz mnogo pikanterije, inače na temelju B o g i š i ć e v o g zbornika, knjigu o običajima kod južnih Slovjena.[30] I ta knjiga služi kao najbolji opis prvobitnog društvenog uredjenja. Nijemac L i p p e r t hotio je napisati socijalnu povjest Češke u predhusitsko doba[31]; i on je držao dovoljnim K r a u s o v opis sadanjih pravnih običaja u južnih Slovjena reproducirati kao opis pravnih običaja u starih Čeha. Srbin W l a i n a t z donosi ovaj Lippertov, pravije K r a u s o v dotično B o g i š i ć e v opis[32], kao da je L i p p e r t crpio podatke za taj opis iz najstarijih slovjenskih vrela; pa jer L i p p e r t tvrdi, da su takovi odnošaji postojali kod starih Slovjena, drži W l a i n a t z dokazanim, da su oni postojali i kod starih Srba.

Naš autor donosi opis sadašnjih pravnih običaja u Bosni, Hercegovini i Crnoj Gori izravno na temelju B o g i š i ć e v o g z b o r n i k a. On tvrdi doduše, da su se u Bosni, Hercegovini i Crnoj gori najbolje sačuvali odnošaji, kakovi su prvobitno postojali kod svih slavenskih naroda. No kao uzrok toj zaostalosti Bosne, Hercegovine i Crne Gore navodi samo geografske uslove; dalje ne razlaže, kakovi su to geografski uslovi, koji su sačuvali u Bosni, Hercegovini i Crnoj Gori te stare pravne običaje. U ostalom on sam tvrdi, da zadruga postoji još i u Hrvatskoj, Srbiji i Bugarskoj. Koji su tu uzroci, da se je sačuvala ova prvobitna družtvena uredba? — Iz svega se vidi, da kakovom ozbiljnom dokazu, da su se tu doista sačuvali prvobitni odnošaji, nema ni traga. Geografski uslovi samo je izlika. Bosna i Hercegovina su i s političkog i s vjerskog gledišta od svih slavenskih zemalja bile skoro najviše izvrgnute prerazličnim utjecajima, koji su davno morali promijeniti prvobitno društveno uredjenje. Valja samo pomisliti na bogumilstvo i muslimanstvo u Bosni i Hercegovini, dalje na utjecaj turske vlade. itd. Daleko laglje bi se moglo sačuvati prvobitno društveno uredjenje u pojedinim krajevima sjeverne Rusije, u pojedinim krajevima Poljske itd.

Iza tog opisa pravnih uredaba i odnošaja u Bosni, Hercegovini prelazi naš autor na daleku prošlost, i veli, da valja priznati, da je doista staro društveno uredjenje slično opisanom sadanjem uredjenju u Bosni, Hercegovini i Crnoj gori. Po našem nazoru valja to najprije dokazati, a s priznanjem bit će za tim lako.

Ne ćemo, da ga slijedimo diljem čitavog tog njegovog dokazivanja. Istaknut ćemo samo glavnije momente. Kao osobiti argumenat zadružnog uredjenja služi i njemu kao i mnogim drugima dubrovački štatut. Šta ćemo; dubrovački štatut spada medju najstarije slavenske pravne spomenike i još tome iz zemlje u kojoj su se do najnovije dobe tobože sačuvale zadruge. (Konavlje blizu Dubrovnika.). Mora dakle da posluži taj dubrovački štatut kao vrelo za dokaze o tome, kakove su pravne uredbe postojale kod starih Slavena. Kao dokaz da je kod starih Dubrovčana postojala zadruga, navodi naš autor pojedine ustanove iz tog dubrovačkog štatuta, napose ustanove: u

[30] Sitte und Brauch der Südslaven.

[31] Social-Geschihte Böhmens in vorhussitischer Zeit; I. B.: Die slavische Zeit u d ihre Schöpfungen, 1896.

[32] Die agrar-rechtlichen Verhältnisse des mittelalterlichen Serbiens, 1903.

Digitized by Google

kojima se odredjuje, da samo sinovi nasljedjuju oca, da otac ne smije bez privole sinova ništa darovati, dalje ustanove o mirazu danom jednomu od braće, koja se još nijesu razdjelila, ustanova o darovima, koje čini mati svojoj djeci, ustanova, da se roditelji i djeca imadu medjusobno potpomagati, ustanovu, da poslije smrti očeve prelazi njegova vlast nad djecom na mater. — Obzirom na autorov nazor o najbitnijoj karakteristici zadruge bila bi ovdje odlučna samo ona ustanova, po kojoj je ocu zabranjeno činiti darove bez privole sinova. No s jedne strane ta se ustanova nikako ne bi ticala čeljadne zadruge, o kojoj autor raspravlja ; s druge strane s tom je ustanovom ocu obitelji oduzeta samo jedna od ovlasti, koja u sebi sadržava neograničeno pravo vlasništva, a nije mu oduzeto čitavo vlasništvo, i dano porodici kao jurističkoj osobi. Iz ustanove o nasljedjivanju slijedi samo, da u starom Dubrovniku nije bilo zadruge, jer u zadruzi, kako autor posve ispravno uči, nema nasljedstva. Iz ustanove o mirazu danom jednomu od nerazdijeljene braće slijedi, da su se već i u starom Dubrovniku braća mogla dijeliti, da se u slučaju, ako su braća zajedno ostala, nije ta zajednica smatrala posebnom jurističkom osobom, već su se sva ta braća smatrala suvlasnicima.

(Nastavit će se.)

SVAŠTICE.

Austr. osnova zakona, kojim se „mijenjaju i nadopunjuju neke ustanove općega gradjanskoga zakonika". Obznana. Napisao dr. Ivan Maurović. (Nastavak i konac.)

5. odsjek novele (ustanove obveznopravne) dijeli se u 9 naslova.

Iz 1. naslova („općenite ustanove o očitovanjima volje i o ugovorima) ističem slijedeće :

„Pri prosudjivanju i tumačenju očitovanjâ volje ima sudac istražiti volju, a nema se držati doslovnoga smisla izraza." (čl. 1. §-a 114. nov.)

Motivi vele, da se je u Austriji — naročito nakon reforme procesa — pokazalo nužnim, da se ova ustanova, koja se nalazi u austr. trg. zak. čl. 278. (naš trg. zak. § 265.), uzme i u opći gr. zakonik, te tim predusretne nesporazumljenjima, do kojih dovodi pomanjkanje ovakovoga pozitivnoga propisa.

Pored toga kaže ovdje novela, da treba „ugovore tako tumačiti i ispunjavati, kako odgovara običaju poštenoga prometa" (der Uebung des redlichen Verkehrs.)

Oba netom spomenuta pravna propisa — § 114. novele — imadu doći na mjesto dosadašnjega §-a 914. o. g. z-a.

Slijedeći pak § (115.) novele veli : „Glede značenja i učinka djelâ i propustâ treba uzeti u obzir običaje i navade, što vrijede u prometu".

Dakle pri tumačenju očitovanjâ volje i prosudjivanju konkludentnih djela treba paziti, kaže sastavljač motiva, na nakanu, koja je prema okolnostima u pojedinom slučaju s tim skopčana, ter se može razabrati, i na značenje, koje

Digitized by Google

prema tomu imade očitovanje, djelanje ili propust. U koliko odatle ne slijedi što drugo, biti će mjerodavan prometni običaj (Verkehrssitte), koji u faktičnom vršenju poštenoga prometa dolazi do izražaja.

Još dvije veoma važne ustanove u ovom naslovu treba da istaknemo. § 116. novele ukida § 887. o. g. z-a: ukinuće toga §-a o. g.z-a bilo je, veli sastavljač osnove, nužno, jer se je pokazalo, da se njim eventualno teško oštećuje pošteni promet; povrh toga se ustanova §-a 887. ne dade spojiti sa gore postuliranim načelom.

§ 117. novele pak kaže, da § 1313. o. g. z-a imade glasiti: Dužnik ima da odgovara za krivnju svoga zakon. zastupnika i u pomanjkanju protivnoga uglavka za krivnju osoba, kojima se služi, da ispuni svoje obveze — kao za svoju vlastitu.

Ustanove drugoga naslova ovoga odsjeka govore o sklapanju ugovora.

Dosadašnji § 862. o. g. z-a imao bi u buduće da glasi: Da nastane pogodba, mora ponuda, da se sklopi pogodba, biti primljena unutar roka, što ga je odredio ponudilac; u pomanjkanju takvoga roka, mora ponuda učinjena prisutnomu, ili od osobe osobi s pomoćju telefona, biti primljena odmah. Inače pak odsutnomu učinjenu ponudu treba prihvatiti najkasnije do časa, u kojem smije ponudilac očekivati, da će mu stići odgovor, koji je pravodobno i u redu otposlan. U protivnom slučaju je ponuda utrnula. Prije nego što mine rok za prihvat, ne možemo ponudu natrag povući.

Ako se prihvatno očitovanje prema naravi posla ili po prometnomu običaju ne ima očekivati, ili ako se je ponudilac toga odrekao, smatra se ugovor sklopljenim, nije li ponuda odbijena unutar roka, koji je za to odredjen ili prilikama primjeren. (§ 119. novele.)

Dosadašnji pak § 864. glasiti će: „Prihvatno očitovanje smatra se da je učinjeno pravodobno, ako je unutar prihvatnoga roka stiglo ponudiocu. Usuprot zakašnjenju nastaje ali pogodba, ako je ponudilac morao razabrati (erkennen), da je prihvatno očitovanje bilo pravodobno otposlano, a nije ipak s mjesta javio drugomu, da odustaje". (§ 120. nov.)

Tako dakle imadu navedeni §§ 119. i 120. novele zamijeniti dosadanje §§-e 862. i 864. o. g. z-a, od kojih je prvi, barem djelomice skroz zastario, a potonji, kako kažu motivi, skroz suvišan.

Pod trećim naslovom („o suglasju volje i o bludnji") istoga odsjeka mijenja novela dosadašnje §§ 869.—871. i 876. o. g. z-a.

§ 869. o. g. z-a ima da glasi: „Privoljenje na pogodbu treba da se očituje slobodno, ozbiljno, stanovito i razumljivo. Ako se očitovanje ne može razumjeti, ako je sasvim nestanovito, ili ako se može razabrati (erkennbarerweise,) da nije ozbiljno mišljeno (§ 916.), ako se prihvati pod inim uvjetima, a ne pod onima, pod kojima je učinjeno obećanje, ili ako obje strane izraze jednako glasećih očitovanja, koji imadu višestruko značenje, različito shvate, ne biva nikakova pogodba. Tko se služi nerazgovjetnim izrazima, da drugoga prevari, ili preduzima tobožnje djelanje, dužan je dati zadovoljenje." (§ 122. nov.)

§ 870. o. g. z-a imade da glasi: „Koga je druga strana navratila (veranlassen) lukavštinom ili strahom nepravednim i temeljitim (§ 55.) da sklopi pogodbu, taj nije obvezan držati pogodbe". (§ 123. novele).

Digitized by Google

§ 871. o. g. z-a ima glasiti: „Ako se je jedna strana nalazila u bitnoj bludnji glede sadržaja očitovanja, koje je dala ili koje je drugoj stiglo, ne nastaje za nju nikakva obveza, ako je tu bludnju druga strana prouzrokovala (veranlassen), ili joj je ista morala iz okolnosti očito upasti u oči, ili joj je bila još pravodobno razjašnjena.“ (§ 124. nov.)

Kod §-a 876. o. g. z-a otpada posljednja izreka, te ima da glasi: „Ako je strana obećavajuća sama i jedina kriva svojoj bludnji, bila bludnja ta kakova mu drago, pogodba opstoji.“ (§ 125. nov.).

Tim misli sastavljač osnove popraviti neke nedostatke ovih §§-a.

Četvrti naslov ovoga odsjeka bavi se n e v a l j a n i m u g o v o r i m a.

Dosadašnji § 878. o. g. z-a imao bi glasiti: „Što je sasvim nemoguće, o tom se ne može ni tvrda pogodba učiniti. Ako je moguće i nemoguće zajedno uglavljeno, ostaje ugovor u prvom dijelu valjan, ako inače (anders) ne proizlazi iz ugovora, da se ni jedna točka ugovora ne može od druge razlučiti. Tko je kod utanačenja ugovora za nemogućnost znao (kannte) ili uz potrebnu (gehörig) pomnju znati morao, treba da drugoj strani, ako i za ovu isto ne vrijedi, naknadi štetu, koju je pretrpjela uzdajući se u valjanost ugovora.“ (§ 127. nov.).

Slijedeći pak § 879. o. g. z-a glasiti će: „Ugovor, kojim se vrijedja (verstossen) zakonska koja zabrana, dobri običaji ili javni poredak, je ništetan.

Osobito (insbesondere) su ništetni slijedeći ugovori:

1. ako se ugovori što za staranje, da se sklopi pogodba ženidbena;
2. ako je pravdozastupnik prekupio parnicu njemu povjerenu;
3. ako tko nasljedstvo ili zapis, kojemu se on nada od treće koje osobe, otudjuje još za života te osobe;
4. ako tko izrabi tudju (eines andern) lakoumnost ili poznatu mu nuždu, slaboumnost, neiskustvo ili uzrujanost (Gemütsaufregung), te sebi ili trećemu dade obećati ili učiniti (gewähren) za činidbu protučinidbu, čija imovinska vrijednost stoji prema vrijednosti činidbe u očitom nerazmjerju.

Zajam dan u svrhu zabranjene igre ne može se natrag tražiti (§ 1174. o. g. z.)“ (128. nov.).

§ 882. o. g. z-a se pak ukida. (§ 129. nov.)

Sastavljač usnove je dakle, vele motivi, spojio uz neke promjene u jedan § ustanove o uplivu nemogućnosti činidbe (sravni dosadanje §§ 878. i 882.), a ustanove o nedopuštenom ugovoru uvrstio u § 879., koji navodi pojedine nedopuštene pogodbe.

5. naslov ovoga odsjeka radi o f o r m i u g o v o r a.

Sastavljač osnove veli u motivima, da treba i nadalje ostati kod principa o. g. z-a, da je forma ugovora slobodna, ter da s toga ovdje mijenja odnosno nadopunjuje postojeći zakon samo u nekim točkama. Tako se imade §-u 883. o. g. z-a dodati, da „kupovanje nasljedstva“ treba za valjanost, da bude učinjeno pismeno, a poručanstveni ugovor, da je samo onda valjan, ako je obvezatno očitovanje porukovo učinjeno pismeno.

Sastavljač osnove misli, da je to nužno radi važnosti ovih pravnih poslova.

Dosadanji § 884. o. g. z-a ima u buduće da glasi: „Ako su si stranke pridržale za neki ugovor stanovitu formu, nisu obvezane prije no što je ta forma ispunjena.“

Digitized by Google

§ 886. o. g. z-a će prema noveli glasiti: „Ugovor, koji ima da bude po zakonu ili prema volji stranaka pismen, nastaje potpisom stranaka ili, ako ove ne umiju ili radi manâ ne mogu pisati, dodatkom rukoznaka pred dva svjedoka, od kojih jedan potpisuje ime stranke. Reprodukcija (Nachbildung) vlastoručnoga potpisa mehaničkim putem dostaje samo ondje, gdje je u poslovnom prometu običajna."

U šestom naslovu ovoga odsjeka govori se o vremenu i mjestu činidbe.

Dosadanji § 902. o. g. z-a ima da glasi: „Rok odredjen ugovorom ili zakonom treba — u koliko nije inače ustanovljeno — tako izračunati, da se:

1. kod roka, koji je odredjen po danima, ne broji dan, na koji pada dogodjaj, kojim rok počima;

2. rokovi odredjeni po tjednima, mjesecima ili godinama završuju onim danom zadnjega tjedna ili zadnjega mjeseca, koji po svom imenu ili broju odgovara onomu danu, kad se je zbio dogodjaj, kojim rok započima. Ako taj dan fali u zadnjem mjesecu, prestaje rok zadnjim danom toga mjeseca." (§ 134. nov.).

Ove ustanove uzete su, kako se vidi iz austr. trg. zakona (čl. 328, § 329, naš trg. z.), jer su, kaže sastavljač osnove, jasne i jer odgovaraju shvaćanju, koje danas vlada; nasuprot je način izračunavanja po sadanjem §-u 902. nepriličan, a dovodi i do neopravdanih rezultata.

§ 903. o. g. z-a ima da glasi: „Ako je za stečenje kojega prava ustanovljen naročiti (bestimmten) dan, pravo se steče s početkom toga dana. Pravne posljedice neispunjenja kakove obveze ili zakašnjenja nastupaju tek izminućem posljednjega dana roka. Padne li zadnji dan, koji je odredjen da se očitujemo ili da učinimo činidbu, na nedjelju ili priznati koj svetac, stupa na njegovo mjesto — u koliko nije šta drugo ugovoreno — slijedeći djelatni dan." (§ 135. nov.).

Kako vidimo, prva izreka ovoga §-a pridržana je iz o. g. z-a, za drugu veli sastavljač osnove, da je potrebna s obzirom na promjenu dosadanjega §-a 902. o. g. z-a, a za treću konačno, da uvodi dispozitivno i na očitovanja volje proširenu ustanovu čl. 329. austr. trg. zakona (§ 328. naš. trg. z.)

§ 905. o. g. z-a glasiti će: „Ako se mjesto, gdje treba ispuniti, ne može ustanoviti ni iz ugovora ni iz naravi ili svrhe posla, treba učiniti činidbu na mjestu, u kojem je imao dužnik u vrijeme, kad je pogodba sklopljena, svoje prebivalište. Obvezu, koja je nastala iz (im Betriebe) obrtnoga ili poslovnoga poduzeća dužnikovoga, treba u dvojbi ispuniti u mjestu obrtnoga ili poslovnoga nastana (Niederlassung).

Novčanu isplatu ima dužnik u dvojbi dostaviti (übermachen) vjerovniku na svoju pogibelj i trošak. U slučaju da vjerovnik promijeni nakon što je sklopljena pogodba svoje prebivalište ili nastan, nosi ovaj s tim skopčano povećanje pogibelji ili troška." (§ 136. nov.).

Na taj način želi sastavljač osnovu ispraviti nedostatke dosadanjega §-a 903. o. g. z-a, koji bez sumnje postoje.

Konačno ističemo iz ovoga naslova još § 137. nov., koji glasi ovako: „U § 120. o. g. z-a treba metnuti na mjesto riječi „prije nego prodje šest mjeseci" — „prije nego mine 180. dan", u § 138. o. g. z-a treba na mjesto riječi „sedmoga mjeseca poslije sklopljene ženidbe ili desetoga

Digitized by Google

mjeseca" metnuti — „nakon što izmine 180 dana poslije sklopljene ženidbe ili prije no što mine 300. dan", u § 163. o. g. z-a treba metnuti na mjesto riječi „ni manje od šest, ni više od 10 mjeseci" — „ni manje od 180, ni više od 300 dana".

Ova promjena učinjena je s toga, jer se, vele motivi, novi propis glede izračunavanja rokova ne može uporabiti na one zakonske rokove, koji ne označuju promjenljivo razdoblje, već stalno odredjeni broj dana.

7. naslov ovoga odsjeka radi (u §§-ima 139.—142.) o ugovorima na korist trećih.

O. g. z. sadržaje, vele motivi, samo u §§-ima 881. i 1019. ustanove, koje se mogu odnositi na ugovore u korist trećih. Shvatili mi, kaže sastavljač osnove, ove ustanove kako mu drago — sigurno je, da nije njima dovoljno normirana ova vrsta ugovora, koji u pravnom životu igraju važnu ulogu.

S toga uredjuje novela to ovako:

§ 881. o. g. z-a ima da glasi: „Ako si je netko u vlastito ime dao obećati činidbu za trećega (die Leistung an einen Dritten), može tražiti, da se trećemu ta činidba učini.

Da li i u kojem času stiče treći neposredno pravo tražiti od obećavaoca ispunjenje, treba u pomanjkanju izričnoga uglavka prosuditi prema naravi i svrsi ugovora. Osobito (insbesondere) stiče treći ovo pravo, ako činidba poglavito njemu ima biti na korist. Ovlaštenje primaoca obećanja, da u vlastito ime traži od obećavaoca ispunjenje ugovora na korist trećega, ne utrnjuje, premda treći stiče pravo neposredno.

U slučaju da treći neposredno steče pravo tražiti ispunjenje, ne može se pravo to — osim da je drugačije ugovoreno — bez privole trećega više ukinuti ili promijeniti, čim ga je obećalac ili prihvatilac obećanja obavijestio o ugovoru.

U pomanjkanju drugoga uglavka, uzima se, da je treći stekao sa predajom dobra pravo na činidbe, koje je na korist trećega obećao preuzimalac kod ustupa nekoga dobra." (Nov. § 139.).

§ 140. nov. pak kaže, da na mjesto ukinutoga §-a 882. o. g. z-a dolazi slijedeća ustanova:

„Odbije li treći pravo stečeno iz ugovora, uzima se, da to pravo nije stečeno.

Ugovorni odnošaj izmedju prihvatioca obećanja i obećavaoca ostaje tim — nije li drugačije ugovoreno — netaknut.

Prigovore iz ugovora imade obećalac i protiv trećega. Tražbina protiv prihvatioca obećanja, ako sa zahtjevom iz ugovora ne stoji u pravnom vezu, ne može se kompenzirati sa tražbinom trećega.

Konačno ukida § 141. nov. § 1019. o. g. z-a, a § 142. nov. ustanovljuje, da ove odredbe dolaze do uporabe, u koliko za pojedine vrste ugovora na korist trećih li za uglavke stanovite vrste u ugovorima na korist trećih ne vrijede posebni propisi.

8. naslov ovoga odsjeka glasi: „o neispunjenju naplatnih ugovora".

Novela bavi se tim pitanjem u 7 §§ (143.—149.) O. g. z., kažu motivi, stoji medju kontinentalnim zakonodavstvima prilično osamljen sa svojim

Digitized by Google

u §-u 919. postavljenim načelom, da „mora“[1] jedne strane (apstrahirajući od izrično statuiranih iznimaka) ne daje drugoj strani pravo odustaje (odstupa). Već to pokazuje, kaže sastavljač osnove, da princip ispunjenja o. g. z-a ne pristaje osobito potrebama modernoga prometnoga života. Prema tomu spada i uredjenje posljedica neispunjenja obveze u one materije o. g. z-a, koje treba podvrći reviziji. Novela uredjuje to ovako:

„Ako kod naplatnoga ugovora jedna strana dospije u „moru“, može druga strana tražiti ili ispunjenje i naknadu štete radi zakašnjenja ili najaviti odstup svoj od ugovora i ustanoviti primjereni rok, da se nadoknadi ono, što je zanemareno. Izmine li taj rok uzaludno, stupa odstup u krepost.

Ako je uglavljeno, da ispunjenje ima — pod inakim odstupom od ugovora — uslijediti točno u stalno odredjeno vrijeme ili unutar stalno odredjenoga roka, ili može li na činidbu obvezani iz poznate mu svrhe činidbe razabrati, da ista u slučaju „morae“ nema za drugu stranu nikakav interes, treba potonja, ako hoće o t.ti pri tom, da se obveza ispuni, javiti to unutar tri dana nakon nastupa „morae“ strani na činidbu obvezanoj, inače se ima uzeti, da je od ugovora odustala.“ (§ 143.).

Posebne ustanove imade novela glede prava odstupa od ugovora sa sukcesivnim činidbama.

Glede toga kaže § 144. nov.:

„Ako se imade naplatni ugovor ispuniti u dionim činidbama, možemo odustati (findet der Rücktritt statt) radi „morae“ samo glede onih dionih činidba, koje još nisu izvedene (bewirken), pretpostavlja se ali, da je naplata dijeliva.

Odstup vrijedi samo glede pojedine dione činidbe, glede koje je na činidbu obvezani u „mori“. Nu odstup se proteže na cijeli ugovor, u koliko taj onda (jeweils) još nije ispunjen, ako to očitujemo, kad taj odstup najavljamo.

Ako se iz naravi posla ili iz svrhe činidbe, koja je i obvezaniku (dem Leistungspflichigen) poznata, dade razabrati, da u slučaju „morae“ sa pojedinom dionom činidbom ostale činidbe nemaju za primaoca nikakav interes, treba potonji, ako ostaje pri tom, da se obveza ispuni, unutar 3 dana nakon nastupa „morae“ javiti to obvezaniku, inače se ima uzeti, da je od ugovora odustao“.

Slijedeći §§ ovoga naslova novele glasili bi ovako:

„Ako ispunjenje naplatnoga ugovora postane nemoguće krivnjom jedne strane ili slučajem za koji ona odgovara, može druga strana tražiti ili odštetu radi neispunjenja ili odustati od ugovora. Pri djelomičnoj nemogućnosti ima ova pravo odstupa, ako se iz naravi posla ili iz svrhe činidbe, koja je i obvezaniku poznata, dade razabrati, da djelomično ispunjenje nema za nju nikakav interes.“ (§ 145. nov.).

„Ako je iz naplatnoga ugovora jedna strana obvezana, da što propusti, a radi protiv te dužnosti, može druga strana najaviti, da u slučaju ponovljenja (für den Fall erneuter Zuwiderhandlung) odstupa od pogodbe.

Odstup stupa u krepost, čim se to dogodi“. (§ 146.).

---

[1] mora = Verzug (o. g. z. veli: zatezati, zakasniti).

Digitized by Google

„Na činidbu obvezani imade jur primljenu naplatu, u slučaju da druga strana odustane, prema propisu zadnje izreke §-a 1447. o. g. z-a povratiti ili naknaditi.

Zahtjev na naknadu štete prouzročene sakrivljenim neispunjenim ostaje odstupom netaknut." (§ 147.)

Tko je iz naplatnoga ugovora obvezan na činidbu, može da ju uskrati, sve dok ne bude učinjena (bis zur Bewirkung) ili osigurana protučinidba, ako je zahtjev na potonju uslijed zlih imovinskih prilika druge strane u opasnosti, a onomu, koji je na činidbu obvezan nije bila ta opasnost u vrijeme, kad je sklopljen ugovor, poznata, niti bi mu uz uporabu potrebne (gehörige) pomnje morala biti poznata." (§ 148. novele)

§ 919. o. g. z-a se ukida. (§ 149. nov.)

9. i zadnji naslov ovoga odsjeka ima dva §§ (150. i 151.), koji govore o jemstvu radi nedostataka živine.

Prvi (§ 150.) ukida § 924. o. g. z- a, koji je, vele motivi, zajedno sa slijedećim § 925. potpuno zastario. Drugi pak (§ 151.) ovlaštuje vladu, da naredbenim putem odredi glede kojih životinjskih bolesti i nedostataka se predmijeva, da su postajali jur prije nego što je živinče predano stečniku, ter unutar kojih rokova nakon primitka treba da se pokažu te bolesti i manjci, da ta predmnjeva nastupi. Krepošću dotične naredbe imale bi protivne ustanove §-a 925. o. g. z-a stupiti izvan snage. Tim bi se omogućilo, da te ustanove vladine budu u skladu sa stanjem i napretkom veterinarske znanosti.

6. odsjek glasi: o nedopuštenim djelanjima i sastoji iz tri §§ (152.—154.).

Ovdje nalazimo slijedeću interesantnu ustanovu: §-u 1295. o. g. z-a imade se kao druga stavka dodati:

„Tko načinom, koji vrijedja (verstossen) dobre običaje ili javni poredak, drugoga hotimice ošteti, obvezan mu je na naknadu štete. Ako je šteta nanešena u izvršivanju nekoga prava, vrijedi to samo onda, ako je izvršivanje prava moglo imati samo tu svrhu, da se drugomu nanese šteta."

§ 153. nov. pak kaže, da se u § 1305. o g. z-a imade iza riječi „unutar granica pravnih" umetnuti: (§ 1295., stavka 2.). Na osnovu ovih dodataka moći će, misli sastavljač osnove, sudac gdjekad udovoljiti zahtjevima pravednosti i uzdržati u skladu pravni poredak i pravno čuvstvo.

7. odsjek novele govori u 26 §§ o službovnoj pogodbi (Dienstvertrag) i odgovara, vele motivi, približno onomu, što danas glede toga vrijedi u Njemačkoj. Dosadanje ustanove o. g. z-a nisu naprosto neuporabive, već su samo nepotpune ; radi se dakle o tom, da se nadopune. Prema tomu §§ ovoga odsjeka nadopunjuju samo §§ 1151.—1163. o. g. z-a ; na t. zv. locatio. cond. operis (Werkverdingung) ali nemaju se uporabiti (§ 155. novele).

„Službovnom pogodbom obvezuje se primalac (Dienstnehmer, službenik) službe, da će činiti obećane službe, službodavac pak, da će davati plaću (zur Gewährung des Entgelts) (§ 1152. o. g. z-a), u koliko nije ugovorena besplatnost." (§ 156. nov.) Karakteristično je dakle za službovnu pogodbu, da smo se obvezali činiti obećane službe ; ustanovljenje plaće pak nije bitno obilježje službovne pogodbe.

*

Digitized by Google

„Nije li glede vrsti i opsega službe ništa izrično uglavljeno, treba činiti službu okolnostima primjerenu“ (§ 157. nov.) Dakle, što § 1152. o. g. z-a veli za plaću, odredjuje § 157. nov. i za vrst i opseg službe.

„Nije li ništa drugo uglavljeno ili kod službâ dotične vrste običajno, treba platiti plaću nakon učinjene službe.

Ako je plaća odmjerena na mjesec ili na kraće vrijeme, treba platiti kad mine taj pojedini vremenski odsjek.

Ako je kod odmjere plaće uzeto kao temelj vrijeme dulje od mjesec dana, treba platiti najkasnije na koncu svakoga kalendarskoga mjeseca.

Plaću odmjerenu prema urama (ure za podučavanje, predavanje i t. d.) treba platiti najkasnije na koncu svakoga kalendarskoga mjeseca. Isto vrijedi za plaću odmjerenu po komadu ili po pojedinim činidbama, u koliko se činidba ne obavi tek nakon toga.

Ništetni su uglavci, prema kojima treba platiti plaću kasnije nego koncem svakoga mjeseca — ako ta plaća ne prekoračuje godišnjih 3000 K“. (§ 158. nov.)

Ovim §-om hoće osnova predusresti napose tomu, da se službenik sili, da kreditira svoju plaću na dulje vrijeme.

U slijedećim §§ 159.—161. nastoji novela, da osobama, na koje se ovaj zakon uporabiti ima, pomogne za slučaj, da postanu za službu nesposobne.

Prema tomu odredjuje § 159. nov., da primalac službe pridržaje svoj zahtjev na plaću, ako je nakon najmanje 14 dnevnoga službovanja radi bolesti, nesreće ili s drugoga razloga, koji leži u njegovoj osobi, bez svoje krivnje zapriječen činiti službu kroz razmjerno kratko vrijeme, koje ali ne prelazi tjedan dana.

Službodavac može od iznosa, koje službenik kroz vrijeme, što je zapriječen, diže iz bolestničke blagajne, odbiti dio, koji razmjerno odgovara onomu, što doprinosi službodavac k cijelomu osigurateljnomu prinosu.

Još dalje ide slijedeći, 160. § novele. Tu se naime kaže:

„Ako je službenik u službovnom odnošaju, koji njegovu tečevnu djelatnost potpuno ili poglavito okupira, primljen u kućnu zajednicu službodavčevu, obvezan je ovaj davati službeniku, ako ga stigne bolest, koju potonji nije prouzrokovao ni navlaš ni grubom nemarnošću, pored novčanih beriva potrebnu opskrbu, liječnika (ärztliche Behandlung) i nužne lijekove (Heilmittel) kroz 14 dana, ako je službovni odnošaj trajao jur 14 dana, ali još ne pol godine; kroz četiri tjedna pak, ako je službovni odnošaj trajao jur pol godine.

Službenik može zahtijevati bolničku njegu (Spitalspflege), ako je prama vrsti bolesti to nuždno; inače može mu se davati opskrba i liječnik i u kojem zavodu za bolesnike (Krankenanstalt) ili — ako službenik na to pristane — kod njegove svojte (Angehörigen).

Gotovi izdatci za liječnika i nabavu nužnih lijekova, kao što i opskrbni troškovi i liječnik u kojem zavodu za bolesnike ili kod svojte službenikove, mogu se uračunati u njegova novčana beriva, koja ga idu za vrijeme bolesti.

U službenikova novčana beriva smiju se uračunati iznosi, koje on diže (bezieht) iz bolestničke blagajne kroz vrijeme zaprečenja, samo u dionom iznosu, koji razmjerno odgovara prinosu službodavčevom k cijelomu osigurateljnomu prinosu. Ostale službodavčeve dužnosti spomenute u 1. i 2.

Digitized by Google

odsjeku otpadaju u toliko, u koliko koja bolestnička blagajna službeniku jednako pruža.

Dužnosti, na koje je službenik obvezan prema nazočnim propisima, ne nastaju, ako je službovni odnošaj sklopljen samo za vrijeme prolazne neke potrebe, a nije trajao još mjesec dana." (§ 160. nov.)

„Dužnosti, na koje je obvezan službodavac prema §§ 159. i 160., utrnjuju prestankom službovnoga odnošaja, ako ovaj svršava radi toga, što minulo vrijeme na koje je sklopljen, ili uslijed prijašnje otpovjedi ili kojega otpustnoga razloga, koji ne sastoji u zapreci prouzročenoj bolešću ili nesrećom.

Dok službenik ima (behält) prema §§ 159. i 160. zahtjev na plaću ili opskrbu, ne možemo ga otpustiti s toga, što je bolešću ili nesrećom spriječen od službe. Ako je odpovjed učinjena tek nakon što je nastala zapreka, ne dira time prouzročeni prestanak službovnoga odnošaja u zahtjeve službenikove navedene u §§ 159. i 160". (§ 161. nov.)

Ova je ustanova, veli sastavljač osnove, za zaštitu službenika nužna a sigurno i pravična.

Medju dužnosti, koje novela nalaže službodavcu, spada konačno i to, da ovaj imade na svoj trošak glede radnih prostorija i alata urediti i uzdržavati sve ono, što s obzirom na narav službe iziskuje sigurnost života i zdravlja službenikova.

Ako službodavac daje službeniku prostorije za stanovanje, ne smiju te prostorije biti škodljive zdravlju. Ako je pak službodavac uzeo službenika u kućnu zajednicu, treba da u pogledu prostorija za stanovanje i spavanje, u pogledu opskrbe ter vremena za rad i oporavak učini odredbe, koje su potrebne za zdravlje, ćudorednost i religiju službenikovu. (§ 162. nov.)

U §§ 163. i sl. bavi se novela prestankom službovnoga odnošaja, ter veli ovo:

„Službovni odnošaj svršava izmakom vremena, za koje je sklopljen.

Nije li službovni odnošaj uglavljen na odredjeno vrijeme, ili ako jest, ali se taj odnošaj nastavi, a da se odredjeno vrijeme ne ugovori, može se službovni odnošaj — u koliko nema jedna strana zakonski zahtjev, da ga odmah razriješi — razriješiti otkazom i to prema slijedećim ustanovama.

Ako je uglavljeno odredjeno pokusno vrijeme, mogu tečajem prvoga mjeseca pokusnoga vremena obje strane razriješiti taj služb. odnošaj u svako doba bez otkaza. Isto vrijedi, ako je službovni odnošaj sklopljen samo za vrijeme koje prolazne potrebe, a nije trajao još mjesec dana." (§ 163. nov.)

„Ako je plaća odmjerena po danima, može se otkazati svaki dan za slijedeći dan.

Ako je plaća odmjerena po tjednima, može se otkazati samo za konac kalendarskoga tjedna; otkazati se mora najkasnije prvi djelatni dan u tjednu.

Ako je plaća odmjerena po mjesecima, dopustiv je otkaz samo za 15. ili zadnji dan kalendarskoga mjeseca; otkazati se mora najkasnije predidući 1. ili 15. dan kalendarskoga mjeseca.

Ako se plaća četvrtgodišnje ili u duljim vremenskim odsjecima, iznaša otkazni rok 6 tjedana. Otkazni rok ne može se ugovorom obaliti na manje od 4 tjedna, a treba vazda da svrši 15. ili zadnjega dana u kalendarskom mjesecu." (§ 164. nov.)

Digitized by Google

„Ako službovni odnošaj službenikov apsorbira sasvim ili poglavito njegovu tečevnu djelatnost, a trajao je već pol godine, može se — prem se odmjeruje plaća po danima — otkazati samo za konac kalendarskoga tjedna; otpovjed mora uslijediti najkasnije na prvi djelatni dan tjedna. Ako se pri takovom službb. odnošaju radi u višim službama (učitelja, odgojitelja, družica (Gesellschafterinnen), korespondenata, privat. činovnika i sl.) i ako je taj odnošaj već trajao 1 mjesec, mora otkazni rok, akoprem se plaća odmjeruje po danima ili tjednima, iznašati barem 14 dana, a nakon svršenoga polgodišnjega službovanja najmanje 4 tjedna i svršiti vazda 15. ili zadnji dan kalendarskoga mjeseca.“ (§ 165.)

„Ako je u službovnom odnošaju, gdje su službe višega reda predmetom toga odnošaja, plaća odmjerena po urama (satovi za podučavanje, predavanje i t. d.), dopustiv je odkaz samo za konac kalendarskoga tjedna; otkazati se mora najkasnije 1. djelatni dan u tjednu.“ (§ 166.)

„Nije li plaća odmjerena ni po odjecima vremena ni po urama (ure za poduku, predavanje i t. d.) već po komadu i po pojedinim činidbama, može se službovni odnošaj otkazati u svako doba s tom posljedicom, da se isti razrješuje, kad se dogotove činidbe, koje smo u vrijeme otkaza obavljali.

Ako prema ugovoru ne treba dati nikakove plaće, mogu obje strane u svako doba bez otkaza razriješiti službovni odnošaj, koji još nije trajao mjesec dana. Nakon izminuća jednoga mjeseca vrijedi za otkaz ovakovih službovnih odnošaja propis §-a 164., stav. 3.“ (§ 167. nov.)

„Ako je službovni odnošaj nerazrješivo utanačen, dok živi jedna osoba ili na dulje od 5 godina, može ga službenik otkazati, kad mine 5 godina. Otkazni rok iznosi 6 mjeseci.“ (§ 168. nov.).

„Otkazni rok mora u svakom slučaju biti za obje strane jednak. Ako su uglavljeni prema gornjim propisima dopustivi, ali nejednaki rokovi, vrijedi za obje strane dulji rok.“ (§ 169.).

„Bude li nakon nastupa službovnoga odnošaja otvoren stečaj nad imovinom službodavca, stupa masa u momentu otvorenja stečaja u ugovor. Nu službovni odnošaj mogu ipak bez obzira na protivne uglavke obje strane razriješiti, i to službenik bez odkaza unutar jednoga tjedna od dana otvorenja stečaja, upravitelj mase pak uz obdržavanje roka, koji je označen u §§ 164.—167. ili kraćega otkaznoga roka, koji su stranke možda ugovorile, prema propisom zakonskim.

U slučaju da otkaže upravitelj mase, imade službenik zahtjev na naknadu štete, koja mu je prouzročena protuugovornim otkazom službovnoga odnošaja.“ (§ 170. nov.)

Ako je službenik primljen u kućnu zajednicu službodavčevu ili ako je uslijed svoga službov. odnošaja spriječen, da traži drugo namještenje, treba da službodavac nakon otkaza službb. odnošaja dade službeniku — ako zaište — primjereno vremena, da si potraži drugu službu.

Naredbenim putem može se za pojedina mjesta ili područja i za pojedine skupine službovnih odnošaja pobliže ustanoviti to vrijeme. (§ 171.)

Slijedeći §§ govore u prijevremenom istupu i otpustu iz službe.

„Iz važnih razloga može svaka strana razriješiti službovni odnošaj, ako je sklopljen na odredjeno vrijeme, prije nego što mine to vrijeme, inače pak bez obdržavanja otkaznoga roka (prijevremeni istup, otpust)“ (§ 172. novele).

Digitized by Google

„Ako službenik bez zakonitih razloga istupi prije vremena ili ako je kriv, da je prije vremena otpušten, ima službodavac zahtjev na naknadu štete, koja mu je tim prouzročena. Nikada ali ne može službodavac kod naplatnoga službovnoga odnošaja tražiti više no što iznosi plaća, koja bi išla službenika za vrijeme, koje još fali do izmaka za odredjeno doba ustanovljenoga službovnoga odnošaja ili koje bi u slučaju urednoga otkaza moralo proteći, da se svrši službovni odnošaj. Osim toga treba da službenik povrati za to vrijeme unaprijed podignutu plaću.

Službenik može zahtijevati za činidbe, koje je učinio do razrješenja službovnoga odnošaja, a plaća za njih nije još dospjela — samo u toliko razmjerni dio plaće, koji odgovara njegovim dosadašnjim činidbama, u koliko nisu ove uslijed prijevremenoga razrješenja izgubile za službodavca vrijednost svoju sasvim ili najvećim dijelom." (§ 173. nov.).

„Ako službodavac bez zakonitoga razloga otpusti službenika prije vremena, ili ako je on kriv, da je potonji prije vremena istupio, imade službenik pored zahtjeva na razmjerni dio plaće, koji odgovara dosadanjim njegovim činidbama i zahtjev na plaću, koja ga ide za vrijeme, što još fali do izminuća na odredjeno doba ugovorenoga službovnoga odnošaja, ili koje bi moralo u slučaju urednoga otkaza proteći do svršetka toga odnošaja.

Kod besplatnoga službenoga odnošaja imade službenik zahtjev na naknadu štete, koja mu je prouzročena prijevremenim razrješenjem" (§ 174. nov.)

Ako su obje strane krive, da je službovni odnošaj prije vremena razriješen, imade sud da odluči po slobodnom rasudjenju, da li ide naknada jednu ili drugu stranu i u kojem opsegu treba dati naknadu unutar granica ustanovljenih u §§ 173. i 174." (§ 175. nov.).

„Oštetne zahtjeve radi prijevremenoga istupa ili prijevremenoga otpusta u smislu §§ 173. i 174. treba realizirati kod suda unutar 6 mjeseci nakon što je minuo dan, kad se je zbio istup ili otpust — inače im nema mjesta." (§ 176. nov.).

Konačno spominjem još radi potpunosti i § 177. nov. Taj kaže:

„Službodavac je obvezan, kad se svrši službovni odnošaj, izdati službeniku, na njegovo zahtjevanje pismenu svjedočbu o trajanju i vrsti službe — ako nije službovni odnošaj sklopljen samo za to, da se obave pojedine službe ili za vrijeme prolazne potrebe.

Na zahtjevanje i trošak službenika imade mu se osim toga izdati posebna svjedočba o njegovom radu i vladanju u službi (über seine Leistungen u. sein Verhalten). Treba li službenik za trajanja službb. odnošaja svjedočbu, imade mu takvu izdati službodavac na zahtjevanje i trošak službenikov.

Originalne svjedočbe službenika, koje se nalaze u pohrani službodavca, treba službeniku u svako doba na njegovo zahtjevanje izručiti. (§ 177. nov.)

Od zaglavnih §§-a ovoga odsjeka spominjem napokon još §§ 178. i 180. Prvi od ovih glasi:

„Ustanove §§ 160.—162., 163. stav. 3, 164.—171., 173., 174., 176. i 177. ne mogu se promijeniti ugovorom na štetu službenika." (§ 178. nov.) Tim hoće novela, da osigura socijalno-političke ciljeve, koji bi se imali naročito ovim odsjekom postići.

§ 180. pak (zadnji u ovom odsjeku) kaže:

„Gdje se u zakonima i naredbama upućuje na propise o. g. z-a o pogodbi radnje za plaću, vrijede pored ovih i prediduće ustanove.

Digitized by Google

Potonje se ali nemaju uporabiti na službb. odnošaj osoba, koje su namještene kao činovnici ili službenici dvora, države ili držav. kojega zavoda, zemlje, kotara, općine ili kojega javnoga fonda, u koliko službovni odnošaj ne počiva na privatnopravnom ugovoru, kao što ni na službovne odnošaje, koje treba prosudjivati po službinskim redovima. Netaknuti ostaju propisi općega rud. zakona o službovnom ugovoru, obrtnoga reda i zakona od 28. srpnja 1902. br. 156. drž. z. l., kao što i ustanove odvjetničkoga i bilježničkoga reda o tom ugovoru, nadalje propisi zakona o službovnom ugovoru trgovačkih pomoćnika i drugih službenika u sličnom položaju, ter propisi o službb. odnošaju gospodarskih i šumarskih službenika, nadalje propisi željezničkoga prometnoga reda i organizacionoga statuta za državnu željezničku upravu glede prava nadzora i prava disciplinarnoga, što ga imadu željezničke nadzorne oblasti naprama službenicima držav. i privatnih željeznica." (§ 180. nov.)

Tim evo iscrpismo sadržaj ovoga bezdvojbeno najvažnijega odsjeka osnove. Prikazah ga, prem je opsežan, ipak točno, baš radi njegove velike važnosti.

8. odsjek novele radi o uputi i preuzeću (preuzimanju) duga i dijeli se u dva naslova. U §§-ma prvoga od obih naslova govori se o „uputi" i mijenjaju dosadanji §§ 1400.—1403. o. g. z-a. Oštre teoretske a i praktične razlike izmedju upute i srodnih pravnih instituta su plod istraživanja, koja su uslijedila iza kodifikacije o. g. z-a. Razumljivo je s toga, veli sastavljač osnove, da su i ustanove našega o. g. z-a o uputi nejasne i nepotpune, te treba ove, a podjedno i preuzeće duga na novo urediti. Novela čini to na slijedeći način.

§ 1400. o. g. z. ima da glasi:

„Uputom na činidbu trećega, (auf die Leistung eines Dritten), ovlaštuje se primalac upute (asignatar), da podigne tu činidbu kod onoga, na koga je upućen (asignata), a potonji da učini činidbu prvomu na račun uputioca (asignanta). Neposredni zahtjev dobiva upućenik (asignatar) protiv onoga na koga je upućen tek onda, kad mu je stiglo očitovanje potonjega, da prima uputu." (§ 181. nov.).

Uputa po tom §-u dakle sadržaje za asignata ovlaštenje, da učini činidbu asignataru na račun asignantov. Kao što asignat tako je i asignatar ponajprije samo ovlašten, a nije obvezan. Medju strankama ali djeluje činidba asignatova kao da ju je asignatar od asignanta primio. Prema tomu nastaju uputom izmedju asignanta i obje druge interesirane stranke dva pravna odnošaja, medju sobom ali ne stoje ove po samoj uputi i još u nikakvom pravnom odnošaju. Uputa u tom smislu dakle odgovara nepotpunoj uputi postojećega prava.

§ 1401. o. g. z-a imade glasiti:

„U koliko onaj, na koga se upućuje, činidbu, koju treba učiniti, uputiocu već duguje, obvezan je ovomu nasuprot, da uputi udovolji (Folge leisten.) Ako se uputom ima isplatiti dug, što ga ima uputilac kod upućenika, obvezan je ovaj pozvati onoga, na koga je upućen da učini činidbu. Dug je plaćen tek kad asignat učini činidbu asignataru.

Ako se upućenik ne će poslužiti uputom ili ako asignat uskrati prihvat njezin ili činidbu, treba da to upućenik uputiocu odmah javi." (§ 182. nov.).

§ 1402. o. g. z-a imade glasiti:

Digitized by Google

Ako je asignat upućeniku nasuprot primio uputu, može mu suprotstaviti samo takve prigovore, koji se tiču valjanosti prihvata ili proizlaze iz sadržaja upute ili iz osobnih njegovih odnošaja prema upućeniku (§ 183. nov.)

Konačno će § 1403. o. g. z-a glasiti:

„Uputilac može opozvati uputu sve dotle, dok ju nije asignat primio naprama upućeniku. Nema li izmedju uputioca i asignata nikakav drugi pravni razlog, vrijede za pravni odnošaj izmedju obojice propisi o punovlasnoj pogodbi. Po pravnom odnošaju, koji postoji izmedju upućenika i uputioca, prosudjuje se, u koliko ukinuće upute vrijedi i za upućenika.

Zahtjevi iz upute zastaruju za tri godine." (§ 184. nov.).

Drugi naslov ovoga odsjeka radi o p r e u z e ć u d u g a.

Tu mijenja novela dosadanje §§ 1404.—1410. o. g. z-a. Prema toj promjeni ima da glasi § 1404. ovako:

„Tko obeća dužniku, da će njegovomu vjerovniku učiniti činidbu (preuzeće izpunjenja, Erfüllungsübernahme), odgovara dužniku, da ga vjerovnik ne će potegnuti na odgovornost. Za vjerovnika ne proizlazi odatle neposredno nikakvo pravo". (§ 186. nor.).

§ 1405. o. g. z-a imade glasiti:

„Tko izjavi dužniku, da preuzima njegov dug (preuzeće duga, Schuldübernahme), obvezan je, da stupi na njegovo mjesto kao dužnik, ako vjerovnik privoli na to. Dok ta privola ne uslijedi, ili ako bude uskraćena, odgovara on kao kod preuzeća ispunjenja" (§ 1404).

U dvojbi se uzima, da je dužnik ovlašten, da u ime preuzimaoca ishodi privolu vjerovnikovu". (§ 187. nov.).

§ 1406. o. g. z-a imade glasiti:

„I bez sporazumka sa dužnikom može treći uslijed ugovora sa vjerovnikom stupiti na mjesto prvoga.

U dvojbi ali imade se vjerovniku izjavljeno preuzeće odgovornosti shvatiti kao odgovornost pored, a ne na mjesto dosadanjega dužnika". (§ 188.)

§ 1407. o. g. z-a će glasiti:

„Dužnosti preuzimaoca su glede preuzetoga duga istovjetne sa dužnostima dosadanjega dužnika. Preuzimalac može suprotstaviti vjerovniku prigovore, koji proizlaze iz pravnoga odnošaja izmedju ovoga i dosadanjega dužnika.

Nuzgredna prava tražbine ostaju promjenom dužnika netaknuta. Poruci ali i od trećih osoba dani (bestellte) zalozi odgovaraju samo onda i nadalje, ako je poruk ili davalac zaloga pristao na promjenu dužnika" (§ 189.).

§ 1408. o. g. z-a ima da glasi:

„Ako pri otudjenju kakvoga realiteta preuzme stečnik na račun kupovnine hipoteku, koja je na tom realitetu, imade se to u dvojbi shvatiti kao preuzeće duga. Stečnik ili otudjilac mogu pismeno pozvati vjerovnika, da primi novoga dužnika na mjesto dosadašnjega, s tim učinkom, da se uzima, da je privola dana, ako ne bude 6 mjeseci nakon primitka poziva uskraćena.

Ovaj primitak novoga dužnika, stupa ali samo onda u krepost (ist wirksam), ako bude stečnik uknjižen kao vlasnik ili, ako mu je realitet, koji nije predmet javnih knjiga, predan. Priuzdržak taj mora da bude sadržan u pozivu, inače ovaj nema pravne kreposti.

Digitized by Google

Čim je sigurno, da je uslijedila privola ili uskrata, treba da pozivalac o tom obavijesti drugu stranu". (§ 190.)

§ 1409. o. g. z-a će glasiti:

„Tko preuzme imovinu ili posao kakov sa aktivama i pasivama, odgovara vjerovnicima neposredno, čim im je preuzeće saopćeno ili javno obznanjeno, a da se tim ne dira u njihove zahtjeve protiv prvobitnoga dužnika". (§ 191. nov.).

Konačno § 1410. o. g. z-a ima da glasi:

„Ako se ugovori, da novi dužnik stupa na mjesto dosadanjega, i to na taj način, da se na mjesto ukinutoga dugovnoga odnošaja postavi obveza novoga dužnika iz samostalnoga pravnoga razloga ili s promijenjenim glavnim predmetom tražbine, ne nastaju posljedice preuzeća duga, već posljedice obnovne pogodbe (§§ 1377, 1378.)". (§ 192 nov.)

Zadnji odsjek (9.) govori o z a s t a r i i d o s j e l o s t i. Tu se veli, da u tri godine zastaruju:

1.) zahtjevi iz dobave robe i izvedenja radnja ili drugih činidba unutar obrtnoga, trgovačkoga ili inoga poslovnoga poduzeća;

2.) zahtjevi iz dobave gospodarskih ili šumarskih proizvoda, u gospodarstvu (im Betriebe der Landwirtschaft) ili šumarstvu;

3.) zahtjevi iz poslova otpremanja osoba i stvari na vozarinu (Fahrgeld, Fracht, Fuhrlohn), glasninu i naknadu troškova;

4.) zahtjevi nastali iz davanja jela i pića, stana i košte kao i drugih činidba učinjenih gostima u poslu gostioničarskom i birtaškom;

5.) zahtjevi proizašli iz preuzeća (primanja) neke osobe u njegu, koštu obuku ili odgoj za stan, njegu, opskrbu, poduku i s tim u savezu stojeće činidbe i potroške;

6.) zahtjevi na najamninu;

7.) zahtjevi trgovačkih pomoćnika, obrtnih pomoćnih radnika, nadničara, sluga i svih drugih osoba, koje stoje u privatnoj službi, na honorar, plaću, nadnicu i druga službovna beriva, na naknadu troškova i naplatu (Vergütungen), kao što i zahtjevi službo- i poslodavaca i gospodara radi predujmova danih na takove zahtjeve i radi naukovine;

8.) zahtjevi liječnika (zubara i dr.), živinara ljekara i primalja, nadalje onih poduzeća i osoba, koji imadu (betreiben) zavode za liječenje (Heil-u. Kuranstalten), njegu, kupanje, obuku i odgoj, kao što i zahtjevi privatnih učitelja: na naknadu ili nagradu za njihove činidbe, ter naknadu za njihove troškove;

9.) zahtjevi advokata, notara, patent. odvjetnika, javnih agenata, inžinira, arhitekta, geometra i svih drugih osoba, koje su za obavljanje stanovitih posala javno postavljeni ili k tomu pripušteni, za njihove pristojbe i druge tražbine iz njihove službene djelatnosti, ter za njihove troškove, nadalje zahtjevi stranaka iz predujmova danih gore spomenutim osobama;

10.) tražbine zaostalih prinosa za uzdržavanje i činidbâ priuzdržnih (Ausgedingleistungen), kao što i zahtjevi, da se plate otplate, kojima se kod uglavka anuiteta ima isplatiti kapital; i

11.) zahtjevi osiguratelja na osigurateljnu premiju i pristojbe, koje se s ovima dižu.

Digitized by Google

Sastavljač osnove hoće dakle, možemo općenito reći, prikratiti zastarne rokove tražbinâ iz posala svakidanjega života. Nabrajanje osnove je, kažu motivi, taksativno i nastoji iscrpiti sve zahtjeve, koji ovdje dolaze u obzir.

§ 1489. o. g. z-a ima da glasi:

„Svaka tužba o naknadi šteta zastaruje u tri godine, računajući od vremena, kada je oštećenik obaznao za štetu, bila ta šteta prouzročena s toga, jer se je prekršila kakova dužnost pogodbena ili neovisno od pogodbe. Ako oštećenik nije znao, da mu je učinjena šteta, ili ako je šteta postala iz kakvoga zločinstva; pravo tužbeno zastaruje samo nakon trideset godina." (§ 195. nov.)

Tim je riješena dvojba i prijepor, da li se 3 godišnji zastarni rok odnosi na sve odštetne tužbe.

§ 196. novele kaže, da se propis §-a 1485. o. g. z-a nema uporabiti na zastaru zahtjeva navedenih u §§ 194. i 195. novele.

§ 198. osnove pak veli, da propisi, kojima se skraćuju zastarni rokovi ne diraju u drugojačije ustanove:

1.) internacionalnih uglavaka o željezničko-vozarskom prometu;

2.) željezničko-prometnoga reglement-a i njegovih dodataka;

3.) zakona od 1. svibnja 1869., br. 58. drž. z. l., kojim se ustanovljuje rok, izminućem kojega utrnjuju opskrbno-odštetni zahtjevi općih bolesničkih zavoda prema zemaljskim fondovima;

4.) svih drugih propisa, koji odredjuju kraći zastarni rok od 3 godišnjega za zahtjeve spomenute u §§ 194. i 195. novele.

Konačno ustanovljuje § 199. novele, da se §§ 1467. i 1469. o. g. z-a ukidaju.

Treba napokon istaknuti, da novela imade na koncu gotovo svakoga naslova ustanove, kojima se uredjuje odnošaj novoga prava prema starom.

Tim sam prikazao sadržaj ovoga važnoga legislatornoga elaborata. Svrha mi je bila samo ta, da — kako uvodno rekoh — pružim priliku čitaocima „Mjesečnika", koji nemaju pri ruci ovu novelu, da se s njom upoznadu. Za dublji studij i kritiku biti će dakako potrebno, da uzmu u ruke sam njem. tekst novele.

Pretežni dio njemačkoga teksta osnove naprosto sam preveo: neke naslove i sve u njim sadržane ustanove, dapače po mogućnosti točno. Uslijed tog ne samo da se je ovaj moj članak prilično otegnuo, nego se možda ne bi ni smio zvati: „obznana", kako ga ja u natpisu zovem. Držim ali, da se baš savjesnim prijevodom daleko pretežnoga dijela novele — ako taj prijevod i nije lijepa hrvaština — ponajbolje postizava svrha, koju sam malo prije ponovno istaknuo

Kako se vidi uzeo je sastavljač osnove u obzir dobar dio prigovora, koji su već davno stavljali o. g. z-u austrijski, a za njima i naši pisci.

Hoćemo li uspješno revidirati naš o. g. z., potrebno je, da se ova osnova podvrgne temeljitoj stvarnoj kritici. Letimični prijegled ili kratki članak sa nekoliko, ma i veoma vrijednih, kritičkih opazaka, nije za to dovoljan: treba čitavu osnovu u tančine pretresti t. j. sve §§ pojedine savjesno proučiti i prosuditi. Dakako, da bi pojedinac sâm kraj drugih zvaničnih poslova teže mogao

Digitized by Google

sve to obaviti. Ako ali teoretici i praktičari naši, koji su se pojedinim pitanjima našega civilnoga pravà detaljnije bavili, podvrgnu kritici dotične ustanove austr. novele, mogao bi se takvom „diobom rada“ posao taj lako svladati.*

Mjesečna skupština „Pravničkoga družtva“ u Zagrebu.

Na skupštini pravničkog društva držao je dne 4. ožujka o. g. perovodja kr. zem. vlade g. dr. Gustav Frank predavanje o „organizaciji i utilizaciji izseljeničtva“. koje je radi svojih novih i praktičnih pogleda postiglo liep uspjeh. Sjednici je predsjedao društveni predsjednik dr. Franjo J. Spevec, a prisutni su bili mnogi članovi pravničkog društva i nekoliko gostova. Govornik razvio je ove misli:

Pristupajući k ovom pitanju predpostavljam, da je izseljivanje naročito u države unije sjevero-amerikanske nuždan jedan simptom naše gospodarstvene krize, koja se sastoji iz prelaza iz čistog agrikulturnog sistema u početak industrijalizma, i da ono ne će tako skoro prestati, već da ostaje permanentno, dapače zadnjih godina pokazuje znatno rastuću tendencu, tako da kroz jedno predvidivo doba ne ćemo moći ovo pitanje skinuti sa dnevnog reda.

I upravo za to zahtjeva javni interes, da se s ovim pitanjem ozbiljno i s obzirom na sve njegove posliedice zabavimo, a ne da ga poput jednog incidenta shvatimo samo sa sigurnostne strane.

Za sada traje još u Sjedinjenim državama Sjeverne Amerike industrijska kriza, u povodu koje je u tim državama potreba i tražnja radne snage znatno pala, nu ova kriza, kako je predvidljivo, uskoro će biti dignuta, pak će onda pučanstvo kraljevina Hrvatske i Slavonije podvostručenom snagom onamo hrliti tražeći zaradu, koja će biti u velikoj mjeri pružena.

Bar tako proizlazi iz ovogodišnjeg izvješća stalnog izaslanika kr. ug. trgovačkog muzeja u New-Yorku g. Žerkowitza, koji javlja medju ostalim sliedeće:

„I najnovija tako zvana amerikanska kriza, koja u ostalom niti jest, a niti je bila iz daleka u svojim posliedicama tako obćenita, biti će odstranjena sa svim svojim trzavicama jur iza izbora predsjednika Unije, pa će

* Od pisaca, koji su do sada podvrgli kratkoj kritici gornju osnovu, spominjem pored onih, koje sam naveo u noti 5. na str. 140. i sl. („Mjesečnik“ ex 1908. br. 2): Krasnopolski-a: Die Aenderung und Ergänzug einiger Bestimmungen des allg. bürg. Gesetzbuches. (Vortrag im deutschen Juristenverein zu Prag am 11. Jäner 1908.). Ernsta Till-a: Die österr. Zivilgesetznovelle. (Predavanje u bečkom prav. društvu 19. II. 1908.). Kratko saopćenje o tom i u Gerichtshalle br. 21. ex 1908. E. Adler, Arbeitsvertrag im Entw. einer Novelle zum a. b. G. B., u Jurist. Blätter br. 11. i sl. ex 1908. M. Wellpacher: Kritische Bemerkungen zur Zivilgesetznovelle u Allg. ö. Gerichtszeitung ex 1908. br. 9. i sl. Ehrenzweig, II. Beitrag u 8. sv. Jur. Bl. ex 1908. (vidi notu 5. na str. 141. „Mjesečnika“ ex 1908.)

Digitized by Google

bujica izseljenika upravo iz evropejskih zemalja, koje su uslied krize trpile, biti veća no ikada.

Po aproksimativnom sudu nalazi se preko jedne šestine današnjeg ukupnog pučanstva kraljevina Hrvatske i Slavonije u sjevero-amerikanskoj Uniji. Točnih podataka žalibože ne ima. Tu šestinu tvore u daleko pretežnom broju najjači i najkrepčiji mužkarci, i to ratari i neosposobljeni radnici, dok su intelektualna zanimanja zastupana slabo ili nikako.

Selenje u prekomorske krajeve počimlje kod nas osamdesetih godina. Iz početka ipak to selenje nije hrpimično.

Tek posliednjeg decenija poraslo je ono rapidno. — Tako je prošle godine postignut vrhunac, jer je od 1. siečnja do 30. studenoga preko četrdeset tisuća izseljenika krenulo put Sjeverne Amerike.

U petgodišnjaku kr. zemaljskog statističkog ureda u Zagrebu, koji će do godine biti publikovan, nalazim ova data u pogledu izseljivanja u godinama 1901. do godine 1905.: god. 1901. izselilo je ukupno 6898 osoba. od toga 525 žena ; god. 1902. izselilo je ukupno 9999 osoba, od toga 825 žena ; god. 1903. izselilo je ukupno 12.191 osoba, od toga 1127 žena ; god. 1904. izselilo je ukupno 3596 osoba, od toga 626 žena (te godine bio je izbor pred. sjednika, što znatno upliviše na selenje) ; god. 1905. izselilo se 22.246 osoba, od toga 2333 žene ; god. 1906. prekoračio je broj izseljenika 30.000 osoba,

Primjećujem, da u ovim brojkama nije sadržan broj izseljenika u evropejske zemlje.

Ova statistika ipak nije točna, jer se vodi lih po izdanim putovnicama, a poznato je, da po nekoliko osoba iz sela putuje jednom te istom putovnicom, ne govoreći o velikom broju onih, koji u obće putuju bez putovnice.

Korektiv mogao bi se naći prispodabljanjem naše statistike sa izvješćem generalnoga komisara za izseljivanje u Sjedinjene države sjevero-amerikanske, koje ministarstvo za trgovinu i obrt publicira svake godine. (Annual Reports of the Commisioner general of Immigration.)

Mimogred spominjem, da se ova statistika s našom ne podudara, dapače znatno divergira. Makar su u toj statistici Hrvati zajedno sa Slovencima uračunati, to ipak scienim, da ta znatna razlika nije uzrokovana toliko brojem slovenskih izseljenika, koliko gorespomenutim okolnostima, koje otešćavaju našu domaću kontrolu.

Prema podatcima kr. zem. statističkog ureda, povratilo se je nasuprot iz Sjeverne Amerike godine 1901. 821 osoba, god. 1902. 1355 osoba, god. 1903. 3038 osoba, god. 1904. 2630, god. 1940. 1940 osoba.

I te podatke moram označiti sasvim netočnima. Po saobćenjima glavnih koncesionara za odpremu putnika u prekomorske krajeve, vratilo se je posljednjega decenija svake godine popriečno deset hiljada našeg naroda kući. Točnost ovih navoda, koje držim posve temeljitim, dade se vrlo lahko ustanoviti putem glavnih transatlantskih linija. Ovakova statistika dakle ne može biti osnov za kaki pozitivni rad.

Najveći broj izseljenika bio je iz županije zagrebačke i modruško-riečke, zatim sliedi županija belovarsko-križevačka, ličko-krbavska, požežka, sriemska, virovitička, dok je iz varaždinske županije kroz svih pet godina izselilo ukupno 1764 osobe, mužkih i ženskih. Činjenica da iz razmjerno najnapu-

Digitized by Google

čenije županije izseljuje najmanje naroda, dokazuje jasno, da ne može prenapučenost biti uzrokom izseljivanja, već da taj razlog moramo drugdje tražiti. A limine mora se odbiti i navod, kao da naši politički odnosi uzrokuju izseljivanje.

Ovaj silni odliv na radnoj snazi, zemlji se nikako ne odštećuje, već pače uslied nestatka, ponestajanja poljodjelskih radnika poskupljuje proizvodnja životnih namirnica, te se samo štetno osjeća.

Istina, ova vojska radnika, koja se godimice izseljuje, šalje u zemlju prema statističkim izkazima, koji se vode kod poštanskog i brzojavnog ravnateljstva u Zagrebu, preko petdeset milijuna kruna godišnje, nu ovaj zlatni potok razplinjuje se kao u piesku i ne osjeća se gotovo nikako na našem ekonomskom stanju.

I evo, ovaj pojav ova činjenica, ovo razplinuće narodne privriede jest jedna podpuno abnormalna stvar, dočim je samo izseljenje — s obzirom na svoje duboke gospodarske razloge, na razcjepkanost posjeda, na pravnu neuredjenost seljačkih posjeda i nasljedstva te seljačkog kredita, na propust predradnja za unutarnju kolonizaciju (mimogred spomenuto neprovedivu na temelju zakona od 19. travnja g. 1907., koji u tu svrhu dozvoljava lih uporabu kamata od nepotrošive glavnice od 500.000 kruna) te naposebna zaprieke bržeg razvoja industrije, koje ovdje ne mogu pobliže iztaknuti — podpuno normalan pojav.

Istina, ne manjka na radnoj prilici na većim dobrima. I naša industrija, koja se nalazi u povojima, zahtjeva veći broj radnika. Nu s jedne strane su naši radnici neosposobljeni za taj tvornički rad, tako da su poslodavci prinuždeni privući za svoja industrijalna poduzeća inozemne radnike, s druge strane opet gospodarski položaj poljskog radnika, služinski red, radnička dnevnica ili plaća — koja je prispodobljena sa amerikanskom upravo kukavna, za tim neprestano rastuća želja za slobodnim kretanjem i mogućnost steći novaca a s njime u domovini samostalni posjed, sve to upliviše, da hiljade naših ljudih mimoilaze domaću radnu priliku, te da voli seliti na zaradu u tudjinu.

Ovo stanje stvari nuždno diktuje, da zemlja zauzme odlučno stanovište u tom pitanju, te da prekine s praksom, koja je dosele u nas vladala, pa da se i ulože sve sile u to, da se izseljeničko pitanje, koje je pitanje zarade i kruha, racionalno uredi, da budu interesi radnika zaštićeni, i da bude u isti čas omogućeno i zemlji, da se okoristi ovom pojavom.

Izseljenje u državno-pravnom smislu znači, napuštanje dosadašnje domovine, s namjerom izaći iz državne sveze uz podjedni primitak u svezu strane države.

Ovako izseljivanje postoji kod Niemaca, Engleza, poglavito Iraca, Španjolaca, Portugiza i Škandinavskih naroda, u Austriji kod Poljaka sporadički i kod Dalmatinaca, dok naše izseljivanje naliči na selenje Talijana, Magjara i Slovaka, a sastoji se u faktičnom odlazku iz domovine, s namjerom na svojedobni povratak nakon stečenja stanovitog kapitala.

Ovakovo je selenje jedna stalna historijska pojava, koja imade svoje gospodarske i socijalne razloge, i koja gvozdenom nuždom pod uplivom tih razloga raste i pada.

Digitized by Google

Dr. Tack u svojem djelu „Die Hollandsgenger in Hannover und Oldenburg označuje ovakovo selenje putovanjem na zaradu (Wandererwerb) pa kaže ovo: Putovanja na zaradu nastaju, kad je nepovoljan snošaj medj brojem pučanstva, tražnjom radne snage i privrednim te hranitbenim prilikama jedne zemlje uvjetovanim momentanim stupnjem gospodarstva, i kad je taj snošaj nepovoljan po radnu klasu.

Ove je naravi bez sumnje i naše selenje. Ono nije izseljivanje, ono je putovanje na zaradu. Kao takovo ne mora biti štetno, jer se dade svesti na granice, u kojima je od eminentne koristi po zemlju.

Dr. Tack kaže: „Putovanjem na zaradu gubi se doduše dio radne snage, ali taj dio sveden na normalnu mjeru, ne prisiže onaj dio radne snage, koji u zatvorenom ekonomskom području inače bezplodno propada, jer ostaje neuporabljen.

Ovo podpuno potvrdjuju i statistički podatci iz naših krajeva te iz kraljevine Ugarske.

Kad se je usljed američke krize povratilo ove zime preko 20.000 naših ljudi kući, upravila je zemaljska vlada poziv na sve industrijalce, da se prijave, ako im manjka radnih sila. Ni jedan se nije javio.

Još je markantnije ovo: kr. ugarska vlada uredila je u Silleinu i na Rieci urede za posredovanje, zarade za izseljenike koji se vraćaju. Istodobno je vlada pozvala industrijalnce i gospodare, da se prijave za potrebni broj radnika. Tiskani izkazi, o tako ustanovljenoj tražnji rada, koja ipak nije bila osobita, slao se je na oba ureda. Uza sve te mjere ipak nije uspjelo sklonuti povrativše se radnike na ponudjeni im rad uz naše nizke dnevnice tako, da su ti uredi posredovali broj namještenja, koji nije ni spomena vriedan.

Ove činjenice bjelodano ilustriraju, da naše izseljivanje niti ne oduzimlje zemlji odviše radnih sila, a niti da se ono dade zaustaviti, dok su amerikanske nadnice veće.

Karakteristično je, da je već svršetkom osamnajstoga stoljeća nacionalni ekonom von der Patje došao, izpitujući tako zvani „Hollands gang" koji je našem izseljivanju podpuno srodan do zaključka, koji i mi moramo usvojiti, da putovanje na zaradu u inozemne države nije ekonomski štetno, već pače jedno od najpovoljnijih sredstava, kojim se može polučiti priliv novca u jednu agrikulturnu zemlju.

Naša je vlada krzmala dosele pristupiti izseljeničkom pitanju, u koliko je ali utjecala, zastupala je sjedne strane podpuno neaktivno stajalište „laissez faire" a s druge strane stanovište, da izseljivanje valja po mogućnosti spriječiti.

Okolnost, da je izseljivanje ali počelo rapidno rasti, a i uvjek glasniji zahtjev naših strukovnih korporacija i dnevnika, da vlada u ovom, za interese zemlje toli važnom pitanju učini odlučni korak, ponukala je vladu, da izradi zakonsku osnovu, koja je prošle godine imala biti predložena saboru na ustavno pretresanje. Tekst ove osnove nije javnosti priopćen.

Koliko je ali meni poznato, ograničuje se ta osnova lih na policajne preventivne odredbe, na uredjenje pitanja agenata, odpremnika i putovnica, premda se ovakovim mjerama izseljivanje, kako nas izkustvo uči, ne može suziti, a kamo li spriečiti.

U podkriepu toga upozorujem na jednodušnu odsudu, na koju je naišlo

Digitized by Google

ovo stanovište na kongresu sociologa, držanom u tom predmetu 26 i 27. siečnja o. g. u Budimpešti.

Izvjestitelj kongresa dr. Pavao Farkaš, koji se je mnogo godina bavio proučavanjem toga pitanja izjavio je, da je uzaludno pokušavati spriečavanje izseljivanja administrativnim prisilnim mjerama. To da je i nepravedno i nehumano. Ne smije se gladan silom držati ovdje, dok ga u Americi čeka minimalna dnevnica od 8 kruna. I bivši ministar predsjednik grof Tisza je 13. travnja 1904. odgovarajući na jednu interpelaciju glede zakona o izseljivanju izjavio, da vladu, pošto se izseljivanje ne da spriečiti ni gospodarstvenimi ni administrativnim mjerama — vodi kod toga pitanja temeljna misao, pružiti s jedne strane materijalnim interesima izseljenika najširu zaštitu, s druge strane opet u nacionalnom interesu u izseljeniku uzdržati neprestanom državnom skrbi, čuvstvo pripadnosti k domovini.

I čim je ovo stanovište u teoriji izpravnim priznato, postaje nuždno, da i naše zakonodavstvo i naša uprava podje sa sasvim drugog gledišta, nego li što ga je do sele u tom pitanju zauzimala.

Samo od sebe namiče nam se zadaća, da se po mogućnosti narodno izseljivanje obrati na korist zemlje, i da s jedne strane pruži sve uvjete razvoja izseljenicima, a navlastito da im pruži zaštitu, koju im je javna vlast dužna, a s druge strane, da one milijune što ih reprezentuje njihova zarada, racionalno privede narodno-gospodarstvenim svrham.

I samo tako postaje izseljenje, taj nuždni i neumoljivi pojav, produktivnim za naše gospodarsko unapredjenje i jednim povoljnim kulturno djelujućim faktorom.

Dakle u kratko: Treba izpuniti dvoje. I. Osjegurati radniku što povoljnije uvjete eksistence i što povoljniju zaradu u Americi; II. Treba gospodarstveno organizovati ogromni onaj kapital, koji radnička privreda reprezentuje ovdje u zemlji.

Ovo jest težka i znatna zadaća, jer do sele nisu položeni ni prvi temelji za njeno uspješno riešenje, radi dosadašnjeg krivog stajališta.

Sve, što je učinjeno od trajne vriednosti, jest izseljenički fond zasnovan godine 1905. koji ali radi pomanjkanja većih ciljeva u tom pitanju neupotrebljen leži i tek odbacuje kamate na kamate.

S ovim stanovištem preko je doba radikalno prekinuti.

Sve kulturne države uvele su posljednjeg decenija, polazeći sa sasvim drugog stanovišta, (a nepolicajnog) urede za posredovanje zarade, davajući im bi o karakter državnih ili komunalnih ureda, bilo privatnih, ali podvrgnutih nadzoru države.

I naša osnova novog obrtnog zakona usvaja ovu blagotvornu instituciju za domaće područje, te prema svojedobnom predlogu pruskog ministra za unutarnje poslove i trgovinu od 31. travnja 1894. odredjuje, da sva mjesta sa stanovničkim minimumom od 10.000 imadu ovakove urede ustrojiti, dočim je u ostalim mjestima prepušteno to vladi po mjerilu potrebe.

Ako su ali ovakovi zavodi duždni kod nas kod kuće, to su oni daleko nuždniji u onim stranim krajevima, kamo je skrenulo naše izseljivanje, jer se ondje izrabljuje i unovčuje gotovo sva radna snaga našega naroda, dočim je kod kuće zaposlen tek neznatan procenat.

Digitized by Google

Posjetivši prije tri godine Ellis Island, otok, gdje brod pristaje s izseljenicima prije, no što ih puste na američko tlo, vrlo me se je neugodno dojmilo, da sve kulturne države šalju na Ellis Island državne, bud privatne predstavnike u susret svojim izseljenicima, da im idu na svaki način na ruku u pogledu posredovanja zarade. Izseljenici nalaze utočište u vlastitim zgradama tih država. Za Austriju obavlja taj posao po državi subvencionirano družtvo „Oesterreichische Gesellschaft". Magjari pako imadu svoj posebni izseljenički dom.

Samo naš narod, kad dodje u Ameriku, u tom je pogledu posve bez pomoći. On stoji u tom silnom kontinentu sam samcat, i mora da doskora dodje do tužnog osvjedočenja, da će biti možda dobar objekat bezdužnih ljudi, koji će njegovu snagu i lahkovjernost izrabiti.

Ces. i kr. generalni konzulat u New- Yorku, može imat najbolju volju, da pomogne naše državljane. Tko ali pozna zvanične dužnosti generalnog konzulata, morati će priznati, da su mu agende odviše razsijane, a da bi on mogao i tu zadaću uspješno vršiti.

U sjedinjenim državama Amerike, uvedeni su gotovo u svim većim mjestima bezplatni uredi za posredovanje zarade „Free employment offices", nu ti nisu našim radnicima od nikoje koristi, jedno što ovi ne poznavaju jezika, a drugo, što su razštrkani na teritoriju po obsegu većem od cijele Evrope.

Da dakle zaista radniku našemu uzmognemo s te strane pomoći, ne smijemo se osloniti na uredbe tih stranih država, već moramo sami to pitanje o posredstvu zarade uzeti u ruke i omogućiti radniku, da brzo i jeftino zadobije prikladno radno mjesto.

U tu svrhu treba omogućiti organizaciju domaćeg zavoda u sjedinjenim državama, osigurati racionalno i jeftino djelovanje toga zavoda i pridržati nad njim kontrolu.

Za početak bio bi za čitavo područje sjsedinjenih država dovoljan jedan jedini zavod, u kojem bi bila centralizovana sva razpoloživa radna snaga i sva tražnja i potreba radnje.

Taj bi se zavod imao urediti u New- Yorku, dakle na ulaznim vratima, kojim struji naše izseljenje.

Da se ne prigovori, da ustrojenje ovakovog zavoda može naći na težko savladive poteškoće s obzirom na ogromnost teritorija, primjećujem, da je, u koliko je meni stvar poznata, riješenje tog pitanja, jedna prilično olahkoćene stvar uslijed toga, što već u Sjedinjenim Državama djeluju dvije znatne radničke organizacije „Hrvatska i Srbska narodna zajednica", koje po svim znatnijim industrijskim mjestima imadu svoje posve samostalne odsjeke.

Ma da se te organizacije danas bave lih osiguranjem radnika za slučaj bolesti i nezgode, to bi se ipak kod uredjivanja toga zavoda dao kod njih pribrati vrlo dragocjeni materijal, a ujedno mogli bi ti odsjeci, kad bi se s njima uredio kontakt, biti najjeftiniji, najbrži i najupućeniji izvjestitelji o svim pojavama radnog tržišta, tako da bi djelovanje ovog zavoda, koji bi bio na njeki način centrala, bilo vanredno ujednostavljeno.

Ovdje želim iztaknuti, da nikako ne bi bila zadaća toga zavoda, da možda potiče na izseljivanje, već bi njegova zadaća bila s jedne strane, da sakuplja podatke na najraznijim stranama radne statistike, da te podatke uredi

Digitized by Google

i da ih mjesečno šalje zemaljskoj vladi, koja bi ih imala tada u svim općinama obnarodovati, a s druge strane, da onima, koji već dolaze u Ameriku, potraživanje udaljenih radnih mjesta po mogućnosti olakša.

Zadaća države imala bi se u toj stvari po mom mišljenju ograničiti lih na izdanje općenitih norama o ustrojstvu, i vodjenju zavoda, te o državnoj podpori, koja bi se zavodu pružila.

Glavna potežkoća leži danas u posvemašnjem pomanjkanju materijala te autentičkih podataka o radnim prilikama.

Za tu svrhu je neobhodno nuždno, da zemaljska vlada, da omogući prve nuždne predradnje, izašalje svoje izaslanike u Sjedinjene Države, koji bi imali izpitati sve odlučne momente i koji bi imali te autentičke podatke podastrijeti zemaljskoj vladi.

Ti podatci imali bi se sakupiti u radničkim centrima kod znatnih industrijalnih poduzeća, kod spomenutih odsjeka hrvatske i srpske zajednice i agrikulturnim područjima.

Konačno držim, da bi spadalo takodjer u predradnje, pronaći način, kako da si osiguramo stalne informacije. Valjalo bi se po mom mišljenju uputiti, ne bi li se za naše izseljenike, koji pripadaju većinom ratarskom stališu, dala naći zarada, koja bi njihovom dojakošnjem zanimanju više odgovarala, te kod koje bi mogli možda jošte što koristna za gospodarstvo naučiti, nego rad u tvornicama i rudokopima. Naročito trebalo bi izviditi, ne bi li se našim ratarima moglo u Americi naći zarade u doba godišnje, kad kod nas studen vlada i počivaju ratarski poslovi, a olakšati im povratak u domovinu u doba godine, kad kod nas počimlje poljski rad.

Svakako bi se imalo izpitati pitanje rentabiliteta takovog putovanja na zaradu.

Primjerice, pripadnici Italije imadu u velike olakšan rad po sezoni ugovori, koje je država sklopila s parobrodarskim poduzećima, osigurav im povratak u domovinu uz minimalnu cijenu.

Naročito trebalo bi sakupiti podatke u južnim državama unije, koje neprestano traže radnike za svoje pamučne plantaže i farme, na kojima se vodi intensivno gospodarstvo.

Pod vedrim nebom (out of doors) u gospodarstvu i ratarstvu, tamo je pravo mjesto za našeg ratara.

Scienim, da bi se on tamo nalazio fizički i moralno, a i u financijalnom pogledu bolje. Kroz generacije bio je on i njegova obitelj ratar. Naš narod grnuo je u pogibeljna industrijalna i rudokopna poduzeća ne po svom izboru, već upućen agentima ili zaveden listovima pretjeranog sadržaja — jer se dosele sa strane zemlje nije ni pokušalo svratiti izseljivanje, ili kako bi bilo bolje reći prekomorsko putovanje na zaradu, u poduzeće, koje bi više odgovaralo agrikulturnom značaju zemlje.

Kao što u svim pitanjima gospodarstvene i socijalne politike, držim da će se najprije u toj stvari doći do željenog cilja, ako ćemo polagano i po uzoru drugih država postupati, koje su jur zavele institucije za posredovanje zarade u Americi.

I ako je dužnost države, da uredi posredovanje zarade za naše putujuće radničtvo više važna s humanitarnih obzira, to je dužnost organizovati

Digitized by Google

kapital, koji dolazi u zemlju kud i kamo zamašniji za čisto financijalni porast narodne snage.

Na licu mjesta ja sam se uvjerio o izrabljivanju naših izseljenika radnika po stranim bankama, družtvima i njihovim agentima gotovo na lihvarski način, te o nevjerojatno visokim svotama radničke privrede, koje su za zemlju izgubljene, a to samo zato, što se nije dosele nikakove brige posvećivalo, kako bi se jedinstveno taj kapital, koji godišnje iznosi daleko preko petdeset milijuna kruna, zemlji privadjao.

Američke banke, od kojih se neke izključivo posvećuju odpremanju, bolje rekući izrabljivanju zaslužbina radnika izseljenika, samo na zasluzi kamata kroz vrieme odpreme za tim na mienjanju dolara u naš novac, te gotovo na tako zvanoj osjegurnini i visokoj odpremnini, oštećuju za sto tine hiljada kruna naš narodni dohodak svake godine.

Samo primjera radi htio bih ovdje spomenuti, da je jedna takova tvrdka, koja je do prošle godine prometala do osam milijuna kruna godišnje, redovito slala pokriće za predani, a naslovnicima avizirani novac, tek mjesec, dva, naokon što je taj novac primila. Žalostna je još i ta činjenica, da su naši domaći jači novčani zavodi mučke trpili, da inozemne n. pr. Leipziška banka Khnaut, Nachod et Kühne posreduje odpremu od 25 milijuna kruna zarade godišnje.

Godišnji gubitak od sigurno minimum jednog milijuna kruna odviše je markantna stvar, a da bi ju jedna zemlja smjela ignorirati.

No abstrahirajući i od ovog gubitka, kud i kamo je veći narodni gubitak na onim svotama, koje u zemlju dolaze, a koje se raspu, izgube i neracionalno upotrebe, jer ne postoje nikoje uredbe, koje bi taj kapital organizovale i en masse plodonosno u narodnu probit obratile.

I ako bi već jedna zemlja htjela propustiti stanovite gubitke na izseljeničkoj privredi, radi pomanjkanja vlastitih novčanih instituta, to ona nikako ne smije propustiti organizaciju narodne privrede i njezina je vlada zvana to učiniti, da tako vriedi kao čuvalac i unapreditelj narodnih interesa.

I zato držim, da bi se uz sudjelovanje zemlje i kooptiranje naših najjačih i popularnih novčanih zavoda, koji su s financijalne strane organizovali naše zadruge, imala osnovati jedna novčana institucija, koja bi imala služiti izigranju stranih izrabljivačkih instituta, koji našu privredu na štetu zemlje umanjuju, pribavi zaslužbine i narodne privrede u uniji, te privadjanju ovog neokrnjenog kapitala u zemlju, i koncentrovanju njegovom u zemlji, jer se samo na ovaj način dade koristonosno za zemlju upotrebiti naše izseljeničtvo, koje inače ostaje štetitelj naše gospodarske snage.

Da se ali omogući uspješna koncentracija izseljeničkog kapitala, nije dovoljno organizovati ulaz toga kapitala kroz domaće institute, već je nuždn, priučiti naše izseljenike, da taj novac kamatonosno uložen u zavodu ostave, u koliko nije nuždan za uzdržavanje obitelji. Ta poduka morala bi polaziti iz naših učiona, a možda bi bilo uputno primieniti talijansku uredbu t. zv. mjestnih odbora, koji imadu zadaću, priučavati pučanstvo ovakovoj racionalnoj štednji.

Kad bi nam tako uspjelo koncentrovati izseljenički kapital u zemlji, onda bi se moglo pristupiti sistematičnoj tako reći izgradi poljoprivrednih, produktivnih, konsumnih i exportnih zadruga, koje bi trebalo s jedne strane

Digitized by Google

podpomoći kreditom, a s druge strane direktno novčano podupirati iz državnih sredstava iz izseljeničkoga fonda, koji će ove godine predvidljivo premašiti iznos od milijun kruna.

Ove zadruge bez sumnje su jedino sredstvo, koje omogućuje poboljšanje ekonomskog stanja malog posjednika i uslied toga izdašna protuteža prekomjernom izseljivanju.

Velika pomoć bi se tim zadrugama mogla pružiti i time, kad bi se barem polovica onih svota, koja nas iz zajedničkog proračuna pripada za promicanje industrije, upotriebila kroz duži niz godina za promicanje produktivnih zadruga maloposjednika.

Zajednička stavka za promicanje industrije iznaša dva milijuna četiri sto hiljada kruna, na koju mi po tangenti participiramo sa circa 192.000 kruna.

Malo nam je poznato, koliko je toga novca upotrebljeno za našu industriju, no u koliko je to iznimno i bivalo, služilo je lih obogaćenju pojedinaca (većinom tudjinaca), dok se time obćenita produktivna snaga pučanstva nije dizala.

No dakako, da mi i najuspjelijim osnivanjem i razprostranjivanjem zemljoradničkih odnosno produktivnih zadruga još uviek ne bismo stvorili sve uvjete za zdravi i jaki seljački stalež, jer moramo uz današnji u mnogim krajevima maleni seljački posjed, seljaku posebnim putem omogućiti jeftino sticanje tla, jer je glad za zemljom kod našeg seljaka možda od najjačih motiva za selenje u Ameriku.

I državnim sredstvima i upotrebom koncentrisanih izseljeničkih kapitala trebalo bi omogućiti unutarnju kolonizaciju, bud u formi samostalnih malih posjednika, bud po uzoru kutjevačkog vlastelinstva, u formi naseljenih radnika (sesshafte Tagwerker), na periferiji latifundija. Samo tako osjegurali bismo državi zdravi jedan seljački stališ i sveli bismo naše izseljivanje na jednu normalnu mjeru.

Dakako, da pobliže uredjenje i misli o praktičnom ostvarivanju unutarnje kolonizacije i ovih zadruga prelazi granice ovog predavanja, kojim sam pokazati hotio, da je preduvjet našeg ekonomskog napredka, očuvanje radnih sila u Americi i koncentrovanje zaradjenoga kapitala.

Upozoriv na dublje uzroke izseljivanja, na karakter izseljenja, na način, kojim bi se dala posredovati privreda radnika u Uniji, i na put, koji bi se mogao koncentrovati i nacionalno ekonomskim svrhama privesti izseljenički kapital, prilično je izcrpljeno, što se danas uz podpuno pomanjkanje autentičke opće i radne statistike u tom pitanju reći može.

Dužnost bi bila zemaljske vlade, da omogući pribor zasjecajućega materijala i da ga stavi na razpoloženje stručnjačkoj anketi, koja bi tek tada mogla podpuno ocjeniti važnost izseljeničkog pitanja s nacionalno-ekonomske strane, tako, da bi se moglo pristup ti izradbi nove osnove zakona o izseljivanju, koja bi se postavila na narodno gospodarstveno stanovište.

Nakon predavanja zahvali predsjednik predavaču na njegovom tako zanimivom i aktuelnom predavanju i izrazi nadu, da će se za predavačem povesti i drugi stručnjaci, te nastaviti predavanja o ovom i drugim važnim po naš narod pitanjima. (Živio !)

Digitized by Google

VIESTNIK.

(S a hrvatskog sveučilišta.) Njegovo ces. i kr. apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 20. veljače 1908. premilostivo dozvoliti, da prislušnik kod kr. sudbenog stola u Zagrebu Marko K o s t r e n č i ć na previšnje ime nosećem sveučilištu u Zagrebu „s u b a u s p i c i i s R e g i s" promoviran bude na čast doktora prava, te podjedno bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, a u slučaju zapriečenja zamjenika njegova, preblagostivo ovlastiti, da pri ovoj promociji u Previšnje ime posreduje.

Njegovo cesarsko i kraljevsko Apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 5. ožujka 1908. premilostivo odobriti, da umirovljeni sveučilištni profesor Vjekoslav K l a i ć reaktiviran bude u svojstvu javnog redovitog profesora za obću povjest na mudroslovnom fakultetu previšnje ime nosećeg sveučilišta u Zagrebu s berivima, sistemizovanim za VI. činovni razred.

I m e n o v a n j a.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blago izvoljeo je previšnjim riešenjem od 3. ožujka 1908. pravoga tajnoga savjetnika i bivšega bzana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije dra. Aleksandra pl. R a k o d c z a y a premilostivo imenovati predsjednikom kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga stola sedmorice, a prvoga podpredsjednika hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga banskoga stola Vladimira M a ž u r a n i ć a predsjednikom ovoga višega sudišta.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 28. veljače 1908. umirovljenoga velikoga župana Slavka pl. C u v a j a od Ivanske premilostivo imenovati vrhovnim načelnikom slob. i kr. glavnoga grada Zagreba u V. činovnom razredu.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je perovodju nižeg razreda kr. hrv.-slav.-dalm.- zemaljske vlade Petra K n o l l a perovodjom višeg razreda iste zemaljske vlade u VIII. činovnom razredu, a kr. kotarskog pristava II. razreda, dodieljenog na službovanje predsjedničtvu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Ivu pl. M o š i n s k y - a od Zagrebgrada, perovodjom nižeg razreda iste zemaljske vlade u IX. činovnom razredu, obojicu sa sustavnim berivima, Gjuru L o v r i ć a, sudbenog pristava I. razreda u službovanju kod državnog odvtetničtva u Gospiću, zamjenikom državnog odvjetnika II. razreda, ostavljajući ga na mjestu dosadašnjeg službovanja, Andriju J u r i š i ć a, pravnoga vježbenika kod kr. kotarskog suda u Vinkovcima, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, članovima zemaljskoga povjerenstva za nazivlje občina i prebivališta u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, i to na predlog predsjednika istoga povjerenstva: dra. Frana V r b a n i ć a, kr. j. r. sveučilištnoga profesora, te dra. Milana Š e n o u, kr. gimnazijalnog profesora i sveučilištnoga docenta, svršenog pravnika Oskara V e l j a č i ć a bezplatmim perovodnim vježbenikom u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, zamjenika kr. državnog odvjetnika II. razreda Stjepana K o v a č e v i ć a zamjenikom kr. državnog odvjetnika I. razreda u VIII. činovnom razredu extra statum, kod kr. državnog odvjetničtva u Požegi, povjeravajuć mu ujedno upravu toga kr. državnog odvjetničtva, ces. i kr. nadporučnika 53. pješačke pukovnije Josipa Š a b a n a kr. kotarskim pristavom X. činovnog razreda extra statum sa sustavnim berivima kod kr. kotarske oblasti u Ivancu i pridielio ga na službovanje kr. zemaljskoj kaznioni u Lepoglavi.

(U D a l m a c i j i.) Prizivni sud dalmatinski imenovao je pravnog vježbenika dra. Maksa D u j m o v i ć a prislušnikom u svom području.

(U B o s n i i H e r c e g o v i n i.) C. i kr. zajedničko ministarstvo naimenovalo je financijalnoga tajnika Pavla pl. G ä r t l e r a od B l u m e n f e l d a u financijalnom nad-

Digitized by Google

zorničtvu u D. Tuzli financijalnim savjetnikom u VII. dne. r., a financijalnoga podtajnika dra. Gjorgja Vasiljevića u financijalnom odjeljenju zemaljske vlade financijalnim tajnikom u VIII. dn. r., ostaviv obojicu u njihovim sadašnjim službenim upotrebama; sudskog tajnika Josipa Hermanna vladinim podtajnikom, ostaviv ga u njegovu sadašnjem službenom mjestu, a sudskog pristava dra. Jakova Eislera sudskim tajnikom VIII. dn. r. sa sistemizovanim berivima III. stepena plaće i premjestiv ga ujedno k okružnom sudu u Banjaluci.

Poglavica zemaljske vlade naimenovao je privremenog financijalnog perovodnog vježbenika Aleksandra Kirchnera u okružnoj oblasti u Travniku i privremenog financijalnog perovodnog vježbenika Ivana Richtera u okružnoj oblasti u Banjaluci, ostaviv ih u njihovim sadašnjim službenim upotrebama, privremenim financijalnim perovodjama u X. dn. r.; svršenoga pravnika Petra pl. Szunyogha privremenim perovodnim vježbenikom za seoski kotarski ured u D. Tuzli.

(Premještenja.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je premjestiti iz službenih obzira sudbene pristave kod kotarskog suda u Gjurgjevcu Slavoja Valjavca ka kotarskom sudu u Novoj Gradišci a Stjepana Zlatarića k onomu u Požegi; sudbene pristave: Vladimira Stražnickoga, kod kotarskog suda u Samoboru, k onomu u Velikoj Gorici, te Ruperta Miheliča, kod kotarskog suda u Koprivnici, k onomu u Jaski, i Fileusa Jurčića, kod kotarskog suda u Sv. Ivanu Zelini, k onomu u Samoboru uslied vlastite molbe; Petra Knezia, kod kotarskog suda u Jaski, k onomu u Čazmi, dra. Franju Oreškovića, kod kotarskog suda u Sv. Ivanu Zelini k onomu u Koprivnici, Ivana Otovčevića, kod kotarskog suda u Slatini, k onomu u Sv. Ivanu Zelini, Antuna Vidnjevića, u službovanju kod kr. zemaljske kaznione u Lepoglavi, ka kotarskom sudu u Ogulinu iz službenih obzira.

(U Bosni i Hercegovini.) Poglavica zemaljske vlade premjestio je političkog pristava I. razreda i upravitelja ispostave u Velikoj Kladuši Abdulselam bega Hrasnicu ka kotarskoj ispostavi u Čapljini, povjeriv i mu upravu iste, a vladinog perovodju dra. Eugena Molnara od kotarskog ureda u Bihaću ka kotarskoj ispostavi u Velikoj Kladuši, povjerivši mu upravu ispostave; dalje političkog pristava II. razreda Klemensa baruna Kettenburga od okružne oblasti u Mostaru ka kotarskom uredu u Bihaću.

(Pravo odvjetovanja) podielio je ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije Zadoru Kelecsény-u, kr. javnom bilježniku u Vukovaru, u obsegu banskog stola sa sjedištem u Vukovaru.

(Promjena sjedišta.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije dozvolio je dru. Franku Potočnjaku, odvjetniku u Zagrebu, da prenese podieljeno mu pravo izvršivanja odvjetovanja sa sjedištem u Cirkvenicu.

(Sbornik zakona i naredaba valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju) godine 1908. komad I. izdan je i razposlan dne 27. veljače 1908. te sadržaje

pod brojem 1. zakonski članak VII.: 1906. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog zakona ob uzakonjenju trgovačkog ugovora sklopljenog sa Švajcarskom dne 9. ožujka 1906. i „Očitovanja" kojim je isti u krijepost stavljen;

pod brojem 2. zakonski članak VII.: 1906. zajedničkog ugarsko hrvatskog državnog sabora ob uzakonjenju sa Švajcarskom dne 9. ožujka 1906. sklopljene veterinarske konvencije;

pod brojem 3. naredbu kr. ugarskog ministra trgovine u predmetu obaždarenja mjera za tekućine, načinjenih od emailiranog željeza i lima u obliku kante;

pod brojem 4. naredbu kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, odjela za bogoštovje i nastavu od 31. prosinca 1907. broj 27.656. kojom se preinačuje na-

Digitized by Google

redba istog zemaljsko-vladinoga odjela od 31. siečnja 1899. broj 1613. kojom se izdaje Štatut kr. sveučilištnog botaničkog vrta u Zagrebu;

p o d b r o j e m 5. naredbu kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove i odjela za pravosudje u Zagrebu, od 31. prosinca 1907. broj 65.371, o ručnim ljekarnama u zemaljskim zavodima i javnim bolnicama;

p o d b r o j e m 6. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 31. siečnja 1908. broj 864. kojom se proglašuje naredba kr. ugarskog ministarstva broj 6181/M. E. 1907. u predmetu snage zakonskog članka LVII.: 1907. donešenog u svrhu produljenja krieposti zakonskoga članka XXXI.: 1891. ob uredjenju konsulske sudbenosti.

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Mato Svinjarević Adolf Fischer sitničar i krčmar u Otoku	kr. kotarski sud u Vinkovcima	Tomo Rušec kr. sudbeni pristav	17. veljače 1908. Br. 6084/gr.	Mišo Anastasijević odvjetnik u Vinkovcima	Dr. Adam Tomas odvj. perovodja u Vinkovcima	1. travnja 1908.	1. travnja 1908.
Alojs Čerpes krojač u Zagrebu	kr. sudbeni stol u Zagrebu	Pavao Pavešić kr. sudbeni viećnik	5. ožujka 1908. Br. 7190/gr.	Dr. Josip Frank odvjetnik u Zagrebu	Dr. Šandor Steinhard odvjetnik u Zagrebu	17. travnja 1908.	17. travnja 1908.
Ludvig Plok trgovac u Županiji	kr. kotarski sud u Vinkovcima	Dr. Ivan Krnic kr. sudbeni pristav I razr.	24. veljače 1908. Br. 3421/gr.	Dr. Pajo Stanišić odvjetnik u Vinkovcima	Dr. Adam Tomas odvj. perovodja u Vinkovcima	10. travnja 1908.	28. travnja 1908.
Stjepan i Josipa Junašević u Zdenčini	kr. sudbeni stol u Zagrebu	Pavao Pavešić kr. sudbeni viećnik	2. ožujka 1908. Br. 6798/gr.	Dr. Zv. Španić odvjetnik u Zagrebu	Dr. Lovro Vidrić odvjetnik u Zagrebu	24. travnja 1908.	24. travnja 1908.

Digitized by Google

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Jakop Weiss trgovac u Garešnici	kr. sudbeni stol u Bjelovaru	Petar Kušt kr. sudbeni vićnik	26 veljače 1908. Br. 1622/gr.	Dr. Rudolf Šlumpf odvjetnik u Garešnici	Matija Mihatović obć. načelnik u Garešnici	15. travnja 1908.	25. travnja 1908.
Hugo Mizler	kr. kotarski sud u Vukovaru	Josip pl. Vidali kr. sudbeni pristav	13. vejače 1908. Br. 5507/gr.	Dr. Daniel Klein odvjetnik u Vukovaru	Dr. Ljudevit Krašković odvjetnik u Vukovaru	14. travnja 1908.	9. svibnja 1908.
Felika Brodman prot. trgovac u Vrbovcu	kr. kotarski sud u Križevcima	Dr. Branko Kettig kr. sudbeni pristav I. razr.	9. ožujka 1908 Br. 4660/gr.	Dr. Stjepan Pomper odvjetnik u Križevcima	Dr. Vilim Breyer odvjetnik u Križevcima	30. travnja 1908.	14. svibnja 1908.
Žiga Brichta I .slav. velepecara rakije u Požegi	kr. sudbeni stol u Požegi	Krunoslav Hadžlja kr. sudbeni vićnik	28. ožujka 1908. Br. 1074/gr.	Dr. Erni Predragović odvjetnik u Požegi	Dr. Adolf Krajač odvj. perovodja u Požegi	15. svibnja 1908.	22. svibnja 1908.

Digitized by Google

†

Dr. BALTAZAR BOGIŠIĆ

I ovaj nam velikan ode.

Još je godine 1905 u našem listu mogao napisati s ponosom u grudima odlični srbski pravnik Dr. Milenko R. Vesnić ove istinite rieči: „Dve polovine srbsko-hrvatskoga naroda imaju danas dva muža, koji im čine veliku čast u prosvećenom evropskom društvu: to su visoko preosvećeni djakovački biskup Juraj Strossmajer i Dr. Valtazar Bogišić.« Još nam iste godine ote nemila smrt prvog velikana, a danas evo oplakujemo i drugoga.

Zaronivši duboko u dušu naroda svoga i proučivši do temelja njegovo običajno pravo, stvorio je veliki pokojnik djela, koja pronesoše ime njegovo i naroda našega diljem cieloga prosvjetljenog svieta.

Nad svježim humkom, na grobu njegovom plače sav slavenski pravni sviet, plače narod naš obaju imena, plače pravničko družtvo, čiji bijaše odličan član, plače i »Mjesečnik«, koj se je njegovim suradničtvom vazda ponosio.

Slava, vječna slava Bogišiću!

Digitized by Google

Digitized by Google

O Austrijskoj osnovi zakona,

kojom se mienjaju i nadopunjuju neke ustanove općega gradj. zakonika, u svezi sa kod nas potaknutim pitanjem reforme općeg našega gradjanskog zakonika.

Napisao **dr. Mirko Košutić.***)

Kod nas se bilo pobudom predsjednika pravničkoga društva, presv. g. dra. Franje Spevca, pokrenulo pitanje reforme našega gradjanskoga zakonika [1])

Odmah se bilo javilo suradnika u našem pravničkom društvu, koji su se bili primili posla,[2]) pa je izgledalo, da će se i kod nas ozbiljno raditi na toj reformi.

Medjutim je, kako znamo, sve ostalo samo kod dobre volje; jer se stalo s nekih strana dokazivati, da za sad nije kod nas reforma općega gradjanskoga zakonika niti nužna, niti moguća.[3])

Odnosne su strane upućivale, da prije svega valja pričekati na uspjeh reforme u Austriji, makar su uvidjale, da ta izčekivana reforma ne će biti takova, da bi mogla zadovoljiti i posebnim našim životnim prilikama, napose neodgodivim reformnim radnjama na polju agrarnoga i nasljednoga prava.[4])

Bilo je misli, da nismo ni vrsni provesti nužne reforme sami; jer da nismo zato sposobni, a da se mora napose glede t. zv. seljačkog nasljednog prava pričekati, dok bi život riešio odnose našega zadružnoga prava naproti pozitivnom nasljednom pravu!

Kako su ova mišljenja neosnovana, a posljednje i apsurdno, vidjeti će se tečajem ove raspravice!

* * *

*) Opaska: Ovo je kao predavanje u skupštini „Prav. društva", čemu je bilo namijenjeno, radi nepredvidjenih vanjskih prilika izostalo i ovaj puta, kao i 21. ožujka 1908.

[1]) Mjesečnik br. 5. ex 1905.: dr. F. I. Spevec: Revizija općega gradjanskoga zakonika.

[2]) Mjesečnik br. 5. ex 1905.: Rasprave dra. J. Spevca, pa „Mjesečnik" ex 1906. dr. S. Posilović o istom pitanju, dr. Košutić br. 1.—4. ex 1906. o istom pitanju.

[3]) Mjesečnik br. 3. ex 1906.: dr. I. Maurović: O reviziji opć. austrij. gradj. zakonika, pa razni drugi, koji nijesu doduše o tomu pisali, ali su tim više „važno" o tomu govorili.

[4]) Slično i dr. I. Maurović cit.

Digitized by Google

U zapadnoj Evropi već su pravnici i zakonodavstva dugo na čistu s tim, da je veliko rimsko pravo za nas velika formalna škola, u kojoj stičemo bistrinu pravničkoga mišljenja i velika u zakonodavnoj tehnici, nu da njegove pozitivne norme nisu više za današnji život,[5]) pa su se za to u zapadnoj Evropi pokrenula na polju privatnoga prava velika reformna djela: gradjanski zakonik za njemačko carstvo, pa švicarski od minule godine, oba sa posebnom tendencom ujediniti posebna partikularna prava.

Ovim se, pridržajući svoj konzervatizam, pridružuju uvedene reforme Code civila u Francuskoj i općega gradjanskoga zakonika u Austriji.

Premda je Austrija na polju općega civilnoga prava zakonodavno pred nama već napredovala, glede česa upozorujem na austrijski zakon od 16. veljače 1883. o postupku o dokazu smrti po svjedocima, pa odnosne ustanove bilježničkoga reda od 25. srpnja 1871. br. 76 R. G. B., te gruntovnoga zakona od 25. srpnja 1871. br. 95. R. G. B. mi još uvijek i u tom dijelu općega gradjanskoga prava ne možemo pokazati nikoji napredak.

Učinak principa publiciteta je po kod nas postojećem pravu (§ 1500, 1443., 469., 443. o. g. z. !) ne gledeći na propis §-a 824. o. g. z. vrlo slab i to na očitu štetu pravnoga prometa.[6])

Odnosnom reformom u Austriji — grunt. zakon od 27. srpnja 1871. br. 95. R. G. B. — jest taj učinak daleko pojačan i proširen onamo, da se i prvotna nevaljanost upisa u pravilu proti pravnom sljedniku ne uvažuje (uz iznimke u §-u 63., 64. istoga grunt. zakona).[7])

Austrija polazeći sa stanov šta, da ne valja odgadjati moguća radi za sad nedostižih[8] i ne poznavajući kobnih onih prilika, koje postoje kod nas u našem seljačkom staležu — i opet žurno kroči svojim reformnim djelom naprijed, pa je njena vlada predložila gospodskoj kući osnovu zakona glede promjene i nadopune nekojih ustanova općega gradjanskoga zakonika, kako je to u „Mjesečniku" (br. 2. i sl. ex 1908.) priopćio profesor dr. Ivan Maurović.

Na časni poziv predsjednika našega društva, rad ću se osvrnuti ovim na tu osnovu, pa tim osvrtom pobuditi i ostalu gg. suradnike, da i oni reknu svoju.

---

[5]) Mjesto drugih: Gerichts Zeitung ex br. 5. 1908.: dr. Barsch.

[6]) Sravni propise § 148. i slijed. našega gruntovnoga reda. Kod prvobitne nevaljanosti unosa u gruntovnicu princip pouzdanja u gruntovnicu u opće ne djeluje, a kada po naknadno vangruntovno uslijedilih činjenica gruntovni unos postane materij. pravno neistinit, štiti se tko stiče pouzdanjem u gruntovnicu tek po izmaku odnosnoga trogodišnjega roka.

[7]) Randa: Eigenthumsrecht u naslovu „Publicitätsprincip" Exner: Publicitätsprincip;

Krainz-Ehrenzweig: System i dr.

[8]) Vidi i obrazloženje k osnovi zakona glede promjene i nadopunjenja nekojih ustanova općega gradj. zakonika: Uvod. str. 57. i sl.

Digitized by Google

Nema to biti kritička ocjena svih normi i instituta cijeloga reformnoga djela, nego ću prikazavši u bitnom opseg reforme i pregled njezinog sadržaja, pa jur pale na to djelo ocjene, izbliže razmatrati nekoje norme i institute, uputiti na naš dosadanji rad, na polju reforme općega gradjanskoga zakonika, sravniti ga sa austrijskom osnovom i povući otud zaključak glede pitanja: je li taka reforma i za nas nužna ili nije, je li reforma neodgodiva ili nije i da li smo ju mi vrstni provesti ili nismo.

K sadržaju osnove.

Sama novela sadrži 199 §-a, pa ako i jest od toga do 40 § a, koji su lih tranzitornoga značaja — rasijani po cijeloj noveli — n. pr. § 90., 129., 199., koji dokidaju postojeće norme, — i ako mijenja razmjerno malen broj §§ o. g. z. ipak svojim opsegom norma revizije čini više od jedne desetine cijeloga općega gradjanskoga zakonika.[9])

Nijedna glavna partija o. g. z. nije ostala netaknuta.

Uz pojedine reforme opće nauke, reformira se tom osnovom: osobno pravo, stvarno pravo, pravo obvezno, nasljedno i obiteljsko u prilično jednakom opsegu.

Ne reformira se ženidbeno pravo, te izuzev propisa §§ 1151. do 1163. o. g. z. u pogodbi vrhu usluga za plaću[10] — posebni dio obveza, ovo potonje vjerojatno radi suvisla za sad napuštene opsežnije reforme otštetnoga prava.

Reformatorni je rad i onaj sitan: rad pojedinih korektura, bilo u cijelim §§-ima, bilo u dijelovima im, pače i u samo pojedinim riječima: neke praznine nadopunjuje, prekida teoretske pojedine kontroverze i donaša korekture pojedinim dosadanjim zakonskim tumačenjima i onaj velik: rad, koji na polju obiteljskoga, nasljednoga, agrarnoga i obveznoga prava pridonosi k riješavanju socijalnoga pitanja.

Osnova se dijeli u dva članka I. i II. Prvi članak sadrži reformno djelo, a drugi lih zaključnu ustanovu.

Prvi članak sadrži uvod i onda se dijeli u 9 odsjeka, pa priopćujući ovdje samo pregled revizijonoga sadržaja, upućujem glede samoga sadržaja novele na jur o tom poslijedilo priopćenje profesora dra. I. Maurovića.

Prvi odsjek obradjuje u §-u 1.—6.: osobno pravo:

1. naslov: zaštita imena § 1. i 2. (nadopuna o. g. z.)

2. naslov: rokovi za proglašenje smrti § 3. i 4. (k §-u 24. o. g. z.)

3. naslov: sposobnost žena biti svjedokom soleniteta, bilježničkih akata, isprava i istovjetnosti § 5. i 6. (k §-u 591. o. g. z. § 57. bilj. r. § 4. zakona od 4. juna 1882. R. G. B. br. 67. zak. od 5. lipnja 1890. br. 109. R. G. B.

[9]) Gerichts-Zeitung cit. u op. 5 ovih priopćenja.

[10]) Obrazloženje — cit. u opasci 8. ove rasprave — na strani 141. i sl.

Digitized by Google

Drugi odsjek sadrži: obiteljsko pravne ustanove:

1. naslov: pobijanje zakonitosti poroda § 7. do 9. k § 158. o. g. z.

2. naslov: Skrb za pod otčinskom vlasti stoj će maloljetnike § 10. i 11. k § 178. o. g. z.

3. naslov: poziv žena k tutorstvu i skrbničtvu § 12.—16. k § 192. i 211. o. g. z.

4. naslov: sposobnost za odredjeno tutorstvo ili skrbstvo § 17. i 18. k § 193. i 194. o. g. .

5. naslov: skrb za osobu i odgoj djece za slučaj rastave ili razvoda braka § 19. i 20. k § 142.

6. naslov: skrb za nezakonitu djecu § 21.—27. k § 189. o. g. z. uz novote.

7. naslov: troškovi poroda i babinja nezakonite matere § 28. do 30. k § 1328. o. g. z.

8. naslov: tutorsko vijeće § 31.—44; — novota.

9. naslov: nadzor nad maloljetnici i skrbljenici § 45., k § 207. i 208. o. g. z.

10. naslov: zakonsko zastupstvo nad maloljetnici, primljenima u zavode § 46.—48., novota.

11. naslov: imenovanje uredskoga tutora § 49. novota.

Treći odsjek sadrži: stvarnopravne ustanove:

1. naslov: stečenje vlastnosti i založnoga prava na u gruntovnicu neupisanim nekretninama § 50.—52., nadopuna § 431. i 451. o. g. z.

2. naslov: zabrane otudjenja i opterećenja § 53.—54. proširuje postojeće slučajeve;

3. naslov: utjecaj diobe nekretnina na zemljišne služnosti § 55.—58. k § 485., 847.

4. naslov: obnova i ispravak medjaša § 59.—62., k § 850.—853. o. g. z.

5. naslov: dispozicija vlastnika s hipotekom § 63.—69., novota;

6. naslov: založnopravno jamstvo tražbine iz osigurateljne pogodbe § 70. i 71., novota;

7. naslov: ustup prvenstva § 72.—78. k § 30. grunt. z. od 25. kolovoza 1871.

Četvrti odsjek: nasljedno-pravne ustanove.

1. naslov: odreknuće nasljedstva § 79. i 80. k § 551. o. g. z.

2. naslov: potpis oporučnih svjedoka i forma izvansudnoga pismenoga očitovanja posljednje volje § 81.—83., k § 579. i 581. o. g. z.

3. naslov: smrt zamjenika prije nastupa slučaja supstitucije § 84. i 85. k § 545. i 610. o. g. z.

4. naslov: ništetnost kasatorne klauzule § 86. i 87. k § 716. o. g. z.

Digitized by Google

5. naslov: zakonski nasljedni red srodnika bračnoga porijetla 888.—92.

6. naslov: nasljedni red nezakonite djece § 93.—95. k § 754. o. g. z.

7. naslov: zakonsko nasljedno pravo i pravo ženidb. druga na nužni dio § 96.—103., nadopuna;

8. naslov: ostavina bez nasljednika § 104., k § 760. o. g. z.

9. naslov: uračunavanje darovanja kod proračunavanja nužnoga dijela § 105.—109., k § 951. i 793. o. g. z.

10. naslov: sredstvo osiguranja vjerovnika nasljednikovih § 110.—113. k § 822. o. g. z.

Peti odsjek: obveznopravne ustanove:

1. naslov: opće ustanove o očitovanju volje i ugovorima § 114.—118., k § 914., 915., 918., 862. i 4887. i novota;

2. naslov: sklapanje ugovora § 119.—121., k § 869., 870., 871.

3. naslov: pomanjkanje suglasja volje i zabluda § 122.—126.,

4. naslov: ništetni ugovori § 127.—129., k § 878., 879 i 882.,

5. naslov: forma ugovora § 130.—133., k § 884., 886.,

6. naslov: vrijeme i mjesto činidbe § 134.—138., k § 902., 903., 1420. o. g. z.

7. naslov: pogodbe u korist trećih § 139.—142., k § 881. i 1019.

8. naslov: neispunjenje naplatnih ugovora § 143.—149., k § 919. o. g. z.

9. naslov: jamstvo radi nedostataka u marvi § 150.—151. k § 924., 925. o. g. z.

Šesti odsjek: nedozvoljena djela § 152.—154., novota,

Sedmi odsjek: pogodba vrhu usluga za plaću § 155.—180., k § 1151. do 1163. o. g. z.

Osmi odsjek: Uputa i preuzeće duga:

1. naslov: uputa § 181.—185.

2. naslov: preuzeće duga § 186.—193., k § 1404.—1410. o. g. z.

Deveti odsjek: Zastara i dosjelost § 194.—199. proširenje k § 1480., 1489. o. g. z.[11])

* * *

Pravna forma i zakonodavna tehnika novele je ona rimska pravna, držana dobrano u duhu postojećega gradjanskoga zakonika ako i zaostaje za ovim u kratkoći i preciznosti dikcije, a reformatorni se rad dade podijeliti u dvije grupe:

1. norme bitno tehničke prirode, koje se temelje na upoznavanju stanovitih pravnih činjenica i zakonske tehnike, te poglavito ispravljaju zak.

[11]) Vidi: osnovu gore pod 8. cit. zakona str. 55. i 56.

Digitized by Google

dikciju, specijalizuju i diferenciraju te odstranjuju nejasnoće; kao § 7.—9., stranom § 50.—52., 72.—78., 79., 81., 82. novele.

2. norme, koje počivaju na gospodarskoj i socijalnoj životnoj promjeni, te stavljaju sám sadržaj zakona u sklad sa postojećim novim životnim prilikama, kako ih je iznio veliki gospodarski, pravno prometni i socijalni pokret, preinačujući i nadopunjujući u tom pogledu postojeće norme, agrarno, socijalno i prometno pravnim ustanovama.[12])

Ovamo idu osobito ustanove § 21.—27. novele o brizi za nezakonitu djecu, napose ne bezprigovorna ustanova, po kojoj se može izdati privremena odredba, da mora nezakoniti otac tromjesečnu alimentaciju za dijete odmah po porodu materi ili tutoru platiti ili nužni iznos u primjerenom roku prije poroda kod suda položiti; te ustanova, da ima nezakonito dijete, ravno zakonitoj djeci, je li se otac takovim priznao ili je očinstvo sudbeno parbenim putem dokazano, ako je bilo u očevoj kući uzdržavano ili uzgajano, potraživanje na jednako uzdržavanje i jednaki odgoj i po smrti očevoj sve do vremena, dok se samo uzdržavati moglo ne bi, a nasljednici očevi ga mogu otpraviti nužnim dijelom (koji bi ga išao, da je zakonito dijete), ovamo idu i ustanove § 93.—95. novele, koje priznavaju nezakonitom djetetu nasljedno pravo u zaostavštinu materinu i onu materine rodbine i obratno, pa one § 28.—30., koje nezakonitom ocu ustanovljuju dužnost: u svakom slučaju dati materi troškove poroda i babinja, te uzdržavanja za prvih šest tjedana po porodu i naknadu i daljnjih uslijed poroda nastalih troškova, uz dozvolu privremene odredbe unapred to kod suda položiti ili odmah po porodu materi platiti.

Dakako da se ovamo redaju i norme 8. naslova, drugoga odsjeka o tutorskomu vijeću, koje imade zadaću podupirati sudove u vodjenju tutorskih i skrbljeničkih agenda, vršenjem nadzora nad radom tutora i skrbnika u pravcu uprave s imovinom štićenika, njihovoga odgoja i t. d., te koje se radi provedbe svoje zadaće može staviti u savez sa javnim korporacijama, zavodima i društvima.

Ovamo spadaju i norme § 53.—54. o zabranama otudjenja i opterećenja, koje djeluju lih proti prvom sticatelju, a dobivaju stvarno pravni učinak unosom u gruntovnicu i priznaju naproti ženidb. drugu, djeci ili ovih ženidb. drugu, osobi, koja je na ove koje pravo preniela, vlast oporučno ili ugovorno zabraniti i ograničiti pravo; pogodbeno otudjiti i opteretiti to pravo.

Upozorujem tu na ustanove § 55.—62. glede uredjenja susjedovnih i agrarnih odnošaja, napose glede regulacije prava zemljišnih služnosti kod diobe gospodujuće ili služeće nekretnine, koje vode računa sa činjenicom, da taka služnost može teretiti samo jedan dio dijeljene nekretnine i da može

[12]) Vidi cit. u opasci 8. i to str. 59. i slijed.

Digitized by Google

služnost biti djeliva, pa ju utrnjuje glede dijela nekretnine, koji faktično ne tereti, a dozvoljava njenu diobu, gdje je za to potreba.

Važne su tu norme o dispoziciji vlasnika sa hipotekom za slučaj njenoga utrnuća ili konfuzije § 63.—69. po kojima se može grunt. upisano založno pravo, dok je sjedinjeno sa vlasnikom u istoj osobi po vlasniku na treću osobu prenijeti ili i putem ovrhe proti vlasniku otudjiti i po kojima može vlasnik založ. pravno opterećene nekretnine, založno pravo, ako je tražbina, za koju je založno pravo upisano, utrnula, temeljem tabul brisovne namire ili i druge isprave, koja dokazuje utrnuće založne tražbine, a jest tabularna isprava, prepisati na svoju osobu ili i trećemu ustupiti za novu tražbinu do iznosa utrnule založne tražbine — ipak time, da iz dijela prihoda ili kupovine — je li odnosna nekretnina uzeta pod prisilnu upravu ili ovršnu dražbu — prije grunt. njenoga brisanja ili prenosa na treću osobu, koji bi na to založ. pravo otpadao dolaze do namira prvenstveno joj zapostavljeni vjerovnici, koji inače ne bi došli do pokrića iz mase.

Savezna pak je tomu norma, da u slučaju brisanja založnoga prava može vlasnik takodjer ishoditi i gruntovnu zabilježbu, da je pridržan upis novoga založnoga prava u ragnovnom redu brisanoga založnoga prava i do njegovoga iznosa ; te norma, da može vlasnik tražiti, da se u rangovnom redu već upisanoga založnoga prava za novu tražbinu upiše založno pravo s ograničenjem, da će zadobiti krjepost tek, ako se u roku od 6 mjeseci od dozvole upisa novoga založnoga prava, uknjiži brisanje starijega založ. prava.

Ovamo idu i ustanove § 70. i 72.—78., da se založno pravo na osiguranoj nepokretnini proteže i na tražbinu proti osiguratelju iz osiguranja proti požaru, te ustupu prvenstva, o kojem ću niže pobliže govoriti.

Pogotovo idu ovamo ustanove nasljednoga prava, po kojem se priznaje ženidbenom drugu zak. nasljedno pravo, uz djecu ostavitelja i potomke ovih u četvrt baštine, uz roditelje ostavitelja i potomke ovih ili uz djeda i babu u pol baštine ; a za slučaj, da baštine djed i baba sa pokoljenjem umrlih djeda i babe, dobiva i od druge polovine baštine dio, koji bi po § 739. i 740. o. g. z. zapao bio pokoljenju umrlih djeda i babe ; a cijelu baštinu, ako nema zak. nasljednika prve ili druge linije, niti djeda i babe.

Ženidb. drug dobiva osim nasljed. dijela i sve pokretnine, što spadaju k bračnom kućanstvu, kao predzapis, a jest i nužni nasljednik i ima pravo na potrebno nužno uzdržavanje, koliko ga ne dobija nasljedstvom, dok ponovno ne stupi u brak (iznimka § 759. o. g. z.)

Nema zak. nasljedno pravo, niti prava na odnosni predzapis ženidbeni drug, čijom krivnjom je posljedila rastava ili razvod braka ili proti kojem je zahtjev na ovo opravdano (u čas smrti ostavitelja) sudbeno stavljen, a

Digitized by Google

može se isključiti od nužnoga dijela, ako je ostavitelj bio vlastan tražiti razvod ili iz krivnje njegove zahtijevati rastavu braka.

U isti red spada i norma o „bonum caducum" § 104., po kojoj ova ide državu za unapredjenje zadaća općih humanitarnih svrha, te socijalnoga osiguranja.

Osobito mi je tu istaći norme o ništetnim ugovorima, napose pak onu u §-u 128. t. 4. o gradjansko pravnoj lihvi, o kojoj će biti dolje napose govora.

Važne su tu i ustanove glede tumačenja očitovanja volje, napose, da sudac ima istražiti pravu volju kontrahenata, da se ugovori imadu tumačiti i ispunjati, kako odgovara stanju poštenoga prometa, da se glede značenja i učinka djelanja i propusta ima uzeti obzir na u prometu stojeće običaje i uzance,[13]) da dužnik odgovara za krivnju svoga zak. zastupnika, te nije li inače ugovoreno i svojih pomoćnika, da se glede sklapanja ugovora usvajaju u bitnom norme trgovačkoga prava, a da i ne spominjem drugih, osobito važne su tu ustanove o pogodbi vrhu za plaću, kojima se nadopunjuju § 1151. i 1163. o. g. z. (ne vrijede za l. c. operis !)

* * *

[13]) Cit. osnove str. 119. i sl. Osobito k §-u 914., 915. i 887. o. g. z. Sudac se nema vezati baš na riječi, ako njihov izraz nije izrazio pravu volju stranaka, ako iz okolnostih proizlazi, da očitovana volja stranaka nije suglasna, nema ugovor po § 915. uzdržati.

Kod tumačenja očitovanja volje i prosudjivanja konkludentnih djelanja valja uvažavati konkretnu namjeru i po tom značenje očitovanja, djelanja ili propusta. Koliko otud ne slijedi što drugo, odlučuje prometni običaj, kako se u faktičnoj izvržbi poštenoga prometa izražava.

Ispitivanjem volje stranaka, nije moguće riješiti sve dvojbe ; jer stranke u pravilu ni ne predvidjaju sve konsekvence, koje slijede iz njihovih dogovora. Ipak treba i tu odluke. Ovo je zadaća suca : odlučno je, kako se promet poštenih i pravedno mislećih ljudi razvija.

Prometni običaj ima ali za stranke važnosti tek, ako su ga poznavale ili ako je po zahtjevu poštenoga prometa stranka, koga ga je znala, smjela računati s tim, da će se protustranka po tom vladati. Kad se ovako ustanovi smisao očitovane volje i pokaže, da sporno pitanje nijesu stranke suglasnim očitovanjem volje riješile i da ni zakon to ne rješava, mora sudac slučaj riješiti, kako bi ga bio riješio zakonodavac pravičnim uvaženjem obostranih interesa. Taka odluka odgovara zahtjevu poštenoga prometa, kojem se prilagodjuje, a razvoj prometnih odnošaja „stvaranjem" (Ausgestaltung) prava slijedi i unutar granica pozit. prava vodi računa sa mijenjajućim se i novo nastajućim potrebama pravnoga života.

O ovom i suviše važnom pitanju, osobito odnosu suca k zakonu, koje bilo izazvalo u znanosti pravu buru — sravni : Gneus flavius : Der Kampf um die Rechtswissenchaft, k tomu : Dr. J. Spevec u Mjesečniku br. — ex 1907. : Stammler : Die Lehre von dem richtigen Rechte, pa D. Kampf : Gesetz und Richter. : Schey : Obligat verb. : Bevollmächtigungsvertrag.

Digitized by Google

Osim reforme bitno tehničke prirode, leži dakle u osnovi i snažna gospodarsko-prometna, agrarna i socijalna reforma privatnoga prava, pa vidimo, kako se na područjima zasijecajućim u to polje, sve više gubi sadržaj rimskoga pozitivnoga prava, a na njegovo mjesto stupa odnosni sadržaj modernoga života.

Vidimo, kako nestaje iz našega privatnoga prava dosadanja obiteljska organizacija; na polju imovinskoga prava već u §§ 150., 1238. o. g. z. oslabljena vlast patris familiae, gubi sad i svoju osobnu snagu (§ 10., 11., 142. osnove.)

Žena postaje u obitelji pravi drug otca obitelji, te u odnosu k djeci prava sudionica roditeljske skrbi.

Ženin položaj se ali i inače izravnava s onim mužkarca, koliko to donosi sa sobom razvoj tečevnoga života i preokret socijalnih, pa gospodarskih odnosa, koji su promijenili i socijalni položaj žene (§ 5. i 6. osnove): žena može biti svjedok soleniteta, jav. bilj. akata i isprava i identiteta i t. d.

Dosadanje premoći rodbinske veze se rasklimavaju, kako svjedoče ustanove o tutorskom vijeću, pa isključenje daljnjih rodjaka, kad je tu ženidbeni drug od nasljedstva, isključenje 3 zadnjih parentela od nasljedstva (§ 31.—34., 88.—104.)

Pošto promet i trgovina provejava i prožinje danas sve više cijelokupni gospodarski život i onaj maloga posjednika i maloobrtnika, nastoji osnova putem recepcije odnosnih ustanova trgovačkoga prava unificirati normiranje prometnoga prava (čuvajući ipak karakteristične osobitosti austr. privat. prava): (kao u § 114.—118., 119.), postavljajući prometno pravo na princip vjere i pouzdanje u promet, te onaj prometnoga običaja; a jer je načelo slobode ugovora u okolnosti štetno i pogibeljno, pa se i smije i mora stegnuti, kada to služi izravnanju event. štetne gospodarske nejednakosti,[14]) pa tomu, da se predusretne i onemogući pogibeljno izrabljivanje gospodarske premoći, što ima doprinijeti k riješenju socijalnoga pitanja — donosi osnova ustanovu o lihvi (§ 128.) i u pogodbi vrhu usluga za plaću norme u zaštitu slabijega.

Tu se redaju i norme proti chikani[15], te one u zaštitu tjelesnog i moralnoga integriteta, pa imena, koje su rimskomu pravu bile ili nepoznate ili slabo poznate, te priznate (kao § 1., 2., 152., 153. i 154. osnove.)

Ipak mi je čudno, da osnova ne donosi ništa nova na polju ženidbeno-imovinskoga prava i da tu ništa ne reformira, makar bi to bilo suvislo provedenoj reformi!

[14]) Menger: Das bürgerl. Recht mit der besetzlosen Volksklassen.

[15]) Tko drugoga ošteti načinom protivnim dobrim običajem ili javnom poretku, dužan mu je naknaditi štetu. Ako se šteta nanese vršenjem prava, onda to vrijedi samo onda, ako je vršenje prava imalo samo svrhu drugoga oštetiti.

Digitized by Google

Bilo bi ipak poželjno, da je reformiran propis §-a 1237. o g. z. po kojem se u dvojbi predmnjeva, da stečevina potiče od muža, makar se u većini slučajeva mora prištednja pripisati dobro rukovodjenom kućanstvu ženinom — da ne bude odnosna prištednja za ženu izgubljena.

Pregled dosadanje ocjene i vlastite primjedbe.

U cijelosti je dosadanja ocjena, koju je našla osnova u pravničkim krugovima, za ovu vrlo povoljna.[16])

Istina je, da je već upozoreno na stanovite nedostatke osnove, odkojih su nekoji dosta zamašni; ali ipak takovi, da se lako dadu otklonuti; a može biti, da će se zavremeno i više takovih nedostataka otkriti, nu u cijelosti je osnova ipak stekla priznanja.

Vele:

Nuždan je ispravak u § 3. l. 2. kod proglašenja smrti u ratu nestalih. Osnova veli, da se smrt otsutnika predmnjeva, „ako je u ratu teško ranjen ili ako je, kao sudionik u ratu nestao, iza svršetka rata prošle 3 godine, a nema otkad je ranjen ili nestao nikoje vijesti o njegovom životu". Mora li onaj ranjeni biti sudionik u ratu t. j. pripadati oružanoj sili ili spada ovamo i civilna u ratu ranjena osoba? Najbolje je riječi „u ratu teško ranjen ili" brisati.

Dvojbene su vrijednosti ustanove o privremenim odredbama glede alimentacije nezakonite djece i suvisle glede osiguranja odnosnih potraživanja nezakonite matere.

Uz nove ustanove o alimentaciji nezakonite djece nije uputno pridržati § 165. o. g. z. a čudno je, da mogu djed i baba primjerice doći u položaj, da su dužni dati nezakonitom djetetu nužni dio, nu nijesu mu obvezani dati alimentaciju!

Dvojbene vrijednosti je način, kojim se kod rastave braka raspolaže s odgojem djece. Po osnovi, ne sporazumu li se roditelji, ima tutorstveni sud uvaženjem odnosa i osoba, pa rastavnih razloga odlučiti, da li će se skrb i odgoj sve ili koje djece prepustiti otcu ili materi.

Premda se ima tu sucu dati neka sloboda odluke, imalo bi se ipak zakonom i tu sudcu dati stanovito mjerilo.

Nasljedstvo zadnjih 3 parantela je dokinuto iz motiva: „tu prestaje osjećaj srodstva"; a taj motiv je u protuslovju sa sadržajem zakona:

[16]) Neue Freie Presse od 22. prosinca 1907., dr. Ehrenzweig: o nasljed. pr. od 26. siječnja 1908.: Mitteis. Nirtom od 2. veljače 1908. Walker Allg. öst. Gerichtszeitung br. 1—5 ex 1908., dr. Bartsch;

Jurist. Blätter br. 5 ex 1908.: dr. Ehrenzweig: o nasljed. pr. ustanovama.

Jur. Blätter br. 8 ex 1908.: dr. Ehrenzweig o nasljed. pravu i kratko priopćenje predavanja, koje je u bečkom prav. društvu 19. veljače 1908. držao prof. dr. E. Till.

Digitized by Google

baštine ipak i oni bez toga vidnoga osjećaja — pa bi trebalo odlučiti, da i u drugoj i trećoj paranteli kolaterali nemaju više nasljednoga prava, ako su po sistemu gradualnoga računa od ostavitelja udaljeni za više od stanovitoga broja grada.

Osnovom se suviše steže oporučna sloboda, a bona caduca bi imala pripasti ne državi, nego općinam.

Zabranam otudjenja i opterećenja, koje imadu spriječiti prebrzi prelaz obiteljskoga posjeda u tudje ruke — nu lih za prvoga — posjednika — fali ustanova njihovoga odnosa k pravu nužnoga dijela (§ 774. o. g. z.), koji se ne smije opteretiti i ograničiti.

Odnosne norme se dadu lako obići, a nemaju praktičnoga uspjeha, kada treći bona fide sklopi o odnosnom objektu obveznopravni ugovor.

Ustanove o dispoziciji vlasnika sa hipotekom, koje je tražbina utrnula, su porietla bavarskoga hipot. prava, a ne dostaju; jer ne ustanovljuju vlasničke hipoteke: vlasnik ne dobiva u diobi kupovnine namir, nego napreduju hipotekari, (makar i nisu osobni vlasnikovi vjerovnici.)

Za ustup prioriteta bi uz stvarnopravni njegov učinak i kod hipoteka, trebalo za nj tražiti privolu vlasnika.

Obradba nauke o zabludi u § 124. nije legislat. besprigovorna: ne može se pozivati na zabludu, koju je sam (selbst und allein) skrivio; dobro; nu nikako se ne da odobriti, da se taj poziv dozvoljava, ako je zabluda protustranci „pravodobno" objašnjena. Što je tu „pravodobno?" U istinu: dok je res integra, nu moglo bi se misliti i to: tek u prvo vrijeme iza sklopljenoga ugovora.

U nauci o pogodbama u korist trećih, trebalo bi ustanove, da treći u slučajevima, kad ima činidba poslijediti tek iza smrti u njegovu korist ugovarajuće stranke („vjerovnika") ne stiče još neosporivo pravo.

Kod norme u ispunjenju naplatnih ugovora, trebalo bi sukontrahentu dati i treće pravo: iza izminuloga zakonskoga produžnoga roka, može odbiti ugovornu činidbu i tražiti naknadu štete radi neispunjenja.

Nije besprigovorna ustanova § 186., koja isključuje vjerovnikovo neposredno pravo proti onomu, koji je dug preuzeo, pa neka bi mu se barem u „dvojbi" to dalo.

Po §-u 191. jamči neposredno vjerovnikom, koji imovinu ili posao preuzme sa aktivi i pasivi, ako im je to priopćeno ili javno oglašeno.

Mogao bi po tom sva aktiva preuzeti, a pasiva isključiti, premda bi ovo trebalo dopustiti samo do iznosa aktiva.

Ustanove glede sticanja vlastničkoga i založnoga prava na u gruntovnicu neupisanim nekretninama, ne će napose glede sticanja založnoga prava imati željenih praktičnih rezultata.

Digitized by Google

Bilo bi poželjno, da ustanove o pogodbi vrhu usluga za plaću vrijede i za služinčad, a da supsidijarno vrijede, kao pravo supsidijarno za sve pogodbe vrhu usluga za plaću.

Ustanova § 79. (§ 551. o. g. z.) nije sretno redigirana, ni dovoljno jasna, a zamka je ostavitelju odnosna potrebna forma. Vrijedi i za onu § 81. i 82. osnove, da su ili suvišne ili nisu sretno redigirane (k § 579, 581. o. g. z.)

§ 86. osnove je preuzak (k § 716. o. g. z., a § 84. novele (k § 615. o. g. z.) nije shodno stilizovan.

Da ne duljim o tom ; jer je to radnja detalje, koja je sad izvan moga okvira ! Moram ali reći : ovi izneseni prigovori su opravdani, pa će se morati uvažiti !

(Nastavit će se.)

Zabilježba biljegovine u parbenom postupku.*)

O zabilježbi biljegovine i o pravu siromaštva raspravljaju §§-i 59 i 60. pristojbenih propisa i točka 12. tar. članka 40. Na ovom mjestu raspravljamo samo pitanje vodjenja popisa.

§ 59. Zabilježba biljegovine. Zabilježbi biljegovine ima onda mjesta, kada se u parbenom postupku u smislu ustanova parbenoga postupnika ureda radi skrbnik imenuje ; ili ako jedna stranka sa pravnim naslovom siromaštva parnicu vodi, napokon u takovim parnicama, koje se vode izmedju stranaka, oproštenih od pristojbe i istoj podvrženih ; nestane li uzroka zabilježbi, mora i zabilježba prestati. (vidi §§ 60. i 96.).

1. Tko se može smatrati siromakom — vidi kod toč. 12. tar. čl. 40. Tamo raspravljam i pitanje, tko je nadležan konačno odlučiti, valja li svjedodžba siromaštva, te pripada li dotičniku pravo siromaštva ?

2. Ovaj § sastoji se iz dva dijela : u prva tri retka govori o skrbnicima, koje sud u smislu parb. post. odredi. Po izvornom tekstu starih propisa (izdanje od god. 1868. § 69. a u slučaju dvojbe mjerodavan je potonji tekst), bio je oprost dozvoljen samo skrbniku, kojega je sud odredio, da zastupa takove stranke, kojih boravište nije bilo poznato. Stoga se ovaj iznimni oprost ne može protegnuti n. pr. na skrbnika, kojega sud tečajem ovršnog postupka imenuje u svrhu, da utjeruje zaplijenjene tražbine (u. s. 11.001/905. i 7373/905.). Valja paziti i na to, nije li skrbnik odredjen takovoj osobi, koja ima imetka (n. pr. malodobniku u. s. 1801/905.). Uvijek treba konkretizirati pojedine slučajeve. Često se imenuje skrbnikom na čin osoba, koja nije odvjetnik ; u tom slučaju pripada oprost i zastupajućem odvjetniku (u. s. 4917/906.).

* Preuzimamo iz djela presvj. g. Samuela Kociana, vijećnika upravnog sudišta „Tumač i Rječnik" biljegovnim i pristojbenim zakonom.

Digitized by Google

Drugi dio ovoga §-a odnosi se na oprost pravom siromaštva; ta je odredba nova i u smislu iste stranka, koja parnicu vodi pravom siromaštva, figurira u parnici kao „od pristojbe oproštena" stranka § 11.). Za slučaj dokazanog siromaštva odredjuje zastupnika (odvjetnika) sud ureda radi, § 90. z. čl. LIV.: 1868.) te u tom slučaju pripada mu oprost na temelju ovoga svojstva t. j. odredbe suda. Nu i stranka sama može tražiti (u nebiljegovanom podnesku i uz priklop nebiljegovane svjedodžbe siromaštva, na kojoj treba da je naznačena i svrha, u koju je izdana) pravo oprosta i sama izabrati si zastupnika; i ovom pripada pravo zabilježbe, akoprem ga nije sud ureda radi odredio (64—97).

Okolnost, da na zastupanje malodobnika sirotinjska oblast ureda radi odredi zastupnika, sama po sebi ne daje pravo na zabilježbu, jer mora dokazano biti i siromaštvo malodobnika (m. f. 89.736/95.).

U kratko: ureda radi odredjeni skrbnik (n. pr. za stranke nepoznatog boravišta), uživa oprost, ako zastupana stranka i nije siromašna, dočim je oprostu po drugom dijelu §-a preduvjet: dokazano siromaštvo.

3. Stranka, koja nije oproštena od pristojbe, plaća u popis uzetu biljegovinu samo onda, ako je sudjena na parbene troškove (u. s. 6038/905.). Niti onu polovicu od pristojbe za osudu nije dužan platiti, koja otpada na oproštenu stranku, ako nije sudjen na parbene troškove, ili ako su takovi prebijeni. Što više, od pristojbe za nagodu plaća takodjer samo onaj dio, koji na njega otpada; ako je oproštena stranka nagodom dobila stanovitu vrijednost (6038/905.). U opće, ako se oproštenoj stranci dosudi vrijednost, prestaje razlog siromaštva a prestaje i dužnost protivnika, da plati pristojbu za oproštenu stranku.

§ 60. Odmjerba pristojbe na temelju zabilježbe. Zastupnik stranke, ovlaštene na zabilježbu pristojbe, dužan je biljegovinu, pripadajuću od svakog pojedinog parbenog spisa, koji za svoju stranku podnese, u popis staviti, isti parnici priložiti i pod nadzorom suda sve do dovršenja parnice nastaviti.

Ako je na zabilježbu biljegovine ovlaštena stranka parnicom uspjela, te je protustranka takodjer i na platež parbenih troškova odsudjena, onda se ima u govoru stojeći popis biljegovine po sudu, uz priklop pravomoćne osude, kr. porez. uredu u svrhu odmjerenja pristojbe priposlati.

1. Zabilježba biljegovine vodi se 1) ili kada sud odredi ureda radi skrbnika na zastupanje (vidi § 59.), ili 2) kada jedna od stranaka uživa oprost iz naslova siromaštva. I u potonjem slučaju biva, da sud odredi zastupnika ureda radi, nu odabere ga si stranka i sama.

Pitanje je sada tko je dužan voditi popis biljegovine? Ovaj § — daklem zakon financijalni— nalaže to u dužnost dotičnoga odvjetnika i ne pravi razlike, da li je skrbnik, ili zastupa stranku, koja parnicu vodi pra-

Digitized by Google

vom siromaštva, što više, ne pravi razlike ni u tom pogledu, da li je zastupnik odredjen u r e d a r a d i, ili ga je stranka s a m a o d a b r a l a. Pošto nevodjenje ili netočno vodjenje popisa biljegovine involvira m a n j i p r e k r š a j, kažnjiv po §-u 117. (392—85, m. f. 63.397/95.), to je od važnosti znati, koga tereti dužnost vodjenja popisa. Do godine 1891. ovo pitanje nije bilo prijeporno, te je bilo odlučno ono, što financijski zakon (ovaj § 60.) odredjuje. Ali godine 1891. pod br. 2187 (R. T. 935) izdani ugarski sudstveni poslovni red (sudovnik) u §-u 118. izrično odredjuje, da vodjenje popisa spada u dužnost osoblja suda, a pošto se ovdje ne radi o kojem materijalno-pravnom, nego samo o pitanju postupka, to mora biti mjerodavan onaj postupak, kako ga sud sam propisuje, a ne kako ga financ. propis nalaže, što leži i u naravi stvari, jer uzalud će htjeti koji odvjetnik slijediti odredbu financijalnoga §-a i htjeti voditi popis sam, kada mu to § 118. sudovnika ne dozvoljava. Ministar financija u naredbi br. 59.677/93. (P. K. 769 F. V. 248) stavlja se doduše na stanovište odredbe financijalnoga §-a, kr. ug. ministar pravosudja ali naredbom br. 2187/94. R. T. 59 uputio je sudove — baš povodom saopćenja gornje naredbe min. financija — da se drže za njih obvezatnoga t. j. svoga sudovnika. Upravno sudište drži se potonjega stanovišta (u. s. 11.667/907.).

Kod nas u Hrvatskoj ovo pitanje nije akutno, jer naš sudovnik ne sadržaje odredbe u pogledu vodjenja popisa; bude li nadležna vlast sudova u tom pogledu što odredila, vrijediti će za njih odnosna odredba.

2. U parnicama izmedju od pristojbe oproštenih i pristojbi podvrženih stranaka, n a p a r b e n e t r o š k o v e s u d j e n a pristojbi p o d v r ž e n a stranka ne mora biljegovinu, koju bi inače njezin protivnik imao podmiriti da nije od pristojbe oprošten [razumijevajući ovamo i stalnu pristojbu od osuda, te pristojbu na skladnik (1391—90)], — podmiriti b i l j e g o v k a m a, nego na temelju popisa biljegovine, što no ga je vodio zastupnik oproštene stranke ili sud, te sam, na temelju uvjeta ustanovljenih u ovom §-u; u ovom slučaju, što se i po sebi razumjeva, ne može biti mjesta uporavi povišene pristojbe (368—85); ako pako protivnik tečajem parnice i s a m p r i l o ž i s v j e d o d ž b u s i r o m a š t v a, u tom slučaju nije ovaj dužan zabilježenu pristojbu platiti ni onda, ako je i sudjen na parb. troškove (u. s. 18.507—97.).

U parnici izmedju od pristojbe oproštene (u opće pravo zabilježbe imajuće) i pristojbi podvržene stranke, ako su parbeni troškovi medjusobno prebijeni, pristojbi podvržena stranka samo za to, što je parnicu izgubila, nije dužna podmiriti u zabilježbu uzetu biljegovinu, jer se na to samo onda može prisiliti, ako je osudjena ujedno i na parbene troškove (885—87); ne može se zabilježena pristojba u tom slučaju zahtijevati niti od stranke, koja vodi parnicu sa pravom siromaštva, i koja je p a r n i c u d o b i l a, t o b o ž e i z r a z l o g a, što joj je d o s u d j e n a v r i j e d n o s t (1369—89.)

Digitized by Google

Ako tužitelj, koji pravom siromaštva vodi parnicu, istu izgubi, a parbeni troškovi budu medjusobno prebijeni (što više i onda, ako je oproštena stranka sudjena na troškove), nije dužan platiti polovicu (odnosno cijeli iznos) u gotovom se platiti imajuće pristojbe za osudu (2020—94).) Protivno je stanovište zauzelo u. s. u nač. rješ. 59—97, na zakonu je ali osnovana rješ. 2020—94, jer toč. 12. tar. čl. 40. bezsvakog ograničenja podijeljuje ovaj osobni oprost, a pristojba za osudu spada takodjer medju obveze, iz tečaja parnice nastajuće. Jedan jedini slučaj može nastati, koji dokida osobni oprost glede pristojbe za osudu, ako bi se naime dotičniku dosudio predmet tolike vrijednosti, da prestane i uzrok oprosta t. j. razlog siromaštva. O pristojbi, koja se u parnicama medju oproštenimi i neoproštenimi strankami imade platiti u gotovom — vidi opširnije tumač kod § 11. toč. 2.

Ako u parnici izmedju od pristojbe oproštene i pristojbi podvržene stranke osuda ne bude izrečena, nego se parnica iz razloga, što stranke nisu došle na ročište, izjavi dokinutom, — ne može se pristojbi podvrženu stranku obvezati na plaćanje zabilježene biljegovine (1784—92.).

Ako je parbena stranka pogodovnost zabilježbe biljegovine dobila na temelju takove svjedodžbe siromaštva, koja bude kasnije po nadležnoj oblasti proglašena ništetnom i nevaljanom, dužna je zabilježenu biljegovinu naknadno uplatiti (1251—89).

O slučaju, kada oproštena stranka ima parničkog druga, koji ne uživa oprost, — vidi tumač kod § 11. toč. 3.

3. Sa pravomoćnom osudom ima se zajedno i bezuvjetno priopćiti i popis biljegovine, (predpostavljajući, da je pristojbi podvržena stranka osudjena na parbene troškove), u svrhu odmjere pristojbe. Pošto se pako obvezatnost na zabilježenje biljegovine proteže i na bljiegovine, podmirit se imajuće u ovršnom postupku, stoga se popis biljegovine ima i tečajem ovršnog postupka nastaviti, te nakon dovršenja istog imade se glede zabilježene biljegovine i to prama odluci suda, tko ima nositi parbene troškove — slijediti isti postupak (145—84 i m. f. 59.677/93. P. K. 769). Nač. rješ. 63—98 daklem nije ispravna, t. j. tečajem ovršnog postupka ne treba svjedodžbu, koja je priložena temeljnoj parnici, iznova predlagati (niti u prepisu), jer je ovrha nastavak odnosno posljedica parnice i jer dotičnik kroz to, što mu je predmet dosudjen, još nije došao do imetka, daklem ni tečajem ovrhe još nije prestao razlog siromaštva. Da je ovo jedino ispravno shvaćanje, vidi se iz odredbe §-a 96., glasom koje i upisna pristojba dolazi u popis. Ovomu protivno stanovište nač. rješ. 144—99 prema tomu ne odgovara duhu zakona, a niti pravdi, jer bi zahtjevanje biljegovine tečajem ovršnog postupka siromašnima otegočivalo realiziranje dosudjenih im prava.

Digitized by Google

4. Biljegovinu od podnesaka erara tečajem realne ovrhe zbog duga na javnim porezima, isto tako biljegovinu od svih parbenih spisa ima finan. ravnateljstvo odnosno pravni zastupnik erara (procuratura) točno bilježiti i zabilježbu parbenim spisom priklopiti, da se prigodom razdiobe kupovnine sudbeno zajedno sa ovršnim troškom ustanovi i doznači. — Ako realna ovrha bude obustavljena, ili u popisu vodjena biljegovina ne nadje pokrića iz postignute kupovnine, — u tom slučaju dužno je fin. ravnateljstvo pobrinuti se, da se popis dostavi odmj. prist. uredu, u svrhu, da ovaj odmjeri pristojbu radi neposredne uplate. (M. fin. br. 36.974 : 1878. P. K. 696).

5. Prijeporno je bilo i razno se rješavalo pitanje, da li se oprost iz naslova siromaštva proteže na pristojbu, plativu u gotovom novcu? Upravno sudište stavilo se u novije vrijeme na stanovište, da se ne proteže, jer toč. 12. tar. čl. 40. ovaj osobni oprost ne podijeljuje dotičniku općenito i jer pristojbeni propisi samo glede jednog slučaja u gotovom plative pristojbe t. j. glede uknjižbene pristojbe odredjuju (§ 96.), da se ima staviti u popis; glede drugih ne sadržaju odredbe, a da je taj oprost općenit, nebi trebalo ni glede uknjižbene pristojbe posebne odredbe (u. s. 7026/902. i 520/906.).

6. Zadrugi se ne može podijeliti pravo na zabilježbu biljegovine (u. s. 1790/901.).

7. Oprost sa naslova siromaštva je općenit, proteže se daklem i na izvanparbeni, na gruntovni i na upravni postupak (u. s. 6523/902.).

8. Sekvestar, imenovan radi rukovanja imetkom, ne uživa oprost (u. s. 14.209/905.).

Hrvatski sudci za nezavisnost sudaca (1906.—1907.) i utemeljenje zajednice hrvatskih sudaca.

(Nastavak.)

Da ovo izvješće bude podpuno i da cieli rad bude pregledan, kao i u koliko je uspjeha polučeno, dodajemo: osnovu zakona o karnostnoj odgovornosti sudaca, sastavljenu po posebnom odboru izabranom na sudačkoj skupštini, jer nije nigdje obielodanjena, izim što je razaslana predstojničtvima sudova i zastupnicima, zatim izvješće saborskog odbora za pravosudje, onda izpravke k ovom izvješću prihvaćene po konferenciji sudaca i predložene saborskim klubovima, i napokon sam zakon po saboru prihvaćen.

Ostale osnove sudaca prihvaćene na skupštini sudaca štampane su u „Mjesečniku“ br. 8, god. 1906.

Digitized by Google

Posebni memorandum, koji je bio članovima saborskog odbora predložen ne saobćujemo, jer je sadržaj istoga i onako sadržan u osnovama sudaca.

Izim toga upućujemo jošte na saborsku razpravu sadržanu u saborskim stenografskim zapisnicima o sjednicama od 18., 19. i 20. ožujka 1907.

OSNOVA ZAKONA

o karnostnoj odgovornosti sudaca i pomoćnih sudaca u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, o premještenju njihovu i umirovljenju proti volji njihovoj.

Članak 1. Prema ustanovama zakona o nezavisnosti i vlasti sudačkoj jesu sudci: predsjednici, podpredsjednici i viećnici sbornih sudišta, te kotarski sudci.

Ovaj zakon se u pogledu karnostnog postupka proteže i na pomoćne sudce, koliko se to glede pojedinih u njemu sadržanih ustanova napose ne izključuje.

Članak 2. Urednici u čl. 1. ovoga zakona navedeni, su dužni povjerenu im službu prema zakonu i prema svojoj prisezi uredovnoj savjestno obnašati, ter ponašanjem svojim u službi i izvan službe pokazati se dostojnim časti, ugleda i pouzdanja, što im treba prema zvanju njihovom.

Članak 3. Oni ne smiju izvan ureda izjaviti svoga mnienja o tekućim pravnim poslovima niti o tom, kako će isti po svoj prilici biti riešeni, a prije nego podaju izvansudbeno mnienje kao vještaci ili obranici, imaju u tu svrhu zatražiti privolu neposredno im predpostavljenoga predstojnika.

Taka privola je izključena u slučaju § 378. gpp.

Članak 4. Nuzgredna zanimanja mogu oni preuzeti samo u toliko, u koliko se ona slažu sa uredovnim njihovim dužnostima i samo u takvoj mjeri, da uredovno njihovo zvanje ne trpi otud štete.

Ne smiju se ni s kim upuštati u dopisivanje o uredovnim poslovima, ne smiju ni za koga osim sebe, svoje rodjake u uzlaznoj i silaznoj lozi, za svoju suprugu, braću i sestre, posinke i pokćerke, štićenike ili skrbljenike, bud bezplatno, bud za plaću sastavljati niti izprava, niti podnesaka, sabirati podataka ili uputa u pravnim poslovima.

Članak 5. Bez privole kr. zem. vlade, odjela za pravosudje, ne smiju stupiti u utemeljiteljni odbor, u ravnateljstvo, u upravno ili nadzorno vieće kojega tečevnoga družtva. Bez iste privole ne smiju preuzeti ili pridržati nuzgrednu službu ili tjerati obrta.

Članak 6. Bez predhodne dozvole kralja ne smiju primiti od stranih vladara i vlada naslova, počastnih znakova, darova, plaća i nagrada.

Bezuvjetno ne smiju primiti dar, koji u pogledu njihova uredovanja za njih ili rodbinu njihovu posredno ili neposredno, bilo prije, bilo poslie dovršenja uredovnoga kojega posla bude ponudjen makar po komu.

Članak 7. Sudac smije vršiti zastupnički mandat za sabor za svaki kotar, osim za onaj, u kojem službuje.

Digitized by Google

Članak 8. Svaki urednik (čl. 1.), koji povriedi dužnosti, što mu nadleže, pada pod kazan karnostnu.

Članak 9. Ako u činu ili propustu, kojem vrsti dosad označene postoji podjedno prestup zakona kažnjiv po zakonu kaznenom, tada je stvar redovitih sudova kaznenih odnosni čin ili propust iztražiti i kazniti.

Dok traje iztraga kod suda kaznenoga, ne može se niti povesti, niti nastaviti postupak karnostni radi istoga učina.

Članak 10. Ako temeljem redovitoga kaznenoga postupka bude okrivljeni oprošten ili osudjen tako, da s tom osudom nije neposredno ni posredno spojen gubitak njegovoga mjesta službenoga, tada se može temeljem istoga učina, na kojem se osnivala iztraga kaznena, poslie provesti proti njemu karnostni postupak, nu samo u toliko, u koliko dotični čini obsižu u sebi prestupak služben, sami po sebi i bez njihova saveza sa učinom prestupka, koji je bio predmet kaznene iztrage.

Članak 11. Odštetne tražbine iz službenih prestupaka, koji su predmet karnostnoga postupka, imadu se razpraviti putem gradjanske pravde.

Članak 12. Predsjednici svakog sudišta mogu davati opomene svim tu namještenim urednikom (čl. 1.); predsjednici sudišta prve molbe takodjer svim kotarskim sudcem u području dotičnoga sudišta, predsjednik banskoga stola predsjednikom sudišta I. molbe, a kotarski sudci pomoćnim sudcem u području dotičnoga suda.

Proti podieljenim opomenama imade mjesta pravnome lieku pritužbe u roku od 8 dana na nadležni karnostni sud.

Članak 13. Kazne karnostne jesu:

1. Ukor eventualno spojen sa globom do iznosa jednomjesečne plaće;

2. Gubitak prava na promaknuće u viši plaćevni razred, nu ovo najdulje na 3 godine;

3. Dignuće od službe za vrieme od 3 mjeseca do pol godine, uz gubitak polovice službovnih beriva za to vrieme.

4. Premještenje na ino mjesto jednakoga ranga, uz posvemašnji ili dioni gubitak prava na selidbene troškove.

5. Umirovljenje pod kazan sa normalnom ili sniženom normalnom mirovinom, ipak ne izpod dvie trećine.

6. Odpust od službe uz gubitak samo naslova ili naslova i prava na mirovinu.

Članak 14. Ostavlja se sudu karnostnome, da u pojedinome slučaju po svom razboru primjeni jednu ili drugu izmedju tih kazni, prema važnosti službenoga prestupka i prema inomu ponašanju okrivljenika.

Uz kazan odpusta iz službe ne može se izreći nikoja druga kazan.

Članak 15. Čim dotične odredbe i izreke pravomoćne postanu, imadu se kazni karnostne ubilježiti u odnosni sposobnik.

Digitized by Google

Članak 16. Kazne karnostne ne mogu se odrediti nego presudom suda karnostnoga, izrečenom temeljem redovitoga postupka karnostnoga, koji mora biti ustmen.

Članak 17. Nadležni sudovi karnostni jesu:

a) Stol sedmorice za podpredsjednika, za većnike i ine kod njega namještene urednike (čl. 1.), zatim predsjednika i većnike banskoga stola, predsjednike i podpredsjednike sudišta I. molbe;

b) banski stol za sve ostale kod sudišta I. molbe i kotarskih sudovah namještene sudce u I. molbi, a u drugoj molbi za pomoćne sudce;

c) sudbeni stol za sve pomoćne sudce, koji službuju u njegovom području.

Pri odlučivanju o karnostnim poslovima ne mogu sudjelovati, nego samo sistematizirani članovi sudišta, osim ako nastane slučaj u članku 17. odnosno 19. navedeni.

Članak 18. Banski i sudbeni stol odlučuju, kao karnostni sud, u sboru od 4 člana, a stol sedmorice u punom vieću pod predsjedanjem predsjednika ili namjestnika mu. Predsjednik banskoga i sudbenoga stola ima početkom svake godine za sve vrieme iste godine sastaviti stalan karnostni sbor i podjedno odrediti si namjestnika i dva člana zamjenika, koji će redom, kojim su odredjeni stupati samo na mjesto sbornih članova zapriečenih ili odklonjenih.

Sastav banskostolnoga karnostnoga sbora ima se prijaviti banu i predsjedniku stola sedmorice, a sudbenostolnoga još i predsjedniku banskoga stola.

Članak 19. Da li se koji član karnostnoga suda ima smatrati izključenim o tomu se odlučuje prema propisom kaznenoga postupka; nu okrivljenik je vlastan odkloniti, a da ne navede razloga, dva člana suda karnostnoga. Ako po tom pri zboru karnostnom banskoga ili sudbenoga stola ne ostane potrebiti broj članova (čl. 18.), a pri stolu sedmorice najmanje 5 članova bez prigovora, tada valja karnostni sbor banskoga i sudbenoga stola, te stola sedmorice kao karnostni sud dopuniti do broja od petorice — razumjevajuć ovamo predsjednika — većnici banskoga stola, odnosno za sudbenostolni karnostni sbor kotarskimi sudci i to po redu starine u službi.

Bude li izključen ili odklonjen predsjednik i njegov namjestnik, tada njegove funkcije, kao predsjedatelja karnostnoga suda obavlja najstariji po rangu većnik istoga sudišta.

Članak 20. Karnostna iztraga može se odrediti jedino zaključkom karnostnoga suda, čuvši državnoga nadodvjetnika, odnosno državnoga odvjetnika i okrivljenika, zaključak mora potanko označiti osvadne točke.

Članak 21. Proti takovom zaključku ne ima pravnoga lieka.

Članak 22. Predsjedatelj karnostnoga suda ima odrediti sudca, koji će predhodno izviditi, što je možda od potrebe za pripremu ustmene razprave.

Digitized by Google

Sudac ovaj pozvati će okrivljenika i ako dodje okolnostno ga preslušati; a ako uztreba, preslušati će pod prisegom i svjedoke, i iztražiti sve ine okolnosti i dokaze, koji mogu stvar podpuno razbistriti, te to sve uvrstiti u zapisnik.

Kad budu završeni predhodni izvidi, imaju se svi spisi priobćiti državnome nadodvjetniku, odnosno državnome odvjetniku, koji će ih sa svojim predlozima podnieti sudu karnostnome ili zatražiti, da se izvidi još upodpune. Ako nastane sukob mnienja izmedju njega i sudca, koji ima obaviti predhodne izvide o tom, da li treba izvide upodpuniti, tada taj priepor riešava sud karnostni.

Sudac, koji je obavljao predhodne izvide, ne može sudjelovati pri ustmenoj razpravi i stvaranju presude.

Članak 23. Ako karnostni sud, nakon što mu se predlože završeni izvidni spisi, pronadje da nema razloga nastaviti postupak karnostni, ima zaključkom obustaviti iztragu, spise priobćiti neposrednom predstojniku okrivljenika, ter mu dostaviti obrazloženu obustavnu odluku. U protivnom slučaju ima uputiti stvar na ustmenu razpravu.

Proti ovomu sudbenom zaključku, koji se ima dostaviti okrivljeniku i u kojem treba da budu točke osvade potanko naznačene, ima okrivljeni pravo pritužbe na banski stol, odnosno stol sedmorice u roku od 8 dana.

Članak 24. Pri razpravi ustmenoj, koja se ima odrediti nakon pravomoćnosti uputbenoga zaključka, razložiti će izvjestitelj stvar prema posljedkom dotadanje razprave. Iza toga preslušati će se okrivljenik, onda državni nadodvjetnik odnosno državni odvjetnik sa svojim predlogom i obrazloženjem, a okrivljenik sa svojom obranom.

Okrivljenika ide vazda posljednja rieč. Razprava ustmena biva u sjednici tajnoj, osim ako okrivljenik javnost sam zahtjeva, nu i k tajnoj sjednici imadu se na zahtjevanje okrivljenikovo pripustiti tri njegova pouzdanika.

Članak 25. Ako je možda od potrebe preslušati još inih svjedoka, — tada se taj presluh ima obaviti po razboru suda karnostnoga putem izaslana sudca kojega, ili pred samim sudom sakupljenim; pa se može povodom tim, ili u tu svrhu, da se pribave dokazala ina, odgoditi razprava na ini koji dan.

Članak 26. Slobodno je okrivljeniku poslužiti se braniteljem i iz reda onih, koji su mu drugovi po stališu.

Ako okrivljenik, premda pozvan, a ni njegov branitelj k ustmenoj razpravi ne dodju, tada može sud karnostni odrediti, da okrivljenik glavom dodje, ter onda odgoditi razpravu, ili u nepritomnosti njegovoj, postaviv mu zvanična zastupnika iz reda njegovih drugova po staležu, izreći presudu.

Članak 27. Stvarajuć presudu, imaju se samo posljedci ustmene razprave smatrati kao mjerodavni.

Digitized by Google

Sudci sude pri tom, ne buduć vezani o ikakva pozitivna pravila dokazna, po svom slobodnom osvjedočenju osnovanu na savjestnu izpitu svih momenata, koji su izišli na vidjelo u prilog i na teret okrivljenika. Glasovanje ravna se po načelima kaznenoga postupka. Presuda, kojom valja, da se okrivljenik izreče za nekriva ili kriva, — a u slučaju potonjem, da mu se dosudi kazan koja karnostna, ima se zajedno s razlozi presudnimi ustmeno proglasiti neposredno na koncu ustmene razprave, ter kako okrivljeniku, tako i državnomu nadodvjetniku odnosno odvjetniku, ako uzište, dostaviti i pismeno.

Članak 28. O bitnim momentima ustmene razprave ima se sastaviti zapisnik — ter podpisati po predsjedniku i perovodji.

Članak 29. Proti presudama stola sedmorice i drugomolbenim presudama banskoga stola nije mjesta pravnomu lieku nikakovu.

Proti ostalim presudama banskostolnoga sbora karnostnoga, može kako okrivljenik tako i državni nadodvjetnik uložiti priziv stolu sedmorice, a proti sudbenostolnim presudama i okrivljenik i drž. odvjetnik priziv na banski stol uz 14 dana, počam od dana onoga, kojega je proglašena osuda. Priziv se ima 14 dana iza dostave presude pismeno izvesti. Priziv imade obustavnu moć.

Članak 30. Obnadje li stol sedmorice, odnosno banski stol kao sudište prizivno, da neposrednoj razpravi ustmenoj ništa — naime nikakovi važniji nedostatci postupka na putu ne stoje, o čem se svakako ponajprije ima odluka izreći, tada ima predsjednik stola sedmorice, odnosno banskoga stola odrediti dan za razpravu ustmenu.

U pogledu na dalji postupak mjerodavni su propisi, postojeći za postupak karnostni u prvoj molbi.

Članak 31. Kada izminu tri godine, može sudac, ako se za to vrieme vladao bezprikorno, zaiskati, da se izbriše ukor ubilježen u osobnik mu.

Odluka o tom pristoji sudu karnostnomu.

Obnova karnostnoga postupka ravna se po načelima kaznenoga postupka. Nu obnovi karnostnoga postupka na štetu okrivljenika ima mjesta samo onda, ako je bio proglašen nevin, a prije izminuća roka od 3 godine izidje na vidjelo takovih dokaza novih, iz kojih se s razlogom očekivati može, da će biti osudjen radi veće povrede službenih dužnosti.

Članak 32. Privremeno ima se sudac dignuti od službe po zakonu samo:

a) ako u redovitom postupku kaznenom bude odredjen zatvor istoga, ili ako bude izrečena proti njemu osuda, koja još nije postala pravomoćnom a glasi na gubitak službe ili gubitak taj sliedi po zakonu;

b) ako bude o postupku karnostnom izrečena presuda, glaseća na odpust iz službe, ne buduć postala još pravomoćnom.

Osim toga može sud karnostni ne samo odredjujuć provedbu iztrage

Digitized by Google

karnostne, nego i tečajem te iztrage, pa i u onim slučajevima, u kojima je obična iztraga kaznena povedena, odrediti privremenu obustavu, ako se obustava prema naravi i težini prestupka pokazuje uputna.

Članak 33. U slučajevima naznačenim u čl. 32. pod a) i b) može i neposredni predstojnik odnosnika, kao i viši sud odrediti privremenu obustavu istoga, nego valja da stvar podjedno odpravi na nadležni sud karnostni, koji ima odmah saslušav državnoga nadodvjetnika odnosno drž. odvjetnika potvrditi ili ukinuti obustavu.

Članak 34. Proti svakomu zaključku, koji se tiče privremene obustave i koji potječe od banskostolnoga, odnosno sudbenostolnoga sbora karnostnoga, — pristoji kako dotičnomu obustavljeniku, tako i nadodvjetniku državnomu, odnosno državnomu odvjetniku žaoba na stol sedmorice, odnosno banski stol, koja se ima uložiti za 8 dana iza kako bude o zaključku dotičnik obaviešten, — nu koja ne ima moći odgodne.

Članak 35. Dok traje privremena obustava, bere obustavljenik samo polovicu plaće.

Nego pridržana polovica beriva ima mu se poslie izplatiti svakolika, ako bude izrečen za nekriva.

Članak 36. Rokovi ustanovljeni u zakonu ovom ne mogu se produljiti.

Podnesci zakašnjeni imadu se natrag odputiti ureda radi.

Članak 37. Spisi po zakonu ovom dostavljaju se valjano budi na ruke dotičnika, budi za izbivanja njegova pribijajuć dotični spis na vratima posljednjega stana mu u mjestu suda, ili ako tude više nema stana, — na uredovnu zgradu, gdje bi imao obavljati službu.

Članak 38. Koji se bez propisana dopusta udalji od svoga ureda ili koji podieljeni mu dopust prekorači sa više nego tri dana, ako nije izpričan razlozi osobitimi, gubi svoja beriva službena za vrieme, uz koje je nepovlasno izbivao.

Ako odnosnik više od 14 dana nepovlastno izbiva od ureda i ako je pod težim okolnostima na osobitu štetu službe, ima se prijaviti karnostnom sudu, koji ga ima pozvati na bezodvlačan nastup službe, prema potrebi odrediti i kazan, i ako se pozvani tomu ne odazove, kao i nadalje označenim slučajevima, izreći odpust od službe.

Nužno za obustavu beriva ima odrediti neposredni predpostavljeni, a tako kažnjeni ima pravo pritužbe na karnostni sud za osam dana.

Odpustiti se iz službe odnosni ima:

1. ako nepovlastno izbivanje njegovo uztraje preko četiri tjedna iza kako bude pozvan, da nastupi svoje mjesto, ili da se tamo povrati ili

2. ako to nepovlastno izbivanje potraje preko 8 tjedana.

Članak 39. Ne može se sudac proti volji svojoj na ino mjesto službeno premjestiti nego onda, ako nadležni sud karnostni izreče, da je nastao slučaj premeštaja (čl. 13. t. 4.).

Digitized by Google

Putem reorganizacije sudaca može se sudac umiroviti i premjestiti na drugo mjesto samo, ako karnostni sud to izreče.

Pomoćni sudci sa odlučnim pravom glasa u gradjanskopravnim poslovima ili kaznenim poslovima i malični sudci mogu se premjestiti samo, ako to silno iziskuje interes službe i karnostni sud to izreče.

Članak 40. Ako medju dvojicom urednika čl. 1. namještenih kod suda istoga nastane odnošaj tastbine, koji da je prije postojao, bio bi podoban biti zaprekom tomu: da se jedan ili drugi izmedju njih namjesti kod toga suda, tada je ovaj, čijom je ženitbom nastao odnošaj tastbine, dužan podnositi, da bude kamo drugamo premješten.

Članak 41. Karnostni sud ima, prije nego li što o tom zaključi dotičnomu one razloge, iz kojih se imade premjestiti na ino mjesto službeno, priobćiti s tim pozivom, da se o tom izjavi, za 14 dana. Odmah kako izmine ovaj rok ima sud karnostni izreči svoju odluku, proti kojoj, ako je izrečena karnostnim sborom banskostolnim, prosto je državnomu nadodvjetniku i dotičnomu pritužiti se stolu sedmorice uz osam dana, inače pak i državnom odvjetniku i dotičnom pomoćnom sudcu pritužiti se banskom stolu uz osam dana.

Članak 42. U tu svrhu da nadomjeste ine, ili da budu na pomoć u službi, mogu se sudci privremeno odrediti i izaslati i izvan svoga sjedišta uredovnoga uz naknadu propisanu, nu nikad na dulje, nego na tri mjeseca.

Članak 43. Urednik (čl. 1.) može se ureda radi umiroviti proti svojoj volji:

1. ako s mana tjelesnih postane trajno nesposoban za izpunu svojih dužnosti;

2. ako promjene u ustrojstvu sudova potrebuju, a da bude u mir postavljen i to karnostni sud odredi (čl. 39.);

3. kad navrši 40 godina službovanja ili 65 godina svoga života.

Članak 44. Nastane li ovaj slučaj (čl. 43. 1—3), a sudac premda na to sa strane svoga neposrednoga predstojnika po dužnosti pismeno pozvan, ne zaište za mjesec dana iza kako mu bude ovaj poziv uručen, da se u mir postavi, tada ima predstojnik sudca ovoga slučaj taj prijaviti nadležnomu sudu karnostnomu.

Zatim ima predsjedatelj suda karnostnoga odrediti sudca, koji će izviditi točno momente odlučne, ako uztreba svjedoke i vještake preslušati, ter preslušav napokon i dotičnoga sudca završene spise predložiti sudu karnostnomu.

Članak 45. Karnostni sud ima zatim saslušav državnoga nadodvjetnika, odnosno državnoga odvjetnika, izreči odluku o tom, da li se ima dotični sudac u mir postaviti ili nema.

Digitized by Google

Pri tom ostaje prosto sudu karnostnome, prije nego izreče odluku saslušati u sjednici kako sudca dotičnoga, tako i svjedoke i vještake.

Ako odluka potječe od karnostnoga sbora sudbenostolnoga ili banskostolnoga, tada je kako dotičnomu sudcu, tako i državnom odvjetniku, odnosno nadodvjetniku prosto uložiti proti toj odluci uz osam dana priziv banskomu stolu ili onom sedmorice.

Članak 46. Ako odluka suda karnostnoga postane pravomoćna, ili ako proti njoj ne ima daljega priziva, tada se ima predložiti banu, koji će odrediti nužna za izvršbu.

Članak 47. Zastara za službovne prestupke nastupa iza 3 godine, nu proti umirovljenom uredniku (čl. 1.) nema mjesta karnostnomu postupku.

Članak 48. Svi ini propisi i sve ine ustanove, koje ovom protuslove, stavljaju se izvan krieposti.

Članak 49. Po ovom zakonu ima se postupati i kod onih karnostnih iztraga, koje još nisu dovršene.

Članak 50. Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

(Nastavit će se.)

Krivotvorenje i patvorenje izprava.

Piše dr. A. Goglia.

(Nastavak).

III.

Iztraživanje izprave, o kojoj je sumnja, da je patvorena ili krivotvorena.

Kod istinite izprave podudaraju se njezin sadržaj, podpis, datum, rukopis, pisaći materijal (crnilo, papir, pero itd.). Sve to valja iztražiti, kada izpitujemo istinitost izprave. Iztraživanje odnosi se na izpitanje sadržaja izprave (nutarnja kritika) i na vanjsko iztraživanje.

Nuždno je, da se to čini stanovitim redom za to, da se s jedne strane prištedi trošak, a s druge, da se time, što se prerano obavi stanovito izpitivanje, ne ošteti izprava, po čemu bi moglo nestati objekta iztrage.

Obično se iztražuje ponajprije sadržaj izprave, onda njezin izgled, rukopis, materijal itd. Ovo potonje najprije prostim okom a zatim spomoću povećala (lupe), mikroskopa i fotografije a napokon putem kemičkim.

Kemičko iztraživanje treba da se preduzme najkasnije, buduć da imade obično za posljedicu oštećenje ili uništenje izprave.

Više puta je od važnosti, da se kod osumnjičenog obavi premetačina, pri kojoj se mogu pronaći originalne izprave, koje su služile za uzorak,

Digitized by Google

pokušaji patvorenja, razna crnila i ini materijal, koji je krivotvorac rabio. (N. pr. spomenuta premetačina obavljena kod krivotvorca Simonidesa i kod Hanke).

Kod toga treba pretražiti ne ima li bugačica sa tragovima pisma, jer se često dogadja, da na njima imade tragova inkriminiranog pisma.

A) Iztraživanje sadržaja isprave.

Sadržaj izprave imade se podvrći kritici. Kod toga valja izpitati:

1.) Da li vanjski oblik izprave (što se tiče forme, jezika, pisma, stila i kompozicije) odgovara obliku, koji imadu istinite izprave izdane u isto vrieme i na istom mjestu.

2.) Da li se sadržaj izprave slaže sa osobnosti, značajem, naobrazbom, temperamentom, načinom mišljenja i pisanja izdavatelja. U rukopisu izražava se individualnost i duh pisca. Način izražavanja i pravopis u pismu naobraženog čovjeka drugčiji je nego li kod običnog; pojedini čovjek imade osebitosti u stilu i u pismu; njetko izražava se kratko, drugi opet na dugo i široko.

3.) Da li se sadržaj izprave slaže sa već ustanovljenim činjenicama i s drugim zapiscima i upisima izdavatelja. N. pr. s upisima u njegovim poslovnim knjigama.

4.) Da li imade u izpravi anahroni zama t. j. pogriešaka u formi i sadržaju s obzirom na formu i činjenice, koje su u navodno doba izdanja izprave postojale ili nisu postojale. N. pr. zak. člankom XVII. g. 1892. uvedena je kod nas krunska vriednota. Nalazi li se u kojoj izpravi, izdanoj prije g. 1892. iznos označen u krunama, to je svakako ta izprava falsifikat.

U spomenutom kraljodvorskom rukopisu spominju se bubnjevi, akoprem oni g. 1300., odkada navodno izprava potiče nisu još poznati bili.

Gross[19] spominje izpravu, gdje u kontektsu dolaze rieči „pokojno Njegovo Veličanstvo car Franjo", premda je izprava bila datirana dvie godine prije smrti rečenog vladara.

U jednoj oporuci postavljeno je za nasljednika diete, koje u vrieme sastavka oporuke jošte ni živjelo nije.[20]

5.) Da li u izpravi imade inkonsekvencija, krivo spominjanje osoba i dogadjaja, koji su inače morali izdavatelju točno poznati biti.

N. pr. slučaj patvorenja izprave, koja je navodno poticala iz četvrtog stoljeća prije Isusa. Pergament te izprave imao je od miševa izglodanu luknju. Krivotvorac uzeo je na prvoj strani izpravu kao oštećenu prije pisanja, —

[19] Gross: „Handbuch für Untersuchungsrichter etc." II. str. 307.

[20] Gross: Archiv I. 68.

Digitized by Google

pa je dotično mjesto preskočio; kad je na stražnjoj strani pisao, zaboravio je to, pa je na dotičnom mjestu izpustio komad rieči tako, da je izgledalo, kao da je luknja nastala iza kako je izprava jur napisana bila.[21]

Zatim spomenuta prva dva lista kraljodvorskog rukopisa.

B) Pregledavanje (vanjsko iztraživanje) izprave.

Ne iznese li iztraživanje sadržaja izprave dovoljno podataka, odnosno ostane li bezuspješno, valja preduzeti vanjsko iztraživanje izprave. Ovo će se obično obaviti s pomoću vještaka.

Kod toga valja da služi pravilom, da se imadu obaviti najprije oni pokusi, kod kojih je izključena promjena izprave (optički, fotografski, mikroskopski); a istom u skrajnoj nuždi smiju se činiti oni pokusi, koji bi mogli izpravu oštetiti ili uništiti. Ako je potonje nuždno, tad valja ponajprije izabrati onaj način pokusa, koji će najmanje promieniti odnosno oštetiti objekat; eventualno ograničit će se iztraživanje samo na jedan manje važan dio izprave.

Po tom pregledat će se ponajprije izprava prostim okom.

Ovo ćemo obaviti kod raznih razsvjeta i kod raznog pada svjetla. Što se ne vidi kod sjajnog sunčanog svjetla, opaža se možda kad je nebo naoblačeno, ili kod svjetla svjeće, petroleuma, plina ili električnog.

Pregledanje može se preduzeti i l u p o m. Povećanjem pismena laglje ćemo zamietiti one crtovne poteze, o kojih se istinitosti sumnja.

Iztraživanje nastavlja se time, da se pri dobrom svjetlu izprava prisloni na s t a k l o prozora; ona postane prozirna, pa se na njoj opaze možebitne preduzete preinake.

Nadalje može se izprava f o t o g r a f s k i snimiti; na snimku opažaju se oštećena odnosno radirana mjesta, a razabire se i vrst crnila. Povećani pako snimak pokazuje razne nepravilnosti u pismu te razliku izmedju pojedinih crtovnih poteza, što se inače prostim okom ne može opaziti.

Glede uporabe f o t o g r a f i j e kod očevida na izpravama, upućujemo na razpravu pisca ove študije u „Mjesečniku“ pravničkog društva g. 1898. str. 736. pod naslovom „S u d b e n a f o t o g r a f i j a.“

Nadalje može se u spomenutu svrhu upotrebljavati i m i k r o s k o p.[22] On je kod iztraživanja pisma pomagalo od neprocjenjive vriednosti; njim se odkrivaju razne krivotvorine na izpravama, koje se inače nebi mogle ustanoviti.

---

[21] G r o s s: „Handbuch für Untersuchungsrichter etc.“ II. str. 311.

[22] Točan postupak kod iztraživanja pomoću mil.roskopa opisan je u D e n s t e d t „Der Nachweis von Schriftfälschungen etc.“ na str. 32. i slied.; a postupak kod mikroskopskog fotografiranja na str. 35.

Digitized by Google

Mikroskopska slika crtovnih poteza vrlo je karakteristična, što se tiče boje, sadržine, naslage i oblika pojedinih čestica, iz kojih se pojedine crte sastoje i koje se kroza nj u povećanom obliku prikazuju.

Ako se je mikroskopom našlo važnih razlika u crtovnim potezima jedne izprave, tad ih valja pomoću fotografije utvrditi.

To je t. z. mikrofotografija, koju je u sudbene svrhe prvi počeo rabiti kemičar dr. Pavao Jeserich u Berlinu.

Dogadjalo se je naime, da sudac ili porotnici nisu bezdvojbeno vjerovali, što je vještak tvrdio, da je s pomoću mikroskopa vidio. Tim načinom omogućeno je prikazati trajno ono, što je vještak opazio.

Ako ta fizikalna iztraživanja ne dovode do rezultata, tad valja preduzeti kemičko iztraživanje. Ovo se ne bavi toliko sa samim pismom, koli sa analizom materijala, na kojima i pomoću kojih je izvedeno pismo.

A) Iztraživanje, da li pismo potiče od navodnog izdavatelja izprave.

Rukopis je sobstvena sposobnost stanovitog čovjeka. Kao što nema dva čovjeka, koji bi sasma jednaki bili, tako nema ni dva sasma jednaka rukopisa.

Medju rodjacima, medju ljudima koji su dulje vremena imali zajedničku poduku u pisanju, nailazimo na slične rukopise, nu o jednakosti ne može biti govora.

Čovjek ma bio kako mu drago vješt, ne može sasma oponašati pismo drugog; on će ga patvoriti ili prerisati tako, da će na oko izgledati isto; nu kod pomnijeg promatranja s pomoću mikroskopa i fotografije pokazat će se, da se od istinitog znatno razlikuje.

Rukopis bo čovjeka nije samo produkat njegove ruke nego i njegova duha. Mi si moramo predstaviti predmet, koji kanimo pismeno obraditi, mi si moramo pojedine rieči i imena u pamet dozvati a moramo si predstaviti i one crtovne poteze, koji će naše misli na papir staviti.

Tu proceduru opažamo točno kod ljudi, koji su manje vješti pismu, — kod njih se upravo vidi zamišljeno rek bi izmučeno lice prigodom pisanja; oni dapače i pojedinu rieč izgovaraju prije nego li ju napišu.

Da naobraženi ljudi taj posao brzo i neopazice obavljaju, to je rezultat česte vježbe.

Dr. W. Preyer činio je u pogledu karaktera pisma pojedinih osoba, vježbe na ljudima, koji su izgubili bud desnu bud obje ruke.

Oni bi pišući lievom rukom ili nogom odnosno držeći stil ustima, zadržali svoj prijašnji karakter pisanja.[23]

Nu i ista osoba ne će istu rieč napisati dva ili više put na vlas jednako, dapače ni isti podpis njezin ne će uviek biti isti. Ako mi više podpisa iste osobe

[23] Mager: „Schriften u. Urkundenfälschung etc." navadja njekoliko primjera na str. 26.

Digitized by Google

prispodobimo, tako da jedan nad drugim držimo prema svjetlu, — opazit ćemo, da se njihovi crtovni potezi razilaze. Osim toga valja na umu imati, da vanjski utjecaji, mogu običan način pisanja preinačiti; n. pr. bolest, uzrujanost, loš ili neobičan materijal, zla podloga itd.

Nu svakako će se kod istraživanja pisma povećalom naći, da je ipak karakter pisma, pisanog pod spomenutim okolnostima isti, kao kod pisma pisanog u redovitim prilikama.

Kod iztraživanja istinitosti jedne izprave svakako valja da nam predleži nedvojbeno istiniti rukopis one osobe, koja je označena kao izdavatelj izprave, i one osobe, koja je sumnjiva, da je patvorila izpravu.

U smislu § 192. k. p. može se okrivljenik, kad se uvidi, da je potrebito u svrhu, da se odstrani dvojba o istinitosti spisa, koji mu se nameće, prinukati na to, da pred sudom napiše njekoliko rieči ili stavaka, — pri tom ipak ne smiju se proti njemu upotrebljavati prisilna sredstva.

Da se kod iztraživanja prodre u duh i karakter stanovitog pisma valja ponajprije prostim okom točno pregledati crtovne poteze onih pisama, koja se imadu prispodobiti i to od početka do kraja, u zavojima, kutovima, u debljini i tančini, u metodi šatiranja, u izražaju forma, u spajanju pismena, a naročito valja gledati na karakter pisma.

Zatim se ponavlja to izpitivanje povećalom; pri tom će se bolje razabrati osebujnosti pisama.

Paziti valja i na piknje slova „i". One nisu skoro nikada okrugle, već su sad okrugljaste, sad izgledju kao trokut ili kao četverokut, sad imadu rep. Te razlike nastaju prema tomu, kako pisac obično drži držalo kod pisanja. Već iz različitih piknja moći će se ustanoviti, da li oba rukopisa potiču od iste ruke.

Da se bolje prodre u narav rukopisa dobro će biti pojedina mjesta pausirati, odnosno ako je izprava pisana samo na jednoj strani kopirati pomoću svjetla (t. z. Lichtpauseverfahren).[24]

Postupak je sličan onomu kod kopiranja fotografija.

Pod izpravu stavi se komad Ferrozyan-papira, na koji prije porabe ne smije doprieti svjetlo, metne se u okvir (Copier-rahme) te izloži svjetlu. Nakon što je izprava kopirana i kopija okupana u vodi, opazit ćemo na papiru pismo u bieloj boji, dok će sam papir biti modar.

Ovaj postupak se mnogo rabi kod krasopisnih vještaka.

Predleži li sumnja, da je izprava patvorena, izpitati će se nadalje, da li je to izvedeno prostom rukom ili s pomoću pausiranja. Potonje bo pismo ne

[24] Gross: „Handbuch für Untersuchungs richter" II. 27.
Mager: „Schriften u. Urkundenfälschungen etc." str. 47.
Gross: Archiv III. str. 345.

Digitized by Google

čini utisak pisanog već risanog, pa pošto su pojedini crtovni potezi polagano izvučeni, gubi se posvema karakter pisma.

Ako rukopis imade njeke poteze tanje, druge krupnije,to odtud ne sliedi, da je izprava patvorena, ako se ustanovi, da je pisana istim crnilom.

Kod tekućeg bo pisanja pero se prazni, te čim manje crnila na njemu imade, tim postaju potezi tanji i svjetliji. Kad se opet pero namoči, nastaju potezi krupniji i tamniji.

Može se dapače dogoditi, da jedan dio izprave imade svjetlije poteze, budući da je pisac uporabio bugačicu ; a moguće je da crnilo imade taloga, pa da pisac koji put namoči pero u talog, — a kroz to izlazi onaj dio izprave krupnije pisan. Ove razlike osobito se dobro opažaju na povećanim fot. snimcima. Patvorine rade se polagano, te krivotvorac uviek radi s punim perom, za to u njima ne nalazimo spomenutih razlika tančine i krupnoće kod crtovnih poteza.

Sredstvo za prepoznanje patvorina, koje se dakako ne dade uviek uporabiti, jest iztraživanje r u k o p i s a.

Krivotvorac će kod diktata kod suda praviti iste ortografske pogrješke, koje je počinio na sumnjivoj izpravi ili n. pr. u anonimnom pismu.[25]

b) Ustanovljenje, da li su na izpravi pojedina pismena odstranjena odnosno na njihovo mjesto druga postavljena.

Odstraniti se mogu pismeni znakovi m e k a n i č k i m i k e m i č k i m putem.

1- M e k a n i č k o o d s t r a n j e n j e c r n i l a.

To biva obično oštrim nožem ili tvrdom gumom. Budući da se time uviek ozliedi više ili manje papir, to se takovo odstranjenje vidi obično već prostim okom, te će se tim prije upoznati, čim je izprava pisana na tanjem i slabije liepljenom papiru — Ako pogledamo izpravu na obratnoj strani, to ćemo obično na brisanim mjestima naći uzvisina.

Ako na taj način ne možemo doći do rezultata, valja izpravu položiti na staklo prozora prema svjetlu, te iztražiti nema li na papiru pojedinih mjesta, koja su prozirnija od ostalog papira izprave. Ta mjesta mogu se već obično i lupom razabrati.

Nadalje valja iztražiti, da li je na onom mjestu hrapava površina, a crnilo modrasto. No bilo kakovogod brisanje, to će se moći ipak razpoznati putem fotografije i mikroskopa.

Krivotvorci obično nastoje sakriti brisanje time, da ono mjesto izglade bud noktom bud košću ili drugom spravom, ili da ga namažu želatinom,

---

[25] M a g e r : „Schriften u. Urkundenfälschungen etc." navadja njekoliko primjera str. 28.

Digitized by Google

gumom, smolenim sapunom (Harzseife), sandrakom i t. d. i time uzpostave ozliedjeno liepivo papira.

Ako im to i uspije, to ipak ono mjesto imade tamniju boju od ostalog papira, a naročito se opaža na rubovima, gdje prestaje brisanje. Takova se mjesta dobro razabiru na fotografskom snimku onog diela izprave.

Ako pismo pisano analinskim crnilom izložimo dulje vremena svjetlu, tad će pismo sasma izginuti.

Ako je recimo za podpis na izpravi rabljeno drugo crnilo, tad će ono ostati, pa krivotvorac može nad tim podpisom umetnuti drugi tekst.

Više puta su stanovita mjesta na izpravi prebojadisana, a na njima je onda pisano; krivotvorac to čini onda, kada je na stanovitoj izpravi stavio dodatak, koji ili radi boje crnila ili radi rukopisa ne odgovara ostalom pismu izprave. Ova manipulacija poznaje se po tom, što je na onom mjestu pismo krupnije i ne izgleda pisano u jednom mahu.

Još imade način, kojim se dadu ustanoviti brisanja.

Metne se kaplja vode na sumnjivo i na istinito mjesto. Na neoštećenom mjestu ostat će kaplja dulje vremena okrugla, dok na oštećenom mjestu voda odmah prodire u stanice papira promočiv ih.

Kao što brisanje, tako oštećuje površinu papira i gužvanje i previjanje. Na onim mjestima gubi papir gladkoću te postane kao bugačica. Ako na tim mjestima naknadno štogod upišemo, to će pismo imati rub.

2. Mekaničko odstranjenje pismena, pisanih olovkom.

Kakvoća crtovnih poteza olovke zavisi ne samo o vrsti olovke, već i o papiru te o podlogi.

Čim je olovka tvrdja, tim ostavlja na papiru i na njegovoj obratnoj strani više tragova; — obratno ako je olovka meka, ostavlja na papiru više grafita i s njim spojene mase.

Budući da grafit odolieva kemikalijama, to se pismeni potezi olovke mogu odstraniti samo mekaničkim putem.

To se čini mekom gumom a često i mrvicama kruha.

Ako su olovka i guma bile meke, a potonja uz to čista, tad se pismo dade sasma odstraniti, a da se papir ne ozliedi. U tom slučaju ne može se to ustanoviti ni fotografskim ni mikroskopskim putem.

Ako je olovka bila tvrda ili guma tvrda i zamazana, a papir možda tanak, tad će se brisanje pisma na papiru razpoznati već prostim okom, lupom ili pomoću fotografskog snimka.

Kako spomenusmo, olovka ostavlja trag na papiru, na stražnjoj strani a često i na podlozi; ako se papir nalazi u knjizi, tad će biti trag na sliedećem a više puta i na drugom listu knjige.

Digitized by Google

Ako se utisak brisanog mjesta ne može inače razpoznati valja ga snimiti fotografski.

Ako ova sredstva ne pomažu, tad se brisano mjesto drži nad parom joda[26].

Nepromienjena mjesta na papiru zadobit će obično žutu do smedje boje, nožem brisana mjesta, (bila pisana olovkom ili perom) pokazuju jasne poteze, tako da se može pratiti pravac predmeta, kojim se je brisalo.

Mjesta brisana gumom jasno se prikazuju kao smedja prugasta mrlja.

Mjesta koja su nakon brisanja oblieplјena želatinom, ostaju svjetlija, a ona koja su oblieplјena smolom tamnija nego ostali papir.

Omočena i opet posušena mjesta postaju neobično tamna, a jasno se opažaju mrlje od masti, znoja, papilarne crte prstiju i t. d.

3. Kemičko odstranjenje crnila.

Za odstranjenje crtovnih poteza crnila mogu se rabiti i razna kemikalija: n. pr. solna i oksalna kiselina, natrijski hipoklorit, klorna voda i t. d.[27].

Najstarija sredstva, koja se i dan danas vrlo mnogo rabe od učenika, knjigovodja i t. d. jest t. z. „Tintentod", koji se obično sastoji iz Eau de Javelle ili Eau de Labarraque ili iz običnog u vodi rastopljenog klornog vapna.

Nu akoprem spomenuta sredstva sigurno djeluju, ipak dogadja se, da se odstranjeno pismo za njeko vrieme ukaže u ružičastom tonu.

Pošto imade raznih vrstih crnila i raznih sredstava za njihovo odstranjenje, to će kemičar ponajprije iztražiti vrst crnila, kojim je izprava pisana, a zatim će lasno pronaći upotrebljeno sredstvo.

Glede vrsti crnila opaziti je sliedeće:

U prijašnje doba rabilo se crnilo, sastavljeno kao i tuš od čadje, gume i vode. Ova sastojina ne dade se u obće ili se dade samo veoma težko odstraniti kemikalijama, — to je moguće samo mekaničkim putem tako, da se kistom, namočenim u mlaku vodu, izpere.

U novije doba rabi se:

---

[26] Denstedt: „der Nachweis von Schriftfälschungen etc." str. 93.

Prant: Über das Aufsuchen von Fuss-spuren und Händeabdrücken (Gross: Archiv III. str. 9). Oba pisca opisuju postupak kod uporabe pare joda.

[27] Gross: „Handbuch für Untersuchungsrichter etc." II. str. 315. Tu su nabrojena najvažnija takova sredstva.

Mager: „Schriften und Urkundenfälchung etc." str. 40.

Gross u Archivu XII. str. 176. navadja praktično sredstvo, koje je upotrebljavao jedan znameniti krivotvorac.

Denstedt u spomenutom djelu „der Nachweis von Schriftfälschungen etc." navadja kao najuspješnije kemičko sredstvo vodena rastopina klornog vapna, alkalisiranog sa sodom.

Digitized by Google

Gallus-crnilo, koje je sastavljeno od šiškara i željezne soli. Sa klorom ili natrium-hipokloritom izgine sasma.

Alizarin-crnilo, za koje se rabe šiškare, krap, indigo i zelena galica. Odstraniti se dade klornim vapnom.

Crnilo od krvovine (Blauholztinte, Kaisertinte), pravi se od ekstrakta krvovine (kampeševine) te kromova kocelja ili kalijeva dihromita. Ono se dade lako kopirati i odolieva kiselinama, samo pismo pocrveni. Klornom vodom sasma izgine.

Anilin-crnilo (crveno, ljubičasto itd.), koje se danas puno rabi. To nije pravo crnilo, već je vodena sastojina katranskih boja, kojima je dodana malena količina solne kiseline i arabske gume. Lako se dade kopirati, za to se rabi u trgovačkom poslovanju.

Njim pisana pismena tupim perom dadu se odstraniti već vodom i žestom. Pismena pako izložena sunčanom svjetlu gube se nakon nekog vremena. To se osobito vidi na plakatima, koji su bojadisani anilinom.

Danas se mnogo rabe tintovne pisaljke, koje sastoje od Metilvioleta, grafita i gline. Ako njima pišemo na vlažnom papiru, ili ako pismo naknadno ovlažimo, pismo zadobije ljubičastu boju. To pismo dade se lako odstraniti n. pr. sa Eau de Javelle odstrani se Metilviolet a zaostali grafit i glina gumom.

Te pisaljke ne bi se smjele rabiti za izprave, koje imadu važan karakter[28].

Kemičko odstranjenje pisma dade se razpoznati po žuto-bielim pjegama na onom mjestu papira ; te pjege nastaju time, što se od kiseline raztvori ultramarin, kojim se danas daje ton papiru. Ako je osim toga ozledjeno ljepivo papira, tada će se to sve moći dobro ustanoviti putem fotografije ili mikroskopa. Ako je krivotvorac na onom mjestu opet pisao, to će crtovni potezi biti tamniji od poteza na ostalom papiru.

Ako na mjestu, brisanom kemičkim putem, utisnemo lakmusov papir, tad će on pocrveniti, ako je išta kiseline upotrebljeno. Metnemo li pako na odnosnom mjestu kaplju vode, to će se razliti.

[28] Naredbom kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje od 27. rujna 1903. I. 1898/31—51. (Sbirka naredaba pravos. struke VII. br. 927) odredjeno je medju inim sliedeće:

Pravilom se ima smatrati, da svi sudbeni spisi moraju biti pisani valjanom i pravom tintom (crnilom), kojom je pismu zajamčena trajnost i podjedno otežćana svaka himbena preinaka tako, da se uporaba tintovne pisaljke i indigosnimka u obće samo iznimno dozvoljava u slučajevima, navedenim u toj naredbi.

Sudbeni podnesci, u koliko su rukom pisani kao tužbe, molbe itd. moraju biti pisani valjanom i pravom tintom, pa da će se prema tomu imati vratiti podnesci pisani tintovnom pisaljkom ili olovkom na formalni popravak, ako ne bi na takov podnesak imao uslieditи takovo riešenje kao n. pr. po § 95. grunt. reda.

(Svršit će se.)

Digitized by Google

Feudalno pravo u Dalmaciji.

Piše **dr. Aleksandar Mitrović.**

I.

I ako njekadašnji feudalni odnosi pripadaju većinom istoriji, o njima se ipak po katkada govori, piše i raspravlja pred sudovima. U pošljednje vrijeme Dalmacija je njekoliko puta imala prilike, da se njeni suci prenesu u ono doba srednjega vijeka, kad su se osnivali feudi, kad su vazali ginuli za svoje gospodare itd. Novi duh vremena, koji je zavladao svijetom, ne može da pojmi njeke odnose, koji su do nedavno bili opšta pravila. Radi toga i mnogi suci, zadojeni novim duhom, a ne poznavajući tačno stare zakonske odredbe, koje su uregjivale feudne odnose, griješe u presugjivanju. Njihove presude biće, možda, moralne i korisne po mnoge ljude i porodice, ali nijesu pravedne. Kose se protiv jasnih zakonskih odredaba na štetu opšte pravne svijesti. Pravna svijest može biti moralna, ali u prvom redu mora da bude pravedna. Ako se moralnost i pravičnost ne mogu složiti, pravičnost morala bi ipak uvijek da nadvlada.

Nedavno je do trećeg stepena dovršena jedna feudalna parnica, čiji bi svršetak bio od ogromne štete po vazale i po državu, da se i tome zlu ne može naći lijeka. Parnica je dovršena na štetu vazala i države usprkos mnogim pozitivnim zakonskim odredbama i vrlo jasnim ispravama, koje su priložene parnici. Kako je do toga došlo, teško je pogoditi. Država i vazali mogu se tješiti, što su konačne presude izdali ljudi, koji mogu griješiti, a i što se sve to može ispraviti i na pravi put izvesti.

Malo istorije olakšaće ovaj pregled.

Godine 1694. mletačka vlast u Šibeniku izdala je ovaj oglas dražbe:

„Polizza di Incanto delli Beni di Capocesto e Rogosnizza sotto Sebenico. Si vende al Publico incanto a S. Marco alla Lozzetta per l' Ill.mi et Ecc.mi Sig.ri Proveditori sopra feudi in esecuzione delle parti dell' Ecc.mo Senato 5 dicembre 1693 e 15 maggio 1694 li beni di Capocesto e Rogosnizza situati nel Territorio di Sebenico, che erano goduti dal quondam Pier Antonio Rados in ragion di feudo m a s c o l i n o devoluti al Publico per la di lui morte senza posterità, e si vendono in ragion di feudo mascolino con tutte le rendite, ragioni, azioni, abenze e pertinenzie a detti Beni spettanti e pertinenti, con obligo al compratore di annualmente corrisponder al Co. e Cap.no di Sebenico un candellotto di cera bianca di peso di libre tre li quali Beni feudali con tutte e cadaune ragioni e azioni doveranno passare nel Compratore, e nelli di lui discendenti maschi di legittimo matrimonio nati sino che ne saranno, quali mancati si intendino di nuovo devoluti in Ser.ma Sig.ria conforme la natura del feudo mascolino, dovendo il comprator far l'esborso dell' ammontar della presente vendita nel termine di giorni otto doppo seguito

Digitized by Google

la deliberazione con le spese sotto pena di soldi 2 per lira da esser reincantato a suoi danni, spese ed interessi, qual compratore con l' investitura che gli sarà concessa dal presente Ecc.mo magistrato dovrà esser mantenuto e conservato nel pacifico possesso, e difeso da qualsivoglia persona non potendo da quello esser levato se prima non sarà rimborsato del Capitale, e spese che avrà esborsato giusto le leggi".

Tim oglasom ponugjena je kupnja dobara Primoštena i Rogoznice na zemljištu Šibenika. Sva su dobra feudalna na muško koljeno, a držao ih je do tada Ante Radoš, koji je umro bez muškog poroda. Novi kupac, vazal, osim kupovne cijene, moraće svake godine davati po jednu svijeću bijelog voska od tri litre. Ako kroz osam dana ne plati, za koliko kupi, držaće se nova dražba o njegovom trošku. Plati li dotičnu svotu, biće sa svim svojim muškim potomcima na mirnom posjedu tih dobara i biće odbranjen od svakoga. Sa uživanja kupljenih dobara neće se nikako moći odstraniti, dok mu se ne plate glavnica i svi troškovi, koje će imati.

Pod tim uvjetima, a za svotu od 10.530 dukata i 15 solida, kupili su feud Primoštena i Rogoznice tri brata: Marko, Šimun i Juraj Vidović pok. Jerolima iz Šibenika. Odlukom mletačkog senata 27. avgusta 1694. dana je Marku, a odlukom 25. septembra 1694. istog senata dana je investitura Šimunu i Jurju. U tim investiturama ponovljeno je u glavnom, što je rečeno u oglasu o dražbi. Novim vazalima i njihovim zakonitim muškim potomcima dani su „beni tutti di Capocesto e Rogosnizza sittuati nel territorio di Sebenico con tutte le rendite, ragioni azioni abenze e pertinenze ad essi beni spettanti, devoluti in pubblico stante la morte senza discendenza del quo: Pietro Antonio Rados". Naregjeno je vazalima, da dobro čuvaju sva ta feudalna dobra, a ako doznadu da je koje od njih preoteto, moraju nastojati svim zakonitim sredstvima, da ga povrate u feud.

Malo po malo izumrli su prvi vazali. Umriješe i mnogi njihovi potomci, dok god. 1758. nije postao jedinim vazalom Juraj Spiridon. Mletački senat izdao mu je 5. dekembra 1758. investituru. U toj investituri kaže se, da se novom vazalu i njegovim zakonitim muškim potomcima daju „beni tutti di Capocesto e Rogosnizza situati nel Territorio Nostro di Sebenico con tutte le rendite azioni e ragioni abentie e pertinenzie ad essi beni spettanti" bez ikakovog drugog dodatka ili pobliže oznake.

Najnovije investiture, austrijske, jednako ili slično govore. Od više takvih investitura navodimo samo one od 23. juna 1891., 3. februara 1892. i 28. aprila 1899. (hiljadu osam sto i devedeset i devete), koje je izdalo Njegovo Veličanstvo Car Franjo Josif I. Značajno je, da se u svim ovim trima investiturama naročito ističe, kako vazali traže feud Primoštena i Rogoznice na osnovu m l e t a č k i h z a k o n a, koji su i s a d a na snazi u feudalnim poslovima (in esecuzione alle v e n e t e l e g g i t u t t' o r a v i g e n t i in fatto di feudi). Na osnovu tih traženja dane su sve tri investiture.

Digitized by Google

Svi težaci cijelog Primoštena i cijele Rogoznice, za preko sto i pedeset godina, priznavali su vazale Vidoviće, kao svoje gospodare. U ime toga priznanja davali su feudnicima petinu svih plodova. Jedino četiri mala predjela, po uglavljenom ugovoru, mjesto petine svih plodova, plaćali su godišnje po četiri solida na svaki gonjal (852 m²) zemlje. U parnicama, koje su feudnici po katkada imali sa težacima radi tih davanja, uvijek je priznato pravo feudnika, a dužnost težaka da to moraju davati. To je priznato takogje mnogim spisima sudbenih i administrativnih vlasti. Priznali su pismeno u više puta neki Primoštenci i Rogozničani. Kad se u Primoštenu i Rogoznici god. 1825. osnivala katastralna mapa, svi su težaci izjavili, da su kmetovi feudnika Vidovića. U mnogim ugovorima, kojima su ti težaci promjenjivali ili prodavali jedan drugome zemlje na Primoštenu ili Rogoznici, kaže se, da se sa istih daje petina svih plodova feudnicima Vidovićima. Za pašnjake na Primoštenu i Rogoznici težaci su u novcu plaćali travarinu poreznom uredu u Šibeniku, a ovaj je taj novac davao feudnicima. U nekoj parnici koju su ti isti feudnici četrdesetih godina vodili protiv Zlarina, Žirija i Prvić Šepurine radi ribanja, priznato im je, da njima, kao feudnicima Primoštena i Rogoznice, pripada isključivo pravo ribanja na obalama Primoštena i Rogoznice, a to za milju mora.

Tako je bilo sve do godine 1851. Tada je u Dalmaciji ukinuta desetina. Mjesto desetine uvedena je zemljarina. Porezna vlast, mjesto da posjedovne listove za Primošten i Rogoznicu preda feudnicima, predala ih je težacima. Ovaj postupak težaci su tumačili i protumačili, kao da ih je državna vlast priznala neograničenim vlasnicima zemalja, koje su do tada držali kao kmetovi. Od god. 1852. težaci Primoštena i Rogoznice nijesu više davali feudnicima ni petine ni dva solida po gonjal. Ali su plaćali i plaćaju j o š i d a n a s travarinu za pašnjake, koja ide u džep feudnika. Feudnici i sada plaćaju državi, kao vrhovnoj vlasnici Primoštena i Rogoznice, mjesto njekadašnje svijeće, godišnji iznos od for. jedne i 83 novčića.

Kad je politička vlast, na ime država, god. 1894. posredovala, da uredi odnose izmegju težaka Primoštena i Rogoznice s jedne strane, a feudnika s druge, težaci su p r i z n a v a l i da su bili kmetovi, ali da to više neće da budu, i n a g a g j a l i su se sa feudnicima, da im, dozvolom države, prodadu svoja prava na zemlje Primoštena i Rogoznice. Nije došlo ni do kakve nagodbe. O osnivanju zemljišničke knjige za Primošten, težaci su se uknjižili, kao isključivi vlasnici. Država i feudnici Vidovići prikazali su tražbu protiv težaka. Ministarstvo unutarnjih poslova u Beču, kao najstarija feudalna administrativna vlast, svojom odlukom 28. septembra 1896. br. 18063 n a r e d i l o je feudnicima da zametnu parnicu protiv težaka.

Prema §. 359. gragj. zakonika, prema vrhovnom rješenju 24. novembra 1816. i dotičnom otpisu 23. dekembra 1816. br. 39727 dvorske komisije za

Digitized by Google

organizaciju u Beču, u svim feudnim odnosima u Dalmaciji mjerodavni su za sugjenje zakoni Mletačke Republike. O vlasništvu feuda i u opšte o feudu mletački zakoni naregjivali su:

1. Svi su feudi patrimonium principis;
2. Mletački senat jedini je ovlašten, da daje feude;
3. Feudnici ne smiju prodavati feudalna dobra;
4. U feudnim odnosima nema ni zastare ni održaja (praescriptio — usucapio), ne samo za nepokretnine, nego ni za prihode, koji su uglavljeni da se davaju;
5. Feudalna dobra mogu posjedovati samo oni, kojima je to priznato;
6. Oni, koji bez ovlaštenja drže i uživaju feudalna dobra, moraju povratiti i sve plodove, koje su imali, a osim toga platiti dvostruko kao globu.

Država i feudnici svojom tražbom protiv njekoliko težaka Primoštena tražili su neka bude presugjeno:

I. Pravo vrhovne vlaštine na nepokretnine, koje su niže opisane, pripada kao feud državnom eraru, a u isto ime pripada koristovna vlaština (spominju se svi živi feudnici Vidovići u razmjeru njihovih dijelova)

a) uz dužnost koristovnih vlasnika da plaćaju državnom eraru, kao vrhovnom vlasniku, na ime feudske daće, godišnji iznos od for. jedne i 83 novčića;

b) uz pravo našljedstva u koristovnoj vlaštini muškog zakonitog i iz zakonite ženidbe rogjenog poroda sadašnjih koristovnih vlasnika;

c) uz pravo uzvraćanja u slučaju iščeznuća muškog zakonitog i iz zakonite ženidbe rogjenog poroda svih koristovnih vlasnika na korist državnog erara, kao vrhovnog vlasnika;

d) uz stegu de non alienando, dividendo et onerando.

Traženima pripada pravo vjekovito obragjivati niže opisane nepokretnine, prenositi ih na našljednike, ostaviti ih trećima, s dopuštenjem koristovnih vlasnika prodati ih, uz dužnost davati koristovnim vlasnicima jednu petinu svih plodova, a sa pravom koristovnih vlasnika, da tražene mogu odstraniti u slučaju netačnosti u davanju godišnje daće.

II. Tužioci su ovlašteni, da krzo 14 dana o trošku tražene stranke dadu brisati sadašnje uknjiženje prava vlaštine nepokretnina, koje se niže opisuju, i da dadu uknjižiti svoje pravo vlaštine na ovaj način:

U listu B

Na osnovu pravomoćne presude... uknjižuje se

a) pravo vrhovne vlaštine pod feudno ime na korist državnog erara;

b) pravo korisne vlaštine pod feudno ime na korist (navode se svi živi feudnici u razmjeru njihovih dijelova);

u listu C

Digitized by Google

a) dužnost koristovnih vlasnika, da na ime feudske daće plaćaju vrhovnom vlasniku forintu jednu i 83 novčića godišnje;

b) pravo našljedstva u koristovnoj vlaštini muškog zakonitog i iz zakonite ženidbe rogjenog poroda sadašnjih koristovnih vlasnika;

c) pravo uzvraćaja u slučaju iščeznuća muškog zakonitog i iz zakonite ženidbe rogjenog poroda svih sadašnjih koristovnih vlasnika na korist državnog erara, kao vrhovnog vlasnika;

d) stega de non alienando, dividendo et onerando.

Na osnovu ... uknjižuje se na teret zemljišničkih bića ..., a na korist traženika ... pravo vjekovito ih obragjivati, prenositi na našljednike, ostaviti ih trećima, s dopuštenjem koristovnih vlasnika prodati ih, uz dužnost davati koristovnim vlasnicima petinu svih plodova, a sa pravom koristovnih vlasnika odstraniti tuženike u slučaju netačnosti o davanju godišnje daće.

III. Tražena stranka mora, kroz 14 dana, pod prijetnjom ovrhe, predati tražiteljima faktični posjed niže opisanih nepokretnina;

IV. Tražena stranka mora, kroz 14 dana, pod prijetnjom ovrhe, dati koristovnim vlasnicima račun o plodovima, što ih je pobrala i mogla pobrati sa niže opisanih zemalja od 1. januara 1853. do konačne predaje zemljišta, te kroz 14 dana poslije odobrenja toga računa mora platiti koristovnim vlasnicima od vrijednosti tih plodova jednu čistu petinu;

V. Tražena stranka mora koristovnim vlasnicima platiti troškove ove parnice. —

Za tim su popisane nepokretnine, čiji se vlasnički preuzam traži.

Tužioci su kasnije privremeno odustali od III. i IV. zahtjeva, jer bi se istim mnogo oteglo raspravljanje.

Tuženi težaci, u svom odgovoru na tražbu, porekli su sve, što su mogli poreći. Što nijesu mogli poricati, nastojali su izvrnuti i dati sasvim protivni smisao. Parnica u prvom stepenu vodila se njekoliko godina. Tolika vremena nije trebalo za rješenje parnice. Dozvolom advokata feudnika i predstavnika države ročišta su se odlagala na molbu advokata tuženih težaka. Nastojalo se sa tužene strane, da svakako dogje do nagodbe. Do nagodbe nije došlo, jer se stranke nijesu mogle složiti o svoti, koju bi težaci morali da plate feudnicima.

Najposlije pukla je presuda u prvom stepenu. Tom presudom primljena je u cjelini ograničena tražba feudnika i države. Tuženi težaci osugjeni su i da plate ogromne troškove parnice. Razlozi te presude iscrpljivi su. Navodimo iz njih samo glavnije tačke. Po njima će se razumjeti i ono, što nije rečeno do sada.

Razlozi presude prvoga stepena u glavnom ovi su:

Potpuno su neosnovani prigovori pomanjkanja aktivne legitimacije, koje su podigli tuženici, i što se tiče lica, koja su prikazala tražbu, i što se

Digitized by Google

tiče dijelova, kako su u tražbi navedeni, a i što se tiče prigovora, da su plaćanja, uglavljena pogodbom 29. novembra 1396., bila na korist crkve u Šibeniku, radi čega da Mletačka Republika nije mogla tužiocima da dade traženi feud, pošto nije smjela da ustupa ono, što ni sama nije imala.

Actio, koju su zametnuli tužioci, jest zahtjev za vlasnički preuzam t. j. onaj, koji pripada vlasniku prema držitelju. Pošto tužioci feudnici osnivaju svoje traženje na naslov feudalni, dakle na odnos podijeljene vlaštine (§ 359. gr. zak.), bilo je potrebito da u parnici budu i pravi vlasnik (država) i koristovni vlasnik. A da se na tom položaju moraju naći i država i tužioci feudnici, jasno je po investicijonoj ispravi 30./5. 1818., a i po diplomama 23./6. 1891., 3./2. 1892. i 28./4. 1899., kojima su tužioci po novo potvrgjeni kao feudnici Primoštena i Rogoznice sa obvezom da godišnje nješto davaju državi, kao znak priznanja vrhovne vlaštine. — U pogodbi 29./11. 1396. nije imala nikakvog udjela crkva u Šibeniku. U toj pogodbi utvrgjeno je samo, da se crkvi moraju davati četiri solida po gonjalu. Radilo se, dakle, o administrativnoj odredbi, koju je opština Šibenika mogla u svako doba da uništi, a kojom se nikako nije sticalo nikakvo pravo, Kakogod bilo, u ovoj parnici ne radi se o tom davanju, nego o plaćanju petine, kojemu je izvor u pogodbi 2. maja 1390., a ne u pogodbi 29. novembra 1396.

Tuženici podigli su još prigovor zastare. Osnivaju ga ne samo na činjenici, što od preko četrdeset godina ne davaju petine feudnicima, nego i na tome, što se zastara obistinila mnogo prije, nego li je feud ustanovljen. — Ni ovaj prigovor nije osnovan. Što se tiče vremena poslije osnivanja feuda, dovoljno je, što se § 359. gragj. zak. u feudalnim sporovima pozivlje na naročito feudalno pravo. Ovo je za Dalmaciju mletačko feudalno pravo. koje je i danas na snazi, a koje u zakonima 29./12. 1563. i 13./12. 1586. izričito naregjuje, da se feudalna prava ne mogu izgubiti zastarom, a da niko ništa u tome ne može dobiti održajem. U ovo doba, dakle, nije moglo biti zastare ni u kom pravcu. — Što se tiče doba, koje je starije od osnivanja feuda, mora se istaknuti, da je do godine 1412., kad je Mletačka Republika dobila Šibenik i okolicu, bio na snazi statut grada Šibenika. Po tome statutu opštinska dobra ni u kom pogledu i ni za koje vrijeme nijesu bila podložna zastari. Ne može se nikako reći, da su pod novom vladavinom nastupile kakve promjene i da su mjesto statuta grada Šibenika stale na snagu dotične odredbe Mletačke Republike. Istorija uči nas naprotiv, da se i na dalje vladalo po statutima pojedinih gradova, bilo to pod mletačkom ili ugarskom upravom, ako u tim statutima nije bilo ništa protiv novog osvajača i gospodara. A da je to bilo tako, dokazuje se najbolje promjenama i dopunama, koje su u to doba činjene u statutima. Upravljalo se po tim dopunama i promjenama.

Predstavnik vlade bio je uvijek prisutan rješavanjima opšteg vijeća. On je odobravao dopune i promjene statuta ili im se protivio. Zakoni statuta

Digitized by Google

grada Šibenika potvrgjeni su mletačkim odredbama 30. oktobra 1412. i 5. marta 1462. Po tim zakonima vladalo se u onim predjelima, koji su se svojevoljno bili predali Mletačkoj Republici, a koji su se zvali v e c c h i o a c q u i s t o. Pošto se radilo o staroj statutarnoj odredbi, koja ne samo da nije bila protivna mletačkim zakonima, nego se s njima potpuno slagala, može se, bez bojazni da se pogriješi, usvojiti mnijenje, da je i pod mletačkim gospodstvom vladalo pravilo, da za opštinska imanja ne vrijedi zastara. Radi toga, nepokretnine Primoštena i Rogoznice nijesu se mogle steći održajem ni u doba, koje je proteklo od predaje Mletačkoj Republici, dok je ustavovljen feud.

Istina je, da statut grada Šibenika govori o opštinskom imanju, a ne o imanju p r i n c i p i s, ali riječi b e n i c o m u n a l i jednake su riječima b e n i d e l S o v r a n o, jer ono što je bilo opštinsko, bilo je vladaočevo. Ne treba pak zaboraviti, da ni po statutu Mletačke Republike zastara nije imala nikakvog upliva ni na državna imanja. To je utvrgjeno zakonom 17. juna 1461., koji je baš u tom izmijenio pregjašnji zakon od 28. februara 1438. Po tom starijem zakonu smatrali su se zakonitim posjednicima oni, koji su bili na posjedu 30 godina.

Pošto su, dakle, n e o s n o v a n i prigovori o pomanjkanju aktivne legitimacije i o zastari zahtjeva, rješenje o ovoj parnici zavisi samo o tome, da li nepokretnine, o kojima se radi, pripadaju ili ne feudalnoj svezi, za koju su izdane navedene investicijone isprave.

Da su sve nepokretnine Rogoznice i Primoštena bile feudalne, tužioci su se pozvali na mnogobrojne isprave, počinjući od god. 1390., pa do nedavno. Ovdje se mora odmah primjetiti, da je sud povjerovao sadržini tih isprava, i ako su tuženici većini porekli istinitost, a to ne samo s razloga, što su sastavljene u doba nevinosti i što su zaštićene prašinom, koja ih je grizla, te se megjusobom potpuno slažu, nego i s razloga, što je nad njima tačna kontrola po spisima, koje su priložili isti tuženici, a i što o njima mora da sudi sud po svom slobodnom uvjerenju. I baš radi toga, na osnovu tih isprava, sud se uvjerio, da su feudalna sva ona dobra, koja su u parnici.

Sve isprave govore o feudu Primoštena i Rogoznice, a ne o feudu Vidovića, Radoša i dr. Govore drukčije, nego li starije isprave, u kojima je riječ o fizičnim ili moralnim licima, kao o feudu Laskari, o imanju Sv. Gjurgja i dr. Ovim se najbolje dokazuje, da se u onim ispravama nije govorilo o ograničenim prostorijama, već da je feud obuhvatao cijelo zemljište dviju varoši, po kojima je i dobilo ime Primoštena i Rogoznice.

Po izvještaju vladi od 12. septembra 1697., koji je poslao feudalni proveditur; po odgovoru generalnog proveditura od 3. dekembra 1698.; po izvještaju konta od Šibenika 16. februara 1716.; po presudi 3. dekembra 1736. generalnog proveditura i najposlije po prigovoru 14. oktobra 1815. istih težaka Primoštena i Rogoznice dokazano je, da su se današnje porezne opštine

Digitized by Google

Primoštena i Rogoznice u srednjem vijeku zvale Bosoljina od Šibenika. U prvoj od ovih isprava kaže se, da Bosoljina označava Primošten i Rogoznicu okružja Šibenika. U drugoj veli se, odmah u početku, da su se feudalne nepokretnine Primoštena i Rogoznice njekada nazivale Bosoljina. U trećoj konte od Šibenika izvješćuje, kako je doznao od staraca dotičnih varoši, da su se Rogoznica i Primošten nazivali njekada Bosoljina od Šibenika. U četvrtoj piše se: „nell' antica Bossoglina di Sebenico, ora Capocesto e Rogosnizza" (u staroj Bosoljini od Šibenika, sada Primošten i Rogoznica). U petoj rečeno je, da se njekadašnja Bosoljina sada zove Primošten i Rogoznica.

Ovaj predjeo, koji je u početku bio pust i neplodan, bio je vlaština opštine Šibenika. Da se u toj pustinji nastane ljudi, a i da postane plodna, opština Šibenika pozvala je iz Bosne osamnaest porodica. Svakoj porodici, kao što se vidi po pogodbi 15. juna 1386., opština je dala po deset gonjala prostorije, sa obavezom, da se tu nastani i da obragjuje zemlje, a da petinu ploda daje opštini. Tu petinu trebalo je davati i sa vinograda, koji će se posaditi. Za vrtove nije se moralo ništa davati. Njekoji predjeli bili su kameniti i teško su se obragjivali. Za ove je uglavljena naročita pogodba, različita od prve, 29. novembra 1396. Po ovoj pogodbi dan je taj predjeo doseljenicima, pod uvjetima, da ga iskrče i da plaćaju samo po četiri solida na svaki gonjal. Taj predjeo počinjao je od uvale Toboca do Kremika, a obuhvatao je i Konkoštru. U prvoj, dakle, pogodbi govori se u opšte o Bosoljini od Šibenika. U drugoj su tačno označeni i ograničeni predjeli.

Prirodno je, da se je množenjem stanovništva, koje se u početku nastanilo u Bosoljini od Šibenika, moralo proširiti i obragjivanje zemalja, sa kojih se plaćala petina prihoda i za koje su se davala četiri solida za svaki gonjal. I za ova nova zemljišta, koja su se kasnije počela obragjivati, vrijedile su pogodbe, koje su uglavljene u početku. Tako je bilo najprije s toga, što radnici, samim obragjivanjem, nijesu mogli steći vlaštinu, a i s razloga, što je statut grada Šibenika izričito naregjivao, da svi oni, koji obragjuju zemlje, a da nemaju naročitog ugovora, moraju u tom da se pokore običajima, koji o tom vladaju. Radi toga, kad su se god. 1405. prodavali na dražbi prihodi sa zemalja Bosoljine, utvrgjeno je, da kupac mora poštovati ugovore i obveze i sa novim težacima, koji bi se tu nastanili. Radi toga je i u svim dražbenim ispravama do god. 1424. ustanovljena obveza, da moraju plaćati zemljarinu i drugi, koji bi došli da obragjuju zemlje na Bosoljini.

Riječ zemljarina (terratico) ne mora se shvatiti u smislu, koji bi se mogao razumjeti po pogodbi 29. novembra 1396., premda ova i ne navodi tu riječ. Pravo njeno značenje nalazi se u statutu Šibenika. Označava svako davanje u prirodi sa dotičnog zemljišta.

Kad se g. 1412. Šibenik predao Mletačkoj Republici, ovoj je ust pljeno

Digitized by Google

i cijelo imanje Šibenika. Republika je primila obvezu, da će plaćati troškove za njeka javna zvanja. Tada su, dakle, republici ustupljeni i Primošten i Rogoznica. I ako se u dotičnom spisu predaje ne govori i o darovštini općinskih dobara, istorija nas uči, da su mnoge općine, a megju njima i Šibenik, ustupile pod navedenim uvjetom republici sva svoja imanja. S toga je republika, koja je na taj način postala vlasnicom mnogih i prostranih predjela, davala iste stanovnicima pod raznim uvjetima i obvezama. A da su sve nepokretnine Bosoljine od Šibenika tj. Primoštena i Rogoznice bile njekada isključiva vlaština općine Šibenika, a kasnije Mletačke Republike, zaključuje se po tome, što su ih i Šibenik i republika za mnogo vremena davali u najam, po ondašnjem običaju. Davali su u najam sve, osim 61 gonjal, koji je bio feud Laskari-a, a bio je u Prhovu. U dražbenim ispravama govori se u opšte o prihodima svih nepokretnina Bosoljine, o porezu Primoštena, o dohocima Primoštena i Rogoznice, a isključuje se samo feud Laskari-a.

Pošljednji, koji je držao u najam te nepokretnine, bio je gubernator Strižojević. God. 1607. molio je, da mu se dade investitura za te zemlje. To mu je i dozvoljeno, a mletački senat odobrio je tu obvezu 15. januara 1608., pod uvjetom da plaća državi dvjesta dukata godišnje za najam i kao priznanje vrhovne vlaštine. U njekoliko desetina godina izumrla je porodica Strižojevića. Investiturom 9. maja 1680. dobio je taj feud Petar Antun Radoš, koji je godišnje morao da plaća 200 dukata. I toga Radoša nestalo je brzo, a da nije ostavio muškog potomka. S toga je već god. 1694. cijeli feud stavljen na dražbu, a kupili su ga predšasnici tužilaca feudnika. Kupili su s v e nepokretnine Primoštena i Rogoznice, koje je do nedavna držao Radoš kao feud.

Pošto je Radoš držao i uživao kao feud sve one nepokretnine, koje je njekada Strižojević držao u najam, a to su cijeli Primošten i cijela Rogoznica, koji su god. 1412. ustupljeni Mletačkoj Republici; pošto su ove nepokretnine bile uvijek one, koje je Šibenik dao 18 bosanskim porodicama, da ih obragjuju i uživaju pod poznatim uvjetima; pošto je prirodno i po navedenom statutu Šibenika utvrgjeno, da se ti uvjeti odnose ne samo na zemljišta, koja su Bošnjacima u početku ustupljena, nego i na ona, koja su kasnije iskrčena i obragjivana — mora se doći do zaključka, da se sa s v i h nepokretnina Primoštena i Rogoznice, osim sa navedenog 61 gonjala, davala petina prihoda, odnosno da su se plaćala četiri solida po gonjal. Radi toga, možda, kad se osnivao feud, a ni kasnije nije sastavljen nikakav podrobni popis pojedinih nepokretnina, jer to nije ni trebalo. U izvještaju feudnog magistrata od 25. avgusta 1693. čita se, da taj popis nije nikada učinjen radi velikog troška, koji bi bio potrebit. I sve investiture tužilaca feudnika pozivlju se uvijek na originalnu investituru, a odnose se na sve nepokretnine Primoštena i Rogoznice. Što se spominje Radoš, to je bilo potrebito za bolju oznaku, jer

Digitized by Google

je na Primoštenu bio i feud Laskari za koji je utvrgjeno da je postojao i gdje je bio.

Tuženici, da dokažu, kako cijeli Primošten i cijela Rogoznica nijesu bili feudalni, priložili su njekoliko ugovora, kojima su težaci prodavali razne zemlje Primoštena sa izjavom, da na njima nema nikakovih tereta, a i kojima su predšasnici tužilaca feudnika prodavali i kupovali njeke nepokretnine. Mora se u opšte odmah primjetiti, da svi ti ugovori nijesu nikako mogli promijeniti pravnu prirodu feudalnih zemalja. Sve te prodaje bile su nezakonite a po tome i bez ikakove važnosti, kad na njih nije pristao vrhovni vlasnik, država. Vazal ne može da proda feudalno stanje bez dozvole vrhovnog, vlasnika. A, ako i proda, ta prodaja ne može nikada da ima zakonske snage i ako od tada progje i najveći niz godina. Što se težaka tiče, oni nijesu u Primoštenu mogli imati svojih posebnih zemljišta, osim vrtova po ugovoru 2. maja 1390., a o ovima ne govori se u ovoj parnici.

Ako je zaista njekadašnja pusta i nerodna Bosoljina, a sad Primošten i Rogoznica, bila vlaština Šibenika, koji je dao Bošnjacima na obragjivanje pod poznatim uvjetima; ako su pod istim uvjetima obragjivane na Bosoljini i zemlje, na kojima se kasnije radilo; ako je po statutu Šibenika i Mletaka a i po kasnijim zakonima Mjetačke Republike bio isključen održaj na korist kmetova i zastara na štetu države; ako su kupovnine feudnika bile bez ikakove važnosti — pošto se nigdje ne radi o r e s n u l l i u s, pojedinci, koji ih svojataju, morali bi dokazati da su ih redovito kupili kod pregjašnjeg vlasnika. Tuženici ovo nijesu dokazali.

Istina je, da u parnicama za vlasnički preuzam, kao što je ova, tužioci moraju dokazati svoje pravo vlaštine. To opšte pravilo ne vrijedi ovoga puta. Ovdje na korist tužilaca stoji presumpcija, da su sve nepokretnine Primoštena i Rogoznice feudalne. Takva presumpcija ima svoju osnovu u mletačkom zakonu od 15. dekembra 1586. Taj zakon uredio je pravne odnose ne samo izmegju vrhovnog gospodara i vazala, nego i odnose prema trećim licima. Po njemu moraju se smatrati feudalnim zemljama sve one, koje se nalaze na periferiji feuda. Pošto su tužioci feudnici do u pošljednje vrijeme primali prihode od s v i h težaka Primoštena i Rogoznice, dotična zemljišta nijesu mogla biti nego feudalna.

P r i n c e p s dao je tužiocima feudnicima investituru Primoštena i Rogoznice. Feud je radi toga, po mletačkim zakonima, bio jurizdicijonalan, a za takove feude vrijedila je spomenuta presumpcija. I ondašnje vlasti, koje su bile sposobnije da o tome presugjuju, jer im je bliže bilo doba, kad su sastavljeni ti zakoni, a poznavali su i njihov duh, više puta pozivale su se na tu presumpciju.

Nego, nije još ovo sve. Ima još mnogo toga, čim se može utvrditi, da su s v a zemljišta Primoštena i Rogoznice bila feudalna, te da se sa istih

Digitized by Google

davao prihod najprije Mletačkoj Republici, pa feudatarima Radošima i najposlije tužiocima. Već godine 1581. državni advokat tužio je seljake Rogoznice, što ne davaju petinu sa obragjivanih zemalja. Istina je, da su presudama 1582. i 1583. njeki težaci oslobogjeni od tog traženja, ali se te presude odnose samo na ona zemljišta, sa kojih se nije davala petina, nego četiri solida po gonjal, što je izričito rečeno u drugoj presudi. Da su ti seljaci bili neograničeni vlasnici nepokretnina, ne bi se priznavalo ni da moraju plaćati ta četiri solida. Osim toga, isti težaci Primoštena i Rogoznice više puta priznali su, da su feudalne s v e zemlje Primoštena i Rogoznice, kako će se i u naprijed vidjeti.

Dokazano je mnogim ispravama, da se petina davala ne samo sa pojedinih predjela i sa pojedinih zemalja, a i da je nijesu davali samo pojedini težaci. Utvrgjeno je, naprotiv, da se to davalo, petina odnosno četiri solida do gonjal, sa c i j e l o g zemljišta Primoštena i Rogoznice i da su s v i težaci morali davati. Jednom su, god. 1712., na tužbu feudnika, narodni sudije Rogoznice i Primoštena zatvoreni, što se nijesu pobrinuli da se dade petina. Radi toga je kasnije generalni proveditur, 23. juna 1792., naredio kontu od Šibenika, neka pozove k sebi sve glavare i popove Rogoznice i Primoštena, pa neka im javno pročita stare odluke, po kojima Rogozničani i Primoštenci moraju plaćati dotične prihode predšasnicima tužilaca feudnika. Da se nije radilo o svim težacima Rogoznice i Primoštena, a i o svim nepokretninama u tim dvama opštinama, nije trebalo te odluke čitati javno, da ih svak čuje i razumije. Bilo je dovoljno poslati ih samo onima, kojih se ticalo.

Sve to dokazuje se još bolje ispravom 19. dekembra 1696., kojom su se feudnici tužili na Rogozničare, da neće da davaju utvrgjeni dio prihoda, dok kažu, da se Primoštenci tačno odazivlju svojoj dužnosti; jednakom ispravom istih feudnika od 20. aprila 1712.; molbom feudnika od 8. avgusta 1815., koju su poslali načelniku protiv traženja težaka Primoštena, da im se dozvoli sječa nekih šuma; sudbenom pogodbom 11. oktobra 1856., koja je uglavljena u preturi u Šibeniku, a kojom su se mnogi težaci obvezali da će platiti feudnicima petinu odnosno četiri solida za godine 1855., 1856. i u naprijed. Državna vlast izdala je više puta razne odluke, kojima je naregjivala težacima Primoštena i Rogoznice, da se strogo drže obaveza. Te odluke, počinjući od god. 1695., upravljene su težacima, stanovnicima, seoskim častima i opštinama Primoštena i Rogoznice.

U raznim parnicama, koje su se vodile izmegju težaka Rogoznice i Primoštena i feudatara, nije se nikada ni govorilo o kakvom zemljištu, da ne pripada feudu. Parnice su se vodile jedino o tome, koliko težaci moraju da davaju: da li petinu prihoda ili četiri solida po gonjal. Težaci Rogoznice htjeli su uvijek, da plaćaju samo desetinu. U parnicama bilo je govora i o prenosu prihoda i o pašnjacima. Sve ovo dokazano je mnogim starim ispravama.

Digitized by Google

Jedino u poznije doba težaci Primoštena počeše da odriču davanje prihoda sa njekih zemalja, za koje su govorili da su njihove. Svoju vlaštinu htjeli su dokazati ugovorima kupnje. U tome smislu prikazali su protiv feudnika tražbe 2. maja 1794. i 19. marta 1793., koje su i primljene, a da vazali nijesu ni došli na ročište. To sve ipak nema nikakve važnosti. Rečeno je već, da kupnje i prodaje feudalnih nepokretnina, bez odobrenja feudnika i države, nijesu mogle imati nikakvog uticaja. I ako su tražbe primljene, dotične presude ne mogu imati važnosti, jer ne glase i protiv države i jer u feudalnim odnosima nema ni zastara ni održaja. Osim toga, i kad te presude ne bi bile bez ikakve važnosti radi tih razloga, ni po tražbama ni po njima ne zna se, na koje se zemlje odnose.

Nije ni ovo sve. Isti težaci Primoštena i Rogoznice, kako je već spomenuto, više puta izričito su priznali, da se moraju davati prihodi odnosno četiri solida sa svih zemalja tih dviju opština. U spisu 8. maja 1695. težaci kažu, da će davati šta su obavezni. Malo dana kasnije sami izjavljuju, da su kmetovi feudnika. U punomoći 20. jula 1695. nazivlju novog feudnika feudnikom Primoštena i Rogoznice. U sudbenom spisu 4. jula 1695. težaci izjavljuju, da su novi feudnici priznati kao takvi za obje opštine Primoštena i Rogoznice. Takvih spisa ima još mnogo sve do u početku prošlog vijeka. Imade još mnogo ugovora, koji počinju od 1786. god., pa idu do 1846. U svim tim ugovorima za dotične zemlje kaže se, da se sa njih daje petina feudnicima.

Radi svih ovih razloga primljeno je traženje tužilaca. Odbijeni su m n o g i dokazi, koje su ponudili tužioci, jer su suvišni prema materijalu, koji je u spisima (perchè superflue di fronte al materiale probatorio, esistente in atti).

(Nastavit će se.)

Postanak i vrijednost sada valjanih zakona o zadrugama u Hrvatskoj i Slavoniji.

Piše dr. Iv. Strohal.

(Nastavak).

§ 15. Odgovori mnogih kulturnih vijećnika, svećenika, veleposjednika i t. d. ne razlikuju se mnogo od odgovora pojedinih općinskih bilježnika. No ipak imade medju odgovorima ovih kulturnih vijećnika i t. d. takodjer i takovih, koji su, kako je već rečeno, razmjerno mnogo bolji nego li odgovori općinskih bilježnika. Kod nekih od tih odgovora vidi se naime, da se odgovaralac nije stegnuo na puko odgovaranje na onih 17 postavljenih pitanja, već si je dao truda, da u svom odgovoru dade neku općenu sliku o propadanju našega seljaštva, o uzrocima tomu propadanju te o načinu, kojim bi se tom propadanju moglo predusresti. — U tim se odgovorima ističu na-

Digitized by Google

pose kao uzroci propadanju seljaštva: veliki porezi, način utjerivanja tih poreza, napose činjenica, da se ti porezi utjeru ju u proljeću tako, da je seljak prisiljen uz budi kakovu cijenu prodati lihvarima svoje žito na polju. Dalje ističe se, da autohtono seljaštvo previše troši na skupocjeno odijelo, na različne svečanosti, napose na svatove, krstitke i pokop (karmine); pravoslavni seljaci mnogo troše kod proslave svog krsnog imena, katolički opet na proštenjima i t. d. Mnogo je kriva propadanju seljaštva po navodu ovih kulturnih vijećnika takodjer i ta okolnost, što svako skoro i najmanje selo imade krčmu, u kojoj seljaci po cijele dane pijančuju na račun svoje kuće. Dalje ističe se kao razlog propadanju slabo gospodarenje i indolencija autohtonog seljaštva spram novijih izuma na polju agrikulture. Seljaci obradjuju svoja polja onako, kako su ih obradjivali njihovi djedovi pred sto i više godina. Kao razlog propadanju ističe se i slaba industrija, uslijed česa ne može seljak svoje agrikulturne proizvode valjano unovčiti, te često moraju ti proizvodi proći kroz ruke deset i više različnih preprodavaoca dok dodju od producenata do onih, koji ih upotrebljuju za namijenjenu im svrhu. Mnogo je kriva tomu okolnost, što ne ima valjanih cesta i puteva, a željeznicama ne ima skoro ni traga. Zatim ističu kao razlog propadanju seljaštva ostavinske rasprave s njihovim nasljednim pristojbama i pristojbama za javnog bilježnika. Ističu se kao razlog propadanju dugotrajne i skupocjene parnice na razvrgnuće zajednice.

Pored ovih glavnih uzroka prapadanju autohtonog seljaštva ističu neki kulturni vijećnici kao dosta važan uzrok tom propadanju takodjer i preveliko cjepkanje zemljišta u tako malena dobra, da se na njima apsolutno ne može voditi valjano agrikulturno gospodarstvo. Napose isticali su neki kulturni vijećnici, da se na tako malenim dobrima ne može uzdržavati dovoljan broj marve. Neki od njih ističu takodjer, da nakon provedene diobe kod pojedinih diobnih grana ne ima dovoljno radnih sila za uspješno poljodjelsko gospodarstvo.

Veći ipak dio kulturnih vijećnika drži, da samo cjepkanje zemljišta ne spada nikako medju glavne uzroke, s kojih autohtono seljaštvo propada; radi toga drže vrlo mnogi kulturni vijećnici, da se uvedenjem ustanova, po kojima se seljačka dobra ne bi smjela cijepati ispod odredjene najmanje zemljišne izmjere, ne bi narodu mnogo koristilo; pače imade kulturnih vijećnika, koji drže, da bi ovakove ustanove narodu više škodile nego li koristile. Mnogi se naime kulturni vijećnici protive svakoj oblasnoj tuteli nad seljaštvom, te vele, da svaka takova tutela čini seljaka još više indolentnim i nemarnim. Napose odlučno se protive tomu, da se na dobra, za koja bi vrijedio novi zakon, ne bi smjela voditi nikakva ovrha.

No ni svi oni kulturni vijećnici, koji drže, da narod propada radi prevelikog cjepkanja zemljišta, te koji drže, da bi se to cjepkanje imalo obu-

Digitized by Google

staviti, — ne drže, da bi se za tu svrhu imale uvadjati strane uredbe, kojih naš narod ne poznaje. Ne drže naime, da bi se u slučajevima, u kojima ne bi na svaku diobnu stranku otpala propisana najmanja zemljišna izmjera, imala provadjati dioba u novcu, i da bi se u takovim slučajevima imalo osobito pogodovati onomu, koji ostaje „na gruntu". Kulturni ti viječnici drže, da bi članovi obitelji, ako ne bi mogla na pojedine grupe otpasti propisana najmanja zemljišna izmjera, imali kao i dosele ostajati u zadruzi. Napose spadaju medju odlučne zagovornike zadruge: veleposjednik Vjek. Dolanski i umirovljeni veliki župan Ognj. Utiešenović. Ipak ni jedan ni drugi nijesu zadovoljni sa zakonom od 3. ožujka 1874. Utiešenović prigovara tom zakonu najviše radi toga, jer se po tom zakonu zadružne nekretnine ne dijele na glave već se dijele na loze; dalje prigovara on i radi toga, jer se prema tom zakonu ne smiju osnivati nove zadruge. Podjedno prigovaraju i Dolanski i Utiešenović tomu zakonu radi toga, jer u njemu ne ima ustanove, po kojoj bi bila zabranjena dioba zadruge, ako na svaku diobnu granu ne može otpasti propisana najmanja zemljišna izmjera. — Pored toga imade dosta mnogo kulturnih viječnika, koji poput većine općinskih bilježnika na stavljena pitanja daju onakve odgovore, kakove želi spomenica. Ovi kulturni viječnici odgovaraju dakako da je doista potrebno, da se uvede minimum; odgovaraju takodjer, da se imade provadjati dioba u aequivalentu uvijek, kad na pojedinu diobnu granu ne bi otpala propisana najmanja zemljišna izmjera; a uza to vrlo često odgovaraju, da u takovim slučajevima imadu svi članovi takove obitelji ostati u zadruzi.

---

§ 16. Medju činovnicima podžupanijskih oblasti i kotarskih ureda, koji su sastavljali odgovore na vladinu spomenicu, imade takodjer vrlo mnogo takovih, koji su poput općinskih bilježnika držali, da imadu odgovoriti samo na stavljena pitanja i to tako, da budu odgovori zadovoljili željama same spomenice. No ipak imade opet dosta mnogo tih činovnika, koji su cijelu ovu stvar shvatili mnogo ozbiljnije, te su u prvom redu tumačili, s kojih razloga autohtono seljaštvo propada i kako bi se moglo tom propadanju predusresti.

Činovnici ovi ističu u glavnom iste uzroke propadanju autohtonog seljaštva, koje ističu i pojedini kulturni viječnici. Napose ističu kao uzroke propadanju velike poreze s jedne strane, a nemar i indolenciju naroda s druge strane. Mnogi drže, da bi ustanove o minimu sada prekasno došle, jer su seljačka dobra i onako već pocijepana na tako malene dijelove, da se kod nas ne mogu više stvarati onakovi seljački dvorovi (Bauern-höfe), kakovi postoje u Njemačkoj, i za kakove bi bilo vrijedno stvarati posebno nasljedno pravo. Drugi su opet odlučno proti tomu, da se u slučajevima,

Digitized by Google

u kojima ne bi na svaku diobnu granu otpala propisana najmanja zemljišna izmjera, provadja dioba u aequivalentu ; protive se takovoj diobi s takovim isplatama, jer bi se na taj način samo stvarao proletarijat. Nasuprot tome zagovaraju oni uredbu zadruge uz slobodu dijelivosti i slobodu raspolaganja.

Osobito zanimljiv je izvještaj podžupana Jos. Muzlera, koji je svojedobno, u velikoj mjeri utjecao na sastavak zadružnog zakona od 3. ožujka 1874. Samomu zakonu od 3. ožujka 1874. prigovara, što se po tom zakonu dioba ima provesti na budi kakav lakoumni zahtjev za diobu. Nasuprot tomu drži Muzler, da bi se dioba imala dozvoljavati, samo ako je doista potrebna. Dalje prigovara on ustanovi, po kojoj se ne mogu osnivati nove zadruge ; on sam drži, da bi se strankama moralo na volju pustiti, hoće li da se osnuje nova zadruga. Prigovara takodjer i ustanovi, da se loze imadu odredjivati po predstavnicima, koji su bili 1. siječnja 1837. na životu, jer da se po pravnoj svijesti naroda imadu loze izvoditi od zajedničkog pradjeda. Dalje tuži se na mnogobrojne potajne diobe, te traži, da se urede posebna povjerenstva, koja će provadjati potajne diobe. — Osim toga tuži se na ostavinske rasprave, tuži se na stvaranje gradjansko pravnih zajednica dobara, koje ni najmanje ne odgovaraju faktičnom stanju ; tuži se, da gruntovno stanje ne odgovara faktičnom stanju posjeda. Drži, da je seljaku prijeko potrebna neka barem elementarna naobrazba, koje danas seljaci ne imadu. Traži, da se zemljišta komasiraju. — Drukčije prihvaća on predlog, da se u slučajevima, ako na svaku diobnu granu ne bi otpala propisana najmanja zemljišna izmjera, provadja dioba u aequivalentu ; no on drži, da ne bi „na gruntu" imao ostati prvorodjeni, nego onaj, glede koga se svi sporazume ; ako ne ima sporazumka, tada ima ostati najvrijedniji ili onaj, koji diobu ne traži, uza to hoće, da se ovomu, koji ostaje na gruntu, dade kao neki praelegat $^1/_4$ vrijednosti ostaviteljeve imovine, a da se samo ostale $^3/_4$ te vrijednosti dijele medju sve nasljednike. Uza to preporuča, da ovakovi sunasljednici ostanu u zadruzi, a odlučno se protivi uredbi domaje, kao tudjinskoj uredbi. — Zanimljivo je još napose, da Muzler predlaže, da se sudovanje u ovim stvarima preda isključivo samo sudovima, i za to nabraja mnogo razloga. Napose ističe on, da se tuj radi o posve privatno-pravnim odnošajima, s kakovim se bave samo suci. Dalje ističe, da tuj valja raspravljati o ustanovama nasljednoga prava, a to može i opet samo sud ; kod toga je svaki čas potreban uvid u gruntovnicu, koja se nalazi kod suda. Dalje obrazlaže, da bi se i postupak kod suda mogao učiniti isto tako jeftinim kao i kod upravnih oblasti ; obrazlaže, da su upravne oblasti i onako preopterećene poslovima, koji ne imadu ništa zajedničkog s poslovima u ovakovim stvarima. Konačno ističe, da bi se mjesto toga sudovima moglo oduzeti sudovanje radi mnogih prekršaja čisto redarstvene prirode.

Digitized by Google

§ 17. Dok se je ovako sakupljao materijal, koji bi imao služiti za podlogu novomu zakonu o nasljedjivanju kod seljaka, sve se je više počela osjećati potreba, da se dosadanji zadružni zakoni napose zakoni od 3. ožujka 1874. i 29. prosinca 1876. nadomjeste s novim zakonom. — Sve su se češće počeli javljati zahtjevi, da se stvori novi zadružni zakon, koji bi vrijedio za čitavo područje Hrvatske i Slavonije.

Doskora počela se je i u saboru Hrvatske, Slavonije i Dalmacije izravno pozivati vlada, da podnese osnovu novoga zakona o zadrugama. Već u saborskoj sjednici od 17. prosinca 1883. podsjetio je narodni zastupnik Zorić novu vladu na to, da je prijašnji odjelni predstojnik Živković u sjednici od 22. travnja 1882. rekao, da se radi o tome, da se sastavi novi zakon o zadrugama; te je obzirom na to interpelirao novu vladu, kada će saboru podnijeti tu osnovu novoga zakona o zadrugama.

U sjednici od 19. prosinca 1883. interpelirao je opet narodni zastupnik Brantner glede zadružnih dioba u nekadanjoj bjelovarskoj Krajini. U sjednici od 3. siječnja 1884. stavio je narodni zastuppnik Milić interpelaciju, kojom traži, da se potajne diobe što prije provedu. U sjednici od 9. siječnja 1884. prigovorio je narodni zastupnik Andrija Ivić tomu, što se u Krajini ne dozvoljava dioba izmedju oca i sina. U sjednici od 19. lipnja 1884. odgovorio je odjelni predstojnik D. Stanković na interpelaciju Milićevu i Ivićevu.

U sjednici od 3. siječnja 1885. stavio je narodni zastupnik Jak. Radošević interpelaciju, kojom traži, da se saboru podnese osnova zakona o plemićkim zadrugama. Isto takovu interpelaciju podnio je narodni zastupnik dr. Jos. Majcen u sjednici od 10. siječnja 1885. — U sjednici od 17. siječnja 1885. stavio je biskup Fr. Gašparić interpelaciju, kojom traži, da se predloži zakon, u kom bi se odredila neka najmanja zemljišna izmjera, ispod koje se seljačka dobra ne bi smjela cijepati.

Prigodom proračunske rasprave za godinu 1885. stavio je narodni zastupnik Jos. Zorić u sjednici od 6. svibnja 1885. posebni predlog, u kome se kr. zemaljska vlada pozivlje, da sazove posebno anketno povjerenstvo, koje bi imalo raspravljati o novom zadružnom zakonu. To povjerenstvo imalo bi napose raspravljati o tome, ispod koje se najmanje zemljišne izmjere ne bi smjelo dozvoljavati dijeljenje seljačkih dobara kod zadružnih dioba; zatim imalo bi ono raspravljati o tome, kako da se omogući što točnija i što brža dioba onih seljačkih zadruga, kod kojih budu pojednini ovlaštenici zatražili diobu zadružne imovine, te kako da se u što kraćem roku provedu diobe kako tajno razdijeljenih zadruga tako onih zadruga, kojih se dioba zadružne imovine nalazi već u tečaju. Obzirom na zaključke, koje bi stvorilo to povjerenstvo imala bi vlada po predlogu Zorićevom predložiti saboru zakonsku osnovu o promjeni pojedinih ustanova zakona od 3. ožujka

Digitized by Google

1874. Obrazlažući ovaj predlog prigovora Zorić zakonu od 3. ožujka 1874. takodjer i radi toga, jer se po njem zadružne nekretnine imadu dijeliti po lozama, a ne po glavama. Dalje razlaže on, da bi oblasti imale posredovati, da se narod iz prenapučenih krajeva (Zagorja) seli u slablje napučene krajeva (Slavoniju). Prigovara zakonu od 3. ožujka 1874., jer se po njemu imade dozvoliti dioba na zahtjev samo jednog zadrugara. Ističe, da se je prije govorilo, da je zadruga zapreka kulturnom napretku naroda. Sada je uklonjena ta navodna zapreka napretku, pak što je posljedica toga? Posljedica je, da je narod osiromašio, da danas ne ima nijedan seljak više ništa, dok su prije svi imali svega dosta. Mjesto napretka vidi se samo nazadak. A tomu nazatku najviše je kriv zadružni zakon od 3. ožujka 1874.

Na ovaj predlog odgovorio je odmah u istoj sjednici odjelni predstojnik D. Stanković, da je vlada već i onako odlučila sazvati anketno povjerenstvo, da raspravlja o tome, kako bi se uredili zadružni odnošaji, pak da je suvišno, da ju sabor na to napose pozivlje.

Iza tog odgovora povela se je o tom predlogu čitava rasprava. Narodni zastupnik Gj. Kamenar izjavio je, da se potpuno slaže sa zastupnikom Zorićem. Ističe, kako je žalosnim plodovima urodio zakon od 3. ožujka 1874. Narodni zastupnik Gr. Tuškan izjavio je, da smatra zadrugu najidealnijom polugom narodnog gospodarstva; bez udruživanja, veli on, ne ima napretka. Prigovara ustanovi zakona od 3. ožujka 1874., po kojoj se pojedini dijelovi iz zadružnih nekretnina prigodom diobe zadruge imadu uvijek upisati na oca dotične diobne grane, a nikada ne na novu zadrugu. Narodni zastupnik Kušević drži, da je predlog Zorićev bespredmetan, pošto vlada i onako želi sazvati anketno povjerenstvo, da raspravlja o tim pitanjima. Narodni zastupnik dr. Majcen prigovara ogromnim troškovima, koje stranke moraju nositi kod zadružnih dioba; drukčije se slaže sa Zorićem. Turopoljski župan Josipović slaže se s Kuševićem no drži, da bi se sve zadruge imale što brže podijeliti, samo da narod izidje iz današnjeg neurednog stanja. Narodni zastupnik Popović slaže se s Kuševićem i drži, da Zorićevi nacijonalno-ekonomski nazori ne stoje. Konačno je sabor većinom glasova Zorićev predlog odbio.

U sjednici od 12. prosinca 1885. odgovorio je odjelni predstojnik Stanković na interpelaciju biskupa Gašparića, da je vlada već izdala spomenicu, prema kojoj se imadu saslušati mnijenja interesiranih krugova o tome, da li i kolika bi se imala odrediti najmanja zemljišna izmjera, ispod koje se ne bi smjela dozvoliti dioba, pak da će, kad budu stigli odgovori na ovu spomenicu, dalje na toj stvari raditi.

U sjednici od 18. prosinca 1886. pita narodni zastupnik Zorić, kada

Digitized by Google

će biti sazvano anketno povjerenstvo, koje bi imalo raspravljati o promjeni zadružnog zakona. — U sjednici od 5. ožujka 1887. odgovorio je odjelni predstojnik Stanković, da će to povjerenstvo biti doskora sazvano.

§ 18. Kako je već rečeno, podnijele su do konca mjeseca lipnja 1884. skoro sve podžupanijske oblasti i kotarski uredi zatražene odgovore na vladinu spomenicu. Ovako sakupljeni odgovori imali su služiti za materijal, iz koga bi se imala stvoriti nova zakonska osnova. No kako se iz navedenog sadržaja tih odgovora vidi, nije bio materijal sakupljen u tim odgovorima ni najmanje podesan da služi podlogom kakovoj zakonskoj osnovi.

S proučavanjem toga materijala bavio se je vladin tajnik dr. Milorad vitez Cuculić, te je izvadak iz tog materijala priopćio u svojoj studiji o zadružnom zakonu[43]. Cuculić bavi se u toj studiji u prvom redu proučavanjem pitanja, kolika bi se za koje mjesto imala odrediti najmanja zemljišna izmjera. U tom pravcu točno navodi, koliku najmanju izmjeru preporuča svaki pojedini općinski bilježnik (Cuculić drži doduše, da to preporuča stanovništvo općine), koliku li svaki pojedini kulturni vijećnik, svećenik, veleposjednik i t. d. Daleko manje bavi se Cuculić u toj studiji s proučavanjem drugih pitanja.

Iz čitavog materijala izvodi Cuculić zaključak, da „jednodušni odgovor skoro cielog gradjanskog dijela Hrvatske i Slavonije svadja tu pogibelj (t. j. propadanja) na prekomjernu parcelaciju, koja je zaredala usljed slobode dielenja ; i drži sve to više padajuće narodno blagostanje neposrednom posljedicom slobodne dielivosti"[44]. Uza sve to drži Cuculić, da ne bi bilo dobro uvadjati diobu u aequivalentu i isplaćivanje budi mladje budi starije braće, jer da polovica seljačkog pučanstva u gradjanskom dijelu Hrvatske i Slavonije živi u zadrugama, pak da se ne može jednomu za volju često pet i više loza izbaciti iz posjeda. Ne može se ovakovo isplaćivanje prihvatiti, jer u zadrugama ne ima naslijedjene moći oca obitelji, u zadrugama „ne ima one uzke sveze, koja bi ju uz razviti individualni nagon zajedno uzdržati mogla". — Nasuprot zabrani svake diobe u slučajevima, u kojima ne bi svakoj diobnoj stranci pripala propisana najmanja zemljišna izmjera, navodi, da bi ovakova zabrana „značila u mnogih slučajevih imperativno perpetuirati zadrugu baš ondje, gdje se je već očito pojavio duh slobode"[45].

[43] Priopćenoj u Mjesečniku pravničkog društva, god. 1884. i 1885.; izvadak istog materijala priopćen je naime kao dio ove studije, i to napose u Mjesečniku, god. 1884., str. 492.—497., 598.—605., god. 1885., str. 237.—243., 488.—491., 533.—541., 581.—590.); kasnije otisnut je taj izvadak u Općinaru, god. 1888., str. 137. i sl. pod natpisom „Odgovori na spomenicu o regulaciji seljačkoga posjeda", i kao posebna knjižica pod istim natpisom.

[44] Mjesečnik, god. 1884., str. 356.

[45] God., str. 359.

Digitized by Google

Cuculić drži, da bi imala zabrana diobe ispod najmanje zemljišne izmjere biti samo prelazna, „dok počmu jenjavati štetne posljedice mobilizacije zemljišnog posjeda, odnosno dok se opaze povoljni posljedci reforme u poboljšanju narodnog gospodarstva". Tu pak zabranu ne valja spajati s „inštitucijom posebne privilegirane diobe zemljištnog posjeda", koja je „narodno-pravnom osjećaju nepoznata i protivna"; već valja tu zabranu spojiti s uredbom zadruge, kako je ona i prije bila spojena i tako podržavati pravni kontinuitet[46]. — Podjedno ističe Cuculić u toj studiji, da i u gradjansko-pravnim zajednicama dobara postoje u Hrvatskoj isti odnošaji, kao i u zadrugama. — Iste u glavnom misli javljaju se i u kasnijim Cuculićevim raspravama[47].

Nazori su dr. M. Cuculića u toliko odlučni za daljni razvitak zadružnog prava u Hrvatskoj i Slavoniji, jer je on u znatnoj mjeri utjecao na sastav nove osnove zakona o zadrugama.

---

§ 19. No nije se jedini Cuculić bavio u to doba s pitanjem o uredjenju zadružnog prava u Hrvatskoj i Slavoniji. — Skoro istodobno sa zakonom od 3. ožujka 1874. izišao je Bogišićev „Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena"[48]; a već prije toga pisao je Bogišić o pravnim običajima kod Slovena[49]. U tim svojim djelima bavi se Bogišić u prvom redu sa zadrugama.

Bogišić pristaje još potpuno uz staru slavenofilsku nauku. On nazrijeva u zadruzi još uvijek neku osobitost slovenskih naroda, koji su pored svoje prirodjene miroljubivosti pozvani, kako Herder veli, da provedu ideju humanosti. Polazeći Bogišić s tog ishodišta drži, da svaka zadruga mora sastojati iz mnogo članova, a napose „iz više užijeh familija (t. j. više braće ili drugijeh rogjaka sa svojim ženama i djecom)". U njegovom zborniku pravnih običaja napose se opisuju pravni odnošaji u zadrugama, koje po njegovom nazoru mogu sastojati samo iz više užijeh familija, a napose opet pravni odnošaji u užoj obitelji, dočim pitanja, u čem se po narodnom shvaćanju razlikuju pravni odnošaji u zadrugama od onih u užim obiteljima,

---

[46] God., str. 360.

[47] Tako u raspravicama priopćenima u Općinaru pod natpisima: „Parcelacija tla" (god. 1886., str. 329. i sl.), „Potajne diobe" (god. 1886., str.337. i sl.), „Zajednica vlastnosti" (god. 1886., str. 345. i sl.), „Seljačka inokosna obitelj") god. 1886., str. 353. i sl.), „Seljačke povjerbine" (god. 1886., str. 361. i sl. i str. 369. i sl.), „Agrarne reforme" (god. 1886., str. 393. i sl.), „Austrijski sabor i agrarne reforme" (god. 1887., str. 113. i sl.), „Razseljivanje Zagoraca" (god. 1887., str. 193. i sl.), „Zadružno pitanje" (god. 1887., str. 369. i sl. i str. 377. i sl.), „Plemićke zadruge" (god. 1887., str. 81.).

[48] Izdan god. 1874.

[49] Napose „O važnosti sakupljanja narodnih pravnih običaja kod Slovena" u Književniku god. 1866. i 1867.

Digitized by Google

kao ni pitanja, može li zadruga sastojati i samo iz jedne jedine uže obitelji, u tom zborniku niti ne ima. Osim toga postupa Bogišić sa zadrugom kao s uredbom, koja se tiče samo obiteljskog prava, a previdja, da je zadruga skoro čisto imovinsko-pravna uredba. U svojim pitanjima pretpostavlja on, da zadruge uslijed diobe nestaje i da se mjesto zadruge javljaju nakon diobe same inokoštine; nasuprot tome nigdje ne pita, da li se mogu iz inokoština razvijati zadruge. — Uslijed toga je čitav njegov opis dosta jednostran, a višeputa takodjer i pretjeran, te je služio kasnije samo za potkrijepu nauci, da se zadruga mora sastojati iz više porodica, da se zadruga nakon provedene diobe raspada u inokoštine, da je zadruga čisto obiteljsko-pravna uredba, da je zadruga posve primitivna uredba, koja potječe iz dobe, dok je čitavo pravo sastojalo u obiteljskom pravu. Osobitim pak zagovornikom ove nauke bio je dr. Fr. Spevec[50], koji je, kako će se kasnije vidjeti, takodjer u dosta znatnoj mjeri utjecao na sastav novog zakona.

(Nastavit će se.)

Odgovor na „Osvrt“ dra. Košutića.

Piše Slavoljub Sova.

Izvještaj, koji sam u svoje vrieme podnjeo zemaljskoj vladi o tom, kako da se reformira postupak u gradjanskim parnicama, saobćio sam na savjet g. urednika „Mjesečnika“ u tom listu, nadajuć se, da će se pravnici i nepravnici odazvati mojoj molbi (str. 803 1907.), te svoje nazore razvijati, moje predloge pobijati i predložiti shodniji način reforme. Kako je reforma prieko potrebna, nadao sam se, da će svatko, kome je stalo do stvari, patriotično doprinašati, da što skorije dodjemo do što boljega postupnika, pa sam i g. dru. Košutiću dao primjerak izvještaja, da se i on o tom, to jest o pitanju reforme, izjavi. Neizpravno je pako, da sam tražio mnienje njegovo o mom izvještaju, a neistina, da sam rekao, da mi je stalo do njegova mnienja.

Razlagao sam u svom izvještaju da je podpuna reforma shodnija od djelomične i zašto držim, da bi se ona po uzoru austr. Cpo. imala provesti, te sam naglasio, da je austrijski postupak za nas najpodesniji za to, što se njime postupak koncentrira i najradikalnije ustaje protiv zavlačenja i ostalih nedostataka, kojima naš sadanji postupak boluje. Naročito sam naglasio, da je za nas potiskivanje razpravne maksime opravdano, a priziv po austrijskom postupku podesniji od podpunoga priziva ostalih postupnika,

[50] Tako već u navedenoj raspravi o juristićkoj naravi zadruge u Mjesečniku pravničkoga društva, god. 1884., str. 1. i sl.

Digitized by Google

a dodao sam, da će se još morati riešiti, u kojoj će se mjeri provadjati principija u pojedinim odsjecima postupka.

Na to odgovara g. dr. Košutić „Osvrtom“ u prošlom broju „Mjesečnika“, u kojem se obara na mene i moj izvještaj, čuvajuć se oprezno, da se ne izjavi o samoj stvari, t. j. o reformi, jerbo „o tom naravno u okviru ovoga osvrta ne može biti govora.“ Samo daje razumjeti, da bi se dala uspješno provesti reforma našega privr. gr. p. postupnika, da se onemogući zavlačenje procesa, a sudcu omogući priprava za budući moderni postupak, koji bi se imao samostalno kodificirati.

Nebi se ni osvrnuo na to pisanje da se nije pisac sam postavio na umišljenu visinu, kao da je doista zvan da tako suvereno piše! Da pokažem, kako je „Osvrtač“ nekompetentan, poći ću redom njegovih razlaganja, — makar taj red baš nije sustavan — i malo osvietliti njegovo pisanje.

I. Primam na znanje da sam dobro poslužio stvari tim što sam „doprinio mnogo statističnih podataka, na temelju kojih si teoretičari ne mogu stvoriti stanovita mnienja o predmetu jer nisu podpuni“. Divim se logici ove znanstvene kritike. Pošto se ne kaže, u čem su ti podatci nepodpuni, ne mogu taj nedostatak ukloniti. Svakako je lakše reći, ovo ne valja, nego zašto ne valja.

II. Kaže se, da sam u „većem dielu i dosta nedostataka našega postupnika izbrojio“, a dalje: „o č i t o u misli, da su svi nedostatci baš u tom, što naš gradjanski parbeni postupnik nije sazdan na osnovu poznatih modernih načela“, nu da su „to više pogreške naše prakse, nego zakonodavne koncepcije, što ja ne lučim izpravno“.

Na strani 100: 1908. kažem, da §§ 30., 46. grpp. 190. 193 poslovnoga reda propisuju doduše, da sudac ima voditi razpravu i sastavljati zapisnike, ali tako ne biva, a navadjam i razloge, zašto se ti propisi ne drže.

U postupku, gdje iznašanje materijalno pravnoga odnosa jedino o strankama ovisi, gdje u podpunoj mjeri prevladava razpravna maksima, gdje se radi eventualprincipa ne može kratiti stranci, da navede i suvišne stvari, koje ona važnima smatra, u postupku, gdje jedan sudac „razpravlja“, a drugi (§ 135. posl. r.) sudi samo po onom, što je u spisima, u postupku, gdje se ne bilježi u zapisnik posljedak razprava, već „govori“ stranaka nije moguće ustmeno razpravljati i po sudcu sastavljati zapisnik.

Propisi §§ 30., 43., 44., 46., 48., 352., 359., 364., 588. itd. ne drže se, prosto za to, što se ne mogu držati. Opetujem, da će ostati pri starom, ako će novela ponovno nalagati, što i onako ti §§-i naredjuju. Odklanjam novelu jer se „takova instituta i odredbe“, koji bi služili pospješnosti, koncentraciji postupka i saznanju materijalne istine ne daju u sklad dovesti sa načelima, na kojima je naš postupnik sazdan. Ako uciepimo ružu na staru vrbu, ne ćemo doživit cvieta.

Digitized by Google

To su sve izkusili u Austriji i u Ugarskoj, pa sam citirao što o tom piše Günther. Plósz Indokolás 1902. str. 180. krivi temeljna principija zak. čl. 44 : 1868.

Evo što piše dr. Klein :

„Die wahren Ursachen, warum unser Civilprozess so gar nicht mehr befriedigen will, sind in dessen Grundgedanken gelegen“.

„Dagegen kann durch ein noch so entschiedenes Zurückgehen auf das Gesetz keine Abhilfe gewährt werden; ebenso durch einzelne Änderungen am Äusseren des Prozessganges, denn auch dieses Auskunftsmittel wurde einigemale vorgeschlagen. Dieselben Gedanken herrschten — als mittelbares oder unmittelbares Ergebniss der gemeinrechtlichen Entwicklung — auch in anderen Territorien; ihrer nachtheiligen Rückwirkung konnte man auch da nur durch Übergang zu tauglicheren Prozessprinzipien, durch völlig neue Ordnung des Verfahrens Herr werden.“

Nu najodrešitije obara se na principija našega privr. postupnika sadašnji zagovaratelj noveliranja toga postupnika na str. 333. „Mjesečnika“ od godine 1906. riečima :

„Moram reći, da ono, kako hoće zakon postići tu svrhu, ne odgovara životu“.

„Sva dakle ta sredstva nisu podesno udešena po našem postupniku“ — „s njima se ne da polučiti, da postupak bude brz, jeftin i jednostavan“. „Nemoguće je dakle postupak bržim učiniti kraj postojećeg postupnika“. ‚Moderna načela parbenog postupanja nisu za naš narod ništa nova, jer su upiljena u sviest našega seljaka“ itd.

Unatoč toga kaže u „Osvrtu“, da se privremeni postupnik može novelom okrpati, „jer svi parbeni postupnici imadu i takovih instituta i ustanova, koje će biti bez obzira na to, po kojim je principima gradjen postupnik, u svim njima jednake gotovo identične i moći će se jednako zakonodavno urediti, kao n. pr. one, koje će ići za tim, da se predusretne odgodama ročišta i razprava, pa one o povrati u stanje prijašnje i t. d.“

Moralo se je mnogo toga promjeniti, da je „Osvrtač“ tako promienio svoje nazore !

III. Osvrtu nije jasno, što znači „naše sitne prilike“, pa ne može „kontrolirati izpravnost nazora, da se moramo kloniti samostalne kodifikacije“, a zamjera, što nisam „dokazao identičnost naših svih odnosnih prilika sa onima u Austriji, odnosno Ugarskoj, e bi već odavle sliedilo, da je najbolje preuzeti odnosni zakon“.

Naše su prilike sitne ne samo, što je naše pravosudno područje maleno, što je narod u naobrazbi zaostao, dosta siromašan, što su nam sredstva skučena, nego i zato, što u cieloj zemlji imademo samo jednoga učenjaka, koji se gradj. procesom bavi i kao teoretičar te struke jedini kadar da samo-

Digitized by Google

stalno stvara postupnik. Drugo je pitanje, bi li htjeo i kraj zvanja svoga mogao baviti se tim tegobnim poslom te da li bi takav samostalni rad mogao dobiti sankciju svih faktora zakonodavstva?!

Da se pako takova kodifikacija povjeri osobi, tomu poslu nedorasloj, ne bih preporučio, jer je nešto sasvim drugoga pisati „znanstveno-kritične" osvrte, a drugo zakon graditi.

Nu ni austrijski (njemački, ugarski, bosanski itd.) postupnici nisu samostalni radovi, već u pretežnom dielu recipirani. Ciela su poglavlja uzeta iz uzora njihovih, a preudešeno je samo ono, što prilikam nije odgovaralo. Moramo se dakle i mi odlučiti, na koji ćemo se postupnik osloniti.

U pojedinostima će se dakako gdjekoja ustanova mienjati, ali u glavnom ćemo se ipak jednoga uzora držati, dodajuć, što našim prilikama treba.

Da su austrijske ili ugarske prilike istovjetne našima, nisam tvrdio, pa ne marim dokazati. Ali pošto austrijski zakon vriedi u zemljama tako raznolikima, a pokazuje vrlo povoljne uspjehe u zemljama alpinskim, kao i u ravnima, u gospodarski bogatima (Češka) kao i siromašnima (Dalmacija), u industrijalnim kao i agrikulturnim krajevima, u kulturno naprednim kao i manje naprednima, zaključujem, da bi i nama (dakako uz neke preinake) služiti mogao. Radi prispodobe odabrao sam područje, koje je našemu pravosudnomu području veličinom svojom, te brojem, naobrazbom pučanstva, kulturom i blagostanjem najbliže, pa sam povukao paralelu medju ta dva područja tim više, što smo malone u istom podneblju, što je pučanstvo s nama u živom saobraćaju a nama i etnografski srodno.

Naše su prilike prilikama ovoga područja u svakom pogledu sličnije nego su prilike Dalmatinske onima u Bukovini ili onima u Českoj ili prilike dol. Austrije onima u Tirolu.

„Osvrt" dakle opet ne govori istinu, kada tvrdi, da se na ovo nisam u izvještaju obazirao i da o tom u izvještaju nema govora, jer sam upravo tomu posvećivao veći dio statističnih data.

IV. Predbacuje mi se, da nisam govorio o principijima, na kojima je postupnik sazdan i o medjusobnom odnosu, u koji se oni imadu staviti, naročito nisam „razmišljao o zakonodavnoj tehnici u provedbi tih principa i odnosu u kojem se nalaze u austr. postupniku, te kritički zauzeo stanovište, — — dali bi za naše sitne prilike takova provedba tih principa, takov medjusoban odnos bio podesan i prihvativ, napose u drugomolbenom postupku".

To je neizpravno. Nabrajajuć nedostatke našega postupka, a i poslije (str. 184 : 1908.) naročito sam razlagao zašto sam za austrijski priziv i zašto novum judicium nije za nas.

Iztaknuo sam, da se u savezu sa pitanjem o prizivu imadu rešavati i suvisla s tim pitanja, dokle će sizati ustmenost, dokle neposrednost, a izjavio sam opetovano, da radi koncentracije postupka držim za nas osobito shodnim,

Digitized by Google

da se proširi ravnateljska vlast suda, kako austrijski postupnik naredjuje. U Austriji borili su se, dok su imali stari postupak, s istima nedostatcima, s kojima se danas mi borimo, pa su ih uklonili svojim postupnikom.

Prirodno jest, da mi protiv iste bolesti upotriebimo isti liek. Treba dakle samo još dozirati liek prama konstituciji bolestnika.

Ne izpravno je dakle, kad „osvrt" kaže, da se na to nisam obazirao. Mogao je reći, da moji razlozi nisu dostatni, izcrpivi, da nisu osnovani ili kako on voli: „znanstveni i kritični", ali reći da ih nema, vrlo je — smjelo. O samoj stvari opet ne kaže, što misli, pa ne znamo, dali je za proširenje ustmenosti, za proširenje ili stegnuće ravnateljske vlasti sudca, za novum judicium itd.

V. Da dokaže, kako nevalja „bez kritičnih opažanja i razmišljanja" oduševiti se za austrijski postupnik citira odlomke iz članka „Zehn Jahre Zivilprozess" što ga je u broju 1. „Juristische Blätter" ex 1908. napisao jedan odvjetnik. Iz tih djelomice neizpravno*) citiranih odlomaka mislio bi čovjek, da se u tom članku osudjuje austrijski postupnik i da pisac vapi da se on ukloni. Da pokažem, kako je nepouzdan „Osvrt" evo nekoliko primjeraka iz rečenoga članka:

Das grosse Werk ist Fleisch und Blut der Rechtgebenden und Rechtsuchenden geworden und das erste Wort des Dankes drängt sich spontan auf die Lippen: für den grossen und verehrten Meister, dem wir diese That verdanken" itd. „Schon geht das Deutsche Reich, wenn auch wiederstrebend, daran, sein amtsgerichtliches Verfahren nach unserem Muster zu reformieren; der Entwurf einer ungarischen Prozessordnung, der sich im Wesen an unsere anlehnt kommt neuerdings zur Vorlage" itd. — „dass wir Oesterreicher es einmal waren, die in einem wichtigen Belange bahnbrechend vorangeschritten sind" itd. Takovima se riečima ne osudjuje, već se oduševljeno hvali, a svršava „Wir können es mit Stolz und Genugthuung sagen, es ist Grosses und Schönes geleistet worden, und Neues", a na koncu: „With all thy faults. I love thee still".

Iztaknuti u tom članku nedostatci poznati su nam i odprije, a u mom izvještaju uzet je na svaki od njih obzir. Pisac „Jur. Bl." se lojalno izpričava, što on te nedostatke promatra sa svoga stalešKoga stajališta i da ih pripisuje više praksi nego li intencijam zakona.

Osvrt opet neizpravno citira, jer:

1. Nije rečeno „da gr. parb. postupnik zanemaruje koli pravna pitanja, toli juridičku razsudu gospodarskih i pravnih interesa", već kaže,

*) Na primjer; Die Protocollirung ist für die Zwecke der zweiten Instanz durch den „Urtheilsthatbestand" ersetzt, dieser ist die feste Grundlage des Berufungsverfahrens" prevadja Dr. K. sa: „Prikaz stanja stvari „Urtheilsthatbestand" zamjenjuje u drugoj inštanci protokolaciju"!!

Digitized by Google

da tanko juristično prosudjenje, uvažavanje težih pravnih pitanja, pomnjivo razsudjivanje oprečnih gospodarskih interesa trpi, jerbo je sudac vičan suvereno uvažavati dokazala, pa će se lahko dati zavesti, da i pravna pitanja tako razsudjiva i što odvjetnici nemaju prave prilike, da pravnu stranu razlože sudcu, a sudac nema vremena, da stvori i izradi temeljitu osudu. Nu dodaje, da je to za to, jer se „gore" želi, da se osuda odma proglasi i jer je 8 dnevni rok često prekratak. Tome je lasno pomoći, ali opet upozorujem, da se g. dr. K. zgraža što je po sadanjim propisima dozvoljen rok od 30 dana za izradbu osude (str. 334 — 1906. „Mjesečnika").

2. „Da i austrijskim sudcem i odvjetnikom manjka ona velika juridička sprema, koju predpolaže austrijski postupak", toga u tom članku nema, ali kaže da bi pravosudna uprava imala biti opreznija u izboru sudaca a ne držati se ancieniteta. O tom delikatnom pitanju sam dosta pisao.

3. Da se praksa ne drži zakona i da se prizivni i revizioni sudovi ne služe ovlaštenjima, kojima razpolažu, već da ih sami nastoje stezati, — to je opet praksa kriva, a ne zakon.

4. Da je pripremni postupak skoro izumro, ne stoji, jer sam u izvještaju pokazao, da je na minimum spao, a da je u interesu neposrednosti, da se samo iznimice tom pripomoćju sudovi posluže.

5. Za povratni postupak kaže se u „Jur. Bl.", da je „sramotan". Za nj' traži pisac novelu, ali naročito ističe, da se sada mogu blaže ustanove za povratu uvesti, jer se je novi postupak već uživio, dočim dopušta, da je ta „željezna metla" bila potrebna, da se njom ukloni kriva praksa staroga postupnika, po kojoj se je svaka povrata dozvoljavala. To je u ostalom detail, hoćemo li blaže uvjete povrate postavljati ili ne, hoćemo li se za opoziciju (Einspruch — ellentmondás) oduševljavati ili uvesti uzporedo povratu i opoziciju, kao Günther (§§ 451—464), za to ima vremena.

6. Kud i kamo važnije je pitanje priziva, koje se mora riešiti prije nego se pristupi k samom postupku. Ja sam naveo razlog, s kojega smatram novum judicium za nas pogibeljnim i uprav nemogućim, a zašto sam za austrijski priziv kraj svih prigovora, što mu se stavljaju.

Nu u osvrtu kaže, da ja razloga nisam naveo, (valjda da se na nje ne treba osvrtati), a predočuje se čitatelju austrijski priziv i razlaganje „Jur. Bl." sasvim neizpravno. Pisac „Jur. Bl." žali se na austr. postupak najviše što se prizivom i obnovom ne mogu korigirati propusti i pogreške, što ih skriviše stranke u prvoj molbi, a ne kaže, da se ne mogu popraviti pogreške, koje počini prvi sud. Ja sam u izvještaju izričito naglasio, da je ta strogost austr. Cpo. upravo blagotvorno djelovala, jer se radi toga postupak kod prvoga suda ne zanemaruje i ne omalovažava.

Ne stoji pako, da je austr. priziv samo „revisio in jure", neizpravno je, da je „priziv umjestan samo glede pravnoga pitanja ili radi toga, što nije

Digitized by Google

u prvoj molbi dokaz propisno izveden — uz jedini ventil §-a 496." itd. Dr. Klein kaže ovo: „Aber . . . auch eine unrichtige Beweis w ü r d i g u n g wird durch das Obergericht corrigirt werden können": „es kann sowohl die Prüfung der thatsächlichen, wie der rechtlichen Seite des Prozesses begehrt werden". Dakle prizivni sud nije vezan na osvjedočenje prvoga suda, već može i na temelju istih dokazala, koje je prvi sud rabio, doći do sasvim drugoga osvjedočenja i uzimati dokazanim protivno od onoga, što je prvi sud uzeo dokazanim, a tako i biva u praksi.

Nu ja sam o nedostatcima austr. priziva i u izvještaju govorio i naročito uputio na prigovore, koji se stavljaju austrijskomu prizivu, ali sam naglasio da podpuni priziv ima još više nedostataka i da je kod nas u obće neprovediv i preskup.

7. „Ustanove §§ 179. i 181., koje idu za tim, da se predusretne zavlačenju pravde provode se loše, a često nikako". Nisam li pokazao statističkim podatcima, da su uspjesi austr. Cpo. upravo glede brzine postupka nečuveni, da mu dapače mnogi predbacuju, da je prebrz, a „Osvrt" govori, da ne predusriće zavlačenju. Nepojmivo!

Pisac u „Jur. Bl." sam dopušta, da su ti nedostatci austr. postupnika tek sporedni, da su to mane, bez kojih nema ljudskoga djela. Nu i on ide — možda iz staležkih razloga — predaleko, jer ni njegovi nazori nisu obće usvojeni, niti tko misli dirati u austrijski priziv.

VI. Navodima pisca „Jur. Bl." dodaje pisac „Osvrta" jedan svoj argumenat, da austr. postupnik ne odgovara. Iztiče, da § 353. austr. Cpo. (§ 179. privr. grpp. „tjeranje, da se zaglavi postupak dokazni") nije shodan, pa upozoruje, „da je u sumarnom magjarskom postupniku za slučaj, da se radi o preslušanju svjedoka u inozemstvu shodna ustanova, da se na takovoga svjedoka ne uzima obzir, ako do razprave ili na razpravu ne stigne njegov preslušni zapisnik".

Tu se je opet prenaglio, jer austr. Cpo. isto to odredjuje u §-u 279., na koji se propis § 335. izričito poziva, ali proširuje taj propis na sva dokazala, pa za to ga je metnuo u poglavje o dokazima u obće, a da je „Osvrtač" § 335. do kraja čitao, ne bi ovaj prigovor stavio.

Samo je austrijski postupnik oprezniji od §-a 84. sum. postupnika, po kojemu se imade zajedno sa odpravkom zamolbe, na zahtjev protivne stranke, odrediti ročište za razpravu, — dočim se po austr. Cpo. u samom dokaznom zaključku odredjuje u takovim slučajevima rok, a tek po minuću roka će se na zahtjev kojegod stranke razprava nastavljati.

I sam sastavitelj sum. postupnika Plósz kao i Günther (§§ 275. i 283.) napuštaju punim pravom ovu potonju ustanovu § 84. sum. post., da se

Digitized by Google

u isto vrieme sa zamolbom razpravno ročište odredjuje, te se oslanjaju na propise austr. Cpo.

Dakle ni taj jedini stvarni prigovor ne stoji.

* * *

Mislim, da sam dokazao, da ni jedna tvrdnja „Osvrta" nije izpravna i da Osvrtač nije u stvar proniknuo. Dali su osnovani nasrtaji „Osvrta" koji se prozirnom tendencijom obaraju na moju osobu (moje prezime spominje se 20 puta), na to se ne ću obazirati, niti na stvar spada.

Nu ne mogu da ne spomenem način pisanja, koji nikako ne odgovara ozbiljnosti stručnoga lista. Bez reda i sustava skače od jednoga predmeta na drugi, bez razlaganja grdi obćenito ne upuštajuć se u samu stvar, tu i tamo vadi iz saveza izreku, daje joj drugi smisao, poriče ono, što je crno na bielom napisano, a o samoj stvari ništa, jer „o tom naravno ne može u tom okviru" govoriti.

Taj način pisanja, koji je jur dr. Strohal u broju 5. i 6. „Mjesečnika" 1907. dostojno karakterizirao, niti je „znanstven", niti „kritičan", pa se tako ne bi smjelo pisati u „Mjesečnik".*)

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

a) Kupovno pravo na nekretnine može se uzeti pod ovrhu samo dok ono izplatom kupovnine i uzećem u posjed kupljenog objekta ostvareno nije.

b) Nema mjesta zabilježbi ovrhe kupovnog prava na nekretninama prodanim ovršeniku i na ovog još gruntovno ne prenesenim. (§ *104. gruntov. reda.*)

U ovršnom predmetu Lj. Š. iz N. G. po odvj. I. S. u N. G. proti I. G. iz D. B. za ovrhu na kupovno pravo ovršenika I. G. vrhu kupa nekretnina radi 200 kruna spp. izrekao je kr. kotarski sud u N. G. slijedeću odluku od 14. veljače 1907. broj 1244 gr.

U riešenju ove molbe vidiv, da ovrhovoditelj tvrdi, da ovršenik ima kupovno pravo vrhu nekretnina zem. ul. br. 140. porezne obćine D. B. upisanih na V. i K. P. iz D. B., t. j. da je ovršenik od potonjih kupio spomenute nekretnine, nu da ih na sebe gruntovno prenieti neće samo da ovrhovoditelj do podmirenja svoje tražbine ne dodje;

vidiv, da je dakle obseg i sadržaj tog imovinskog prava dostatno opredijeljen ter da načelno nije dužnost ovrhomolitelja u ovršnoj molbi dokazivati obstojnost predmeta ovrhe i pravo ovršenika na taj predmet (obzirom na ustanovu §-a 447. grpp.);

vidiv, da kupovno pravo u zakonu izključeno nije od ovrhe, dok je nasuprot ustanovama §-a 460.—468., 526· grpp. ter §§ 20.—27. zakona o- od 18. siečnja 1883. točno označeno, koje su stvari i prava naročito od ovrhe

*) **Ovime se ova polemika u „Mjesečniku" zaključuje. Ur.**

Digitized by Google

izuzeta, te da se može ovrha provesti na sve ine koristi, stvari i prava ovršenika, koje imadu prometnu vrednost, a da takovu imade i kupovno pravo, jasno je pošto ga u nazočnom slučaju ovršenik može prenjeti na treće osobe ter može prema §-u 298. i 448. o. g. z. služiti zalogom, koje svojstvo svakako izgubiti ne može, pa makar da vrhu istog nije izprava učinjena ili makar i ne bila gruntovno uknjižena ;

vidiv, da se tražbine i prava načinom mobilijarne ovrhe pod ovrhu uzeti mogu, pa buduć je ovrhovoditelj različita osoba od one, kojoj pripada to kupovno pravo, to svakako predmetom ovrhe „kupovno pravo" biti može,

vidiv nadalje, da prema §-u 104. toč. b) gruntov. reda može biti predmetom gruntovne zabilježbe ovrha na kupovno pravo stanovitih nekretninah, jer se s jedne strane predmet teovrhe tiče samih nekretnina, a s druge strane zabilježba ovrhe ide za postignućem pravne posljedice, da ovrhovomolitelj sa svojom tražbinom izigran ne bude, odnosno, da ovršenik ne uzmogne prenosom tog prava oštetiti ovrhovoditelja, to se i zabilježba ove ovrhe na nekretninama zem. ul. br. 140. porezne občine D. B. dozvoljuje.

Usljed toga, dozvoljuje se temeljem pravomoćne ovos. osude od 14. prosinca 1906. broj 12.581 gr. radi dužnog ostatka glavnice ovrhovodji L., Š. u znosu od 200 K sa 6 po sto kamati od dana 4. listopada 1906. do plateža tekućim, troška parbe od 39 K 50 fil. i troška ove molbe od 16 K 70 fil. ovršna pljenitba kupovnog prava ovršenika J. G. vrhu kupa nekretnina upisanih u zem. ul. br. 140. porezne občine D. B., koje je kupio od V. i K. B. iz D. B., pa se obava ove ovrhe nalaže ovos. izaslaniku time, da se uputi u M. te kod občinskog bilježnika P. V. nalazeću se kupoprodajnu izpravu vrhu gornje kupoprodaje predočiti si dade, a ovrhi podpadajuće kupovno pravo točno opiše, ter samu kupoprodajnu izpravu providi zabilježbom dozvoljene ove ovrhe i o tom ovome sudu za 24 sata nakon obave izvješće podnese.

Ovrhovoditelj poziva se, da kod ovog suda predujmi iznos od 8 K 60 fil, jer se inače ovrha obaviti neće.

Podjedno odredjuje se zabilježba ove ovrhe u gruntovnici i obava nalaže se ovosudnom gruntovnom uredu.

O tom ubavjest interesentom.

Uputiv se sudbeni izaslanik u M. da ovrhu provede, ustanovio je kod občinskog bilježnika P. V., da je ovršenik u istinu kupio spomenute nekretnine, da se nalazi u posjedu istih i da je pismeni kupoprodajni ugovor sam bilježnik načinio, nu da se nalazi u ovršenika.

Usljed utoka ovršenika I. G. proti odluci od 14. veljače 1907. br. 1244 gr, u kojem on izmedju ostalih utočnih tegoba priznaje, da je kupio gornje nekretnine, kr. je banski stol rješitbom svojom od 17. travnja 1907. broj 7235. — vidiv, da ne ima dvojbe, da se kupovno pravo ovršenika može uzeti pod ovrhu kad ovo pravo pripada trećoj od ovrhovoditelja različitoj osobi ; — vidiv, ali da stvar ili pravo, koje se kani uzeti pod ovrhu, treba da u istinu postoji i da je točno opredijeljeno, što al u nazočnom slučaju nije kad iz navodah same ovršve molbe proizlazi, da je kupovno pravo ovršenika naprama V. i K. B., na koje se ovrha vodi, već po ovršeniku izplatom kupovnine i uzećem u posjed kupljenog objekta ostvareno, te jedino preostaje uzgredno pravo gruntovnog prenosa na ime ovršenika odnosno kupca, koje ali potonje pravo ne može biti objektom ovrhe ; — vidiv, da prema tomu

Digitized by Google

manjkaju i uvjeti §-a 104. grunt. reda za zabilježbu takove ovrhe na nepokretnosti u gr. ul. br. 140. obć. D. B., — obnašao, uvaživši utok, napanutu odluku preinačiti i ovrhovoditelja sa njegovom ovršnom molbom odbiti.

Za dosudjenje troška pravnog lijeka ne ima uvjeta § 316. grpp.

Proti ovoj riješitbi uložio je ovrhomolitelj pravodobno previdni utok, u kojem medju inim navadja, da je uzgredno pitanje, dali je ovršenik izplatio kupovninu ili ne, jer da on traži ovrhu na kupovno pravo, a ne na kupovninu, a dok ovršenik nije nekretnine na sebe gruntovno prenjeo, da se može na kupovno pravo ovrha voditi, tim više ako je kupovnina izplaćena i objekt u posjed preuzet.

Kr. stol sedmorice riješitbom od 28. lipnja 1907. broj 2313:

vidiv, da doduše iz ovršne molbe de praes. 8. veljače 1907. broj 1244 ne proizlazi, da je po ovršeniku prodavaocem V. i K. B. kupovnina izplaćena i da je njemu već posjed odnosnih kupljenih nekretnina predan;

Vidiv pak, da ovrhovoditelj u svojoj prenavedenoj ovršnoj molbi ne navodi, kakova ovršeniku prava proti prodavaocem još pristoje iz kupoprodajne pogodbe odnosnih nekretnina, već jedino ističe, da ovršenik neće da na sebe prenese kupljene nekretnine, a da navodi, da mu prodavaoci neće da dozvole pravo uknjižbe i zašto;

vidiv, da po tom ovrhomolitelj nikakovo kupovno pravo ovršenika naprama prodavaocem V. i K. B. izkazao nije;

obnašao je uz zabačenje žalbe ništovne odputiti previdni utok ovrhomolitelja Lj. Š. i potvrditi napadnutu riješitbu kr. banskog stola.

(Vidi riješitbu vrhov. bečkog sudišta od 16. svibnja 1855. broj 4833. G. Z. 1856. br. 10 u Glaser-Unger. zbirci Sv. I. 1855. broj 90.)

Priobćio: M. Zuvičić.

Manjkajuće odobrenje nagoda po nadtutorstvenoj oblasti nadomještuju osude sudova, koji su ujedno i nadtutorstvene oblasti tuženih malodobnika.

Tužitelj I. Š. podnio je kod kr. kot. suda u B. po odvj. Dru. I. V. proti mldb. Gj. i I. Š. zastupanim po tutorstvu E. Š. i M. J. tužbu za dozvolu ispravka urudžbenice od 20. kolovoza 1896. br. 9599. gr. spp. te je osudom kr. kot. suda u B. od 24. srpnja 1902. br. P 75—02. toj tužbi udovoljeno pod uvjetom, ako majka i tutorica mldb. tuženih E. Š. ne položi odlučnu prisegu, koja joj je tom osudom dosudjena.

Kr. banski stol je osudom svojom od 5. studenoga 1902. br. 26.495. preinačio osudu prvog suda te tužitelja s tužbom odbio.

Razlozi: Tužitelj sa predstojećom parnicom hoće da postigne, da su mldb. tuženi dužni priznati, da im je zakonito zastupstvo pristalo, da tužitelju pripadne čest br. 401. ne pako 406.

Zastupstvo tuženih stavlja se na stanovište, koje zapisnik, sastavljen pred kr. jav. bilježnikom potvrdjuje, naime, da su privoljeli, da tužitelju pripadne manja čestica, uručena kao livada, dopuštaju, da je tužitelj tražio česticu nazvanu „Melinišće", nu očituju, da oni ne bi pristali, da tužitelju ova u samovlasništvo pripadne.

Prisega, koju tužitelj tutorici ml. tuženih navraća, ne može imati takovu važnost, da se o istoj ovisnim može učiniti, da se udovolji tužbovnom zah-

Digitized by Google

tjevu u cielosti, a udovoljiti tužbovnom zahtjevu barem u svojem prvom dielu ne ima za tužitelja takodjer odlučne pravne koristi, jer ako bi se i uzelo, da je tutorstvo pristalo na zahtjev tužitelja u pogledu čestice br. 401. to ono takovu privolu ne bi bilo vlasno na uštrb mldb. tuženih samovlasno podieliti, već bi još uviek potrebito bilo, da sud kao nadtutorstvena oblast tomu svoje odobrenje dade, što sada, pošto tutorstvo mldb. tuženih u opće na to ne pristaje, ne bi ni moguće bilo ishoditi.

Ako je glede broja dotične grunt. čestice nastala u doličnom zapisniku kakova pogreška, to je tužitelj već kod sastavka istog mogao razabrati, da je čest. br. 406. znatno manje površine, a ako je ipak pristao na u tom zapisniku odredjenu diobu ostavinskog imetka, to već i radi toga ne bi mu tužba i zahtjev opravdani bili.

Usljed toga itd.

Kr. stol sedmorice jest osudom od 29. siečnja 1903. br. 76. preinačio osudu kr. bans. stola i potvrdio onu suda prve molbe u cijelosti.

Razlozi: Tužitelj I. Š. osniva svoj tužbeni zahtjev na tvrdnji, da su E. S. i M. J. kao tutorstvo mldb. tuženika dne 4. srpnja 1896. prigodom ostavinske rasprave iza pok. I. Š. kod kr. jav. bilježnika kao sudb. povjerenika pristali na njegov zahtjev, da mu se od ostavinskih na jednake dielove tužitelju i mldb. tuženikom uručit se imajućih nekretnina z. z. br. 44. po V. T. izluči kao samovlasničtvo livada „Melinišće" top. br. 401., a da je samo po bludnji raspravnog povjerenika umjesto ove čestice u dotičnom raspravnom zapisniku rivo upisana livada „Plandište" pravije Lanište top. br. 406. sa 1410□°, a po tomu izdana i pogrješna uručbena isprava kr. kot. suda u B. od 20. kolovoza 1896. br. 9599. gr.

Ovu po tutorstvu mldb. tuženika porečenu tvrdnju potkrijepio je tužitelj kao vjerojatnu izjavama preslušanih svjedoka M. H., P. C., i V. H., po kojima je ostavnik I. Š. na samrti namienio livadu „Melinišće" tužitelju kao njegovo materinstvo, jer da je mati ovoga, — ostavnikova prva supruga — doniela mu novac, kojim je ta livada kupljena; zatim izjavama svjedoka K. K., i M. Z., po kojima im je sama majka i tutorica mldb. tuženika E. Š. govorila, da je livadu „Melinišće", dala svom pastorku — tužitelju — odnosno, da će mu ju dati, ako bude dobar, i napokon priznanjem sada spomenute E. Š., da je prigodom rečene već ostav. rasprave tužitelj doista zahtjevao, kao samovlasničtvo livadu „Melinišće", ali da su oni i sututor M. J. pristali samo na livadu „Lanišće", premda u odnosnom raspravnom zapisniku ne ima traga o takovom nesuglasju izmedju zahtjeva tužitelja i privole tuženičkog tutorstva.

No za potpuni dokaz tvrdnje, da je ovo tutorstvo upravo glede livade „Melinišće" udovoljilo zahtjevu tužitelja, navratio je potonji u pomanjkanju inih izravnih dokaznih sredstava tutorici mldb. tuženika E. Š. glavnu prisegu, koju ova bez valjana razloga ne htjede ni prihvatiti ni uzvratiti.

Vidiv uz to, da tuženički prigovor, kao da se po tužitelju ustvrdjena nagoda već radi manjkajućeg nadtutorstvenog odobrenja ne bi mogla krjeposnom smatrati, nezaslužuje uvaženja pošto manjkajuće odobrenje nadtutorstvene oblasti nadomješćuju osude

Digitized by Google

sudova, koji su ujedno i nadtutorstvene oblasti tuženih malodobnika, ukazuje se u smislu §§ 240. i 265. grpp. opravdana itd. Dr. Čimić.

Pri obistinjenju predpostavaka §-a 45. g. p. tužitelj mora da tuženiku plati troškove sve da se u tužbi pita naknada parničkih troškova samo od onih tuženika, koji se budu oprli tužbi.

(Vrhovno riješenje 4. veljače 1908. R IX. 13/8.)

Tužitelj u tužbi predlaga da na isplatu parničkih troškova budu osudjeni samo oni tuženici koji se budu oprli tužbi.

Pristupio je na raspravu samo jedan tuženik koji je priznao tužbeni zahtjev i predložio je da mu tužitelj plati troškove.

Prvi je sud udovoljio prijedlogu tog tuženika i osudio je tužitelja da mu plati troškove za pristup na raspravu.

Usljed utoka tužitelja okružni je sud u S. kao utočni sud zaključkom 10. prosinca 1907. R I. 361/7 preinačio dotičnu presudu u pogledu troškova te riješio tužitelja od isplate parničkih troškova tuženiku.

Razlozi: Po kombiniranim §§-ima 41.—45. g. p. i po duhu svih propisa o naknadi troškova, stranka koja dobije dotično ona koja nije kriva da se parnica vodi, ima pravo da joj protivna stranka naknadi troškove potrebite za traženje ili za obranu prava.

Pošto je tužitelj izrečno u tužbi predložio, da budu osudjeni na isplatu parničnih troškova oni tuženici koji se budu tužbi protivili, nije bilo od potrebe da tužena tvrdka dodje na raspravu za priznati traženje, jer njezinim nedolaskom bila bi se isto prihvatila tužba, te troškovi koje je tim tužena tvrdka prouzročila nijesu bili potrebiti za obranu nikakva njezina prava, pa tužitelj nije mogao biti osudjen ni po §-u 45. g. p. da plati troškove. jer i taj § uvijek pretpostavlja da su troškovi potrebiti za obranu prava.

Vrhovni je sud uspostavio riješenje prvog suda u pogledu troškova.

Razlozi: Pošto se tužena stranka sa strane suda pozivlje na ročište odredjeno vrhu tužbe uz prijetnju posljedica propuštenja (§§ 130., 131., 141. gr. p.) to je ona bez dvojbe uovlaštena da pristupi za obranu svojih interesa. Ako je pak u nazočnom slučaju već u tužbi bila zahtjevana naknada parničkih troškova samo od onih tuženika koji se budu oprli tužbi, te pošto je tužena revizijska utjecateljica već na prvom ročištu potpuno priznala zahtjev proti njoj podignut, to je doista postigla pravo da bude oproštena od naknade parničnih troškova tužiteljice u smislu gornje izjave ove zadnje; nu ostaje joj s druge strane prosto da zahtijeva naknadu svojih parničnih troškova pri obistinjenju pretpostavaka § 45. gr. p.

Obzirom na okolnost da revizijska utjecateljica, prije prikazanja tužbe nije bila opomenuta, da ona dakle svojim postupanjem nije dala povoda tužbi, te pošto je odma na prvom ročištu priznala tužiteljični zahtjev, bilo joj je na temelju istaknutih od prvog suca ispravno primjenjenih zakonskih odredaba naknaditi troškove obuzročene zavedenim sudbenim postupkom.

Saopćio: D. M.

Digitized by Google

Cesionar, kojemu je tužitelj prije danog odgovora ustupio svoju tražbinu, može nastaviti parnicu u ime cedenta; ta promjena petila tužbe u osobi tužitelja dopuštena je. — Prilog tumačenju §-a 18. grpp.

U ustmeno raspravljenoj parnici D. L. iz A. G. po odvjetniku J. S. i N. G. proti A. Č. i M. Č. po odvjetniku dru. R. W., ter M. M. po odvjetniku dru. P. Č. radi 7695 K 10 fil. i opravdanje predbilježbe prava zaloga spp. ustupio je tužitelj nakon tužbe, a prije danog po tuženicima odgovora, ustupnicom dtto. 6./VIII. 1907. utuženu tražbinu sa svim pravima D. S-u i drugovom, ovlastiv ih na nastavak parnice u vlastito ime.

D. S. i drugovi kao cessionari po odvjetniku J. S. molbom prim. 22./V-II. 1907. br. 9154 gr. prijaviše sudu, da su postali ustupom vlastnici utužene tražbine i da u vlastito ime nastavljaju parnicu time, da se imade petit tužbe promieniti onamo, da su tuženici dužni platiti utuženu tražbinu spp. ne tužitelju, već njima, kao sadanjim vlastnicima tražbine, odnosno cessionarima.

Na tu molbu kr. kotarski sud u N. G. odlukom svojom od 24./VIII. 1907. broj 9154 gr. odredio je ročište za nastavak parnice, na kom su se ročištu uzprotivili tuženici takovoj promjeni u osobi tužitelja i promjeni samog petita, dok je tužena A. Č. po odvj. dru. R. W. proti odluci od 24./VIII. 1907. broj 9154 gr. pravodobno podniela utok tvrdeć, da se takva promjena petita protivi §-u 18. grpp., jer da se time mienja individualnost same tužbe — pa da moraju tužitelji od tužbe odustati i naknaditi tuženicima trošak.

Kr. banski stol riešitbom svojom od 17./X. 1907. br. 24.167 :

vidiv, da § 18. grpp. propisuje u koliko je tužitelju slobodno svoje tužbovno zahtjevanje promjeniti ;

vidiv, da promjena u osobi tužitelja nije po zakonu dozvoljena, osim u slučaju izbjede u §-u 26. grpp.

vidiv, da je tužitelj D. L. ustao tužbom proti tuženicima, da mu iz naslova jamstva plate utuženu tražbinu od 7695 K 10 fil. spp., pa da je tu svoju tražbinu nakon podignute tužbe ustupio u vlastničtvo D. L-u i dr. ustupnicom od 6. kolovoza 1907., jer su ga ovi potpunoma izplatili.

vidiv, prema tomu, da je D. L. za utuženu tražbinu potpuno namiren, pa da stoga neimade više tužbovnoga prava proti tuženicima, dosljedno tomu da nije mogao svoje pravo tužbe ustupiti spomenutim ustupnikom, već mu je prosto bilo od tužbe svoje odustati ;

vidiv stoga, da ustupovnici ne mogu stupiti na mjesto cedenta tužitelja D. L., te po njemu povedenu parnicu u svoje ime nastaviti, već im je prosto udariti novom tužbom ;

vidiv, napokon, da su se tuženici na ročištu od 10. rujna 1907. odlučno protivili, da ustupovnici nastave parbu po D. L. zametnutu ;

obnašao je povodom utoka A. Č. napadnutu prvomolbenu odluku preinačiti, ter D. S-a i drug. sa svojom molbom od 22. kolovoza 1907. br. 9157 gr. i u njoj stavljenim zahtjevom odbiti.

Proti riešitbi kr. banskog stola podnieli su tužitelji cessionari pravodobno previdni utok, u kojemu navadjaju u glavnome, da su oni kao cessionari prvobitnog tužitelja D. L-a naprama ovome, a i naprama tuženikom sasvim treće osobe, pa bi nazor druge molbe bio opravdan jedino u onom slučaju, kada bi oni, kao jamci i platci tuženika, izplatom dugovine postali cessionarima, jer bi onda — pošto D. L. traži od tuženika izplatu duga kao jamaca pravog dužnika B. L., od kojega do plateža doći ne može — nastupio cessijom sasvim

Digitized by Google

drugi pravni odnošaj, naime jamca prema jamcu, u kojem slučaju oni ne bi mogli nastaviti parnicu u ime tužitelja D. L-a.

Kr. stol sedmorice vrhovnom riešitbom od 10. siečnja 1908. br. 4713 ex 1907.

vidiv, da su D. S. i drug. po glasu sadržaja ustupnice od 6. kolovoza 1907. prileže̊će njihovoj molbi de praes. 22./VIII. 1907. br. 9154 gr. stupili u sva prava ustupnika D. L-a pristojeća mu iz obveznice od 29. svibnja 1883. tužbi pod A—I. priložene proti tuženicima, pak da je ustupnik D. L. iste izrekom ovlastio za nastavak parnice, povedene tužbom de praes. 5./II. 1907. br. 1111 gr.;

vidiv uz to, da su rečeni ustupovnici još prije, nego što su tuženi na tužbu D. L-a, de praes. 5./II. 1907. br. 1111 gr. dali odgovor, podneskom de praes. 22./VIII. 1907. br. 9154 gr. prijavili se sudu kao ustupnici D. L-a time, da oni nastavljaju parnicu.

Obnašao je, povodom previdnog utoka D. S. i drugova preinačiti napadnutu rieštbu kr. banskoga stola i uzpostaviti onu suda prvoga.

M. Zuvičić.

B. Kazneno

K tumačenju §-a 331. k. z.

(Plenarna osuda kr. hrv. slav. dalm. stola sedmorice kao suda kasacionalnoga od 7. ožujka 1908. br. 1253.)

Dana 28. lipnja 1906. obavljao se je u Z. sprovod jednog višeg častnika.

Nakon uobičajenog crkvenog obreda, obdržavao se je vojnički mimohod, te je gradski nadstražar M. P. odjedjen bio, da zajedno sa još nekoliko redara tom zgodom pripazi na red.

Medju inim gledaocima nalazio se je tu i šumarski kalkulant kr. zemaljske vlade A. K., koji je za mimohoda htio preći s jedne strane kordona na drugu stranu.

Videći to jur napomenuti nadstražar M. P., pograbi A. K. za ruku takovom silom, da je ovaj zadobio na desnoj nadlaktici dva kao filir velika podlijeva krvi, a osim toga porine ga tako, da je A. K. nekoliko koračaja unatrag zateturao.

Osupnut tim postupkom nadstražara, rekne A. K.: „To je bezobrazno“, našto M. P. naloži jednomu gradskomu stražaru, da zapiše A. K., što je ovaj i učinio.

To se je pogotovo na žao dalo A. K., pa je poslije mimohoda pošao k nadstražaru M. P., i upitao ga, za što ga je dao zapisati, kad je on zemaljski činovnik, na što ga M. P. dade uapsiti i po dva stražara predvesti na redarstveno povjereničtvo.

Na temelju ovih sudbeno ustanovljenih činjenica, osudio je kr. kotarski sud I. u Z. osudom od 15. prosinca 1906. II. 2236. nadstražara M. P. radi prekršaja suprot dužnosti javnoga urednika, označ. u § 331. k. z., na kazan zatvora od dva dana, odnosno novčanu globu od 10 K.

Proti toj osudi uložio je obćuženi M. P. priziv, u kojem u glavnom napada izreku suda o krivnji glede A. K. zadanih modrica; dočim glede

Digitized by Google

uapšenja ovoga navodi, da je A. K. svojim ponašanjem izazvao javnu sablazan i nered, i da je s toga njegovo uapšenje bilo opravdano po § 17. II. B. toč. 6. i § 19. službovnog naputka za gradsku redarstvenu stražu u Z.

Kr. sudbeni stol u Z. kao prizivni sud nije medjutim uvažio priziv obtuženoga, već je osudom od 8. travnja 1907. II. 400—07. po §§ 420. i 422. k. p. priziv zabacio odnosno odputio, te je potvrdio osudu prvoga suda.

Protiv tih osuda uložilo je kr. drž. nadodvjetničtvo ništovnu žaobu u obranu zakona, tvrdeći, da su sudovi time, što su djelovanje gradskoga nadstražara M. P. podvrgli ustanovi § 331. k. z. — počinili ništetnost, označ. u § 418. t. 3. (§ 277. t. 9.) k. p., pa se s toga traži, da stol sedmorice po § 286 al. II. k. p. izreče, da je citiranim nižim osudama povriedjen zakon u ustanovi § 331. k. z., te doslijedno tome, da se rečene osude ukinu, i M. P. po § 250. t. 3. k. p. od obtužbe riješi. Na dana 7. ožujka 1908. obdržavanoj plenarnoj razpravi kr. hrv. sl. dalm. stola sedmorice — kao suda kasacionalnoga, obražložio je kr. drž. nadodvjetnik A. pl. V. tu svoju ništovnu žaobu na slijedeći način:

Niže osude donešene su uz bitnu povrijedu zakona.

Dolnji naime sudovi uzimaju, da se u činima osudjenoga M. P. stiču sva obilježja prekršaja § 331. kz. Tomu bi i bilo tako, kad bi svaka uporaba fizičke sile od strane poglavarstvene osobe napram državljanima poduzeta, bila kažnjiva. Država ali izdaje u pojedinim zakonima i naredbama državljanima propise, kojih se valja držati, odakle izvire za državu pravo zahtievati, da se po tim propisima ravnaju, a dužnost državljana, da im udovolje. Da pravo države na poslušnost bude od praktične vrijednosti, mora biti popraćeno pravom, da prisili onoga, koji poslušnost uskrati.

Prisilna sredstva za to jesu budi prisilnička prijetnja kaznom, budi fizička sila, koje može država upotrijebiti jedino po svojih fizičkih organih.

Takav jedan organ je i odsudjeni P., koji ima pravo i dužnost vršenja fizičke sile u slučaju uskraćene poslušnosti, na što ga izrično ovlašćuje ustanova § 3. službenog naputka za gradsku redarstvenu stražu u Z., izdanog temeljem § 1. naputka o djelokrugu redarstvenih oblasti, propisanog po c. kr. popečiteljstvu od 10. prosinca 1850. br. 57. zem. vlad. lista iz g. 1851. Jedino okolnostima pojedinog slučaja neprimjerena uporaba sile mogla bi biti kažnjiva. Ali se pri prosudjivanju naravi prinudnih sredstva ne smije zaboraviti, da su ista nerijetko energičnija, nego li sredstva same kazne. Napose pako tvore učin prekršaja § 331. kz. tvorne uvrijede t. j. takova p r o t u p r a v n a djela, kojima se drugom uzrokuju neugodni osjećaji na osobu utječući. Kad pako sud uzima, da je osudjeni počinio u teret mu stavljena djela pri vršenju službe, onda eo ipso polazi presumpcijom juris, da je on to učinio u granicah ovlasti, pak je protivno od toga istom predmet dokaza. U koliko pako poglavarstvena osoba preduzme takova djela temeljem i u granicama svoje uredovne dužnosti, ne postaju ista protupravnima, a još manje uvrijedama, jer manjka zloporaba, zakonom neodredjeni slučaj, animus injuriandi.

U predležećem slučaju bila je dužnost osudjenog M. P. na ulici uzdržavati red, naročito prigodom vojničkog mimohoda zapriječiti zabranjeno izlaženje preko redarstvenog kordona. A. K. nije se toj zabrani pokorio, već je iz reda izlazio, na što ga je M. P. po izkazu svjedoka J. S. opo-

Digitized by Google

menuo; kad to nije pomoglo, onda je po kazivanju svjedoka M. G. ruku pred njega stavio i zadržao ga ; a kad je to bilo uzalud, onda ga je prema ustanovljenju suda za ruke pograbio i natrag porinuo.

Sad je za prosudjenje pitanja o krivnji odlučno, da li je osudjeni to nčinio u granicama svoje ovlasti ili imademo kulpoznu zlorabu njegove vlasti.

Pošto za ponašanje straže u svakom mogućem položaju neima propisa, to valja da služi pravilo, da su sredstva nuždna za postignuće pravno odredjene svrhe, pravno odredjena sredstva.

Sud se u obće nije upustio u ispitivanje, da li je to bio jedini i najshodniji način uspostave reda, polazeć sa stanovišta, da je svako hvatanje za ruku i protiskivanje po § 331. kz. kažnjivo, što prema gore istaknutom ne stoji, te smetnuv s vida, da način uporabe fizičke sile opredijeljuju okolnosti dogadjaja.

Ako su pako podlijevi krvi nuždna posljedica pravno dozvoljenog sredstva, onda je i njihovo nanešenje dozvoljeno.

Pošto prema tomu sud nije uglavio protupravnost uporabe fizičke sile napram A. K., ne postoji glavno obilježje kažnjivosti po § 331. kz.

Što se pako tiče osudjeniku u teret stavljenog uapšenja A. K., uzimaju dolnjosudne osude, da je to prinudno sredstvo sistiranja recte predvedenja na redarstvo bilo nepovlašteno i bez dovoljnog razloga.

U podkrijepu ove izreke pozivaju se razlozi osude na ustanovu § 17. cit. služ. naputka i tvrde, da ni jedan od tamo navedenih slučajeva nije postojao, da je prema tomu to (sistiranje) predvedenje na redarstvo bilo protupravno.

Nu kada sud uzima, da je osudjeni odredio (sistiranje) predvedenje A. K. na redarstvo samo radi toga, jer da ga je K. pozvao na red radi njegovog uredovanja, to je tim ustanovljeno, da je K. nadstražaru P. uskratio ono štovanje, koje mu je u smislu § 12. car. nar. od 20. travnja 1854. kom. XXXIII. dzl. za vrijeme njegova uredovanja dužan izkazati. Takovo ponašanje čini nedvojbeno redarstveni prekršaj kažnjiv po § 11. cit. naredbe.

Ako se k tomu uvaži, da je A. K. već prije osudjeniku javno dobacio, da je to bezobrazno, što ga je natrag potisnuo, to u njegovu ponašanju leži uz prekršaj § 312. kz. niz napadaja, kojim je valjalo kraj učiniti.

Po ustanovi § 19. cit. službenog naputka pako ima stražar osobu, koja počini redarstveni prekršaj uhititi i predvesti redarstvu, ne bude li opomena koristila ili bi nastale okolnosti navedene u § 17. B. cit. naputka.

Pošto kod A. K. nije ni opomena ni upisanje imena koristilo, već je isti osudjenog još i na odgovornost pozivao, to je osudjeni upravo temeljem § 17. B. toč. 6. u savezu sa § 19. cit. naputka bio ovlašten iz dovoljnih razloga sistiranje A. K. preduzeti.

Prema tomu nije ni glede ovog fakta dokazan kriterij protupravnosti.

Jerbo je pako sud djelovanje osudjenog podvrgao ustanovi § 331. kz., kao da imademo sva obilježja toga delikta, počinio je ništetnost označ. u § 418. toč. 3. (§ 227. toč. 9.) kp.

Stoga mi je čast podnijeti ništovnu žaobu na obranu zakona s molbom, da slavni kr. stol sedmorice izvoli po § 286. al. II. kp. izreći, da je osudom kr. kot. suda I. u Z. od 15. prosinca 1906. II. 2236/5—06., ter osudom kr. sudbenog stola kao prizivnog suda u Z. od 8. travnja 1907. II. 100—07.

Digitized by Google

zakon povrijedjen u ustanovi § 331. kz., pak obje osude ukinuti, ter osudjenog M. P. po § 250. toč. 3. kp. riješiti.

Iza obavljene javne razprave izrekao je kr. stol sedmorice osudu, k o j o m se n i š t o v n a ž a o b a kr. d r ž. n a d o d v j e t n i č t v a p o § 284. t. 3. k. p. z a b a c u j e.

Svoju osudu obrazložio je stol sedmorice slijedećim razlozima:

R a z l o z i. Pravilno tvrdi žalitelj, da bi jedino okolnostima pojedinog slučaja neprimjerena uporaba sile mogla biti kažnjiva, ali ne stoji zaključak, da je nadstražar P. ponašanjem A. K. bio primoran, da upotrebi fizičku silu načinom ustanovljenim po prvom sudu. Kr. drž. nadodvjetničtvo tvrdi, da se A. K. nije pokorio zabrani izlaziti preko redarstvenog kordona, već je iz reda izlazio; da ga je P. po izkazu svjedoka J. Š, opomenuo; kad to nije pomoglo, onda je po kazivanju svjedoka M. G. ruku pred njega stavio i zadržao ga, a kad je i to bilo uzalud, onda ga za ruku pograbio i natrag porinuo.

Ove predpostave ne odgovaraju stanju stvari uglavljenom po sudu prve molbe. Svjedok J. Š. istina veli, da je P. K. opomenuo, kad je htio preko ceste preći, što ovaj nije razumio, jerbo dobro ne čuje, a kad je K. drugi puta htio preći, pograbio ga P. za prsa i gurnuo tako, da je K. nekoliko puta zateturao i skoro pao. Stražar M. G. izkazuje, da je vidio, da je P. zadržao K. usred ceste, i to tako, da je ruke stavio pred njega, ali ne zna, kako je K. dospio natrag sa ceste medj u občinstvo. Tomu nasuprot tvrdi svjedok S. J., da nadstražar P. nije opomenuo K., da ne smije preko ceste ići, već potvrdjuje, da je K. K. uhvatio obim rukama za ramena, streso ga i gurnuo ga natrag. Sam okrivljenik P. priznao je na kaznenoj razpravi dne 15. prosinca 1906., da nije opomenuo K., da ne smije iz reda otići, već ga je primio za ruku i kazao mu, da ostane u miru, dočim poriče, da je K. gurnuo.

Stražari K. i G. tvrde, da nisu vidili, kako je P. odpravio K. natrag u u red, a vele, da nisu čuli, da je potonji psovao ili uvrijedio nadstražara.

Prema izloženom stanju stvari uzeo je presuni sud kao ustanovljeno (§ 249. kp.), da A. K. nije dao povoda, da nadstražar upotrebi fizičku silu na takav način, da je potonji zadobio modrice, koje vještak označuje zlostavom, te niži sudovi ovakav postupak opravdano smatraju tvornom uvredom navedenom u § 331. kz.

Uapšenje A. K. smatra kr. drž. nadodvjetničtvo opravdanim s toga, što je K. pozvao na red P. radi njegovog uredovanja, a tim, da je P. uskratio ono poštovanje, koje mu je u smislu § 12. car. nar. od 20. travnja 1854. kom. 33. dzl. za vrijeme njegova uredovanja dužan izkazati; takovo ponašanje čini pako redarstveni prekršaj kažnjiv po § 11. cit. naredbe; — kod A. K. nije koristila opomena, ni upisanje imena, već je isti osudjenog jošte na odgovornost pozivao, — s toga drži kr. drž. nadodvjetničtvo, da je nadstražar P. temeljem § 17. B. toč. 6. u savezu sa § 19. službovnog naputka za gradsku redarstvenu stražu u Z. bio ovlašten iz dovoljnih razloga, da preduzme sistiranje pravije aretiranje A. K. Nazor kr. drž. nadodvjetničtva nije osnovan niti po stanju spisa niti temeljem navedenih propisa. Prije svega ne stoji, da je K. počinio redarstveni prekršaj tim, što bi uskratio nadstražaru P-u dužno štovanje. Po kazivanju stražara G., te svjedoka Š., R. i J. zapitao je K. nakon mimohoda P-u, zašto ga je dao zapisati, kad je zemaljski činovnik; ni jedan od pomenutih svjedoka, pa niti sam nad-

Digitized by Google

stražar P., ne tvrdi, da se je K. kod tog upita osorno ili uvrijedljivo ponašao. Kažnjiv je pako po § 12. cit. nar., tko se proti tamo navedenim osobama osorno i uvrijedljivo ponaša, pa unatoč predišavšoj opomeni ustraje u takovom ponašanju. Po stanju stvari uglavljenom po prvom sudu, jasno je, da gore navedeni upit ne tvori nikakav redarstveni prekršaj, a to tim manje, što P. nije radi toga opomenuo K., niti je ovaj ustrajao u takovom ponašanju. Sve pako, da je A. K. upitom svojim počinio redarstveni prekršaj, ima stražar po § 19. naputka ponajprije prekršitelja opomenuti i pozvati na red. Nadstražar P. na kaznenoj razpravi veli, da je taj upit smatrao uvredom, pa za to, da je K. dao uapsiti, priznaje pako, da ga prije uhićenja nije opomenuo, i da mu uhićenje nije navijestio riečima: „U ime zakona", kako to propisuje § 16. naputka. Po § 19. naputka opravdano je uhićenje radi redarstvenog prekršaja samo tada, ako opomena ne bi koristila ili bi nastale okolnosti, navedene u § 17. pod sl. B. naputka.

Žalitelj tvrdi, da je u nazočnom slučaju uapšenje opravdano temeljem § 17. sl. B. t. 6., koja glasi: ako se neredu ne može stati na put inače, nego da se krivac s mjesta uhiti. Da je A. K. prouzročio kakav nered svojim ponašanjem, a naročito stavljenim upitom, ne tvrde niti redarstveni organi, niti to proizlazi iz kazivanja ostalih svjedoka, pa stoga to ni presudni sud nije smatrao dokazanim, i to tim manje, kad sam nadstražar P. izrično veli, da je uhićenje odredio jedino radi tobožnje uvrede.

Prema takovom stanju stvari ukazuje se po nadstražaru P. odredjeno uhićenje A. K. neopravdanim i obzirom na gore navedene propise službenoga naputka protuzakonitim, pak je sud podvrgav oba čina, na kojima se osniva osuda ustanovi § 331. kz., postupao po zakonu.

Ništovna žalba uložena na obranu zakona stoga nije osnovana, te se mora temeljem § 284. t. 3. kp. zabaciti. Priobćuje Dr. Vukelić.

C. Mjenbeno-trgovačko.

Prinos tumačenju § 488. trg. zak.; §§ 869. i 915. o. g. z.

Kr. kot. sud u S. izrekao je u usmeno raspravljenoj parnici K. K., tužiteljke u K. po odvj. dru. M. M. u K. proti gl. zast. za Hrv. u S. c. kr. povl. j. os. društva, tuženiku po odvj. dru. Vl. C. u S. osudom od 20. srpnja 1906. br. 6888 gr.

Tuženo glavno zastupstvo za Hrvatsku u S. c. k. povl. jav. osig. društvo u T. dužno je tužiteljki K. K. u ime požarne štete za štalu i sušu platiti 269 K 65 f. itd., nasuprot odbija se tužiteljka sa viškom zahtjeva od 4347 K 24 f. spp.

Razlozi. Neuvaživ je prigovor tuženog društva, da je tužiteljičino pravo na ovu tužbu zastarilo, jer tužiteljica nije mogla doći u položaj, da podigne odštetnu parnicu na platež osigurane svote za štalu i sušu prije, nego li je protiv nje dovršen odnosno obustavljen kazneni postupak, a taj je uslijedio odredbom suca istražitelja dana 4. listopada 1902., što dokazuje uredovna svjedočba I—I., te jer je tužiteljka prijavila pravodobno tuženomu društvu, da je pogorjela osjegurana štala i suša, a tuženo društvo nije htjelo dobrovoljno osjeguranu svotu platiti (§ 487. t. z.), pa stoga obzirom

Digitized by Google

na propis § 507. t. z. ne mogu se uvažiti propisi općih pravila tuženog društva, naročito § 8. lit. c), jer je taj propis u protuslovju s § 487. t. z.

Tuženo društvo prigovara dalje, da je pogodba osjeguravajuća glede štale i suše ništetna, jer da je ponuda, po kojoj je izdana polica, krivo sastavljena i pogrješno u njoj navedena odlučna okolnost za osjeguranje, naime, da je suša i štala sazidana od opeka, a ne od drveta (§ 474. i 475. t. z.); no ni taj se prigovor ne može uvažiti obzirom na ponudu br. 9—VII., u kojoj se izrijekom dodaje, da su dvije strane suše od drva „und 2 gebrettert", dok se za štalu navodi, da je sva od opeke sazidana.

Ovu činjenicu potvrdiše još i zakleti iskazi svjedoka J. R., Gj. K. i B. P. (§ 158. gpp.).

Aktivnu legitimaciju na ovu tužbu dokazala je tužiteljka prema propisu § 484. trg. zak. neprigovorenim grunt. izvadkom O—IV., i pošto je tuženo društvo priznalo, da je dana 1. rujna 1901. izgorjela suša i štala, koja je po polici A—I. kod njega osjegurana za svotu od 400 K; pošto je prema neprigovorenom listu L—I. vrijednost izgorjelih zgrada tuženo društvo samo označilo iznosom od 269 K 65 f., to je valjalo gornjom osudom tužiteljici svakako dosuditi taj iznos kao odštetu sa 5% kamatama obzirom na zak. čl. XXXVI.: 1895. od dana tužbe, jer je to društvo bilo već mnogo prije podignute parnice pozvano na platež odštete, a ipak nije dokazalo prema ustanovi § 479. al. II. trg. zak., da je nastala požarom manja šteta.

Tužiteljka nije dokazala svoju tvrdnju, da je naime kod tuženoga društva osjegurala kožu, opanke itd., nalazeće se u suši i štali, koje su zgrade dana 1. rujna 1901. izgorjele, — naprotiv proizlazi iz police B—I., da je tužiteljka tu robu osjegurala u kući br. 195, koja nije pogorjela, pa joj se već stoga razloga nije mogla dosuditi utužena odšteta od 4347 K 24 f.

Iskaz po tužiteljici navedenih svjedoka u dokaz gornje tvrdnje, ne može se naime uvažiti u oči pismenog ugovora t. j. police B—I. (§ 468. al. I. i II., te §§ 469. i 472. trg. zak. i § 887. ogz.), a povrh toga jesu ti iskazi protuslovni s iskazima tuženičinih svjedoka (§ 160. zadnja stavka gpp.). (Tako svjedoci tuženice: T. G., L. J., J. V., J. R. (upitak VII.), i F. H., koji svi suglasno tvrde, da za vrijeme požara tužiteljičine štale i suše nijesu vidjeli nigdje tragova kože, opanaka ili rogova, naročito da nijesu osjetili neugodno zaudaranje te paljevine, što bi morali bili bezuvjetno osjetiti, kad bi takova roba — naročito friška i još neučinjena — gorjela, — nasuprot iskaza svjedoka tužiteljke: F. D., J. R., Gj. R. i M. V.).

Konačno čini se taj dokaz izlišnim, jer njime dokazuje tužiteljka, da je zaliha njeke kožnate robe izgorjela u suši i štali, a ne dokazuje, da je baš ta kožnata roba bila osjegurana policom B—I. i to baš u izgorjelim objektima, kako to propisuje zadnja stavka § 488. trg. zak.

Prema tome ne može se nikako opravdanim uzeti, da se osjeguranje temeljem police B—I. proteže na pokretnine, koje se nalažahu za vrijeme požara u suši i štali, dok ta polica izrijekom glasi samo na kuću br. 195 i u njoj popisanu kožnatu robu, a to tim više, što je jedino polica temelj, po kojem se imade prosudjivati pravni odnošaj medju osjeguravateljem i osjeguranikom, a ne možda ponuda osjeguranikova i jer se prihvatom police ustanovljuje sporazum kontrahenata glede sadržaja police, i što se prema § 4. općenitih uvjeta za osiguranje prosudjuje društvena obveza

Digitized by Google

samo po sadržaju police; konačno što je tužiteljka mogla lako iz police B—I. razabrati, koji su objekti, kao i u kojim je zgradama kožna roba, osjegurana, ter joj je valjalo pogodbu ili stornirati ili pak policu B—I. na ispravak vratiti.

Na ostalo § 107. gpp.

Parbeni je trošak medju strankama prebijen prema propisu § 573. t. 1. gpp.

Kr. banski stol o sudom od 18. listopada 1906. br. 21.029 potvrdio je povodom priziva tužiteljice, uloženog proti onom dijelu osude, kojim se odbija sa zahtjevom od 4347 K 24 f, kao i priziva tuženika radi izreke o parbenom trošku — u cijelosti prvomolbenu osudu.

Razlozi. Prvosudnu osudu napada tužiteljica K. K. u dijelu, kojim se ona odbija s njezinim zahtjevom na platež osigurane svote od 4347 K 24 f za njezinu dne 1. rujna 1901. u suši izgorjelu kožnatu robu, — dočim istu osudu tuženo gl. zast. napada lih radi preboja parbenih troškova.

No nižja osuda u tim obim tačkama je na zakonu osnovana, ter temeljito obrazložena. Dokazano je najme policom B—I., da je tužiteljica osjegurala kod tuženog društva svoju kožnatu robu, nalazeću se u kući br. 195, koja pak kuća nije izgorjela, — a ne u suši, u kojoj se je roba prigodom požara nalazila, — pa akoprem je iskazima svjedoka, u nižoj osudi navedenih, dokazano, da se je kožnata roba po polici B—I. u vrijednosti od 4876 K (a ne samo 3876 K, kako se to očitom pogrješkom pera u tužbi navodi) već prigodom osjeguranja nalazila u suši, te da ju je tada povjerenik tuženog društva J. R. ne samo vidio, već i prebrojio ter ponudu sastavio, koju je tužiteljica potpisala, — nije ipak ta okolnost odlučna, kad je vrhu tog pravnog posla izdata polica B—I., dosljedno čemu ne može upitna ponuda imati krepost pismenog ugovora (§ 468. t. z.), koju bi pak imala samo u slučaju, kad ne bi bila izdana neprigovorena polica B—I., jer bi istom za taj slučaj ta ponuda mogla služiti po § 468. al. 2. 3. 4. t. z. temeljem osiguracijonog ugovora, — a kad taj slučaj ne postoji, to je onda po § 472. i 488. t. z. jedino i isključivo sadržaj izdane police mjerodavan za ustanovljenje prava i obveza prućih se stranaka, kako to i § 4. opć. pravila (2—II.) u skladu sa zakonom izrično propisuje. Stog tuženo društvo nije dužno tužiteljici platiti osiguranu svotu za kožnatu robu, koja je u suši izgorjela, — no pošto je dokazano, da se je roba zaista već prigodom osiguranja nalazila na istom mjestu, gdje je i izgorjela, najme u suši, te obzirom na to, da je tužiteljica imala dovoljno razloga ustati tužbom, to se ukazuje niža osuda u obim napadnutim točkama na zakonu utemeljenom, pa ju stoga valja u tim točkama uz otpućenje priziva obih stranaka potvrditi.

Kr. stol sedmorice povodom izvanrednog previda tužiteljke preinačuje suglasne niže osude u dijelu, kojim se odbija tužiteljka potraživanjem svojim u iznosu od 4347 K 24 f te osudom od 28. veljače 1907. br. 276 sudi:

Tuženo glavno zastupstvo za Hrv. i Slav. u S. c. i k. povl. jadr. osig. društva u T. zastupano po odpravniku Gj. F. dužno je tužiteljki K. K. platiti u ime požarne odštete za izgorjelu zalihu kožarske robe iznos od 3526 K sa 5% kamatami itd.... ali onda samo, ako tužiteljka položi slijedeću prisegu od ucjene: „Istina, da je dne 1. rujna 1901. s mojom štalom

Digitized by Google

i sušom pod kuć. br. 195 u K., bivšima pod jednim krovom, izgorjela i moja zaliha koža i opanaka tamo u suši nalazećih se, a osigurana policom tuženog društva br. 38.538 pod B—I., i to izradjena koža, neizradjena sirova koža, suha neizradjena sirova koža, volovska koža, koža za potplate i gotovi opanci, osim robe uzete iz te zalihe u mjesecu srpnju i kolovozu 1901., vrijedne 1350 K, u času požara vrijedila najmanje 3526 K."

Ne položi li tužiteljka ovu prisegu od ucjene, to se ista rečenim dijelom zahtjeva svoje tužbe odbija itd.

Sa viškom dijela tužbovnog zahtjeva od 821 K 24 f odbija se tužiteljka bezuvjetno.

R a z l o z i. Po tužiteljki je napadnut samo onaj dio suglasnih osuda nižih sudova, kojim se ista odbija dijelom tužbovnog zahtjeva radi plateža odštete od 4347 K 24 f za dne 1. rujna 1901. izgorjelu, a kod tuženog društva osjeguranu kožarsku robu.

Niže osude odbijaju tužiteljku tim dijelom tužbovnog zahtjeva stoga razloga, što uzimaju, da je tužiteljka policom tuženog društva br. 38.538 pod B—I. osjegurala zalihu kožarske robe svoje u kući br. 195 u K., dočim je dokazano, da kuća br. 195 u K. dana 1. rujna 1901. nije izgorjela, nego su onda izgorjele štala i suša pod kbr. 195 u K., bivši osjegurane policom tuženog društva br. 34.737 pod A—I. uslijed ponude pravnog prednika tužiteljkina M. K. od 1. studena 1885. pod br. 9—IX.

Policom tuženog društva br. 34737 pod A—I. osigurana je ali pod kuć. br. 195 u K. prizemna kuća za stanovanje te štala i suša, koje su kasnije prešle u vlasništvo tužiteljke, a polica tuženog društva br. 38538 pod B—I. označuje osjeguranu kožarsku robu u k u ć i br. 195 u K. pozivom na policu br. 34.737 pod A—I., po čemu se logično ne može uzeti s a m o k u ć a z a s t a n o v a n j e pod kuć. br. 195 u K., u kojoj se ne drži sirova i suha neizradjena i izradjena koža u vrijednosti od 4276 K, u kojoj je osjegurana, ni opanci, u osjeguranoj vrijednosti od 600 K, nego i z g r a d a, sačinjavajuća š t a l u i s u š u pod jednim krovom, stojeća pod istim tim kućnim brojem, koja je dne 1. rujna 1901. izgorjela, te tvrdi tužiteljka, da je ona kod tuženog društva osjegurala onu kožarsku robu, koju je držala u suši u ogradjenom prostoru t. z. magazinu pod istim tim kućnim brojem, da je u dobu požara osjegurana ta njezina zaliha kožarske robe bila u rečenoj suši i sva izgorjela. (Svršit će se)

Rješitba kr. stola sedmorice glede izbornih listina.

Da li se mužu u izborni census uračunava porez supruge?

Uslied reklamacije riešio je reklamacioni odbor, da se reklamacija odbija, reklamirani da imadu i nadalje ostati u listini i to iz sliedećih razloga:

„U nazočnim slučajevima traži se, da se navedeni brišu iz listine izbornika zato, jer da se u porezu, koji je svakom pojedincu u poreznim knjigama propisan, sadržava i porez supruge, odnosno djece, koji su u gruntovnici kao suvlastnici upisani. Ako se prema suvlastničkom dielu žene ili djece opredieljeni porez odbije, to da onda nijedan od ovih ne plaća 30 Kruna poreza, pa da zato nijednom od ovih ne pripada pravo glasa.

Digitized by Google

Nu za sastav izbornih listina odlučan je porez, koji je dotičnom izborniku u poreznim knjigama propisan, te se kod sastavka izbornih listina ima na propis poreza u poreznim knjigama paziti, a ne ima se izpitivati da li gruntovno stanje odgovara poreznim knjigama.

Porez se propisuje po katastru dakle faktičnom posjedu, a ne po gruntovnim knjigama, pa su zato odlučne porezne knjige, a ne upisi u gruntovnici.

Prema tomu dakle nije odlučno, da li je taj porez odmjeren dotičnom i od supruzinoga suvlastničkoga diela.

Pitanje koje je reklamacija nabacila: „da li se suprugu ima uračunavati i porez koji bi imao biti propisan ženi" prem nije odlučno — obzirom na gore navedeno — nije riešeno izrično u zakonu od 15. srpnja 1881. o izbornom redu, pa se zato mora uteći tumačenju zakona.

Kod toga tumačenja valja uvažiti, da je tendencija izborno pravo što više proširiti, pa zato se ima pitanje, da li komu pripada izborno pravo što liberalnije tumačiti i u slučaju dvojbe, odlučiti se za dosudjenje izbornoga prava.

Ako se dakle uvaži, da je po obć. grad. zak. (§ 91) muž glava obitelji; da on upravlja kućanstvom; da on mora skrbiti za uzdržavanje i troškove ako se uvaži, da se predmjeva, da muž upravlja ženinom imovinom (§ 1238. ogz.) onda se mora uzeti, da muž plaća porez i onoga diela nekretnina, koji je u gruntovnici upisan na ženu, kako mu je i faktično cieli porez u poreznim knjigama i propisan. Zato se mora u njegov census ubrajati i porez ženinoga diela nekretnina.

Za ovo tumačenje je i analogija, koja se kod tumačenja zakona ima uporaviti onda, kada slučaj u zakonu nije riešen, § 7. ogz.

Zakon od 15. siečnja 1881. ne govori o ovakovom slučaju.

Nu mi imademo analogni slučaj u zakonu od 5. veljače 1886. ob ustroju županija, glede sastava županijske skupštine.

U § 9. istoga zakona, zakon ovakov slučaj riešava, te odredjuje, da se u census supruga ima uračunati i porez supruge i djece ako dotičnik upravlja imetkom supruge i malodobne djece.

Analogno dakle ima se mužu uračunati i porez žene ili mldbne djece, kad se riešava pitanje, da li mu obzirom na porez pripada izborno pravo.

S ovih razloga odbor je reklamaciju glede navedenih odbio i odlučio, da imadu ostati u izbornoj listini.

Kr. stol sedmorice riešenjem svojim od 15. veljače 1908. br. 825. preinačio je navedenu odluku reklamacionoga odbora te izrekao da se reklamirani imadu brisati jer „da je bio njima godine 1907. odmjeren izravni porez glasom pridonešenoga izvadka iz porezne glavne knjige u iznosu od preko 30 Kruna samo zajedno sa njihovima suprugama kao suvlastnicima odnosnih nekretnina, odnosno kod t. br. 16. od trgovine, pa ne odpada na nijednoga od njih zakonom propisani census prema § 5. sl. a) odnosno b) izb. zakona, dočim su za prosudjivanje istoga mjerodavne samo ustanove izbornoga zakona, a ne one § 91. i 1238. ogz. niti one § 9. zakona od 5. veljače 1886. o županijskoj upravi".

Digitized by Google

KNJIŽEVNOST.

Dr. Arnold Wadler: Die Verbrechensbewegung im östlichen Europa. I. Band. die Kriminalität der Balkanländer.

Asistenta na statističkom seminaru sveučilišta u Monakovu Arnold Wadler, latio se ne baš lahke zadaće, da prikaže kriminalitet u zemljama na Balkanu na temelju materijala, koji je djelomice objelodanjen, a djelomice su mu ga odnosne vlade stavile na raspolaganje. Povukao je time balkanske zemlje u kolo ostalih evropskih zemalja i tako stvorio temelj, na kojem će se moći medjunarodna kriminalna statistika, koja je važna pomoćna znanost medjunarodnog kaznenog prava, dalje razviti. Zločinstvo je socijalna pojava, koja se kao i sve druge pojave, ravna po njekim stalnim zakonima. Tko hoće da se bori protiv zločinstva, mora poznati te zakone, ove pako pronaći jeste svrha valjane statistike. Pisac je prispodobe radi povukao u svoje razmatranje i statističke podatke o kriminalitetu u Hrvatskoj i Slavoniji. Ne možemo se pohvaliti kako ćemo to niže viditi, da tu igramo lijepu ulogu. Najobširnije je obradjen materijal za kraljevinu Srbiju. Knjiga se razpada u dva dijela, jedan radi o objektivnim, a drugi o subjektivnim momentima kriminaliteta. Na koncu je knjizi dodan résumé o rezultatima razmatranja uz njeke opaske. Navesti ćemo u kratko najvažnije:

Opaža se, da se na Balkanu rešava nerazmjerno velik dio okrivljenih od obtužbe, čega u zapadnim evropskim državama nema, a uzrok tome leži u zločinačkim udruženjima (kao n. pr. u Srbiji hajdučtva), koja imadu svojih ortaka i prijatelja u pučanstvu, koji progon otešćavaju, a s druge strane sama udruženja pretnjama i osvetom zastrašuju i one, koji bi bili voljni oblasti u traganju pomoći. K svemu tome dolazi još i to, da je kriminalno redarstvo za ovakve odnošaje preslabo i manjkavo.

Od vrsti zločinstva najviše se na Balkanu ističu umorstva, ubojstva, paleži i razbojstva, dakle sama zločinstva, koja nose na sebi karakter nasilja (atavistična vrst zločinstva), dočim su u zapadnim državama pretežnija zločinstva izvedena lukavošću i varkom (kao potajne kradje, prevare i sl., evolutivna vrst.) Primjera radi spomenuti ćemo, da su u razdoblju 1892—1905. umorstva i ubojstva sačinjavala u Njemačkoj 0.6% a u Srbiji 5.81% svih zločina i prestupaka. Nu nije samo relativni broj ovih zločina tako velik, nego je i absolutni osobito znatan. Umorstva i paleža imade u samoj Srbiji mal ne toliko kao u cijeloj Njemačkoj. Tako je n. pr. godine 1905. u Srbiji bilo 2,687.918 žitelja a od njih su 232 iste godine osudjena radi zločinstva umorstva i ubojstva, dočim je u Njemačkoj od 60.641.278 radi istih zločina bio osudjen 271 žitelj. Sličan je razmjer kod paleža — Hrvatska i Slavonija imala je od god. 1881. do 1904. prosječno na godinu 66 umorstva i 153 ubojstva (ukupno 219 krvnih zločinstva s usmrćenjem na 2,537.355 žitelja), dakle stanje isto tako nepovoljno kao ono u balkanskim državama; s druge strane javljaju se zločinstva druge vrsti (potajne kradje i prevare) u Hrvatskoj i Slavoniji u većoj mjeri nego na Balkanu tako da možemo reći, da je Hrvatska i Slavonija na prelazu iz primarne ili atavistične forme delikta na polje evolutivnih ali tako, da se prvih još nije riješila, a druge je već prihvatila. Balkan na-

Digitized by Google

suprot još se nalazi posve u primarnom ili atavističnom stadiju kriminaliteta. Beuerle i Herz a š njima i pisac ove knjige tumače taj broj velik krvnih zločina kod južnih Slavena nacionalnim momentima; dok taljanski pisac Bosco drži, da su uzrokom tome kulturni momenti. Istina će biti u sredini, da naime sudjeluju i jedni i drugi momenti. — Broj kradja je na Balkanu po sebi velik, nu ako se izluče šumske kradje, pada taj broj znatno. Šumske kradje luči pisac od ostalih kradja, jer kod njih nije pohlepa za tudjim dobrom redoviti motiv, već kakvo presumptivno pravo. To najbolje vidimo kod nas, gdje se takodjer o pravu na šume vode još mnogi prepori. — U razmatranju kriminaliteta u savezu sa gospodarskim prilikama, dolazi pisac do zaključka, da porast cijene živeža naročito kukuruza u Srbiji vodi za sobom porast broja zločinstva. Gospodarska kriza 1895. bila je uzrokom, da je broj zločinstva porasao kao nikada prije ni poslije; nije samo ekstensivna već i intensivna strana imovinskih delikta porasla, što dokazuje veći broj razbojstva. Frapantna je pojava, da je u vrijeme gospodarske krize porasao ne samo broj imovinskih delikta već i delikta protiv osobe.

Od subjektivnih momenata interesantna je pojava, da na Balkanu žena slabo učestvuje u kriminalitetu; samo se obudovljele i rastavljene žene nješto jače izticu. Na Balkanu otpada na ženu 3—6½ svih delikta, dok je n. pr. u Njemačkoj zastupana sa 20½ a u Engleskoj dapače sa 30½. Razlog se nalazi u tom, što je na Balkanu manje žena nego muškaraca, te što se žena uz male iznimke gubi u porodici, u kojoj opet zauzima podredjen položaj tako, da u život i njegove borbe slabo utiče. — Na oženjene pada veći postotak delikta nego na neoženjene izuzevši delikte protiv ćudoredja. Ovih u obće nema mnogo, što se tumači ranim ženidbama. — Gradsko žia teljstvo počinja brojno više delikta nego ladanjsko, ali zato ovo počinjtežje delikte. Delikti ladanjskog žiteljstva nose na sebi karakter atavistični a delikti gradskog žiteljstva karakter evolutivni. Sirotinja počinja najviše delikta protiv imovine i najtežje protiv osobe, imućtveni slojevi zastupani su jače samo kod šumske kradje s gore spomenutog razloga. Pisac je iztražio i upliv školske naobrazbe na kriminalitet te je iznašao, da su analfabeten u kriminalitetu absolutno i relativno najjače zastupani, ali zato ipak ne drži, da je pomanjkanje školske naobrazbe jedini razlog velikom broju delikta. Posve dobro navodi, da analfabeta imade najviše u južnim, agrarnim i siromašnim zemljama te uz pomanjkanje naobrazbe utiče na kriminalitet i klima, temperamenat, zvanje, imućtveno stanje i dr. Koja je od ovih sila najjača i koliko koja utiče na kriminalitet, ne da se ustanoviti. Upliv narodnosti na broj i vrstu zločinstva nije se dao točno ustanoviti. Jedino je za cigane ustanovljeno da se ističu većim brojem delikta nego bi ih išao prema njihovom razmjeru sa ostalim žiteljstvom, pri čemu i žene jače sudjeluju nego kod ostalih narodnosti.

Od vjeroizpovjesti stoje Židovi na mjestu relativno najmanjeg kriminaliteta, dočim žiteljstvo pravoslavne vjeroizpovjesti sudjeluje na Balkanu i u Hrvatskoj i Slavoniji u kriminalitetu većim postotkom, nego li bi ga po razmjeru pučanstva išao, jedino u Bosni ne prekoračuje taj razmjer. Krivo bi bilo zaključiti iz toga na veću ili manju ćudorednu moć jedne ili druge vjeroizpovjesti, jer ova nije jedini faktor, koji na broj delikta upliva.

Upliv alkoholnih pića na kriminalitet nije u ovoj knjizi posebno

Digitized by Google

obradjen, jer je piscu manjkao potrebni za to materijal. Pisac obećaje, da će si uzeti predmetom posebnog studija broj zločina kod Muhamedanaca, te se nada, da će prispodobivši ove kao abstinentnu grupu sa drugim grupama, koje uživaju alkohol, a žive u inim sličnim socijalnim prilikama, moći ustanoviti upliv alkohola na kriminalitet. Ovo je svakako lijep i zanimiv predmet, te ne bi bilo s gorjega, da se i kod nas obradi. Tko je prisustvovao kojoj stotini kaznenih razprava radi ubojstva ili tjelesnih szleda, znati će da alkohol kod nas igra u kriminalitetu veću ulogu nego te to redovito misli. Statistički podatci mogli bi se o tom bez ikakvog troška uz malo truda skupiti na samim glavnim razpravama.

Završiti ću ovaj kratki opis sa istim riječima, s kojima pisac završuje njigu svoju: „Jedan je od glavnih zahtjeva moderne kaznenopravne znanosti, da kriminalna statistika. ova prava nauka o zločinstvu, njegovom biću, postanku i načinu borbe protiv njega, doskora nadje u pravničkoj naučnoj osnovi sveučilišta mjesto, koje ju ide... Onda će se sprema kaznnoga suca za odgovornu njegovu službu znatno proširiti a tim će se i retema u sudovanju omogućiti. Jer sudac ne smije imati samo pravno-dogmaičkog znanja o zločinu, nego mora znati shvatiti i uvažiti i naravne i društvene uvjete kažnjivih čina. Tek će on da biti u stanju, da ne udovolji samo bstraktnom pravnom redu i zahtjevu ošte ćenog, nego da bude i pravedna prema zahtjevima društva i samom počinitelju".

Dr. F. Seifert.

System der Rechts- und Wirtschaftsphilosophie. Von Dr. Jur. Fritz Berolzheimer Fünfter (Schluss-) Band: Strafrechtsphilosophie und Strafrechtreform. München. 1907.

(Svršetak.)

Osmi odsjek: Kulturna reforma kažnjenja. — Smrtna kazna ima svoj izvor u religiozno-pravnoj epoci. Uvidjavni protivnic smrtne kazne priznaju, da skoro odstranjenje njezino nema izgleda. Smrtna kazna nalazi svoje razjašnjenje i opravdanje u biću kaznene krivnje. Tragika kaznenog prava t. j. kaznene krivnje i kazne postizava vrhunac u ovršenju smrtne kazne vis-à-vis onom zločincu, čije djelo zahtjeva uništenje njegove osobnosti. Kulturni napredak ne izražuje se u tom, da smrtna kazna bude odstranjena, već da bude bez muke ovršena i da se stegne obseg zločina, kažnjivih smrću.

Kaznu slobode valja bitno reformirati, jer je današnje ovršenje kazne slobode zdravlju škodljivo, prisilni rad je štetan uslijed monotonije, a i u etičkom obziru ima to ovršenje zlih strana (masturbacija, homoseksualizam); kaznione uništuju psihu zločinaca, razaraju energiju, koja je kod povratka u društvo dvostruko nuždna; stoga je reforma kazne slobode od prijeke nužde. — Posve bi ali krivo bilo provesti reformu jednostrano pukim poboljšanjem ovršenja kazne; te naime u oči udarajuće zloupotrebe imaju svoj korjen tek djelomice u samom ovršenju kazne, već se pretežno temelje u divergenciji izmedju krivnje i kažnjenja. Sustav kazna valja tako udesiti, da zločincu — bez uštrba za značaj kazne — ostane veća sloboda gibanja. Valjalo bi naime za srednju kaznenu krivnju odrediti tamnicu u najvišjoj izmjeri od 2 godine; zatvor

Digitized by Google

bi ostao kao kazna najblaže vrsti; robija bi se imala ovršivati samo u centralnim zavodima, a na mjesto robije preko 5 godina imala bi (obligatorno ili fakultativno) stupiti deportacija. Valjalo bi prema tomu ustanoviti ove kazne: za prekršaje zatvor od 6 ura do 4 tjedna, za prestupke tamnica od 4 tjedna do 2 godine, za zločine robija preko 2 godine, za najteže krvne zločine smrtna kazna, za zlodjela iz častnog motiva (naročito dvoboj) custodiam honestam. Deportaciju postulira pravo i pravednost i sa stanovišta države i sa stanovišta kažnjenika. Za vrlo teške zločine opravdano je naime doživotno ili dugotrajno isključenje iz zajednice; ako se ta kazna, kao danas, ovršuje u kaznionama, tada za većinu kažnjenika ne postoji mogućnost, da će ikada uhvatiti korjen u društvu. A to se može odstraniti ili bitno ublažiti, ako takov zločinac bude poslan u kolonije, kamo ga može slijediti i obitelj te ako se odpuštenom takovom kažnjeniku omogući naselenje kao kolonisti. A deportacija je u interesu i samog kažnjenika, jer mu omogućuje slobodu gibanja. Novčana kazna bi se mogla zadržati te bi valjalo načelno izreći, da se pretvor novčane kazne u kaznu slobode u buduće što više ograničuje. Kaznu bijenjem valja glede odraslih zabaciti, a zadržati ju jedino kao disciplinarnu kaznu za mladjane. Ukor valja zadržati lih za mladjane. Policajski nadzor valja teoretski i praktički zabaciti; nu pošto bi se državna vlast oprjela potpunom takovom zabačenju, valja se zadovoljiti reformom u 2 smjera: 1. ograničiti slučajeve policajskog nadzora i 2. nastojati, da policajski nadzor ne bude tegotan za onoga, proti kojemu se vrši. Postulat zaštite za odpuštene kažnjenike ima svoj korjen u policajskoj državi i valja tu zaštitu načelno prepustiti privatnoj inicijativi. Uvjetno osudjenje je najljepši i najzreliji plod pozitivne kazneno-pravne škole; isto valja uporaviti, kada ne predleži prava kaznena krivnja. Imalo bi se uporaviti na sve zločince od prilike, na sve zločine mladjanih, na sve delikte ugroženja, na prosjačenje i skitanje iz nužde, na zlodjela iz častnog mišljenja, na prekršaje. Pomilovanje je residuum apsolutizma, ali ga valja zadržati kao korekturu pozitivnog prava.

* * *

Ova je knjiga puna pobuda; to djelo je revizija načelâ, na kojima kazneno pravo počiva. U novije su vrijeme učestale takove revizije. Ali bilo ih je i prije. Najznamenitija je Beccarijina, pa onda Feuerbachova i Köstlinova (u Hegelovu duhu). Odkad je pozitivna talijanska škola stupila na poprište, slijede te revizije jedna za drugom. Djela Lombrosa, Ferria, Garofala, Tarda, Liszta — da spomenem samo vrške — nisu nego slične revizije. Od tih se razlikuje revizija Berolzheimerova tim, što je ona zaključni kamen velike teoretske sgrade, revizije naime u opće načelâ prava i gospodarstva. Berolzheimer naziva to svoje zaključn odjelo „Strafrechtsphilosophie", ali ne želi, da se ta filozofija pretvori u metafizi u, već veže filozofiju sa realnim životom, pa dodaje kao dalnji naslov „Strafrechtsreform". To je i najbolje obilježje duha vremena, u kojem je to djelo nastalo, u velikoj dobi reformiranja kaznenog prava (Francuzka, Njemačka, Austrija, Hrvatska). Nadam se, da ću doskora imati prilike upoznati čitatelje „Mjesečnika" sa još jednom zanim-

Digitized by Google

ljivom radnjom istog pravca, sa Makarewiczevom „Einführung in die Philosophie des Strafrechts".

Preveć bi prostora ispunio detaljnom kritikom Berolzheimerova djela; zato ću se ograničiti na to, da istaknem važnija mjesta, ne da ih zabacim, već da upozorim na donjekle jednostrano shvaćanje piščevo; držim, da bi tako moguće bilo doći do sinkretizma izmedju pisca i kritičara.

Pisac izvodi, da kazna po svojem biću nije zlo (str. 9.) i tim stupa u oprjeku sa vladajućom teorijom; ali odmah će se vidjeti, da i po piscu ne gubi kazna kvalitet zla; kazna po njemu nije zlo, već (str. 10.) trajno izključenje kod kapitalne krivnje, gubitak pravnih dobara ili vremenito izključenje kod manje krivnje —; pitamo, zar to nije zlo? Kazna mu nije ekvivalenat zločina trpljenjem boli (odmazdna teorija) već ekvivalenat za odstranjenje zločinam stvorena stanja i to gubitkom pravni hdobara (odštetna teorija) —; pitamo, zar to nije zlo? Ako kazni oduzmemo kvalitet „zla", onda praktički pada cijelo kazneno pravo, onda nema razloga ni ovršenje kazne

Pisac označuje (str. 35.) sve teorije o kazni krivima stoga, što vežu kaznenu krivnju sa voljom; i klasična i pozitivna škola tvrde — tako to izvodi pisac — da je svaka krivnja krivnja volje, da svaka kaznena krivnja izvire iz zle volje (bila ta volja slobodna ili necesitirana). Taj navod ne stoji, što se pozitivne škole tiče, koja baš oslobadja krivnju od volje; ni Lombrosova, a pogotovo Ferrijeva koncepcija krivnje nema s voljom nikakova posla. Stajati na stanovištu onog fatalnog determinizma, na kojem stoje n. pr. Lombroso i Ferri, znači: ne uzimati obzir na volju, znači napustiti svaku vezu izmedju krivnje i volje. Zato se Ferrijeva koncepcija odgovornosti izmiče volji: čovjek je od govoran ne radi toga, što mu je volja determinirana ili ne, već radi toga, što živi u društvu, što je podvrgnut neumoljivom socijalnom zakonu, koji je bez obzira na volju jednako neumoljiv kao i zakon fizički ili biološki. Stoga ima pisac krivo sa svojom gornjom tvrdnjom. Indeterministi vežu krivnju sa voljom, ali ju ne vežu deterministi, kod kojih je volja tek jedan od nebrojenih faktora. Naročito ne vežu krivnju sa voljom oni, koji i ne vidjaju izvor zločinu u čovjeku, već izvan njega, kao starije teorije o fatumu i o providnosti.

Ubrojiva je volja u toliko, izvodi pisac (str. 40.), u koliko je izražaj osobnosti. Tu je misao već prije izrekao Tarde, kada za ubrojivost uz „similitude sociale„ postulira i „identité du moi„. Tardova je koncepcija širja, jer ne trga osobnosti iz okoliša, u kojem ima svoj korjen, dok pisac ne uzima na okoliš dovoljno obzira, a danas dominira i u kaznenom pravu ta teorija okoliša, jer joj se nije mogao oteti ni Lombroso, prem je baš Lombrosova nauka bila povodom postanku socijološke škole lyonske, u kojoj teorija okoliša dolazi najjače do izražaja.

Pisac tvrdi (str. 46.), da se kaznena krivnja neda shvatiti sa kojeg realnog stanovišta, već jedino sa personalnog stanovišta zločinca, pa stoga da počinitelj mora i osobno jamčiti. Nu tomu se protivi evolucija kaznenog prava, jer tu nalazimo i t. zv. kazneno jamstvo u dokaz dubokog upliva, koji vrši privatno-pravno stanovište na kazneno-pravno jamstvo, kako to izvodi i Makarewicz (Einführung in die Philosophie des Strafrechts 1906. str. 379) tako, da je glavno expiacija, a ne krivnja onoga, koji

Digitized by Google

pokoru vrši ; primjer vidimo u čl. 351. Schwabenspiegela, po kojem tamničar jamči za ubjegloga kažnjenika ili u konzervativnom engleskom pravu, gdje po common law vrijedi pripomagatelj, koji počinitelju olakoti bijeg kao „accessary after the fact„ te mora trpiti kaznu, od koje je oslobodio počinitelja. Sličnu pojavu opažamo kod t. zv. obiteljskog i zajedničkog kaznenog jamstva, koje nam u evoluciji kaznenog prava označuje jednu etapu u razvitku kolektivne k individualnoj krivnji.

Teško se je složiti i s dalnjom tvrdnjom piščevom (str. 47.), da se u kaznenom pravu od uvijek pa do sada nikada nije radilo o „pogibeljnim„ ljudima, o budućem djelovanju. Tomu se protive sredovječne i savremene uvjetne osude, koje smjeraju i na budućnost.

Povodeć se za Leibnizovim vir bonus, koji stoji u središtu filozofije prava, stavlja mu pisac (str. 47.) uz bok virum malum tako, da mu je zločinac ona osobnost, koja prema zloj strani bitno zastranjuje od normalnog tipa. Pisac nam ali nigdje ne kazuje, šta je to, „normalni tip„ i po kojim će ga obilježjima razni stepeni pravne kulture spoznati ?

Očito je pisac podlegao (str. 50.) još i sada moćnoj filozofiji prava Hegelovoj i njegovu trializmu, kada zločin i kaznu dijeli u 3 epoke, koje se jedna iz druge razvijaju : u religiozno-pravnu, anetičnu, etičko-pravnu. Ovakova trodjelba je vanredno teško provediva naprosto stoga, što se život neda ni trializirati ni periodicirati, pa će nam se uvjek pripetiti, da n. pr u etičko-pravnoj periodu naidjemo na institucije iz periode anetičke i t. d. Da spasi svoj trializam, proglašuje pisac svaki takov nalaz, koji se protivi tom trializmu t. j. koji se nalazi u periodi, u kojoj se po mišljenju piščevu ne bi smio nalaziti, rudimentom prijašnjih kultura (n. pr. dvoboj). Na takov način je najlakše svaki sustav provesti, kada sve ono, što mu neide u račun (a toga je dosta), proglašuje rudimentom prijašnjih kultura.

Premda pisac priznaje (str. 56.) kriminalno-anthropološkim i — socijološkim istraživanjima zasluga za jače akcentuiranje subjektivnog momenta, to ipak tvrdi, da se u kaznenom pravu ne radi o socijalnom ili antisocijalnom djelovanju, već o pravu i protupravnosti. Još bi shvatio, da takovu tvrdnju izreče koji učbenik, baveć se lih sustavnim prikazivanjem kaznenih normi na osnovu logičko-jurističe metode ; ali ne razumijem, da se u jednoj filozofskoj radnji mogu pojmovi pravo i protupravnost izolirati od socijeteta. Filozofija ide za pronalazkom zadnjih načela, filozofija kaznenog prava za što čvršćim fundiranjem dvaju stožernih pojmova kaznenog prava : zločina i kazne, a ni jedno ni drugo se ne da shvatiti kao izolirani fenomen, koji da se je ogriješio o stanovit pojam, o pravo. Jedno i drugo se može shvatiti samo kao socijalni fenomen ; već umorstvo Abela bila je jedna socijalna pojava. Proglasiti zločin lih protupravnim djelom, značilo bi zaći u epoku pojmovne jurisprudencije, iz koje smo teškom mukom izašli. A da piscu nije do toga, vratiti se toj pojmovnoj jurisprudenciji, izvodim iz dalnjih njegovih izvadjanja, gdje odobrava postanak novih disciplina sa kriminalnom sadržinom kao kriminalne anthropologije, psihologije.

U vezi s tim je piščeva tvrdnja (str. 112. nota 3.), da se zločin neda protumačiti kao socijalni fenomen, već da je zločin pravni pojam ; pravo i država su nerazdruživi, pa zato da u pred-državnim ili izvan-državnim socijalnim tvorevinama može duduše biti djela, koja se smatraju kao odgovarajuća pravu ili nepravu, ali da u takovim socijalnim tvorevinama

Digitized by Google

nema prava i neprava. Tim se je po mom mišljenju pisac dosta udaljio od socijološkog shvaćanja i približio pojmovnoj jurisprudenciji. Nedokazana je tvrdnja, da pravo i nepravo postoje tek u državi ; u ostalom ni sama država nije točno fiksiran pojam ; i u van-državnim socijalnim grupama ima prava, ne doduše kodificiranoga, ali da ga ima, o tom ne može biti sumnje ; dapače u stanovitim primitivnim socijalnim grupama (n. pr. kod Eskima) postoji posebno pravo za suplemenike, a posebno za strance. Od Quetelet a ovamo vrijedi tvrdnja, da je zločin socijalni fenomen ; dokgod — da navedem samo jedan primjer — porast žitne cjene radja porastom kriminaliteta, dotle se zločin mora smatrati socijalnim fenomenom. Ako zločin označimo pravnim pojmom, nismo ni u stanju dati zakonodavcu mjerilo za kriminaliziranje pojedinih djela. Što to znači pravni pojam ? Zar i pravo nije socijalni fenomen ? Pogrješno je stavljati „pravno" u antitezu sa „socijalno".

Pisac izvodi (str. 124.), da kazneno pravo poenalizira djela, koja spadaju u prijašnju koju kulturnu periodu, koja su se u prijašnjoj kojoj kulturnoj periodi nekažnjivo vršiti mogla ; nema zločina — veli pisac — koji se nebi u kojoj periodi stare kulture smatrao pravu primjerenim djelom. To ne stoji. Ubojstvo n. pr. nije nikad kao takovo bilo nekažnjivo, a kradju plina pozna tek savremeno kazneno pravo. Delikti nastaju i izčezavaju ; poenalizira se samo ono, što se protivi uvjetima opstanka koje socijalne grupe, i to se ne poenalizira, jer je „Rückschlag in überwundene Kulturperioden", kako to pisac drži (str. 125.), već stoga, što je odnosno djelo sada socijalno štetno, a prije to nije bilo te možda ni u budućnosti neće biti. Primjer bi bio lihva, koja je u Njemačkoj poenalizirana kao takova, a u Hrvatskoj ne, jer za sada kod nas ne ugrožava uvjete opstanka stanovite socijalne grupe ; a bude li ih ugrozila, poenalizirati će lihvu i naš zakonodavac, nu ne kao „Rückschlag in überwundene Kulturperioden", već kao socijalno štetno djelo.

Vidi se po tom, da na opredjeljenje pojma zločina ne uplivaju bitno lih idealni motivi, kao što to pisac tvrdi (str. 117.), već da je odlučno upravo socijalno-utilitarističko stanovište. Zar se n. pr. čedomorstvo može ikada iz idealnih motiva opravdati, a ipak je kod mnogih plemena bilo dozvoljeno lih iz utilitarističkih razloga (n. pr. bojazan prenapučenja).

Pisac predbacuje (str. 127.) novim kriminalističkim strujama, da idu za tim, da se kazna primjeni „socijalnoj pogibeljnosti" zločinca. Pisac crno vidi. Sve te nove struje idu za što om većindividualizacijom kazne (za čim je već i Wahlberg išao), pa je posve prirodno, da za socijalno pogibeljnijeg zločinca postuliraju i kaznu, koja će ići za tim, da se socijetet što bolje od takova zločinca zaštiti. Pisac traži (str. 127., 128.), da se krivnja dublje fundira tako, da ne bude počivala na zločinu kao izoliranom djelu, već na osobnosti zločinca, kakova se očituje u kašnjivom djelu. Nu tomu udovoljuje Liszt ova definicija zločina : „zločin je produkat, koji je potekao iz vlastitosti počiniteljeve u času čina i vanjskih odnosa, koji su ga u tom času okružavali" (Liszt ovo nastupno predavanje u Berlinu g. 1899.).

Osamljen će ostati pisac sa svojim mišljenjem (str. 152.), da je za kazneno-pravnu filozofiju i znanost ravnodušno, da li se anthropološki dade dokazati „pravni zločinački tip". Ustanovljenje takova tipa upravo bi revolucijoniralo kazneno-pravnu znanost ; da se takov tip dokaže, postali bi naši nazori o zločinu i zločincu, o kazni i načinu ovršenja sasvim drukčiji ;

Digitized by Google

tada bi bila jedna velika zadaća riješena ; tada bi bilo moguće reformirati socijalni život tako, da se broj zločina svede na što manju mjeru ; tada bi prevencija zločinâ kud i kamo nadmašila represiju, jer nebi bilo teško predusresti zločinu, kada bi se na izvjesnu čovjeku ustanovio „pravi zločinački tip."

Sasvim je ispravan piščev nazor (str. 204.), da ishodište kaznenog prava nije osveta pojedinca, već reakcija cjelosti, jer se zločinac ukazuje čovjekom, koji se smatra pogibeljnim pozajednicu — „gemeinschädlich." Samo su s tim ispravnim nazorom u oprjeci prije već istaknuta pišćeva mišljenja, da se u kaznenom pravu ne radi o socijalnom ili antisocijalnom djelovanju, već o pravu i protupravnosti (str. 56.), da zločin nije socijalni fenomen, već pravni pojam (str. 112. nota 3.), da na opredjeljenje pojma zločina bitno uplivaju idealni motivi (str. 117.) ; — sve to je u oprjeci sa gornjim ispravnim piščevim nazorom, da je zločinac „gemeinschädlich". t. j. da je počinio takovo djelo, koje ugrožava uvjete opstanka njegove zajednice.

Sve bi se ove oprjeke izmedju pisca i kritičara dale sinkretizira. Berolzheimerovo djelo je puno moćnih pobuda ; pisac zauzima stanovište skoro prema svim glavnim pitanjima kazneno-pravne znanoste Glavna je važnost toga djela, što pisac glede svakog pitanja razvija svoji nazore obzirom na eventualnu reformu, gdje je većinom na pravom putu (n. pr. u pitanju glede porote str. 189.). Premda pisac zauzima oštru poziciju prema modernim kazneno-pravnim strujama, ipak je njegovo djelo plod istih. Ne mogu ga dosta preporučiti svim onima, koji se bave kriminalnim studijem i naročito onima, koji se zanimaju za kazneno-pravne reforme. Dr. E. Miler.

S. S. Bobčev: Българската челядна задруга; историко-правни студии ! God. 1907.; str. 207. Izvješćuje dr. ***Ivan Strohal.*** (Nastavak.)

Iz ustanove o darovima, koje čini mati svojoj djeci, slijedi samo, da i mati dotično žena može imati svoju posebnu imovinu, dakle da ni medju mužem i ženom ne mora postojati budi kakova zajednica dobara, a kamo li zadruga. Iz ustanove o medjusobnom potpomaganju roditelja i djece vidi se, da niti medju roditeljima i djecom ne mora postojati budi kakova zajednica, a kamo li zadruga. Autor tvrdi, takodjer da bez privole očeve ne mogu sinovi ostaviti očevu porodicu ; iz ustanova se samog ipak štatuta vidi upravo protivno[33]. Ali najkarakterističnije je, da je u toj tobožnjoj staroj dubrovačkoj zadruzi, kojoj je po autorovom nazoru najbitnija karakteristika, da porodična imovina ne pripada ocu obitelji nego čitavoj porodici, taj otac obitelji mogao svoje sinove jednostavno bez svakog razloga iz kuće baciti. Veli se naime u tom statutu „Si quis habens filium vel filios uxoratos et nolit habitare cum eis, possit eum vel eos cum suis uxoribus de domo s u a eicere, et ipse filius vel filii exire compellantur de domo", otac im ima izručiti samo miraz njihovih žena, koji je on primio „ultra illud, pater cum exierint de domo ipsius, nichil dare teneatur, . . . " [34]

[33] Isp.: Liber statutorum civitatis Ragusii compositus anno 1272., IV., 9. i 56.
[34] Isp: Eod. IV., 15.

Digitized by Google

Radi toga je i sam R. Dareste, koji bi ne manje od našeg autora želio, da bi u dubrovačkom štatutu bilo ustanova, iz kojih bi se vidjelo, da je onda postojala zadruga, — došao ipak do zaključka[35], da se je kod južnih Slovjena u dobi sastavljanja dubrovačkog štatuta zadružni sustav već gubio. Trebalo bi dakle po nazoru Darestea u još dalje u prošlost segnuti, da se nadje zadruga, osobito da se nadje onako mnogo člana zadruga, o kakovoj sanjare strani učenjaci. Dubrovački naime štatut govori, da je već „antiqua consuetudo", po kojoj su sinovi mogli biti odijeljeni od svojih roditelja[36]. Čudnovato je doista, da se je ovako tobože izgubio zadružni sastav već u skoro najstarijem spomeniku slavenskog prava.

S tim najstarijim spomenicima ne imadu sumišljenici našega autora upravo nikakve sreće. Isto ono, što je Dareste ustanovio za dubrovački štatut, ustanovio je K. Kadlec za vinodolski zakon; Kadlec veli naime, da je u tom statutu „zádružný život již silně otřesen, v němž vlastnictvi individuální má převahu."[37] Naš autor našao je ipak i u vinodolskom zakonu tobože neki dokaz, da je u doba sastavljanja tog spomenika postojala zadruga. Ali vrlo žalosni dokaz: Naš autor pozivlje se naime na ustanovu, po kojoj ne može svjedočiti sin ocu ni otac sinu, a brat sestri i sestra bratu, samo ako su se medju sobom već podijelili. Iz ove ustanove vidi se samo, da su se i braća medju sobom dijelila.

No ako su Daresteu i Kadlecu dubrovački i vinodolski statut proniknuti novim idejama, ako je u njima zadružni život „již silně otřesen", zašto se ne traže stariji spomenici, već se donose Bogišićevi i Krausovi opisi sadanjeg društvenog uredjenja? — Ta imamo isprava starijih od 13. vijeka. U ovima bi se morale uvijek javljati same zadruge kao posebne juristićke osobe! — Kad tamo u tim se ispravama javljaju uvijek pojedine naravne osobe; naravne samo osobe su vlasnici ne samo porodične imovine nego i članova porodice. Otac obitelji ili, kako bi naš autor rekao, „домакинъ". ovdje posve slobodno raspolaže ne samo s porodičnom (pravije svojom) imovinom nego i sa članovima svoje obitelji, napose sa svojim sinovima: on ih u roblje prodaje, on ih dariva itd.[38]. Nije dakle čudo, da ih po dubrovačkom statutu, ako su oženjeni, može kad mu se svidi, iz kuće baciti i ništa im ne dati.

Čini se, da nešto bolje prolazi naš autor s poljičkim štatutom. Taj barem poznaje otkupno pravo. A u tom otkupnom već su mnogi autorovi sumišljenici nazrijevali neki posebni dokaz za zadrugu. Ali je li to može naš autor? — Kadlec premda uvidja, da je zadruga juristička osoba, još uvijek ne će otvoreno da to prizna; njemu se bitna karakteristika zadruge sastoji još u ograničenosti vlasti oca obitelji nad zadružnom imovinom. Onda mu dakako otkupno pravo barem donekle može biti argumentom za eksistenciju zadruge. Ali kako da ono bude argumentom za eksistenciju zadruge g. Bobčevu, komu se bitna karakteristika zadruge sastoji u tome, da je zadruga

[35] Le statut de Raguse de 1272., u „Nouvelle revue historique de droit francais et étranger", 1905., str. 301.

[36] Liber statutorum civ, Ragusii, IV., 44.

[37] Rodinný nedíl čili zádruha v právu slovanském, str. 42.

[38] Isp. napose: Documenta historiae croaticae periodum antiquam illustrantia, str. 134. i d.

Digitized by Google

juristička osoba? Ako je zadruga juristička osoba, onda niti može otac obitelji imati sam za sebe budi kakovo pravo raspolaganja, niti mogu rodjaci dotično članovi obitelji imati budi kakovo otkupno pravo! — U ostalom u mletačkome štatutu od god. 1242. imade daleko točnijih propisa o tome, kako se ima „продати свитло, билодано", kako može pristupiti „кои ближни" „ако ће купити".[39]. Mnogo točnijih ustanova nego li u poljičkom statutu imadu o oglašivanju naumljene prodaje i o otkupnom pravu drugi onovremeni statuti sastavljeni na latinskom jeziku, na koje je manje ili više utjecalo sredovječno talijansko, napose mletačko pravo, tako: štatut grada Kopra[40], grada Rijeke[41], grada Senja[42], otoka Krka[43], otoka Raba[44], otoka Paga[45], grada Zadra[46], grada Skradina[47], grada Šibenika[48], grada Trogira[49], otoka Brača[50], otoka Hvara i Visa[51], otoka Korčule[52], otoka Mljeta[53], otoka Lastova[54], grada Kotora[55], grada Budve[56] itd. — U spljetskom se statutu izrično veli, da se sve to ima obavljati „iuxta observationem et ordinem inclitae civitatis Venetiarum"[57]. Kako su ustanove o oglašivanju bile narodu tudje, neprirodne, vidi se i odatle, što je te ustanove valjalo ponavljati[58]. — Ustanove dubrovačkog se statuta u tom pogledu znatno

[39] Volumen statutorum, legum, ac iurium d. Venetorum, III., 10., 12., 13., 19., 20., 22., 24., 25., 27., 29., 32. i 33.

[40] Statuta Justinopolis metropolis Istriae, II., 37., te II. 26., 27 i 48.

[41] Statutorum civitatis Fluminis, II., 29.—32.

[42] Statut grada Senja (u Kukuljevićevom Arkivu): § 23., 24. i 26.

[43] Po nesredjenom rukopisu „Statuta Curictae".

[44] Statuta communis Arbae III. 6. i 16. (u rukopisu).

[45] Statuta communitatis Pagi, III., 8., 31., 40.—42.

[46] Statuta Jadertina, III. 31., 32. i 85.

[47] Statuta civitatis Scardonae 13.—14. (akad. izd.) (Jugoslav. akademija izdala je samo sačuvani ulomak statuta, pak su sačuvane ustanove o otkupnom pravu dosta nejasne i nepotpune.)

[48] Statutorum civitatis Sibenici, III., 49., 44. i 45. te Reformationum, 291. (od 1552.), 49. (od 1386.), 279. (od 1454.), 277. i 240. (od 1438.). Ovaj je statut osobito zanimljiv, jer se iz njega vidi, kako se je oglašivanje i otkupljivanje postepeno razvijalo.

[49] Reformationum civitatis Tragurii, II., 6., 31., 35., 78. Zanimljivo je, da u samome statutu nema o tome ustanova, nego u kasnijim reformacijama.

[50] Statutorum insulae Bracchiae, I., 10., 13., IV. 8.; Reformationum, I. 74. i 76.

[51] Statuta communitatis Lesinae II., 19., te II. 7. i 8. (akad. izd.).

[52] Statuta et leges civitatis et insulae Curzulae II. 73., 148. i 149. (akad. izd.).

[53] Statut oli zakoni od otoka Mljeta, 32. pogl. (hrvatskog teksta po Pucićevom izdanju u časopisu „Dubrovnik", 1852., str. 205.); premda je po tomstatutu „otac gospar od svieh svoieh dobarah toliko stabileh koliko mobilieh . . . I da ni sin i kći njegova nemogu se na ovo opréčiti što bude učinio otac" (35. pogl.), dakle se je valjda samo daljni rodjak mogao opriječiti prodaji.

[54] Libro delli ordinamenti e delle usance della universitade et dello commun della isola de Lagusta 27., 42. (od god. 1358.), 99. (akad. izd.).

[55] Statutorum civitatis Cathari, 261., 262., 256., 257. i 265.

[56] Statuto di Buduca 155., 244. i 271. (akad. izd.).

[57] Statuta et leges civitatis Spalati, reformationum, 110. (akad. izd.).

[58] Eod., additamentorum 3. i 4. (akad. izd.).

Digitized by Google

razlikuju od drugih statuta: po dubrovačkome statutu imao je pravo otkupiti prodano zemljište — sam prodavač[59] — i njegova djeca[60]. — U mletačkome bi statutu g. autor u opće našao mnogo više onakovih dokaza za eksistenciju zadruge[61], kakove on navodi, nego li u dubrovačkome, vinodolskome i poljičkome; iz toga bi se statuta takodjer uvjerio, kako je došlo do mnogih ustanova, koje se njemu čine argumentom za teoriju, da je zadruga odavna postojala kod svih slovjenskih naroda.

O članku 69. dotično 70. (prije 49.) Dušanovog zakonika bilo je već govora u Mjesečniku ovoga društva[62]. Ovaj članak po našem nazoru pokazuje samo, kako je došlo do zadruga. G. autor, čini se, ima o tome drugo mnijenje. Iz samog se ovog članka vidi, da i sin može biti odijeljen od oca, a pogotovu brat od brata i dalji rodjaci; ali dogadja se, da oni pred oblastima kriju takovu diobu, samo da obidju financijske propise. — Iz članka, koji autor iza toga citira iz Dušanovog zakona, vidi se, da se je vlasnikom smatrao samo otac obitelji, i da je on kao takav odgovarao za štete, koje su počinili članovi njegove porodice, ako ne će da izruči oštećeniku same te oštetitelje. — Daljni članci, koje g. autor citira iz Dušanovog zakonika, su čisto procesualne prirode; te bi se prvi od njih mogao uvrstiti i u svaki moderni gradjanski parbeni postupnik, a drugi je posljedica toga, što država nije tada imala još dovoljno snage, da sama istraži zločin, već je bila prisiljena poslužiti se s takovim sredstvima. Nije to bilo tada samo u Srbiji ili samo kod južnih Slovjena: bilo je to u svim onovremenim državama. — G. autor tvrdi dalje, da se u dečanskoj hrizovulji nabrajaju mnoge zadruge. To nikako ne stoji. Tamo se ne nabrajaju zadruge nego samo pojedinci. Tek Novaković uznastojao je[63] iz ovih pojedinaca obzirom na njihove rodbinske odnošaje sastaviti kuće ili, kako naš autor veli, zadruge. Peisker, nije bio zadovoljan s Novakovićevim načinom sastavljanja[64]; on je te kuće opet na drugi način sastavljao. G. autor dolazi sad najednom s tvrdnjom, da se u dečanskoj hrizovulji nabrajaju zadruge!

I u starih Rusa postojala je zadruga, tvrdi g. autor, pa dokazuje u tu svrhu, da su po starim ruskim spomenicima mogla u zajednici ostati: braća pače i dalji rodjaci. A ne navodi, što je glavno, da se kod starih Rusa nije smatrao vlasnikom obiteljske imovine otac obitelji nego cijela obitelj kao posebna juristička osoba. — Ali kako da se takova što dokaže: dovoljno je pogledati samo Domostroj, da se uvidi apsurdnost tvrdnje, da kod starih Rusa nije bio otac obitelji vlasnik obiteljske imovine, nego čitava obitelj kao posebna juristička osoba. — Šteta je, što se g. autor nije sjetio „выкупа", koji se tako često spominje u ruskim ispravama, a i u samoj pskovskoj sudnoj gramoti (13. st.).

Sa starim Česima i Poljacima g. je autor vrlo kratak: spominje „nedilnu braću", spominje retraktno pravo, spominje pospolstvo, spominje

[59] Liber Statutorum civitatis Ragusii compositus anno 1272., VIII., 49. (akad. izd.).

[60] Eod., V., 26.

[61] Volumen statutorum, legum, ac iurium d. Venetorum, III., 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., te opet IV., 24., 25., 26.; VI. 52., 53., 55. itd. itd.

[62] Isp. moju raspravu „O uzrocima pojavi zadruga"; Mjesečnik, 1903., str. 843.

[63] „Selo" iz dela „narod i zemlja u staroj srpskoj državi", str. 199. i d.

[64] Die serbische zadruga, str. 166. i d.

Digitized by Google

Kadleca, ali nigdje ne spominje, da se kod starih Čeha i Poljaka nije smatrao otac obitelji vlasnikom obiteljske imovine, već samo cijela obitelj kao posebna juristička osoba.

Osobito zanimljiv i poučan imao bi biti odsjek o bugarskoj zadruzi u dalekoj prošlosti. Ta g. je autor sam sabirao i proučavao pravne spomenike iz bugarske prošlosti; on sam smatra te bugarske spomenike najstarijim pisanim spomenicima slovjenskoga prava[65]. Dakle valjda se je iz tih najstarijih spomenika slovjenskoga prava uvjerio, da je zadruga postojala kod Slovjena već u doba sastava tih spomenika!

Ali da, g. se autor na te spomenike ni ne obazire, kao da ih nema, ili kao da u njima nema nijedne ustanove, koja bi se ticala privatnoga prava. On sad veli, da je bugarska prošlost najbijednija na vrelima. On dokazuje porodično-općinsko ustrojstvo u starih Bugara: 1. s time, što se takovo ustrojstvo tobože sudara (·· съгласна) s izjavama Prokopija i Mavrikija; 2. s time, što se to ustrojstvo i sada javlja kao zadruga u zapadnoj Bugarskoj upravo onako, kao i kod drugih Slovjena. Tu spominje u prvom redu toliko puta citirani ulomak iz Prokopijeve „gotske vojne": „οἰκοῦσι δὲ ἐν καλύβαις οἰκτραῖς, διεσκημμένοι πολλῷ μὲν ἀπ' ἀλλήλων, ἀμείβοντες δὲ ὡς τὰ πολλὰ τὸν τῆς ἐνοικήσεως ἕκαστον χῶρον" I u tim riječima nalazi glavni dokaz, da je kod starih Slovjena postojala zadruga, dotično ustrojstvo, koje odgovara današnjoj zadruzi. — Doista čudnovato: zato, jer su Slov eni stanovali razasuti, u kolibama, od kojih je jedna od druge bila jako udaljena, živjeli su oni u velikim zadrugama i plemenima; kao da u ovakovoj kolibi može stanovati jedno čitavo pleme. „Племената сж живѣли отдѣлно", (svako u svojoj kolibi!) zaključuje g. autor iz tog ulomka.

(Nastavit će se.)

Gojko Niketić: Правна библиографија чланака и књига у српској књижевности до краја 1905. године; Београд, 1907., str. 234. — Izvješćuje dr. Iv. Strohal.

Dogadja se, da mi laglje doznamo za koje djelo ili raspravu pisanu na francuskom ili njemačkom jeziku, nego li za djelo ili raspravu pisanu na srpskom ili hrvatskom jeziku. Uzrok je tomu vrlo često, što ne imademo skoro nikakve pravne bibliografije. Za hrvatsku pravnu literaturu, koliko mi je poznato imamo samo Posilovićevo „stvarno kazalo za Mjesečnik pravničkoga družtva u Zagrebu za godišta I.—XXV. (1875.—1899.)". No s jedne strane sadržane su u tom kazalu samo rasprave priopćene u Mjesečniku, i to samo do konca godine 1899.; s druge strane sadržane su u tom kazalu i rješidbe najviših sudišta (pravni slučajevi) tako, da rasprave tvore tek $^1/_{10}$ sadržaja čitavog tog kazala.

---

[65] Старобългарски правни паметници, Часть I, str. 52., r. 13.

Digitized by Google

U Srba, koliko mi je poznato, nije bilo dosele nikakve pravne bibliografije. Radi toga vrlo će dobro doći ova Niketićeva bibliografija, U toj bibliografiji posakupljena su sva pravna djela i rasprave, otisnute budi u zasebnim knjigama budi u različnim časopisima, i to kako u pravničkim časopisima: „Pravdi" (god. 1869—1870.), „Govornici" (1870.), „Poroti" (1880—1882.), „Srpskom pravniku" (1882—1883.), „Pravu" (1885—1886. i 1891.), „Braniču" (1887—1889., 1897—1901., 1902—1905.), „Pravniku" (1892—1894.), „Glasu prava sudstva i administracije" (1902—1905.), tako i u drugim (poučnim i političkim) časopisima. Pri tome upotrebio je g. pisac metodu medjunarodnog bibliografijskog udruženja. Posve je dobro učinio, što nije u svoju knjigu uvrstio riješenja konkretnih pravnih slučajeva. U mnoštvu ovakovih riješenja bi se ono, što ova bibliografija sadržaje, samo izgubilo. Za ovakova riješenja nužno je posebno kazalo.

Cijela knjiga vrlo je savjesno izvedena; naslovi pojedinih knjiga i članaka točno su prepisani. Jedino moglo bi se prigovoriti, da imade stvari, koje se u toj knjizi bez potrebe ponavljaju. Tako n. pr. Milovanovićevo i Radosavljevićevo djelo o zadruzi dolazi i u 8. odsjeku „običajno pravo" i u 13. odsjeku „ekonomija i ekonomijska politika"; nasuprot tome djelo Al. Jovanovića o zadruzi dolazi samo u 8 odsjeku. Dogadja se takodjer, da su članci priopćeni u različnim časopisima navedeni u toj knjizi po dva puta: jednom medju člancima, drugi put kao posebni otisci iz tih časopisa medju knjigama. Tomu ponavljanju moglo bi se doskočiti time, da je kod dotičnog članka samo pripomenuto, da od njega ima i posebnih otisaka.

Sve su to neznatne pogrješke, koje su moguće čitavu knjigu učinile nešto većom, ali samoj upotrebljivosti te knjige ni najmanje ne smetaju. Uz tu knjigu svatko će se moći dosta lako informirati, što je o kom pravnom pitanju u Srba pisano; te će biti sredstvo, da se razvije samostalna srpska pravna literatura.

Istaknuti se još mora, da je pisac te knjige jošte mladi pravnik. Pa kako se je mlad dao na takav dosta teški posao, imademo se još mnogom od njega nadati.

Dragolioub Novakovitch: La zadrouga (les communautés familiales chez les Serbes), thèse pour le doctorat, 1905., — 188 str. — Izvješćuje dr. Ivan Strohal.

Kako se iz naslova vidi doktorska je to disertacija. U takovoj nije pisac ni mogao iznijeti kakove posebne svoje nazore, nije se mogao baviti rješavanjem kakovih osobitih problema; a nije ni mogao proučiti sve ono što je o zadrugama, o prvobitnoj zajednici, o naseljivanju itd. pisano u različnim jezicima na temelju prerazličnih principa.

Pisac se je ograničio na nekoliko autora, na zakonik cara Dušana, na neke hrizovulje i na srpski gradjanski zakonik. Njegova rasprava tiče se samo kraljevine Srbije. Unutar tako usko postavljenih granica on je svoju raspravu dosta lijepo izveo.

Kao početnik, komu nijesu svi prijepori o toj stvari poznati, nije ni mogao a da se ne prikloni nazorima Radosavljevićevima i Jovano-

Digitized by Google

vićevima o starosti zadruge i o odnošaju njenom spram širih skupina napose spram plemena. Ipak mu se mora priznati, da je iz tih djela napose iz fantastičnog Radosavljevićevog djela pobrao samo ono, što se barem donekle može braniti i zagovarati. Dalje mora se priznati, da on teoriju o starosti zadružnog sustava bolje brani nego li ovi njegovi učitelji. Njegovo tumačenje pojedinih članaka iz Dušanovog zakonika, s kojima nastoji dokazati, da je u vrijeme sastava tog zakonika postojala zadruga, posve se lijepo čitaju. O tome, da li Dušanov zakonik i onodobne hrizovulje poznaju zadrugu ili je ne poznaju, već se je mnogo pisalo. Svakako mora se priznati, da naš autor svoj nazor o zadružnom životu u vrijeme sastava Dušanovog zakona, koliko se taj nazor u opće dade braniti, dosta dobro brani.

U dogmatičkom dijelu ograničio se je pisac na tumačenje ustanova srpskog gradjanskog zakonika o zadrugama.

U posebnom dijelu raspravlja o dobrim i zlim stranama zadruge.

Svršava raspravu s riječima „Notre tâche est finie, nous avons essayé de décrire la zadrouga... avant son dernier soupir". Do tog zaključka došao je on, držeći se teorije o prvobitnosti zadružnog života. No taj zaključak ne može se nikako složiti s njegovim vlastitim riječima, da se vidi, da je u Srbiji svaka seljačka porodica zadruga (str. 120.).

Značajno je, da su po njegovom nazoru u Srba već u vrijeme naseljivanja današnje njihove postojbine postojale dvije klase: plemstvo i seljaštvo. On se pozivlje glede toga samo na Stanojevićevo djelo „Vizantija i Srbi", no vidi se, da mu je poznato i Hildebrandovo djelo „Recht- und Sitte".

Naslove djela pisanih u slovjenskim jezicima običaje prevoditi na francuski, tako da onaj, komu nijesu ta djela otprije poznata, više puta ne može razabrati, jesu li dotična djela pisana na francuskom, ili na kom slovjenskom jeziku. Njemačka djela citira uvijek pod njemačkim naslovom.

Slovjenske riječi i imena piše onako, kako bi se obzirom na slovjenski izgovor imale pisati francuskim pravopisom, tako n. pr. „Yeffémenko", „Boguichitch", „bachtina" itd.

VIESTNIK.

(Iz odborske sjednice „Zajednice", družtva hrvatskih sudaca.) Dne 2. svibnja t. g. držao je odbor sjednicu, te je zaključeno, da se družtvo obrati na vis. kr. zemaljsku vladu sa molbom, da se prislušnicima podieljuju adjutumi odmah nakon položenog četvrtog državnog izpita, a ne nakon praktičnog sudačkog izpita.

Glede putnih i selitbenih pristojba zaključeno je, da se družtvo priključuje memorandumu družtva upravnih činovnika, nu da se u predstavci imadu iztaknuti posebni interesi sudačkog činovničtva.

(Sa hrvatskog sveučilišta.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 11. ožujka 1908. premilostivo odobriti, da se na mudroslovnom fakultetu previšnje ime nosećeg sveučilišta u Zagrebu ustroji

Digitized by Google

stolica za indogermansku komparativnu filologiju, koja će se stolica popuniti redovitim, eventualno izvanrednim profesorom.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 11. travnja 1908. javnom redovitom profesoru na previšnje ime nosećem sveučilištu u Zagrebu, dru. Dragutinu Gorjanoviću-Krambergeru, u priznanje njegovih zasluga, stečenih na polju znanstvenih istraživanja i nastave, premilostivo podieliti naslov kraljevskog ugarskog dvorskog savjetnika uz oprost pristojbe.

Prošlog zimskog semestra bilo je u našem sveučilištu upisano 1465 slušača, i to u bogoslovnom fakultetu 117 (redovitih 88, izvanrednih 23), u pravo- i državoslovnom 877 (redovitih 817, izvanrednih 60), u filozofskom 365 (redovitih 346, izvanrednih 19), u šumarskoj akademiji 33 (svi redoviti) i u farmaceutskom tečaju 73 (svi izvanredni). Po zavičaju bilo je slušača: iz Hrvatske i Slavonije 852, iz Rieke 1, iz Ugarske 36, iz Dalmacije 199, iz Austrijskog primorja 33, iz Kranjske 1, iz Štajerske 5, iz Bosne i Hercegovine 121, iz ostalih austrijskih zemalja 10, iz Srbije 11, iz Bugarske 173 i iz ostalih država 23. Naši zavičajnici potjecali su iz županija, i to: iz ličko-krbavske njih 80, iz modruško-riečke 90, zagrebačke 157, varaždinske 61, bjelovarsko-križevačke 94, požežke 54, virovitičke 60, sriemske 140, uz to: iz Zagreba 103, Varaždina 3, Osieka 7, Zemuna 3. — Od ciele naukovine bilo je oprošteno 88 redovitih i 29 izvanrednih bogoslovaca, te 518 pravnika, 269 redovitih i 2 izvanredna filozofa, a od polovice 29 pravnika i 4 filozofa.

(Red predavanja na pravoslovnom i državoslovnom fakultetu u ljetnom semestru školske godine 1907./1908.) Jav. red. prof. dr. Lj. pl. Andrassy: institucije rimskoga prava (nastavak) i rimski civilni proses, 6 sati; romanističke vježbe u seminaru, 2 sata. Jav. red. prof. dr. M. Maurović: obća pravna poviest, 4 sata; hrvatsko-ugarsko privatno pravo, 4 sata. Jav. red. prof. dr. A. Egersdorfer: pandektarno obvezno pravo, 8 sati. Priv. doc. dr. I. Strohal: nasljedno pravo pandekata, 6 sati. Jav. red. prof. dr. E. Lovrić: pravo katoličke crkve (nastavak), 3 sata; pravo grčko-iztočne crkve, 3 sata; ženitbeno pravo s osobitim obzirom na austrijsko zakonodavstvo, 2 sata. Jav. red. prof. dr. F. Spevec: obći dio obveznoga prava po austrijskom gradjanskom zakoniku, 4 sata; posebni dio obveza po austrijskom gradjanskom zakoniku, 4 sata. Jav. izv. prof. dr. I. Maurović: obiteljsko pravo po obćem austrijskom gradjanskom zakoniku, 4 sata; osnova novele k austrijskom gradjanskom zakoniku, 2 sata. Priv. doc. dr. M. Košutić: odštetno pravo po našem obćem gradjanskom zakoniku, 3 sata. Jav. red. prof. dr. J. Šilović: kazneni postupak, 5 sati; kazneno pravo, posebni dio, 3 sata. Jav. red. prof. dr. E. Miler: kriminalne znanosti (nastavak), 3 sata; socijologija (nastavak), 3 sata; kriminalne vježbe u seminaru, 2 sata. Jav. red. prof. dr. J. Rorauer: financijalna znanost, 4 sta; financijalno zakonoslovlje s osobitim obzirom na austrijsko zakonodavstvo, 2 sta; gospodarske krize, 2 sta. Suplenat dr. L. Polić: hrvatsko-ugarsko državno pravo, 6 sati. Jav. red. prof. dr. F. Vrbanić: trgovačko pravos osobitim obzirom na pravo austrijsko, 4 sata; statistika austro-ugarske monarhije s osobitim obzirom na kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, 4 sata. Jav. red. prof. dr. D. Čupović: stečajno i pobojno pravo s osobitim obzirom na zakonodavstvo Austrije, 4 sata; austrijski gradjanski postupnik po zakonu od 1. kolovoza 1895., 2 sata; procesualističke vježbe u seminaru, 2 sata. Jav. red. prof. dr. V. Krišković: upravna nauka i hrvatsko-ugarsko upravno pravo, II. dio, 3 sata; pregled upravnoga prava austrijskoga, 3 sata; upravnopravne vježbe u seminaru, 2 sata. Učitelj dr. Vj. pl. Körösheny: moderna sredstva za unapredjenje ratarstva, zatim

Digitized by Google

uredjenje seljačkoga dobra, 2 sata. Učitelj dr. M. Joanović: upravna higijena sa zdravstvenim zakonarstvom, 3 sata.

Imenovanja. Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je prevšnjim riešenjem od 20. ožujka 1908. premilostivo imenovati viećnika banskog stola Dragutina Markovca viećnikom kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice, podpredsjednika sudbenog stola u Zagrebu Emanuela Alkovića viećnikom banskog stola, te predsjednika sudbenog stola u Varaždinu Alfreda Biscontini-a podpredsjednikom sudbenog stola u Zagrebu sa sistemizovanim berivima.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 18. travnja o. g. sa sustavnim berivima premilostivo imenovati: državnog odvjetnika u Zagrebu Aleksandra Strohala kao i sudbene viećnike I. razreda i pomoćne izvjestitelje banskog stola Petra Žužića i Janka Šibenika viećnicima hrv.-slav.-dalm. banskog stola; državnim odvjetnikom u Zagrebu sudbenog viećnika I. razreda Milana Accurti-a; sudbenim viećnicima I. razreda: sudbenog viećnika II. razreda kod sudbenog stola u Požegi Petra Trbojevića za sudbeni stol u Osieku, tkotarskog sudca u Samoboru Ljudevita Sovu za sudbeni stol u Zagrebu, sudbene viećnike II. razreda Rudolfa Peharca i Nikolu Došena, ostalvljajući ih na njihovim dosadašnjim službenim mjestima kod sudbenog stola u Bjelovaru, odnosno u Gospiću, i kotarskog sudca Antuna Babića za sudbeni stol u Zagrebu, ostavljajući ga na dosadašnjem njegovom službenom mjestu kod II. kotarskog suda zagrebačkog.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je kr. ug. poštanskog i brzojavnog perovodju Vuka pl. Vuchetich a imenovati kr. kotarskim pristavom II. razreda u X. činovnom razredu sa sustavnim berivima, te ga dodieliti na službovanje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, perovodju višeg razreda kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade Ernesta pl. Grabarića tajnikom iste zemaljske vlade u VII. činovnom razredu sa sustavnim berivima, na predlog jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dra. Dragutina Boranića, kr. gimnazijskog profesora i privatnoga docenta na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, članom zemaljskog povjerenstva za nazivlje občina i prebivališta u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, Josipa Hojku, Vladimira Markovića i Marka Mautnera trgovačkim prisjednicima za kotarski sud kao trgovačko-mjenbeni sud u Pakracu, zamjenike državnog odvjetnika Josipa Johanidesa i Slavišu Körblera, kod državnog odvjetničtva u Mitrovici, sudbenim pristavima II. razreda, i to prvoga kod kotarskoga suda u Zemunu, a potonjega kod kotarskoga suda u Rumi.

Kr. ug. ministarstvo financija imenovalo je naslov i značaj erarijalnog odvjetnika imajućeg kr. pravnog perovodju Stjepana Ugarkovića kr. erarijalnom odvjetnikom u VIII. plaćevnom razredu pri kr. ravnateljstvu ernarnih pravnih posala, kr. fin. perovodju Josipa Leskovara kr. financ. pomoćnim tajnikom i povjerenikom procjene katastralne reambulacije pri nadzorničtvu za katastralnu reambulaciju.

(U Dalmaciji.) Ministar unutrašnjih posala imenovao namjesničtvenog tajnika u službi kod ministarstva za bogoštovlje i nastavu dra. Josipa Bugatto kotarskim poglavarom u Dalmaciji. a kotarskog komesara u Dalmaciji Jaroslava Buchara višim policijskim komesarom.

Ministar trgovine je imenovao poštanskog tajnika Rudolfa Tocigl-a u Zadru poštanskim savjetnikom.

Digitized by Google

Prizivni sud dalmatinski imenovao je pravnog vježbenika Antuna Blaževića prislušnikom u svom području.

(U Bosni i Hercegovini.) Njegovo car. i kralj. apostolsko Veličanstvo je previšnjom odlukom od 19. marta 1908. blagoizvoljelo najmilostivije naimenovati financijalnog savjetnika Karla Waltera, kojem je povjerena privremena uprava bos.-herc. duhanske režije, direktorom bos.-herc. duhanske režije u VI. dn. r.

C. i kr. zajedničko ministarstvo naimenovalo je sudske pristave Feliksa Kocielskog, Josipa Adamika, Ivana Kunstovny-a, Ivana Wakonigga i Cvjetka P. Radovića sudskim tajnicima, šerijatskog sudiju u IX. dn. r. u kotarskom sudu u Gračanici Arif ef. Mehinagića šerijatskim sudijom u VIII. dn. razredu, državnog odvjetnika Franju Šutu u D. Tuzli vladinim tajnikom u pravosudnom odjeljenju zemaljske vlade, financijalnoga tajnika Mihajla Koczyńskog u okružnoj oblasti (porezno nadzorništvo) u Banjaluci i financijalnog tajnika Aleksandra Šoltysa u okružnoj oblasti (porezno nadzorništvo) u Sarajevu financijalnim savjetnicima u VII. dn. r.; dalje financijalne pod-tajnike dra. Jakova Rechtsamera i dra. Huga Schindlera, obojica u zemaljskoj vladi, financijalnim tajnicima u VIII. dn. r. i to ostaviv svekolike u njihovim sadašnjim službenim upotrebama.

Poglavica zemaljske vlade naimenovao je financijalnog perovodju dra. Antuna Karla Ludwiga u okružnoj oblasti (porezno nadzorništvo) u Travniku i financijalnog perovodju dra. Bernharda Czerkauera u zemaljskoj vladi financijalnim podtnjnicima u IX dn. r., ostaviv ih u njihovim sadašnjim službenim upotrebama, auskultanta u kotarskom sudu u Cazinu Alfreda Zahradku, kao i auskultanta u kotarskom sudu u Tešnju Konrada Messa, i to premjestivši prvog k kotarskom sudu u Zenici, privremenim sudskim pristavima, svršene pravnike Marina pl. Curinaldija i Sima Vujovića privremenim auskultantima, i to prvog za okružni sud u D. Tuzli, a potonjeg za onaj u Mostaru, privremenog perovodnog vježbenika Ivana Nikolića u kotarskom uredu u Gračanici privremenim političkim pristavom II. r., šerijatskog sudiju X. dn. r. u kotarskom sudu u Livnu Ibrahim ef. Šehića šerijatskim sudijom IX. dn. r., auskultante dra. Iliju Badovinca u kotarskom sudu u Foči i Franju Mihajlinovića u kotarskom sudu u Brčkom sudskim pristavima.

Premještenja. Njegovo cesarsko i ksaijevsko apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 20. ožujka 1908. preblagostivo odobriti, da viećnik banskoga stoia Teodor Velendrić dodieljen bude u svojstvu pomoćnog izvjestitelja stolu sedmorice.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je premjestiti sudbene pristave Većeslava Stary-a, kod kotarskoga suda u Čazmi, k onomu u Novskoj uslied vlastite molbe, a Tomislava Mifku, kod kotarskog suda u Novskoj, iz službenih obzira k onomu u Čazmi, uslied vlastite molbe Dimitriju Travicu, sudbenog pristava kod kotarskog suda u Požegi, tamošnjem sudbenom stolu, uslied vlastite molbe dra. Milana Markovića, kr. kotarskog sudca u Pregradi, k onomu u Samoboru, Dragutina Simona i dra. Ivana Vidačića, sudbene pristave kod kotarskog suda I. u Zagrebu, premjestiti iz službenih obzira, i to prvoga kotarskomu sudu u Vrbovskom, a potonjega k onomu u Staroj Pazovi, iz službenih obzira dra. Dragana Dujmovića, tajničkog

Digitized by Google

pristava banskog stola, k sudbenom stolu u Zagrebu, Stjepana Horvata, sudbenog pristava kod sudbenog stola u Zagrebu ka kotarskom sudu u Gjurgjevcu, a Matu Golubovića, sudbenog pristava kod kotarskog suda u Zlataru, uslied vlastite molbe k sudbenom stolu u Zagrebu, dodielivši ga podjedno tajničtvu banskog stola, na vlastitu molbu sudbenog pristava Antuna Vidnjevića od kr. kotarskoga suda u Ogulinu kr. sudbenomu stolu u Ogulinu, a službe radi sudbenog pristava dra. Petra Sabolića od kr. sudbenog stola u Ogulinu kr. kotarskomu sudu u Ogulinu, iz službenih obzira kr. kotar. predstojnika Stjepana Šikića 'od kr. kotarske oblasti u Vrginmostu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vladi, odjelu za unutarnje poslove, a kr. kotarskog pristava Jovana Banjanina od kr. kotarske oblasti u Karlovcu k onoj u Vrgimostu, povjerivši mu upravu te kotarske oblasti, iz službenih obzira kr. kotarskog predstojnika Franju Piškorića od kr. kotarske oblasti u Stubici k onoj u Vinkovcima, a kr. kotarskog predstojnika Dragutina Vilfana od kr. kotarske oblasti u Vinkovcima kr. županijskoj oblasti u Zagrebu, uslied vlastite molbe Ivana Stožira, zamjenika državnog odvjetnika u Osieku, kr. drž. odvjetničtvu u Zagrebu, iz službenih obzira Rudolfa Ježića, sudb. pristava kod kot. suda u Sisku, k onom u Čazmi, te mu podjedno povjerio upravu rečenog kot. suda, iz službenih obzira Roka Maričića, sudb. pristava kod kot. suda u Bošnjacima, k onomu u Gjurgjevcu, kr. kot. predstojnika kod kr. županijske oblasti u Osieku dra. Viktora pl. Vukovića iz službenih obzira dodieliti na službovanje kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoj zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove, te sudbenoga pristava Slavoja Valjavca, kod kotarskoga suda u Novoj Gradišci, iz službenih obzira dodieliti na službovanje državnomu odvjetničtvu u Mitrovici, zatim je obnašao premjestiti uslied vlastite molbe sudbene pristave: Josipa Sikutrića, kod kotarskog suda u Rumi k onomu u Sisku; Matu Babića, kod kotarskog suda u Zemunu, k onomu u Zlataru; Zlatka Cuvaja, kod kotar. suda u Bjelovaru, kotarskom sudu I. u Zagrebu; Gjuru Vojnovića, kod kot. suda u Pregradi, k onomu u Bjelovaru; Josipa Marinića, kod kotarskog suda u St. Pazovi, k onomu u Pregradi; Miloša Jankovića, kod sudb. stola u Mitrovici, ka kot. sudu u Staroj Pazovi; Franju Pokaza, kod kotarskog suda u Varaždinu, k tamošnjem sudbenom stolu; Ivana pl. Cebocia, kod kotarskog suda u Križevcima, k onomu u Varaždinu; Adolfa Bugera, kod kotarskog suda u Koprivnici, k onomu u Križevcima; Franju Weinerta, kod sudbenog stola u Osieku, ka kotarskom sudu I. u Zagrebu; a iz službenih obzira Savu Maksimovića, kod kotar. suda u Karlovcima, k onomu u Irigu; Petra Matešića, kod kotarskog suda u Senju, k onomu u Novoj Gradišci, uslied vlastite molbe dra. Ivana Andresa, sudbenog pristava kod sudbenog stola u Varaždinu, k onom u Zagrebu, te ga podjedno dodieliti na službovanje kr. zemaljskoj vladi, odjelu za pravosudje.

(U Bosni i Hercegovini.) Njegovo car. i kralj. apostolsko Veličanstvo je previšnjom odlukom od 2. marta 1908. blagoizvoljelo najmilostivije odobriti, da se vladin savjetnik Karlo vitez Stefanowski na vlastitu molbu premjesti u trajno stanje mira i tim povodom podieliti mu u znak priznanja njegova mnogogodišnjeg službovanja uz oprost pristojbe orden željezne krune III. razreda.

C. i kr. zajedničko ministarstvo je premjestilo ove sudske tajnike, i to: Vinka Jaworskog od vrhovnoga suda k okružnom sudu u Sarajevu, Teodora Dawidczaka od kotarskoga suda u Zenici k vrhovnom sudu i Dimitrija Vučkovačkog od okružnoga suda u Bihaću ka kotarskom sudu ondje.

Digitized by Google

Poglavica zemaljske vlade premjestio je sudske pristave Tita Koletzkog i Bogoluba Petrovića i to prvog od kotarskog suda u Derventi, a potonjeg od onoga Bihaću k okružnom sudu u Sarajevu, dalje sudskog pristava Petra Jankovića od kotarskog suda u Višegradu k onom u Derventi i ujedno ga postavio predstojnikom potonjeg kotarskog suda, dalje sudskog pristava dra. Savu Vukanovića od kotarskog suda u Visokom k onom u Višegradu i ujedno ga postavio predstojnikom potonjeg kotarskog suda; dalje je premjestio auskultanta Tanasiju Ikonića od okružnoga suda u Bihaću k vrhovnom sudu u Sarajevu i auskultanta Benedikta Vladka Tambića od okružnoga suda u Banjaluci ka kotarskom sudu u Gradačcu, sudskog pristava Miroslava Bosanca od okružnoga suda u Travniku k onom u Sarajevu i auskultanta Gjura Krivačića od okružnoga suda u Travniku ka kotarskom sudu u Bugojnu, sudskog pristava dra. Herscha Metscha od kotarskog ureda u Prozoru k onom u Gacku, a razriešio je auskultanta u kotarskom sudu u Gradačcu dra. Tadiju Odića na njegovu molbu od daljeg službovanja u ovim zemljama. Iz službenih obzira premješten je financijalni tajnik Franjo X. Perko od okružne oblasti u Bihaću k financijalnom nadzorničtvu u Mostaru., tajnik financijalni Jaroslav Baudisch od financijalnog nadzorničtva u Sarajevu k okružnoj oblasti (porezno nadzorničtvo) z Sarajevu i financijalni perovodja dr. Franjo Grigar od okružne oblasti u Sarajevu (porezno nadzorničtvo) k fiancijalnom nadzorničtvu u Sarajevu.

(Pravo odvjetovanja.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije podielio je dru. Mihi Petranoviću, odvjetničkom perovodji u Sisku, pravo odvjetovanja u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Sisku, dru. Josipu Krameru, odvjetničkom perovodji u Karlovcu, pravo odvjetovanja u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Karlovcu, Dragutinu Mikiću, odvjetničkom kandidatu, pravo odvjetovanja u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Zagrebu, te Miti St. Gjorgjeviću, odvjetničkomu kandidatu, pravo odvjetovanja u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Rumi.

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo imenovalo je advokatskoga kandidata Aurela Kudrnu advokatom za Bosnu i Hercegovinu s uredovnim mjestom u Derventi.

(Promjena sjedišta.) C. i kr. zajedničko ministarstvo premjestilo je advokata u Derventi dra. Viktora Jankiewicza u D. Tuzlu.

(Novi kr. javni bilježnik.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je dra. Franka Potočnjaka, odvjetnika u Cirkvenici, kr. javnim bilježnikom za kotar Cirkvenicu sa sjedištem u Cirkvenici.

(Promjena sjedišta.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonija i Dalmacije obnašao je premjestiti uslied vlastite molbe kr. javnog bilježnika u Senju, Milana Gašparića, te ga imenovati kr. javnim bilježnikom sa sjedištem u Novskoj.

(Sbornik zakona i naredaba valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju) godina 1908., komad II., izdan i razposlan je dne 18. travnja, te sadržaje:

pod brojem 7. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 8. siečnja 1908., broj 39181/1907., kojom se izdaju propisi za ure-

Digitized by Google

djenje, porabu i uzdržavanje naprava, koje služe za vodjenje, razdjeljenje i porabu plinova, koji gore. (Propisnik za izvodjenje plinovoda);

pod brojem 8. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 6. siečnja 1908., broj 1., kojom se izdaje provedbeni naputak k zakonu od 25. ožujka 1906. o zdravstvu;

pod brojem 9. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 13. veljače 1908., broj III. B. 96/3., izdanu skladno sa naredbom kr. ugarskog ministra poljodjelstva, od 31. prosinca 1907. broj 100.000/III. 3. 1907., kojom se proglašuje ugovor, sklopljen izmedju Austrije i zemalja krune sv. Stjepana, glede uredjenja uzajamnih trgovačkih i prometnih odnošaja, te k istom spadajućih provedbenih modaliteta;

pod brojem 10. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od 2. ožujka 1908. broj 924 pr., kojom se stavlja izvan krieposti naredba od 26. lipnja 1907. broj 1627. pr., o ustrojstvu i poslovniku zemaljskog povjerenstva za nazivlje občina i prebivališta u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, ustrojena prama zakonu sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od 29. trvanja 1907. o nazivlju občina i prebivališta u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. (Sbornik godine 1907., komad XI., broj 71), te kojom se na predlog zemaljskog povjerenstva za nazivlje občina i prebivališta izdaju novi propisi o ustrojstvu i poslovniku zemaljskog povjerenstva za nazivlje občina i prebivališta u kraljevinama mrvatskoj i Slavoniji;

pod brojem 11. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od 31. ožujda 1908. broj 2417—1908., kojom se u povodu uredjenja izraelitskih bogoštovnih občina u kraljevinama mrvatskoj i Slavoniji u smislu zakona od 7. veljače 1906., o uredjenju izraelitskih bogoštovnih občina izdaju privremene odredbe, za vodjenje občinskih poslova u rečenim bogoštovnim občinama;

pod brojem 12. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od 24. ožujka 1908., broj 1175. pr., kojom se urednicima i službenicima, službujućim u zemaljskom glavnom gradu Zagrebu, dopituje narav stanarine imajući stanarinski doplatak;

pod brojem 13. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonijei Dalmacije, od 24. ožujka 1908. broj 1275. pr., glede uvrštenja niže navedenih gradova i mjesta u više stanarinske razrede.

Digitized by Google

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Julijo Satler neprot. trgovac u Ludbregu	Kr. sudbeni stol u Varaždinu	Ivan Stražimir kr. kotarski sudac u Ludbregu	26 veljače 1908. Br. 1963/gr.	Gašo Somogji odvjetnik u Ludbregu	Dr. A. Damaška odvjetnik u Ludbregu	6. travnja 1908.	6. travnja 1908.
Sava Umljenović sitničar u Kobašu	kr. kotarski sud u Brodu	Janko Barč kr. sudbeni pristav I. r.	7. ožujka 1908. Br. 3942/gr.	Dr. Josip Bisser odvjetnik u Brodu	Dr. Svetimir Korporić odvjetnik u Brodu	29. travnja 1908.	29. travnja 1908.
Franjo Reimann u D. Osieku	kr. sudbeni stol u Osieku	Gjuro Petrović kr. sudbeni vićnik I. r	28. ožujka 1908. Br. 4946/gr.	Dr. Dušan Milanković odvjetnik u Osieku	Dr. Franjo Prohaska odvjetnik u Osieku	21. travnja 1908.	30. travnja 1908.
Josip Gradiček poljodjelac u Gredah	kr. kotarski sud u Varaždinu	Dr. Otokar Horvatić kr. sudbeni vićnik	19. ožujka 1908. Br. 2840/gr.	Dr. Nikola Pečorink odvjetnik u Varaždinu	Dr. Dragutin Vračun odvjetnik u Varaždinu	30. travnja 1908.	20. svibnja 1908.
Lucija ud. Puhalo nepr. trgovkinja u Brlogu	kr. sudbeni stol u Gospiću	Ferdo Petranović kr. sudbeni pristav kod kr. kot. suda u Otočcu	1. travnja 1908. Br. 1552/gr.	Dr. Jovo Polovina odvjetnik u Otočcu	Jovo Vrzić u Brlogu	11. svibnja 1908.	11. svibnja 1908.

Digitized by Google

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Emanuel Unger u Vrbovcu	kr. kotarski sud u Križevcima	Dr. Stevan Breberina kr. sudbeni pristav	30. ožujka 1908. Br. 6323/gr.	Dr. Vilim Breyer odvjetnik u Križevcima	Dr. Ferdo Oštrić odvjetnik u Križevcima	15. svibnja 1908.	30. svibnja 1908.
Stjepan Marković prot. trgovac u Otočcu	kr. sudbeni stol u Gospiću	Antuv Anger kr. sudbeni viećnik	18. ožujka 1908. Br. 1267/gr.	Dr. Živko Petričić odvjetnik u Otočcu	Ivan Gojtan odvjetnik u Gospiću	10. svibnja 1908.	5. lipnja 1908.
Petar Kerschner u Gunji	kr. kotarski sud u Vinkovcima	Ivan Baćac kr. sudbeni pristav	4. travnja 1908. Br. 5761/gr.	Dr. Pajo Stanišić odvjetnik u Vinkovcima	Pero Mirosavljević u Vinkovcima	11. svibnja 1908.	5. lipnja 1908.
Josip Amodaj u Zemunu	kr. kotarski sud u Zemunu	Mirko Kovač kr. kotar. sudac	28. ožujka 1908. Br. 7767 gr.	Dr. Jovan Radivojević odvjetnik u Zemunu	Dr. Veljko Georgijević u Zemunu	20. svibnja 1908.	6. lipnja 1908.
Eduard Paunz prot. trgovac u Osieku d. gr.	kr. sudbeni stol u Osieku	Dragutiu Stulhofer kr. sudbeni viećnik	17. travnja 1908. Br. 6284/gr.	Dr. Ivan Neubauer odvjetnik u Osieku	Dr. F. Prohaska odvjetnik u Osieku	7. lipnja 1908.	19. lipnja 1908.

Digitized by Google

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Adolf M. H. Kohn nepr. trgovac u Požegi	kr. sudbeni stol u Požegi	Krunoslav Hadžija kr. sudbeni viećnik	16. travnja 1908. Br. 2052/gr.	Dr. Erni Predragović odvjetnik u Požegi	Dr. Miroslav Čabrijan odvj. pero-Požegi	16. lipnja 1808.	26. lipnja 1908.
Antnn Kralik trgovac u Cepinu	kr. sudbeni stol u Osijeku	Stjepan Milošević kr. sudbeni viećnik	16. travnja 1908. Br. 6186/gr.	Jovan Muačević odvjetnik u Osieku	Dr. Aladar Klein odvjetnik u Osieku	15. lipnja 1908.	2. srpnja 1908.
Alex Ehrenfreund trgovac u Osieku g. g.	kr. sudbeni stol u Osieku	Dragutin Becić kr. sudb. viećnik 1 razr.	6. travnja 1908. Br. 5640 gr.	Dr. Vladimir Kovačević odvjetnik u Osieku	Vaso Bosanac odvjetnik u Osieku	25. lipnja 1908.	2. srpnja 1908.

Digitized by Google

O Austrijskoj osnovi zakona,

kojom se mienjaju i nadopunjuju neke ustanove općega gradj. zakonika, u svezi sa kod nas potaknutim pitanjem reforme općeg našega gradjanskog zakonika.

Napisao dr. Mirko Kešutić.

(Svršetak.)

Kad se već odlučilo uvadjati institut vlasničke hipoteke, mora se pitati: je li bilo dovoljno riešavati samo pendentnost pr. stanja, koje nastaje iz § 469. i 1446. o. g. z. pa nije li valjalo poći i dalje, te udovoljiti praktičnim zahtjevom današnjega pr. prometnoga života, te uvesti institut vlasničke hipoteke, kao takov, a ne samo institut obnove hipoteke; a najmanje se smjelo uskratiti vlasniku i onaj mogući namir njegove hipotekarne tražbine, koji mu se danas i u praksi omogućuje, putem hipotekarne sukcesije, u slučaju, kad on kao vlasnik i hipotekarni dužnik plaća samo formalno svoj, a materijalno tudji dug.[17])

Već sa stanovišta moje raspravice „Regres, kad platiš tudji dug", u kojoj sam iz ustanova § 469., 1446. i 1358. o. g. z. pokušao konstruirati vlasničku hipoteku za naše pozitivno pravo[18], pa osobito istakao, da se vlasniku, kad je lih hipotekarni dužnik, mora dozvoliti namir za njegovu hipoteku već kao regres za to, što je iz druge imovine, namirio samo formalno svoj, a materijalno tudji dug, moram protivnu odluku osnove osuditi.

I institut ustupa prvenstva nije, držim, sretno normiran i bez obzira na to, što se u protimbi sa vlasniku danim p r a v o m dispozicije sa hipotekom (§ 63. i sl.), priznaje stvarno pr. učinak ustupa prioriteta i kod hipoteke, bez privole vlasnika.[19])

Čim je tako „pravo" vlasniku priznato, ne može se bez njegove privole, dozvoliti ustup prvenstva kod hipoteke sa stvarnopravnim učinkom; jer bi taka dozvola značila povredu vlasnikova prava.

---

[17]) To dozvoljava i dr. Exner: Hipothekenrecht str.

[18]) Mjesečnik ex 1899. „Regres, kad platiš tudji dug".

[19]) Samo dok vlasnik nema p r a v a dispozicije sa ispražnjenom hipotekom — nema niti potrebe tražiti njegovu privolu za ustup prvenstva, makar i može imati interesa na tom, da ustup ne slijedi.

Digitized by Google

Valja ali misliti i na to, da parcijelna reforma mora ispasti tako, da bude valjan dio cjelokupne reforme i dio buduće cjelokupne reformatorne radnje[20]) — a da potrebe pr. prometa sa nekretninama i one vjeresije već danas imaju jasnu tendencu tražiti priznanje vlasničke hipoteke u pravom smislu riječi, pa da bi možda i sa toga stanovišta valjalo, kad se već u tom pravcu čini reforma, tomu potraživanju zadovoljiti i normirati vlasničku hipoteku u pravom smislu te riječi, a bezuvjetno vlasniku dozvoliti odnosni namir. Odnosne norme osnove ne mogu mimo te dozvole, naći priznanja; jer već sad ne zadovoljavaju praktičnim potrebama života i subjekt: pravu vlasnika, a nisu u skladu niti sa postojećim pravom zapostavljenih hipotekara.

Ustup prvenstva napose.

Ustup prioriteta normira osnova u §§ 72. do 78. u bitnosti onamo, da se rangovni red prava, kojima je koja gruntovna stvarnost opterećena, može mijenjati uknjižbom ili predbilježbom ustupa prvenstva, uz privolu prioritetnoga cedenta, prioritetnoga cesijonara i privolom trećega, ako je za nj pravo prioritetnoga cedenta opterećeno.

Prava i prvenstvo ostalih vjerovnika se tim ne diraju. Knjiški upisanim ustupom prvenstva stiče pravo prioritetnoga censionara rangovni red prava prioritetnoga cedenta, ako je ono ili neposredno iza ovoga ili ako mu se ustupi prvenstvo i pred svima u rangu izmedju obih stojećih prava. (§ 73.)

Kod prvobitnoga jednakoga ranga obih prava stiče ono cesijonarovo prvenstvo pred onim cedentovim.

Nema li uslova § 73. to upisanim ustupom prvenstva stiče, ako se radi o pravima jednake vrsti, pravo cesijonarovo rangovni red prava cedentovoga samo u njegovom opsegu.

Pravo cesijonarovo predilazi — izuzev inaku pogodbu — onom cedentovom i onda, ako je iznos prava cesijonarova manji od cedentovoga kao i onda, ako pravo cesijonarovo u svom novom rangu, radi manjega iznosa prava cedentovoga, ne nalazi puno pokriće.

Ako je pravo cedentovo uvjetovano ili rokovano, djeluje to i na ono cesijonarovo, a prije nastupa uvjeta ili roka može tražbina cesijonarova, neuvjetovana, nerokovana iz draž. kupovnine ili prihoda prisilne uprave opterećene nepokretnosti biti namirena samo iznosom, koji bi na nju u njenom prvobitnom rangovnom redu otpadao.

---

[20]) To hoće i osnova u obrazloženju na str. 59.: veli: novela se ima shvatiti „nicht als die Revision, sondern bloss als eine erste Abschlagszahlung, als ein Teil —des ganzen Reformwerkes".

Digitized by Google

Ako po ustupu prvenstva stupa više prava na mjesto drugoga, predilazi na tom mjestu — izuzev protivni ugovor — pravo, koje dotad bilo u rangu prvanje onomu u rangu kasnijemu.

Naknadne promjene u opstanku ili opsegu obih prava ne utječu na ustupom prvenstva ispostavljeni rangovni red.

Biva li ustup prvenstva medju pravima nejednake vrsti, a da nijesu nastali uslovi § 73., stiče pravo cesijonarovo samo potraživanje na prednosni namir iz onoga, što bi na pravo cedentovo po prijašnjem mu rangu iz kupovnine (kod dražbe) ili prihoda prisilne uprave opterećene nekretnine otpalo.

Ako je ustup prvenstva slijedio bez privole u rangu medju cedentom i cesijonarom stojećih ovlaštenika i ako pravo cedentovo po prijašnjem mu rangu kod dražbe mora dostalac preuzeti, a da se ono ne uračunava u najveću ponudu, dolazi pravo cesijonarovo u obzir na svojem prvobitnom mjestu.

Doista detailjna obradba instituta ustupa prvenstva, a ipak ne detalira sva ona pitanja, koja se kod toga instituta mogu pojaviti![21]

Osnova obrazlaže odnosne norme slijedećim:[22])

Pitanje ustupa prioriteta je najprije uredjeno §-om 30. grunt. zakona od 25. srpnja 1871. br. 95 R. G. B., koji se u bitnosti ograničio na to, da je izrekao, da se može ustupiti prvenstvo hipoteke u korist druge hipoteke, koja je kasnije ili istodobno upisana u gruntovnicu, a da se prava ostalih vjerovnika tim ne dira.

O učincima ustupa prioriteta je vladao od iskona živi prijepor: jedni su zastupali nazor relativnoga, drugi apsolutnoga učinka ustupa prioriteta.

Potonjega je nazora i ovršni red § 218. al. 2., koji je postavio načelo, da ustup prioriteta izmedju hipotekarnih tražbina posljeduje izmjenu rangovnih mjesta.

Nu i nakon toga su slijedile protuslovne rješidbe sudova, koje su dovele do principijelne riješidbe vrhovnoga sudišta pod br. 159.

Važnost pitanja za pravni promet i okolnost, da judikat principijelno polazi sa stanovišta apsolutnoga učinka ustupa prioriteta, a glede upliva naknadnoga utrnuća tražbine prioritetnoga cedenta odnosno cesijonara sa stanovišta relativnoga učinka, traži jasno zakonsko preciziranje i riješenje pitanja.

Osnova želi načelno to učiniti u smislu apsolutnoga učinka ustupa prioriteta, polazeći sa stanovišta, da se tim u pravne odnošaje izmedju pojedinih vjerovnika unese, što više moguće, potpuna jasnoća, a slijedeći u tom § 880. gradj. zakonika za njemačko carstvo.

[21] Exner: Hypothekenrecht.

[22] Motivi na str. 101. i slijed.

Digitized by Google

Tim da se prizna ustupu prioriteta apsolutni učinak, postaje rangovni red, koji je nastao uslijed ustupa prioriteta, nezavisan od svih kasnijih promjena u odnosnim tražbinama.

Namir tražbine cedentove ne oduzima više cesijonarovo — ustupom prvenstva — stečeno pravo, da bude namiren na mjestu po ustupu prioriteta stečenomu.

Naprotiv i utrnuće tražbine cesijonarove koristi cedentovoj samo u toliko, u koliko tim otpada jedan prednosni hipotekar.

Ovo uredjenje pitanja štiti vjerovnika od toga, da bude djelanjem svoga sukontrahenta lišen prednosti, koje si je morao pribaviti možda i materijalnim žrtvama, a svakako ga oslobadja potrebe: sticati prvenstvo i od drugih medjuprava (onih, upisanih izmedju cedentovoga i cesijonarovoga).

Iznimka sa relativnim učinkom morala se dopustiti samo za slučaj, kada biva ustup prvenstva izmedju prava neistoimenih, kao hipoteke, pridržaja, služnosti, a pravo cesijonarovo ne slijedi neposredno iza cedentovoga ili nije stečeno prvenstvo i proti svim „medjupravima".

Tu odlučiti u smislu izmjene ranga je isključeno; jer bi, da se tako odluči bilo dirano u prava trećih osoba.

Posebni slučaj, u kojem ustup prvenstva ostaje bez stvarnopr. učinka uredjuje § 77. al. 2.:

Ako naime „medjuhipotekari" nijesu privolili na ustup prioriteta, a pravo cedentovo (pridržaj, služnost) mora dostalac preuzeti tako, da se ovo ne uračunava u najvišu ponudu, nije bez povrede prava medjuhipotekara moguće vrijednost prava cedentovoga u novcu tako odrediti, da bi se dalo ustanoviti, koliki iznos kupovine odpada na mjesto prioritetnoga cedenta.

Ne preostaje dakle drugo, nego u tome slučaju odreći ustupu prioriteta stvarnopravni učinak — ne dirajući ipak odnosni obveznopravni odnos, koji je nastao ustupom prvenstva u tom slučaju izmedju prioritetnoga cedenta i cesijonara.

Pridržaj preuzima dostalac u rangu knjiškoga mu upisa, a prioritetni cesijonar se uvažava na svom prvobitnom mjestu.

Toliko osnova.

* * *

Tko je samo letimice pregledao ustanove osnove o ustupu prvenstva, morao je opaziti, da su se one znatno udaljile od one kratkoće u dikciji, kojom se u mnogom odlikuje naš opći gradjanski zakonik — i kad ih je pročitao, morao se zapitati, je li doista za normiranje ustupa prioriteta bilo shodno ili i potrebito donašati punih 7 paragrafa?

Ne bi li dostajalo, a možda bilo i uputnije, te više pristajalo u postojeći naš gradjanski zakonik, da zakonodavac normira samo biće ustupa priori-

Digitized by Google

teta i samo biće njegovoga učinka, a da se ne upušta u detaljnju njihovu obradbu.

Ima istina pravnih instituta i pojava, koje je moći u detaljima normirati; a medju takove će spadati možda i ustup prioriteta, nu je li pristaje u naš o. g. z. koji se odlikuje baš kratkoćom zakonske dikcije, koja u pravilu konstatuje samo biće stvari, a ne upušta se u detalje, takovo detaljiranje?

Je li bilo potrebito u posebnim paragrafima normirati ustup prioriteta, kad biva izmedju prava, koja rangovno neposredno jedno za drugim slijede naproti slučajevima, kad ustup prvenstva biva izmedju prava, koja u tom smislu nijesu neposredno upisana jedno za drugim!

Čini mi se, da to nije bilo niti potrebito, a možda ni shodno; jer bi uz takovo normiranje moglo izgledati, kao da to nije po svom biću tek jedan, jedinstveni institut, premda to jest, a samo naravno dolazi u drugim slučajevima toliko posebna, da se ovdje učinak ustupa prvenstva ograničuje onamo, da se njim ne diraju prava onih ovlaštenika, koji su upisani na mjestima izmedju prioritetnoga cedenta i prioritetnoga cesijonara.

Nije bilo neophodno nužno, donašati ni treći stavak § 74., pa cijeli § 75., glede kojih ne bi za pravo ni smjelo biti prepora i jer odnosne odredbe slijede tako iz same prirode stvari, da ih je suvišno napose isticati.

Nu i mimo toga ne bi bezprigovorno mogao pristati uz odnosno nomiranje ustupa prvenstva onako, kako ga osnova normira.

Kako sam imao prilike prikazati u svojoj raspravici o principu prvenstva na polju našeg gruntovnoga prava,[25]) općenito se u pravnoj znanost biće ustupa prioriteta shvata kao jedno jedinstveno.

Preporno je samo: je li odnosno prvenstvo pravo ili nije pravo, pa kaki mu je učinak.

U znanosti je, možemo reći, bezdvojbeno dokazano, da je moguć ustup prvenstva koli izmedju hipoteka, toli i izmedju prava nejednake vrsti po posvema istim pravnim načelima i uz posve iste pravne učinke normirati!

Životne potrebe iziskuju mogućnost ustupa prioriteta i izmedju prava nejednake vrsti sa stvarnopravnim učinkom, pa je i to u znanosti sigurno jur riješeno, da zakonodavac može rješiti pitanje ustupa prioriteta onamo, da ustup prioriteta pridržaje u svim slučajevima isto svoje biće i da mu se u svakom slučaju prizna stvarnopravni učinak.

Osnova luči glede ustupa prioriteta dvije grupe prava izmedju kojih može do ustupa toga doći:

1. grupu prava istovrsnih;
2. grupu prava nejednake vrsti, pa ih razno normira.

---

[25]) „Mjesečnik": Princip prvenstva na polju gruntovnoga prava br. 11 i 12 ex 1907. i ondje navedena literatura.

Digitized by Google

Glede prve grupe prava slijedeći § 880. g. z. za njem. carstvo daje ustupu prvenstva apsolutni (stvarnopravni) učinak sa posljedkom izmjene rangovnih mjesta, dok glede druge grupe prava daje ustupu prioriteta samo relativni učinak — nisu li pravo prioritetnog cedenta i prioritetnoga cesionara neposredno jedno iza drugoga upisana, odnosno nije li prvenstvo stečeno i od svih medjuprava.

Osnova osim toga u drugoj stavci § 77. uskraćuje ustupu prioriteta stvarnopravni učinak.

Osnova, uvadjajući vlasničku hipoteku [24]) (V. naslov § 63.—69.) u smislu obnove hipoteke bavarskog hipotekarnog zakonika od 1. lipnja 1822. ipak ne traži za krjepost učinka ustupa prioriteta privole vlasnikove, premda daje ustupu prioriteta stvarnopravni učinak, a vlasniku pravo dispozicije sa u smislu u §-u 469. i 1446. o. g. z. slobodnom hipotekom.

Osnova, makar je prvenstvo po grunt. i našem općem gradj. zakonu osnovano na principu vremenoga prvenstva, a ne na principu prostornoga prvenstva, normira kod ustupa prvenstva izmjenu ranga, koja nije uz princip vremenoga prvenstva bez velikih opreza prihvatljiva.

Hoće li se uvesti vlasnička hipoteka,[25]) i ustup prvenstva riješiti sa ishodišta promjene rangovnih mjesta, treba već kod pitanja prvenstva donijeti normu, koja bi prvenstvo uredila na prostornom principu i za ustup prioriteta kod hipoteke tražila privolu vlasnika.

Osnova se ne zadovoljava tim, da u principu riješi pitanje ustupa prvenstva, nego prelazi u normiranje detalja a da ovih ne izcrpljuje.

Biće ustupa prvenstva nije u pravnom prometu usadjeno u smislu izmjene rangovnih mjesta ; a nema dvojbe, da ni praktične životne potrebe takovo uredjenje ustupa prioriteta ne iziskuju, kao što nema dvojbe ni o tomu, da u mnogo slučajeva ono ne će odgovarati niti intenciji stranaka, kako će to naročito biti u slučajevima, kad je vrijednost prava prioritetnoga cedenta veća od one prioritetnoga cesionara, pa će naročito u ovim slučajevima lako odnosne norme biti bez prave praktične svrhe.

Napose glede spomenute druge grupe prava ne odgovara osnova niti rezultatom pravne znanosti, niti praktičnim životnim potrebama, kad uskraćuje ustupu prvenstva stvarnopravni učinak makar se i sa stanovišta zakonodavne tehnike i sa samog stvarnog stanovišta i tu stvarnopravni učinak prikazuje provediv, kako je to već prof. Dr. Strohal u „Die Prioritätsabtrettung“ III. str. 98. i slj. jasno dokazao.

---

[24]) Obzirom na to, da osnova ne uvadja vlasničke hipoteke u punom smislu riječi, nego samo pravo dispozicije vlasnika sa hipotekom u slučaju § 469. i 1446. o. g. z. nije za ovu nužno prvenstvo riješavati po prostornomu principu i može se održati vremeni princip (§ 61. gr. reda.)

[25]) Ne samo pravo dispozicije vlasnikove sa hipotekom §§ 469. i 1446. o. g. z.

Digitized by Google

Osnova bi bila bolje pogodila, da je najprije riješila preporno pitanje je li prvenstvo pravo ili nije, pa odlučiv u jesnom smislu, da je prvenstvo pobočno, nesamostalno pravo, riješila jedinstveno pitanje ustupa prioriteta iz ishodišta ustupa njegove izvršbe, koliko je ova nužna, da prioritetni cesionar vrši svoje pravo prvenstveno, nu bez povrede knjižkih prava trećih osoba.

Ovako zauzeto stanovište dopušta vrlo zgodno praktično riješenje problema ustupa prvenstva i to pridržajući jedinstveno biće ustupa prvenstva sa stvarnopravnim učinkom.[26])

Lihva.

Osobito me je zanimalo pitanje: jer je i kod nas upravo goruće i jer sam prije godinu dana na zahtjev tadanjega pretstojnika našega pravosudja (dra. Badaja) za vis. kr. zem. vladu i sam izradio bio osnovu zakona o lihvi, koja i danas još leži (ako postoji još !) kod vis. kr. zem. vlade, kao „nesavremena" i „neuvažena", kako je Austrija riješila pitanje lihve ?

Poznato je, da je u Njemačkoj do uvedenja općega gradjanskoga zakona za njemačko carstvo problem lihve riješavao samo kazneni zakon od 24./5. 1880. s novelom od 19./6. 1893., a u Austriji kazneni zakon o lihvi od 28./5. 1881. R. G. B. br. 47.

T i k a z n e n i z a k o n i **su se u praksi pokazali proti lihvi nemoćni**, pa je opći gradjanski zakonik za njemačko carstvo u § 138. proglasio ništetnim svaki pravni posao, po komu tkogod, izrabljujući nuždu, lakoumnost ili neiskustvo drugoga, dade sebi ili trećem u za činidbu obećati ili pružiti takove imovinske koristi, koje vrijednost činidbe tako nadmašuju, da prema okolnostima te imovinske koristi stoje k činidbi u napadnom nerazmjerju — i to bez obzira na to, da li to biva uobičajeno, obrtimice ili ne.

Austrijska osnova novele, koju razmatramo u § 128. t. 4, povodeći se za gradjanskim zakonom za njemačko carstvo, pa onim za Švicarsku i polazeći sa stanovišta, da lihva ide proti javnom interesu — contra bonos mores — a ne u smislu etskom, nego onom zdravoga socijalnoga stanja, proti postojećem pravnom poretku, da zlorabi priznate pravne institute i napokon, da su sadržaj odnosnoga pravnoga posla, te i sama lihvarska činidba radi odnosnoga kauzalnoga saveza, nemoralni i proti pravnom poretku, te javnom interesu — proglašuje sve lihvarske pravne poslove — svi odnosni dvostrani pravni poslovi — ništetnima i uskraćuje im svaku pravnu zaštitu, dosljedno i onu putem kondikcije na povrat lihvarske činidbe !

O tom ne dopuštaju motivi osnove nikoje sumnje: napose naglasuju, da i inače pravno dozvoljena činidba može postati radi odnosne kauzalne sveze

[26]) Vidi moj prijedlog u „Mjesečniku" br. 17 ex 07. u op. 21 gore.

Digitized by Google

nemoralna ; a da dostaje za ništetnost pravnoga posla, da mu je ili „sadržaj" ili „predmet" nemoralan ; pa, da je lihva nemoralna i da su odnosni lihvarski pravni poslovi nemoralni, da lihvarski pravni posao, ako i nije tu kazneno pravna lihva, ne zaslužuje civilno-pravne zaštite, konačno, da je kod nemoralnih pravnih posala isključena po § 1174. o. g. z. kondikcija.

Ona luči kazneno-pravnu od civilno-pravne lihve: „die subjektiv grössere Gefährlichkeit der Ausbeutung bleibt Bedingung der Strafbarkeit, allein nicht jedes Geschäft, das vor den Grenzen der Strafbestimmung Halt macht, verdient schon deshalb civilrechtlichen Schutz."

Jednako ali obradjuje novčanu, kano i stvarnu lihvu, te konstatuje, da za učin civilno-pravne lihve dostaju već objektivna njena kriterija: „ako tko lakoumlje, ili poznatu mu nuždu, slabost duševnu, neiskustvo ili smetnju ćuta drugoga koga izrabljuje tim, da sebi ili trećemu komu, za činidbu dade obećati ili pružiti protučinidbe, kojih imovinska vrijednost k vrijednosti činidbe stoji u napadnom nerazmjerju."

I doista su se svi dosadanji kazneni lihvarski zakoni — već radi tekuće prirode lihve — po cijeloj Evropi i ostalom svijetu u svim vremenima, pokazali u praksi proti lihvi nemoćni ; jer se lihva, progonjena lih kazneno-pravno, povlači po svojoj tekućoj prirodi, na polje civilnoga prava, pa zar da tu zaodjenuta u plašt priznatih pravnih inštituta p o d p r a v n o m z a š t i t o m — a m a k a r s a m o o n o m k o n d i k c i j a, slobodno tjera svoj krvavi zanat: uništava pojedine egzistence, čitave obitelji, čitave gospodarski slabije razrede pučanstva, te potkapava temelje zdravoga socijalnoga stanja društva i države ? !

To ne može i ne smije biti !

Tko lihvaru priznaje pravnu zaštitu ma samo putem kondikcija, taj se postavlja na stanovište proti lihvi bezmoćnoga kamatnoga zakona od 8./12. 1877. s krepošću od 15./12. 1878., a dolazi u protimbu i sa bićem lihve, pa opće priznatim i utvrdjenim načelom, da nemoralni pravni posao nema pravne zaštite niti putem kondikcija.

C i j e l i b o „l i h v a r s k i p r a v n i p o s a o" u s v i m s v o j i m k o n z e k v e n c a m a j e c o n t r a b o n o s m o r e s — proti javnom interesu — koli odnosno obvezno-pravni posao, toli i njegovo ispunjenje.[27])

Obvezno-pravni lihvarski posao je j e d n o, jedna nerastavna cjelina — i to koli prema intenciji stranaka, toli i prema njegovomu pojmu: za jednu se činidbu daju i obećavaju lihvarske koristi.

I z m e d j u č i n i d b e i p r o t u č i n i d b e l e ž i k o d o d n o s n o g a p r a v n o g a p o s l a i p s i h i č k a i p o j m o v n a k a u z a l n o s t. T e k

[27]) Vidi o dosad izvedenomu a napose o tome moju raspravicu: K zakonu o lihvi u „Mjesečniku" br. 4. ex 1907. ; a vidi osobito i pisce u bilješci 28 ovih razmatranja navedene.

Digitized by Google

među sobni odnos njihov daje lihvu (bez obzira na subjektivni dolus, koji za civilno-pravnu lihvu po osnovi nije nuždan); a izvan toga se odnosa lihva ne da zamisliti.

Stoga nije samo „plus" „nepripadnih koristi" „prekomjernost protučinidbe" lihvarski; jer ovaj „plus" u opće samostalno ne postoji, niti može pojmovno samostalno postojati, nego je puka fikcija.

Odnosni „plus" — izvan odnosa činidbe i protučinidbe — mora obi biti izvan poslovne causae: ili darovanje ili činidba bez causae, pa onda ne bi nikako bio lihvarski.

Jer pak je cijeli obvezno-pravni „lihvarski posao" jedinstven, cijeli je po svomu sadržaju nemoralan, contra bonos mores, za to i mora cijeli biti ništetan i za to tomu dosljedno, kao cijeli nemoralan, ne može imati nikoje pravne zaštite, pa niti one putem kondicije u korist lihvarovu[28].

Činidba, na temelju pravnoga posla contra bonos mores, mora i sama radi kauzalne sveze, biti nemoralna, contra bonos mores = „lihvarski pravni posao" joj je causa, on je nemoralan, pa je i ona nemoralna.

Na tom stanovištu stoji i razmatrana osnova, te po tom nesumnjivo stavlja van snage civilno-pravnu ustanovu lihv. zakona od 28./5. 1881.

Cjelokupna pak pravna literatura je suglasna u tom, da lihvaru ne pripada za njegovu činidbu ni kondikcija, ako stoji, da je cijela činidba nemoralna, pa za to oni[29], koji mu hoće dati i priznati odnosnu kondikciju tvrde, da je samo „nedozvoljeni plus" protučinidbe nemoralan.

Da je ali cijeli lihvarski pravni posao po svom sadržaju i činidbi nemo-

---

[28] Tako uči glasoviti Dernburg za é 138. općega gradjanskoga zakonika za njemačko carstvo u Bürgl. R. I., S. 383.

Suglasno: Cohn u Grünchut Bd. 41, S. 784—797, pa Goldschmiedt: u System des Handelsrechtes S. 87; Dr. Neubecker priv. docent u Berlinu: u Deutsche Juristen Zeitung ex 19022 br. 24.; a tako i za naše pravo dr. E. Pfersche u Bereicherungsklagen: osobito D) Rückforderung bei rechtlichmissbilligten Geschäften.

Suglasno za pravo njemačkoga carstva i „Specijalista" u lihvarskom problemu: Isopescul Gracul: u Wucherstrafrecht. To su sve poznata imena u pravničkom svijetu, pa je već za to vrijedno proučiti odnosnu argumentaciju, koja je upravo do skrajnosti logična i neoboriva i koja za to potpunoma uvjerava.

Oni, koji nijesu ni pokušali tu argumentaciju oboriti, nego samo u vjetar, bez svakoga argumenta, govore proti po meni izradjenoj osnovi zakona o lihvi, bi bolje činili, da svoje nazore obrazlože i napišu. Manje govoriti, više učiti i misliti, te izlaziti s argumenti, a pri tajati svoju prirodu, koristilo bi i osobi i stvari!

[29] Osim onih u bilješci 24 navedenih: dr. Steinbach: Treu und Glauben im Verkehr, pa: Die Moral als Schranke des Rechtserwerbs und der Rechtsausübung, Lotmar: Der unmoralische Vertrag; Dr. Kohler: Ideale im Recht, pa Dernburg u Preuss. Privatrecht Bd. 2, S. 36 i dr.

Digitized by Google

ralan radi odnosne kauzalne sveze, to je dovoljno gornjim dokazano; a da tako to shvaća i razmatrana osnova, o tom iz njenih motiva ne može biti dvojbe.

To je i jedino ispravno i nužno logično shvaćanje, kako sam to već i u „Mjesečniku" br. 4. ex 1907. u svojoj raspravici: „K zakonu o lihvi" potanko obrazložio.

Nije dakle nikoja kazan za lihvara, kad mu pravo uskraćuje pravnu zaštitu putem kondikcije, nego je to samo nužna posljedica toga, što pravo uskraćuje svaku pravnu zaštitu nemoralnomu pravnom poslu.

Propis § 1174. o. g. z. stoji s tim u punom skladu, a samo je pretijesno tumačenje toga propisa, kad se tumači onamo, da je tek onda uskraćena kondikcija, ob turpem, ako je tko štogod dao nekomu, da o v a j izvrši koje nemoralno ili nedopušteno djelo, napose po kaznenom zakonu zabranjeno djelo.

To § 1174. o. g. z. nigdje ne veli, niti takovo tumačenje § 1174. o. g. z. odgovara životnim potrebama.

Zar ne mogu udjelotvoriti nemoralni i protupravni uspjeh tim, da dajem dozvoljenu inače činidbu, odnosno dati dozvoljenu činidbu, da izvedem ne moralni ili protupravni uspjeh?

§ 1174. o. g. z. govori, uvaživ tu i preciznost zakonske dikcije, dakle ne tek slučajno: „Zur Bewirkung einer unmöglichen oder unerlaubten Handlung."

Zar tu nije „Handlung" upotrebljeno u pravnom smislu, ili zar ne može tu „Handlung" značiti i pravnu činjenicu i pravni posao?

Stoga po § 1174. o. g. z. nema kondikcije niti onaj, koji je dao inače dozvoljenu činidbu da izvede i udjelotvori nemoralni ili protupravni uspjeh!

To pak u cijelosti pristaje i na lihvarsku činidbu, pa za to i po § 1174. o. g. z. ne pripada lihvaru kondikcija, ob turpem causam.

To je shvaćanje i razmatranje novele: što si izgubio u zabranjenoj igri ne možeš kondicirati, nu po osnovi što si dao kao zajam u svrhe nedopuštene igre, makar u ovoj i ne sudjeluješ, ne možeš ni putem kondikcije tražiti natrag jer za isključenje kondikcije, ob turpem causam, dostaje nemoralna svrha[30].

---

[30] Dok lihvar ima kondikciju na povrat svoje činidbe, dotle će on bez svakoga rizika tjerati svoj sramotni zanat; jer će isisavati svoju žrtvu dokgod ide; a kad više ne će ići, tražiti sudbenu zaštitu na povrat svoje činidbe e. t. c.

U Zagrebu imamo sjajnih primjera kamatne, novčane, a i stvarne lihve, pa mi je poznato slučajeva, gdje je lihvar odbrojio zajamnu valutu 1000 kruna, dao si za to uz sigurni žiro ispostaviti mjenicu na 6000 kruna; a onda je na ovu glavnicu ubirao „pristojno" 10% kamata i 2% provizije i tim putem za ciglih 1000 kruna ubrao u razmjerno kratko vrijeme do 10.000 kruna, koje kamata, koje sudbeno utjerane glavnice i troškova. Tim je uništena bila jedna obitelj, koja je u istinu bila njegov rob, gdje je svu svoju privredu morala davati lihvaru, kad nije išlo, prijetilo se sudom! Taj isti lihvar, kad se govorilo o lihvi, traži za lihvu

Digitized by Google

Sve pak dosad tu izvedeno je sasvim suglasno sa po meni donesenom osnovom zakona o lihvi, pa je tako austrijska osnova novele k o. g. z. dala mojoj toj osnovi puno priznanje.

Sve pak ovo je ne samo pravno teoretski osnovano i konzekventno, nego je i zato legislatorno politički opravdano; jer zajamčuje odnosnom zakonu i praktični uspjeh.

* * *

Toliko o samoj osnovi, kako predleži. Bilo bi svakako važno još ispitati, kad je već odlučena parcijelna reforma našega privatnoga prava; je li sretno i dobro odabran predmet sadanje reforme[31] ne bi li primjerice bilo mjesto one tehničke reforme nužnije sada provadjati reformu drugih zak. propisa i instituta, u koliko bi se tim doprinijelo riješavanju socijalnoga problema.

Primjerice navodim, da bi bilo nužnije u danas vrlo razvijenoj prometnoj konkurenci, izrekom dati jaču pravnu zaštitu pravu osobnosti, te postaviti granice, unutar kojih se smije ugovorno ograničiti osobna sloboda kretanja[32] i t. d., te urediti pitanje oštetnoga prava, pa posjed i založno pravo, nego li donašati norme o oporučnim svjedocima, formi oporuke i t. d.

Ovo pitanje medjutim je tako važno i opsežno, da prelazi granice ovih razmatranja i imalo bi samo biti predmet osobitih razmatranja.

Zaključak.

Potrebu revizije općega gradjanskoga zakonika opravdavaju motivi osnove preokretom u gospodarskim, socijalnim i prometnim odnošajem, koje je od postanka općega gradjanskoga zakonika nastao i žurnom, neophodnom nuždom, preraditi one partije o. g. z., koje su zastarile.

Parcijelnu pak reformu opravdavaju bezuvjetnom nuždom reforme u opće, pa okolnošću, da glede stanovitih pravnih ustanova i inštituta, koji se

---

kazneni progon, nu ne će ni čuti, da bi se lihvaru uskratila civilno-pravna zaštita, veleć: „lihvara treba strogo kazniti, nu njegovo mu se mora vratiti!"

Pa i da! Kondikcija je lihvaru najbolje sredstvo, kojim isisava svoju žrtvu! „Ne ćete li sutra donijeti kamate, proviziju etc., premda žalim, morati ću utjerati svoju glavnicu."

To su riječi lihvarove, a žrtva bojeći se suda, transferacije etc., traži, nadje i nosi!

Na to orudje u nemoralnu svrhu, nema lihvar prava; a boji se jedino toga, da mu se ono ne oduzme, pa za to pristaje na najstroži kazneni progon lihve — jer će ovomu lako izmaći — kako je dokazalo dosadanje sveukupno t. zv. lihvarsko kazneno pravo, nu ne će se odreći kondikcije!

Tko da tu ne vidi pravo stanje stvari? U ostalom, komu se kaže crno, a on tvrdi, da vidi bijelo, tomu ćeš moći dokazati jedino to, da je „farbenblind".

[31] Vidi k tomu obrazloženje osnove str. 58 i 59: rješava ona pitanja, kojih je riješenje silno, moguće i bezdvojheno, ili glede kojih se pravcu nužde, pravcu i meritumu postoji suglasje i kojih se riješenje je moguće, a da se suviše ne zadire u postojeće interese.

[32] Premda se i ovo dade riješiti iz ustanova § 16. i sl. grupa § 878. o. g. z.

Digitized by Google

moraju stvoriti, nema još suglasja glede pitanja, kako; a glede stanovitih, niti nužnih predradnja, konačno da se glede nekih moraju uzeti u obzir važnost i osjetljivost interesa, koje bi tangirala reforma.

Ne bi se ali, veli, dalo opravdati, odgoditi reformu onih pravnih područja o. g. z., na kojima se može odmah udovoljiti potrebama života i zahtjevom prometa, dok ne bi bila omogućena reforma glede onih drugih materija.

Pošto je osim toga zakonodavna komisija bila raznim okolnostima priječena u svome radu, da se sam reformatorni rad ne odvlači, jest vlada preduzela reformu u onim pitanjima, kojih je riješenje prešno, moguće i vandvojbeno[33].

* * *

I doista u pravu, koje i ne daje pravne zaštite neposjedujućim klasam: sa, napose za naše seljake, maloposjednike, barem nesavremenim, a potpuno provedenim principom slobode vlasnosti, gotovo u cijelosti provedenim principom slobode ugovora, pa u sve konzekvence provedenim principom nasljednim; u pravu, gdje su gotovo bez pravne zaštite nezakonita djeca i nezakonite matere, gdje je gospodarski slabiji u pogodbi vrhu usluga za plaću prepušten gotovoj samovolji gospodarski jačega, u pravu, gdje je još provadjana vlast „patris familiae", a žena „socijalno" u posve mužu podredjenom pr. odnosu, gdje lihva slobodno, pod pravnom zaštitom, uništuje čitave razrede pučanstva i potkapava temelje čitavoga društva — ne smije i ne bi smjelo biti dvojbe o tomu, da je nužna reforma toga prava!

Tu govoriti, da pravna reforma nije neodgodivo nužna, znači: ili nepoznavati to pravo, ili ne razumijevati život, ili ne shvaćati njihov medjusobni odnos!

Za to je dobro i naše društvo u tom pravcu već odlučilo, da je reforma o. g. z. neophodno nužna i bilo, koli za izradbu ove, toli i one na polju gpp.[34] iznijelo pred vis. kr. zem. vladu pretstavku za sastav nužne zakonodavne ankete.

U Austriji se, a i kod nas priznaje, da je nužna cjelokupna reforma općega gradjanskoga zakonika, nu da je ova sada moguća tek postepeno. Ako pak

[33] Vidi opasku br. 26.

[34] koja je bila povjerena piscu „odgovora" na moj „osvrt" koji nije u tom odgovoru ništa stvarna iznio za opravdati svoje izvješće: niti je dokazao, da smo financijalno spremni za preuzeće austr. gpp. ili da smo i strukovno za to spremni; niti je dokazao, da su naši kr. sudbeni stolovi i u koliko sposobni biti druga, prizivna inštanca prema austr. gpp. —, pa ako nisu, šta onda, i da li je moguće. bude li druga inštanca lih kr. banski stol, pridržati austrij. priziv i odnosnu prizivnu raspravu i t. d., nego je poricao činjenicu, koja je poznata i drugim osobama, da je tražio od mene mnijenje na svoje izvješće i „rukavicami" odnosnoga članka u Jur. Blätter nastojao izbrisati dojam stvarnoga mu dijela. Ako je za reformu gpp. sposoban lih jedan čovjek n našoj domovini, nije se smjelo pozivati na nj; jer baš taj jedan čovjek nije bio za preuzeće austr. gpp., nego je radio samostalno osnovu gpp-a.!

Digitized by Google

je u Austriji, koja je svojim reformnim djelom već pred nama, kako sam uvodno jur naglasio, ta reforma tako hitno i neodvlačno nuždna, da Austrija nije bila voljna čekati ni odnosni rad ad hoc postavljene zakonodavne komisije, te se odlučila na bezodvlačnu parcijelnu reformu o. g. z., kako mora da je neophodno nužna reforma kod nas uz naše dešperatne odnošaje u agrarnomu pravu, pa u našem nasljednom pravu, koji se ni do danas nije moglo kod nas udomiti! Treba samo pogledati u naše posjedovne odnošaje i gledati, kako od dana na dan propada naše autohtono žiteljstvo, uništuje beskrajnim diobama svoje posjede, koji prelaze redom u tudje ruke, pa se mora onda priznati, da je kod nas reforma našega privatnoga prava neophodno i žurno nužna i preča, nego li je to u Austriji!

Ako ćemo tu reformu i dalje odgadjati, moglo bi se desiti, da će nam reforma postati suvišna; jer ne će imati više što spasavati!

* * *

Rad našega pravničkoga društva u pravcu reforme općega gradjanskoga zakonika je stekao u austrijskoj osnovi zakona glede promjene i nadopune nekojih ustanova općega gradjanskoga zakonika, potpuno priznanje.

Upućujem tu na odnosna predavanja profesora dra. Spevca, presv. g. dra. S. Posilovića, te moja (uz reformu o. g. z., regres kad platiš tudji dug, o lihvi, o prvenstvu na polju grunt. prava[84]), koja su obradila — uz silni drugi materijal — i sva ona pitanja, koja donaša i rješava gore spomenuta osnova i to gotovo u cijelosti sasma u smislu te osnove, a ovdje ondje i bolje i ispravnije, nego li ova, kako slijedi iz sporavnjenja njihova sa jur slijedilom kritikom, a dokazuju, da bi kod nas, da se zakonodavstvo reformnoga posla primilo, na osnovu toga rada mogla biti doneseno reformno djelo one vrijednosti, koja ide odnosnu austr. osnovu.

Ovo nam pruža jamstvo, da smo vrsni i sami provesti nužnu reformu!

Ako i moramo tražiti za svoj zakonodavni rad oslona u austrijskom zakonodavnom radu, već radi odnosne velike pravničke literature, ne smijemo ipak zaboraviti, da nam ni Austrija ne će i ne može na polju zakonodavnomu, dati sve, što mi trebamo i da ima u nas gorućih životnih pitanja, napose na polju agrarnoga prava, koja moramo zakonodavno sami riješiti!

Nu i odričući se svakoga samostalnoga zakonodavnoga rada, odričemo se jednoga od najvažnijih dijelova kulture, ne samo na našu, nego i na opće ljudsku štetu.

* * *

Nemaju za to pravo oni, koji sprečavaju na opću štetu reformni rad na polju općega gradjanskoga zakonika, govoreći, da ta reforma nije neophodno

[84] Kako su već u predjašnjim opaskama citirana, pa dr. Spevec: Ime u pravu, „Mjesečnik" br. 12. ex 1906.; isti glede očitovanja volje u Spomen-knjizi našega prav. druga i dr.

Digitized by Google

nužna, da joj nismo dorasli i da pitanje reforme nije još zrelo. Zrelo je, a samo se treba primiti posla i pristupiti k reformnom djelu, držeći pred očima, da se radi o cjelokupnoj reformi, a da parcijelna, odluči li se za ovu, imade ispasti tako, da bude valjani dio buduće cjelokupne nove zakonske zgrade!

Završujem riječima: više samopouzdanja i požrtvovnosti, pa će i tu djelo roditi nužnim, a opće korisnim plodom!

Hrvatski sudci za nezavisnost sudaca (1906.—1907.) i utemeljenje zajednice hrvatskih sudaca.

(Nastavak.)

I z v j e š ć e odbora za pravosudje povećanog sa deset lica o osnovi zakona, kojim se preinačuju neke ustanove zakona od 10. prosinca 1890., o osobnim odnošajima, uredovnim dužnostima i karnostnoj odgovornosti pravosudnih činovnika kraljevina Hrvatske i Slavonije i o predstavci odbora sudaca izabranog po skupštini od 15. srpnja 1906., kojom podastire zapisnik o skupštini i nacrte o nezavisnosti sudaca i sudačkoj vlasti, o karnostnoj odgovornosti sudaca i novele k zakonu o ustrojstvu sudova.

Visoki sabore! Odbor za pravosudje, povećan sa deset lica, uzeo je vladinu osnovu zakona, kojim se preinačuju neke ustanove zakona od 10. prosinca 1890., o osobnim odnošajima, uredovnim dužnostima i karnostnoj odgovornosti pravosudnih činovnika kraljevina Hrvatske i Slavonije i predstavku odbora sudaca izabranog po skupštini od 15. srpnja 1906., kojom podastire zapisnik o provedenoj skupštini i nacrte zakonskih osnova o nezavisnosti sudaca i sudačkoj vlasti, o karnostnoj odgovornosti sudaca i novele k zakonu o ustrojstvu sudova u razpravu u sjednicama dne 23. i 24. siečnja 1907., te je po kr. zemaljskoj vladi predloženu zakonsku osnovu primio s izpravcima, umetcima i dometcima, koji su u sliedećoj osnovi tiskani razmaknutim slovima. Stoga ju odbor predlaže visokom saboru, da ju izvoli prihvatiti:[1]

Zakon od . . . . ., kojim se preinačuju neke ustanove zakona od 10. prosinca 1890., o osobnim odnošajima, uredovnim dužnostima i karnostnoj odgovornosti pravosudnih činovnika kraljevina Hrvatske i Slavonije. (Sbornik broj 1, godina 1891.)

§ 1. Ustanove članka 1., 14., 23., 24., 26., 29., 30., 31., 42., 45., 46. 62., 64., 65., 66., 67. i 69. zakona od 10. prosinca 1890., o osobnim odno-

[1] Po kr. zemaljskoj vladi predloženu zakonsku osnovu ne priopćujemo, jer je sadržana u ovom po odboru predloženom zakonu. Samo su odborovi izpravci razstavljeno štampani.

Digitized by Google

čajima, uredovnim dužnostima i karnostnoj odgovornosti pravosudnih činovnika kraljevina Hrvatske i Slavonije, preinačuju se tako, da spomenuti, članci imadu glasiti:

Članak 1. Činovnik pravosudni po smislu ovoga zakona je svaki perovodni i pisarnički činovnik namješten kod koje kr. sudbene oblasti ili kr. kaznione.

Svaki pravosudni činovnik imade kod nastupa službe položiti prisegu. Suci polažu prisegu po obrazcu I., ini pravosudni činovnici, koji izvršuju sudstvo po obrazcu II., a svi ostali pravosudni činovnici po obrazcu III. Odnosni obrazac prisege prileži ovom zakonu i sačinjava njegov sastavni dio.

Članak 14. Redne kazni jesu:

1. opomena;
2. ukor;
3. novčana globa do iznosa od 200 kruna.

Članak 23. Banu pristoji ustavni vrhovni nadzor nad sudovima i pravosudnim činovnicima, te po tom činiti odredbe, da se opažene mane ili nedostatci uklone.

U ovo pravo nadzora ne spada pravo izricati kazni nad pravosudnim činovnicima.

Članak 24. Svaki na nadzor pozvani predpostavljeni ovlašten je izricati opomene i ukore. Predsjednik sudbenog stola i državni nadodvjetnik može odrediti novčanu globu do iznosa od stotinu K, a predsjednici viših sudova do iznosa od dvie stotine K, ako je to nuždno, da se urednici pridrže na vršenje svojih dužnosti.

Kod odredbe novčane globe imadu se uvažiti imovinski odnošaji dotičnika i svakako netaknuta ostaviti polovica stalnih beriva kod ućerivanja.

Ovim načinom ne može se ipak izreći redna kazan protiv sudaca, a proti nikomu radi takova čina ili propusta, radi kojega je jur zametnut karnostni postupak (članak 34).

Članak 26. Proti odredbi redne kazni dozvoljena je pritužba na predsjednika višeg suda, koja se u roku od 8 dana ima pismeno izvesti.

Pritužba ima odgodnu moć.

Članak 29. Karnostni sud stola sedmorice sastavljen je od predsjednika stola sedmorice i sistemizovanih viećnika stola sedmorice.

Članak 30. Karnostni sud banskoga stola sastavlja na koncu godine za svaku sliedeću godinu predsjednik banskog stola iz desetorice viećnika sistemizovanih kod banskog stola.

Digitized by Google

Ako je predsjednik banskog stola zapriečen, zastupat će ga po rangu najstariji karnostni sudac.

Članak 31. Karnostni sud sudbenoga stola sastavljen je od predsjednika sudbenog stola i četvorice sudaca, koje na koncu svake godine imenuje predsjednik za sliedeću godinu i to iz sistemizovanih viećnika toga sudbenog stola, a eventualno iz okolišnih kotarskih sudaca.

Ako je predsjednik zapriečen, predsjeda najstariji član karnostnog suda.

Članak 42. Slobodno je okrivljeniku poslužit se braniteljem iz reda onih, koji su ovlašteni na branitbu pred kaznenim sudovima, ili iz reda onih, koji su mu drugovi po stališu.

Ako okrivljenik premda pozvan, a ni njegov branitelj k ustmenoj razpravi ne dodju, tada može sud karnostni odrediti, da okrivljenik glavom dodje, te onda odgoditi razpravu.

Takovoj odgodi ima ipak samo jedanput mjesta.

Članak 45. Proti rješitbi karnostnog suda stola sedmorice i banskog stola kao druge molbe nema pravnog lieka.

Proti rješitbi karnostnog suda sudbenog stola i proti rješitbi, koju je banski stol, kao prvomolbeni karnostni sud izrekao, pristoji okrivljeniku i državnom odvjetniku dotično državnom nadodvjetniku pravo pritužbe pismene na viši karnostni sud u rokuod četrnaest dana nakon dostave osude.

Članak 46. Obnadje li prizivni sud, da neposrednoj karnostnoj razpravi nikakovi važniji nedostatci postupka na putu ne stoje, o čemu se svakako ponajprije ima odluka izreći, ima predsjedatelj prizivnog suda odrediti dan za karnostnu razpravu.

U pogledu daljnjeg postupka mjerodavni su propisi postojeći za postupak karnostni u molbi prvoj.

Članak 62. Izim slučajeva kazne i slučajeva, gdje je to ustanovljeno promjenom u samom ustrojstvu sudova, ne mogu se suci proti volji svojoj na ino mjesto službeno premjestiti, nego onda, ako to silno iziskuje interes samoga pravosudja. Nu i tada se ne može premjestiti, nego ako nadležni karnostni sud izreče, da je nastala potreba premještenja.

S privolom njegovom može se svaki sudac premjestiti na ino službeno mjesto.

Članak 64. Kad se radi o premještenju kojega suca, ima karnostni sud prije nego li što o tom zaključi dotičnomu sucu one razloge, s kojih se imade premjestiti na ino službeno mjesto, priobćiti uz poziv, da se o tom izjavi za četrnaest dana.

Digitized by Google

Odmah kako izmine ovaj rok, ima karnostni sud izreći svoju odluku, proti kojoj, ako ju je izrekao banski stol, pristoji uz osam dana pravo pritužbe državnom nadodvjetniku i dotičnom sucu.

Članak 65. Niti u slučajevima članaka 62. i 63. ovoga zakona ne može se premjestiti sudac proti volji, nego na službeno mjesto takovo, s kojim je spojen isti rang i ista plaća, ter uz naknadu propisanih selitbenih troškova.

Članak 66. U svrhu zamjene ili pomoćnoga službovanja mogu se suci pravremeno odrediti i izaslati izvan svoga uredovnoga sjedišta uz propisanu naknadu, nu proti njihovoj volji nikada na dulje nego na tri mjeseca.

Članak 67. Suci, državni nadodvjetnik, zamjenici mu i kr. državni odvjetnici mogu se u mir postaviti proti svojoj volji:

1. ako promjene u ustrojstvu sudova zahtievaju, da bude umirovljen;
2. ako je dotičnik navršio ili 65. godinu života ili 40 godina službobovanja;
3. ako radi tjelesnih ili duševnih mana postane trajno nesposoban za vršenje službe.

U slučaju trećem može se samo zaključkom karnostnoga suda odrediti, da dotičnik bude umirovljen.

Članak 69. Karnostni sud ima zatim, saslušav državnoga nadodvjetnika, izreći odluku o tom, da li se ima dotičnik u mir postaviti ili nema.

Pri tom ostaje prosto karnostnom sudu, prije nego izreče odluku, saslušati u sjednici kako dotičnika, tako i svjedoke i vještake.

Ako odluka potječe od banskoga stola kao prvomolbenog karnostnog suda, tada pristoji i proti istoj pravo pritužbe u roku od četrnaest dana i državnom nadodvjetniku i dotičnom sucu na stol sedmorice.

§ 2. Zakon ovaj staje na snagu danom proglašenja.

§ 3. Provedba ovoga zakona povjerava se banu kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

I. Obrazac prisege za suce. Ja N. N. zaklinjem se Bogom svemogućim, da ću Njegovom cesarskom i kraljevskom apostolskom Veličanstvu, premilostivom gospodaru Franji Josipu I., caru austrijskomu, kralju češkomu itd. i apostolskomu kralju ugarskomu, hrvatskomu, slavonskomu i dalmatinskomu i previšnjemu Njegovom domu biti vjeran, poslušan i odan, da ću se držati zajedničkih državnih zakona zemalja krune Sv. Stjepana, kao što i zakona i na zakonu se osnivajućih naredaba kraljevina Hrvatske i Slavonije i da ću svekolike s mojim zvanjem skopčane dužnosti izpunjavati savjestno, revno i nepristrano.

Tako mi Bog pomogao!

II. Obrazac prisege za pravosudne činovnike, koji izvršuju sudstvo. Ja N. N. zaklinjem se Bogom svemogućim, da

Digitized by Google

ću Njegovom cesarskom i kraljevskom apostolskom Veličanstvu, premilostivom gospodaru Franji Josipu I., caru austrijskomu, kralju češkomu itd. i apostolskomu kralju ugarskomu, hrvatskomu, slavonskomu i dalmatinskomu, i previšnjem Njegovom domu biti vjeran, poslušan i odan, da ću se držati zajedničkih državnih zakona zemalja krune Sv. Stjepana, kao što i zakona i pravosudnih naredaba kraljevina Hrvatske i Slavonije, i da ću svekolike s mojim zvanjem skopčane dužnosti izpunjavati savjestno, revno i nepristrano.

Tako mi Bog pomogao!

III. Obrazac prisege za ostale pravosudne činovnike. Ja N. N. zaklinjem se Bogom svemogućim, da ću Njegovom cesarskom i kraljevskom apostolskom Veličanstvu, premilostivom gospodaru Franji Josipu I., caru austrijskomu, kralju češkomu itd. i apostolskomu kralju ugarskomu, hrvatskomu, slavonskomu i dalmatinskomu i previšnjemu Njegovomu domu biti vjeran, poslušan i odan, da ću se držati zajedničkih državnih zakona zemalja krune Sv. Stjepana, kao što i zakona i naredaba kraljevina Hrvatske i Slavonije, i da ću svekolike s mojim zvanjem skopčane dužnosti izpunjavati savjestno, revno i nepristrano.

Tako mi Bog pomogao!

U Zagrebu, 24. siečnja 1907.

Dr. Pero Magdić v. r.
podpredsjednik.

Dr. Vuk Kiš v. r.
izvjestitelj.

Izpravci k osnovi zakona, kojim se preinačuju neke ustanove zakona od 10. prosinca 1890. o osobnim odnošajima, uredovnim dužnostima i karnostnoj odgovornosti pravosudnih činovnika kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, (Sbornik br. 1, godine 1891.), koju osnovu je predložio povećani pravosudni odbor saboru na prihvat. Ove izpravke prihvatila je konferencija sudaca, te su predani svim saborskim klubovima, pak su po pojedinim narodnim zastupnicima u saboru predlagani.

Ad §. 1. osnove zakona. Ustanove članaka **1.**, *9.*, *13.*, 14., *15.*, *16.*, *18.*, *20.*, *21.*, *23.*, **24.**, **26.**, *27.*, *28.*, 29., 30., **31.**, *33.*, *36.*, *38.*, 42., 45., 46., *48.*, *51.*, *53.*, *56.*, *59.*, **62.**, **64.**, 65., **66.**, **67.**, *68.* i 69. zakona od 10. prosinca 1890. o osobnim odnošajima, uredovnim dužnostima i karnostnoj odgovornosti pravosudnih činovnika kraljevine Hrvatske i Slavonije preinačuju se tako, da spomenuti članci imadu glasiti:

ad §. 1. je kao u predlogu saborskog odbora, samo je nadopunjen, jer se mienja odnosno nadopunjuje više članaka nego li po predlogu saborskog odbora. Kurzivni brojevi članaka su promiene odnosno nadopunjci članaka zakona od 10. prosinca 1890., kojih promjenu saborski odbor nije predložio, a crno štampani jesu promienjeni, odnosno nadopunjeni članci, kojih

Digitized by Google

nadopunjenje odbor predlaže, a kojima konferencija sudaca jošte izpravke predlaže.

Obični brojevi jesu oni članci, kojih promjenu je odbor predložio, a kojima konferencija sudaca nije izpravaka predložila. U sliedećim člancima razstavljeno štampane stavke i rieči jesu nadopunjenja i umetci bud člancima samoga zakona bud predloga odbora.

Članak 1. Činovnik pravosudni po smislu ovoga zakona je svaki perovodni i pisarski činovnik namješten kod koje kr. sudbene oblasti ili kr. kaznione.

Svaki pravosudni činovnik imade kod nastupa službe položiti prisegu. Suci i pravosudni činovnici, koji izvršuju samostalno sudstvo polažu prisegu po obrazcu I., ini pravosudni perovodni činovnici po obrazcu II., a svi ostali pravosudni činovnici po obrazcu III. Odnosni obrazci prisege prileže ovom zakonu i sačinjavaju njegov sastavni dio.

Ad čl. 1. je kao u predlogu odbora, izim što je prisega I. osim sudaca i za one, koji vrše samostalno sudstvo.

Članak 9. Bez privole kr. zemaljske vlade, odjela za pravosudje ne smije pravosudni činovnik stupiti u utemeljiteljni odbor u ravnateljstvo, u upravno ili nadzorno vieće kojeg tečevnog družtva. Bez iste privole ne smije nijedan pravosudni činovnik preuzeti ili pridržati nuzgrednu službu, ili kakovo nuzgredno zanimanje s kojim je skopčana tekuća nagrada, niti mu je dozvoljeno tjerati obrta. Sudac smije vršiti zastupnički mandat za sabor za svaki kotar osim za onaj, u kojem službuje. Sucu se ima za vršenje mandata podieliti nuždni dopust.

Ad čl. 9. Novo, tičuće se mandata, je prema čl. 7. osnove sudaca.

Prva alineja je pridržana iz zakona.

Članak 13. Karnostne kazne jesu I.-redne kazne. II. gubitak prava promaknuća u viši plaćevni razred. III. odstranjenje sa službenog mjesta.

Članak 14. kao u predlogu odbora.

Ad čl. 13. je kao u zakonu, samo je izpušteno kod II.: uvrštenje u niži plaćevni razred istoga nadnevnoga razreda uz priuzdržaj ranga, jer bi to bila degradacija, koje nigdje ne ima.

Članak 15. Gubitak prava promaknuća u viši plaćevni razred ima se vazda izreći na stanovito vrieme, a najdulje na tri godine.

Ad čl. 15. je kao u zakonu, samo se izpušta: uvrštenje u niži plaćevni razred, što je posljedica čl. 15.

Članak 16. Odstranjenje sa službenog mjesta biva:

1. Premještenjem pod kazan na ino jednako mjesto;

Digitized by Google

2. umirovljenjem pod kazan sa normalnom ili sa sniženom mirovinom, pak ne izpod dvie trećine;

3. odpustom od službe uz gubitak naslova, ali pravom na mirovinu kao pod 2;

4. odpustom od službe.

Ad čl. 16. je iz zakona, samo je nova točka 3. prema čl. 13. osnove sudaca. Kod točke 4. dodatak: „uz gubitak naslova i prava na mirovinu", mora se izpustiti, jer dolazi to dolje u čl. 18., koji bi se morao izpustiti, kada bi to ovdje stajalo, što nije moguće radi tehničkih razloga, buduć bi onda bio poremećen red brojeva članaka.

Članak 18. I. odpustom od službe (čl. 16. t. 4.) skopčan je gubitak naslova i prava na svaku obskrbu.

Ad čl. 18. je umetnuto (čl. 16. točka 4.) radi boljeg razumievanja, a drugo je raztumačeno ad čl. 16.

Članak 20. Prema težini povriede službenih dužnosti ima se uvaženjem cielokupnog ponašanja okrivljenika prosuditi koju od prije navedenih kazna izreći valja. Uz kazan odpusta iz službe ne može se izreći nikoja druga kazan.

Ad čl. 20. je kao u zakonu samom, a samo je izpušteno: ter da li se možda ima više tih kazni ujedno izreći. To prema čl. 14. osnove sudaca, koja ne dozvoljava kumulacije kazni.

Članak 21. Pravosudni činovnik, koji se bez propisana dopusta udalji od svoga ureda, ili koji podieljeni mu dopust prekorači sa više nego tri dana, ako nije izpričan razlozi osobitimi, gubi svoja beriva službena za vrieme, uz koje je nepovlastno izbivao.

Ako odnosnik više od 14 dana nepovlastno izbiva iz ureda i ako je pod težkim okolnostima na osobitu štetu službe, ima se prijaviti karnostnom sudu, koji ga ima pozvati na bezodvlačan nastup službe; prema potrebi i odrediti i kazan, i ako se pozvani tomu ne odazove, izreći odpust iz službe kao i u dolje pod 1 i 2 ovoga članka navedenim slučajevima. Nuždno za obustavu beriva ima odrediti neposredni predpostavljeni, a tako kažnjen ima pravo pritužbe na nadležni karnostni sud za osam dana.

Odpustiti se iz službe odnosni imade:

1. ako nepovlastno izbivanje njegovo uztraje preko četiri tjedna iza kako bude pozvan, da nastupi svoje mjesto, a da se tamo ne povrati, ili

2. ako to nepovlastno izbivanje potraje preko osam tjedana.

Članak 23. kao u predlogu odbora.

Digitized by Google

Ad čl. 21. je kao u zakonu. Nadopunjenje je odnosnim ustanovama cislitanskog disciplinarnog zakona prema čl. 38. osnove sudaca, jer je točnije i preciznije označen i postupak i kazne, i gdje onda nije moguće šikane osvete, dočim je prema postojećem zakonu dozvoljeno razno tumačenje.

Ovdje kod točke 1. je izpuštena stavka navedena u zakonu: a k o n e p o v l a s t n o i z b i v a p o d o k o l n o s t i m a o s o b i t o t e g o t n i m a i l i, jer nisu taksativno i precizno navedene te okolnosti, pak je taj pojam razpruživ, što ne smije biti.

Članak 24. Svaki na nadzor pozvani predpostavljeni ovlašten je izricati opomene i ukore.

Ovim načinom ne može se ipak izreči redna kazna protiv sudaca, a proti nikomu radi takova čina, ili propusta, radi kojeg je jur zametnut karnostni postupak (čl. 34) i l i i s t i o b u s t a v l j e n (čl. 38) i l i i z r e č e n a p r e s u d a p o k a r n o s t n o m s u d u (čl. 43).

Ad čl. 24. je prema predlogu odbora, samo je izpušteno, da može izricati „i n o v č a n e g l o b e", što je po predlogu odbora zadržano. Ovaj izpravak je prema čl. 12. osnove sudaca, i jer toga ne ima nigdje, da se globa izriče bez predhodnog redovitog disciplinarnog postupka.

Članak 26. Proti odredbi redne kazni (čl. 24.) dozvoljena je pritužba na predsjednika višeg suda, a k o j u j e o d r e d i o p r e d s j e d n i k s t o l a s e d m o r i c e n a k a r n o s t n i s u d t o g a s u d i š t a.

Pritužba ima se u osam dana pismeno izvesti, a ima odgodnu moć.

Ad čl. 26. Ovaj članak je kao i predlog odbora jedino dodano u zaporci (čl. 24.) radi boljeg razumievanja. Ovaj bo članak proteže se na ovu rednu kazan, koju predpostavljeni moću svojeg prava nadzornog izriče, a ne na onu, koju disciplinarni sud izriče. I disciplinarni sud bo može nakon provedenog disciplinarnog postupka izreči samo rednu kazan, a tamo ide pravni liek na viši karnostni sud.

Članak 27. K a z a n g l o b e, g u b i t a k p r a v a, p r o m a k n u ć a u v i š i p l a ć e v n i r a z r e d i o d s t r a n j e n j e i z u r e d a n e m o ž e s e o d r e d i t i n e g o p r e s u d o m n a d l e ž n o g s u d a k a r n o s t n o g a, i z r e č e n o m t e m e l j e m r e d o v i t o g a p o s t u p k a k a r n o s t n o g a, k o j i m o r a b i t i u s t m e n.

Ad čl. 27. Ovaj članak zakona je izpravljen po čl. 16. osnove sudaca, jer je razumljiviji i odgovara izpravcima, budući da prema istima nadzorni organi izriču samo opomene i ukore, a ne globe.

Članak 28. Nadležni karnostni sudovi jesu:

a) karnostni sud stola sedmorice za vlastite činovnike, za predsjednika podpredsjednike i viećnike banskoga stola, za predsjednike i podpredsjednike sudbenih stolova i za državnog nadodvjetnika;

Digitized by Google

b) karnostni sud banskog stola za još nespomenute vlastite činovnike, za sve ostale kod sudbenih stolova i kotarskih sudova, te državnih odvjetničtva namještene perovodne činovnike kao i ravnatelja zemaljske kaznione u Lepoglavi;

c) karnostni sud sudbenog stola za još nespomenute vlastite činovnike i za činovnike državnog odvjetničtva, koji nisu još gore navedeni, ter za još ne spomenute činovnike kotarskih sudova i u okolišu ležecih kazniona.

Ad čl. 28. je ostao kao u zakonu sa jedinom razlikom, što je sl. b) promienjeno, da je banski stol disciplinarni sud za sve ostale pravosudne perovodne činovnike, za koje nije stol sedmorice.

Ovo je kao u cislataniji (§ 8. Gesetz von 21. Mai 1868), te je svakako opravdano, da na primjer kod sudbenog stola kao do sada ne sudi kolega svom mladjem kolegi (pristavu sa votumom) s kojim u kaznenim i civilnim senatima zajedno sudi, iz čega se mogu poroditi kazne anomalije.

Članak 29. kao u predlogu odbora.

Članak 30. kao u predlogu odbora.

Članak 31. Karnostni sud sudbenog stola sastavljen je od predsjednika sudbenog stola i šest sudaca, koje na koncu svake godine sastavlja predsjednik za sliedeću godinu, i to iz sistemizovanih viećnika toga sudbenog stola i iz okolišnih kotarskih sudova.

Ako je predsjednik zapriečen predsjeda najstariji član karnostnoga suda.

Sastav karnostnog sbora banskostolnog i sudbenog stola biva putem žrieba.

Ad čl. 31. je sve po predlogu odbora izim posljednje alineje (rastavljeno složene) koja je dodana iz osnove sudaca čl. 18.

Promienjen je kod sudbenog stola broj četiri sudca u šest, a „imenuje predsjednik" u sastavlja predsjednik, jer se biraju žriebom, pak se ne mogu imenovati.

Izabran je način sastava žriebom, da se izbjegne tome, da vlada preko predsjednika (koji je povjerena osoba uprave, što sliedi iz današnje organizacije sudova, a vidi se najbolje po tom, što se kod popunjenja mjesta predsjednika ne razpisuju natječaji, upliva na sastav senata, čiji sastav bi po predlogu odbora odvisio samo o volji predsjednika.

Tako bi se mogla izigrati neodvisnost, a i povriedjeno je načelo razstave od uprave. U Njemačkoj to obavlja praesidium, koji sastoji iz predsjednika i direktora, te viećnika. Nu kad u nas te ustanove ne ima, to se je izlaz našao kroz žrieb.

Članak 33. Karnostni sud stola sedmorice i onog banskog stola odlučuje u sboru od jednog predsjedatelja i šestorice sudaca, a karnostni sud sudbenog stola u sboru od jednog predsjedatelja i četvorice sudaca.

Digitized by Google

Ako putem izključenja (čl. 32.) pri izboru karnostnom banskoga i sudbenoga stola ne ostane potrebit broj članova, tada valja iste nadopuniti sa sistemiziranim većnicima istoga sudišta, odnosno sudbeno-stolni sa kotarskim sudcima sve po redu starine u službi.

Ad čl. 33. je kao u zakonu izim što je prva alineja promienjena u toliko, što je kod sudbenog stola umjesto dvojice metnuto četvorica sudaca.

Druga alineja je iz osnove sudaca čl. 19., jer niti u zakonu, a niti u predlogu odbora nije predvidjen taj slučaj.

Članak 35. Karnostna iztraga može se odrediti jedino zaključkom karnostnog suda, čuvši državnog nadodvjetnika, odnosno državnog odvjetnika i okrivljenika, a zaključak mora potanko označiti osvadne točke.

Ad članak 35. i 36. zakona zamienjeni su sa čl. 20. i 21. osnove sudaca, koje izključuju, da može ban odrediti karnostni postupak, jer se to protivi načelu razstave od uprave. Banu je sasvim tim pridržano pravo nadzora, što mu po ustavu pripada.

Članak 36. Proti takovom zaključku ne ima pravnog lieka.

Članak 38. Obnadje li karnostni sud iza kako mu se predlože završeni spisi o predhodnim izvidima, da iste valja popuniti, ima učiniti u tu svrhu shodnu odredbu, a obnadje li da ne ima razloga nastavka postupka karnostnoga ima zaključkom obustaviti iztragu, spise priobćiti neposrednom predstojniku okrivljenika, te potonjem dostaviti obustavnu odluku zajedno s razlozi.

U protivnom slučaju ima predmet odputiti na karnostnu razpravu.

Proti ovom sudbenom zaključku, koji se ima dostaviti okrivljeniku, i u kojem treba da budu točke osvade potanko označene ima okrivljeni pravo pritužbe na banski stol, odnosno stol sedmorice u roku od osam dana.

Ad čl. 38. je isto kao u zakonu samom, izim što je dodana samo zadnja alineja iz čl. 23. osnove sudaca, a izpuštene su 3. i 4. alineja zakona. Ovo radi toga, jer je prihvaćeno na čelo, da je svagdje dopušten pravni liek.

Članak 42. prema predlogu odbora.

Članak 45. prema predlogu odbora.

Članak 46. prema predlogu odbora.

Članak 48. Svaka karnostna kazna, izim opomene, a koja je izrečena po karnostnom sudu, ima se ubilježiti u osobnik.

Digitized by Google

Kada izminu tri godine, može pravosudni činovnik, ako se je za to vrieme vladao bezprikorno, zaiskati da se izbriše redna kazan ubilježena u njegov osobnik.

Ad čl. 48. je kao u zakonu, samo je izuzeta opomena, koja se u nijednom slučaju ne bilježi u osobnik. Dodano je još, da se u osobnik bilježe samo karnostne kazni izrečene po disciplinarnom sudu, a ne one po nadzornom organu.

Ovo sve je prema cislitanskom (§ 27. zakona od 21. svibnja 1868.) i predlogu sudaca.

(Svršit će se.)

Krivotvorenje i patvorenje izprava.

Piše dr. A. Goglia.

(Svršetak).

4. Da li se odstranjeno pismo dade uzpostaviti.

Ako je pismo, pisano crnilom, odstranjeno mekaničkim putem tako, da na papiru nije ostao nikakov trag crnila, tad je svaki trud uzaludan.

Nu to biva riedko, jer krivotvorac, bojeć se ozlieditи papir, ipak ostavlja neznatne tragove pisma; a osim toga u crnilu (n. pr. Alizarin) imade nevidljivih sastojina željeza, koje se spoje stanicama papira. Krivotvorac će riedko posve uništiti te sastojine, te će one i nadalje ostati na papiru.

Da to pismo možemo pročitati, treba ono mjesto fotografski snimiti u naravnoj veličini odnosno umanjeno, jer se povećanjem razštrkane stanice još većma razidju.

Za uspostavljenje kemički odstranjenog pisma rabe se kemička sredstva kao n. pr. taninova kiselina, kalijski ferrocianit[29] i amoniev sulfit[30].

Kemičar Denstedt imao je najveći uspjeh sa plinovitom rodanovodičnom kiselinom[31].

Pokušalo se je i sa $^1/_{10}$ normalne rastopine srebrova nitrata, kojom se ono mjesto namaže i izloži suncu; na tamnom dnu razabrat će se pismena[32].

Alizarin i Gallus-crnilo uspostavlja se tako, da se papir namaže sa rastopinom tanina. Usljed toga željezni spojevi crnila, koji

[29] (Žuta krvna sol); rabiti se smije samo tamo, gdje se nije već radilo sa amonijakom.

[30] Ovaj sa željeznim spojevima crnila daje željezni sulfid, koji podaje pismu tamnu boju tako, da postaje čitljivo.

[31] Denstedt: „der Nachweis von Schriftfälschungen etc." str. 86., 88.
Gross: „Handbuch für Untersuchungs-Richter etc." II. 314.

[32] Gross: Archiv VI. str. 207.

Digitized by Google

dublje od ostalih sastojina prodiru u papir, pocrne tako, da se izginulo pismo može čitati.

Crnila, koja ne sadržavaju željezo, uspostavljaju se tako, da se papir ponajprije ugrije, dok ne počima postajati žut; onda se pokazuje izbrisano pismo u tamnoj boji. Ovaj postupak temelji se na tom, da papir radi svojeg sadržaja kremičkih kiselina ne izgori tako brzo kao nevidljive organske sastojine crnila. Potonje pretvore se u ugljen, dok papir tek požuti, zato se pismena prikažu u pougljenom stanju.

Može se i papir položiti na vruću platu ili u bugačicu, pa se preko nje prodje peglom[33].

Zanimiva je poraba t. z. simpatetičnih ili kemičkih crnila. Njima pisano pismo nije vidljivo, pa se pokaže tek ugrijanjem papira ili pod uplivom kemikalija n. pr. pismo pisano sa rastopinom merkuro-oksida, postane samo crno, ako ga izložimo plinu od amonijaka.

Dalje je sredstvo to, da se papir namoči sa rastopinom Haloid-soli, pa se na njem piše rastopljenom kuhinjskom soli. Ugrije li se papir, tad se pokažu pismena, koja nestanu, čim papir ohladni; kod ponovnog ugrijanja opet se pojave.

Više puta rabi krivotvorac crnilo, koje se tek nakon njekog vremena pojavi.

Njetko je predao poštansku doznačnicu na 3 krune, na kojoj je bila upisana svota od 300 kruna slovima i brojevima kad je doznačnica stigla na mjesto odredjenja[34]. Više puta rabi se crnilo, koje kasnije izgine. Nu mikroskopom vide se ipak tragovi pera, a dade se crnilo i kemičkim putem uskrisiti[35]. Glede uspostavljenja pisma, pisanog olovkom obrazloženo je pod 2.[36].

e) Ustanovljenje, da li izgled izprave odgovara njezinoj starosti, odnosno da li starost crnila odgovara navodnoj starosti izprave.

Pri tom valja iztraživati papir, crnilo i eventualne biljege te pečate izprave.

1. Papir.

Mekanika pravljenja modernih i starih papira je razna, a razni su materijali, koji se u tu svrhu rabe i liepljenje. Stari papir sastojao se je iz

[33] Weingart: „Über das Untersuchen von Urkunden fälschungen", str. 78.

[34] Gross: Archiv I. str. 67.

[35] Glede uspostave izbrisanih ili usljed morske vode nečitljivih pismena crnilom pisanih vidi: Gross: Archiv XVIII. str. 269; — a glede uspostave pismena, pisanih slinom ili krvju vidi: Dr. A. Reiss: Beitrag zum Verfahren undeutliche Speichelschriften sichtbar zu machen (Gross: Archiv XVII. str. 156.) i Dr. Makao Tokayama: Razprava u istom predmetu. (Gross: Archiv XV.).

[36] Glede uzpostave bojadisanom olovkom brisanog pisma vidi Gross: Archiv VII. str. 159.

Digitized by Google

lanenih niti a pokrivala ga je tanka naslaga životinjskog ljepiva; ima po tom hrapavu površinu, te je jako osjetljiv za brisanje i izjedanje. Papiri, koji su danas u porabi, sastoje iz mješavine dronjaka, drva, slame i kaolinske zemlje; a ljepivo pomieša se sa samom masom a sastoji se iz smole rastopljene u natronovu lugu. Da se poveća čistoća biele boje papira rabio se je prije kobalt ili berlinsko modrilo, a danas se rabi gotovo izključivo ultramarin.

S vremenom papir požuti na rubovima.

Vještak će to sve iztražiti a naročito paziti na to, da li su svi rubovi jednako požutjeli. Pronadje li se, da jedan okrajak papira nije požutio, tad predleži sumnja, da je kod njega komad izprave izrezan.

Krivotvorci nastoje dati papiru stari izgled time, da ga drže nad dimom li da ga poliju slabom crnom kavom. Ako takav papir smočimo mokrom krpom, pojavit će se na njem biele mrlje i time će se odkriti dielovanje krivotvorca.

Starost papira dade se takodjer razpoznati iz vodenih znakova.

Tvornica papira moći će priobćiti, u koje je vrieme koji vodeni znak rabljen, a po tom ustanoviti će se vrieme, kad je papir pravljen.

Dogodilo se je, da je na jednoj izpravi bio vodeni znak tvornice, koja u vrieme izdanja izprave jošte postojala nije[37].

Oporuka jedna bila je datirana sa godinom 1868. a vodeni znak predstavljao je orla njemačkog carstva.

Nu i vodeni znakovi mogu se krivotvoriti u svrhu, da se patvorenoj izpravi dade izgled istinite[38].

Važno je nadalje iztraživanje mrlja, što se nalaze na izpravi.

Istinita izprava obično je naknadno zaprljana t. j. mrlje steru se nad pismom. Krivotvorci kod priugotavljanja starih izprava obično ponajprije papir umjetno zamažu a tad na nj pišu.

Ako je izprava sastavljena (sliepljena) od raznih komada papira, to će biti patvorina, ako pojedini komadi nisu prije sačinjavali jednu cielinu

Da se to ustanovi valja izviditi:

1. Da li se okrajci pojedinih komada papira slažu.

2. Da li se slažu vrst, debljina i boja pojedinih komada i da li su iz istog materijala ugotovljeni.

Potonje iztraživanje povjerava se vještaku botaničaru, koji može izpitati iz kakove su tvari stanice pojedinih komada papira sastavljene.

Nadalje ako pojedine komade papira promatramo mikroskopom, to ćemo razabrati razlike, ako su papiri razni.

Osim toga može se komadić originalnog i sumnjivog papira smočiti kakovom raztvarajućom kiselinom. Ako su papiri različni, opazit će se pod

[37] Gross: Archiv I. str. 70.

[38] Gross: Archiv I. str. 333.

Digitized by Google

mikroskopom, da kiselina razno djeluje na njihove sastojine od drva, kelja, slame i t. d.

3. Da li se na pojedinim komadima nalaze možda razni vodeni znakovi.

4. Da li se eventualni vanjski uplivi i mrlje protežu po svim komadima.

Na potonje valja paziti i onda, kad se izprava sastoji od više listova.

Kod iztraživanja jedne knjige, ustanovilo se je, da je na svim listovima osim jednog bio trag crvotoka. Po tom je ovaj jedan list bio naknadno uvezan.

2. Crnilo.

Tečajem vremena raširi se crnilo po papiru tako, da oko crtovnih poteza nastane žućkasti rub. U slučaju sumnje valja paziti na to, da li se svih crtovnih poteza pojavlja jednolično taj rub; ako on manjka na stanovitom mjestu, tad se može zaključiti, da je to mjesto naknadno upisano.

Da krivotvorci kod pismena umjetno proizvedu takav rub, rabe obično crnilo u kojem su bili rdjavi čavli, pilovina željezna n. pr. Simonides. Nu kod umjetno proizveden rub imade drugu žućkastu boju nego rubovi ostalih pismena.

Kod iztraživanja starosti crnila namočit će se ponajprije istinito i sumnjivo mjesto vodom, pa će se lupom ili mikroskopom pratiti promjene, koje će nastati[39]. Ako promjene ne nastanu istodobno, tad se može zaključiti, da oba mjesta nisu pisana u isto doba ili istim crnilom.

Taj pokus može se praviti samo onda, kada crnilo nije odveć dugo na papiru t. j. dok ne odolieva vodi. Jedino na t. z. kopirtinte djeluje voda i nakon duljeg vremena.

Crnilo se tečajem vremena spoji sa stanicama papira, i osim toga oksidiraju crnila, koja sadržavaju željezo. Poradi toga se takova pisma dadu težko izbrisati te jače odolievaju kiselinama nego li novo pismo.

Kod prispodabljanja izprave, kojoj je starost bez dvojbe ustanovljena, s drugom, kojoj valja starost izpitat, treba kod pojedine izprave njekoliko slova žrtvovati, pomočiti ih istom mješavinom kiseline te paziti na to, u kojem će vremenu slova pojedine izprave poblieditи.

Ako su obje izprave ili dielovi jedne izprave jednako stari, tad će pismena istodobno poblieditи; novije će pako pismo, makar umjetno u tu svrhu priugotovljeno, brže bliedo postati.

Njetko je bio utužen na platež kamata, koje nije kroz 10 godina platio. U parnici predložio je namire vrhu svake godine plaćenih kamata.

Povodom sumnje, da su te namire patvorene, iztražene su po kemičkom vještaku s pomoću kiseline. Na svim namirama pobliedilo je crnilo istodobno.

Po tom je mogla samo zadnja namira biti istinita[40].

Za sudbeno iztraživanje glede vrsti i kakvoće crnila postavili su kemičari dr. A. Robertson i I. I. Hofmann u Roterdamu shema[41]. Označili su naime reagencije i njihov upliv na razna crnila.

[39] Denstedt: „der Nachweis von Schriftfälschungen etc." str. 96 i slied.

[40] Gross: Archiv I. str. 79.

Digitized by Google

Tabela je sliedeća:

REAGENCIJE	Gallus crnilo	Kampešovo crnilo (Blauholz-tinte,		Nigrosin-crnilo	Vanadin-crnilo	Resortin-crnilo
		sa kalijskim kromatom	sa bakrovim sulfatom			
3% rastopina Oksalne kiseline	Izgine	ljubičasto	narančasto žuto	nepromienjeno	pobliedi i razmoči se ponješto	svjetlo crveno
10% vodena rastopina citronove kiseline	pobliedi	,,	,,	pobliedi i razmoči se	,,	izgine
16% solne kiseline	izgine ali ostavlja žutih tragova	purpurno crveno	crveno	malo promienjeno	,,	svjetlo rosa
15% sumporne kiseline	izgine	crveno	grimizno crveno	nepromienjeno	malo pobliedi	svjetlo crveno
20% dušične kiseline	,,	,,	,,	razmoči se nješto	,,	svjetlo rosa
(Zinnchlorür) Stano klorid	,,	,,	fuchsin-crveno	nepromienjeno	,,	izgine
Sumporna sukiselina	pobliedi	ljubičasto sivo	crveno	,,	pobliedi i razmoči se	pobliedi
4% rastopina zlatnog klorida	,,	smedje crveno	smedje	,,	nepromienjeno	razmoči se smedjom bojom
natrijski thiosulfat i amoniak	tamno-crveno	nepromienjeno	tamno modro	tamno ljubičasto i prolieva se	razmoči se jako	smedje
1 dio kalijskog ferrocianata, 1 dio solne kiseline i 10 dielova vode	modro	crveno	opekasto crveno (Ziegelroth)	nepromienjeno	nepromienjeno	rosa
natrijski-hydroxyd	tamno-crveno	smedje	tamno crveno i prolieva se, (razmoči se)	tamno ljubičasto i razmoči se	zamazano smedje i razmoči se	nepromienjeno
klorno vapno	izgine	izgine	izgine ostaviv žuti trag	smedje	nepromienjeno	smedje

Digitized by Google

Postupa se pako tako, da se guščja pera namoče u reagenciju pa se njima pomoče ona pisma, koja se imadu izporediti. Pri tom opažaju se promjene u boji crnila, gdje se reagens spoji s crnilom.

Dakako da se time ona mjesta uništavaju.

Ova tabela može biti od pomoći u silnim slučajevima i sudcu iztražitelju, kad mora da povjeri iztraživanje sudbenom liečniku ili ljekarniku, ako kemičara pri ruci ne imade.

Sličnu tabelu sastavio je i N. A. Kosloff[42].

3. Biljezi, pečati i druge opreme.

Valja iztražiti, nije li pečat iz jedne izprave odkinut te priljepljen na drugu. Ovakav pečat moći će se skinuti, ako papir omočimo vodom, ali to ne će uspjeti kod istinitog pečata, jer se ovaj uzko spoji papirom.

Sumnjivo je ako biljeg potječe iz kasnijeg doba nego li izprava. Nu pri tom valja ipak uzeti obzir na okolnost, da se i stare izprave imadu naknadno biljegovati, kad se rabe u sudbenoj parnici.

d) Ustanovljenje da li je ciela izprava pisana istodobno i istim crnilom ili nije li možda štogod naknadno dodano te kakovo je pero rabljeno.

Pismo pisano raznim crnilima izgleda na oko crno, akoprem razne crne boje imadu razne nianse t. j. jedna zanosi na zeleno, druga na modro, treća na ljubičasto i t. d.

Vještak će moći ustanoviti, da li je njeka izprava pisana istom vrsti crnila; — moći će pak iznaći, da li crnilo potiče iz iste posude (tintarnice), ako mu podje za rukom da pronadje specifičnu težinu, stupanj kiseline, sadržaj pepela i željeza itd. pismenih crta, koje se imadu isporediti.

Kod izpitivanja rabi se fotografija; na snimku bo opazit će se eventualne razlike u boji crnila, koje prostim okom ne možemo razabrati. (U tu svrhu rabe se ortokromatičke plohe).

Ako taj pokušaj ostane bez uspjeha ili ako papir nije gladak tad se rabi mikroskop.

Kod iztraživanja jedne izprave, datirane g. 1851. ustanovljeno je, da je pisana stranom sa Gallus, a stranom sa Alizarin crnilom.

Okrivljenik opravdavao je to time, da je kod pisanja imao obje vrsti crnila, pa da je valjda pometnjom rabio kod pisanja obje. Nu ova obrana oborena je time, što prije god. 1855. nije bilo drugih crnila do Gallus[43].

Ako fizikalno iztraživanje ne vodi do cilja, pristupa se kemičkom.

I to iztražuje se:

[41] Gross: „Handbuch für Untersuchungs-Richter etc." II. str. 319.
Mager: „Schriften u. Urkundenfälschung etc." str. 42.

[42] Kosloff: „die gerichtliche chemischphotografische Expertise etc." (Gross: Archiv I. str. 281.).

[43] Gross: Archiv I str 79.

Digitized by Google

1. Kako mjesta. koja se imadu izporediti reagiraju na močenje vodom te kako se dadu kopirati pomoću vode ili sa solnom kiselinom primješane vodom.

2. Uporabom kemikalija kako je razloženo pod c) 2.

Mikroskopom dade se iztražiti, da li je ciela izprava pisana istom vrsti p e r a, da li je to pero bilo ocjelno, gušče ili od rogoza.

Ocjelna su pera došla u porabu tek oko dvadesetih godina XIX. stoljeća. Prije datirane sa ocjelnim perom pisane izprave svakako ne će biti istinite

e) Da li imade drugih tragova iz kojih se dade zaključiti, da je izprava promijenjena.

Sumnjive su na izpravi m r l j e osobite debljine i p r e c r t a n a m j e s t a tako, da se ne može razabrati, što je izpod njih pisano. U tu svrhu obično se upotrebljava crnilo, jer ga je težko odstraniti.

Težko će to biti, ako je za pismo i mrlju rabljeno isto crnilo i ako pismo i mrlja potječu iz istog doba. Laglje će biti ako je izmedju pisanja izprave i zamrljanja odnosno precrtanja proteklo više vremena.

U potonjem slučaju izložit će se mrlja sunčanom svjetlu, da kroz to pobliedi tako, da se uzmognu upoznati crtovni potezi, koji se nalaze izpod nje. U koliko to ne uspije, može se rabiti mikroskop ili fotografija, a tek onda može se stvar iztražiti kemičkim putem[44].

U tu svrhu omoči se sumnjivo mjesto razredjenom oksalnom, solnom ili citronovom kiselinom, ili ga držimo nad parom tih kiselina te čekamo, dok mrlja ili crta izgine, te se na površinu pojavi pravi tekst izprave. Kod toga valja vrlo oprezno postupati, jer predugim uplivom kiseline može se sam tekst uništiti.

Valja nadalje paziti na u t i s k e, koji se na stražnoj strani izprave nalaze, o čemu je govoreno pod b) 2.

Kod pregledanja jedne izprave naišlo se je na stražnjoj strani na čudnovate uzvisine iz kojih se je težkom mukom pročitala rieč „sto“, dočim je na istom mjestu na prednjoj strani bio crnilom upisan mnogo veći iznos. Krivotvorenje je tako nastalo, da je izprava bila pisana crnilom a samo iznos olovkom ; krivotvorac izbrisao je olovkom pisanu sumu te crnilom upisao veću.

f) Da li se pod pismovnim crtama izprave nalazi isti tekst ili možda drugi tekst olovkom pisan.

To se lako razabire, jer se tragovi olovke vide uz crnilom pisana pismena i ispod njih.

Takav pojav radja sumnju, da je pisac izprave imitirao tudji rukopis, napisav prije olovkom ili prerisav ga pomoću p a u s-papira.

[44] D e n s t e d t: „der Nachweis von Schriftfälschungen etc.“ str 115.

Digitized by Google

Da saznamo za tekst pisan olovkom, valja da odstranimo pismena crnilom pisana. Kod toga nema bojazni, da bi se moglo pismo olovke oštetiti, buduć da grafit odolieva djelovanju kiselina.

g) Istraživanje izprava, pisanih pisaćim strojem.

Od praoblika tih strojeva razvila je industrija nebrojeno sistema, koji se dielom temelje na prvotnom principu, pa se samo u stanovitim pojedinostima razlikuju, dielom pako imadu sasma novi princip.

Danas imade po prilici sto sistema, tako da je vrlo težko sve poznavati, a po tom vrlo je otešćana zadaća, da se ustanovi, da li je stanovita izprava pisana stanovitim strojem.

Mnogostruka uporaba strojeva imade za posljedicu, da se isti rabe i za razne zloporabe n. pr. pisanje anonimnih pisama, prijava itd.

S obzirom na svojstvo tih strojeva, ne rabe se oni za sastav važnih izprava.

Kod iztraživanja sumnjivih izprava, pisanih strojem, valja ponajprije ustanoviti sistem odnosnog stroja.

Pri tom je prvo uporište pritisak tipova (T y p e n d r u c k). Jesu li pismena oštra, tad je rabljen stroj, kojega tipi primaju boju od vanjkušca; ako su tupa i nejasna, tad je rabljen stroj koji imade t. z. obojenu vrpcu (Farbband).

Zatim se gleda na f o r m u, p o r e d j a j i u d a l j e n o s t pojedinih slova. Buduć, da se u tom strojevi razilaze; osim toga su pismena već puno rabljenih strojeva oštećena; napokon mogu se iznaći pojedine slučajne oštete stanovitog slova.

Vanjska karakteristika tog pisma zavisi o tom, da li pisac imade lagan ili težak u d a r (Anschlag). Tko sporije misli i piše, taj imade teži udar, tako, da će se i na stražnjoj strani papira opaziti utisci slova.

Ako pisac nije vješt pisanju, pravit će pogrieške, uzimajuć krive tipke, ne spacificirajuć rieči itd. Na taj način ne će se pisac tražiti medju vještim pisarima i obratno.

Nu i na izpravi pisanoj strojem mogu se preduzeti krivotvorenja.

Sumnjiva mjesta prispodobit ćemo s istinitima, da se ustanovi, da li su istim strojem pisana.

Tad će se iztražiti boja mastila na isti način, kako je opisano kod iztraživanja crnila, i to najprije fizikalnim a zatim kemičkim putem.

Digitized by Google

Postanak i vrijednost sada valjanih zakona o zadrugama u Hrvatskoj i Slavoniji.

Piše dr. Iv. Strohal.

(Nastavak).

Kad je kasnije sastavljao Bogišić imovinski zakonik za knjaževinu Crnu goru[51] opazio je, da ne postoje takove razlike medju pravnim odnošajima u zadruzi i pravnim odnošajima u inokoštini, kakove je on držao, da postoje, kad je sastavljao pitanja za svoj zbornik, i kakove bi se moglo izvoditi, da postoje, obzirom na odgovore, koje je na ta pitanja dobio a koji su odgovaračima sugerirani već sa samim pitanjima. Opazio je, da ne ima bitnih razlika izmedju pravnih odnošaja unutar zadruge i pravnih odnošaja unutar inokoštine. I rezultat tog svog opažanja priopćio je u raspravi o seoskoj inokosnoj obitelji kod Srba i Hrvata[52].) Značajno je da u ovoj raspravi promatra zadrugu i inokoštinu s čisto imovinsko-pravnog gledišta; zadruga nije mu više puka obiteljsko-pravna uredba. — U sam pak imovinski zakonik za knjaževinu Crnu Goru, iz kog je isključeno ne samo obiteljsko nego i nasljedno pravo uvrstio je više članaka o domaćoj zajednici, t. j. zadruzi kao posebnoj vrsti imovnika[53].)

Bitni sadržaj Bogišićeve rasprave o inokoštini priopćio je dr. K. Vojnović u Mjesečniku pravničkoga društva godina 1885[54].) Vojnović se slaže s Bogišićem u tome, da ni na inokoštinu ne valja primijeniti tudje zakone, već da valja proučavati, kako je ta inokoština uredjena i prema tomu stvoriti domaći zakon.

Skoro iza toga priopćio je Jos. Galjer u Mjesečniku članak[55],) u kom s primjerima dokazuje, da narod ne pozna razlike medju odnošajima unutar zadruge i odnošajima unutar obitelji podvrgnute propisima općega gradjanskog zakonika dotično unutar gradjansko-pravne zajednice dobara; s primjerima dokazuje, da po narodnom shvaćanju vrijede i za ona dobra koja su budi uslijed diobe budi s kog drugog razloga podvrgnuta propisima općega gradjanskog zakonika, ista načela, koja i za druga dobra

---

[51] Prvo čitanje osnove tog zakona držao je god. 1880.

[52] „De la forme dite Inokosna de la famille rurale chez les Serbes et les Croates" u „Revue de droit international et de legislation comparée", god. 1884.; rasprava ta prevedena je iste godine na srpski pod natpisom „О облику названом Инокоштина у сеоској породици Срба и Хрвата"; a na ruski pod natpisom „О несложной селской семѣ у Сербовъ и Хорватовъ" у Журналу Мин. Нар. Просвѣщения sv. CCXXXVII. god. 1886.

[53] Čl. 686.—708.

[54] Pod natpisom „Seoska obitelj kod Hrvata i Srba", str. 16. i sl.

[55] Pod natpisom „Osvrt na hrvatsku seosku obitelj", str. 290. i sl.

Digitized by Google

Lijepo prikazuje, kako se uslijed ostavinskih rasprava gruntovno stanje svakim danom sve više razlikuje od faktičnog stanja. Prikazuje, kakovim nemirima i svadjama radja vodjenje ostavinskih rasprava. Na koncu traži, da se stvori zakon, koji bude odgovarao pravnim običajima i načinu života našega seoskog puka.

---

§ 20. Pošto se je općenito a napose u saboru počelo zahtijevati, da se što prije podnese saboru osnova zakona o regulaciji pravnih odnošaja u seljačkom stališu, kojim bi se nadomjestile ustanove starijih zadružnih zakona a i općega gradjanskog zakonika, počelo se je i kod zemaljske vlade raditi oko toga, da se sastavi ovakova osnova. Odgovori na spomenicu od godine 1882. već su odavna prispjeli. Odgovori ti, a napose oni, koje su sastavili općinski bilježnici i pisari, u glavnom se, kako je navedeno, slažu ne samo sa smjerom nego i s načinom, koji predlaže zemaljska vlada u svojoj spomenici za regulaciju tih odnošaja. No uza sve to počelo se je uvidjati, da se ipak pravni odnošaji unutar seljačkog stališa ne mogu urediti onako, kako se je mislilo prigodom sastavljanja spomenice godine 1882. Počelo se je uvidjati, da ne valja strane uredbe jednostavno uzakoniti za naše seljaštvo. Radi toga je vlada odlučila privremeno ograničiti se samo na reforme dosadanjih zadružnih zakona. Napose odlučila je reformirati one ustanove dosadanjih zakona, proti kojima se je najviše prigovaralo Vlada nije prvobitno mislila ni na to, da stvori jedinstveni zadružni zakon, kojim bi se nadomjestili svi dosadanji zakoni, već je mislila stvoriti samo zakon, kojim bi se pojedine ustanove starijih zadružnih zakona izmjenile s novim ustanovama. Vlada je naime naumila stvoriti šesti zakon o zadrugama, u kom bi se samo pojedine ustanove starijih pet zakona o zadrugama nadomjestile s novim ustanovama. — Uslijed toga čitav materijal, sakupljen povodom spomenice od godine 1882., nije imao skoro nikakve praktične vrijednosti. Trebalo je skoro posve iz nova početi raditi.

Ovaj put odlučila je vlada sazvati posebno anketno povjerenstvo, koje bi imalo raspravljati o tome, kako bi se ispravile pojedine ustanove starijih zakona o zadrugama. U tu svrhu sastavila je ponajprije 17 pitanja o kojima bi to anketno povjerenstvo imalo raspravljati.

Iz samih ovih pitanja vidi se, da vlada nije više mislila na to, da bi uredbu zadruge nadomjestila s drugim uredbama. No s druge strane vlada nije ni na to mislila, da ustanove općega gradjanskog zakonika nadomjesti s ustanovama zadružnog zakona, koje bi odgovarale subjektivnim pravima i pravnim odnošajima, koji u narodu postoje. Nju je kod sastavljanja tih pitanja vodilo načelo, da — pored seljačkih dobara, nad kojima ne ima prividni njihov vlasnik neograničeno pravo raspolaganja, — mora biti takodjer seljačkih dobara, nad kojima ima njihov prividni vlasnik posve

Digitized by Google

neograničeno pravo raspolaganja. Uz ovo načelo držala je, da imadu i nadalje za neka seljačka dobra vrijediti ustanove općega gradjanskog zakonika, za druga pak ustanove zadružnog zakona. Kod toga nije se vlada ni najmanje obazirala na to, da ustanove općega gradjanskog zakonika ne odgovaraju subjektivnim pravima i pravnim odnošajima, koji postoje u seljačkom stališu. Ona se je još uvijek držala nauke, da zadruga može sastojati samo iz više porodica, i da za ona dobra, na kojima ne živi zajednički po više porodica, već samo jedna porodica, ne mogu vrijediti ustanove zakona, koji bi odgovarao pravnim odnošajima i nazorima, koji vladaju u narodu, već mogu vrijediti samo ustanove općega gradjanskoga zakonika. — Pače ona nije ni držala, da bi za dobra, na kojima zajednički živi po više porodica, imale vrijediti ustanove posebnoga zadružnog zakona radi toga, jer bi taj zadružni zakon više odgovarao pravnim nazorima samoga naroda, — već je držala, da za ta dobra imadu vrijediti ustanove posebnoga zadružnog zakona samo za to, da se ta dobra ne budu previše cijepala. Ona je htjela očuvati dio seljačkih dobara od prevelikog cjepkanja; a zadružno pravo bilo je samo sredstvo, s kojim je ona tu svrhu htjela postići. Odabrala je sada to sredstvo, a ne sredstvo, koje je preporučala u spomenici od godine 1882. radi toga, jer je držala, da će se narod tomu sredstvu laglje priljubiti, nego li bi se priljubio kakovim stranim uredbama. Glavna joj ipak nije bila svrha, da stvori zakon koji bi odgovarao pravnim nazorima samog naroda. Radi toga nije ni nastojala, da zakon, kog je naumila stvoriti, bude što više odgovarao pravnim nazorima samoga naroda.

Kod toga valja primijetiti, da je vlada odabrala, da učini nedijelivim, upravo onaj dio seljačkih dobara, kod koga je uslijed toga, što je na njemu živjelo po više porodica, moralo mnogo prije doći do diobe, nego li kod onoga, na komu živi samo jedna porodica. Da je odabrala upravo ovaj dio seljačkih dobara, uzrokom je, što je zadružno zemljište bilo i po mnogim starijim zakonima nedijelivo; te se je zadruga i osudjivala upravo radi te nedijelivosti i radi toga, jer u njoj nije prividni vlasnik s objektom svog vlasništva mogao slobodno raspolagati. — No vlada nije samo u tom pogriješila, što je odabrala, da učini nedijelivim, upravo onaj dio seljačkih dobara, koji je za to najmanje prikladan, nego je još više pogriješila u tome, što nije ni mislila na to, kako bi se predusrelo svadjama i nemirima medju osobama i porodicama, koje budu zajednički na takovom zemljištu živjele. Ona je s jedne strane držala, da je dovoljno, ako se imperativno zabrani svako cijepanje zemljišta ispod odredjene najmanje zemljišne izmjere, a uza to je s druge strane mislila, da se mogu ostaviti na snazi ustanove starijih zakona, koje su išli za time, da se zadruge barem po imenu što prije sasvim izgube, — napose da se mogu ostaviti i one usta-

Digitized by Google

nove starijih zakona, s kojima se zadrugari upravo potiču na medjusobnu svadju i diobu. — Pored ovih okolnosti posve je prirodno, da su poslije, kad je na snagu dospio zakon, komu su podlogom služila ova pitanja, — mnogo češći bili nemiri, svadje i diobe na dobrima, koja su bila podvrgnuta zadružnom zakonu nego li na dobrima, koja su bila podvrgnuta općemu gradjanskom zakoniku[56].

---

§ 21. Pošto je vlada smatrala zadružno pravo sredstvom, kojim bi se moglo zapriječiti cijepkanje seljačkih dobara, a išla je za tim, da predusretne tom cjepkanju, — posve je prirodno, da je prigodom sastavljanja ovih pitanja bila mnogo više sklona zadrugama, nego li je bio zakon od 3. ožujka 1874. i zakon od 29. prosinca 1876.

Zakonu od 3. ožujka 1874. bilo je samo do toga, da zadruga barem po imenu što prije nestane. Radi toga se nijesu smjele osnivati nove zadruge ni ondje, gdje su postojali svi momenti, koje taj zakon postavlja kao obilježja zadruge. Tako napose nije ni ona diobna grana mogla nakon provedene diobe zadruge stvarati nove zadruge, koja se sastojala iz dviju ili više porodica. Zakon se je taj držao načela, da uslijed diobe nestaje zadruge tako, da nijedna diobna stranka ne može stvarati novu zadrugu. Istog načela držao se je takodjer i zakon od 29. prosinca 1876.

Sastavljući pak zemaljska vlada pitanja za novo anketno povjerenstvo držala se je načela, da više porodica, koje zajednički žive i gospodare, stvara zadrugu. Polazeći s tog načela držala je zemaljska vlada, da je kako zakon od 3. ožujka 1874. tako i zakon od 29. prosinca 1876. pogriješio, kad je zabranio svako osnivanje novih zadruga; dalje držala je, da je u slučajevima, u kojima je jedan dio zadružne imovine postao uslijed diobe izvedene prema tim zakonima objektom suvlasništva dviju ili više osoba, „de facto" vlasnicom tog dijela zadruga, a da su nekretnine, koje spadaju na taj dio, samo pogrješno u gruntovnici unesene na pojedince kao suvlasnike. Radi tog stavlja zemaljska vlada takodjer i (VII.) pitanje, ne bi li se ovakova dobra imala podvrgnuti propisima zadružnog zakona, i ne bi li se prema tomu u takovim slučajevima imao „ureda radi provesti ispravak" gruntovnog upisa, ako to dotični „gruntovni vlasnici sporazumno zahtijevaju, i ako uz to privole drugi možebitni interesenti, primjerice vjerovnici ili oni, koji su možda stekli stvarna prava na nepokretnine odnosne gradjansko-pravne zajednice ?"

Pošto je vlada držala, da su u tom pogledu pogriješili stariji zakoni, po kojima su se nekretnine pripale diobnim granama, koje su sastojale iz više

[56] Tom činjenicom služe se protivnici zadruge kao dokazom, da narod ne ljubi zadruge, i da mirnije i bolje živi ondje, gdje je podvrgnut ustanovama općega gradjanskoga zakonika, nego li ondje, gdje je podvrgnut propisima zadružnog zakona.

Digitized by Google

porodica, upisivale na glave dotičnih porodica kao suvlasnike, — posve je prirodno, da ona nije htjela, da se takove pogrješke i u buduće prave. Radi toga je takodjer postavila (V.) pitanje, da li će se u buduće diobne stranke, koje budu sastojale iz više porodica, smatrati zadrugama, ili će se njima dopitane nekretnine i u buduće kao dosele upisivati na glave pojedinih porodica kao suvlasnike ?

Polazeći s načela, da više porodica, koje zajednički žive i gospodare, tvori zadrugu, držala je vlada, da zadruga postoji takodjer i u onim slučajevima, u kojima su odmah prigodom osnivanja gruntovnice nekretnine dotične zadruge upisane na pojedine osobe (zadrugare) kao suvlasnike, te u slučajevima, u kojima je zadruga upisana u gruntovnici kao obitelj. Obzirom na to postavlja (VIII.) pitanje, ne bi li se i u tim slučajevima imao „ureda radi provesti ispravak" gruntovnog upisa, ako upisani vlasnici to zatraže i ako na taj ispravak privole drugi interesenti ?

Kako je već navedeno, zemaljska je vlada držala, da su u navedenim slučajevima stari gruntovni upisi pogrješni, jer da „de facto" u tim slučajevima postoje zadruge. Odatle moglo bi se izvoditi, da je po mnijenju vladinom pogrješan upis takodjer i u onim slučajevima, u kojima su nekretnine prigodom osnivanja gruntovnice ili uslijed provedene diobe bile upisane samo na jednu osobu kao samovlasnicu, no u kojima su te nekretnine uslijed smrti prvog samovlasnika gruntovno prešle na više suvlasnika. Radi toga očekivalo bi se, da će vlada pitati, ne bi li se i u ovim potonjim slučajevima imao ureda radi provesti gruntovni ispravak, i to ako ne u svim tim slučajevima, a to barem u onima, u kojima „de facto" na dotičnim nekretninama zajednički živi i gospodari više porodica. No takovog pitanja ne ima. — Ne ima tog pitanja, jer u slučaju, kad bi na nj anketno povjerenstvo jasno odgovorilo, imale bi ili iste nekretnine neko vrijeme biti podvrgnute općem gradjanskom zakonu, a onda opet neko vrijeme zadružnom zakonu, ili bi se sve seljačke nekretnine imale podvrgnuti zadružnom zakonu. Prvu alternativu nije mogla vlada prihvatiti, jer bi takovo podvrgavanje istih nekretnina sad općemu gradjanskom zakoniku, sad opet zadružnom zakonu izazvalo u narodu najveći nered; drugu alternativu nije mogla prihvatiti, jer je hotjela, da uz vezani (zadružni) „posjed" bude i „slobodnog posjeda", podvrgnutog propisima općega gradjanskog zakonika. Tako je pored pomenutih okolnosti vlada donekle bila upravo prisiljena napustiti načelo, da više porodica, koje zajednički žive i gospodare, tvori zadrugu; te približiti se načelu, da nakon provedene diobe nestaje zadruge tako, da se na nijednom dijelu stare zadruge ne može osnovati nova zadruga; osim toga približiti se načelu, da se seljačka dobra za koje je jednom vrijedio opći gradjanski zakonik, ne mogu više podvrći zadružnom zakonu, makar na njima zajednički živi i gospodari više

Digitized by Google

porodica. Povrh toga predrasuda, da zadruga mora sastojati iz više porodica, bila je onda još prejaka, a da bi vlada mogla doći na misao, da ne ima razlike izmedju gospodarstvene jedinice, koja sastoji iz više porodica, i gospodarstvene jedinice, koja sastoji iz jedne uže porodice i na misao da bi se sva seljačka dobra mogla podvrgnuti zadružnom zakonu.

S druge strane iz načela, da više porodica, koje zajednički žive i gospodare, tvori zadrugu, izvodi zemaljska vlada, da ondje, gdje ne ima više porodica, ne ima ni zadruge, makar su i nekretnine, na kojima dotična porodica živi, u gruntovnici upisane na zadrugu. Radi toga drži, da su sasma opravdane ustanove starijih zakona, po kojima se u takovim slučajevima zadruga smatra razriješenom, i brisanje zadružnog svojstva provadja ureda radi. No ipak drži, da bi se u slučajevima, ako u dotičnoj porodici imade odrasle djece, moralo ograničiti pravo glave obitelji, da slobodno raspolaže sa nekad zadružnim selištem, jer su „odrasla djeca participirala kao ravnopravni zadrugari na selištu". Obzirom na to stavlja (X.) pitanje, ne bi li se u takovim slučajevima glavi obitelji imalo ostaviti samo dosmrtno uživanje, a djeci pravo raspolagati „ sa sućnošću bivšega zadružnoga posjeda ?" — Kod toga nije vlada pobliže odredila, kakovo pravo bi se moglo dati toj djeci, kao ni to kojoj bi se djeci imalo dati to pravo, napose da li samo dorasloj ili dorasloj i nedorasloj pače i još nerodjenoj djeci. Nije pobliže odredila ni to, da li bi u takovim slučajevima kod nasljedjivanja imala vrijediti načela općega gradjanskog zakonika ili načela zadružnog zakona.

---

§ 22. Kako je navedeno vlada je odlučila uzdržati zadruge poglavito radi toga, da se s njima posluži kao sredstvom, s kojim bi predusrela prevelikom cjepkanju seljačkih dobara. Radi toga ona u prvom redu pita (I. pitanje), „da li bi se kakove stege imale staviti proti slobodnom dieljenju još nerazdieljene zadružne imovine ?" Dalje pita vlada, koliko bi imao iznositi minimum, t. j. ispod koje se najmanje zemljišne izmjere ne bi smjelo dozvoljavati dijeljenje zadružnih dobara ; i to napose pita (II. pitanje), kolik bi taj minimum imao biti u nekadanjem gradjanskom području, zatim (III. pitanje), kolik bi on imao biti u nekadanjem krajiškom području, konačno (IV. pitanje), kolik bi on imao biti u nekadanjoj bjelovarskoj Krajini.

Vlada se je kod toga držala načela, da bi se dioba mogla dozvoliti, samo ako bi svaka diobna grana dobila najmanju zemljišnu izmjeru. Radi toga nije ona odobravala ni onih ustanova zadružnog zakona od 14. travnja 1880. za nekadanju krajinu, po kojima su se pojedini zadrugari mogli iz zadruge otpraviti sa zemljištem, koje nije imalo propisane zemljišne izmjere ; — te je postavila (XIV.) pitanje, ne bi li se ove ustanove imale dokinuti.

Digitized by Google

Obzirom na pravnu prirodu zadruge moglo bi se dozvoliti razriješenje zadružne sveze i dioba zadružne imovine samo uslijed zaključka čitave zadruge. No u starijim zakonima od 3. ožujka 1874. i 29. prosinca 1876. bilo je odredjeno, da se dioba zadružne imovine imade dozvoliti i provesti na budi kakav (lakoumni) zahtjev zadrugara, komu u zadruzi ne žive više roditelji. Uslijed ovih odredaba došlo je do cjepkanja seljačkih dobara u mnogim slučajevima, u kojima do toga ne bi bilo došlo, da se je kao uvjet diobi postavio zaključak čitave zadruge, za koji bi bila trebala privola barem polovice zadrugara, koji imadu pravo glasa.

To se je često isticalo, pak je vlada, koja je nastojala na svaki način predusresti cjepkanju seljačkih dobara, odmah došla na misao, da upotrebi ovaj posljedak pravne prirode zadruge kao sredstvo, kojim bi zapriječila cjepkanje seljačkih dobara. U tom pravcu pita ona (VI. pitanje), „da li bi uputno bilo staviti daljnju stegu proti slobodnom dijeljenju nerazdijeljene još zadružne imovine time, da je za svaku diobu nuždna privola absolutne većine glasovlastnih zadrugara ? "Tomu pitanju nadovezuje vlada još dodatak, da li je za diobu nužna takodjer dozvola upravnog odbora dotične županije ? Kako se vidi iz samoga ovoga pitanja i njegovog dodatka, nije ono plod kakvog proučavanja pravne prirode zadruge ; već je ono samo plod težnje, da se cjepkanju seljačkih dobara postave što veće zapreke.

Daljna pitanja, koja je vlada ovom zgodom sastavila tiču se nekih manje bitnih odredaba sadržanih u starijim zadružnim zakonima. Znatnije je još ono pitanje, koje se tiče plemićkih zadruga (IX. pitanje). Vlada pita naime, da li bi se i te zadruge, za koje nije vrijedio zakon od 3. ožujka 1874. nego opći gradjanski zakonik, imale podvrgnuti sudbenosti upravnih oblasti i propisima zadružnog zakona ? Napose pita još, ne bi li se na plemićke zadruge imao protegnuti zadružni zakon od 3. ožujka 1874. samo uz neke promjene, navlastito ne bi li se kod plemićkih zadruga imala temeljna imovina dijeliti po lozama općega gradjanskoga, zakona a ne po lozama, kojima su predstavnici živjeli 1. siječnja 1837. ?

Dalje pita vlada (XII. pitanje), ne bi li bilo dobro nadomjestiti dosadanju ustanovu zakona od 3. ožujka 1874., da muškarac gubi ovlaštenje na zadružnu imovinu samo onda, ako se priženi u drugu zadrugu, s ustanovom, da on gubi to ovlaštenje u svakom slučaju, kad se oženi izvan zadruge ; isto tako ne bi li bilo dobro nadomjestiti ustanovu istoga zakona, da ženska gubi ovlaštenje, kad se uda izvan zadruge, s ustanovom, da ona gubi to ovlaštenje takodjer i onda, kad se uda u zadruzi za zadrugara.

Po zakonu od 14. travnja 1880. bila je zadruga, kojoj je pripadala nezakonita mati, dužna njezino dijete uzdržavati, ako ga ne bi mogle uzdržavati osobe, koje su na to bile pozvane po općem gradjanskom za-

Digitized by Google

koniku[57]. Članovima neke zadruge mogla su postati samo legitimovana nezakonita djeca[58]. Vlada je ove ustanove držala preuskima, te je postavila (XIII. pitanje), ne bi li (dakako samo u nekadanjoj vojnoj Krajini, za koju vrijedi zakon od 14. travnja 1880.) i druga (t. j. nelegitimovana) nezakonita djeca mogla postati članovima „zadruge, obzirom na to, što u zadruzi živu, i svoj trud poput inih zadrugara ulažu u zajedničko tečenje ?"

Dalje pita vlada (XV. pitanje), ne bi li bilo dobro dati na imovinu zadruge razriješene prema ustanovama zakona od 14. travnja 1880. uslijed toga, što je umro posljednji muški član te zadruge, jednako pravo u zadruzi rodjenima ali izudatim ženskinjama, kao i ženskinjama, koje su u zadruzi ostale nakon smrti tog posljednjeg muškarca?

Prema ustanovama zakona od 14. travnja 1880. imadu naime to pravo iz zadruge izudate, a u njoj rodjene ženskinje samo onda, ako nije poslije smrti posljednjega muškog člana u zadruzi ostala nijedna u njoj rodjena zadrugarka ; ako li je poslije smrti posljednjeg muškarca u zadruzi ostala koja u njoj rodjena ženskinja, ne imadu tog prava niti iz nje izudate a niti druge ženskinje, koje su doduše ostale u zadruzi, no koje su u nju stupile priudajom[59]. Nasuprot ovim ustanovama zakona od 14. travnja 1880. htjela je sada vlada uspostaviti ustanove zakona od 8. lipnja 1871., po kojima se u slučaju, kada u kojoj zadruzi umre posljednji muški član, imade zadružna imovina porazdijeliti medju preostale još u kući ženske članove te medju sve one, koji izvan zadruge žive, ali su na povratak u zadrugu ovlašteni ili su iz kuće otišli bez konačne otpravnine[60].

Vlada je na taj način htjela izjednačiti ustanove, koje su vrijedile za nekadanju bjelovarsku Krajinu, s ustanovama, koje su vrijedile za ostalu nekadanju Krajinu. Kod toga nije vlada pazila mnogo na to, koje su ustanove bolje, koje li gore, već je a priori uzela, da su bolje one ustanove, koje je već usvojio hrvatski sabor ne samo u zakonu od 30. prosinca 1873., nego i u zakonu od 29. prosinca 1876. Nije pazila ni na to, da bi valjalo nastojati predusresti cjepkanju zemljišta, već je postavila pitanje, ne bi li se dalo pravo na imovinu tako razriješene zadruge takodjer i osobama, koje ni ne slute, da imadu kakovo pravo na tu imovinu ? Postavila je pitanje, na koje bi jesni odgovor u narodu izazvao samo nemir, svadje i bespotrebno cjepkanje seljačkih dobara. A stilizirala je to pitanje, kao da se hoće pravo iz zadruge izudatim no u njoj rodjenih ženskinja izjednačiti pravu onih ženskinja, koje su ostale u zadruzi nakon smrti posljednjeg

[57] § 4.
[58] § 3.
[59] §§ 34. c. i 37.
[60] § 5.

Digitized by Google

muškarca, i koje nijesu u zadruzi rodjene, a ne onima, koje su u zadruzi rodjene i koje su u njoj ostale nakon smrti posljednjeg muškarca.

Ostala pitanja tiču se u prvom redu diobnog postupka. — Prema starijim zadružnim zakonima ustanovljivali su u diobnom postupku vrijednost zadružne kako pokretne tako i nepokretne imovine posebni procjenitelji. Ovako procjenjivanje bilo je za diobne stranke uvijek skopčano s mnogo troškova, a osim toga nije moglo takovo procjenjivanje nikada biti dosta pouzdano. Radi toga držala je vlada, da bi se ovo procjenjivanje kod plodnih zemalja moglo nadomjestiti s ustanovljivanjem vrijednosti „po čistom prihodu zemljarine, kako ga iskazuje novi katastar." U tom pravcu stavila je takodjer posebno (XI. pitanje). — Vrijednost pak kućišta, zgrada i pokretnina imala bi se i nadalje ustanovljivati onako, kao i dosele, t. j. procjenom.

Po zakonu od 14. travnja 1880. imale su se ureda radi razriješiti sve potajno razdijeljene zadruge, koje nijesu potajnu diobu prijavile unutar šest mjeseci, računajući od dana, koga je taj zakon stupio na snagu[61]. U ovako razriješenim zadrugama imala se je dioba provesti bez obzira na potajno provedenu diobu; osim toga nije nakon razriješenja zadružne sveze nijedna diobna stranka mogla svoj dio upisati na nove zadruge. Sam narod nije se nikako mogao priljubiti ovakovim posljedicama činjenice, što nije bila potajna dioba unutar propisanog roka prijavljena, te se je općenito tražilo, da se ove posljedice dokinu. Tomu zahtjevu htjela je vlada zadovoljiti, pak je postavila (XVII.) pitanje, ne bi se u nekadanjem krajiškom području i naknadno mogle provadjati potajne diobe onako, kako se one imadu prema zakonu od 3. ožujka 1874. i 29. prosinca 1876.?

---

§ 23. Kako je navedeno, vladi su mnogo briga zadavale potajne diobe, kojih je napose u nekadanjem gradjanskom području i u nekadanjoj bjelovarskoj Krajini bilo vanredno mnogo, a koje se pored starijih zakona i naredaba nijesu nikako mogle provesti. Napose nijesu tih mnogobrojnih dioba mogle provesti upravne oblasti, koje su imale mnogo drugoga posla. Radi toga se je već dulje vremena pomišljalo na to, ne bi li se za provadjanje potajnih dioba ustrojile posebne oblasti, ne bi li se provadjanje dioba povjerilo posebnim povjerenicima, a napose ne bi li se to provadjanje povjerilo povjerenicima za sastav novih gruntovnih uložaka.

U zakonu od 16. rujna 1876. o sastavljanju gruntovničkih uložaka[62] i u provedenoj naredbi od 24. prosinca 1876[63]. bilo je pače i odredjeno, da

[61] § 34. sl. d. i § 48. i. f.

[62] § 5.

[63] § 10.

Digitized by Google

povjerenik za sastavljanje novih gruntovničkih uložaka ne ima iz starih napisnika prenašati u nove uloške kao vlasnice zadruge, ako su one potajno podijeljene, već ima u takovim slučajevima u nove uloške unašati kao vlasnike faktične ovlaštenike. No načelnoj toj odredbi oduzeta je, kako je naprijed istaknuto, već u samoj provedbenoj naredbi[64] svaka vrijednost s daljnom ustanovom, da povjerenici za sastav gruntovnih uložaka imadu samo provadjati isprave, koje je izdala upravna oblast.

Sada se je naknadno počelo razmišljati, kako bi se ova odredba dala provesti, a da se ipak ne povrijede zakonske ustanove, da potajne diobe imadu provadjati samo upravne oblasti. — Opazilo se je, da kod provadjanja potajnih dioba najviše neprilika zadaje oblastima tehnička strana tog posla, t. j. samo ustanovljivanje, kako su zadrugari zadružnu imovinu dotično zadružne nekretnine medju sobom podijelili. Sama juristička strana tog posla, t. j. potvrdjivanje i ispravljanje tih dioba, te odredjivanje, na koga se ima koji dio upisati, nije ni iz daleka zadavala niti oblastima toliko truda niti strankama toliko troškova. Napose nije juristička strana tog posla zadavala oblastima skoro nikakovih neprilika u slučajevima, ako su diobne stranke bile sa potajnom diobom posve zadovoljne, i ako nije trebalo, da se potajna dioba budi s kog razloga ispravlja. S druge pak strane držalo se je, da tehničku stranu toga posla može prema zakonu od 16. rujna 1876. o sastavljanju gruntovničkih uložaka provadjati takodjer i povjerenik za sastavljanje tih uložaka uz pripomoć njemu pridijeljenih mjernika; pak je vlada izvodila odatle, da se tehničko provadjanje potajnih dioba može povjeriti takovom povjereniku dotično njegovim mjernicima. To se je ipak moglo učiniti samo u onim kotarima, u kojima je povjerenik doista radio. Takovih pak kotara bilo je dosta malo. Mnogo je više bilo kotara, u kojima su novi gruntovni ulošci bili već sastavljeni, te kotara, u kojima se još nije ni počelo sa sastavljanjem gruntovnih uložaka. Glede ovih kotara držala je vlada, da se u njima mogu postaviti posebni povjerenici i njima pridijeliti stalno namješteni mjernici, koji će se imati baviti samo s provadjanjem potajnih dioba, i to sami povjerenici s juristickom, a mjernici s tehničkom stranom toga posla.

Prema ovim načelima sastavila je kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada, odjel za nutarnje poslove u sporazumku s odjelom za pravosudje osnovu posebne naredbe o provadjanju potajnih dioba. U toj osnovi odredjuju se tri dotično dvije vrste diobnog postupka prema tome, da li se u dotičnom kotaru novi gruntovni ulošci upravo sastavljaju, ili su oni već sastavljeni, ili još nije ni započeto sastavljanje gruntovnih uložaka[65], odnosno prema tome, da li ima provedba potajnih dioba

[64] § 10., t. 3. i 4. i na 3. i 4.

[65] § 1. kasnije naredbe od 16. prosinca 1889. br. 47.318.

Digitized by Google

preuzeti povjerenik za sastavljanje gruntovnih uložaka ili posebni vladin izaslanik za provadjanje potajnih dioba.

Sam postupak dijeli se u tri glavna stadija. — U prvom stadiju imade upravna oblast, (i to, ako potajnu diobu provadja povjerenik za sastavljanje gruntovničkih uložaka sa svojim mjernicima, peosbni izaslanik kotarske oblasti; ako li potajnu diobu provadja posebni izaslanik zemaljske vlade za provadjanje potajnih dioba, sam taj izaslanik) saslušati sve zadrugare, da li pristaju na to, da se dioba provede upravo onako, kako u naravi posjeduju, i da li se unaprijed odriču svakog prigovora proti tom faktičnom stanju. Dotični izaslanik ima izviditi samo, nijesu li potajnom diobom povrijedjena prava malodobnih sirota i ovlaštenih odsutnika. Ako tom diobom nijesu prava takovih osoba povrijedjena, pa ako su sve stranke privolile, da se dioba provede upravo onako, kako u naravi posjeduju, i ako su se unaprijed odrekle svakog prigovora proti faktičnom stanju, imade dotični izaslanik sastaviti zapisnik, u kome se sve to ustanovljuje, i na koji se moraju sve stranke potpisati dotično staviti svoj rukoznak[66]. — Uzmanjka li koji od tih uvjeta, imade se čitav postupak obustaviti.

Kako se vidi namjeravala je vlada s tom osnovom promijeniti denekle pojedine zakonske ustanove. o potajnim diobama. Po zakonu od 3. ožujka 1874. imadu upravne oblasti ispraviti potajnu diobu takodjer i u slučajevima, ako dioba nije izvedena privolom svih ovlaštenika, i ako kod razdiobe nekretnina nijesu obdržana načela narodno-gospodarstvena (t. j. ako su pojedini komadi cijepani ispod propisane najmanje zemljišne izmjere), a kod razdiobe zgrada propisi redarstveni[67]. Slične ustanove sadržane su i u zakonu od 29. prosinca 1876.[68] — Sada najednom drži vlada, da bi se potajne diobe imale provesti prema faktičnom stanju posjeda bez obzira na to, da li su prigodom samog izvadjanja diobe privolili na tu diobu svi ovlaštenici, i bez obzira na to, da li su obdržana načela narodno-gospodarstvena i propisi redarstveni, — samo ako u momentu saslušavanja sve stranke privoljuju, da se dioba provede onako, kako u naravi posjeduju, i ako tom diobom nijesu povrijedjena niti prava malodobne siročadi niti prava ovlaštenih odsutnika. No vlada bila je upravo prisiljena u svojoj osnovi preći ovako preko navedenih zakonskih ustanova, jer bi drukčije želja za brzim i jeftinim postupkom kod provadjanja potajnih dioba bila skoro neprovediva.

[66] §§ 8., 18. i 23. iste naredbe.

[67] § 26. u svezi s § 18.

[68] § 9.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Kriminološki zavod u Argentinskoj republici.

Saopćuje **Dr. Fran S. Gundrum-Oriovčanin.**

U „novoj" se zemlji opet stvorilo nešto „novo". Mnogo koješta odanle dolazi k nama, dolazi u Evropu, u čijem je naručaju zamjerna kultura cvala već prije nekoliko tisućljeća. Različni epohalni izumi ugledaše svijetlo svijeta tamo daleko na zapadu, pa i najnovija uredba, o kojoj mislim ovdje koju reći, punim pravom zaslužuje, da se vrsta takodjer medju epohalne pojave. A ova je pojava jedinstvena svoje vrsti, kojoj se ima i mora pripisati neizmjerno velika važnost. Važnost je dabome to veća, što se prijašnji nazori o principu kazne zamjestiše novim, shodnim, opravdanim nazorima, u koje se miješa velik obrok čovjekoljublja. Uvjerit se možemo, da uziš a i kaznione, sagradjene i uredjene po najmodernijim zahtjevima sve to jače gube gotovo pogubni značaj, kojeg su dosad posjedovale i kaznione nijesu više, a dabome i ne smijju biti mjesta, gdje se kažnjenik stavlja na muke, gdje mu se boravište čini gorim, nego što je u samu paklu; nijesu to više mjesta, a kako rekoh i ne smiju biti, gdje se „gušteri i jakrepi legu", što je kažnjenik, prikovan o vlažnu stijenu užasom gleda; a glad mu se i žedja vidi na duboko upalim očima, koje su već i svjetlo izgubile. I kao da ne će dugo potrajati, pa će se iz riječnika umnijih civilizovanih naroda ispustiti riječ „tamnica", za koju imademo još nazive „tavnica, sužnjara i sužnjica", a čuti se samo naziv „kaznionica", koja kao skovanica novijeg vremena ne odgovara pravom smislu značenja. No možda će se riječ „tamnica" uščuvati, da podsjeća na užase i muke stradalnika, koji su, bilo pravo, bilo krivo vrgnuti u nje. koje su bacili onamo, da okovani u teške sindžire okaju grijeh...

„A to nije „ledena tavnica", no nekaka jama bezdanica" — veli narodi čime hoće da tumači, da je to morala biti vrlo duboka tamnica, kamo svijetlo dana nikako ne može doprijeti, pa je kažnjenik nakon nekog vremena morao da izgubi svoj očinji vid; on je „tamnio u tamnici tamnoj". A kad bi koga izveli iz nje, a da nije „otruhlio u gvoždju", pitalo bi ga „u čijoj je tavnovo tamnici" i, kako je mogao, da je živ ostanuo tamnujuć i trpeć na dnu u tamnici?!...

Ali civilizacija u tom pogledu nekako vrlo slabo napred kroči, jer danas ima u inače vrlo kulturnim državama u pravom smislu riječi tamnica, čijim je upraviteljima možda sve drugo poznato, samo ne makar i najednostavnije blagodati, što je sije, a u dobroj namjeri božica Higijena. Još sad me užasna groza spopada, kad se sjetim tamnice u Assuanu (gornji Egipat), koje sam 1902. godine pogledao, pa one u Trnovi (u Bugarskoj) ili kaznione u Napulji, pa u Tangeru. a da druge ni ne nabrajam — sve mjesta, gdje čovjek, koji voli životinje ni za glavu nebi

Digitized by Google

htio, da kakvu životinju metne unutra. U takvim užasnim prostorima trune čovjek ukraj živog tijela; gvoždja razvaljuju kožu na nogama, a kad se stvore rane, razjaruju se neprestano, pa o zacijeljivanju nema govora!

A kako je tek ondje, gdje kultura, u pravom smislu riječi kultura još nije pokucala ili još ne misli pokucati na vrata? Tamo je čovjek u mnogo manjoj vrijednosti, nego li životinja...

Danas se kazna ne smije smatrati kao neka vrst osvete, kojom se društvo čovječansko osvećuje osudjeniku za počinjeni grijeh, nego danas, kazna ne može drugo biti, nego izražaj čuvstva, osjećaj neophodne obrane za čovječansko društvo. I od ove temeljne promjene shvaćanja i pojma kazne radja se razlika u načinu upotrebe kazne i udarilo se raznim putem, ali još nijedan nije doveo pravom cilju. A zašto ne? Jednostavno zato, što se do nedavna nije rodila osebna znanost, kriminologija, što se do nedavna nitko nije živo bavio proučavanjem samoga i svakog zločina; a ako se je tkogod možda donekle bavio, nije to proučavanje prešlo granice teorije, nije su se u tu svrhu upotrijebila u različne moderne znanosti, da se pomoću njih shodno i temeljito prouči svaki slučaj. Proučavanje se zločina mora upriličiti kod svakog zločinca i ovo je vodilo Argentinsku republiku, pa je kliničnu i eksperimentalnu psihologiju ne samo pripojila, nego za pravo reći stvorila u zemaljskoj kaznioni u Buenos-Ayresu i time se stvorio uzorak zavoda, u kojemu se na temelju moderne znanosti proučavaju svi problemi kažnjivosti. Taj zavod je jedini na svijetu, on za sada premca nema, no treba poželjeti, da se što više takovih zavoda ustroji.

U Buenos-Ayresu ima velika kazniona, u koju vrgnu kažnjenike iz grada, pa ako ima mjesta, takodjer iz različnih krajeva republike, u kojima nema sigurnih kazniona. Površina, na kojemu je kazniona i sve, što joj pripada sagradjena, iznosi preko dvanaest hektara i tamo je naći sve, što zahtijeva potpuna autonomija.

Jasno je, da svaka vrst kazne mora imati uzor, kako bi se kažnjenik u moralnu pogledu preporodio, a da se to postigne treba pred očima imat tri glavna elementa i to: disciplinarni red, odgojnu poduku i posao.

Red je, koji u kaznioni u Buenos-Ayresu vlada vrlo strog, ali čovječanski, čovjekoljubiv, a osnovan dabome na cigloj pravednosti. Kažnjenik se mora bezuvjetno pokoriti uredbama, što se najlaglje postizava savjetom i uvjeravanjem, nipošto pako kakvom pedepsom, koja je posve, isključena. I na ovoj se osnovi cijeli disciplinarni stroj kreće oko jednostavne uredbe, koja se sastoji u slijedećem: Ima osebno sudište o ponašanju, koje sastoji iz viših činovnika, te neprestano ureduje. Zadaća mu je, da svakoga tečaja ocjenjuje kažnjenike, a pred očima imadu sve životne pojave u kaz-

Digitized by Google

nioni. Sudište osniva svoj sud na najsitnijim i najiscrpivijim izvještćima, što je dobiva od pazača, čuvara, majstora radiona i učitelja, te dijeli kažnjenike na šest vrsti, ishodeć od najgoreg ponašanja pa do uzornog. Svakoj vrsti odgovara ljestvica gubitka i dobitka, pogoršica i poboljšica, što se osniva na principu eksperimentalne ćudorednosti i što živo podražuje dobro osobno raspoloženje kažnjenika.

Disciplinarna je uprava relativno blaga, ma da čuva značaj, strogosti, sve što u gdjekim slučajevima ne ispunjuje nadu, koja se u nju stavlja. To se naročito tiče neobičnih, abnormalnih osoba, nepopravljivih zločinaca itd. itd. Osobito se strogi nadzor drži nad onima, koji su odijeljeni u malim stanicama, ali se za to s njima ipak blago i prijatno postupa.

Odgojna je obuka školska i vjerska. Dok je potonja fakultativna, ima školska obligatni značaj za sve kažnjenike, koji su zdravi, a od škole se oslobodjuju oni, koji su znatno priljetni. Petnaest je profesora, a na čelu ravnatelj, koji se brine za obuku, a svi su svršili osnovne nauke, pa su diplomisani, bolje reći specijalizovali su se u odnosnim predmetima. Dvanaest je dvorana za obuku opredijeljeno i u svaku stane po pedeset kažnjenika. Još ima velika dvorana za biblioteku, muzej, za sjednice itd.

Što se posla tiče smatra se, da država nema samo pravo, da od kažnjenika zahtijeva posao, nego da je država u pravom smislu riječi dužna, da kažnjenicima daje posla. Posao je odista vrlo važan činbenik za društveni preporodjaj kažnjenika. Ne samo, da će uzdržati tjelesnu snagu pojedinca, nego će posao dozvoliti, da mnogi kažnjenik izuči zanat, kojemu prije ne bijaše vješt, ili da se u njemu bolje usavrši, što će mu bezuvjetno pribaviti bolji položaj u čovječanskom društvu, kad iz kaznione istupi. U kaznioni u Buenos-Ayresu se vrši dvadeset i pet različnih zanata. I ovo je možda jedina kazniona, koja odbacuje najveću korist državi: osim nagrade kažnjenicima, njihovim obiteljima ili već oslobodjenicima pokrio je čisti prihod prošle godine 72% cjelokupnog potroška kaznione. U Argentinskoj republici naime nema toliko sentimentalista, kao u drugim državama. U franceskoj su zastupničkoj komori nedavno stvorili zaključak, da se predsjednik komore pobrine za način, kakvim bi se poslom podignula površina ćudoredja kažnjenika, koji posao ni u kom pogledu ne bi oštetio slobodne radnike i zanatlije u njihovim poduzećima!!!

Nije li odviše žalosno, da ima zastupnika naroda, koji idu za tim, da se kažnjenicima ne dade posla u kaznionama, koji na žalost ne shvaćaju, kako je dobro, da se oni kažnjenici, koji, nikakvu zanatu vični u kaznioni nauče nešto, od čega će, kad izadju pošteno živjeti?! Zar ne uvidjaju, da se time umanjuje zlo i propast?!

U uzornoj se kaznioni u Buenos-Ayresu u lipnju 1907. godine, a pod ravnateljstvom sveučilišnog profesora dra. José Ingegnieros-a

Digitized by Google

otvorio zavod, kakvog još nigdje nema, a to je „zavod za kriminalogiju".

Ovaj zavod nema nikakvih pravničkih povlastica, jer to je u pravom smislu riječi znanstveni organizam, koji u isti čas jednako radi — da se tako izrazim — kao laboratorij i kao klinika. Pozvan je, a da si ne prisvaja funkcije pravničke prirode, da spaja bitne elemente, kako bi se kaznen' zakon na shodni način upotpunio, usavršivao.

Poslovi kriminaloškog zavoda obuhvaćaju kod proučavanja prekršaja, zločina sve, što se odnosi na socijologiju, metereologiju, antropologiju, psihologiju, statistiku, na kažnjivost, na v adanje, držanje kažnjenika. Tamo će se marno proučavati društveni odnosi zločinačkog življa argentinske republike, kako bi na javu izbile osebujnosti tih odnosa, pa da se tako s vremenom dodje do što točnijeg riješenja svih problema, koji se odnose na opčuvanje i utamanjenje zločina; takodjer se ne će zaboraviti ni na proučavanje i njegovanje komparativne kriminalogije. Proučavat će se osobna i društvena patologija i pred očima će biti tri glavne točke i to: uzrok, očitovanje i liječenje i spram toga će se uzet obzir na:

1. Zločinačku etijologiju, kamo spada zločinačka mesologija (zločinačka socijologi'a i zločinačka meteorologija) i zločinačka antropologija (zločinačka psihologija i zločinačka morphologija), kao što i svaka nauka, što ide za opredeljenjem uzroka zločina;

2. Kriminalošku kliniku, koja obuhvaća proučavanje različnih načina, uvjeta, na temelju kojih se očituje zločin i klinično proučavanje osobe zločinca, što će potpomoći, da se opredijeli stupanj opasnosti, koja prijeti čovječanskom društvu;

3. Zločinačko liječenje, koje nas mora upoznati sa najboljim sredstvima — društvenim ili osobnim, sa opčuvanjem i profilaksom zločina, a u svrhu, da se nadje rukovodj za nacrt reforme kazne i upotrebu različnih načina kazne.

To je veliki niz kliničkog i eksperimentalnog istraživanja čiji se uspjesi ne će moći doduše smjesta upotrebiti, no zavod će s te znanstvene strane upotpuniti praktično djelovanje neposredne osebujne koristi, koje ću sada nabrojiti:

a) Uredjenje osebnog liječničko-psihološkog izviješća za svakog pojedinog kažnjenika, sa stajališta kliničkog i socijološkog;

b) Ispitivanje i neprestano opažanje svih kažnjenika sa različnog stajališta i to pojave duševnog poremećenja,* padavicu, kronični alkoholizam,

* Ludilo se medju kažnjenicima vrlo rijetko javlja. Tečajem zadnjih sedam godina bilo je 2·11‰; svakako vrlo neznatan broj, ako se sravni sa statističkim podacima kazniona drugih država.

Digitized by Google

pa i svaku drugu fizijo-psihološku promjenu tako, da se o svakom slučaju mora točno izvijestiti pravničkim naučnjacima;

c) Sudbeno-liječničko istraživanje svakog samoubojstva, pa i pokuša; samoubojstva,** što se medju kažnjenicima dogadja, o čemu valja najtočnije izvijestiti;

d) Predlozi ravnateljstvu kaznione o svemu, što se tiče liječenja, ćudorednog i intelektualnog odgoja, te posla kažnjenika;

e) Uredjenje medjunarodne knjižnice o kriminologiji i srodnim znanostima, naročito pako da je knjižnica providjena argentinskom bibliografijom;

f) Sabiranje odnosnih predmeta za ustrojenje prvog kriminološkog muzeja južne Amerike;

g) Izdavanje lista „Archivos de Psiquiatria y Criminologia", koji je opredijeljen, da upozna općinstvo o djelovanju tog zavoda.***

Ovaj nam je kratki nacrt dokaz, kako mjerodavne ličnosti Argentinske republike ozbiljno shvaćaju pojam kazne. Pa sve, što je ovaj kriminološki zavod tek posve nova uredba; sve, što se o njegovu životu ne može još mnogo reći, ipak je posve sigurno, da će pod vodstvom umnih i čovjekoljubivih osoba biti od neprocjenive koristi. Znanost, koja se ne smije pod nikakav uplivi jaram skučiti; znanost, koja neka leti, kako su joj krila porasla, učinit će svo e, da ovu novu njezinu granu hrani i potpomaže; bujno će cvasti i plod donijeti. Nade je, gojiti se barem mora i to živo, da se kriminologiju ne ograniči samo na koljevku, u kojoj je nikla i u kojoj se sada gaje, nego neka prijedje granice njezine, da se proširi širom svijeta, pa će se mnogo stotina od tisuću i tisuću nesrećnika, koji bogzna s kojih razloga padoše u ralje zločinstva, povratiti u čovječansko društvo posve preporodjeni, postat će dostojni članovi, iza kako su u okajivanju za grijeh odlučili i imali zgodu i priliku, da postanu ono, što prije nijesu mogli, jer da su mogli, ne bi bili isključeni iz društva i vrgnuti na pokoru.

Izlijev je plemenitog srca, veliko slavlje neograničenog i neizmjernog dobročinstva stvarajućeg čovjekoljublja, što se sada živo zauzelo za jadnike, da otvore oči, da se preobraze, kako će kročiti putem ćudoredja. A otuda ne može biti nego samo koristi za pojedince, a time i za cjelokupnost. Griješnik se ima smatrati opet samo kao čovjek, a ne kao životinja, pružiti mu se mora sve i sva, da ako ne potpuno, a ono barem djelomično sa radom koristi. Čemu luksurijozno uredjenih kazniona, kad kažnjenik u njoj čami, da nikog ne vidi, da ništa ne radi, da po mjesece i mjesece ne smije progovoriti ni riječi kao što

** Samoubojstvo je takodjer vrlo rijetko, jer se od 1900 godine samo jedan kažnjenik sam ubio, a trojica su pokušala, da se ubiju, a bilo je na godinu poprečno 2.975 delinkvenata, djelomično još u istragi, djelomično pako već osudjenih.

*** Ovaj list izlazi svaka dva mjeseca, te se slaže i štampa u tiskarskim radionama samoga zavoda.

Digitized by Google

sam se uvjerio u Atini, a naročito u Stockholmu? Tek neznatni postotak obavlja krojački i postolarski posao, nešta za vojnike, a drugo za kaznionu; veći pako postotak čuči u doduše lijepim, svijetlim, zdravim ćelijama, zdvaja i propada s nerada, pa mu je možda jedina razbibriga, da se koji put preko dana pogleda u malo zrcalo (!), što mu uprava uz ostale potrepštine stavlja na umivaći sto!... Ali zato su samoubojstva i duševne razbolje na dnevnom redu.

Još će biti velika korist u hvalevrijednom nastojanju Argentinjana: naći će jamačno sredstva, kako će se zločini moći barem donekle spriječiti, a do toga će doći shodnim i umnim proučavanjem svih odnosa svakog pojedinog zločina. Možda će doći vrijeme, pa će ćelije kaznione biti većinom prazne, a to će doba čovječanstvu dobro doći, ta i onako mu prijete različne pogibelji od kojekakvih bolesti kužnih, a u novije vrijeme osobito od bolesti, koje nastaju užitkom modernih, no zato užasnih pogubnih otrova!...

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

Tumačenje § 15. sl. d) min. nar. od 17. prosinca 1858. br. 230. z. vl. l.

U parnici t. t. P. B. i s. iz B., zastupane po dru. B. R. proti V. G. iz S., zastupanom po dru. I. V. radi ukinuća uporabne pogodbe spp. odbio je kr. kot. sud u B. odlukom od 29. listopada 1907. br. 18.733 gr. priziv s ništovnom žaobom tužiteljke kao prekasno podnesen s razloga, što je temeljem § 15. al. prva i sl. d) nar. min. nut. djela i pravos. od 17. prosinca 1858. br. 230. z. vl. l. rok za podnešenje priziva i žaobe ništovne ustanovljen sa tri dana, a priziv s ništovnicom tužiteljke podnesen nakon tog roka.

Usljed utoka tužiteljičinog proti toj odluci izdao je kr. banski stol slijedeću svoju rješidbu od 13. strudenoga 1907. br. 26.227:

uvaživ, da parnica ova nije povedena na prigovore proti sudbenoj otpovjedi niti proti nalogu predvidjenomu u § 11. nar. min. nut. djela i pravos. od 17. prosinca 1858. br. 230. z. vl. l., već na tužbu radi razriješenja uporabnog ugovora,

uvaživ, da prema tomu za ovu parbu ne vrijedi iznimka u § 15. sl. d) gornje naredbe navedena, koja traži za podnesenje pravnog lijeka priziva i ništovne žaobe rok od tri dana, pa da je ustanova ova u nazočnom slučaju krivo uporavljena i odluka odbijajuća priziv i ništovnu žaobu tužiteljice ništetna,

obnašao je kr. banski stol povodom utoka i žaobe ništovne tužiteljice napadnutu odluku toga suda od 29. listopada 1907. br. 18.733 gr. ukinuti, te tomu sudu naložiti, da s prizivom i žaobom ništovnom kao pravodobno podnesenim po propisima redovitog parbenog postupka postupa.

Digitized by Google

Kr. stol sedmorice izdao je svoje riješenje od 23. siječnja 1908. br. 219. usljed previdnog utoka tuženikova slijedećeg sadržaja:

vidiv, da kraći rokovi u § 15. pod točkom d) minist. nar. od 17. prosinca 1858. br. 230. z. vl. l. valjaju po izričnoj ustanovi prve stavke rečenog §-a ne samo za parnice, zametnute na prigovore proti sudbenoj otpovjedi, već i za one, zametnute na tužbe, kojima se dokinuće ili ugasnuće pogodbe uporabne traži iz drugih razloga, a ne s toga, što ističe rok uporabni ili kojimi se proti uporabodavcu traži, da predade stvar u uporabu uzetu;

vidiv, da se tužbom nazočne parnice traži razriešenje uporabnog ugovora, prije izminuća uporabnog roka, pa da za to ista parnica nedvojbeno spada medju one, predvidjene u gore citiranoj ustanovi § 15. min. naredbe od 17. prosinca 1858. br. 230. z. vl. l.;

obnašao je povodom predvidnog utoka tuženog preinačiti napadnutu odluku kr. banskog stola i uspostaviti onu suda prvoga. Dr. Čimić.

Prilog k tumačenju § 4. min. nar. od 17. prosinca 1858. br. 230. z. vl. l.

I. L. odkazao je J. W. najamni odnošaj na 3 mjeseca, proti kojem odkazu podnio je J. W. prigovore, ter je kr. kot. sud u G. nakon obavljene razprave osudom od 17. srpnja 1907. br. 5103 gr. prigovore odbio.

Razlozi: Tužitelj podnaša proti odpovjedi tuženika sliedeće prigovore:

1. da tuženi nije vlastnik one kuće u G., u kojoj on stanuje, pa mu stoga prigovara aktivnu legitimaciju;

2. da odpovjedna molba ne sadržaje pravni razlog odpovjedi!

3. da je tuženi malodoban, pa da nije bez svoga zakonitoga zastupstva ovlašten na odpovjed i

4. da je odpovjed preuranjena, jer da je najam imao trajati do 25. ožujka 1910 god.

da je tuženi vlastnik kuće br. 102 u G., u kojoj tužitelj najam drži, dokazano je gruntovnim izvadkom B-I, a naročito podpunim gruntovnim izvadkom br. 2—III. Potonjim izvadkom dokazano je, da je na nekretninama ul. br. 102 općine bilo uknjiženo za korist Nikole N. pravo najma stana kuće br. 102. u G., a tužitelj sam priznaje, da on u najmu drži tu istu kuću.

Time je nedvojbeno dokazano, da je tuženi vlastnik kuće, u kojoj tužitelj stan drži i koji mu tuženi odkazuje.

U odpovjednoj molbi kaže tuženi, da je glede te kuće inače razredio, što je bezuvjetno pravni razlog, pak je stoga taj prigovor neumjestan.

Pošto je tužitelj naknadno priznao, da je tuženi jur punoljetan, to prigovor malodobnosti odpada.

Tužitelj u svojim prigovorima navadja, da je kuću, u kojoj stanuje, uzeo u najam mjeseca veljače 1904. od tuženikova oca Josipa L. uz pogodbu, da preuzima kuću u najam na tri godine i da se ona njemu uz pogodbu muče produljuje opet na tri godine, ako ne bude budi s njegove budi s tužiteljeve strane 3 mjeseca prije izmaka ugovorenog najamnog roka odpovjedan. Prema toj pogodbi uselio se je on konačno 25. ožujka 1904., ter je imao potrajati do 25. ožujka 1907. u slučaju pravodobne odpovjedi, pa pošto mu najam nije

Digitized by Google

odpovjedan do 25. prosinca 1906., to da je ovaj najamni odnošaj prema pogodbi produljen na daljnje 3 godine, naime do 25. ožujka 1910.

Tužitelj ali ničim ne dokazuje, da je tuženi nakon što je postao vlastnikom nekretnina u uložku br. 102 opć. G., dakle i kuće, u kojoj tužitelj stanuje, pristupio najamnoj pogodbi, sklopljenoj izmedju tužitelja i pokojnog Josipa L.

Tuženiku kao vlastniku kuće te pripada pravo, da može tužitelju odkazati stan, jer ako tužitelj i drži odkazani mu stan na temelju ugovora, sklopljenog sa prijašnjim vlastnikom, to taj ugovor ne veže tuženika, jer nije uknjižen, a ne vežu ga ni pojedine ustanove toga ugovora.

Odpovjed tuženika na tri mjeseca osnovana je na § 1120. o. g. z.

S tih razloga valjalo je odpovjed u krieposti uzdržati.

Osuda glede plateža parbenog troška osniva se na § 573. grpp.

Riješitbom kr. banskog stola od 31. srpnja 1907. br. 18.121 ukida se prvosudna osuda i stavlja se odpovjed izvan krieposti, i to iz sliedećih razloga:

Kod meritornoga riešenja ovoga priepora valjalo se na prvom mjestu obazrieti na § 4. naredbe ministarstva unutarnjih djela i pravosudja od 17. prosinca 1858. br. 230 z. v. l., koji imperativno odredjuje, da odpovjedatelj ima u svojem pismenom podnesku navesti ne samo pravni razlog, s kojega odpovjeda, već da ima ujedno navesti i predmet uporabne pogodbe, jer odpovjedi, koje ne zadovoljavaju ovim propisom, imadu se ureda radi zabaciti. Nu pošto tuženi u svojoj odpovjednoj molbi nije udovoljio ovim propisom, to se je napadnuta osuda već iz ovog razloga morala uz uvaženje priziva preinačiti.

Tuženi naime nije u svojoj odpovjedi naveo, da li se ista temelji na pogodbi ili na zakonu, već je tek nakon danih prigovora priznao, da s tužiteljem nije sklopio nikakove pogodbe uporabne, već da je takovu sklopio njegov pravni prednik, a njegova da se odpovjed temelji na ustanovi § 1120 o. g. z., a povrh toga nije tuženi označio ni predmete pogodbe, jer dok tuženi tvrdi, da se u najam dane prostorije nalaze u kući broj 102, sagradjenoj na čestici br. 1252/2 u gruntovnom uložku br. 102 općine G., što je tužitelj porekao, priznaje tuženi, da on sam u toj kući stanuje, a niti ne tvrdi, da tužitelj u istoj kući s njim stanuje, a povrh toga je tužitelj svjedočbom naknadno doprinešenom u prizivu, dokazao, da poreka njegova nije neosnovana.

Nu i bez obzira na gore navedeno ukazuje se odpovjed tuženikova neosnovanom i preuranjenom, jer je tuženi tečajem razprave priznao, da je tužitelj sa Josipom L., pravnim prednikom tuženikovim, sklopio uporabnu pogodbu na tri godine, koji je rok iztekao 25. ožujka 1907. i da je od tužitelja i nakon smrti Josipa L. ubirao najamninu, a da nije s ovim sklopio nikakove nove najamne pogodbe, premda je već temeljem rentovnog ugovora od 24. veljače postao vlastnikom upitnih nekretnina, a dosljedno tome smatra se, da je muče pristao na pogodbu, što ju je tužitelj s pravnim prednikom tuženikovim sklopio, a pošto mu tuženi tri mjeseca prije 25. ožujka 1907. najma odkazao nije, smatra se ugovor muče produljenim (§ 1114. o. g. z.)

Izreka glede parbenih troškova temelji se na ustanovi § 577. grpp.

Riešitbom vrhovnog sudišta od 5. rujna 1907. br. 3223 ukinuta je drugomolbena osuda, ter potvrdjena prvosudna u cielosti tim, da trošak previda ima nositi sam tuženi.

Digitized by Google

Razlozi:

Po § 4. ministr. naredbe od 17. prosinca 1858. br. 230 z. vl. l. treba da odpovjedna molba sadržaje pravni razlog, s kojega se čini odpovjed, t. j. odpovjedatelj mora navesti one okolnosti, iz kojih izvodi svoje pravo na podnašanje odpovjedi. Tom propisu udovoljio je tuženi odpovjedatelj, čim je u molbi i tečajem razprave razložio, ma mu se odpovjed temelji na § 1120 o. g. z., dakle da odpovjeda stan po propisu § 2. slovo e) minist. naredbe od 17. prosinca 1858. br. 230. z. vl. l.

Ostali prigovori tužitelja proti odpovjedi u pogledu aktivne legitimacije tuženoga odpovjeatelja, malodobnosti istoga i preuranjenosti odpovjedi, dovoljno su oprovrgnuti po sudu prve molbe, a nema dvojbe, da je predmet, o kome se radi, dosta točno označen, da se naime radi o prostorijama na čestici br. I. 252/2 grt. ulož. br. 102 opć. G. novosagradjene kuće, spadajuće sada u vlastnost tuženoga I. L., dočim muče produljenje najamnoga ugovora po § 1114. o. g. z. ne postoji, jer je odpovjedatelj, postavši glasom odluke od 29. veljače 1907. br. 1345/gr. samosvojnim, dne 29. ožujka 1907. podnio odpovjednu molbu. Priopćio: Dr. R. Šlumpf.

Tuženik treba da tužitelju plati parnične troškove i ako je nugjao tužitelju isplatu duga, ali odbijajući jednu svoju ne likvidnu tražbinu prema tužitelju prem je sud priznao opravdanim taj tuženikov protuzahtjev.

(Vrhovno riješenje od 4 veljače 1908. R IX 15/8)

Utočni je sud u S. zaključkom od 21. prosinca 1907. R 377/7 preinačio u pogledu troškova presudu prvog stepena, s kojom se tušenik osudjuje na isplatu parničnih troškova, te je osudio tužitelja, da ih tuženiku plati.

Razlozi: Tuženik je na prvoj raspravi priznao traženje za K 272 i izjavio, da je tu svotu nudjao i tužitelju odma po utočenju vina, cijena kojega iznaša K 320, od kojih je dao K 40 u ime kapare, ali da tužitelj nije htio već je htio svu svotu od K 280, ne priznavajući trošak od K 8 za prienos vina na more, koji je trošak učinio tuženik, te ga je htio odbiti od dužne svote od K 280, jer po običaju u mjestu taj trošak imaše da tužitelj učini.

Tužitelj je priznao taj navod tuženika.

Prama takovom stanju stvari, pošto je sud osudio tuženika na isplatu samih K 272, red je držati da postoje obe pretpostavke, a da po § 45. g. p. tužitelj bude osudjen da plati tuženiku troškove parnice, jer je tuženik priznao traženje odma na prvom ročištu u onom iznosu, u komu je bio osudjen da plati, a tužbi nije dao povoda, jer je tu svotu i prije prikazanja tužbe nudjao tužitelju.

Utočni se senat ne slaže razlaganjem napadnute presude, da tuženik nije mogao po sebi da pridrži ono 8 kruna, jer da nije likvidno, jer to pridržanje potječe iz istog pravnog posla, od kojega je nastalo i traženje od K 280, a s sdruge strane potreba parnice i dotična dužnost isplate troška ovisi baš od toga, da li je opravdan tuženikov zahtjev, pa bio likvidan za prijeboj ili ne bio, a pošto je njegov zahtijev opravdan, tužitelj je kriv, da je nastala ova parnica, da su nastali ovi troškovi i za to po §-u 45. g. p. on ima da uzdrži svoje troškove i da tuženiku naknadi njegove.

*

Digitized by Google

Vrhovni je sud uspostavio izreku prvog suca vrhu troškova prve molbe.

Razlozi: Pošto je s jedne strane kupac, ako nije što drugo bilo ugovoreno, dužan da preuzme kupljenu robu, a da u isto doba i plati kupovnu cijenu, a s druge strane prodavač nije obvezan da primi samo djelomičnu isplatu §§ 1062. 1415. o. g. z.); pošto u nazočnom slučaju sam tuženik priznaje, da je utuženi iznos od K 280 zbilja sačinjavao kupovnu cijenu, te da tužitelj nije htio da primi djelomični iznos, ponudjen mu od tuženika, s toga što mu nije priznavao uoblaštenje k odbitku od 8 K kao naknadu za troškove prijenosa robe do mjesta krcanja, podnešene od tuženika, pošto je pak prvi sudac ustanovio, da ovaj protuzahtjev tuženika nije za vrijeme prikazanja tužbe nikako bio ispravan i jednovrstan s utuženim, te da je po tomu bio nepodoban za kompensaciju (§§ 1438. i slijed. o. g. z.), proizlazi, da je tužitelj bio primoran postupanjem tuženika da ustane tužbom, e da postigne sudačku izreku, a da mu došljedno i baš obzirom na neznatnost djelomičnog iznosa kojim nije uspio, tuženik ima da naknadi u smislu §§ 41. i 43. gr. p. sve troškove zavedenog postupka. Saopćio D. M.

Na suvlastničtvo pokretnih tjelesnih stvari ima se voditi ovrha prama propisima §§ 249. i slied., a ne po onim §§. 331. i slied. O. R.

U savezu sa člankom g. Iva Milića u „Mjesečniku" br. 11 od g. 1907. vriedno je, da se iznese riešenje 21. siečnja 1908. br. 15011/7 c. k. vrhovnog suda u Beču, uneseno u „Spruchrepertorium" pod br. 200, u kojemu je riešenju zastupano stanovište protivno onom, što ga je branio g. Milić.

Oba tužitelja tvrdijahu u tražbi, da pokretne stvari, t. j. jedan konj, jedan motor na benzin i jedan stroj za proizvadjanje sodne vode, koje su bile zaplienjene radi utjeranja izvršive tražbine sad traženog tjerajućeg vjerovnika, nisu izključiva vlastnost obvezanika, već da pripadaju za dvie trećine tražiteljima, koji obzirom na to, da su njihova suvlastnička prava na zaplienjene stvari takova da ovrhu čine nedopustivom, zatražiše priznanje suvlastničtva sa strane traženika i izreku da je ovrha nedopustiva. Traženik je priznao na razpravi traženje odnosno dvie trećine, i bio je sporazuman s tim, da se ovrha ograniči na jednu trećinu zaplienjenih stvari, u koliko je onda vlastničtvo obvezanika.

Sud je prvoga stepena izrekao da su tražitelji suvlastnici zaplienjenih stvari za dvie trećine, i proglasio je ovrhu u cielosti nedopustivom. jer obzirom na odnošaj suvlastnosti ovrhom zahvaćenih stvari, ima se uzeti, da je založno pravo polag §§ 249, i slied. O R. protuzakonito postignuto, te da se je u nazočnom slučaju ovrha imala provesti prama propisima postavljenim u §§ 331. i slied O R. za ovrhu na druga imovinska prava.

Prizivni sud potvrdio je ovu osudu radi njezinih razloga, dodavši, obzirom na pobijanu legitimaciju tražitelja, da se radi o pljenitbi stvari, kojih suvlastničtvo pripada tražiteljima, i da bi ovi po tom bili ograničeni u pravu raspolaganja s tim stvarima, kad bi se ovrha imala proslediti prama propisima §§ 253 O. R.

Vrhovni je sud udovoljio reviziji traženika, te je pobijanu osudu preinačio djelomično t. j. u pravcu da je odbio tražbeni zahtjev, u koliko je pitano, da

Digitized by Google

bude nedopustivom proglašena ovrha na trećinu zapljienjenih stvari, koja pripada opvezaniku — to radi ovih r a z l o g a :

Jedini u revizijskom spisu istaknuti revizijski razlog § 503. br4. S. P. osnovan je. Ovrha upućena pljenitbom u smislu § 253 O. R. na stvari, koje su predmetom ove parnice, bila je, odnosno prava vlastnosti, što, prama složnim izjavama stranaka, tražiteljima pripada za dvie trećine, nedopustivom proglašena, u nižim stepenima, u cielosti, dakle i odnosno one trećine, što pristoji obvezaniku, a to jer, da, kad postoji zajednica vlastnosti, obvezanikov dio ne može se ovrhom zauzeti po propisima §§ 249. i slied., već po onima §§ 331. slied. O. R.

Ovomu se mnienju ne može pridružiti revizijski sud.

Po § 361. obć. gr. zak. bitnost suvlastničtva sastoji u tom, da je pravo, a ne stvar podieljeno prama idealnim, a ne prama materijalnim djelovima medju više osoba. I suvlastničko se pravo prikazuje kao jedno stvarno pravo, je ima za nužnu predpostavku i za pojmovnu sadržinu pravni odnos dionika prama zajedničkoj stvari. Bez stvari ne ima zajednice vlastničtva. Od toga se izvodi, kako ne ide da se pravo suvlastnosti odieli od same stvare i da ga se postavi kao samostalni predmet pravnog saobraćaja. Nerazrešivi vez izmedju stvari i prava suvlastnosti, kao priznatog neposrednog gospodstva nad stvari, mora se svakako čuvati. Potraživanje prava suvlastnosti bez istodobnog potraživanja same stvari nije pripustljivo. No zabranom, koja se izriče pri pljenit i, što se provadja po § 331. O. R. biva uzapćeno samo pravo kao takovo, koje obvezaniku pripada. Stvar na koju se odnosi pravo, što se im zaplieniti pri tom ne dolazi nikako u obzir. Ova vrst ovrhe dakle ne odgovara biću prava suvlastnosti kao stvarnoga prava.

S druge strane ne ima nikakve zakonske zapreke da se ne provede ovrha prama općim načelima §§ 249. i slied. O. R. na idealni dio pokretne tjelesne stvari, što pripada obvezaniku. Jedino se mora imati na umu načelo izraženo u zadnjoj stavci § 442. obć. gr. zak. Kako ima da glasi pljenitbena klausola što treba da se umetne u zapisnik o pljenitbi, izvodi se iz analogne ustanove § 92. st. 2. O. R. Na pljenitbi osnovanom sudskom zložnom pravu predmet je vlastnički dio, što pripada obvezaniku, te ovlašćuje tjerajućeg vjerovnika, da se prodajom ovoga diela naplati za svoju ovršnu tražbinu. U dražbenom postupku služi kao razglasna ciena vriednosti rečenoga diela. Pravomoćnim dosudjenjem najboljemu nudiocu zbiva se na korist ovoga promjena u licu jednog od dosadašnjih suvlastnika. Ovoj izmjeni imadu se bezuvjetno prilagoditi ostali dionici (§ 829. obć. gr. uzak.) Način njihovog obračunanja sa dostalcem, kao novim suvlastnikom ne spada u okvir ovršnog postupka, već se imadu uporaviti propisi §§ 825. i slied. obć. gr. zak. D—ć.

U privremenom svojstvu namještena učiteljica podpada u ovršnom postupku pod udar § 4. zakona od 13. siečnja 1883. o stegah ovršnoga prava kod ovrha radi novčanih tražbina, a ne § 13. istoga zakona.

U ovršnom predmetu H. T., trgovca u Z., proti H. O., za ovršnu uručbu i plienitbu diela nagrade, koju ova kao privremeno namještena učiteljica na višoj djevojačkoj školi u Z. u mjesečnom iznosu od 78 K bere, ostavljajući joj pri tom netaknut iznos on 2 K dnevno, odnosno 60 K mjesečno, sve to radi

Digitized by Google

dužnih ovrhovoditelju 201 K 10 fil. spp., izdao je kr. kotarski sud I. u Z. ddto 18. studenoga 1907. br. 65.354 gr. sliedeću odluku:

Molba ova vraća se molitelju kao ne uvažena s razloga, što ovršenica, kao privremeno namještena učiteljica, nije namještena u svojstvu d n e v n i č a r a, a da bi joj se moglo u smislu § 13. zakona od 13. siečnja 1883. o stegah ovršnoga prava kod ovrha radi novčanih tražbina, prihod nadmašujući 2 K dnevno uztegnuti, već ona uza sve to spada u kategoriju javnih činovnika, koji uživaju pogodnosti § 4. gori citiranoga zakona u pogledu ovrhe na plaću, pa pošto ovršenica ne uživa u § 4. jur citiranoga zakona potrebiti godišnji prihod, koji imade ostati netaknut i prost od ovrhe, to se uslied toga ni u tom pravcu molbi udovoljiti ne može.

Proti toj odluci uložio je ovrhovoditelj H. T. utok na kr. banski stol, u kojem izvodi, da u ovom ovršnom predmetu može biti mjesta samo uporabi § 13., a ne § 4. cit. zakona, jer da § 4. govori o stalnim službenim berivima stalno namještenih državnih i ovima usporedjenih službenika, dočim da je ovršenica samo privremeno, za nekoliko mjeseci, a izpod godine dana, namještena učiteljica, te se kod nje ne stiču uvjeti § 12. citirane ovršne novele, gdje se izričito spominje, tko se ima smatrati stalno namještenim; s toga, da za nju vriede ustanove § 13. ovršne novele, a ne onu § 4., a to tim većma, što § 13. ne govori samo o dnevnicama, već i o plaćama, u koliko iste ne podpadaju pod ustanove § 12. ovršne novele.

Kr. banski stol odputio je rješitbom svojom od 31. prosinca 1908. broj 29.656 utok ovrhovoditelja, te potvrdio prvosudnu odluku, s razloga, što se ovršenica, i ako je samo u privredenom svojstvu namještena kao učiteljica na višoj djevojačkoj školi, kao takova ipak smatrati ima uzporedjenom stalnim namještenikom i službenikom, pak stoga da u nazočnom slučaju ima mjesta uporabi § 4. ovršne novele.

Protiv te rješitbe uložio je ovrhovoditelj izvanredni previdni utok, koji je ali kr. stol sedmorice rješitbom svojom od 26. ožujka 1908. br. 1120 u pomanjkanju uvjeta § 318. grpp. odputio. Priobćio: D r. V u k e l i ć.

B. Kazneno

Ako presudni sud stane dvoiti o tom, da li je prvobitno obtuženikovo priznanje učinjeno pod duševnom depresijom, ima ako obtuženi to priznanje na glavnoj razpravi opozove, ovu dvojbu izvidili i razjasniti saslušanjem svjedoka, pred kojima je obtuženi čin priznao.

Kr. sudb. stol u Z. proglasio je D. D. pravomoćno obtuženu radi zločinstva paleža, ozn. u § 166. i 167. sl. e k. z. krivom, što je u noći od 10. na 11. siečnja 1908. u K. u namjeri, da uporabi sjenik J. K., a prenočište i da si isti osvjetli, zapalila žigicu, te kod porabe iste prepustila neobhodno za odvrat pogibelji ognjene nuždni oprez, dakle počinila djelo odnosno propust, iz čega obojega lasno mogla predviditi, pogibelj ognjenu, koja je u istinu nastala, jer je usljed toga izgorila štala sa sušom itd. J. K-a, čime je počinila prekršaj suprot sigurn. vlastničtva, označ. u § 459. k. z.

Usljed žaobe ništovne kr. drž. odvjetničtva u Z. ukinuo je kr. stol sedmorice prvosudnu osudu po § 284. t. l. kp., ter odredio iznovičnu gl. raz-

Digitized by Google

pravu pred istim kr. sudb. stolom, na koju se imadu pozvati svjedoci M. M., P. P. i N. L. i to iz sliedećih r a z l o g a:

Kr. drž. odvjetničtvo napada prvosudnu osudu kao ništetnu po toč. 5. i 9. sl. a) § 277. k. p. navodeći, da presudni sud uzima bezdvojbeno dokazanim, da je u noći od 10. na 11. siečnja 1908. kod J. K. buknuo požar, koji je uništio štalu sa sušom, krmom i raznim drugim predmetima u vriednosti od 1632 K, te da je taj požar prouzročila obtužena D. D., ali drži, da ne postoji zločinstvo paleža, jer da je D. D. oganj prouzročila jedino svojom nesmotrenošću, bez zle nakane, koju svoju izreku da temelji izključivo na kazivanju obtužene, ali da nije za tu svoju izreku naveo nikakovih razloga, koji bi bili podkriepljeni činjenicama, iznešenim na glavnoj razpravi, niti je sva dokazna sredstva u smislu § 249. k. p. brižljivo i savjestno pretresao u obziru njihove vjerodostolnosti. Obtužena D. D. da je naime koli pred redarstvom, toli pred iztražnim sudcem okolnostno priznala inkriminirani čin, kako je isti u obtužnici prikazan, navedši mu ujedno motiv i opisav način njegovog izvedenja, a naročito zlu nakanu, da se porodi požar u tudjem vlastničtvu.

Ovo svoje okolnostno priznanje, da je obtužena na glavnoj razpravi bezrazložno opozvala, te čin prikazala, kao da je pošla u štalu, da ondje prespava, pa da je žigicu, kojom si je posvjetila, bacila nesmotreno u slamu, te da je tako uslied njezine nesmotrenosti oganj buknuo. Taj svoj opoziv priznanja da nije mogla obtuženica ničim opravdati, već pukom tvrdnjom, da ne zna što je pred redarstvom i sudom izkazala, a presudni sud da iz te njene obrane konstruira, da je ona čin priznala pod pritiskom njeke psihične depresije, ali da ne navodi za tu svoju izreku nikakovih razloga, premda je obtuženičino priznanje ne samo okolnostno i skladno, već i inimi okolnostmi čina podkriepljeno, dočim da ne ima za duševnu depresiju obtuženice u spisima baš nikakova temelja (§ 277. t. 5. k. p.)

Nadalje se u istoj žalbi ništovnoj iztiče, da je imao presudni sud, ako je i podvojio o istinitosti obtuženičkoga priznanja, učinjenoga pred redarstvom i sudom, ne naprosto povjerovati njezinom bezrazložnom opozivu priznanja, već pobliže izviditi, pod kojim okolnostima je isto učinjeno, te da li je obtužena tom zgodom doista bila u njekoj duševnoj depresiji, kako to presudni sud navodno bez ikakvog temelja dokazanim uzima.

Napokon se u ništovnoj žaobi tvrdi, da je presudni sud uslied krivih predpostava djelo obtužnice nepravilno označio prekršajem po § 459. k. z. premda je obtuženica vansudbeno i pred sudom priznala zločinstvenu nakanu u smislu §§ 1. i 166. kz., čime da je počinjena ništetnost po točki 9. sl. a) § 277. k. p.

Ništovna žaoba kr. drž. odvjetničtva osnovana je, jer je obtužena D. D. koli pred gradskim stražarima N. L., M. M. i T. P. toli pred iztražnim sudcem priznala, da je uslied neharnog postupka svoga sina oštećenika J. K., koji se u napadnutoj osudi pobliže opisuje, iste noći zapalila mu žigicama sjenik, dakle izrično priznala ne samo zlu nakanu prema § 1. k. z., već i specijalnu zločinstvenu nakanu prema § 166. k. z., a presudni sud usprkos toga u protuslovju sa sadržajem spisa ipak tvrdi, da n i j e i z k l j u č e n o, da je obtužena to svoje priznanje učinila uslied psihične depresije, pa da m o ž e s t a j a t i njezina tek na glavnoj razpravi iznešena obrana, da je ona taj požar prouzročila svojim nesmotrenim paljenjem žigica, na oštećenikovom sjeniku,

Digitized by Google

tražeći si ondje prikladno prenočište, premda obtužena o tom prije toga nikad ni riječi spomenula nije, niti pred naprvo navedenim gradskim stražarima, a niti pred sudcem iztražiteljem, a niti se je prema zapisniku o glavnoj razpravi branila, da je prigodom svog vansudbenog i sudbenog preslušavanja bila duševno smetena, a niti pokušala opravdati taj svoj bezrazložni opoziv tog svog priznanja, već je naprosto izjavila, da nezna, što je tada (prigodom preslušavanja) govorila.

Tim je počinjena ništetnost po toč. 5. § 277. kp.

Čim je presudni sud uslied na glavnoj razpravi sbivšeg se opoziva obtuženičinog priznanja stao dvojiti o tome, nije li to priznanje učinjeno pod njekakovom duševnom depresijom, imao je prema propisu § 2. k. p. ovu dvojbu izviditi i razjasniti saslušanjem naprvo navedenih gradskih stražara, a eventualno i samog iztražnog sudca, da uzmogne temeljito prosuditi, da li je obtuženica to svoje opetovno i okolnostno priznanje u istinu učinila u stanju njekakve duševne depresije.

Stoga valja, davši mjesta ništovnoj žalbi kr. drž. odvjetničtva, napadnutu prvosudnu osudu po § 284. toč. 1. k. p. kao ništetnu ukinuti, ter odrediti iznovičnu glavnu razpravu pred istim kr. sudbenim stolom uz prizov i saslušanje naprvo navedenih svjedoka obtuženičnog priznanja, a za tim da isti sud o stvari ponovno razpravlja i odluči. Priobćio: B.

C. Mjenbeno-trgovačko.

Prinos tumačenju § 488. trg. zak.; §§ 869. i 915. o. g. z. (Svršetak.)

Tužiteljka najme tvrdi, da je zastupnik tuženog društva u K. J. R. na njezin poziv došao u kuću njezinu, ona da ga je odvela u s u š u, spadajuću kućnom broju 195, gdje drži kožarsku robu i opanke, R. da je u toj s u š i preoledao, prebrojio i popisao svu u suši nalazeću se robu, pak na temelju toga popisa je on sam za nju sastavio p o n u d u njezinu za to osiguranje, koju je ona potpisala, te koju je tuženo društvo prihvatilo i izdalo policu pod B—I. Po naredbi kr. stola sedmorice od 5. listopada 1905. br. 1870 trebalo je tuženo društvo ovu ponudu tužiteljke sudu predložiti, ali isto te ponude nije predložilo, nego je u protuočitovanju od 27. veljače 1906. izjavilo, da ne zna, gdje se ta ponuda tužiteljkina nalazi, a kada bi i imalo tu ponudu tužiteljke, ne bi ju predložilo, jer nema ni dužnosti ni volje, da za tužiteljku pruža dokazala. — Već iz same ove izjave tuženoga društva dade se predmnijevati, da je isto po svome zastupniku J. R. osjeguralo zalihu kožarske robe tužiteljke, koja se tada nalazila u s u š i tužiteljke pod kućnim brojem 195 u K., koja je dne 1. rujna 1901. izgorjela. Ovu okolnost dokazuje tužiteljka i svjedocima J. R., B. Š., B. P., Gj. K. pa i samim J. R., koji su svi suglasno potvrdili, da se u lipnju 1901. kod tužiteljke osjegurana kožarska roba nalazila u s u š i tužiteljkinoj pod kućnim brojem 195 u K., da je R. tu robu tužiteljkinu pregledao, drebrojio i popisao, onda u kući tužiteljke sam sastavio p o n u d u njezinu, koju je tužiteljka potpisala.

Da je u vrijeme dne 1. rujna 1901. dogodivšeg se požara u tužiteljkinoj izgorjeloj štali i suši pod kuće brojem 195 u K. bilo kožarske robe, posvje-

Digitized by Google

dočili su to svjedoci: J. R., koji je potvrdio, da je dan prije požara u toj suši i to u posebnom odjelu — magazinu — vidio sirove i suhe kože i opanke, a za nekoliko dana iza požara, da je na gariŝtu opazio ostanke od izgorjelih koža i rogova govedjih pa i šnala, kakove se meću na opanke.

Svjedokinja B. P. tvrdila je, da je ona tu kožarsku robu tužiteljkinu od doba osjeguranja do požara više puta vidjela u rečenoj s u š i tužiteljke.

Svjedok Gj. K. potvrdio je, da je u večer prije požara bio u toj izgorjeloj z g r a d i tužiteljke, te tamo ostavio svoj stolarski alat i da je vidio u istoj osjeguranu kožarsku robu tužiteljke.

Svjedok Fr. D. potvrdio je, da je u noći 1. rujna 1901. došao k požaru, kad je š t a l a i s u š a tužiteljkina već gorjela, da je u g o r u ć o j z g r a d i v i d i o jedno ogradjeno spremište, a u ovome k o ž a r s k u r o b u i to: sirove i učinjene kože i opanke, te vidio, da je i to spremište kao i u njem bivša k o ž a r s k a r o b a g o r j e l a i i z g o r j e l a.

Svjedok B. Š. potvrdio je, da je poslije požara na gariŝtu vidio šnala, kakove se na opanke meću i ostanke od govedjih rogova, a B. P. je potvrdila, da je ućutila smrad goruće kože.

Svjedok Gj. K. potvrdio je, da je bio kod požara i vidio, kako vatra iz pregradjenog odjela — magazina — gdje je bila kožarska roba tužiteljkina, suklja, te da je tada čuo, kako je J. R. nalagao tamo pridošlim vatrogascima, da štrcaju u magazin, jer se tamo nalazi osjegurana roba, a poslije požara da je i onaj svjedok na gariŝtu vidio rogove od koža i šnale, kakove se na opanke meću.

Svjedok M. V., sluga tužiteljkin, posvjedočio je, da je dan prije požara vidio u magazinu tužiteljkinomu u izgorjeloj zgradi 3—4 sloga nakrcana kožama i opancima.

Svjedok G. J. potvrdio je, da je 3—4 dana poslije požara sa gariŝta odvažao pepeo, te da je u pepelu našao mnogo šnala od opanaka i jedan govedji rog.

Tuženo je društvo prigovorilo, da u vrijeme požara štale i suše tužiteljke 1. rujna 1901. nije u izgorjeloj zgradi bilo nikakovih koža niti opanaka, te su preslušani svjedoci tuženikovi: J. V., L. J., T. G., F. H. i J. R. izjavili, da oni u doba požara n i j e s u v i d j e l i k o ž a r s k e r o b e i d a n i j e s u ć u t i l i s m r a d a g o r u ć i h k o ž a.

Ali iz te okolnosti, što gornji svjedoci nijesu vidjeli u goruć oj zgradi tužiteljke kožarske robe i nijesu ućutili vonja goruć ih koža ne proizlazi još, da u toj zgradi u doba požara nije bilo kožarske robe tužiteljkine, čim su svjedoci tužiteljkini to potvrdili, najme, da su u toj izgorjeloj š t a l i i s u š i tužiteljkinoj v i d j e l i k o ž e i o p a n k e i p r i j e i z a v r i j e m e p o ž a r a i ućutili vonj goruć ih koža, a vidjeli i ostanke od izgorjele kožarske robe.

Osim toga su iskazi J. R. i Fr. H. znatno oslabljeni iskazima svjedoka tužiteljkinih B. Š. i T. B., koji su suglasno potvrdili, da su poslije toga požara i to u travnju 1905. čuli, kako je J. R. na promenadi u K. rekao F. H-u: „gledajte, da K. (tužiteljku) srušimo u toj parnici; društvo (tuženo) će nam dati lijepu nagradu, svakomu sjegurno po 50 for."

Osim toga je svjedok B. Š. potvrdio, da je čuo u radionici opančara M., gdje je bio kalfa, kako je Fr. H. rekao, da mu je J. R. obećao, da

Digitized by Google

će društvo (tuženo) dati svakomu 50 for., ako K. (tužiteljku) sruše i da je pri tom H. dodao: „mi ćemo se za to držati."

Isto tako je oslabljen i iskaz svjedoka T. G. iskazom J. R., koji je potvrdio, da je T. G. k vatri došao tek onda, kad je vatra već jenjala, pošto je G. kao neposredni susjed branio svoju kuću od požara.

Iz svega toga proizlazi, da je tužiteljka kod tuženog društva osigurala onu kožarsku robu, koja je bila u suši kbr. 195 u K., da je tuženo društvo znalo, da je ta u vrijeme osiguranja u suši tužiteljkinoj bivša kožarska roba kod njega osigurana i da je kod izdanja police B—I. uprav ta roba mišljena, čim nema dokaza o tom, da je tužiteljka u doba osiguranja držala kožu i opanke u svojoj kući za stanovanje pod kuće brojem 195 u K., te da je tužiteljka osigurati mogla kožarsku robu i opanke u kući za stanovanje, gdje ih držala nije.

Pošto je dakle tužiteljka dokazala, da je ona izrično naznačila svoju sušu pod kućnim brojem 195 u K. kao mjesto odnosno prostoriju, gdje se osigurana roba nalazi, to imade gornje osiguranje njezine kožarske robe valjanost po § 488. st. III. trg. zak.

Ako se k tomu uvaži, da su riječi u polici tuženog društva br. 38.538 pod B—I. „oznaka osiguranih predmeta u kući br. 195 police br. 34.737 sada vlasnost K. K." nerazgovjetne, to se te nerazgovjetne riječi imaju tumačiti na štetu onoga, koji se njima služio, a to je tuženo društvo (§§ 869. i 915. ogz.).

Dokazala je ali tužiteljka i daljnju okolnost, da je u suši njezinoj kbr. 195 u K. na 4876 K osigurana kožarska roba, popisana u polici B—I. skupa sa sušom dne 1. rujna 1901. izgorjela, osim one robe, koja je po izjavi njezinoj u tužbi mjeseca srpnja i kolovoza 1901. iz te osigurane robe uzeta, koje vrijednost tužiteljka sama označuje sa 1350 K.

Vrijednost te osigurane, a izgorjele robe dokazuje tužiteljka sudbenim očevidom sa vještacima i svojom prisegom od ucjene.

Prvo imenovano dokazno sredstvo nije moguće, jer je osigurana roba izgorjela. Pošto je ali tužiteljka dokazala, da je vlasna iskati odštetu za svoju kod tuženog društva osiguranu, a dne 1. rujna 1901. izgorjelu kožarsku robu, te pošto o iznosu te odštete s prilozima C do H—I. nije doprinijela za to dovoljnog dokaza, to je tužiteljka po § 273. gpp. pripuštena, da o tom položi prisegu od ucjene, pak stoga je dopitani dio zahtjeva tužbe njezine ovisnim učinjen o položenju ili nepoloženju njezine prisege od ucjene.

Pošto je glasom police tuženog društva br. 38.538 pod B—I. kožarska roba tužiteljkina sa 4876 K osigurana pozivom na policu tuženog društva br. 34.737 pod A—I., u kojoj je osigurana tužiteljkina kuća, štala i suša kućni broj 195 u K., te pošto je tužiteljka u tužbi izjavila, da je od te robe u mjesecu srpnju i kolovozu 1901. uzela robe u vrijednosti od 1350 K, to je preostalo od osigurane kožarske robe tužiteljkine u dne 1. rujna 1901. izgorjeloj sušu tužiteljkinoj roba u vrijednosti od 3526 K, koji iznos ima tužiteljka prema gornjem razloženju dokazati dosudjenom joj prisegom od ucjene.

Valja stoga uslijed izvanrednog previda tužiteljke preinačiti obje suglasne osude nižih sudova u dijelu napadnutom, te suditi, kako je to u dispozitivnom dijelu ove vrhovne osude naznačeno.

Pošto je tužiteljka tužbom svojom dpr.: 27. prosinca 1902. P/489—02.

Digitized by Google

od tuženog društva tražila za kod njega osjeguranu, a izgorjelu robu kožarsku iznos od 4347 K 24 f., a prisegom od ucjene ima dokazati vrijednost osjegurane, a izgorjele te kožarske robe iznosom od 3526 K, to je tužiteljka viškom od 821 K 24 f. kao nedokazanim bezuvjetno odbijena.

Dosudjene 5% kamate tužiteljki temelje se na propisu § 281. trg. zak. članka XXXVI. : 1895.

Odredba u pogledu roka, u kojem ima tužiteljka nastupiti dosudjenu joj prisegu od ucjene, temelji se na propisu §§ 272. i 277. gpp.

Prijeboj parbenih troškova u svim molbama temelji se na propisu § 573. gpp. Priopćio J.

Iz upravne prakse.

Za rješavanje priepora iz zadružno-pravnih odnosa nadležne su isključivo upravne oblasti. — Ukinuće mjerodavne osude na predlog upravnih oblasti.

Sofija G. udata J. utužila je kod kr. kotarskoga suda u I. tužbom de pr. 6. studenoga 1895. br. 8188. gr. Franju G. radi izplate ugovorene odpremnine u zaostalom iznosu od 50 for. spp., navodeći, da je godine 1894. prodala tuženiku i Imbri G. onaj dio nekretnina zadruge G. kbr. 29 iz I. što je potajnom diobom ove zadruge pripao u dio njezinomu otcu Martinu G., a iza njegove smrti njoj, — za ugovorenu kupovninu od 300 for., od koje je tuženi Franjo G. imao da plati 150 for., od kojih je platio 50 for., a 50 for. obvezao se je platiti tužiteljičinoj maloljetnoj sestri D., dočim ostatak od 50 for. još duguje.

Kr. kotarski sud u I. odbio je osudom od 12. listopada 1896. br. 7209. gr. tužiteljicu s tužbenim zahtjevom s razloga, što je izvještajem občinskoga oglavarstva u I. od 17. rujna 1896. br. 3514. dokazano, da pomenuta zadruga ne bijaše potajno razdieljena, pa što prema tomu tužiteljica nije posjedovala nikaki zasebni dio zadružnih nekretnina, koji bi mogla prodati, i što je ona izudajom iz ove zadruge u smislu § 50. sl. d zak. o zadr. izgubila svako pravo na zadružnu imovinu. — Ta je osuda zadobila pravnu moć, pošto je kr. banski stol riešenjem od 12. studenoga 1896. br. 25.954. zabacio tužiteljičinu ništovnu žalbu.

Iza toga je ista Sofija G. udata J. zatražila kod kr. kotarske oblasti u I. podneskom de pr. 26. travnja 1897. br. 3411., da se Franjo G. presudi na izplatu svote od 50 for. spp. u isto ime, u koje je to zatražila i kod suda. Kr. kotarska oblast u I. udovoljila je iza provedene razprave tomu zahtjevu odlukom od 29. ožujka 1898. br. 451., koju je županijski upravni odbor u V. potvrdio odlukom od 9. svibnja 1898. br. 616. u. o. Proti toj odluci uložio je Franjo G. utok, navodeći, da je taj priepor već pravomoćno riešen po sudskim oblastima.

Taj utok Franje G. nije mogla kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, uzeti u riešenje, dok je postojala pravomoćna osuda kr. kotarskog suda u I. od 12. listopada 1896. br. 7209. gr., pa je zato dopisom od 15. ožujka 1904. br. 7240. umolila kr. stol sedmorice, da temeljem članka 7 zakona od 28. veljače 1874. o sudačkoj vlasti izreče, da u toj stvari niesu nadležni sudovi, već upravne oblasti, te radi nenadležnosti ukine pomenutu osudu kr. kotarskoga suda u I. kao i riešenje kr. banskoga stola od 12.

Digitized by Google

studenoga 1896. br. 25.954., a to s razloga, što se u ovoj stvari radi očito o zahtjevu Sofije G. udate J. za izplatu navodno ugovorene odpremnine za njezin izstup iz zadruge, a za rješavanje priepora iz zadružno-pravnih odnosa nadležne su izključivo upravne oblasti, i uz pripomenu, da občinska poglavarstva po smislu zak. od 9. svibnja 1889. o zadr. niesu vlastna ni nadležna izdavati ovakove potvrde, kakovu je izdalo občinsko poglavarstvo u I. u svom izvještaju od 17. rujna 1896. br. 3514., navedenom u razlozima pomenute osude kr. kotarskoga suda u I., a izim toga, da je sadržaj toga izvještaja i neistinit, jer je dokazano, da je zadruga G. kbr. 29 iz I. bila prije 1. siečnja 1890. potajno razdieljena.

Na taj dopis dostavio je kr. stol sedmorice kr. zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove, sliedeće riešenje od 5. svibnja 1904. br. 1227.:

„U maličnoj parnici Sofije G. udate J. proti Franji G., pcto izplate odpremnine od 50 for. spp. osudom od 12. listopada 1896. broj 7209 gr. odbio je kr kotarski sud u I. tužiteljicu sa njezinim tužbenim zahtjevom, dočim je kr. banski stol riešenjem od 12. studenoga 1896. broj 25.954, zabacio tužiteljičinu ništovnu žaobu, —

kr. stol sedmorice: vidiv, da je u maličnoj parnici Sofije J. rodjene G. proti Franji G. tužiteljica u tužbi od 6. studenoga 1895. broj 8188 gr. stavila zahtjev: „da joj tuženi u ime odpremnine iz zadruge ima platiti ostatak od 50 for." i da je u obrazloženju svoje tužbe u zapisnik od 7. kolovoza 1896. broj 4608. gr. navela, da je zadružni dio, što je uslied tajne diobe uživao njezin pokojni otac Martin G. a poslije njegove smrti ona, prodala tuženiku i Imbri G. za 300 for., te da joj je tuženi u ime te kupovnine ostao dužan 50 for.; —

vidiv, da je tuženi na istom ročištu stavio prigovor, da se medju zadrugarima ne mogu dielovi zadružni prodavati i da za razpravu ovoga predmeta nije nadležan sud; —

vidiv, da je mališni sudac zatražio i dobio obaviest od občinskog poglavarstva u I. od 17. rujna 1896. broj 3514., da zadruga G. kbr. 29. iz I. još postoji; —

vidiv, da iz malične razprave kao i iz spisa upravne oblasti, odnosećih se na isti zahtjev tužiteljice proti istom Franji G. radi odpremnine od 50 for., nedvojbeno proizlazi, da su tužiteljica i tuženi članovi zadruge G. kbr. 29 iz I. i da se je tužiteljica iz te zadruge izudala;

uvaživ, da prosudjenje o opremi djevojke po §-u 54. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama i 55. provedbenog naputka k istomu zakonu od 16. prosinca 1889. broj 23.403 (Sbor. br. 72), spada pred upravnu oblast, a isto tako i prosudjenje valjanosti kupoprodaje idealnih dielova zadružnih po § 5. z. z., pa da postupajući mališni sudac po propisima § 10. i 27. mal. post. nije mogao razpravu provesti niti osudom priepora riešiti, —

obnašao je uslied predloga kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 15.o žujka 1904. br. 7240, po §-u 47. sudovnika kao ništetne ukinuti mačlinu osudu kr. kotarskog suda u I od 12. listopada 1896. broj 7209. i rješidbu kr. banskog stola od 12. studenoga 1896. broj 25.954 i tužiteljicu Sofiju J. rodjenu G. s njezinom tužbom od 6. studenoga 1895. broj 8188 gr. odputiti na nadležnu upravnu oblast.

Digitized by Google

Istom na tom temelju mogla je upravna oblast konačno riešiti taj priepor, pa je tim povodom kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, vrhovnim riešenjem od 18. veljače 1906. br. 39.171. utok Franje G. odbila i drugostepenu odluku od 9. svibnja 1898. br. 616. u. o. potvrdila time, da je Franjo G. dužan platiti Sofiji G. udatoj J. u ime ugovorene odpremnine za njezin izstup iz zadruge G. kbr. 29 iz I. ostatak od 50 for. t. j. 100 K za 14 dana nakon dostave toga riešenja, a za utjeranje ove tražbine da su po smislu § 46. provedb. nar. k zadr. zak. nadležne sudske oblasti, i to s razloga, što je izkazom svjedoka M. P. i J. G. u zapisniku od .... dokazano, da se je utjecatelj obvezao platiti Sofiji G. udatoj J. u pomenuto ime svotu od 100 for. t. j. 200 K, od koje je dokazom doprinesene namire od .... platio samo 50 for. t. j. 100 K. Priobićo dr. D. T o n č i ć.

SVAŠTICE.

Kriminalitet u okolišu kr. sudbenog stola zagrebačkog godine 1907.

(Izvještaj poslovanja kr. drž. odvjetničtva u Zagrebu.)

Nisam statističar ex offo, ali od ovo nekoliko godina unatrag, što u ovome listu brojčano priobćujem statistiku poslovanja ovdješnjeg državnog odvjetničtva, držim, da sam i za statističara kao i za laika pridonio nesumnjivi dokaz, kako u području državnoga odvjetničtva zagrebačkoga dotično u okolišu sudbenoga stola u Zagrebu, kriminalitet žiteljstva na žalost u stanovitom postotku konstantno raste. I prošla poslovna godina, o kojoj evo hoću da izviestim, nije zaostala za svojim predšastnicama. Evo kako je bilo:

U godini 1907. prijavljeno je bilo zagrebačkomu državnom odvjetničtvu u svemu 2247 raznih kaznenih slučajeva (prema 2202 u god. 1906., a 2195 u god. 1905.)

Predprošlo-godišnji ostatak od 604 neriešena kaznena slučaja prenešen je, dašto, u godinu 1907., pak je po tome u ovoj godini u svemu riešiti valjalo 2851 kazneni slučaj. Riešen je pako do ostatka od 766 slučajeva, koji opet ostatak prelazi u novu godinu 1908. Razmjerno dakle prema porastu kaznenih slučajeva uobće — porasao je, kako se vidi i ostatak neriešenih komada. Ne marim ovdje opetovati uzroke, s kojih nastaju ovi zaostatci i s kojih tehnički nije moguće do zadnjega broja u jednoj godini riešiti sve, pak upućujem glede toga na moje referate iz prednjašnjih godina.

Da prosliedim: od 2085 slučajeva, koji se dakle ukazuju sada u tome broju po odbitku neriešenih 766, državno je odvjetničtvo u 1461. slučaju (naprama 1666 iz god 1906., a 1441 iz god. 1905.) ili zabacilo prijavu ex primo decreto, ili je tečajem sudbenih izvidjaja izjavilo temeljem § 83. k. p., da stvar dalje progoniti ne će.

Kako je prošla godina neobično plodna bila na privatnim tužbama (to su naime prestupci suprot. sigurnosti poštenja tiskopisom), učinili su tako p r i v a t n i t u ž i t e l j i u 120 slučaja (prema 44 iz god. 1906., a 48 iz god. 1905.).

Digitized by Google

Na predlog pako subsidijarnoga tužitelja (privatnoga učestnika) nije obnašlo državno odvjetničtvo prema § 36. k. p. preuzeti progona u svoje ruke u 83 slučaja (prema 95 iz god. 1906., a 86 iz god. 1905.).

Naprotiv sprovedeno je na predlog državnoga odvjetničtva 159 iztraga (naprama 165 iz god. 1906., a 217 iz god. 1905.), od kojih je u 40 slučajeva (prema 43 iz godine 1906., a 104 iz god. 1905.) odustalo od dalnjega kaznenoga progona na osnovu § 103. k. p.

Srazmjerno prema sveukupnom porastu kaznenih slučajeva porasao je znatno i broj obtužnica u prošloj poslovnoj godini.

Dok je taj broj iznosio u godini 1905. samo 256, a već u godini 1906. porasao na 282 — prošle je godine poskočio na ravnih 300. U 181 slučaju predana je sudu obtužnica, a da nije bila povedena iztraga, dok je nakon zaglavljene iztrage predano 119. (U godini 1906. prvi je broj iznosio 160, drugi 122; a u godini 1905. prvi 133, a drugi 117).

Raznim je sudovima i inim oblastima ustupljen bio prošle godine 81 kazneni slučaj (prema god. 1906.: 91, a prama 1905.: 76).

Glavnih je razprava održano pred ovdješnjim kr. sudbenim stolom povodom obtužnica, predanih mu od državnoga odvjetničtva, u svemu 254 (prema 242 iz god. 1906., a 241 iz 1905.).

Kod tih razprava zastupao je državni odvjetnik kao javni tužilac u 240 razprava obtužbu, glaseću na stanovito zločinstvo, a u 14 slučajeva, gdje se radilo o kojem prestupku (prema godini 1906.: 234 — 8; a prema godini 1905.: 239 — 8). Od tih razprava održana je bila 61 pred velikim senatom od pet sudaca, a 193 pred malim senatom od 3 sudca, (dok je prvih u godini 1906. bilo 64, a potonjih 178; u godini pak 1905. 34, odnosno 213).

Kurijozuma radi spominjem samo primjerice, da je u 27 glavnih razprava, održanih pred velikim senatom, u kojima je obtužbu zastupao jedan referent ovdješnjeg održavnoga odvjetničtva, sveukupni broj osudom izrečenih kazni iznosio 130 godina. Interesantno bi bilo — kad ne bi značilo gubitak dragocjenoga vremena — izračunati još koliki je broj kazni, što su sveukupno izrečene u ostale 72 razprave, kod kojih je pred malim senatom, obtužbu zastupao isti taj funkcijonar državnoga odvjetničtva, pak onda sbrojiti sve ove godine kazni sa onima, što su izrečene na razpravama ostalih funkcijonara! Metuzalemova ljeta!

Nisu manje zanimivi i ovi brojevi, što govore o trajanju iztražnoga zatvora, u kojemu je stanoviti obtuženik proboravio, i to od poslje predane sudu obtužnice, pak dok e osuda na pravnu snagu stala.

Taj je zatvor iznosio 8 dana u pet slučajeva, 14 dana u 21 slučaju, 1 mjesec u 42, a peko mjesec dana u 11 slučajeva; dok je uobće od predane obtužnice trajao zatvor 1 do 8 dana u 14 slučajeva, do 14 dana u 16 slučajeva, do 1 mjeseca u 39, do 2 mjeseca u 13, a preko 2 mjeseca u 18 slučajeva.

Ne manje važan je sliedeći pojav, koji se odnosi na stvari tiskovne. U cieloj prošloj godini sliedila je i odredjena bila samo jedna novinska zaplj e n a, dok ih je još u god. 1906. bilo u svemu 89. Tiskovna pako parnica nije održana niti jedna, a i u godini 1906. bile su samo tri.

Uzprkos ovoga pojava nije novinska cenzura ni najmanje jenjala, dapače je dnevna a i noćna cenzura za mnogo porasla, jer je, kako je obće poznato, porasao i broj časopisa i uobće tiskopisa. Dnevno stizavalo je na

Digitized by Google

cenzuru do petnaest raznih novina, a perijodičkih časopisa silno je velik bio broj.

Još mi je, prije nego završim, spomenuti i sliedeće brojeve: Sudbenih sjednica kaznenih i to redovitih, kod kojih je sudjelovao član državnoga odvjetničtva, bilo u prošastoj godini 63 (prama 58 iz god. 1906.), dok je izvanrednih kaznenih sjednica bilo isto toliko, ako ne i više. Sjednica pak sudbenoga stola kao suda prizivnoga u prekršajima, u prisuću državnoga odvjetnika održanih, bilo je kao i preklanjske godine 63.

U 9 slučajeva (prema 7 iz god. 1906.) intervenirao je izaslanik državnoga odvjetničtva kod iztraga, obavljenih izvan uredovnoga sjedišta.

L. K.

Sriemski kriminalitet godine 1907.

(Izvještaj o poslovanju kr. drž. odvjetništva u Mitrovici.)

Godine 1907. stigle su svega 1884 kaznene prijave (od ovih predano je kod drž. odvjetničtva u zapisnik 204), dakle za 45 vše nego u godini 1906. Kad se tome pribroji 470 slučajeva, što su kao neriešeni preuzeti iz god. 1906. bilo je na riešenju 2354 brojeva, od kojih je opet kao nedovršenih prenešeno u ovu godinu 655 slučajeva. Prema tome je u godini 1907. meritorno riešeno 1689 slučajeva, i to 583 slučaja obtužnicom. Tako se i ove godine izpostavlja, da se poprečno od triju kaznenih prijava svršava postupak u jednom slučaju s obtužnicom.

Od tih 583 obtužnica predano ih je neposredno (t. j. bez povedenja iztrage) 449, a nakon povedene iztrage 134, dok se u 19 slučajeva, ma da je povedena iztraga, postupak morao većinom radi pomanjkanja dokaza obustaviti.

Glavnih razprava održano je 607 (dakle za 37 više nego u godini 1906.), i to pred velikim senatom 94 (manje od god. 1906. za 22), a pred malim senatom 513 (više nego u god. 1906. za 59)' računajući ovamo samo razprave na predlog drž. odvjetničtva; radi prestupaka bilo je glavnih razprava 29, a radi zločinstva 578.

Odmah iza proglašenja postala je osuda pravomoćnom u 325 (51.8%) slučajeva, dočim je u ostala 282 (48.2%) slučaja bud obtuženi bud javni tužilac podnio pravni liek. Ovdje je sgodno spomenuti, da je drž. odvjetničtvo izvelo svega 38 priziva i 32 ništovne žalbe.

Kriminalno poslovanje ne podnaša sporoga rješavanja, pa zakon traži, da se što pospješnije rješavaju kazneni predmeti, a tome se udovoljuje u prvom redu sa strane državnih odvjetničtva. Tako je postupak od predane prijave, dotično od dostavljenoga spisa do meritornoga riešenja po drž. odvjetničtvu dovršen u 629 slučajeva u roku od 1 mjeseca, 494 slučaja u roku od 1 do 3 mjeseca, u 286 slučajeva u roku od 3 do 6 mjeseci, u 199 u roku od 6 mjeseci do 1 godine, a u 91 slučaju trajao je postupak preko godinu dana.

Po gotovu zahtieva se brzina postupka u onim slučajevima, gdje je odredjen iztražni zatvor, jer se ovdje može dogoditi, da tko i nedužan bude u iztražnom zatvoru, pa i zato, što se iztražni zatvor po našem postupniku ne uračunava u dosudjenu kazan. Tako je u ovakovih 65 slučajeva dovršen postupak u roku od 1 do 8 dana, u 16 u roku od 14 dana.

Digitized by Google

u 46 za vrieme od 1 mjeseca, u 38 za 2 mjeseca, a u 7 slučaja za vrieme od preko 2 mjeseca.

Godine 1907. bilo je na obtuženičkoj klupi ukupno 969 osoba (za 123 više nego u god. 1906.), a od ovih je riešeno 96, što čini 9.9% svih obtuženika, dok je godine 1906. bila za njih povoljnija, jer su odrješujuće osude uzsliedile u 16%; radi zločinstva ili prestupka obtuženo je 745 osoba, a radi prekršaja (saveza radi) 128.

Kad se omjeri broj žiteljstva područja drž. odvjetničtva (263.458 duša po posljednjem popisu) sa brojem obtuženih, vidi se, da od 1000 ljudi dolaze na obtuženičku klupu njih 3.7, što je vrlo mnogo, kad se odbiju djeca i žene, koje u kriminalu malo sudjeluju.

Poslovanje u tiskovnim stvarima bilo je neznatno: predložena je i po sudu potvrdjena 1 zaustava.

Kad se još spomene, da je drž. odvjetničtvo sudjelovalo kod 52 kaznene sjednice, kod 52 prizivne sjednice, u 8 slučaja interveniralo kod iztražnih čina izvan sjedišta, pa da je riešilo 497 t. zv. „raznih" komada, bilo bi time poslovanje izrcrpljeno. No za kriminalnu statistiku važno je i sliedeće:

Od predane 583 obtužnice glasio je najveći broj 229 na težku tjelesnu ozledu, 87 na kradju, 40 na prevaru, 32 na III. slučaj javnog nasilja (od toga 12 slučaja s ranjenjem), 32 na otmicu, 22 na umorstvo, 19 na prestupka § 335. k. z. 16 na ubojstvo, 14 na silovanje, 11 na XII. slučaj javnog nasilja, 8 na VI. slučaj, 8 na prestupak § 486. k. z., 7 na XIII. slučaj javnog nasilja, 7 na IV. slučaj jav. nasilja, 8 na bludnost suprot naravi, 5 na pronevjerenje, 4 na krivotvorenje novca, 3 (delegacija) na uvredu Veličanstva, 3 na potvoru, po 2 na palež, na razbojstvo i na uzrokovano pometnuće, a po jedna na IX. slučaj javnoga nasilja, na oskrvnuće, na prestupak § 303. k. z., na strku, na rodoskvrnje, na izloženje djeteta, na pripomoć danu zločincima i na zavedenje na zloporabu uredovne vlasti. Dakle je došla do upotrebe gotovo čitava skala kaznenih zakona.

Vriedno je iztaknuti, da ni ove godine nema ni jednoga slučaja čedomorstva, ma da je to u područjima ostalih drž. odvjetničtva dosta obično zločinstvo.

Po glavnim grupama imade naravski najviše krvnih zločinstva t. j. 280 ili 48% (u god. 1906. 47.3%), zatim zločinstva iz koristoljublja 138 ili 23.6% (23% u god. 1906.), seksualnih zločinstva 56 ili 9.6% (8.8% u god. 1906.), a ostale postotke izpunjavaju pojedinačna zločinstva.

Kad se postotci iz god. 1906. izporede sa ovima iz god. 1907., eklatantno je, da kriminalna statistika ne sadrži ništa slučajna, nego je naprotiv vanredno dosljedna.

Karakteristično je još sliedeće: od svih zločinstva i prestupaka počinjeno ih je na nedjelje i blagdane 195 ili 33.4%, dok je takvih dana bilo prošle godine tek 86 (23%). Kako je ali notorno, pohadjaju se na blagdane redovito krčme i troši silni alkohol, uzbudjuju se tako strasti i zle sklonosti, pa je naročito od 280 krvnih zločinstva počinjeno njih 114 (47%) na blagdane dakle gotovo polovica. Od krvnih je zločinstva izvedeno njih 95 (37%) ubodom noža. Sriemac se na jednostavnu psovku odmah laća noža, bez kojega on ne ide iz kuće.

Konačno igra u kriminalu veliku ulogu noć, osobito se njoj u okrilje utječu kradljivci. Od 87 kradja izvedeno ih je po noći 44, a 43 po danu, a tako je i od 22 umorstva njih 13 izvedeno u noći. Dr. K—r.

Digitized by Google

Kriminalitet u okolišu kr. sudbenog stola osječkog godine 1907.

(Poslovanje kr. državnog odvjetničtva osječkog.)

Dne 1. siečnja 1907. prenešeno je iz godine 1906. u 1907. godinu 520 neriešenih kaznenih predmeta (u kojima se radi o zločinstvima i prestupcima), čemu je pridošlo 2224 kaznenih predmeta (zločinstva ili prestupaka) prijavljenih tokom godine 1907. Prema tome valjalo je godine 1907. kod osječkog kr. državnog odvjetničtva riešiti kaznenih predmeta 2744. Od ovih kaznenih predmeta konačno je riešeno: obtužnicom 547, zavrgnućem 1369, obustavom 22, ustupom drugim sudovima 11, dakle je ukupno konačno riešeno takvih kaznenih predmeta 1949, a ostalo je neriešenih 795, koji se prenose u godinu 1908., ali u svim tim konačno neriešenim predmetima vode se već izvidi ili iztraga bud kod osječkog kr. sudbenog stola, bud kod kr. kotarskih sudova u njegovu području.

U konačno riešenim kaznenim slučajevima trajao je postupak od dana, kad je prijava primljena do riešenja kod 855 slučajeva manje od mjesec dana, kod 525 slučajeva od 1—3 mjeseca, kod 393 od 3—6 mjeseci, kod 134 od 6 mjeseci do jedne godine, a kod 42 slučaja preko godine.

U 170 kaznenih predmeta povedena je iztraga, dok su ostali predmeti konačno riešeni ili nakon provedenih izvida, ili bez ovih, odmah s obzirom na sadržaj prijave.

Iztražni zatvor odredjen je u svemu protiv 130 osoba, od kojih je ostalo iza predane obtužnice do pravomoćnosti donešene osude u iztražnom zatvoru 87, Iztražni je zatvor trajao od predane prijave do podignute obtužnice kod 21 osobe do 8 dana, kod 87 osoba do 14 dana, kod 20 do mjesec dana, kod jedne osobe do 2 mjeseca, a kod 1 preko 2 mjeseca.

Tokom godine 1907. podignuto je obtužnica 547, i to: radi zločinstva javnog nasilja III. slučaja 35 lani (64), radi zloč. javnog nasilja IV. slučaja 4 lani (4), radi zloč. javnog nasilja V. slučaja 5 lani (5),radi zloč. javnog nasilja VI. slučaja 3 lani (3), radi zloč. javnog nasilja XI. slučaja 2 lani (2), radi zloč. jav. nasilja XII. slučaja 2 lani (5), radi zloč. javnog nasilja XIII. slučaja 9 lani (9), radi zloč. silovanja 10 lani (13), radi zloč. oskvrnuća 1 lani (4), radi zloč. bludnosti suprot naravi 6 lani (8), radi zloč. umorstva običnog 7 lani (6), pot. 13 lani (24), radi zloč. ubojstva 42 lani (50), radi zloč. čedomorstva 1 lani (1), radi zloč. uzrokovanog pometnuća 1 lani (1), radi zloč. teške tjelesne ozlede 251 lani (303), radi zloč. paleža 3 lani (1), radi zloč. pronevjerenja 5 lani (8), radi zloč. razbojstva 7 lani (5), radi zloč. kradje 83 lani (106), radi zloč. dionič. kradje 1 radi zločinstva prevare 25 lani (30), radi zločinstva potvore 1, radi prestupka označenog u §§ 279. i 280. kz. 1, lani (1), radi zločinstva krivotvorenja novca 1, radi prestupka označ. u § 300. kz. 1 lani (1), radi prestupka označenog u § 306. kz. 1 lani (1), radi prestupka označenog u § 335. kz. 16 lani (23), radi prestupka kride § 486. 12 lani (5), radi prestupka uvriede poštenja tiskopisom označ. u §§ 488. i 491. 5 lani (8). Prema tome radi se u 137 kaznenih obtužnica o imovinsko-pravnim deliktima. — Godine 1907. bile su pod obtužbom 1002 osobe, i to: radi zločinstva 910, radi prestupka 61 i radi prekršaja 31.

Protiv 798 obtuženika održano je 559 glavnih razprava pred kr. sudbenim stolom u Osieku te je sudjeno: radi zločinstva uvrede Veličanstva 2 osobe (na tamnicu izpod 1 mjesec); 50 osoba radi zločinstva javnog na-

Digitized by Google

silja III. slučaja (3 osobe preko 3—6 mjeseci, 30 preko 1—3 mjeseca. 17 manje od 1 mjesec) ; radi zločinstva javnog nasilja IV. slučaja 8 osoba (1 preko 6 mjeseci do jedne godine, 7 preko 1—3 mjeseca) ; radi zločinstva javnog nasilja V. slučaja 7 osoba (5 preko 1—3 mjeseca, 2 izpod 1 mjesec;) radi zločinstva javnog nasilja VI. slučaja 4 osobe (2 preko 3—6 mjeseci, 2 preko 1—3 mjeseca) ; radi zločinstva javnog nasilja IX. slučaja 1 (izpod 1 mjesec) ; radi zločinstva javnog nasilja XII. slučaja 4 osobe (2 preko 1—3 mjeseca, 2 izpod 1 mjesec) ; radi zločinstva javnog nasilja XIII. slučaja 5 osoba (3 preko 1—3 mjeseca, 2 izpod 1 mjesec) ; radi zločinstva zloporabe vlasti uredovne 1 osoba (izpod 1 mjesec) ; radi zločinstva silovanja 7 osoba (2 preko 3—5 godina, 1 preko 2—3 godine, 4 preko 1—2 godine) ; radi zločinstva bludnosti suprot naravi 5 osoba (1 preko 6 mjeseci do 1 godine, 1 preko 3—6 mjeseci, 2 preko 1—3 mjeseca, 1 izpod 1 mjesec) ; radi zločinstva umorstva 6 osoba (1 na doživotnu tamnicu, 1 preko 15—20 godina, 2 preko 10 do 15 godina, 2 preko 5 do 10 godina) ; radi zločinstva ubojstva 54 osobe (11 preko 5—10 godina, 25 preko 3—5 godina, 12 preko 2—3 godine, 6 preko 1—2 god.) ; radi zločinstva težke tjelesne ozlede 238 osoba (2 preko 3—5 godina, 1 preko 2—3 godine, 4 preko 1—2 godine, 21 preko 6 mjeseci do 1 godine, 33 preko 3—6 mjeseci, 100 preko 1—3 mjeseca, 77 ispod 1 mjesec) ; radi zločina paleža 5 osoba (2 preko 10—15 godina, 2 preko 5—10 godina, 1 preko 3—5 godina) ; radi zločina pronevjerenja 6 osoba (1 preko 6 mjeseci do 1 godine, 2 preko 1—3 mjeseca, 3 manje od 1 mjesec) ; radi zločina razbojstva 7 osoba (1 preko 10—15 godina, 3 preko 5—10 godina, 2 preko 3—5 godina, 1 preko 6 mjeseci do jedne godine) ; radi zločinstva kradje 110 osoba (5 preko 5—10 godina, 6 preko 3—5 godina, 1 preko 2—3 godine, 6 preko 1—2 godine, 25 preko 6 mjeseci do jedne godine, 11 preko 3—6 mjeseci, 31 preko 1—3 mjeseca, 25 manje od 1 mjesec) ; radi zločinstva dioničtva kradje 12 osoba (3 preko 6 mjeseci do jedne godine, 1 preko 3—6 mjeseci, 4 preko 1—3 mjeseca, 4 manje od 1 mjesec) ; radi zločinstva prevare 33 osobe (1 preko 5—10 godina, 4 preko 3—5 godina, 9 preko 6 mjeseci do jedne godine, 7 preko 3—6 mjeseci, 10 preko 1—3 mjeseca, 2 manje od 1 mjesec) ; radi prestupka označ. u § 279. i 280. 11 osoba (2 preko 1—3 mjeseca, 9 izpod 1 mjesec) ; radi prestupka § 300. kz. 1 osoba na 4 mjeseca zatvora ; radi prestupka § 303. 2 osobe na zatvor manje od jedan mjesec ili globu od 25 K svaki ; radi prestupka § 312. kz. 7 osoba na zatvor manje od jedan mjesec ; radi prekršaja § 314. kz. 3 osobe na zatvor manje od jedan mjesec ; radi prestupka § 335. kz. 19 osoba (2 preko 6 mjeseci do 1 godine, 2 preko 3—6 mjeseci, 8 preko 1—3 mjeseca, 7 manje od mjesec) ; radi prekršaja § 335. 17 osoba (1 preko 1—3 mjeseca, 16 manje od 1 mjesec) ; radi prekršaja označ. u § 339. kz. 1 osoba na zatvor manje od 1 mjesec ; radi prekršaja označ. u § 411. kz. 28 osoba, svi na zatvor izpod 1 mjesec ; radi prekršaja označ. u § 431. kz. 3 osobe na zatvor manje od 1 mjesec ; radi prekršaja označ. u § 460. kz. 32 osobe (1 preko 1—3 mjeseca, 31 manje od jedan mjesec) ; radi prekršaja označ. u § 461. kz. 2 osobe na zatvor manje od 1 mjesec ; radi prekršaja označ. u § 464. kz. 5 osoba na zatvor manje od 1 mjesec ; radi prestupka kride § 486. kz. 5 osoba na zatvor manje od jedan mjesec ; radi prestupka označ. u §§ 488. i 491. kz. 2 osobe na zatvor izpod jedan mjesec ; radi prekršaja označ. u § 25. zakona od 17. svibnja 1875. 1 osoba na globu od 80 kruna ; radi prekršaja označ. u § 516. kz. 1 osoba

Digitized by Google

na zatvor manje od 1 mjesec; radi prekršaja označ. u § 523. kz. 12 osoba (1 preko 3—6 mjeseci, 1 preko 1—3 mjeseca, 10 manje od jedan mjesec; radi prekršaja označenog u § 525. kz. 1 osoba na zatvor od 1 mjeseca.

Riešenih od obtužbe bilo je 75 osoba, odpalo na ini način: smrću, biegom itd. 36 osoba, te je po tom koncem godine 1907. ostalo još pod obtužbom 168 osoba.

Od gore navedenih 723 sudjenih osoba jesu: 10 mužkih izpod 16 godina; 124 mužkarca. 10 ženskih od 16—20 godina, 308 mužkaraca, 14 ženskih od 20—30 godina; 222 mužkarca, 20 ženskih od 30—60 godina; 13 mužkih i 2 ženske preko 60 godina, prema stanju obiteljskom: 291 mužkih neoženjenih, 14 ženskih neudatih; oženjenih mužkih s djecom 251, bez djece 103; udatih ženskih sa djecom 12, bez djece 15; mužkih udovaca s djecom 3, bez djece 9; udovica sa djecom 2, bez djece 3; prema vjerozakonu: 507 rimokatolika, 196 pravoslavne vjere, 6 izraelita i 14 ine vjeroizpoviesti; prema zvanju i zanimanju: 27 posjednika zemalja samovlastnika, 338 zadrugara, 40 samostalnih podhvatnika, 24 djetića, 47 služinčadi, 247 osoba bez stanovite zasluge; prema obrazovanosti: čitanju i pisanju vještih 387, a nevještih 336; prema imetku: 370, bez imetka 347, nješto imetka i 6 imućnih; prema državljanstvu: 682 iz Hrvatske i Slavonije, 3 iz zemalja zastupanih u car. vieću, 35 iz Ugarske, 3 inozemca, i napokon bilo 425 mužkih, 33 ženske još neporočnih; 140 mužkih i 8 ženskih radi prekršaja već kažnjenih, 77 mužkih i 5 ženskih već jedared radi zločinstva kažnjenih, 35 mužkih već više puta radi zločinstva kažnjenih.

Razprava je održano pred velikim senatom 106, pred malim senatom 448 (tome pridolazi 5 privatnih).

Kaznenih i prizivnih sjednica, kod kojih je državni odvjetnik sudjelovao, bilo je 108 (53 prizivne, 55 kaznenih).

Inih prijava (prekršaji) i podnesaka bilo je u svem 500, koji su svi riešeni.

Vanjskih povjerenstva, kod kojih je državno odvjetničtvo interveniralo, bilo je 2.

Časopisa i inih tiskopisa došlo je na cenzuru oko 20, od toga 3 dnevnika (2 izlazila noćju), 3 tjednika.

Kriminalitet u području ovog kr. državnog odvjetničtva, koji je godimice rastao kao da je godine 1906. dosegao svoj vrhunac, te je ove godine kvalitativno i kvantitativno nešto pao, a dao Bog da to padanje ne bude tek vremenita pojava, već da bude konstantno. Evo k tome statistike od godine 1900. ovamo: God. 1900.: obtužnica 373, prijava 1890, razprava 389; god. 1901.: obtužnica 448, prijava 1841, razprava 431; god. 1902.: obtužnica, 523, prijava 1974, razprava 496; god. 1903.: obtužnica 564, prijava 2149 razprava 626; god. 1904.: obtužnica 647, prijava 2105, razprava 613; god. 1905.: obtužnica 601, prijava 2260, razprava 610; god. 1906.: obtužnica 690, prijava 2370, razprava 704; god. 1907. obtužnica 547, prijava 2224, razprava 559.

Digitized by Google

KNJIŽEVNOST.

Архив за правне и друштвене науке.

Vrlo mi je milo, što mogu čitaocima „Mjesečnika“ referirati o trećoj i četvrtoj knjizi ovoga našeg druga, što no ga kao organ pravnoga fakulteta univerziteta beogradskoga uredjuju Dr. Kosta Kumanudi i Dr. Dragoljub Arangjelović, jer je to dokaz, da je uhvatio čvrst korjen u srpskom pravničkom svietu.

Treća knjiga sadržaje ove rasprave: Historija prava: Rad na zakonima knjaza Miloša, od Al. S. Jovanovića. — Katolička crkva u Srbiji, pisma vladike J. J. Strossmayera iz 1881—1885. god., od Stojana Novakovića. Gradjansko pravo: Spojidba pokretnih stvari i prerada tudje stvari kao načini pribavljanja svojine, od Andre Gjorgjevića. — Krvna srpska zajednica i neravnopravnost odiva po srpskom nasljednom pravu, od Marka Cemovića. — I deca izvan zadruge nasledjuju oca, koji je umro u zadruzi, od Dra. Čed. Markovića. — Nasledni oblici u našem gradjanskom zakoniku, od Alekse S. Jovanovića. — Nekoliko pravnih običaja i pojmova u Sjevernoj Dalmaciji. I. Zalog, od Dra. Aleksandra Mitrovića. — O pravnoj prirodi javnog trgovačkog društva, od Lazara P. Markovića. — O pravnom karakteru državine, od Milorada Nedeljkovića. Kazneno pravo i kazneni postupak: O uslovnoj osudi, od Mih. D. Marinkovića. — Pristanak povredjenoga ne izključuje protivpravnost, od Dra. Čed. Markovića. — Običaj odvedjenja djevojaka i zakoni u Srbiji, od Milivoja J. Petrovića. — Daktiloskopija, metoda za utvrdjivanje identičnosti, kod ljudi, od Vase Lazarevića. Državno i administrativno pravo: Uzakonjavanje ustavnih načela, od Milana St. Markovića. — O učešću sudija u javnom životu s naročitim obzirom na naše prilike, od Dra. Drag. Arangjelovića. — Pojam samouprave, od Dra. Žarka Miladinovića. — Činovnička penzija i njen gubitak usled osude, od Dra. Čed. Markovića. — O premeštaju sudije narodnog poslanika za vreme trajanja poslaničkog mandata, od Gojka Pavlovića. Medjunarodno pravo i privatno pravo: Bugarska i Rumunija, od Inostranog. — Luji Reno, od Dra. Mil. R. Vesnića. — Berlinski ugovor i pitanje o narodnosti s pogledom na kneževinu Srbiju, od Živ. M. Perića. — Carinsko pitanje u Turskoj, od Dra. M. Milojevića. Crkveno pravo: Grčko-rimsko zakonodavstvo o crkvenoj imovini, od Dra. Nikodima Milaša. Ekonomske i financijalne nauke: Srpske zemljoradničke zadruge u g. 1905., od Mih. Avramovića. — Naša esnafska reforma, od Dra. Koste Jovanovića. Razvitak prava i pravnih ustanova: Druga haška konferencija, od Milana St. Maukovića. Primjenjeno pravo: Tačka 208. ili 209 zakona o taksama, od Mih. L. Stojadinovića. Iz sudske prakse. Sudska kronika. Ocjene i prikazi. Bilješke. Nekrolog.

Knjiga četvrta sadržaje: Historija prava: Katolička crkva u Srbiji. Pisma vladike J. J. Strossmayera iz 1881.—1885., od Stojana Novakovića. — Jedna feudalna parnica u XX. vijeku, od Dra. M. Bakotića. — Predlog Državnog Saveta o postupnom radu na zemaljskim zakonima, od Al. S. Jovanovića. Gradjansko pravo: Pozakonjavanje vanbračne djece docnijim brakom roditelja po austr. gradj. zakoniku, od Ljub. Vlašića. O obvezi zaštite u slučaju evikcije kod ugovora o prodaji i kupovini, od Živ. M. Perića.

Digitized by Google

— Nekoliko pravnih običaja i pojmova u sjevernoj Dalmaciji. II. Kmetija. III. Kamatništvo i kajišarstvo. IV. Porodica, vjera i sud, od Dra. Al. Mitrovića. — O pravu udovičkog užitka, od Il. A. Šumenkovića. — Zajednička obaveza, od Sp. Radojičića. — O ugovorima o osguranju života, od Dra. Mih. Polićevića. — O zadržavanju prava svojine od strane prodavca na prodatoj stvari, od Dra. Drag. Arangjelovića. Trgovačko i stečajno pravo: O pravnim radnjama stečajnog dužnika, izvršenim za vreme stečaja, od Save M. Šapčanina. — Dužnost trgovaca, da objavljuju dobiveni miraz i pravni značaj te objave, od Dra. L. P. Markovića. Kazneno pravo i postupak: O pravnoj odgovornosti zaverenika, od Drag. M. Rankovića. — Kritični pogled na glavu XX. kaznenog zakonika, od Dra. M. Miljkovića. — Sednice medjunarodne komisije za kaznene zavode, od Dra. Bož. Markovića. — O pravnoj odgovornosti zaverenika, od Milenka Popovića. — Misli o reformi našeg vojno-krivičnog zakonodavstva, od Gojka Pavlovića., — Pristanak povredjenog isključuje protupravnost, od Tome Živanovića. —Radnja kod utaje po srp. kaznenom zakoniku s objašnjenjem stava u § 229. „u nameri, da je bez naknade sebi prisvoji", od Tome Živanovića. Ustavno pravo: Sud ima da ceni ustavnost zakona, od Dra. Čed. Markovića. Administrativno pravo: Sudsko činovništvo. Prilog za reformu sudske struke, od Stev. M. Stamenkovića. — Daktiloskopija, metoda za utvrdjivanje identičnosti kod ljudi, od Vase Lazarevića. Medjunarodno pravo: O medjunarodno-pravnoj zaštiti poverilaca jedne države, povodom Dragove doktrine, od Dra. Mil. St. Novakovića. Crkveno pravo: Grčko-rimsko zakonodavstvo o crkvenoj imovini, od Dra. Nik. Milaša. Ekonomske i financijske nauke: Bilans plaćanja izmedju Srbije i Njemačke, od Dra. Momčila Ninčića. — Iz bankarske računice, od Bran. B. Todorovića. Sudska kronika. Ocjene i prikazi. Zakonski projekti. Književni pregled. Bilješke. Nekrolog.

Kako se iz ovoga pregleda vidi sadržaj je u Arhivu vrlo biran i raznolik a list je vrlo dobro uredjivan. Za to ga našim čitaocem ponovno toplo preporučam

Šilović.

Živojin Perić: Jedan pogled na evolucionistički pravni tkolu, otisnuto u glasu srpske akademije, sv. 74., str. 122.—267. — Izvješćuje dr. Ivan Strohal.

Karakteristično je za pravnu literaturu i u Hrvata i u Srba, da svaki pojedini pisac barem prividno slablje poznaje ono, što je o stvari, o kojoj on piše, pisano u istom jeziku, nego li ono, što je o toj stvari pisano u kom stranom napose francuskom ili njemačkom jeziku. Svaki se pojedini pisac voli pozivati na njemačke dotično francuske pisce nego li na pisce vlastitog naroda, makar je u vlastitom narodu o istoj stvari već dosta toga napisano. Strano nam još uvijek više imponira nego domaće i zato moglo bi se reći niti su Hrvati niti Srbi stvorili kakovu domaću pravnu literaturu, koja bi se odlikovala budi kakovim osobitim značajkama. Sva skoro pravna djela, rasprave i članci u Hrvata i Srba oslanjaju se ili na njemačku ili na francusku literaturu, i to: u Hrvata na njemačku, u Srba na francusku literaturu. Radi toga dogadja se, da Hrvat, koji je odgojen u duhu njemačke pravne literature, teže razumije kakovo djelo pisano srpskim nego li njemačkim

Digitized by Google

jezikom; a biti će da i Srbin teže razumije kakovo djelo pisano hrvatskim nego li djelo pisano francuskim jezikom. Dogadja se to, premda je hrvatski i srpski jezik isti, premda se i Hrvat i Srbin služe osim nekoliko tehničkih naziva s istim riječima i s istom gramatikom, premda su si Hrvati i Srbi inače u svemu skoro posve srodni i jednaki. Uslijed te razlike, i uslijed toga nerazumijevanja još se u manjoj mjeri osvrće hrvatski pravnik na srpskoga, a srpski na hrvatskoga. Tako se otvara medju hrvatskom i srpskom pravnom literaturom sve dublji i dublji jaz: Hrvat nalazi u srpskog pravnika sve pogrješke francuskog načina pisanja, Srbin u hrvatskog pravnika sve pogrješke njemačkog načina pisanja. Jedan za drugog drži, da su pogrješke, koje vidja, posljedice neznanja, dok su one samo posljedice drugog odgoja, druge naobrazbe, drugih nazora o tome, na što ima pisac paziti, na što li nema paziti.

Tako bi se pravnik, odgojen u duhu njemačke pravne škole, mogao lako prenagliti i osuditi raspravu, koja je predmetom ovog izvještaja. Činilo bi mu se: ta u toj raspravi nema valjanog pregleda, nijesu pojedine misli dosta točno i dosljedno provedene, nijesu pojedini navodi s dokazima potkrijepljeni itd. U kratko ponavljao bi ono, što tako često prigovaraju njemački pravnici francuskima. Pravnik odgojen u duhu francuske pravne škole ne samo ne bi svih tih pogrješaka vidio, dotično ne samo ne bi držao, da je s pomenutim propustima počinjena kakova pogrješka, već bi mu se činilo, da je čitava rasprava pisana duhovito bez suvišne pedanterije i bez suvišnog cjepidlačarenja. Svakako nema sumnje, da bi ova rasprava, kad bi bila pisana francuskim jezikom, mogla dostojno mjesto zauzeti u svakom francuskom pravničkom časopisu.

Pisac stavlja u opreku dvije pravne škole: jednu racionalističku, drugu evolucionističku; jednoj je Bog „Razum", drugoj je Bog, kako g. pisac veli „Fakat", a kako se obično veli, materija. — Nama se ta dioba ne svidja osobito. Pisac sam dovodi staru racionalističku školu u svezu s teorijom o nepromijenljivosti vrsta, a evolucionističku s teorijom o transformizmu u prirodnim znanostima, t. j. prvu u svezu s Linnéom potonju s Darwinom. Dalje vidimo, da on u tu racionalističku školu ubraja Lockea, Grotiusa, Pufendorfa, Rousseaua, u kratko, kako i sam veli, školu prirodnoga prava. (Ova škola je tek kasnije pod Kantom, Ficteom, Rotteckom dobila ime škole razumnoga prava.) Zato držimo, da ne valja ovu školu stavljati u opreku s prirodnim zakonima. Inače mogli bismo doći do toga, da i Linnéa stavimo u opreku s prirodnim zakonima. Školi prirodnoga prava prigovaralo se je ne samo to, što ona traži neke apsolutno valjane, nepromjenljive zakone i pravo, nego i to, da ona traži neke prirodne zakone, dok sve zavisi o promjenljivoj volji zakonodavca; prigovaralo joj se, da subjektivna prava ne nastaju po prirodi, već da ih tek zakonodavac putem zakona stvara. Napose stavljao joj se je vrlo često ovaj potonji prigovor sa strane historičke škole, koja po nazoru g. pisca, kao dio evolucionističke škole, uči, da su za društveni život odlučni (ako i ne samo) to barem u prvom redu prirodni zakoni. Kako stara škola prirodnoga prava tako i nova evolucionistička škola hoće da pravno uredjenje svede na prirodne zakone. Samo pojedini zagovornici historičke škole (na-

Digitized by Google

pose mnogi Savignyevi učenici) i noviji pozitivisti traže, da se postavi nepreiazni zid izmedju prirodnih i pravnih nauka izmedju prirodnih i pravnih zakona.

Po našem nazoru ne valja ni Savignya ni njegovu historičku školu uvrstiti medju evolucioniste, premda moramo priznati, da g. pisac nije u tom vrstanju osamljen. Ima mnogo pisaca, koji vide u Savignyu nekog Ch. Darwina na polju pravne znanosti. Ali Savigny nije ni iz daleka na polju pravne znanosti ono, što je Ch. Darwin na polju prirodne znanosti. Darwin proučavao je prirodne pojave i tako stvarao si zakone o razvijanju; Savigny proučavao je knjige, u kojima su prirodne pojave, koje je imao proučavati, t. j. pravo i pravni odnošaji, opisani, i iz tih knjiga vadio je zakone; a njegovi učenici još su se i više udaljili od prirode i pretvorili se u pozitiviste, koji izvan pisanih zakona, izvan knjiga nijesu nigdje vidjeli ni prava ni pravnoga vrela, te tako osudili čitavo pravo i pravnu znanost za stagnaciju. Tek pod konac XIX. digli su u Njemačkoj Stammler i drugovi svoj glas proti ovakovom petrificiranju prava i pravne znanosti i stali učiti, da ima prava i izvan pisanih zakona. U Francuskoj doduše nije historička škola nikada tako daleko zabrazdila. Moguće je tome uzrokom Napoleonov zakonik moguće i u tjecaj Aug. Comtea na sve grane znanosti.

Evolucionistička škola u širem smislu, t. j. škola, koja je smatrala pravo prirodnom pojavom, koja se mijenja kao i druge prirodne pojave, daleko je starija od Savignya i njegove historičke škole. Ta već kod starih Grka postojao je prijepor, da li ljudi samovoljno stvaraju pravo, ili se ono samo radja i razvija. Evolucionistička opet škola u užem smislu na polju pravne znanosti mnogo je mladja od Savignya. Ona je u uskoj svezi s evoluciomističkim shvaćanjem svijeta u drugim granama znanosti, koje se je s polja biolog ije u većoj mjeri počelo širiti na druge grane znanosti tek iza Darwinovog epokalnog djela o postanku vrsta; o takovom shvaćanju svijeta nema u Savignya ni traga. Ocem evolucionističke škole na polju pravne znanosti može se u neku ruku smatrati Aug. Corate, koji je nezavisno od Darwina sve na svijetu počeo promatrati s gledišta evolucije. U ovu evolucionističku školu ide i H. Spencer, a ide i t. zv. organistička škola (A. Schöffle, Lilienfeld, Novikov, Espinas, R. Worms), koja s društvom računa kao s organizmom , pak pomoću nekih bioloških zakona (napose Haeckelovog biogenetičkog zakona) hoće na temelju nekih tobožnjih činjenica stvoriti zakone o razvitku društva i prava.

G. pisac hoće, da u evolucionističku školu svrsta i Marks-Engelsovo materijalističko shvaćanje povjesti, identifikujući s ovim materijalističkim shvaćanjem povjesti čitav socializam. Po našem nazoru ne valja ovu Engelsovu teoriju uvrstiti u evolucionističku školu. Teorija ta posljedica je onog jednostranog promatranja svijeta, koje nalazimo već u A d. Smitha, a koje kulminira u Ricardovom gvozdenom zakonu o plaći radnika. Takovo shvaćanje svijeta ne valja, jer ne vlada u tome svijetu samo grubi bezobzirni egoizam. A kad bi doista svijetom i vladao samo takav egoizam, ne bi on izazvao evoluciju već stagnaciju u tome svijetu. Najviše promjena izazvale su upravo altruističke ideje (kršćanstvo, ideja o prirodjenoj slobodi i jednakosti svih ljudi itd.) — Po gotovo po našem nazoru ne valja socializam identificirati s Marks-Engelsovim materijalističkim shvaćanjem svijeta. Socialističke ideje stare su skoro toliko, koliko i ljudski rod, a redovito

Digitized by Google

bile su zadojene različnim idealima, pa za to se i smatrale utopijama, koje se u životu ne mogu provesti.

Mnogo bliže evolucionističkoj školi nego li socijalizam je moderni pangermanizam i teorija o plemenitim rasama. Woltmann, Wilser i drugovi barem uče, da se njihov pangermanizam osniva na Darwinovim zakonima. G. pisac nasuprot razglaba o tome, da li Nietsche pripada racionalističkoj školi. Nietsche i njegov „„Uebermensch" po našem je nazoru, makar i grdi na Darwina, ipak samo čedo zakona, koje su na polju biologije postavili Darwin i njegovi učenici, napose čedo zakona o postepenom usavršivanju ovoga svijeta. Woltmann, Wilser i drugovi opet su samo dobri učenici Nietscheovi, koji su mnogo toga shvatili, a da im učitelj i nije izrično kazao. Oni su Nietscheovo maštanje praktički upotrebili i našli „Uebermenscha".

Pošto je g. pisac ovako odijelio staru školu prirodnoga prava od socijalizma i svrstao školu prirodnoga prava u racionalističku školu, — čudi se, kako da imade škola prirodnoga prava i socijalizam iste ideje. Tomu se ne treba ni najmanje čuditi. J. J. Rousseau i drugovi meću idealno stanje jednakosti, status naturae, u prošlost. E. Ferri i drugovi meću to idealno stanje u prošlost i budućnost. J. Rousseau i Ferri priznavaju neku evoluciju. Samo Rousseau i škola prirodnoga prava oslanja tu evoluciju na društveni ugovor i prirodjena prava, a Ferri i drugovi na prirodne zakone. — Opaziti moramo još, da po našem nazoru nije Voltaire uskliknuo „On a envie de marcher á quatre pattes, en lisant Jean Jacqus Rousseau" radi toga, jer bi držao, da je ideja o jednakosti svih ljudi protivna čovjekovom usavršivanju, nego radi toga, jer je Rousseau odviše i upravo smiješnim načinom uzvisivao t. zv. „status naturae", pozivajući se, napose u svojoj raspravi o uzrocima nejednakosti medju ljudima, na divljačke narode u Africi, kao na uzor takovog stanja, premda je već onda bilo poznato, da društveno uredjenje divljačkih plemena u Africi nije tako idealno. — Rousseau, a i škola prirodnoga prava vrlo je blizu socialističkih ideja. Treba se sjetiti samo onog Rousseauovog tvrdjenja, da je onaj, koji je prvi ogradio komad zemljišta i ustvrdio, da je to njegovo vlasništvo, bio varalica, te da bi si drugi, koji bi bio tu ogradu porušio i rekao ljudima : „ne vjerujte ovoj varalici, vi ste propali ako mu uzvjerujete", privrijedio neprocjenljivih zasluga za ljudski rod.

U Francuskoj moguće , da se je škola s devizom „au-delá du code, mais sans le code" razvila iz historičke ili, kako g. pisac veli, evolucionističke škole. — U Njemačkoj teorije ispravnog i slobodnog prava, koje u ostalom ne idu tako daleko, kako ova deviza, pojavile su se po našem nazoru upravo kao teorije oprečne historičkoj školi ili barem novijoj pozitivističkoj struji te škole. Ta Stammler, otac tog novijeg pokreta u Njemačkoj najveći je protivnik historičke škole.

Radi toga ne svidja nam se, što g. pisac osudjuje evolucijonističku školu radi toga, ter stavlja sudiju nad zakon. Toga evolucioniste Schäffle, Worms itd. nikada ne čine.

G. pisac drži, da je glavnim uzrokom tomu, što se je u Francuskoj pojavila struja, koja hoće da ide „au-delá du code", činjenica, da je taj „code" već preko 100 godina star. No u Njemačkoj imademo gradjanski zakonik tek 8 godina star, pa ipak javlja se i tu takova struja, i to počela se je ta struja

Digitized by Google

u jačoj mjeri razvijati upravo tek, iza kako je na snagu stupio taj novi zakonik; tek ovaj novi zakonik kao da je izazvao ovu struju.

G. pisac pobija evolucionističku teoriju time, da pravne ustanove mogu. biti čist proizvod čovječjega razuma, proizvod, do koga je čovjek došao. spekulativnim metodom, a ne proučavanjem društvenih pojava (str. 173. i d.). Prema tome racionalistička bi škola sastojala u tome, da čovjek spekulativnim metodom stvara pravne ustanove; evolucionistička u tome, da čovjek proučavanjem društvenih pojava dolazi do pravnih ustanova. I g. pisac navodi primjere, iz kojih bi se moralo vidjeti, kako je čovjek samo spekulativnim metodom došao do nekih ustanova. Nama se čini, da i kod tih primjera postoje neke prirodne pojave kao podloga spekulaciji. Samo je kod pojedinih postupovnih ustanova ova podloga od same ustanove dosta daleka, te se čini, da je zakonodavac tu ustanovu iz razuma izvadio. Postupovni su propisi pravniku ono, što su prirodoslovcu različni strojevi i aparati, s kojima se služi pri spoznavanju prirodnih pojava. Pa kao što ne valja reći, da je prirodoslovac do tih aparata došao bez proučavanja prirodnih pojava samo spekulativnim metodom, isto tako ne valja reći, da je zakonodavac do postupovnih propisa došao samo spekulativnim metodom.

U ostalom ne može se ustanoviti, gdje po nazoru g. pisca prestaje proučavanje društvenih pojava, gdje li počinje spekulativni metod. Tako on pače i ustanove o godinama, u kojima postaje čovjek punoljetnim, smatra plodom spekulativnog metoda (str. 175. i d.). I juristička lica su g. piscu samo plod spekulativnog metoda (str. 181. i d.)

O tome što je plod spekulativnog metoda, što li plod proučavanja društvenih pojava, moglo bi se mnogo prepirati. Ali ako hoćemo dokazivati, da su ove ili one ustanove plod spekulativnog metoda ili plod proučavanja društvenih pojava, moramo prije postaviti točnu granicu, kada držimo, da je nešto plod spekulativnog metoda, kada li da je plod proučavanja društvenih pojava. Ovakovih granica g. pisac nije postavio, zato može za svaku ustanovu dobacivati, da je plod spekulativnog metoda i opet, da je plod proučavanja društvenih pojava, i na taj način osudjivati budi t. zv. nacionalističku budi t. zv. evolucionističku školu.

Svakako nema sumnje, da je o takovim stvarima vrlo teško pisati, i da se traži mnogo priprave i mnogo znanja, da se budi šta takova napiše. U takovim stvarima i htjeti je već mnogo. — Radi toga makar da nam se i ovo i ono ne svidja u raspravi, koja je predmetom ovog izvještaja, ipak moramo pohvaliti g. pisca, što se je dao na tako teški posao, i što ga je po mogućnosti dobro izveo. Rasprava je pisana vrlo ugodnim stilom tako, da čitanje ne umara.

S. S. Bobčev: Българската челядна задруга; историко-правни студии; god. 1907.; str. 207. Izvješćuje dr. *Ivan Strohal.* (Svršetak.)

Iz drugog ulomka iz Prokopijeve „gotske vojne“: „Τὰ γὰρ ἔθνη ταῦτα, Σκλαβηνοί τε καὶ Ἄνται οὐκ ἄρχονται πρὸς ἀνδρὸς ἑνός, ἀλλ' ἐν δημοκρατίᾳ ἐκ παλαιοῦ βιοτεύουσι, καὶ διὰ τοῦτο αὐτοῖς τῶν πραγμάτων ἀεὶ τὰ τε ξύμφορα καὶ τὰ δύσκολα ἐς κοινὸν ἄγεται“ — izvodi g. autor, da

Digitized by Google

je u tim plemenima (zadrugama) postojala potpuna demokracija, da nije jedan vladao nad drugima, nego da se je o svim važnijim pitanjima zajednički odlučivalo. — Tu nastaje najprije pitanje, šta ima ovaj ulomak posla sa zadrugom? U tome se ulomku radi o državnom ustrojstvu i o upravi u slovjenskim plemenima, dok je zadruga čisto privatno-pravna uredba. Iz tog bi ulomka slijedilo samo, da je državno dotično plemensko uredjenje kod starih Slovjena bilo slično uredjenju u današnjim zadrugama, i to dakako samo koliko bi se u opće moglo govoriti o sličnosti izmedju javno- i privatno-pravnih uredaba. Ali povrh svega toga taj čitavi ulomak, kao i njemu slični ulomci iz Mavricijevog Strategika, pobudjuju u nama ozbiljnu sumnju, da li oni doista odgovaraju istini. Vizantincima znači demokracija i zajedničko odlučivanje u državnim stvarima isto, što i anarkija. Oni žele slovjenske narode predočiti kao narode nesposobne za posebnu samostalnu državu, kao narode, kojima je sudjeno, da nad njima zavladaju kulturni Vizantinci; i zato vele, da kod njih postoji demokracija. Iskreniji Mavricije otvoreno veli, da su ta slavenska plemena: „Ἀναρχία δὲ καὶ μισάλληλα".

G. autor dokazuje starost zadruge i s narodnom pjesmom, u kojoj se tobože zadružni život slavi. Mimogred budi spomenuto, da bi valjalo dokazati, da je ta pjesma doista stara; a tog dokaza nema. No glavno je, da se iz te pjesme ne možemo ništa naučiti o zadruzi. U toj pjesmi obrazlaže bojarin Minčo, kako je on došao do toga, te si je mogao sagraditi visoku kuću s pendžerima od zlata a s vratima od srebra: d a o m u je gospod devet sinova, ovima je on dao, da oru, da kopaju i narasla je pšenica, koju je Minčo prodao i tako stekao nebrojene pare, i on si je sebi, a ne svojoj zadruzi iz tih para n a p r a v i o ovu sjajnu kuću!

Spominje se dakako i vladarska bugarska porodica, koju je kralj Samuilo protjerao iz Bugarske i ona se nastanila u Hrvatskoj u Spljetu. G. autor veli, da je ta porodica sačinjavala zadrugu. On se pozivlje u dokaz toga na R a č k o g a i S m i r n o v a; a ne pozivlje se izravno na isprave, u kojima se ta porodica spominje. Iz samih se tih isprava vidi, da u njima dolazi samo pojedinac i to Pleso kao vlasnik[66] porodične imovine, a nikada čitava porodica kao posebna juristička osoba, premda je cijela porodica protjerana. Tih činjenica R a č k i i S m i r n o v ne mogu izmijeniti; zato nijesu oni ni nikakav dokaz proti samim ispravama.

Patronimička imena pojedinih sela nikako ne dokazuju, da se u staro doba nije smatrao vlasnikom porodične imovine otac obitelji, nego čitava obitelj kao posebna juristička osoba. Ova imena u najboljem slučaju dokazuju, da su dotična sela bila jednom naseljena (barem u većem dijelu) potomcima jednog zajedničkog pradjeda. Ako su ta sela u vrijeme, kad su ime dobila, bila ma lena, nije to u ostalom ni najmanje čudna pojava. Neko ime su morala dobiti. Pa ako su po jednoj ličnosti, koja je osobito važna bila u dotičnom selu, nije to ništa čudnovata.

Za pravo za našega je autora najodlučniji dokaz, da je zadruga u Bugarskoj već odavna postojala svakako analogija s drugim narodima, do-

[66] Isp.: Documenta historiae croaticae periodum antiquam illustrantia, str. 28. i d.: „Ego Plesus... emi... aliud etiam emi... emi etiam... item ibidem emi" itd. pače i „emi a sororio meo Daniele".

Digitized by Google

tično najodlučniji su mu dokazi: H. Sumner Maine, M. M. Kovalevski, Laveleye, Ch. Letourneau itd. (str. 177. r. 4. i d.)

Radi tih dokaza propustio je g. autor ispitivati, u kome odnošaju stoji teorija, da je zadruga postojala u prvoj dobi pravnog razvitka kod svih naroda, spram spomenika o starom bugarskome pravu, koje je on sam objelodanio i proučio. Ta i drugi učenjaci bave se samo s Prokopijem, Mavricijem i najnovijom dobom, a na pravna vrela izmedju Prokopija i Mavricija s jedne strane i najnovije dobe s druge strane niti se ne obaziru.

Po našem nazoru taj se propust g. autora nikako ne može opravdati. On je trebao samo imati na umu najbitnije obilježje zadruge, koje je on sam postavio, i tražiti, je li se to bitno obilježje zadruge odražava u spomenicima, koje je on objelodanio, — istekao bi si mnogo više zasluga nego time, što nam tumači Prokopijeve, Mavricijeve riječi o zasebnim kolibama i demokraciji.

Iz Krumovog zakona, makar i jest vrlo kratak, ipak se razabire, da se u ono doba nije javljala čitava porodica kao posebna juristička osoba vlasnicom dotično gospodaricom budi kakove imovine, već se je takovim javljao samo pojedinac. Osim toga sadržaje taj zakon tako drakonske ustanove, pored kojih je teško pomišljati na neku demokraciju .

Mnogo opsežniji je „zakon sudni ljudem" koji je po nazoru g. autora čisto bugarskog podrijetla[67], i u kome je po nazoru g. autora sadržano onodobno običajno pravo u Bugarskoj[68]. Ni u tome se zakonu ne javlja čitava porodica kao posebna juristička osoba vlasnicom budi kakove imovine. Zakon taj na polju privatnoga prava računa samo s naravnim osobama kao subjektima prava i dužnosti. Povrh toga daje on ocu obitelji vrlo veliku vlast nad sinovima; pored ove očinske vlasti se ne može ni pomisliti, da bi radi sinova otac obitelji bio ograničen u raspolaganju s imovinom, koja se u zadruzi ukazuje imovinom čitave zadruge. Samo za primjer navesti ćemo ovdje jednu ustanovu iz sudebnika[69]: „О сыну непокоривѣмъ. — Аще кому будеть сынъ непокоривъ, грубитель, непослушая рѣчи отца своего и матернихъ, ону кажуть, и не послушаеть: отець же его и мати изведета его предъ врата градная, мѣста града того, и да ркуть градскымъ мужемъ, глаголюще: се сынъ нашь непокоривъ есть и грубитель, не послушаеть рѣчій нашихъ, вѣтуя, піяница; да побіють и каменімъ мужи града того, да умреть; да измуть и злое сами отъ себе, да то видѣвше друзіи да убоятся". — Ustanovu tu spomenusmo samo onako usput, a nije ovdje mjesto, da se upustimo u dublje proučavanje odnošaja teorije, da je zadruga postojala u prvoj dobi razvitka kod svih naroda, spram ovih pravnih spomenika iz bugarske prošlosti. No ovoj ustanovi sličnih našlo bi se u tim spomenicima još vrlo mnogo

[67] Isp.: Старобългарски правни паметници, часть I., str. 48.

[68] Eod., str. 54.

[69] Eod., str. 114.

Digitized by Google

U ostalom, gdje g. autor ne misli na Sumner-Mainea, na Laveleya, na Fustel de Coulangesa, na Leista, na Kovalevskog a itd. gdje ne misli na teoriju o prvobitnosti zadružnogž ivota, — ondje i sam priznaje, da je demokratski duh (t. j. ograničenost očinske vlasti, juristička ličnost zadruge) dakle najbitnije obilježje zadruge a prema tome i zadruga sama — novijeg podrijetla, dok je u starije vrijeme zadruga bila patrijarkalno uredjena, t. j. dok u starije vrijeme nije zadruga imala svog najbitnijeg obilježja, dotično dok u starije vrijeme zadruge u opće nije ni bilo. Tako veli on na str. 83. „**Задругата отъ патриархална челядь е еволюирала постоянно въ повече или по-малко демократическа челядна дружина, въ която на много мѣста домакинътъ е клонялъ да стане само единъ** primus inter pares, **единъ прѣдсѣдатель на домашната република.**“, te opet na str. 68.: „**Патриархалностьта на домашния старѣй е смекчена и управлението му демократизирано.**“

Da nam je g. autor u posljednjem odsjeku ove knjige predočio, kako je ona neograničena očinska vlast, koja se javlja u starim bugarskim spomenicima, s vremenom oslabila („**смекчена и управленитго му демократизирано**“) kako se je usljed toga razvila zadruga, bio bi si stekao mnogo više zasluga, nego li dokazivanjem, da se je zadruga sačuvala i u tursko vrijeme. Ono, čega nije bilo, nije se moglo sačuvati ; ono je moglo tek nastati, ono se je moglo tek razviti.

Daleko bolje nego li ovaj historički uspio je g. autoru dogmatički dio ovoga djela. Čudnovato je ipak, da g. autor prije dolazi s dogmatičkim (str. 32.—143.) nego li s historičkim dijelom (str. 144.—194.)

Žalibože i u tome dogmatičkom dijelu javlja se ona autorova sklonost čarobitosti, pričama, ona živa želja predočiti zadrugu nečim osobitim, nekom uredbom, kakove u kulturnim narodima nema. U tom pravcu interesantno je njegovo razlaganje o sudačkoj vlasti domaćine (kuće gospodara) (str. 68. i d.). — S druge strane g. autor premalo posvećuje mara pravnim načelima, koja vladaju u zadruzi. A i za ona rijetka načela, koja je postavio, ne mari mnogo ; kako je to već razloženo glede najbitnijeg obilježja zadruge. Dedukcijama se ne služi, a materijal sabran induktivnim putem nije baš najpomnije uredjen ; radi toga dolazi tu i tamo kojiputa do neznatnih nesuglasica. — Uza sve to moramo priznati, da ovo djelo pokazuje veliki napredak spram starijih djela ove vrste, napose spram Utiešenovićevog[70] Radosavljevićevog[71], Jovanovićevog[72] i Milovanovićevog[73] djela.

---

[70] Die Hauskommunionen der Südslaven, 1859.

[71] Evolucija srpske zadruge, I. deo, 1886. ; — prema toj raspravi napisao je Živko Bertić raspravicu „O zadruzi“ u djačkom časopisu „Novo doba“, 1898.

[72] Istorijski razvitak srpske zadruge 1896.

[73] Zadruga, 1889.

Digitized by Google

Držeći se teorije, da se zadruga javlja na najnižem stupnju pravnoga razvitka, ne može dakako g. autor, da propusti dokazivati, da zadruge danas već nestaje. I on ponovno dolazi s dokazima o propadanju i izumiranju zadruge[74]. Kod toga naravno ne ispituje, da li izumiru načela, na kojima se temelji čitav zadružni život, da li napose izumire načelo, u kome sastoji najbitnije obilježje zadruge, t. j. da li se u novije doba prestaje smatrati vlasnicom porodične imovine čitava porodica kao juristička osoba, te se mjesto toga počimlje smatrati jedinim neograničenim vlasnikom porodične imovine sam otac obitelji. Ne ispituje on, da li u novije doba vlast oca obitelji doista biva sve jačom, da li je po novijem pravu ili po pravnoj svijesti u narodu dobio otac obitelji neograničeno pravo raspolaganja sa zadružnom imovinom.

Mjesto toga ispituje g. autor, da li se zadruge manje ili više dijele, kao da uslijed diobe propadaju, izumiru načela zadružnog života. Pri tome poziv̌lje se u prvom redu na autoritet K a d l e c a, koji na temelju B o g i š i ć e v o g zbornika odredjuje, gdje i koliko ima zadruga po tome, gdje i koliko se zadruge dijele. Istina je doduše, da je B o g i š i ć stavio na čelo svog zbornika vrlo nezgodno pitanje, da li ljudi žive u obitelji sastavljenoj iz više užijeh familija ili svaki oženjeni čovjek napose živi; istina je takodjer, da je obzirom na to zlo stavljeno pitanje dobio kojekakve odgovore; istina je konačno, da je i sam naziv „zadruga" nepodesan, da se njime označi ono, što se danas označuje s tim nazivom. No sve te pogrješke uvid o je kasnije i sam B o g i š i ć, koji ne samo našem autoru nego i K a d l e c u toliko imponira. Sam B o g i š i ć došao je do toga, da u narodu vrijede ista načela za obitelj sastavljenu iz više užih familija, koja i za zasebne (inokosne) familije[75]; došao je do toga, da naziv zadruga u opće ne živi u narodu, da se njime označi ono, što se obično označuje s tim nazivom[76]; došao je do toga, da se zadruga t. j. načela zadružnog prava ne moraju izgubiti uslijed diobe[77] Sve to vrlo dobro znadu i priznavaju i K a d l e c i naš autor; znadu oni, da su se zadruge uvijek dijelile; ta inače bilo bi danas zadruga sa par tisuća članova; znadu oni, kao što nije nedijelivost, dą isto tako nije ni mnogočlanost bitno obilježje zadruge; K a d l e c u je bitno obilježje zadruge ograničenost očinske vlasti[78]; našem autoru sastoji bitno obilježje zadruge u tome, da se zadruga kao posebna juristička osoba a ne kuće gospodar (otac obitelji) smatra vlasnikom porodične imovine. Uza sve to ne paze oni pri ispitivanju, da li načela zadružnog prava propadaju, na obilježja, koja su

---

[74] U odsjeku „**Жива ли е задругата въ българскитѣ земи?**" i u odsjeku „**Измиране на задругата; причинитѣ за това**"

[75] De la forme dite inokosna de la famille rurale chez les Serbes et les Croates, str. 41: „... il suffit d'y regarder d'un peu pres, d'étudier les faits positifs... à acquerir cette certitude que le même caractére, le même principe domine dans la famille simple, c'est-à-dire dans l'inokoština des écrivains, comme dans la famille composée", te opet str. 29. „La nature identique de l'inokoština villageoise et de la zadruga est évidente,..."

[76] Eod., str. 36. i d.

[77] Eod., str. 16. i d.

[78] Rodinný nedíl ve světle dat srovnavacich dějin právních, u Časopisu matice moravske, 1901. str. 342.

Digitized by Google

oni sami postavili kao najbitnija, već rješavaju to pitanje po tome, da li se zadruge dijele i da li zajedno živi više užih porodica ili samo jedna.

Posve je prirodno, da prosudjujući propadanje načela zadružnog prava po tome, da li se zadruge dijele ili ne dijele, dolaze i Kadlec i naš autor do zaključka, da zadruge propadaju. Do tog zaključka morali bi oni doći, kad bi to pitanje htjeli riješiti za budi koju dobu, jer su se zadruge uvijek dijelile i dijelit će se. Ali taj zaključak ne vrijedi, kako je naprijed razloženo upravo ništa.

Broj članova i porodica u pojedinoj zadruzi vrlo je promjenljiv, pa ga niti Kadlec niti naš autor ne smatraju bitnim obilježjem zadruge. Ipak se g. autor povadja za Kadlečevom, kako veli „класическа книга. за славянската задруга" i rješava pitanje, da li zadruga postoji u Bugarskoj, po broju članova u pojedinim (širim) porodicama.

Pošto g. autor odredjuje eksistenciju zadruge u Bugarskoj po ovako posve neodlučnim momentima, a ne po onome obilježju, koje on smatra najbitnijim, — to se na temelju tog djela napose na temelju odsjeka, u kom se ima da riješi pitanje o eksistenciji zadruge u Bugarskoj, ne može sigurno ustanoviti, da li zadruga u Bugarskoj sada doista postoji ili ne postoji.

Jošte bismo imali opaziti, da u tom djelu ima nekoliko nehotičnih pogrješaka, kojima bi se bilo uz nešto pomnje moglo lako predusresti. Tako veli g. autor na str. 153. (r. 15. i d.) „за кои то ни казва Тацитъ въ своитѣ коментари De bello gottlico (кн. VI. 22.)" — Sam on priznaje, da narod naziva„ zadruga" ne poznaje, i da se je taj naziv pojavio u novije doba ; pa ipak nameće pojedinim pravnim spomenicima, da se služe nazivom „zadruga" ; tako poljičkome statutu (str. 166. r. 11.) i dečanskim hrizovuljama (str. 167. r. 9. i d.). Ne valja napose riječ „dionici" u poljičkome statutu (čl. 33. akad izd.) prevoditi s riječju „задругари", jer bi ovakav prijevod mogao pobuditi u čitača sumnju, da poljički statut raspravlja o zadrugarima, dok tome nema ni traga.

Neugodno se dojimlje i to, što se g. autor poput drugih dokazivača prvobitnosti zadružnog sustava bavi samo s najstarijim i najnovijim vrelima slovjenskoga prava, dočim se na ona, koja dolaze medju ovima, ni ne obazire. Tako se ni najmanje ne obazire na Marija-Terezijanske urbare i starije krajiške zakone, premda su ovi zakoni a napose znameniti „Militär-Gränitz-Rechten" od god. 1754. u vrlo velikoj mjeri utjecali na razvitak zadružnog prava u Hrvatskoj. U opće se opaža, da g. autor vrlo malo pažnje posvećuje zakonima, koji su za zadruge vrijedili u Hrvatskoj. Obično se služi s njima kroz drugu ili treću ruku ; za to su citati o tim zakonima skoro redovito pogrješni. Tako na str. 92. citira navodno po Čumićevom

Digitized by Google

„predlogu otseku istor. i državv. srp. uč. društva“ i po Jovanovićevom „istorijskom razvitku srpske zadruge“ članke 5. i 12. nekog hrvatskog zadružnog zakona od 5. svibnja 1875. (koga nema). Tako citira na str. 79. neki hrvatski zadružni zakon od 12. rujna 1870., te opet zadružni zakon od 3. veljače 1874.; na str. 97. u bilješci 3. citira čl. 73. zakona za vojnu Krajinu od god. 1870., dalje citira tu neki hrvatski zadružni zakon od 19. rujna 1870; a svih tih zakona ni nema.

Uza sve ove pogrješke mora se priznati, da si je autor dao vrlo mnogo truda oko sastava ove knjige. Nije to tako laka stvar dokazati, da je zadruga postojala u dalekoj prošlosti i da ona danas izumire. Po gotovu nije to laka stvar, ako uzmemo kao najbitnije obilježje zadruge to, da je zadruga kao posebna juristička osoba vlasnica porodične imovine.

G. je autor mnogo toga pročitao i proučio, što su pisali o zadruzi učenjaci, koji su si s tim pisanjem stekli upravo svjetski glas, kao H. Sumner-Maine, Em. Laveleye, Fustel de Coulanges, B. W. Leist, Al. Efimenko, M. M. Kovalevski, Ch. Letourneau, K. Kadlec i toliki drugi. Autoritet tako glasovitih muževa odlučio je. I naš je autor pronašao, da je zadruga postojala u dalekoj prošlosti kod svih naroda, i da ona danas izumire kod južnih Slovjena, premda priznaje, da se najbitnije obilježje zadruge sastoji u tome, da nije otac obitelji nego cijela porodica kao posebna juristička osoba vlasnica porodične imovine (str. 145.) i premda priznanje, da se je zadruga razvila iz patrijarkalne porodice u demokratičko uredjenu porodičnu družinu, u kojoj je otac obitelji postao samo pukim „primus inter pares“ (str. 83. i d.), pa da se je patrijarkalnost tek s vremenom smekšala, a uprava u zadruzi tek s vremenom demokratizovala (str. 68.).

Radi toga pomnog čitača neće smesti po nama istaknute pogrješke. On će si iz ovog djela moći stvoriti sliku o razvitku zadružnog prava i o glavnim momentima u zadružnom pravu, dočim će preko istaknutih pogrješaka prijeći kao ploda pogrješne teorije, koju su zastupali makar i glasoviti učenjaci poput Laveleyea i Kovalevskoga.

Djelo, koje je predmetom ovog izvještaja, imade svakako tu prednost, da se iz njega razabire stanje stvari, dok se to iz mnogih drugih ne moze razabrati

Svršavam u nadi, da mi je g. autor, koga inače kao marljivog i učenog sabirača običajnog prava i starih pravnih spomenika u Bugarskoj i kao čovjeka, komu je na srcu dobrobit i napredak srodnog nam bugarskog naroda, visoko cijenim, — neće zamjeriti, što sami u ovom izvještaju istupio proti zapadnjačkoj teoriji o prvobitnosti zadružnog sustava, koju on tako odlučno zagovara.

Digitized by Google

Wellspacher, Dr. Moriz, Die Zukunft der oesterreichischen Privatrechtswissenschaft, Wien 1907, Manzsche k. u. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung. (str. 16.)

U toj maloj raspravici objelodanio je mladi na mjesto prof. Leopolda Pfaffa na sveučilištu u Beču imenovani prof. gradjanskoga prava Wellspacher (prije u Inomostu) svoje nastupno predavanje, koje je držao dne 4. novembra 1907.

Kakva ima biti u budućnosti pravna znanost austr. gradj. prava? Odgovor: ima njemačka nova pravna znanost stupiti na ovo mjesto, koje je dosada zauzimalo sveopće pravo (gemeines Recht) historičke škole u austrijskoj civilistici (str. 15). Drugim riječima ima se i austrijska znanost privatnoga prava oslanjati na nauku obvezujućeg (počam od god. 1900.) u njemačkom carstvu gradj. zakonika. Inače postoji opasnost, da će kod nas nastati „gemütliche Rechtgefühlsduselei" (16), koja se već sa više strana propagira. Oslon taj ima biti ne radi unutarnje snage i teoretičke vrijednosti gradj. zakonika za njemačku carevinu — kako bi se to moglo predmnijevati — već za to, što smo mi u Austriji preslabi, da možemo bez pomoći njemačke pravne znanosti postojati. Za teoretički posao ima kod nas suviše malo glava, koje ne mogu svladati sve ono, što je nužno. To se ne će ni onda promjeniti, dodaje bečki profesor, ako u budućnosti dobijemo još pravne fakultete: češki, slovenski, taljanski i maloruski (16). Ali to je samo vanjsko obrazloženje. Pravi unutarnji razlog tome nazoru je okolnost, da je novi njem. gradj. zakon napustio „čisto" rimsko pravo, koje je sada postalo mrtvim, a sbližio se je prirodnom i sveopćem pravu, kako ga shvaćahu u 18. vijeku, a ne kako ga shvaća „historička škola". Prema tome valja medju redcima čitati: Kriv je put, koji nam je pokazao Unger sa svojom historičkom školom, te čije je mane Unger sam kasnije priznao (Grünhut's Ztschr. XV. str. 676). Bezuslovno romaniziranje našega prava duhom čistoga" rimskoga prava ne odgovara našim potrebam, nego se valja osloniti na sveopće pravo u slobodnom i modernom pravcu, kako ga reprezentira Heinrich Dernburg (6). To znači pako oslon na njemačku pravnu znanost. Taj pravac zastupao je u austr. znanosti glavno Leopold Pfaff, koji je naš gradj. zak. „tako vjerno interpretirao u njegovom prvobitnom smislu", kao nitko drugi (5). To su glavne misli Wellspachera. — Sve to ali može se, mislim, postići bez potrebe, da stupi kod nas u sva prava znanost njem. gradj. zakonika. Pravna znanost austrijska, oslanjat će se na taj zakonik ne za to, što je on navodno bliži sveopćem pravu u smislu nauke 18. vijeka, nego za to, što je nov „moderni" zakonik, koji odgovara više socijalnim potrebama našim, nego prastari austr. gradj. zakonik ili sveopće pravo. Iz toga ali stanovišta obazirati će se pravna znanost na sva druga zakonodavstva i teoretičke nauke, makar one bile izvan „njemačke pravne znanosti". Toj se znanosti, istina, valja danas pokloniti. Ali s druge strane mora se objektivno i to priznati, da je „nova" njemačka znanost privatnoga prava doniela nam ujedno toliko djubreta, da i tih „malo teoretičkih glava" može jedva svladati te ogromne hrpe i tako materijal razvrstiti, da iz njega zbilja uzraste vriedan plod.

Digitized by Google

U koliko teoretička znanost korigira obvezujuće zakone i pripravlja put za njihovu promjenu, mora u prvom redu uzeti obzir na socijalne i gospodarstvene prilike dotične zemlje odnosno naroda. Te mogu biti sasvim druge, nego one, koje je imao pred vidom gradj. zakonik za njemačku carevinu. Austro-ugarska monarkija nije država, u kojoj se mogu svi pravni instituti svukuda uvesti i jedinstveno riješiti. Ne mogu ih takodjer riješavati ljudi, kojim su običaji i potrebe dotične zemlje tudji, makar oni svestrano svladali „novu" njemačku pravnu znanost. Inače ostaće zakonska odredba mrtva riječ, koja se nikad neće oživotvoriti. U tom slučaju ništa ne pomaže ni pravna znanost, ma bila najnovija.

Wellspacher napada takodjer riješitbe najvišeg sudišta u Beču, i to ne radi riješenja samog nego radi njihovog obrazloženja. Razlozi dokazuju premalu teoretičku spremu sudaca, koji ne imaju snage, da razvitak prava jedinstveno shvate i juristički svladaju" (str. 8.). Nije ovdje mjesto, o toj temi mnogo govoriti. Sigurno je pako, da u koliko je tvrdnja W-a opravdana, kriv je tome pravac one pravne znanosti, koju još više želi uvesti kod nas W. Pošto nam je njemačka pravna literatura zbilja nad glavu narasla, to nije za čudo, da ju ne mogu skladati teoretičari, a kamo li praktični juristi, koji ne imaju fizičkih sila, da jedan i drugi teret nose. Ali teoretičari, kako sam W. priznaje, ne brinu se, da „sistematički obrade velika pravna polja" (str. 8.), nego sastavljaju monografije, od kojih se ne zna kud ni kamo. Da se sudi samo „po savjesti", to nije toliko zlo, kako kad bi se u razlozima riješitbe sastavila monografička radnja, a stvar bila meritorno krivo riješena. Ako sudac postojeći zakon od prije sto godina tumači u smislu shvaćanja sadašnjih potreba života i prometnog običaja (na Verkehrssitte upozoruje više puta baš gradj. zak. za njemačku carevinu), to okolnost ta ne znači još „schrankenloser richterlicher Voluntarismus", kojega se Wellspacher (str. 10.) tako boji. Sudci naši nisu na sreću tako nisko pali, da zbilja sude samo „po duši" u privatnopravnim pitanjima. Ali pravom drže se sudci načela, da ostaju vjerni zakonu, ako čuvaju namjeru zakonske odredbe, a ne riječ zakona. Niti za zakonodavstvo niti za pravnu znanost nije nadalje opasno (ako ga je možda W. imao na umu) ono stanovište, koje je postavio novi švic. zakonik od 10. prosinca 1907. u čl. 1. al. 2.:

„Kann dem Gesetze keine Vorschrift entnommen werden, so soll der Richter nach Gewohnheitsrecht und, wo auch ein solches fehlt, nach der Regel entscheiden, die er als Gesetzgeber aufstellen würde".

To stanovište ne ima ništa zajedničkog niti sa neznanjem zakona niti sa svojevoljnom korekturom ili neuvaženjem pozitivnoga prava. Za to je pessimizam Wellspachera u tom pravcu neopravdan i malo pretjeran.

Zanimivo to predavanje prof. Wellspacher-a obazire se takodjer na prošlost znanosti austr. privatnoga prava. Sada se nalazi ista po njegovom nazoru u četvrtoj periodi: Prva perioda — vrieme redaktora ogz. Zeiller-a i drugova. U toj je periodi gospodstvovalo pravo prirode (Naturrecht), pravo sveopće 18. vieka. U drugoj periodi htjela se je znanost osloniti samo na riječi općeg gradj. zakona bez saveza sa sveopćim pravom. Takova austrijska civilistika („Paragraphen-Jurisprudenz") nije mogla bez njemačke znanosti uspjevati. Tek ju je (III. perioda) probudio Unger, osnovatelj t. zv. historičke škole. Ali Unger se nije oslonio na sveopće pravo 18. vieka, nego na čisto klasično rimsko pravo. To je romaniziranje značilo kod nas drugu

Digitized by Google

recepciju rimskoga prava, što je bilo bez potrebe, jer je time unišao u moderni pravni život d u h rimskoga prava, dočim prvobitna recepcija rimskoga prava u Austriji nije značila više nego „Umgiessen nationalen Rechtsstoffes in römische Rechtsformen und Denkformen" (str. 5). Za to se u najnovijoj dobi oslobodjuje austrijska civilistika po uzoru samoga Unger-a od okova romanističke doktrine. Njezina je deviza vjernost zakonu (Gesetzestreue) sa oslonom na moderno pravo i germansku znanost (IV. perioda). Kako se vidi, Wellspacher ne naglašuje, da najnoviju pravnu znanost karakterizira oslon na socijalne i gospodarstvene potrebe i prilike naroda. Može biti, da Wellspacher prima tu karakteristiku posredno, uvadjajuć potrebu njemačke pravne znanosti. Ali baš u tome nazrijevam, da je to mišljenje neopravdano, jer bi se kod tog stanovišta po svoj prilici desilo, da bi pravna znanost nešto drugo učila, nego zahtijeva zakonodavstvo na osnovu potraživanja naroda. U tom bi se slučaju pretvorila najnovija znanost iz „Paragraphen-Jurisprudenz" u vrstu „moderne Begriffsjurisprudenz".

Dr. M. Zobkow.

Турский законъ за земитѣ, преведенъ отъ французский шекстъ на M. Belin . . . отъ Гавр. Л. Орошаковъ, Русссе 1883., 3 лева:

Smatram nužnim, ovu staru knjigu prijaviti radi informacije za pravnike, koji se interesiraju otomanskim pravom. Po shvaćanju otomanskoga prava nalazi se samo neznatan dio zemljišta u potpunom vlastničtvu pojedinaca (t. zv. mulkovno zemljište). Veći dio nepokretnina nalazi se samo u posjedu (tessaruf) i uživanju pojedinaca, dočim vrhovno vlastničtvo (rekkabe -nuda proprietas) pripada državi (beit-ul-mal). Ta zemljišta se zovu mirijska (erazi-i-emirie). Tečajem vremena stajalo je otomansko zakonodavstvo na stanovištu različitom glede obsega prava, koje je imao posjednik mirijskog zemljišta. Mnogobrojne su naredbe ukinute konačno „gruntovnim zakonom" od 7. ramazana 1274. = 3. svibnja 1858., u svemu 132 članaka. Zakon taj vrijedi i danas u Bosni-Hercegovini, ma da glavna njegova načela ne stoje u skladu sa gruntovnim principom, uvedenim u god. 1884. Do god. 1904. vriedio je i u Bugarskoj. Nov bugarski „zakon za imuščestvata, za sobstvenostta i servitutite" od 27. januara 1904. br. 16 v. d. z. ne poznaje više razlike medju mulkovnim i mirijskim nekretninama te je time mučki ukinuo taj „ramazanski zakon". Najbolji prievod sa komentarom toga zakona ima biti franceski prievod M. Belin-a, objelodanjen u Journal Asiatique od god. 1861. str. 180—248. Iz toga je franceskoga prievoda (samoga zakona i komentara) načinio O r o š a k o w prievod u bugarskom jeziku te ga je nadopunio svojim bilješkama na osnovu riješitaba vrhovnog kasacionog sudišta u Sofiji do uključivo 1890. god. To je Orošakov kao dobar jurist (bivši ministar pravosudja, u zimskom semestru 1907/08. god. docent trgovačkog prava na Sofijskom sveučilištu i odvjetnik u Sofiji) napravio sa vještinom u pravnom i jezičnom pogledu. Pravnicima — Slavenima može taj prievod i komentar velike usluge tim više činiti, što franceski prievod nije izišao, mislim, posebnim otiskom, te ga je i inače sada težko dobiti.

Dr. M. Zobkow.

Digitized by Google

Mjesečna skupština „Pravničkoga družtva" u Zagrebu.

Dne 27. svibnja o. g. držana je redovita mjesečna skupština našega družtva na kr. sveučilištu u ispitnoj dvorani pravoslovnog i državoslovnog fakulteta pod predsjedanjem društvenog predsjednika Dra. Franje J. Spevca. Na toj je skupštini predavao družtveni član i odbornik Filip Perok, kr. savjetnik i I. zamjenik financijalnog ravnatelja u Zagrebu o temi „Predstojeća reforma izravnih poreza", koje ćemo predavanje u narednom broju u cielosti priobćiti.

Skupština, koja bijaše prilično dobro posjećena, slušala je pazljivo ovo zanimivo predavanje, što no radi o tako važnom i aktuelnom pitanju, a na koncu je predavača sa „Živio!" pozdravila.

Predsjednik je nakon predavanja zahvalio predavaču, što je prvi počeo predavati o temi iz financijske struke, koja se je, na žalost, do sada u pravničkom družtvu najmanje obradjivala. Predsjednik se pouzdano nada, da će za predavačem povesti i drugi stručnjaci, te svojim predavanjima u družtvu i radnjama u „Mjesečniku" intenzivnije obradjivati ovo skroz neobradjeno polje.

VIESTNIK.

(Upravni odbor pravničkoga družtva) držao je dne 21. svibnja 1908. svoju redovitu sjednicu, u kojoj se je predsjednik sjetio previšnjega odlikovanja družtvenog tajnika Franje Haladia, ovoga vrloga radnika na pravnom polju, te mu srdačno čestitao, koju je čestitku odbor popratio sa „Živio!"

Zatim saobćuje predsjednik, da će se kompletirati neki juristički časopisi, koji su nepodpuni, jer će tako njihova vriednost i uporabivost znamenito porasti. Prima se

Kao utemeljitelji pristupili su družtveni predsjednik dr. Franjo J. Spevec i dr. Milan Kolmar

Sada budu primljeni u družtvo počam od 1. siečnja 1908. ovi novi članovi: Filip Perok, kr. savjetnik i I. zamjenik financijalnog ravnatelja u Zagrebu; Filip Mrnjavčić, kr. sudbeni pristav u Krnjaku; Max pl. Gyurkovich, upravitelj okružne oblasti u Bihaču; dr. Srdjan Budisavljević, odvj. perovodja u Zagrebu; Mato Golubović, kr. sudb. pristav u službovanju kod kr. banskog stola; dr. Dragutin Senečić, odvjetnik i kr. javni biježnik u Stubici; dr. Gjuro Balaško, odvjetnik u Gjurgjevcu; Dr. Gustav Bazala, tajnik trg. doma u Zagrebu; Ivo Mraović, kr. vladin perovodja u Zagrebu; dr. Dragutin Deml, odvjetnik u Vrbovskom; Ivo Tudor, odvj. perovodja u Bihaču; dr. Janko Polec, c kr. sodni pristav Trebnje (Treffen), Kranjska; I. Kavčnik, c. kr. sudski savjetnik u Ljubljani; Marko Novosel, odvj. perovodja u Stubici; Dragutin Ferljan, prislušnik okružnoga suda u Sarajevu; dr. Šandor Steinhardt, odvjetnik u Zagrebu; Petar Matasić, kr. sudbeni pristav u Senju; dr. Milan

Digitized by Google

Šipuš, odvjetnik i kr. javni bilježnik u Sisku; dr. Josip Godler, odvjetnički perovodja u Sisku; Vjekoslav Zabrešćak, odvj. perovodja u Sisku; dr. Šandor Valenteković, odvjetnik u Sisku; dr. Miho Petranović, odvjetnik u Sisku; Stanislav Lesiecki, sudski tajnik u Bihaču.

(Primjetba uredničtva.) Upozoreni sa strane dobro upućenih prijatelja „Mjesečnika" iz Dalmacije, žalimo, što smo tiskali u 3. broju od ove godine članak „Iz narodnog života u sjevernoj Dalmaciji", nevješti prilikama, o kojima razpravlja.

(Previšnja odlikovanja.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 28. travnja 1908. odsječnim savjetnicima kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade Franji Soretiću i Miloustu Smodiću u priznanje njihovih zaluga na polju javne uprave preblagostivo podieliti red željezne krune III. razreda uz oprost pristojbe.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 11. svibnja 1908. tajniku kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade Franji Haladi-u, premilostivo podieliti naslov i značaj odsječnog savjetnika uz oprost pristojbe.

(† Špiro Brusina.) Dne 21. svibnja o. g. oko 10 sati prije podne umro je ovdje kr. sveučilištni profesor u miru, znameniti naš malakolog i ichtiolog Špiro Brusina.

Pokojnik rodio se u Zadru dne 11. prosinca 1845. od otca Gjure, pučkog učitelja. Svršivši gimnaziju u Zadru, ode god. 1865. u Beč na sveučilište, gdje je ujedno stupio kao volonter u zoološki muzej i dvorski mineraložki kabinet. Izgubivši već god. 1867. otca, osta bez podpore, te se prihvati suplenture u zadarskoj gimnaziji. U isto vrieme radilo se o ustrojstvu narodnog muzeja u Zagrebu, te ga je Jugoslavenska akademija 29. studenoga 1867. jednoglasno izabrala pristavom prirodopisnog odjela nar. muzeja. Tada se Brusina preseli s majkom i braćom u Zagreb, kojemu osta do smrti vjeran. Njegovim nastojanjem uspjelo je, da su god. 1870. geološko-mineraložke sbirke odieljene od prirodopisnih i povjerene brizi drugog pristava dra. Pilara, a nakon ustrojstva sveučilišta i botanička sbirka, koju je preuzeo prof. Jiruš god. 1875.

Već god. 1874. bila mu je ponudjena stolica prof. zoologije u našem sveučilištu, koju je s prva odbijao, no kad se je imenovani prof. Erjavec zahvalio, on ju je ipak preuzeo god. 1876. Medjutim ga je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti 23. studenoga 1874. izabrala najprije svojim dopisnim, a kašnje pravim članom.

Njegovom ponukom došlo je napokon god. 1878. do zakona o uredjenju nar. muzeja, a Brusina je upravo stvorio i zoološku sbirku i stručnu zoološku biblioteku. Akoprem je svim ograncima zoologije prinosio interes, najviše se je ipak bavio malakologijom, te su sbirke mekušaca Jadranskoga mora u našem muzeju najznamenitije, pa ni jedna evropska zemlja ne ima takove sbirke svog mora. To su potvrdili razni stručnjaci svjetskog glasa, koji su bili u Zagrebu. Uz sbirku mekušaca uredio je bogatu sbirku konkilija kopnenih i sladkovodnih, te neogensku sbirku.

Kao stručni pisac o zoologiji na svim njenim područjima počeo je Brusina radit već god. 1865., te je broj njegovih radnja dosegao preko stotine knjiga, razprava i članaka, što ih je on sam točno popisao u akademskom „Ljetopisu", a izašle su u „Radu" jugoslavenske akademije i u raznim publikacijama stranih družtava i akademija na hrvatskom, talijanskom, njemačkom, francezkom i englezkom jeziku.

Digitized by Google

Brusina imade i tu zaslugu, što je kod više stotina raznih novih vrsta živućih i fosilnih životinja upotrebio naziv hrv. prirodopisaca i literata i time u svjetsku knjigu i znanost unio imena Boškovića, Budmania, Vraza, Gaja, Preradovića, Schlossera, Torbara, Šuleka, Kukuljevića, Račkoga, Mažuranića i drugih.

God. 1885. utemeljio je Brusina prvo prirodopisno družtvo na slavenskom jugu, kojemu je bila glavna zadaća izdavanje „Glasnika hrv. naravoslovnog družtva". U tom je glasniku izdao mnogo svojih radnja sa slikama.

Nije od tri decenija ovamo bilo gotovo prirodoslovnog kongresa, u kojem ne bi bio Brusina sudjelovao i zauzeo koje predsjedničko mjesto. Sve su ga akademije redomice počastile članstvom, a proputovao je u naučne svrhe gotovo cielom Evropom i stajao u dopisivanju sa malo ne svim učenjacima kulturnog svieta.

God. 1901. prešao je Brusina u mir, te se od tada bavio izradjivanjem svojih velikih djela, koja su ostala u rukopisu.

Prije nekoliko mjeseci obolio je Brusina na oko lako, te je prije 3 mjeseca pošao k prijatelju prof. Budmaniju blizu Jakina na oporavak, no ondje je izbila njegova bolest na javu kao težka boljetica. Čim je bilo moguće, vratio se je kući, da ovdje izdahne, gdje je sproveo svoje najljepše godine i stvorio svoja djela.

Bila zaslužnomu pokojniku laka zemlja i svietla uspomena!

(Iz družtva upravnih činovnika.) Upravni odbor zajednice činovnika upravnih oblasti i ureda kraljevina Hrvatske i Slavonije imao je dne 23. o. mj. redovitu svoju sjednicu, pa je ponajprije uzeo na znanje izvještaj pododbora o stanju razprave glede predloga o približenju udruzi javnih činovnika. Pododbori zajednice i udruge nisu još dovršili konačne pregovore, ali će ovi do sliedeće odborske sjednice po svoj prilici dovršeni biti.

Zatim su pročitane obaviesti nekih ljekarna, koje su spremne družtvenim članovima podieliti uz predočenje družtvene izkaznice popuste na cienama ljekarije. Popuste obećaše: Gjuro Antolek Orešek u Brodu na Savi 10%, Polić Ivan u Cirkvenici 10%, Vjekoslav Fischl u Koprivnici 25%, P. E. Sušanj na Sušaku 25%, Aladar Gobetzy u Osieku 10% (i to na ljekarije i drogherije: kavu, rižu, šećer, rum i čaj), Cattineli u Čabru 15%, napokon S. Mittelbach u Zagrebu 20% za liekove na receptu, a za ostale liekove 10%, ako se uzimaju na veliko.

Jednom družtvenom članu dopitana je pripomoć od 50 K.

Povodom haranguiranja upravnog činovničtva u jednom dnevniku stvoren je zaključak, da se na dotični članak u novinama pristojnim načinom reagira, te je dotični dopis posebice u novinama objavljen.

(† Josip Milčić.) U Petrinji umro je dne 6. pr. mj. kr. kotarski sudac Josip Milčić nakon dugotrajne težke bolesti u 54. godini života svoga. Sahranjen je dne 8. pr. mj. na groblju sv. Benedikta u Petrinji u pratnji činovničtva svih tamošnjih zavoda i ureda, te mnogobrojnog gradjanstva. Laka mu zemlja!

(Imenovanja.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je Ivana Katnića, pravnoga vježbenika kod kr. kotarskog suda u Zemunu; Josipa Britveca, pravnoga vježbenika kod kr. kotarskog suda u Križevcima i Gjuru Helberta, pravnoga vježbenika kod kr. kotarskog suda II. u Zagrebu, imenovati prislušnicima u obsegu kr. banskog stola; svršene pravnike Milana Jakšića i Marcela Korbara perovodnim vježbenicima u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vade, Josipa

Digitized by Google

Sivoša, pravnoga vježbenika kod kr. kotarskog suda u Gjurgjevcu, Stjepana Ročića, pravnoga vježbenika kod kr. kotarskoga suda I. u Zagrebu i Miloša Ninkovića, pravnoga vježbenika kod kotarskog suda u Karlovcima, prislušnicima u obsegu kr. banskog stola.

(U Dalmaciji.) Njegovo se c. i kr. apostolsko Veličanstvo previšnjom odlukom od 6. svibnja o. g. premilostivo udostojilo imenovati pokrajinskog savjetnika Frana pl. Rossignoli u Zadru za podpredsjednika pokrajinskog suda u Zadru.

Prizivni sud dalmatinski imenovao je pravnog vježbenika dra. Jovana Katurića i pravnog vježbenika Miha Politea prislušnicima u svom području.

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo financija naimenovalo je financijalnoga tajnika Karla pl. Gumberza od Rhonthala u financijalnom nadzorničtvu u Travniku financijalnim savjetnikom u VII. dnevnom razredu i upraviteljem istog financijalnog nadzorničtva, dalje financijalnog podtajnika Ljudevita Podrahy-a financijalnim tajnikom u VIII. dnevnom razredu, ostaviv ga u njegovoj sadašnjoj službenoj upotrebi u zemaljskoj vladi, absolviranog pravnika Mihajla Jungertha privremenim perovodnim vježbenikom bos.-herceg. zemaljske uprave u c. i kr. zajedničkom ministarstvu financije, sudskog pristava Juliana Ćukca, dodijeljena državnom odvjetničtvu u Sarajevu, vladinim podtajnikom, u pravosudnom odjeljenju zemaljske vlade i sudskog tajnika u okružnom sudu u Sarajevu dra. Mihajla Zobkowa vladinim podtajnikom u pravosudnom odjelenju zemaljske vlade.

Poglavica zemaljske vlade naimenovao je pravosudnom odjelenju zemaljske vlade dodieljenog auskultanta Vasu Petrovića privremenim vladinim perovodjom, odvjet. kandidata Vladimira Tasovca privremenim perovodnim vježbenikom za kotarski ured u Stocu, financijalnog perovodju dra. Franju Grigara financijalnim podtajnikom u IX. čin. r., ostaviv ga u sadašnjoj službenoj upotrebi u financijalnom nadzorničtvu u Sarajevu i svršenoga pravnika Otona Horvitza privremenim auskultantom za okružni sud u Banjaluci.

(Premještenja u Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo premjestilo je sudskog tajnika, dodieljena državnom odvjetničtvu u Banjaluci dra. Josipa Schönak okružnom sudu u Mostaru.

Poglavica zemaljske vlade premjestio je: političkog pristava II. razreda Stjepana pl. Kvassay-a od seoskog kotarskog ureda u Mostaru ka kotarskom uredu u Gradačcu, političkog pristava II. razreda Emila Machaleka od kotarskog ureda u Ključu ka kotarskom uredu u Rogatici i privremenog perovodnog vježbenika Norberta vit. Jedinu od kotarskog ureda u Višegradu ka kotarskom uredu u Ključu, askultanta Dušana Ivaniševića od okružnoga suda u Mostaru k onom u Bihaću, a razriešio je privremenog perovodnog vježbenika Ferdinanda Jeschenagga u Rogatici od daljeg službovanja u ovim zemljama.

Financijalni savjetnik i upravitelj financijalnog nadzorničtva u Travniku Josip Körtvelyessy de Asguth premješten je iz službenih obzira k financijalnom nadzorničtvu u Banjaluci i povjerena mu je tamošnja uprava financijalnoga nadzorničtva; dalje je iz službenih razloga premješten financijalni podtajnik dr. Antun Karl Ludwig od okružne oblasti u Travniku k financijalnom nadzorničtvu ondje.

Digitized by Google

Iz službenih obzira premješten je privremeni financijalni perovodja dr. Zoltan pl. László od financijalnog nadzorničtva u D. Tuzli k okružnoj oblasti (poreznom nadzorničtvu) u Travniku.

(Pravo odvjetovanja.) podielio je ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije Gustavu Breitenfeldu, kraljevskom savjetniku i kr. sudbenom viećniku I. razreda u miru, u obsegu kr. banskog stola sa sjedištem u Varaždinu, dru. Božidaru Lomcu, odvjetničkom perovodji, u obsegu banskog stola sa sjedištem u Dugom selu, Ljubomiru Koraču, odvjetničkom kandidatu, u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Irigu, dru. Bernardu Loewingeru, odvjetničkom perovodji, u obsegu kr. banskog stola sa sjedištem u Našicama i dru. Feliksu Židovcu, odvjetničkomu perovodji, u obsegu banskog stola sa sjedištem u Karlovcu.

(Novi kr. javni bilježnik.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je odvjetnika u Zagrebu dra. Radovana Marjanovića kr. javnim bilježnikom u obsegu kr. sudbenog stola osječkoga sa sjedištem u Našicama uz dozvolu, da sjedište podieljenog mu već prava odvjetovanja prenese iz Zagreba u Našice.

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Milan Jevrić trgovac u Jamini	kr. sudbeni stol u Mitrovici	Josip Šarić kr. sudbeni viećnik II. r	8. svibnja 1908. Br. 2971/gr.	Dr. Stevan Stojković odvjetnik u Šidu	Dr. Ljubivoj Stojšić u Mitrovici	9. lipnja 1908.	11. lipnja 1908.
Vilmoš Polgar nepr. trgovac iz Dragovaca	kr. kotarski sud u N. Gradiški	Jovan Pauković kr. sudbeni pristav I. r.	3. svibnja 1908. Br. 5115/gr.	Dr. Platon Čupović odvjetnik u Novoj Gradiški	Dr. Robert Wohlheim odvjetnik u Novoj Gradiški	25. lipnja 1908.	25. lipnja 1908.

Digitized by Google

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Anton ml. Repuš prot. trgovac u Sisku	kr. kotarski sud u Sisku	Franjo Bronzini kr. sudbeni pristav	28. travnja 1908. Br. 6321/gr.	Dr. Vladimir Crnadak odvjetnik u Sisku	Dr. Josip Godler u Sisku	20. lipnja 1908.	27. lipnja 1908.
Trg. tvrdka **Marko Javer i drug** u Otočcu	kr. sudbeni stol u Gospiću	Mihovil Živković kr. sudbeni pristav Otočac	17. svibnja 1908. Br. 2804/gr.	Dr. Živko Petričić odvjetnik u Otočcu	Dr. Jovo Polovina odvjetnik u Otočcu	30. lipnja 1908.	30. lipnja 1908.
Albert Tlazer trgovac u Petrinji	kr. sudbeni stol u Petrinji	Oto Potočnik kr. sudbeni viećnik	15 svibnja 1908. Br. 1928/gr.	Dr. Dušan Peleš odvjetnik u Petrinji	Dr. Josip Nemec odvjetnik u Petrinji	30. lipnja 1908.	18. srpnja 1908.
Trg. tvrdka **Marko Selinger** u Požegi	kr. sudbeni stol u Požegi	Dimitrije Travica kr. sudb. pristav I razr.	20. lipnja 1908. Br. 2824/gr.	Dr. Nikola Šobat odvjetnik u Požegi	Dr. Adolf Krajač odvj. perov. u Požegi	20. srpnja 1908.	27. srpnja 1908.

Digitized by Google

Digitized by Google

RETURN TO ⟶ **CIRCULATION DEPARTMENT**
202 Main Library

LOAN PERIOD 1 **HOME USE**	2	3
4	5	6

ALL BOOKS MAY BE RECALLED AFTER 7 DAYS

Renewals and Recharges may be made 4 days prior to the due date.

Books may be Renewed by calling 642-3405.

DUE AS STAMPED BELOW

MAY 01 1990		
RECEIVED		
JUN 18 1989		
CIRCULATION DEPT.		

FORM NO. DD6

UNIVERSITY OF CALIFORNIA, BERKELEY
BERKELEY, CA 94720

Digitized by Google

U.C. BERKELEY LIBRARIES
C020917230

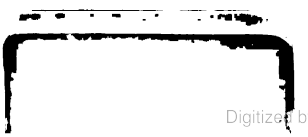

Digitized by Google